

Dr. Frant. Brdlík,

PRŮVODCE
PO DĚJINÁCH

věku starého, středního
a nového.

11-E-88

Nakladatelé
HÖFER & KLOUČEK
v Praze

SKOLNÍ KNIHY
pro peškeré ústavní
školy

Koupíte neb uyměníte
nejvýhodněji a za ceny nejlevnějši
a knihopoctai — antikvariátu

BEATRICEHA BOGÁNKVA
PRAHA 11-287.
Roh Myslíkovy a Spalné ul.

ANTIKVARIÁT (JOSEF SPRINGER)
V PRAZE I.
KANDZÍ JILSKÉ (C 24) A KARLOVY ÚLICE
FILIÁLKA: KR. VINOHRADY,
PŘEYNGOVY 14 YALDIZU

STŘEDNÍ PRÁVNÍ ŠKOLA
DR. FRANT. BRDLÍK

11-E-88

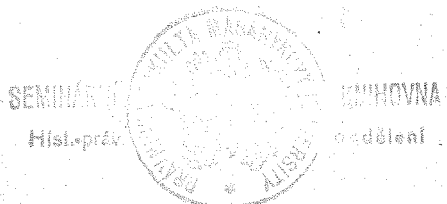
PRŮVODCE
PO DĚJINÁCH
VĚKU STARÉHO,
STŘEDNÍHO A NOVÉHO.

PRO ŠKOLU A DŮM

NAPSAL

DR. FRANT. BRDLÍK.

TŘETÍ DOPLNĚNÉ VYDÁNÍ.

V PRAZE 1902.

NAKLADATELÉ: HÖFER A KLOUČEK.

Veškerá práva jsou vyhrazena.

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PRÁVNICKÉ FAKULTY UJEP
STARÝ FOND
Č. Inv.: 01324

Koupí od *M. Látková*
Darem od _____
v _____ za Kčs _____
Inv. čís: 34. 170
Sign: _____

Tiskem Karla Bellmanna v Praze.

Předmluva k prvnímu vydání.

Při nadpisu knihy jest udáno, pro koho jest napsána. Pro školu a dům. Myslím, že bude vhod zvláště žákům vyšších tříd na školách středních při přípravě ku zkoušce maturitní a kandidátům učitelství, pak každému vzdělanci vůbec, pokud mu jde nabytí buď přehledného obrazu o dějinách toho kterého národa, aneb jedná-li se mu, aby se rychle poučil o událostech, osobnostech a místech historicky památných.

K přehlednému opakování dějin poslouží předně ukazatel, pak odkazování k dotyčným stránkám předcházejícím, nadpisy stránek a pravidelný chronologický postup jednotlivých statí, jak jest vidno z obsahu, uvedeného na prvních stránkách knihy. Při hledání událostí, osob a míst postačí ukazatel. Rodokmeny jsou uvedeny souborně na zvláštní stránce.

Ku sepsání této příruční knihy dějepisné byl jsem veden naléhavou potřebou. Václava Křížka „Dějiny všeobecné a rakouské v přehledu synchronistickém“ vyhovují právě jen po stránce synchronistické a jsou již poněkud zastaralé, i jest nám utíkati se k příručním knihám v cizině vydávaným, kde o dějinách rakouských pojednává se způsobem nedůstojným a o dějinách slovanských není téměř ničeho.

Při sestavování knihy své měl jsem na zřeteli hlavně praktickou stránku její, proto také téměř nikde zvláště neudávám pramenů, z nichž jsem čerpal. Při novějších dějinách rakouských byl mně vodítkem W. W. Tomka „Novější dějepis rakouský“, při dějinách všeobecných Fr. Šembery „Dějiny vzdělaných národův starověkých“, „Dějiny řecké“ a „Dějiny středověké“, V. Křížka „Dějiny

národů slovanských“, J. Kryštůfka „Boj monarchické Evropy s revolucí francouzskou“, J. L. Píče „Dějiny národa ruského“, Konst. Jirečka „Dějiny národa bulharského“ a „Cesty po Bulharsku“, odborné články v „Časopise musea království českého“, v „Osvětě“ a v obou našich „Naučných slovnících“, dějiny Weberovy, Assmanovy, Bulleovy a j. v.

Hlavní obtíž působil mně výběr látky, i budu povděčen, když mne upozorní odborní znalci, pokud a kde vzhledem k účelu knihy bylo pochybeno, aby mohlo přístě býti napraveno.

Při přepisování cizích jmen vloudily se do knihy některé nedůslednosti, kterých nebylo již možno opravit. Též při korektuře přehlédnuty chyby, které, pokud jsem je mohl postřehnouti, nalezne laskavý čtenář opraveny na poslední stránce knihy.

V PŘEROVĚ v měsíci srpnu 1891.

F. B.

Předmluva

k druhému vydání.

Laskavé přijetí, jakého dostalo se „Průvodci“ na jeho první pouti, dodalo mně odvahy, abych jej vypravil již po roce na pouť druhou. Vychází valně opraven a rozšířen; opraven po stránce věcné i formální, rozšířen mimo jiné topografií míst méně známých a výslovností cizích jmen. Místopisné udání najde laskavý čtenář buď při místě samém, aneb poví mu o něm ukazatel prvním číslem; tam připojena též výslovnost jmen cizích.

Upravuje druhé vydání těšil jsem se nemalé podpoře milých svých přátel, prof. Jana Pintnera a dra. Viktora z Cintulů. Vděčně též vzpomínám vzácné ochoty, kterou mně prokázali při rozšíření prvního vydání mnozí p. p. kolegové a p. t. učitelstvo naše vůbec.

V RYCHNOVĚ n. KN. v měsíci prosinci 1892.

F. B.

Předmluva
k třetímu vydání.

I při třetím vydání měl jsem zřetel ke škole a domu. Pokud se týče školy, přimyká se „Průvodce po dějinách“ těsněji k učebnicí, pro obecnostvo širší pojal jsem do knihy dějiny čínské a japonské, přehled ministerstva našeho mocnářství od r. 1848 a podávám dějiny věku nového, politické a kulturní, v hlavních rysech až po dobu přítomnou.

V PRAZE v měsíci srpnu 1902.

F. B.

OBSAH.

I. Dějiny starověké.

A. Dějiny vzdělaných národův afrických a asijských 1—26 Str.

1. Čeleď aegyptsko-semitská.

a) Aegyptané	1—5
b) Arabové	5—6
c) Židé	6—10
d) Foinikové a Karthagiňané	10—14
e) Babyloňané a Assyrové	14—17

2. Národové maloasijské. 17—18

3. Národové arijské.

a) Indové	18—20
b) Národové iranští	20—24

4. Národové mongolští.

Číňané a Japonci . . . . . 24—26

B. Dějiny řecké.

1. Zeměpisné poměry starého Řecka	27—29
2. Počátky dějin řeckých: od časů nejstarších po stěhování Dorův (—1100 př. Kr.)	29—33
3. Od stěhování Dorův až po války řecko-perské (1100—500)	33—42
4. Od válek řecko-perských do počátku války peloponneské (493—431)	42—49
5. Od počátku války peloponneské až po bitvu u Chaironeie (431—338)	50—60
6. Od bitvy u Chaironeie do počátku nadvlády římské (338—146)	60—66

C. Dějiny římské.

1. Zeměpisné poměry a obyvatelstvo starověké Italie	66—70
2. Prvotiny dějin římských: Doba králův (—510)	70—76

	Str.
3. Republika za vlády patriciův (510—366)	76—83
4. Od zákonů Liciniových Sextiových do počátku válek punských. Boj o vládu nad Itálií (366—264)	84—89
5. Od počátku válek punských až po Grakchy (264—133)	89—103
6. Od Grakchův do počátku válek občanských (133—88)	103—110
7. Od počátku válek občanských do vzniku císařství (88—31)	110—125
8. Od vzniku císařství až do počátku stěhování národův (30 př. Kr.—375 po Kr.)	125—143

II. Dějiny středověké.

I. Od stěhování národů do rozpadnutí říše Karla Velikého. (375—887).

1. Stěhování germanské	144—149
2. Stěhování slovanské	149—152
3. Říše Frankův a Meroveovcův	152—153
4. Mohamed a říše Arabská	153—155
5. Říše Byzantská	155—157
6. Říše Frankův za Karlovců	157—162
7. Čína	162

II. Od rozpadnutí říše Karla Velikého do počátku válek křížáckých. (887—1096).

1. Německo a Itálie	163—170
2. Francie	170—171
3. Britannie	171—172
4. Země normanské	172—173
5. Poloostrov Pyrenaejský	173—174
6. Slované západní a východní. Uhry	174—182
7. Země balkanské	183—184
8. Země asijské a africké	184—185

III. Doba válek křížových (1096—1291).

1. Války křížové	185—190
2. Německo a Itálie	191—203
3. Francie	204—206
4. Britannie	206—209
5. Země normanské	209
6. Poloostrov Pyrenaejský	209—210
7. Slované západní a východní. Uhry	210—222

	Str.
8. Země balkanské	222—225
9. Země asijské a africké	225—226

IV. Od konce válek křížových až po objevení Ameriky. (1291—1492).

1. Německo	226—232
2. Itálie	232—234
3. Francie	234—237
4. Britannie	237—240
5. Země normanské	240—241
6. Poloostrov Pyrenaejský	241—242
7. Slované západní a východní. Uhry	243—264
8. Země balkanské	264—268
9. Turci. Čína	268—269

III. Dějiny novověké.

I. Od počátku nového věku do konce války třicetileté. (1492—1648).

1. Na rozhraní věku středního a nového	270—273
2. Německo. Reformace (1493—1618)	273—282
3. Rakousko. (1526—1618)	282—292
4. Válka třicetiletá	292—303
5. Francie	303—307
6. Itálie	308—309
7. Poloostrov Pyrenaejský	309—316
8. Britannie	316—320
9. Skandinávie	320—323
10. Polsko	323—326
11. Rusko	326—328
12. Turci. Čína	328—329

II. Od skončení války třicetileté do počátku velké revoluce francouzské. (1648—1789).

1. Francie	329—336
2. Německo a Rakousko	336—357
3. Skandinávie	358—363
4. Britannie	363—369
5. Poloostrov Pyrenaejský	369—372
6. Itálie	372—373

	Str.
7. Polsko	373—377
8. Rusko	377—382
9. Turci. Čína	382—383

II. Od vzniku velké revoluce francouzské až po kongres vídeňský a druhý mír pařížský. (1789—1815).

Příčiny revoluce a období převratů státních . . . . . 383—384

I. Doba revoluční (1789—1799).

1. Generalní sněm stavovský a národní shromáždění	384—386
2. Shromáždění zákonodárné a válka první koalice	386—387
3. Národní konvent. Hrázovláda. Poslední doby konventu	388—390
4. Výkonné direktorium. Válka druhé koalice	390—394

II. Konsulát . . . . . 394—398

III. První francouzské císařství.

1. Válka třetí koalice	398—401
2. Válka čtvrté koalice	401—404
3. Napoleon válčí ve Španělsku a Portugalsku	404—405
4. Válka Rakouska proti Napoleonovi a její následky	404—408
5. Napoleonova výprava do Ruska	408—410
6. Velká válka za svobodu	411—416
7. První mír pařížský	416
8. Vídeňský kongres	417—418
9. Napoleon vrátil se z Elby	418—419
10. Svatá aliance. Druhý mír pařížský	420

IV. Od kongresu vídeňského a druhého míru pařížského až po dobu přítomnou.

1. Rakousko a Německo 1815—1866	420—442
2. Rakousko po válce r. 1866	442—450
3. Německo po válce r. 1866	450—459
4. Francie	459—467
5. Belgie a Holandsko	467—468
6. Britannie	468—477
7. Poloostrov Pyrenaejský	477—482
8. Itálie	482—485
9. Rusko	485—496
10. Poloostrov Balkánský	496—504
11. Země mimoevropské	504—511

RODOKMENY.

	Str.
1. Rod Masinissův	106
2. Císařové římsí z rodu Augustova	127
3. Karel Veliký a jeho rod	161
4. Přemyslovci A.	176
5. Piastovci v Polsku	178
6. Arpádovci A.	181
7. Welfové a Hohenstaufové	191
8. Babenberkové	196
9. Habsburkové A.	200
10. Habsburkové B.	201
11. Králové ve Francii z rodu Kapetova A.	205
12. Normanští králové v Anglii a rod Plantagenetský	207
13. Přemyslovci B.	211
14. Arpádovci a rod Anjou v Uhrách B.	221
15. Rod Valois ve Francii B.	235
16. Rod Plantagenetský (od Eduarda III.). Lankasterský, Yorský a Tudorský	238
17. Králové v Kastilii a Aragonii	242
18. Rod Lucemburský v Čechách	244
19. Habsburkové C.	285
20. Rod Bourbonský a Orléanský ve Francii	306
21. Králové ve Španělsku (po Filipa V.) a v Portugalsku	312
22. Tudorovci v Anglii	315
23. Stuartovci v Anglii a ve Skotsku	319
24. Vasovci ve Švédsku a v Polsku. Rod Holštýn-Gottorpský ve Švédsku a Rusku	322
25. Jagajlovci v Polsku	323
26. Rod Habsbursko-Lothrinský D.	353
27. Bourbonové ve Španělsku a v Itálii	370
28. Romanovci na Rusi	378
29. Rod Bonapartův ve Francii	400
30. Rod Oldenburský a Sonderburg-Glückburský v Dánsku	431
31. Králové v Prusku	453

I. Dějiny starověké.

A. Dějiny vzdělaných národův afrických a asijských.

Čeľad' aegyptsko-semitská.

a. Aegyptané.

Aegypt (*Kam* č. *Chemí* = černá země; *Iri* = země slunce; *Mere* = země povodně etc.) počítán ve starověku k Asii. Rozumí se jím údolí Nilu od posledního prahu nedaleko *Syeny* (*Assuanu*) k ústí v šířce 15—38 km. a v délce přes 1000 km. Na v. hory Arabské, na z. poušť Libyjská, na j. hory a stepi Nubijské. K Aegyptu (Střednímu) čítány obě oasy: Větší a Menší. Úrodným činí Aeg. řeka Nil; proto Aeg. zván *darem Nilu*. Když při pramenech jeho počínají hory táti a nastávají tropické deště, Nil koncem června stoupá, v pol. srpna z břehů vystupuje, v září rozlévá se nejvíce, potom klesá a koncem října jest opět ve svém řečišti. K regulování povodně zakládány stavby vodní (*jezero Moerisovo*, *průplav Ramessa II.*). Žeň stonásobná. Všeho druhu obilí a zeliny. Palmy, sykomory, fíky, lotus, papyrus. Krokodil, hroch, ibis, ichneumon. Mědi, cínu a olova s dostatek. Zlato v horách Nubijských. Pohoří Arabské a Libyjské poskytovalo výborného staviva. Z běd země chamzin, horký vítr z pouště vanoucí, a kočylky.

Aegyptané dělili zemi svou na Horní a Dolní. Řekové rozeznávali: 1. **Aegypt Horní** (*Thebaïs*), zde m. *Syene* (ostrovy *Elefantine* a *Filae*), *Thebae*, *This*. 2. **Aegypt Střední** (*Heptanomis*), m. *Memfis*, *Krokodilopolis*. 3. **Aegypt Dolní** (*Delta*), m. *Heliopolis*, *Bubastis*, *Tanaïs*, *Sais*, *Pelusium*, *Momemfis* a později *Alexandria*.

Aegyptané v dobách nedohledných přišli z Asie jednak přes šíji *Suezskou*, jednak přes úžinu *Bab-el-Mandeb*. Odtud dualismus ethnografický (Dolní a Horní Aeg.). Dělili se ve kmeny; tyto tvořily několik politických celků.

Př. Kr.

3623—2547 Stará říše Aegyptská.

3623? Menes, farao thiský, spojil největší část země v jeden celek. První panovník ze 26 dynastií aeg.*). Založil *Memfis*, řečiště Nilu dále na v. posunuv, vystavěl chrám boha *Ptaha*, byl zákonodárcem a upravil bohoslužbu. Ač i po

*) Dynastie tyto nenásledovaly všechny po sobě, mnohé z nich náležely menším neodvislým nebo poplatným státům v Aegyptě.

Menovi neměla země úplné jednoty (Theby), nicméně Memfis stavbami zvelebována a průplavy zakládány.

Př. Kr.
3209—3123 **Chufu, Chafra a Menkera** (dle Herodota *Cheops, Chefren a Mykerinos*), králové 4. dynastie, byli původci nejv. pyramid u Gizehu z. od Kahýry. Nejvyšší Chufova 146 m., strany základny 240 m. dl. Brzo potom rozpadla se říše Aegyptská v několik částí. Teprve

2781 **Amenemha I.**, jeden z faraonů thebských, sjednotil opět celý Aegypt. Jest zakladatelem 12. dynastie (2781 až 2635), která rozšířila panství do *Nubie* a na poloostrov *Sinajský*, povznesla úrodnost země vodními stavbami a ozdobila Aeg. četnými pomníky a paláci. (*Amenemha III.* založil jezero *Moeris* a postavil říšský palác labyrint.) Pak nastal úpadek říše; r.

2100—1626 **Aegypt pod nadvládou Hyksův** (= Králové pastýřů), různých to kmenův syrského a arabského původu. Přízpůsobili se znenáhla domorodcům a vládli po způsobu faraonův. Za vlády Hyksův přistěhovali se Židé do Aeg. a usadili se v krajině *Gošenské* v. od delty Nilu. V H. Aeg. udrželi se faraonové thebské, nejprv v odvislosti, pak samostatně vládnoucí. Jimi zabájen urputilý, dlouhotrvající boj proti Hyksům, až konečně

1625—525 Nová říše Aegyptská.

1625 **Ahmes** (Amasis), farao thebský, dobyl *Pelusia* (Ávaris) Hyksy úplně z Aeg. vypudil. Jím počíná 18. dynastie, která proslula slavnými válkami (*Thutmes III.* rozšířil panství aeg., ovšem jen dočasně, do *Syrie, Foinikie, na Kypr* a do *Mesopotamie*) a podporováním věd a umění (Theby, nyní hlavní město, byly divem starého světa, ale zároveň dokladem zotročlosti národu a despotismu faraonů. Měly sto bran a okrášleny byly paláci, chrámy, komorami mrtvých a jinými pomníky. Třetí nástupce *Thutmesův Amenofis III.* vystavěl chrám boha *Ammona* u *Luksoru* a chrám boha *Osira* nedaleko *Theb*, z něhož dosud zachovány obrovské sochy, představující *Amenofisa* a jeho manželku (*kolosy Memnonovy*).

Za dynastie 19. *dostoupil Aegypt vrcholu moci a slávy*. Zakladatelem jejím byl *Ramessu I.* (1410), synem jeho *Seti I.* (u *Řekův Sethos* 1404—1393), jenž podrobil *Kypr, Foiniky, Assyry* a *Medy*. *Ramessu II.* čili *Ramses* (1392—1326), syn předešlého, byl nejslavnějším faraonem. Zvítězil nad *Negry, Aethiopy, Libyany, Chetity* a *Mesopotamci*. Pomocí *Foinikův* založil námořní moc Aeg. Byl původcem přeletných nádherných staveb (palác *Ramesseum* v *Thebách*), dal kopati průplav v *D. Aeg.*, jenž měl spojovati *Nil* s mořem *Rudým*. Židé robotami utiskováni, dítky židovské pobíjeny. Za jeho vlády narodil se *Mojžiš* (1368).

Ze *Setha I., Ramessa II.* a několika jiných slavnějších faraonů hl. z 18. dynastie vybájlili *Řekové* postavu faraona jménem *Sesostris*, jenž prý zbraně své zanesl na z. do *Libye*, na j. do

Aethiopie, na v. přes *Syrii, Mesopotamii* a vysocinu *Iranskou* do *Indie*, na s. do *Evropy* až k *Donu*.

Př. Kr.
1320 Za *Menefty* (1326—1309) vyvedl *Mojžiš* Židy z *Aegypta*.

Po smrti *Meneftově* úpadek říše. Teprve třetí jeho nástupce *Ramessu III.* (*Rhampsinit*), zakladatel 20. dyn. (1294—1110), *Aegypt* opět povznesl. Bohatství *Rhampsinitovo* zachováno v pověsti o chytrém zloději (*Herodot II. 121.*). Po smrti *Rhampsinitově* opět úpadek říše. Vláda přešla do rukou velekněží boha *Ammona* v *Thebách* (21. dyn.). Vedle nich udržela se vedlejší dynastie v m. *Tanais* (1109—980), která konečně vládě velekněží v *Thebách* učinila konec. V době té *Aethiopové* vytrhli se z nadvlády faraonův a založili samostatný, kvetoucí stát v okolí *Meroe* a *Napaty*.

950 **Šešonk** (Šišak, *Sesonchis*) zakladatelem 22. dyn. *Hi. m. Bubastis*. Jsa spojencem *Jeroboama* *Israelského*, vytáhl proti *Roboamovi* *Judskému* a dobyl *Jerusalema* (920).

Nedlouho po smrti *Šešonkově* zmocnili se *Aethiopové* panství nad *Aegyptem*, kde tenkrát vládlo 13 knížat, z nichž pět zvalo se faraony.

734—725 *Bokenranf* (u *Řekův* *Bokchoris*), zakladatel 24. dyn. sídlem v m. *Sail*, vypudil sice *Aethiopy* ze země, ale pak od nich přemožen a upálen.

725—665 Aegypt pod vládou Aethiopův.

Sevekh I. (u *Řekův* *Sabakon*), král *Aethiopie* a *Aegypta*, zakladatelem 25. dyn., ježich panovníci kráčeli vesměs směrem starých faraonův, neboť se byli *Aethiopové* již dávno přizpůsobili aeg. vzdělanosti. Zdá se, že nicméně zachovala se v *Doln. Aeg. dynastie domácí*, z níž asi *Psammetich* pocházel.

Se *Sevekhem I.* neb jeho synem *Sevekhem II.* spolčil se král *israelský Hoseáš* proti *Assyrům*, ale oba poraženi. (*Aegyptané* u *Rafie* při pobř., jz. od *Gazy*. Bitvou touto vážnost *Aegypta* v *Přední Asii* navždy podkopána.) *Tirhaka*, třetí král z dynastie *aethiopské*, proslavil se výboji v *Libyi*; dle pověsti pronikl prý až k průlivu *Gibraltarskému*. S *Hiskiou* *Judským* pustil se v boj proti *Sanheribovi* *Assyrskému* a jeho synu *Asarhaddonovi*, ale byl poražen a z *Aegypta* vypuzen, načež *Aegypt* dostal se pod nadvládu *assyrskou*: nad zemí vládla knížata od králů *assyrských* dosazovaná (řecká *dodekarchie*), až konečně jeden z nich

656 **Psammetich** pomocí žoldnérův *karských* a *ionských* obnovil jednotu a samostatnost *Aegypta*, zvítěziv nad ostatními knížaty v bitvě u *Momemfi*. (26. dyn.) *Hi. m. Saïs*. *Aegypt* otevřen světovému obchodu: cizincům přístavy učiněny přístupnými. *Foiničané* měli v *Memfidě* svou čtvrť, s *Athenami* a jinými obcemi řeckými spolky ujednány. *Cizím* žoldnérům vykázány pozemky při ústí *Nilu*. Z toho nespokojenost kasty vojenské a kněžské; nespokojenci (200.000) vystěhovali se do *Aethiopie*. Málo slavné a pomíjející výboje *Psamm.* v *Syrii*.

Fr. Kr.

611—595 **Necho**, syn Psamm. Výboje v Syrii. *Josiáš Judský* poražen u *Megidda* na j. Galilaeae. Necho postoupil až po Eufkrat, ale zde porazil jej *Nebukadnezar Babytonský* u *Karchemise* (Circesium v Mesopotamii nad l. Eufr.) r. 605., čímž panství nad Syrií opět pozbyto. Necho pokusil se o dostavění průplavu Ramessa II. a dovedl jej až po Hořká jezera; na Rudém moři loďstvo vystavěl a několik lodí foinických vypravil k objetí Afriky.

Nástupcem syn jeho *Psammetich II.* (*Psammis*), známý jen dle jména.

594—570 **Hofra** (Apries), syn předešlého. Jsa spojencem *Sede-ciáše Judského* proti *Nebukadnezarovi*, byl poražen; podobně vedlo se mu na výpravě do Foinikie a proti Řekům kyrenským. Ve spiknutí, v jehož čele *Ahmes*, poražen u *Momemfi* a uskrčen.

570—526 **Ahmes II.** (Amasis) dosazen od vzbouřencův na trůn. Ač k cizincům velmi shovívavý (Řekové zal. v deltě nilské osadu *Naukratis*), přece u Aeg. oblíben, neb byl moudrým vládcem. *Blahobyt dostoupil výše netušené. Kypr* dobyt. S *Polykratem*, tyranem samským, učinil spolek; s *Kroisem*, kr. lydským, žil v přátelství.

525—332 **Aegypt pod nadvládou perskou.**

525 **Psammetich III.** (Psammenit), syn Amasiův, poražen u *Pelusia* od *Kambysa*.

Aegypt stal se perskou satrapií.

(Vypravování Herodotovo o zběsilém řázení *Kambysa* v Aegyptě nespočívá na pravdě.)

Povstání Aegyptanův po smrti *Kambysově* a za *Dareia* (po výpravách proti Řekům r. 490).

462—455 Nové vzbouření Aegyptanův proti Peršanům. Původcem *Inaros*, král libyjský, podporovaný *Atheňany*. Vzpoureu potlačil *Megabyzos*, jenž povstalce a *Atheňany* z dobyté *Memfidy* vypudil a pak je dokonale porazil. *Inaros* zrazen a ukřižován (toliko *Amyrtaios* uhájil se v deltě Nilu).

414—354 V opětém povstání dodělali se Aegyptané na čas samostatnosti.

332 **Alexander Veliký** pánem Aegypta.

Ústava. V čele státu král (faraó) s mocí neobmezenou. Požíval již za živa božské pocty. Pocházel z pravidla z kasty vojínův, ale byl zároveň nejvyšším knězem. Země rozdělena na 42 okresy, z nichž vynikaly zvl. Thebský, Memfidský a Heliopolský. Národ dělil se ve tři kasty: 1. *Kněží* vedli péči o veškeré duchovní vzdělání, obstarávali soudnictví (nejvyšší soudnictví vykonáváno výborem tří kněžských sborů v Heliopoli, Memfidě a Thebách) a správu země. 2. *Vojíní*. 3. *Živnostníci* (rolníci, robotující na statcích náležejících králům, kněžím a vojínům; řemeslníci a pastýři. K nim družili se později tlumočníci a loďivodové). Přísné dělení kastovní není prokázáno, též *opovržlivosti kastovní Aegyptané* neznali.

Náboženství. Zbožňovány síly přírodní. Otcem bohův a kráľv byl *bůh Slunce* (bůh světa, světla a pravdy). Jako Ra vzýván v Heliopoli, jako *Ptah* v Memfidě, jako *Ammon* v Thebách. Plodná moc přírody ctěna v bohyni *Neith*. (V chrámu saidském zahalena tajemným závojem). Boj mezi mocnostmi přírodními, člověku přátelskými a nepřátelskými, znázorňován v mythu o *Osirovi* a *Isidě* (*Osiris*, usmrčen od *Seta* — *Typhona* —, hledán *Isidou*. Syn jejích *Horus* přemáže *Typhona*. *Osiris* obživne a vládne v podsvětí). Ctění zvířat, symbolů jednotlivých božstev. Největší úcty požívali *byk* (*Apis*) a *kráva*, symbol mužské a ženské síly v přírodě. Mimo tyto obzvl. *fenix*, *ibis*, *krokodíl*, *pes* a *kočka*. *Víra* v nesmrtelnost duše, které bylo podrobiti se soudu *Osirovu*. Nebe, peklo. Místo očistce zdá se, že nastoupilo *přetělování* do rozličných těl zvířecích, což trvalo 3000 let. *Balsamování mrtvol* — proč, to dosud záhadou.

Vzdělanost. Aegyptané proslavili se nejvíce ve stavitelství. Nejstarší památky stavitelství aeg. jsou pyramidy, kolossální to mohly faraonův (známých přes 70). Největší a nejstarší z nich nacházejí se až dosud u *Gizehu* sz. od *Memfidy*. („*Vše se bojí času, čas se bojí pyramid*“). Skalní hroby králů (nedaleko Theb), podzemní komory pohřební, velkolepé paláce (labyrint) a chrámy (chrámové zříceniny thebské, kde nyní osady *Luksor* a *Karnak*). **Obelisky**, čtyřhranné sloupy s ostrým zakončením, vytesané z jednoho balvanu, okrasy to chrámové. *Sfingy*, obrovské sedící sochy, obyc. s tělem lvím a hlavou i prsoma ženským, byly symboly králův a bohův. Sochy králův a bohův takéž monolithy (*kolossy Memnonovy*). Z věd hlavně hvězdářství a lékařství.

Písmo trojí: 1. *Hieroglyfické*, obrázkové (čtyřhran = dům, dvě vlny vodní = voda, loket = spravedlnost, bič = panství etc.). 2. *Hieratické*, zjednodušené písmo předešlé, vyskytuje se již za 4. dynastie. 3. *Demotické* (epistolografické), ještě více zkrácené písmo prostonárodní, za *Psammetichův*.

Písmo aeg. rozluštěno na základě desky, nalezené 1799 u *Rosetty*, na níž nápis z doby *Ptolemaiovské* v jazyku egyptském a řeckém. (Francouz *Champollion* 1822).

b. Arabové.

Arabie jest vysočina 1000—1200 m. prům. výšky. Vnitřek (*Nedžd*) jest planinátý, skalistý, z části pustý, z části stepnatý a jen skrovnými háji palmovými porostlý. K m. Rudému kloní se vysočina stupňovitě v pokrajních hřbetech, tvořic přeuodná údolí. Zde kadidla vonná, třtina cukrová, kávovník, jablka granátová, palmy datlové, pšenice, kukuřice (*Štátní Arabie*).

Obyvatelstvo původu semitského. Arabové odvozovali původ svůj jednak (na jihu) od *Ioktana*, potomka *Semova*, ječnak (na severu a při moři Rudém) od *Ismaele*, syna *Abrahamova*.

Arabové Nedždu vedli život kočovný. Majetek tvořila stáda ovcí, koz, koňův a velbloudův. Zřízení rodové, patriarchální. Časté boje mezi jednotlivými kmeny o studně a pastviny; msta pokrevní. Pohostinství. Když počal kvésti obchod pobřežní Arabie s Aegyptem

tem, Foinikií, Mesopotamií a Indií (asi 2000 př. Kr.), přepadávají karavany. Též vpády do Syrie, Babylonie a do Egypta (Hyksové). Arabové na pobřeží bydleli ve stálých sídlech, v městech s četnými chrámy a paláci. V čele kmenův králové.

O vzdělanosti Arabův svědčí zprávy Diodorovy, Strabonovy a Pliniovy. dále některé zříceniny měst.

Náboženství. Původně jeden bůh, který ctěn v hromu a blesku, vedru a bouři; později vyzvány síly přírodní (na př. rodící síla země v podobě bytosti ženské) a hlavně hvězdy (slunce, měsíc a oběžnice). *Kaaba* svatyně oběžnici Saturnovi zasvěcenou. Bohům obětovány též oběti lidské.

c. Židé.

Palaestina (= země *Filistínův*, tak nazývána od Aegyptanův a Řekův; od Židů zemí *Israelskou*, *zastíbenou*; nejstarší název *Kanaan*, t. j. pobřežní nížina, přenesen na celé Předjordání) jest částí vysočiny Syrské. Hranicí na z. moře Středozemské, na s. Libanon, na v. a j. poušť Syrská. Hlubokou průrvou *Jordanu*, který protéká jezera *Merom* (2 m. nad hl. m. Střed.), *Kinnereth* č. j. *Genezarethské*, *Galilaejské* aneb *Tiberiadské* (208 m. pod hl. m. Střed.) a vtéká do moře *Mrtvého* (394 m. pod hl. m. Střed.), rozdělena jest Palaestina na dvě části: a. *Předjordání*. 1. *Krajina Galilaejská*, úrodná to planina (m. *Nazareth*, *Emaus*, *Tiberias*, *Megiddo*). 2. *Samaría*, krajina pahorkatá s úrodnými údolímí (m. *Samaría*, *Sechem*). 3. *Judaea*, krajina kamenitá s hlubokými údolímí, slujemi a skrýšemi, srázný spád k moři *Mrtvému* (m. *Hebron*, *Bethlehem*, *Jerusalem*, *Jericho*, *Silo*; na pobřeží města *Filistínův*: *Gaza*, *Askalon*). b. *Zájordání* (*Peraea*) na pokraji pouště Syrské, nicméně mnohé krajiny úrodné, zejména při údolích jednotlivých řek (m. *Pella*, *Caesarea Paneas*).

Před Židy obývali zemi různí kmenové kanaanejští, z nichž *Chetitové* byli nejmocnějšími. Na pobřeží usadili se *Filistíní*, přišedše sem asi od ústí Nilu.

Př. Kr.

Ok. r. 2000? opustil *Abraham* otčinu svoji *Ur* nedaleko Babylonu v *Chaldei*, ježto modloslužbě tu holdováno, a odešel na západ. Usadil se v okolí *Hebronu* (bratrovce jeho *Lot* v okolí *Sodomy*, potomci jeho *Moabité* a *Ammonité* na v. moře *Mrtvého*). Dědicem *Abrah.* syn *Isák*, zplomený ze *Sáry*, (*Ismael* z otrokyně *Hagar* odešel do *Arabie*), a tohoto druhorozený syn *Jakub*. (Potomstvo prvorozence *Edoma*, *Edomité*, usadili se na j. moře *Mrtvého*). *Jakub* č. *Israel* měl 12 synův: *Ruben*, *Simeon*, *Levi*, *Juda*, *Isašar*, *Sebulon*, *Josef*, *Benjamin*, *Dan*, *Naftalí*, *Gad* a *Asser* (Josef dva syny: *Efraim* a *Manasse*). R.

1750 *vystěhoval se Jakub s rodinou svou za Josefa do Egypta* a usadil se v úrodné krajině *Gošenské*. Stalo se tak, jak se podobá, pod ochranou *Hyksův*, po jejich vypuzení nastaly *Židům* doby útrap. (Sr. 2.).

1320 Za *Faraona Menefty* vyvedl *Mojžíš* z kmene *Levi* lid *israelský* z *Egypta*. (Sr. 3.).

Př. Kr.

1320—1280 *Putování Židův do země zaslíbené*. V době té obnovil *Mojžíš* kultus *Jehovy* (na hoře *Sinai*) a uspořádal státní, náboženský a rodinný život národa židovského (*ústava theokraticko-patriarchální*). Za *Mojžíše* opanovány krajiny v. od *Jordanu*. Nástupcem *Mojžíšovým* *Josua* z kmene *Efraim*, jenž *Palaestiny* dobyl ve válce sedmileté proti národům kanaanejským (*Chetitům*, *Pherešitům*, *Amoritům*, *Jebusitům*, *Hevitům*). Dobytou zemí zaujali kmenové (od j. na s.): *Simeon*, *Juda*, *Benjamin*, *Dan*, *Efraim*, *Manasse*, *Isašar*, *Sebulon*, *Asser* a *Naftalí*. Kmenu *Levi* přikázáno 48 měst, kdežto kmenové *Ruben*, *Gad* a polovice *Manasse* zůstali v *Zájordání*.

1280—1000 Doba soudcův.

V zemi dobyté byli Židé hned od počátku ohroženi:

1. *Ústavou* svou, která neměla politického středu. 2. *Neúplným* potlačením národův kanaanejských. 3. *Nesvorností* kmenův. (Kmen *Benjaminův* takměř vyhuben.) 4. *Častým* sloužením náboženskému kultu syrskému. 5. *Nájezdy* kmenův sousedních; od s. *Syry*, od v. a jv. *Midianity*, *Moabity*, *Ammonity* a *Amalekity*, od j. *Edomity*, od z. *Filistíny*. V těchto nebezpečných dobách vystupují v dějinách židovských mužové pro jednotu národní nadšení (ve válce vůdcové, v míru soudcové): *Barak*, ježž věštýně *Debora* pohnula k boji proti Kanaanejským, *Gideon* proti *Midianitům* a *Amalekitům*, *Jefta* proti *Ammonitům*, *Simson* a *Samuel* proti *Filistínům*. Tento ve snaze o povznesení národa z mravního úpadku založil školu prorockou a na doléhání lidu za krále pomazal udatného *Saula* z rodu *Benjaminova*.

1000—925 Doba jednoty národní.

1000—985 *Saul*. Vítězné boje proti *Filistínům*, *Moabitům*, *Edomitům* a *Amalekitům*. Poněvadž hleděl panství své založiti na síle válečné, z čehož hrozila zkáza ústavě theokratické, vystoupil proti němu *Samuel* a pomazal zeté *Saulova Davida* z rodu *Judova* tajně za krále. Pronásledovaný *David* utekl se k *Filistínům*. Od těchto *Saul* na úpatí hory *Galboa* v j. cípu *Galilae* poražen, načež sám se usmrtil.

985—955 *David* po smrti *Saulově* za krále uznán pouze od kmene *Judova* a *Benjaminova*. Kmenové severní přidrželi se syna *Saulova* *Isboetha*. Tento za nedlouho usmrčen, načež *David* v *Hebronu* všeobecně za krále uznán. *Filistíní* přinuceni k poplatku, *Ammonité*, *Moabité* a různí kmenové syrsťí podrobeni. *Panství Davidovo* rozšířilo se na j. až po horu *Sinai* a na sv. až po *Eufkrat*. *Jerusalem*, na půdě hlavního města kanaanejských *Jebusitův*, učiněn středem říše. Sem přenesena též archa úmluvy. *David* přítelem věd a umění (*Zalmista Páně*). Organizace obrany země. Vzpouira syna *Davidova* *Absolona* krvavě potlačena.

955—925 *Šalomoun* (*Moudrý*) z *Bathseby*, ženy někdy *Uriášovy*, pomínutím *Adonia* a jiných synů *Davidových* od tohoto

za nástupce ustanoven. Říše nabyla nevidaného lesku: 1. Vystavěním velkolepého chrámu a paláce na pahorku *Zionském* staviteli, jež propůjčil Hiram, král tyrský. 2. Zřízením vojska jizdeckého. 3. Zakládáním a opevňováním hradův a měst. 4. Podporováním umění (*Salomoun slaveným básníkem*). 5. Náhlerou dvoru královského. 6. Zvelebováním obchodu, jenž veden s Assyrií (založena *Palmyra*, nyní Tadmor sv. od Damašku), s Aegyptem, s Arabií, s Indií (zřízeno přístavní město *Ezeongaber* při moři Rudém, odkud jezdily lodi do *Ofiru* neboli Indie) a s Foinikií. **Temné stránky:** 1. Náklad na dvůr královský, na nádherné stavby chrámové a palácové a na vojsko tížil lid. 2. Obliba v despotismu a opovrhování zřízením kmenovým. 3. Zavádění kultu syrského při dvoře král. 4. Ztráta Damašku a Palmyry. 5. Nespokojenost kmenův, zvl. severních. (*Povstání Jeroboamovo*.)

Př. Kr.

925

Po smrti Šalomounově rozkol v říši. Kmenové Juda, Simeon a část km. Benjaminova zůstali věrni synu Šal. *Roboamovi* (Říše Judská), ostatní kmenové zvolili králem *Jeroboama* (Říše Israelská).

925—722 Říše Israelská čili Efraim.

Hl. m. *Sichem*, pak *Samaria*. Říše již od počátku zmítána rozbroji o trůn a nájezdy nepřátelskými; modloslužbu nepořádky vnitřní ještě rozmnoženy. *Ahab* (870) sňatkem s *Jesabelou*, dcerou krále tyrského *Ithobaata*, obnovil obchodní styky s Foinikií, ale tím zároveň modlářství zapustilo v zemi kořeny. Proroci bojují proti modloslužbě a jsou pronásledováni (*Eliáš*, *Elizeus*). Vádce *Jehu*, Elizeem pomazán, zavraždil královnu, vyhubil rod *Ahabův* a stal se králem; modlářství potlačováno. Za něho stala se říše Assyrii poplatnou (840). Za *Jeroboama II.* (770) říše na čas se zotavila. Za jeho nástupcův země opět Assyriím *trvale* poplatna, a když *Hoseáš* chtěl se nadvlády assyrské zprostiti, poražen a zajat od assyrského krále Sargona.

722

Samaria po třiletém oblehání dobyta. Velká část lidu israelského odvedena do zajetí assyrského, a na jeho místo uvedeni Assyrové a Babyloňané. Smíšením jich s domácím obyvatelstvem povstali *Samaritani*.

925—586 Říše Judská.

Zde poměry pořádanější, jednak že hodnost královská zůstala při rodu Davidově, jednak že hierarchie levitská bděla nad poměry náboženskými. Proti *Roboamovi* vytrhl spojenec *Jeroboamův* farao Sišak, dobyl Jerusalema a zmocnil se pokladu královského. *Josafat* (870) vládl mocně, rozšířiv říši na j. až po moře Rudé. Přátelské styky s říší Israelskou. (Syn *Josafatův* *Joram* zasnouben s *Athalíí*, dcerou *Jesabelinou*). *Joram* stav se králem, dal se svěsti zlopověstnou *Athalíi* k službě *Baalově*. Po smrti *Joramově* dala *Athalía* všechny členy královské rodiny usmrtiti (toliko vnuk *Joas* zachráněn) a sama vlády se zmocnila. V povstání, knězem *Jojadou* vedeném, *Athalía* svržena a zavražděna,

načež dosazen na trůn *Joas* (837), jenž ctitele modloslužby *Baalovy* vypudil. Vnuk jeho *Usia* *vrstevníkem Jeroboama II.* Ammonité poplatnými učiněni. Edomitě opět podrbeni, Filištini napadeni, Arabové odraženi. Nový rozkvět obchodu a blahobytu. *Ahas*, vnuk *Usiaův*, stal se vasalem assyrským a zavedl opět modlářství. *Hiskia* (700) působením proroka *Jesajaše* hleděl vypleniti modlářství, vypověděl poplatek říši Assyrské, učinil spolek s Aegyptem a ubáhlil Jerusalema proti *Sanheribovi*. *Manasse*, syn předešlého, zaváděl opět modlářství a pronásledoval proroky. *Josias* (640—609) obnovil v duchu prorokův zákon *Hospodinův* (v konání tom povzbuzen nálezem přepisu zákona *Mojžíšova*). Sňahy jeho o obnovení bývalé říše Židovské z dob *Davidových* (pokleslosti říše Assyrské chtěje použití) zmařeny výbojností faraona *Nechona*, od něhož poražen v bitvě u *Megidda* (r. 609), kde padl. *Říše Judská v područí Aegypta*. Po bitvě u *Karchemiše* (r. 605) musil *Joachim* (598—596) odvést do zajetí babylonského s mnoha tisíci. *Sedeciáš* (596—586) spojil se s faraonem *Hofrom* proti *Babylonu*. (*Marné bylo varování proroka Jeremiáše*.)

Př. Kr.

586

Nebukadnezar, král babylonský, dobyl Jerusalema, pobořil hrady, spálil chrám *Hospodinův* a palác královský. Oslepený *Sedeciáš* odveden do *Babylonie* a s ním velká část lidu židovského.

586—539 Palaestina pod nadvládou babylonskou.

Spravována byla místodržiteli bab. V *Babylonii* mezi Židy proroci činnými (*Ezechiel*).

539—332 Palaestina pod nadvládou perskou.

Za *Kyra* navrátila se jedna část Židův do *Palaestiny* (prorok *Daniel*). Stavba nového chrámu počata. Ukončena teprve za *Dareia* (r. 514).

457

Nové zástupy Židův, vedené *Ezdrášem* a *Nehemiášem*, vrátily se do vlasti.

332—323 Palaestina pod nadvládou Alexandra Velkého.

Ústava před *Mojžíšem* patriarchální, pak theokraticko-patriarchální. Králem *Jehova*, ideálním jeho zástupcem *velekněz*, jenž až do doby královské byl rozhodčím ve všech důležitých okolnostech. Národ dělil se na 12 kmenův, v jejich čele stála knížata kmenová a jim po boku náčelníci jednotlivých rodův, tvořice *nejvyšší radu* národa. Z kmenův vynikal nejprve *Efraim*, později *Juda*. Bohoslužbu obstarával dědičně kmen *Levi*, v jehož čele rodina bratra *Mojžíšova* *Aarona*, které příslušela hodnost *velekněze*. Středem bohoslužby stánek úmluvy, kde chována archa úmluvy, v níž uloženy desky *Mojžíšovy*. V době královské dva orgány

ústavy theokratické: *král* (místodržitel Hospodinův) vedl správu země a vojenství, *nejvyšší kněz* řídil bohoslužbu. **Důstojnost královská** nejprve volební (kněží a proroci; lid měl jen malé účastenství), později volební v království Israelském, dědičná v Judě. Moc králova omezena různými živly (zákonem Mojžíšovým, soustavou kmenovou, hierarchií a proroky, různými smlouvami).

Umění a vědy. Židé vynikli hlavně v poesii lyrické (*píseň Deborina, žalmy Davidovy, píseň Salomounova*) a didaktické (*knihy Jobova, Salomounova kniha přísloví*). Sem náležejí knihy prorokův (*Isaiáš, Jeremiáš, Ezechiel, Daniel*). Knihy dějepisné (*Pentateuch, kn. Josue, kn. soudcův, 2 kn. Samuelovy, 2 kn. královské, 2 kn. paralipomenon, kn. Ezdrášova, Nehemiášova a Machabejských*) založeny na pragmatismu theokratickém. Rozvoji státnímu, sochařství a malířství bránil názor náboženský, jenž zakazoval ctění Jehovy v obrazech.

d. Foinikové a Karthagiňané.

1. Foinikové.

Foinikie (= země červená, *φαινίκη* = barviti na červenou), část to vysočiny Syrské, jest úzký pruh země mezi mořem Středo-zemským a pohořím Libanonským. Pohoří toto vysílá četné výběžky k pobřeží, kdež tvoří mysy svými zátoky a zemi rozděljuje na množství malých, dobře ovodněných a úrodných údolí. Zde obilí, réva, třtina cukrová, lodyha balšámová, moruše a jižní ovoce. Na stráních šťavnatě pastviny, husté lesy cedrové, hojnost železa a mědi v horách, ryb a nachovcův na pobřeží. *M. Sidon, Tyros, Arados, Byblos, Berytos.*

Př. Kr.

—1500 Doba mytická.

V popředí města *Byblos* a *Berytos*. Již tehdež veden obchod se sousedními národy a s blízkými ostrovy.

1500—1209 Sidoňané

stojí v čele měst foinických. Dočasně výboje Assyřův a Aegyptanův nebyly na škodu, neboť styk s velkými těmito národy jen prospěl obchodu foinickému. Hromadné zakládání osad v moři Aegejském.

1209—814 Doba slávy tyrské až do založení Karthaginy.

Město *Tyros* přistěhováním četných vznešených rodin sidonských (r. 1209) zastínilo moc Sidonských. Obchod veden nejen po celém Středomoří, nýbrž zasahoval v Evropě až do Britannie (a snad též do moře Baltského), v Asii až do Indie. Stát Tyrský řízen dvěma *suffety* (soudci), zprvu od Sidonu dosazovanými.

Př. Kr.

1000

Abibaal, jeden ze *suffetův*, zmocnil se panství nad Tyrem a uvedl ostatní obce foinické v podřízenost království Tyrského. Syn jeho

950

Hiram, slavný vládce, byl vrstevníkem Šalomounovým. Tyros v pevnost proměněn. Přátelské a *obchodní* styky se Šalomounem. Po smrti Hiramově dynastické nepořádky v říši Tyrské. Valné stěhování do osad zámořských.

870

Ithobaal králem. Přátelské styky ze Židy obnoveny. (Dcera králova Jesabel manželkou krále israelského Ahaba). Nástupcem syn *Balezor*, po jehož brzké smrti syn jeho *Muttan*. Tento zůstavil říši nedospělým dítkám *Elisse* a *Pygmalionovi*. Vládu vedl velekněz *Melkartův Siharbaal* (strýc a snoubenec *Elissin*). *Pygmalion*, opíraje se o živly demokratické, zbavil se vlády poručnické zavraždív *Siharbaala*, načež

814

Elissa v průvodu aristokratických rodin tyrských vystěhovala se do Afriky, kdež založila na půdě dřevní osady sidonské *Karthago* (*Karthada* = Nové město).

850—332 Od založení Karthaginy až po dobytí Tyru Alexandrem Velikým.

Moc Tyru (a obcí foinických vůbec) zeslabena 1. založením Karthaginy, 2. vnitřními nepokoji, 3. odpadáním osad zámořských, 4. soupeřstvím *Reků* v moři Středo-zemském vůbec a Aegejském zvláště, 5. nájezdy králův assyrských, kteří obce foinické učinili poplatnými, a 6. výboji faraona *Psammeticha* a *Nehona*. (Po bitvě u *Megidda* roku 609 celá Syrie uznala nadvládu aegyptskou).

605

Po bitvě u *Karchemiše* stala se Foinikie provincií *babylonskou*. (Toliko Tyros uchránil samostatnosti až do r. 573., kdy po 13letém obléhání musil se vzdáti). R.

539

dobyl *Kyros* říše *Babylonské*, čímž dostala se Foinikie pod vládu perskou. Za nadvlády této byli Foinikové hlavním zdrojem námořní moci perské. *Sidon* povznesl se opět na první město foinické a byl hlavou *trojspolku* (*Sidon, Tyros, Arados*), k němuž obce foinické stály v poměru podřízenosti. *Synedrion*, skládající se ze tří králův trojspolku a 300 senatorův, mělo sídlo v nově založeném městě *Tripolis*.

332 Foinikie stala se částí říše Alexandra Velikého. (Tyros vzat po sedmiměsíčním obléhání.)

Ústava. V čele městských obcí foinických králové, jichž moc omezovala radou z rodin *patricijských* a sborův *kněžských*. Obce tyto tvořily spolky, jichž hlavou byl nejprve (v době mytické) *Byblos* a *Berytos*, pak *Sidon* a *Tyros*. V době perského nadvládí *Sidon* stál v čele trojspolku (viz shora).

Náboženství. Základem dualismus přírodní. *Baal*, bůh slunce, původ všeho života, dárce světla a úrody. *Baaltis* čili *Ašera*, choť

Baalova, bohyně plodné moci přírody. Oběti těmto bohům přinášené opíjvaly nezřízenou smyslností. *Moloch*, bůh slunce prahnoucího, větru dusivého, ohně vše zžírajícího a války zhoubné. *Astarta*, bohyně smrti. Těmto přinášeny v oběť životy lidské. V *Melkartovi* splynuli v době pozdější Baal a Moloch — s převahou dobra. Podobně splynuly Ašera a Astarta (Karthaginská *Dido*) v bytost jednu. Smrt boha *Adona* na podzim oplakávána, z jara jeho vzkříšení bujně oslavováno.

Vzdělanost. Kulturní význam Foinikův spočívá v rozsáhlém obchodu a zakládání četných osad. K oběmu pobádání jsou hlavně zeměpisnou polohou a povahou vlasti. Osady: Kypros (*Amathos, Kition, Pafos, Salamis*), Kilikie, Rhodos (*Jalysos*). Kreta (*Knossos, Itanos*), Thera, Melos, Kythera, Paros, Thasos, Thrakie (*Abdera*), Lemnos, Samothrake, Melita. Gaudos, Sicília (*Drepanon, Herakleia, Lilybaeum, Panormos*), Sardinia (*Caralis*), Corsica, Elba, jižní pobřeží Gallie, Hispanie (*Abdera, Carteia, Gades, Malaca, Sefela*). Zde ony báječné zahrady Hesperidek a sloupy Melkartovy (předboří *Caípe* v Hispanii a *Abylax* v Africe). Africa (*Carthago, Leptis Minor a Maior, Thapsus, Utica, Hadrumetum, Hippo Zarytus a Regius*, ostrov *Faros* v Aegyptě).

K mateřské zemi pohlížely osady s pietou, přizpůsobující se k ní jak bohoslužbou tak i ústavou. Mnohé osady nalézaly se však v tuhé odvislosti: žoldníci drželi je na uzdě, nespokojeni živlové deportováni, zakazováno veškeré spojení s cizinou a t. p. Tak vládl v osadách svých zejména *Tyros* a později i *Karthago*.

Obchod neomezoval se na osady; veden s Venety, Etrusky, s Britannií, ano i do moře Baltského, do Syrie, Assyrie, Babylonie, po moři Rudém a s Indií (*Ofir*). Obchodní předměty: zlato, stříbro, měď, železo, cín, ledek, sra, mramor, purpur, dříví, obilí, sklo, tkaniny a j.

Foiníkové uměli stavěti lodí, tkáti, barviti (nachovcem), vyráběti sklo, dobývati kovy a leštiti drahokamy. V umění byli Foiníkové prostředníky mezi východem (Egyptem a Assyrií) a Řeckem.

2. Karthagiňané.

Území Karthaginské obsahovalo krajiny: 1. *Zeugitana* (*Carthago, Utica, Hippo Zarytus*), 2. *Byzacium* (*Hadrumetum, Leptis Minor, Thapsus*), 3. Země kolem Syrti (*Leptis Maior, Oia, Sabrata*).

Náboženství jako u Foinikův. Zvláště byla oblíbena bohoslužba *Molochova*.

Ústava aristokratická. V čele státu senatem volená *rada starších*, skládající se z 28 členův a *dvou suffetův*, jichž volbu lid potvzoval. Vedle *suffetův* důležité místo zaujímali *vojevůdčové*. Největší moc provozoval *senat* o 300 členech; rozhodoval o válce a míru, jemu též *suffeti* podřízeni. Vedle toho od pol. 5. stol. *dozorčí rada* o 104 členech jakožto nejvyšší dvůr soudní pro nejvyšší úřady, vojevůdce, ba i *suffety*. Shromáždění lidu teprve v poslední době nabyla větší důležitosti.

Př. Kr.

814—480 Od založení Karthaginy až do první války na Sicilii.

814 Založení *Karthaginy* Elissou Tyrskou na území dřevní osady sídonské (tvrz *Byrsa*). Sr. 11.

Za nedlouho podmanila si nově založená osada sousední národky africké a domohla se hegemonie nad foinickými osadami africkými. Potom dostaly se v její moc foinické osady v jižní Hispanii, na Korsice, Sardinii, Sicilii a Maltě. Zakládány nové stanice obchodní. Na Sicilii již od počátku bylo Karthagině zápatí se *Syrakusami* o nadvládu ostrovní.

480—264 Zápas Karthaginy se Syrakusami o panství na Sicilii.

480 Karthagiňané válčí s *Gelonem*, tyranem syrakuským, a spojencem jeho *Theronem*, tyranem agrigentuským. Na straně Karth. řecká osada *Selinus*; s nimi též snad i *Xerxes* byl srozuměn. *Hamilkar*, vojevůdce Karthaginských, poražen u *Himery*, skoro uprostřed s. břehu sicílského (v den bitvy salaminské?). *Mír* vykoupěn 2000 talenty. Karthagiňané zůstali nicméně v držení svých osad na Sicilii.

409—275 Nové boje na Sicilii.

Příčinu zavdala nesvorná města řecká, která zprvu žádala Atheňanův a Spartanův o pomoc (sr. válku peloponneskou), pak obrátila se do Karthaginy. Od *Segestanův*

409—405 povolání byvše na pomoc proti *Selinuntu*, Karthagiňané dobyli vedeni *Hannibalem*, synem Giskovým, *Selinuntu*, *Himery* a *Agrigentu*. V míru s *Dionysiem St.*, tyranem syrakuským (406—367) pojištěny výboje tyto a ještě více rozšířeny za chabé vlády *Dionysia Ml.* (367—344). *Timoleon* z Korinthu, zbaviv Syrakusy nehodného tyрана, obnovil vítězné boje

340 s Karthaginskými, které porazil nad říčkou *Krimisem* (na z. břehu, v. od Segesty; teče k s.) tak, že bylo jim spokojiti se územím západně od řeky *Halykos* ležícím. Tato ústí se z. od Agrigentu.

317—289 Za *Agathoklea*, nového tyрана syrakuského, boje obnoveny. Tento přeplavil se do Afriky a zmocnil se téměř celého území Karthaginského. Mezitím *Hamilkar* poražen před Syrakusami. Stejný osud stihl však za nedlouho *Agathoklea* v Africe, načež tento vrátil se do Syrakus, opustiv zrádné vojsko, které pak vstoupilo do služeb Karthaginských. V míru (296) zůstali Karthaginští v držení posavadního svého území na Sicilii.

289 *Agathokles* otráven. Žoldnéřské vojsko jeho, kampanští *Mamertini* (t. j. synové Martovi), zmocnili se *Messany*, odkudž daleko široko šířili strach a hrůzu. Toho užili Karthagiňané k novým výbojům. Proti oběma povolán

Př. Kr.

278 Pyrrhus, král epirský, na pomoc (sr. dějiny římské).

Tento vítězil sice nad Karthagiňany, kteří marně o mír žádali, ale pánovitým počínáním popudil brzo proti sobě osady řecké, tak že přešly na stranu karthaginskou. Tím a volán jsa od Lukanův a Samnitův o pomoc, Pyrrhus přinucen jest k návratu do Itálie. Na cestě poražen jest od Karthaginských v bitvě námořské (275).

Po odchodu Pyrrhově zmítána Sicílie dávnými zmatky. Hlavně *Mamertini* byli postrachem celé země. V Syrakusách zvolen r. 274 statečný a velkodušný *Hieron*, potomek Gelonův, vojevůdcem a potom r. 270 králem (*Hieron II.*). R. 269 porazil *Hieron Mamertiny* a sevřel je v *Messaně*, tak že bylo tímto ohlednouti se po cizí pomoci. Jedna strana povolala na pomoc Karthagiňany, kteří také vložili ihned posádku do hradu messanského (*Hanno*), kdežto většina obyvatelstva prosila Římanův o přispění.

264—146 Boje Karthagiňanů s Římany. (Viz dějiny římské).

e. Babyloňané a Assyrové.

Babylonie (*Sinear, Chaldaea*), nížinatá krajina mezi dolním tokem řeky Eufratu a Tigridu. Ležíc v pásu bezdeštném, byla v příčině úrody závislá od zavoduňení obou řek, z nichž Eufrat bral se tokem volným, Tigris prudkým. Proto prorývaly zemi přechetné průplavy, hráže pak ochranné úrodu pojišťovaly. Herodotovi byla Babylonie zemí nejúrodnější. Vedle obilí jemné ovoce a hl. palma datlová. Nedostatek dříví a kamene. Tento nahrazován cihlami. M. *Babylon, Ur, Sirgulla, Larsa*.

Assyrie (*Assur*), úrodná, četnými řekami a potoky zavlažovaná pahorkatina na levém břehu Tigridu. Hranicí na s. vysočina Arménská, na j. řeka Djalas, na z. Tigris, na v. vysočina íranská. M. *Ninive a Assur*.

4500—1314 Doba starobabylonská.

Na nížině Babylonské vznikly nejstarší státy na světě. Zprávy nyní známé odnášejí se asi k r. 4500. Sv. písmo jmenuje zakladatelem státu Babylonského *Nimroda*, pravnučka Noemova. Původními obyvateli Babylonie byli *Sumerové* původu mongolského z Turanu, kteří však později úplně smísili se s přistěhoválými *Semity*. Středem nejstaršího známého státu bylo m. *Sirgulla*, později (k. r. 2500) m. *Ur*. Kol. r. 2300 počaly se vpády elamské (ze *Susiany*), jimiž Babylonie trpěla téměř 400 let. Zemí osvobodil

K. r. 1900 Chammurabi. Vítězství jeho znamená trvalou převahu živlu semitského nad domorodým sumerským. Hl. m. říše učinil *Babylon* (měl 70 km. v objemu, obehnan širokými hradbami, sto branami vcházelo se do města, chráněného 250 pevnými věžmi) a přihlížel k povznesení země stavbami stok, vodojemů,

hrází i chrámův. Potomci jeho panovali až do r. 1731, kdy panství nad zemí zmocnili se bojovní *Kossajové*, lid horský z krajin na l. bř. Tigridu, kteří však záhy s Babyloňany splynuli. Od XV. stol. vítězně si vedou proti Babylonii králové assyrští. Současně upadli babylonští králové v závislost říše Aegyptské. Z této vyprostili se kolem r. 1314, ale upadli hned potom v poddanství assyrské, což bylo zdrojem ustavičných válek a nesmiřitelného nepřátelství mezi oběma národy.

1314—606 Doba assyrská.

Řečtí spisovatelé uvádějí *Nina* a manželku jeho *Semiramidu* za původce veleříše Assyrské, ale dějiny o skutech jejich nevědí ničeho. Jisto jest, že Assyrie byla z Babylonie kolonizována a teprve časem domohla se úplné samostatnosti (as kol r. 1800). Nejstarším středem země bylo m. *Assur*. Šíření moci assyrské zadrženo výboji faraonův aegyptských, které přestaly teprve k. r. 1314. Tehdáž panoval v Assyrii *Salmanassar I.*, jenž učinil *Ninive* hl. m. (mělo 90 km v objemu, na širokých hradbách 1500 věží až přes 60 m vysokých, obyv. přes dva mill.). Za *Tiglatpileasara I.* (kol. r. 1115—1100) válčeno vítězně se všemi okolními zeměmi. Nejblíže krajiny spojeny s Assyrií, kdežto ostatní podržely své domácí vládcy. Po *Tiglatpileasarově* úpadek říše, která teprve od konce X. stol. počala opět zkvétati.

745—727 *Tiglatpileasar III.* pokořil Babylonii, na v. pronikl až po rozhraní medsko-parthské a na z. vyvrátil říši Damašskou, odňal říši Israelské krajiny Zájordanské a přinutil krále judské k poplatku. Nástupce jeho

727—722 *Salmanassar IV.* potkal se s odporem faraonův aegyptských, kteří spojili se s říši Israelskou a s Tyrem. Dřív než boj rozhodnut, nastala ve vládě změna povahy neznámé, kterou na trůn povýšen vojevůdce

722—705 *Sargon, jenž jest nejslavnějším králem assyrským.* R. 722 vyvrátil říši Israelskou a brzo potom porazil v *Rafie* faraona *Sevekha*. Dlouholeté, ale vítězné boje s kmeny severními, syrskými, medskými a s Babyloňany, jichž korunu vsadil si posléz na hlavu. Uspořádav říši přihlídal k podpoře zemědělství a umění. Nová residence *Dur-Sarrukin* (nyní *Chorsabad*) měla nádherou a vkusem překonati vše, co dotud známo bylo. Synem jeho

705—681 *Sanherib*, jehož panování jedním pásmem odbojův. R. 701 vytrhl proti faraonu *Tirhakovi*, s nímž byli se spojili *Hiskia Judský* a *Foinikové*. Syrie sice podrobena, ale vpád do Aegypta zadržén marným obléháním *Jerusalemu* a morem.

681—668 *Asarhaddon*, syn přešl., 672 vypravil se do *Aegypta*, pronikl až do *Theb* a přijal název *krále aegyptského a aethiopského* (sr. 3), ale odpadnutí *Medův* nezabránil. Syn jeho

668—626 *Assurbanipal* vzpourou bratra svého v Babylonii pozbyl panství nad Aegyptem a srchovaností nad

Lydií. Říše vysílána válkou s Elamem a ohrožena Medy a loupeživými *Skythy*, kteří přišli ze stepí jihoruských. Nástupce jeho

626—606 **Ašuritišilani** (*Sarak*) uhájil sice ještě na čas říše, ale v Babylonii prohlášen králem *Nabopolassar*. Když nebezpečenství od *Skythův* hroziící odvráceno, spojil se *Nabopolassar* s *Kyaxarem* Medským znovu proti Assyrii a

606 **Ninive** dobyto a rozbořeno.

606—539 Doba novobabylonská.

626—605 **Nabopolassar** rozdělil se s Medy o říši Assyrskou, tak že ř. *Tigris* byla rozhraním. Faraó *Necho*, jenž války s Assyry hleděl použiti k výbojům, poražen u *Karchemiše* r. 605 od *Nebukadnezara*, syna *Nabopolassarova* (str. 4).

605—562 **Nebukadnezar** po několikaletém slavném bojování stal se pánem Syrie (r. 586 *Jerusalem* rozbořen, r. 573 *Tyros* přinucen vzdáti se). Též podnikl výpravu do *Aegypta*, který až po *Syenu* hrozně zplenil. V říši zavedena řádná správa, blahobyť zvelebován velkolepými průplavy. Rozkvět obchodu. Hl. m. **Babylon** mělo býti prvním městem světa: rozšířen novým městem, proměněn v nedobytnou pevnost, ozdoben novým palácem, četnými chrámy a „visutými zahradami“, které *Nebukadnezar* vystavěl manželce své *Amyntě*, dceři *Kyaxarově*.

Po † *Nebukadnezarově* rychlý úpadek říše. Nesváry v rodině královské.

556—539 **Nabonned**, uchvatitel trůnu, vládl malomyslně.

539 **Dobytím** *Babylou* stal se *Kyros*, král perský, pánem říše *Novobabylonské*, která proměněna v perskou satapii.

Ústava původně theokratická; králové pokládáni za náměstky boží na zemi. Vládli dědičně a neobmezeně. Osobnost jejich zářila božstvím: paláce královské podobaly se chrámům, kroj a ozdoba králův podobaly se kroji a ozdobám soch bohů. Rozdělení kastovního nebylo. Země odvislé spravovány domácími králi, někdy též náměstky. Ačkoliv zakládány v nich četné osady vojenské, byly přece vzpoury časté.

Náboženství má živly sumerské a semitské. V Babylonii nejvyšším bohem sumerský *Anu*, bůh nebes, jemuž na roveň postaven semitský *El* čili *Baal*, páni světa, slunce a světla. Družkou mu byla *Baalitis*, měsíc. Sumerského původu byla též bohyně *Ninma* čili *Istar* (*Astarte*), hvězdnatě nebe. V Assyrii nejvyšším bohem *Assur*. Kuželi ve veliké vážnosti.

Vzdělanost. Assyrové a Babyloňané vynikli hl. ve stavitelství. Nejlepším toho dokladem rozvaliny ninivské u *Kujundžiku* a rozvaliny města *Sargonova* u *Chorsabadu*. O písemnictví dává svědectví knihovna *Assurbanipalova*, kde spisy o řeči a písmu, knihy právní, chronologické záznamy, úryvky z domácí geografie, z přírodopisu a t. p. V astronomii vynikali *Ass.* a *Bab.* nad jiné národy staro-

věké. Oběh měsíce, zatmění a jiná pozorování astron. konali s určitostí pozoruhodnou — byli učitelé starověku v té příčině, jakož i v užívání měr a váh. Písma užívali křínového. V průmyslu vynikli hotovením tkanin, klenotnictvím, řezbářstvím, leštěním drahokamů, sklářstvím, hrnčířstvím, přípravováním vonných masť atd. Obchod provozován v míře rozsáhlé; na v. zasahal do *Baktrie* a *Indie*, na z. do *M. Asie*, *Foinikie* a *Aegypta*.

2. Národové maloasijské.

Malá Asie jest vysočina, jejíž pobřeží provázeno jest horskými hřbety, které k s. a j. sklánějí se příkře, k z. stupňovitě a tvoří přečtené zálivy. Vnitřek vysočiny jest planinátý, místy prostoupen nepravidelnými pásmy horskými; celkem jest tato část *M. A.* stepnatá, chudá na vodu a vegetaci — pravý opak krajín pobřežních, dobře ovodněných, s podnebním mírným, bujnými lesy, úrodou na obilí, vlnu, olej a jižní ovoce.

V dějinách starověkých jest *M. A.* pojmítkem západu hellenského a východu semitského. Nejsouc celkem zeměpisným, nebyla jim ani v ohledě národopisném. Živel semitský a arijský stýkal se tu a křížoval. Krajiny maloasijské: 1. *Mysie* (*Troia*), 2. **Lydie** (*Sardes*, *Apollonia*, *Magnesia*). 3. *Karie*, 4. *Lykie*, 5. *Pamfylie*, 6. *Kilikie*, 7. *Kappadokie*, 8. *Lykaonie*, 9. *Isaurie*, 10. *Pisidie*, 11. *Frygie* (*Apameia*, *Laodikeia*, *Dorylaion*), 12. *Galatie* (*Pessinos*, *Gordion*, *Ankyra*), 13. *Bithynie* (*Nikaia*), 14. *Patlagonie*, 15. *Pontos* (*Amasia*, *Komana Pontica*, *Zela*), 16. Území kolonií řeckých (sr. dějiny řecké).

Lydie

prostírala se při řekách *Hermu* a *Kaystru*. Patřila k nejurodnějším krajinám *M. A.* Obyvatelstvo původu semitského vynikalo nad ostatní národky maloasijské.

V dobách mytických panovala nad *Lydií* dynastie *Attyovcův* (*Attys*, syn *boha Meny*). V polovici 13. století byl *Agron* původcem nové dynastie *Herakleovicův* (*Sandonovicův*). Za dynastie této zakládány osady řecké na z. pobř. maloasijské. Poslední *Sandonovic* *Kandaules* zavražděn *Gygem*, synem *Daskylovým*, jenž stal se zakladatelem třetí dynastie *Mermnadův* r. 719.

Př. Kr.

719—681 **Gyges**. Podmanil některé osady řecké (*Magnesia*, *Kolofon*) a dobyl *Mysie*. Syn jeho

681—632 **Ardys** ve válce proti Řekům dobyl *Prieny*; v dalším válčení byl zadržen divokými *Kimmery*, kteří vpadli do *Asie* ze svých sídel v jižní Rusi (?), byvše *Skythy* vytisknuti. *Sardy* od *Kimmerův* dobyty. *Ardys* hledal pomoci u *Assurbanipala*, kr. assyrského.

632—620 **Sadyattes**, syn předešlého, dobyl *Frygie*. Útok na *Milet* minul se účinkem.

Př. Kr.
620—563 **Alyattes**, syn Sadyattův, vedl válku s *Kyaxarem*, králem medským; v míru r. 585 určena řeka *Halys* za rozhraní říše Lydské a Medské. (Mír zjednan pro zatmění slunce, které se událo uprostřed bitvy. *Thales* z Miletu předpověděl je.) Prátelství upevněno sňatkem *Aryany*, dcery Alyattovy, s *Astyagem*, synem Kyaxarovým. Brzo potom Alyattes dobyl *Karie*, *Bithynie* a *Paslagonie*. Útok na řecké osady jen částečně se podařil. (*Smyrna* a *Kolofon* dobyty).

563—546 **Kroisos**, syn Alyattův, *podmanil si všechny pobřežní osady řecké*. Toliko s *Miletem* vystoupil ve spolek a přátelství. Nadvláda mírná: proto Kroisos u Řekův oblíben a pro bohatství a nádheru obdivován. (R. 560 *Solon* u Kroisa v Sardech návštěvou. Herodot I. 29—33.)

Po svržení Astyaga, krále medského, jal se Kroisos válčiti s Kyrem. V naději ve vítězství byl utvrzen dvojsmyslnou odpovědí věštby delfské. (Herodot I. 53.) Překročiv *Halys* setkal se s Kyrem v nerozhodné bitvě u *Pteris* ve v. Galatii r. 546. Navrátil se do Sard, odkud zamýšlel vystrojiti vydatnější výpravu na příští rok. Zatím Kyros neočekávaně přitrl před *Sardy*, porazil tu vojsko Kroisovo a tohoto přinutil vzdáti se. (Dle zpráv řeckých — Herodot I. 86 — byl Kroisos vydán Kyrem k upálení na hranici. Vzpomínka na mudrce Solona jej zachránila. Chován pak čestně při dvoře Kyrově. Zprávy ty zakládají se na národní hrdosti řecké — moudrost řecká měla být dosvědčena.)

3. Národové arijské.

a. Indové.

K Indii čítáme: 1. **Vysočinu Dekanskou**, která skládá se z vnitřní 600—700 m vysoké vysočiny a hor pokrajních (*Západní Ghaty*, *Východní Ghaty* a *Vindhya*), k tomu pobřežní nížina Malabarská a Koromandelská. Reky: *Mahanady*, *Godavary*, *Kristna*, *Kavery*, *Narbada*. 2. **Horstvo Himalajské**, z něhož vytékají *Indus*, *Ganges* a *Brahmaputra*. 3. **Hindustan: a. Pětiríčí** (po persku *Pendžab*) při středním Indu a jeho pěti přítocích (*Eydaspes*, *Akesines*, *Hydraotes*, *Hyfasis* a *Zadadres*). b. **Pustá a stepnatá krajina** při dolním toku Indu (*poušť Tharr*). c. **Nížina Hindustanská** v porčí Gangu, *Džamny* a *Brahmaputry*, kde bylo hlavní sídlo vzdělanosti indické.

Převelká úrodnost země Indické byla již v dobách nejstarších s dostatek známa. (Výboje *Semiramidiny*, *Dareiovy* a *Alexandrovy*, obchodní zájmy *Assyrův*, *Babylonanův*, *Foinikův* a *Židův*.)

2000—1500 Doba patriarchální.

Indové (Hindu, Arja) z krajín řek *Oxu* a *Jaxartu* údolím *Kabulským* přistěhovali se do *Pendžabu*, kdež temnobarevné obyvatelstvo *dravidské* jednak vyhubili, jednak do otroctví uvedli.

Zřízení patriarchální. Kastovnictví dosud neznámo. Hlavním bohem *Indra*, bůh nebes.

Př. Kr. 1500—1300 Doba heroická.

Indové po mnoholetých bojích zmocnili se úrodného Poganží, odkudž později výboje jejich zasahovali na vysočinu *Dekanskou* a na ostrov *Ceylon*. Z kmenových vojvod stali se králové, z jich družiny vojenská šlechta. Podrobení původního obyvatelstva bylo příčinou vzniku přísného kastovnictví. Epické básně *Mahabharata* a *Ramajana* opěvají dobu tuto.

Př. Kr. 1300—560 Doba brahminská.

Po dobytí krajín Poganžských utichl válečný ruch; tichá práce při veliké úrodnosti půdy pojišťovala život bezstarostný. Duch výbojný ustoupil náboženské spekulaci, šlechta vojenská brahminům (stavu kněžskému), kteří nyní veškerý život národa zákonům kněžským podříditi usilovali: 1. Starodávne přírodní náboženství proměněno v pantheismus brahminský (theorie emanační o povstání světa: *Brahma* — *praduše*). 2. S ním souviselo učení o přetělování duší, kde konečným cílem splnutí s *Brahmou*; strach před tresty pekelnými a přetělováním do tisícův a millionův let trvajícím odvrátil národ od směru praktického a vtiskl mu pečeť náboženské poblouznosti. 3. Kastovnictví, které vyvinulo se cestou přirozenou (viz shora), podvržen původ božský; přísné dělení a vzájemné opovrhování jednotlivých kast splodilo despotismus vyšších proti nižším. *Kasty*: 1. *Brahmanové*. 2. *Kšatriové* (bojovníci — velkostatkáři). 3. *Vaisjové* (malostatkáři, řemeslníci a obchodníci); — *Kasty čisté*. 4. *Sudrové* (lid služebný), potomci praobyvatelův, kteří na milost se dali vítězům a přijali jazyk a obyčeje jejich, byli vyloučeni od výkonův bohoslužebných.

Mimo kasty stáli *Čandalové* (na *Dekaně* sluli *Pariové*), kteří v porobě se nepooreštili. Stihl je osud nejhlubšího opovržení. I život občanský uspořádán brahminským zákoníkem, jehož původem záhadný *Manu*. Vrcholil v despotismu královském, v němž brahminům dostalo se všemožných předností.

Př. Kr. Po Kr. 560—7. stol. Doba reformace a protireformace.

Otrocké následování předpisův učení brahminského vzbudilo odpor, jenž obrážel se v učení *Buddhově*. R. narodil se *Buddha*, osoba naskrze mytická, v *Kapilavastu*, v kraji *Oude* nad h. *Gangem*, z rodiny kšatrijské, která odvozovala původ svůj od jednoho ze slavných zakladatelův rodů brahminských, světce *Gautamy*. † 480.

Učení Buddhovo: 1. Zavrhovalo náboženskou soustavu brahminskou. 2. Oproti různým skutkům asketickým a očišťovacím napsalo na prapor svůj kajčenost a lásku k bližnímu. 3. Zavrhl kastovnictví. 4. Člověka cílem, aby vymanol se z muk a trampot tohoto světa; k tomuto cíli má každý spěti (tedy i jeden druhému k tomu pomáhati = láska k bližnímu). Odměnou rozplynula se duše

v Nirvaně (= brahminskému učení o splnutí s Brahmou: pouze prostředky jiného druhu. U brahminův askese, u buddhistů přísná morálka).

Učení Buddhovo rozšířilo se v krátko po celé Indii a nacházele zvláštní oblibu u kast nižších, neboť Buddha nešířil svou nauku učeným jazykem sanskrtským, nýbrž mluvou lidu. Brahminové zahájili boj proti novému učení: 1. Tím, že theologickou soustavu svou snažili se učiniti lidu přístupnější (*Brahma*—stvořitel, *Višnu*—zachovavatel, *Šiva*—ničitel světa = Trimurti. Pak nové učení o inkarnaci). 2. Jali se krutě pronásledovati přívržence Buddhovy. Boj tento trval až do 7. století po Kr. a skončil se úplným vyhlazením buddhismu z Indie. *Do doby protireformace připadá tažení Alexandra Velikého proti Indii* (327—325).

Ze států indických vynikala při stf. toku Gangu říše *Máгада* s hl. m. *Pataliputra* (nyní Patna), již výboje Alexandrovy nezastihly; tyto vzaly sice za své hned po jeho odchodu, ale vliv řecký na rozvoj indického umění a věd byl trvalý.

Krátko před smrtí Alexandrovou založil dobrodružný *Čandragupta*, dobyv *Pataliputry*, v Poganží velikou říši a rozšířil ji po *Pendžab* a údolí *Kabulské*. *Seleukos Nikator* žil s ním v přátelství a dal mu dceru svoji za manželku. Vnukem jeho byl *Ašoka* (264—223 př. Kr.), jenž šířil horlivě buddhismus nejen po Indii ale i po vých. Asii, missonáře tam vysílaje.

Po jeho smrti dostala se říše v závislost *království řecko-baktrického* a když toto dobyto od *Skythů*, stala se i ona jejich kořistí (až do r. 78 po Kr.).

Vzdělanost. Nejstarší památkou písemnictví indického jsou *4 vedy*, z nichž nejstarší a nejdůležitější *Rigveda* (= indická bibli). Z doby heroické pocházejí básně epické *Ramajana* a *Mahabharata*. Básně dramatické psali *Kalidasa* (*Sakuntala*, *Vikramorvasi*) a *Kršnamisra* (drama filosofické: *Prabodhačandrođaja*). V básnictví didaktickém světoznámý *bajky Bidpajovy*. Rázu didaktického jsou též *Purany* (18). Umění stavitelské povzneseno buddhismem. Stavěny *stupy* (posvátné hrobky), *chrámy* a *kláštery podzemní* (na ostrově *Elefantě* a *Salsettě*, u *Ellory*), *pagody* (v *Madhuře*, na ostrůvku *Ramisseramském*, v *Tandžerě* a j.) Ve vědách pěstovány hl. grammatika, filosofie, astronomie, lékařství a právnictví (*zákonník Manů*).

b. Národové iranští.

Vlastí jejich *vysočina iranská*, ohraničená na z. *Tigridem*, na v. *Indem*, na j. zálivem *Perským* a mořem *Erythrejským*, na s. m. *Kaspickým* a nížinou *Turanskou*. Počítáno sem též území mezi *Ocem* a *Jaxartem*. Skládá se z pokrajních hor (*Alborské s Demavendem*, *Khorassanské*, *Hindu-Kuš*, *Solimanské* a *Zagroské*) a vnitřní planiny, převahou pusté s četnými oasami a stepmi. Krajiny: *Gedrosia*, málo úrodná, skalistá a písčitá při jv. cípu vys. *Iranské*. *Drangiane*, úrodná a dobře ovodněná (jezero *Hamun* s ř. *Hilmendem*), na j. a z. pouštěmi obkličena. *Arachosia* v pohoří *Hilmendu* s podněbím drsným a pro rolnictví málo vhodným

(*Alexandria Arachoton*, nyn. *Kandahar*). *Paropanisadae* v krásném údolí řeky *Kofen*, nyní *Kabul*. *Areia* v úrodném, vinorodém údolí (*Artakocana*, nyn. *Herat*). *Margiane* v úrodném pohoří *Margu*, (*Antiocheia Margiane*, nyn. *Merv*). *Baktriane* při severním svahu hor *Hindukusšských* a širokém, úrodném úvalu *Oxu*, největší a nejvíce obydlená krajina východoiranská (*Baktra*, nyn. *Balkh*). *Sogdiane* mezi *Ocem* a *Jaxartem* a v pohoří *Tanšanském* (*Marakanda*, nyn. *Samarkand*). *Media* mezi poh. *Alborským* a horami *Zagroskými*, na z. po *Araxes*; úrodná, největší a nejvíce obydlená krajina západoiranská (*Ekbatana*). *Susiane* v horách *Zagroských* a nížině *Tigridské*, protékaná *Choaspem* (*Susa*). *Persis* v horách *Zagroských* a při zálivu téhož jména. Na j. neúrodná s podněbím horkým, ve středu přeúrodná, na s. stepnatá (*Persepolis*, *Pasargady*). *Karmania* na v. *Persie*, málo úrodná. *Hyrkanie* při horách *Alborských* a moři *Kaspickém*, kdež přeúrodná, ač nezdravá. *Parthia* na v. *Hyrkanie*, bohatá toliko pastvinami.

Mezi národy iranským vynikli v dějinách nejdříve **Baktrové.**

př. Kr.

1200 V Baktrii se zrodil a za panování krále *Vistaspy* žil *Zarathustra* (*Zoroaster*), reformátor starého přírodního náboženství. Učení jeho obsahuje též předpisy pro veřejný i soukromý život národa. Jiných zpráv o dějinách baktrických nemáme.

Medové znepřátelili se v 8. stol. s králi assyrskými, zabravše některé krajiny jim poddané. Král assyrský *Sargon* zmocnil se velké části *Medie*, mimo jiné i *Bit-Dayauky*, bydlisté *Deiokova*, čímž potvrzuje se správnost jména tohoto krále u *Herodota*. Ostatní zprávy *Herodotovy* o tomto i následujícím králi, *Fraortovi*, náležejí pověstí. Historicky zaručeným zakladatelem říše *Medské* jest

K. r. 600 *Kyaxares*. Podrobil kmeny *armenské* a *iranské*, ale ponechal jim větší částí domácí knížata. První nájezd jeho proti říši *Assyrské* zmařen kočovnými *Skythy*. Zvítěziv nad nimi, spojil se s *Nabopolassarem* k útoku na říši *Assyrskou*, již učinil konec (sr. 15). *Válkou lydskou* pošnul hranice až po ř. *Halys* (sr. 18). Hl. m. *Ekbatana*.

585—550. *Astyages*, syn předešlého kr., byl v boji s *Kyrem*, králem *Perským*, pravnukem *Achajmenovým*, přemožen a zajat u *Passargad* 550. *Kyrovým* pomocníkem *Harpago*, náčelník nespokojencův *medských*. Tak přešla nadvláda s *Medův* na *Peršany*. (Srovnej *Herodotovo* vypravování I. 107 o *Kyrovi*, jenž tu na základě pověstí *medských* pokládá za syna *Mandany*, dcery *Astygovy*).

550—529 *Kyros* pojistil si nejprve nadvládu nad národy *iranskými* a pak dobyl říše *Lydské* (sr. 18). Krátko potom přinutil *Harpago řecké* obce *maloasijské* k poddanství (toliko *Fokejští* a obyvatelé *Tea* vystěhovali se: tito do *Abder*, onino do *Eleje*) a podrobil *Karii* a *Lykii*.

- př. Kr.
589 Vzetím *Babylonu* padla i celá říše **Novobabylonská** do rukou Kyrových (Sr. 16).
- 529 Kyros v boji proti *Derbikkám* těžce byl poraněn, zemřel a pochován v Pasargadách. (Sr. Herodota I. 204—214, dle něhož Kyros zabit v boji proti *Massagetům*, jichž královna *Tomyris* mrtvole hlavu ufala a do měchu krví naplněného uvrhla se slovy, aby se krve napil, po níž tolik zíznil.)
- 529—522 **Kambyses**, syn Kyrův, provedl již otcem zamýšlené opanování *Aegypta* bitvou u *Pelusia*. (Sr. 4.) Takéž *Kyrene* podstoupila nadvládu perskou. Další podniky potkaly se s nezdarem. Vojsko do *oasy Ammonske* vyslané vzalo za své v poušti Libyjské. Výprava K. vedená proti *Aethiopiům* skončila se bez úspěchu. Od námořní výpravy proti *Karthagiňanům* musil Kambyses upustiti pro odpor Foinikův. Na zprávu o povstání Peršanů, způsobeném prý *Bardýjou* (*Smerdis*), bratrem Kambysovým, jež však tento již před tažením do *Aegypta* dal odpravit, vydal se Kambyses na zpáteční pochod z *Aegypta*, ale zemřel v *Syrii*.
- 522 **Gaumata**, kněz medský, vydává se za *Bardýju*, jemuž byl podoben, zmocnil se vlády, hodlaje opírat se o *Medy*.
- 521—485 **Dareios**, syn *Hystaspův* z mladší větve *Achajmenovců*, byl po zavraždění *Gaumaty* od povstale šlechty perské dosazen na trůn. (Sr. Herodota III. 84.) *První jeho činy*: a. Potlačena vzpoura na všech stranách říše. (Nejnebezpečnější vzpoura *babylonská* 20 měsíců trvající. *Zogyros*). b. Říše zorganizována. (Rozdělena na 20 satrapií, určeny poplatky a dávky, zavedena nová měna — darejky, vojenství.) c. Podrobena evropské pobřeží při *Bosporu*, *Propontidě* a *Hellespontu* (*Byzantion*, *Selymbria*, *Perinthos*, *Chersonesos thracký*).
- 513 Výprava proti *Skythům* při moři Černém v nyn. jižním Rusku. Tyranové řeckých měst maloasijských poskytli ochotně pomoci. Vystaven most přes *Bosporus* (stavitelem *Mandrokles*, bratrovce *Polykrata* *Samského*) a přes *Dunaj*. Bojování za *Dunajem* nezdařilo se. *Dareios* na zpátečním pochodu zachráněn tyranem miletským *Histiarem*, jenž opřel se stržením mostu *dunajského*, jak na pobádání *Skythův* zamýšlel učiniti *Miltiades*, vládce *chersoneský*. V Evropě zůstaven *Megabyzos*, jenž zdobil pobřeží *thracké*, přinutil *Amyntu*, krále *makedonského*, uznati nadvládu perskou a potlačil povstání měst řeckých (*Perinthos*, *Byzantion*, *Chalkedon*, *Abydos* a j.). *Barka*, *oasa Ammonska* a *pravý břeh řeky Indu* opanovány.
- 500—494 **Povstání Řekův maloasijských** (sr. 17., 18., 21.) způsobeno bylo z příčin osobních zetěm *Histiariovým* *Aristagorou*, správcem *Miletu*, na ponuknutí *Histiara*, jenž tehdež meškal v *Susách* v zajetí. Tyranové jsou zajati, vlády demokratické obnovovány, do země mateřské poselství posláno žádat o pomoc (*Spartané* odmítli, *Atheňané* poslali 20, *Eretriáné* 5 trojveslic).

- R. 499 *Sardy* sice obsazeny a vypáleny, ale brzo potom přinuceni povstalci k ústupu a poraženi na hlavu u *Efesu*. *Atheňané* a *Eretrijské* vrátili se domů. *Aristagoras* pokládaje odboj za zmařený, uprchl do *Thrakie*, ale *Řekové maloasijské* byli odhodláni bojovati do posledních sil. (Porada na předhoří *Mykalském*.) R. 494 rozhodná porážka povstalců v námořní bitvě u ostrůvku *Lade* naproti *Miletu*, jenž pak dobyt a rozbořen. Kruté trestání měst vzbouřených, v nichž tyranis obnovena.
- př. Kr.
493 První výprava proti evropským Řekům. (Viz dějiny řecké.)
- 490 Druhá výprava proti evropským Řekům. Od výpravy třetí, k níž konány velké přípravy, zdržen *Dareios* povstáním *Aegyptanův*, jež potlačil teprve syn jeho
- 485—465 **Xerxes I.**
- 480 Třetí výprava proti evropským Řekům.
- 465 **Xerxes** zavražděn *Artabanem*, náčelníkem tělesné stráže, jenž dychtil po trůně. Úpadek říše perské. Tento zaviněn: 1. válkami řecko-perskými, 2. nevěrností satrapův, 3. nesvorností v rodině královské, 4. vzpourami podrobených národův.
- 465—424 **Artaxerxes I.** (*Dlouhoruký*), syn *Xerxův*, dostal se k trůnu, sprostiv se *Artabana* vraždou. Povstání *Aegyptanův* (462—455). Válka s *Řeky*.
- 424 **Xerxes II.**, syn předešlého, zavražděn po 45denním panování od bratra svého *Sogdiana*. Tento po 6 měsících usmrcen od bratra svého *Ocha*, který pod jménem
- 424—405 **Dareios II.** *Nothos* zmocnil se trůnu. Vláda v rukou manželky jeho *Parysatidy*. Povstání v *Aegyptě* (sr. 4.). Zápletky řecké (sr. tamže).
- 405—359 **Artaxerxes II.** *Mnemon*, syn *Dareia II.* Povstání ml. bratra *Kyry*, miláčka odvoděle královny *Parysatidy*, jenž v čele vojska, mezi nímž 13000 žoldnéřův řeckých, chtěl zmocniti se trůnu.
- 401 *Kyros* padl v bitvě u *Kunax*. (Sr. dějiny řecké.)
- 359—338 **Artaxerxes III.**, syn předešlého. Povstání ve *Foinikii* a *Aegyptě*.
- 338 Milostník *Bagoas* zavraždil krále, a vrahem na trůn dosazen nejmladší syn králův
- 338—336 **Arses**. Tento taktéž zavražděn vrahem předešlým, a králem stal se
- 336—330 **Dareios III.** *Kodomannos*, pravnuček *Dareia Notha*. *Bagoas* otráven. Válka s *Alexandrem Makedonským*. *Dareios* po bitvě u *Gaugamel* (331) zavražděn na útěku od satrapy *Bessa*.
- 330 **Konec říše Perské.** (Sr. dějiny řecké.)

Ústava. V čele státu dědičný král s mocí neobmezenou. Božská úcta mu prokazována. Život dvorský báječně nádherný (četné dvořanstvo, do tisíců čítající osobní stráž, harem s eunuchy). Sídlo králův měnilo se: *Susa* na jaře, *Ekbatana* v létě, *Babylon* v zimě, *Persepolis*. Panujícími národem byli *Peršané*, kteří tvořili jádro vojska (10.000 nesmrtelných), byli prosti daní, vybírání z nich přední hodnostáři říše. Jím nejbližší stáli *Medové* a *Baktrové*. Říše rozdělena na 20 *satrapů*, v jejich čele *satrapové*, někde i dědiční. Vedle satrapů v každé satrapii vojenský velitel a král. *ta-jemník*: ti navzájem se střežili. Špatné soudnictví, nesnesitelné daně, chatrná organisace celku; proto národové poddaní se bouřili, ač Peršané byli šetrní k jich národnímu ústrojí a náboženství.

Náboženství. Učení *Zoroastrovo* (sr. 21) rozšířilo se i do západního Iranu, ač tu doznalo mnohých změn, jm. kultu světla nahrazen kultem ohně. Nauka Zoroastrova sebrána v různých dobách v jeden svod zvaný *Avesta* (*Zendavesta* t. j. svaté písmo s výkladem) a obsahovala 11 knih, z nichž zachovaly se: *Jasna*, sbírka modliteb a chvalozpěvů, a *Vendidad*, předpisy očišťovací. *Avesta* učí, že ve světě ustavičný zápas temna proti světlu, duchů zlých proti dobrým; těmto velí *Ormuzd*, oněm *Ahriman*. Člověk, následuje-li dobrých zákonův, ujde nástrahám duchů zlých, a duše jeho najde odměnu ve stánku *Ormuzdově*. Kultus ohně, vody a země. Kněží východoiranští sluli *athravové*, západoiranští *magové*. Tito vytvořili zvláštní uzavřený, dědičný stav, jež požíval velké vážnosti a moci.

Vzdělanost. Vedle *Zendavesty* není jiných památek z písemnictví staroiranského. O stavitelském a sochařském umění starých Peršanů výmluvně svědectví dávají velkolepé zříceniny *Persepole* a stavby náhrobní („Hrob Kyrův“ u *Murhabu*). Rozvoji umění byl na závalu náboženský názor, jež nedovoľoval bohy zobrazovati. Taktéž nebylo chrámův, neboť bohové ctěni pod širým nebem.

4. Národové mongolští.

Čínané a Japonci.

Čína (římsky *Serica*, rusky *Kitaj* dle kitanských Tatarů, čínsky *Thien-hia* t. j. podnebesí) skládá se z vlastní Číny a zemí přivtělených. Uhrnem má nad 11 mil. km² a 357 mil. obyv., z toho připadá na vlastní Čínu skoro polovice plochy se 346 mil. obyv. Čína vlastní protáhá se mezi zálivem *Tongkanským* a *Pečilským*, protékána jest *Pei-hem*, *Hoang-hem*, *Jang-tse-kiangem* a *Sé-kiangem*, z 2/3 jest hornatinou, zbytek nížinou. V celku i se vzdělanými pohorími není území živící celou vlastní Čínou větší než mocn. Rak.-Uh. Obzvláště úrodná jest nížina čínská, výborně zavlažovaná a s příznivým podnebím.

př. Kr.
2356

Počíná se polohistorická doba císařství čínského. Císař *Yao*, *Sün* a *Lü* jsou představiteli zlaté doby národa čínského a nedostizitelnými vzory pozdějších panovníků čínských.

př. Kr.
2205

Lü, zakladatel první historické dynastie čínské. Říše v dobách pozdějších trpí nesváry v rodině panovnické, vzpourami vasallů, pohromami živelnými (zemětřesením a povodněmi) a vpády Tatarů (poprvé r. 986).

246

Ši-hoang-ti obnovil jednotu říše a stal se zakladatelem posud platné čínské. Proti vpádu barů vystavěl čínskou zeď (v délce 2500—3000 km), stavěl silnice, průplavy a zavedl nové jednotné písmo. Odpor literátů (školy *Konfuciovy*) proti novotám způsobil kruté jejich pronásledování. Po † Š. (210) nastaly nové boje, v nichž domohl se trůnu

206

Lien-pang, zakladatel dynastie *hanské* (206 př. Kr. až 263 po Kr.) Nauka *Konfuciova* došla opět k platnosti a vědění k vážnosti u dvora.

po Kr.

65

Ming-ti vypravil posly do Indie, aby obeznámili se s naukou *buddhismu*, který odtud v Číně jako třetí státní náboženství má úlohu velmi důležitou. Vpády Hunů a později Tatarů se opakují.

Obyvatelstvo a ústava. Čínané, původu mongolského, přistěhovali se do Číny z Vých. Turkestanu asi ve 3. stol. př. Kr., domorodí kmenové s nimi se buď smísili anebo ustoupili do odlehlých hor, kde bydlí z části dosud. Obmezovali se na vzdělávání své úrodné půdy, ostatní přírodní bohatství nechávajíc téměř nedotknuto. Bohatost země byla též příčinou, že nemusili vyhledávatí styků s cizinou a zůstávali v přísné odloučenosti od ostatního světa. Mírnilovni; vojín neměl v Číně nikdy váhy, literát měl vždy větší cenu než vojevůdce. Ústava monarchická, nejprve monarchie *feudální* (do r. 221 př. Kr.), v níž císař byl vrchním dozorcem vasallů, pak *absolutní*. Císař vládcem a nejvyšším knězem; vládu přenáší, nemá-li schopného syna, na osobu, kterou určí. Řízení státu výhradně v rukou *mandarinů* (úřednictva). Časté vzpoury, jimiž jednotlivé dynastie odstraňovány.

Náboženství trojí: 1. Přírozené náboženství lidové, 2. umělé systémy mudrců čínských, *Konfucia* a *Lao-tsia*, 3. buddhismus. Přírozené náb. uznává tři základní bytosti: a) nebe, t. j. nejvyšší bytost, která vládne a jest všude přítomna; vedle ní celá příroda plna duchů a duší předků; b) země; c) vzájemným působením nebe a země vznikají všechny věci v přírodě, v níž přední místo náleží člověku. Pravidelný běh věcí ve světě zakládá se na harmonii tří těchto bytostí. *Konfucius* (nar. 551, † 479 př. Kr.) jest původcem mravouky čínské v těsném spojení se starými zásadami čínskými. Na základě jeho nauky vyvíjel se národ čínský v ohledu náboženském, socialním i politickém. *Lao-tsi* (nar. 604 př. Kr.) jest prvním a nejvýznamnějším myslitelem čínským; systém jeho zůstal obmezen na hlouček přívrženců.

Jazyk čínský má všechny kmeny jednoslabičné bez skloňování a časování (všech asi 500), jež skládáním, přízvukem paterým až devaterým a jinak lze rozmožiti asi na 30.000 pojmů. Z tolika

i znaků skládá se obrazové písmo čínské (největší učenci znají jen asi 9000 znaků).

Literatura vyznačuje se obrovskými publikacemi, zvl. encyklopaedickými, a dělí se ve 4 skupiny: 1. Knihy klasické (nejst. památky literatury čínské — poesie, historie, filosofie a zákonodárství), 2. knihy historické (nejst. historiografem čínským je *Sš-ma-tchien* 163—85 př. Kr., od něhož pocházejí první systematické dějiny čínské od nejst. dob do r. 104 př. Kr.), 3. náboženství s filosofii a literaturou naukovou vůbec, 4. sbírky, k nimž čítá se veškerá belletrie (lyrika, drama, román).

Umění a průmysl čelí hl. k praktické potřebě. Stavitelství (pagody, mosty, průplavy, obranné zdi a j.), hudba, malířství, hotovení porculánu, zpracování kovů, hedvábnictví, sklárství.

Japonsko, 420.000 km² se 46·5 mill. obyv., jest říše ostrovní, jež druzí se k pevnině Asijské asi tak jako Anglie k Evropě. Hornatá půda povahy sopečné jest velice úrodná. Jádrem říše tvoří ostrov *Hondo* neboli *Nipon*, největší, a pak dva jižní *Šikoku* a *Kiušiu*.

př. Kr.

660—585 Zimmu založil první dynastii japonskou, která zmocnila se země proti původnímu obyvatelstvu. Část styky s *Koreou* a *Činou*, mírumilovné i nepřátelské. Odtud přišlo do Japonska: tkání, vyšívání, pěstování moruše a čaje, náboženské knihy čínské, buddhismus (550 po Kr.). Též zákonodárství upraveno dle vzoru čínského: Japonsko po stránce kulturní kolonií čínskou.

Obyvatelstvo a ústava. Japonci, původu mongolského, přistěhovali se do Japonska dvěma proudy, z Číny jižní a severní; původnímu obyvatelstvu bylo ustoupiti na ostrov *Jesso* (*Ainové*). Hl. zaměstnáním zemědělství a řemesla. V čele státu císař se svými čestnými právy, vlastním vladařem náčelník vojska, *šogun*, jehož moc dědičná; tento opírá se jednak o svou moc (1/3 říše byla jeho údělem), jednak o šlechtu, *daimie*, jimiž obsazeny všechny úřady. Vedle šoguna a daimiů *samurajové*, rytíři, z nichž mocnější měli své vasally, slabší byli pouhými vojáky ve službách šogunových a daimiův. Ostatní lid rozděloval se na sedláky, řemeslníky a kupce.

Náboženství jednak lidové přírodní, *šintoismus* (personifikace sil a úkazů přírodních s kultem předků), jednak *buddhismus*.

Jazyk jap. jest mnohoslabičný a agglutinující. Písmo přijali od Číňanů, taktéž i velkou zásobu slov čínských.

Literatura má dvě období; v době starší obracen zřetel ke studiu čínštiny, v době pozdější pěstována japonštinou literatura zábavná a vědecká.

Umění a průmysl. Umění jap. jest sice původu čínsko-korejského, ale v dalším rozvoji vyniklo nad ně původností. Celkem stojí ve službě uměleckého průmyslu. Malířství, sochařství, kovolijectví, řezbářství, stavitelství, hrnčářství, výroba tkanin a zboží lakového.

B. Dějiny řecké.

I. Zeměpisné poměry starého Řecka.

Staré Řecko zaujímalo jižní část poloostrova Balkanského. Na s. hranici pohoří *Keraunské* a *Kambunské* s *Olympem*, na z. moře *Jonské*, na j. m. *Myrtojské*, na v. m. *Aegejské*. Děliho se ve tři části: I. **Řecko severní** sáhlo od jmenovaných pohoří po záliv *Ambrakýjský* a *Malický*. II. **Řecko střední** po záliv *Korinthský* a *Saronský*. III. **Peloponnes** spojen *Isthmem korinthským* s Řeckem středním.

Řecko severní obsahovalo krajiny: 1. *Epeiros*, oddělený skalnatým *Pindem* od *Thessalie*. Krajina rázu naskrze horského. Řeky: *Acheloo*s, *Arachto*s, *Acheron* a *Kokyto*s. Obyvatelstvo původu řeckého, silně pomíšeno kmeny cizími, hl. illyrskými, zůstávalo ve vzdělanosti za ostatními Řeky (polobarbaři). Hlavnější kmenové: *Molossové* (*Ambrakia*, *Dodona* s proslulou věštírnu *Diovou*), *Thesprotové* (*Pandosia*), *Chaonové*, *Athamanové*. 2. *Thessalia*, rozsáhlý to a úrodný rovinatý úval řeky *Peneia*, obklopený ve všech stran horskými hřbety. (Na s. pohoří *Kambunské* s *Olympem*, na z. *Pindos*, na j. *Othrys* a *Oite*, na v. *Pelion* a *Ossa*). Vedle toho krásné údolí *Tempe*, poloostrov *Magnesia*, záliv *Pagasajský* uzavírající, a úval řeky *Spercheia*. Na rozhraní *Thessalie* a *Řecka středního* průsmyk *Thermopylský* mezi předhořím *Oity* „*Kalidromos*“ a bažinatým pobřežím. Krajiny: 1. *Ftiotis* na jv. (*Lamia*). 2. *Thesaliotis* ve středu země (*Farsalos*). 3. *Pelagiotis* na sv. (*Larissa*, *Pahorky kynoskefalské*, *Fera*, *Krannon*). 4. *Hestiatotis* na z. 5. *Magnesia* na v. (*Jolkos*).

Řecko střední jest hornatina, skládající se ze dvou částí. Část východní, větší, prostoupěna jest horskými hřbety, jež jdouce směrem jv. jsou pokračováním *Pindu* a *Oity* a končí se v *Attice* předhořím *Suniem* (*Parnassos*, *Helikon*, *Kithairon*, *Parnes*, *Brilessos* či *Pentelikos*, *Hymettos*, *Laurion*). Řeky: *Kefisso*s, vlévající se do jezera *Kopaiského*, *Asopos*, *Ilissos*. Část západní, menší, oddělená pohořím *Korakem* (*Korax*) od východní části středního Řecka, jest divoká hornatina, již směrem od s. k j. protéká *Acheloo*s. Krajiny: 1. *Akarnania* od pobřeží po *Acheloo*s. 2. *Aitolia* mezi řekou *Acheloo*m a poh. *Korakem* (*Naupaktos*). Obě krajiny, obydlené pastýřskými a bojovnými kmeny, vystupují na jevišti dějin teprv za úpadku národa řeckého. 3. *Lokris ozolská* při zál. *Korinthském* (*Amfissa*). 4. *Lokris epiknemidská* v sousedství *Thermopyl* (*Knemides*). 5. *Lokris opuntská* východně od předsle (*Opus*). 6. *Doris* na j. svahu *Oity* (*Tetrapolis dorica*). 7. *Fokis* při středním toku *Kefissu*, na j. po zál. *Korinthský* (chrámové město *Delfoi* na j. úpatí *Parnassu*, *Elateia*, *Krissa*, *Kirra*). 8. *Boiotia* v kotlině jezera *Kopaiského* hřbety horskými obklopené, v úvalu *Asopu* a rovině *Thebské* (*Orchomenos*, *Thebai*, *Chaironeia*, *Koroneia*, *Haliartos*, *Thespias*, *Leuktra*, *Plataiai*, *Delion*, *Aulis*, *Tanagra*, *Oinofyta*). 9. *Attika*, pohořím *Kithaironem* oddělená od *Boiotie*, jejímž jest pravým opakem, málo majíc vody a plodné půdy. Pastviny, *oliva*, *fík*, *med* a *vosk*. *Laurion*, bohatý

na rudu stříbrnou. *Pentelikos* s lomy mramorovými, *Hymettos* vonný skýtal hojnost medu. Malá nížina *Eleusinská* a rovina *Marathonská*. Attika dělila se ve tři krajiny: 1. *Diakria*, hornatina na s. (*Dekleia*, *Marathon*). 2. *Pedias*, úrodná nížina na sz. (*Eleusis*). 3. *Paralia*, pobřeží na z. (*Atheny*, hl. m. Attiky, v rovině mezi řekami *Kefissem* a *Ilissem*). Za největšího rozkvětu měly as 180.000 obyv. Středem města hrad „*Akropolis*“, kde Propylaje, Parthenon, Erechtheion a kovová socha Athenina. Na j. svahu Odeion a divadlo Dionysovo. V městě Agora, Prytaneion, chrám Theseův, Areiopag a Pnyx (Museion). Vně města chrám olympského Dia, gymnasia (Lykeion, Akademia) a stadion. Hl. přístavem *Peiraieus*, pak *Munychia* a *Faleron*, zdmi s Athenami spojené). 10. *Megaris*, krajina mezi zálivem Korinthským a Saronským, původně k Attice, po stěhování dorském k Peloponnesu příslušná, pohorím *Geraneii* od Korinthie oddělená (*Megara* s přístavem *Nisata*).

Peloponnes jest zeměpisným celkem. Vnitřní planina *Arkadská* obkličena jest se všech stran pokrajními hřbety horskými: na s. *Erymanthos*, *Kyllene*; na z. *Foloe*; na jz. *Lykaion*, na v. *Parthenios*; na j. vybílá *Taygetos* s předhořím *Tainarem*, *Parnon* s předh. *Maleii*, na v. pohoří *Argolské* s předh. *Skyllatem*. Řeky: *Peneios*, *Alfeios*, *Pamisos*, *Eurotas*. Krajiny: 1. *Argolis* mezi zálivem Saronským a Argolským (*Argos*, *Nauplia*, *Mykenai*, *Troizene*, *Epidauros*, *Tiryns*, *Nemea*). 2. *Flisias* na sz. Argolidy (*Flisus*). 3. *Korinthia* při zálivu Korinthském a Saronském (*Korinthos* při Isthmu). 4. *Sikyonia* záp. od Korinthie při zál. Korinthském (*Sikyon*). 5. *Achaia* podél zál. Korinthského (dvanácte spolkových měst: *Patrai*, *Aigeion*, *Helike* atd.). 6. *Ellis* při břehu m. Jonského. V rozsáhlém, rovinatém úvalu Peneia m. *Elis*, v příčném údolí Alfeia m. *Pisa* (odtud jméno krajiny *Pisatis*) a rovina *Olympijská*, kdež posvátný háj *Altis* s chrámem Diovým. Jižně odtud krajina *Trifylia* s m. *Pylos*. 7. *Messenia* mezi mořem Jonským a zál. Messenským s rozsáhlými a úrodnými rovinami (*Eira*, *Ithome*, *Messene*, *Pylos* — nedaleko něho ostrůvek *Sfakteria*). 8. *Lakonia* mezi zál. Messenským, Lakonským a Argolským s krajinou na pomezí Argolidy „*Kynuria*“ zvanou. Úrodný úval řeky Eurotu, jinak země úplně rázu horského (*Helos*, *Sparta*, *Amyklai*). 9. *Arkadia*, hornatina těžko přístupná s krásnými údolními (*Tegea*, *Man-tinea*, *Orchomenos*, *Megalopolis*).

Ostrov. Na západě: *Korkyra*, *Leukadia*, *Ithaka*, *Kefallenia* a *Zakynthos*. Na jihu: *Kythera* (chrám Afrodity, foín. Ašery, trvalý to pomník foínického osazení a vlivu). *Kreta* (pohoří *Ida*; hojnost měst: *Kydonia*, *Gortyna*, *Knossos* s labyrintem). Na východě: a. Při pobřeží evropském *Aigina*, *Salamis*, *Euboia* (Eretria, Chalkis), od r. 410 př. Kr. mostem spojena s pobřežím boiotským. *Thasos*, *Samothrake*, *Imbros*, *Lemnos*. b. Při pobřeží Malé Asie: *Lesbos* (Mitylene, Methymna), *Chios*, *Samos*, *Pathmos* (v době římské ostrovem vypověděnců), *Kos*, *Rhodos* (socha boha Helia, zvaná kolos rhodský), *Karpathos*, *Kypros* (původně syrského a foínického osazení, později přibylí Řekové. Bujný kultus Afroditin. Města: *Salamis*, *Pafos*. c. *Kykklady*. K nim počítáno dvanácte ostrovů, nazvaných dle rozložení okolo posvátného ostrůvku Del-

ského. Jsou to jm. *Delos* (proslavený kultem Apollonovým a Artemidním), *Paros*, *Andros*, *Keos*, *Melos* a *Naxos*.

Řecko celkem. Země rozkládá se v pásu teplejším mírném. Podnebí zmírněno blízkostí moře a hornatou povahou pády. Řeky chudý na vodu, taktéž jezera. Půda skoro všude hodí se ke vzdělání, ač při lopotném namáhání. V některých krajinách úroda přehojná, (v rovinách Thessalské, Boiotské a Messenské), jinde opět chov dobytka hlavním pramenem výživy. Množství vina a oleje; výtěžek obilí pro potřebu nepostačoval. Řecko, rozděleno jsouc hřbety horskými v přecetné, tu větší tu menší úvaly říčné, kotliny a roviny pobřežní, nebylo celkem zeměpisným: proto tolik států na ploše tak malé. Veliká členitost pobřeží řeckého, blízkost četných ostrovů, poloha země na prahu evropském v sousedství pevniny asijské a africké, malá prostornost vlasti, nedostatek i nadbytek mnohých plodin: toť příčiny, že Řekové záhy jali se chápati obchodu, jež v spojení s průmyslem při neobyčejné jich pružnosti duševní stal se základem národního blahobytu a potomní vysoké vzdělanosti.

2. Počátky dějin řeckých: Od časů nejstarších po stěhování Dorův (— 1100 př. Kr.).

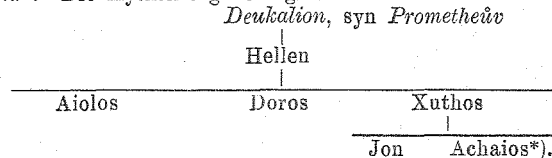
A. Doba pelagická.

Řecko zalidněno bylo četnými kmeny původu arijského, předššími z Asie cestou buď od Dunaje neb přes moře. Řekové nazývali nejstarší obyvatele své vlasti *Pelagasy*. Kdo byli tito? Domněnky v té příčině rozcházejí se. Zdá se býti pravdě nejvíce podobno, že Pelagasy rozuměti jest Řeky v mlhavé dávnověkosti, ve stavu dětství, pod vlivem různých živil, hlavně foínického, odchovaných. Středem života pelagického byla *Dodona*, kdež věštírna Diova s četným kněžstvem. Pelagové žili ve stálých sídlech, živíce se rolnictvím a chovem dobytka; o vzdělanosti jejich svědčí znalost písma a zručnost stavitelství. Stavby jejich, *kyklopskými* zvané, budily obdiv ve věku starém. V době nynější vědomostí o nich jsme nabyli objevy *Schliemannovými*. (Zbytky staveb těch shledáváme v Arkadii u Lykosury, v Orchomenu boiotském, v Argolidě u Tirynthu a u Myken — zde jm. tak zv. *Ivi brána* a *pokladna Atreova*). Vedle Pelagův vynikají mezi domácími obyvateli Řecka *Thrakové*, usedlí na s. svahu Olympu v krajině Pieria zvané, pak porůznu v severním a středním Recku (*nesmějí se zaměňovati s barbarskými Thraky z doby historické*). Z nich, jak se zdá, pocházejí nejstarší pěvci, učitelé a proroci starého Řecka: *Orfeus*, *Thamyris*, *Musaios*, *Eumolpos*, *Linus*, *Bakis*, *Pamfos*, *Olen*, *Amfion* a j. Ve vlasti své obyvatelé tito záhy ohroženi Foíniky, kteří, stavše se pány ostrovů řeckých a tedy i moře Aegejského, jali usazovati se na březích Řecka. Mocný stát založili Foínikové jm. na ostrově *Kretě*, kdež kraloval *Minos*, syn Diův a Evropy, dcery foínického krále Agenora. Na pevnině *Kadmeia* upomíná na původ foínický, a řecká pověst o Kadmovi svědčí o vlivu východu na život

starých Řeků. Foinické umění stavitelské mělo zajisté vliv na stavby kyklopské. Herakles upomíná na foinického Melkarta, zvěsti o obětech lidských, Diovi přinášených v Jolku, Orchomenu a jinde, jsou obrazy obětí podobného druhu, foinickému Molochovi přinášených. Foiníkové seznámili Řeky se stavěním lodí, s dolováním, s užíváním měr a vah a s písmem.

B. Doba heroická.

Pelasgové dovedli odolatí vlivu cizincův (Foinikův, Karův a j.) Jakým způsobem, toho dokladem pověsti (*Theseus*). V boji s cizinci ustupuje do pozadí kmenové zřízení Pelasgův i jich jméno, a do popředí vystupují pověsti o založení několika státův hellenských, o národních hrdinách a o společných výpravách. Helleny (*Ἕλληνες*) nazývali se Řekové dle jednoho kmene thessalského teprve v době historické (v 9. stol.). U Homera slovou *Achajové* nebo *Danaové*. Římané nazývali je *Graeci* dle kmene bydlícího v Epeiru (*Γραικοί*), ač tento k Řecku nechtán. Za nadvlády římské nazýváno Řecko „*Achaia*“. Dle mythické genealogie:

Na Peloponnesu založili mocné panství *Atreovci* sídlem v Mykenách. Moc jejich vztahovala se na Argolidu, Lakoniku a Messenii. Atreovci byli prý původci výpravy proti Iliu. To jisto, že v končinách těch založili osady, a v době pozdější, aby nebyli tu pokládáni za vetřelce, počali původ svůj odvozovati od reka maloasijských bájí a pověstí *Tantala*, jenž prý kraloval v krajině pohorí Sipyjského, odkudž přitáhl syn jeho *Peleus* do Řecka. Synové Pelopovi byli *Atreus* a *Thyestes*. Nástupcem Thyestovým byl Atreovec *Agamemnon*.

Při závalu Pagasajském vznikl stát *Jolkos*, jehož zakladatelem byl *Minyas*. Rod jeho stal se původcem výpravy Argonautův. Moc Mínyovců zasahovala též do záp. Boiotie, kdež při ústí Kefissu do jezera Kopajského hl. m. *Orchomenos*. Na rozhraní severního a středního Řecka, uprostřed území Mínyovců, říše *Myrmidonův* s hl. m. *Ftía*. Synem krále *Pelea* a „božské“ *Thetidy* byl *Achilleus*.

Zakladatelem státu *Thebského* byl *Kadmos*, jenž vystavěl Kadmeji, hrad thebský. Pověst o jeho původu (byl syem foinického

* Dělili se tedy Řekové v době historické, jak následuje: 1. **Achajové** v krajině Ftiotis a na s. pobřeží Peloponnesu. 2. **Jonové** v Attice, na Euboji, Kykladách, Samu, Chiu a protějším břehu M. Asie. 3. **Dorové** na j. a sv. Peloponnesu, v Doridě, na Kretě, Rhodu a jz. cípu M. Asie. 4. **Aiolové** v ostatním Řecku, hl. Thessalové, Boiotové, Eliďští, Arkadáné, obyv. Lesbu a sz. pobřeží M. Asie.

krále Agenora a bratr Europy, kterou Zeus unesl; tuto hledaje přišel K. do Řecka) prozrazuje vliv foinický na život řecký. Vnukem Kadmovým byl *Labdakos*, jehož synem byl *Laios*, otec *Oidipův*.

Stát Attický založil *Kekrops*. Vystavěl *Kekropii*, později zv. Akropolis, a zavedl ctění Dia a Atheny, od které dostalo se zemi olivy. Z pozdějších nástupcův jeho byl *Aigeus*, syn Poseidonův.

Z národních hrdin místo přední zaujímá **Herakles** z rodu Danaova a Perseova, *heros kmene dorského*. Význam Heraklea, syna Diova a Alkmeny, dcery královské z Myken, vysvitá z přičítaných mu 12 prací ve službách tyrynthského krále *Eurysthea*: 1. Zabil lva nemejského. 2. Usmrtil devítihlavou hydru lernejskou. 3. Chytil laň kerynijskou. 4. Zmocnil se kance erymanthského. 5. Zaplašil ptáky stymfalské. 6. Vyčistil chlév krále Augeie. 7. Byka kretskeho neškodným učinil. 8. Skrotil koně Diomedovy. 9. Vypravil se proti Amazonkám, jejichž královnu Hippolytu zabil a pásu jejího se zmocnil. 10. Zabil obra Geryona a stádo skotu jeho do Řecka dohnal. 11. Držel na svých ramenou klenbu nebeskou místo Atlanta, jenž šel pro zlatá jablka do zahrady Hesperidek. 12. Sestoupil do podsvětí u mysu Tainarského a odtud Kerbera přinesl.

Po boku Herakleovi stojí *Theseus*, *heros kmene ionského*. Byl synem Aigea, krále athenského, a Aithry, dcery Pittheovy, jenž byl králem v Troizeně na Peloponnesu. Skutky jeho: 1. Zbavil zemi nebezpečných zvířat a loupežníkův. 2. Osvobodil Atheny ode jha kretskeho (Minos. Ariadna. Minotauros. Labyrint). 3. Sjednotil dvanácte obcí attických v jeden stát Athenský (slavnost „*Panathenaia*“). 4. S Heraklem podnikl výpravu proti Amazonkám. 5. S Peirithoem, králem thessalských Lapithů, vnikl do podsvětí, což jemu od lidu za čin bohaprázdný pokládáno, vypuzen proto ze země a umřel na Skyru.

Společné výpravy: 1. **Výprava Argonautův**. Před zlobou macechy *Ino* hledí zachrániti se *Frixos* a *Helle*, děti *Athamanta*, krále Mínyův, útekem na zlatorouném beranu, darovaném jim od zapuzené matky *Nefely*. Na cestě padla Helle do moře (Hellespont t. j. moře Hellino), Frixos pak útulku došel v Kolchidě na v. břehu moře Černého u krále *Aieta*, jemuž z vděčnosti zlaté rouno daroval. *Pelias*, král v Jolku, chtěje se zbaviti *Jasona*, synovce svého, jenž o vydání otcovského dědictví usiloval, vyslal jej na výpravu do Kolchidy k opětnému nabytí zlatého rouna. Jason shromáždil kolem sebe 50 nejslavnějších hrdin celého Řecka (*Herakles* a *Theseus*, *Kastor* a *Pollux*, *Orfeus*, *Meleagros* etc.). Na lodi „*Argo*“ zvané připluli po mnohých příhodách do Kolchidy, kdež podařilo se Jasonovi dostati rouno zpět pomocí dcery královské, čarodějně *Medeje*.

2. **Výprava sedmi proti Thebám**. *Oidipus*, král v Thebách, nevědomky zabil otce svého *Laiu* a pojal matku svou *Jokastu* za manželku. Z manželství toho 4 dítky: *Eteokles* a *Polynikes*, *Antigone* a *Ismene*. Věstec *Teiresias* odhalil tajemství to. *Jokasta* se oběsila a *Oidipus* se oslepil. Vypuzen pak svakem svým *Kreonem*, *Oidipus* opustil, provázen jsa *Antigonou*, vlast svou a nalezl konečně poklid v háji *Eumenid* na Kolonu nedaleko Athen. Kletba, kterou prchající *Oidipus* stížíl zatvrzelé syny své, splnila se. *Eteokles*

vypudil Polyneika. Tento obrátil se o pomoc ke králi *Adrastovi* v Argu, jenž pak s pěti jinými hrdinami (*Tydeus, Amfiaraos, Kapaneus, Hippomedon a Parthenopaios*) podnikl výpravu proti *Thebám*. Eteokles a Polyneikes zahynuli v souboji, ostatní hrdinové byli od Kreonta poraženi a zabiti, vyjma Adrasta. Dohrou jest výprava epigonů t. j. synů padlých hrdin u Theb, již Adrastos způsobil. Theby dobyty a popleněny. *Thersander*, syn Polyneikův, stal se králem.

3. **Válka trojská.** Králi spartskému *Menelaovi* unesl manželku, krásnou *Helenu*, syn krále trojského *Priama, Paris*. To bylo příčinou velké války, již po boku Menelaově účastnili se: *Agamemnon*, král v Mykenách; *Nestor*, kníže v Pylu; *Diomedes*, vládce v Argu; *Asias a Teukros*, synové Telamonovi ze Salaminu; *Asias*, syn Oileův, vůdce Lokráv; *Odysseus*, vládce na Íthace; *Idomeneus*, kníže kretský; *Achilleus*, syn krále thessalského Pelea a Theidy Nereovny; *Patroklos*, přítel Achilleův. Na straně trojské stál *Hektor*, syn starického *Priama; Paris; Aineias*, syn Anchisův; *Sarpedon a Glaukos*, vládci Lykie.

Válka skončena vyvrácením Troje. *Historický podklad* války této spadá do doby následující, kdy Řekové v boji proti východu přešli z obrany na výboj. Boje, které bylo Řekům přestáti při usazování se na záp. březích Malé Asie, skupeny na výpravu, podniknutou kdysi knížaty z rodu Atréova proti Troji (*Troia, Troia*).

Ústava. Kmenové ovládní králi, odvozujícími původ svůj od bohův neb hrdin národních. Království patriarchální. Král obětí, soudcem a vůdcem národa. Moc královská omezena: a. radou (*Bovoři*), v níž zkušeni a urození zasedali, b. hromadami lidu (*cygá*), v nichž nerokováno, nýbrž vůle neb nevole pokřikem na jevo dávana. Národ dělil se na šlechtu (*episthēs*) a lid obecný (*thētos*). Kastovnictví nebylo. S otroky mírně nakládáno.

Náboženství bylo personifikací sil a zjevů přírodních. Božstva rozeznávala se: nebeská, vodní, zemská a podzemní. *Bohové nebeští* sídlem na Olympu, kdež ve skvostných přebývali palácích: 1. *Zeus*, otec bohův a nejvyšší pán světa (*Dodona, Olympia, Íthome*). 2. *Herá*, jeho manželka i sestra, královna nebes, ochránitelka manželstva (*Argos*). 3. *Hefaistos*, syn předešlých, manžel Afroditin, bůh ohně (*Lemnos*). 4. *Pallas Athene*, dcera Diova, bohyně veškeré činnosti duševní, hl. chránitelka věd a umění, bohyně války s moudrou rozvahou vedené (*Akropolis v Athenách, Panathenaia*). 5. *Apollon*, syn Diův a Letin, bůh slunce a světla duchovního, pán devíti mus (*Delfy, Delos*). Synem jeho *Asklepios*, bůh umění lékařského (*Epidaurus*). 6. *Artemis*, sestra bližěnka Apollonova, bohyně luny a honby. 7. *Ares*, syn Diův a Heřin, bůh války. Pomocníky v boji a nebezpečné plavbě *Dioskurové*. 8. *Afrodite*, dcera Diova a Dionina, bohyně krásy a lásky (*Kypros, Knidos, Kythera*). V družině její *Eros a Charitky*. 9. *Hermes*, syn Diův, posel bohův, bůh obchodníkův. 10. *Hestia*, bohyně domácího krbu. 11. *Helios*, bůh slunce. *Bohem moře a vod* byl *Poseidon*, bratr Diův, manžel Amfitritin. V družině jeho *Tritonové a Nereovny*. *K bohům zemským* náležejí: 1. *Gaia*, bohyně země vůbec. 2. *Demeter*, bohyně úrody zemské (*mysterie eleusinské*). 3. *Dionysos*

(*Bakchos*), syn Diův, bůh vláhy zemské, štávnatých plodin, hl. vína (*Dionysia*). V jeho družině *Pan, Satyrové, Nymfy* (*Oready, Dryady a Najady*). Sídlem bohův podzemních Hades, kde vládne *Pluton* (*Hades*) s manželkou *Persefonou*.

Bohoslužba záležela v modlitbách a obětech, které přinášeny buď doma neb v chrámech. Zvláštního stavu kněžského v Řecku nebylo. Místo kněží zastávali sluhové jednotlivých svatých. Značného vlivu na domácí i veřejný život domohli se později kněží při některých věštírňách. (*Apollonova v Delfách, Abách a Didymech v Miletsku, Diova v Dodoně a j. v.*). K ochraně svatých zřizovány amfiktyonie, zárodky to národní vzájemnosti, neboť amfiktyonové nesměli žádného spolkového města do kořen vyvrátiti, scházeli se na sněmech a ke slavnostem, kde i trhy odbyvány, což vedlo k zachování jednoty času (kalendáře), měř, vah a peněz. Nejdůležitější byla *Apollonova amfiktyonie delfská*; náleželo k ní 12 kmenův řeckých, a skládala se ze tří skupin (thessalské, oitské a parnaské). V Malé Asii *Poseidonova amfiktyonie* 12 ionických obcí (svatyně Panionion na předhoří Mykalském) a *Diova amfiktyonie* 6 dorckých obcí se svatyní na předhoří Triopiu u Knidu. V úzkém styku s bohoslužbou byly hry a slavnosti národní. [*Hry olympijské* v Elidě ku počtě Diově slaveny každého pátého roku v prvním úplku po letním slunovratu. R. 776 první Olympiada (*Korinbos*). *Hry pythické* k oslavě Apollonově konány třetího roku každé Olympiady v rovině mezi Deliami a Kyrrhou. *Hry nemejské* ku počtě Diově nedaleko Nemeje a *hry isthmické* na počest Poseidonovu na Isthmu korinthském slaveny každého třetího roku]. Věřeno v život posmrtný. Duše zemřelých odebíraly se do Hadu (*Kerberos, Charon*, 4 řeky *Styx, Acheron, Pyriphlegethon, Kokytos*), kdež přísní soudcové (*Minos, Rhadamanthys, Aiaikos*) odkazovali je buď do *Elysia*, příbytku blažených, neb do *Tartaru*, místa lkání.

3. Od stěhování Dorův až po války řeckoperské (1100—500).

Př. Kr.

1100 **Velký převrat v sídlech kmenův řeckých** způsobili Thessalové, kteří ustupující před nátlakem kmenů jiných (*illyrských*), vytrhli z Epeiru přes Pindos do údolí Penejského (Thessalia). Z obyvatelstva původního část podrobena, kdežto

1. **aiolští Boiotové** ustoupili z krajin zálivu Pagasajského do středního Řecka a tu, zmocnivše se říše Minyovcův a Kadmejských Theb, se usadili (Boiotia). Minyovci hledali spásy na mori (sr. výpravy Argonautův 31.)

2. **Dorové** z krajin olympských vytrhli do údolí horního Ke-fissu, kdež jedna část zůstala (Doris), kdežto ostatní, sesílani jinými kmeny řeckými, hl. Jiboaitoly, přelavili se přes úžinu u mysu *Rhía a Antirrhía* do Peloponnesu a zde založili následující státy: Argos, Lakoniku, Messenii, Fliasii, Sikyonii, Korinthii a později Megaridu. Elis založena od Aitolův. *Obyvatelstvo původní*: a. Bylo

buď vyhlazeno neb podrobno (viz dějiny Sparty). b. Jedna část zaujala severní pobřežní krajinu (Achaia), odkudž aigialejší Jonové musili vystěhovati se do soukmenné Attiky, kteráž odolala nájezdům od z. i od j. a stala se útlukem vypuzených kmenů. c. Jediné Arkadové zachovali se ve svých starých sídlech.

Dle smyšlenky doby pozdější přišli Dorové na Peloponnes vedeni jsouce třemi bratry, potomky Herakleovými, jenž úskokem Eurystheovým byl prý o panství nad Peloponnesem ošizen. Po výboji nastalo dělení: Temenos obdržel Argos, Kresfontes Messenii a synové v boji padlého Aristodema, Prokles a Eurysthenes, dostali Lakoniku. Báje tato měla ospravedlniti výboj dorský (sr. báji o Pelopovi).

1000—900 Výboje Thessalův, Boiotův a Dorův způsobily stěhování vypuzeného obyvatelstva na ostrovy moře Aegejského a záp. pobřeží Malé Asie.

1. Osady achajské zakládány při severozáp. břehu Malé Asie. Náčelníky výprav byli pravděpodobně potomci rodu Atreova. Území to zváno *Aiolis*, poněvadž při zakládání osad těch účastnili se i jiní kmenové. *Lesbos* (m. *Mytilene* a *Metlymna*), *Tenedos*, na pevnině 12 osad, z nichž nejl. *Kyme*, pak *Smyrna*, ale tato později přešla do moci Jonův.

2. Osady ionské na *Kykkladách*, kdež na *Delu* náboženské středisko veškerého kmene ionského (Apollo). Osady na *Samu*, *Chiu* a města na pobřeží lyském a karském (*Miletos*, *Efesos*, *Kolofon*, *Erythrai*, *Klazomenai*, *Fokaia*, *Priene*) sruzeny byly kultem Poseidonovým, na pobřeží Mykalském slaveným (*Panionion*).

3. Dorové následovali příkladu Achajův a Ionův. Ostrovy *Kos* a *Rhodos*, pak *Knidos* a *Halikarnassos* na pevnině měly společný náboženský střed na předhoří Triopiu (Zeus). Dorské osady na *Kretě*, *Melu* a *Thère*.

Stěhování Dorův, zakládání nových státův a stěhování do krajin zámořských způsobila převrat v ústavě. Moc královská omezena aneb vůbec odstraněna šlechtou. Vznik vlády aristokratické a oligarchické. Nespokojenosti lidu s vládou šlechty používají tíživostivci k založení tyrannidy. Tato jest pouze přechodním tvarem ústavním. V průběhu dalším udržely se dva tvary ústavní: aristokratický (*Sparta*) a demokratický (*Atheny*).

Stát Spartský, založený výbojnými Dory, měl v čele dva krále z rodu Herakleova: *Euryponce* (potomky Proklovky) a *Agiowce* (potomky Eurysthenovy). Nesvornost v rodině královské, nerovnaný poměr výbojčův ke králům a obyvatelstvu podrobenému a nebezpečství z venci hroící (*Argos*) přivedly v brzkou stát do velkých zmatků, ze kterých jej dle pověstí vyprostil

Lykurgos z rodu Euryponcův, strýc a poručník nezletilého krále *Charilaa*. Uspořádal stát Spartský na nových základech. Zřízení kretské bylo prý mu vzorem, věštbý dělfské vodítkem. (Pověsti o Lykurgovi vznikly teprve v 5. stol. př. Kr. a později

šířil je hlavně *Eforos Kymejský*, vrstevník krále Filippa II.: Ústava spartská jest výsledkem dlouholetého vývoje a nikoli dílem jednotlivce).

Ústava spartská: I. Obyvatelstvo Sparty: 1. **Spartané** (*Σπαρτιάται*), potomci dorských výbojčův, byli ve výhradném držení všech politických práv, rovni právy a majetkem navzájem čili fratrii. Dělili se na 3 kmeny (*φυλαί*), každý kmen na 10 občin (*δμοιοί*). Vláša, válka a lov výhradným jejich zaměstnáním. 2. **Perioikové**, původní achajské obyvatelstvo, jež se podrobilo dobrovolně. Ponechány jim méně úrodné krajiny, údolí Eurotské obkličující (*Πελοποννησος* — okolo bydlící). Byli osobně svobodni, požiklující (*Πελοποννησος* — okolo bydlící). Byli osobně svobodni, požiklující sami správy, ale byli vyloučeni z práv politických. Povinni byli k určitým daním a ke službě vojenské. Vedle rolnictví provozovali obchod a průmysl. 3. **Heiloti** (*ἑλλοται* — zajatci), původní achajské obyvatelstvo, jež zbrani podrobno. Stali se *otroky státními* a robotníky na statcích spartských. Ve válce užíváno jich jako sluhů a lehkooděnců. Vyznamenal-li se Heilota ve válce, nabyl svobody a byl vřaděn mezi Perioiky. (Číselný poměr z doby druhé války messenské: *Spartanů* 40.000, *Perioiků* 120.000, *Heilotů* 200.000.) **II. Vláša:** V čele státu dva králové z rodů královských. Moc krále lovska omezena: a. *radou kmetův* (*γερονται*), volených doživotně od shromáždění lidu ze starců nejméně 60letých, počtem 28. Gerusia radila se za předsednictví králův o předloách sněmovních, o kterých rozhodovalo b. *shromáždění lidu* (*ἀλια*), jehož účastnili se Spartané, 30. rok překročivší. Předlohy sněmovní byly: 1. *Válka a mír*. 2. *Smlouvy s cizinci*. 3. *Zákony*. 4. *Volby eforův, úředníkův a kmetův*. O návrzích nerokováno, nýbrž prostě hlasováno. **III. Soudnictví** hrdeční v pravomoci gerusie, ve věcech práva soukromého rozhodovali králové. **IV. K službě válečné** povinni všichni Spartané od 20—60 r. Jádrem vojska byli Spartané (hoplitéové), v jejich průvodě nacházeli se perioikové jakožto zbrojnoši a záškodníci. Vrchní velení měli králové. **V. Rozdělení půdy:** Pozemky dědil nejstarší syn a byly neprodajny. Později (od zákona efora *Epitadea*) bylo dovoleno je darovati neb odkázati, čímž obcházena záповěď statek prodati. A tak se stalo, že všecken pozemek přešel do rukou několika rodin, vedoucích život bujný, kdežto četní zchudli Spartané, nemohouce přispívati na *sysstie* (viz níže), pozbyvali práva občanského. Počet plnoprávných občanů byl i tak malý, válkami se stále ztenčoval a novými občany nebýval rozhovjován. Za válek řeckoperských počítalo se Spartanův ještě 8000, r. 371 pouze 1500, Aristoteles udává jejich počet sotva na 1000. **VI. Vychování.** Od narození až do smrti náležel Spartan státu (*heiloti* *otroky* *Spartanův*, *Spartané* *otroky* *Lykurgovy* *kázně*). Stát rozhodoval o životě novorozence a řídil jeho vychování. Hoši od 7 let vychováni státem za dozoru *paidonoma*. Vychování čelilo výhradně ke křepkosti a síle tělesné. Od 20. roku vstupovali mladíci v pravidelnou službu vojenskou, tvořice družstva po 15 osobách a účastnice se společných obědů, *sysstie*, k nimž bylo měsíčně přispívati moukou, vínem, sýrem, fíky a penězi.

př. Kr.
730—710 První válka messenská.

V Messenii splynuli Dorové s pův. obyvatelstvem. Úrodnost země, přelidnění Sparty a bojovnost Spartanův příčinou války. Záminkou k válce spory o hranice. Spartanům veleli králové *Theopompos* a *Polydoros*. V čele Messeňanův dle pověsti *Aristodemos*. Pádem pevnosti *Ithomy* boj skončen. Nejúrodnější část Messenie rozlosována mezi Sparty, zbytek ponechán Messeňanům (= perioikům), z nichž mnozí se vystěhovali (*Rhegion*).

Za války pokoušeli se králové *Theopompos* a *Polydoros* o sesílení moci královské. Snahy ty potkaly se s nezdarem, a v předě ústavy dostali se eforové (5), dosavad úředníci království s mocí nepatrnou. Stali se strážci zákonův a v době pozdější provozovali moc ještě větší. *Pravomoc jejich*: 1. Dohled nad králi. 2. Dohled nad celou správou státní. 3. Svolávali sněm a gerusii a činili tu návrhy. 4. Řízení války a záležitostí zahraničních. 5. Dohled nad pokladnicí státní. 6. Dohled nad veřejnou kázní a nad vychováním mládeže. 7. Dohled a moc neobmezenou nad heiloty a perioiky. 8. Řídili kalendář. (Rok nazýval se dle prvního efora.) Tak stali se eforové výkonnou mocí spartské aristokracie. Jejich pravomoc byla obmezena potud, že voleni byli jen na rok a že mohli býti voláni k zodpovědnosti od svých nástupců.

708 Nepokoje ve Spartě. Nespokojenci, *Partheniové*, založili *Tarent*.

650—620 Druhá válka messenská.

Messeňané dle pověsti vedeni *Aristomenem* a podporováni Arkadany, Argivskými, Sikyony a Pisatskými dlouho bojovali šťastně, až konečně přispěním básníka a vojevůdce *Tyrtaia*, kterého na radu věštírny Delfské Spartané od Atheňanův si vyprosili, a zradou *Aristokrata*, arkadského krále z Orchomenu, od Spartanův poraženi a přinuceni ustoupiti do horské pevnosti *Eiry*, odkudž ještě 11 roků zpokojovali Sparty. Zrádným dobytím *Eiry* válka skončena. Největší část Messeňanů se vystěhovala (*Rhegion*, odkudž pak *Messanu* založili), zbytek stihl los heilotův.

První válkou messenskou učiněn počátek hegemonie spartské, ku kteréž při konci stol. 6. náleželi všichni státové na Peloponnesu mimo *Achaji* a *Argos*. Soupeřnictví Argoského státu, k němuž za vlády tyra *Feidona* (k. r. 750) náležely Argolis, Aigina a Korinth, zbavili se Spartané po smrti Feidonové. (Dlouholeté boje o *Kynurii*, která posléz dostala se do moci Spartanův).

Hegemonie záležela v tom, že Spartanům náleželo vrchní velení ve válce, pak svolávání a řízení shromáždění spolkových, kde rozhodováno o válce a míru.

Založení státu Athenského spadá do dob Thesevých. (Sr. 31.). Jemu připisuje se i rozdělení obyvatelstva ve 3 stavy: 1. *Šlechtici* (*Eupatridové*), 2. *malostatkáři a nájemníci*

rolí, 3. *dělníci a řemeslníci*. Země dělila se na 4 *fyly*, které pojmenovány dle zaměstnání a stavu příslušníků. (*Argikoreis*, pastevci v hornatině; *Argadeis*, rolníci v rovině; *Hoplites*, vojíní; *Geleontes*, šlechta v Athenách a okolí). Fyle měla 3 *fratrie*, fratrie 30 *rodův* a rod 30 *rodin*.

Rod Theseův panoval až po *Thymoita*, jenž pro nestatečnost proti Boiotům sesazen. Zakladatelem nové dynastie stal se Neleovic *Melanthos*, jenž z Pylu před Dory do Attiky se utekl. Synem jeho byl *Kodros*, statečný obhájce Attiky proti Dorům.

V době potomní obmezena moc královská na dobu 10 let; králi (*βασιλεύς*) přidán k ruce *polemarchos* pro záležitosti vojenské a *archon* pro záležitosti správní. Když pak královská rodina *Kodrovcův* vlády se zrekla a důstojnost královská byla naprosto zrušena, dostal se *archon* svrchu řečený v čelo státu. Naposledy, když již úřady pouze na jeden rok se zadávaly, zřízen úřad šesti *thesmothetův* (r. 682?). Vláda: *Archon eponymos* byl předsedou republiky, měl pravomoc ve věcech práva rodinného a o dědictví; po něm zván byl rok. *Archon basileus* řídil obřady náboženské a předsedal soudům krvavým. *Archon polemarchos* měl na starosti záležitosti vojenské a soudnictví nad cizinci a propuštěnci. *Archontové thesmotheti* obstarávali ostatní soudnictví.

Země rozdělena byla na 48 správních okresův, *naukrarií* (po 12 z každé fyly), majících po *prytanu* v čele. Mimo to byla tu státní rada, *areopag*, jenž se doplňoval z archontův; volil archonty a ostatní úředníky, vedl správu všech nejdůležitějších věcí státních, byl strážcem zákonů a rozsuzoval pře hrdelní.

Šlechta, rodová i peněžní, měla výhradně vládu ve svých rukou. Vláda na úkor lidu obecného. Toho hleděl použití *Kylon*, zet tyra *megarského Theagena*, aby založil v Athenách tyrannidu (632). Zmocnil se sice Akropole, ale zde od šlechty i od lidu sevržen. Uprchl. Zbrojenci jeho, zachránujše se útekem do chrámu Athenina, byli proti danému slibu zrádně pobiti návodem archonta *Megaklea*. To příčinou války, ve které *Theagenes* zmocnil se *Salaminy*, předléžité pro obchod a rybolov athenský.

Zmatky trvaly dále. Majetek nemovitý hromadil se v rukou šlechty. Z malostatkářů stávali se nájemci a když nemohli dostati povinnostem, upadli (často nespravedlivým nálezem soudním) i s rodinami do otroctví. Nespokojenosti měl býti účinný konec, když od šlechty zvolen na r.

př. Kr.
624 Drakon zákonodárcem

za archonta *Aristaichma*: Politická práva dána všem, kdož měli aspoň tolik jmění, aby si mohli opatřiti zbraň. Úřad devíti archontů a úřady finanční mohl zastávat, kdo měl aspoň deset min majetku nezadluženého; kdo chtěl státi se strategem neb hipparchem, musil míti majetku aspoň 100 min (7800 K) a děti přes 10 let staré. Úředníci tito byli voleni. Losem ustanovování členové *rady*, kteráž měla 401 člena, a všichni úředníci nižší.

Žádalo se jen 30 let věku. *Areopag* zůstal strážcem zákonův a dozorcem nad úředníky. Též *ekklesie* se připomíná*)

Ústava Drakontova byla přirozeným přechodem od ústavy oligarchické k demokratické. Rozšířila sice značně práva občanská, ale kořene zla, bídy lidu, neodstranila.

V době této rozhodný vliv na osudy athenské míti počíná Kodrovec Solon. Jeho přičiněním dobyta *Salamis* (598), bohové usmířeni vypověděním Megaklea a jeho rodu (Alkmaioncův) a obětmi věštce *Epiomenida*, z Krety za tím účelem povolaneho, pak válečnou výpravou ve spolku s *Kleisthenem Sikyonským* proti *Krisse*, utiskující poutníky od moře (*Kirrha*) do Delf se ubírající (596 až 586. První svatá válka: *Krissa* i *Kirrha* rozbořeny, území přičleno bohům). Na r.

594 Solon zvolen *prvním archontem* a uloženo mu, aby byl smířícím mezi šlechtou a chudým lidem a aby vypracoval novou ústavu.

Bídu lidu odstranil tím, že provedl úplné odpuštění všech dluhů, soukromých i státních, a zakázal půjčovatí na tělo: zastavený majetek dostal se opět do rukou prvotních majitelů, nevolník nabyl svobody, a kdo do ciziny prodán za otroka, byl vykoupen — pravděpodobně na útraty Solonovy a jiných přátel lidu.

Základem ústavy Solonovy byl jako za Drakonta majetek nemovitý, jenž učiněn měřítkem práv a povinností občanských. Z přirozeného rozdílu mezi stavy, který byl již od dřívější, učinil čtyry politické třídy, v něž veškeré obyvatelstvo rozdělil: 1. *Πεντακοσιουδριμοι*, t. j. kdož měli čistého užítku nejméně 500 medimnů obilí, po případě v stejné ceně vína aneb oleje olivového. (*Medimnos* = 52, l. Pro míru tekutou *metretes* = 38 l. vína neb oleje olivového). Sloužili jako jezdci neb těžkooděnci, vybírání z nich velitelé a trierarchové, nad to byli zavázáni k jistým veřejným povinnostem (*leiturgie: choregie* — náklad na divadlo, *trierarchie* — náklad na loďstvo i mužstvo válečné, *gymnasiarchie* — náklad na výdržování gymnasií). Za to měli výhradně právo k archontatu a tedy i výhr. přístup do areopagu a k úřadu finančních správců (*tamiai*). 2. *ἑπτακτῆς*, jezdci, 500—300 med., ve vojště byli jezdci neb těžkooděnci. 3. *τετρακτῆς*, lid selský, 300—200 med., tvořili jádro vojska těžkooděného. 4. *οἰκῆται*, dělníci, méně 200 med., zastávali (placenou?) službu lehkooděncův a námořníkův. Jen první tři třídy, obstarávající pravidelnou službu vojenskou a nesoucí břímě daní, měly právo ke všem úřadům, jež konány bezplatně. Poslední třídě zůstaveno jen účastenství ve sněmu a soudech. Na

*) ve spise o ústavě athenské (*Ἀθηναίων πολιτεία*; objeven r. 1890 v Aegyptě, nyní jest v britském museu). Pochází od Aristotela a vrhá netušené světlo na poměry tehdejší. V ústavě athenské rozeznává se tu jedenácte změn: 1. za Thesea, 2. za Drakonta, 3. za Solona, 4. za Peisistrata, 5. za Kleisthena, 6. nadvláda areopagu po válkách perských, 7. „zahájil Aristoteles a ukončil Efalltes, zrušiv areopag“, 8. vláda 400 mužů, 9. obnovení demokracie, 10. vláda třiceti tyranů a 11. opětné obnovení demokracie.

úřad archontů volila každá ze 4 fyl 10 kandidátů, a z těchto 40 kandidátů zvolených vylosováno bylo 9 za archonty. Starobylé 4 fyly byly ponechány, ale každá rozdělena ve tři části (*trittye*) a tyto ve 48 naukrarií. Politických práv neměli: 1. *Cizinci* (metoikové), již nesměli nabyvatí nemovitého majetku a před soudem bylo jim třeba zástupce. Byli povinni k službě vojenské a platili ochranný poplatek. 2. *Otroci* (⁴/₅ obyv.) byli majetkem ne státu, nýbrž jednotlivých občanů, před jichž zlovůli chráněni zákony. Propuštění nabyvali práv metoikův.

Vláda v rukou devíti archontův, volených losem z první třídy ode všeho občanstva. Archonti jsou nyní *výkonnými orgány rady* (*βουλή*), jež složena ze 400 občanů nejm. 30letých (100 z každé fyly). Měla na starosti správu obce, hl. záležitosti vojenské a finanční a předlohy zákonodárné, o nichž rozhodoval sněm obecný (*ekklesia*), shromáždění občanstva (od 20 let) všech 4 tříd.

Rada, jsouc rozdělena dle 4 fyl na 4 odbory po stu členech, úřadovala střídavě po každém čtvrtletí (*prytanie*). Sněmy scházely se na počátku každé *prytanie*.

V *soudnictví* šlo odvolání od soudů venkovských, *efetův**) a archontův na *heliai*, sbor to 4000, vylosovaných každého roku ze všech tříd občanstva. *Heliaia* rozhodovala nad to o bezúhonnosti nastupujících úředníkův a počet brala od odstupujících. Nejvyšší dozor nad správou státu, nad mravností veřejnou, nad vychováním mládeže, nad jednáním rady a sněmů obecných, pokud byly na odpor zákonům neb ohrožovaly blaho státu, měl *areopag*, skládající se z bývalých archontů; úřad to doživotný a nezodpovědný. Měl též soudy nad vraždami zúmyslnými a zhárstvím.

Ostatní zákonodárná činnost Solonova, jež až do r. 583. potrvála**): 1. Občanských práv buď zbaven, kdož při domácích rozbrojích k žádné straně se nepřidal. 2. Syn zproštěn živiti otce, když tento nedal jej vyučiti řemeslu nějakému. 3. Volné právo závěti v případě bezdětnosti. 4. Před soudy všichni občané sobě rovnými. 5. Zákon proti přepychu. 6. Stará míra a váha změněna, zavedena lehčí měna. 7. Vychování mládeže, jež čelilo k harmonickému vzdělání těla (*gymnastika*) a ducha (*musika*).

Novou ústavou nebyla žádná strana spokojena. *Solon* tím rozmrzen opustil, *dle pověsti*, na deset let vlast a vydal se na daleké cesty (Aegypt, Kypros). Pátého a desátého roku po jeho odchodu nemohl pro stálé bouře mezi stavy zvolen býti archon, za nedlouho potom vládl archon *Damasias* dokonce dva roky a dva měsíce, až konečně násilím byl svržen s úřadu. Pak nastalo částečné smíření mezi stranami: bylo zvoleno jeden rok 10 archontů: 5 ze šlechticů, 3 ze sedlákův a 2 z řemeslníků, ale hned potom objevily se spory znova. Ze zmatkův těchto kořistil *Peisistratos*.

*) Vyšetřovali úrazy a vraždy, spáchané dle udání z nedopatření nebo z donucení.

***) Solonovi přičítáno i to, co bylo již dříve neb později zavedeno.

př. Kr.
561—510 Tyrannis v Athenách.

561 Peisistratos, příbuzný Solonův a vůdce malostatkářův a pastevcův z vnitrozemí, předstíraje, že ukládá mu šlechta o život, vymohl na sněmě, že povolena mu byla osobní stráž. Rozmnoživ tuto na několik set, zmocnil se Akropole a tak založil tyrannidu v Athenách, kterou prováděl tím způsobem, že ponechal v platnosti ústavu Solonovu, ale volby všechny a tedy i správa celého státu prováděny dle jeho vůle. (Solon darmo lid před ctizádostivci varoval; zemřel v druhém roce tyrannidy máje 80 let. *Pověsti* vypravuje, že po založení tyrannidy opustil Atheny opět a odešel do Malé Asie. Rozmluva s Kroisem v Sardách; odtud odebral se na Kypros, kdež zemřel v městě *Solech*). Tehdáž *Miltiades*, náčelník šlechty, vystěhoval se z Athen na thrácký Chersonesos a založil tam sobě panství.

Od r. 556 meškal Peisistratos ve vyhnanství a teprve po 11 letech přitřhl z eubojské Eretrie do Athen, porazil protivníky a zmocnil se opět vlády, kterou provozoval až do své smrti 528. k velkému povznesení státu Athenského.

528—510 Hippias, syn Peisistratův, tyranem v Athenách. Kráčel z počátku v šlepějích otce svého, ale po zmařeném spiknutí šlechty (514), vedené *Harmodikem* a *Aristogitonem*, ve kterém *Hipparchos*, bratr Hippiův, byl zabit, jal se vlastní násilně.

510 Vystěhovalci athenští, vedeni *Kleisthenem*, synem Megakleovým a vnukem *Kleisthena* Sikyonského, a podporováni Spartány (král Kleomenes), vypudili Hippiu z Attiky, jenž uchýlil se do *Sigeia* v Troadě.

Kleomenes chce obnoviti v Athenách starou vládu šlechty, v jejímž čele *Isagoras*, jenž *Kleisthena* z města vypudil a sebe dal zvoliti archontem. Povstalý lid, máje bulu v čele, přinutil *Kleomena* a *Isagoru* vyjítí z města, načež

508 *Kleisthenes* obnovil ústavu Solonovu ve smyslu demokratickém:

1. *Občanstvo* rozmnoženo bylo přijetím jistého počtu metoikův a propuštěncův do obce. Attika rozdělena na 10 fyl, a každá fyle na 3 *trittys*, tak že první trittys každé fyly obsahovala *demý* (samosprávné místní obce) z okolí města, druhá z pobřeží a třetí z vnitrozemí. Tím podlomen byl vliv šlechty, která opírala se o staré patriarchální rozdělení lidu, spočívající na příbuzenství kmenův a rodův. Dva demý tvoří *naukratiá*, které bylo vystrojiti jednu troveslici. Fratrie jsou nyní pouhými náboženskými korporacemi. 2. Rada rozmnožena na 500; z každé fyly voleno jest 50 občanů. V úřadování se střídají každých 35—36 dní (v roce přestupném 38—39 dní), rozděleny jsouce na 10 oddílův. 3. *Sněm schází se čtyřikrát*, za každé pritanie, čímž účastenství lidu v záležitostech státních živější. 4. Práva rady rozšířena, moc archontův ztenčena: a. Předsedou sněmu a rady neměl býti již první archon, nýbrž z prytanův měl býti vybírán losem každého dne

představený k tomu účelu. Prytanům příslušelo také právo svolávaní sněm. b. Archon polemarchos obmezen desíti strategy, kteří tvořili s ním vojenskou radu. c. Archonti thesmotheti sklesli na instruktivní úřadníky dikasterií, na kteréž heliaia rozdělena*). 5. Heliaia rozmnožena na 5000 a rozdělena na 10 dikasterií po 500 pro každou fylu. 6. Zaveden ostrakismos t. j. soud, jenž po tajném hlasování na střepinách vypovídal občany nářknuté z rušení občanské svobody. Bylo třeba, aby odevzdáno bylo nejméně 6000 hlasů; kdo byl většinou hlasů uznán za nebezpečného, musil na 10 let opustiti vlast. Byl tedy ostrakismos na ochranu proti tyrannidě a nesvářám domácím. Poprvé užito ostrakismu r. 488 proti přívrženci rodu Peisistratova.

Tyrannis (sr. 34.); *Feidon* v Argu (750.), *Orthagoras* (665.) a *Kleisthenes* (596—570.) v Sikyoně, *Kypselos* (655—625.) a syn jeho *Periandros* (625—585.) v Korinthu, *Theagenes* (625—590.) v Megare, *Pittakos* (590—580.) v Mytileně, *Peisistratovci* (560—510.) v Athenách, *Thrasybulos*, vrstevník Periandrův, v Miletě, *Lygdamis*, vrstevník Peisistratův, na Naxu. *Polykrates* (536—522.) na Samu. V Itálii *Aristodemus* (500.) v Kumách, *Anaxilas* (490.) v Rhegiu. Na Sicílii *Gelon* (480.) v Syrakusách, *Theron*, vrstevník Gelonův, v Agrigentě.

Zakládání nových osad řeckých v 8., 7. a 6. stol.

Příčiny: 1. Veliká členitost pobřeží řeckého, blízkost četných ostrovů, poloha země na prahu evropském, v sousedství pevniny Asijské a Africké, malá prostornost vlasti, nedostatek a nadbytek mnohých plodin. 2. Rozkvět obchodu. 3. Boje domácí (viz války messenské). 4. Převraty ústavní — boje lidu proti šlechtě, této proti tyránům a p. 5. Vlády (hlavně oligarchické) chtějí zbaviti se nevyhodného proletariatu. 6. Vítězství Peršanův nad Reky maloasijskými.

Kolem r. 600 počítalo se do 250 osad.

I. Osady na východě. Milet: *Sinope*, *Trapezus*, *Kyzikos*, *Istros*, *Tomoi*, *Odessos*, *Olbia*, *Pantikapaion*, *Tanais*, *Abydos*, *Lampsakos*, *Fasis*, *Naukratis*. Chalkis: 32 osady na poloostrově Chalkidickém (*Olynthos*, *Torone*). Eretria: *Methone*, *Mende*. Andros: *Akanthos*, *Stagaira*. Paros: *Thasos*, *Krenides*. Megaris: *Chalkedon*, *Byzantion*. Korinthos: *Potidaia*, *Klazomenai*: *Abdera*. Kyme: *Sigeion*, *Sestos*.

II. Osady na západě. Kyme: *Kyme*, odkudž *Parthenope*. Chalkis: *Naxos*, *Rhegion*, *Zankle* (= Messana), odkudž *Mytilai*, *Himera*, *Katana* a *Leontinoi*. Achajští: *Sybaris*, *Kroton*. Spartané: *Tarent*. Lokrové: *Lokroi Epizefyrioi*. Korinth: *Syrakusy*, *Korkyra*, *Ambrakia*, *Leukas*, *Apollonia*, *Epidamnos*. Megaris: *Megara*, *Hylaia*, *Selinus*. Rhodos: *Gela*, *Akragas*. Fokaia: *Elea*, *Massalia*, odkudž *Olbia*, *Emporiai*, *Aleria*. Zakynthos: *Saguntos*. Thera: *Kyrene*, odkudž *Barca*.

*) Od vypuzení Peisistratovcův až do r. 488 byli archonti voleni (od ekklesie?). R. 487 zaveden opět Solonův způsob volby losem s tím rozdílem, že nyní voleno v desíti fylách po deseti kandidátech (p. 39).

Osady tyto, jimiž vzdělanost řecká rozšířila se po veškerém pobřeží moře Středozemského, dospěly záhy k tak znamenitému rozkvětu hmotnému a duševnímu, že namnoze předstihly mateřskou zemi, od níž byly sice politicky neodvislé, ale trvaly s ní v živém ethickém styku.

Vzdělanost. I. Od dob nejstarších po války řeckoperské. **Epos:** *Homeros* (1184—1104? 888? Rodiště: Smyrna, Rhodos, Kolofon, Salamis, Ios, Argos, Atheny. Byl *Homeros*, či jsou zpěvy jeho, *Ilias* a *Odyssea*, plodem ducha národního? = **Homerská otázka**). **Kykklókové, Hesiodos** z Boiotie (777). **Elegie:** *Kallinos* z Efesu (700), *Tyrtaios* z Attiky?; *Mimnermos* (630) a *Xenofanes* (580—480) z Kolofonu, *Solon*, *Theognis* z Megar (540). **Jambické básnictví:** *Archilochos* z Paru (700), *Simonides* z Amorgu (660), *Hipponax* z Efesu (540). **Lyrika:** Chorická: *Alkmaion* ze Sard (660), *Stesichoros* z Himery (600), *Ibykos* z Rhegia (536). Melická: *Alkaios* (610) a *Sappho* (600) z Lesbu, *Anakreon* z Teu (540). **Dithyrambos:** *Arion* z Lesbu (600). **Bajky:** *Aisopos* z Frygie? (550). **Filosofie:** 1. Škola íonská: *Thales* (600), *Anaximandros* (590) a *Anaximenes* (502) z Miletu. 2. *Pythagoras* ze Samu (530) a jeho škola. 3. Eleaté: *Xenofanes* z Kolofonu (580—480), *Parmenides* (500) a *Zenon* (460) z Eleje. 4. *Herakleitos* z Efesu (500). **Dějepisectví:** Logografové čili skladatelé pověstí (*Hekataios* z Miletu 520). **Plastika.** Ve stavitelství hl. chrámy. Vedle *stohu dorského* vyvinul se v M. Asii *stoh íonský* — chrám Heřin na Samu a *Artemidion* v Efesu. *Stoh korinthský* vyskytuje se nejpozději, a užíváno ho hlavně v Římě. V sochařství pokrok vynalezením letování (*Glaukos* z Chia na poč. 7. stol.) a kovoliectví (*Theodoros* ze Samu 680?) Stejnou dobou hotoveny sochy z mramoru od umělcův kretských. Sochařství kvetlo též v Korinthu, Sikyonu, Argu a na Aigině. V malířství malby na hliněných nádobách.

4. Od válek řeckoperských do počátku války peloponneské (493—431).

př. Kr.

493 První výprava Peršanů proti Řekům.

Příčinou veliká žádostivost Dareiova o rozšíření říše. **Záminkou** pomoc, kterou poskytli Atheňané a Eretriané povstalým Řekům maloasijským (sr. 22). Vojsko pozemní, v jehož čele *Mardonios*, zeť Dareiův a vrchní velitel celé výpravy, bralo se podél břehů thrackých do Makedonie, kteráž poznovu uznala nadvládu perskou (král *Alexandros*). Na cestě té způsobili Mardoniovi těžké ztráty kmenové thracítí (*Brygové*). Vojsko námořské, plující týmž směrem, dobylo sice *Thasus*, ale při mysu Athoském zachváčeno jest bouří a z velké části zničeno. Bezúspěšný návrat Mardoniův do Asie. Posádky perské zanechány v pobřežních městech thrackých.

Dareios chystá se k nové výpravě. Hlasatelé, jež vyslal do Řecka žádat o dobrovolné podrobení, vyslyšení jsou od velké části obcí řeckých (mezi nimi od Aigianů). Spartané a Atheňané posly utratili.

490 Druhá výprava Peršanův proti Řekům.

V čele vojska (100.000 pěších, 10.000 jezdců, 600 trojveslic) médský vojevůdce *Datis* a synovec *Dareiův Artafernes*, již dali se po lodích přímo k pevnině evropské. Na cestě *Nawos* vypálen, *Eretria* zradou dobytá a obyvatelstvo do otroctví posláno. Na radu *Hippiovu* vysazeno loďstvo v rovině *Marathonské*. V popředí obce athenské t. č. *Aristeides*, syn *Lysimachův*, *Xanthippos*, příbuzný *Kleisthenův*, a *Miltiades*, vládce chersoneský, jenž před hněvem *Dareiovým* do Attiky se utekl (sr. 22). Spartané, jimž šlo hlavně o hájení *Peloponnesu*, pomoci rychlé Atheňanům odepřeli (*Feidippides*). Na radu *Miltiadovu* vytáhli Atheňané (9000 hoplitův) Peršanům vstříc do nížiny *Marathonské*. Zde přibýlo k nim 1000 *Platajských*.

př. Kr.

490 Vítězství marathonské

(12. září), jehož Atheňané dobyli sami k útoku se odhodlavše, bylo dílem *Miltiadovým*; on byl strůjcem celého plánu válečného.

Záměr poražených Peršanův, zmocniti se Athen rychlým objetím mysu *Sunijského*, překážen včasným návratem vítězův do ohroženého města. Na zpátečném pochodu vojska perského zemřel *Hippias*, zůstaviv syna *Peisistrata*.

489 Proti dalším nájezdům perským hleděl *Miltiades* pojistiti

Atheny spolkem s ostrovy *Kykkladskými*, jež zamýšlel donutiti buď po dobrém neb po zlému k odpaďnutí od Peršanův. Tajná výprava, kterou za tím účelem podnikl proti ostrovu *Paru*, minula se účinkem. Po návratu svém obžalován v boji těžce raněný *Miltiades* před helií od *Xanthippa* z vlastizrady (podezírán již před bitvou u *Marathonu* z lychtění po tyrannidě) a odsouzen k náhradě útrat 50 talentů. Zemřel brzo potom ve vězení; pokutu zaplatil syn jeho *Kimon*.

V Athenách i potom dva proudy. *Themistokles*, náčelník strany demokratické, chtěl učiniti z Athen velmoc námořskou a proto usiloval o rozmnožení loďstva válečného: neboť jen odtud kynula Athenám spása proti nájezdům perským a naděje ve vyproštění moře *Aegejského* z nadvlády perské. Nad to i opětná válka s *Aiginou* nutila k sesílení moci námořské. Oproti snahám této strana konservativní, v jejímž čele *Aristeides*. Důvody jeho: a. Nebezpečenství od Peršanův pomínulo; kdyby opět nastalo, je tu osvědčené u *Marathonu* vojsko pozemní. b. Vojskem námořním seslabena bude síla vojska pozemního. c. *Thetové*, jimž by bylo svěditi službu plaveckou, dožadovali by se rovnoprávnosti a téžístě politické přešlo by na třídu čtvrtou.

Přes odpor tento provádí *Themistokles* některé záměry své. (Nový přístav, *Peiraieus*, založen; důchody stříbrných dolů *Laurijských*, rozdělované až dosud mezi občanstvo, obráceny na loďstvo).

483

Spor obou stran rozhodnut ostrakismem. *Aristeides* vypověděn na 10 let. Následují rozsáhlá opatření *The-*

mistokleova: 1. Vyzbrojeno 200 trier, 2. opevněn Peiraeus, 3. *naukrarie zrušeny*, neboť zbudované lodi nákladem státním opatrovány jsou nyní všim potřebným trierarchy, kteří vybírání z občanů nejbohatších (bez ohledu na třídy); za to svěřeno jim velitelství trier.

př. Kr.

480 Třetí výprava Peršanův proti Řekům.

Xerxes převedl přes Hellespont vojsko u *Abydu* na pevninu evropskou. (Přechod po dvou mostech trval prý 7 dní a 7 nocí). V thrackém *Dorisku* přehlídka vojska, jehož načítáno dle Herodota 170 myriád pěších (myriada = 10.000) a 80.000 jezdců. Vedle vojska pozemního bylo vojsko námořní na 1200 trojveslicích. Velitelem *Achaimenes*, bratr Xerxův. Na pochodu dalším stanul Xerxes v *Thermě*, kamž připlulo i loďstvo. (Prokopána šíje *Athoská u Akanthu*, takže průplavem dvě lodi vedle sebe mohly plouti.)

481 V Řecku sjezd na *Isthmu*, jehož však účastnili se pouze *Spartané* se svými spojenci, *Atheňané*, *Platajští* a *Thespijští*. Zde: 1. Rokováno o plánu válečném. 2. Vysláno poselstvo do všech krajin řeckých žádat o příspěví (*Korkyra* slíbené pomocí neposkytla, *Kreta* zdráhala se přispěti, *Gelon Syrakuský* kladl obtížné podmínky a nad to byl jak i ostatní Řekové Sicilští ohrožen *Karthagiňany* — sr. 13 —, v *Thebách* přála strana oligarchická Peršanům, *Argivské* zdržovalo staré záští proti *Spartanům*, *Thessalové* byli nerozhodni). 3. Usneseno, stíhati zrádné obce válkou, jakmile nebezpečství perské bude odvráceno.

480 Vyslána na žádost *Thessalův* část vojska spojeneckého k obsazení průsmyku *Tempského*. Po několika dnech upuštěno od málo nadějného hájení *Thessalie*, a na doléhání *Themistokleovo* usneseno vypravit vojsko k *Thermopylám* (*Leonidas*) a loďstvo k *Artemisiu* (*Eurybiades*). *Vlastenecké sebezapření Athenův*, kteří vrchní velení nad oběma vojsky přenechali *Spartanům*.

480 Boje u Thermopyl.

Leonidas v čele 6000 hoplitův (300 *Spartanův*, 1000 spartských perioikův, přes 2000 *Arkadanův*, 400 *Korinthských*, 700 *Thespijských* a na 1800 *Fokidanův*; 400 *Thebanův* bylo *Leonidovi* rukojmím) udatně se brání *po dva dny*. Spoléháno na slibovanou hlavní pomoc z *Peloponnesu* a na loďstvo u *Artemisia*, jež hájilo vchodu do průlivu *Euripského*. Třetího dne dostali se zradou *Efi-altovou* Peršané stezkou přes *Kallidromos* Řekům v záda. *Leonidas* posílá většinu svých bojovníků k ochraně jich domovův a s 300 *Spartanův* a 700 *Thespijských* dochází smrti *hrdinské*. (*Thebané* přeběhli k Peršanům.)

Stejně doby válčeno u *Artemisia* při sz. pobř. ostrova *Euboie*, kdež čelilo loďstvu perskému, které na březích poloostrova *Magnesijského* pozbylo bouří 400 lodí, pouze 280 lodí řeckých, z nichž bylo 147 athenských pod velením *Themistokleovým*. Po

tři dny bojovali *Řekové hrdinsky*, ale vítězství zůstávalo nerozhodnuto. Na zprávu o pádu *Thermopyl* odplulo loďstvo řecké na rychlo *Euripem* do *zálivu Salaminského*, kdež rozmnoženo na 378, mezi kterými 180 athenských a 16 spartských. Sem též zaměřilo loďstvo perské.

Po bitvě u *Thermopyl* dal se *Xerxes* přímo na *Atheny*. Na cestě území *Fokidské* zpusťošeno (toliko *Delfy* uchráněny: buď bouří a hromobitím, jež vyslané oddělení vojska odstrašily, aneb snad vyrovnali se nějak s nepřáteli kněží *delfští*), *Boiotové* došli milosti (toliko města *Thespie* a *Plataie* vyvrácena), *Attika* popleněna, *Atheny* vzaty bez boje a zpusťošeny. (Slabě hájená *Akropole* dobyta po krátkém boji. *Peisistratos* přináší tu obět *Atheně*. Obyvatelstvo athenské uteklo se na *Salaminu*, *Aiginu* a na *Peloponnes*).

Když nebezpečí hrnulo se na *Atheňany*, pozbyli v *Athenách* vojevůdcové myslí a vydali heslo, aby každý sám o sebe se staral. Oproti tomu vzmužil se *areopag*, jehož duší byl pravděpodobně *Themistokles*, opatřil peníze, dal každému muži osm drachem a rozkázal jim vstoupiti na lodi. Tak převzal *areopag řízení záležitosti politických*, které pak zdárně vedl ještě několik let.

Themistokles jen stěží donutil *Eurybiada*, aby loďstvo zůstalo před *Salaminou*; brzo potom ze strachu, že *Eurybiades* povolí nátlaku a odpluje k *Peloponnesu*, vyslal potají ke *Xerxovi* pěstouna svých dítek *Sikinna* se zprávou na oko vlastizrádnou, že *Řekové* přehnouti hodlají. *Xerxes* uvěřil a na rychlo *Řeky* obklíčil.

př. Kr.

480 bitva u Salaminy, jež skončila se úplnou porážkou loďstva perského. Se strany řecké zvláště účinně bojovali *Athenští* a *Aiginští*. Též *Aristeides*, jemuž v době nebezpečství povolen návrat do vlasti, účastnil se boje (na ostrůvku *Psyttaleii*).

Po bitvě u *Salaminy* dal se *Xerxes* na rychlý zpáteční pochod do *Asie* — ze strachu, aby *Řekové* mostu přes *Hellespont* nestrhl. Zpáteční pochod vykonán za velkých ztrát (nemoci, zima, nedostatek potravy a útoky thrackých kmenův). *Xerxes* přeplaven loďstvem svým přes *Hellespont*, neb mosty před tím bouřemi strženy.

V *Thessalii* zůstaven v čele vybraných 300000 *Mardonios* k dalšímu bojování proti *Řekům*.

Řekové stíhali loďstvo perské pouze po *Andros*. *Themistokleův* záměr, stíhati loďstvo dále, osaditi *Hellespont* a tak zabrániti *Xerxovi* návrat, zmařen odporem *Eurybiadovým* a *Peloponnesanův*.

480—479 *Mardonios* po marném vyjednávání s *Atheňany*, aby se poddali za skvělých podmínek (vyslán za tou příčinou do *Athen Alexander Makedonský*), vytrhl v létě 479 do *Attiky*, zpusťošil ji a obsadil *Atheny*. *Atheňané* po druhé utkají se na *Salamis*. Na zprávu, že vojsko *Peloponnesanův* překročilo *Isthmos*, vydal se *Mardonios* na zpáteční pochod do *Boiotie* (*Atheny* zapáleny a zpusťošeny), kamž zaměřilo i vojsko spojencův řeckých

(110.000). Vrchním velitelem král spartský Pausanias. Athenským velel Aristeides.

př. Kr.

479 Bitva u Plataj (v září).

Krutá porážka Peršanův. Mardonios padl. Zbytky vojska jeho odvedl *Artabazos* do Asie.

Stejného času loďstvo spojených Řekův pod spartským králem *Leotychidem* a Atheňanem *Xanthippem* vyplulo na přímluvy *Samských* k břehům maloasijským.

479 Bitva u Mykale (předhoří v M. Asii naproti ostr. Samu)

v den bitvy platajské. Řekové učinili odvážný útok na lodi, které Peršané vytáhli na břeh a zatarasili pod záštitou vojska pozemního, vedeného *Tigranem*. Peršané poraženi na hlavu, loďstvo jejich spáleno. Bitva mykalská počátkem útokův na říši Perskou. Ostrované (Samos, Chios, Lesbos a j.) a Jonové maloasijské odpadli od panství perského a přijatí jsou do spolku hellenského, jenž založen byl na Isthmu a přísahami obnoven po bitvě u Plataj. Peloponnesané vrátili se domů, Atheňané ve spolku s Jony pokusili se o dobytí Chersonesu (*dobyt Sestos*).

478 Znova vystavěné *Athény* v rozměrech širších jsou opevnovány, tolikéž *Peiraeus*. Spartané odporují tomu předstírajíce, že prý toliko Peloponnes jest s to, aby nepřátelům trvale odolal, a že opevněné město mohlo by býti případně nepříteli vítanou pevnou baštou. *Pravá příčina*: žárlivost na Atheňany, již zásluhami svými o vítězství nad Peršany zastínili pánovité Spartané. *Lstí Themistokleovou* přes odpor Spartanův (Aigianův a Korinthanův) opevnění Athen dokonáno.

478 Při dalších útocích na říši Perskou dobyli spojenci řečtí *Kypru* a *Byzantia*. Vrchním velitelem král spartský Pausanias, ač převaha válečná na straně Atheňanův, jimž velí *Aristeides* a syn *Miltiadův Kimon*. Pausanias vede si královsky a pouští se do zrádného vyjednávání s Kerxem. Jeho pánovité počínání a urážlivé vystupování proti spojencům jest příčinou, že tyto vypověděli mu poslušnost a podržili se vrchnímu velení athenskému. Pausanias sice odvolán, ale nový vojevůdce (*Dorkis*), na jeho místo od Spartanův vyslaný, nedochází uznání. Tak přešlo náčelnictví ve válce s Peršany se Sparty na Athény (477).

Aristeides tvůrcem nové symmachie, jejíž sídlo na ostrově *Delu*, kdež pokladna spolková uložena a spolkové sjezdy odbyvány. Atheňanům náleželo: a. Spravovatí pokladnu spolkovou. b. Sjezdy spolkové svolávat. c. Snesení jejich provádět. d. Vojevůdce spolkové jmenovat.

Aristeides radí Atheňanům, aby zmocnili se hegemonie nad ostrovy, a za tou příčinou aby z venkova do města se přestěhovali a zde ve službě státu žili na útraty spojencův.

Ve *Spartě* neprestal *Pausanias* tajně vyjednávat s Peršany. Před trestem uchránil se útekem do chrámu *Athenina*

kdež zadržěn (467). O něco později *Themistokles*, byv přičiněním *Kimonovců* a *Spartanův* z Athen vyobcován a pak pro účastenství ve zradě Pausaniově stíhán, utekl se do Persie, kdež jej král *Artaxerxes* vlídně přijal a příjmy tří měst obdaril, zamýšleje služeb jeho užítí proti Řecku (Them. † 450).

př. Kr.

467 *Aristeides* †. V popředí obce Athenské po smrti *Aristeidově Kimon*, syn *Miltiadův*, jenž jak *Aristeides* prospěch vlasti spatřoval v dalším válčení proti Peršanům, v dobré shodě se Spartaný a v rázném opírání se všem dalším novotám ústavním. (Jeho protivníky *Efiates* a později *Perikles**), náčelníci strany demokratické). *Slavné činy Kimonovy*: Dobil *Eionu* nad *Strymonem*, potrestal loupežné *Dolopy* na *Skyru*, podrobil ostrov *Naxos*, jenž hleděl odtrhnouti se od symmachie, a

466 porazil Peršany při ústí pamfylské řeky *Eurymedontu*, nejprve loďstvo jejich a pak, vystoupiv na břeh, rozprásl i perské vojsko pozemní.

465—463 *Kimon* přemohl ostrov *Thasos*, odpadlý od symmachie, jemuž slíbili Spartané pomoc vpádem do *Attiky*.

464 Velké zemětřesení v *Lakonice*. Povstání heilotův *lakonských* a *messenských*.

464—456 Třetí válka *messenská*. Spartané žádali Atheňanův o pomoc, kterou *Kimon* přes odpor strany demokratické vymohl. *Kimon* stanul v čele 4000 hoplitův před *Ithomou*, ale zde z *neodůvodněné* nedůvěry poslali Spartané vojsko athenské domů.

Následky urážky této: 1. Tajená nevrzlivost mezi Spartaný a Atheňany vzala na se ráz zjevného nepřátelství. 2. Učiněn spolek mezi Atheňany a *Argivskými*, k němuž přidali se *Thessalové* a *Megarští*. 3. Vítězství strany demokratické v Athenách:

460 Moc *areopagu* podvrácena tím, že odňaty mu všechny výsady, dle nichž byl strážcem ústavy. Úkon ten přenesen na 7 ročně volených strážců zákonů (*nomofylaků*); *areopagu* zůstaven pouze soud nad zúmyslnými vraždami. Převrat způsobil *Efiates* společně s *Themistokleem* za archonta *Konona*. *Následovaly* další demokratické opravy ústavy athenské: 1. *Heliaia* rozmnožena na 6000 členů (5000 + 1000 náhradníkův), rozdělena na 10 dikasterií bez ohledu na fyly, obmyslena téměř veškerou pravomocí soudní, scházela se v čas potřeby, a věci, o nichž mělo se rozhodovati, přisuzovány jednotlivým dikasteriím losem. *Heliaistům* vyplácen plat soudcovský (2 oboly**). 2. Zaveden plat sně-

*) Syn vítěze mykalského *Xanthippa*, po matce z rodiny *Alkmaionovců*. Nar. 499.

** Peníze řecké: 1. *Stříbrné*. Základem váha stříbra zv. *talent* (26 kg v *Attice* = asi 4680 K. *Aiginský* a obchodní 36 kg.), obsahující 60 dílů čili *min* po 78 K. *Mina* dělila se na 100 *drachem* po 78 h a *drachma* na 6 *obolů* po 13 h. 2. *Zlaté* peníze raženy teprve v době *makedonské*, před tím byly v oběhu *statery* kyzické (= 28 drachem *attických*) a *dareiky* perské (= 20 drachem *att.*). 3. *Spěšová měna* (měď s přísadou cínu) nedošla obliby. *Obo-*los obsahoval 8 měděných (*χαλκοῦς*) po 2 tenkých (*λεπτόν*).

movní, vojenský a divadelní; tento vyplácen občanům chudým o svátcích Dionysových). 3. Archontat učiněn přístupným prvním třem třídám (r. 457).

- př. Kr.
 [460—459 Atheňané počali stavěti bradby, jimiž spojeny Atheny jednak s Peiraieem, jednak s Falerem.
 460—455 Atheňané pomáhají Aegyptanům proti Peršanům (sr. 4).
 454 Spolková pokladna přenesena z Delu do Athen. Symmachie vzala na se povahu nadvlády. Neposluní spojenci trestáni zabavením pozemků, jež rozlosovány (*κλήροι*) mezi osadníky athenské. Ke spolku náležela města na pobřeží maloasijském, makedonském a thrackém, ostrovy moře Aegejského a některé ostrovy v moři Ionském (*Zakynthos, Kefallenia* — celkem přes 200 obcí, rozdělených do 5 platebních okresův (karský, ionský, hellespontský, makedonsko-thracký a ostrovní).
 458—450 Válka aiginská. Přistoupení *Megar* ke spolku athenskému bylo příčinou války, kterou počali *Korintané* ve spolku s *Epidaur*em a *Aiginou* a za přispění *Sparty*.
 458 *Myronides*, vůdce athenský, poražen sice u města *Hali* (při vchodu do zálivu Argolského), ale brzo potom zvítězil Atheňané v námořních bitvách u ostrova *Kekryfaleie* (jižně od Aiginy) a u *Aiginy*. Mimo to porazil *Myronides* Korinthské, když odvážili se vpádu do Megaridy.
 457 Spartané (král *Nikomedes*) vytrhli do středního Řecka, aby prý ochránili *dorskou Tetrapoli* proti útokům Fokejských. *Pravá příčina*: dopomoci Thebám opětně k hegemonii nad městy boiotskými, které ve válkách perských pozbyly, a tím zjednatí si ve středním Řecku mocného spojence proti Athenám. (Tajné vyjednávání strany aristokratické v Athenách se Spartany. *Efi*altes zavražděn).
 457 Bitva u Tanagry nad Asopem v Boiotii. Atheňané sice poraženi, ale pro Spartany nemělo vítězství jiného výsledku, než že mohli nyní volně odtáhnouti na Peloponnes. A již po 62 dnech
 456 *Myronides* zvítězil nad Thebany u *Oinofyt* v Boiotii na hranicích Attiky, načež *Boiotie, Fokis a Lokris opuntská* připojeny ke spolku athenskému. *Aigina* pokořena a přinucena k poplatku. *Pobřeží peloponneské* popleněno; *Methone, Chalkis a Naupaktos* dobytý, *Zakynthos, Kefallenia* a města *achajská* spolku získána.
 V Athenách smír mezi stranou Perikleovou a Kimonovou. R.
 450 ujednáno pětileté příměří mezi Athenami a Spartou; obě symmachie uznaly se navzájem. **Vrchol moci athenské.**
 449 Atheňané obnovili válčení proti Peršanům. Jedno vojsko posláno do Aegypta na pomoc *Amyrtaiovi* (sr. 4), s vojskem druhým oblehl Kimon město *Kition* na Kypru, zde však zachvácen byl nemocí a zemřel. Nedlouho potom

- př. Kr.
 449 slavné vítězství vojska athenského u *Salaminy* na Kypru nad Peršany. Bojováno na lodích i na pobřeží. **Bitvou touto skončeny války řeckoperské** (mír *Kimonův* jest smyšlenkou doby pozdější). Peršané nechali Řeky maloasijské s pokojem, Řekové neznepokojovali již Peršanův v moři Syrsko-aegyptském.
 448 Nespokojenci boiotští (oligarchové) zmocnili se *Chairo*nie a *Orchomenu*. Vojsko athenské
 447 poraženo od nich hanebně u *Koroneie* v Boiotii jz. od jezera Kopaiského. Atheňané přinuceni propustiti z nadvlády *Boioty, Lokry a Fokidany*. Povstání v *Euboji* a *Megara*rech proti nadvládě athenské. **Vpád vojska spartského do Attiky** (král *Pleistoanax*). **Perikles** pohnul, rádece královy podplativ, vojsko spartské k návratu, povstalce eubojské přinutil podrobiti se a
 445 se Spartany ujednal **třicetileté příměří**: 1. Atheňané vzdali se hegemonie nad státy na pevnině (v Peloponnesu a v středním Řecku). 2. Obě symmachie uznaly se opětně navzájem za neodvislé a samostatné. 3. Jedna symmachie neměla se vkládati do záležitostí symmachie druhé. 4. Ostatním obcím ponecháno na vůli, chtějí-li se připojiti k té neb oné straně.
 444 *Thukydidés*, náčelník strany aristokratické a hlavní protivník Perikleův, ostrakismen vyobcován.
 444—429 **Perikles** ředitelem státu athenského. (*Etylvetó* te *lóγῳ* μὲν *δημοκρατία*, *ἐργῶ* δὲ *ἐπὶ* τοῦ *πρώτου ἀνδρός ἀρχή*). Perikles zastával po léta úřad prvního стратега (řídil záležitosti vojenské a zahraničné), byl správcem pokladny spolkové (*hellenotamias*), ředitelem veřejných staveb a pořadatelem slavností národních. Nezištnost, osvědčená vlastimilovnost, umírněnost, výmluvnost, vysoká vzdělanost *hlavními podporami* moci Perikleovy. Jeho zásluhy: 1. Upevnil a rozšířil symmachií athenskou. (Pokoření *Samu* a *Byzantia*). 2. Pečoval o opevnění Athen (vystavěv tak zv. prostřední zeď, spojující Atheny s Peiraieem), o loďstvo (300 lodí válečných) a finance (roční důchody Ath. 400 tal., spolkové 600 tal., poklad spolkový 10.000 tal.). 3. Zakládal kleruchie a kolonie (*Thurioi, Amfipolis*), zveleboval obchod a průmysl. 4. Podporoval umění a vědy. **Atheny** duševním střediskem celého Řecka. Vyzdobení Athen počal již *Kimon* (*chrám Theseův*, bronzová socha *Atheny Bojovnice* — *Ἀθήνη Πόλεως* od *Feidia* na Akropoli, *academia*) a dovršil *Perikles* (na Akropoli chrám Athenin „*Parthenon*“ od *Iktina* a *Kallikrata*, v něm od *Feidia* ze sloni a zlata socha *Atheny Panny* — *Ἀθήνη Παρθένος*, *Propylae* od *Mnesikle*a, *Pinakothek*e s nástěnnými malbami od *Polygnota, Erechtheion*); na j. svahu Akropole *Odeion; Lykeion* a *Kynosarges*. Ředitelem staveb *Feidias*. Ve filosofii vynikali té doby *Anaxagoras, Protogoras* a *Gorgias*, v lékařství *Hippokrates*, ve hvězdářství *Meton*, v dějepisectví *Herodotos* a *Thukydidés*, v dram. básnictví *Aischylos, Sofokles* a *Euripides*.

5. Od počátku války peloponneské až po bitvu u Chaironeie (431—338).

431—404 Válka peloponneská.

Příčina války: Spartané a jich spojenci (Peloponnesané) nemohli Atheňanům odpustit, že je ve válkách perských připravili o vůdčí postavení v Řecku. A tak rozdílnost povahy kmenové (dorismus a ionismus), jevící se dosud co nejvýznačněji v ústrojí politickém (aristokracie a demokracie), přešla v plemenné zášti. **Podnět války:** V *Epidamnu*, osadě založené Korkyrou společně s Korintany, vypukly různé mezi aristokracií a demokracií. Straně aristokratické poskytla pomoci Korkyry, kdežto straně demokratické přispěli Korinthští, zářící na moc Korkyry. R. 434 Korinthští u *Aktia*, předhoří na sz. břehu Akarnanie, od Korkyrských poraženi. Oproti velkému zbrojení Koriathských hledí se Korkyřané pojistití spolkem s Atheňany. R. 432 ve velké bitvě u ostrovů zv. *Sybotu* mezi j. bř. Korkyry a Epirem zvítězili sice Korinthští, ale dalšímu vítěznému postupování proti Korkyře učinili konec Atheňané svým zakročením. Na odvetu pobouřili Korinthští proti Atheňanům *Potidaia* na Chalkidice, osadu korinthskou, ale Atheňanům poddanou, obžalovali je ve Spartě pro rušení třicetiletého míru a žádali tu o pomoc. *Na sjezdu obcí peloponneských usneseno vésti válku spolkovou proti Athenám* (432). **Síly válečné:** *Atheňané*, vládnoucí téměř nade všemi ostrovy a pobřežními městy moře Aegejského, měli za spojence Thessaly, Akarnaňany, Nau-paktos, Platajské a Korkyru. V pokladně 10.000 talentů, důchody obecní obnášely 400, poplatky spolkové 600 tal. ročně. Trier 300, hoplitů 29.000. *Spartané:* 60.000 hoplitů peloponneských (neutrální Argivské a Achajské vyjímajíc), Megaru, Aiginu, Boiotii, Fokidu, Lokridu, námořní moc Korinthu, Megary, Elidy a Sikyonu. Atheňané měli převahu na moři, Spartané na zemi. **Plán válečný:** *Atheňané* na návrh Perikleův měli si vésti obranně na zemi (vyhýbati se bitvě pozemní, opustiti v Attice místa otevřená a uchýlit se do Athen), a útočně na moři (ohrožovatí loďstvem břehy peloponneské a pobouřiti heiloty spartské.) *Spartané* hleděli do-
dělati se rychlého výsledku dobytím Athen. **Průběh války:**

př. Kr.

431—421 Válka desítiletá.

Na poč. války osočován *Perikles* pro zneužití státního pokladu, jeho manželka *Aspasia*, *Anaxagoras* a *Feidias* pro nezabožství. V čele nepřátel Perikleových jirchářský mistr *Kleon*.

431 Válka počata Thebany, jichž útok na *Plataje* se nezdařil. Vpád vojska peloponneského (král *Archidamos*) do Attiky, kteráž hrozně popleněna. Stejný osud připravili Atheňané břehům peloponneským: *Aigina* dobytá a obyvatelstvo vypuzeno, území *Megarské* popleněno. *Perdikku II. Makedonského* usmířili

Atheňané vrácením *Thermy* (nyň. Solunu), a se *Sitalkem*, knížetem odryských Thraků, učinili spolek.

př. Kr.

430

Druhý vpád do Attiky. Poselstvo Peloponnesanův, vyslané do Persie žádat o pomoc, od *Sitalka* zajato a vydáno Atheňanům, kteří je utratili.

V *Athenách* vypukl mor, který zuřil přes dva roky (sr. *Thukydides II.* 47—54). Z neštěstí viněn *Perikles*, jenž nyní obžalován pro zneužití státního pokladu, odsouzen k pokutě 15 tal. a zbaven, nemoha zaplatiti, občanských práv. Ale brzo očištěn z viny a v bývalé hodnosti uveden. *Potidaia* od Atheňanů dobytá.

429 Obléhány *Plataie* (starci, ženy a děti utekli se do Athen). V *zálivu Korinthském* poraženo dvakrát vojsko pelop. od Atheňanův (*Formion*). *Perikles* zemřel. Po jeho smrti nebylo v Athenách muže, jenž by dovedl ovládati vášnivý lid; v popředí státu demagogové, kteří hleděli udržeti se při vesle hověje jeho slabostem (*Kleon*). Strana aristokratická se vzdává. V čele mírnějších *Nikias*, kdežto oligarchové, čelíce ke svržení lidovlád, vcházeli v tajné spolky s cizinou.

428 Třetí vpád do Attiky. *Mytilene* v čele vzpoury *Lesbanův* proti panství athenskému.

427 Čtvrtý vpád do Attiky. Vzpoura *Mytilenských* pomocí *Methymny* pokořena, a povstalci krutě potrestáni (1000 občanův popraveno, pozemky přemožených rozlosovány mezi osadníky athenské). Stejněho as času dobytá a rozbořeny *Plataie*; zbylí bojovníci odpraveni.

426 Vůdcové athenští: *Nikias* porazil Boioty u *Tanagry* a *Demosthenes* v čele Akarnaňanův *Ambracké* u města *Olpai* na v. bř. *zálivu Ambrackého*. Téhož r. vyslali Atheňané loďstvo do *Sicilie*, voláni jsouce na pomoc od jonských *Leontinů* proti dorským *Syrakusám* (*Gorgias* v Athenách). Výpravou touto zamýšleli překaziti dovoz obilí ze *Sicilie* na Peloponnes a pokusiti se o opanování ostrova. Smír obcí sicilských na sjezdě v *Gele* (*Syrakusan Hermokrates*) překazil jejich záměry v zárodku (424).

425 Pátý a poslední vpád do Attiky (*Agis*, syn *Archidamův*). *Demosthenes* zmocnil se *Pylu* na z. pobř. messenském, což příčinou, že Spartané povolali vojsko z Attiky a obsadili naproti *Pylu* ležící ostrov *Sfakterii*. Porážka Spartanův v zátoce *Pylské*, zajetí vojska spartského (mezi nímž 120 Spartanů) na ostrově *Sfakterii* (čím *Kleonův*). Sparta žádá za mír, *Kleon* vyjednávání zmaří.

424 Atheňané dobyli sice *Kythery* (*Nikias*) a obsadili přístav megarský *Nisai* (*Demosthenes*), ale u *Delia* na sv. břehu Boiotie poraženi (v bitvě této zachoval *Alkibiades* Sokratovi život; tento onomu u *Potidaie* r. 432) a v krajinách severních ohroženi králem spartským *Brasidou*, jenž tu s povstáлыми městy chalkidskými a *Perdikku* Makedonským jal se účinně

sváděti spojení athenské k odpadnutí (i *Amfipolis*, osada athenská nedaleko ústí Strymonu, se vzdala. Dějepisec *Thukydidés*, náčelník loďstva kotvícího u Thasu, obviněn z netečnosti a poslán do vyhnanství). E.

př. Kr.

423 zjednáno příměří na jeden rok, po jehož projití
422 počala se válka znova. Bitva u *Amfipole*, ve které
Kleon poražen a na útěku zabit. *Brasidas* zemřel
těžko dne poraněním. Všeobecná malátnost.

421 Mír *Nikiův* na základě stavu před válkou (toliko
Nisaia měla zůstatí Atheňanům) na 50 let.

421—413 Jalový mír a výprava sicilská.

Sparta učinila mír bez svolení nejmocnějších svých peloponneských spojencův; tito citíce se tím v samostatnosti svých ohroženými (*Korinth*, *Elis*, *Mantineia* a města *chalkidská*), spojili se s Argivskými. K spolku tomuto přistoupili na základě úplné rovnosti Atheňané, když byli Sparťané vešli ve spolek s Thebany. (V Athenách nad stranou *Nikiovou* nabyl vrchu *Alkibiades*. Pocházel po matce z rodiny *Alkmaionovců*; *Perikles* byl mu druhdy poručníkem, *Sokrates* učitelem. Bohatý, krásný, vysoce vzdělaný, výmluvný, ale nezřízeně ctížádostivý).

418 Sparťané zvítězili (*Agis*) nad spojenci u *Mantineie* při v hranici *Arkadie*. Spolek argivský roztržen, hegemonie Sparty nad Peloponnesem opět obnovena.

415 Atheňané vypravili nátlakem strany *Alkibiadovy* nádherné loďstvo (134 trier se 6430 hoplitů) do *Sicílie* na pomoc *Segestanům* proti *Selinuntů* a *Syrakusám* (sr. 13). V čele vojska *Alkibiades*, *Nikias* a *Lamachos*. Za nepřítomnosti *Alkibiadovy* nabyla v Athenách strana jemu protivná vrcholu a vymohla rozkaz, aby byl povolán domů zodpovídati se ze zločinů, jichž prý se dopustil krátce před odplutím na Sicílii (zneuctění sošek *Hermových* a rouhání se mysteriím *eleusinským*). *Alkibiades* utekl nejprve do *Thurů*, osady athenské v *Lukanii*, nedávno založené na místě, kde stávala *Sybaris*, a pak na zprávu, že jej nepřátelé odsoudili k smrti, odešel do Sparty (*ἄλλ' ἐγὼ δέειξω αὐτοῖς, ὅτι ζῶ*).

414 *Nikias* získav *Naxos* a *Katanu* oblehl *Syrakusy* (*Lamachos* zabit). V největším nebezpečení dostalo se *Syrakusám* pomoci spartské. (Čin to *Alkibiadův*, jenž nad to radil Sparťanům, aby ohrozili Atheny obsazením *Dekeleie*). Od Sparťanův do *Sicílie* vypravěný *Gylippos* se 4 loďmi a 700 muži přistál u *Himery*, sehnal v dorských městech 2000 m. a dostal se pak do *Syrakus* místem, kde nebyla ještě obléháci hradba Atheňanův hotova.

413 Vojsko athenské, ač dostalo se mu také posily (*Demosthenes* se 73 trierami, 5000 hoplitů a 3000 lehkooděnci) přivedeno špatnými opatřeními *Nikiiovými* ve stav zoufalý: byloť několikrátě poraženo a konečně se strany mořské úplně sevřeno. Ústup vojska po suchu do *Katany* a k *Sikulům* do vnitro-

zemí se nezdařil. Kapitulace u říčky *Asinaru* na jv. bř. *Sicílie*. *Nikias* a *Demosthenes* odpraveni. 7000 zajatých stihl bídný osud: buď zahynuli v kamenných lomech, kam byli vrženi, aneb prodáni jsou do otroctví.

př. Kr.

413—404 Válka dekelejská.

413 Sparťané obsadili *Dekeleii* (král *Agis*), odkud šířili postřach po celé *Attice*. V Athenách velká stísněnost. Strana aristokratická nabývá odvahy; zřízeno 10 *probulův*, jimž uloženo bdíti nad správou finanční a zkoumati návrhy, jež měly býti ekklesii předloženy.

412 *Alkibiades* pohnul *Chios*, *Erythry*, *Klazomeny* a *Miletos* odpadnouti od panství athenského a Peršany k spolku se Sparťany. *Dareios II.* měl penězi podporovati Sparťany; tito pak uznali *Dareia* pánem maloasijských Řekův. Ve Spartě spiknutí krále *Agida* proti *Alkibiadovi*. Tento zachráněn se útekem k satrapu *Tissafernovi*, jehož pohnul zrušiti předešlé úmluvy: dokonale vzájemné zeslabení obou řeckých státův jest prý nejlepší zárukou prospěchů perských.

411 V Athenách provedena změna ústavy ve smyslu oligarchickém (*Peisandros* ve spolku s *Antifonem*, *Fryničem* a *Theramemem*). Vláda vložena do rukou pětičlenného výboru, jemuž po boku nová rada 400; ekklesia obmezena na 5000 občanů nejbohatších. Vyjednáváno se Spartou o mír. Ale vojsko athenské, kotvící před *Samem*, prohlásilo se proti změně ústavní, zvolilo nové strategy (*Thrasyllos*, *Thrasylulos*) a povolalo *Alkibiada* do svého středu. Nedlouho potom v Athenách sesazena rada 400, ústava demokratická opět obnovena a smíření s vojskem i s *Alkibiadem* přivedeno k cíli.

411 *Nauarchos* spartský *Mindaros* poražen nejprv u mysu zv. *Kynossema* na *Chersonesu thrackém* jz. od *Sestu* od *Thrasylla* a *Thrasybula*, pak u *Abydu* naproti *Sestu* od *Alkibiada*. Tento brzo potom vyjednávaje s *Tissafernem* o pomoc Athenským jest zajat a odvezen do *Sard*. Uprchl za krátko a pak v čele vojska athenského

410 zvítězil slavně u *Kyziku* v *Propontidě* na pobř. maloasijském nad *Mindarem* a spojeným s ním satrapou *Farnabazem*. Vítězstvími těmito a

409 dobytím *Chalkedonu*, *Selymbrie* a *Byzantia* stali se Atheňané opět pány *Bosporu* a *Hellespontu*.

408 Vítězoslavný návrat *Alkibiadův* do Athen. *Alkibiades* jmenován neobmezeným velitelem na moři i na suchu. Mezitím stal se náměstkem královým v *Malé Asii* ml. syn *Dareia II. Kyros*, jenž vešel ve spolek se Sparťany a v osobní přátelství s jich udatným a lstným admirálem *Lysandrem*.

407 U *Notia*, přístavu maloasijského z. od *Efesu*, porazil *Lysander* podvůdce *Alkibiadova Antiocha*. Porážku tuto vykořistila v Athenách strana *Alkibiadovi* nepřátelská a provedla jeho sesazení a zvolení nových deseti strategů. *Alkibiades*

odebral se na statky své na Chersonesu, odkudž po válce peloponneské bylo mu před Spartany utéci se do Malé Asie, kdež r. 404 od Peršanův usmrcen.

př. Kr.

406 Lysander přenechal, jak zákon kázal, velitelství *Kallikratidovi*, jenž loďstvo athenské (*Konon*) sevřel v zátoce Mytilenské. V Athenách napjaty poslední síly a vypraveno v měsíci 155 lodí Kononovi na pomoc.

406 V bitvě u ostrovů Arginských mezi jv. bř. Lesbu a pobřezím maloasijským byli Spartané poraženi na hlavu. *Kallikratidas* padl. Účinek vítězství tohoto zeslaben nesvorností politických stran v Athenách. (Šest strategů odpraveno, poněvadž prý opominuli přispěti mužstvu na tonoucích lodích). Na žádost Kyrova a spojencův dostalo se *Lysandrovi* opětně vrchního velení nad vojskem spartským.

405 Bitva v zátoce při ústí řeky zv. Aigospotamoi na thrackém Chersonesu:

Lysander zajal veškeré loďstvo athenské (pouze *Konon* zachránil se s několika lodmi) a tolikéž velkou část mužstva, jež v čas útoku nečinně na pobřeží roztroušeno prodlévalo (3000 zajatých Atheňanův popraveno).

Po bitvě této Lysander zmocnil se nejprve obcí náležejících k panství athenskému, opatřil je posádkou spartskou (harmosty) a ústavou oligarchickou (dekarchie), pak teprve sevřel Atheny se strany mořské i suchozemské.

404 Atheny se vzdaly. Podmínky míru: 1. Aby hrady athenské byly zbořeny a opevnění Peiraiea zničeno. 2. Aby veškeré loďstvo válečné až na 12 vydáno bylo Spartanům. 3. Aby všichni vybnanci nazpět byli povoláni. 4. Aby města spolková a jiné državy ze všech závazkův byly propuštěny. 5. Aby hegemonie Sparty byla uznána. 6. Aby zřízení demokratické bylo zrušeno a vláda nad Athenami odevzdána sboru 30 občanů, kteří měli dáti obci novou ústavu. 7. Nad řádným plněním podmínek těchto měla bdíti posádka spartská.

Následky války peloponneské: 1. Spartané nabyli sice hegemonie na zemi i na moři, ale násilné panství jejich (*dekarchie*, *harmostové*, *daň válečná*) snášeno s nevolí a bylo příčinou dalších domácích bojův. 2. Recko zpustošeno, blahobyt jeho podkopán, mravy jeho zdivočily. (Žoldnéřství. Pověra a nevěra, cizí kultus dochází obliby.) 3. Řekové maloasijské dostali se opět pod nadvládu perskou.

404—403 Vláda 30 tyranů v Athenách, v jejich čele *Kritias*, hledí udržeti se hrubým násilím (odpravami, jejich počet 1500, olupováním a vypovídáním), rádíc nejen proti demokracii, ale i proti svým stoupencům (*Theramenes*).

403 *Thrasylulos* v čele uprchlíkův athenských zmocnil se *Peiraiea* a u *Munychie* porazil vojsko tyranů na hlavu (*Kritias* padl). Smíření mezi stranou demokratickou a oligarchickou dokonal brzo potom král spartský *Pausanias*, do Athen

k ochraně oligarchův poslaný, jemuž přičily se ctizádostivé záměry pánovitého *Lysandra*. Archon *Eukleides* předsevzal (403) přehlídku staré ústavy demokratické, kteráž s některými změnami opět obnovena. (Areopagu vrácena moc dozorců, zrušen plat soudcovský, sněmovní a v bule).

př. Kr.

402—400 Výprava desíti tisíc.

Kyros ml. (sr. 23.), zabývá se úmyslem svrcti s trůnu bratra svého *Artaxerxa II.*, sehnal pod různými záminkami na půdě maloasijské velké vojsko (mezi ním 13.000 žoldnéřův řeckých, z vůdců jejich nejzn. Spartan *Klearchos*), s kterým r. 401 vydal se ze *Sard* do Babylonie, ale tu postavil se mu na odpor *Artaxerxes*, jenž návodem *Tissaferna*, osobního nepřítele Kyrova, shromáždil vojsko skoro 4krát větší a

401 u *Kunax* ssz. od Babylonu Kyra na hlavu porazil (tento v bitvě zabit). Vojsko řecké bojovalo vítězně v bitvě této na pravém křídle. Při vyjednávání s *Artaxerxem* byli vůdci vojska řeckého úkladně povražďeni. Zpátečný, slavný pochod Řekův přes Armenii do *Trapezuntu* a *Byzantia* (vůdcem Spartan *Cheirisofos* a Atheňan *Xenofon*. Z 10.000 zbylo 7000). Výprava tato odkryla slabost říše Perské a vzbudila u Řekův naději v její opanování.

399—394 Válka Spartanův s Peršany.

Řekové maloasijské, obávajíce se potrestání pro účastenství ve vzpouře Kyrově, volali Sparty o pomoc. Vítězné pokroky vojska spartského, vedeného nejprve *Thibronem*, pak *Derkyllidem* a konečně králem *Agésilaeem*. Tento vtrhl do *Frygie*, kdež

395 porazil u řeky *Paktolu*, levé pobočky středního *Hermu*, vojsko *Tissafernova* a *Farnabazovo* (*Tissafernes* na rozkaz kráľův odpraven od rástupce svého *Tithrausta*) a pronikl až do *Paflagonie*. Další pokroky zastavila

395—387 válka korinthská, již zosnovali Peršané, poskytnuvše velké peněžní podpory spolku protispartskému: *Theby*, *Argos*, *Korinth*, *Atheny*.

395 *Lysander* padl v bitvě u *Maliartu* na j. jezera *Kopajského* v *Boiotii*. (Kráľ *Pausanias* učinil s nepřáteli narovnání, ale byl proto odsouzen k smrti, již unikl útěkem.)

394 Bitva u *Knidu* na jz. pobř. Malé Asie, v níž loďstvo perské, jemuž veleli Atheňan *Konon* a satrap *Farnabazos*, zničilo námořní moc Sparty.

394 Bitva u *Koroneie*: Vítězství *Agésilaeo*, jenž z bojiště asijského byl odvolán a přes *Hellespont*, *Thrakii*, *Makedonii* a *Thessalii* dostal se do středního Recka, bylo valně zeslabeno předešlými nehodami. *Konon* vybavil *Chios*, *Lesbos*, *Samos* a řecká města maloasijská z nadvlády spartské; v Athenách penězi perskými způsobil opevnění města i *Peiraiea* a zbudoval nové loďstvo válečné.

př. Kr.

394—387 Nerozhodné bojování na Peloponnesu v okolí Korinthu.

Válčeno tu bez ohledu na starý dobrý mrav. Žoldnéřství se rozmáhá. Když pak *Ifikrates*, náčelník Aheňanův, novou taktikou (zavedl lehkooděnce neboli *peltasty* — malý štít a dlouhé kopí) dal válce rozhodnější obrat, utekli se Sparťané o pomoc k Peršanům (poslán tam nauarchos *Antalkidas*), obětovavše jim poznovu Řeky maloasijské.

387

Mír Antalkidův, v němž byl *Artaxerxes II.* rozsudím: 1. Řekové maloasijské a ostrovy Klazomenai a Kypros mají zůstatí pod nadvládou perskou. 2. Obce řecké, velké i malé, mají býti úplně samostatny, vyjímajíc Lemnos, Imbros a Skyros, jež zůstaveny Athenám. 3. Nad vyplněním výminek těchto mají bdíti Sparťané, jež ujistil Artaxerxes II. v té příčině svou pomocí.

Mírem tímto dovršena úplná rozdrobenost a zemdenost Řecka. Převahu jakousi měla sic ještě Sparta, neb jí Messenie ponechána.

Po míru Antalkidově hleděli Sparťané užiti rozdrobenosti státův řeckých k obnovení své dávné moci. Nepovolná *Mantineia* od nich dobytá a rozbořena, v *Orchomenu*, *Thespiích* a nově vystavěných *Plataích* chovali své posádky. Když pak *Olynthané* utvořili na Chalkidice a na pobřeží makedonském spolek měst řeckých, zakročili Sparťané na žádost *Apollonie* a *Akanthu* pod zámkou rušení míru Antalkidova válkou (383—379), ve které po statečném odporu bylo Olynthanům uznati nadvládu spartskou. *Foibidas*, za války této k sesílení vojska spartského k Olynthu vyslaný, zakročil na cestě ve prospěch oligarchův thebských, vloživ posádku spartskou do *Kadmeie* (383).

378—362 Válka Thebanův se Spartany.

R. 378. uprchlíci thebsí, majíce v čele *Pelopidu*, vnikli tajně do Theb, povraždili náčelníky oligarchův (*Leontiada*), obnovili zřízení demokratické a přinutili posádku spartskou opustiti Kadmeii. (*Pelopidas* a *Epameinondas* vůdci nově zřízeného státu.) Na straně Thebanův *Atheňané*, jichž pomocí (*Chabrias*) král *Agesilaos* přinucen opustiti Boiotii. *Atheňané* (*Chabrias*, syn *Kononův* *Timotheos*, řečník *Kallistratos*) tvoří novou námořní *symmachii* (377—355), ku které na základě úplné rovnosti přihlásilo se za krátko 70 měst, mezi nimiž *Chios*, *Rhodos*, *Samos*, *Mytilene*, *Keffalonia*, *Korkyra*.

376

Atheňané zvítězili u *Naxu* (*Chabrias*), kde námořní moc spartská zničena. Obnovení hegemonie thebské nad městy boiotskými vzbudilo žárlivost *Atheňanův*, kteří proto se Spartou vešli v mír a způsobili sjezd řeckých státův se Spartě, kde mělo se jednati o všeobecném míru. Jednání přerušeno, když Sparťané nechtěli dopustiti, aby Thebané složili přísahu za všechna města boiotská. Tak došlo k válce mezi Spartou a Thebami.

př. Kr.

371

Bitva u Leukter v j. Boiotii. Sparťané úplně potření, král *Kleombrotos* padl. K vítězství dopomohl Thebanům jich vůdce *Epameinondas* tak zv. šikmým šikem. *Pelopidas* velel svatě četě (*ισοος λόχος*).

371—362 Hegemonie thebská. Po bitvě u Leukter bylo snahou

Thebanův, zničiti moc Sparty na Peloponnesu samém. Na výpravách r. 370. 369. 367. pokusili se o dobytí Sparty (hrdinské hájení její králem *Agesilaem* 369), obnovili samostatnost Messenie (založeno město *Messene*) a přiměli četné obce peloponneské odpadnouti od Sparty a ke spolku (vystavěno panarkadské město *Megalopolis*). Mimo to vkládali se Thebané do záležitosti makedonských (Pelopidas rovná spory o trůn, králevic *Filip* přiveden jakožto rukojmě do Theb, Makedonie přinucena ke spolku s Thebami) a do záležitosti thessalských. (Válka proti *Alexandru*, tyranu *ferskému*, jenž u *Kynoskefal* 364 poražen a v panství svém na Fery omezen. *Pelopidas* padl v bitvě této.)

Hegemonie thebská budí nespokojenost a žárlivost. Spolek *Atheňanův*, *Spartanův*, *Achajův* a *Elidiánův*.

362

Bitva u Mantineie na v. hranici Arkadie. Thebané sice zvítězili, ale *Epameinondas* padl. Theby, ztrativše vůdce své, pozbyly brzo potom politické důležitosti. V míru, po bitvě mantinejské následkem všeobecné zemdenosti zjednaném, stav Řecka se nezlepšil: rozervanost a vzájemná nevráživost potrvaly i na dále.

358—355 Atheňané válčí se spojenci.

Atheňané nešetřili samostatnosti svých nových spojencův (sr. 56); proto odpadli nejmocnější z nich (*Rhodos*, *Kos*, *Chios*, *Byzantion*). Ve válce nezmohli *Atheňané* ničeho, moc jejich námořní poznovu velice zeslabena. V Athenách hluboký úpadek. Lid se bavil slavnostmi, při nichž byl nákladně častován. Námořnictví zanedbáváno, válečnictví přenecháváno najatému vojsku. Udavačství, úplatnost. V čele obce *Eubulos*.

359—336 **Filip II., král makedonský,***) dostal se k trůnu, odstrčiv od vlády synovce svého *Amyntu III.* V Thebách (368—365) seznámil se se vzrůstem řeckou, přiučil se válečnému umění řeckému a prohlédl rozervanost tehdejšího Řecka, již hleděl využítkovati všemi směry. První jeho činy: domácí nepokojům učinil konec, vpády *Illyrův*, *Paionův*, *Thrakův* vítězně za-

*) Makedonie prostírala se od pohoří Skardského po moře Aegejské a od Pindu, hor Kambunských a Olympu po Rhodope. Vysoká hornatina s četnými kotlinami a širokými úvaly říčními (řeky: *Haliakmon*, *Axios*, *Strymon*). Podnebí drsné v horách, mírné v úvalech říčních a na pobřeží, kde úrodnost veliká. Obyvatelstvo skládalo se ze žilvu thrackého na s. a v., illyrského na sz. a z. a řeckého. V pozdější době počítalo se téměř úplně. Pobřežních krajin zmocnili se záhy Řekové (sr. 41). Malé státečky sjednotili v jeden celek králové sídlem v *Edesse* (Aigai)

stavil, *Amfipole*, *Pydny*, *Potidaie* se zmocnil, různic v říši thrackého krále *Kersoblepta* už v, zmocnil se na rudy bohatých hor Pangaiských (založeno m. *Filippi* k jich ochraně), jichž použil k vystavění loďstva a zorganizování vojenství (*falanz*).

př. Kr.

355—346 Druhá svatá válka (sr. 38): *Fokidané* byli návodem *Thebanův*, kteří záviděli jim správu svatyně delfské, odsouzení od amfiktyonův k ohromné pokutě, že zmocnili se některé části posvátných pozemků chrámových (r. 362). Pokuta nebyla zaplacena, Thebanům uloženo Fokidany potrestati. Ale tito dobyli Delf, zmocnili se chrámového pokladu a najali velké vojsko žoldnéřské. Vůdcové jejich: *Filomelos* † 354, *Onomarchos* † 352, *Fayllos* a *Fatakos*. Neprátele odrazení, Doris, Lokris ozolská a epiknemidská dobyty, Orchomenos a Koroneia Thebanům odňaty. V Thessalii, kdež Fokidané vkládali se do rozbrojův domácích, byli od Filipa II. při *zálivu Magnesijském* na hlavu poraženi (*Onomarchos* padl); vtrhnutí jeho Thermopylamí do Řecká zabránili Atheňané. R. 346. povolán Filip od Thebanův na pomoc proti Fokidanům. Města fokidská jsou od něho vyvrácena, obyvatelstvo dilem pobito, dilem do otroctví zavlečeno, část se vystěhovala, zbytek učiněn Delfám poplatným, Filip na místě Fokidanův přijat od spolku amfiktyonského a učiněn v něm náčelníkem.

V době svaté války nabyt Filip II. nadvlády nad *Thessalií* a zmocnil se mnohých řeckých měst na *Chalkidice*, kdež však jeho záměrům stavěli se na odpor Atheňané, s nimiž Filip byl ve válce od vzetí Amfipole (357). Při obléhání *Olynthu* (349) snaží se v Athenách *Demosthenes*, náčelník strany protimakedonské, o ráznější vedení války (tři řeči olynthské). Po dobytí *Olynthu* (348), jenž rozbořen, a s ním i ostatní 32 osady řecké na Chalkidice, působením strany makedonské (*Eubulos*, *Aischines*) zjednáni mezi Atheňany a Filipem hanebný mír (*Filokratův*) 346, kterým Filip při svých výbojích zůstaven.

Strana národní (*Demosthenes*, *Lykurgos*, *Hypereides*) nepřestává poukazovati na nebezpečnost Řekům od Filipa hrozící a nabývá poněkud půdy. R. 340. učiněn spolek s Euboí, Megarou, Achají, Leukem, Akarnanií a Korkyrou. *Fokion*, vůdce athenský, vypudil vojsko makedonské z Euboie, od obléhání *Byzantia* a *Perinthu* donucen pak Filip upustiti zakročením Atheňanův a *Peršanův* (340—339).

odvozující původ svůj od Temena, krále Argolského. Nejstarším králem *Perdikkas I.* (700—652). Následovalo jeho potomstvo. *Amyntas I.* (540—498 a syn jeho *Alexander I.* (498—454) musili uznati nadvládu perskou (sr. 42.) Tento prosil přízni k Řekům, zvl. za výpravy Xerxovy. V Athenách přijat za pohostinného přítele a připuštěn ke hrám olympijským. Hl. m. *Pydna*. Války peloponneské využítkoval *Perdikkas II.* (454—413) ke svému prospěchu Syn jeho *Archelaos* (413—399) zorganizoval vojsko, zakládal města a spojoval je silnicemi. Hl. m. přeloženo do *Pelly*, která ozdobena výtvory řeckých umělcův (*Zeuxis*). Po † *Archelaově* různice domácí, jimž učinil konec král *Felip* (359).

př. Kr.

339—338 Třetí svatá válka: Působením *Aischinovým* uloženo Filipovi potrestati *amfiské Lokry*, že přivlastnili si a vzdělávali půdu delfského Apollona. Filip dobyl a potrestal *Amfissu*, ale zmocnil se přitom též *Elateie*, brány do Boiotie vedoucí, čímž dal na jevo své nepřátelství Thebám, které jakož i Atheny účastenství ve válce proti Amfisse odepřely. Působením *Demosthenovým* velké zbrojení v Athenách a spolek s Thebami, k němuž přistoupili též Lokrové a Fokejští.

338 Bitva u Chaironeie v z. cípu Boiotie:

Vojsko thebské a athenské na hlavu poraženo (v bitvě významenal se mladý *Alexander* zničiv svatou četú). Thebané pozbyli hegemonie nad Boiotií a musili přijati posádku makedonskou. Atheňané přišli o námořní osady a musili uznati hegemonii makedonskou; taktéž i Peloponnes (až na Spartu), kamž se Filip potom vydal.

337 *Sněm obcí řeckých v Korinthu* (kromě Sparty a Arkadie) ustanovil se na válce proti Persii. Filip zvolen za neobmezeného vojevůdce Řekův ve válce této, ale uprostřed válečných příprav zavražděn (r. 336., snad návodem manželky své *Olympiady*, matky Alexandrový).

Vzdělanost. II. Od válek řeckoperských do panování Alexandra Velkého: Doba attická (sr. 42). **Elegie:** *Simonides* z Kea (556—468). **Lyrika:** *Simonides*, *Bakchylides* z Kea (460), *Pindaros* z Theb (522—422). **Drama.** Tragoedie: *Aischylos* z Attiky (525—456), *Sofokles* z Athen (496—405), *Euripides* ze Salaminy (480—405), Komoedie: *Kratinos* z Attiky (520—423), *Aristofanes* z Athen (450—388). **Filosofie:** *Empedokles* z Agrigentu (490—430). Atomisté: *Leukippos* (500) a *Demokritos* z Abder (430). *Anaxagoras* z Klazomen (450). Sofisté: *Protagoras* z Abder (440), *Gorgias* z Leontinů (430), *Prodikos* z Kea (430), *Hippias* z Elidy (400), *Sokrates* (469—399) a *Platon* z Athen (429—348), *Aristoteles* ze Stageiry (384—322). **Dějepisectví:** *Herodotos* z Halikarnassu (484—424?), *Thukydides* z Athen (470—402?), *Xenofon* z Athen (444—354?). **Řečníctví:** Deset attických řečníkův: *Antifon*, *Andokides*, *Lysias* (458—378), *Isokrates* (436—338), *Isaios* (420—348), *Lykurgos* (408—323), *Demosthenes* (335—322), *Aischines* (389—314), *Hypereides*, *Deinarchos*. **Lékařství:** *Hippokrates* z Kea (460—377?). **Hvězdářství:** *Meton* z Athen (432). **Plastika.** Ve stavitelství převládaly stále stavby chrámové. *Sloh dorský* (chrám Diův na Aiginé), *Parthenon* a chrám *Theseův* v Athenách, *Diův* v Olympii, *Propylaje* na Akropoli) ustupuje *slohu ionskému* (*Erechtheion* a divadlo *Dionysovo* v Athenách, pak náhrobek, jež dala vystavěti *Artemisia*, královna v Karii, manželu svému *Mausolovu* v Halikarnassu ve 4. stol. př. Kr.*). V sochařství *Myron* z Eleuther v Boiotii (450.

*) Počítán k *sedmi divům světa*; mimo to: aeg. pyramidy, visuté zahrady babylonské, chrám bohyně *Artemidy* v Efesu, *Feidiova* socha Olympijského *Dia*, *Rhodský kolos*, obrovská to socha *Foiba Apollona* z mědi, a *maják Farský* u *Alexandrie*.

Diskobolos), *Polykleitos* z Argu (430. Socha Heřina v Argu), *Feidias* z Atheu († 432. Athene Promachos, Athene Parthenos, socha Diova v Olympii), *Skopas* z Paru (370), *Praxiteles* z Athen (360). V malířství *Polygnotos* z Thasu (450), *Apollodoros* z Athen (408), *Zeuxis* a *Parrhasios* z Efesu (400).

6. Od bitvy u Chaironeie do počátku nadvlády římské (338—146).

př. Kr.
336—323 Alexander Veliký (nar. v Pelle 356. *Aristoteles* jeho vychovatelem) podnikl nejprve cestu do nepokojeného Řecka, kdež na sjezdu obcí řeckých v *Korinthu* 336 smlouvy dřívější obnoveny; prohlášen všeobecný mír na základě autonomie jednotlivých obcí s uznáním hegemonie makedonské. R. 335. Alexander na vítězné výpravě proti *Thrakům*, *Triballům*, *Getům*, *Paionům* a *Illyrům*. Na zprávu, že na výpravě té zemřel, povstali Řekové a v jich čele *Thebané*. Alexander vrátil se spěšně do Řecka: *Theby* rozbořeny (toliko chrámů a domu *Pindarova* ušetřeno) a obyv. prodáno do otroctví, *Atheny* přijaty na milost, smlouvy předešlé na novo v *Korinthu* utvrzeny. *Antipatros* s 12.000 zůsta- ven v *Pelle* správcem říšským.

334 Výprava Alexandrova proti Persii.

Přechod přes Hellespont u *Sestu*. Vojska Alexandrova 30.000 pěších, 5.000 jezdcův a 160 lodí. Vojevůdci: *Perdikkas*, *Kleitos*, *Parmenion*, *Hefaistion*, *Krateros*, *Ptolemaios*, *Antigonos*. Ve vojště též mnoho učencův (*Anaximenes*, *Kallisthenes*, *Aristobulos* a. j.). V Troadě klade Alexander věnec na hrob *Achillův*, jakož vůbec snaží se dáti výpravě své ráz *odvetné války pan-hellenské*.

334 Bitva nad řekou *Granikem* ve východní Troadě (těče do Propontidy): Satrapové perští a žoldněřské vojsko řecké pod *Memnonem* na hlavu poraženi (v bitvě zachoval *Kleitos* Alexandrovi život). Západní břehy Malé Asie získány (toliko *Miletu* a *Halikarnassu* dobyto po delším odporu.) Na dalším pochodu podrobena *Lykie*, *Pamfylie* a *Frygie*, kdež v *Gordiu* zůstalo vojsko zimním táborem (*Gordický uzel*). Mezitím snaží se velitel loďstva perského *Memnon* (Řek z Rhodu) dobýtí ostrovů v moři *Aegejském* a spojití se s Reky evropskými (se Spartou). Nebezpečnoství to odvráceno smrtí *Memnonovou* (při obléhání *Mytileny*).

333 Pochod vojska Alexandrova *Kappadokií* do *Kilikie*. (V *Tarsu* Alexander těžce onemocněl následkem koupele v *Kydnou*. Lékař *Filip* zachránil mu život.)

333 Bitva u *Issu* na rozhraní mezi M. Asií a Syrií: *Dareios* po velké porážce (pouze žoldněři řečtí bojovali udatně) přinucen k útěku. Rodina jeho, matka, manželka a dvě dcery, v zajetí. Alexander, chtěje zabezpečiti si spojení s mořem, vy-

táhl do *Foinikie*, kdež *Tyros* po sedmiměsíčním obléhání dobyt, rozbořen a obyvatelstvo prodáno do otroctví. (*Parmenion* zatím zmocnil se *Damašku*.) Vyjednávání o mír Alexander odmítá a

př. Kr.
332 po dobytí *Gazy* ubírá se do *Aegypta*, jehož bez násaze se zmocňuje. *Alexandrie* založena. Výprava do *oasy Sívské*, kdež Alexander od kněží za syna *Ammonova* prohlášen.

331 Alexander ubírá se *Palaestinou* a *Syrií* k Eufratu, ježž u *Thapsaku* překročil. Pak dal se *Mesopotamií* k *Ti-gridu*, na jehož levém břehu svedena

331 Bitva u *Gaugamel* v rovině *Arbelské* nedaleko zří- cenin *ninivských*. Poražený *Dareios* utekl se do *Ekbatan*. Alexander obrátil se proti *Babylonu* a *Susám*, jichž se zmocnil. Po té protáhl *Persidou*, kdež *Persepolis* a *Pasargady* dostaly se v jeho moc.

330 *Ekbatana* obsazena. *Dareios* na útěku zavražděn od baktrického satrapy *Bessa*, jenž se prohlásil králem. Alexander vydal se z *Medie* do *Hyrkanie*, *Parthie*, *Arie*, *Drangiany* a *Arachosie*, kdež přezimoval. V *Drangianě* odkryto spiknutí proti Alexandrovi, jemuž staří jeho bojovníci nemohli odpustiti, že běre na se despotické způsoby králův perských a Peršanům důle- žitých míst popřává. Odpravením hlavních spiklencův (*Parmenion* a syn jeho *Filotas*) spiknutí potlačeno. Téhož času *Spartané* (král *Agis III.*) způsobili povstání na Peloponnesu, ale byli u *Megalopole* od *Antipatra* potřeni.

329—328 Alexander na výpravě do *Baktrie*, kdež zmocnil se *Bessa*, jehož dal odpravit. Pak podrobil si všechny krajiny mezi *Oaxem* a *Jaxartem*. Nad *Jaxartem* založeno město *Alexandria* (ἡ ἐσχάτη, nyní *Chodžent*). V *Marakaně* *Kleitos* od Alexandra zabit. V *Baktrách* zasnoubil se Alexander s *Roxanou*, dcerou vel- može baktrického.

327 Alexander vydal se na výpravu do *Indie*. Na cestě toho roku zmocnil se území *Kabulského*. R.

326 vtrhl do *Pendžabu*, jehož dobytí mu usnadněno nesvor- ností knížat domácích, z nichž *Taxiles* poddal se do- brovolně, *Poros* po tuhé bitvě nad *Hydaspem*. Ve vítězném po- chodu pokračováno až k řece *Hyfasis*, odkudž pro odpor vojska nastoupen zpáteční pochod k *Hydaspu*. Zde stavba lodí. Zpáteční pochod podél *Hydaspu* a *Akesinu* vykonán dílem po lodích, dílem po břehu za ustavičných bojů (v boji proti *Malliüm* Alexander těžce raněn). Při ústí *Akesinu* do *Indu* založeno město *Alexan- dria*, odkudž

325 poslal Alexander část vojska vedením *Kraterovým* *Arachosí* a *Drangianou* do *Persidy*, sám pak dal se k ústí *Indu*, při jehož deltě založil město *Pattala*. Odtud *Nearchos* s loďstvem vyslan do zálivu *Perského*, kdežto Alexander nastoupil strastiplnou zpáteční cestu pustou *Gedrosií* a *Karamanií*. V *oase*

Purské spojil se s ním *Krateros*; též *Nearchos* úkolu svému slavně dostal. R.

př. Kr.

324 konány velké slavnosti v *Susách*: Alexander zasnoubil se (vedle *Roxany*) s dcerou *Dareiovou Statiovou*, na přání jeho osmdesát přátel jeho vešlo ve sňatek s dcerami perských, medských a baktrických velmožův, a dary velké přichystány těm *Makedonům*, kteří by příkladu dvoru následovali. Mimo to vřaděno mnoho *Peršanův* do vojska makedonského a do králový družiny. (Proto povstání vojska makedonského v městě *Opis* nad *Tigridem*, jež však Alexander duchapřítomností svou v zárodku potlačil. 10.000 nespolehlivých veteránů, hojně obdarovaných, odvedl *Krateros* do *Makedonie*). Zabýval se totiž Alexander úmyslem, spojití dobyvatele a přemožené v jednu velenější *Makedonsko-perskou* — vzdělanost řecká měla býti pojítkem živlů tak různých.

323 Alexander Veliký zemřel v *Babyloně* uprostřed velkolepých záměrů, čelících k organizaci říše, k pozvesení obchodu a k novým výbojům (*Arabie*, *Afrika*, *Sicilie*).

323—301 Boje diadochův (nástupců Alexandrových).

Alexander nezůstavil po sobě dědice, jenž by schopen byl ujeti se vlády. Rodina královská: Alexandrova matka *Olympias*, sestra *Thessalonické*, manželka *Roxane* a syn její pohrobek *Alexander Aigos*, bibý nevlastní bratr *Filip Arridaio*s a nemanželský desítiletý syn *Herakles*. Vojevůdci jali se tedy rozhodovati o trůně; říšským správcem stal se jménem *Alexandra* pohrobek a *Filipa Arridaia* *Perdikkas*, jemuž umírající Alexander pečetní svůj prsten odevzdal. Správa jednotlivých zemí rozdělena, tak že dostal *Antipatros* a *Krateros* *Makedonii* s *Řeckem*, *Ptolemaios* *Aegypt* s *Libyí*, *Eumenes* *Kappadokií* a *Paflagonií*, *Antigonos* *Pamfylií*, *Lykií* a *Velkou Frygií*, *Lysimachos* *Thrakii*, *Kassandros* *Karii*, *Leonnatos* *Hellespontskou Frygií*.

Snahy *Perdikkovy* dosáhnouti samovlády nezdařily se: zahnal sice *Antigona* k *Antipatrovi*, ale při útoku na *Ptolemaia* zabit od vlastního vojska na přechodu přes *Nil* r. 321. Správcem říšským uznán *Antipatros*; *Seleukovi* dostalo se *Babylonie*. *Antipatros* při smrti své r. 319. ustanovil svým nástupcem *Polysperchonta*, an syn jeho *Kassandros* nepřátelsky se choval k rodině královské. Ale *Kassandros* již r. 317. zmocnil se *Athen* (*Fokion* popraven), kdež za svého náměstka ustanovil *Demetria z Falera*. Brzo potom dostala se do jeho moci i *Makedonie* (*Kassandros* pojal *Thessalonicku* za manželku a *Olympiadu*, která *Filipa Arridaia* se světa sprovodila, dal ukamenovati 316). V *Asii* byl spolicencem *Kassandrovým* *Antigonos*, proti němuž neohroženě hájil rodiny Alexandrovy *Eumenes*. Odstraněním *Eumena* r. 316. (tento byl od svých vojinův *Antigonovi* vydán a od něho odpraven) stal se *Antigonos* páнем v *Asii*. Když pak brzo potom snahy jeho čelily o dosažení samovlády, spolčili se ostatní diadochové proti němu (*Ptolemaios*, *Kassandros*, *Lysimachos* a vypuzený z *Babylonu* *Seleukos*).

př. Kr.

312

Bitva u Gazy, v níž *Demetrios Poliorketes*, syn *Antigonův*, utrpěl těžkou porážku. *Seleukos* zmocnil se opět *Babylonu* (*Aera Seleucidarum* 312) a mír obnoven: práva nedospělého *Alexandra* k trůnu uznána.

Ze nedlouho války obnoveny (v době té *Kassandros* uvězněnou *Roxanu* i se synem jejím tajně dal odpravit r. 311. a později (309) podal *Herakleovi* nápoj s jedem).

Rozhodné následky měla

301 bitva u *Ipsu* ve *Frygii*: *Antigonos* padl, *Demetrios* dal se na útěk. Říše Alexandrova rozpadla se na dobro. Vedle několika menších států spatřujeme tu čtyři státy: *Thrakii*, *Aegypt*, *Syrii* a *Makedonii*. Státy tyto mají ráz řecký, neboť řecká řeč, vzdělanost i mravy zdomácněly na území bývalé říše Alexandrovy.

1. Thrakie.

Říše thracká obsahovala vedle *Thrakie* severozápadní část *Malé Asie* (prostírala se mezi *Haímem* a *Maiandrem*). Snaha *Lysimachova*, rozšířiti říši územím *Getův*, nezdařila se; ale za to zmocnil se oproti *Pyrrhovi* *Epeirskému Makedonie* (286). R. 281 padl *Lysimachos* v bitvě proti *Seleukovi* (nesváry v rodině *Lysimachově* zavdaly příčinu k válce), který zmocnil se asijské části říše, kdežto *Thrakie* padla za obět *Keltům*; títo pustošili ji přes 60 let (280—213?). Po jich vypuzení rozpadla se *Thrakie* na několik malých státův.

2. Aegypt.

Ptolemaios I. Lagi či *Soter* (323—284) jest zakladatelem říše a jejího velkého blahobytu. Podporovatel věd a umění (dal základ k velkolepému alexandrijskému museu, v němž chována slavná knihovna). *Alexandria* středem říše, která rozšířena o *Kyrenu*, *Palaestinu*, *Foinikii* a *Koilesyrii*. *Ptolemaios II. Filadelfos* (284—246) dostal se k trůnu, zapudiv staršího bratra *Ptolemaia Kerauna*. Nádhery milovný, veliký příznivec věd a umění. *Ptolemaios III. Evergetes* (246—221). Rozkvět obchodu. Prudké útoky proti *Seleukovcům*, jimž odňaty *Karie*, *Kilikie*, *Lykie* a *Kypros*. *Ptolemaios IV. Filopator* (221—204), ukrutný a prostopásný. Jím počíná se úpadek říše. *Ptolemaios V. Epifanes* (204—181). Římané ujímají se nedospělého krále proti *Filipovi III.* *Makedonskému* a *Antiochovi III.* *Syrskému*. Od té doby *Aegypt* v závislosti říše římské. R. 30. př. Kr. stal se provincií římskou.

3. Syrie.

Říše *Syrská* zaujímalá z počátku skoro všechny asijské země bývalé říše Alexandrovy. *Seleukos I. Nikator*, zakladatel říše (312 až 281), *Antiochos I. Soter* (281—261), *Antiochos II. Theos* (261 až 247), *Seleukos II. Kallinikos* (247—227), *Seleukos III. Keraunos*

(227—222). Za *Antiocha III. Velkého* (222—187) nový rozkvět říše Syrské zastaven Římany. Hl. městem nejprve *Seleukeia* nad Tigridem, pak *Antiocheia* nad Orontem.

K říši Seleukovcův nenáležely:

Pontos, Armenie a Rhodos, které zjednaly sobě samostatnosti v době válek mezi diadochy. V Pontu panovali *Mithradatové* z rodiny *Achajmenovců*. Hl. m. *Sinope*.

Od říše Seleukovcův se odtrhly:

1. *Kappadokie* dosáhla neodvislosti po bitvě u *Ipsu* (sr. 63). Dynastie *Ariarathova* odvozovala původ svůj od *Achajmenovcův*.

2. *Bithynie* vyproštěna z nadvlády Seleuka Nikatora *Nikomedem I.* pomocí *Keltů*, kteří r. 277. z Makedonie a Thrakie přešli Hellespont a, usadivše se ve *Frygii*, založili tu zvláštní stát zvaný:

3. *Galatie*. Děлил se ve 3 krajiny s hl. m. *Ankyra*, *Pessinus* a *Tavia*.

4. *Pergamos*. Po smrti Seleuka Nikatora prohlásil se místodržitel *Filetairos* králem. Jeho nástupci, *Eumenes I.* (263—241), *Attalos I.* (241—197), *Eumenes II.* (197—159), prosluli podporováním věd a umění. (Malířství. Bohatá knihovna v *Pergamu*.)

5. *Parthie*. R. 250 př. Kr. dal *Arsakes* podnět k založení říše, jejíž hranice za sto let rozšířily se po Eufrat, Indos a Oxos. Hl. m. *Ktesifon*. R. 226 př. Kr. byl poslední *Arsakovec Artabanos IV.* svržen s trůnu od *Peršana Artaxerxa* z rodu *Sassanovcův*. Tak přešla nadvláda s *Parthův* opět na *Peršany*.

6. *Baktrie* domohla se samostatnosti r. 256 (*Diodotos*). Vzdělanost řecká kvetla tu zdárně. R. 130 učinili konec nové říši *Parthové*.

7. *Palaestina* přivtělena *Ptolemaiem I.* k *Aegyptu*. Židé těšili se samosprávě (velekněz, synedrion), vzdělanost řecká nabývá mezi nimi obliby, mnoho Židů stěhuje se do *Aegypta*. Za *Antiocha III.* získána *Palaestina* opět říši Seleukovcův. Když pak *Antiochos IV. Epifanes* (176—154) jal se mezi Židy krutě rádit (vyloupení pokladu chrámového, pronásledování židovství a násilné nucování obráždění pohanských),

př. Kr.

167 povstali Židé proti nadvládě syrské. Vůdcem *Mattathias* s pěti syny, z nichž nejstatečnější byl *Judas Makkabejský*. (Makkabi — kladivo).

143—135 *Simon*, nejml. syn *Mattathiův*, obnovil nezávislost Judska. Syn jeho

135—106 *Jan Hyrkanos* rozšířil území své v ostatních částech *Palaestiny*.

př. Kr.

106 *Aristobulos*, syn *Hyrkanův*, přijal titul královský. Rozbroje domácí: *sadduceaové* pokoušeli se sloučiti filosofii řeckou se židovstvím, kdežto *farisaeové* drželi se starého zákona okázale i v malichernostech.

63 *Pompejus* vkládá se do různých rodiny královské. *Jerusalem* od něho dobyt, *Hyrkanos II.* dosazen na trůn s titulem nejvyššího kněze. (Bratr jeho *Aristobulos* odveden v zajetí do Říma). Nedlouho potom postavil *Caesar* *Hyrkanovi* po bok římského prokuratora, *Idumejce Antipatra*, po jehož otrávení

40 *Herodes*, syn *Antipatrův*, odstraniv popravou posledního *Makkabejce Antigona*, došel od Římanů uznání za krále. Za jeho panování narodil se *Ježíš Kristus*.

4. Makedonie a Řecko.

Makedonie po smrti *Kassandrově* r. 297 zmocnil se *Demetrius*, syn *Antigonův*. R. 287 vypudil jej král epeirský *Pyrrhos*, ale ten pozbaven byl výboje již r. 286 *Lysimachem* *Thrackým*, po jehož smrti r. 281 opanoval zemi Makedonskou *Ptolemaios Keraunos*. Tento padl v boji proti *Keltům*, kteří r. 280—279 plenili Makedonii a Řecko (*Atheňan Kallippos* hájí *Thermopyly*). Po odtážení *Keltův* (do Thrakie, Malé Asie, *Illyrie*) dostal se k trůnu r. 277 *Antigonos Gonatas*, syn *Demetriův*. (Úhlavní jeho protivník *Pyrrhos Epeirský* zavražděn v *Argu* r. 272 krátce po návratu svém z *Itálie*). *Antigonos* a jeho rod (*Antigonos Gonatas* 277—239, *Demetrius II.* 239—229, *Antigonos Doson* 229—220, *Filip III.* 220—179) snažili se, aby přivedli Řecko v bývalou odvislost od Makedonie.

V Řecku po smrti *Alexandrově* povstání proti nadvládě makedonské. V čele povstalých Řekův *Atheňané Demosthenes*, s nimiž ve spolku *Aitolové*, *Argivští*. *Elidští* a j. *Leosthenes* prohlásil se *Boioťi*, porazil Makedonce v *Thessalii* a oblehl *Antipatra* v *Lamii* (válka lamijská). Při obléhání *Leosthenes* padl. *Atheňané* porazili sice *Leonnata* z *Asie* přikvapivšího, ale *Antipatrovi* podařilo se odtáhnouti z *Lamie*, načež spojiv se s *Kraterem* porazil *Reky* r. 322 u *Krannonu* ve středu *Thessalie*. Od spojenců svých opuštěni, *Atheňané* přinuceni jsou k míru, ve kterém bylo jim přijati posádku makedonskou do *Munychie* a ústavu demokratickou zrušiti (*Fokion* v čele vlády aristokratické). *Demosthenes* otrávil se na útěku na ostrov *Kalaurii* v zál. *Saronském*, *Hypereides* popraven.

Spolek aitolský. Za válek mezi diadochy spojily se všechny obce aitolské ve spolek, k němuž časem přistoupily *Lokris*, *Fokis* a na krátko též *Thessalie* (v *Thermu* konány sněmy spolkové, na nichž voleni *strategos*, *hipparchos* a *grammateus*; jim po boku stála rada spolková, *apokletové*).

Spolek achajský vznikl r. 280, kdy posádky makedonské z měst achajských byly vypuzeny. R. 251 přistoupil k spolku *Sikyon* působením *Aratovým*, jenž též získal *Korinth*, *Megaru*, *Troizene* a *Epidauros*. Později počet měst spolkových se ještě

zvětšil (*Argos, Megalopolis* a j. v.). Spolková shromáždění konána dvakrát do roka v *Aigeanu* na základě úplné rovnosti (společné míry, váhy a mince, smířící soud, jednotné právo obchodní).

Rozkvět spolku achajského budil žárlivost spolku aitolského, který spojil se nejprve s Makedoňany, později se Spartou.

Ve Spartě král Kleomenes III. svrhl chabou vládu oligarchickou, odstranil úřad eforský a obnovil ústavu Lykurgovu novým rozdělením pozemkův a přijetím periokův do svazku občanského. Záměry Kleomenovy o obnovu hegemonie spartské na Peloponnesu daří se: dobyl *Argu, Mantineie* a též *Korinthu*. To přičinou, že *Aratos* povolal krále makedonského *Antigona Dosona* na pomoc a dal spolek achajský v jeho ochranu.

př. Kr.

221 **Bíтва u Sellasie** s. od Sparty: *Kleomenes* na hlavu poražen a přinucen k útěku (do Egypta, kdež †). Makedoňané vtrhli do Sparty, obnovili vládu oligarchickou, zrušili opravy Kleomenovy a přinutili Sparty uznati nadvládu makedonskou. Ne přátelství mezi spolkem aitolským a achajským učinili konec Římané (viz dějiny římské).

Vzdělanost. III. Od doby panování Alexandra Velkého do počátku nadvlády římské: Doba Alexandrova. (Sr. 59.)

Elegie: *Kallimachos* z Kyreny (260). **Idylla:** *Theokritos* ze Syrakus (250). **Filosofie:** Stoikové: *Zenon* z Kypru (360—265) a *Chrysippos* z Kiliikie (282—209). *Epikuros* z Attiky (340—270). Skeptikové: *Pyrrhon* z Elidy († 275). **Dějepisectví:** Dějepisci Alexandra Velkého (*Ptolemaios, Aristobulos, Nearchos, Megasthenes* a j.), *Polybios* z Megalopolie (204—122?) **Zeměpis:** *Eratosthenes* z Kyreny (275—195), **Mathematika:** *Eukleides* z Alexandrie (320), *Archimedes* ze Syrakus († 212). **Grammatika:** *Aristarchos* ze Samothraky (210—130). **Řečnictví** (na Rhodu): *Apollonios* (120), *Molon* (90). **Plastika:** Ve stavitelství sloh korintuský dospěl k vysokému rozkvětu. V sochařství *Lysippos* ze Sikyonu (372—316). V malířství *Apelles* z Kolofonu (330). V době pozdější Alexandria sídlem vzdělanosti řecké.

C. Dějiny římské.

1. Zeměpisné poměry a obyvatelstvo starověké Itálie.

Italii rozuměla se v dobách nejstarších nejnižší část poloostrova Apenninského. Po podmanění jižní Itálie od Římanův přenesen název ten na celý poloostrov až k ř. Makře a Rubikonu. V době *Polybiově* a pak jm. (úředně) od r. 43 př. Kr. čítáno sem též území za řekami jmenovanými až po Alpy. Dle toho dělila se Itálie na severní, střední a jižní.

Italiae severni (Italia superior) od Alp po ř. Makru a Rubikon. Krajiny: 1. *Liguria*. Na j. hranici zál. Ligustický, na s. Pád, na z. řeka *Varus* a Alpy přímořské, na v. a jv. *Gallia cisalpina*

a řeka *Makra*. Pohoří: *Alpy* a *Apenniny*. Řeky: *Padus* (*Tanarus, Trebia*), *Varus* a *Macra*. Města: *Nicaea* (Nizza), *Genua*. 2. *Gallia cisalpina* (G. citerior, G. togata) zabírala velkou nížinu Pádkou. Pádem rozdělena na dvě části: *Gallia cispadana* a *Gallia transpadana*. Hranici na j. Etruria a Umbria s ř. Rubikonem, na s. Alpy, na z. *Liguria* a *Gallia Narbonensis*, na v. *Venetia*. Řeky: *Padus* (*Ticinus, Addua, Olisus, Minicius, Tanarus, Trebia*), *Athesis* (Adiže). Jezera: *Lacus Verbanus* (Lago Maggiore), *L. Larius* (L. di Como), *L. Sebinius* (L. d'Iseo), *L. Benacus* (L. di Garda). Města: a. V Gallii západské: *Augusta Taurinorum* (Turin), *Augusta Praetoria* (Aosta), *Vercellae*, *Ticinum* (Pavia), *Mediolanum* (Milán), *Comum*, *Brixia* (Brescia), *Cremona*, *Mantua* (na blízkou ves *Andes*, rodiště *Vergiliovo*), *Verona* (rodiště *Katullovo*. Amfiteatrum z doby Diokletianovy pro 22000 osob), b. V Gallii předpádké: *Clastidium* (Casteggio), *Placentia* (Piacenza), *Parma*, *Mutina* (Modena), *Bononia* (Bologna), *Ravenna*. 3. *Venetia*. Na j. močálovitě pobřeží, na s. Alpy, na z. *Athesis*, na v. *Timavus*. Řeky: *Athesis, Plavis* (Piave), *Tilaventus*. Města: *Adria*, *Ateste* (Este), *Patavium* (rodiště *Liviovo*, Padua), *Vicentia* (Vicenza), *Aquileia*. 4. *Istria*, nyn. rakouské Přímoří. Města: *Tergeste* (Terst), *Pola* (Pulje).

Italiae středni (Italia propria: významu toho u Římanův neuzíváno) od ř. Makry a Rubikonu po *Silarus* a *Frento*: Krajiny:

1. *Etruria* od dooiního Tibera po ř. Makru, od m. Tyrrhenského po *Apenniny* a prameny Tibera a *Arna*. Pohoří: *Apenninus*, *M. Ciminius*. Řeky: *Macra*, *Arnus*, *Umbro*, *Tiberis* (*Clanias, Cremera*). Jezera: *Lacus Trasimenus*, *Vulsiniensis*, *Ciminius*, *Vadimonius*, *Sabatinus*. Města: Spolek 12 měst se zřízením aristokratickým, a to hlavně: *Veii*, *Pisae*, *Arretium*, *Clusium*, *Perusia*, *Volturnus*, *Tarquinius*, *Caere*. K těmto druží se ještě: *Luca*, *Florentia*, *Populonia*, *Faesulae*, *Pistoria*, *Telamon*. 2. *Umbria* na obou svazích Apennin (Umbrie zaapenninská a předapenninská); na j. hranici Tiber a *Aesis*, na s. *Rubiko*, na z. Tiber, na v. moře Adriatické. Řeky: *Tiberis* (*Nar*), *Rubico*, *Metaurus*, *Sena*. Města: *Ariminum* (Rimini), *Sena Gallica* (Sinigaglia), *Sarsina* (rodiště *Plautovo*), *Urbium*, *Sentinum*, *Spoletium*, *Interamna* (rodiště *Tacitovo*), *Terni*. 3. *Picenum* mezi Apenninami a mořem, jižně od Umbrie. Města: *Ancona*, *Asculum*, *Hatria*. 4. *Samnium*, drsná krajina horská hraničící na j. Apulii, *Lukanii* a *Kampanii*, na v. mořem Adriatickým. Řeky: *Aternus* (Pescara), *Frento*, *Tiberis*, *Liris*, *Volturnus*. Jezera: *Lacus Fucinus* a *Velinus*. Města: *Nursia* (Norcia), *Corfinium*, *Sulmo* (rodiště *Ovidiovo*), *Bovianum* (Bojano), *Beneventum*, *Caudium*. 5. *Latium* od Tibera po *Liris*, od m. Tyrrhenského po *Apenniny*. Široká rovina *Latia* prostoupena byla četnými nevysokými pahorky: *Mons Albanus*, *Montes Tusculani*, *Aequorum*, *Volcorum*. Řeky: *Tiberis* (*Allia*, *Anio*), *Liris*. Jezera: *Lacus Regillus*, *Albanus*. *Bařina Pomptinská* (pomptinae paludes). Města: a. Ve starém *Latium* (*Latium vetus*): úzký pruh pobřežní od Tibera po mys *Circejský*: *Fidenae*, *Tibur* (Tivoli), *Gabii*, *Roma*, *Ostia*, *Tusculum*, *Praeneste* (Palestrina), *Alba Longa*, *Velitrae*, *Laurentum*, *Lavinium*, *Ardea*, *Antium*.

b. V krajině Aequův: *Carseoli*. c. V krajině Hernikův: *Anagnina*. d. V krajině Volskův: *Arpinum*, *Fregellae* (nyň. Ceprano), *Casinum* (n. klášter Monte Cassino), *Circeii*. e. V krajině Aurunkův: *Caeta*, *Minturnae*.

Řím. a. V době královské: Založen byl na sz. hranici Latia při levém břehu Tibera (dle aery Varronovy r. 753, dle aery Katonovy r. 751). Nejstarší osazení bylo na *Palatinu* (Roma quadrata dle čtverhranné podoby hory této). Později osazeny byly pahorky: *Capitolinus*, *Quirinalis*, *Caelius* a *Aventinus*. Za Servia Tullia pojaty do obvodu města *collis Viminalis* a *mons Esquilinus*, a celé na sedmi pahorcích rozložené město (Roma septicollis) zdmi obklopeno. Ankus Marcius vystavěl most přes Tiber (*pons sublicius*) a opevnil na pravém břehu pahorek *Janiculus*, jenž však k městu připojen teprve za Augusta.

b. V době republiky: r. 390 př. Kr. byl Řím od Gallův vypálen a zpustošen. Znovu vystavěné město nabylo sice poněkud lepší tvárnosti, ale se stavbami nádhernými setkáváme se teprve od druhé a třetí války punské. V době té povstaly nové třídy městské, které staré město úplně zastínily.

c. V době císařské věnováno mnoho péče na okrášlení města. Jmenovitě Augustus proslul v té příčině; od něho pochází rozdělení města na 14 čtvrtí (Suet. Octav. 29: *Urbem excoluit adeo, ut iure sit gloriatus, marmoream se relinquere, quam latericiam accepisset*). K okrase města přispěli dále Nero, Domitianus, Trajanus, Septimius Severus a Karakalla. Za Aureliana a Proba ohraženo všech 14 čtvrtí (regiones) i s polem Martovým zdi, která objímala též m. *Janiculus* a *Pincius*. Nacházel se tedy mimo hrady městské pouze *mons Vaticanus*, který taktéž již tehdy byl osazen. **Veřejná místa:** *Forum Romanum* (mezi Kapitoliem a Palatinem), *Fora imperatorum* (*Forum Julium*, *F. Augusti*, *Nervae*, *Vespasiani*, *Traiani* etc.), *Campus Martius*, *ostrov Tiberský* s krásnými chrámy (templum Aesculapii), *Campus Esquilinus* (místo pohřební). **Cesty:** *via sacra*, *lata*, *nova*, *alta semita*. **Mosty:** *Pons sublicius*, *Aelius*, *Vaticanus*, *Aurelius*, *Fabricius* a *Cestius*, *Aemilius*, *Probi*. **Chrámy:** *Capitolium*, *templum Vestae*, *Veneris et Romae*, *Aesculapii*, *Pantheon* etc. **Palác Neronův** (*domus aurea*). **Místa veřejných zábav:** *Circi* (*Circus maximus*, *Flaminius*, *Neronis*, *Caracallae*), *naumachie* (v době císařské k provozování bitev námořských), *divadla* (*theatrum Pompei*, *Balbi*, *Marcelli*), *odeum*, *amfithatira* (*Amfith*. Flavianum od Vespasiana vyst. pro 87000 divákův. Ve středověku slulo *Kolosseum*). **Lázně** (*Agrippovy*, *Neronovy*, *Titovy*, *Trajanovy*, *Thermae Diocletiani* s bassinem pro 3000 plavců). **Vodovody** (*Aqua Appia*, *Anio vetus*, *Aqua Marcia* etc.). **Mausolea** (*M. Augusti*, *Hadriani*).

6. **Campania**, pobřežní krajina jižně od ř. Liris po ř. Silaru. Půvab krásné a úrodné roviny (*Campania felix*) zvýšen horami (*Mons Massicus*, *Tifata*, *Gaurus*, *Vesuvius*). Jezera: *Lacus Lucrinus*, *Avernus*. Zálivy: *Sinus Cumanus*, *Paestanus*. Řeky: *Volturnus*, *Clanis*, *Laternus*, *Silarus*. Města: *Volturnum*, *Liter-*

num, *Cumae*, *Misenum*, *Baiae*, *Puteoli* (nyň *Puzzuoli*), *Neapolis*, *Herculaneum*, *Pompeii*, *Stabiae*, *Salernum*, *Teanum*, *Cales*, *Capua*, *Suessula*, *Nola*.

Itálie jižní (*Italia inferior*, *Μεγάλη Ἑλλάς*) zabírala území od řeky Silaru a Frentonu po úžinu Sicilskou (*Fretum Siculum*). Krajiny: 1. **Lucania**, hornatá krajina prostírající se od ř. Silaru po ř. Laus, od m. Tyrrhenského po ř. Bradanus a záliv Tarentský. Města: *Metapontum*, *Heraclea*, *Thurii* (dříve *Sybaris*), *Paestum*, *Elea*, *Grumentum*. 2. **Bruttii**, hornatý jz. cíp. Itálie. Města: *Croton*, *Locri Epyzephyrii*, *Rhegium*, *Consentia*. 3. **Apulia a Calabria** zabíraly jv. cíp Itálie od ř. Frentonu. Pohoří: *Apenninus* (*Mons Garganus*, *Vultur*). Řeky: *Frento* (nyň *Fortore*), *Aufidus* (nyň *Ofanto*). Města: *Arpi*, *Luceria*, *Canusium*, *Cannae*, *Asculum*, *Venusia* (rodiště Horatiovo), *Rudiae* (rodiště Enniovo), *Brundisium*, *Tarentum*.

Ostrovy: 1. **Sicilia** (*Σικελία*; dle tříhranné podoby od Řekův též *Τριγωνία* nazývána). Hornatý, úrodný ostrov oddělen od pevniny průlivem Sicilským (*Fretum Siculum*). Pohoří: *Nebrodes Montes*, *Heraci Montes*, *Aetna M.*, *Eryx M.* Řeky: *Symaethus*, *Asinarus*, *Himera*, *Crimissus*. Města: *Messana*, *Naxos*, *Catana*, *Leontini*, *Syracusae*, *Gela*, *Agrigentum*, *Selinus*, *Lilybaeum*, *Drepanum*, *Eryx*, *Segesta*, *Panormus*, *Himera*, *Mylae*, *Enna*. 2. **Ostrovy u Sicílie:** *Aeoliae* (*Vulcaniae*), *Aegusae* (*Aegates*), *Melita* (*Malta*). 3. **Sardinia**, ostrov hornatý (*Insani montes*) a na kovy bohatý. Města: *Olbia*, *Caralis*. 4. **Corsica**, hornatý ostrov (*Mons Aureus*), od Sardinie oddělen průlivem zv. *Fretum Gallicum*. Města: *Aleria*, *Mariana*. 5. **Ostrovy na západním pobřeží italském:** *Illa*, *Capraria*, *Pontia*, *Pandataria*, *Aenaria*, *Capraeae*.

Itálie celkem. Vodorovná členitost poloostrova Apenninského jest jednotvárná; členitost kolmá jeví rozmanitost: vedle úrodných, dobře ovodněných nížin horstvo Alpské a Apenninské hojně rozčleněné. Krásné zdravé podnebí (nezdravé jen v bařinách etruských a latinských: *Maremma* a bařiny *Pomptinské*). Půda všude výdatná pro rolnictví a chov dobytka. Zvláště úrodný: nížina Pádská (víno, ovoce, rýže, obilí všeho druhu) a *Kampanská* (*Campania felix*). Vedle obilí v Itálii střední sladká vína, oliva, kaštany; v Itálii jižní mandle, fiky, palma, bavlník, třítina cukrová. Nerostů málo. Pro vývoj kulturní důležité pobřeží západní, kde přístavy a ostrovy povzbuzovaly k námořnictví a obchodu. Přílišná rozmanitost členitosti vadila Řecku utvořit větší státní celek: Itálie takové překážky neměla.

Obyvatelstvo Itálie.

I. Ve středu a na jz. poloostrova usadili se **Italové** původu indoevropského, nejbliže příbuzní Řekům. Spatřují se tu:

1. **Větev sabellská** zabírala největší část Itálie střední a jižní. Náleželi k ní *Sabinové*, *Samnitové*, *Lukanové*, *Bruttiové* a několik menších kmenů vespolek sjednocených (*Marsi*, *Marrucini*, *Peligni*, *Vestini*, *Frentani*, *Picentes*, *Hirpini*).

2. Větev oskickolatinská prostírala se jižně od Tibera po Liris a Volturnus. Patřili k ní: a. Latini, b. Oskové, k nimž náleželi: *Volškové, Rutulové, Ausonové, Sidicinové, Aequové, Hernikové, Aurunkové, c. Sikulové*, kteří sídlili prvotně při ústí tiberském a později přesídlili se na Sicílii.

3. Umbrové byli ze sídel svých v Itálii severní (při ústí Pádu založeno jimi město *Adria*) a střední od Keltův a Etruskův vytlačeni a obmezeni na *Umbrii*. Reč jejich poukazuje na příbuznost s Latiny a Osky.

II. V Itálii střední a jižní sídlili vedle Italův:

1. Etruskové na sz. Itálie střední (domácí jméno *Rasenna*, Řekové zvali je *Tyrrheny*). Před vpádem galským prostírala se sídla jejich od m. Tyrrhenského po m. Adriatické, od ř. Tibera. která je dělila od Latinův, až k Alpám tyrolským, kdež obývali soukmenovci jejich *Raetové*. (Hl. m. *Melpum = Mediolanum*?, *Mantua, Verona*). Tvořili spolek dvanácti od sebe nezávislých měst (viz 67), v nichž vládu měli z počátku králové, pak šlechta. Náčelníci měst sluli *lukumové*, nejv. vůdcové městských vojsk *lartové*. Vynikali zručností řemeslnou a obchodem námořním (osady na Sardinii a v Kampanii). Břehy etruské již záhy navštěvovány námořníky foinickými, karthaginskými a řeckými. Vpád keltický a zdomácnění Řekův v Itálii jižní podlomily moc Etruskův. Původ jejich jest až dosud záhadným: na potomní vzdělanost římskou působili všestranně.

2. *Japygové*, původu snad illyrského, osadili jihovýchodní cíp poloostrova (*Daurii, Sallentini, Messapii*). Průběhem stol. 5. a 3. se počítali.

III. V Itálii severní:

1. *Ligurové*, původu snad iberského, sídlili při zálivu Ligustickém na z. po Alpy přímořské, na s. po Pád, na v. po Makru.

2. Za řekou Adizi seděli *Venetové*, původu illyrského.

3. Nížinu Pádskou osadili v 5. stol. př. Kr. *Keltové*, přišedše z Gallie zaalpské. (Pověst o králi galských *Biturigův Ambigatovi* a jeho dvou synovcích, *Bellovesovi* a *Sigovesovi*). Kmenové keltičti: *Taurini* (Augusta Taurinorum), *Insubrové* (Mediolanum), *Cenomani* (Brixia, Verona); *Senonové, Lingonové, Bojové*.

2. Prvotiny dějin římských: Doba králův (—510 př. Kr.)

1. Pověsti římské: **Založení Říma**. Po vyvrácení *Troje* zachránil se *Aeneas*, kníže dardanský, útekem na moře. Po dlouhém bloudění přistál na březích italských v okolí Laurentském. *Latinus*, král laurentský, dal jemu dceru svou *Lavinii* za manželku. Syn *Aeneův Julius (Ascanius)* založil *Albu Longu*, kteráž stala se střediskem 30 obcí spolku *latinského*. *Prokas*, třináctý král albanský, zůstavil vládu dvěma synům, z nichž starší *Numitor* byl od mladšího *Amulia* s trůnu svržen; dcera jeho *Rhea Sylvia* vrážděna mezi pannu vestálské. Zde porodila z boha *Marta* dvojčata: *Romula*

a *Rema*. *Amulius* dal matku za živa zakopatí a děti do Tibera uvrhnouti. Zázračně zachráněných dítek ujal se králův pastýř *Faustulus* s manželkou *Akkou Laurentii*. Vyrůstě v mladíky, dovoděli se o svém původu. I zabili se svými soudruhy *Amulia* a dědu svému *Numitorovi* pomohli opět k trůnu. S dovolením jeho založili pak na onom místě Tibera, kde byli druhdy vysazeni, město (slavnost *Palilia* dne 21. dubna; sr. 68), kteréž dle *Romula* nazváno *Roma*. Pojmenování města bylo příčinou sváru mezi bratry, v kterém *Romulus* *Rema* zabil.

př. Kr.

753—716 **Romulus** prvním králem v Římě. Obyvatelstva rychle přibývá, neboť Řím prohlášen za útočiště všem uprchlým. Únos *Sabinek* (následkem nedostatku žen) způsobil *Romulovi* válku se sousedy. *Caenina, Antemnae* a *Crustumerium* přemoženy. Válka se *Sabiny*, v jichž čele král *Titus Tatius*, vedena nešťastně: *Sabini* zradou krajanky své *Tarpeie* zmocnili se bradu na *Kapitolii* a v bitvě *Římány* porazili. Dalšímu bojování učinily konec unesené *Sabinky*. Přišloť k smíření, v kterém *Římané* a *Sabini* splynuli v jednu obec, nad níž *Romulus* a *Titus Tatius* společně vládli. Když pak *Titus Tatius* v *Laurentu* byl zavražden, vládl *Romulus* sám. *Fidenae* a *Veji* přemoženy. Při prohlídce vojska *Romulus* na ohnivém voze od *Marta* odvezen do nebe a ctěn pak jakožto bůh *Quirinus*.

715—673 **Numa Pompilius**, zeť *Tita Tatia*. Byl knížetem míru. Připisuje se mu spořádání bohoslužby římské, zřízení sborů kněžských a oprava kalendáře. Pomocnicí byla mu choť, vodní nymfa *Egerie*.

673—641 **Tullus Hostilius**. Říman. Ustavičné války se sousedy. Válka s *Albou Longou* rozhodnuta šťastně pro *Římány* soubojem tří *Horatiův* (Řím.) a tří *Kuriatiův* (Alb.). Když pak *Albané* proti nadvládě římské se vzbouřili (*Mettus Fuffetius*), jsou poraženi, město jejich rozbořeno a obyvatelstvo převedeno do Říma, kdež usazeno na *Caeliu*, a utvořena z něho třetí tribus, *Luceres*. Vítězně boje s *Fidenami* a *Sabiny*.

641—616 **Ankus Marcius**, syn dcery *Numovy*. Byl mírumilovným i statečným („et *Numae* et *Romuli* memor“). *Vejetům* odňal ústí Tibera, kdež založil město *Ostii*. *Janiculus* opevnil a první most přes Tiber vystavěl. Za vlády jeho mnoho měst *latinských* dobyto a obyvatelstvo z nich do Říma na *Aventin* převedeno (vznik plebejův). Náboženský řád, *Numou* zřízený, znova upevnil a doplnil.

616—578 **Tarquinius Priscus**, dle pověsti rodem z *Tarquiniův* v *Etrurii*, kamž otec jeho *Damaratos* před zlobou *tyrana* *korintského Kypsele* se byl utekl. Pojaj za manželku *Etrusčanku Tanaquil*, *Tarquinius* vystěhoval se do Říma, kdež jej *Ankus Marcius* ustanovil poručíkem svých synův. Když tento zemřel, stal se králem *Tarquinius*, odstřiv syny *Marciovy*. Ciny jeho: 1. Potlačil vzpouru podrobených obcí *latinských* a mnohé jiné si podmanil. 2. Šťastně válčil se *Sabiny* a *Etrusky*. 3. Počet *patriciův*

zdvojnásobil z řady přistěhovaných obyvatel (*patres minorum gentium*), senát rozmnožil na 300 úřv. 4. Založil *forum, circus maximus* a *kloaky*. Též *chrám kapitolský* a *zdi městské* počaly se stavěti za vlády jeho. Zhynul vraždou úkladnou návodem synův Anka Marcia.

př. Kr.

578—584 **Servius Tullius**, zeť Tarquiniův, (pověst vydává jej za syna boha nějakého a otrokyně *Okrisie*), došel k vládě lstí. Šťastně válčil s *Etrusky*. Válčení s Latiny skončeno založením spolku latinského (spolkový chrám na Aventině, *Dianě* zasvěcený). Stavba *zdi městské* dokončena. Ústrojí státu novou ústavou od základu pozměněno (viz níže).

584—510 **Tarquinius Superbus** dostal se k trůnu zavraždív Servia Tullia, jehož zločinnou dceru *Tullii* měl za manželku. Vládl libovole a ukrutně. Spolek latinský uvedl v tužší závislost (odpor *Gabiů* přemožen lstí syna jeho Sexta), *Suessa Pometia* dobytá, *chrám Jovův* na Kapitolu etruskými staviteli vystavěn, *kloaky* a *circus maximus* dohotoveny. Za pobytu králova při dobývání *Ardee* vzbouření lidu v Římě, jež zavinil *Sextus*, pohaniv *Lukretii*, manželku strýce svého *Tarquinia Kolatina*: Král i celá rodina jeho vypuzeni. V čele povstání *L. Junius Brutus*.

2. Založení státu římského opírá se o pověsti, jichž podstaty nelze ve všem vystihnouti: smyšlenka i pravda jsou tu spjaty. Pověst o Aeneovi jest výmyslem řeckých spisovatelův (*Stesichoros* v 6., *Timaios* ve 3. stol. př. Kr.). Pravdě podobno, že pověst o Romulovi vznikla, když již Řím dávno stál; snažil se vysvětliti původ jména města i obyvatelův. Vznik Říma sahá zajisté do dob dávnějších, než jak pověst udává (sr. 68). Lze domnívati se, že na místě pozdějšího Říma, kde Tiber splavným býti počíná (asi 22 km od moře), kde rozhraní jest Latinův, Etruskův a Samnitův, stávaly druhy dvě obce: jedna *latinská* (Roma na Palatinu), druhá *sabinská* (na Quirinalu). Styk obcí, jež řečí, náboženstvím a mravy byly blízký, byl ustavičný: jednou přátelský, jindy sváruplný. Nebezpečný vzrůst Etruskův donutil konečně obě obce spojit se v obec jednu: *Ramnes* a *Titius*. Do svazku spojených obcí přijati ještě *Luceres* na Caeliu. Tito pravděpodobně jsou původu též *latinského*, snad to šlechta albanská, jíž oproti králům albanským ujali se Římané a po vyvrácení *Alby Longy* převedli ji na Caelius. Moc Říma rychle vzrůstá šťastnými válkami se sousedy (*Etrusky*, *Sabiny* a *obcemi latinskými*) a obchodem (*Ostia* námorním přístavem). Rozkvět Říma budí žárlivost *Alby Longy*, jež stojí v čele spolku 30 *obcí latinských* (hájí Ferentinský politickým, Albanský chlum s chrámem Jovovým náboženským střediskem). Dlouholeté boje ty skončeny zničením *Alby Longy* a *přijetím Římanův do spolku*, v němž podělení náčelnictvím (srov. s hegemoniemi řeckými). Poslední tři králové upomínají na tyrany řecké: dostali se násilně k trůnu, ujímali se lidu proti šlechtě a hleděli se proslaviti velkolepými stavbami. Vliv Etruskův a Řekův na vzdělanost římskou v době této prosvítá z pověstí.

3. Ústava státu římského v době nejstarší rázu *patriarchálního*. Rada králův, jak ji pověst udává, jest ovšem pochybná, též chronologie. To jisto, že poslední z nich původem byli z *Etrurie* a dílem jejich rozkvět státu, změna ústavy, stavba zdi městské a kloak. Obyvatelstvo:

a) **Patricii**, potomci Ramnův, Titiův a Lucerův, byli ve výhradním držení všech politických práv, která byla: 1. *Suffragium* (účastenství ve sněmích). 2. *Honores* (zastávání úřadův). 3. *Connubium* (platný sňatek mezi plnoobčany). 4. *Commercium* (nabývání majetku dle práva římského). 5. *Jus sacrorum et auspiciorum* (obcovati bohoslužbě a auspiciím). 6. *Jus possessionis agri publici* (právo nájimati obecní pozemky). Povinnosti: konati službu vojenskou, přispívati na stavby veřejné, platiti daně v čas potřeby (tributum). Dělili se na 3 *tribue*, tribus na 10 *kurii*, kurie na 10 rodů čili *gentes* a rod na 10 *rodin*. Příbuzní po meči sluli *cognati*, příbuzní vůbec do 6. kolena *agnati*.*) Vojsko, jež vybíráno po kurích, skládalo se ze 3000 pěších (v čele *tribuni militum*) a 300 jezdcův (v čele 3 *tr. celerum*). K rodům příslušeli *klienti*, t. j. cizinci neb i propuštěnci, dávši se pod ochranu jednotlivých rodův.

b) **Plebs** (množství). K obyv. tomuto náleželi: 1. Političtí uprchlíci a vystěhovalci z měst sousedních (Tarquinius Priscus). 2. Přistěhovalí řemeslníci a kupci. 3. Obyvatelstvo z oněch podrobených měst latinských, jemuž odňata třetina území (*ager publicus*), ať již do Říma se přistěhovalo neb zůstalo ve starých svých sídlech. Plebejové byli svobodní, požívali ochrany zákonův, mohli nabývati jmění nemovitého a provozovati svobodně živnosti; toliko z vykonávání práv občanských byli vyloučeni (viz shora). Za ochranu platili daň (*aerarii*), a v případě zvláštní potřeby volali je králové i do zbraně. Plebejové nebyli tedy pouhou chudinou: Řím byl jim toliko útočištěm, nikoli vlastí.

Říditi stát příslušelo králům, kteří voleni doživotně. Volbu krále řídil senát a účelu tomu ustanovený *interrex*. Zvolení král nastoupil na úřad po vykonaném od *augura* obradu náboženském (*inauguratio*) a obvyklém holdování občanstva (*auctoritas patrum*). Král byl nejvyšším knězem, vojevůdcem, soudcem a správcem. Odznakem nejv. úřadu soudcovského a velitelského čili *imperia*, které králi pokaždé po volbě udílono zvláštním zákonem (*lex curiata de imperio*), bylo 12 pňhončích (*lictors*) se vztýčenými metlami (*fascēs*), z nichž vyčínaly sekery (*secures*). Odznakem ostatní moci královské (*regia potestas*) byl trůn (*sella*

*) Jména římská:

	<i>Praenomen</i> ,	<i>nomen gentile</i> ,	<i>cognomen</i> ,	<i>agnomen</i> ,
	(= naš. křestn.)	(jm. rodové)	(příjmení)	(adopci, čestné):
	Marcus	Tullius	Cicero	—
	Publius	Cornelius	Scipio	Aemilianus
				Africanus
Propušť.:	Marcus	Tullius	Tiro	—
Ženy:	Caecilia	Metella	—	—

curulis), vyšívaná toga (*toga picta*) a žezlo (*scipio eburneus*). Po boku krále *senatus*, poradný sbor, jehož rady užívali králové hl. v záležitostech sakralních a zahraničních. Skládal se nejprve ze 100, po spojení tří obcí ze 300 členů. Senátoři jmenováni od krále. Moc královská omezena sněmy, v nichž scházeli se otcové rodin (*patres familias*) po kuriích, *comitia curiata*. Působnost jejich: volba krále, změna zákonův, válka výbojná, provokace s přivolením krále, adopce. Pomocníky (*magistratus*) královskými byli: *tribuni celerum a militum*, *praefectus urbi*, *quaestores parricidii* (slídící po vrazech a pod. zločincích) a *duoviri perduellionis* (vynášeli nálezy nad zrádci a škůdci zemskými s přivolením králů).

4. Opravu dosavadní ústavy připisuje pověst králi Serviovi Tulliovi (ústava *Servia Tullia*). Byla nutnou, neboť ustavičnými válkami počet patriciův se zmenšoval, kdežto plebejův přibývalo nepoměrně. Tito bažili po účastenství v právech politikův zvláště od té doby, kdy patriciové při rychlém vzrůstu státu bez pomoci plebejův ve válce obejít se nemohli. Základem nové ústavy bylo rozdělení veškerého obyvatelstva (patriciův a plebejův) dle nemovitého majetku; na rozdělení tom spočívalo zřízení vojenské, rovné vyměření daní a vykonávání některých práv občanských na sněmích.

Rozdělení obyvatelstva:

A. Jízda (Equites).

Nejzámožnější třída konala službu vojenskou na koních, tvořila 18 centurií (setnin), 6 patricijských a 12 smíšených.

B. Pěší (Pedites).

Classis	Odhad nemov. maj. na penězích (assech)			Počet centurií pěchoty		Důležitost vojenská	Tela	Arma
	číslo staršího ¹⁾	číslo pozdějšího	jugerech ²⁾	seniorum	juniorum			
1	20000	100000	20	40	40	přín-cipes triarii hastati	gladius, hasta	galea, clipeus, ocreae, lorica
2	15000	75000	15	10	10			galea, scutum, ocreae
3	10000	50000	10	10	10			galea, scutum
4	5000	25000	5	10	10			scutum
5	2500	12500	2 1/2	15	15	velati	fundae	—

¹⁾ Před 1. válkou punskou. ²⁾ Jugerum = 1/4 ha. Původně tolik půdy, kolik spřežení volů za jeden den zorati.

Obyvatelé nemající buď žádného neb zákonem vytknutého jmění nemovitého (řemeslníci, maloměšťané, kapitalisté) nebyli v třídách zahrnuti; byli prosti služby vojenské platíce dan z hlavy (*capite censi*, *proletarii*). Výjimku činili ve vojště službu konající, v třídách sice nezahrnuti, ale do 4 centurií vráždění tesari a zámečníci (*fabri*, 2 cent.), pak hudebníci (*cornicines et tubicines*, 2 cent.). Mimo to vysílali proletarii jistý počet ze svého středu do boje (*accensi*), kteří pak vyplňovali místa padlých neb raněných. *Accensi* tvořili jednu centurii. Bylo tedy všech centurií 193.

Počet jejich v době pozdější, kdy obyvatelstva přibývalo, nevětšován; sesilována pouze dotyčná oddělení vojenská. Setniny jezdců neměly seniorů. *Centuriae seniorum* pěchoty (od 45—60 let) byly povinny pouze k obraně města. Setniny mladých vojínův (od 17—45 let) vytáhly do boje v podobě falangy; řady byly 500 mužů dlouhé a 7 mužů hluboké. V prvních čtyřech řadách bojovali těžkooděnci 1. třídy, pátou řadu tvořili občané z druhé třídy, šestou a sedmou řadu občané ze třídy 3. a 4. Mimo falangu bojovali lehkooděnci ze třídy páté. Všeobecné popsání občanstva i jmění (*census*) dalo se po vypršení každého pětiletí (*lustrum*). Z té příčiny rozdělen Řím uvnitř hradeb na 4 tribus a ke každé přidělen jistý počet venkovských okresův (*regiones*). Vedení dotyčných listin měli na starosti *curatores tribuum*, jimž též svěřeno vybírání mimořádné daně k účelům válečným (*tributum*). K povinnostem, jež ukládaly se obyvatelstvu v centuriích zastoupenému, držilo se právo, scházeti se na sněmích po centuriích (*comitia centuriata*), ale zde rozhodováno *centuriatim* pouze o válce výbojně (napřed hlasovaly setniny jízdy, pak občané první třídy atd.). Všecka ostatní práva politická podržela i na dále *comitia curiata*. Plebejové získali novou ústavou aspoň to, že přijati jsou v řady občanstva, což první bylo vymožeností v úsilí jejich, dosíci úplné rovnoprávnosti občanské.

5. **Náboženství římské** spočívalo na náboženských názorech starolatinských a sabinských, k nimž později přistoupily živly řecké. Odtud rozeznávali se bohové domorodí od přistěhovalých. Znameníťjší bohové byli: 1. *Jupiter*, nejvyšší mezi všemi bohy, bůh hromu a blesku, vládce všehomíra. 2. Manželkou byla mu *Juno*, bohyně nebes. 3. S *Junonou* sprízněna byla *Diana*, prvotně bohyně Luny, později ztotožňována jest s řeckou *Artemidou* a *Hekatou*. 4. *Minerva*, bohyně moudrosti. 5. *Janus*, bůh počátku a konce. Zobrazen s dvěma obličejí. Chrám jeho v Římě zůstával zavřen v míru. 6. *Luna*. 7. *Sol*. 8. Z náboženství řeckého záhy přijati: *Apollo*, *Demeter (Ceres)* a *Hermes (Mercurius)*. 9. *Saturnus*, bůh úrody polní. 10. *Mars*, bůh jaré síly přírodní, později bůh války a ochránce Říma. 11. *Herkules*, původu latinského, splynul s řeckým *Heraklem*. 12. *Pikus*, ochránce lesův. 13. *Faunus*, bůh pastvin a stád. 14. *Silvanus*, ochránce sídel lesních. 15. *Feronia*, *Flora* a *Venus* (tato splynula později s řeckou *Afroditou*), bohyně květův, úrody a jara. 17. *Pales*, bohyně pastevcův. 17. *Vertumnus* a *Pomona*, ochránci podzimních plodin. 18. *Fontus*, bůh pramenův. 19. *Neptunus* přešel z kultu řeckého. 20. *Vulkanus*, bůh zhoubného

ohně. 21. *Vesta*, bohyně domácího krbu i občanského života. 22. *Orkus* byl vládcem v podsvětí, kdež v tichu věčném čistě duše zemřelých (*manes*) svůj měly stánek. Duše zatracených (*larvae*) v děsných podobách zjevovaly se smrtelníkům. 23. *Lares* a *Penates*, bůžkové domácí. 24. *Genii*, *Salus*, *Fides*, *Juventas*, *Pudicitia* etc.

Zobrazování bohův Římané původně neznali, ctili bohy své v pouhých symbolich (*Juppiter* ctěn v kameni, *Mars* v kopí, *Vesta* v ohni). V době pozdější hl. působením vlivu řeckého Římané zosobňovali bohy své, ale v bujně obrazotvornosti Řekům se nevyrovnali. Bohům obětováno doma. Sbory kněžské sloužily a podřízeny byly toliko účelům státu: 1. *Pontifices* (9, později 15), v jejichž čele *pontifex maximus*, měli dohled nad veškerou bohoslužbou, řídili kalendář, rozhodovali ve přích manželských a dědičských a zaznamenávali nejdůležitější příběhy (*annales pontificum*). 2. *Flamines* přiřčení službě tří hlavních božstev (*flamen Dialis*, *Martialis* a *Quirinalis*). 3. *Fetiales* (20) vypořídali válku a sjednávali mír dle posvátných obyčejů. 4. *Augures* (9, později 15) zpytovali vůli bohů v čas potřeby veřejné (*auspicia*) ze znamení na nebi (hromu a blesku), z letu ptactva a zobání posvátných kuřat. K nim družili se 5. *Haruspices*, kteří věštili ze vnitřnosti obětovaných zvířat. 6. *Vestalské panny* (6) chovaly věčný oheň a paladium s nebe spadlé. 7. *Salii*, zasvěcení službě *Martově* (*Mars Gradivus*) a k ochraně svatých štítův (*ancilia*), tvořili dva sbory po 12 členech; pořádali slavnosti k počtě *Martově* (v bř.).

3. Republika za vlády patriciův. (510—366).

př. Kr.

510

Královská rodina Tarquiniovcův vypuzena. Řím stal se aristokratickou republikou, v jejímž čele dva konsulové. Převrat způsoben patricii, kteří plebeje získali některými ústupky: komitii centuriatním popráno účastenství v zákonodárství, přenecháno jim právo provokační, jež též na plebeje rozšířeno, a právo voliti nejvyšší úředníky. Mimo to doplněn senat ze zámožných rodin plebejských. Odtud *patres* (et) *conscripti*.

509

L. Junius Brutus a L. Tarquinius Kollatinus prvními konsuly. Povstání v Římě, vzniklé ve prospěch vypuzené rodiny královské, v zárodku krvavě potlačeno (synové *Brutovi* popraveni). Jméni rodiny královské ponecháno plebejům. *Tarquinius Kollatinus* odchází, podezírán jsa, dobrovolně do vyhnanství. Jeho místo zaujal *P. Valerius Publícola* (t. j. přítel lidu).

Ústava. V čele státu dva konsulové (do času decemvirův zvaní jsou *praetores* nebo *iudices*), kteří voleni jsou od komitii centuriatních z patriciův na dobu jednoho roku. V dobách pozdějších odcházeli po uplynutí úřední moci jako *prokonsulové* do provincií. Úřadovati počali 1. lednem. Dle nich zván též rok. Oznaky důstojnosti měli jako dříve králové (sr. 73). Zemřel-li konsul v roce,

zvolen jeho zástupce, *consul suffectus*. Ze skutků svých byli odpovědní a měli vzájemné právo veta. Působnost jejich: 1. Imperium (správa státu v době míru i války). 2. *Auspicia publica*. 3. Svolávatí komitíia a senat. 4. *Census*. 5. *Lectio senatus*. 5. Jmenovatí (2) *quaestory*, jichž působnost (*quaestores parricidii*) rozšířena zákonem *Valeriovým* r. 509 i na správu financí (*quaestores aerarii*). Kněžskou moc králův vykonával *rex sacrificulus*, ježž doživotně ustanovoval *pontifex maximus*. V působnosti soudní obmezení konsulové r. 509 zákonem (*lex Valeria de provocatione*), jímž dopouštělo se odsouzení k smrti neb trestům tělesným (kromě práva vojenského) odvolati se ke komitii centuriatním (viz shora). *Provokace* vztahovala se pouze na obvod města. Vedle konsulův v řízení státu účastnil se senat, jehož moc vždy větší, ani konsulové jsouce odpovědní netroufali sobě užívati moci své bez jeho rady a rozhodnutí. Tak stali se výkonnými orgány senatu, jenž jednal o předlokách zákonodárných, řídil záležitosti zahraniční a (později) v rukou měl i vedení války. **Comitia centuriata.** Působnost: 1. Rozhodování o válce a míru. 2. Volba konsulův, později praetorův a censorův. 3. Přijímání neb zavrhování zákonodárných předloh. 4. *Provokace*. **Comitia curiata** v působnosti politické obmezena na potvrzování voleb a úradkův, ježž předsevzaty v komitii centuriatních. Tak aspoň rozumí se rčení: *patres* (*patricii*) *auctores fiant*. Jinak rozhodováno tu o záležitostech čistě patricijských (*arrogatio* čili přijetí svéprávného za vlastního, *transitio* ad *plebem* a p.). V době pozdější pozbyla všeliké váhy a zanikla úplně.

př. Kr.

507

Porsena, král z etruského města *Klusia*, udeřil na Řím, zmocnil se města a držel je nějaký čas v poddanství. V míru získal asi 1/3 římského území. Neměl tedy *Porsena* v úmyslu, jak pověst udává, pomoci vypuzeným Tarquiniovcům k trůnu. Porážku tuto hleděli Římané zastříti pověstmi o skutcích hrábských (*Horatius Kokles*, *Mucius Scaevola*, *Kloelia*).

504

Sabián Atta Clausus (*Appius Claudius*), usadiv se na území římském za řekou *Anionem* s 5000 členy svého rodu a klienty, přijat jest mezi rody patriciův. Téže asi doby spatřujeme Řím s okolím rozdělený na 4 tribue městské (*tribus urbanae*) a 17 tribuí venkovských (*tribus rusticae*). Počet tribuí vzrostl poněmáhlu na 35 a zůstal potom stále na této výši, neboť pozdější novoobčané vřadování jsou do těchto okresů, třeba bydlíště jejich bylo na vzdáleném místě.

Odstoupeného území nabyli Římané jen poněmáhlu: úlevou byla jim zajisté porážka, kterou utrpěli stejného času *Etruskové* při pokusu dobytí *Latia* (Latinům přispěla řecká osada *Kyme* s *Aristodemem* v čele). Řím v nebezpečení i na jiných stranách: *Aequové* a *Volskové* zmocnili se měst odňatých jim v době královské; *Vejentové* zakročili ve prospěch vypuzených Tarquiniovců (poraženi jsou v *lese Arsijském* v j. Etrurii mezi *Vejem* a Římem; v souboji padli *J. Brutus* a Tarquiniovcův syn *Aruns*) a 24 města

spolku latinského pozvedla zbraň, aby vyprostila se z hegemonie římské. To příčinou, že zřízena diktatura (*lex de dictatore creando*): na rozkaz senatu a ve srozumění s ním jmenoval jeden z konsulů po vykonaných auspiciích na dobu nebezpečnosti (nejdéle na 6 měsíců) diktatora s mocí neomezenou doma i v poli. (Prvním diktátorem *T. Larcius* r. 501). Pomocníkem diktátorem byl *magister equitum*.

př. Kr.

496 Diktator *Aulus Postumius* porazil Latiny na úpatí hory *Algidu* u jezera *Regillu*, v. od hory *Albanské*.

Stejně doby zmitána republika římská též bouřemi vnitřními, jichž příčina vězela v poměrech politických a sociálních. Národu, zastoupenému v komitích centuriálních, náležela sice dosti důležitá práva politická, ale hlavní moc v státě měli nicméně patriciové ve svých rukou. Oni vládli v senatě, a jedině z jejich řady bráni nejvyšší úředníci, již ovšem hleděli prospěchu pouze své strany. Rozhodování dostávalo se poněkud do rukou rodin nejzámožnějších (*Valeriové, Horatiové, Fabiové, Quinktiiové, Klaudiové*). To trnem v oku plebejům zámožným, kdežto plebejové ostatní měli příčinu k nespokojenosti po straně jiné: vyzbrojení do války bylo nákladné, zanedbáváním prací polních v době války klesalo jejich hospodářství, zničení polností nepřítelem dotýkalo se hlavně statkářův malých, úřadování patricijské bylo strannické, zákony dlužní byly přísné a závázely dlužníky do žalářů patricijských a do otroctví, *ager publicus* rozdělován až na malé výjimky pouze patriciům za mírné nájemné, jež však od *quaestorův* ani nežádáno, a tak přecházel majetek státní do rukou šlechty (patriciův).

R. 495 zpěčují se plebejové táhnouti do války proti *Volskům*. Odpor uchlácholen konsulem *P. Serviliem*, jenž na čas války zákony dlužní zastavil. Roku následujícího stihla se válka znova. Plebejové táhnou do boje pouze na přímluvy oblíbeného diktatora *M. Valeria*. Tento po ukončení vítězné války marně žádá na senatu úlevy pro plebeje. To příčinou

494 **vystěhování plebejův na Horu svatou sv. od Říma** na pr. bř. doln. Aniona (*Secessio plebis in Montem sacrum*). *L. Sicinius Bellutus* vojensky spořádané plebeje odvádí za řeku *Anio*, kdež předsevzato založiti nové (plebejské) město. Diktator *M. Valerius* zprostředkoval narovnání (vypravování o *Meneniovi Agrippovi* jest smyšlenkou doby pozdější). Toho docíleno smlouvou (*leges sacratae*), dle které: 1. Prohlášeno prominutí trestu za čin vykonaný. 2. Urovnány poměry dlužní. 3. K ochraně plebejův zřízeny zvláštní úřady plebejské (tribuni plebis a aediles plebis).

Tribuni plebis (nejprve 2, pak 5, posléze 10) voleni jsou každoročně z plebejův zprvu v komitích centuriálních. Po čas úřadování byli nedotknutelní (*sacrosancti*). Působnost jejich ustálila se časem následovně: 1. Ochraňovali plebeje proti všelikému bezpráví (*ius auxilii*). 2. Směli zastavovati vykonávání rozsudkův a klásti odpor proti každému opatření správy veřejné (*ius intercedendi*). 3. Svolávali plebs ke komitiím (*ius cum plebe agendi*). **Comitia**

tributa svolávána byla dle potřeby. Až do decemvirův účastnili se jich pouze plebejové podle jednotlivých tribunů bez ohledu na stáří a jmění. Snesení jejich nazývána *plebiscita*. 4. Byli přítomni zasedáním senatu, kdež pozvedali hlasu (*veto*) proti usnesení, kdykoli zdála se čeliti proti zájmům plebejským (*ius cum patribus agendi et sententiam dicendi*). 5. Měli právo zatýkati každého, kdož by jim v úřadování zbraňoval (*ius prensionis*). 6. Moc jejich nesaňala za obvod městský a nevztahovala se na imperium militare (na diktatora). 7. Měli vzájemné právo veta a byli z úřadování svého zodpovědní. — Pomocníky tribunův byli *aedilové* (2). Jmenování jsou od tribunův. Působnost: 1. Usnesení plebejská a listiny práv plebejských se týkající v chrámě *Cereřině* uschovávali. 2. Dohlížeti na trhy (*cura annonae*) a na pořádek v městě (*cura urbis*). 3. Pořádati slavnosti plebejské (*ludi plebei*).

Zřízení tribunatu nebyl učiněn konec bouřím vnitřním: boj veden nyní aspoň cestou zákonů; na jedné straně patriciové s konsuly v čele, na druhé plebejové vedeni tribuny.

př. Kr.

493 **Konsul Spurius Cassius obnovil spolek s městy latinskými** (*Foedus aequum: connubium, commercium* s právem přestěhovacím, vzájemná pomoc ve válce s rovným dělením koristi).

Ustavivně války s *Aequy* a *Volsky*. Římané zakládají vojenské osady (*Velitrae, Suessa Pometia, Ardea*), jež osazují též obyvatelstvem z měst latinských. Do doby této připadá 491 **pověst o Koriolanovi**, kterou znázorňovala se důležitost práv plebejských první secessí nabytých: *K. Marcius Coriolanus*, jemuž byli proti ústupky učiněné plebejům, navrhl senatu v čas hladu, v Římě neúrodou vzniklého, aby obilí, v Kampanii a Etrurii zakoupené, bylo plebejům rozděleno pod výminkou, když by se vzdali tribunatu. Soudu tribunův před komitěmi tributními unikl dobrovolným vyhnanstvím do země *Volskův*, kdež bezpochyby v čele uprchlíkův římských stejně smýšlejících připojil se k vojsku, jež *Attius Tullus* vedl do boje proti Římu. Od dobývání obleženého města upustil Koriolanus teprve na prosby matky *Veturie* a manželky *Volumnie*. Zemřel ve vyhnanství.

486 **Hernikové přijati jsou do spolku latinského.**

486 **Sp. Cassius Viscellinus**, jsa po třetí konsulem, provedl zákon, aby vyměřeno bylo polstvo státní (*ager publicus*), aby část jeho byla rozdána mezi chudé plebeje (zabránění proletariatu) a ostatek přenechán patriciům v nájmu (první *lex agraria*). Patriciové dovedli překaziti provedení zákona tohoto, obžalovali navrhovatele a opravili jej. (Údátost tato není s dostatek zaručena.)

486—479 Patriciové volili za konsula vždy jednoho člena z rodu **Fabiův**, aby záměrem způsobu *Kassiova* bylo tím ještěji zabráněno. **Fabiové** odvraceli lid od záležitostí vnitřních zdvižením nebezpečné války proti *Vejentům*. V této době v čele jedné strany patricijské, přející požadavkům plebejským, stojí *Horatiové* a *Valeriové*.

- př. Kr.
479 **Fabiové**, zneprátelivše se s patricií, přešli na stranu chudiny. Neshody z toho jim vzniklé byly příčinou, že vystěhovali se z Říma a usadili se (306 gentilův a 4000 klientův) v území *Vejentův*, jež svou silou chtěli učiniti Římu neškodnými.
- 477 *Fabiové* poraženi jsou a téměř vyhubeni od *Vejentův* v bitvě při říčce *Kremeře*, přítoku doln. *Tibera* z pr. bř.
- 473 Tribun *Gnaeus Genucius* zavražděn, poněvadž odvážil se pohnat bývalé konsuly před soud pro rušení zákonův agrarních. Roztrpčená plebs provedla
- 471 zákon *Publilia Volerona*, aby tribunové a aedilové voleni byli v komitích tribuních (*ut plebei magistratus tributis comitiis fierent*).
- 462 Tribun *K. Terentilius Arsa* učinil v komitích tribuních návrh, aby komise pěti plebejů vypracovala psané zákony, kterými by imperium konsulské bylo řádně omezeno a tím postaveni plebejův k patriciům na jisto vyčleno (*ut quinque viri creentur legibus de imperio consulari scribendis*). Návrhem tímto rozpoutány strannické vášně ještě více. Té doby dobrodružný Sabiňan *Appius Herdonius* v čele politických uprchlíků římských pokusil se (460) o dobytí města (zmocniv se *Kapitolia*), a *Aequové* obklíčili (458) vojsko konsula *L. Minucia* na hoře *Algidu* (vyproštěno diktátorem *L. Quinctiem Cincinnatem*). Poněvadž kloni se patriciové k smíru: a) 457 rozmnožen počet tribunův na 10; b) 456 přenechán *Aventinu* chudým plebejům (*lex Iulia de Aventino publicando*); c) 454 určena výška pokut, jež konsulům bylo dovoleno ukládati, jinak bylo lze užiti práva provokačního (sr. 77). — Plebejové požadavek dřívější zmírnili aspoň potud, že upustili od výhradného účastenství při žádaném sepsání zákonův, k němuž senát v zásadě svolil, vyslav (454) prozatím do *Řecka* a jižní *Italie* tři vyslance, aby poznali zákony řecké. Po jich návratu:
- 451 **Decemvirat** (*decemviri consulari imperio legibus scribendis*). Komise desíti mužův, mající za úkol napsati zákony, byla zvolena v komitích centuriatních na dobu jednoho roku s plnou mocí vládní: přestala na ten čas působnost všech úřadův i provokace (plebejové spokojili se i tím, že do komise zvoleni byli pouze patriciové).
- Dílem decemvirův 10 desek zákonův, jež však nebyly úplny. Proto i na rok 450 předsevzata volba nových decemvirův (tenkrát zvoleno též několik plebejů). Zákony doplněny nyní ještě dvěma deskama (*leges duodecim tabularum*, trvalý to „fons omnis publici privatique iuris“). Decemvirové roku druhého prosluli neblaze ve správě státu činy násilnými (hl. *Appius Klaudius*) a nevzdali se vlády ani po vypršení lhůty zákonné, ač je k tomu mírná strana patricijská (*Horatiův* a *Valeriův*) napomínala. Zavraždění plebejského tribuna *L. Sikkia Dentata* a zneuctění *Virgínie*, nevěsty býv. tribuna *L. Icilia*, nespravedlivým nálezem soudním daly podnět k revoluci: lid v Římě povstal a vojsko do boje proti *Aequům* a Sabiňanům vyslané obsadilo *Aventin* a pak *Horu svatou* (druhá

secessio plebis in Montem sacrum). Decemvirové přinuceni vzdáti se vlády (*Appius Klaudius* a *Spurius Oppius* zbavili se života v žaláři, ostatní decemviry stihlo vyhnanství), vláda pravidelná obnovena. Nově zvoleni konsulové, *L. Valerius* a *M. Horatius*, usmířili plebeje zákony zv.

př. Kr.

- 449 **Leges Valeriae Horatae**: 1. *Ne quis ullum magistratum sine provocatione crearet, qui creasset, eum ius fasque esset occidi* (právo provokační mělo míti volný průchod vždy, tedy i v době diktatury). 2. *Ut qui tribunis plebis, aedilibus nocisset, eius caput Jovi sacrum esset* (nedotknutelnost tribunův a aedilův zaručena). 3. *Ut quod tributum plebs iussisset, populum teneret* (comitia tributa nabyla moci zákonodárné, ač comitia centuriata své dřívější působnosti nepozbyla. Od té doby účastni se komití tribuních všechno obyvatelstvo, plebejové i patriciové). Vedle komití tribuních svolávána i na dále concilia plebis od tribunův k volbě tribunův a aedilův a k vyřizování záležitostí čistě plebejských. V téže době patricijští
- 447 **quaestorové** voleni jsou v komitích tribuních. O něco později (421) rozmnožen počet jejich na 4 (*q. urbani* a *militares*), r. 409 přistoupen úřad ten i plebejům. R. 289 (*lex Papiria*) působnost quaestorův jakožto „quaestores parricidii“ přenesena na úředníky zv. „*tresviri capitales*“; zbyla tedy quaestorům správa pokladny státní (*aerarium*), umístěné v chrámu *Saturnově*, a dozor nad účtováním všech příjmův a vydání státních. Mimo to bylo jim opatrovati v témž chrámu všechny veřejné listiny (zákony, usnesení senatu, listiny censorův). V provinciích vedle správy pokladny náleželo jim zastupovati vojevůdce a místodržitele ve věcech vojenských a soudních. (Časem počet jejich vzrostl dle potřeby, za *Caesara* 40). Zápasení plebejův s patricií o rovná práva trvá dále:
- 445 **Zákon tribuna G. Kanuleia**, jímž dopouštěly se právní sňatky mezi plebeji a patricií (*lex Canuleia de connubio: ut connubia plebi cum patribus essent*). Návrhu devíti kolegův *Kanulejových*, aby úřad konsulský i plebejům byl přístupným (*ut alterum ex plebe consulum fieri liceret*), vzpírali se patriciové houževnatě. Konečně došlo ke shodě, dle které měli státi v čele republiky od r.
- 444 **tribunové vojenští s mocí konsulskou** (*tribuni militum consulari potestate*), voleni v komitích centuriatních z patriciův i plebejův (*promiscue ex patribus et plebe*), ač tak, že příslušelo senatu rozhodnouti, zda provést se má volba konsulův neb tribunův vojenských (tito voleni z počátku 3, pak 4, konečně 6). Vlivem svým dosáhli toho nicméně patriciové, že dlouhou řadu let i na úřad tribunův vojenských voleni mužové z jejich řad (teprve r. 400 zvolen první plebej za tribuna vojenského). R.
- 443 **zřízen úřad censorův**, jímž hleděli patriciové pojistiti si do budoucna značnou část práv, až posud od konsulův vykonávaných. Censorové (2) voleni jsou pouze z patriciův v komitích centuriatních na dobu 5 let. (R. 433 *lex Aemilia* ob-

mezila úřadování censorův na jeden rok a 6 měsícův, ale volba nových censorův konala se i na dále po období pětiletém). *Působnost*: 1. Popis občanstva dle tříd (*census*); s ním souviselo sestavování senátu (*lectio senatus*) a jmenování rytířův (*recognitio equitum*). 2. Dohled na mravnost veřejnou i soukromnou (*regimen morum*): důtky pro zanedbávání povinností, přepych a t. p. mohly způsobiti vyloučení ze senátu (*senatu movere*) a ze stavu rytířského (*equum adimere*), aneb vřadění do nižší třídy občanstva. 3. Sestavovati rozpočet státní. Sem náleželo i pronajímání státního majetku, zadávání veřejných prací a dodávek. — Úřad censorův nabyl časem té váhy, že k němu navrhování pouze konsularové (*sanctissimus magistratus*).

př. Kr.

405—396 Římané válčí na novo s Vejenty. Neochotní k válce plebejové získání jsou vyplácením žoldu z pokladny státní. Obleženému městu nadarmo hledí přispěti Etruskové z *Kapeny* a *Falerií*. Římané konají poprvé službu vojenskou i v zímě. Válka skončena dobytím a rozbořením Vejí; palma vítězství připadla patricijskému diktátorovi M. Furiovi Kamillovi. Po válce nepokoje v Římě: plebejové provedli assignaci značné části území vejského, čemuž patricijové majíce v čele Kamilla se vzpírali. Nenáviděný *Kamillus* obžalován jest pro domnělé přivlastnění si kořisti ve válce nedávné a přinucen odejiti do vyhnanství (391).

Dalšímu šíření moci římské v Etrurii učinili na ten čas přítrž senostřím Gallové vpádem do Latia (sr. 70). Za příčinu vzali si porušení mezinárodního práva, ani římská vyslanci bojovali proti Gallům při obléhání *Klusia*.

390 Římané jsou poraženi od Gallův (Brennus) v bitvě nad říčkou Allii, přítoku Tibera z l. br. s. od Říma. Řím dobyt a vypálen, toliko na *Kapitolin* uhájil se M. Manlius. Po zrušení Latia vydali se Gallové na cestu zpáteční, davše si vyplatiti výkupné: snad nedostatek potravy a vpád Venetův do jejich území je k tomu příměl. (Pověst o husách kapitolských; též vítězství Kamillovo (*Vae victis*) jest výmyslem.) Po odtážení Gallův chtěli se plebejové usaditi ve *Vejích*; výmluvnosti *Kamillovo* podařilo se přiměti je k návratu do zrušeného Říma („*alter conditor urbis*“).

Vpádem galským otrěsena panství římské nad sousedními krajinami; obnoviti je bylo nyní úkolem Římanův. Bojováno tedy za tím účelem celou řadu let: panství římské rozšířeno od lesa Ciminského po krajiny Volskům. Té doby *Gallové* vpadli ještě několikrát do Latia, ale vždy jsou odraženi. R. 367 porazil je u *Alby* *Kamillus* po páté jsa diktátorem, a potom ještě pětkrát. Pověsti o rekovnosti římské: *Titus Manlius Torquatus*, *M. Valerius Korvus*. Změny v zařízení vojska taktéž *Kamillovi* se připisují. *Falanx* rozdělena na tři voje:

Předním vojem byli	1200 <i>hastati</i> : flos iuvenum pubescentium.
Druhým „ „	1200 <i>principes</i> : robustior aetas.
Třetím „ „	600 <i>triarii</i> : veteranus miles spectatae virtutis.
K tomu	1200 <i>velites</i> : rorarii (lehkooděnci).
	4200 = legio, k tomu 300 jezdcův.

Legie dle potřeby mohla se sesíliiti na 5000, 5200, 6000 neb 6200 pěších. Každý voj dělil se na 10 *manipulů* (legie tedy na 30). Později (v době Polybiově) za příčinou lepší taktiky byl rozdělen *manipulus* na dvě *centurie* (legie tedy měla 60 centurií). Rozdílnost v ozbrojení řídila se dle vojův a ne dle tříd. Těžkooděnci měli přilbici, krunýř, holeně, meč a štít. První dva voje opatřeny házecími oštěpy (*pilum*), *triarii* třímali kopí (*hasta*). Tito účastnili se boje, když bylo nejhůře (*res ad triarios pervenit*). Lehkooděnci tvořili vojsko pomocné a byli vzadu; jízda po stranách. 300 jezdců při každé legii dělilo se na 10 *turn* po 30 mužích. V době pozdější k vojsku tomuto přidružily se sbory spojencův (*socii*) z italských měst a latinských osad, a od druhé války punské pomocné sbory (*auxilia*) ze zemí, ve kterých válka vedena.

Po vpádu galským zmítán Řím vnitřními nepokoji: bída a dluby tížily plebeje chudé, kdežto plebejové bohatí těžce nesli, že z úřadu vojenských tribunův z pravidla jsou vylučováni (*patricius M. Manlius Capitolinus* obětí vášni strannických proto, že chudině byl dobrodincem a o dosažení jejich práv usiloval; r. 384 obžalován byl z velezrády a utracen). *Prospěchy obou stran plebejských* dovedly sloučiti

př. Kr.

376

návrhy zákonův tribuna K. Licinia Stolona a L. Sextia Laterana (*leges Liciniaie Sextiae*):

1. *Ut deducto eo de capite, quod usuris pernumeratum esset, id quod superesset, triennio aequis portionibus persolveretur.* (Zaplacné úroky měly býti od jistiny odečteny a zbytek splacen v pravidelných lhůtách v době tří let. Tím mělo býti zrušeno zchudlým a zadluženým plebejům). 2. *Ne quis plus quingenta iugera agri publici possideret.* (Nikdo neměl držeti v nájmu polstva státního více 500 juger. Tak byla pojištěna vždy část polstva veřejného pro assignaci). 3. *Ne tribunorum militum comitia fierent consulumque utique alter ex plebe crearetur.* (Volby vojenských tribunů měly přestati, a z konsulův měl býti vždy jeden plebejský.)

Od těchto návrhův nechtěla upustiti ani chudina ani aristokratie plebejská. Po 10 letech *prostřednictvím Kamillovm* přišlo k narovnání mezi patricii a plebeji, tak že přijaty

366 zákony Liciniovy Sextiovy (L. Sextius Lateranus

prvním plebejským konsulem) s tou výhradou, že *soudnictví* (ve přech občanských) vyňato z dosavadní působnosti konsulův a vneseno na zvláštní patricijské úředníky: *praetores*, z počátku jeden, od konce první války punské dva: *praetor urbanus* a *peregrinus*, pak 4, 6 a od doby Sullovy 8. Když zřízeny stálé porotní soudy, *quaestiones perpetuae*, v nichž se jednalo o veřejném právě, příslušela jim i pravomoc hrdelní.

Stejně doby rozmnožen počet *aedilův* o dva *aedily patricijské (aediles curules)*, jejichž působnost zvláštní jevila se ve přích obchodních a v pořádání nákladných slavností národních, lidí Romani či Maximi. Caesarem rozmnožen úřad *aedilský* ještě o dva: *aediles plebis ceriales*, jimž bylo starati se pouze o trh potravní.

4. Od zákonů Liciniových Sextiových do počátku válek punských. Boj o vládu nad Itálií (366—264).

Zákony Liciniových Sextiových nebyly sice odstraněny na-prosto rozdíl mezi patricii a plebeji, ale učiněna jimi aspoň přítrž domácím nepokojům a položen jimi základ k úplné rovnoprávnosti občanské. Tak již r. 365 úřad kurulský aedilův přístupem plebejům. R. 356 *G. Marcus Rutilus* stal se prvním plebejským diktátorem a r. 351 prvním plebejským censem. R. 342 domohli se plebejové práva k oběma hodnostem konsulským. R. 339 *leges Publiliae Philonis*: 1. *Ut plebs cita omnes Quirites tenerent* (komitía tributní postavena úplně na roveň komitíím centuriatním). 2. *Ut legum, quae comitiis centuriatis ferrentur, patres ante initum suffragium auctores fierent* (komitía kuriatní zavázána jsou dávatí napřed schválení svého ke snesením v komitích centuriatních). 3. *Ut alter utique ex plebe censor crearetur* (jeden z censorů má býti plebejský). R. 337 týž *Q. Publilius Philo* prvním plebejským praetorem. R. 326 *lex Poetelia Papiria* (Ne quis aeris alieni causa nectatur, utique bona tantummodo obnoxia sint) ulevila zchudlým a zadluženým potud, že po odstoupení jmění k dobru věřitelé byli jisti osobní svobodou, odstraněno otroctví pro dluhy. R. 312 vrátil censor *Appius Claudius* (proslavený svými velkolepými stavbami: via Appia, aqua Appia) četné propuštěnce a občany nemovitých statkův nemající do všech tribuí a dle majetku do všech centurií. Tuto radikální novotu změnil r. 304 *Q. Fabius Rullianus* potud, že propuštěnce a občany řečené obmezil na 4 tribue městské. R. 300 *lex Ogulnia* učinila hodnost pontifikův a augurův plebejům přístupnou. R. 287 povstání chudiny římské (*trēti secessio in m. Janiculum*), jemuž učiněn konec okamžitým ulevením bídy a pojištěním nabytých práv (287 *lex Hortensia* stanoví, že *concilia plebis* postavena na roveň komitíím tributním. Tribunům přičeno právo svolávati senát a činiti tu návrhy. R. 286 *lex Maenia* doplňuje druhý zákon Filonův tím, že tam dotčená schválení vztahovati se mají též na volby v komitích centuriatních předsevzaté. Nejdůležitější úřady byly sice nyní přístupny všem občanům, ale skutkem zůstávaly v rukou nejvznešenějších rodin římských: dovedly si je udržeti vychováním synův v tom směru, bohatstvím a vlivem na venek. Tak vytvořila se šlechta úřednická (*nobiles, optimates*), v jejíž řady dostati se bylo úkazem řídkým (*homines novi*).

př. Kr.

343—341 První válka samnitská.

Údaje o válce této jsou velice nejisté. Příčinu zavdali obyvatelé města *Kapuy* a *Teana*, žádající od Římanův pomoci proti svým samnitským soukmenovcům, do *Kampanie* ustavičně loupežné vpády činícím. (Samnité již od r. 445 do *Kampanie* pronikli. R. 423 zmocnili se *Kapuy*, kteráž jakož i ostatní krajina byly v moci Etruskův. Ze splnutí Samnitův s obyvatelstvem pávodním vzešli *Kampanové*, kteří již r. 417 i mocné osady řecké *Kymy* se zmocnili.) Konsul *M. Valerius Korvus* zvítězil u hory *Gauru* v *Kampanii* sv. od *Kymy*. V *Samniu* šťastně valčil *Kornelius*

Kossus. Po spojení obou vojsk římských poražení jsou Samnité u *Suessuly* jv. od *Kapuy*. V míru dostalo se *Kapuy* Římanům, *Teanium* zůstaveno Samnitům.

př. Kr.

340—338 Válka s Latiny.

Latinové nelibě nesli závislost od Říma. Za války samnitské vypraveno od nich do Říma poselství se žádostí, aby vždy jeden konsul a polovina senátu byli voleni z Latinův. Ve válce na straně Latinův *Kapuané*, *Volskové* a *Ausonové*. Dvě vítězství římská válku rozhodla: první pod *Vesuvem* (*T. Manlius Torquatus* a *P. Decius Mus*), druhé u *Trifana* z. od ústí ř. *Liria* v *Latiu*. Spolek latinský zrušen. *Latinové* vráždění jsou jednak do obce římské a utvořeny z nich dvě nové tribue, jednak poměr jejich k Římu upraven na základě zvl. smluv (většinou uděleno římské právo občanské bez práva hlasovacího, některé obce pozbaveny hradeb městských a skoro všechny potrestány odnětím části území, na němž zřizovány římské vojenské osady).

326—304 Druhá válka samnitská.

Založení osady *Fregell*, kterou hleděli Římané pojistiti sobě krajinu ř. *Liris*, a snaha jejich, aby města řecká v *Kampanii*, *Palaiopolis* a *Neapolis*, uvedli v odvislost, příčinou války.

Římanům hned z počátku války podařilo se přivésti na svou stranu řečená dvě města a mnohá jiná města *kampanská*; spolek s *Lukanými* a *Apuly* pojistil je proti *Tarentanům*, kteří penězi a válečnými potřebami Samnity zásobovali. Římané proklestili si sice *Samniem* cestu do *Apulie* a i na bojišti zůstali vítězi (r. 324 zvítězil nad Samnity *magister equitum Q. Fabius Rullianus* v nepřítomnosti diktátora *Q. Papiria Kursora*), ale Samnité nedali se tím odstrašiti v bojování dalším, a ve vyjednáváních smírných nechťeli ani slyšeti, aby vzdali se nárokův na vládu nad *Kampanií*. R. 321 poraženo vojsko římské od mladého vůdce samnitského *Gavia Pontia* v soutěskách *Kaudijských* (*Furculae Caudinae*), na hranicích *Kampanie* a *Samnie*. Na zprávu totiž, že Samnité dobývají apulského města *Lucerie*, dali se konsulové (*T. Veturius Calvinus* a *Sp. Postumius Albinus*) na cestu k ohroženému městu. V soutěskách *Kaudijských* vojsko římské přinuceno vzdáti se, zbraně mu odňaty a ono propuštěno teprve, když bylo pode jhem prošlo a mír s konsuly byl umluven (600 rukojmí mělo ručiti, že senát mír ten potvrdí). Senát i lid schválení míru odepřeli. V boji dalším Samnité vedou si útočně. Římané pozbyli sice *Fregell*, ale 319 dobyli *Lucerie* (konsul *L. Papirius Kursor*), osvobodili zde rukojmí *kaudijské* a posádku samnitskou přinutili projíti pode jhem. R. 316 obsadili Samnité několik důležitých míst v *Kampanii*, vtrhli pak do území *Volskům* a porazili římského diktátora *O. Fabia Rulliana* v průsmyku *Lautulském* na rozhraní území *Volskům* a *Aurunkům*. Od r. 314 rozhodný obrat štěstí válečného pro Římany: *Luceria*, *Capua*, *Nola*, *Fregellae* dobyty zpět; k zabezpečení území nabytého zakládány vojenské osady (*Luceria*, *Suessa*, *Saticula*, *Interamna*) a nákladné silnice (via *Appia*). R. 311 zdvihli se *Etruskové* k válce proti Římu, jsou však pře-

možení ve 3 letech: **Fabius Maximus Rullianus** prošel odvážně lesem Ciminským a ocitl se neočekávaně ve středu poděšených nepřátel, jež porazil r. 310 u jezera Vadimonského v jv. Etrurii nedaleko Tibera a 309 u Perusie v. od jezera Trasimenského. Tím síla Etruskův zlomena, neboť nejmocnější obce spěchaly učiniti mír (*Perusia, Cortona, Arretium, Tarquinii*); toliko *Volturni* vytrvali v odporu i nadále. Stejně doby na bojišti jižním statečně si vedl konsul *G. Marcius Rutilus* a diktátor *L. Papirius Cursor* (tento porazil Samnity ve velké bitvě u *Longuly* v Latii nedaleko Ardeje r. 309). V bojování pokračováno i nyní, neb k Samnitům přidali se *Umbrové, Hernikové, Marsové, Pelignové, Frentanové, Marrucinové a Picentové*. Římané poprvé vystrojili vojsko námořní (při dobývání kamp. *Nucerie*). R. 305 dohyto po bitvě vítězně hl. m. samnitské *Bovianum*, čímž skončení války urychleno. Spolek mezi městy hernickými zrušen. *Hernikové, Volskové a Aequové* musili spokojiti se římským právem občanským bez práva hlasovacího. Při *Samnitech* a ostatních jejich spolčencích spokojili se na oko Římané odstoupením nepatrné části území. Mimo to bylo Samnitům uznati neodvislost *Lukanův* a zřici se vlády nad *Kampanii*, která byla nyní římskou.

př. Kr.

304—298 Na půdě nově získané zakládány kvapem osady vojenské, jež spojovány nákladnými silnicemi.

298—290 Třetí válka samnitská.

Samnité hleděli nesvorné obce *lukanské* odvrátiti od Římanův, což se jim též podařilo. Od svých stranníkův voláni jsouce Římané na pomoc, vypravili jedno vojsko do *Lukanie* a druhé do *Samnie*. Obce *lukanské* přinutil konsul *L. Kornelius Scipio* odříci se spolku se Samnity, v *Samniu* zvitězil u *Tiferna* při horn. toku řeky stejného jména **Fabius Maximus Rullianus** a u *Maleventa* na j. země **P. Decius Mus** (297). Neočekávaný obrat ve válce způsobil samnitský vůdce *Gellius Egnatius* vtrhnuv do Etrurie, aby tu rozohnil obyvatelstvo k nové, všeobecné válce proti Římu. Se Samnity spojili se *Etruskové, Umbrové a senonští Gallové*. Římané napjali všechny síly své. Hlavní vojsko jejich (**Fabius Maximus Rullianus** a **P. Decius Mus**) porazilo Samnity a spojení ve velké bitvě u *Sentina* v *Umbrii* nad h. tokem ř. *Aesis* r. 295. *Umbrové, Etruskové a senonští Gallové* podrobili se Římanům, *Samnité* vytrvali v boji zoufalém dále: r. 293 poraženi jsou u *Aquilonie* v území *Hirpinuv* nedaleko hranic *apulských* (*Papirius Cursor ml. a Sp. Karvilius*) a posléze r. 292 na místě neznámém (*Fabius Maximus*). R. 291 pokorili se konsulovi *Kuriovu Dentatovi*: Římané spokojili se uznáním svrchovanosti a pomocí ve válce, jinak samostatnosti *Samnitův* ušetřili. R. 290 pokoreni jsou *Sabiňané* (*M. Kurius Dentatus*). Zakládání nových osad vojenských.

285—282 Římané válčí s Lukany a Bruttii,

spojenci svými ve válce samnitské. *Thurií* a jiné obce řecké v Itálii jižní, znepokojovány jsouce ustavičně loupežnými vpády *Lukanův a Bruttioův*, daly se v ochranu Říma. Poselstvo

římské, mající *Lukany* odvrátiti od vpádů řečených, bylo uvězněno. *Lukanové* pobouřili pak proti Římu *Etrusky, Umbry a Gally senonské*. Od těchto 284 poražen praetor *L. Caecilius Metellus* u *Arretia* nad h. Arnem. Poselstvo římské, ke *Gallům senonským* vyslané, utraceno jest způsobem hanebným. R. 283 konsul **P. Dolabella** vnikl do území *Senonského* a vykonal ukrutnou pomstu na zemi i na obyvatelstvu. *Sená*, poborené hl. město *senonské*, proměněno v osadu římskou. Skutkem tím postrašení a pobouření jsou keltičti *Boiové*. Přidali se k *Etruskům a Keltům senonským*, ale poraženi nejprve nedaleko jezera *Vadimonského* (283) a brzo potom u *Populonie* ve středu Etrurie na pobřeží r. 282. Tím skončena válka *etruskokeltická*. Na bojišti jižním *Samnitě a Tarentané* k boji v čas se neodhodlali. *Lukanové a Bruttiové* poraženi jsou od **Q. Fabricia** před *Thuriemi* v bitvě rozhodné (282). *Locri, Thurii, Kroton a Rhegion* vešly ve spolek s Římany a přijaly posádky římské do svých hradeb.

př. Kr.

282—272 Válka s Tarentany a Pyrrhem Epirským.

Příčina války: podporování *Lukanův* ve válce předešlé, zajištění loží římských, které na cestě do *Seny galské* v zálivu *Tarentském* zakotvily (mužstvo bylo dílem pobito, dílem do otroctví prodáno), přepadení a potrestání *Thurií* pro spolek s Římany a neslychaná pohana poselstva římského (*L. Postumius*), do *Tarenta* vyslaného (281).

Tarentané, bohatstvím sice oplývající, ale jinak zženštilí a prostopášii, hledali spásy v pomoci krále *epirského Pyrrha**). Tento sice přišel (25.000 bojovníků a 20 slonů), ale hned z počátku vedl si v *Tarentu* ne jako spojence, nýbrž jako neobmezený vládce (mnoho *Tarentanů* utíká se do Říma).

280 V bitvě u *Herakleie* nedaleko pob. zálivu *Tarentského* v *Lukanii* poraženi jsou Římané (*konsul P. Laevinus*) od *Pyrrha* (bitva rozhodnuta slony — boves *Lucas*). Ztráty *Pyrrhovy* v boji veliké. Proto vysílá *Pyrr.* *Kineu* vyjednávat o mír, ač přidali se k němu *Lukanové, Bruttiové, Samnité a většina měst řeckých*. *Kineovi* dává senat (zde hl. slepý konsular *Appius Klau dius*) hrdou odpověď: Římané budou jednati s *Pyrrhem* o mír, až tento půdu italskou opustí.

279 Bitva u *Askula* v *Apulii* s. od h. toku *Aufidu*. *Pyrrhus* zvitězil sice nad Římany, ale za velkých ztrát. („Ještě jedno takové vítězství a veta bude po mně“). Proto přál si nyní s Římem nějak vyrovnati se, by mohl čestně opustiti půdu italskou. Vhod mu tedy přišlo poselství *Syrakusanův*, žádající o pomoc proti *Karthagiňanům* a *Mamertinům*. S Římany učiněno příměří, v *Tarentě* zanechána posádka.

*) Pocházel z král. rodu *Aiakovců* v krajině *Molossův* (sr. 27). Zbaven v útlém mládí otcovské říše, žil na dvoře *Ptolemajovců*. Bojoval u *Ipsu* (301), došel potom vlády ve své říši a opanoval na čas i *Makedonii*. Nyní zamýšlel po příkladě svého strýce *Alexandra Velkého* založiti velikou říši *Hellenskou*, ovšem na západě.

př. Kr.
278—275 **Pyrrhus** na Sicílii (sr. 14). V čase tom bojují Římané o obnovení bývalé své moci v Itálii. *Samnité* a *Lukanové* volají Pyrrha k rychlé pomoci.

275 **Pyrrhus** poražen u *Maleventa* v j. Samniu od konsula *Mania Kuria Dentata* tak rozhodně, že do Epira se vrátil, aby se přichystal na novou výpravu proti Římu, ale zemřel již r. 272 (sr. 65). Teprve po smrti jeho vydán *Tarent* od vojevůdce Pyrrhova *Milona* Římanům, čímž válka skončena.

Přemožením několika menších kmenů (*Picentův*, *Sallentinův*) v letech potomních (—266) dokonali Římané boje o vládu nad Itálií střední a jižní. V území pokořeném neb nově nabytém zakládány vojenské osady a silnice. Mimo to hleděli Římané pojistiti sobě vládu též ve vodách italských, opevňujíce důležitéjší přístavy a zřizujíce loďstvo přispěním měst řeckých (r. 311 ustanoveni dva velitelé námořní — *duoviri navales*, a r. 267 čtyři *quaestorové* lodní — *quaestores classici*).

V té době seznámili se Římané u Řekův dolnoitalských s výhodami a ražením mince stříbrné. Od času *decemvirův* užívali peněz měděných (spězových). Jednotkou byl *as libralis*, vážící 1 libru římskou (327 gr, 40 h), a *uncia*, jichž na *as* počítáno 12. Nyní, od r. 268, vzat za základ stříbrný *desitias*, *denarius* (asi 82 h), polovice jeho byla *quinarius* a čtvrtina *sestercius*. Dle *sesterciiů* počítány všechny velké obnosy. Vedle těchto stříbrných peněz zůstal starý *as*, ale ražen stále lehčí, tak že v době *Liviové* platil asi 8 h. Od dob *Caesarových* a *Augustových* zobecněla místo stříbrné měna zlatá. Hlavní peněz zlatý byl *aureus* (20 K později 12 K). Z cizích peněz byly v Římě v oběhu řecké drachmy a pergamské *cistophori*, stříbrná mince v M. Asii nejvíce rozšířené; v Řecku byla za 4 drachmy, v Římě za 3 denary. Pak peníze egyptské (ptolemajské) a syrské.

Při organizaci vlády nad podrobenými krajinami italskými řídili se Římané zásadou, že panuje ten, kdo dělí (*divide et impera*). Bylo pak postavení jednotlivých obcí od Římanův odvislých toto:

1. *Coloniae civium Romanorum*. Přemoženým obcím odnímal Římané část území (obyčejně $\frac{1}{3}$), kteréž pak zůstávalo buď polstvem státním, nebo bylo prodáno aneb osadníkům římským uděleno. Tito, přestěhovavše se do obce již stávající, tvořili zde zvláštní třídu obyvatelstva — městskou aristokracii, z níž voleni *dekurioni* t. j. senat, v němž *duoviri* byly nejvyšší městskou instancí. Římskými občany zůstávali nicméně osadníci římsí i na dále (*civitates cum suffragio et iure honorum*). Postavení tohoto požívaly též mnohé obce sabinské a latinské pro zvláštní zásluhu, kterých si o stát římský dobyly. Z příčin podobných udělováno bylo právo to v době pozdější i jiným obcím italským.

2. *Civitates sine suffragio*: a) *Municipia*. Jménem tím označovalo se neúplné městské právo římské, jež udělováno bylo po zrušení spolku latinského mnohým městům latinským a i jiným. Obec taková požívala kommercia a *konnubia*, zachovávala své zvláštní zřízení, ač tak, že ono přizpůsobováno co nejvíce zřízení římskému,

ale za to neměla důležitých práv politických (práva hlasovati při volbách a přístupu k úřadům). V době války stavěti jim bylo mužstvo do legií. b) *Praefecturae*. Při největším počtu municipií shledáváme zřízení *praefektury*. Do takových obcí totiž posílán každoročně od praetora „*praefectus iuri dicundo*“ jakožto nejvyšší instance soudní, aniž jinak zřízení ostatní bylo změněno.

3. *Civitates sociae et foederatae*: a) *Obce s právem latinským (ius latinum)*. K nim náležely obce latinské, pokud při svém vlastním právu městském se zachovati dovedly (jako *Tibur* a *Praeneste*), a jiné obce s právem latinským, hojně po Itálii rozšířené. Obce tyto požívaly samosprávy obecní, *konnubia*, kommercia a práva přestěhovacích (každý obyvatel takové obce mohl usaditi se v Římě a požívatí tu do jisté míry plného práva občanského) a účastenství v pronajímání a požívání státního polstva. Vojska jejich bojovala po boku legií římských. b) *Obce bez práva latinského*. Poměr jejich k Římu upraven ne všude stejně (*civitates foederatae*). Nannoze blížilo se postavení jejich k obcím s právem latinským, jinde opět (jako při spojencích *sabellských*) mělo ráz tuhé závislosti, jmenovitě při pomoci vojenské.

5. Od počátku válek punských až po Gracehy (264—133).

př. Kr.
264—241 První válka punská.

Příčina války: *Mamertini* messanští žádali Římanův o pomoc proti *Syrakuským* (sr. 13, 14). Senát rozpakoval se, neb vkročení vojska římského na půdu sicílskou mělo by v zápětí válku s *Karthagiány*. Bojechtivi konsulové *App. Klaudius* a *M. Fulvius* vnesli rozhodnutí na komitě centuriatní, jež prohlásily se pro pomoc (265). Když předvoj římský dospěl do *Rhegia* (*G. Klaudius*), oznáměno mu z *Messany*, že pomoci římské již netřeba, ježto *Mamertini* prostřednictvím *Karthagiánův* smířili se s *Hieronem*. *Klaudius* nedal se tím másti; přeplavil se přes úžinu a zmocnil se lsi *Hannonna*, jenž vyprostil se ze zajetí vydáním hradu *Messanského* (264). Tak počala se válka (*Hanno* od *Karthagiánův* ukřižován).

Strany válečné. Řím státem kontinentálním, *Karthago* státem námořním. V Římě ústava demokratická, v *Karthagině* aristokraticko-oligarchická. Řím mohl spoléhati na pomoc národův podrobených a spojeneckých, v *Karthagině* hluboké zášti národův ujařmených, číhajících na první příležitost vzpoury. Prostředky válečné větší na straně punské, ale vojsko římské občanské, kdežto vojsko punské žoldnéřské. Průběh války:

- 264 *Karthagiáné* ve spolku s *Hieronem* oblehli Římanův v *Messaně*. Konsul *Appius Klaudius Kaudex*, přišedší s hlavní mocí z *Rhegia* před *Messanu*, vyprostil obleženě.
- 263 Konsul *M. Valerius Maximus* porazil na hlavu spojené vojsko *syrakuskokarthaginiské* (zván odtud *Messala*).

- pr. Kr.
Hieró II. povolil nátlaku svého lidu a vešel s Římany v mír a spolek. Příkladem toho následovaly četné obce řecké.
- 262 Akragas, hlavní pevnost karthaginská na jihu sicilském, dobyta od Římanův po 7měsíčním obléhání.
- 261 Římané vystrojili loďstvo válečné dle vzoru pětiveslice punské, na břehu Bruttia rozkotané, a opatřili je padacími mosty (*corvi*).
- 260 Konsul G. Duilius zvítězil u Myl na sv. břehu sicilském nad loďstvem karthaginským (*Hannibal*, syn Giskův).
- Columna rostrata z parského mramoru na fóru v Římě trvalým pomníkem prvního námořního vítězství římského.
- 260—257 Tuhé, ale nerozhodné boje na Sicílii (zde *Hamilkar* hrdinsky odporuje z Panormu a z Drepana), *Sardinii* a *Korsice*.
- 257 Nerozhodná bitva námořní u předhoří *Tyndarijského* jz. od Myl.
- 256 Senát římský usnesl se přeložiti dějiště války do Afriky. I vypravení konsulové *M. Atilius Regulus* a *L. Manli*. *Fulso* v čele 330 lodí; na jižním pobřeží sicilském vzato na palubu 40000 bojovníků. Loďstvo karthaginské, počtem 350, hledělo překaziti výpravu tuto, ale bylo poraženo
- 256 ve velkolepé bitvě u mysu *Eknomu* na jižním pobř. sicilském. Konsulové přistáli pak bez překážky na břehu africkém, kdež, zmocnivše se přístavu *Klupejského* j. od předhoří *Bonu*, vítězně plenili území karthaginské. Dosavadní štěstí válečné příčinou skutku neopatrného: na rozkaz senatu vrátil se konsul *Manlius* s hlavní mocí do Itálie (20000 zajatců prodáno v Římě do otroctví). V Africe zůstaven *Regulus* s 40 lodmi, 15000 pěšimi a 500 jezdci. I nyní prálo štěstí zbraním římským, které podporovány domorodci, vzbouřenými proti Punům. Karthagiňané žádají o mír. *Regulus* klade podmínky kruté. To příčinou posledního zoufalého odporu; vojsko karthaginské sesílono žoldnéři řeckými a jezdci numidskými, dobrá kázeň veň uvedena a zkušený *Spartan Xanthippos* postaven mu v čelo. Tento
- 255 porazil vojsko římské v rovině u *Tunet* z. od *Karthaginy*; *Regulus* upadl do zajetí, a z vojska římského jen 2000 zachránili se útekem do *Klupeie*.
- 254 Římané zvítězili v bitvě námořní u předhoří *Hermajského* (nyní *Bon*). Výsledek vítězství toho jen ten, že vyproštěno bylo mužstvo v *Klupei*. Na cestě zpáteční zničena bouří nedaleko *Kamariny* na j. pobř. sicilském největší část loďstva (z 264 lodí zachráněno jen 80).
- Římané staví loďstvo nové (220 l.). Karthagiňané obnovili válčení na Sicílii (*Hasdrubal* přistál do *Lilybaea*). *Panormos* dobyt od Římanův.
- 253 Římané přistáli opět k břehům africkým, ale bylo jim vrátiti se bez porizení. Na cestě zpáteční ztro-

skotáno bouří na pobřeží lukanském 150 lodí. Senát odřekl se válčení na moři.

- pr. Kr.
252 Římané dobyli severního pobřeží sicilského.
- 251 *Hasdrubal* poražen na hlavu u *Panormu* od konsula *Caecilia Metella* (120 slonů zajato). Římané poznovu jali se válčiti na moři. Karthagiňané vyjednávají o mír. (*Regulus* v Římě zrazuje velkodušně senatu přijetí podmínek nabízených. Po zmařeném vyjednávání vrátil se do *Karthaginy*, kdež brzo zemřel. Pověsti o mukách, kterých bylo mu přetřpěti od *Karthagiňanův*, jsou smyšlenkou doby pozdější.)
- 250—249 *Lilybaeum* na z. bř. Sicílie obléháno od Římanův s velkým úsilím bez úspěchu.
- 249 V bitvě námořní u *Drepana* na z. bř. sicilském poražen konsul *P. Klaudius Pulcher* (vítězný *Adherbal* zajal a zničil 93 lodí římské). Téže doby neopatrností druhého konsula (*Junius Pullus*) ztroskotáno na j. břehu sicilském loďstvo spřízně k *Lilybaeu* plující. Senát odřekl se podruhé válčení na moři.
- 248—243 Při obapolné vysílenosti vedena válka bez rozhodných úspěchův. Obrat ve válčení nastal teprv, když postaven v čelo vojska karthaginského mladý hrdina *Hamilkar*, řečený *Barkas* (*Blesk*), jenž z pevného postavení na hoře *Erkte* s. od *Panormu* ohrožoval nejen okolní krajiny sicilské, ale i pobřeží italské. Též hora *Eryx* na sz. bř. sicilském od něho dobyta.
- 242 V Římě zřízeno z vlasteneckých darův nové loďstvo (200 pětiveslic), s nímž konsul *G. Lutatius Katulus* oblehl *Drepanon* a r.
- 241 zvítězil nad *Hannonem* v rozhodné bitvě u ostrovů *Aegatských* na z. bř. sicilském.
- Mír: 1. Karthagiňané zřekli se území svého na Sicílii, ostrovů *Aegatských* a *Liparských* a 2. zaplatili válečné náhrady 3200 talentův eubojských.
- Západní větší část *Sicílie* proměněna v první římskou provincii, kdežto menší území na jv. ponecháno věrnému spojenci Římanův, *Hieronovi II.*, králi syrakuskému.
- Vzdělanost. I. Od doby nejstarší do konce první války punské: písně lyrické obsahu jednak nábožného (*carmen Saliurum*, c. *fratrum Arvalium*), jednak světského (písně stolní, smuteční; versus *fescennini*, *fabulae atellanae*). Počátkové prosy: *fasti* (kalendář), paměti úředníkův (*libri magistratuum*; jich částí *libri lintei*), kroniky kněží (*annales maximi*), listiny o smlouvách (*sml. Tarquinia Sup.* s *Gabiemi*, *sml.* s *Karthaginou*, s *Latiny*, s *Ardeou*), zákony (*leges regiae*, *leges duodecim tabularum*), kroniky soukromé, náhrobní nápisy a t. p. V pláště následovali Římané vzorův etruských, *sabellští* kmenové v Dolní Itálii vzorův řeckých.

př. Kr.
241?

Opraveno sněmování po centuriích ve směru demokratickém, tak že právo předhlasovací centuriím rytířským bylo odňato a předhlasovací centurie (centuria praerogativa) určována losem. Mimo to zrušen nerovný počet centurií v jednotlivých třídách, aby tak neoprávněné převaze třídy první učiněn byl konec. Každá z 35 tribuí rozdělena na 5 tříd po dvou centuriích (1 seniorum a 1 iuniorum). K uvedeným 350 centuriím jest přičísti ještě 18 centurií jezdcův, po 2 cent. tesařův a hudebníkův a jednu cent. záložníkův (accensi). Bylo tedy nyní všech centurií 373.

240—238 Karthagiňané ohroženi vzpourou žoldnerův (*Hamilkar Barkas* zachránce vlasti). Z toho kořistili Římané a vynutili na Karthagiňanech odstoupení **Sardinie** a **Korsiky**.

230—228 **Římané válčí s Illyry.**

Břehy moře Jaderského znepokojujány byly loupežnými kmeny illyrskými, v jichž moc dostaly se i četné osady řecké (*Dyrrhachium*, *Apollonia*, *Korkyra*). Proti královně **Teutě**, sídlící ve *Skodře*, voláni jsou Římané od řeckých osad na pomoc. Po krátkém boji přinucena **Teuta** k míru, v němž donucena propustiti všecky osady řecké z nadvlády, podvoliti se ročnímu poplatku, zříci se loupežení námořního a spokojiti se obmezenou plavbou na moři Jaderském. *Korkyra*, *Apollonia* a *Dyrrhachium* vstoupily do svazku spojencův římských. Římané připuštění od Řekův z vědomosti ke hrám isthmickým i mysteriím eleusinským a přijati tak do národního svazku řeckého.

225—222 **Válka s Kelty.** Vzrůst moci římské v Itálii, zničení **Senonův** a rozdělení území jejich mezi lid římský (zákon tribuna *G. Flamínia* z r. 232) vzbudily nepokoj mezi Kelty předalpskými. I pokusili se předejítí hroziící nebezpečnosti vpádem do *Etrurie* (*Gaesatové*, loupeživí soukmenovci zaalpští, přispěli jim značnou pomocí), kdež sice u *Klusia* zvítězili, ale brzo potom hanebně poraženi jsou u *Telamonu* na pobř. etrurském j. od ústí ř. *Umbra* (konsulové *L. Aemílius Papus* a *G. Atílv. Regulus*). R. 224 podrobeni **Boiové**. R. 223 poraženi jsou *Insubrové* za *Pádem* od *Flamínia* a r. 222 u *Klastidíu*, j. od ústí *Ticina* do *Pádu*, od *M. Kl. Marcella*. Po dobytí hl. města *Mediolana* od *Kn. Kornelia Scipiona* přinuceni jsou konečně i *Insubrové* podrobiti se. *Cenomani* (a *Venetové*), kteří války se neúčastnili, stali se spojenci římskými. Kolonie: *Kremona*, *Placentia*, *Mutina*. **Via Flamínia** z *Ríma* k *Ariminiu* a pokračování její od *Ariminia* k *Placentii* via *Aemilia*.

218—201 **Druhá válka punská** (*Bellum Hannibalicum*).

Příčina války: *Hamilkar Barkas* hleděl výboji ve Španělsku zjednatí vlasti své náhradu za ztracené území v první válce punské. V průvodu zeť *Hasdrubala* a tří synův (*Hannibala*, *Hasdrubala* a *Magona*) válčil *Hamilkar* ve Španělsku vítězně po 8 let (237—229). Zhynul na bojišti. Nástupcem jeho zeť *Hasdru-*

bal, jež rozšířil výboje až po *Ebro*, a to více obratným vyjednáváním s domácími knížaty, než válkou. R. 227 založená **Nová Karthagina** (nyni *Cartagena*) středem nového území, jež zabíralo úrodné jižní a východní krajiny španělské. Na výboje tyto nelibě pohlíželi Římané zvláště i proto, že způsobeny byly stranou *Hamilkarovou*, Římu nesmířitelným nepřátelstvím se netající. Výboji karthaginskými citila se ohrožena i města řecká na březích *Hispanie* a jižní *Gallie*. Zádala Římanův za ochranu. *Tito Sagunt* a *Emporie* přijali za spojence a nad to zavázali *Hasdrubala* smlouvou, že výboji svými řeky *Ebra* nepřekročí. Po úkladném zavraždění *Hasdrubalově* (220) stal se nástupcem jeho 28letý syn *Hamilkarův Hannibal*, jež dovršil zprvu pokoření země po *Ebro* a pak r. 219 udeřil na *Sagunt* nedaleko v. pobř. hispanského, jehož přes hrozby Římanův po 8měsíčním obléhání dobyl a rozbořil. Římané žádali na *Karthagiňanech* zadostiučinění a vydání *Hannibala*, což když odepřeno, vypověděli válku 218. (Vyslancem v *Karthagiňaně Q. Fabius Maximus*). **Záměr Hannibalův:** přenést co nejdříve válku do *Italie*, spojití se tu s *Kelty* hornoitalskými, s nimiž od delší doby byl ve srozumění, rozvojití spojence římské, dobytí *Ríma* a po vítězném skončení odvetné války opravití ze základu zpuchřelou oligarchickou vládu své vlasti.

př. Kr.
218

Hannibal překročil *Ebro*, zmocnil se krajiny mezi *Ebrem* a *Pyrenaejemi* a, zanechav bratra *Hasdrubala* v jižním a *Hannona* v severním Španělsku, přešel na jaře *Pyrenaeje* s 50000 pěšimi, 9000 jezdci a 37 válečnými slony. Pak dal se přes *Narbo* a *Nemausus* k řece *Rhodanu*, kterou přes odpor keltických kmenův překročil nedaleko *Aveniona* s. od ústí ř. *Durance*. Tehdáž římský konsul *P. Korn. Scipio* přistál právě v *Massiliu*, jsa na cestě do Španělska v domněni, že *Hannibal* po moři útoku na *Italii* se odváží. *Scipio* pozdě odhodlal se zamezití přechod vojsku *Hannibalovu*. Toto dalo se zatím po l. bř. *Rhodanu* směrem s. k *Vienně* a odtud přímo k *Alpám*, kdežto *Scipio*, odeslav větší část vojska do *Hispanie* vedením bratra *Gn. Scipiona*, s ostatkem vrátil se rychle do *Italie*.

Hannibal po strastném a bojů plném přechodu přes *Alpy* stanul v údolí pádském, maje 20000 pěších a 6000 jezdcův. (Táhl údolím *Iséry* a jejího přítoku *Arku* do údolí *Dory Riparie*.) V *Rímě* zděšení. Konsulovi *Tib. Semproniovi*, vypravenému na cestu do *Afriky*, jest vrátiti se do *Italie*, aby spojil se s *Korn. Scipionem*,

jež zatím, vysadiv v *Pise* vojsko na břeh, přešel *Pád*, ale

218 v jízdné bitvě nad *Ticinem* byl poražen (zraněnému konsulovi zachoval život sedmnáctiletý syn jeho, pozdější „*Africanus*“). Nedlouho potom

218 v bitvě nad *Trebíi* porazil *Hannibal*, sesílen jsa odpadlími *Kelty*, spojené vojsko konsulské, jemuž velel *Tib. Sempronius*. Zajaté spojence římské propouští *Hannibal* bez výkupu hlásaje, že vede válku toliko s *Rímem* a že přišel, aby *Italii* osvobodil ode jha římského. Hromadné povstání *Keltův* hornoitalských.

V Římě vypravena dvě konsulská vojska do pole: **G. Flaminius** u *Arretia* nedaleko h. Arna v Etrurii střehl průsmykův apeninských, **Gn. Servilius** stanul u *Ariminia* na pobř. Umbrie. Ale proti očekávání dal se **Hannibal** do Etrurie nebezpečnou cestou, zaplaveným údolím Arna. (Velké ztráty. Nemoci. Hannibal pozbyl oka.) **G. Flaminius**, nečekaje příchodu druhého vojska, vrhl se na **Hannibala**, ale byl od něho vláknán do

př. Kr.

217 soutěsky u jezera **Trasimenského** v Etrurii mezi řekou Klaniem a Tiberem a poražen tu úplně (konsul padl, vojsko jeho dílem zhytnulo, 15000, dílem upadlo v zajetí, 18000).

V Římě kvapně přípravy k hájení města. **Q. Fabius Maximus** diktátorem. Ale **Hannibal** netáhl před brány římské, nýbrž dal se *Umbrii*, kdež marně pokusil se dobýt *Spoletia*, a *Picenskem* k moři *Jaderskému*, aby tu poprál oddechu svému vojsku, vycvičil své libyjské pěšáky zacházeti s výbornou zbraní římskou, ukorištěnou v bitvě u jezera **Trasimenského** a zorganizoval povstání kmenův sabellských (tento záměr na ten čas minul se účinkem). Pak dal se územím *Vestinův* a *Marrucinův* do *Apulie*, kdež stanul mezi *Arpy* a *Lucerii*. Poselství do Karthaginy vypravené se zprávou o skutcích vykonaných mělo mu zjednatí vydatné podpory. Z *Apulie* vydal se **Hannibal** do *Kampanie*, doufaje krajinu tuto přimět k odpadnutí od Říma. Když se to nezdařilo, bylo mu dáti se na zpátečný pochod do *Apulie*, ale v *Kampanii* u *Kasilina* nedaleko *Kapuy* zaskočil jej **Fabius**, kterýž až dosud vyhýbal se bitvě (**Cunctator**), přestávaje na pozorování a obtěžování nepřítelů. (Jednání toto budilo velkou nespokojenost jednak v Římě, jednak u bojechtivého vojska, kdež v čele nespokojencův magister equitum **M. Minucius**.) **Hannibal** vyprostil se lští válečnou z nebezpečného postavení a navrátil se do *Apulie*, kamž ho následovalo vojsko římské. Nezdár u *Kasilina* a vítězná šarvátka, již nedaleko *Gerunia* v jz. cípu území *Frentanův* v *Samniu* svedl **Minucius**, příštinou neopatrného a dosud neslýchaného skutku, že **Minucius** nadán od lidu stejnou mocí diktatorskou jako **Fabius** — byli tedy diktátorevé dva. **Minucius** nedlouho potom udeřil na **Hannibala**, ale byl na hlavu poražen a od úplně záhuby zachován jen příspěpím **Fabiovým**, jehož vrchnímu velení se nyní dobrovolně podřídil. (Od těch dob nevyskytá se úřad diktatorský; působnost jeho přenašel pak senát v době nebezpečnosti na konsuly, případně na tribuny lidu, praetory anebo konsulary slovy „*videant consules, ne quid detrimenti respublica capiat*“, kteréž opatření podobá se asi našemu státnému právu.)

Na rok 216 vypraveni do pole konsulové **M. Terentius Varro**, muž jinak neschopný, jenž přízeň u lidu získal si stálými útoky proti šlechtě, a statečný **L. Aemilius Paulus** ze starožitné rodiny patricijské, s vojskem 80000 pěších a více než 6000 jezdcův (spojence v to počítaje). **Terentius Varro** užil první příležitosti, kdy po řadě velení naň se dostalo, a proti radě **Aemiliové**

216 svedl s **Hannibalem** bitvu u **Kanen** na pr. bř. doln. Auřida, v níž zhytnulo vojska římského 70000; mezi padlými byl **Aemilius**. **Varro** unikl se 70 jezdci do

Venusie. 10.000 vojínův, jimž bylo stříci za bitvy ležení římského, bylo taktéž **Hannibalem** napadeno, a buď pobito neb zajato.

Nedlouho potom poražen na hlavu od cisalpinských **Boiův** **L. Postumius**. Smrt věrného Římanův spojence, krále syrakuského **Hieronu**, spadá do téhož času.

Následky bitvy u Kanen: **Hieronymos**, vnuk a nástupce **Hieronu** Syrakuského, a král makedonský **Filip III.** vešli ve spolek s **Hannibalem**. Podobně učinila většina kmenův a obcí ve střední a dolní Itálii (toliko římské osady vojenské a pobřežní města řecká: *Neapolis*, *Rhegium*, *Thurii*, *Metapontum*, *Tarentum* a j. zachovala věrnost Římanům). V **Karthagině** strana **Hannibalova** vymohla značnou pomoc na penězích a vojsku.

V Římě osvědčil senát podivuhodnou chladnokrevnost a ráznost: **Varrona** uvítal velkomyslně, aby nerozpoutala se vášeň politických stran, jal se sbíratí nové legie, do nichž vřadováni jinouši, zločinci a otroci (za zjevůdce ustanovováni nyní vedle konsulů osvědčení válečníci), poklady chrámové obrátil na válečná opatření, smutek za padlé obmezil na 30 dní, zamítl vykoupení zajatých, od **Hannibala** navržené. V čelo nového vojska postaven udatný praetor **M. Claudius Marcellus**. Římané hájí šťastně *Neapole*, *Kum* a *Noly*.

př. Kr.

215 Konsulové **Q. Fabius Maximus** a **Tiberius Sempronius Grakchus**, pak prokonsul **M. Kl. Marcellus** v čele tří vojsk římských.

215 **Marcellus** porazil **Hannibala** před **Nolou**

v *Kampanii*, čímž tento prinucen ustoupiti do *Apulie*, kdež setrval v obranném postavení, neboť naděje jeho ve vydatnou pomoc z *Karthaginy*, spojencův italských, krále makedonského a syrakuského nedošly splnění.

218—212 Římané šťastně válčí ve Španělsku proti **Karthaginánům**, kdež bratři **Publius** a **Gnaeus Scipio** zmocnili se průsmykův pyrenejských a zbavili tak **Hannibala** naděje v pomoc s této strany. R. 215 zvítězili u *Iliturg* nad h. *Quadalquivirem* (*Baetis*) a u *Intibili* j. od ústí *Ebra* nedaleko pobřeží. *Sagunt* znovu vystaven. Spojencem římským **Syfax**, král v záp. Numidii.

Tento bojoval proti **Karthaginánům** tak šťastně, že musili povolati **Hasdrubala** z *Hispanie* ku pomoci (213, 212).

215—205 První válka makedonská. Nerozhodný **Filip Makedonský** neodvážil se přiraziti ke břehům italským, nýbrž znepokojoval pouze spojence římské na březích *illyrských*. Za nedlouho (211) způsobili Římané spolek protimakedonský, jemuž pak vedení války přenechali. (Na straně římské: *Aitolové*, *Spartané*, *Messeňané*, *Elidáné*, pak král pergamský *Attalos* a některá knížata *illyrská*; na straně **Filipově** spolek *achajský*, v jehož čele stál udatný *Filipoimen*, *Akarnaňané*, *Boiotové*, *Fokejští*, *Epiroté* a král *bithynský Prusias*). R. 205 učinili *Aitolové*, syti břemene válečného, s **Filipem** mír, k němuž za vhodných podmínek přistoupili pak i Římané.

př. Kr.
214—212 *Marcellus* obléhal *Syrakusy*, jež i po zavraždění *Hieronyma* působením žoldnéřských vůdcův a karthaginských jednatelů zůstaly s Římem v nepřátelství. Syrakusané brání se hrdinsky (*Archimedes*). Karthagiňané snaží se nadarmo vyprostiti je z obležení; vojsko jejich zmirá posléze morovou nákazou v nezdavých nížinách ř. *Anapu* j. od *Syrakus*. Po dobytí a zpusťování *Syrakus* pokračovali Římané ve válčení na Sicílii, ježž úplně pokoření dokonáno vzetím *Agrigentu* (210).

212 *Hannibal* dobyl *Tarentu* a porazil vojsko římské v *Lukanii* (*Centenius Penula*) a v *Apulii* (Gn. *Fulvius Flakkus*). *Tib. Grakchus* padl v *Kampanii*.

Téhož roku nastal nepříznivý obrat pro Římany ve Španělsku, kamž se byl zatím *Hasdrubal* navrátil, přinutiv ve spolku s *Masínssou*, králem vých. Numidie, *Syfa*ka k míru a spolku. *Scipionové* poraženi jsou ve dvou bitvách a padli v boji: celá země až po *Ébro* dostala se opět v moc Karthagiňanův.

211 Římané oblehli *Kapuu*. *Hannibal* přitřhl z *Tarentu* ku pomoci, ale útok jeho byl odražen. Tu vytrhl od *Kapuy* před brány římské doufaje, že přinutí Římany upustiti od obléhání *Kapuy* (*Hannibal ante portas*). Sklamal se. Po krátkém pobytu v okolí *Ríma* bylo mu vrátiti se do dolní *Italie*. *Kapua* zatím dobytá. Prokonsul *Q. Fulvius* strašně potrestal obyvatelstvo dobytého města. *Dobytí Kapuy* působilo rozhodně na další průběh války: řady spojencův *Hannibalových* řidly, kdežto spojenci Římanův utvrzení byli v naději konečného vítězství.

Do Španělska poslán za vrchního velitele syn padlého *Publia Scipiona Publius Kornelius Scipio*.

210 *Hannibalovo* vítězství nad Gn. *Fulviem u Herdonee* v *Apulii* z. od *Kanen* zastíněno vítězným ukončením války na *Sicílii* a dobytím *Nové Karthaginy* (*Scipionovi* dostalo se ohromné kořisti válečné a 10000 zajatých).

209 Římané dobyli *Tarentu* (*Q. Fabia Maxima* poslední čin).

208 Staříčků *M. Marcellus* zabit v šarvátce nedaleko *Venusie* v *Apulii* j. od h. toku *Aufidu*. Téhož roku způsobil ve Španělsku *Scipio* značné ztráty *Hasdrubalovi Barkasovi* v bitvě u *Baekuly* (pravděpodobně nyní *Baylen*, m. a soutěska na pr. bř. h. *Quadalquiviru*). Nicméně podařilo se *Hasdrubalovi* dostat se průsmyky pyrenejskými do *Gallie*, odkudž touže cestou, kudy před 10 roky bral se *Hannibal* přes *Alpy*, vkročil do údolí *Pádského*.

207 *Hannibal* dal se územím *Bruttiiův* na pochod k severu, aby tu spojil se s *Hasdrubalem*, jenž z nížiny *Pádské* zaměřil k moři *Jaderskému*. Římané vypravili do pole 23 legie. Proti *Hasdrubalovi* poslán konsul *M. Livius Salinator*. Konsul *G. Klaudius Nero* vypraven proti *Hannibalovi*. Tento prokřestil si vítěznou bitvou u *Grumenta* ve středu *Lukanie* cestu do *Apulie*, kdež stanul táborem u *Kanusia* nad d. *Aufidem*. *Nero* zanechav větší část vojska v *Apulii*, aby *Hannibala* střehlo, vydal se náhle se 7000 vybraných

mužův na sever, kdež připojil se k vojsku *Liviovu*. Od spojeného vojska konsulského poražen jest *Hasdrubal* a zabit

př. Kr.
207 v bitvě nad řekou *Metaurem* nedaleko *Seny gallské* v *Umbrii*. Hlavu *Hasdrubalovu* vrhli Římané předním strážím v ležení *Hannibalově*. *Hannibal* vrátil se do *Bruttia*.

Ve Španělsku zvítězil *Scipio* nad *Hasdrubalem*, synem *Giskovým*, v rozhodné bitvě u *Baekuly*.

206 *Scipio* dovršiv dobytí *Hispanie* vzetím *Gadů* (nyní *Cadiz*), poslední tu pevnosti karthaginské, a zjednav tajný spolek s *Masínssou* pro případ války na půdě africké, navrátil se do *Ríma*, kdež byl zvolen na r.

205 konsulem. Přípravy *Scipionovy* na *Sicílii* k výpravě do *Afriky*. *Mago*, nejmladší bratr *Hannibalův*, poslán od *Karthagiňanův* se zbytky vojska španělského k břehům *ligurským*.

204 *Scipio* přistál nedaleko *Utiky* sz. od *Karthaginy* k břehu afrického, kdež připojil se k němu *Masínissa*, jenž byl mezitím *Karthagiňany* a jich spojencem *Syfa*kem vypuzen ze své říše (*Sofonisba*, dcera *Hasdrubalova*, manželkou *Syfa*kovou).

203 *Scipio* porazil ve dvou bitvách (nedaleko *Utiky*) vojsko karthaginskoumidské. *Syfa*z zajat. *Karthagiňané* vyjednávají na oko o mir, chtějíce vyčkati příchodu povolání z *Italie* *Hannibala* a *Magona* (tento zemřel na cestě). *Hannibal* přistál u *Lepty* na z. pobř. *Malé Syrty*. Po marném vyjednávání obou vojevůdcův ve schůzi soukromé došlo

202 k rozhodné bitvě u *Zamy* jz. od *Karthaginy*, v níž vojsko karthaginské na hlavu poraženo. *Hannibal* s málo jezci uprchl do *Hadrumeta*, odkudž dostal se do *Karthaginy*, které po 36 let nebyl spatřil. Zde radil k míru, k němuž *Scipio* přivolił za následujících podmínek: 1. *Karthagiňané* musili odstoupiti *Římanům* krajiny hispánské, jakož i všecky ostrovy v moři *Středozemském*, pokud ještě byly v jejich moci. 2. V padesáti letech zaplatiti 10000 talentův náhrady válečné. 3. Vydati všecko loďstvo válečné až na 10 trojeslic. 4. Nesměli vésti války bez vědomí a svolení *Ríma*. 5. Vydati říši *Syfa*kovu *Masínssovi*.

P. Kornélius Scipio vrací se ve stkvělém triumfu do *Ríma* (*Afríkanus*). Španělsko od r. 205 pokládáno jest za provincii římskou. Dělí se na: a) *Hispania citerior* (*Tarraconensis*) a b) *Hispania ulterior* (*Baetica*). Později přistupuje k nim *Lusitania* jakožto samostatná provincie. Úplné podrobení *Hispanie* dokončeno v době pozdější (viz válku *numantskou*).

200—191 Římané dokončili podmanění *Horní Italie*, přerušené druhou válkou punskou. *Boiové* téměř vyhubeni; zbytkové jejich splynuli brzo s novými osadníky římskými (*Mutina*, *Bononia*, *Parma*) a pozbyli své samostatnosti i národnosti. Úplnému porámanění podlehlí záhy též jejich soukmenovci na levém břehu *Pádu*. *Venetové*, jak zdá se, upadli v poddanství *Ríma* ponehlu. *K* ochraně *Venetie* založena od *Římanův* r. 181 *Aguileia*

(nyní Voglej, z. od ústí Soče), čemuž když *Istrové* se opřeli, přemožení jsou po krutých bojích od konsula *Klaudia Pulchra*, a *Istrie* stala se provincií římskou. *Tergeste* založeno].

př. Kr.
200—197 Druhá válka makedonská.

Filip III. Makedonský ve spolku s *Antiochem III. Syrským* hleděli použití nezletilosti krále egyptského *Ptolemaia V. Epifana*, aby zmocnili se egyptských krajin v Malé Asii a Syrii (sr. 68). Výbojům makedonským v Malé Asii postavil se na odpor *Attalos Pergamský* ve spolku s *Rhodem* a *Byzantiem*. K nim připojili se *Athenští*, dožadující se v Římě pomoci proti Filipovi pro spolek jeho s *Akarnanany*, kteří nedávno *Attické* území zpustošili. Senát použil této záminky k válce, neboť se mu naskytovala příležitost, rozšířit panství v bohatých končinách východních [nechtěl lidu k nové válce zlomit senát lícením nebezpečností, jež vzrůstem moci Filipovy Itálii by hrozilo].

200—199 Válka vedena bez rozhodných úspěchův (konsulové *P. Sulpicius Galba* a *P. Villius*)

198 *T. Quinkt. Flaminius* postaven v čelo vojska římského. *Thessalie* dobyta pomocí *Epirotův* a *Aitolův*, odpadlých od *Makedonův*. *Střední Řecko* obsazeno vojskem římským, které i spolek *achajský* přinutilo k smlouvě na obranu a výboj. *Korinthu* obhájila posádka makedonská. *Filip* marně jedná o mír.

197 *Filip III.* poražen od *Flaminina* u *Kynoskefal* v *Thessalii* mezi *Larissou* a zál. *Pagasajským*. Mír: 1. *Filip* musil se zříci všech svých držav v *Thrakii*, v Malé Asii, v *Řecku* a na ostrovech moře *Aegejského* a zaplatiti pokutu válečnou 1000 talentův. 2. Musil uznati neodvislost *Řekův*. 3. Vydati loďstvo válečné Římanům až na 5 trojveslic. 4. Nesměl chovati válečných slonův a míti vojska více 5000. 5. Nesměl vésti války bez dovození Římanův.

196 *Flaminius* prohlásil ve jménu senátu při hrách *isthmických Řeky za neodvislé*. Uspořádání poměrů řeckých dokonal v roce potomním. [Tyran *spartský Nabis* pokořen sice od *Flaminina*, ale zůstaven nicméně v držení *Sparty*: měl býti protiváhou spolku *achajskému*, jenž usiloval o panství nad celým *Peloponnesem*. Římané dopřáli svobody *Řekům* potud, pokud podřizovali se jejich autoritě a nepřekáželi jejich politice v záležitostech východních].

192—189 Válka s *Antiochem III. Syrským*.

Příčina: 1. *Antiochos* zmocnil se za války makedonské mnoha měst v Malé Asii a na půdě *thracké Lysimachie*, kdež satrapii zříditi zamýšlel. Král *pergamský Eumenes* a *Rhodští* hledali proto u Římanů pomoci. 2. *Antiochos* choval pohostinně *Hannibala* u svého dvoru. [Hannibal po skončení války s Římany svrhl vládu oligarchickou a, opíraje se o stranu demokratickou,

ujal se řízení státu *Karthaginského* s takým úspěchem, že Římané v úzkosti žádali za jeho vydání. Hannibal zachránil se útekem.] 3. *Aitolové* byli zařízením *Flaminiovým* nespokojeni, neb očekávali odměny nepoměrně větší za služby Římu ve válce makedonské prokázané. Popouzeli tedy *Antiocha* k válce proti Římu dokládajíce, že *Řekové* s ním se spojí. — Válku s Římany začali *Aitolové*.

K nim přidal se po delším váhání *Antiochos* a

př. Kr.

192 přeplavil se do *Thessalie* (10.000 pěších, 500 jezdcův a 6 slonů), odkudž dal se do středního *Řecka*, kde od *Aitolův* a některých jiných obcí řeckých byl uznán za vrchního vůdce. Zimu strávil nečinně a v rozkošnictví na *Euboji*, ač *Hannibal* radil mu usilovně, aby hleděl co nejdříve získati *Makedonce* a *Karthagiány* i *Řeky dolnoitalské* a dal tak válce ráz všeobecného pozdvižení národů proti Římu.

191 *Konsul Manius Acilius Glabrio* přistál u *Apollonie* na j. *Illyrie*. K Římanům přidali se *Filip Makedonský*, spolek *achajský*, *Athenané*, *Rhodští*, *Eumenes Pergamský* a *Prusias Bithynský*. *Antiochos* obsadil průsmyk *Thermopylský*. Zde udeřil naň, sesílen jsa *Makedonci*, *konsul Glabrio* a připravil mu dokonalejší porážku (k vítězství přispěl znamenitě *M. Porcius Kato*). *Antiochos* jen stěží zachránil se do *Chalkidy*, odkudž přeplavil se do *Efesu*. Téhož roku poražen ještě na moři u *Chiru*.

190 Loďstvo římskorhodské zvítězilo nad *Antiochem* ve velké bitvě u předhoří *Myoneského* sz. od *Efesu*. O něco dříve poražen *Hannibal* od loďstva *rhodského* v bitvě při ústí *Eurymedontu* v *Pamfylii*, a stejným časem postupoval *konsul L. Korn. Scipio Makedonií* a *Thrakii* přes *Hellespont* do *Asie* (vůdcem byl v pravdě *P. Korn. Scipio Afrikanus*, bratr málo schopného *konsula*), kdež po marném vyjednávání *Antiochově* o mír došlo

190 k rozhodné bitvě u *Magnesie* na s. úpatí *Sipyly* v z. *Lydií*. Poražený *Antiochos* unikl jen s málo jezdci do *Sard*, odkudž vyprosil si mír (189) za těchto podmínek: 1. Musil se zříci všech krajin *maloasijských* až po *Halys* a pohoří *Taurus*. 2. Zaplatiti 15000 *eubojských* talentů náhrady válečné a vydati všechny lodí válečné Římanům až na deset. 3. Nesměl vkládati se do záležitostí západních. Tak vzala velmoc *Syrská* za své.

S dobytými krajinami *maloasijskými* naložili Římané prozatím takto: téměř všechna řecká města nabyla samostatnosti, *Rhodští* obdrželi *Lykii* a *Karii*, *Eumenes Pergamský* *Lydií* se *Sardami* a *Efesem*, *Frygii*, *Mysii*, *Lykaonii*, část *Karie* a *Kilikie*, pak *Chersones* s *Lysimachií* a svrchovanost nad některými městy řeckými.

V *Řecku* *Aitolové* po nové vzpouře (189) podrobeni jsou dokonale (*prokonsul M. Fulvius Nobilior*), spolku *achajskému* ponechán *Peloponnes* a *Filip Makedonský* odměněn některými krajinami v *Thessalii* a *Thrakii*.

- př. Kr.
183 *Hannibal* zbavil se života jedem, když král bithynský *Prusias*, k němuž od Antiocha se byl utekl, chtěl jej, byv donucen, vydati Římu. Téhož roku zemřel *Filopomen* smrtí podobnou v zajetí Messenských a *P. Scipio Afrikanus* v Liternu na pobř. kampanském, kamž se byl uchýlil, jsa osočován s bratrem *Luciem* z úplatnosti ve válce nedávno skončené.
- 170 Zákon tribuna *L. Vellia* (*lex annalis*), jímž pro kurulské úřady vedle desítileté služby vojenské stanovilo se určitě stáři (*aedilita* 37, *praetura* 40, *konsulat* 43 r.).

171—168 Třetí válka makedonská.

Římané stavěli se na odpor snahám *Filipa Makedonského*, když moudrou vládou usiloval povznést pokleslou svou říši. Z takové odvislosti hleděl Filip vyprostiti se novou válkou, ku kteréž konal velké přípravy. Záměry tyto sdělil s ním starší levoboký syn *Perseus*, jehož návodem v Římě otráven jeho mladší bratr *Demetrios*, miláček Římanův a národa makedonského.

- 179 Král Filip III. †. Nástupcem jeho *Perseus*, jenž v přípravách válečných pokračuje hlavně Řeky získati hleděl. Záměry tyto prozradil Římanům král pergamský *Eumenes*, osobní a politický nepřítel *Perseův*, což vedlo k válce.

171—169 Válka vedena bez rozhodných úspěchův na obou stranách. Římané nevyslali do pole vhodných vojevůdcův. Špatnou kázní vojska, odíráním a bezohlednou přisností budili odpor. *Perseovi* byla na závađu nerozhodnost a lakota. Též nedostalo se mu očekávané pomoci ze Syrie, Bithynie a Karthagini.

- 168 Velitelem vojska římského stal se *L. Aemilius Paulus*, syn konsula padlého u Kanen. S vojskem nově spořádaným vtrhl *Aemilius Paulus* průsmyky pohoří Kambunského do Makedonie a udeřil na střed vojska nepřátelského

168 u Pydny v j. Makedonii na z. pobř. zálivu Thermajského. 20.000 Makedonův v boji zabito, 10.000 zajato. *Perseus* vzdal se na útěku na ostrově *Samothrace* (167 zdobil triumf vítězův; zemřel krátce potom v *Albě* při jez. *Fucinském*).

Makedonie rozdělena na 4 tetrarchie čili republiky (*Amfipolis, Pella, Thessalonike* a *Pelagonia*) Římu poplatné.

V Epiru rozbořeno 70 měst, 150.000 obyv. prodáno za otroky a země Římanům podřízena. Spolek aitolský rozpuštěn a stoupenci *Perseovi* potrestáni popravami a vyhnanstvím. Z měst spolků achajského odvěčeno 1000 nejchudších občanů do Itálie (Etrurie) u vyhnanství (mezi nimi dějepisec *Polybios*), odkud zbytek tří set vrátil se po 17 letech do vlasti. Illyrské knížectví *Gentiovo* rozdrobeno ve tři státy Římu poplatné. Dalmatie stala se provincií. Rhodská republika potrestána pro obojetné chování ve válce odnětím krajin maloasijských, jež vzaty do ochrany římské, a založením svobodného přístavu na *Delu*.

Stejnou dobou zakročili Římané jako rozhodčí ve válce mezi Syrií (*Antiochos Epifanes*) a Egyptem (*Ptolemaios Filometor*). Po bitvě u Pydny vzrostly příjmy státní do té výše, že občanům římským nebylo třeba platiti daně (tributum). U Římanův vzrůstá se dobývačnost a hrabivost.

př. Kr. 149—146 Třetí válka punská.

Stát Karthaginský počal poněmáhlu opět zkvétati: moudrá správa a rozumná politika hlavně k tomu přispívaly. Nový rozkvět pokořeného státu budil závist pánovitých Římanův. Když pak *Masinissa*, král numidský, proti právu napadal Karthagiňany a odňal jim značnou část kvetoucích okrskův, vedli tito v Římě stížnost. Komise do Afriky vyslaná, v jejímž čele *Kato Censorius*, utiskovaným za právo nedala (*Kato: Ceterum censeo Carthaginiem esse delendam*). Při opětovaném vpádu vojska numidského opřeli se Karthagiňané zbraní (152), ale byli hanebně poraženi. Obrana Karthagiňanův byla Římanům zámlinkou k válce, kterou Karthagiňané nadarmo prosbami a ústupky odvrátiti usilovali.

- 149 Římané vypravili ke břehům africkým dvě vojska konsulská. [Konsulové *Manius Manilius* a *Marcus Censorinus*.] Karthagiňané vydali konsulům 300 nejvznešenějších rukojmí, všecky zbraně, zásoby válečné i koráby jakožto podklad vyjednávání o mír. Po činu tomto žádali konsulové, aby Karthago, jež měla býti zbořena, byla vydána a aby obyvatelstvo se vystěhovalo nejméně 80 stadií od moře. (Stadium = 185 m.) Vyplnění podmínky této Karthagiňané odepřeli a jali hotoviti se k zoufalému odporu, v němž hrdinství a vlastenectví konalo divy. Útoky na město odraženy. (149 zemřel *Kato* a *Masinissa*.)

147 *P. Kornelius Scipio Aemilianus*, syn *L. Aemilia Paula*, adoptovaný od nejstaršího syna *P. Kornelia Scipiona Afr.*, zvolen konsulem a svěřeno mu vrchní velitelství. Území karthaginského dobyto. V městě Karthagině, kde vojevůdcem *Hasdrubal*, hlad a mor.

146 Karthago dobyta a zničena. Boj pouliční trval 6 dní, požár v ssutinách 17 dní. Zbytek obyvatelstva (50.000), desátá asi část původního, prodán do otroctví. *Scipio* slavil skvělý triumf a nazván *Afrikanus (Minor)*. Území karthaginské proměněno v provincii (Afrika), jejímž hl. městem *Utika*.

149—146 Čtvrtá válka makedonská.

R. 151 objevil se v *Thrakii* dobrodruh *Andriskos*, vydávaje se za syna *Perseova Filipa (Pseudo-Filippos)*, a vtrhl do Makedonie, již hleděl pobouřiti proti Římu. R. 149 porazil na hlavu vojsko římské, ale roku násl. přemožen jest a zajat od praetora *Q. Caecilia Metella*. Makedonie proměněna v provincii římskou.

pr. Kr.
148—146 Válka se spolkem achajským.

Zbytek zajatců achajských, r. 151 propuštěný do vlasti (sr. 100), rozmnožil rozkvašenost Řekův proti Římanům, kteří právě tehdy brali v ochranu Spartany před spolkem achajským a žádali propuštění Sparty, Argu, Korinthu, Orchomenu arkadského a Herakleie na Oitě ze spolku. *To vedlo k válce.*

146 *Kritolaos*, vůdce achajských Řeků, poražen od *G. Metella* u *Skarteie* v území epikn. Lokráv při zálivu Malijském. *Daios*, zvolený nyní za neomezeného vojevůdce, s napjetím posl. sil (ve vojstě achajském 12.000 otrokův) podstoupil s Římany (konsul *Lucius Mummius*) na Isthmu bitvu, kdež

146 u *Leukopetry* na hlavu poražen. *Korinth* vzat bez boje a rozbořen, obyvatelé prodáni do otroctví (poklady umělecké buď zničeny neb do Říma odvezeny. Řecko proměněno v provincii (*Achaia*) a postaveno pod správu místodržitele makedonského (samostatnou provincií stalo se teprve r. 27 př. Kr.)

153—133 Válka lusitanská a numantská.

Podrobení Hispanie v druhé válce punské bylo neúplné (sr. 97). R. 195 M. *Porcius Kato* potlačil vzpouru v Hispanii přední. Roku 179 přemohl *Tib. Sempr. Gracchus Celtibery*. Nicméně vzpoury se opakovaly, neboť správa provincie vyděračná. Od r. 153 jali se Lusitanové činiti prudké útoky na území římské. Nebezpečnost vzrostlo, když r. 149 postavil se v čelo Lusitanův chrabřý *Viriathus*. R. 141 *Q. Fabius Maximus Servilianus* obklíčen a přinucen uznati neodvislost Lusitanův a *Viriatha* za jich krále. Nástupce *Fabiův Q. Servilius Caepio* zbavil se hrdinného nepřítele úkladnou vraždou (139). Lusitanové po krátkém ještě odporu poddali se Římanům. O něco dříve (143) pokoreni od *Q. Caecilia Metella* jich spojenci *Celtiberové* — toliko *Numantia* při pramenech *Duera* odolávala ještě po 10 let útokům vojevůdcův římských. Teprve když r. 134 *P. Scipionovi Afrikanovi* svěřeno vrchní velení,

133 přinucena *Numantia* pravidelným obležením (15 měsíců) a vyhladověním vzdáti se. Tím podmanění Hispanie dokončeno (vyjímajíc severní pobřeží). *Scipio* nazýván též „*Numantinus*“.

136—133 Válka s otroky. Povstání otrokův vypuklo v *Enně* ve středu Sicílie. Vůdcem otrok *Eunus* ze *Syrie*, jenž po porážce vojska římského přijal název krále. Válka skončena vzetím *Eanny*. Hrozná pokutování přemožených. (Konsul *Rupilius* dal ukřižovati 20.000 zajatých.)

Správa provincií. První 4 provincie (*Sicilia, Sardinia a Corsica, Hispania citerior a ulterior*) spravovány od praetorův, jichž bylo od r. 197 šest. Dva z nich zůstali v Římě (*praetor urbanus et*

pr. peregrinus) a ostatní odešli do provincií (los rozhodoval). Od r. 149 (*lex Calpurnia*) i tito praetorové odkazováni jsou sídlem svým na Řím jakožto předsedové stálých porotních soudův (*quaestiones perpetuae*), jichž počet v době Ciceronově na 8 vzrostl (*quaestio de repetundis* — soud pro vyděračství; *de ambitu* — pro vluzování se do úřadův; *de peculatu* — pro spronevěření státních peněz; *de maiestate* — pro velezradu; *de vi* — pro násilí; *de falso* — pro podvod; *de sicariis* — pro úkladné vraždy; *de veneficio* — pro travičství). Proto odcházeli praetorové teprve po roce jakožto *propraetorové* do provincií. Prokonsulové jen do těch provincií vysíláni, kde ještě válka nebyla skončena. V průvodu místodržitelů *quaestorové*, jimž svěřena správa příjmů (daně, cla, výtežek z dolů a t. p.), které pronajímány soukromým osobám (*publicani*), k nimž družili se římsí penězníci (*negotiatores*), již hleděli veškerý obchod do svých rukou přivést (sr. 81).

Města v provinciích dělila se na I. **Privilegovaná**: 1. *civitates liberae et immunes* (samostatná a prostá daní); 2. *civitates liberae* (samostatná, ale povinná k poplatkům); 3. *civitates foederatae* (jich poměr zvláštními smlouvami upraven). II. **Neprivilegovaná** se samosprávou, ale v čele místodržící, v jehož moci též soudnictví; povinná k daní z hlavy (*tributum*) a k daní pozemkové.

K službě vojenské obyvatelé provincií z pravidla povoláváni nebyli.

6. Od Grakchův do počátku válek občanských (133—88).

Poměry sociální: Rychle a velkolepě vzrůstající se stát římský jevil záhy mnohé nedostatky, jež vládnoucí strana účinnými reformami v čas odstraniti zanedbala, což mělo v zápětí bouře občanské a převraty státní. Nedostatky ty byly:

1. Ve zřízení protivy: oproti neomezené moci, kterou vykonával senát, stály suverenní komitě (centuriatní a tributní), kterým nad to nedostávalo se přesného vymezení pravomocí.

2. Italští spojenci neměli až dosud práva občanského, až k velikosti říše hlavně přispívali. Plné právo občanské důležito bylo zvláště i proto, že plnoobčané byli prosti tělesných trestův (*lex Porcia* po r. 200) a placení daní (sr. 101). Mimo to rychlé přibývání poddaných vyžadovalo poměrného rozmnožení řad plnoobčanských.

3. Protiva mezi optimaty a lidem obecným vždy více se zostřovala (sr. 84): Od druhé války punské jevila se potřeba jednotného vedení státu, jež dostalo se posléz do rukou senatu a jeho organů, vyšších úředníků. Jednotlivé rodiny senatorské zmocňovaly se vyšších úřadův a správy státu vůbec, jež pokládaly za výhradně své privilegium. Moci své užívaly pouze k svému prospěchu: censorové strannicky zadávali pronájem cel, staveb atd., při čemž hlavně penězníci stavu rytířského (*negotiatores, publicani*)

hleděli pro zájmy své získati; výkonův náboženských užíváno k účelům státním; soudnictví zneužíváno, zvl. ve sborech porotních (*quaestiones perpetuae*), jež osazovány jen senatory; provincie byly mistodržitelům pouhou studnicí příjmů, jež obraceli na nádheru, hýření a na podplácení při volbách (ambitus) a soudech. Bohatství hromadí se v rukou několika málo rodin.

4. Ustavičnými válkami chudne malostatkářstvo, neboť obilí přivážené z úrodných provincií prodává se za tak levnou cenu, že rolník římský nemůže pro své plodiny naléztí odbytu. Rolnictví vyplácí se jen na velkých statcích (*latifundia*), vzdělávaných otroky. Do Říma hrne se zchudlé obyvatelstvo venkovské a rozmnožuje proletariát. Nobilita omeškává zbavití Řím těchto živlů assignacemi polstva státního. Nechuť k práci a náklonnost k životu hýřivému vzrůstá se i u nižších tříd.

5. Seznamování se vzdělaností cizí, zvláště řeckou, přispívalo sice znamenitě k rozvoji vzdělanosti domácí, ale starý, prostý mrav římský porušován. V též směru působilo i přijetí cizích živlů (namnoze i nemravných) v náboženství domácí.

Neblahé poměry tyto vyžadovaly oprav, jichž se konečně domáháno cestou revolucí. Opravy ty namířeny byly najmě na spořádání poměrův agrárních, na svržení nobility a na udělení práva plnoobčanského italským spojencům.

př. Kr.

133—121 Reformy Grakchův.

133 Tribun Tiberius Sempronius Grakchus, syn vítěze nad Celtibery (sr. 102) a Kornelie, dcery staršího Scipiona Afrického (vynikl při dobytí Karthaginy a při obléhání Numantie), učinil návrh zákona, který čelil k obnovení a rozšíření v zapomenutí přišlého agrárního zákona Liciniova-Sextiova: 1. Aby nikdo neměl více pozemkův státních než 500 jiter pro sebe a po 250 jitrech pro dva dospělé syny. 2. Zbývající pozemky měly rozděleny býti mezi zchudlé občany za mírný, dědičný nájem v podílech neprodajných po 30 jitrech. 3. Držitelé dosavadní měli býti přiměřeně odškodněni za různý náklad, vynaložený na pozemky v nájmu držené. 4. K provedení zákona měla býti volena každoročně od komitův tributních tříletná komise (*tres viri agro dividundo*).

Proti návrhu tomuto vyslovil své veto tribun M. Oktavius, od senatu za tím účelem získaný. Grakchus vymohl sesazení svého kollegy, čímž opustil cestu zákonní a dal se na dráhu revolucí. Zákon jím navrhovaný přijat a do komise zvolen navrhovatel, jeho bratr Gaius a tchán Appius Klaudius. R.

133 zemřel král pergamský Attalos III. a ustanovil dědicem říše své a pokladův svých národ římský. Tiberius Grakchus zasazoval se v komitích o to, aby poklad Attalův obrácen byl ve prospěch nových malostatkářův na zařízení potřebná, jako náradí, potah atd. Návrh tento měl mu pojistiti zvolení tribunem i na příští rok (132). Volba zamýšlená překažena návodem senatu, a Tib. Grakchus se 300 stoupenci zabít na Kapitolu od ozbrojených optimátův, jež vedl senator a pontifex maximus P. Korn.

Scipio Nasika. Zrušení zákon agrární neodvážili se optimáté z bázně před rozhořčeným lidem. Komise, v níž po zavraždění Tiberiové a brzké smrti Klaudiové účast měli G. Papirius Karbe a M. Fulvius Flakkus, pokračovala tedy v zakládání nových malostatkův, až

př. Kr.

129 P. Scipio Afrikanus její činnost zastavil, když byl provedl zákon, že rozhodovati o tom, co jest ager publicus a majetek soukromý, nepřísluší na přístě řečené komisi, nýbrž konsulům. Nedlouho potom nalezen mrtev na loži: stal se snad obětí rozezlených naň demokratův.

129 Aristonikos, nápadník trůnu Attalovecův, přemožen (M. Perperna) a říše Pergamská proměněna v provincii (Asia).

125 Konsul M. Fulvius Flakkus navrhl, aby italským spojencům uděleno bylo právo občanské. Senát zbavil se nepohodlného stoupence grakchovského, poslav jej na pomoc Massalským, od Kelťův tísňeným. Flakkus vítězně si vedl, taktéž jeho nástupcové. R. 118 zřízena provincie Gallia Narbonensis.

124 Gaius Sempronius Grakchus vrátil se náhle do Říma ze Sardínie, kdež měl dle přání senatu jakožto *quaestor* setrvati i třetí rok. Pobyt miláčka lidu v Římě zdál se senatu nebezpečným. Na rok

123—122 zvolen Gaius Grakchus tribunem. Postavení svého hleděl použiti: 1. k pomstění smrti bratrovy svržením nobility a 2. k provedení důkladných oprav státních ve smyslu demokratickém.

Svržení nobility minil dosíci:

A. *Opatřování zákonodárnými*, jimiž měl býti získán proletariát jeho záměrům:

α) Lex frumentaria (chudým občanům mělo býti obilí prodáváno ze zásob státních o $\frac{1}{6}$ tržové ceny laciněji).

β) Lex de capite civium Romanorum (rozsudek smrti směl býti vykonán na občanu římském pouze s přivolením lidu).

γ) Vypravení do pole mělo se dít na útraty státu.

δ) Pořad hlasování v komitích centuriálních měl býti určován losem.

B. *Rozkolem ve šlechtě římské*. Tato dělila se tehdy na *ordo senatorius* (šlechta rodová a úřednická) a *ordo equester* (šlechta peněžní). Rytíři rozuměli se původně ti občané, kteří majíce jmění 400.000 sest. byli povinni k službě jízdní. Náležely tedy k nim i mnohé rodiny senatorské. Časem počaly se však kruhy senatorské oddělovati od kruhů kupeckých, zvláště od vydání zákona Klaudiova (218), kterým obchod námorní a kupectví vůbec byly senatorům zakázány. Revnivosti obou těchto tříd používaje, Grakchus získal rytíře tím, že 1. lege iudiciaria měl lid vybirati porotce pro stálé porotní soudy a pro soudy občanské z rytířů; 2. upra-

vena nově berniční správa v provincii *Asii* ve prospěch rytířů římských (kapitalisté provincií byli v té příčině vyloučeni).

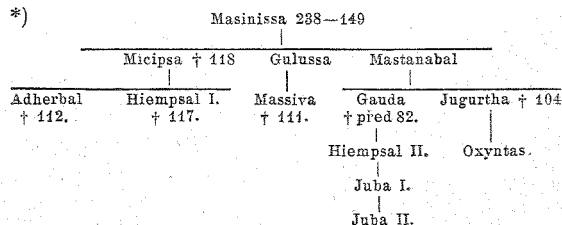
Reformy státní zahájil *Gaius Gracchus* obnoviv *bratrův zákon agrární* (*lex de coloniis deducendis*), ale způsobem velkolepým: vedle italských zamořské krajiny vyhlídl si k tomu účelu (*Karthago*). Ke konci druhého svého tribunatu učinil pak návrh zákona, aby *Latinům* uděleno bylo plné právo občanské a ostatní italské spejenci aby nabyli práva latinského. Hrdý lid římský, jenž o práva svá s nikým nechtěl se dělit, byl tím pobouřen. Návrh zákona, proti němuž od optimátův získaný tribun *Livius Drusus* zvedl veto, zamítnut. K úplnému zlomení věhlasu Grakchova měly optimátům posloužit návrhy *Livia Drusa*: aby assignované statky přisouzeny byly držitelům jakožto svobodným, prodajným majetek; dědičný nájem měl přestat, a na místo vzdálených kolonií měly státní pozemky na území latinském býti rozlosovány na 36.000 podílův pro zchudlé rodiny římské. Komitě centuriatní návrhy tyto přijaly, a při nových volbách tribunských *Gracchus*, jenž tehdež meškal v Africe, zařizuje tam kolonii karthaginskou (*Junonia*), nezvolen již.

př. Kr.

121 Když pak brzo potom optimáté zamýšleli zakládání zamořských osad zastavit (návrh *Q. Minucia*), došlo ke srážce stoupencův Grakchových se stranou senatu. Konsul *L. Opimius*, nadaný senatem plnou mocí (*senatus consultum ultimum*), dobyl *Aventina* od lidu obsazeného. *G. Gracchus* a *M. Fulvius* zabili na útěku. 3000 přívržencův Grakchových zajato a utraceno. Zakládání zamořských osad zamezeno (toliko *Narbo* ještě založen), k provedení agrárního zákona *Livia Drusa* nedošlo, a malostatky za doby Grakchův zřízené, jež bylo dovoleno prodati, přešly opět do rukou kapitalistův. Optimáté hospodaří po starém.

111—105 Válka s Jugurthou.

Micipsa, král numidský a spojenec římský, adoptoval před smrtí svou Jugurthu*) a ustanovil jej vedle synův svých dědicem říše. Jugurtha, spoléhaje na přízeň Římanův (vyznamenali se před Numantií) a na úplatnost v Římě panující, zavraždil *Hiempsala*, kdežto *Adherbal* uprchl do Říma žádat o pomoc. Senát, podplácený Jugurthou, vyslal do Afriky komisi (*L. Opimius*), která

předvezala rozdělení Numidie ku prospěchu Jugurthovu. Ale i tím *Jugurtha* nespokojil se; zvedl válku proti *Adherbalovi*, porazil jej a oblehl v *Cirtě* (nyní *Constantine* v Alžíru), které přes výstrahy senatu (druhé poselství) dobyl a tu *Adherbala* a veškeré mužstvo, mezi nímž mnoho Italův, povraždil (112). Z toho velké rozhořčení v Římě. Působením tribuna *G. Memmia* vypověděna Jugurthovi válka. Do Afriky poslán konsul *L. Kalpurnius Piso Bestia*, ale ten srozuměn s legatem svým *M. Aemiliem Scaurem* zjednal s Jugurthou úplatný mír (r. 111). K návrhu *G. Memmia* vybitnat *Jugurtha* do Říma pod zárukou svobodného odchodu, aby výpovědmi jeho úplatnost římských vojevůdcův byla dosvědčena. *Jugurtha* hledí v Římě podplácením protivníky své učiniti neškodnými, ale když návodem jeho zavražděn v Římě *Massiva*, jest z města vypověděn (*O urben venalem et mature perituram, si emptorem invenerit*), a ve válce pokračováno.

př. Kr.

110—109 Konsul *Sp. Postumius Albinus* postaven v čelo vojska, jež úplatností vůdcův nejprv v nečinnosti držáno a posléze od *Jugurthy* poraženo.

109—107 Konsul *Q. Caecilius Metellus* byl šťastnějším; poražený dvakráte *Jugurtha* (poprvé r. 108 na ř. *Muthula*, přítoku *Bagradasu*, nyní *Medžerdy*, z pr. bř.) přinucen k útěku z prvu ke *Gactulům*, hydlicím na j. Atlantu, pak k ichánu svému *Bokchovi*, králi mauretanskému. Zatím v Římě legát *Metellův G. Marius* [nar. 155 v krajině Arpinské z rodu nízkého, *homo novus*, výtečný voják, ale nevzdělaný a mravův drsných; r. 119 tribunem, r. 115 praetorem], osočiv vojevůdce a získav si přízeň lidu, zvolen na r. 107 konsulem a velitelem ve válce.

106—105 *Marius* porazil *Gactuly* a pak oba krále (o *Cirty*), načež

105 quaestor *L. Cornelius Sulla* tajným vyjednáváním s *Bokchem* způsobil vydání *Jugurthy*, čímž válka skončena. Část *Numidie* připojena k africké provincii římské, zbytek rozdělen mezi *Bokcha* a *Gaudu* (viz rodokmen). *Jugurtha* zdobil triumf *Mariův* a † brzo potom v žaláři.

113—101 Válka s Cimbrý a Teutony.

R. 113 přitrhly do zemí alpských k hranicím Italie zástupy divokých Cimbrův, původu germanského, před tím as na poloostrově Jutském usedlé. Konsul *Gn. Papirius Karbo* proti nim vypravený poražen na hlavu

113 u *Noreje* v *Noriku* (j. od h. *Mury*, nyní *Neumarkt* ve *Styrsku*). Cimbrové nedali se na j., nýbrž na z. územím *Helvetův* přes *Rýn* a *Juru* do jižní *Gallie*, kdež od nich poražen konsul *M. Junius Silanus*. Cimbrův následovali *helvetští Toygenové* a *Tigurinové*, od nichž r.

107 konsul *L. Cassius Longinus* na dobro poražen. Roku 105 utrpěli Římané u *Arausionu* na l. bř. doln. *Rhodanu* (nyní *Orange*) od Cimbrův porážku nejstrašnější —

na bojišti zůstalo 80.000 mrtvol. V děsném tom položení spatro-

vali Římané jedinou spásu v Mariovi, jenž pak od r. 104 čtyřikrát po sobě volen konsulem. Po bitvě u Arausionu obrátili se Cimbrové do Hispanie, kterouž poplenili až po Ebro. Byvše *Keltibery* odrazeni, vrátili se r.

pr. Kr.

103 do Gallie, kdež spojili se s nimi germanští *Teutonové*, vedení králem *Teutobodem* (s nimi táhli též *Toygenové* a *Tigurinové*). Po marném útoku na zemi Belgův obrátili se konečně spojené zástupy na Itálii. Na cestě rozdělili se: *Cimbrové* a *Tigurinové* chtěli napadnouti Itálii od severu, kdežto *Teutoni*, *Toygenové* a keltičtí *Ambrované* přešedše Rhodanus setkali se s Mariem, k boji dobře připraveným,

102 u *Aquae Sextiae* (nyní Aix v Provincii), kdež jsou na hlavu poraženi. (Teutobod zajat.) Zatím před Cimbrý, Alpami rhaetskými postupujícími, ustoupil *Q. Lutatius Catulus* od Adíže na pravý břeh Pádu. Tisněnému přispěl Marius ku pomoci, načež

101 Cimbrové na polích Raudských úplně potřeni (u *Vercell* v hor. Itálii nad d. Sesii). Vojevůdcové vracejí se v triumfu do Říma. *Marius* slaven jako třetí zakladatel města (Romulus, Kamillus, Marius).

Marius provedl též značné změny ve válečnictví římském (sr. 75. 82.): rozdily v ozbrojení odstraněny, legie z pravidla o 6000 m. skládala se z 10 kohort. Kohorta měla 3 manipule (m. hastatů, m. principů a m. triarů). Do vojska bráni nejvíce občané ze třídy nejnižší (*capite censi*), čímž z vojska občanského vyvinulo se vojsko žoldnéřské. Též libertini, gladiatoři a otroci k službě vojenské připouštěni. Hodností vojenské: 1. Dux belli. 2. Legati, příruční vojevůdci, jemuž přidělení senatem. 3. Quae-stores (intendanty). 4. Tribuni militum neboli milítary (veliči generálové, 6 při každé legii). 5. Centuriones. 6. Praefecti equitum. 7. Praefectus castrorum a pr. fabrum. Od války numantské za příkladem Scipionovým měli vojevůdcové osobní stráž (*delecta manus imperatoris* = *cohors praetoria*). Jízdní vojsko římské odpadlo. Na místě římských jezdcův užíváno k službě jízdné nejprv italských spojencův, v době Caesarově tvořili jízdu hl. pomocné sbory (*auxilia*).

105—101 Vzpouza otrokův na Sicílii. V čele *Salvius* ze Syrie („král Tryphon“) a *Athenion* z Kilikie. Vzpouza zdolána po dlouhém úsilí (konsul *Manius Aquilius*).

100 Náčelníci lidu *G. Servilius Glaucia* a *L. Apuleius Saturninus* vešli s Mariem ve spolek, jenž měl pokračovati v provádění idejí Grakchovských. Marius zvolen po šesté konsulem, Saturninus po druhé tribunem a Glaucia praetorem (při volbě došlo k hrubým násilnostem). Po té *Saturninus* provedl nový zákon agrární, jenž měl zření hlavně k veteránům Mariovým a jimž Italové měli býti s Římany na roven postavení (ke kolonizaci vyhlédnuty: Karthago, Sicílie, Achaia, Makedonie a Popadí). Chátra získána novým zákonem obilním. Senát k uznání zákona agrárního donucen (*Q. Caecilius Metellus* volil vyhnanství). Na

r. 99 zvolen *Saturninus* opět tribunem. Když pak při volbách konsulských *G. Memmius*, protikandidát Glauciův, zavražděn a Římu anarchie, demagogy způsobená, hrozila, opustil *Marius* své dosavadní spojení a mocí úřadu konsulského zakročil proti výtřínkům, z nichž *Saturninus* a Glaucia v zajetí utraceni. Tak pomohl *Marius* špatnou politikou nobilitě opět k vítězství, jehož tato použila k odstranění zákonů Saturninových a k omezení pravomoci tribunské (*lex Caecilia Didia* 98). *Marius* upadl v opovržení u obou stran a odešel do Asie.

pr. Kr.

91 Reformy M. Livia Drusa.

Na rok 91 tribunem zvolený *M. Livius Drusus* (syn Drusův z doby Grakchovské) hleděl rozjitřenost stran utišiti umírněnými reformami, jež obsaženy v návrhu zákona: a) rozdělování obilí a b) zakládání osad mělo býti obnoveno, ač v míře obmezenější, c) místa porotcův mají býti opět vrácena senatu, ale tento má býti rozmožen 300 rytíři (křiklavé bezprávi porotních soudův rytířských obráželo se hlavně v přelčení *P. Rutilia Rufa* r. 92). Složitý návrh zákona přijat. Nový návrh zákona: „aby italským spojencům uděleno bylo právo občanské“, popudil jak stranu senátorskou a rytířskou tak i lid a měl v zápětí zrušení přijatého již zákona (pro chybu formální, poněvadž od r. 98 nebylo dovoleno spojovati několik předloh v jeden návrh). *M. Livius Drusus* nedlouho po té zabit úkladně.

91—88 Vzpouza spojencův italských neboli válka marsická.

Všeobecný odpor obyvatelstva římského proti přijetí zákona Drusova (*lex de civitate sociis danda*) a zavraždění Drusova přičinou, že vypukla vzpouza dávno připravovaná hl. mezi kmeny sabelskými (*Peligny, Marruciny, Frentany, Vestiny*). *Korfinium* v území Pelignův nad Aternem hlavním městem nové říše, Italia zvané (státní a vojenské zřízení po způsobu římském). R.

90 bojováno houževnatě se střídavým štěstím. V čele spojencův: *Q. Pompeidius Silo* a *G. Papius Mutilus*; ve vojště římském konsulové *P. Rutilius Lupus* a *L. Julius Caesar*, pak *L. C. Sulla*, *G. Marius*, *Gn. Pompeius Strabo*. Rozšíření vzpoury hledí zameziti *L. Julius Caesar* zákonem, jimž uděleno právo občanské Latinům a všem obcím italským, které až dosud věrnost zachovaly (*lex Julia*). R.

89 byly sice zbraně římské (*Marius, Sulla, Pompeius Strabo*) šťastnější, ale nicméně z ohledu na bouři od východu se blíží (*Mithradates*) učiněny Italům další ústupky přijetím zákona tribunův *M. Plautia* a *G. Papiria*: aby spojencům italským vůbec, kteří v 60 dnech se přihlásili (t. j. se podrobili), občanské právo bylo uděleno“ (*lex Plautia Papiria*).

Ústupky tyto a r.

př. Kr.

88 šťastně vedené polní tažení (*Pompeius Strabo* dobyl *Askula* a *Sulla Boviana*) přivedli válku ke konci. Rovnoprávnost novoobčanův obmezena tím, že vřadění pouze do posledních 8 z tehdejších 35 tribuí.

Vzdělanost II. Od konce první války punské do počátku válek občanských (sr. 91). **Tragoedie:** *T. Livius Andronicus*, Řek z Tarentu (284—204), *Gn. Naevius* z Kampanie (264—204), *Q. Ennius* z Rudií v Kalabrii (239—169), *M. Pakuvius* z Brundusia (220—132), *L. Attius* z Pisaura v Umbrii (170—94). **Komoedie:** *T. Makcius Plautus* ze Sarsiny v Umbrii (254—184), *P. Terentius Afēr* z Karthaginy (185—159), *L. Afranius* (154), *T. Quinktius Atta* († 77). **Satira:** *G. Lucilius* z Latia (148—103). **Rečníctví:** *M. Cornelius Cethegus*, konsul v druhé válce punské [před ním *L. Junius Brutus*, *Appius Klaudius Caecus*, *G. Fabricius*, *Q. Fabius Maximus Kunktor*], *M. Porcius Kato* (234—149), *P. Korn. Scipio Minor*, *Grakchové* a j. **Dějepisectví:** *Annalium scriptores* — *Q. Fabius Piktör* (214), *L. Cincius Alimentus*, *L. Kalpurnius Piso Frugi* (133), *Coelius Antipater*, *G. Fannius* (122), *Valerius Antias*, *M. Porcius Kato*, *L. Korn. Sisenna*.

7. Od počátku válek občanských do vzniku císařství. (88—31).

88—84 První válka mithradatská a

88—82 První válka občanská.

Zlé hospodářství Římanův v Malé Asii stávalo se nesnesitelným; též obyvatelstvo v Makedonii a Řecku neslo nadvládu jejich těžce. Nespokojenosti této užiti chtěl *Mithradates VI. Eupator*, král pontský (124—63), muž velikých schopností (znalost řečí, obliba ve vzdělanosti řecké), k vypuzení Římanův z Asie. Výboje své obrátil nejprve na s. a sv. (dobył krajiny *Kolchidské* na v. moře Černého po obou březích řeky Fasis a poloostrova *Tauridského* čili Krymského s ohroženými od Skythův koloniemi řeckými, *Pantikapaion*, *Fanagoria*, *Chersonesos*, které k říši své připojil — říše *Bosporská*); pak zmocnil se *Kappadokie* (po zavraždění krále *Ariaratha*), z čehož válka s *Nikomedem II. Bithynským*. Senát římský, za rozhodce požádaný, ustanovil, aby *Kappadokie* a *Paflogonie* zůstaly samostatny. V *Kappadokii* dosazen králem *Ariobarzanes*. Ustanovení toto provedl *L. Korn. Sulla*, tehdež *propraetor* v *Kilikii* (92.) Ale brzo potom *Ariobarzanes* vypuzen z říše své od krále *armenského Tigrana*, zetě *Mithradatova*. A když 91 zemřel *Nikomedes II.*, zmocnil se *Mithradates* země jeho. Na zakročení Římanův (*M. Aquillius*) vydal *Mithradates* *Bithynii Nikomedovi III.*, který pak k ponoukání konsulara *M. Aquillia* zvedl proti *Mithradatovi* válku (89), ve které

př. Kr.

88 poraženo i vojsko římské. *Mithradates* krátce páнем celé *M. Asie* za všeobecného jásotu. *M. Aquillius*, od *Mytilenských* vydaný, ukrutně se světa srovozen. Z *Ejesu* vydán rozkaz ke všeobecnému povražzení Italův v *M. Asii* přebývajících (80.000). Té doby syn *Mithradatův Ariarathes* nabył v *Makedonii* pevné půdy, co zatím loďstvo *Mithradatovo* vedené *Archelaem* získalo ostrovany v moři *Aegejském*, jichž příkladu následovaly četné obce v *Řecku (Athény)*. Téhož času vypukla bouře v *Rímě*, způsobená *tribunem P. Sulpiciem Rufem*. Tento chtěje kráčet v šlepějích *M. Livia Drusa* (sr. 109), potkal se s odporem strany své (senatorské). I přešel na stranu lidu a způsobem násilným získal platnost návrhům: 1. aby ze senatu vyloučen byl, kdo by měl přes 2000 denarů dluhů, 2. aby vypověděným občanům z války spojenecké povolen byl návrat, 3. aby novoobčané italsí nabyli plně rovnoprávnosti, rozřídění jsouce po všech tribuích. Mimo to provedl ještě, aby vrchní velení ve válce *mithradatské* bylo *Sullovi* odňato a dáno *Mariovi*. Tu upustil *Sulla* od obléhání *Noly*, která ještě od vzpoury spojencův italských vzdorovala, a

[88 dobył *Ríma* (*primus urbem Romam armatus ingressus est*) bitvou na pahorku *Esquilinském*. *Sulpicius* zabít na

úteku. *Mariovi* podařilo se po mnohých nesnázích (*Minturnae*) utéci do *Afriky*. Byl to první případ, že legie neuposlechly usnesení lidu, třeba strannického, a byly věrnější vojevůdci než státu. A tím počíná se obrát v dějinách římských, ve kterém vůdcovství stran přispěním vojska navzájem se potírají, při čemž stát jest cenou vítězovou. *Sulla* vedl si mírně; vážnost senatu obnovena a sesílena (zákony *Sulpiciovy* zrušeny, *Serviovský* pořádek hlasovací v komitích *centuriatních* obnoven, *tribunům* dovoleno činiti návrhy zákonův jen s přivolením senatu). Na poč. r.

87 odešel *Sulla* do *Řecka*. Nedlouho potom demokraticky smýšlející konsul *L. Korn. Cinna* obnovil zákony *Sulpiciovy* a navrhl povolati zpět *Maria* a ostatní psance. Od aristokratického konsula *Gn. Oktavia* po tuším boji z *Ríma* byv vypuzen, způsobil *Cinna* v *Italii* povstání a ve spolku s *Mariem*, z *Afriky* se vrátivším, přinutil

86 *Rím* vzdáti se. Po vykonané strašlivé pomstě (5 dní vraždili najatí vrazi) dali se *Marius* (po sedmé) a *Cinna* (po druhé) zvoliti konsuly. Po brzké smrti *Mariově* nastoupil v konsulat *Valerius Flakkus*, jemuž odevzdáno vrchní velení ve válce *mithradatské* a proti *Sullovi*. V *Rímě* po tři léta provozuje *Cinna* (jako konsul) vládu násilnou. Zatím *Sulla* dobył

86 *Athen* a zvitěziv u *Chaironeie* nad *Archelaem* a

85 u *Orchomenu* v z. *Boiotii* nad *Dorylaem*, vojevůdci *Mithradatovými*, stal se páнем *Řecka*. Jeho soupeř *Valerius Flakkus* postupoval bez překážky z *Epiru* *Thessalií*, *Makedonii* a *Thrakii* do *M. Asie*, ale v *Nikomedii* zavražděn ve vzpouře vojenské, kterou způsobil jeho legat *G. Flavius Fimbria*, jenž stav se nyní velitelem demokratického vojska *Mithradata* stísnil tak, že tento vida nezbytí ujednal se *Sullou*, do *Asie* přišedším,

př. Kr.

84 **mir v Dardanu** v Troadě při Hellespontu: vydal všecky své výboje v Malé Asii i lodi válečné a zaplatil 2000 talentův. Sulla jal se nyní válčiti s Fimbriou, jenž nemoha přemoci odolati a opuštěn od větší části vojska, zbavil se života (v Pergamu). Téhož roku usmrcen Cinna úkladně v Ankoně, kde konal přípravy proti Sullovi.

83—81 **Druhá válka mithradatská.**

Propraetor L. Licinius Murena, jehož Sulla s dvěma Fimbriovými legiemi v Asii zůstavil, obnovil nepřátelství s Mithradatem a vtrhl do Pontu, ale byl poražen a zaháněn. Na povol Sullov nepřátelství zastaveno a podmínky míru Dardanského obnoveny.

83 Sulla přistál v *Brundisii*, odkud, sesílen jsa zjevnými i tajnými stoupenci (23letý *Gn. Pompejus* se třemi legiemi o své újmě sehnánými), dal se k Římu. U *Kapuy* porazil konsula *G. Junia Norbana*, u *Teana Sidicinského* v s. Kampánii přešlo vojsko druhého konsula *L. Korn. Scipiona* k Sullovi.

82 *G. Marius ml.* poražen byv u *Sakriportu* jv. od Říma, zavřel se v *Praenestě*, načež Sulla bez boje obsadil Řím, kde před tím praetor *L. Damasippus* odpůrce Mariovy v senátě povraždil. Konsul *Gn. Papirius Karbo* poražen v Etrurii a Gallii předal. Načež utekl se do Afriky; Samnité a Lukánové pod *Pontiem Telesinem* poraženi u Říma před *Kollinskou branou*. Pádem *Praenesta* boj v Itálii skončen. Zbytky strany Mariovy přemohl v Španělsku *G. Annius* a *G. Valerius Flakkus*, na Sicílii a v Africe *Gn. Pompejus* (81), jemuž pak Sulla povolil triumf a ozdobil ho příjmím *Magnus*.

82 Sulla prohlášen diktátorem na neurčitou dobu, aby stát sporádal. (*Dictator legibus scribendis*.) Nad nepřáteli mstí se způsobem neslýchaným. *Lex de proscriptis malis civibus* nezná mezí. Majetek proskribovaných (4700) připadl státu, jejich děti a vnuci vyloučeni z veřejných úřadův.

Zařízení Sullova (leges Corneliae) čelí k obnově staré aristokraticko-oligarchické vlády:

1. 120.000 vojáků Sullových obdarováno italskými polnostmi. (Tvořili stálé vojsko senatu, kdežto 10.000 otrokův, psancům náležejících, za svobodu propuštěných a právem občanským nadaných, stálo v Římě Sullovi k službám. Jich velitelem *Luc. Sergius Katilina*, vrah bratrův a švakrův.)

2. Všem Italům až po ř. Pad dostalo se práva občanského.

3. Senát rozmožen na 500 až 600 členův. Revise censorská přestala. Vstup do senatu závislým učiněn od zastávání úřadu quaestorského (tedy nepřímě od volby v komitích).

4. *Lege tribunicia* obmezen tribunat na právo *intercesse*. Úřad tribunský vylučuje pro budoucnost zastávati kurulský úřad.

5. *Vážnost komitíí* podlomena ustanovením, dle kterého iniciativa zákonů senatu vyhrazena (komitíím tributním moc zákonodárná odňata).

6. *Lege iudiciaria* odňata rytířům místa porotcův a vrácena senatu. Trest smrti na zločiny politické zrušen.

7. Počet praetorův rozmožen na 8, quaestorův na 20. Obnoven zákon *Villiiův* (sr. 100) s dodatkem, že mezi zastáváním dvou rozličných úřadův mají uplynouti nejméně dvě léta, mezi dvojím zastáváním téhož úřadu nejméně deset (*lex de magistratibus*). Sborům kněžským vráceno staré právo kooptační.

8. *Konsulům* a *praetorům* přirknuta pouze pravomoc občanská, kdežto imperium vojenské vloženo na *prokonsuly* a *propraetory*, jež jmenoval senát (tedy v rukou senatu veškerá moc vojenská). R.

př. Kr.

79 Sulla složil diktaturu a uchýlil se do soukromí (+ r. 78 v *Puteolích*, m. kampsanském v. od Kum). Na r.

78 zvolený konsul *M. Aemilius Lepidus*, bývalý optimát, jenž z příčin nekalých přešel ke straně lidu, učinil pokus, zrušiti některá zařízení Sullova. Senát hleděl zbavit se ho, poslav jej před uplynutím roku úředního do přirknuté mu provincie Gallie předal. Ale *Lepidus* sebral na cestě (v Etrurii) vojsko a zvedl se

77 proti Římu, co zatím *M. Brutus* Gallii předal. pobouřil. *Gn. Pompejus* a *Q. Katulus* nájezd na Řím odrazili, načež *Pompejus* Bruta porazil a dal odpravit. Po té od spojených vojsk poražen *Lepidus* u *Kossy* v j. třetině pobřeží etruského. (Zemřel nedlouho potom na útěku.) Se zbytky vojska jeho uchýlil se *M. Perperna* do Španělska k *Sertoriovi*.

80—72 **Válka proti Sertoriovi.**

Šlechetskému a udatnému *Q. Sertoriovi* byla od strany Mariovy svěřena správa Hispanie. Od Sully pronásledován jsa utekl se do Afriky. R. 80 povolali jej k sobě Lusitanové, proti panství římskému povstali. *Sertorius* vede si hrdinsky. *Q. Metellus Pius* válčí s ním bez úspěchu. R. 77 rozmoženy voje Sertoriovy *Perpernou*. *Sertorius* vyjednává s *Mithradatem*. R. 76 svěřil senat vrchní velení *Gn. Pompejovi*, jenž proti zákonu (nebylť dosud konsulem) jako *propraetor* vyslán do Hispanie. Ale i nyní válčeno se střídavým štěstím. Válka ukončena teprve, když r. 72 *Perperna* Sertoria úkladně zavraždil (vrah od Pompeja zajat a popraven).

73—71 **Válka s gladiatory a otroky.**

R. 73 uprchlo ze šermířské školy v *Kapui* sedmdesát gladiatorův. Vedeni jsouce *Spartakem* (a *Krixem*) způsobili velkou bouři otrokův po celé Itálii. (Počtem vzrostli na 100.000). Špatná kázeň vojenská a nesvornost vůdcův ulehčily úlohu praetoru *M. Li-*

činlovi Krassovi, jemuž vrchní velení odevzdáno. *Krixus* poražen krvavě r. 72 u *hory Garganu* v Apulii a *Spartakus* nad ř. *Silarem* při hranicích Kampanie a Lukanie, kde padl. Zajetí otroci pobíjeni; 6000 přibito na kříž. 5000 uprchlíků, hledících zachrániti se útekem přes Alpy, dopadeno a poťeno v Gallii cisalp. od *Pompeja*, který vracel se z Hispanie.

př. Kr.

70 Zařízení Sullova zrušena:

Pompejus, zneprátelev se se stranou senátorskou, přešel do tábora lidu, v jehož přízni hleděl se utvrditi, když na r. 70 spolu s *M. L. Krassem* zvolen byl konsulem. K jeho návrhu byla obnovena pravomoc tribunská v bývalém rozsahu a proveden zákon praetora *Aurelia Kotty*, dle něhož rozdělena místa porotcův při soudech stejným dílem mezi senatory, rytíře a pokladniční tribuny (tr. aerarii, plebejští to úředníci tribuni). Komitii tribunům vrácena jejich působnost, úřad censorův uveden v bývalou vážnost. Censorové *L. Gellius* a *Gn. Lentulus* vyloučili ze senatu 64 senatory.

67 Válka s námořními loupežníky.

V Kilikii, Isaurii, Pamfylii, Lykii a na Kretě bylo námořní loupežnictví domovem. Slabost říše Syrské a Aegyptské činila loupežníky smělejšími. Od třetí války punské a za bouří domácích, kdy námořnictví od Římanův zanedbáváno, byli námořní loupežníci postrachem všech břehů středomořských. Výprava římská r. 103 [zřízena provincie *Kilikie*], dobytí *Isaurie* *P. Serviliem Vatiem* [78—75] a podrobení *Krety* *Q. Metellem* [68] neměly trvalého účinku. Proto navrhl r.

67 tribun *Aul. Gabinius*, aby některému z konsularů uděleno bylo na dobu tří let nejvyšší velitelství na moři a na pobřežích v pruhu 400 stadií s neobmezenou a nezodpovědnou prokonsulskou mocí. Návrh mířil na *Pompeja*, jenž také hl. pomocí strany demokratické (mezi jejímiž náčelníky bývalý quaestor *G. Jul. Caesar**) za námořního diktatora vyvolen. Výbornou taktikou vyčistil *Pompejus* za 3 měsíce moře Středozemské (1300 lodí spáleno, 72 vzaty, 306 vydáno; měst a hradů dobytých 120, loupežníků 10.000 pobito a 20.000 zajato). Se zajatými naložil *Pompejus* velkomyslně, usadiv je v různých končinách říše (hlavně v *m. Solech* v Kilikii, odtud *Pompeiopolis* nazvaném).

74—63 Třetí válka mithradatská.

Tigranes Armenský, zeť a spojenec *Mithradatův*, dobyt mnohých krajin na Parthech a zmocnil se *Kappadokie* a *Syrie*.

*) Nar. 100 (102?). Pocházel ze starobylé patricijské rodiny; ke straně lidu přilnul záhy. Jsa manželem dcery *Cinnovy*, byl od *Sully* proskribován, ale na přímluvu mocných přátel ušetřen. Po 7 Sullově vystupuje v Římě jako řečník při soudech, 76 na Rhodu u slavného řečníka *Mořona* (na cestě zajat od pirátův), 68 quaestorem v Hispanii, 65 aedilem, 63 pontifikem max.

Snahami svými upomínal na *Salmanassara* neb na *Dareia* [hl. městem *Tigranocerta* čili město *Tigranovo* j. od h. *Tigridu* na hranicích *Armenie* a *Mesopotamie*; rozměry a výstavností napodobilo *Ninive* a *Babylon*]. *Mithradates*, upevnil se v panství svém *Pontském* a dokonav přípravy, udeřil r.

př. Kr.

74 na *Bithynii*, kterou byl *Nikomedes III.* († 75) dědictvím Římanům odkázal. Poraziv u *Chalkedonu* při *Bosporu* v *Bithynii* loďstvo římské (konsul *M. Aurelius Kotta*), vrhl do asijské provincie římské, kdež oblehl *Kyzikos* na pob. *Propontidy*.
Konsul

73 *L. Licinius Lukullus* vyprostil obležené město a přinutil *Mithradata* po velkých ztrátách k hanebnému úteku. R.

73 zvitězil *Lukullus* u *Kabeiry* nad *Lykem* v *Pontu*: na hlavu poražený *Mithradates* zachránil se útekem k *Tigranovi*. *Pontus* a *Kappadokie* v rukou Římanův. *Lukullus* vede si velkomyslně. Ve správě provincie asijské zakročil přísně proti neslýchané vyděračnosti římských rytířův a nájemcův. Proti *Tigranovi*, jenž *Mithradata* vydati nechtěl, zvedl *Lukullus* válku, nečekaje ani schválení senatu (od dob *Alexandra Vel.* nebojováno s tak malými prostředky proti tak velké říši) a

69 porazil *Tigrana* na hlavu u *Tigranocerty*; město vzato, panství *Tigranovo* ořeseno v základech. Kořist tak velká, že mohl *Lukullus* pokračovati ve válce bez pomoci z Říma. Ale na pochodu proti starému

68 hl. m. armenskému *Artaxatům* nad *Arasem* vypuklo však vzbouření mezi vojiny *Lukullovými*, podněcované nohledy *Pompejovými* (*P. Klodius*). *Lukullus* přinucen nastoupiti na zpáteční pochod. To způsobilo, že

67 *Mithradates* vrátil se do *Pontu*, jehož pak vítěznou bitvou opět se zmocnil (*L. Val. Triarius* poražen u *Zely* j. od *m. Amasie*). *Lukullus* snaží se marně napravit tuto nehodu, neboť vojsko zdráhá se dále bojovati. Zatím v Římě způsobili protivníci *Lukullovi* (hrabiví rytířstvo), že vrchní velitelstvo přeneseno na *M. Acilia Glabriona*, který pak vystřídán r.

66 *Gn. Pompejem*, na něhož přijetím zákona tribuna *G. Manilia* vloženo vrchní velitelství s takovým plnomocenstvím, jaké měl ve válce s loupežníky mořskými (ku přijetí zákona přispěl *Caesar* a *Cicero**), tento hl. řečí *de imperio Gn. Pompei* čili *pro lege Manilia*). *Pompejus*, učiniv proti *Tigranovi* spolek s králem parthským *Fraatem*, vrhl se na *Mithradata*, jehož vojsko zničilo nedaleko horního *Eufratu*, [kde později založena *Nikopolis*]. *Prchajícího Mithradata* pronásledoval *Pompejus* až po ř. *Fasis* v *Kolchidě*, načež obrátil se proti *Tigranovi*, jehož nedaleko *Artaxat* při-

*) Nar. 106 ze staré rodiny rytířské nedaleko *Arpina*, účastnil se války marsické, pak v Římě poslouchal filosofy řecké, r. 80 vystoupil poprvé před soudem in causa publica (ve při *S. Roscia*), r. 79—77 v *Athenách* a na *Rhodu*, 75 quaestorem na *Sicilii*, 70 vedl při proti *C. Verrovi*, 69 aedilem, 66 praetorem.

116 Dějiny starověké. Pikle Katilinovy.

nutil ku vzdání. Tigranovi bylo odstoupiti Římanům *Syrii s Foinikií, části Kilikie, Galatie a Kappadokie*, zaplatiti 6000 talentů válečné pokuty a s ostatkem říše uznati nadvládu římskou.

př. Kr.
66—65 *Pompejus* vtrhl do krajín Kavkazských, aby zbavil *Mithradata* posledního útulku. Kavkazu překročiti se neodvážil, nýbrž, spokojiv se u kmenův *iberských a albánských* zvaním svrchovanosti, odtáhl do *Pontu* a pak do *Syrie*.

63 *Mithradates* uprostřed velkolepých příprav k dalšímu bojování zbavil se života, byv obležen v m. *Pantikapaia* na Krymu od syna svého *Farnaka*, jemuž nedůvěruje hrozil smrtí. R.

64—63 *Pompejus* pořádá poměry asijské. 1. Provincie: vedle *Asie a Kilikie* (tato rozšířena *Pamfylií a Isaurií*) zřízena nová provincie *Bithynie* se záp. polovici *Pontu* na obou březích ř. *Halys*, a *Syrie* s *Foinikií a Palaestinou*. 2. Poplatné a ochranné státy: *Říše Bosporská* (*Farnakes*, syn *Mithradatův*), *Galatie* (*Deiotarus*), *Paflagonie* (*Attalos*), *Kappadokie* (*Ariobarzanes*) a *Kommagene* (*Seleukovec Antiochos*). 3. Kněžská panství: *Komana*, *Pessinus*, *Jerusalem* (sr. 65) a j. 4. Obce městské s rozsáhlou samosprávou: *spolek měst lykjských, Antiochia, Seleukia* a j. (Zakládaje četná nová města a zvelebujе stará přispěl *Pompejus* k povznesení vzdělanosti vůbec a k utužení moci římské zvláště).

61 *Pompejus*, propustiv v *Brundisium* vojska svá, navrátil se jako soukromník do Říma, kdež pak slavil triumf [tabule slavnosti na odiv stavěly 1000 hradů, 900 měst a 800 lodí dobytých, 2,000,000 osob zajatých, 39 měst nově založených, 16,000 tal. mezi vojska rozdaných a 20,000 pro pokladnu státní získaných atd.].

66—62 Pikle Katilinovy.

Řím za nepřítomnosti *Pompejovy* (66—61) byl jevištěm tajných pletich a spiknutí, jichž cíle jsou nám málo jasny. Velkolepé výsledky, kterých *Pompejus* nabyl, a moc jeho vojenská i sláva naháněly strachu (před kralovládou) jak straně senátorské tak i straně lidu, ač k tomu veřejně se neznaly. Úmluvy mezi demokraty [v čele boháč *M. Krassus*¹⁾ a *G. Julius Caesar*²⁾] a anarchisty [v čele *L. Sergius Katilina*³⁾]; těmto šlo o plen a zbohatnutí za nepokojův již r. 66 ujednané, dle nichž *Krassus* měl státi se diktátorem a *Caesar* velitelem jízdy, aby tak strana lidu oproti *Pompejovi* opatřena byla mocí vojenskou, zmařeny dvakrátě. R. 64 úmluva nová, aby na r. 63 konsuly zvoleni byli *L. Katilina* a *G. Antonius* (*Caesar* a *Krassus* úmyslně zůstávali v pozadí). Při volbách zvolen pouze *Antonius*, kdežto na místě *Katiliny* slavný řečník *M. Tullius Cicero*.⁴⁾ Ale *Katilina* v piklech neustal. R. 63 zosnovováno

nové spiknutí. *Cicero* měl býti zavražđen a *Katilina* na r. 62 konsulem zvolen, co zatím v *Etrurii* centurio *G. Manlius* sbíral roty povstalecké, které měly v příhodném okamžiku do Říma vpadnouti. Ale *Cicero* byl na stráži. *Spehové (Fulvia)* střehli kroků spiklencův, *G. Antonius* získán správou výnosné provincie *Makedonské* a *Cicero* opatřen od senatu, k němuž ustrašení rytíři nyní přilnuli, mimořádnou plnomocí. Brzo potom odešel *Katilina* z Říma do *Etrurie*, byv *Ciceronem* v senátě na pranýř postaven (první řeč *Ciceronova* proti *Katilinovi*). Druhého dne lid o záměrech spiklencův zpraven (řeč druhá). *Antonius* poslán proti vojsku spiklencův. Zatím účastníci spiknutí (*Lentulus, Cethegus, Gabinius, Statilius a Caeparius*) zajati v Římě od *Cicerona*, jenž byl pomocí poselství *Allobrogův*, v Římě náhodou meškajícího, nabyl makavých proti nim důkazův. Když pak stav věci oznámen lidu (řeč třetí), odsouzení jsou řečníci spiklenci senatem za předsednictví *Ciceronova* k smrti (řeč čtvrtá) bez ohledu na právo provokační. (*Caesar*, tehdaž pontifex, odporuje tomu; *M. Porcius Kato ml.*, vnuk *Katona* *Censoria*, naléhá na odsouzení.) Ortel ihned vykonán (5. pros.).
Na poč. r.

př. Kr.

62 porazil legat *Antonius M. Petreius* vojsko *katilinské* u *Pistorie* při s. hranicích *Etrurie*. *Katilina* a 3000 jeho stoupencův zůstali na bojišti. *G. Antonius* poctěn titulem *imperator*. *Cicero* slaven jako *pater patriae*.

60 První triumvirát.

Pompejus, vrátiv se z výpravy *mithradatské* do Říma, žádal na senatu, aby dovolil mu ucházeti se o druhý konsulat, aby potvrdil zařízení jeho v *Asii* zavedená a vojákům jeho udělil příslibené assignace na státní pozemky. V čele vojska mohl dosíci úspěchu, ale jako soukromník doznal neočekávaného sklamaní: protivníci jeho v senátě (*Kato, Lukullus, Metellové, Krassus* a j.) zmařili provedení žádosti jeho. V tísní té spojil se *Pompejus* s *G. Juliem Caesarem*, jenž právě vrátil se z *Hispanie*, kde jako praetor vítězně si vedl v boji proti severozáp. kmenům, a s *M. L. Krassem*, s nimž jej *Caesar* smířil, aby v tajném dorozumění navzájem se podporovali v provádění svých záměrů. Přispěním *Pompejovým* a *Krassovým* zvolen na r.

59 *Caesar* konsulem. Kollegou byl mu *M. Bibulus*, jehož volbu prorazila strana aristokratická. *Caesar*, aby získal lid, provedl nový zákon agrární, dle něhož 20,000 občanův, mezi nimiž bylo mnoho veteránů *Pompejových*, poděleno bylo státními polnostmi v *Italii*. Odpor *M. Bibula* zlomil *Caesar* na dobro: *Bibulus* uchýlil se v ústraní, odkud nadarmo vysílal protesty proti dalším podnikům *Caesarovým*. *Pompejova* zařízení v *Asii* schválena (*leges Juliae*). K návrhu tribuna *P. Vatinia* dal si *Caesar* od lidu uděliti, pominuv senat, *Illyrikum* a *Gallii cisalp.* ve správu s mocí mimořádnou na dobu 5 let se 3 legiemi, k čemuž senat připojil ještě *Gallii narbonskou* s 1 legií v naději, že se tak zbaví na delší dobu nebezpečného muže. Na rok příští zvoleni

¹⁾ Jeho majetek nemovitý činil přes 40 mill. K. ²⁾ Sr. str. 114. ³⁾ Sr. str. 112. ⁴⁾ Sr. str. 115.

konsuly mužové triumvirům oddaní. Před odchodem svým provedl pak ještě Caesar, že

př. Kr.

58

Kato a Cicero byli z Říma vzdáleni. Katonovi uložil lid, aby v ptolemaiovském království *Kypru*, jež dědictvím přešlo na Římany, správu provinciální zavedl. Proti Ciceronovi vybral si za nástroj nestoudného *P. Klodia Pulchra*, jemuž k tribunatu dopomohl. Klodius způsobil, že Cicero vypověděn, poněvadž dal popraviti bez provokace spiklence Katilinovské (sr. 117). Dám Ciceronův na Palatiu spálen, statky jeho zabrány.

Za nepřítomnosti Caesarovy nedovedl Pompejus v Římě udržeti vážnost triumvirův mezi lidem. Demagog *Klodius* protivil se mu a pomocí ozbrojených rot prováděl zvlášť svou ve shromážděných lidu i páchal kousky katilinovské. Pompejus pomáhal si tím, že se opíral o služby *T. Annia Milona*, vůdce jiné podobné roty. Vážnost senatu stoupá. Cicero povolán z vyhnanství (57). Nedlouho potom i Kato se vrátil. Volby na r. 56 vypadly pro triumviry nevhodně; zákony Juliovy z r. 59 v nebezpečenství.

Proto způsobil Caesar r.

56

sjezd triumvirův v *Lukce* (v Etrurii sv. od Pisy), kam dostavili se četní jejich političtí přátelé (přes 200 senatorův) a placení stoupenci. Zde ujednáno, že na r. 55 Pompejus a *Krassus* mají býti zvoleni konsuly a pak že tomuto *Syrii*, onomu obojí *Hispanie* od lidu dostati se má ve správu na 5 let. Sobě vyhradil Caesar prodloužení imperia v Gallii na dalších 5 let.

58—51 Caesar dobyl Gallie zaalpské.

Svobodná Gallie (sr. 105) dělila se ve 3 území: 1. *Aquitania* mezi Pyrenaeji, Oceanem a Garonnou, obydlená kmeny iberskými. 2. *Vlastní keltická Gallie* mezi Garonnou, Seinou a Alpami (se Svýcarskem). 3. Keltickogermanská *Belgie* mezi Seinou a dolním Rýnem. — Dobře vzdělaná a kvetoucí země neměla jednoty politické. Jednotliví kmenové nevrážili na sebe a byli i uvnitř zmítání strannickými boji (druidové, šlechtá, králové). Ve vlastní Gallii bývali *Arvernové* (při horní Loire) druhdy nejmocnějšími. Nyní zápasili *Aeduové* (mezi Loirou a Seinou) se *Sequany* (na l. bř. Saóny) o předáctví. Proti Aeduům povolán na pomoc od *Sequanův*, vůdce germanských *Svevův*, jenž, přešel Rýn s 15.000 bojovníky, Aedy učinil sice *Sequanům* poplatnými (r. 61), ale pak v zemi vystupoval jako vládce. Jeho příkladu následovaly i jiné kmeny germanské, na levý břeh Rýnu přecházejíce. Stejně doby zvedli se keltičtí *Helvetové* z nyn. Svýcarska, od severu tisněni jsouce *Germany*, a dali se na cestu do jižní Gallie, ale tu postavil se jim Caesar na odpor a

58

porazil je u *Bibrakta*, hl. m. Aeduův nedaleko nyn. m. Autunu, načež k prosbě *Aeduův* a *Sequanův* obrátil se proti *Ariovistovi*, jehož porazil u *Vesontionu*, hl. m. *Sequanův*, nyní *Besançon*. (*Caesar, Bellum Gallicum I.*) R.

př. Kr.

57

podrobeni jsou *Belgové*, hl. *Nerviové* (v Henegavsku), *B. G. II.*, a r.

56

podrobeni kmenové pobřežní: *Venetové* (v Bretonsku), *Unellové* (v Normandii) a j. *Aquitany* podmanil *P. Krassus*. Tažení proti *Morinům* a *Menapiům* (mezi *Sommou* a *Seldou*). *B. G. III.*

55

Germánští *Usipetové* a *Tenkteři*, vtrhnoucí na l. břeh dolního Rýnu, krvavě potřeni. Caesar přešel Rýn (most mezi *Bonnem* a *Koblenci*), aby *Germany* tamní zastránil od dalších vpádův do Gallie. První výprava do *Britannie*. *Morini* a *Menapiové* podrobeni. *B. G. IV.*

54

Indutiomarus, kníže *Treverův*, podmaněn. Druhá výprava do *Britannie*. Caesar pronikl vítězně až k *Temži*. (*Kassivelaunus*, vůdce britských Keltův.) Nebezpečné povstání *Indutiomarovo* (*B. G. V.*) a

53

Ambioriga, knížete *Eburonův*. Caesar po druhé přešel do *Germanie*, aby zastránil *Svevy*, od východních Gallův na pomoc volané (*B. G. VI.*).

52

Všeobecné povstání Gallův, v jejichž čele *Vercingetorix*, z kmene *Arvernův*. *Genabum* (*Orléans*) a *Avarikum* (*Bourges*) vzaty *Caesarem*, *Lutetia Parisiorum* (*Paříž*) *T. Labienem*. Od dobývání *Gergovie*, hl. m. *Arvernův*, přinucen Caesar upustiti. Když pak spojil se s *Labienem* a oblehl *Alesii* v území *Mandubiův*, z. od pramenův *Seiny*, přišlo tu k tuhým bojům, z nichž Caesar vyšel vítězně. *Vercingetorix* musil se vzdáti (o 5 let později v Římě odpraven). (*B. G. VII.*)

51

Podmanění Gallie zaalpské ukončeno. (*B. G. VIII.*)

V Římě došli k cíli úmluvy v *Lukce* ujednané (sr. 118). *Krassus* ještě před vypršením konsulatu odešel do *Syrie*, kde z hrabivosti a dychtivosti po slávě pustil se do války s *Parthy*, ale byl od nich u *Karrh* v *Mesopotamii* jv. od *Edessy* poražen a zabit (53). Pompejus zůstal v Římě i po uplynutí roku konsulského, dav svoji provincii *Hispankou* proti zákonu spravovati legaty. Z Říma nechtěl odejítí z nedůvěry k *Caesarovi* (54 zemřela *Julia*, manželka Pompejova a dcera *Caesarova*). Demagogové neustávali v Římě rádití. Ozbrojené roty sváděly hotové boje na ulicích a ve shromážděných ve jménu svých politických vůdcův (sr. 118). Když r. 52 zavražděn *Klodius Milonem* a to zavdalo příčinu k nepokojům, jmenoval senát Pompeja konsulem bez kollegy s mocí diktatorskou. Pompejus pořádek v městě obnovil. Milo přes výmluvnost *Ciceronovu* odsouzen k vyhnanství. Pompejus, jenž dal si prodloužiti správu *Hispanie* na dalších 5 let, přechází na stranu aristokratickou (*Kato*, *Bibulus*, *Klaudius Marcellus*, *Caecilius Metellus Scipio*) a stává se jejím vůdcem, kdežto *Caesar* pokládán jest za náčelníka strany demokratické (sňatek Pompeja s dcerou *Metellovou*).

Nástrahám od aristokratův *Caesarovi* strojeným, aby vydal provincie *Gallské* a propustil vojsko, staví se na odpor tribun *G.*

Kurio. Pompejus sbírá vojsko bez zákonitého zmocnění. Posléze oznamuje Caesar, že složí správu Gallie zaalpské a vojska propustí, když mu senát dvě legie a správu Gallie předalpské neb jen Illyrie ponechá do ukončení voleb konsulských na r. 48. Senát pod nátlakem strany bojovné usnáší se (6. ledna 49), aby Caesar do určité lhůty (i. bř. 49) vojska propustil a provincie odevzdal, ač nechce-li býti prohlášen za nepřítele vlasti (hostis). Tribunové *M. Antonius* a *G. Cassius* nadarmo intercedují; jsouce pak pronásledováni, utíkají se v přestrojení z Říma k Caesarovi do *Ravenny*. Pompejus jmenován vrchním velitelem s mocí neobmezenou.

př. Kr.

49—45 Druhá válka občanská.

Porušení tribunské nedotknutelnosti poskytuje Caesarovi záminku, aby branně vystoupil jako obhájce lidu. Ještě v lednu 49 přešel Rubiko a rychlými pochody ubíral se *Umbrii*, *Picenskem* a *Samniem*, všude vlídností srdce dobýváje. V Římě velké zděšení, vše odtud přechalo: výjevy z dob Mariových a Sullových strašákem (sr. 111). Pompejus opustil ve chvatu Řím, chtěje v jižní Itálii přípravy ukončiti, ale Caesar nedopřál mu času (*Korfinium* s 15000 m. vydal mu *L. Domitius*). V *Brundisiu* přeplavuje Pompejus vojsko své do *Epiru*, ač Caesar hledí města dobytí a tak rázem válku ukončiti. Po odplutí Pompejově odešel Caesar do Říma, kdež počínal si velkomyslně. Poklad státní, jenž padl vítězi do rukou, byl vítaným k dalším předsevzetím, jm. ke stavbě loďstva, jehož Caesar neměl.

49 Caesar dal se po suchu do *Hispanie*, kde stálo 7 Pompejovských legií vedených *Afraniem* a *Petrejem*. Po jednoměsíčním bojování u *Ilerdy* s. od doln. Ebra (nyní *Lerida*) vzdalo se vojsko Pompejovské (část vojska přešla do služeb Caesarových). Příkladem toho následoval i *Terentius Varro*, vrchní velitel v *Hispanii* zadní. Stejně doby zlomen odpor *Massilie*, *Sardánie*, *Sicílie* a *Korsika* vyrvány přívržencům Pompejovým legaty Caesarovými. V *Africe* poražen a zabit *Kurio* při obléhání *Utiky*, hl. přispěním Pompejova spojence *Juby*, krále numidského. Též v *Illyrii* poraženo vojsko Caesarovo (loďstvu velel *P. Dolabella*, vojsku pozemnímu *G. Antonius*).

V Římě zatím učiněn Caesar diktátorem, ale hodnosti té za krátko se vzdal a na r. 48 dal se zvoliti konsulem (kollegou *P. Servilius*). Stejně doby zasedl Pompejovský senát (200) v *Thessalonice*. Pompejus hotoví se sice k boji velkolepě (11 legií a 500 lodí válečných), ale země západní zachrániti obmeškává. Na poč. r.

48 přeplavil se Caesar s částí vojska (15.000 pěších a 600 jezdců) z *Brundisia* na pobřeží *Akroeraunské* v *Epiru* sice bez překážky, ale přeplavné lodi jsou pak zachyceny a spáleny, a on jak od moře tak i se strany suchozemské obklíčen. Postavení jeho nezlepšilo se valně i když *M. Antonius* plavbou neobyčejně smělou se 3 legiemi a 800 jezdci se s ním spojil, neboť převaha byla na straně Pompejově a potravy byl nedostatek.

U *Dyrhachia* na bř. illyrském (nyní *Drac*) došlo konečně k boji, v němž Caesar poražen, načež hledí se zachrániti odvážným pochodem do *Thessalie*. Pompejus postupuje za ním líně. Strana jeho (hlavně mladí aristokrati), pokládajíc se již za vítěze, nutkala Pompeja svěsti rozhodný boj, k čemuž došlo 9. srpna téhož r.

př. Kr.

48

u *Farsalu* v *Thessalii*. Pompejus na hlavu poražen, ač vojsko jeho dvakráte silnější. 15.000 vojska Pompejova padlo, 20.000 se vzdalo. Pompejus uprchl do *Aegyptu**, kde však hned při příchodu zavražděn návodem poručníkův mladého (10letého) krále, jenž si chtěl přátelství vítězovo pojistiti ve sporu, který měl o vládu se sestrou *Kleopatrou* (16letou). Přišed do *Aegyptu*, kam Pompeja pronásledoval, Caesar rozhodl spor o trůn tak, aby *Ptolemaios* vládl za jedno s *Kleopatrou*. Rozsudek ten, jakož i pánovitě počínání cizincův, příčinou války zv.

48—47 válka alexandrijská.

Caesar obléhán po 5 měsícův od vzbouřeného obyvatelstva alexandrijského v král. hradě a v přístavě (nepřátelské loďstvo od něho spáleno, při čemž alexandrijská knihovna lehla popelem). Když došly ze *Syrie* a *Kilikie* posily, poraženo vojsko aegyptské (*Ptolemaios* utonul na útěku v *Nilu*) a *Alexandria* přinucena vzdáti se. Vláda nad *Aegyptem*, jenž nyní pod svrchovaností římskou, odevzdána *Kleopatře* a jejímu nejml. nezletilému bratrovi. Do *Alexandrie* vložena posádka římská.

47 Válka asijská.

Z *Aegyptu* obrátil se Caesar do *Asie*, kde *Farnakes* (sr. 116), chtěje kořistiti z války občanské, zmocnil se *Malé Arménie*, *Kappadokie*, *Pontu* a *Bithynie*. Caesar postihl jej rychlými pochody u *Zely* v *Pontu*. (*Veni, vidi, vici*.) Poražený *Farnakes* utekl do říše *Bosporské* a tam za nedlouho úkladně zavražděn.

V září r. 47 odešel Caesar do Říma, kde veliké zmatky, jichž příčinou hl. legat *P. Korn. Dolabella* (vzpouira vojenská). Caesar myslí utíhl. Dav se pak opětně zvoliti diktátorem a na r. 46 po třetí konsulem, odebral se v říjnu 47 do *Afriky*, kde zatím soustředila své síly strana aristokratická (11 legií), v jejímž čele *Varus*, *Kato*, *Metellus Scipio*, *Gneius* a *Sextus Pompejus*, *Labiennus*, *Petreius* a král numidský *Juba* hlavním spojencem. Emigrantský senát zasedal v *Utice*.

47—46 Válka africká

46 rozhodnuta bitvou u *Thapsu* uprostřed pobř. *Malé Syrtu* (6. února), v níž strana aristokraticko-republikánská od Caesara na dobro potřena (50.000 nepřátel pobito neb zraněno). *Metellus*, *Kato*, *Petreius* a *Juba* skonali samovraždou, synové *Pompejovi* uprchli s *Labiennem* do *Španělska*, kde hotoví se k novému

* Zde poručnická vláda po smrti krále *Ptolemaia Auleta*, jemuž Pompejus r. 55 dopomohl proti vzbouřencům opět k trůnu.

boji. Jedna část Numidie připojena k provincii Africké, druhá dána *Bokchovi Mauretanskému*.

Koncem května 46 vrátil se Caesar do Říma a slavil čtyřnásobný triumf (Gallie, Aegypt, Pontus a Afrika), zasypáván jsa všemožnými poctami a důstojnostmi (viz níže). Na podzim r. 46 odešel do Hispanie, kde

př. Kr.
46—45 válka španělská

po několika lítých bitkách rozhodnuta

45 vítězstvím Caesarovým u Mundy v Hispanii Bactické jv. od m. Hispalis. Caesar rozněcuje osobním udatenstvím kleslou mysl svých vojákův. 33.000 padlých a raněných přívrženců Pompejových. *Labienus* padl v boji, *Gn. Pompejus* zahynul na útěku. *Sextovi Pompejovi* podařilo se uprchnouti.

45 Zemřel král *Boerebistes* (60—45), zakladatel velké říše *Dacké* (Dakové byli původu thrackého). Středem jejím *Sedmíhradsko*. Na v. sáhala k moři Černému a na z. za pravý břeh Dunaje v nyn. Uhrách. Po smrti *Boerebistové* rozpadla se říše *Dacká*, na jejíž vyvrácení Caesar pomýšlel. Pravý břeh Dunaje až k *Drávě* zaujali nyní svezští *Markomani* a *Kvadové*.

Správa státu soustředěna úplně v rukou Caesarových: Při svém návratu do Říma pozdraven jako *pater patriae*, *diktátorem* a *tribunem* jmenován doživotně, *konsulem* na 10 let. Dále byl *nejv. pontifíkem*, *augurem*, *ensorem* a *předsedou senatu*. Jako *imperator* (s právem jmenovati nástupce) rozhoduje o financích, o vojenství a správě provincií (razí mince s vlastní podobiznou). *Senat*, na 900 členův rozmnožený, stává se toliko sborem poradním. *Komité* stvrzují sice ještě zákony, ale jest to právo pouze formální. Oznaky moci Caesarovy: *oděv purpurový*, *zlatý stolec* a *věnc vavřínový*. Dle formy stává sice ještě republika, ale skutkem nové království, jemuž jen jméno chybí.

V pořádání státu vyvinul Caesar činnost neobyčejnou. Re-formy jeho čelily:

I. *K povznesení mravních a sociálních poměrů v Římě*: a) Zmenšen proletariát (zakládány početné osady, jako *Narbo*, *Aquae Sextiae*, *Karthago*, *Sinope*, *Korinth*, *Faros*. Rozdávání obilí omezeno. Nádhernými stavbami — *Forum Julium*, *divadlo Marcellovo* — zaměstnáván pracovní lid. Proti pouličním rejdům chátary přísně zakročováno. b) Stala se opatření proti nauce mravní u tříd vyšších (zostřeny zákony pro vzpouru a vlastizradu, přísné tresty pro přestupky závazku manželského, mimořádné odměny pro otce četných rodin, zákazy proti přepychu při tabuli a v oděvu). c) Obnovena vážnost soudův. d) Zmírněny zákony dlužní.

II. *K povznesení Italie a provincií vůbec*: a) Bažiny pompinské měly býti vysušeny, silnice přes Apenniny měla spojovati moře Tyrrhenské s Jaderským. Ústí Tiberu mělo býti regulováno. Učený *M. Terentius Varro* obdržel rozkaz sbíratí řecká a římská díla pro veřejnou knihovnu. Svod práv římských měl býti porizen (došlo k tomu teprv za císaře Justiniana). b) Správa provincií opa-

třena co nejlépe. Nešvarům nájemcův učiněn konec zrušením nepřímé daně. c) Obyvatelstvu Gallie zaalpské uděleno právo občanské a právo latinské zavedeno v celé říši. d) Předsevzata oprava kalendáře (*Sosigenes z Alexandrie*; zaveden rok solární místo lunisolárního).

Povaha Caesarova: Duch genialní, obdařený od přírody takovými dary, které činily jej schopným vynikati ve všem. Byl slavným vojevůdcem, státníkem, zákonodárcem, právníkem, řečníkem, dějepiscem, matematikem i architektem. V boji hrdinným, v domácnosti otcem laskavým, k nepřátelům velkomyslným. Bylo mu životní potřebou, býti milovánu a míti přátele.

Odstřelení od vlády *optimatů* a o bytnost republiky strachující se *republikáni* Caesarovými nepřáteli. Zosnováno spiknutí, v němž zasyčeno 60 osob (*Decimius Brutus*, *Servilius Kaska*, *M. Tillius Cimber*, *G. Trebonius* — Caesarovci; *M. Junius Brutus*, *G. Cassius Longinus* — na milost přijati Pompejovci). Duši spiknutí byl *G. Cassius*.

př. Kr.

44 Caesar zavražděn v senátě (v kurii Pompejově), (15. bř.) poboden byv 23 ranami. Smrt stihla jej uprostřed velkolepých příprav k válce proti *Parthům*, která činy jeho měla korunovati. Zmatku, který nastal v Římě po zavraždění Caesarově, hleděl použiti k svému prospěchu přítel Caesarův, konsul *M. Antonius* (vdova Caesarova *Kalpurnia* utekla se k němu s pokladem a listinami). Umělou řečí při slavnosti pohřební a vyhlášeje skutečné neb domnělé odkazy Caesarovy popudil lid proti vrahům, jež bral senát pod svou ochranu, a z nichž některé vyslal do provincií, které jim ještě od Caesara byly přiřknuty (*D. Brutovi* Gallie cisalp., *M. J. Brutovi* Makedonie, *Kassiovi* Syrie). *Antonius*, měl-li zůstatí při vesle, nesměl dopustiti, aby protivníci jeho v příkázaných jim provinciích se udrželi. Žádost jeho, aby mu Gallie cisalpská byla udělena, senát odmítl; obrátil se tedy k lidu, jenž mu vyhověl. I vypravil se do Gallie cisalp., aby *D. Brutovi* provincií tu odňal, z čehož tak zv.

44—43 válka mutinská.

Antonius oblehl *D. Bruta* v *Mutině* (nyní Modena). V jeho nepřítomnosti nabyla v Římě strana senátorská vrchu. Přisobením *Ciceronovým* (14 *Filippik*) prohlášen *Antonius* za nepřítele vlasti a vysláni proti němu konsulové roku 43, *A. Hirtius* a *G. Vibius Pansa*; k vojsku jejich připojil se vnuk sestry Caesarovy a hlavní dědic Caesarův, 19letý *Oktavianus*, jehož služeb (měl veterány Caesarovy na své straně) hleděl senát využítkovati.

43 V bitvě u Mutiny

poražen jest *Antonius* a přinucen na útěk do Gallie zaalpské, kam jej vyproštěný *Dec. Brutus* bez úspěchu pronásledoval. *Pansa* a *Hirtius* padli v boji. Caesar *Oktavianus*, jsa tak samojediný velitelem vojska původně senátorského, obrátil se na Řím a vynutil na senatu, jenž byl by se rád nyní nepohodlného

„hoch“ zbavil, konsulát a zákon na pronásledování vrahů Caesarových (*lex Pediana*). Zatím spojil se Antonius s *M. Aem. Lepidem*, správcem Gallie narbonské a přední Hispanie (k nim se přidružil *Asinius Pollio*, správce Hispanie zadní a *L. Plankus*, správce Gallie zaalp.) a přinutili *Dec. Brutu* k útěku do Gallie cisalp., kde tento opuštěn od svých zahynul úkladně.

S vítězným Antoniem a Lepidem spojil se nyní Oktavianus, maje služeb jejich potřebí k pronásledování *J. Bruta* a *Kassia*. A tak učiněn koncem října r.

př. Kr.

43 druhý triumvirát (u Bononie): Oktavianus, Antonius a Lepidus přiosobili si na pět let mimořádnou moc konsulskou k udržení veřejného pořádku a k uspořádání říše, ač tak, že dosavadní úřadové (hl. konsulský) měli zůstatí v platnosti. (*Tresviri rei publicae constituendae consulari imperio*). Lid tuto usurpaci schválil. V Římě zbavili se triumvirové svých protivníkův hromadným vražděním (300 senatorův a 2000 rytířův. *Cicero* zavražděn na útěku 7. pros.).

Na východě *Kassius* a *Brutus*, spojivše svá značná vojska v *Sardech*, přešli Hellespont a dali se Thraikií do Makedonie, kam byli Antonius a Oktavianus zaměřili.

42 Dvojitá bitva u Filip v Makedonii mezi doln. tokem *Strymonu* a *Nestu*. Při prvním boji Antonius vedl si vítězně proti *Kassiovi*, kdežto *Brutus* stejně šťastně proti *Oktavianovi*. Smrt *Kassiova*, jenž na mylnou zprávu o porážce *Brutově* zbavil se života, přišla triumvirům vhod, ale vítězství nerozhodla. Po 20 dnech došlo k boji druhému, ve kterém vojsko republikánské na hlavu poraženo. *Brutus* se usmrtil. Zbýval tedy ještě *Sextus Pompejus*, jenž na Sicilii a na moři vítězně si vedl.

Antonius odebral se po té do zemí východních, aby je v poslušnost uvedl, ale v *Aegyptě* upadl v osídla královny *Kleopatry*, kde našel čas slavnostmi, hrami a orgiemi. *Oktavianus* odebral se do Itálie, aby uspokojil nepokojné veterány novými assignacemi polstva italského. Zde zneprátelil se s *L. Antoniem*, bratrem triumvirovým (intriky *Fulvie*, manželky *M. Antonia*, která a *Oktaviana* zanevřela):

41—40 Válka peruská.

L. Antonius postavil se v čelo statkářův, kteří novou assignací pozbaveni byli statkův, a vyhlášoval, že chce hájiti svobody proti triumvirům. Ale v *Perusii*, v. od jez. *Trasimenského*, byl obležen a přinucen vzdáti se.

Nevole z této války mezi *M. Antoniem* a *Oktavianem* vzniklá uklizena osobní

40 úmluvou v Brundisii: *Oktavian* obdržel ty provincie, jež se prostíraly západně od *Skodry*, *Antonius* ony, jež ležely odtud na v. Neprítomnému *Lepidovi* vyhrazena i na dále *Afrika* [tělem i duchem krásná *Oktavia*, sestra *Oktaviana*, zasnoubena *M. Antoniovi*, neb *Fulvia* zemřela krátce před tím v *Sikyoně*]. R.

př. Kr.

39

smlouva na pobřeží Misenském při zál. *Kuman-ském*: triumvirové popustili *Sex. Pompejovi*, jenž loďstvem svým dovoz obilí do Říma zabraňoval a hlad tu působil, ve správu provincie *Sicilii*, *Sardinii*, *Korsiku* a *Achaji*. Mimo to měl býti odškodněn za statky, otcí jeho zabrané. Po té odebral se *Antonius* na východ, kde upadl opět v osídla královny *Kleopatry*. Válku s *Parthy* vedl neslavně.

V Itálii došlo brzo k nepřátelství a válce mezi *Oktavianem* a *Sex. Pompejem*:

38—36 Válka sicilská.

Oktavianus válčil s počátku nešťastně. Když pak v čelo vojska postaven *M. Vipsanius Agrippa* a *Antonius* poskytl *Oktavianovi* značnou válečnou pomoc [po osobní schůzi v *Tarentě* r. 37, kde triumvirát na dalších 5 let obnoven], k níž i *Lepidus* se přidružil,

36 poražen jest *Sex. Pompejus* v rozhodné bitvě námořní u *Naulochu* nedaleko *Myt*. Uprchl do *Asie*, kde v *Miletu* r. 35 zavražděn. Mezi *Oktavianem* a *Lepidem* mělo dojíti k boji, když *Lepidus* za pomoc ve válce žádal výhrdně odstoupení *Sicilie*. Ale *Lepidus* od vojska jest opuštěn a přinucen dáti se na milost *Oktavianovi*, jenž přenechal mu hodnost nejv. pontifika. *Oktavianus* vede správu západní polovice moudře a smířlivě. Od r. 35—33 válčí vítězně proti *Japodům*, *Karnům*, *Liburnům*, *Dalmatům*, *Pannonům* a *Skordiskům*.

32—30 Válka mezi M. Antoniem a Oktavianem.

(*Bellum Actiacum*). *Antonius* hýřil na dvoře královny *Kleopatry*, rozdávaje nesmyslně dětem jejím provincie římské. *Oktavia*, sestra *Oktavianova*, od něho zapuzena. To vedlo k válce.

31 Námořní bitva u Aktia na pobř. *Akarnanském* při vchodu do zál. *Ambrackého*. Věhlas *Agrippův* a předčasný útěk *Kleopatrin*, již *Antonius* následoval, rozhodly vítězství *Oktavianovo*. Vojsko pozemní opuštěno jsouc od svého vojevůdce, vzdalo se vítězi po 7 dnech. R.

30 zvítězil *Oktavianus* přede zdi *Alexandrie*, načež zbavil se *Antonius* života. Jeho příkladu následovala i *Kleopatra*, když pokus její, okouzlit *Oktaviana*, ukázal se marným. *Aegypt* proměněn v provincii římskou. *Oktavianus* samovládcem říše římské.

8. Od vzniku císařství do počátku stěhování národův. (30 př. Kr. — 375 po Kr.)

př. po Kr.

30—68 Pět Juliovcův.

30—14 Caesar Oktavianus Augustus.

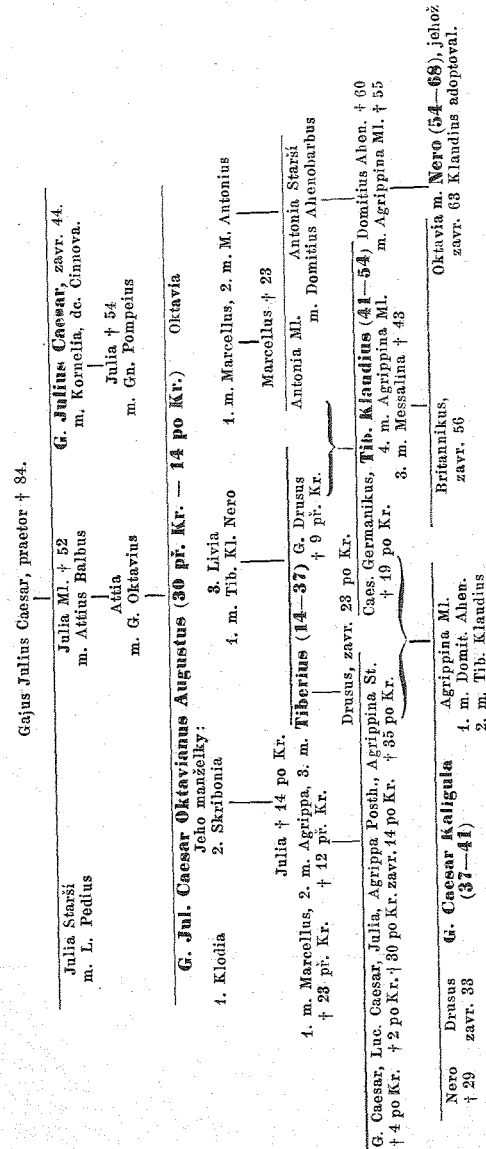
Oktavianus byl obnovitelem samovlády, k níž základ položil *Caesar*. A tak jako za *Caesara*, chybělo i nyní nové vládní

formě jméno (sr. 122). Oktavianus vydával se pouze za prvního úředníka říše, maje před očima neblahý osud Caesarův. Byl *tribunem a konsulem* doživotně, *imperatorem* stále; s tím spojena zároveň nejvyšší moc *prokonsulská*, t. j. vrchní správa všech provincií. R. 27 vyznamenán příjím *Augustus* (Vznešený) a r. 24 prohlášen za *nezodpovědného*. Zastával úřad censorský jako „*praefectus morum*“ a po smrti Lepidově r. 12 nejdv. *pontifikat*. R. 2 pozdraven jako *pater patriae*. Neobmezenou moc zastíral titulem *Princeps senatus*; titul tento přešel na jeho nástupce a doba císařská až po Diokletiana slove *principatem*. Vedle toho název *Augustus, Caesar, Imperator* byl odznakem jeho důstojnosti.

Správa říše. *Vojsko*, hlavní podpora samovlády, zorganizováno (sr. 108). Z vojska žoldnéřského stalo se *vojsko stálé*, jež k ochraně jednotlivých zemí rozestaveno. Vojíni odměňováni po odbyté 12—16 let trvající službě penězi anebo assignacemi. Velitelem legie legatus. Auxilia byly sbory vojenské, v provinciích ležící vedle legií. *Praetoriae cohortes* tvořily nyní gardu císařskou; za Augusta bylo jich 9, z nichž 3 v Římě a 6 v Itálii, jm. tam, kde obyčejně císařové se zdržovali. *Praefectus praetorii* povznesl se časem na první místo po císaři. (*Hadrian* zavedl nové změny ve vojstě, ale ty dotýkaly se hl. ozbrojení a taktiky.)

Lodstvo válečné bylo zakotveno v Ravenně, Misenu a Foru Juliově (na pobř. gallském); v Alexandrii a Trapezuntě. Moc *nobility* úplně podlomena; místo její zaujala *šlechta dvorní* (*M. Vipsanius Agrippa, G. Calpurnius Maecenas, M. Valerius Messala* a j.). **Senát** dělil se s císařem o zákonodárství, o správu říše a financí (spravoval pokladnu říšskou; císař měl pokladnu vlastní — *fiscus*), o řízení záležitostí zahraničních, byl nejdv. *appellačním* dvorem pro věci civilní a tribunalem pro nejdůl. věci trestní (nad těžkými zločiny zřízen *soud porotní* o 5000 porotcích, které jmenoval císař doživotně), — ale přes to *postavení senatu vrátké*, neboť císař měl právo jmenovati jeho členy a mimo to měl v rukou veškerou vojenskou moc. Ze členů senatu utvořil si císař radu (*consilium principis*), jejíž návrhy senatu předkládal (za *Hadriana* soudnictví i zákonodárství přeneseno na tuto radu). **Komitia** sklesla na pouhý nástroj samovládců; v čase pozdějším zanikla úplně. Pro všechny obory správy státní zřídil Augustus vedle úřadů republikánských *nové, placené úřednictvo* na císaři závislé. Řím rozdělen na 14 čtvrtí (*regiones*). *Praefectus urbi* soustřeďoval v rukou svých správu celého města, o jehož bezpečnost pečovaly *cohortes urbanae* (3) a *cohortes vigilum* (7). O chudinu (i chátřu) postaráno zakládáním četných kolonií (za Augusta založeno jich na 60), udělováním obilí a zaměstnáváním při nádherných stavbách (dokončena stavba divadla Marcellova, forum Augusti, chrám Marta Ultora, Pantheon, Campus Agrippae a j. (sr. 68). Velkolepé hry v cirku, zápasy zvířat a gladiátorův měly obyvatelstvo odvracet od zájmův politických. Snahy o mravní povznesení obyvatelstva měly úspěch jen povrchní, předcházeli Augustus příkladem špatným. V provinciích zaváděny blahodárné opravy: úředníci jsou od státu placeni, zákony proti podplácení a odírání přísně prováděny a síť silniční po celé říši rozestřena. Zařízena státní pošta, která však ne-

CÍSAŘOVÉ ŘÍMSTÍ Z RODU AUGUSTOVA.

sloužila dopravě soukromé. Popis zemí (*Agrippa*). Sčítání obyvatelstva (100 mill. všeho obyvatelstva; občanů římských asi 17 mill., z těch přes 4 mill. schopných ke službě válečné) a odhad polnosti umožňovaly stejnoměrné rozdělení přímých daní (z hlavy a poli). Rozdíl mezi Itálií a provinciemi poněkud odstraňován (právo občanské a *ius latinum* udělovány četným městům provinciálním, osvobození od daní pro obyvatelstvo Itálie zrušeno atd.). Provincie rozděleny na *provinciae principis*, kde pokoj nebyl ještě zjednan a které podřízeny byly přímo císaři, a na *provinciae senatus*, které spravovány senátem, ale i nad těmito vyhradil si vrchní dozor.

Rodinné poměry Augustovy. Byl čtyřikrát ženat, mužského potomka neměl. Jediná dcera jeho *Julia* pro nemravný život poslána do vyhnanství (na ostrov Pandatarii naproti ústí Volturnu). Nástupnictví po sobě chtěl Augustus zanechat synu sestry své *Oktavie*, pak zeti *Agrippovi* a po jeho smrti synům jeho. Pomřeli náhle, snad nástrahami čtvrté manželky Augustovy *Livie*, které se konečně podařilo, že Augustus adoptoval syna jejího z prvního manželství *Tiberia* a přenechal mu tribunskou a prokonsulskou pravomoc. Od té doby stranil se záležitostí státních a † náhle v Nole r. 14 po Kr. máje 76 roků.

Vzdělanost III. Od počátku válek občanských po smrt Augustova: doba zlatá. (Sr. 110). 1. Doba Ciceronova (od poč. válek občanských po Augusta): *Rečníctví: Scribonius Kurio, Sulpicius Rufus, Lutatius Katulus, M. Licinius Krassus, Gn. Pompejus, G. Julius Caesar, M. Antonius, G. Asinius Pollio, M. Porcius Kato minor, M. Junius Brutus, Q. Hortensius Ortalus a M. Tullius Cicero* z Arpina (106—43). **Dějepisectví:** *G. Julius Caesar* (100—44), *Kornelius Nepos* z Verony (94—24), *G. Sallustius Krispus* z Amíterna (86—36), *M. Terentius Varro* z Reata (116—26), *Titus Pomp. Attikus*. **Básnictví:** *Publius Syrus* z Antiochie, *T. Lukretius Karus* (99—55), *Q. Valerius Katullus* z Verony (87—54), *Valerius Kato* z Gallie. 2. Doba Augustova. **Básnictví:** *P. Vergilius Maro* z And (70—19), *Albius Tibullus* (54—19), *Sex. Propertius* z Umbrie (49—16), *Q. Horatius Flakkus* z Venusie (65—8), *P. Ovidius Naso* ze Sulmona (43—17 po Kr.). **Dějepisectví:** *T. Livius* z Patavia (59—17 po Kr.). O stavitelství psal *Vitruvius Pollio* z Verony, o řečníctví *Annaeus Seneka* z Kordovy, o grammatice *Verrius Flakkus*.

př. Kr.

- 29 **Moesie** podrobena.
- 27—25 Legátové *Antistius* a *Karisius* bojují proti vzpouře *Kantabrů* a *Asturů*.
- 25 Alpští *Salassiové* podrobeni. *Augusta Praetoria* (Aosta) založena.
- 20 *Tigranes Armenský* žádal Římanův o pomoc proti bratru *Artaxiovi*, jenž přispěním Parthův dostal se ke trůnu. *Tiberius* vtrhl do Arménie a dosadil *Tigrana* na trůn (*Artaxias* zabit). *Fraates IV. Parthský*, znaje osud *Artaxiův*, hleděl si Augusta nakloniti, poslav mu trofeje a zajatce z bitvy u *Karrh*.

př. Kr.

15

Tiberius a *Drusus* podmanili kmeny alpské v *Raetii*, *Vindelicii* a *Noriku*. Těž *Pannonové* v Bosně a mezi Drávou a Sávou sídlicí uvedeni v poddanství. Tím stali se němečtí *Markomani*, po r. 45 mezi Dunajem a Drávou usedlí, sousedy říše římské (sr. 122). Proto zvedli se, vedeni *Marobudem*, z těchto sídel a, předsěde Dunaj, uderili s *Kvady* na *Boje*, jež vyhubili a v jejich sídlech se usadili: *Markomani* v Čechách, *Kvadové* na Moravě a Slovensku, obojí pak odtud na jih až k Dunaji.* Za nedlouho *Marobud* v čele veliké říše germanské (*Lugiové* a *Silingové*, *Nariskové*, *Hermundurové*, *Langobardové*, *Semnonové*, *Burgundové* i *Gothové*).

V zemích alpských založeny od Římanův 4 provincie a četné osady: 1. *Pannonia* (*Sirmium* u d. Sávy nedaleko *Mitrovic*; *Carnuntum* v Doln. Rak. na pr. bř. Dunaje proti ústí Moravy, nyní *Petronell*; *Savaria*, nyní *Kamenec Uh.*; *Petovio*, nyní *Ptuj* ve Štýrsku; *Aemona*, nyní *Lublaň*; *Vindobona*, n. Vídeň). 2. *Noricum* (*Virunum* nedaleko *Celovce* a na z. odtud nedaleko l. bř. Drávy *Teurnia*; *Juvavum*, n. *Salzburk*; *Lentia*, n. *Linec*; *Lauriacum*, n. *Lorch* při ústí *Emže* do Dunaje; *Aguntum*, n. *Innichen* v Tyrolsku nad Drávou). 3. *Raetia* (*Tridentum*). 4. *Vindelicia* (*Augusta Vindelico-vum*, nyní *Augsburk*; *Regina Castra*, n. *Rezno*).

Augustovy války s Germany.

Sídla Germanův, národu původu indoevropského, prostírala se od Dunaje k moři Severnímu a Baltskému, od Rýnu do končin povislských. Při dolním Rýnu, pak na vysočině Českomoravské a Karpatské stýkali se s kmeny keltickými (zde s *Boji*, *Ombrony*, *Konthingy* a j.), kdežto na hranici východní s kmeny slovanskými. Stěhování jednotlivých kmenů germanských počíná se již záhy (sr. 107, 118, 122). Za Augusta bylo rozšíření jich as následující: 1. V Porýní: *Kaninefatoré* při ústí Rýnu a jez. *Zuiderském*, *Bata-vové* mezi *Ysselou* a *Masou*, *Chamarové* od těchto na v., *Usipetové* a *Tenkterové* nad *Lippou*, *Ubtové* v okolí *Kolína* na l. bř. Rýnu, *Sigambrové*, *Marsové* a *Chattové* mezi Rýnem, *Mohanem* a *Fuldou*. 2. Na severu: *Frisové* při Severním moři od jezera *Zuiderského* po *Emži*, odtud na v. k *Labi Chaukové*, *Anglové* ve *Šlesviku*, *Sasové* v dávných sídlech *Cimbrův* a *Teutonův*, *Warinové* v *Meklen-bursku*, východně od nich *Rugiové*, *Herulové* a *Gepidé*. 3. V nitrozemi: *Angrivariové* a *Bruktterové* mezi *Veserou*, *Emží* a *Lippou*, mezi *Veserou* a *Labem* na s. *Langobardové*, od těchto k j. *Cheruskové* a *Hermundurové*, mezi *Labem* a *Odrou* *Semnonové* a *Silingové*, mezi *Odrou* a *Vislou* *Vandatové*, *Burgundové*, *Turcilingové* a *Lugiové*, při dolní *Visle* *Gothové*. 4. V *Podunaji*: *Nariskové*, *Marko-mani* a *Kvadové*.

Náboženství měli Germani přírodní. Božstva jejich (*Asen*) byla personifikací úkazův a sil přírodních. Hlavní božstva: 1. *Od-*

*) Zemi od *Markomanův* opuštěnou zabrali *Římané* a zalidnili ji *Pannony*, od nichž pak dostala jméno.

hin (Wodan), bůh bohův. 2. *Thór* (Donar), vládl bouřkami, byl ochránce pořádku a zbožného mravu. 3. *Tyr* (Zio), bůh války. 4. *Heimdall* (Rigr), stanoví rozdíl stavův a volá bohy k poslednímu boji. 5. *Baldur* (Phol), světladárce. 6. *Freyr* (Fro), bůh léta a úrody, později bůh slunce. 7. *Frigga* (Nerthus), manželka Odhina, živná matka země. 8. *Freyja* (Bertha), bohyně jara, krásy a lásky. Vedle těchto hlavních božstev čtění i jiné bytosti (*Loki*, *Norny*, *Walkiry*, *Alfové*). Padlí rekové přicházeli do *Valhally*, kdež účastnili se hostin a zápasů bohův. Ostatním smrtelníkům bylo vzítí za vědek s *Nifelheimem*, nehostinným sídlem bohyně smrti (*Hel*). Kněží (evartové) u velké vážnosti. Chrámy a sochy vyskytují se teprve později.

Ústava. Obyvatelé dělili se na *šlechtu* (Adelinge), na *svobodníky* (Frilinge; tito byli buď velkostatkáři neb malostatkáři) a na *nesvobodné* rozličných stupňův (dobrovolně neb násilně podrobené obyvatelstvo, propuštěnci, otroci). Každý kmen tvořil samostatný stát, jenž dělil se v župy, v jichž čele župané, volení na obecném sněmu (Thing), v němž účastnili se zbraně schopní svobodníci všech žup. Na čas války volen tu i *vévoda*. Záhy vyskytují se u některých kmenův též *králové*, jichž původ hledati jest suad v moci vévodské. Často stalo se, že spojilo se několik kmenův za příčinou obrany neb výboje v jeden celek, při čemž kmen nejmocnější nabyl hegemonie nad ostatními a dal jim své jméno. Takové *spolky* tvoří se hlavně v 2. a 3. stol. po Kr. (Frankové, Alemani, Sasové, Gothové). Vedle *hotovosti obecné* (Heerbann) podnikány boje od tak zv. *dobrovolných družin* [Gefolgschaften].

př. Kr.

12 **Drusus** porazil *Usipety* a *Sigambry*, získal *Batavy* a *Frisy*, načež *Bruktery* přemohl a *Chauky* ke spolku přiměl. R.

11 pronikl územím *Usipetův* a *Sigambřův* do země *Cheruskův* až k *Vesere*, odkud pro nedostatek potravy dal se na zpáteční pochod. R.

9 dostal se až k *Labi* krajinou *Chattův* a *Cheruskův*. Na zpátečním pochodu zemřel, spadnuv s koně. V díle jeho pokračoval **Tiberius**, bojuje proti Germanům hlavně lští.

Narození Ježíše Krista (sr. 65).

po Kr.

4—5 Území mezi Rýnem a *Veserou* proměněno v *provincii římskou*.

6 **Tiberius** chystal se na velikou výpravu proti *Markománům*, ale sešlo s ní, když vypukla nebezpečná vzpoura *Pannonův* a *Illyřův*.

9 Hrabivý a ukrutný **P. Quinktilius Varus**, místodržitel v Germanii porýnské, rozšířil povstání Germanův, v jichž čele **Arminius**, kníže *Cheruskův*. Římané poraženi na hlavu v třídenní bitvě v *lese Teutoburském* j. od *Osnabrücku* u *Iburgu*. **Varus** zbavil se života. **Augustus** a nástupci jeho přestali na hájení hranice rýnské (Osady: *Colonia Agrippina*, nyní Kolín; *Moguntia-*

acum, n. Mohuč; *Bonna*, n. Bonn; *Castra Vetera*, n. Xanten na l. bř. doln. Rýnu z. od *Weselu*; *Aguae*, n. Cáchy v pruském Poryní nedaleko hranic belgickoholandských; *Augusta Trevirorum* n. Trevir nad str. Moselou; *Confluentes*, n. Koblenč].

14—37 Tiberius,

56letý adoptovaný syn **Augustův**, vedl správu říše v prvním čase svého panování moudře. Pak zvrhl se v ukrutníka, a vláda jeho vzala na se ráz vojenské despotie: praetoriánské kohorty (10) soustředěny v opevněném, stálém ležení před branou *Viminalskou*, soudy pro uražení veličenstva a zástupy vyzvědačův a donášcův (*delatores*) ohrožovaly osobní svobodu. Duši vlády **Tiberiovy** úskočný **Aelius Sejanus**, náčelník praetoriánův, jenž v čase potomním [31] pro úklady, strojené císaři, odpraven. Od té doby zanevřel na lidstvo **Tiberius** na dobro. Ukrutnostem jeho učinil konec nástupce **Sejanův Makro**, jenž nemocného **Tiberia** udusil, provolav před tím **G. Kaligulu** císařem.

Války za **Tiberia** vedené byly rázu obranného. Proti Germanům bojoval vítězně od r. 14—17 **Germanikus**: *Marsové* a *Chattové* pokořeni. Manželka **Arminiova Thusnelda**, dcera knížete *Cheruskův Segesta*, odvedena do zajetí. **Arminius** poražen u *Idistavisu* na pr. bř. dolní *Vesery* nedaleko *Rehburku*. R. 17 **Germanikus** odvolán z Germanie z nedůvěry a zavisli císařovy. Poslán pak na východ, kdež v *Armenii* krále dosadil a *Kappadokii* v římskou provincii proměnil. Zemřel r. 19 v *Syrii* (úkladně?).

17—19 Domácí boje mezi Germany: **Arminius** bojuje proti **Marobudovi** — západ německý proti německému východu. Veleříše markomanská se rozpadla. Poražený **Marobud** utekl se k *Římanům* a † v *Ravenně* r. 19. Nedlouho potom zavražděn **Arminius** od svých, poněvadž prý bažil po koruně královské. Němečtí bojovníci přecházejí do služeb římských. Prátelské, obchodní styky *Římanův* s *Germany*.

37—41 G. Caesar (Kaligula*), syn Germanikův.

Vládl zběsile, dává si prokazovati božskou počtu a stavěti chrámy (*caesaromania*) — o *Římanech* říkal: „oderint, dum metuant.“ Zabít od praetoriánův a od těchto proti vůli senatu, jenž zamýšlel obnoviti republiku, nastolen

41—54 Tiberius Klaudius, bratr Germanikův,

jenž odměnil se jim za to velkým peněžitým darem a dal tak pro budoucnost zlý příklad svým nástupcům. Byl to slaboch, ovládaný nehodnými milci (*Pallas*, *Narcissus*) a zlotřilými manželkami (*Messalina* a *Agrippina ml.*). Na žádost *Agrippininu* adoptoval *Nerona* (sr. 127) a ustanovil jej svým nástupcem na úkor vlastního syna *Britannika*. Když pak se mu kroku toho zželelo, zbavila se ho *Agrippina* jedem. Za vlády **Klaudiovy** založen nový

*) Takto nazýván, že již jako chlapec nosil legionářské šatečky a vysoké botičky (caligo, caligula).

přístav při pr. ústí Tiberu (Portus Augusti), vystavěny dva velkolepé vododvory (Aqua Claudia a Anio novus), provincie chráněny od útliskův. R.

- 43 učiněn útok na *Britannii*, jejíž jižní část opanována;
44 *Judsko* po smrti *Heroda Agrippy*, jemuž bylo od *Klaudie* vráceno, učiněno provincií. Tolikéž *Mauretanie* (42), *Lykie* (44) a *Thrakie* (46).

54—68 Claudius Nero

provolán od praetorianův císařem. Praefectus praetorio *Afranius Burrus* a filosof *M. Annaeus Seneca* měli v prvních letech blahodárný vliv na císaře (*quinquennium Neronis*), jenž zvrhl se pak v krvelačného ukrutníka. (R. 59 zavr. *Agrippina*, 62 *Burrus*, 63 *Oktavia*, o něco později milostnice *Poppaea Sabina*, 65 *Seneca*). Velký požár (64), jenž strávil velkou část Říma a jehož původ přiřítán císaři (střeštěný despota chtěl prý na rumech Římu zbudovati nové město nevidané nádhery — *Neronia*; zlatý dům *Neronův*, vystavěný na rumech paláce císařského, dal příčinu k této pověsti) záminkou k prvnímu pronásledování křesťanův („Živé pochodně.“ † apoštola *Petra* a *Pavla*). Od r. 64 vystupoval *Nero* veřejně jako zápasník, herec a zpěvák. Řekům zůstal v milé upomínce, poněvadž byl horoucím a přemrštěným ctitelům všeho, co bylo řecké; křesťanům jevil se antikristem. Neslýchanou marnotratností podryl blahobyť říše.

58—63 Válka proti *Armenům* a *Parthům*. *Artaxata* vzata a král armenský *Tiridates* přinucen uznati svrchovanost římskou.

66 V provincii *Judské* vzbouřila se svobody milovná část obyvatelstva, zelotí, nechtíc déle snášeti útlisky římského prokurátora *Gessia Flora* Římané přinuceni z *Jerusalemě* odejíti. Římsky smýšlející Židé strašně pronásledováni. *Nero* poslal *T. Flavia Vespasiana* pokořit Židy; tento vzpouru krvavě potlačil a zbytek povstalcův obklíčil v *Jerusalemě*.

68 *G. Vindex*, propraetor v *Gallii*, povolal prokonsula *tarrakonské* *Hispanie* *Sulpicia Galba* (73letého) císařem. Povstání v *Římě*. *Nero* dal se na útěku z *Říma* zavražditi od jednoho ze svých otrokův.

68—69 Galba, Otho, Vitellius.

Galba zahájil řadu panovníků, dosazovaných od voj. Spokřivost a snaha o kázeň vojenskou připravily jej o oblíbenost u praetorianův, od nichž zavražděn (68). Strážce vraždy, lusitanský legát *Salvius Otho*, provolán císařem. Ale téže doby vyhlášen od germanských legií za císaře *A. Vitellius*. *Otho*, byv v bitvě u *Betriaka* mezi *Kremonou* a *Mantovou* poražen, zbavil se života (69). Proti novému, zhyralému císaři vzbouřily se legie syrskoegyptské a provolaly císařem *T. Flavia Vespasiana* (viz shora). Legie pannonské přidaly se k povstání a vedeny jsouce *Antoněm Primem* přitřhly před *Řím*, kde lid *Vitellia* ukrutně se světa sprovodil.

69—96 Flaviovcí.

69—79 Titus Flavius Vespasianus

obnovil kázeň vojenskou, vyčistil senat od mužův nehodných, soudnictví povznesl, soudy pro uražení majestátu odstranil, spokřivostí napravil finance státní, staral se o školství, chrámům míru a velkolepým amfítheatrem (*Kolosseum*) přispěl k ozdobení Říma. Ke křesťanům choval se nepřátelsky.

70 Válku židovskou (sr. 132), v níž million Židův zhybnulo, ukončil *Titus*, syn *Vespasianův*, dobyt a rozbořiv *Jerusalem*. V průvodu triumfujícího vojevůdce židovský dějepisec *Josefus Flavius*.

69—71 Vzpouza *batavská*. V čele vzpoury *Julius Klaudius Civilis*, jenž pozvedl zbraň zprvu jen proti *Vitelliovi*, pak, když se byl k němu připojili mnozí němečtí (věstkyně *Veleda*) a keltičtí kmenové (*Julius Sabinus*), chtěl seirásti nadvládu římskou a založiti říši *Gallskou*. *Kolín*, *Castra Vetera* (*Xanten*) a j. pevnosti římské na *Rýně* dobyté od vzbouřencův. Nesvornost kmenův keltických a germanských, porážka *Trevirův* u *Bingenu* z. od *Mohuče* při ústí *Nahy* do *Rýnu* a *Batavův* u *Treviru* (římský vojevůdce *Petillius Cerealis*) přivedly vzpouru ke konci (*Tac. Hist. IV. V.*)

78 *Gn. Julius Agrikola*, tchán dějepisce *Tacita*, dovršil podmanění *Britannie*, zbraní zasáhnou až do krajů *Piktův* a *Skotův*. Spravedlivá a moudrá správa provinciální přičinila, že vzdělanost římská brzo tu zdomácněla.

79—81 Titus,

syn *Vespasianův*. Za života otceva nenáviděn pro přisnost a rozmařilost, jako panovník byl k sobě přisným a k poddaným dobrotivým a velkomyslným (*amor et deliciae generis humani*). Založil velkolepé *thermy* (veřejné lázně). Senat po předčasně jeho smrti postavil mu nádh. triumfální oblouk z pentelického mramoru na památku vítězství jeho ve válce židovské.

79 Výbuch *Vesuvu* (*Herkulaneum*, *Pompeii* a *Stabiae* zasypány. Při něm zahynul též slavný filosof a prirodzopytec *Plinius St.*, velitel římského loďstva v *Misenu*). Rok potom požár a mor v *Římě*.

81—96 Domitianus,

bratr *Titův*, nedůvěřivý a ukrutný despota. Druhé pronásledování křesťanův (sr. 132).

84 Válka proti *Chattům*. V této as době přenechána keltickým a germanským osadníkům země od pramenův *Dunaje* po horní *Rýn* (*Černý les*) za odvádění desátku na obilí, ovoci a dobytku (*Země desátková* = *decumates agri*) a opatřena velkolepým náspem pomezním (*limes*) proti vpádům nepřátelským (násep dokončen za *Hadriana*).

85 *Gn. Julius Agríkola* z Britannie odvolán z nedůvěry císařovy (viz 133).

86—90 *Válka s Daky* (sr. 122), do území římského nájezdy činicemi. Král dacký *Decebalus* porazil dvoji vojsko římské a přinutil *Domitiana* k potupnému míru (ročnímu poplatku). Nicméně slavil císař slavný triumf a dal se nazývat „*Dacicus*“.

96 *Domitianus* zavražděn od spiklencův, v jichž čele nemravná jeho žena *Domitia*.

96—180 Říše římská za výborných panovníkův.

96—98 *M. Kokceius Nerva*,

staříčkový senator, povznesen jest od spiklencův a senatu na trůn. Moudrý panovník. Živlům nespokojeným položil včas hráz, adoptovav a za nástupce určil statečného *Marka Ulpia Trajana*.

98—117 *Trajanus*,

rodem z římské kolonie *Italiky* ve Španělsku, byl prvním Neitalem na trůně římském. Panovník výtečný, jenž staral se o konání spravedlnosti, zakládal města a přístavy, stavěl mosty, lázně, vodovody a chrámy, staral se o vychování chudých dětí; v Egyptě obnovil průplav z Nilu do Rudého moře. *Křesťany* pronásledoval, neboť odpírali božské úcty císařům a tím zdáli se býti státu nebezpečnými. (*Třetí pronásledování křesťanův*. Sr. 133). *Za vlády Trajanovy dosáhla říše římská největšího rozsahu*. Senatu mu přisoudil příjmi „*Optimus*“, a každý následující císař pozdravován slovy: *Felicior Augusto, melior Traiano*“.

101 *První válka s Daky*,

jimž odepřen poplatek *Domitianem* odváděný. *Trajan* vystavěl mosty přes Dunaj (pod *St. Řávou*), porazil *Decebala* v *Banátě* a vtrhnul Zeleznou branou do Sedmihradska zvítězil u hl. m. *Sarmizegetuzy* nedaleko Železné brány, kde nyní ves *Gradiště* čili *Várhely*. V míru musil *Decebalus* postoupiti dobytých krajín.

104 *Druhá válka s Daky*.

Trajan porazil na hlavu *Decebala*, jenž zbavil se života. *Dacia provincií římskou*. (*Sloup Trajanův*, posud zachovaný, postaven na oslavu vítězství dackého; jest dílem *Apolloдора Damašského*, jenž postavil i most přes Dunaj.)

V téže době podmaněna místodržitelem syrským země mezi *Palaestinou* a mořem *Rudým*. Nová provincie nazvána *Arabia Petraea* dle hl. m. *Petra*.

114—117 *Válka s Parthy*.

Chosroës, příbuzný krále perského, z *Armenie* vypuzen. *Armenie*, *Mesopotamie* a *Assyrie* provinciemi římskými. *Parthum*

PROVINCIE ŘÍMSKÉ.

V západní Evropě.

Př. Kr.	241 Sicília.
	233 Sardinia, Corsica.
	234 Gallia cisalpina.
	205 Hispania.
	138 Lusitania.
	128 Insulae Baleares.
	418 Gallia Narbonensis.
	54 Aquitania Celta Belgica.
	Germania sup.
	33 Germania inferior.
	45 Raetia. Vindelicia. Noricum.
Po Kr.	
	44 Britannia inf.
	85 Britannia sup.
	90 Agri Decumates.

Ve východní Evropě.

Př. Kr.	229 Corcyra.
	189 Aetolia. Acarnania. Ambracia.
	177 Isthia.
	167 Dalmatae ora.
	165 Epirus.
	146 Macedonia. Achaia.
	130 Chersonesus Thracica.
	75 Dardania.
	67 Creta.
	34 Liburnia. Dalmatia interior.
	29 Moesia sup.
Po Kr.	
	6 Moesia inf.
	8 Pannonia.
	46 Thracia.
	106 Dacia.

V Asii.

Př. Kr.	429 Asia (Mysia, Lydia, Caria).
	120 Pamphylia.
	74 Bithynia.
	63 Syria. Cilicia. Paphlagonia.
	Ponti pars ocell.
	57 Cyprus.
	49 Frygia.
	25 Galatia. Lycania.
	7 Paphlagonia inferior. Pontus Galaticus.
Po Kr.	
	47 Cappadocia.
	44 Lycia. Rhodus. Judaea.
	64 Pontus Polemoniacus. Armenia minor.
	73 Commagene.
	80 Coele Syria.
	106 Arabia. Palmyra.
	165 Mesopotamia.

V Africe.

Př. Kr.	146 Africa (regio Carthaginiensis).
	74 Cyrenaea.
	30 Aegyptus.
	25 Numidia.
Po Kr.	
	42 Mauritania.

dosazen král se závazkem poplatku. Po Tigridu dostal se Trajan do zá. Perského a zamýšlel proniknouti až do Indie. Zpráva o povstání v Přední Asii přiměla jej ke zpáteční cestě. Zemřel v klíckém městě Selinuntu.

Vzdělanost IV. Od smrti Augustovy do konce vlády Trajanovy: doba stříbrná (sr. 128). **Básnictví.** Bajky: *T. Faedrus* z Makedonie do Říma přišlý (za Augusta?). Satira: *A. Persius Flakkus* z Etrurie (34—62 po Kr.). *D. Junius Juvenalis* z Aquina v Latii (47—138), *Petronius Arbitr* († 66). Epika: *M. Annaeus Lucretius* z Kordovy (38—65). Epigram: *M. Valerius Martialis* ze Španěl (40—101). **Filosofie:** *L. Annaeus Seneca* z Kordovy († 66). **Rečnictví:** *M. Fabius Quintilianus* z m. Kalagurry ve Španělsku (nar. 42?), *G. Plinius Ml.* z Koma (62—113). **Dějepisectví:** *M. Velleius Paterculus*, *Valerius Maximus*, *Q. Curtius Rufus*, *Pomponius Mela*, *Kornelius Tacitus* nar. 54 v Iternách v Umbrii; † 120. **Vědy přírodní:** *G. Plinius St.* (23—79).

117—138 Publius Aelius Hadrianus,

rodilý Španěl a příbuzný Trajanův, byl na trůn povznesen od císařovny vdovy *Plotiny*. Výbojnou dráhu Trajanovu opustil, navrátil *Parthům* země za Eufratem dobyté a dosadiv v *Armenii* domácího krále. Bezpečnost hranic říšských (*Vallum Hadriani* proti *Piktům* a *Skotům* v *Britanii*, násep zv. *čertova zeď* v *Germanii* — sr. 133) a obecný blahobyt hlavními jeho starostmi. Za tím účelem projížděl všechny provincie říše, s *Gallií* učiniv počátek. Soudnictví položil pevný základ sebráním náležitých soudních v úplnou knihu právní (*Edictum perpetuum*) — právník *Salvius Julianus*. Velkolepé stavby prováděny nejen v Římě (*Moles Hadriani*, *vodovody*, *mosty*, *chrámy*), ale i po celé říši (v *Athenách* postavil velkolepý chrám *Dia Olympského*, v *Thrakii* založil *Hadrianopolis* a v *Āgyptě* *Antinoopolis*). Umysl císařův, založiti novou osadu (*Aelia Capitolina*) na půdě zbořeného *Jerusalema* s chrámem *Jovovým* na místě, kde stával velechrám *Hospodinův*, zavalď podnět ke

132—135 *vzbouření Židův*, vedených fanatickým *Šimonem*, jenž sebe nazýval synem hvězdy (*Bar-Chochbah*). V tříletém hrozném boji země zničena a obyvatelstva 1/2 milionu pobito. Ti, kdož válku přežili, vystěhovali se ze země. *Od té doby žijí Židé roztroušeni po celém světě.*

138—161 T. Antoninus Pius,

od *Hadriana* za syna přijatý, byl panovníkem míru (*Numa doby císařské*). Spravedlnosti přísně hleděno, o chudinu pečováno, umění a vědy brány v obzvláštní ochranu. **Zlatá doba římského císařství.** Po smrti císařově nastoupil adoptovaný od něho již za doby *Hadrianovy*

161—180 Markus Aurelius Antoninus,

s nímž z počátku sdílel se o vládu adoptovaný bratr *L. Verus* (161—169), muž výstřední, oddaný nízkým chťicům.

Markus Aurelius byl panovníkem moudrým, ač i přísné zásady filosofie stoické (byl stoupencem filosofa stoického *Epikteta*) neuchránily ho předsudkům (čtvrté pronásledování křesťanův. Sr. 134).

162—166 *Válka s Parthy*, již vedl z počátku *L. Verus*. Ale tento oddal se brzo v *Antiochii* rozkošnictví, přenechav další vedení legátům, od nichž (*Avidius Kassius*) válka šťastně skončena. *Seleucia* a *Ktesifon* nad *Tigridem* v *Babylonii* dobytý, *Armenie* a *Mesopotamie* opět k říši připojeny.

165—180 *Válka markomanská*. *Markomani*, spojení jsouce s *Kvady*, *Hermundury*, *Narisky*, *Vandaly* a j. r. 165 pustošili provincie alpské a r. 166 vnikli do *Italie*, kdež oblehli *Aquileji*. *Markus Aurelius* válčí vítězně proti *Germanům*, jež za *Dunaj* vytlačil a k míru pod obtížnými podmínkami donutil (168). Při nájezdu opětém přešel *Aurelius* *Dunaj* a vnikl hluboko do území *Markomanův* a *Kvadův*. *Vzbouření Avidia Kassia* v *Syrii* zastavilo na pochodu vítězného *Aurelia*. R. 177 opakoval se nájezd *Germanův* do krajín alpských. *Aurelius* vypravil se opět k *Dunaji*, kde zemřel ve *Vindoboně* (*Vídni*) uprostřed vítězných bojův.

180—284 Úpadek říše Římské: doba řádění praetorianův.

180—193 Kommodus,

syn a nástupce *Aureliův*, skončil válku markomanskou pod výminkami míru předešlého. Navrátil se do *Říma*, vedl si rozkošnický a ukrutně (gladiator), až konečně odstraněn vraždou.

193 **Pertinax**, od praetorianův na trůn dosazený, odměněn vraždou za svoji rozšafnost po tříměsíčním vladaření. Trůn zakoupil si nyní od praetorianův *Didius Iulianus*, ale proti němu provolaly císařem legie *illyrské Septimia Severa*, *britanské Spuria Albina* a *syrské Pescennia Nigra*. Po několikaleté válce občanské

193—211 Septimius Severus

dobyl si všeobecného uznání. V energické správě říše stáli císaři po boku učení právníci *Papinianus*, *Ulpianus* a *Paulus*. Ke křesťanům choval se císař nepřátelsky (páté pronásledování křesťanův. Sr. shora). Proti *Parthům* dobyl *Mesopotamie* (na oslavu vítězství postaven císaři na *foru* mramorový triumfální oblouk), od r. 208 bojoval proti *Kaledoncům* v *Britanii*, kdež zemřel (v *Eboraku*, nyní *York*). Syn jeho

211—217 Karakalla

byl despota. Bratr jeho a spoluvládce *Geta* byl mezi prvými obětmi (zavr. 212). Hromadné vraždění v *Alexandrii* šlo v zápětí. R. 212 prohlášení všichni svobodníci v obvodu říše za

občany římské. Úmysl byl při tom sice nekalý (rozmnožení poplatkův z práva dědičného a z propuštění na svobodu), ale nicméně dovršena rovnoprávnost provinciálův s Římany, jichž vzdělanosti se byli přizpůsobili.

Proti *Alemanům* a *Gothům* vedl si Karakalla statečně, ale na výpravě proti *Parthům* zavražděn jest od praefekta *Makrina* (v Mesopotamii).

217—218 **Makrinus**

provolan sice od jedné části vojska za císaře, ale většina prohlásila se pro domnělého syna Karakallova *Bassiana*, jenž zastával kněžský úřad při chrámu boha slunce *Elagabala* v syrské Emese. V bitvě nedaleko *Antiochie* svedené Makrinus poražen, načež

218—222 **Elagabalus** neboli *Heliogabal* císařem.

Smyslná bohoslužba syrská (též oběti lidské) do Říma zaváděna. Rozkošnictví provozováno nesmyslné, vláda byla ukrutná. Posléz zavražděn Elagabalus od vzbouřených vojínův. Na trůn povýšen

222—235 **Alexander Severus**,

příbuzný Elagabalův. Panoval spravedlivě, též křesťanům byl nakloněn. Řízení státu měla na starosti *rada šestnácti*, mezi nimiž *Ulpianus*, nejlepší právník svého věku. Podíl ve vládě měly též *Maesa* a *Mammaea*, bába a matka císařova. Proti nekázni vojenské nastupováno přísně, z čehož několikráte povstání vojska (při jednom praefectus praetorio *Ulpianus* zavražděn). R.

226 založena **Novoperská říše Sassanovcův** (sr. 64), nové to nebezpečství pro říši Římskou. Ale na ten čas dovedl Alexander obhájití hranic říšských proti Peršanům. Na výpravě proti *Alemanům* zavražděn císař od bezuzdného vojska, od něhož na trůn povýšen surový

235—238 **Maximinus**,

rodem Thrak, muž neobyčejné síly tělesné. Proti Germanům vedl si sice vítězně, ale bez trvalého úspěchu. *Šesté pronásledování křesťanů*. (Sr. 137.) R. 237 od vzbouřeného vojska prohlášen v Africe staříčků prokonsul *Gordianus I.* císařem, jenž syna svého *Gordiana II.* za spoluvládcе přijal. Místodržící maurétanský krvavě potlačil sice povstání toto (syn padl, otec zbavil se života), ale senát římský, jenž *Gordiany* za císaře uznal, prohlásil nyní za nové císaře *Pupiena Maxima* a *Balbina*, k nimž praetoriani přidružili *Gordiana III.*, vnuka afrického prokonsula. Zatím *Maximinus* zavražděn na cestě do Itálie před hradbami *Aquileje* od vojska, jež se bylo ukrutností jeho nasýtilo (238). Stejný osud připravili praetoriani *Maximovi* a *Balbínovi*. Při vesle udržel se

238—244 **Gordianus III.**,

za něhož vládu vedl a proti perskému králi *Saporovi I.* šťastně bojoval důvěrník jeho *Timesitheus*.

244—249 **Julius Filippus**, rodem z Arabie, jenž jsa praefektem praetorianův císaře předešlého vraždou odstranil a trůnu se domohl. R. 247 oslavováno 1000leté trvání státu *Římského*, jehož bytí však nanejvýš ohroženo: na východě Peršany a na Rýnu a Dunaji Germany, jichž tisíce vstupovaly do vojska římského, které jen stěží při jednotě se dalo udržeti. Proti vzbouřeným legiím *moesijským* poslán od císaře

249—251 **Decius**,

jenž však od povstalého vojska donucen přijati hodnost císařskou. V boji proti Deciovi *Filippus* podlehl. *Šedmé pronásledování křesťanův*. Decius poražen a zabit v boji proti *Gothům*, kteří Dacií zpustošili a i za Dunaj vpadali.

251—253 **Gallus**,

od vojska za císaře provolaný, přijal za spoluvládcе *Hostiliana*, syna Deciova († 252). *Osmé pronásledování křesťanův*.

253 **Aemilianus**,

vítěz nad *Gothy*, břehy moře Aegejského a Černého pustošícími. Panování jeho učinil konec po 4 měsících v čele legií germanských přikvapivší

253—260 **Valerianus**,

jenž syna svého *Galliena* za spoluvládcе přijal. *Deváté pronásledování křesťanův*. Vpády *Frankův* do Gallie, *Alemanův* do Itálie, *Gothův* do Řeka a *Peršanův* do Syrie. Od těchto *Valerianus* nedaleko *Edessy* v sz. cípu Mesopotamie poražen a do otroctví odvečen, kde zemřel. Syna jeho

260—268 **Gallienus**

stěží jen udržel se proti usurpatorům trůnu, jichž 19 se vyskytlo. Znamenitější byl *Tetricus* v Gallii a *Odenathus* v *Palmyře*. Tento Syrie před Peršany uchránil a zemi trvalý pokoj pojistil (nádherná *Palmyra* střediskem nově rozkvetlého obchodu syrského), začež od *Galliena* za spoluvládcе na východě uznán. Po zavraždění *Odenathově* (267) vládkyní *Palmyry* manželka jeho *Zenobia*. Úkladné smrti podlehl též *Gallienus*, když meškal před *Milanem*, obléháje zde usurpatora *Aureola*.

268—270 **Klaudius II.**

povýšen od spiklencův na trůn. *Aureolus* od něho usmrčen, *Alemaní* z Itálie vypuzeni a *Gothové* u Niše v nyň. Srbsku potřeni. Zemřel ranou morovou. Od vojska císařem provolaný

270—275 **Aurelianus**

vypudil do Itálie vpadlé *Alemany*, *Markomany*, *Vandaly* a j. za Dunaj, kde o mír žádali. Řím opevněn novou zdí (*Aureliánovou*). R.

274 vykličil Aurelianus provincií Dacií, obyvatele původu římského přestěhovav do *Moesie*. Dacie ocitla se tak úplně v rukou *Gothův*, rozdělených nyní ve dvě království: říše *Visigothův* v nyn. Sedmibradsku, Rumunsku a Bessarabii, říše *Ostrogothův* od Dněstru po Don.

272—274 Válka proti *Zenobii*, která ze Syrie jala se šířiti moc svou po *Malé Asii* a do *Aegypta*. *Palmyra* dobytá, a zajatá *Zenobia* zdobila triumf císařův.

Po přemožení *Fírma* v *Aegyptě* a *Tetrika* v *Gallii* jednota říše obnovena. Aurelianus — *restitutor orbis*. Na tažení proti *Peršanům* zavražděn úkladně. Od senatu vyhlášen císařem stařícký senator

275—276 **Kornelius Tacitus,**

ale ten po několika měsících od vojákův zavražděn. Nástupce jeho

276—282 **Probus**

upevnil hranice říše na všech stranách. Proti *Germanům* dokončil a rozšířil starý hraniční násep. Ve snaze o vnitřní povznesení říše potkal se s odporem vojska, od něhož v *Sírmiiu* zavražděn. Na trůn povznesen

282—283 **Karus,**

jenž syny své, *Karina* a *Numeriana*, přijal za spoluvladaře. Na vítězném pochodu proti *Peršanům* *Karus* zemřel; *Numerianus* zemřel roku následujícího. Císařem od vojska povolán udatný konsular *Diokletianus* (rodem z *Diokleje* v *Podgorice* v nyn. Černé Hoře), jenž po sedmiměsíčním boji zprostil se soupeře svého *Karina* vítěznou bitvou (v *Moesii*).

284—375 Od Diokletiana do počátku středověku.

284—305 **Diokletianus**

odňal senatu veškerý vliv na vládu a proměnil císařství v absolutní monarchii (sr. 126). Zavedení přísných řádů dvorních dle vzoru orientálního mělo osobnost císařovu držeti nad obzorem všednosti. Říše rozdělena na 12 *dioklesí* a tyto na 101 provincií. Od r. 285 rozdělil císař správu říše, přijav *M. Valeria Maximiana* za spoluvládece (*augusta*) a odevzdal mu západ říše. R. 292 jmenování *caesary G. Galerius* a *Konstantius Chlorus*, a říše rozdělena tak, že *Konstantius* spravoval *Britannii* a *Gallii* (sídlem *Trevir*), *Maximianus* *Italii*, *Hispanii* a *Afriku* (*Milan*), *Galerius* *Thrakii* a *Illyrii* (*Sírmium*). *Diokletianus* ponechal si země východní, zůstávaje i na dále hlavou vlády (*Nikomedie* v *Bithynii*). Řím přestal býti sídlem císařův. Augustové měli po 20 letech odstoupiti, caesarové stáli se *augusty* a přibrati sobě nové *caesary*, aby zabránili se sporům o trůn a říši dostalo se zkušených panovníků. Hranice říše hájeny od *augustův* a *caesarův* z počátku statečně, brzo však nesvornost zavlekla říši do válek občanských.

303 *Desáté pronásledování křesťanův*, (sr. 139), jež *Konstantius* ve svých provinciích hleděl zmírniti. R.

305 **Diokletianus**, vzdav se dle svého ustanovení vlády, uchýlil se do *Salony* v *Dalmatii* († 313). Dle úmluvy bylo i *Maximianovi* složiti hodnost císařsko. *Galerius* a *Konstantius* *augusty*. *Galerius* přijal za *caesary G. Maximina* (*Syrie* a *Aegypt*) a *Severa* (*Italie* a *Afrika*).

306 *Konstantius* zemřel v *Britannii*. Synu jeho *Konstantinovi* ponechal *Galerius* pouze titul *caesara* a za *augusta* povýšil *Severa*, jemuž však *Maxentius*, syn *Maximianův*, odňal *Italii*, načež *Maximian* hodnost císařskou zase přijal. *Severus* od něho poražen a zabit. Na místě jeho jmenoval *Galerius Licinia* *augustem*. Nedlouho po té *Maximianus* přinucen od syna svého k útěku. Když pak pokoušel se ve vojstě *Konstantinově* o vzpouru, byl od tohoto zabit (310).

311 **Galerius** zemřel a r.

312 byl *Maxentius* od *Konstantina* poražen (*Saxa rubra* nedaleko *Ríma* — *in hoc signo vinces!*) a zabit. Nové rozdělení říše: *Konstantin* obdržel západní, *Licinius* východní polovici říše. R.

313 edikt milanský, vydaný od *Konstantina* společně s *Liciniem*, jímž vyznávání křesťanského náboženství všeobecně dovoleno. Téhož r. *Maximinus*, byv od *Licinia* u *Adrianopole* poražen, zbavil se života. Vzájemná řevnivost způsobila novou válku mezi *Liciniem* a *Konstantinem*, ve které

314 *Licinius* byl od *Konstantina* dvakrát poražen a pozbaoven všech evropských držav, *Thrakii* vyjímajíc. Po devíti letech došlo opět k válce, v níž

323 *Licinius* u *Adrianopole* a *Chalkedonu* byv poražen, přinucen vzdáti se (v *Nikomedii*), načež odpraven (324).

324—337 **Konstantin Veliký**

dal říši novou tvárnost: 1. Sídlo císařské přeloženo do *Byzantia* (*Nova Roma, Konstantinopolis*). 2. Dovršena *Diokletianem* počatá přeměna císařství v absolutní monarchii: dvořanstvo a úřednictvo říše přísně roztrfíděno (*nobilissimi, illustres, spectabiles, clarissimi* etc.), správa říše v rukou státní rady (consistorium), v níž zasedalo 7 nejvyšších úředníků dvorských, *praefectus praetorio*, *praefectus urbi* a několik radův, celkem 15 osob. 3. Správa občanská oddělena od správy vojenské. 4. Říše rozdělena na 4 praefektury, 13 *dioklesí* a 116 provincií. V čele praefektur *praefecti*, *dioklesí vicarii*, provincií *rectores*. (Praefektury a *dioklese* byly: *Oriens*: 1. *Aegyptus*, 2. *Oriens*, 3. *Pontus*, 4. *Asia*, 5. *Thracia*. *Illyricum*: 6. *Macedonia*, 7. *Moesia*. *Italia*: 8. *Italia*, 9. *Illyricum*, 10. *Africa*. *Gallia*: 11. *Gallia*, 12. *Britannia*, 13. *Hispania*). 5. Daně znova sporádány (pozemková — *indictio*, živnostnická — *chrysargyrum*, z hlavy — *capitatio*); byly těžké, neboť četné vojsko a úřednictvo vyžadovalo velkého nákladu.

Do panování Konstantinova spadá vznik arianismu. Konstantin teprve na smrtelném loži dal se pokřtiti. R.

325 první všeobecný sněm církevní v Nicaei v z. Bithynii: *Arianismus* zatracen (alexandrijský kněz Arius hlásal, že Kristus není od věčnosti ani téže podstaty jako Bůh Otec. Protivníkem jeho jáhen *Athanasios*, pozdější biskup alexandrijský), ale arianství šířilo se dále, zvl. když u císařův docházelo podpory.

Po smrti Konstantinově vyhubili synové císařovi nejen sešřence své, za spoluvladaře ustanovené, ale i téměř veškeré mužské příbuzenstvo císařského domu a rozdělili se o říši takto:

- 337—361 Konstantius obdržel východ a Thracii,
337—350 Konstans Afriku, Itálii a záp. Illyrikum,
337—340 Konstantinus II. země západní.

V době, kdy Konstantius meškal na výpravě proti králi perskému *Saporu II.*, jenž *Armenie* opět se byl zmocnil, byl *Konstantinus II.* od Konstanta přemožen a zabít (340). Ale po desíti letech byl i *Konstans* zabít v povstání vojenském, načež podařilo se Konstantiovi, když byl dva usurpatory trůnu, *Magentia* a *Vetrania*, zdolal (351—353), říši na krátko opět spojití. Proti Alemanům a Frankům vyslán císařův bratranec *Julianus*, jenž vítězně si tu vedl (hlavně v bitvě u *Argentorata*, nyní Strassburku 357). Když pak došlo mezi Konstantiem a Julianem ke svárům, vyhlášen jest tento od svých plukův za *augusta*. Smrt Konstantiova předešla válku obou soupeřův.

361—363 *Julianus Apostata* (Odpadlík)

byl sice panovníkem řádným, ale promrhal síly své v matném boji proti křesťanství (filosofie novoplatonská měla pomoci spuchřelému pohanství opět na nohy). Zemřel ve válce proti Peršanům, nad nimiž v bitvě u *Ktesifontu* zvítězil. Od vojska za císaře povolán

363—364 *Jovianus*,

jenž křesťanství v dřívější jeho práva opět uvedl. a s *Peršany* mír ujednal, nejv. část *Mesopotamie* jim odstoupiv. Zemřel náhle, načež od vojska za císaře zvolen statečný

364—375 *Valentinianus I.*

Od tohoto jmenován spoluvladařem bratr

364—378 *Valens*,

urputný arian, jemuž přikázány země východní. R. 367 přijal *Valentinianus* syna svého

367—383 *Gratiana*

za spoluvládcu pro země západní. Po smrti otcově přinucen jest *Gratianus* od vojska uznati za spoluvladaře bratra svého

375—392 *Valentiniana II.*

Vzdělanost V. Od smrti Trajanovy do konce starověku (sr. 136). a) Doba pohanská. Básnictví: *Klaudius Klaudianus* z Alexandrie (395). Dějepisectví: *G. Suetonius Tranquillus* (75—160), *Eutropius* († 370), *Ammianus Marcellinus* (340). Právnictví: *Gaius* († 180), *Aemilius Papinianus* († 212), *Domitius Ulpianus* († 228), (*Herennius Modestinus*, žák předešlého). Filosofie: *L. Apuleius* za Marka Aurelia. b) Doba římsko-křesťanská. Básnictví: *Prudentius Klemens* († 410). Prosa: *Spisy otcův církevních* (vydání pařížské: *J. P. Migne, Patrologiae cursus completus*).

Za doby císařské vedle vzdělanosti římské kvetla i vzdělanost řecká (sr. 66). Dějepisectví: *Diodoros* ze Sicílie za Caesara a *Augusta*, *Dionysios* z Halikarnassu za *Augusta*, *Juba II.* Numidský, *Nikolaos* z Damašku (za *Augusta*), *Josefos Flavios* z Jerusalema († 100), *Plutarchos* z Chaironeje (50—120), *Arrianos* z Nikomedie (100—170). *Dion Kassios* z Nikaie (nar. 155). Zeměpis: *Strabon* z Kappadokie (63 př. Kr. — 25 po Kr.), *Ptolemaios* z Aegypta (150). Grammatika: *Apollonios* z Alexandrie (150) a syn *Alios Herodianos* (170). Sofisté: *Dion Chrysostomos* z Bithynie (nar. 50), *Lukianos* ze Samosat (130—200), *Flavios Filostratos* z Lemnu (200). Filosofie: *Plotinos* z Lykopole v Aegyptě, zakladatel školy novoplatonské (204—269).

395—408 Arkadius vládl nad říší Východořímskou (hl. město *Byzantion* = říše Byzantská).

395—428 Honorius panoval nad říší Západořímskou (hl. m. *Rím*, od r. 402 *Ravenna*). Rozhraním obou říší asi poledník 37. od F. *Rufinus*, rodem Gall, rádcem Arkadiovým. *Stiliko*, rodilý Vandal, rádcem Honoriovým.

395 ~~395~~ Alarich pobouřil *Visigothy* a zloupil Makedonii, Illyrii a Řecko až po Peloponnes. R. 396 jmenoval Arkadius Alaricha vojenským správcem východní Illyrie. Nepohodných *Visigothův* hleděli se zprostiti rádcové Arkadiovi pobádající Alaricha, jehož byli zatím *Visigothové* za krále zvolili, proti říši Západořímské.

400—404 Alarich nadarmo snaží se vniknouti do Itálie (r. 402 poražen u *Pollentie* jiv. od Turina a r. 403 u *Verony*).

405 Vpád hord germanských (*Alemanův*, *Burgundův*, *Vandalův*, *Markomanův*, *Kvadův*, *Gepidův*), vedených *Radagaisem*, do Itálie. *Stiliko* porazil je sice u *Faesul* (nyní *Fiesole* sv. od Florencie), ale s napjetím celé říše, odvolav vojska z *Britannie*, *Gallie* a *Hispanie*, což mělo v zápětí, že země tyto staly se kořistí kmenů germanských: *Gallií* protáhli a v *Hispanii* se usadili *Sveové* (na sz.), *Alanové* (ve středu) a *Vandalové* (na j.); *Gallií* zabrali *Frankové* (na s.), *Burgundové* (v údolí Saóny) a *Alemané* (ve středu).

408 *Stiliko*, hrdinný hajitel říše, u *Honorie* osočen a na rozkaz jeho zabit. Téhož r. oblehl Alarich *Rím* a r. 409 po druhé. R.

410 *Rím* dobyt a zpusťšen od Alaricha, který nedlouho poté † v dolní Itálii. (Pochován na dně ř. *Busenta* u *Cosenzy* v *Kalabrii*.) Svak a nástupce jeho *Athaulf* dal se pohnoti k odtahení do *Gallie*, které měl Honoriovi opět dobytí (sestra Honoriova *Placidia* manželkou *Athaulfovou*). Dobyv jižní *Gallie*, *Athaulf* vtrhl do *Hispanie*, ale tu 415 zavražděn. Nástupce jeho

415—419 *Wallia* zmocnil se téměř celé *Hispanie*. Smlouvou s *Honoriem* byla mu též *Aquitania* postoupena (*Placidia* propuštěna a zasnoubena vojevůdci *Konstantinovi*).

419—451 *Theodorich I.*, nástupce *Walliův*, zvolil *Tolosu* (nyní *Toulouse*) za sídlo (říše *Tolosanská*). Po smrti císaře *Honorie* tajemník jeho

423—425 *Joannes* zmocnil se trůnu západořímského, ale již po dvou letech

425—455 *Valentinianus III.* dosazen na trůn přispěním matky své *Placidie*, která vládla pak za jeho nezletilosti a do služeb přijala znamenitého státníka a vojevůdce *Joannova Aëtia*.

II. Dějiny středověké.

I. Od stěhování národů do rozpadnutí říše Karla Velikého (375—887).

1. Stěhování germanské.

375 Počátek stěhování národův způsoben Huny, národem původu mongolského z čeledi čudské, jenž přišel z Asie, podmanil sarmatské *Alany** mezi *Volhou* a *Donem* sídlící a pak udeřil na *Ostrogothy* (sr. 140), které porazil (král *Ermanarich* zbavil se života). Ze strachu před Huny jedna, malá část *Visigothův*, vedená pohanským *Athanasichem*, hledala spásy za hradbami hor sedmihradských, kdežto větší část národa (ariánská; biskup *Ulphilas*, jenž bibli na jazyk gothský převedl, † 381) přešla Dunaj, kdež vykázal jim císař *Valens* sídla v *Moesii* a *Thrakii*.

Útisky úředníků císařských dohnaly přistěhovalce ke vzpouře.

378 Bitva u *Adrianopole*, v níž od *Visigothův* císař *Valens* poražen a zabit, načež i druhá část *Visigothův* vedená *Athanasichem* přešla Dunaj. Vzpouře utišil statečný *Theodosius*, jehož *Gratian* za spoluvládaře přijal, přiděliv mu východ. *Visigothům* vykázána nová sídla v *Moesii* a *Thrakii*. Hunové usadili se trvale v rovinách uherských, panujice tu nad okolními kmeny germanskými (*Gepidy*, *Heruly*, *Rugy*, *Skiry*, *Turcilingy*, *Lango-bardy* a pak i nad zbytky *Markomanův* a *Kvadův*). *Ostrogothové* převedeni od Hunův do *Pannonie*. R.

383 císař *Gratian* usmrcen od usurpatora *Maxima*, ale ten již 388 od *Valentiniana II.* přemožen. R. 392 zabit *Valentinianus II.* ve vzpouře, načež *Eugenius* za císaře povolán. Tento však po dvou letech od *Theodosia* zdolán.

394—395 *Theodosius* sjednotil opět a to naposled říši Římskou. Před smrtí rozdělil synům říši tak, že

* Jedna část spojila se s germ. *Vandaly* a účastnila se útokův na říši Římskou.

129 Říše Vandalská založena v Africe. Též r. totiž Geiserich, král vandalský, přišel z Hispanie do Afriky, byv tam na pomoc volán od místodržitele Bonifacia, jehož byl Aëtius u Placidie osočil. Tato sice smířila se, ale Bonifacius nebyl již s to, aby Vandaly vypudil (439 *Karthaginy* dobyto).

149 Říše Anglosasův založena v Britannii.

Britannie po odchodu legií římských (sr. 145) sužována jest nájezdy *Piktův* a *Shotův*. Germanští *Jutové*, *Sasové* a *Anglové*, povoláni byvše od Britův na pomoc a vedeni Hengistem a Horsou, zahnali sice útočníky, ale usadili se pak trvale v zemi a založili tu 7 království: *Kent* (Jutové); *Sussex*, *Wessex* a *Essex* (Sasové); *vých. Angly*, *Mercia* a *Northumbria* (Anglové). Křesťanství Britové ustoupili jednak do hor (*Waies* — pověsti o *Artušovi* † 537), jednak se vystěhovali (Armorika, Britannia Minor neboli *Bretagne*).

151 Attila, král Hunův, vtrhl v průvodu podrobených kmenův germanských (*Ostrogothův*, *Gepidův*, *Markomanův*, *Kvadův* a j.) do Gallie, ale tu v bitvě na polích *Katalaunských* (u Chalonsu nad Marnou) od Aëtia a spojených s ním Visigothův, Burgundův a Frankův na hlavu poražen a ku zpátečnímu tažení přinucen.

152 Attila vpadl do Italie, vyvrátil *Aquileji* (obyvatelstvo hledalo spásy v sousedních lagunách, což bylo příčinou založení *Benátek*) a zpusťošil celou horní Itálii. Říma ušetřil prý ku prosbám papeže *Lva I.*

153 Attila zemřel. Po jeho smrti rozpadla se říše Hunska. Hunové vytlaceni k moři Černému. V Uhrách vznikly dvě větší říše germanské: *Gepidská říše* v Zátisi a *Sedmíhradsku*, *Ostrogothská říše* v Pannonii, odkud rozšířili Ostrogothové sídla svá do *Moesie* a *Thrakie* (od r. 475 králem *Theodorich*, sídlem jeho *Novae* — *Svištov*). V hř. Uhrách sídlili *Langobardové*. Země od Lechu až k Enži a odtud k Českému lesu a Smrččinám zaujali *Bavoi* (v jich čele knížata z rodu *Agilolfův*), západně od nich usadili se *Aleman* neboli *Svábové*. R.

154 zavražděn *Aëtius* na podnět *Valentiniana III.*, ale ten rok potom také usmrčen. V nastalých zmátcích vandalský král *Geiserich* dobyl Sardinie a Korsiky a přepadnuv Řím poplenil jej ve 14 dnech tak hrozně (*vandalismus*), že se z rány té již nevzpamatoval. Vlady nad říší Západořímskou zmocnil se Švev *Ricimer*, který několik císařův dosadil. V Dalmatii zřídil v téže době vojevůdce *Marcellus* tři císařství, ve kterém nastoupil po něm syn jeho *Julius Nepos*. Po smrti *Ricimerově* 472 nakládal s trůnem dle libosti *Gundebald*, kněžic burgundský ve službách římských, pak senator římský *Orestes*, jenž za císaře provolal dal syna svého *Romula* (*Augustula*).

476—493 Říše Odoakrova v Italii.

476 Odoaker, kněžic skirský ve službách římských, sesadil *Romula Augustula* a, zmocniv se vlády nad Itálií, přidělil třetinu veškeré půdy svým vojnům. Když byl zavražděn *Julius Nepos* (479), dostala se i Dalmatie pod jeho moc. Konec říše Západořímské.

486 Říše Frankův v Gallii,

k níž položil základ *Chlodvík* z rodu *Meroveovcův*, král salských Frankův, zvítěziv toho roku u *Soissonsu* (při ř. *Aisne* z. od *Remeše*) nad *Syagriem*, hájícím posledního zbytku půdy římské v Gallii (Paříž). R.

496 porazil *Chlodvík* *Aleman* u *Tolbiaka* (*Zülpich*, nedaleko *Bonnu*): *Severní Alemanie*, t. j. země mezi *Rýnem*, *Mohanem* a *Nekarem* (= *Porýnské Franky*) dostala se do jeho moci. Přijetím viry katolické dosáhl *Chlodvík* sblížení Frankův s poddaným obyvatelstvem a mohl bráti v ochranu podrobené katoliky oproti jich arianským podmanitelům. Ok. r. 500 říše *Burgundská* uvedena v poplatnost a *Bretonsko* připojeno k jeho říši.

507 *Bitva u Vouglé* jz. od *Poitiersu*, v níž král visigothský *Alarich II.* od *Chlodvíka* poražen a zabit. Jižní Gallie dostala se do moci *Chlodvíkovy* až na *Septimaniu* (pobřeží od *Pyrenaek* k *Rhōnu*), která říši Visigothské zachována zakročením ostrogothského krále *Theodoricha*, jenž byl tchánem zemřelého krále. *Chlodvík* † 511.

507—711 Říše Visigothská ve Španělsku s hl. m. *Toledem* (sr. 145). Po vymření starého rodu královského r. 531 (*Amalarichem*, synem *Alaricha II.*) proměněna říše ve volební, čímž vzrostla moc velmožův a nastaly rozbroje o trůn. Malátnost říše.

493 Theodorich Veliký (sr. 146), poraziv *Odoakra* nad *Soči*, pak u *Verony* a konečně nad *Addou* (490), přinutil jej po dvouletém obléhání v *Ravenně* vzdáti se, a tak založil

493—555 říši Ostrogothskou v Italii. Hl. m. *Ravenna*, někdy i *Verona* (*Děttich Veronský*). Dobyvatelé zabrali třetinu půdy italské (*Odoaker* zavražděn samým *Theodorichem*, lid jeho pohuben). Říše Ostrogothská obsahovala vedle Italie *Sicílii*, *Raeti*, *Norikum*, část *Pannonie*, *Illyrii*, *Dalmatii* a později (510) též *Provenci*. Moudrá vláda *Theodorichova*, jenž hledí soukmenovce přiměti k usedlému žití a smířiti Římány s dobyvateli. Zejména ministr *Kassiodor*us přisobil k uskutečnění záměru císařova. To se nepodařilo, neboť Italové spatřovali v arianských Ostrogothech nepřátele nejen svého náboženství nýbrž i své národnosti a přáli si (zvl. vzdělané třídy) připojiti se k říši Byzantské. Papež *Jan* uvězněn, učený *Boëthius* a jeho tchán *Symmachus* po-

pravení pro domnělé spolky s Byzantinci. Po smrti Theodorichově r. 526 vládla dcera jeho Amalasantha*) ve jménu svého syna Athalaricha, ale ten již r. 534 †. Za spoluvládcce přijat nyní od Amalasanthy bratranec a choť její Theodat, jenž však zbabvil se Amalasanthy vraždou. Okolností těchto použil císař byzantský Justinianus (527—565) k útoku na říši Ostrogothskou, krátce před tím

533—534 **vyvrátív říši Vandalskou.** Vojevůdce jeho Belisar porazil a zajal posledního krále vandalského Gelimera (sr. 146).

535—555 **Válka ostrogothská.**

Dlouhé trvání války způsobeno: 1. nesvorností vůdčů, Belisara a Narsa. 2. Nedůvěrou císaře k Belisarovi. 3. Válkami s Persány, proti nimž Belisar dvakráte z Itálie odvolán (540—543, 549—551). 4. Micháním se Frankův, Burgundův a Alemanův do války. Válku ukončil Narses: král ostrog. Totilas poražen a zabít u Tagin ve středě Umbrie sv. od Perusie (552) a jeho nástupce Tejas na úpatí Vesuvu (553). Zbytek Ostrogothův opustil Itálii, která nyní stala se provincií říše Východořímské. Exarcha Narses sídlem v Ravenně.

Za války ostrogothské přešli Langobardové Dunaj a zabrali Pannonii. Do Uher počali se tlačiti kmenové slovanští z krajin zatatarských (Bělochorvatska a Bělosrbska), ale tu záhy upadli v područí mongolských Avarů, kteří přešedše Volhu, r. 557 vtrhli vedení chánem Bajanem do hořejších Uher.

565 **Avaři povoláni na pomoc proti Gepidům** od krále langobardského Alboina. Zbytky poražených Gepidův vstoupily do vojska langobardského, a zemí jejich zabrali Avaři. V sousedství Avarův nebylo Langobardům volno. Proto Alboin

568—774 **Říše Langobardská v Itálii.**

vtrhl do Itálie a dobyl největší části země. Hl. m. Pavia. Panství východořímské omezeno na Benátky, Ravennu, břehy Ligurské, Řím, Neapol, Kalabrii, Apulii a Sicilii. Časem přijali Langobardové způsoby domácího obyvatelstva italského, oblíbili si řeč a víru jeho, tak že za dvě století pozbyli docela své národnosti [sr. říši Frankův, Visigothův a Bulharův].

Presídlením Langobardův do Itálie ukončilo se stěhování národův germanských.

Severní končiny Evropy zabrali germanští Normani, dělice se ve tři národy: Dány, Svědy a Nory. Záhy jali se činiti loupežné vpády do zemí okolních. Příčiny toho: 1. Vrozená dobrodružnost (žádost kořisti). 2. Malá úrodnost vlasti. 3. Dědictví po otcí připadalo nejstaršímu synu. 4. Sírění křesťanství (v cizině mohli

*) Odcizila se lidu svému, poněvadž byla nadšena pro vzdělanost římskou.

trvatí při zvycích pohanských) a vznik monarchií, které obmezovaly starodávnou svobodu.

590—604 **Papež Řehoř I. Veliký***, jehož působením víra křesťanská mezi Anglosasy rozšířena (sv. Augustin se 40 benediktiny u krále Ethelberta Kentského) a arianští Langobardové víře katolické získáni (za Autharisa a manželky jeho Theodelindy). V téže době víra katolická přijata i od Visigothův (za Rekkareda 586—601).

Věrozvěstové germanských národův: Sv. Severin († 482) v zemích alpských. Sv. Kolumban v Burgundsku, v horní Itálii a mezi Alemany († 615). Sv. Augustin (viz shora). Gallus († 648) u Alemanův. Sv. Kilian († 689) v Durinsku. Emmeran († 654) a sv. Rupert († 718) v Bavorsku. Amandus († 684) v Belgii. Willibrord († 739) u Frisův. Sv. Bonifacius (680—755) v Durinsku, Hessensku a Frisku.

2. Stěhování slovanské.

Slované, národ původu arijského, obývali Evropu od doby předhistorické. Starobylá jejich sídla prostírala se od m. Baltského až k m. Černému, od rozhraní Visly a Odry až k Donu a jezeru Ilmeňskému, na jih přes Karpaty k Dunaji do Illyrie a po m. Adriatické. Z krajin těchto jižních zatlačeni byli za Tetry od Keltův (ve IV. stol. př. Kr.), kdežto stejné asi doby germanští Gothové vytlačili je od m. Baltského dále na s. a sv. Po vyvrácení říše Hunské (v druhé pol. V. stol. po Kr.) počali hrnouti se přes Odru, Tetry a Dunaj do Germanie, Uher a do krajin poloostrova Balkanského.

1. **Slované polabští a baltští** od Čech po m. Severní a Baltské, na z. k Sále a přes dolní Labe, na v. Poláci a litevští Prusové jejich sousedy. Hlavní kmenové: **Bodrici** v Meklenbursku a Holštýně až po ústí Labe. **Lutici** či **Veletové** v Braniborsku a záp. Pomorí. **Pomořané** (a **Rané**) na pobřeží od Odry k Visle. **Srbové** sev. od Rudohoří a Sudet po obou březích středního Labe.

2. **Čechoslované** v Čechách, na Moravě, Opavsku, pak odtud až k Dunaji a na Slovensku.

Přistěhovali se v rozdílných časech kmen za kmenem. Nejmocnějším kmenem byli vlastní **Čechové** ve středě země j. od Řípu, **Sedličané** v okolí Karl. Varů, **Lučané** při střední Ohři, v. od nich **Lemuzi** v porčí Bělé, **Děčané** při Ploučnici, **Pšované** od hradu Pšova (Mělníka) k horám Ještědským; **Charvaté** při h. Jizeře, **Zličané** okolo Kouřimě a Libice, **Doudlebi** u horní Vltavy. Jména kmenův v ostatních krajinách přišla v zapomenutí.

*) Primat biskupův římských uznáván již v prvních dobách křesťanství. Na synodě odbývané r. 347 v Sardice, j. od Srďce, vyslovena zásada, že ve všech příich jest se odvolávati k papeži. Za stěhování národů, kdy císařové přesídlili se do Ravenny, byli papežové záštitou Říma. Tak bylo i za panství gothského a langobardského.

Krátce po svém usazení v nových sídlech upadli Čechoslované v poddanství Avarův. R.

623 **Samo**, příchozí z říše Franské, vůdcem Čechoslovanův proti Avarům, z jejichž nadvlády se vyprostili. Samo uznán králem též od *Slovanův korutansko-pannonských*: první pokus o založení veliké říše západoslovanské. To trnem v oku Frankům, a r.

630 bitva u **Vogastisburku** (nedaleko Chebu?), v níž útok franského krále *Dagoberta Samem* krvavě odražen. K říši Samově přidali se nyní též *Srbové polabští*.

Po smrti Samově (658) rozpadla se říše. V Čechách připomíná se knížetem **Krok**, jehož nejmladší dcera **Libuše** pojala za manžela **Přemysla**, praotce královského rodu v Čechách, panovavšího po meči do r. 1306, po přeslici panujícího podnes. První Přemyslovcí: *Přemysl, Nezamysl, Mnata, Vojen, Unislav, Křesomysl, Neklán, Hostivit a Bořivoj* (870—890). Na **Moravě** připomíná se knížetem **Mojmír** (826) z neznamého rodu, a vedle něho údělným knížetem nitranským *Príbina*.

3. **Slované korutansko-pannonští** zaujali Uhry mezi Dunajem a Drávou, Rakousy, Štyrsko, Korutany a Kraňsko, pak Istrii a Furlansko, ovládnáni jsouce rozličnými knížaty. Za **Sama** vyprostili se z nadvlády avarské (viz shora). Po jeho† připomíná se zvláště knížetství **Korutanské** (kníže *Borut* 748), jež však uvedeno v područí Bavorův a pak Frankův (bratrovce *Borutův* kníže *Chotimír* přijal křest od bisk. solnohradského).

4. **Chorvaté a Srbové** předsedše Tatry usadili se v Uhrách, odkud ve spolku s Avary činili útoky proti říši Byzantské. Později stali se nepřáteli Avarův a vypudili je z Illyrie. Bylo to v době, kdy Avarové tísňeni byli Samem a kdy císař byz. Heraklios byl zaměstnán válkou s Persany (622—628). Pod panstvím byzantským zůstaly toliko ostrovy a města s římským obyvatelstvem v Dalmatii (*Dubrovnik, Split, Zader a Trogir*) a města v Istrii (*Terst, Pulje, Kopar*). Odtud počalo se pak šířiti křesťanství mezi slovanskými přístěhovalci.

Srbové usadili se v nyn. Srbsku, Bosně, Hercegovině, Černé Hoře a na jihu Dalmatie. Hl. kmenové: 1. *Srbové* v pohoří Driny. 2. *Zachlumané* v Hercegovině. 3. *Duklané* okolo jezera Skaderského. 4. *Bosňané* v pohoří Bosny. 5. *Neretvané* na j. Dalmatie.

Chorvaté zabrali ostatek prov. Dalmatie na s. k Seni, na v. k Vrbasu (= *Starší knížetství Chorvatův v Dalmatii*. Hl. m. *Bělehrad*, nyní „Biograd na moru“ j. od Zadru), odkud na Avarech dobyli krajinu mezi Drávou, Sávou a Dunajem (*knížetství Pannonsko-chorvatské*. Hl. m. *Sisek*).

5. **Bulhaři**. Koncem V. stol. zaplavena starověká Dakie slovanskými kmeny *Slovenův* a *Antův*, kteří pak odtud přecházeli na poloostrov Balkanský usazující se v *Moesii, Thracii, Makedonii, Thessalii, Epiru* ba i na *Peloponnesu*. (**Poslování Řecka**. Dle svědectví tehdejšího biskupa a dějepisce *Isidora Sevillského* z r. 615 „Slované vzali Římanům Řecko.“)

679 **Asparuch** (*Isperich*), chán Bulharův, národu s Huny přibuzného a usedlého v Bessarabii u moře Černého, přešel náhle Dunaj a podrobil sobě kmeny slovanské mezi Dunajem a Balkanem. Časem splynuly nečetné zástupy jejich s obyvatelstvem podrobeným (as v X. stol.) a jméno jejich přeneseno na nový stát a jeho obyvatelstvo = říše Bulharská. Hl. m. *Veliký Prěslav* nad Vel. Kamčiji jz. od Sumna.

705 Kníže *Tervel* pomohl sesazenému císaři Justinianovi II. opět k trůnu, začež obdržel titul „*kaisara*“. Za cis. *Lva Isaurického* přátelské poměry mezi Bulhary a říší Byzantskou, kdežto syn *Lvův Konstantin V.* usiloval o pokoreni Bulharska (756—775).

805—814 **Krum**

podmanil Avary za Tisou a rozšířil říši až k Tatram. Války s říší Byzantskou (811 cis. *Nikiforos* poražen na půdě bulharské a zabit, 812 poražen cis. *Michaíl I.* u Adrianopole a 813 obležen Cařihrad).

6. **Poláci** usadili se v pohoří Odry a Visly. Hlavní kmenové: 1. **Polané** okolo Hnězda a Poznaně (pozdější *Velkopolsko*). Z dob předhistorických panovali jim knížata z rodu *Piastova* (*Hnězdo* sv. od Poznaně). 2. **Mazované** po obou březích střední Visly. 3. **Kujané** na Visle mezi Polany a Mazovany. 4. **Vistané** (*Malopolané* na horní Visle (*Krakov*)). 5. **Slezané** v Těšinsku a prusk. Slezsku.

7. **Rusové** zůstali v původní vlasti slovanské. Hlavní kmenové: 1. *Slovené* při jez. Ilmeňském s hl. m. Velk. Novgorodem. 2. *Kriviči* okolo Smolenska. 3. *Dregoviči* na pomezí litevském s. od Pripeti. 4. *Radmiči* a *Vjatiči* v. od Krivičův. 5. *Bužané* na Bugu. 6. *Volynané* od Bužanů na jv. 7. *Dudlebi* mezi Buhem a Styrem. 8. *Drevljané* od nich na v. 9. *Poljané* na pravém a 10. *Sěverané* na l. břehu Daěpru. 11. *Tiverci* na dolním Dněstru a Prutu. 12. *Uliči* vedle nich. R.

862 založena **Rurikem** Varjaho-Rusem, povoláním ze Skandinávie od Novgorodčanův a sousedních kmenův, **mocná jednovláda na Rusi** jakožto bezpečná hradba proti *Kozarům* a *Pečeněhům*. Hl. m. *Vel. Novgorod* u jez. Ilmeňského.

Od ústí Visly po záliv Rížský a odtud do vnitrozemí prostírala se **sídla Litvanů** (*Kuronci, Lotyšši, Prusové, Litvané*), národu Slovanům blíže přibuzného.

Slovanské bajesloví. Slované zbožňovali síly a úkazy přírodní. Bohové dělili se na dobré (*bog*) a zlé (*běs*). Nejvyšším bohem **Svaroh**. Synové jeho (*Svarožiči*) byli **Slunce** a **Oheň** (Slunce u Rusův slulo *Dažbog* a *Chrs*, u Polabanův *Redigast* — náš **Radhošť**. *Triglav* bylo pouhé příjmi modly boha Slunce ve Stětině a Volyni). **Veles**, bůh skotu. **Svatovit**, bůh všech baltských Slovanův (chrám na *Raně* v Arkoně). **Lada** či **Vesna**, bohyně jara a lásky. **Perun**, bůh hromu a blesku. **Stribog**, bůh větrův. **Černoboh** (Čert). **Morana**,

bohyně zimy a smrti. *Vodník, víly (rusalky), sudičky, vlkodlaci, skrítkové, dědové*. Duše pokládána za nesmrtelnou. Duše lidí dobrých přicházely do navi (ráje), zlých do pekla (v noc černá). Nad hroby zemřelých konaly se trziny (slavnosti pohřební). V soustavu dokonalou rozvinula se bohoslužba pohanská u Slovanův polabských (chrámy, kněží).

Ústava slovanská. Základem zřízení rod (čeleď, *zadruga*), v jehož čele volený *vладыka (starešina, starosta)*. Statek rodový (*dědina, stěžer*) majetkem společným. Několik rodův společného původu tvořilo plémě, jehož území slulo *vlast* anebo *župa*. Politickým a náboženským střediskem župy byl hrad *župni*, kdež sídlil náčelník plemene (kněz čili *župan*), volený z prvu z některého rodu v župě, později brán z rodu toliko jednoho; z plemen skládal se národ, v jehož čele *veliký kněz* (u Srbův *veliký župan*), náčelník to některého plemene, jež za přední uznáváno.

3. Říše Frankův za Meroveovcův.

(Sr. 147.)

Po smrti Chlodvíkové (511) panovali nad říší čtyři jeho synové: *Theodorich* (sídlo Mety), *Chlodomír* (Orléans), *Childebert* (Paříž), *Chlotar I.* (Soissons). Ač svornosti nebylo mezi bratry, postupováno nicméně na venek výbojně: 1. *Říše Burgundská* vyvrácena (534). 2. *Země Durinkův* pomocí Sasův opanována: území mezi Labem, Sálou a Bodou obdrželi Sasové, jižní Durinsko zabrali Frankové, střední část země učiněna poplatným vévodstvím (527). 3. *Jižní Alemanie* podrobena (sr. 147) a 4. *Bavori* donuceni uznati nadvládu franskou.

558—561 **Chlotar I.** sjednotil říši po smrti bratrů a jich dědicův. Po † Chlotarově rozdělena říše *po druhé* mezi jeho syny nejprve na čtyři, pak na tři díly (*Austrasie, Neustrie a Burgund*). Nevraživost *Brunhildy*, manželky Sigbertovy, a *Fredegundy*, manželky Chilperichovy, vedla k neslýchaným ukrutnostem a válkám občanským. (Brunhilda opírala se o plemenné zástí románských Neustrianův proti germánským Austraským).

613 **Chlotar II.**, syn Fredegundin, sjednotil říši poznovu. Brunhilda utracena. Jednota říše ohrožována *majordomy*, úředníky dvorskými, do jichž rukou dostalo se posléz *veškero* ústrojí vládní. Voleni jsou od leudův (šlechty) v jednotlivých částech říše, v Burgundsku, Austrasii a Neustrii. R. 622 nátlakem majordoma austraského Pipina Landenského ustanovil Chlotar II. za krále v Austrasii syna svého *Dagoberta*, ale ten po smrti otcově (628) říši opět sjednotil. Toliko Aquitanie připadla ml. bratrovi jeho *Charibertovi*.

630 **Dagobert** poražen u *Vogastishurku* od Sama (sr. 150). Z toho nespokojenost Austraských, kteří vymohli si za krále syna *Dagobertova Sigberta III.* Neschopnost, zhýralost

a vzájemná nesvornost potomních králův franských, vládychtivost šlechty a pánovitost majordomův příčinou domácích zmatkův, kterým učiněn konec, když r.

687 **Pipin Heristalský**, vnuk Pipina Landenského a majordom austraský, vítěznou bitvou u *Testri* v Pikardii z. od St. Quentinu uznán od krále *Theodoricha* majordomem celé říše („*dux et princeps*“), čímž přešla do jeho rukou veškera vláda, již vedl obezřele a statečně až do † r. 714. Levoboký syn jeho

714—741 **Karel Martell** (Kladivo) zachoval se při úřadě majordomským, zvítěziv nad protivníky v bitvě u *Soissonsu* (719). R.

732 zvítězil Karel Martell mezi *Toursem* a *Poitiersem* nad *Araby*, kteří ze Španělska do Francie vnikli. R.

738 vítězstvím u *Narbonny* v j. Francii jz. od *Montpellieru* zachránil Karel Martell Evropu před *Araby* po druhé. Po smrti *Karlově* uvázal se ve správu říše syn jeho **Pipin Malý** spolu s bratrem *Karlomanem*, který však 747 uchýlil se do kláštera.

751 **Pipin Malý** sesadil krále *Childericha III.* a zmocnil se trůnu (sněm v *Soissonsu*). Stalo se tak s přivolením papeže *Zachariáše*, jež potřeboval pomoci Pipinovy proti *Langobardům*. *Childerich* poslán do kláštera.

4. Mohamed a říše Arabská.

(Sr. 6.)

622 Útěk Mohamedův z Mekky do Mediny

(počátek letopočtu moham., zv. *hedžra*). **Mohamed**, nar. 571, pocházel z kmene *Kurejšitů**, v jichž ochraně byla svatyně *Kaaba*. Na cestách kupeckých seznámil se s vírou křesťanskou a židovskou. Sňatkem s bohatou vdovou *Chadidžou* pojistil si život bezstarostný. Učení jeho (*islam*, t. j. odevzdání se do vůle boží, odtud *moslemi nově*; víra *iman*, odtud *mumemín*, t. j. věřící) jest monotheistické pohanství, v němž bůh (*Allah*), ustanoviv vše již napřed (*fatalismus*), jeví se nečinným. Abraham, Mojžíš a Ježíš pokládáni jsou též za proroky, ale Mohamed za posledního a největšího. Morálka dopouští mnohoženství a prohlašuje boj proti nevěřícím za největší zásluhu. Hrubá smyslnost v pojímání světa záhrobního. Mezi předpisy jsou též za pověď soch a obrazův, vepřového masa a vina. Denně patero modliteb, obrázka, posty, almužna a za života aspoň jednou pout ke *Kaabě*. Učení své podával Mohamed v rýmované prose (114 sur v *koranu*). Z Mediny šířeno nové učení mečem po celé Arabii (630 dobytá *Mekka*). Vpády do *Syrie*. Mohamed vedl život prostý i když

*) Dva rodové kmene tohoto, *Hašimovci* a *Omajovci*, žili v ustavičném sváru. Mohamed byl Hašimovec.

se stal mocným vládcem; † 632. Nástupcem prorokovým (chalifem) zvolen po dlouhých sporech

632—634 **Abu Bekr**, tchán Mohamedův a otec *Aješe*, nejpřednější mezi pozůstalými ženami prorokovými. Výboje v *Syrii* proti Řekům a v *Mesopotamii* proti Persanům. Učení Mohamedovo sebráno v jeden svod (*koran*).

634—644 **Omar**, taktéž tchán prorokův, chalifem. Za něho:

1. *Syrie* opanována (*Jerusalem* vzdal se r. 637). 2. **Aegypt** opanován *Amruem* 638—641 (*Alexandria* dobyta a slavná knihovna alexandrijská od Arabův úmyslně spálena. Pravdě podobnější zdá se, že vzácnější knihy byly od prchajících Řekův z města odneseny. *Káhýra* založena). Po té dobyto i *Barky* a *Tripole*. 3. **Říši Novoperské** učiněn konec vítězstvím u *Kadesie* na pr. bř. Eufratu z. od Babylonu 636 a u *Nehavendu* v Persii sz. od Ispahanu 642 (král perský *Jeздеžerd III.* padl). *Basra* na stoku Eufratu a Tigridu a *Kufa* jz. od zřícenin Babylonu založeny. **Omar** zároveň slaveným státníkem a organisátorem říše. Přijal titul *Emír al Mumenin* t. j. vůdce věřících; vedl život skromný, ve vojsku udržoval železnou kázeň. Sluší pokládati jej za vlastního zakladatele velestatu Arabského; zavražděn od perského otroka, který tak pomstil vlast.

644—656 **Othman** z rodu Omajova, zeť prorokův. V *Malé Asii* vítězně postupoval **Moavija**, jenž i *Cypru* dobyl. *Abdallah* zmocnil se *ostatku severního břehu Afriky*. Na východě proniknuto až k *Balchu* v Turkistaně (na zříceninách *Bakter*) a do *Indie*. Slabá a marnivá povaha Othmanova příčinou nespokojenosti, která zvýšena předsevzatou *opravou koranu*. **Rozkol náboženský**: v čele starověrcův (*šititův*) politický protivník chalifův **Ali**, z rodu *Hašimovců*, manžel dcery Mohamedovy **Fatimy**, úklady Aješiny od chalifátu vzdalovaný. Novověrci zvaní *sunniti* (*sunna* = sbírka ústních podání). Othman od povstalcův v *Medině* zavražděn.

656—661 **Ali** nabyl sice po vítězství nad *Aješi* (bitva *velbloudí* nedaleko *Basry* 657) uznání za chalifa v Arabii, ale v *Syrii* protivil se mu Omajovec **Moavija**, podporován jsa z *Aegypta* od *Amrua*. Zavražděním **Aliho** válka domácí skončena.

661—750 Chalifové z rodu Omajovcův.

661—680 **Moavija I.** sídlo říše přeložil z *Mediny* do *Damašku*. Chalifat stal se dědičným. Založením *Kairvanu* v *Tunisu* panství nad severní Afrikou upevněno. Na sv. šířila se říše po *Samarkand* a *Bokharu*, na v. k hornímu Indu. *Cárihrad* obléhán.

680—683 **Ježid I.** potlačil krvavě povstání *Hussaina*, syna *Aliova*. Po strašném zápase o trůn nastoupil

685—705 **Abdel-Malek**. *Armenie* a *Karthaginy* dobyto.

705—715 **Walid I.** Říše Arabská nabyla největšího rozsahu: *Khotalbah* zmocnil se celého *Turanu* a pronikl vítězně do *Indie*. *Musa* dobyl záp. břehu severní Afriky a jeho podvůdce *Tarik*, povolán byv na pomoc od synův visigothského

krále *Vitizy* (698—710) proti *Roderichovi*, od velmožův a duchovenstva za krále zvolenému,

711 zvítězil v sedmidenní bitvě u *Xeres de la Frontéra* jv. od ústí *Quadalquiviru*: *Roderich* padl, synové *Vitizovi* od svých zabiti, říše **Visigothská** stala se **kořistí Arabův**; toliko v horách asturských uchránili uprchlíci samostatnosti (hlavně šlechta a obyvatelé měst). Sr. 147.

732 a 738 **Vpád Arabův do Francie** krvavě odražen (*Karel Martell*: bitva u *Poitiersu* a *Narbonny*. Sr. 153).

744—750 **Mervan II.** svržen povstáním *Aliovcův*, v jejichž čele **Abul Abbas**, potomek Mohamedova strýce *Abbasa*. Rozhodná bitva r. 750 nad **Velkým Zabem**, pobočkou středního *Tigridu* z l. břehu: *Omajovci* vyhlazeni, jediný *Abd-Errhaman* uprchl do *Spaněle*, kde došel uznání. (**Chalifat Kordovský**).

750—1258 Chalifové z rodu Abbasova. Hl. m. Bagdad.

786—809 **Harun Arrašid**. **Zlatý věk chalifatu**: Moudrá správa říše, rozkvět obchodu, průmyslu, umění a věd. Održením se **Edrisovcův** (pronásledovaných to *Aliovcův*) v *Marokku* a *Aghlabovců* v *Tunisu* říše zeslabena. Po † *Harunově* rozdělena říše mezi tři jeho syny, což příčinou dalšího úpadku veleříše Arabské. Ale rozkvět kulturní nebyl tím zastaven, naopak *dynastie Abbasovská* v *Asii*, *Omajovská* ve *Španělsku* a později *Fatimovská* v *Aegyptě* staly se soky nejen v politice, nýbrž i ve vědě a literatuře. **Arabové** zaujali přední místo mezi kulturními národy středověku a působili v mnohém na vzdělanost evropskou. *Ve vědě* zavědli metodu experimentální a pozorovací. Obírali se všemi obory vědeckými (v *mathematice* uvedli ve známost induktivnou metodu početní, v *astronomii* určili velikost země měřením stupňů, opravili *tabulky Ptolemajovy* atd., založili *chemii* a užívali jí s prospěchem v *lékařství*, zeměpis obohacovali hotovením map, měli *latinské*, *řecké* a *hebrajské* slovníky, vykládali spisy *Aristotelovy*. Jediné ve *Španělsku* bylo 17 vysokých škol, na nichž mnoho učencův evropských se vzdělalo). *V umění* vedle básnictví hleděno zvl. stavitelství. *V zemědělství* zlepšeno zavodňování, používáno umělého hnojiva, pěstována *rýže*, *třtina cukrová* a *káva*. *Obchod* veden čilý s *Indií* a s *Čínou*. Zde seznámili se *Arabové* s *kompasem*, se střešným prachem a připravováním *papíru*. *V průmyslu* šly od ruky v *Evropě* *arabské hedvábné látky*, *koberce*, *ocel* (*zbraň*), *papír*, *kůže* a *sklo*.

5. Říše Byzantská.

(Sr. 145.)

Arkadius (395—408), **Theodosius II.** (408—450), **Marcianus** (450—457), **Lev I.** (457—474), **Zeno** (474—491), **Anastasius** (491—518) a **Justinus I.** (518—527); útoky *Gothův*, *Hunův*, *Bulharův*, *Slova-*

nův a Peršanův. Říše odolala útokům (až do r. 1453), neboť 1. měla příznivou polohu, zejména hl. m.; 2. trůn zdobili mnozí výteční panovníci; 3. ve válečnictví vynikala nad sousedy; 4. měla řádnou správu; 5. slabých panovníkův zbavoval se lid povstáním a povyšoval na trůn osvědčené vojevůdce.

518—602 Rod Justinův.*)

527—565 Justinian I., synovec Justinův: 1. Říše Vandalská vyvrácena (sr. 148). 2. Itálie válkou s Ostrogothy opanována (sr. 148). 3. Výboje na v. pobřeží Španělska (pozbytý r. 624). 4. Války s Peršany (*Khosru I. Nuširvan*) vedeny statečně, ale bez úspěchu. 5. Nájedzy Slovanův a Bulharův (*Cařihrad* ohrožen). 6. Krvavé bouře cařihradské z r. 532 („nika“) použil císař k utužení moci panovnické (senát pozbaven úplně bývalé váhy a úřad konsulský zrušen nedlouho potom). 7. Vydána péčí výtečného právníka *Triboniana sbírka občanského práva římského* (1. *Codex Justinianaeus*. 2. *Institutiones*. 3. *Pandectae*. 4. *Novellae*). 8. Nákladné stavby (chrám boží moudrosti, vodojemy a mosty). 9. Obchod s Persií, Indií a Čínou. Hedvábnictví uvedeno ve známost.

565—578 Justinus II. Itálie od Langobardův dobytá (sr. 148).

582—602 Maurikios. Šťastné války proti Peršanům a Avarům. Hromadnému stěhování Slovanův do provincií poloostrovních nadarmo zabraňováno (sr. 150). Maurikios svržen od nepokojného vojska, od něhož dosazen surový centurio

602—610 Fokas. Od Peršanův (*Khosru II.*) dobytá *Syrie* a velká část *Malé Asie*.

610—711 Rod Herakliovcův.

610—641 Heraklios dostal se k trůnu vzpourou, v níž Fokas usmrcen. Prudké nájezdy *Avarův* a *Slovanův* na Cařihrad. *Země asijské* a *Aegypt* dobytý od Peršanův.

627 Heraklios zvítězil nad Peršany u Ninive: *Khosru II.* sesazen a syn jeho *Kobad II.* obnovil mír, v němž dřívější výboje vráceny. Srbové a Chorvatí usadili se trvale na poloostrově Balkanském (sr. 150). Výboje Arabův ohrozily říši znovu a trvale (sr. 154).

717—842 Doba ikonoklastů (obrazoborců).

717—741 Lev III. Isaurický způsobil nepokoje náboženské zakazuje ctění svatých obrazův. (*Ikonoklasmos*.) Nevole mezi papežem *Rehořem II.* a císařem z toho vzniklá příčinou, že

*) Z potomstva římských legionářův v okolí dnešní Skopje (provincie Dardania). Slovanický původ připsali rodu tomu mylně teprve dalmatští spisovatelé XVI. a XVII. st.

od té doby císařští úředové v Římě pro rozhořčenost lidu stali se nemožnými, a tak přešla vláda nad Římem do rukou papežových (sr. 149). Bouře domácí a války s Langobardy, Arabi a Bulhary jsou obsahem doby potomní. R. 751 zmocnili se Langobardové *Ravenny* a v 9. stol. dobyli Arabové po dlouholetých bojích *Sicílie*.

842 Církevní sněm v Cařihradě zatratil obrazoborství, čímž sporu tomu učiněn na vždy konec (za *Theodory*, poručnice pomateného syna svého *Michaila III.*, jenž r.

867 zabít od svého spoluvládce *Basilia I.*, rodilého z okolí *Adrianopole*, tehdež v provincii „*Makedonii*“).

867—1056 Císařové z rodu makedonského.

6. Říše Frankův za Karlovcův.

751—768 Pipin Malý (sr. 153) podnikl na žádost papeže *Štěpána II.*

754 a 755 dvě výpravy do Itálie: Král langobardský *Aistulf* přinucen vydati *exarchat*, jež byl nedávno Řekům odňal, a tak zv. *Pentapolis* (Ankona, Rimini etc.), které nyní Pipin daroval papeži, čímž položen základ k potomnímu státu Církevnímu (sr. shora). Pipin jmenován od papeže patricem římským. Aistulf musil se zavázati říši Franské k poplatku. Vzpouřa vévody bavorského *Thassila* potlačena. Dobytím Septimanie na Arabech a pokořením vév. *aquitanského Gallie* sjednocena (vyjímajíc *Bretonsko*). Synové Pipinovi, Karel a Karloman, rozdělili se o říši. Za ženy pojali dcery krále langobardského *Desideria*, nástupce *Aistulfova*. Ale k radě papežové poslal Karel r. 771 manželku *Desideratu* otci, zasnoubiv se s Alemankou *Hildegardou*. Téhož r. zemřel Karloman, načež

771—814 Karel Veliký

ujal se vlády bez ohledu na syny Karlomanovy, kteří hledali pak pomoci u *Desideria*. Tento uznal je za krále franské a udeřil na papeže, jenž je korunovati odepřel. Karel vtrhl do Itálie a

773—774 vyvrátil říši Langobardskou: *Desiderius* přinucen vzdáti se v *Pavii*, načež poslán do kláštera. Severní a střední Itálie v bezprostřední moci Karlové. Vévodství *Beneventské* zrušeno teprve 793. Jih Itálie v držení byzantském. Darování Pipinovo sice Karel potvrdil, ale vyhradil si tu jakožto *patricius římský* vrchní vládu a nejvyšší soudní pravomoc, čímž *ocitil se papež v područí krále franského*.

772—804 Války se Sasy, jež usiloval Karel přivésti násilím ke křesťanství a tím i pod své panství: r. 772 zvítězil u *Eresburku* v *Vestfalsku* j. od *Paderbornu*, načež Sasové se

podrobili a i věrozvěsty franské přijati slíbili. R. 774 první vzpoura Sasův, vedených vévodou Vidukindem, a r. 776 vzpoura druhá. Vidukind přešel k Dánům. R. 778 třetí vzpoura Sasův. Karel získal slov. *Bodrice* za spolence. R. 782 čtvrtá vzpoura Sasův, v jichž zemi právě Karel rády franské a církevní zavedl. Vojsko franské na hoře **Suntalské** při pr. břehu střední Vesery bezmála zničeno. Karel, přišed do země, pokoj sice obnovil (4500 stoupcův Vidukindových ve *Verdech* nad Allerou popraveno), ale již r. 783 vzpoura pátá. Vidukind, byv poražen v rozhodné bitvě nad **Hasou**, pobočkou Emže z pr. břehu, podrobil se a přijal křest. R. 793—804 nové vzpoury Sasův potlačeny na dobro: tisíce rodin saských přesídleno do Frank a na místo nich uvedeni osadníci franští.

778—806 Války arabské.

Karel, od místodržitele saragoského **Solimana ibn al Arabi** volán byv na pomoc proti Omajovci *Abd-Erhamanovi* (sr. 155), přešel Pyrenaeje a dobyl země až po Ebro. Na zpátečním pochodu poraženy zadní voje od **Baskův** v údolí **Roncesvallském** v záp. Pyrenaejích (smrt **Reianda**, markraběte bretonského). Chalíf *Hešam I.* dobyl sice výbojův franských zpět, ale syn **Karlův Ludvík** panství franské opět obnovil (krajisté **Spanělské** 801).

788 Vév. bavorský *Thassilo II.* sesazen. **Savorskou** učiněno franskou provincií. S Bavorsy dostali se pod moc Frankův i **Slované korutanští** (sr. 150), ale zůstaveni jsou při svých domácích knížatech.

789 **Chorvaté dalmatští a pannonští** uvedeni pod nadvládu franskou. Téhož r. v poplatnost říše Franské uvedeni též **polabští Lutici**.

791—799 Války s Avary,

kterí pomáhali *Thassilovi* ve vzpouře proti Karlovi. Avari, co jich bylo na pravém břehu Dunaje, podstoupili vrchní vládu Karlovi. Podrobení jim **Slované pannonští** postaveni s županý svými pod pravomoc úředníkův franských (Avari v Potisí podrobeni jsou od bulharského panovníka *Kruma*. Konec říše **Avarské**). Do krajin válkou zpusťovaných uvedeno obyvatelstvo jednak bavorské, jednak slovanské.

Z dobytých zemí utvořena dvě markrabství: **markrabství Furlanské** zabíralo jižní Pannonii mezi Drávou a Sávou, nyn. Korutansko, z. část Štyrska, Kraňsko, v. Tyrolsko, přímořské Chorvatsko, Istrii, Dalmatii a Furlansko. **Markrabství Východní**, od Čechův v časech pozdějších **Rakouským** nazývané, obsahovalo část dolní Pannonie s. od Drávy, horní Pannonii a přilehlou část **Norika** od **Videňského** lesa po ř. **Enži**. *Lorch* sídlem markraběte.

799 Papež **Lev III.**, byv vypuzen z Říma od příbuzných předešlého papeže, hledal v *Paderborně* u Karla pomoci. V průvodu velmožův franských uveden **Lev III.** opět do Říma, kdež r.

800 Karel zvolen od lidu, šlechty a kněžstva římského za císaře a pak od papeže **korunován: obnova císařství Západorímského**. V Římě zástupcem císařovým císařský sudí (*missus* či *legatus*), jenž měl chrániti papeže a církev od ústisků šlechty, dohlížeti k soudcům od papeže ustanoveným a císaře při volbách papežských zastupovati.

805 a 806 Válka s Čechy

vedena málo slavně. Z výpravy první (805) vrátili se Frankové s nepořízenou, a na výpravě druhé (806) „utrpělo vojsko franské škodu jen malou.“ Válka skončena as smlouvou, v níž přiznali se Čechové k poplatku (500 hřiven stříbra a 120 volů). Neznámým způsobem i **Moravané** uvedeni v podobnou poplatnost.

806 **Polabští Srbové** od Karla podrobeni. Též **Bodriici**, dávní Karlovi spojenci, v poddanost uvedeni.

808—810 Válka s Dány.

Gottfríd, král dánský, spojiv se s **Lutici** vpadl do území **Bodricův**, ale byl od císařovice Karla k ústupu donucen (na ochranu své země dal zbudovati velkolepý val zv. **Danawirk**). R. 810 uderilo 200 korábů dánských na Frisy, kdežto **Lutici** pustošili franské **Polabí**. Po zavraždění *Gottfrídrově* ujednal nástupce jeho *Hemming* s císařem mír, ve kterém ustanovena ř. *Eider* v nyn. **Holštýnsku** rozhraním obou říší.

811 Císař byzantský *Nikiforos* uznal **císařskou hodnost Karlovi** (tento vrátil za to odňaté **Benáiky** a města **istrijská**). Chalíf *Harun Arrašíd* vypravil ke Karlovi skvělé poselství s dary na důkaz svého přátelství.

Ústrojí říše Karlovy. Pravidelným sídlem královým **Čáchy**. Ve vévodství **Beneventském** a v krajinách **slovanských** zůstaveno obyvatelstvo při svých knížatech a domácích řádech za jistý poplatek, zbytek říše rozdělen na malá hrabství, v nichž za úředníky (*Gaugraf*) dosazování rodilí Frankové. V ohrožených krajinách po-
mezích zřizovány zvláštní provincie řečené **markrabství** či **krajisté** (m. **Spanělské, Furlanské, Pannonské, Rakouské, České, Srbské, Saské**). **Zákonodárství** vykonával Karel s rádci a velmoži na sněmě **menším** (na podzim), jehož předlohy předkládány na sněmě **valném** (z jara). S tímto konáno zároveň i pole **májové** (přehlídka vojska). **Hotovost zemská** svolávána dle potřeby. Snesení sněmovní dle rozdělení na kapituly nazývala se **capitularia** **Práva národní** zůstávala v platnosti, pokud kapitulariemi nebyla obmezena. **Soudce** trestní: **větší právo** za předsednictví hraběte vykonáváno trikrátě do roka, **menší právo** konáno každých 14 dní řízením **centgrafa** (představený okresu). Pravomoc hrabat obmezena různými výsadami, jež si vasalové dovedli získati. **Missi dominici** čili poslové království s rozsáhlou pravomocí nahrazovali appellační soud. Byli dva: jeden stavu duchovního a druhý stavu světského. Úřad vykonávali čtyřikrát do roka. **Úsilí Karlovo o vzdělání lidu** (školy), o povznesení věd (*Anglosas Alkuin, Langobard Pavel Warnefríd, Petrus z Pisy, Einhard*), umění (chrám

a část Lothrinska, Ludvík ml. země ostatní. Po smrti obou bratří sjednotil opět Karel Tlustý říši otcovskou, přenechav pouze Koruntany jakožto vévodství nemanželskému synu Karlomanovu Arnulfovi.

Za této zmalátnělosti říše Karlovcův: 1. Aghlabovci, kteří r. 827 Sicílie se byli zmocnili a v Kalabrii se usadili, ohrožovali nejen Itálii, nýbrž i jižní břehy Francie. 2. Slované polabští, pak Čechové a Moravané vyprostili se z nadvlády franské (II. čl. 6). 3. Normani loupili pobřeží severní (sr. 148).

Stav věci žádal jednoty říšské, které docíleno korunováním Karla Tlustého za císaře 881 a zvolením téhož za krále i v západních Francích 884 vyjmouc Dolní Burgund, kde r. 879 prohlášen hrabě Boso Viennský za krále. Neschopnost Karlova vedla ke vzpouře, v jejímž čele vévoda Arnulf.

887 Na sněmu v Triburu jv. od Mohuče na pr. bř. Rýnu prohlášen Karel Tlustý za zbavena trůnu, načež rozpadla se říše Karla Velikého v 5 státních celkův:

1. Východní Franky (králem Arnulf. Název „Německá říše“ vyskytuje se teprve za Oty I.). 2. Západní Franky (králem Odo, hrabě pařížský, statečný hajitel Paříže proti Normanům). 3. Burgundsko Dolní (králem Boso Viennský). 4. Burgundsko Horní (králem hrabě Rudolf). 5. Itálie, kde Guido, vévoda spoletský, a Berengar, markrabí furlanský, potýkali se o panství.

7. Čína.

(Sr. 24.)

605—619 Yangti. Vystavěl císařský průplav v délce 640 km (dokončen teprve za dynastie mongolské, nyní jest v hlavní části zanedbán a zříceninou), válčil s Koreou a Barmou, podporoval umělce a učence, měl šlechetně rád luxus v životě a stavbách. V průmyslu vynikala výroba barevných skel.

626—648 Tai-tsung, nejslavnější panovník čínský. Doma vládl moudře (přítelem věd a umění), na venek vedl si vítězně: Korea podrobena, Tibet posílal dary, Tataři podrobovali se jeho rozhodnutí, Indie a Persie vysílala k němu poselstva. Moc jeho sahala od oceánu Tichého k plesu Kaspickému a od Himalaje po Altaj. Tenkrát poprvé přišlo křesťanství (zároveň s islámem) do Číny.

Za jeho nástupců říše poklesla. V 10., 11. a 12. stol. Tataři ohrožují Čínu, založivše panství od plesa Aralského a od pohoří Tanšanu přes jezero Lob k moři Japonskému a rozšířivše je časem i po severní Číně.

II. Od rozpadnutí říše Karla Velikého do počátku válek křížáckých (887—1096).

1. Německo a Itálie.

887—911 Poslední Karlovcí.

887—899 Arnulf.

Normané poraženi ve velké bitvě u Lewenu v nyn. Belgii, v provincii Brabantské (891). Proti Svatoplukovi Velkomoravskému (čl. 6.) povolal Arnulf 892 na pomoc Maďary, národ čudský, kočující při moři Černém. V Itálii dosáhl sice korunování na císaře, ale skutečného panství se tu nedomohl. Syn jeho

899—911 Ludvík Dítě

řídil se hl. radou arcib. mohučského Hattona. Říše ohrožena vpády Maďarův, kteří

907 Ludvíka u Prešpurku porazili, Pannonie a markrabství Rakouského se zmocnili a nájezdy své rozšířili i na Bavorsko, Švábsko, Durinsko a Sasko. Malátnost říše, která již již rozpadá se v patero vévodství: Sasko, Fransko, Bavorsko, Svábsko a Lothrinsko. Po smrti Ludvíkově působením vévody saského, Oty Osvíceného, zvolen za krále

911—918 Konrad I.,

vévoda franský (sr. 161). Slabost říše. Lothrinsko přidalo se k říši Západofranské. Vpády Maďarův a Dánův.

919—1024 Králové němečtí z rodu vévod saských.

919—936 Jindřich I. Ptáčník

zvolen za krále jen od Frankův a Sasův, načež bylo mu zápasiti o uznání i v ostatních vévodstvích. R. 926 Lothrinsko opět získáno, čímž jednota říše obnovena. Vydáním zajatého maďarského vojevůdce (924) zjednal si pro Sasko na Maďarech devítiletého příměří za roční poplatek. V čase tom Jindřich: a) opravoval staré hrady (Meziboř) a stavěl nové (Kvedlinburk, Goslar), z nichž později povstala města (tedy Jindřich nezakládal hromadně měst), b) vytvořil z vasalův silné vojsko jízdné a c) vycvičil i utužil je válkami proti Luticům a Srbům (počátek marky Východní — Míšeň a Lužice, a Severní čili Braniborské). d) R. 929 přinutil knížete českého Václava obnoviti poplatek. (Čl. 6.).

933 Porážka Maďarův nad Unstrutou nedaleko Meziboře: od té doby Maďari do severních Němec se neodvažovali.

934 Krajiště Šlesvické obnoveno ve válce s králem dánským Gormem. Po smrti Jindřichově zvolen za krále nejstarší jeho syn

936—973 Ota I. Veliký.

Při korunovaci v *Cáchách* konány po prvé od vévod čestné služby dvorské: *komornictví, maršalství, číšnictví a truksaství*. Hned potom vzpoury vévod, jež poskytují Otovi příležitost zeslabiti moc vévodskou: a) osazoval vévodství osiřelá sám jakožto uprázdněná léna (*Franky* si ponechal, *Lothrinsko* odevzdal zeti Konradovi a pak bratru Brunonovi, *Bavory* bratru Jindřichovi, *Svábsko* synu Liudolfovi a *Sasko* udatnému hraběti Hěrmanu Bilungovi), b) zřídil ve vévodstvích úřad *falcgrabský* (nejv. soudnictví a správa statkův královských), c) uděloval biskupům rozsáhlé immunity, d) dělil vévodství (*Lothrinsko* rozděleno v Dolní a Horní): tak povstal časem z pěti vévodství velký počet menších světských a duchovních panství čili říšských zemí.

936—950 Válka s Čechy: kníže *Boleslav I.* uvolil se platiti přešešlý poplatek (čl. 6.).

940—965 *Gero*, zlopověstný markrabě Severní marky, válčí s polabskými Slovy. Též *Mečislav Polský* přinucen od něho k ročnímu poplatku z krajín mezi Odrou a Vartou (963). *Gero* † 965. *Poněmčování podrobených krajín polabských*. R. 968 zřízeno arcib. Magdeburské pro země slovanské.

V Itálii po smrti *Guidona Spoletského*, syna jeho Lamberta, a *Berengara I.* (sr. 161) domáhali se panování *Rudolf*, král. Horn. Burgundu a *Hugo Arelatský*, kr. Doln. Burgundu. Tento zbavil se soupeře, postoupiv mu 934 Dolního Burgundu. Od té doby tvořil Burgund jednotný stát (= království *Arelatské*). Proti *Hugonovi* pozvedl se *Berengar II.* a zmocnil se po smrti syna jeho *Lothara* vlády nad Itálií (950). Vdova po *Lotharovi*, *Adelheida*, pronásledována jsouc *Berengarem*, jež chtěl ji donutiti ke sňatku se synem svým *Adalbertem*, utekla se k Otovi o pomoc.

V Římě upadla stolice papežská v odvislost šlechtických stran: nejprve vládla tu celou řadu let *Theodora*, manželka senatora Konstantína, mající veliké bohatství a slynoucí velikou krásou, pak *Alberich I.*, manžel dcery Theodoríny *Marozie*, a konečně syn jeho *Alberich II.* (932—954), jež zbavil se nemravné své matky, uvrhnuv ji do žaláře, kde zemřela. Syn a dědic jeho Oktavianus stal se r. 955 papežem jako *Jan XII.* a spojil ve své osobě světskou a duchovní moc v Římě.

951 *Ota I* na první výpravě do Itálie: *Berengar II.* pokoren a přinucen vzíti Itálii v léno od krále německého. *Adelheida* manželkou Otovou. Od tažení do Říma bylo Otovi upuštěti pro vzpouru syna *Liudolfa*, vévody švábského, jež novým sňatkem otcovým spatřoval se zkrácena. Sporův těchto užili Maďaři k novému útoku na říši Německou:

955 Maďaři poraženi na hlavu nad *Lechem* u *Augsburka*: Zřízeno *markrabství Korutanské* a obnoveno *markrabství Rakouské*; toto v rozměrech ovšem menších, od Enže až k Trajasmě. Na zpátečním tažení poraženi jsou po druhé nedaleko

hranic českých od spojence císařova, *knížete českého Boleslava I.*: Morava i se Slezskem vyproštěny z nadvlády maďarské a připojeny k Čechám.

961 *Ota I.* na druhé výpravě do Itálie, kam volán jest od papeže *Jana XII.*, utiskovaného *Berengarem*. *Ota* bez odporu prošel Itálií, načež

962 *korunován jest na císaře římského*: tak položen základ *svatě říši Římské jazyka německého*. Nedlouho po té zneprátelil se *Jan XII.* s císařem a spojil se s *Berengarem*. *Ota* dobyl Říma, sesadil papeže a vymohl na Římanech slib, že nikdy bez svolení císařského papeže voliti nebudou (963). *Lev VIII.* prvním papežem, od císaře německého potvrzeným. Zajatý *Berengar* i s rodinou odveden do Němec, kamž i *Ota 965* se vrátil.

966—972 *Ota* na třetí výpravě do Itálie proti *Adalbertovi*, synu *Berengarovu*, a nepokojné šlechtě římské. Po utišení bouře hledí císař zmocniti se i *Dolní Itálie*, ale pro odpor císařův byzantských jest mu spokojiti se vasalskou přísahou vévody *kapuanského* a *beneventského*. *Ota II.* syn císařův, v Německu za krále zvolený a korunovaný, korunován v Římě na císařství a zasnouben s princeznou řeckou *Theofanou*.

973—983 Ota II.

Povstání bratrance císařova *Jindřicha Svárlivého*, vévody bavorského (sr. 161), jež pomocí *Boleslava Českého* a *Mečislava Polského* chtěl se domoci trůnu, potlačeno. *Vévodství Bavorské* *Jindřichu* odňato a podrobno: 1. *Markrabství Korutanské* zřízeno jakožto zvláštní vévodství. 2. *Markrabství Rakouské* vybaveno z moci vévod bavorských a dáno *Leopoldu Babenberskému (976)*, hraběti franskému*). 3. Ostatní markrabství v těchto stranách podřízena vévodám korutanským: a) *m. Hornokorutanské*, obsahující střední a severní *Stýrsko*, b) *m. Vindické* mezi *Murou* a *Kupou*, c) *m. Kraňské*, d) *m. Istrijské* a e) *m. Furlansko-Veronské*. 4. Z moci vévod i markrabí vyňaty immunity *duchovní statky* a časem i mocnější *hrabata* postavení pod bezprostřední moc císařovu (stali se knížaty říšskými). Tak jmenovitě velmi záhy celé nyní. *Tyroisko* vyšlo z moci vévod bavorských a rozpadlo se ve větší i menší panství hrabat a biskupův, klášterův a jiných vrchností. 5. Zbytek Bavor dán Otovi *Svábskému*, synu *Liudolfovu*.

978 Král francouzský *Lothar* udeřil na *Lothrinsko*, na něž síni nároky, a obsadil *Cáchy*. *Ota* dobyl *Lothrinska* zpět, vtrhl do Francie a oblehl *Paříž*. V míru 980 bylo *Lotharovi* vzdáti se všech nárokův na *Lothrinsko*.

*) *Leopold* rozšířil markrabství *Rakouské* až po *Vídeňský les*, pak dobyl *Melku* a založil tu klášter. Syn jeho *Jindřich I.* zvolil *Melk* za sídlo své; markrabství rozšířeno za něho a jeho bratra *Adalberta* na v. od *Vídeňského lesa* po *Litavu* a s. od *Dunaje* po r. *Moravu*.

- 980—988 Ota na výpravě do Itálie. Po utišení bouří, jež *patrius Crescentius* v Římě způsobil, vydal se na dobytí dolní Itálie, ale byl
- 982 nedaleko města **Cotrone** při jz. vchodu do zál. Tarentského (ve starověku Kroton) od Arabův do zálohy vlákná a hanebně poražen. Na zprávu o této porážce vzbouřili se **Bodriči** a **Lutici**: *Hamburk*, *Havelburk* a *Branibor* ztečeny, biskupské stolice rozkotány a chrámy křesťanské zbořeny. Převaha Němcův v krajinách zálabských vzala za své až do pol. 12. století. Slované dali se na výboj. Pouze *Srbové Lužičti* udrželi pod panstvím německým. Po smrti císařově nastoupil třetí, nedávno v Němcích za krále zvolený
- 983—1002 **Ota III.**
Proti poručnické vládě císařovny *Theofany* vzbouřil se *Jindřich Svárliový*, spojil se s Lotharem Francouzským, Boleslavem II. Českým a Mečislavem Polským, zmocnil se Oty III. a vyhlásil se za krále (984). Ale věrnost Sasův, Frankův a Švábův přiměla Jindřicha k smíru (985), ve kterém mu Bavorsy vráceny.
- 996 Ota III. korunován v Římě od *Řehoře V.*, příbuzného svého, jehož na stolec papežský dosadil. Odpor Římanův proti Němcům. Působením *Krescentia ml.* zvolen protipapež.
- 998—999 Ota opět v Římě: protipapež zmrzačen, *Krescentius* popraven a po smrti *Řehoře V.* učitel císařův, učený Francouz *Gerbert (Silvester II.)* zvolen papežem. Jeho působením chtěl císař přesídliti do Říma, jež měl se státi jak církevním tak i politickým střediskem celého křesťanstva. Zámysly císařovy nedocházejí obliby ani v Němcích ani v Římě. Zde
- 1001 za jeho třetího pobytu vzbouření. Ota na útěku zemřel (v *Paterně* v Etrurii na úpatí Sorakta), nezanechav dědicův.
- 1002—1024 **Jindřich II. Svatý**,
syn Jindřicha Svárliového a pravnuke Jindřicha I. Ptáčníka (sr. 161), došel v Němcích všeobecného uznání teprve časem, ale i pak bylo mu zápasiti s nepokojnou šlechtou.
- 1004 Na první výpravě do Itálie byl sice Jindřich korunován za krále v Pavii, ale soupeře svého *Arduina, markr. ivrejského*, nezdolal.
- 1004—1018 *Válka s Boleslavem Chabrým*, králem polským, jež sice donucen opustiti Čechy (*Jaromír* a *Oldřich*), ale mírem v *Budišíně* nad h. Sprévou v nyn. Sasku podržel *krajíště Lužické* v léno od říše Německé.
- 1014 Jindřich II. na výpravě do Itálie, kde v Římě na císaře korunován. *Arduin* zřekl se dobrovolně koruny Italské († 1015).

- 1016—1018 Císař nadarmo domáhá se proti šlechtě království **Burgundského**, jež mu *Rudolf III. Burgundský*, bratr matky jeho *Gisely*, chce ihned dědictvím přepustiti.
- 1022 Jindřich II. pomáhá bez úpěchu papeži *Benediktu VIII.* dobytí proti Řekům a Arabům dolní Itálie. V žoldu jeho přistěhovali do Itálie francouzští **Normani**. Zemřel bezdětek.
- 1024—1125 **Králové němečtí z rodu vévod francských.** (Rod salský.)
- 1024—1039 **Konrad II.**,
pravnuke *Liutgardy*, dcery Oty I., zvolen v Němcích králem, kdežto v Itálii strana kdysi *Arduinova* čili národní nabízela korunu knížatům jiným (*Robertovi*, králi franc., a *Vilémovi*, vévodovi aquit.).
- 1026 Konrad působením arcib. milánského *Ariberta* dosáhl koruny **Lombardské** a 1027 v Římě korunován na císaře.
- 1027 *Markrabství Furlanské* odděleno od Korutan (sr. 165) a dáno *patriarchovi aquilejskému*. Téhož r. získán *Knut Dánský* postoupením *marky Šlesvické*.
- 1028—1032 *Válka s Mečislavem Polským* a spojencem jeho *Štěpánem Uherským*. Na straně císařově kníže český *Oldřich*. Mečislav donucen vydati *Lužici* (sr. 166), odřící se titule královského a učiniti *Konradovi* přísahu vasalskou.
- 1030 Potlačena vzpoura nevlastního syna císařova *Arnošta*, vévody švábského, jež proti otci domáhal se nárokův na *království Burgundské*.
- 1034 Cís. Konrad zmocnil se **království Burgundského**, přítiv před tím krále *Rudolfa* († 1032) uznati pře-dešlé dědičné smlouvy (sr. shora). Nápadník trůnu, *Odo hrabě champaňský*, ze země vyhnán. Ale šlechta burgundská i nyní nehrubě dbala rozkazů králův německých a vcházela zhusta ve spolky s králi francouzskými, a tak se stalo, že jedna část Burgundska připadla k Francii, kdežto druhá, alemanská, zůstala při Německu (*Franche-Comté* a záp. Švýcarsko).
- 1037 Na druhém tažení do Itálie snažil se císař utišiti bouři *milánskou* (arcib. *Aribert* oproti měšťanstvu samosprávy se domáhajícímu) a vydal zákon, jímž všechny statky lenní prohlášeny jsou dědičnými (1038). V dolní Itálii udělil francouzským **Normanům** v léno *hrabství Averské* s. od Neapole (sr. shora).
V Německu opíral se Konrad II. o nižší šlechtu (dědičnost lén nabyla i tu platnosti) a hleděl moc vévodskou soustřediti v rodině své (Bavorsko, Švábsko, Fransko). Po smrti následoval r. 1026 za krále korunovaný syn jeho
- 1039—1056 **Jindřich III.**, nejmocnější panovník německý, za něhož říše dosáhla největšího rozsahu.

1040—1041 Dvě výpravy do Čech proti *knížeti Břetislavovi*, jenž donucen vzdáti se výbojův polských (čl. 6.).

1042—1053 Jindřich III. vkládá se do sporův o trůn v Uhrách. *Petr Uherský* pomocí německou na trůn dosazen a k přísaze vasalské donucen. Po jeho sesazení (1046) král uh. *Ondřej* vešel s císařem v mír, v němž *markr. Rakouské* rozšířeno až k Litavě, ale od vrchního panství nad Uhry upuštěno.

V Římě ocitla se stolice papežská opět v rukou šlechtických stran (sr. 164). Proti neohodnému *Benediktu IX.* (1038—1045) zvolen protipapežem *Silvester III.*, který však od *Benedikta* nedlouho potom vypuzen, načež tento úřad svůj zaprodal *Řehoři VI.* Od strany pořádku milovné volán jsa o pomoc

1046—1047 *Jindřich III.* vypravil se do Itálie: na synodách v *Sutri* v j. Etrurii sz. od Říma a v *Římě* sezaveni všichni tři papežové, načež k prosbám druhé synody dosazen od císaře za papeže *Němec Kliment II.*, jímž počala se rada slavných papežův o opravu církve usilujících*). Císař v Římě korunován. V Itálii dolní udělil Apulii *Normanům* v léno (synové *Tankreda Hauteville-ského*: *Robert*, příjímá *Guiscard*, a *Roger*).

V Němcích bylo *Jindřichovi* ustavičně zápasiti se vzpourami velmožův, jm. s *Gottfrídem Hornolothrinským*, jehož vévodství konečně dáno (1049) *elsaskému hraběti Gerhartovi*, praotci domu *lothrinského*. *Markrabství Hornokorutanské* uděleno r. 1055. *Otakarovi III.*, hraběti *trungavskému* (*Traungau* v nyn. *Horn. Rakousích*). Od sídla *Otakarova Steyera* zvalo se pak *markrabstvím Styryským*. Po smrti císařově nastoupil již ve 4. roce na krále korunovaný šestiletý syn jeho

1056—1106 *Jindřich IV.*

Matka *Jindřichova Anežka*, chtějíc se při vládě poručnické udržeti, udělila sice *Švábsko* *Rudolfovi Rheimfeldskému*, *Korutany* *Bertholdovi Zähringenskému* a *Bavory* *saskému hraběti Otovi Nordheimskému*, ale oddanosti zpupné šlechty, která z nedopřlosti královu kořistiti chtěla, přece nedocílila. R. 1062 arcib. *kolínský Hanno* zmocnil se násilně osoby *Jindřichovy*, společen jsa s *Otou Bavorským* a *Ekbertem Brunšvickým*. A tak dostala se vláda do rukou šlechty, která ji přenechala *Hannonovi*. Tento sdílel ji s arcib. *bremským Adalbertem*, jenž však strhl ji úplně na sebe, použiv k tomu cesty *Hannonovy* do Itálie. *Adalbert* získal si trvalou přízeň *Jindřichovu* podlízavostí, nádherou a že hověl libástkám jinochovým. R. 1065 dal prohlásiti patnáctiletého krále plnoletým, aby tak pojistil si vliv svůj. Chtěje z arcibiskupství svého učiniti *patriarchat severu*, hleděl vymaniti je především z moci vévod saských. Když pak potkal se s odporem, jal se *Jindřicha* proti *Sasům* popuzovati: v Sasku hrady pevné zakládány

*) R. 1054 odtrhl se *cařihradský patriarcha Michal Kerularios* od církve římské a způsobil tak rozkol světa křesťanského: církve západní a východní.

(*Harzburg*) a k jich stavbě bráni svobodníci, kteří nuceni mimo to opatrovati je a nevázanou družinu králova všemi životními potřebami. Ale toho šlechta trpěti nechtěla a přinutila krále, že *Adalberta* propustil a uznal nad sebou poručnickou radu (1066). Tato přiměla pak krále ke sňatku s *Berthou*, dcerou *markr. turinského*. Nadarmo snažil se mladý král zprostiti se vnučeného sňatku. R. 1069 povolán *Adalbert* opět ke králi, při němž zůstal až do své smrti (1072): Nechtěl k *Sasům* a k šlechtě vyšší vůbec nepotuchla v *Jindřichovi* ani po smrti *Adalbertově*, ale ve snaze o povznesení moci královské nevolil pravých prostředků: vzpoura vévody *Oty Bavorského*, uraženého od krále. Vévodovi stál po boku syn vévody saského *Magnus*. Vzpoura potlačena. *Bavory* dány *hraběti Welfovi*.

1073—1075 Vzpoura saská zdolána vítěznou bitvou nad *Unstrutou*, přítokem *Sály* z l. bř. *Jindřich* zvířezil přispěním *knížete českého Vratislava II.*, *knížat porýnských* a *jihoněmeckých* a *měst biskupských* (tato vystupují po prvé jakožto politický činitel). Nové přehmaty bezuzdného krále příčinou opětné bouře v Němcích. V tu dobu zneprátelil se *Jindřich* i s papežem.

V Římě usilovali opravy milovní papežové (sr. 168) o odstranění *simonie* (svatokupectví) a *nikolaitismu* (poklesky proti *coelibatu*) i o vymanění *duchovenstva* z vlivu *světského*. Papež *Mikuláš II.* provedl na synodě 1059 usnesení, aby papežové voleni byli od *kardinálův* (sr. 157, 159, 165, 168 — 7 *bisk.* z *Říma* a okolí, 28 *představených hlavních kostelů římských*, později 18 *jáhňů římských*) a *Řehoř VII.* (rodem z *Toskany*, byl *rádce* *pěti* předchozích papežův) vydal na *koncilu římském 1075* nález, jímž udělování *investitury* (dosazování duchovních osob k *beneficiím* od osob *světských*) bez výjimky se zapovídalo.

1076—1122 Boj o investituru.

Jindřich IV. nedbal rozkazův *Řehořových* v příčině *investitury* a na pŕhon do Říma odpověděl sesazením papeže (ve *Wormsu* v nyn. kv. *Hessenském* na l. bř. *Rýnu*). Nad *Jindřichem* vyslovena klatba, a šlechta německá hotovila se v *Triburu* k volbě nového krále. To hleděl *Jindřich* předejiti smírem s papežem.

1077 *Jindřich IV.* pokořil se papeži na *hradě Kanosse* třídenním pokáním církevním (*Kanossa* na území mocné *markraběnky toskanské Mathildy* jz. od *Modeny*).

Na cestě k domovu dal se *Jindřich* přemluvití od *biskupův lombardských* k opětnému nepřátelství s papežem. *Patriarcha aquilejský* (sr. 167) odměněn za pomoc *markou Istrijskou* a *Kraňskou*, které vyňaty z moci vévod *korutanských*. (Zde od r. 1073—1122 rod *eppenšteinský* a od r. 1122—1269 rod *sponheim-ortenburský*). V Němcích zvolen protikrálem *Rudolf*, *vévoda švábský* (1077 ve *Forchheimě* jv. od *Bamberka* v nyn. *Bavorsku*), ale ten padl v bitvě nad ř. *Elsterou*, přítokem ř. *Sály* z pr. bř. (1080). *Švábsko* udělil *Jindřich* zeti svému *Fridrichovi Hohenstaufskému*. V Itálii zvolen

protipapežem Kliment III. (v Brixenu 1080), od něhož Jindřich po dobytí Říma korunován na císařství (1084). Rehoř VII., obležený na hradě Andělském, vyproštěn sice od vév. normanského Roberta Guiskarda, jemuž byl dobytý krajiny dolnoitalské udělil v papežské manství (sr. 163), ale za krátko přinucen povstáním lidu římského, Normany velice utlačovaného, odejít v průvodu Robertově do *Salerna* v starověké Kampanii při zál. stejného jm., kde † 1085. (Poslední jeho slova: „Dilexi iustitiam et odi iniquitatem, propterea morior in exilio“). V Německu donucen nový protikrál **Heřman Salmský** (1082—1088) ke vzdání a Sasové naklonili se k míru. Jindřich snaží se obnoviti blahobyť v Německu: rolnictví a řemesla chráněna, boží mír (*treuga dei* — viz str. 171) nakázán. Ve *Spýru* postavil nádherný chrám ve slohu romanském. Zatím v Itálii působením *Mathildy, měst lombardských a papeže Urbana II.* získán starší syn Jindřichův **Konrad** pro povstání proti otci, ale byl poražen a z nástupnictví v Němcích vyloučen († 1101). R. 1105 získán od strany papežské proti císaři i druhorozený syn a za krále německého již zvolený **Jindřich**, jenž otce zajal a k složení důstojnosti královské donutil. Jindřich IV. † na útěku v *Lüttichu*.

1106—1125 Jindřich V.

stav se panovníkem obnovil boj o investituru. Válka zuřila jak v Itálii tak i v Němcích. Mravní převaha strany papežské (**Urban II. roznítil křesťanstvo k válkám křížovým**) přiměla konečně Jindřicha ke smíru se stolicí papežskou (*Kalixtem II.*):

1122 Konkordát wormský ustanovoval, aby biskupové a opatové voleni byli od svých kapitul neb klášterů. Investitura *prstenem a berlou* zůstavena papeži, kdežto císař uděloval *žezlem* statky duchovní v léno před svěcením v Němcích, po kanonické volbě a po svěcení v Itálii a v Burgundsku. R.

1125 zemřel **Jindřich V.** bezdětek.

Následky boje o investituru: 1. Boj proti simonii a nikolaitismu skončil se ve prospěch církve. 2. Papežové vyprostili se z nadvlády císařův; prvenství jejich uznává se v celé západní a střední Evropě. 3. Pod ochranou papežskou bojují španělští panovníci, pak Normani a posléze celá střední a západní Evropa proti nevěřícím (viz války křížové).

2. Francie.

(Sr. 162.)

887—898 **Odo Pařížský** nedovedl při způsobilosti šlechty se zdarem odporovati loupežným Normanům. Též bylo mu činiti ústupky nápadníku trůnu Karlu Zpozdilému (sr. 161).

898—928 Karel Zpozdilý

911 postoupil Normanům severní pobřeží při Seině (*Rollo*, po křtu *Robert*, vévodou normanským) a vrchní vládu nad *Bretonskem*. Normanové záhy se pofranstíli. Proti Karlu domáhal se trůnu bratr Odonův *Robert, vévoda vlastní Francie* (nad střední Seinou) a po jeho † r. 924 jeho zeť *Rudolf Burgundský* (924—936), ale ten nedošel všeobecného uznání ani po zajištění a smrti Karlově. Po smrti bezdětného Rudolfa dostal se k trůnu pomocí *Viléma*, vévody normanského, do Anglie uprchlý *Ludvík IV.* (*d'Outre mer*, 936—954). On i jeho dva potomci (*Lothar IV.* 954 až 986 a *Ludvík V.* *Fainéant* 986—987) vládli slabě.

987—1328 Kapetovci (přímé větve).

Hugo Kapet, vévoda vlastní Francie, t. j. krajiny nad stř. tokem Seiny kolem Paříže, provedl sice, že zvolen králem (987—997), ale moc jeho a prvnick jeho nástupců (*Robert* 997 až 1031, *Jindřich I.* 1031—1060, *Filip I.* 1060—1108) byla chabá: velmoži vedli si, jako by králův ani nebylo. *Robert*, syn krále Roberta, získal *vévodství Burgundské* (Bourgogne), založené počátkem 10. stol. *Richardem z Autunu*, bratrem krále *Bosa*, zakladatele říše Arelatské. Rod Robertův panoval až do r. 1361. Za Jindřicha opřeli se biskupové ustavičným potyčkám velmožův zavedením příměří každého týdne ode středy večer do pondělí ráno. (*Treuga Dei*).

3. Britannie.

(Sr. 146, 149.)

827 Egbert, král westsexský, spojil 7 království anglosaských v jeden stát (*anglický*). *Nájezdy dánských Normanův*. Vnuk jeho

871—901 Alfred Veliký

zachránil říši před *Dány* dlouholetým válčením (bitva u *Eddingtonu* jv. od Bristolu). Zbořená města obnovena, soudnictví spořádáno, obchod zvelebován, o vzdělání pečováno. Vnuk Alfredův

924—940 **Aethelstan** vládl mocně a zval se pánem celé Britannie.

959—975 **Edgar Mirumilovný**, „nejšťastnější král anglický“, řídil se radou nábožného a učeného, ale i pánovitého arcib. *Dunstana* († 988). Péče o soudnictví, o rozkvět obchodu a umění. První výboj v *Irsku* (Dublín). Po smrti *Edgarově* ruznice o nástupnictví mezi jeho syny: *Eduard II.* zavr. 978, načež

978—1016 **Ethelred II.** *Nájezdy Dánův* vykoupeny poplatkem. R.

1002 povraždění na rozkaz králův v určitý den *všichni Dánové* v zemi usedlí (*hospites*). Nové *nájezdy Dánův* (král *Sven*) přiměly *Ethelreda* k útěku do *Normandie* (1013), odkud se sice po smrti *Svenově* (1014) vrátil, ale zemřel již 1016.

1016—1041 Anglie pod nadvládou dánskou.

Syn Svenův, král dánský **Knut Veliký**, hleděl pojistiti si vládu nad Anglií sňatkem s *Emmou*, vdovou po Ethelredovi. Vládl spravedlivě a mírně († 1035). Následovali dva jeho synové, *Harald I.* (1035—1039) slaboch, a *Haraldknut* (1039—1041) ukrutník, načež

1041—1066 **Eduard III. Vyznavač**, syn Ethelredův a Emmin, králem (žil život klášterní a přijal korunu na velké domluvy). Zprvu podléhal vlivu milcův z francouzské Normandie, pak dal se ovládati tchánem svým hrabětem *Godwinem*. Ve *Skotsku* pomoci anglickou svržen s trůnu usurpator *Macbeth* (1055), jenž krále *Duncana* zavraždil, načež syn tohoto *Malcolm* přijal Skotsko v léno od koruny Anglické. Eduard † bezdětek. Trůnu zmocnil se syn *Godwinův Harald II.*, ale

1066 v bitvě u *Hastingsu* na jv. bř. Britska při úžině *Dowerské* poražen jest a zabit od vévody normanského *Viléma Dobývatele*, synovce královny *Emmy*.

Skotsko. Země obývána na s. keltickými *Skoty*, z Irska přistěhoválými a na j. normanskými (?) *Pikty*. Křesťanství šířeno tu z Irska od sv. *Kolumbana* (565). Říši Skotské položen základ r. 843, když skotský král *Kenneth II.* Pikty podrobil, načež oba kmenové splynuli v jeden národ.

Irsko dělilo se na několik malých státův. V době stěhování národův bylo útočištěm pronásledovaných křesťanův (*insula sanctorum*) a východiskem mnohých vérozvěstů křesťanských. Křesťanství šířil tu sv. *Patrik* 432. Od konce 8. století vpády Normanův. Za *Edgara Anglického* první výboj na půdě irské (Dublin).

4. Země normanské.

(Sr. 148, 159, 162.)

Dánsko. Zakladatelem státu Dánského **Gorm Starý** (936): ostrovy dánské, jižní cíp Švédska a Jutsko (sr. 163). Křesťanství od něho vyhubeno (apoštolem sv. *Ansgar* ok. 850), ale

1014—1035 **Knut Veliký** přivedl křesťanství opět k platnosti. Založena veleříše **Dánská**: 1016 dobytá Anglie, 1026 získána marka *Šlesvická* *) a 1030 Norsko připojeno. Po vymření potomstva *Knutova* (sr. shora) zmocnil se trůnu syn sestry *Knutovy Estrithy Svend Estrithson* (*Estritovci* 1048—1375).

Norsko. Království *Norské* založeno od *Haralda Krásnovlasého* (875). Pravnuk jeho *Olaf Triggveson* zavedl křesťanství.

*) Dávána v úděl členům rodiny královské a přetvořena pak v *dědičné vévodství*.

Zahynul v boji proti Dánům a Švédům (1000), proti nimž i *Olaf II. Svatý* hrdinně se bránil († 1029). Po smrti *Knuta Dánského* (viz 172) došel vlády syn *Olafův Magnus I.*

Švédsko. Zemi sjednotili králové upsalsí. Za kr. *Björna Jaernsida* († 870), jenž proslavil se loupežnými výpravami po moři ke břehům střední a jižní Evropy, šířil sv. *Ansgar* křesťanství, ale prvním králem, jenž se dal pokřtiti, byl teprve *Olaf Skötkonung* (993—1024). Od r. 1060—1130 *Stenkilovci* na trůně.

V cizině: 1. *Rusko* (sr. 151). 2. R. 874 osazen *Island*, odtud r. 985 záp. pobřeží *Gronska* (*Erich Červený*). V 13. století bylo tu 280 dvorů a biskupství se 16 chrámy. Syn *Erichův Leif* přistál r. 1000 k východním břehům Sev. Ameriky. Kolonisace zmařena, jak se podobá, nepřátelstvím domorodců, ač styky groupských osadníků s těmito krajinami dají se stopovati až do r. 1347. Nédlouho potom zanikly též osady islandské v Gronsku (Černá smrt). 3. Ve *Francii* založeno vévodství *Normanské* (sr. 171), odkud 4. dobytá *Anglie* (sr. 172) a 5. založen stát *Normanský* v dolní Itálii (sr. 167—168. *Roger II.*, vnuk *Tankredův*, spojil 1127 všechny výboje, t. j. Apulii, Kalabrii a Sicílii v jednu říši, nazýváje se králem obou Sicílií).

5. Poloostrov Pyreneajský.

(Sr. 147, 155, 158.)

Chalifat Kordovský na vrcholu slávy za **Abd-Errhamana III.** (913—961): rolnictví, hornictví, průmysl, obchod, stavby (mosty, vodovody, paláce, university) a učené společnosti. Za syna jeho **Ha-kema III.** (961—976) dospěly vědy a umění k největšímu rozkvětu. Pak nastal úpadek, a když

1031 **vymřel rod Omajovecův**, rozpadl se chalifat Kordovský na mnoho malých státův (*emirátův*). Proti křesťanům, od severu vždy úsilněji dorážejícím, povolán od emira sevillského z Afriky **Jussuf ben Tašfin**, jenž byl hlavou sekty arabské (*Morabethův*) a proti aegyptským *Fatimovcům* zmocnil se *Marokka*.

1086 **Vojsko spojených křesťanův** (*Alfons VI. Kastilský*) poraženo od *Morabethův* na poli *Salackém* v *Estremaduře* s. od *Badajozu*. Za poskytnutou pomoc bylo emirům podstoupiti nadvládu *Jussufovu*. Křesťanský válečník *Cid* † 1099.

Říše křesťanské.

1. **Asturie.** Vznešený *Visigoth Pelayo* uhájil se proti *Arahům* (před 750) a založil říši *Asturskou* (hl. m. *Oviedo*), která, když přeložena byla residence do *Leonu* (910), zvala se **říši Leonskou**. Částí její bylo hrabství *Kastilské*, tak nazvané dle četných *kastelův*, vystavených na půdě kus po kuse *Arahům* odnímáné.

- Z krajiště Španělského (sr. 158) povstaly:
2. **Navarra**, kde ok. r. 900 *Sancho I.* založil samostatné království a i leního panství franského, hrabství Aragonského, se zmocnil.
  3. **Barcelona** (Katalonie) byla zbytkem krajiště Španělského, které z nadvlády franské časem se vyprostilo a proti Maurům území své rozšiřovalo.
- 1000—1035 **Sancho III. Veliký** sjednotil Navarru a Aragonii s Kastilií a Leonem v jeden stát. Po smrti rozdělil říši mezi syny, tak že 1. *Garcias* obdržel Navarru, 2. *Fernando* Kastilií a Leon, 3. *Ramiro* Aragonii.
- 1095 **Alfons VI.**, král kastilský (1065—1109), udělil stařeckému hraběti *Jindřichu Burgundskému* ve správu krajinu kolem přístavu (porto) *Gale*. Syn *Jindřichův Alfons I.* (1112 až 1185), porazil Maury nedaleko *Ouriqa* na j. Portugalska sz. od *Taviry* (1139), přijal titul královský (království Portugalské)
- 1137 *Raymund Berengar IV.* sloučil sňatkem hrabství **Barcelonské** s královstvím Aragonským.

6. Slované západní a východní. Uhry.

- a. Slované polabští a baltičtí.
(Sr. 149, 159, 162, 163, 166.)

- 1042—1066 **Gottšalk**,
kníže *Bodricův*, uvedl *Lutice* pod svou nadvládu a stal se zakladatelem rozsáhlé a mocné říše. Křesťanství rozšiřováno stavěním kostelův, zakládáním klášterův a biskupství.
- 1066 Povstání *Bodricův* a *Luticův*, svobody a staré víry milovných. *Gottšalk* zabit a křesťanství vyhlazeno.
- 1066—1105 **Kruto**,
kníže ranský, zvolen za knížete *Bodricův*, 1070 podrobení *Lutici*, 1072 *Hamburk* rozbořen a část *Holštýnska* dobytá. Chrám arkonský střediskem říše. R. 1105 zavr. *Kruto* od syna *Gottšalkova Jindřicha*.
- 1105—1126 **Jindřich Gottšalkovec** knížetem *Bodricův*.
Opíral se o vévody saské, jimž zavázal se poplatkem. Křesťanství opět šířeno. *Lutici* a *Západní Pomorané* podmanění. Sídlem *Ljubica* (Lübeck). Po † *Jindřichově* rozpadla se říše na několik panství.
- b. Čechoslované.
(Sr. 149, 150, 159, 162.)
- Ludvík Němec* usiloval bez úspěchu téměř po 30 let o podrobení **Čechův**, kdežto na **Moravě**

846 sesazen od něho *Mojmír* a dosazen synovec tohoto *Rostislav*. Vítězné pokroky Čechův dodaly však *Rostislavovi* odvahy k nabytí samostatnosti. Za války s *Ludvíkem* (od r. 855) vysláno od *Rostislava* poselstvo k císaři byzantskému *Michalovi III.* žádat o věrozvěsty slovanské, aby *Morava* i v duchovním ohledu vyproštěna byla z vlivu německého. (*Mojmír* i *Rostislav* byli křesťané, ale v lidu ujímalo se křesťanství ztěžka, poněvadž nerozuměl kněžím německým). Císař *Michal* poslal dva učené bratry solunské, kněze *Konstantina* a mnicha *Methoda*, kteří právě vrátili se z jižního Ruska, kde kázali **Kozarům** křesťanství.

863 Příchod slovanských apoštolův, **Konstantina a Methoda, na Moravu. Pokřesťení Moravy.**

Liturgie slovanská zavedena. R. 867 apoštolové **moravští** v Římě, kde papež *Hadrian II.* schválil jejich překlad písma svatého a dovolil liturgii slovanskou. *Konstantin* pro churavost vstoupil v Římě do kláštera, kde přijal jméno *Cyřill* († 869), *Method* odebral se do *Pannonie* a pokřtil syna a nástupce *Pribinova Kocela* (861—874). Na žádost *Kocelovu* vysvětil *Hadrian II. Methoda* za **arcibiskupa moravsko-pannského (869)**. *Arcib.* *salzburský* ohraňuje se proti tomu, pokládaje *Pannonii* za svůj obvod. Mezitím

867—870 *Ludvík Němec* podniká nové výpravy proti *Rostislavovi*.

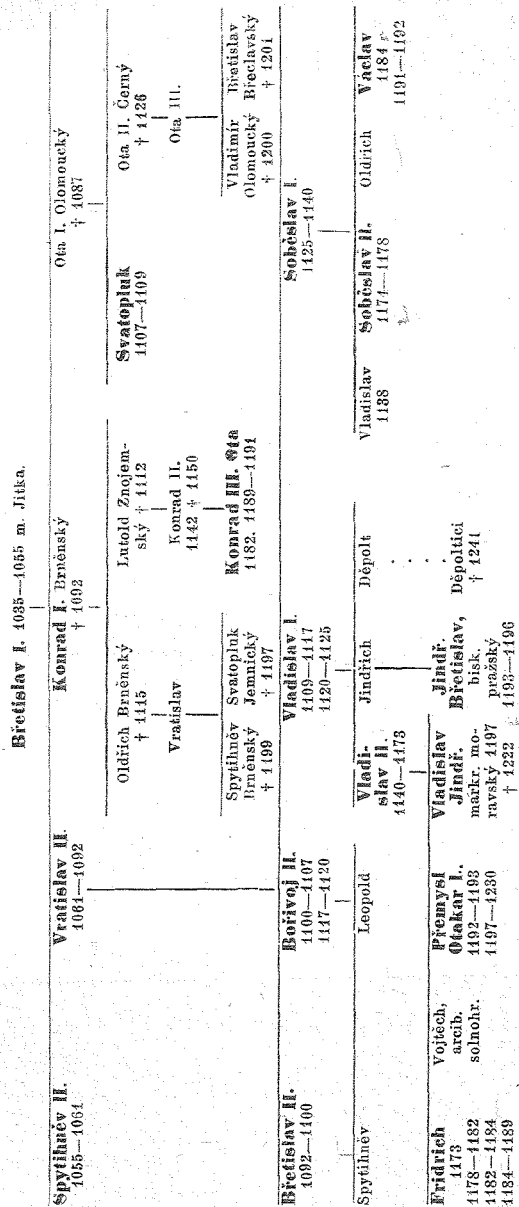
870 *Rostislav* zajat zradou synovce svého *Svatopluka*, údělného knížete *nitranského* († v *Rezně*, byv dříve oslepen). V téže době *Method* pozván od císa. *Ludvíka* a *biskupů* německých na synodu, kdež, háje práv svých, ztýrán a uvržen do vězení (propuštěn teprve po půltřetím roce zakročením papeže *Jana VIII.*). *Morava* postavena pod markrabí *raouské*, bratry *Viléma* a *Engelskalka*.

871 *Vzpouza* *Moravanův*, vedených *Slavomírem*. K jejímu upokojení vyslán *Svatopluk* v průvodu vojska německého, ale tento dorozuměl se v rozhodném okamžiku s krajany svými, zmocnil se lší *Velehradu* a porazil pak vojsko německé na hlavu. V bitvě padli *Vilém* i *Engelskalk*.

871—894 **Svatopluk Velkomoravský.**

Spojencem jeho kníže český *Bořivoj*. 874 mír s *Ludvíkem* ve *Forchheimě*. *Svatopluk* uznán vládcem *Moravy* a ponechán v držení *Pannonie*, které se byl po † *Kocelově* zmocnil. *Method* propuštěn ze zajetí. **Pokřtění Čechův**. *Svatopluk* rozšířil říši na *Malopolsko*, *Slezsko*, *polabské Srbsko* a po † *Bořivoje* (890) i na *Čechy*: druhý pokus o založení velké říše západoslovanské (sr. 150). Rádce *Svatoplukův* *Němec Vichink*, úhlavní nepřítel *Methodův*, biskupem *nitranským*; k jeho radě vymohl *Svatopluk* na papeži, že vedle *slovanštiny* zavedena v bohoslužbě také *latina*. *Method* † 885, pronásledování jeho žáci našli útulku v říši *Bulharské*.

- 892 Král německý *Arnulf* povolal proti Svatoplukovi Maďary na pomoc (sr. 163). Svatopluk se sice Maďarům ubránil, ale syn jeho
- 894—906 **Mojmír II.** po dlouhých s nimi bojích jest poražen a zabit.
- 906—955 **Morava pod jářmem maďarským.**
V Čechách po † Svatoplukově dostal se k vládě syn Borivojův *Spytihněv* (894—912) a pak bratr jeho *Vratislav I.* (912—921). Úspěšné boje proti Maďarům.
- 921—935 **Václav I. Svatý**, syn Vratislavův.
Poručnická vláda matky Václavovy *Drahomíry* (*Ludmila* zavr. 921 na Tetíně jv. od Berouna při pr. bř. Berounky). Boj Václava s *Radislavem*, vév. Zličanův. R. 929 válka s *Jindřichem I. Něm.*: Václav prinucen k obnovení starodávného poplatku 500 hřiven a 120 volů ročně. Moudrá a spravedlivá vláda. Péče o rozšíření křesťanství. 935 zavr. Václav od ml. bratra svého Boleslava.
- 935—967 **Boleslav I.**
- 936—950 Válka s Otou I. skončena obnovením předešlého poplatku (sr. 164).
- 955 **Morava** vyproštěna z nadvlády maďarské (sr. 165). Říše rozšířena i na *Malopolsko* a *hořejší Slezsko*: třetí pokus o založení velké říše západoslovanské (sr. 175). Syn Boleslavův
- 967—999 **Boleslav II.**
rozšířil říši, zmocniv se krajin ruských v Haliči až k Bugu a Styru (ztraceny již 981). Od císaře Oty I. dosáhl
- 973 **založení biskupství pražského** (prvním bisk. *Dětmar*, druhým *Sv. Vojtěch* 982—995, syn Slavníkův), jež přičteno k arcib. mohučskému, pak, vyvrátiv panství vévod Slavníkovců, poslední ze všech vévodství kmenových, *sjednotil všechny kmemy české pod vládou knížecí*. R. 993 založen první mužský klášter *Benediktinský v Břevnově* u Prahy.
- 999—1004 **Zmatky po smrti Boleslava II.**
- 999—1002 *Boleslav III. Ryšavý*, syn Boleslava II., panovník ukrutný a nestatečný. *Oldřich* a *Jaromír*, bratři jeho, vypuzeni ze země. **Boleslav Chrabrý**, kr. polský, zmocnil se země mimočeských a pak, svrhnuv Boleslava III., stal se na čas pánem i Čech (1003): **čtvrtý pokus o založení velké říše západoslovanské** (sr. shora).
- 1004—1012 **Jaromír**
příspěním císaře Jindřicha II. domohl se panování v Čechách, ale pak svržen s trůnu od bratra Oldřicha.

PIASTOVCI V POLSKU.

Vladislav II. 1139—1142 Slezsko (a Krakovsko)	Boleslav III. Krivoušlý, 1102—1139.	Mečislav III. 1173—1177 Velkop. a Pomor. 1200—1202	Kazimír II. Spravedlivý Sandomír a vých. Malop. 1174—1194
Mečislav. Boleslav, Konrad, Ratiborův Hlohovsko (Horní) Po něm Slezsko) dědič. Boleslav.	Vladislav III. Laskonogi 1202—1206	Lešek I. Bily 1194—1200 1206—1228 Maz. a Kuj.	Konrad 1228—1231 Maz. a Kuj.
Jindřich I. Bradatý 1231—1238	Ota † 1200 Velkopolský	Boleslav V. Strydl. Sandomír 1241—1279	Kazimír Zemovit Kujavský Mazovský
Jindřich II. Pobožný 1238—1241	Vladislav † 1239	Vladislav Lokietek, kn. v Březci a pak i v Sieradzi, 1305—1333	Boleslav 1289 Po vymř. rodu jeho 1326
Boleslav IV. Jindřich III., Lehnický Vratislavský Hlohovský 1241	Přemyslav † 1257	Kazimír III. Veliký 1333—1370	Mazovsko spojeno s kr. Polským
	Přemyslav Pohrobek † 1296	Lešek II. Černý, kn. sieradzský 1279—1288	
	Eliška od r. 1291(1300)—1305 král polský.	Alžběta † 1387 m) Karel Robert, kr. uherský 1370—1382 kr. polským.	
	m. Václav II. kr. český, od r. 1291(1300)—1305 král polský.	Ludvík, kr. uherský, 1370—1382 kr. polským.	

1012—1035 Oldřich.

Manželkou jeho *Božena*, dcera Kresinova. Nepokojův v Polsku po † Boleslava Chrabrého (1025) nastalých užil k dobytí Moravy, o níž stejné doby usiloval *Stěpán Uherský*. V čele vojska syn Oldřichův *Břetislav*.

1031 Mir s Uhry: stará Morava rozdělena, tak že *Slovensko* přivtěleno k Uhrám a nyní Morava s Opavskem k Čechám. *Kláster sázavský* založen a osazen mnichy slovanskými. *Sv. Prokop* opatem 1032.

1035—1055 Břetislav I.

Manželkou *Jitka*, dcera markraběte nordgauského Jindřicha z Babenberka, již r. 1029 unesl z kláštera svinibrodského nad Mohanem.

1039 Břetislav zmocnil se říše Polské: **pátý pokus o založení velké říše západoslovanské** (sr. 177). Z toho válka s císařem *Jindřichem III.*, kterou Břetislav donucen vzdátí se výbojův polských až na část *Slezska*, která pak Polsku postoupena za roční poplatek 30 hřiven zlata a 500 hř. stříbra.

1055 **Zákon staršínský** stanoven nálezem sněmovním: nejstarší z rodu Přemyslova měl býti knížetem a ostatní mužští potomci měli dostati úředná knížectví (sr. 176).

1061—1092 Vratislav II.

obdržel za pomoc, císař Jindřichu IV. v Němcích a v Itálii poskytnutou, *Horejší Lužici* neboli krajinu *Nisskou* a *Budišínskou* s

1086 malou částí Mišně a královský titul pro svou osobu. Starodávní roční poplatek (sr. 159, 163) změněn za půjčku 4000 hřiven císař Jindřichovi poskytnutou v povinnost, pomáhati při jízdách císařův do Říma 800 oděnci. R. 1062 založeno biskupství olomoucké. Do kláštera *Sázavského* uvedeni opět mnichové slovanští, Spytihněvem II. odtud vypuzeni. Žádost Vratislavova k papeži Řehořovi VII. o obnovení bohoslužby slovanské zamítnuta (pro poměry politické — Vratislav stoupencem Jindřicha IV. v boji jeho proti papeži).

1092—1100 Břetislav II.

porušil zákon staršínský, usiluje o to, aby po něm knížetem byl jeho bratr *Bořivoj* místo nejstaršího člena *Oldřicha Brněnského*. Mniši slovanští ze *Sázavy* vypuzeni, a na jejich místo uvedeni Benediktini z Břevnova.

1100—1197 Různice o trůn mezi Přemyslovci.

c. Polsko.

(Sr. 151, 164, 177.)

960—992 Mečislav,

kníže Polanův sídlem v *Hnězdně*, panoval již také nad *Mazovskem* a nad *dolním Slezskem*. Za manželku měl *Důbravku*, dceru Boleslava I.,

- 965 od níž přiveden ku křesťanství s nejm. částí národa.
Syn jeho
- 992—1025 **Boleslav Chrabrý**
zmocnil se po † Boleslava II. Českého *horního Slezska, Malopolska, Moravy se Slovenskem* a na čas i Čech (1003). R. 1014 dobyl *Pomořanska* až po Odru a na cis. Jindřichu II. *Lužice* (1018). Dobytím Haliče (*Červené Rusi* 1018) dospěl k vrcholu moci.
- 1000 Založeno arcibiskupství ve Hnězdně. Prvním arcibiskupem polským bratr sv. Vojtěcha *Radem*. 1024 Boleslav dal se korunovati na krále. Po smrti jeho rozpadla se sice veleříše Polská, *ale kmenové polští zůstali spojeni*.
- 1102—1139 **Boleslav III. Křivoústý**,
statečný panovník. Východní *Pomořansko* (Kašubsko a okolí Gdánska), po dlouhých bojích pokřesťeně, stalo se polskou provincií.
- 1138 **Zákon staršínský**: nejstarší Piastovec sídlem v Krakově a s bezprostřednou vládou nad krakovskou částí Malopolska měl vykonávati jako **velkokníže** vrchní moc nad údělnými knížaty (sr. 178.)
- d. Rusko.
(Sr. 151.)
- Za nezletilého syna Rurikova *Igora* vládl příbuzný jeho
- 879—913 **Oleg**.
Kmenové jižní ze jha *kozarského* vyproštění. Sídlo říše přeloženo do *Kijeva*.
- 907 Rusové před Cařihradem. Řekové vykoupili si mír poplatkem.
- 913—945 **Igor**.
Boje proti *Pečeněhům* a nájezdy proti *Byzantincům*. Za nezletilého syna Igorova *Svjatoslava* vedla vládu matka jeho
- 945—957 **Olga**. Přijala křest z Cařihradu, ale v lidu se křesťanství neujímalo. V pohanství zůstal se svou družinou i
- 957—972 **Svjatoslav**,
hrdinný a dobrodružný panovník. Podrobil si *Kozary* na čas i říši *Východobulharskou*. Padl v boji proti *Pečeněhům*. Po † Svjatoslavově neshodě mezi syny jeho, z nichž nejml.
- 980—1015 **Vladimír Veliký**
988 přijal křest i s bojary v Chersonu na j. pobřeží poloostrova Krymského. (Za manželku měl Annu, sestru cis. byzantského Basilia II.) Křesťanství šířeno po celé říši.

ARPÁDOVCI. A.

Geysa 972—997

Štěpán I. Sv. 987—1008 Marie m. Ota Orseoli
Petr 1038—1046

Ladislav

Ondřej I. 1046—1061 Levente
Geysa I. 1074—1077 Ladislav I. 1077—1095
Koloman I. 1095—1114 správce Chorv. 1091—1093. † 1129

Štěpán II. 1114—1131

Borys. (Matka Eufemie, dc. Vladim. Monomacha).

Bela II. Slepý 1131—1141

Adléta, m. Soběslav I. kn. český.

Geysa II. 1141—1161

Ladislav II. 1161—1162

Štěpán IV. 1162—1163 † 1164

Štěpán III. 1161. 1163—1173

Bela III. 1173—1196

Eliska, m. Fridrich synové Vladislava II. Českého.

Emerich 1196—1204

Konstancie, m. Přemysl Otakar I. Český.

Ondřej II. 1206—1235

Ladislav III. 1204—1205

Čechům odňata *Červená Rus*. Válka s *Pečeněhy*. Po smrti Vladimírově nabyt platnosti zákon staršínský (sr. 179, 180.) Sídlem velkých knížat Kijev.

1018—1054 **Jaroslav Vladimírovič**

zmocnil se vlády, vyhnav bratra *Svatopluka*, dosazeného od Boleslava Polského, jemuž pak i Červená Rus odňata. Vítězné Boje s *Pečeněhy*. Péče o upevnění křesťanstva a rozšíření vzdělanosti (Kijev vyzdoben nadhernými stavbami — chrám sv. Sofie). Zákoník „Ruská pravda“. Po smrti Jaroslavově úpadek říše, rozdělená na četná (až 64) a mezi sebou nesvorná údělná knížectví.

e. Uhry.

(Sr. 163—164.)

972—997 **Geysa**

hledal spásy národa v míru. Křesťanství do země zavedeno. Syn Geysův

984 **Štěpán** pokřtěn od sv. *Vojtěcha* v Ostrihomě.

997—1038 **Štěpán I. Svatý.**

Vzpouira velmožů, kteří nechtěli upustiti od pohanství a života loupežného, potlačena bitvou u *Vesprimu*. Vévodové kmenoví odstranění, a zavedeno po vzoru slovanském zřízení župní (komitaty neboli stolice.) Církevní organisace: 10 biskupství, podřízených arcib. ostrihomskému.

1000 **Štěpán** obdržel od Silvestra II. korunu královskou s titulem *apoštolského krále*.

1031 **Slovensko** k říši Uherské připojeno (sr. 179). Po smrti Štěpánově rozepře o trůn, jichž hleděli použiti císařové němečtí, aby uvedli Uhry pod svou závislost (sr. 168).

1077—1095 **Ladislav Svatý**

rozšířil říši, získav korunu Chorvatskou. Zde 958—970 **Křesimír II. Veliký** obnovitelem pokleslé říše (sr. 160). *Města dalmatská* uvedena v poplatnost. 970—1000 **Držislav**, syn Křesimírův, přešel k církvi řecké a zjednal si od cis. byzantského titul královský. Města dalmatská od Benátčanů opanována. 1050—1074 **Petr Křesimír II. Veliký**, nejslavnější panovník chorvatský, obnovil pořádek v zemi, odňal Benátčanům Dalmatii a přijal titul krále dalmatského. 1076—1087 **Děmír Zvonimír**, uchvatitel trůnu, přešel k církvi západní, začež dostalo se mu od Řehoře VII. názvu královského. Vnučkem Křesimírovým **Štěpánem II.** vymřel rod královský 1090, načež povolán na trůn Ladislav Uherský, jehož sestra *Helena* provdána byla za Zvonimíra.

1095—1114 **Koloman I.**

1102 Bouře chorvatská ukončena smlouvou na *Modrušském poli* mezi Senjí a Karlovcem, dle níž zaručeno Chorvatsku samosprávné zřízení zemské pod zvl. místodržícím čili bánem z domácí šlechty.

7. Země balkanské.

a. Říše Byzantská.

(Sr. 157.)

867—1056 Císařové z rodu makedonského.

První polovice 10. věku je doba úpadku, zvl. doba nezletilosti učeného císaře *Konstantina Porfyrorodého* (912—959), za kterého Bulhaři pod carem Symeonem ohrožovali říši. Za to druhá polovice 10. věku jest vrchol dějin byzantských: *Nikiforos Fokas* (963—969) vyhnal Araby z Kreta, dobyl Kilikie, části Syrie (Anatolia) a vrazil až do Foinikie. *Jan Tzimiskes* (969—976), rodilý Armen, dobyl říše Východobulharské. *Basilio II.* (976—1025) po dlouhém boji opanoval celé Bulharsko (viz níže) a v Asii rozšířil říši až k jez. Vanskému a ke Kavkazu. Po něm nastal úpadek (vláda žen a císařův od vojska dosazovaných). Dolní Itálie opanována od Normanův, země asijské ohroženy seldžukovskými Turky.

1054 Za císařovny *Theodory* přičiněním patriarchy *Michaila Kerularia* úplná roztržka mezi církví východní a západní.

Theodora († 1056) ustanovila svým nástupcem vojevůdce *Michaila VI.*, muže starého a neschopného. Ten byl za krátko svržen od vojska s trůnu, na nějž povýšen udatný vojevůdce *Isák Komnenos*.

1057—1203 Komnenové.

b. Bulharsko.

(Sr. 150.)

852—890 **Boris** odňal *Makedonii* Řekům, od nichž pak přijal křesťanství (864) a při křtu nazván *Michail*. Kněžíc *Symeon* na vychování v Cařihradě. Z Moravy vypuzení žáci *Methodovi* (*Klement, Naum, Angelar, Sava a Gorazd*) došli v Bulharsku útulku a založili tu rozkvět literatury staroslovanské.

890—927 *Symeon* válčil šťastně s *Maďary* a *Řeky*. Tito přinuceni k poplatku, taktéž *Srbové*. Říše Bulharská sáhala od ústí Drávy až do okolí Cařihradu, od ústí Dunaje až do Thessalie a jižního Epiru, dotýkajíc se moře Černého, Aegejského a Adriatického. Ke sklonku panování nazval se *Symeon carem Bulharův a Řekův*, přijav prý korunu carskou od papeže. Arcib. bulharský povýšen na samostatného patriarchu. Po *Symeonově* rozpadla se říše bulharská na dvě části, *východní* a *západní* (vpády Maďarů a zmatky náboženské — *Bogumilci*). Říše Východobulharská opanována

971 nejprve od ruského Svjatoslava a pak od císaře byz. *Jana Tzimiska*.

977—1014 **Samuel**, panovník v západním Bulharsku sídlem v **Ochridě** (v Albanii při jez. stejného jm.), snažil se obnovit říši Symeonovu v původním rozsahu. Z toho dlouholetá válka s Basilem II., za které Samuel †. Nedlouho potom podrobili se Bulhaři nadvládě byzantské (bojari obdrželi privileje, statky a vysoké úřady, církve bulharská potvrzena ve všech svých právech, daně ponechány, jak byly; ve městech dosazeni řečtí velitelé.)

1018—1186 Bulharsko pod panstvím byzantským.

c. Srbsko.
(Sr. 150.)

Prvotní dějiny srbské jsou temny. Země dělila se na župy. **Veliký župan** sídlem v **Desnici** nedaleko dolní Driny byl hlavou všech ostatních županův, bezuzdné Neretvany vyjímajíc, ale vrchní moc jeho byla na mnoze jalová.

867 Druhé pokřesťení Srbův kněžími od císa. byz. Basilia vyslanými. Též Neretvané, posud pohané, přijali křesť. Velikým županem byl tehdež **Mutimir** († 890.) V X. století stalo se Srbsko obětí urputného zápasu Řekův a Bulharův o vřehradné panování na Balkánském poloostrovu.

1018—1040 **Srbsko v područí říše Byzantské.**

1040—1050 **Štěpán Vojslav** zbavil Srbsko nadvlády řecké.

1050—1080 **Michail**, syn jeho, zjednal si od papeže Řehoře VII. titul krále srbského (1078). Sídlem **Dukla** v nyn. Černé Hoře při ústí Zety do Morače. Po † Michailově úpadek říše.

1159—1367 Rod Nemanjův.

8. Země asijské a africké.

(Sr. 155.)

822—842 **Chalif Motassem** zřídil si pro osobní bezpečnost *tělesnou stráž z tureckých Mamlukův*, kteří časem zmocnili se vlády, tak že chalifové byli zajatci ve svých palácích. Mezitím zmenšoval se chalifat ustavičně, až omezen na **Bagdad a jeho okolí**. **Úpadek chalifatu**: 1. Arabové, oddávše se zemědělství, průmyslu, obchodu a vědám, pozbyli válečného ducha. 2. Chalifové přenechávali válečnictví nájemnému vojsku (tureckému), které pak chalify sesazovalo a dosazovalo. 3. Neschopnost a ukrutnost mnohých chalifů, rozbroje o trůn a spory náboženské (sektářství).

Vedle panství **Edrisovcův** v Marokku a **Aghlabovcův** v Tunisu vznikla říše **Tulunovcův** v Aegyptě (872), říše **Saffarovcův** na v. Iranu (868) a na jejich rumech říše **Samanovcův** (900), panství **Hamadanovcův** v sev. Mesopotamii a 934 říše **Bujehovcův** ve Farsistanu v nyn. Persii při zál. Perském (*Bujeh* pocházel prý ze staroperského rodu královského).

945 **Chalif Alrahdí** přenesl na Bujehovce veškerou moc vládní s titulem **emir al omra** a omezil se pouze na záležitosti náboženské.

V Africe nedlouho před tím sekta **Fatimovcův** majíc v čele **Obaidallaha** zmocnila se říše **Aghlabovské** (909) a vyvrátila **říši Edrisovskou** (918) a **dobyla Aegypta** a **Syrie** (Aegypt po vyvrácení říše Tulunovské od chalifů 905 upadl v moc **Jehšidovcův**).

999 **Mahmud Gasenský**, původu tureckého, vyvrátil říši **Samanovcův***) a dobyl Indie až po Ganges. † 1031. Nástupce jeho **Massud** svržen od **seldžukovských Turkův**, kteří od **Mahmuda** přijati byli do služeb vojenských.

1040—1092 Říše seldžukovských Turkův.

1042—1062 **Togrul** sultanem. Říše Bujehovcův rozkotána. **Togrul** emirem al omra.

1062—1072 **Alp-Arslan** válčil s Řeky a **Fatimovci**; těmto odňal **Syrii**.

1072—1092 **Malek-Šah** (Čelaleddin = ozdoba víry): **Armenie** a skoro celá Malá Asie Řekům odňaty. Po † **Malek-Šaha** rozpadla se říše **Seldžukovská** na několik panství: **sultanát Ikonský, Halebský, Damasský, Mosulský, Hamadanový, Kermanský** a na vysoč. **Iranské říše tureckých Chovaresmovcův. Syrie**, kde **místodržitel seldžukovský Ortok** dopouštěl se na křesťanech domácích i cizích neslýchaných útiskův, zmocnili se **Fatimovci** krátce před první výpravou křížovou (1096.)

III. Doba válek křížových 1096—1291.

I. Války křížové.

Příčinu k válkám křížovým zavalil všeobecný zápal křesťanův o vysvobození míst posvátných z rukou nevěřících. Časem přidružily se k tomu i zájmy jednotlivých stavův: **panovníci** zbavovali se tak nepokojné šlechty, **šlechtě** vedle slávy otvírala se naděje v založení samostatných panství, **duchovenstvo** nabývalo jimi vážnosti a **moci** nebývalé, **měšťanstvu** kynul rozkvět obchodu a **lid selský** zprošťoval se břemen jej tisících.

Ukrutenství od **Ortoka** na křesťanech páchaná (viz shora) byla **podnětem** k první válce.

*) Hl. m. říše **Samanovské** **Buchara**, která vedle **Samarkandu**, **Balchu** a **Heratu** sídlem obchodu, průmyslu, věd a umění. Za **Nasr-a** (914—943) žil slavný básník **Rudeki**.

1095 Církevní synoda v Clermontu, měste francouzském v krajině Auvernské, svolaná Urbanem II., usnesla se za všeobecného nadšení lidu („Bůh tomu chce“) na válce křížové.

První předvoj, jež vedl francouzský rytíř Valter ze Saint Savair*) a Petr Amienský, nedospěl k cíli: část vzala za své již v Evropě (bitva u Niše), zbytek zahynul v Malé Asii (Valter padl v bitvě u Nicaee, a Petr Amienský uniknuv záhubě vrátil se do Evropy). Spatná kázeň příčinou nezdaru.

1096—1100 První výprava křížová. (Jerusalem dobyt a království Jerusalemské založeno.)

V čele jednotlivých vojsk křížáckých (původem téměř veskrze romanských) byli: Bohumír Bouillonský, vévoda z Dolního Lothrinska, s bratry Balduinem a Eustachiem. Robert, hr. flanderský. Robert, vévoda normanský, syn Viléma Dobyvatele. Hugo z Vermandois, bratr krále franc. Filipa I. Štěpán z Blois. Raimund IV., hr. toulouský. Boemund, syn Roberta Guiscarda, kníže tarentský, se synovcem Tankredem. V průvodu vojska (300.000 pěších a 100.000 jezdcův) legat papežský Ademar, biskup puyský. Císař byz. Alexius přeplavil vojsko do Malé Asie teprve, když se byla knížata jemu zavázala slibem vasalským (1097.)

1097 Nicaea vzdala se po několikanedělním obléhání císaři byzantskému (v červnu).

1. čce. Křížáci zvítězili u Dorylaea jv. od Brussy (nyní Eskišer) nad Kílidžem Arslanem, sultánem ikonským. Strastný pochod Malou Asii. Balduin oddělil se od hlavního vojska, přešel Eufrat a založil první křesťanské hrabství v Edesse.

1097—1098 Antiochia od křížákův obléhána a konečně (zradou) dobyt. Čv. byta. Za nedlouho obklíčení jsou křížáci v městě dobytém od

1098 Kerboga, sultana mosulského. Nadšenost náboženská, zvýšená nalezením svatého kopí (Bartoloměj), přispěla i nyní vysíleným křížákům k vítězství. Nesvornost mezi knížaty. Boemund podržel Antiochii jakožto knížectví.

1099 Křížáci táhnou podél pobřeží k Jerusalemu, kamž dospěli v červnu. (Z vojska zbylo pouze 20.000 pěších a 1500 jezdcův). Krátce před tím (1098) dobyli Jerusalema Seldžukovci na Fatimovcích. Po pětinedělním obléhání

1099 Jerusalem od křížákův dobyt. Kruté krveprolití. Po té zřízeno království Jerusalemské (za krále zvolen Bohumír Bouillonský — „ochránce hrobu božího“), k němuž ve svazku lenní stály: hrabství Edesské, knížectví Antiochijské a hrabství Tripolské (toto od r. 1100. Bertram, syn Raimunda Toulou-

*) Příjmi „z Nemanic“ vzniklo omylem v Německu, jakoby byl chudým rytířem.

ského). Království Jerusalemské hned od počátku ohroženo: 1. Ústava lenní se nehodila pro křesťanskou říši, odevšad nepřáteli obklopenou (králové závisli od dobrých vůle svých vasalův). 2. Moslemi měli síly pohotově, kdežto králům jerusalemským bylo čekat na posily z dalekých krajin. 3. Poddaní Mohamedáni snášeli nadvládu s nevolí, a křesťané syrští byli nespolehliví. 4. Řekové chovali se nepřátelsky k nové říši. 5. Nadšení pro věc svatou znenáhla ochabovalo.

1147—1149 Druhá výprava křížová. (Bez výsledku.)

Příčina výpravy: R. 1144 dobyt Zenká, sultan mosulský, Edessy, klíče to ke království Jerusalemskému. Po jeho smrti dobyli sice křesťané města zpět (1146), ale za krátko syn Zenkiův Nuredin dobyt ho po druhé a rozbořil. K rozkazu Eugena III. hlásá kříž Sv. Bernard. opat z Clairvaux nad h. tokem Auby. V čele výpravy Ludvík VII. Francouzský a Konrad III. Německý; mezi knížaty Vladislav Český a markr. rakouský Jindřich II. Cis. Konrad, nevyčkav příchodu vojska francouzského, jest poražen na hlavu na planině Frygické; zbytek vrátil se jednak přes Cařihrad domů (Vladislav), jednak spojil se s voji francouzskými (v Nicaee). Ludvík a Konrad přeplavili se sice šťastně do Palaestiny, ale značná část vojska, která postupovala podél břebův maloasijských, vzala za své hladem a mečem nepřátelským. Křížáci nedocházejí podpory u křesťanů palaestinských. Panovačná královna jerus. Melisenda pohnula krále k útoku na Damašek, který však minul se účinkem, načež vrátili se křížáci v nevoli domů.

1189—1192 Třetí výprava křížová. (Pobřeží mezi Tyrem a Joppem dostalo se do moci křesťanův.)

Příčina výpravy: Saladin, původem Kurd, vyvrátiv panství Fatimovců v Aegyptě (1174. Sr. 185) a zmocniv se největší části sultanátu Mosulského, udeřil na království Jerusalemské a

1187 po vítězné bitvě nedaleko města Hittinu z. od jez. Tiberiadského dobyt Jerusalema. Na zprávu o tom vzali na se kříž: císař Fridrich Barbarossa, Filip II. August, král francouzský, a Richard „Lvi srdce“, král anglický.

Fridrich Barbarossa, jenž již v útlém mládí účastnil se druhé výpravy křížové, vytáhl nejprve. (Ve vojště jeho knězic Dépolt.) Císař byz. Isák Angelos donucen poskytnouti křížákům volný průchod svou říši. Tito přezimují v Adrianopoli, načež 1190 přeplavení do Malé Asie.

1190 Sultan ikonský Kílidž II. Arslan poražen u Filomelia ve Frygii sz. od Ikonía, kterého dobyto. Na pochodě Kilikií zahynul cis. Fridrich ve vlách Selefů (Kalykadnu). Syn jeho Fridrich Švábský dovedl prořídle křížáky k Akkonu, při jehož obléhání, které řídil ze zajetí propuštěný král jerus. Vit, zemřel (1191).

Filip II. August a Richard Lvi Srdce dali se na cestu po moři (1190). V Messině, kde přezimováno, prudké spory mezi

králi zlým znamením pro další průběh války. R. 1191 přistáli oba králové před *Akkonem*, jenž téměř již dvě léta od *Víta Lusiniánského* obléhán. Po dobytí Akkonu (v červnu) navrátil se znepráctelený s Richardem Filip August domů. Totéž učinil i *Leopold V., vévoda rakouský*, který po 1. vév. Filipa Švábského ujal se velení nad vojskem německým a jehož praporec byl od Richarda při obléhání Akkonu potupen. Richard porazil sic dvakráte Saladinu, ale dobytí Jerusalema se mu nepoštěstilo. Zpráva o vzpouře bratra Jana přiměla konečně Richarda k návratu. **Příměří se Saladinem:** křesťanům povolena svobodná pouť do Jerusalema a postupeno pobřeží mezi *Tyrem* a *Joppem*, jež dáno jakožto nové království *Jindřichu Champaňskému*, příbuznému Richardovu. *Vít Lusiniánský* obdržel ostrov *Cypr*, jež byl Richard na cestě do Palaestiny odňal tamnímu samozvanci z rodiny Komnenův.

Na cestě zpáteční zahnán byl *Richard* bouří k pobřeží aquilejskému, odkud chtěl tajně přes *Videň* (1192) dostat se do *Brunšvicka*, ale byl zajat od vév. Leopolda a vězněn na *Dürrensteině* jz. od *Kremže* při l. bř. *Dunaje* (1192—1193). Po té vydán jest císaři *Jindřichovi* a uvězněn v *Trifelsu* v *Rýnské Falci* jz. od *Spýru* (1193—1194) pro pletichy Angličanů se stranou welfskou proti císaři. Pak propuštěn za velké výkupné.

1202—1204 Čtvrtá výprava křížová. Založeno císařství

Latinské (1204—1261) a Černé moře, až dotud jen Řekům přístupné, otevřeno kupectvu italskému. *Tana* u *Azova* a *Trapezunt* na sv. bř. Malé Asie východištěm karavanských cest do vnitra veleříše Mongolské a do východní Asie.

Příčina výpravy: Křesťané palaestínští nemohli se na dlouho udržeti bez pomoci z Evropy. Proto dal kázati *Innocenc III.* kříž (kazatelem *Fulko* z *Neully*). V čele vojska, hlavně francouzského, *Balduin*, hrabě flanderský, a *Bonifác*, markr. montferratský. **Cílem výpravy Egypt.** Veliké převozně dal si dože benátský *Jindřich Dandolo* nahraditi od křížákův tím, že přemluvil je, aby pomohli mu dobytí na Uhřích města *Zadru*, což také učinili (1202). Zde dali i sluchu prosbám řeckého prince *Alexia*, aby pomohli k trůnu otci jeho *Isákovi Angelovi*, svrženému od *Alexia III.* Sliby *Alexiovy*: odměna peněžítá, pomoc proti nevěřícím a sjednocení církve východní se západní. R. 1203 přistáli křížáci k *Cařihradu*, dobyvše na cestě *Drače* na pobř. albanském a ostrova *Korfu*. Město dobytý a na trůn dosazen *Isák*, jenž syna *Alexia* (IV.) přijal za spoluvládce. Sliby křížákům učiněné nemohou býti splněny. Nevázanost vojska křížáckého a hrabivost Benátčanův způsobily vzbourění lidu cařihradského, za něhož *Isák Angelos* hořem zemřel a syn jeho *Alexios* zavražděn.

1204 Křížáci udeřili po druhé na *Cařihrad*, jehož dobyli a zpusťovali. Říše Řecká proměněna v císařství Latinské (1204—1261), o něž se vůdcové křížákův a Benátčané rozdělili (viz čl. 8.: říše Byzantská).

1212 *Výprava dětí.* Podnět dal pasáček *Štěpán z Blois* neda-leko *Vendómu* z. od *Orléansu*; zástupy jím vedené (30.000) přibýly do *Marseille*, kde od dvou pověstných otrokářův daly se vlákatí na lodi a prodány byly pak do otroctví. Děti od *Rýnu* do *Janova* přišlé poslali Janované jednak domů, jednak popřáli jim útulku. *Výrok Innocence III.:* „Tyto děti nás zahanbily, neb my spíme.“

1217—1218 *Výprava krále uherského Ondřeje II.*, k němuž se připojil *Leopold VI. Rakouský* a vév. *Ota Meranský*. *Ondřej* přistál sice k *Akkonu*, ale pro nesvornost křížákův minula se i tato výprava účinkem. R. 1218 navrátil se *Ondřej* domů.

Malé zbytky v zemi pozůstalých křížáků sesílil

1218 *Vilém, hrabě holandský*, vojskem ze sz. Německa a *Doln. Lothrinska*. Křížáci, v jichž čele král jerusalemský *Jan*, udeřili na *Aegypt* a dobyli na pobřeží *Damietty* (1219), kterou však za nedlouho, byvše na pochodu proti *Kahýře* obklíčeni, musili opět vydati (1221).

1228—1229 **Pátá výprava křížová.** *Jerusalem* dostal se v držení křesťanův. **Příčina:** Císař *Fridrich II.* podnikl výpravu na doléhání a hrozby *Řehoře IX.*, k níž se již roku 1215 papeží *Innocencovi III.* slavně zavázal. Přistál k *Akkonu* v čase, kdy se o Palaestinu svářili synovci 1. *Saladina*, sultan *Damašský* a sultan *egyptský* (*Kamel*). Tento ze strachu, aby se císař s protivníkem jeho nespojil, vešel ve smlouvu, dle níž *Jerusalem*, *Bethlehem*, *Nazaret* a území na pobřeží od *Joppe* k *Sidonu* bylo křesťanům postoupeno. V *Jerusalemě* ozdobil se *Fridrich* korunou království *Jerusalemského* bez obřadů církevních a po té, uspořádav jakž takž nové království, navrátil se do *Itálie*.

1248—1254 Šestá výprava křížová. Bez výsledku.

Příčina: R. 1244 zmocnil se *Jerusalema* syn *Kamelův Ejub*, spolčiv se s tureckými *Chovaresmovci*, od *Mongolův* ze své vlasti (v *Khorasanu* na sv. nýh. *Persie*) vypuzenými. Kříž vzal na se král francouzský *Ludvík IX.* **Cílem Aegypt**, po jehož dobytí měla býti *Palaestina* opanována. *Ludvík* dobyl sice pevně *Damietty* (1249), ale při tažení proti *Kahýře* jest loďstvo jeho zničeno, a on s celým vojskem pozemním zajat (1250). Vyprostit se ze zajetí za velké výkupné a vydáním *Damietty*, odešel do *Akkonu*, kde zdržel se do r. 1254, opevňuje pobřežní místa. Téhož času vyvrácen v *Aegyptě* trůn *Ejubovcův* od tureckých *Mamelukův* (1250—1517).

1270 Sedmá výprava křížová. Bez výsledku.

Příčina: *Ludvík IX.* Francouzský chtěl se pokusiti ještě jednou o dobytí míst svatých. Na žádost bratra svého, *Karla*

Neapolského, dal se však na cestě pohnouti k útoku na *Tunis*, při jehož obléhání zemřel morem.

1291 Akkon, poslední država křesťanská v Palaestině, dobyt od aegyptských Mamelukův. **Cypr** stal se útočištěm rytířstva křížového.

Následky výprav křížových. Všeobecné: 1. Mravní povznesení křesťanstva. 2. Názor světový rozšířen, styk národův čilejším, vzdělanost vniká do širších vrstev. 3. Majetek nemovitý přestává býti výhradným měřítkem zámožnosti. Stav městský radí se na roveň se slechtou a duchovenstvem. 4. Přeměna domácího a veřejného života. Přepych. 5. Ve stavitelství vyvinul se sloh gotický; náboženský zvnět příčinou četných velkolepých staveb chrámových. Vznik básnictví romantického. Rozvoj věd (*universities*): v Itálii 12, ve Francii s Burgundskem 5, ve Španělsku 3 a v Anglii 2. Nejznamenitější v *Salerně* — lékařství, v *Bononii* — právnictví, v *Paříži* — filosofie a theologie, v *Salamance* sz. od Madridu v Leonu — astronomie). Pro jednotlivé stavy: 1. **Papežové** stali se středem celého křesťanstva. **Moc církve** vzrostla přehojným obdarováním praktickými, zakládáním četných klášterů (*cisterciácký* 1098, *praeemonstrátský* 1120, *karmelátský* 1156, *trinitářský* 1200, *františkánský* 1209, *dominikánský* 1215, *augustinský* 1238, *křížovnícký* 1252, *servitský* 1255) a vznikem *řádův rytířských*: a) **Řád svatojanský** (Johannité). Odznakem černý plášť s bílým křížem. Zprvu byl to hostinný dvůr, založený v Jerusalemě r. 1048 od kupcův z *Amalfi* (v zál. Salernském) a zasvěcený sv. Janu Křtiteli. Od r. 1118 přijal na se spolek tento vedle pravidel řeholních i povinnost bojovati proti nevěřícím. Po ztrátě Palaestiny přesídlili rytíři na *Cypr*, odtud (1310) na *Rhodos* (rytíři rhodští) a po r. 1522 na *Maltu* (r. maltští), odkudž vypuzeni 1798. b) **Řád templářský** (Templáři). Bílý plášť s červeným křížem. Založen byl 1118 od rytířů francouzských a jmenoval se po chrámu Salomounově, nedaleko něhož měl sídlo. R. 1291 přesídlil na *Cypr*; 1312 byl zrušen od Klimenta V. na koncilu ve Vienne nad Rhónem j. od Lyonu z návođu kr. franc. Filipa IV. c) **Řád rytířův německých** (bílý plášť s černým křížem) byl proměněn v řád r. 1198 z bratrstva, založeného od vév. švábského Fridricha v čas obléhání Akkonu. Za velmistra (Hochmeister) Heřmana ze Salzy povoláni rytíři od Konrada, vév. mazovského, aby válčili proti pohanským Prusům (1226). 2. **Slechtá** nabyla zušlechtění a přetvořila se ve zvláštní **stav rytířský**. (Vychování: *páže* od 7—14, *panoše* od 14—21 a v 21. r. *pasování na rytíře*. Erby. Příjmi rodová. Turnaje.) 3. **Města** nabyla zvelebením obchodu a průmyslu velkého blahobytu a tím i moci politické. Rozvoj světového obchodu, v jehož popředí *Amalfi*, *Pisa*, *Janov*, *Benátky*, *Barcelona* a *Marseille*. Do zemí západních vešly ve známost: a) Vodní a povětrné mlýny. b) Výroba látek hedvábných a bavlněných. c) Barvení (indých). d) Trtina cukrová. 4. **Lid selský** doznal úlevy, jednak ze účastenství ve válkách křížových nabýval svobody, jednak ulehčováno mu od pánův na břemenech nedostatkem pracovních sil.

2. Německo a Itálie.

(Sr. 170.)

1125—1137 **Lothar III.**, vévoda saský, zvolen za krále přispěním strany papežské. Za to bylo mu učiněti některé ústupky duchovenstvu; jm. vzdal se dozoru královského nad volbami biskupův a upustil od přísahy manské, již skládati byli biskupové povinni. *Lothar byl prvním německým králem, jenž ucházel se u papeže o potvrzení své volby* (sr. 170). Soupeřem jeho při volbě byl *Fridrich Hohenstaufský*, vévoda švábský a syn sestry † Jindřicha V. Z toho nepřátelství, ve kterém stál Fridrichovi po boku bratr jeho *Konrad*, vévoda franský, a císaři zet *Jindřích*, vévoda bavorský (z domu Welfův). Smíření docílono teprve r. 1135.

1126 Lothar poražen u **Chlumce sv.** od Teplice od *knížete Soběslava I.*, proti němuž usiloval dosaditi *Otu Olomouckého*. Poražený a obklíčený Lothar musil žádati o mír, ve kterém bylo mu přestati na starodávném poměru Čech k říši Německé. (Sr. 179.)

1133 *Albert Medvěd z rodu askansko-anhaltského* obmyslen Lotharem markou *Severní Braniborskou*. Křížová tažení proti Slovanům polabským.

1136 *Konrad z rodu hrabat Vetinských* obdržel od císaře *marku Míšenskou* (v držení rodu toho i *Dolní Lužice*).

1136—1137 Lothar na druhé výpravě do Itálie (na první výpravě 1132—1133 korunován jest od Innocence II.): zpučná města lombardská potrestána, *Innocenc* uveden do Říma a *Roger II.*, steupenec vzdoropapeže *Anakleta*, zapuzen do Sicílie. Na cestě k domovu zemřel Lothar, odevzdav **vévodství Saské** a insignie říšské zeti svému *Jindřichovi Pyšnému*, vév. bavorskému.

Welfové.

Welf IV.
vév. bav. † 1101

Jindřich Černý
vév. bav. † 1126

Jindřich Pyšný,
vév. bav. a saský
m. Gertruda, dc.
cis. Lothara

Jindřich Lev
† 1195

Fridrich I. Barbarossa
cis. 1152—1190

Hohenstaufové.

Jméno od hradu Staufen
ve Švábsku.

Fridrich, vév. švábský † 1105
m. Anežka, dc. cis. Jindřicha IV.

Konrad III.
cis. 1138—1152

Jindřich
† 1150

Fridrich
† 1187

1138—1254 Hohenstaufové.

1138—1152 **Konrad III.** zvolen za krále pomnutím *Jindřicha Pyšného*, jenž zdál se velmožům příliš mocným. To příčinou velkých rozbrojův, nazvaných bojem *Wiblingů* či *Ghibellinů*

(zkomolený italský název staufského alodia Waiblingen) a *Welfů* či *Guelfů**). Podnět k boji zavládl císař, vyzvav Jindřicha Pyšného, aby vzdal se vévodství Saského, poněvadž držení dvou vévodství přiči se zvyklostem říše. Jindřich Pyšný odepřel, načež dán do achtu. *Sasko* uděleno Albrechtu Medvědovi a *Bavory* Leopoldu IV. Rakouskému. (Tento byl synem Leopolda III. a Anežky, vdovy po Fridrichu Švábském. Srov. str. 191.)

1139 Jindřich Pyšný †. Nezletilému synu jeho *Jindřichovi Lvovi* hledí matka *Gertruda* zachrániti Sasko, kdežto o *Bavory* usiluje bratr Jindřicha Pyšného *Welf VI.* (poražen 1140 u *Weinsberka* v. od *Heilbronn*).

1142 Narovnání na říšském sněmě ve *Frankfurtě*, dle kterého *Jindřich Lev* podržel Sasko, kdežto *Bavor* musil se odříci ve prospěch markr. rakouského *Jindřicha Jasomírgotta*, jenž pojal ovdovělou *Gertrudu* za manželku. *Albrecht Medvěd* odškodněn zvětšením a samostatností svého markrabství.

V *Italii* vzpoura proti světské moci papežské. *Mnich Arnold z Brescie* pohnul *Rimany*, aby papeže vypudili a zavedli vládu republikánskou (1144—1154).

1147—1149 *Konrad* na druhé výpravě křížové. (Sr. 187.)

Před smrtí odporučil *Konrad* velmožům za krále synovec *Fridricha*, jenž také po smrti císařově *jednomyslně* za krále zvolen — byl po matce *Welfovcem*. *Konradův* druhorozený syn byl nezletilým.)

1152—1190 *Fridrich I. Barbarossa* (*Rudobradý*)

vytkl si za úkol obnoviti pokleslou moc císařskou jak v *Němečích* tak zvl. v *Italii*, kde v poslední době vyvinuly se četné *republiky městské*, vzdorující uznatí práva císařská. Šest výprav do *Italie*.

1154—1155 *První výprava do Italie*. *Fridrichovi* bylo spokojiti se holdováním neb pokořením několika menších měst (na *Milán* se neodvážil) a korunováním na císařství. *Arnold z Brescie* od něho zajat, načež v *Rimě* upálen. Císař chystá se na druhou výpravu: a) *Jindřich Lev* usmířen vydáním vévodství *Bavorského*, jehož držitel b) *Jindřich Jasomírgott* odškodněn na sněmě v *Řezně* zvětšením *Rakous* o nejv. část nyní. *Hor. Rakous* a povýšením markrabství *Rakouského* na vévodství r. 1156. Mimo to dostalo se

* Jména tato zobecněla v *Italii* od dob cis. *Fridricha I. Ghibellinové* sluli přívrženci císařovi; byli to hlavně šlechtici, kdežto lid a města, přidržující se papeže a odporující cizí vládě v *Italii*, sluli *Guelfové*. Později nabyly názvy ty jiného významu: *Guelfy* nazývala se strana demokratická a *Ghibelliny* strana aristokratická.

mu od císaře výsady (zv. *privilegium minus**), dle kterého 1. vévodství uznáno dědičným po meči i po přeslici v rodině *babenberské*, a kdyby vévoda neměl potomkův, mohl nástupce sám ustanoviti. 2. Vévodovi příslušelo výhradně soudnictví v jeho zemi a 3. ke dvoru císařskému bylo mu přijiti jen tehdyž, meškal-li císař v *Bavorsku* a byl-li k tomu dříve od císaře vyzván. 4. Výprav císařových měl vévoda se účastniti, když by podniknuty byly do zemí, které s vévodstvím sousedily. (*Jindřich Jasomírgott* přeložil sídlo své do *Vídně*.) c) *Kníže český Vladislav II.* získán k vypravení 10.000 m. *udělením titule královského dědičného*.

1158—1162 *Druhá výprava do Italie*. *Milán* přinucen po čtyřnedělním obléhání vzdáti se. (Udatnost vojska českého.) *Říšský sněm na polích Ronkalských* v. od *Piacenzy* konaný stanovil práva císařská oproti obem městským: města odváděti měla jisté regalie (důchody), císař vyhradil si jmenovati náčelníky obcí (podesty), a bez jeho svolení nesměla města vcházeti ve spolky. Z toho nespokojenost, která proměnila se v novou vzpouru, když stejné doby zneprátelel se císař s papežem *Hadrianem IV.* pro dědictví *Mathildino* (sr. 169.) R. 1159 † *Hadrian*, načež od strany proticísařské zvolen *Alexander III.* a od menšiny císařské *Viktor IV.*

1162 *Milán* po dvouletém odporu od císaře dobyt a rozbořen. *Návrat Fridrichův* do *Němec*. V *Italii* neměla zařízení císařská dlouhého trvání pro všeobecný odpor *Italův* proti nadvládě *německé*.

1163 *Třetí výprava do Italie* bez výsledku. *Verona*, *Padua*, *Vicenza* a *Treviso* utvořily s *Benátkami* *spolek veronský* na obranu své neodvislosti, a *Alexander III.* přispěním *Viléma Sicilského* dostal se v držení *Ríma*. (Po † *Viktora IV.* zvolen *Paschal III.*)

1166—1168 *Čtvrtá výprava do Italie*. *Fridrich* uvedl sice *Paschala III.* do *Ríma*, ale brzo potom pro nemoc morovou ve vojště bylo mu *Italii* opustiti.

1167 *Spolek měst lombardských*: *Milán* vystavěn, *spolková pevnost Alessandria* v *Piemontsku* nad *Tanarem* založena (pojmenována ke cti protivníka císařova) a *průsmyky alpské* obsazeny.

1174—1177 *Pátá výprava do Italie*. Po marném obléhání *Alessandrie* jal se *Fridrich* vyjednávat s městy *lombardskými*, papežem a *Vilémem Sicilským* o mír, k němuž však nedošlo, načež boj obnoven. Císař povolal *Jindřicha Lva* do *Italie*, ale tento v rozhodném okamžiku pomoci vojenské odepřel. A tak, nemaje dostatek sil,

1176 *Fridrich* poražen u *Legnana* sz. od *Milánu*. *Následek porážky*: smír s papežem *Alexandrem*, jehož pro-

*) Jest ještě tak zv. *privilegium maius* téhož data, jež obsahuje mnoho nových práv, ale jest padělkem, sdělaným k rozkazu vévodě *Rudolfu IV.* ok. r. 1360.

střednictvím ujednáno s městy lombardskými příměří, které po šesti letech proměněno v

1183 **mir v Kostnici:** města italská zůstavena při své samosprávě a důchodech za poplatků jednou pro vždy; císař vyhradil si pouze potvrzování konsulů a appellační právo v důležitějších rozsudcích.

1184—1186 **Šestá výprava do Itálie** (mírumilovná). Syn císařův *Jindřich*, za krále v Němcích zvolený a korunovaný, slavil v Miláně sňatek s *Konstancí*, dcerou Rogera II. a tetou i dědičkou Viléma II., krále sicilského.

V Němcích přinucen *Jindřich Lev* po dvouletém zápase ke vzdání (v *Erfurtě* 1181) a potrestán ztrátou vévodství Saského i Bavorského. Ponechána mu pouze alodia *Brunšvik* a *Lüneburk*. Bavorsko dáno *Otovi Wittelsbašskému*, praotci dnešních králů bavorských, ač v rozměrech zmenšených; mimo jiné vyňato z moci vévod bavorských markrabství *Štyrské* (Otakar VI.) a **povýšeno na vévodství** (sr. 168). Též **Sasko** rozděleno: část západní obdržel arcibiskup kolínský jakožto *vévodství Vestfalské*, část severovýchodní dostal jakožto *vévodství Saské* *Bernhard**), mladší syn *Albrechta Medvěda* a držitel *Anhaltska*. Mimo to bylo mnoho duchovních a světských knížat vyňato z moci vévodské a podřízeno přímo říši (sr. 164).

1190 *Fridrich Barbarossa* na třetí výpravě křížové (sr. 187).

1190—1197 **Jindřich VI.**

1191 První výprava do Itálie. V Římě vynutil si císař na pap. *Coelestinu III.* korunování, kdežto v Neapolsku marně pokoušel se o vypuzení *Tankreda z Lecce*, nemanželského bratrovce *Viléma* († 1189), jehož protiněmecká strana v Palermě za krále zvolila.

1192 **Vévodství Štyrské** dostalo se po smrti bezdětného vévody *Otakara VI.* odkazem *Leopolda V., vév. rakouského*.

1192—1194 **Bouře Jindřicha Lva**, usilujícího o svržení *Hohenstauffův*. S ním ve spojení král angl. *Richard I. Lví Srdece*, jehož sestra *Mathilda* byla manželkou *Jindřichovou*. R. 1194 smír v *Tilledě* v nyn. pruském Sasku vsv. od *Sondershausenu*. (Sr. 188) *Jindřich Lev* † 1195.

1194 Druhá výprava do Itálie: království obojí Sicílie, kde král *Tankred* právě zemřel, dobyto; syn *Tankredův*

*) Synové *Bernhardovi*: 1. *Albrecht*, zakladatel rodu *sasko-wittenberského* — 1422, po jehož vymření daroval zemi tuto císař *Sigmund Fridrichu* *Bojovnému* z rodu *Vetinského*, držiteli *Míšně* a *Durinska*. Vnukové jeho rozdělili se *smlouvou lipskou* (1485) o dědictví, tak že *Arnošt* (véveta starší) obdržel část *Durinska* a *Wittenberk* s hodností *kurfirstskou* a *Albrecht* (véveta mladší) ostatek *Durinska* a *Míšně*. 2. *Jan*, zakladatel rodu *sasko-lauenburského* — 1689, po němž dědil rod *Welfův*. 3. *Jindřich*, zakl. rodu *anhaltského*.

Vilém III. oslepen a jeho přívrženci pronásledováni s ukrutností bezpříkladnou. **Záměry Jindřichovy**, spojití král. obojí Sicílie s říší Německou v říši jednu a učiniti tuto dědičnou v rodině své, zmařeny odporem šlechty a papeže. (Šlechtě nabízel *Jindřich* dědičnost i po přeslici a duchovenstvu zřeknutí se práva na doupřelý movitý majetek.)

1197 Zemřel *Jindřich VI.* náhle v *Messině* na Sicílii. Nástupcem v Němcích měl býti tříletý syn jeho *Fridrich*, krátce před tím za krále zvolený.

1198—1215 Boje o nástupnictví mezi Hohenstauffy a Welfy:

1198—1208 **Filip Švábský** (nejmladší syn *Fridricha Barbarossy*),

1198—1215 **Ota IV. Brunšvický** (syn *Jindřicha Lva*).

Ota IV. došel sice uznání za krále od papeže *Innocence III.* (1198—1216), ale byl od *Filipa* poražen a na *Brunšvicko* obmezen. Po násilné smrti *Filipově* (zavr. 1208 ze msty soukromé od falckrabí *Oty Wittelsbašského*) uznán *Ota IV.* za krále všeobecně a pak od *Innocence III.* v Římě na císařství korunován 1209; začez bylo mu postoupení stolicí papežské dědictví *Mathildino* a zavázati se k dalším ústupkům, kterých když nedodržel, byl od papeže dán do klatby (1210) a k návratu do Němce přinucen. Tam následoval ho svěřenec papežův *Fridrich II.*, jenž ve *Frankfurtě* po druhé za krále zvolen (1212). V čele stoupencův jeho král český *Přemysl I.* *Ota IV.* pozbyl vážnosti teprve, když jako stoupenec *Angličanův* poražen byl od krále franc. *Filipa Augusta* u *Bowines* v nyn. Francii při hranicích belgických sv. od *Lille* r. 1214 † v ústraní na hradě *Harzburku* v *Brunšvicku* ssz. od hory *Brockenu* (1218).

1212—1250 **Fridrich II.**, zároveň král *Obojí Sicílie*,

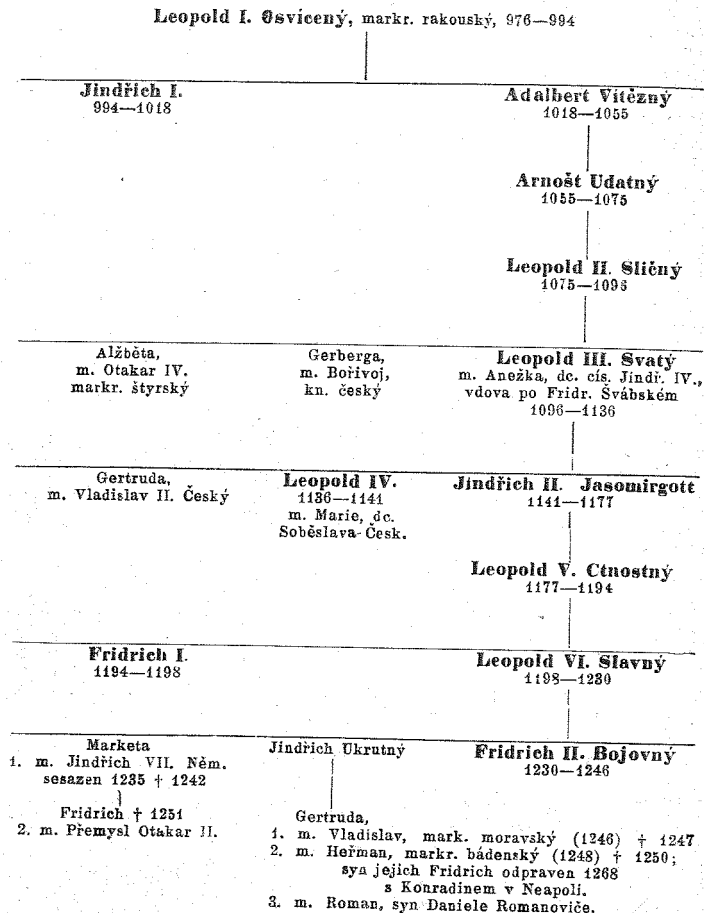
byl vychováním spíše Ital než Němec. S papežem zneprátelel se hned na počátku panování, odkládaje jednak výpravu do *Svaté země*, ku které se celkem devětkrát slavným slibem zavázal, jednak zrušil, dav zvoliti syna *Jindřicha* za krále v Němcích (1220), daný papežům slib, že koruny *Sicilské* a *Německé* nikdy nespojí.

1220 *Fridrich II.* opustil *Německo* a vrátil se tam teprve po 15 letech. Korunování v Římě.

1226 *Fridrich* pokouší se uvésti města *lombardská* v přísnější poslušnosti, kdežto tato, nespokojena jsouce mírem *kostnickým*, hleděla nabyti úplné samostatnosti. Válka z toho vzniklá zastavena narovnáním, jež způsobil papež *Honorius III.*

1227 Papež *Řehoř IX.* vyhlásil klatbu nad *Fridrichem* pro nedodržení daných slibův, jm. pro zámyslné odkládání výpravy křížové.

BABENBERKOVÉ.

1228—1229 Fridrich II. podnikl pátou výpravu křížovou (sr. 189), po jejímž dokonání smír s Řehořem (1230).

1230—1240 Fridrich upravuje zákonodárství v království obojí Sicílie (města na sněmech zastoupena). Správa říše. Soudnictví.

1234 Jindřich, syn Fridrichův a zvolený král německý, vzbouřil se proti otci, nechtěje podřizovati se jeho dozoru. Opíral se o nižší šlechtu a vešel ve spolek s *povstalými městy lombardskými*. Spojencem Jindřichovým též jeho svak *Fridrich II. Bojovný*, vévoda rakouský a štyrský. Tento zval se na úkor patriarchy aquilejského *pánem Kraňska*, maje tu četné statky, zakoupené kdysi od Leopolda VI. (léno biskupství frisinského).

1236 Císař Fridrich II. v Němcích. Jindřich zajat a odvezen do Apulie, kdež † v zajetí 1242. Smíření s *Welfy Brunšvicko* povýšeno na *vévodství*.

1236 *Fridrich Bojovný*, vévoda rakouský, dán do achtu, a země jeho od císaře opanovány. Vídeň vyhlášena za město říšské a zemi ustanoven za vladaře *Ota z Eberšteina* (1237). Přispěním krále českého Václava I. nabyt však již po roce Fridrich Bojovný opět svých zemí (Gertruda, neť Fridrichova, zasnoubena nejstaršímu synu Václavovu Vladislavovi: *naděje ve spojení zemí babenberských s korunou Českou*).

1237 **U Cortenuovy** v Horní Itálii j. od Bergama města lombardská poražena od císaře Fridricha. Tento žádá bezvýmínného poddání a odmítá prostřednictví papeže Řehoře IX., s nímž vešel nad to i v nový spor, uděliv *Sardinii* levobokému synu *Enziovi*, který byl manželem *Adelasie*, dědičky jedné části ostrova, k němuž papežové činili nároky.

1239—1250 Boj císaře Fridricha II. s papežem Řehořem IX. († 1241) a Innocencem IV.

1241 **Vpád Mongolův do střední Evropy.** Říši Německou uchránil před zhoubou mongolskou král český Václav I., soustřediv po vítězné bitvě u **Olomouce** síly své a spojenců svých (*Fridricha Rak.*, *Bernarda Korut.*, *Bertholda*, *patriarchy aquil.*) na hranicích rakouských, tak že Tataři útoku se neodvážili.

1245 Papež *Innocenc IV.*, byv přinucen opustiti Itálii, svolal do Lyonu církevní sněm k rozsouzení sporu s císařem: císař Fridrich poznovu dán do klatby a prohlášen za zbavena královské i císařské důstojnosti.

1246—1247 **Jindřich Raspe**, lantkrabě durinský, zvolen za protikrále, ale byl od krále Konrada, syna Fridrichova, na hlavu poražen (*u Ulmu* nad Dunajem pod ústím Illery v nyn.

Württembergu), načež zemřel. Durinsko rozděleno: východní část připojena k Míšni, ze západní části utvořeno *lantkrabství Hessenské*.

1246—1256 **Vilém, hrabě holandský**, druhým protikrálem.

1246 Rod Babenberkův vymřel, když byl vévoda *Fridrich Bajtovný* padl ve válce s Uhry. V dědictví uvázal se přes odpor císaře Fridricha II. krále český *Vladislav* (sr. 197), po jehož brzké smrti (1247) přijal země ty v léno od Viléma Holandského *Heřman Bádenský*, druhý manžel Gertrudin. Když pak i tento v brzkou zemřel (1250), zvolen od stavů rakouských králem český *Přemysl Otakar*, kdežto od stavů štyrských povolán král uherský *Bela IV.* Boj mezi soupeři urovnán prostřednictvím papeže r. 1254, kterým *Bela* zůstal v držení Štyrska, odstoupiv Rakousům severní část země (*Püttensko* a *Traungavsko*). (*Kraňska* zmocnil se vévoda korutanský *Bernard*, jak zdá se, se svolením patriarchy aquilejského. Sr. str. 197.)

1248—1249 Císař *Fridrich II.* bojuje v Itálii nešťastně (*Enzio* u *Fossalty* j. od Modeny od Boloňských poražen a zajat. Zemřel v žaláři po 22 letech).

1250—1254 **Konrad IV.**

byl sice již r. 1236 zvolen v Němcích za krále, ale nyní nedovedl uhájiti se proti Vilémovi Holandskému (bitva u *Oppenheima* v nyn. kv. Hessenském j. od Mohuče na l. bř. Dunaje), jenž po odchodu Konradově do Itálie došel uznání všeobecného. R.

1254 zemřel *Albrecht*, hrabě tyrolský, jenž sjednotil téměř celé nyn. Tyrolsko v rukou svých (byl též fojtem v biskupství *Tridentském* a *Briacenském*). Dědicem stal se zeť jeho *Menhard*, hrabě *gorický* a markrabí *istrijský* († 1258). Synové tohoto: *Albrecht* (Gorice a Istrie) a *Menhard II.* (Tyrolsko). Tento nabyl též Korutanska a Kraňska, jsa spojencem *Rudolfa Habsb.* proti *Přemyslu II. Otak.* Synem a dědicem jeho byl *Jindřich*, manžel *Anny Přemyslovny*.

1256—1272 Mezivládí v Němcích. (Interregnum.)

Po smrti Viléma Holandského zvolen za krále od jedné strany kníže *Alfonso X., král kastilský*, jenž však nikdy do Němce nepřišel, kdežto od strany druhé zvolený princ *Richard Cornwallský* († 1272) panoval pouze dle jména: **bezvládí a právo pěstní v říši Německé.** Proti zlovůli šlechty hledí města pojistiti se zakládáním **spolkův** (ve 14. stol. nacházíme je na vrcholu rozvoje. Viz *Hansa*).

1259 **Štyřané vypudili Uhry** ze země a povolali kr. českého *Přemysla Otakara* na pomoc.

1260 Bitva na Moravském poli u Kressenbrunnu: na hlavu poražení Uhři musili v míru *prešpurském* postoupiti *Štyrska* *Přemyslu Otakarovi*. Téhož roku odloučena od *Rakous* Krajina mezi *Enzí* a *Hausruckem* a severně od *Dunaje*

až k *Velké Mhle* a zřízeno z ní zvláštní vévodství „*Horní Rakousy*“ (Austria superior).

1269 Zemřel bezdětný vévoda *korutanský Oldřich III.* z rodu *sponheim-ortenburského*, ustanoviv za svého dědice (*Korutany*, *Kraňsko* a část marky *Vindické*) krále českého *Přemysla Otakara*, jenž se v dědictví ihned uvázal

Správu království obojí Sicílie vedl ve jménu nezletilého syna *Konrada*, *Konradina*, statečný *Manfred*, levoboký syn císaře *Fridricha II.*, jenž pak na lichou zprávu o smrti *Konradinové* (tento byl vychován při dvoře *bavorském*) dal se v *Palermě* za krále korunovati (1258).

1266 *Manfred* padl v bitvě u *Beneventa* proti *Karlu z Anjou*, bratru krále franc. *Ludvíka IX.* jemuž udělil papež *Kliment V.* korunu *Sicilskou* v léno.

1268 Konradin v průvodu *Fridricha Rakouského* vypravil se do Itálie dobyt dědictví otcovského, ale byl v bitvě mezi *Tagliacozzem* a *Scurcolou* sz. od jezera *Fucinského* poražen a v *Neapoli* odpraven.

1282 Sicilské nešpory: na velkonoční pondělí tohoto roku počalo se vraždění *Francouzův* v *Palermě* a po celé ostatní *Sicílii*. *Petr Aragonský*, manžel dcery *Manfredovy Konstantie*, povolán za krále *sicilského*; *Karlu z Anjou* zůstalo pouze *Neapolsko*.

1273 Volba Rudolfa Habsburského za krále v Němcích:

Po smrti *Richarda Cornwallského* r. 1272 počalo se jednání o volbu nového krále bez ohledu na *Alfonsa Kastilského*. Knížata chtěla míti sice schopného, ale ne příliš mocného panovníka. Z té příčiny bylo i *Ludvíkovi*, vévodovi *bavorskému* a *falckrabí rýnskému*, upustiti od koruny, kterou pak zjednatí hleděl *Rudolfovi*, *hraběti habsburskému z Aargavska* v nyn. Švýcarsku, kde byl fojtem jakož i v *Lucernu*, *Glarusu* a *Curychu*. Vedle toho byl *lantkrabětem* v *Elsasku* a *Thurgavsku*; po matce zdědil hr. *Kyburšké* v *Curyšsku*. Hlásil se k straně *staufovské*, pro niž bojoval v Itálii. S králem *Přemyslem Otakarem II.* účastnil se výpravy proti *po-hanským Prusům*. V zemi své chránil měst a obyv. *venkovského* proti *zlovůli šlechty*.

Jednohlasnosti při volbě docíleno tím, že hlas krále česk. *Přemysla Otakara II.*, jehož *Ludvík Bavorský* byl úhlavním nepřitelem, byl neprávě přičten vévodám *bavorským*. [Panovníci čeští byli od dob knížete *Soběslava I.* v držení *dvorského úřadu* *čísnického*, odkudž jejich oprávnění k volbě, která v době *zmatkův* od vydání *klatby* na císaře *Fridricha II.* přešla výhradně do rukou tak zv. *kurfirštů*, držitelův *čestných úřadů dvorských*: 1. *Arceb. mohučský* (kanclér f. Německé). 2. *Arcebisup trevírský* (kanclér *Burgundská*). 3. *Arcebisup kolánský* (kanclér *Itálie*). 4. *Král český* (čísnictví). 5. *Falckrabí rýnský* (truksasství). 6. *Vévoda sasko-*

HABSBURKOVÉ A.

Rudolf Habsburský, král německý 1273—1291

Albrecht I., vévoda rak. a štyrský
r. 1282, kr. německý 1298—1308,
m. Alžběta, dc. Menharda Korut.
a Tyrol.

Hartmann
† 1281
m. Anežka, dc. Premysla Ot. II.

Rudolf II., vév. švábský,
† 1290
Mathilda, m. Ludvík, falckr. rýnský.
Anežka, m. Albrecht Saský.
Hečvika, m. Ota Branib.
Juta, m. Václav II. Český.

Jan Parricida † 1313
Klementina, m. Karel Marcell Uh.

Rudolf, král český
1306—1307
spolučísar
1314—1330
Franc.

Jindřich
† 1327

Albrecht II. Mondrý
1330—1358
Ota
† 1339

1. m. Blanka, dc. Filipa IV.,
Franc.
2. m. Eliška, vdova po Václ.
II. Česk.

Rudolf IV. Zakladatel
1358—1365
m. Kateřina, dc. Karla IV.
† 1382

Albrecht III.

Leopold III.

HABSBURKOVÉ B.

Albrecht III.

Praotec větve panující v D. a H. Rak.
1365—1395

Albrecht IV.
1395—1404

Albrecht V.
1404—1439

jako císr. II. od 1438. Kr. český a uherský.
m. Alžběta, dc. cís. Sigmunda Lucemb.

m. Kazimír IV., kr. polský, † 1402.
Alžběta,
Ladislav Pohrobek † 1457,
vév. rak., kr. uherský a český.

Jan Albrecht Alexander Sigmund

Vladislav II.,
kr. český 1471—1516
kr. uherský od r. 1480

Ludvík II.
kr. český a uherský
1516—1526
m. Marie Rakouská.

Anna † 1547

Ferdinand I.
Zakl. větve rakouské

Karel V.
Zakl. větve španělské m. Ludvík II. Uh. a Český.
Marie,
1. m. Jan, inf. span.
2. m. Filibert Savojský.

Leopold III.

Praotec větve panující v Štyr., Korut.,
Kraň., Tyrol. a Zem. Venk.
1365—1386

Vilém
† 1406

Leopold IV.

(Tyř. a Z. V. a po r.
1404 Štyř. † 1411).

Arnošt

(Od r. 1406 Štyřsko,
po r. 1411 Kor. Kraň.
a Istr. † 1424)

Fřidrich IV.
Fřidrich (Tyř. a Z. V.
† 1439

Fřidrich V. 1424—1463

Albrecht IV.

1439—1489
† 1496

jako císar III. od r. 1439
Maximilian I. spojil ršecky země rakouské,
cís. 1489—1519

Fřilp. Sileňský † 1506

m. Johanna Sileňská, dc. Aragonské,
Navarry, Neapole, Sardinie † 1556.

Marketa,

1. m. Jan, inf. span.
2. m. Filibert Savojský.

wittenberský (maršalství). 7. *Markrabě braniborský* (komornictví)]. Rudolf musil zavázati se kurfirstům k jistému omezení moci tím, že nesměl udělovati lén říšských bez jednohlasného svolení kurfirstův, při čemž vyslovena zcela libovolná zásada, že všechna léna, odumřelá od vydání klatby na císaře Fridricha II. (1245), měla býti pokládána za uprázdňená. (Tím upíráno Přemyslu Otakarovi právo na dědictví babenberské a sponheimské, ztvrzené králi Vilémem a Richardem).

1273—1291 Rudolf Habsburský.

1. Úplného smíření se stolicí papežskou (*Řehořem X.*) docílil, vzdav se všech císařských práv nad státem Církevním a tím i snah Hohenstaufských na panování v Itálii. 2. V Němcích obnovil *zemský mír*, snaže se jm. o stavení pěstního práva a o vyhubení loupežného rytířstva (loupežné hrady v Durinsku, Francích a Švábsku pobořeny). Ve Švábsku snaží se nadarmo o obnovení moci vévodské, která od vymření Hohenstaufův přešla do rukou *hrabat württemberských* (Eberharda II.), *markrabat bádenských* a jiných stavů říšských. 3. Ve válce s králem českým Přemyslem Otakarem II. měly dobyté země z dědictví babenberského a spoheimského býti novým základem císařské moci, kterou Rudolf Habsburský hleděl zachovati v rodině své dědičné.

1274 Na sněmě v *Norimberce* vydána na Přemysla Otakara obsilka, která

1275 proměněna v říšský acht (*v Augsburgu*) a v

1276 prohlášení války. Na straně Rudolfově v říši Německé hl. *Ludvík Bavorský*, *Menhard II. Tyrolský* a *arcib. solnohradský*, pak *Uhři* a šlechta ze zemí Otakarových. (V Čechách *Vítkovici* čili *pánové z Rosenberka*, v jejichž čele *Záviše z Falkensteinu*).

1276 **Přemysl Otakar II.**, jsa sevřen se všech stran, *donucen jest k míru* na dunajském ostrově *Kamberce*: *Bakousy*, *Štyrsko*, *Korutany*, *Kraňsko* a *Chebsko* postoupeny Rudolfovi, *Čechy* a *Morava* uděleny Přemyslovi v léno. Kromě toho umluvena dvojí svatba mezi syny a dcerami Otakara a Rudolfa, čímž chtěl tento zjednati rodu svému naději i v dědictví české, kdyby vymřel rod Přemyslovcův.

Neshody o splnění učiněných smluv: Rudolf, nehledě k starodávným poměrům, mnil pokládati nyní Čechy za prosté příslušenství říše Německé, ano osvojití si stálou ochrannou moc nad vlasti-zrádnyými pány českými jakožto svými služebníky.

Z toho nová válka.

1278 **Přemysl Otakar II.** poražen a zabit v bitvě na *Moravském poli* u *Kruté* (*zrada Miloty z Dědic*): Rudolf vtrhl Moravou do Čech, kde páni čeští postavili se proti němu. U *Kolína* došlo k *smlouvě*, dle které Rudolf podržel Moravu na pět let pod svým panstvím, a Čechy odevzdány ve správu *Otovi Braniborskému*, synu sestry Otakarovy a poručníku královice *Václava* a jemuž později dána *Juta* za manželku, kdežto *Anežka* zasnoubena Rudolfovi ml. (sr. 200).

1282 *Sněm v Augsburgu*, na kterém s přivolením kurfirstův podělení *Albrecht a Rudolf*, synové císařovi, *Rakousy*, *Štyrskem*, *Korutanskem* a *Kraňskem*. Na žádost pak stavův *rakouských* a *štyrských* změněno (1283) ustanovení toto tak, že týkalo se jen *Albrechta*, kdežto mladší Rudolf měl obdržeti *habsburské krajiny švábské* (= *Země venkovské* čili *Přední země Rakouské*) a korunu císařskou. K tomu nedošlo, neb Rudolf ml. † 1290. *Korutany* uděleny dědičně a *Kraňsko* dáno v zástavu od *Habsburkův Menhardovi Tyrolskému* za pomoc ve válce proti *Přemyslu Otakarovi*.

1291—1298 Adolf Nassavský

zvolen za krále přispěním arcibiskupa *moňušského* *Gerharda*. Usiluje nabyti *Míšně* a *Durinska* a nesplňuje daných slibův, připravil se o přízeň některých kurfirstův (jm. *arcib. Gerharda*), od nichž za *protikrále zvolen Albrecht Rakouský*.

1298 V bitvě u *Göllheimu* na s. nyň. *bavorské Falce* z. od *Wormsu* padl *Adolf Nassavský*, načež

1298—1308 Albrecht I. Rakouský

dal se po druhé zvoliti za krále, aby napravil pochybnou volbu první. Snaže se obnoviti stará práva císařská, zavésti pevnější pořádek v říši a zvětšiti moc rodu svého (nároky na *Durinsko* a *Míšně*), potkal se s odporem knížat.

1301—1302 Vzpouza duchovních kurfirstův a falckrabí *rynského* zdolána a potrestána.

1303—1305 *Albrecht* ve spolku s *Bonifácem VIII.* snaží se přinutiti *krále českého Václava II.*, aby zřekl se *koruny Uherské* a *Polské*. Vpád do *Cech (Kutná Hora)* skončil se neslavným odchodem. Mír s *Václavem III.*

1307 *Albrecht* způsobil, že zvolen byl syn jeho *Rudolf* králem českým, ale po brzké jeho smrti (1307) nadarmo pokoušel se zachovati korunu Českou svým synům (proti *Jindřichovi Korutanskému*).

1307 *Lesní krajiny Švýcarské, Schwyz, Uri a Unterwalden*, bažice po bezprostřední podřízenosti říšské, vzbouřily se proti *nadvládě habsburské*. (Branný, „věčný“ spolek utvořily mezi sebou již r. 1291, hned po smrti císaře *Rudolfa*. Výpravka o přísaze na hoře *Rütli* — *Walter Fürst, Werner Stauffacher* a *Arnold Melchthal*. Fojtové *habsb. Heřman Gessler* a *Beringer Landenberský*. Pověst o *Vilému Tellovi*).

1308 *Albrecht* zavražděn nedaleko hradu *Habsburku* na pr. bř. Aary při ústí *Reussy* od synovce *Jana*, jemuž prý chtěl *otcovský* podíl zadržeti. *Jan* uprchl do *Itálie*, kde ve vězení skonal.

3. Francie.

(Sr. 171.)

1108—1187 **Ludvík VI.** řídil se radou opata *Sugera*. Péče o pořádek a bezpečnost. Syn jeho

1137—1180 **Ludvík VII.**

ohrozil říši, dav se rozvésti s *Eleonorou*, dědičkou *vév. Aquitanského a hrabství Poitou*, která provdala se pak za *Jindřicha II. Plantageneta*, krále anglického a pána *Normandie a Bretonska*, jenž po otci měl hrabství *Anjou, Touraine* a *Maine*: králové angličtí pány víc než polovice Francie.

1180—1223 **Filip II. August**, syn předešlého.

1. Sporův o trůn v Anglii užil k dobytí největší části území anglického na půdě francouzské (bitva u *Bouvines*. Sr. 195). 2. *Křížová válka proti Albigenským* (1209—1229) zjednala koruně hrabství *Toulouské*. (*Albigenští*, t. j. sekty tak nazvané dle krajiny *Albigeois* a města *Alby* v j. Francii. V jich čele *Raymund IV.*, hr. toulouský. Válku vyhlásil *Innocenc III.* Vůdce křížákov *Simon Montfortský*.) 3. Zřízení nejvyšší soudní dvůr, v němž zasedalo 6 světských a 6 duchovních pairů (*pares*). Stav městský zvelebován, universita v Paříži založena. 4. Podnikl výpravu křížovou do *Pa-laestiny* (sr. 187).

1223—1226 **Ludvík VIII.**

1226—1270 **Ludvík IX. Svatý.**

Za nezletilosti vedla správu říše energická matka královna *Blanka Kastilská*. Válka proti *Albigenským* skončena. K úplnému vyhlazení kacířství zřízeny soudy *inquisiční*, jež svěřeny *Dominičanům*.

1259 **Mír v Abbeville** v *Pikardii* nad *Sommou*: **Jindřich III.**

Anglický podržel *Guyenne* a *Gascogne* pod svrchovanosti francouzskou a vzdal se práv na všechny ostatní državy ve Francii (viz shora). Moudrá správa říše. Vážnost královského soudního dvoru (*parlamentem* nazývaného) zvýšena; vedle pairů zasedají tu i učení právníci. Bratr králův **Karel z Anjou** pánem *Neapolska* (sr. 199). R. 1248—1254 a r. 1270 **Ludvík IX.** na výpravách křížových (sr. 189).

1270—1285 **Filip III.** pokusil se nadarmo o dobytí *Aragonie*.

1285—1314 **Filip IV. Sličný:**

1. Sňatkem s *Johannou* dostal se v držení *Navarry* a *Champagne*. 2. *Angoulême* získán a *Lyon* k říši připojen. 3. Válka s Anglií (1293—1303) vedena bez úspěchu: *Guyenne* musil opět vydati. 4. Snaha o podržení duchovenstva pod moc světskou vedla k velkému sporu s papežem **Bonifácem VIII.** (bulla „*Unam Sanctam*“), jenž v *Anagni* vjv. od *Ríma* přepaden a zajat. Po † *Bonifácově* (1303) dovedl toho *Filip*, že zvolen papežem *Francouz Kliment V.*, jenž přeložil sídlo papežské do *Avignonu* v *Provenci* na l. bř. dolní *Rhône* nedaleko ústí *Durance*.

KRÁLOVÉ VE FRANCII Z RODU KAPETOVA. A.

Hugo Kapet,
hr. pařížský, král 987—996.

Robert I. Svatý,
997—1031.

Jindřich I.
1031—1086

Filip I.
1060—1108.

Ludvík VI.
1108—1137.

Robert, praotec
staršího rodu burgundského,
který vládl ve véd. Burgundském
do r. 1361. Jindřichem († 1112)
dostal se rod ten na trůn portu-
galský.

Ludvík VII.
1137—1180

m. Eleonora z *Guyenne* a *Poitou* (rozveden).

Filip II. August
1180—1223

Ludvík VIII.
1223—1226

m. *Blanka Kastilská*.

Robert z *Bretonska*,
jehož posl. dědička *Anna*
provdala se za *Karla VIII.*

Ludvík IX. Svatý
1226—1270.

Karel z Anjou,
král neapolský.

Filip III. Smělý
1270—1285.

Robert, hr. z *Clermontu*,
sňatkem s *Beatricí Bourbonskou*
zakladatelem rodu *bourbonského*.

Filip IV.
1285—1314

m. *Johanna*, děd. kr. *Navarrského*.

Karel, hr. z Valois
† 1325

Ludvík X. *Isabella*,
1314—1316, m. *Eduard II.*
též král *Angl.* † 1327.
v *Navare*

Filip V. Karel IV. **Filip VI.** **Karel Bourbonský**
1316—1322. 1322—1328. 1328—1350. † 1337

Johanna,
děd. *Navarry*,
m. *Filip*
z *Evreux*.

Eduard III.
Anglický
† 1377

Jindřich IV.,
král ve *Francii*
1389—1410.

Antonín
déd. *Navarry*

Ludvík,
princ
z *Condé*.

Karel,
kardinal.

1309—1376 Papežové sídlem v Avignoně a v područí králů francouzských. Vážnost stolice papežské klesá.

1312 5. Řád templářský nesprávným způsobem zrušen a ohromný majetek jeho zabrán ve prospěch koruny (koncil ve Vienne nad Rhónem j. od Lyonu. Velmistř *Molay* pro domnělé kacířství upálen.) 6. Moc šlechty ztenčena povoláním stavu městského na sněm říšský (états généraux).

4. Britannie.

(Sr. 172.)

1066—1154 Králové normanští.

1066—1087 Vilém I. Dobyvatel

dovršil podmanění Anglie, zabrav statky šlechty anglosaské a podělil jimi francouzské Normany. (Soustava lenní. 700 baronií a 60.000 statků rytířských.) V Anglii dvě národnosti a dvě řeči (francouzská a anglosaská); splynutí obou živlů počíná se teprve Janem Bezzemkem — po ztrátě území anglického na půdě francouzské (řeč *anglická*).

1087—1100 Vilém II. Ryšavý, druhý syn Viléma Dobyvatele (starší *Robert* obdržel *Normandii*). Utláčovatel lidu i církve.

1100—1135 Jindřich I., třetí syn Viléma Dobyvatele.

Robert, vrátiv se z Palaestiny (sr. 186), nadarmo usiloval o korunu Anglickou. (Poražen 1106 u *Tinchebray* na s. Francie jz. od Caenu. *Normandie* připojena k Anglii.) Boj o investituru (Anselm, arcib. canterburský) skončen smírem. *Mathilda*, dcera králova, uznána po dlouhém odporu šlechty dědičkou říše, ale zasnoubena pak cizinci *Geoffroyovi*, hraběti z Anjou (Plantagenetovi, tak nazv. dle rostliny „planta genista“, odznaku to jeho na přilbici).

1135—1154 Štěpán z Blois, synovec Jindřicha I., králem. Boje o trůn skončeny smlouvou, dle které syn *Mathildin Jindřich* uznán od Štěpána dědicem říše.

1154—1399 Králové z rodu Anjou čili Plantagenet.

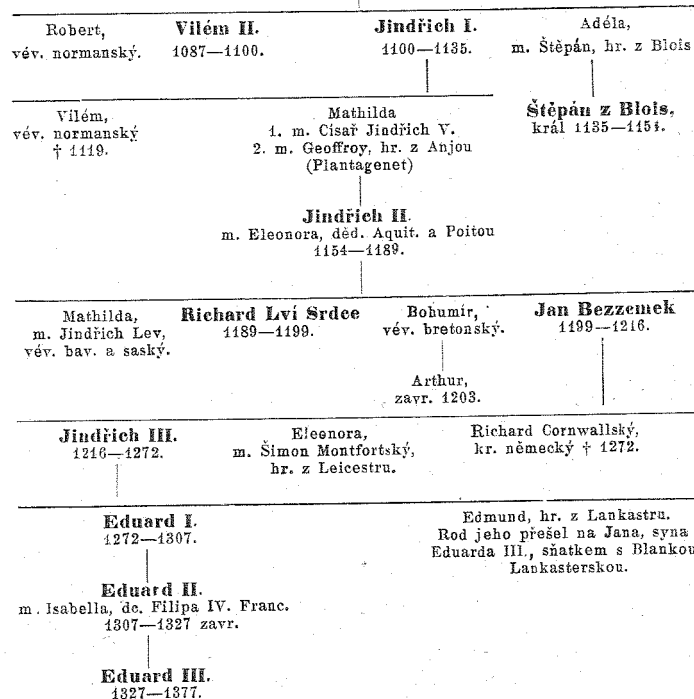
1154—1189 Jindřich II. pánem více než polovice Francie (sr. 204).

Mimo to

1171. učiněn počátek k dobytí Irska, a r. 1174 přinucen král skotský k přísaze vasalské. *Konstitucemi clarendonskými* (Clarendon na j. Anglie sz. od Southamptonu) chtěl Jindřich uvést duchovenstvo v odvislost koruny, ale snaha ta zmařena odpořem arcibiskupa canterburského *Tomáše Becketa* a papeže *Alexandra III.* Válka s Francií. Vzpouřa synův.

NORMANŠTÍ KRÁLOVÉ V ANGLII A ROD PLANTAGENETSKÝ.

Vilém Dobyvatel 1066—1087.

1189—1199 **Richard Lví Srdce**,

rytířský, ale blahobytu poddaných nehrubě dbalý panovník; v Anglii meškal jen dvakrát a to jen krátce.

1189—1193 **Richard Lví Srdce** účastnil se třetí výpravy křížové (sr. 187). Nepřítomnosti královny hleděl užiti bratr jeho *Jan* k nabytí koruny a král francouzský Filip August k dobytí zemí anglických ve Francii. Po návratu smířil se s Janem a jal se válčiti s *Francií*, kdež †, jsa raněn při obléhání hradu vzbouřeného šlechtice aquitanského. (O zajetí Richardově v Němcích sr. 188).

1199—1216 **Jan Bezzemek**

zavbil se soupeře svého *Arthura Bretonského*, synovce svého, vraždou. To záminkou králi franc. Filipu Augustovi k válce, zvl. když i v Anglii král ukrutností svou vzbudil nespokojenost a s papežem se znepřátelil pro obsazení arcib. canterburského. *Innocenc III.* smířen pokořením se krále, jenž přijal Anglii a Irsko od papeže v léno za roční poplatek 1000 hr., a bouře domácí utišena vydáním privilegia zv.

1215 magna charta libertatum: 1. Svobodná volba biskupův. 2. Upraven poměr mezi králem a šlechtou, jm. na sněmech, jimž příslušelo povolovati zvyšování daní, které byly přesně určeny. 3. Městům staré výsady potvrzeny. 4. Stejná míra a váha v celé říši. 5. Soudnictví spořádáno (zápověď proti libovolnému zatčení). 6. Právo lesní. 7. Ustanoven výbor 25 baronův k dozoru nad vykonáváním privilegia (*právo insurrekce*).

Jan Bezzemek hledí se zbavití omezení moci královské. Papež na jeho straně. Z toho nové bouře: šlechta nabízí korunu následníku trůnu francouzského.

1216—1272 **Jindřich III.**

podával se radám milcův, z čehož stálé bouře. R. 1258 působením svata králova *Šimona z Montfortu*, hraběte Leicesterského, (syna Š. z M., známého z války křížové proti Albigenským), obmezen král radou šlechty (*Oxfordské provise*), čehož když nedbal, způsobil novou bouří, ve které poražen a zajat (1264 u *Lewesu* j. od Londýna). *Šimon Montfortský* v čele vlády; povoláním dvou rytířův z každého hrabství a dvou poslův z každého města položil základ k *dolní sněmovně*. Tim odvrátil od sebe vyšší šlechtu, která od něho odpadla. Brzo potom poražen od prince *Eduarda* v bitvě u *Eveshamu* nad Avonem, přítokem Severnu, jv. od Worcesteru, v níž padl, ale zařízení jeho trvala dále.

1259 **Mír s Francií v Abbeville** (sr. 204).

1272—1307 **Eduard I.**

Wales připojen k říši. (Od té doby korunní princové mají název princův waleských). Snaha o podrobení *Skotska*, kde po vymření *Kennethovců* (sr. 172) různice o trůn. 13 uchazečův. Eduard depomohl k trůnu *Janu Baliolovi*, když tento uznal svrchovanost

anglickou nad sebou. Později odepřel Baliol králi poslušnost, ale byl poražen (u *Dunbaru* v. od Edinburku 1296) a odveden do zajetí. Povstání Skotův, v jichž čele nejprve *William Wallace* a po jeho smrti (odpraven v Londýně 1305) *Robert Bruce*.

5. Země normanské.

(Sr. 172.)

Dánsko.

1048—1375 **Estritovci.**

1157—1182 **Valdemar I. Veliký**, miláček národa. V boji proti *Bodricům* dobyl 1168 *Rany* a *Arkonu* rozbořil. Syn jeho

1182—1202 **Knut VI.** dosazoval v Meklenbursku domácí knížata a psal se „*králem dánským a slovanským*“. Bratr jeho

1202—1241 **Valdemar II.** Vítězný (manželkou jeho *Dagmar*, dc. kr. Přemysla Otakara I.) dobyl pobřeží baltského od *Holštýna po Estonsko*, ač jen na čas. Zákoník říšský sepsán. Po † Valdemara II. nepořádky v říši Dánské.

Norsko.

1151 Křesťanství upevněno založením *arcib. Drontheimského*.

1223 **Hakon V.** učinil konec rozepřím o trůn, tím že provedl u stavův dědičnost trůnu. *Bergen* prvním tržním městem Severu.

1262—1280 **Magnus VI.**

1. Zákoníkem říšským upevněn pořádek v zemi.
2. Zavedena nedilnost říše a poslušnost na trůně dle prvorozenství.

Švédsko.

Za válek občanských mezi *gothským* a *švédským* domem panovníckým poklesla moc královská a zmohla se moc šlechty a duchovenstva.

1250—1365 **Folkungové na trůně.**

1279—1290 **Magnus I.** zavedl pořádek právní v říši.

6. Poloostrov Pyrenejský.

(Sr. 173.)

1086—1266 **Války křížové ve Španělsku**, jichž se účastnili též četní dobrovolníci z Francie a střední Evropy (na př. Leopold VI., vév. rakouský).

1086 **Válka sevillská:** křesťané poraženi nedaleko *Salaky* (sr. 173).

- 1147—1149 **Válka lissabonská a almerijská:** *Lissabon, Almeria* na j. pobřeží nyn. Španělska a *Tortosa* při dolním Ebru od křesťanův dobytý (Alfons I. Portugalský a Alfons VI. Kastilský).
- 1150 Vznik řádův rytířských: *svatojakubský, alkantarský a kalatravský.**
- 1189—1196 **Válka kalatravská.**
- 1196 Křesťané poraženi na polích *Kalatravských* od *Mohadovců* (sektý, která učinila 1149 konec panství *Morabethův* v Marokku a ve Španělsku).
- 1212 **Válka toloská:** *Mohadovci* poraženi od křesťanův u *Tolosy* severně od horního *Quadalquiviru*, tak že jejich nadvláda přestala býti uznávána i od emirův španělských.
- 1262—1266 **Válka granadská.**

Merinité, kmen arabský, jenž 1223 vyvrátil říši *Mohadovcův*, chtěli se pokusiti o obnovení vlády nad Španělskem. *Mahmud II., emír granadský*, dal však přednost *Alfonsovi X. Kastilskému*, zavázav se mu poplatkem za pomoc proti *Merinitám* poskytnutou.

7. Slované západní a východní. Uhry.

a. Slované polabští a baltiští.

(Sr. 174.)

- 1148 **Křížové tažení proti Bodričům a Luticům** návodem *Bernarda Clairvauxského* (sr. 187): v čele vév. saský *Jindřich Lev* a *Adalbert*, arcib. *hamburský*.
Ve vojště bisk. olomoucký *Zdik* a morav. kn. *Ota, Vratislav a Svato-
pluk. Niklot, kn. Bodričov*, uhájil se chrabře bojuje.
- 1157 **Lutici podmaněni úplně od markr. Albrechta Medvěda** (sr. 191). *Brandenburg* založen. Poněmčování Slovanův.
- 1160 † **Niklot** v boji proti *Jindřichu Lvovi* a spojeným s nim *Dánům*. Syn *Niklotův Pribislav* přijal křest a stal se knížetem říše Německé. Rod jeho panuje v *Meklenbursku* podnes.
- 1170 **Dánové podmanili osmi výpravami říši Ranskou**, jejíž knížata stala se jejich vasaly.
- 1181 **Bohuslav Pomorský** uznán od cis. *Fridricha Barbarossy* za *říšského vévodu*, čímž *Přední Pomorany* navždy *Polsku* odcizeny (sr. 180). Od konce 12. a zvl. v století 13. usilo-

*) *Sv. Jakub* (Santiago) na sz. Španělska v *Galicii, Alcantara* v *Estremaduře* nad *Tajem* nedaleko hranic portug., *Calatrava* na j. *Nové Kastilie* j. od *Toleda*.

PŘEMYSLOVCI. B. (Sr. 176.)

Přemysl Otakar I. 1197—1230.

m. Aděla Míšenská.

m. Konstancie Uherská

Vratislav
Míšenský. m. Valdemar
Dančků. 1230—1253

Vladislav,
markr. mor.
4224—4227

Přemysl,
mark. mor.
1228—1239

Anežka,
abatýse.

Anna,
m. Jindřich
Vratislavský.
Jitka,
m. Bernard
Korutanský.

Vladislav,
mark. moravský † 1247
m. Gertruda
Rakoušská.

Přemysl Otakar II.
1253—1278.
1. m. Marketa
Rakoušská.
2. m. Kunhata
Haličská.

Božena,
m. Ota
Branitorský.

Anežka,
m. Jindřich
Míšenský.

Filip,
patriar.
aquil.

Kunhata,
m. vév.
moravský.

Anežka,
m. Rudolf
Habsh.

Václav III.
1. m. Juta, dc. cis.
Rud. Habsh.
2. m. Eliška
Velkopolská.
1283—1306.

Mikuláš, vév.
opavský,
z Anežky, z rodu
Kuenringů,
nom. Od papeže
legátim. 1291.
Rod jeho vymrel
1591.

Václav III.
1305—1306
m. Viola
Těšínská

Anna,
m. Jindřich
Korutanský,
1307—1310

Eliška † 1330
m. Jan
Lucemburský
1310—1340

Marketa,
m. Polcslav
Lehn.

Anežka,
m. Jindř.
Javorský.

vali **Dánové** o nadvládu nad přímořskými baltskými Slovy, kteří pak hledali opory v říši Německé, čímž zánik jejich národnosti urychlen.

b. Země české.

(Sr. 179.)

1100—1197 Různice o trůn mezi Přemyslovci. Následky:

1. Do sporů vkládali se císařové německí a osobovali si při tom práva na Čechy, která jim dle předěšlých smluv nikdy nenáležela. 2. Moc knížecí byla otřesena, neboť v rozepřích mezi sebou musili se Přemyslovci ucházeti o přízeň úřednické šlechty, nechávali jí zvůli při správě země a odměňovali se jí darováním statků zemských, vlastního to podkladu moci knížecí. Moc šlechty jeví se hlavně na **sněmích** (veřejná hotovost; obecné berně a zákonodárství). 3. Správa země se zhoršila: rolník utiskován robotami, řemeslník a obchodník ochuzování poplatky. Svobodní majetníci půdy (zemané) dávali se proto raději v poddanost mocnějším velmožům.

1108 *Kníže Svatopluk* vyhubil *rod Vršovcův*, který do té doby zůstává v nedílnosti počítal do 3000 osob mužských (*Vršovec Mutina* obviněn ze zrady).

1125—1140 Soběslav I.

1126 **Císař Lothar** poražen u **Ohlumce** (sr. 191). V době potomní pomáhá Soběslav Lotharovi proti **Hohenstaufům** a pak císaři Konradovi III. proti **Jindřichu Pysnému**, začež dostalo se mu **dědičného úřadnictví říšského**, s kterým spojen byl vliv na volbu králů německých (sr. 199).

1140—1173 Vladislav II.

1142—1143 **Boj s knížaty moravskými.** (*Konrad Znojemský* zvolen od spiklencův za velké kníže).

1147 **Vladislav** účastní se druhé výpravy **křížové** (sr. 187). Za jeho nepřítomnosti vzpoura **Soběslava**, syna Soběslava I., jenž se chtěl stát knížetem. (Zajat a vězněn na *Přimdě* mezi *Domazlicemi* a *Tachovem*.)

1156 **Vladislav** obdržel od císaře **Fridricha I.** titul **královský dědičného** za pomoc při druhé výpravě do **Itálie**, kde

1158 *proslavil se Čechové při dobývání Milána.* (Přechod přes *Addu*. *Dacio*, vůdce *Milánských*, od *Vladislava* proboden).

1164 **Vladislav** proslavil se ve válce s *Řeky*, pomáhaje králi uh. *Štěpánovi III.* proti císaři byz. *Manuelovi*.

1173 **Vladislav** zřekl se trůnu ve prospěch syna svého **Fridricha** a uchýlil se do zátíší kláštera **Strahovského**, jež byl založil. To nebylo po chuti šlechtě, která nechtěla dopustiti stálého řádu, aby mohla nástupnictví učiniti od sebe závislým.

Proti *Fridrichovi* zvolen za knížete z *Přimdy* propuštěný **Soběslav**, jenž došel ochotné pomoci od císaře **Fridricha**, ale musil vzdáti se důstojenství **královského** a pomáhati císaři ve válkách v **Itálii**.

1174—1178 Soběslav II.

ujímal se lidu proti zvůli úřednické šlechty (zván posměšně *knížetem sešským*), která proto ochotně přijala knížete **Fridricha**, jenž v průvodu žoldníkův německých do země vtrhl a **Soběslava** přemohl.

1178—1189 Fridrich

utiskoval lid daněmi, aby sehnal sumu peněz, slíbenou císaři **Fridrichovi** za uznání své důstojnosti knížecí. Obecné nespokojenosti užili velmoži a zvolili **Konrada Otu Znojemského** za knížete (1182). Vypuzený **Fridrich** utekl se do **Němce**.

1182 **Císař Fridrich rovná v Řezně spor mezi Přemyslovci:** **Fridrich** měl býti opět knížetem v **Čechách**, kdežto **Konrad Ota** měl držeti **Moravu** jakožto **markrabství**, odvislé od císaře a nikoli od knížete českého.

1185 **Bitva u Loděnic** na **Moravě** vjv. od **Krumlova:** Poražený **Konrad Ota** uznal knížete **Fridricha** opět za svého vrchního pána. **Moravě** zbyl tedy z osudného toho sporu pouhý název **markrabství**. (Vojům českým velel bratr **Fridrichův Přemysl**.)

1187 **Císař Fridrich** pokouší se užití rozepří mezi knížetem **Fridrichem** a jeho bratrancem **biskupem pražským Jindřichem Břetislavem** k tomu, aby **biskupství pražské** vytrhl z moci knížat českých a učinil z něho duchovní knížectví říše **Německé**. Úsilí toto minulo se účinkem.

1191—1197 **Opětné různice** o **stolec knížecí** (viz rodokmen na str. 176).

1197 *Kníže Vladislav III. Jindřich* sestoupil pro dobro vlasti dobrovolně s knížecího stolce a přijal v úděl od staršího bratra a soupeře svého **Přemysla** **Moravu** s názvem **markrabství**.

1197—1230 Přemysl I., po německu nazýval se **Otakar**.

Bojův o nástupnictví mezi **Hohenstaufy** a **Welfy** použil **Přemysl** k obnově nezávislosti **Čech** od říše **Německé** a k opětnému získání názvu **královského**. Nejprv stranil **Filipu Svábskému**, pak (k žádosti **Innocence III.**) **Otovi IV.** a konečně dopomohl **Fridrichovi II.** k trůnu.

1212 **Bulla sicilská císaře Fridricha II.**, vydaná v **Basileji:**

1. **Králům** německým nenáleží míchati se do voleb knížat českých, než mají přestatí toliko na ztvrzení čili udělení léna. 2. **Knížatům** českým navrácen na všechny budoucí časy název **královský** (již 1204 od papeže **Innocence III.** bullou ztvrzený). 3. **Jedinou**

pojmností k říši Německé jest, stavěti 800 oděncův k cestám císařův do Říma, lze však panovníkům českým dle libosti se vyplatiti 300 hř. stf. K sněmům říšským měli býti povoláváni, byly-li konány na blízku hranic českých. 4. Císařové zřekli se práva udělovati investituru biskupům pražským, tak aby potom vykonáváno bylo od králů českých. 5. V náhradu za pomoc válečnou dány jsou Přemyslovi v léno četné hrady a statky v Míšni a v hořejší Falci.

1216 Přemysl dal zvoliti či vyhlásiti na sněmě zemském prvorozence Václava za budoucího nástupce v království, čímž starší zákon Břetislavův o nástupnictví zrušen a nastupování dle prvorozenstva vešlo v obyčej. (Rozhorlení proto *Depolitic* vystěhovali se ze země.)

Ztenčené důchody knížecí hleděl rozmnožiti v Čechách *Přemysl* a na Moravě *Vladislav Jindřich hromadným zakládáním měst* obyvatelstvem z ciziny (hlavně z Němec) přistěhovalým, jemuž musilo domácí obyvatelstvo, zchudlé útisky župního úřednictva, z podhradí a jiných vhodných míst ustoupiti. Přistěhovalé obyvatelstvo: 1. Bylo vymaněno z pravomocí úředníků župních a postaveno přímo pod vrchní moc královskou. 2. Smělo spravovati se právními obyčejí, jaké byly v krajinách, odkud bylo přišlo. Tím bylo i vyňato ze zákonodárství zemského. 3. Dostalo rozsáhlých výhod ku provozování obchodu a průmyslu (= práva městská). Stejně doby počalo osazování pomezího hvozdu osadníky německými.

1280—1283 Václav I.

udatný, ale národu svému vychovániím německým docela odcizený. V zakládání německých osad městských a vesnických se pokračuje o překot. Užívání jazyka německého dochází obliby též u šlechty, která hradům svým dává jména německá a dle nich se i nazývá. Turnaje do Čech zavedeny (*Ojír z Fridberka*).

1237 *Gertruda*, dědička panství Babenberského, zasnoubena královi *Vladislavovi*.

1241 *Mongolové*, pokusivše se darmo po bitvě u *Lehnice* nad *Katzbachem* v nyní pruském Slezsku vtrhnouti župou *Kladskou* do Čech, udeřili *Opavskem* na Moravu, kterou zpustošili (*Olomouc, Brno a Unčov* odolaly). Mezitím *Václav* sebral nové síly a, podporován jsa *Fridrichem Rakouským*, vtrhl do Moravy, kde

1241 v bitvě u *Olomouce* (*Jaroslav ze Šternberka*) *Mongolové* na hlavu od něho poraženi a k útěku do *Uher* přinuceni (vůdce jejich *Peta*). Útok *Mongolův* z *Uher* na *Rakousy* odvrátil král *Václav* dalším zbrojením (sr. 197).

1246 Královi *Vladislav* uvázal se po *Fridricha Bojovného* v dědictví *Babenberské*, ale zemřel již roku potomního. (Sr. 198.)

1248—1249 Královi *Přemysl* vzbouřil se proti otci, jenž vždy více v marnotratnosti si obliboval a milcům svým statky korunní rozdával a zastavoval. Válka skončila smírem. *Přemyslovi* bylo spokojiti se mark. *Moravským*.

1251 Stavové *rakouští* zvolili královi *Přemysla* za vévodu, kdežto šlechta *štyrská* povolala do země krále *uherského Bela IV.* Z toho

1252—1254 válka mezi *Čechy* a *Uhry*, která skončila se narovnániím v *Prešpurce*, zprostředkovaným pap. *Innocencem* (srov. str. 198).

1253—1278 Přemysl II. Otakar,

pvahy ušlechtilé, pilný v konání spravedlnosti, rozumný hospodář, milovník zevnějšího lesku, ostatně německým obyčejům oddaný v míře neméně než otec a děd jeho. Statky korunní ze zástavy přes nechuť panstva vypláceny, a zakládání měst jakož i zalidňování pomezího lesa obyvatelstvem německým dovršeno, čímž uvedena druhá národnost do země českých, a tudý i spor o užívání jazyka českého a německého ve veřejném životě — osudný to dualismus národností pro ostatní věky. Zvelebování obchodu, průmyslu a blahobytu zemského vůbec.

1255 Výprava do *Prus*, již podnikl *Přemysl Otakar* k žádosti *Innocence IV.* *Pohanští Prusové* poraženi a veliká část jich přijala křest. V této dobyté založeno město *Králavec*, jež *Otakar* odevzdal rytířům řádu německého (sr. 190). Sláva z tohoto tažení příčinou, že

1256 koruna císařská nabízena *Přemyslu Otakarovi* (arcib. *Kolinský* v *Praze*), již nepřijal.

1260 *Štyrané* vzbouřili se proti *Uhrům* a povolali za vévodu *Přemysla Otakara*. Válka z toho vzniklá skončila se

1260 bitvou u *Kressenbrunn* na *Moravském poli*, v níž *Uhři* poraženi na hlavu. (18.000 padlo na bojišti, 14.000 utonulo v *Moravě*. Na straně *Bely IV.* *Daniel Haličský*, *Boleslav Krakovský*, ano i chán *mongolský Burundaj*. *Vojska Belova* 140.000 m., *Otakarova* 100.000 m.) V (druhém) *míru prešpurském* musili *Uhři* odstoupiti *Štyrsko* *Otakarovi*.

1265—1267 Válka s *falckrabím Ludvíkem* a bratrem jeho *Jindřichem*, vév. *bavorským*. *Přemysl Otakar* dobyl města *Chebu* a okolí. (*Chebsko*.)

1269 *Přemysl Otakar* dostal se v držení *Korutan* a *Kraňska* dle smlouvy, ujednané 1268 s bezdětným bratrancem *Oldřichem*, vév. *korutanským* († 1269).

1271—1272 Válka s *Uhry*. *Přemysl* dobyl *Prešpurka* a *Nitry*, porazil krvavě krále *Štěpána V.* za *Mošoni* mezi *Litavou* a *Rabnicí*. *Uhři* musili se zřící všeho nepřátelství proti zemím *Otakarovým*.

- 1273 Volba Rudolfa Habsburského za krále v Němcích pomínutím hlasu krále českého. Z toho
- 1276 první válka s Rudolfem Habsburským a
- 1278 druhá válka s Rudolfem Habsburským. Přemysl Otakar poražen a zabit v bitvě na Moravském poli u Krutě (sr. 202).
- 1278—1305 Václav II.
- 1278—1283 Poručíkování Oty Braniborského.
- Ota Braniborský užil poručnictví k hrubému obohacení, opíraje se o žoldnéře z ciziny přivedené a o německé obyvatele měst královských, dychtící nabytí práv v řízení záležitostí zemských. Václav vězněn na *Bezděze* a pak odvezen do Brandenburku. (*Kunhuta*, matka Václavova, uprchla z *Bezděze* na Moravu a vešla pak v tajný sňatek se *Závišem z Falkenšteina*, někdejší odbojníkem proti králi Otakarovi.) Vzpouira českého panstva. Císař Rudolf způsobil narovnání (1281), dle něhož správa země v čas nepřítomnosti Otovy dána do rukou biskupa *Tobiáše* 1281—1282. Neúroda, hlad a mor v Čechách.
- 1283 Dvanáctiletý Václav, propuštěn byv z moci Otovy, upadl v nově
- 1283—1288 poručíkování *Záviše z Falkenšteina*, jenž jako otcím a nejv. hofmistr spravoval zemi ve jménu králově. *Záviš* a přátelé jeho obohacovali se na ujmu koruny, z čehož nová bouře v zemi. Když pak *Záviš*, pojav po smrti *Kunhuty*, zemřel r. 1285, za manželku *Juditu*, sestru uherského krále *Ladislava IV.*, působením císaře *Rudolfa* od dvora byl vzdálen a zabýval se záměry králi nepřátelskými, byl zajat (1288) a pak stat (na *Hluboké* sz. od *Budějovic* 1290). Od r.
- 1288 Václav rozvíjí znamenité vlohy své: Pokoj a bezpečnost pojištěny, důchody korunni zvelebyny. (Dolování na vrcholu svém. Ražen *dobrý a stálý* peníz, *stříbrný groš český* 1300). Přebytky vynakládány na zvelebování ústavův duchovních a na pěstování věd a umění. [Úmysl Václavův, *založiti vysoké učení*, nezdařil se pro revnivost panstva proti duchovenstvu]. Lesk dvora královského.
- 1289 *Kazimír, kn. bytomský*, maje rozepře s bratry dal se pod ochranu a v léno koruny České. Příkladem toho následovali 1291 i druzí tři jeho bratří: *kn. ratiborský, opolský a těšínský*.
- 1291 Václav, povolán byv na *velkoknížecí stolec polský*, uvázal se v *Krakovsko* a po přemožení *Vladislava Sieradzského* r. 1292 i v *Sandoměřsko*.
- 1298 *Chab a Mišeň* dány Václavu II. v zástavu za pomoc, kterou poskytl *Albrechtu Rakouskému* proti *Adolfu Nassavskému* (sr. 203).

- 1300 Václav povolán za panovníka *Velkopolska*, o něž po *† Přemyslava Velkopolského* (1296) strhly se tuhé boje mezi *Piastovci*. Václav přijal *Velkopolsko* z ruky *Elušky*, jediné dcery *Přemyslavovy*, již pojal za manželku, a dal se v *Hnězdně* korunovat za krále *polského*. *Sestý* pokus o založení *velké říše západoslovanské* (sr. 179).
- 1301 Po vymření rodu *Arpádova* přijal *Václav II.* nabízenou mu korunu *Uherskou* pro syna svého Václava (12letého), kterého s vojskem do země uvedl. *Chráněnc* papežův *Karel Robert z Anjou* musil utéci do *Chorvat*. *Králevec Václav* korunován v *Stol*. *Bělehradě* od krále *Uherského*. Spojení zemí českých, polských a uherských protivilo se císaři *Albrechtovi*, jenž tudíž vešel ve spolek s pap. *Bonifácem VIII.*, který korunu *Uherskou* i *Polskou* bral pod svou ochranu. (*Vladislav Lokietek* v *Rímě*. Sr. 178.) *Válka s císařem Albrechtem, papežem a jejich spojenci*.
- 1304 Václav II., znamená vrtkavost u věrnosti pánův uherských, odvezl *králevici Václava* i s korunou uherskou do *Čech*.

Král *Albrecht* vtrhl do *Čech* a oblehl *Horu Kutnou*, ale bitvy s Václavem se neosmělil a odtáhl spěšně a se škodou ze země.

1305—1306 Václav III.,

jinoch rozmařily a malátný, upustil od velkých záměrův svého otce. S *Albrechtem* učinil mír (*Chesko* a *Míšeň* mu vráceny) a korunu uherskou odevzdal *Otovi*, vév. *bavorskému*. Proti *Ladislavu Lokietkovi*, jenž se byl zatím *Polska* zmocnil, odhodlal se Václav k výpravě teprve po mnohém naléhání svých rádcův (hl. *Konrada*, opata *Zbraslavského*), ale byl na cestě do *Polska* zavražděn úkladně v *Olomouci* (4. srpna).

c. Polsko a Halič.

(Sr. 180.)

1139—1300 Malátnost říše Polské.

Zákon *starsinský* a s ním spojená soustava úřední měly pro *Polsko* neblahé následky: 1. *Říše Polská* rozdrobila se na četná a mezi sebou nesvorná úřední knížectví. 2. *Úřední knížata* hleděla vymknouti se z poslušnosti velkých knížat *krakovských* a o stolec *velkoknížecí* vedla ustavičné boje. 4. *Knížata dolnoslezská* odcizila se záhy národu svému, vcházejíce v přátelské svazky s králi *německými*, jichž pomoci se často dovolávala. K poněmčení *Slezska* přispělo pak zejména zakládání městských a vesnických osad, při čemž „*knížata Jindřich I. a Jindřich II.* (sr. 178) ani nepřestávali na zakládání nových vsí v lesích, nýbrž prodávali i staré vsi vyobcováním posavadního obyvatelstva osadníkům *německým*“. A *Jindřich IV.* dokonce, zřeknuv se všeho svazku s *Polskem*, přijal zemi svou v léno od krále *německého*.

1226 Konrad, kníže mazovský a kujavský, povolal proti pohanským *Prusům řád rytířův německých* (sr. 190) a dal jim krajinu *Chelmskou*. Za 50 let Prusové úplně podmanění a pokřtěni (sr. 215). Hromadné uvádění osadníků německých do země.

1240 Vpád Mongolův do Polska. Poláci poraženi u *Chmielnika* v nyn. ruském Polsku, v gub. Radomské; Krakov spálen.

1241 Knížata slezská poražena od Mongolův u *Lehnice* na místě, kde nyní ves *Wahlstatt*, *Jindřich II. Pobožný*, vkn. Vratislavsko-Krakovský, padl.

1241—1279 Boleslav V. Stydlivý, údělný kn. sandoměřský, velkým knížetem. Vrchní vláda nad údělnými knížaty neměla váhy. Hašteření knížat, drobení údělův. Kolonisace německá pokračuje, živel německý se vzmahá.

Po smrti Boleslava Stydlivého nastaly nové boje o stolec velkoknížecí, jež opakovaly se po † *Leška II.* (1279—1288) a dospěly vrcholu po † *Jindřicha IV.* (1289—1290). V čase tom od jedné části šlechty malopolské

1291 povolán král český *Václav II.* za velkoknížete. (Sr. 216.)

1300 Král *Václav* dal se v *Hnězdně* korunovati za krále polského. Po smrti jeho

1305 zmocnil se trůnu Polského *Vladislav Lokietek*, kníže sieradzský.

Halič,

t. j. východní polovice nyn. král. Haličského, byla údělným knížectvím ruským.

1052—1199 Rostislaviči (*Rostislav*, pravnuke Vladimíra Velkého).

Za *Vladimírka* († 1153) a syna jeho *Jaroslava Osmomysla* († 1187) zlatá doba Haliče. Sídlem knížat hrad *Halič* nad *Dněstrem*, dle něhož i celé knížectví nazýváno. *Vladimírem*, nehodným synem *Jaroslavovým*, vymřel rod *Rostislavičův*.

1199—1337 Romanoviči.

1199—1205 Roman, kníže vladiměřský,*) povolán za pána Haliče.

Slavný panovník, dobyl i *Kijera* a zval se samovládcem veškeré Rusi. Zůstavil dva nezletilé syny, *Daniela* a *Vasilka*, z čehož velké zmatky v Haliči i ve *Vladiměřsku*. Haliče zmocnili se na čas i *Uhrí* (*Innocenc III.* udělil 1214 *Kolomanovi*, synu *Ondřeje II.*, titul krále haličského a vladiměřského, jehož pak jali se užívat také králové uherští).

*) Vladiměř Volyňská nad *Lugem*, nedaleko jeho ústí do *Bugu*.

1229—1264 Daniel

dostal se k panství v Haliči, kdežto *Vasilko* podržel *Vladiměřsko*.

1241 Halič zpusťována od Mongolův.

1260 Vyjednávání s *Innocencem IV.* o spojení cirkve východní a západní. *Daniel* přijal od papeže důstojnost královskou. Z toho válka s *Mongoly*: *Daniel* přinucen k poplatku, vojenské pomoci a musil zříci se spolku s papežem.

d. Rusko a Litva.

(Sr. 182.)

1054—1169 Kijev sídlem velkých knížat. O stolec velkoknížecí vedeny stále boje mezi nesvornými údělnými knížaty. Z nepořádkův těchto těžili *turečtí Kumani* (Polovci), zaujímaví sídla *Pečeněhů*.

1113—1125 *Vladimír Monomach*, vnuk *Jaroslavův*, velkým knížetem. Vítězné boje proti *Polovcům*. Pokoj v říši obnoven, vzdorná údělná knížata držena na uzdě. Sepsány *první letopisy ruské* (připisují se snad mylně *Nestorovi*). Po † *Vladimírově* staré nepořádky obnoveny.

1169 *Ondřej Bogoljubský*, kníže *suzdalský*, dobyl *Kijeva* a přenesl sídlo velkoknížecí do *Vladiměře nad Kljazmou*, vsv. od *Moskvy*. *Kijev* stal se pouhým údělným knížectvím.

1169—1327 *Vladiměř* (nad *Kljazmou*) sídlem velkých knížat.

1224 Knížata ruská poražena od Mongolův nad *řekou Kalkou* při moři *Azovském*. (V čele Rusův kn. *Mstislav Mstislavič Haličský*).

1237 *Chán Batu* vtrhl *Rjazaňskem* na *Rus*: velký kníže padl v bitvě nad ř. *Siti* v nyn. gub. *Tverské*. *Moskva*, *Vladiměř* nad *Kl.*, *Kijev* a j. města pobořena. Knížata ruská od *Dněpru* na východ musila se pokoriti *chánu Zlaté (Kypčacké) Ordy*, sídlícímu nad dolní *Volhou* v *Saraji*.

1237—1481 Rusko pod nadvládou Mongolův.

Litva.

Litevští kmenové na *baltském* pobřeží bydlicí upadli v 13. stol. v porobu řádu rytířův německých (sr. 218) a ř. rytířův *Bratří mečových* (zváni též rytíři *Krista*). Tito zmocnili se *Kuronsku*, *Estonsku* a *Livonsku*, onino *Prus*. Řádové oba byli původu německého a jali se zemi poněmčovati.

Litvany *nitrozemské* spojil v jednu říši *Ringold* († 1240). Syn jeho

1240—1263 **Mendog Mindov**

šířil panství na území ruském, nájezdy Mongolův se slaběním, dobyv *Vítěbska* a *Smolenska*. Snahy jeho o zavedení řádův křesťanských potkaly se s velkým odporem a byly bezvýsledny.

e. Uhry.

(Sr. 182.)

Po **† Kolomanově** (1114) nastaly dlouhé rozpře nejprv mezi petomky Kolomanovými a Almošovými (viz rodokmen st. 181) a pak mezi Almošovci samými. **Následky**: 1. Řekové vkládali se do rozpře těchto na úkor Uher (zabrali *Srém* a *Dalmatii*). 2. Benátčané zmocnili se Zadru. 3. Polovci a Pečeněnové pustošili Sedmihradsko. 4. Slechta obohacovala se statky korunními a vytrhovala se vždy více z poslušnosti, uvozujíc při tom lid v tužší poddanství. — Do zpustošených krajin sedmihradských (*Siběňské* a *Bystrické*) uvedeni jsou od Geysy II. osadníci němečtí. (Stejně doby vzaly počátek i osady německé v stolici Spišské.)

1173—1196 **Bela III.**,

panovník výtečný. Země uvedena v pořádek, důchody korunní zvelebeny. Řekům odňaty *Dalmatie* a *Srém* (1180—1182) a na Benátčanech dobyt *Zader* (1181).

1196—1204 **Emerich**, syn Bely III.

Stálé spory s bratrem *Ondřejem*, jenž zmocnil se Chorvatska a Dalmatie jakožto údělu.

1202 Benátčané zmocnili se pomocí křižákův *Zadru* (sr. 188).

1205—1235 **Ondřej II.**,

panovník marnotratný a dobrodružný. Výprava do Palaestiny minula se účinkem (sr. 189), taktéž nezdařil se pokus e uvedení syna krále Kolomana v panování nad Haličí (sr. 218). V Bosně válčeno proti Bogomilům, sektě, která rozšířila se z říše Byzantské hl. mezi Slované balkanskými.

Nepořádky v zemi příčinou velké vzpoury zemaustva, v jehož čele postavil se králevic **Bela**. Válka mezi otcem a synem urovnána prostřednictvím legata papežského, načež

1222 vydána zlatá bulla: 1. Odcizené neb bez zásluh darované statky korunní měly býti vráceny. 2. Sněmu zemskému (magnati a zeman), jenž má býti svolán aspoň jednou v roce, náleží povolovati berně a hotovost zemskou. 3. Soudnictví a mincovnictví upraveno. 4. Udělování županství a jiných úřadův dědičně zakázáno. 5. Právo insurrekce v případě, že by král porušil ustanovení v zlaté bulle uvedená.

1235—1270 **Bela IV.**

1239 Kumanům (král *Kuthen*), prchajícím před Mongoly, poskytnuto v Uhrách útočiště.

ARPÁDOVCI A ROD ANJOU V UHRÁCH. B. (Sr. 181.)

Ondřej II.
1205—1235

Koloman,
kr. haličský † 1240,
m. Salomena, dc. Leška Bílého.

Štěpán,
m. Thomasina Maurocen,
šlechtična benátská.

Anna,
m. Rostislav Matislavič
syn Michala Vsevolod. Kijevsk.

Alžběta,
m. Jindřich Bavorský.

Bela † 1272
1. m. Přemysl Ot. II. Český.
2. m. Závís z Falkenšteina.

Ondřej III. Benátčan.
1290—1301.
Poslední Arpádovec.

Štěpán V.
1270—1272,
m. Alžběta Kumanáská.

Ladislav IV. Kumanáský
1272—1290,
m. Alžběta, dc. Karla I. Neap.

Judita,
m. Závís z Falkenšteina.

Karel Martell, protiférál uh., † 1205,
m. Klementína, dc. Rudolfa Haabs.

Karel Robert I. 1308—1342,
m. Alžběta, dc. Vladislava Lokietka.

Robert, král neapolský.

Ladislav Veliký, kr. uh. a od r. 1370 též polský.
1342—1382.

Ondřej † 1345,
král neapolský.

- 1241 **Mongolové pod Batuem vpadli do Uher:** Bela IV. poražen nad ř. Slanou, pobočkou Tisy z pr. bř., načež všechny země uherské popleněny.
- 1242 **Smrt čingischana Oktaje a rozepře o nástupnictví** přiměly *Batua* k návratu do Asie.
- Pořádání říše a uvádění německých osadníků do zpusťovaných krajín. (*Brašovsko* v Sedmihradsku osazeno Němci již za Ondřeje II.)
- 1246 **Válka s Frídřichem Rakouským, jenž v bitvě nad ř. Litavou poražen a zabit.**
- 1251 **Bela IV. povolán od šlechtý štyrské za vévodu, což vedlo k válkám s Čechy (sr. 215).**
- 1260 **Bitva u Kressenbrunnu (sr. 215).**
- 1270—1272 **Štěpán V., syn Bely IV.**
- 1272—1290 **Ladislav IV., syn přešlého,** upadl v nenávisť šlechty pro náklonnost ke Kumanům (sr. 221). Zmatky v říši: *Ivan Kysecký* zmocnil se panství nad krajínou při jezeře Neziderském, *Matouš Čák* vládl na Slovensku. Po zavraždění Ladislavově
- 1290—1301 **Ondřej III. králem. Poslední Arpádovec.** Proti němu, poněvadž pocházel z nerovného manželství (sr. 221), zdvihl nároky na korunu Uherskou král něm. *Rudolf I.* [Bela IV. za vpadu mongolského poddával se v manství císaři Frídřichu II., když by mu přispěl ku pomoci] a papež *Mikuláš* (sr. 182). *Rudolf* udělil Uhry synu *Albrechtovi*, papež *Karlu Martellovi Neapolskému*, a když 1295 zemřel, synu jeho *Karlu Robertovi*. *Albrecht* přemožen, *Karel Robert* udržel se jen v Chorvatsku.
- 1301—1304 **Králevis český Václav v Uhrách (sr. 217).** Po odvedení jeho z Uher nabyt za krátko *Karel Robert* všeobecného uznání za krále. (Nápadník trůnu *Ota, vév. bavorský*, opustil zemi r. 1308).
- 1308—1382 **Králové z rodu anjouského.**

8. Země balkanské.

- a. Říše Byzantská.
(Sr. 183.)

1057—1204 Komnenové.

Za prvních Komnenův úpadek říše: Slované se bouřili, Malá Asie stala se kořistí seldžukovských Turkův, Pečeněhové a Kumani vpadali do Zádunají, a Normani, opanovávše dolní Itálii, znepokojovali i břehy balkanské.

1081—1118 **Alexius I.,**

statečný panovník, povznesl říši z úpadku. Pořádek v zemi, blahobyt. Sr. 186.

1148—1180 **Manuel I.**

Vynikal osobní udatností a zjednal říši velké moci, vkládaje se ve spory uherské (zde nabyt Srému a Dalmatie. Sr. 220), srbské a italské. Nezletilý syn jeho *Alexius II.* (1180—1183) byl svržen a zavražděn od strýce svého *Andronika* (1183—1185), jenž pro ukrutnost a přisnost návodem *Isáka Angela*, příbuzného Komnenův, svržen od luzy a umučen.

1185—1195 **Isák II. Angelos, panovník zženstlý.**

1186 **Bulhaři vyprostili se z poddanství byzantského.**

1195 **Isák II. svržen a oslepen od bratra svého Alexia III.**

1195—1203 **Alexius III. (Sr. 189.)**

1204—1261 Císařství Latinské.

Baldwin Flanderský povýšen za císaře. Vládl nad Thrakií. Pobřeží od Dubrovníka po Bosporus s Moreou a ostrovy dostaly se Benátčanům. Jim náležely též 3 okresy v Cařihradě a výhradné právo obchodu. O ostatek říše podělili se nejpřednější vůdcové výpravy pod rozličnými manskými tituli. (*Království Solunské* markraběte montferratského *Boniface*, *vévodstvo Athenské, knížectví Achajské* a j.). Nespokojenost lidu, jenž nemohl se správiteli se zřízením lenním a s obřady latinskými, násilně mu vnučovanými, nevěrnost vasalův a vznik panství řeckých zárodkem úpadku říše. Panství řecká byla: *Knížectví Epirské* (zakl. *Michal Komnenos*), *císařství Trapezuntské* (zakl. *Alexius*, vnuk *Andronika I.*; trvalo 1205 až 1461), *císařství Nicaejské* (zakl. *Theodor Laskaris*, zeť *Alexia III.*).

Císařství Latinské.

1204—1205 **Balduin I. Zemřel v zajetí bulharském.**

1205—1216 **Jindřich, bratr Balduinův, vládl moudře. Mír s Bulhary.**

1216—1219 **Petr z Courtenay, příbuzný přešlých, upadl na cestě do Řecka v zajetí, v němž zemřel. Po dvouletém bezvládlí zvolen bratr jeho**

1221—1228 **Robert z Namuru, jenž o říši se nestaral.**

1228—1237 **Jan Briennský, býv. král jerusalemský.**

1237—1261 **Balduin II., syn Petra z Courtenay, vládl malomocně, až konečně vypuzen.**

Císařství Nicaejské.

1205—1222 **Theodor Laskaris vládl z počátku pouze nad 3 městy, však časem opanoval celou západní polovici Malé Asie. Zeť jeho**

1222—1255 **Jan Vataces zmocnil se ve spolku s Bulhary Epiru a říše Solunské (Makedonie a Thessalie).**

1255—1259 **Theodor II., syn přešlého, zůstavil po sobě nezletilého syna Jana, jemuž od šlechty ustanoven za poručníka Michail Palaiologos, potomek starého šlechtického rodu řeckého. Tento spoléhaje na lid a na vojsko dal se 1260 provolati za císaře, načež spojiv se s Janovany**

1261 dobyl císařství Latinského.

1261—1453 Palaiologovci v obnovené říši Byzantské.

b. Bulharsko.

(Sr. 184.)

1018—1186 Bulharsko pod nadvládou řeckou.

1186 Udatní bratři, **Asén** a **Petr**, vyprostili Bulharsko ze jha řeckého a prohlásili se **cary bulharskými** sídlem v **Trnově**. Za rozbrojů mezi bojary byl **Asén** 1195 zavražděn a rok později i **Petr**. Nastoupil třetí bratr

1196—1207 **Kalojan**,

jenž na Řecích dobyl vnitřní Makedonie s Ochridem a od papeže **Innocence III.** přijal korunu král. Latinové považovali jej za usurpatora provincií byzantských, ale

1205 v bitvě u **Adrianopole** cis. lat. **Baldwin** poražen, zajat a popraven. Brzo potom **Kalojan** zavr. při obléhání **Solunu**, načež zmocnil se trůnu sestřenec jeho

1207—1218 **Boril**, před nímž dědic trůnu, **Jan Asén**, syn cara **Aséna**, prchl na Rus. Války s Latiny, později mír. R. 1218 **Boril** od Jana **Aséna** v **Trnově** obležen, zajat a oslepen.

1218—1241 **Jan Asén II.**

povznesl říši na vrchol moci: Bulharsko dotýkalo se opět tří moří, Černého, Aegejského a Adrijského. Po smrti **Asénově** úpadek říše. Vnitřní rozbroje příčinou, že

1280—1295 **Mongolové**, ve Valašsku kočující, uvedli Bulharsko pod svou nadvládu, z níž vyprostěno bojarem **Theodorem Svetoslavem**, který je přivedl opět k pořádku a moci.

c. Srbsko.

(Sr. 184.)

1159—1367 Rod **Nemanjův**.1159—1195 **Štěpán Nemanje**,

rodem z Dukly v zupě **Zetské**, položil základ k sjednocení státu **Srbskému**. Řekům odňal pomorí **Adrijské** s **Kotorem** a **Skadrem** a mnohé krajiny v pohoří **Moravy**. Prátelecké a obchodní smlouvy s **Dubrovčany**. V **Bosně** stal se r. 1180 **Kulin** banem, jenž zemi z odvislosti **Srbska** vytrhl.

1195 **Štěpán** vzdal se vlády, uchýlil se do kláštera **Chilandarského** na hoře **Athosu**, který vystavěl. Syn jeho

1195—1227 **Štěpán Prvověncaný**, sídlem v **Rase** (nyní **Nový Pazar**),

1217 dosáhl *koruny královské* od papeže **Honorie III.** R.

1222 korunován po druhé dle obřadu řeckého od bratra **Sávy**, prvního arcibiskupa **srbského**, jenž zřídil zemskou hierarchii a staral se o povznesení duševního vzdělání.

1280—1321 **Štěpán Uroš II.**, přijímám **Milutin**, dobyl **Albanie** a severní **Makedonie** a získal na čas i **Bosnu**. Dobytí **Bulharska** zabráněno zakročením **Mongolův**.

d. Bosna.

1180—1204 **Kulin**

neodvislým banem (viz 224). Obchodní smlouva s **Dubrovčany** privilejem jim daným r. 1189, jenž jest nejstarší zachovanou listinou **jihoslovanskou**. Sekta **Bogomilův**, podporovaná **Kulinem**, se vzdává. Doba **Kulinova** jest **Bosňanům** dobou zlatou. V druhé polovici 13. století upadla **Bosna** v závislost **Uher** a na čas i **Srbska**.

9. Země asijské a africké.

(Sr. 185.)

1202—1227 **Temudžin**, velký chán **mongolský** (**čingischan**), byv povolán od císaře **Jižní Číny** proti **Tatarům** (sr. 162), tyto sice porazil, ale pak **Jižní Čínu** sám si podmanil, načež vrátil říši **tureckých Chovaresmovců** (sr. 185), opanoval *západní krajiny asijské* s **Kavkazskem** a vtrhl do **Rus**, kde

1224 knížata **ruská** poražena nad ř. **Kalkou** (sr. 219).

1227—1241 **Oktať**, nástupce **Temudžinův**, zmocnil se **Číny** až po **Jang-tse-Kiang**. **Bratovec** jeho **Batu** vyslán na výboje do zemí **západních**.

1237—1240 **Mongolové** podmanili si **Rusko**.

1240 Vpád **Mongolů** do **Polska**.

1241 Bitva u **Lehnice**.

1241 Vpád **Mongolů** do **Moravy** (bitva u **Olomouce**) a do **Uher** (bitva nad ř. **Slanou**).

1242 Smrt **Oktaťova** přiměla **Batua** k návratu. Rozepře o nástupnictví.

1256—1290 **Kublaj čingischanem**.

1258 **Chalífát Bagdádský** vyvrácen a tím učiněn konec duchovnímu středisku **islamu**. Podmanění **Číny** dokonáno po patnáctiletém boji. **Peking** sídlem **velkých chánů**.

1264—1368 **Čína** pod nadvládou **mongolskou**. **Kublaj** hledí se s lidem svým přizpůsobiti vzdělanosti **čínské**, o zvelebení **Číny** stará se **otcovsky**, vynikající mužové povoláváni ke dvoru (mezi nimi **Benátčan Marco Polo**, přítel a životopisec **velikého chána**).

Po smrti Kublajově rozpadla se veleříše Mongolská v následující chanaty: 1. Kipčák čili Zlatá Orda nad Volhou. 2. Nogaaj při moři Černém a Chvalinském. 3. Gagataj v zemích turanských a v Turkistanu. 4. Iran, k němuž náležely také části Malé Asie a Syrie. 5. Čína.

V Africe vyvrácena říše egyptských Fatimovců Saladinem, synem Ejubovým (sr. 187). *Ejubovci* podlehl 1250 tureckým Mamelukům (1250—1517). V Marokku vzniklo 1070 panství *Morabethův* (sr. 173), jež 1149 vyvráceno *Mohadovci* (sr. 210). Tito podlehl 1223 *Merinitům*, jejichž panství rozpadlo se ve 13. století na *Magrab* (Marokko) — 1550; *Tlemsen* čili panství Zianovců (Alžír) — 1516 a *Tunety* pod žezlem Abuhafců — 1518.

IV. Od konce válek křížových až po objevení Ameriky (1291—1492).

1. Německo.

(Sr. 203.)

1308—1313 Jindřich VII., hrabě lucemburský, zvolen za krále.

Rodem byl více Francouz než Němec. Soupeřem při volbě byl mu *Fridrich Rakouský*, jehož volbu zamezili hl. kurfirstoví duchovní, nechtějící dopustit nové dědičnosti důstojnosti císařské. Též Filip IV. Francouzský ucházel se o zvolení bratra svého *Karla z Valois*.

1309 Lesním krajinám švýcarským potvrzena bezprostřední podřízenost říšská bez ohledu na nároky domu habsburského ke krajinám těm (sr. 203).

1310 Syn Jindřichův Jan zasnouben ve Špýru s Eliškou Přemyslovnou a uveden do Čech, odkud bylo *Jindřichovi Korutanskému* uprchnouti.

1310—1313 Jindřich VII. vypravil se do Itálie, chtěje obnoviti panství císařské. Po tuhých bojích v Itálii horní a střední došel korunování v Římě (1312) od legata z Avignonu vyslaného; ale když udeřil i na *Neapolsko*, stojící pod ochranou stolice papežské, byl dán do klatby. Náhlá smrt císařova předešla další spory. Od jedné strany kurfirstův zvolen nyní za krále německého

1314—1347 Ludvík, vévoda bavorský, kdežto od strany druhé

1314—1330 Fridrich Sličný, vévoda rakouský.

1314—1325 válka o korunu. Na straně bavorské král český Jan a lesní krajiny švýcarské, jimž Ludvík potvrdil nezávislost od Habsburkův. Fridrichovi pomáhá uherský král Karel Robert.

1315 *Leopold*, udatný bratr Fridrichův, poražen od Švýců na hlavu u *Morgartenu*, svahu horského jv. od jez. Egerijského a s. od Schwyzu. Po bitvě ztvrdily Lesní krajiny švýcarské svůj „věčný spolek“ úmluvami v *Brunnen*u při jez. *Vierwaldstättském*. V pol. 14. stol. náleželo ke spolku Švýcarskému osm krajin: *Schwyz, Uri, Unterwalden, Luzern, Curych, Glarus, Zug a Bern*.

1322 Bitva u Mühlendorfu nad Innem jv. od Landshutu: Fridrich poražen a zajat od Ludvíka a uvězněn na hradě *Trousnici* v Horní Falci nad r. Přimdou nedaleko hranic českých. Bratra jeho Jindřicha odvedl král Jan na *Křivoklát* sz. od Berouna. Znepráteleň s papežem a s králem českým Janem*) přimělo konečně Ludvíka k smlouvě s Fridrichem (1325), kterou umluveno společné panování, ač skutkem ponechán Fridrichovi jen pouhý titul královský († 1330).

V Itálii pokoušel se *Ludvík* obnoviti císařskou moc, což vedlo ke sporu s papežem *Janem XXII.*, jenž proto naň vynesl klatbu. Ludvík přitáhl do Itálie, dal se 1328 v Římě od šlechty korunovati a způsobil, že zvolen *Mikuláš V.* protipapežem. Klatba papežská minula se v Němcích na ten čas účinkem, ale i úspěchy Ludvíkovy v Itálii neměly trvalého výsledku. R.

1335 zemřel vév. korutanský Jindřich, bývalý král český *Korutany* a *Kraňsko* dostaly se Habsburkům (sr. 203) kdežto *Tyrolsko* podržela dcera Jindřichova *Marketa Maultasch* provdaná za *Jana Jindřicha*, syna kr. českého Jana

1338 Na sjezdě kurfirstův v Rhense na l. bř. Rýnu j. od ústí Lahny vyhlášena zásada, že *rádně zvolenému králi německému* přísluší *hodnost císaře římského* i bez potvrzení (korunování) papežského.

1341 *Marketa Maultasch* zapudila od sebe Jana Jindřicha a nedbajíc klatby papežské vešla v manželství s *Ludvíkem Braniborským*, synem císařovým. Z toho nové nepřátelství mezi králem českým Janem a cis. Ludvíkem.

(*Albrecht II. Rakouský* přičinil se o církevní uznání sňatku, začež *Marketa* v době pozdější ustanovila dům rakouský svým dědicem, když by syn její *Menhard* nezanechal zákonnitého potomka.)

1346 Král český Jan smluvil se v Avignoně s Klimentem VI. o *zvolení* syna svého *Karla za protikrále v Němcích* (tři kurf. duchovní, vév. saský a král český). Nová válka o trůn překažena náhlou smrtí císaře Ludvíka (1347).

*) *Markr. Braniborského*, uprázdněného vyměněním rodu askansko-anhaltského, neudělal Ludvík, jak slíbil, králi Janu, nýbrž nejst. synu svému Ludvíkovi (1323), který je pak zaměnil za Bavorsy s bratry svými Ludvíkem Římanem a Otou.

1347—1437 Králové němečtí z rodu Lucemburského.

1347—1378 Karel IV.

Strana bavorská zvolila sice za protikrále hr. Günthera ze Schwarzburku, ale tento † krátce po volbě. Karel IV. upustil od marných snah králů německých o panování v Itálii a spokořil se pouhým uznáním práv císařských (1355 korunován v Římě). V Burgundsku dal se sice též korunovat, ale odevzdav vikářství říše koruninnému princí francouzskému, zřekl se tím takměř panství nad zemí ve prospěch Francie. V Německu postaral se o pořádek, vydav na sněmích říšských v Norimberce a Metách zákon zv.

1356 zlatá bulla (tak nazv. dle zlatého pouzdra pečetního):

1. Volba krále přiřčena 7 kurfirstům (sr. 199). Místo volby Frankfurt nad Moh. Při volbě rozhoduje většina hlasů. Právo voličské náleží držitelí země kurfirstské, která jest nedílná a neprodajná. 2. Kurfirstům přiřčena všechna práva svrchovanosti ve vnitřní správě jejich zemí. 3. Samostatnost koruny České poznovu zabezpečena na základě priv. císař. Fridricha II. (sr. 213). 4. Jülich a Lucemburk povýšeny na vévodství. 5. Prohlášen zemský mír, t. j. rozličná nařízení k zachování veřejné bezpečnosti a k hájení práv méně mocných stavů proti mocnějším.

1359 Karel IV. zneprátelil se se zetěm svým Rudolfem IV.

Rakouským (sr. 200), jenž od nastoupení svého začal si osobovati rozličné titule a přednosti před jinými knížaty německými, kterých jemu Karel jakožto císař trpěti nechtěl (sr. 193). [Rudolf IV. byl panovník výtečných darů ducha, napodobuje zejména v podporování věd a umění tchána svého. Založil universitu ve Vídni (1365) a položil základ k velkolepému chrámu sv. Štěpána ve Vídni]. Spolek Rudolfa s Ludvíkem Bavorským a Eberhardem, hr. württemberským, směřoval k sesazení Karla a zvolení nového krále.

1361 Eberhard Württemberský poražen od Karla IV. u Schorndorfa vsv. od Stuttgartu. Rudolf přinucen pokořiti se císaři. Téhož r. † Ludvík Bavorský a za nedlouho i syn jeho a Markety Maultasch Menhard, načež dle smlouvy dědičné (sr. 227)

1363 Rudolf IV. Rakouský uvázal se v držení Tyrolska. Téhož r. učinil Rudolf IV. dědičnou smlouvu s bratry gorickými. V téže době vešel ve smlouvu dědičnou císař Karel IV. s bezdětnými držiteli marky Braniborské a vyplatil ihned Dolní Lužici, ke Braniborsku náležející, ze zástavy u mark. míšenského a udělil ji v léno testí svému Bolkovi Svidnickému, po jehož smrti (1368) dostala se zároveň s knížectvím jeho Svidnickým a Javorským*) ke koruně České. Ostatní knížata slezská přišlušela ke koruně České již z časů krále Václava II. a Jana.

*) Javor mezi Svidnicí a Lehnicí.

1366 Dědičná smlouva s Čechy a Rakousy se svolením stavů obou zemí. [Karel IV. vzal v ochranu bratry Rudolfa IV. († 1365), Albrechta a Leopolda, proti králi uherskému Ludvíkovi. Rod Habsburský rozdělil se o něco později (1379) ve dvě větve, albrechtovskou a leopoldovskou. Sr. 201.]

1373 Karel IV. uvázal se v držení Braniborska. (Ota chtěje se pomocí Uhrův ze smlouvy dědičné vyprostiti, musil se panství svého odříci. Bratr jeho Ludvík † již 1364.)

Pokoj a pořádek v říši Německé byl rušen stálým nepřátelstvím mezi mocnými knížaty říšskými, rytířstvem a městy. Městské spolky (sr. 196): v pol. 13. stol. zal. 1. Spolek měst rýnských (Mohuč, Worms, Strassburk, Basilej, Frankfurt, Norimberk, Rejno a j.) a 2. Spolek měst švábských. O něco málo dříve, r. 1241, zal. 3. Hansa. V pol. 14. stol. náleží ke spolku tomuto 90 měst. rozptýlených od ústí Šeldy až po Estonsko. Též mnohá města v nitrozemí k němu náležela (Magdeburk, Berlín, Toruň). Rozdělen byl zprvu na tři, pak na čtyři kraje, jichž hl. m. slula „Quartierstädte“: 1. Kraj prusko-livonský (Gdansk). 2. Kraj vendický (Lubek). 3. Kraj saský (Brunšvik). 4. Kraj vestfálský (Kolín n. R.). Sídlem spolkovým Lubek. Hlavními stanicemi obchodními Novgorod, Stockholm, Visby na Gothlandě, Bergen v Norsku a Londýn.

1361—1362 Válka Hansy s Valdemarem IV., kr. dánským. Kodaně od Hanseatův sice dobytá a popleněna, ale u Helsingborgu v jz. cípu Švédska zůstal Valdemar vítězem.

1367—1370 Druhá válka Hansy s Valdemarem IV., jenž obrácen na útěk. Kodaně, Helsingör naproti Helsingborgu na Seelandě a j. m. dobytá. Mír stralsundský slavný pro Hanseaty.

Proti mocné šlechtě říšské a spolkům městským zakládány byly od rytířstva ve Švábsku, Francích a na Rýně šlechtické spolky (der Löwenbund, der St. Georgsbund, die Schlegler).

1376 Králevic Václav, syn císaře Karla IV., zvolen za krále římského.

1377 Bitva u Reutlingenu jvv. od Stuttgartu za Neckarem: Spolek měst švábských porazil na hlavu Ulricha, syna Eberharda Württemberského. (Tento nazýván též „Greiner“ aneb der „Rauschebart“).

R. 1376 přisedlil k domluvám císaře Karla IV. Řehoř XI. z Avignonu do Říma. Když pak již 1378 zemřel, odtrhli se někteří kardinálové, větším dílem rodilí Francouzi, od nově zvoleného papeže Urbana VI. a zvolili papežem Klimenta VII., jenž bytoval se v Avignoně.

1378—1417 Rozkol v církvi: dva papežové, jeden sídlem v Římě, druhý v Avignoně.

1378—1419 Václav, syn císaře Karla IV., králem německým.

1379 Na sněmě říšském ve Frankfurtě provedl Václav jedno-
svorné uznání Urbana VI. (Po jeho † zvolen v Římě Bonifác IX. a v Avignoně po † Klimenta VII. Benedikt XIII.).

- 1382 Terst vyprostil se z nadvlády Benátčanů a dal se v panství rakouské s výhradou samosprávy zemské. Porádek v říši ohrožen stálými nepokoji ve *Švábsku* a *Francích*, ač Václavem 1384 mír zemský na dobu 4 let prohlášen.
- 1386 Bitva u Sempachu sz. od Luzernu, v níž Leopold Rakouský od Švýcarův na hlavu poražen a zabit. (Pověst o *Arnoldovi z Winkelriedu*.) Po umluveném příměří poraženo vojsko, vyslané od Albrechta, poručníka synů Leopoldových (sr. 201.).
- 1388 v bitvě u Nafelsu nad Linthem, nedaleko vtoku jeho do jez. Wallenského: Habsburkům zůstalo ve Švýcarsku toliko *Aargavsko* a *Thurgavsko*. Švýcaři dali si pevnější organizaci (der Sempacher Brief“ 1393). *Appenzell* přistoupil ke spolku.
- Téhož r. poražena města švábská od Eberharda Würtemb. u *Döffingenu* jz. od Stuttgartu a města rýnská od Ruprechta Falckého u Wormsu, čímž převaha šlechty nad městy opět zjednána.
- 1389 Václav prohlásil na sjezdě knížat v *Chebu* nový mír zemský na dobu 6 let. Bouře panstva českého odvracely Václava v letech potomních od záležitostí říše Německé, což bylo *Ruprechtu Falckému* záminkou k piklům proti králi. Nebezpečí pro Václava vzrostlo, když sobě zneprátelel *Bonifáce IX.*, vyjednáváje s Karlem VI. Francouzským o odklizení dvojice papežské v tom smyslu, aby oba papežové zřekli se důstojenství svého a aby na místo jich zvolen byl papež nový.

1400—1410 Ruprecht Falcký protikrálem.

Volbu způsobil Bonifáce IX., jenž mu naklonil kurfirsty duchovní. Válka mezi Václavem a Ruprechtem. Tento poražen na výpravě do Itálie u *Brescie* z. od jez. Gardského r. 1401 od *Jana Galeazza Visconti*, vévody milánského a spojení Václavova. V *Marbachu* nad Neckarem s. od Stuttgartu ujednán r. 1405 protifalcký spolek knížat a měst německých ke prospěchu kr. Václava. Rok před tím † Bonifáce IX., načež papežem *Řehoř XII.*

1409 Sněm církevní v Pise, svolaný sbory kardinálskými proti vůli obou papežů: 1. Řehoř XII. (Řím) a Benedikt XIII. (Avignon) prohlášení za sesazený a zvolen *Alexander V.* 2. Opravy církevní odloženy k příštímu sněmu církevnímu.

Řehoř XII. vypuzen sice z Říma, ale došel ochrany u krále neapolského Ladislava a v Němcích uznán od strany Ruprechtovy, kdežto Benedikt XIII. uchýlil se z Francie do Španěl. R.

1410 zemřel *Ruprecht Falcký*. Stoupenci jeho přistoupili k volbě nového krále, ale nejsouce svorní rozdělili se na dvě strany: od jedné zvolen *Sigmund Uherský*, bratr Václavův, a od druhé *Jošt Moravský*, bratranec Václavův. Jošt † 1411, a se Sigmundem smluvil se Václav o korunu Německou tak, aby Sigmund byl králem římským, kdežto důstojenství císařské mělo

býti zůstaveno Václavovi a o práva a důchody měli se oba dělití. Druhá, jednohlasná volba Sigmunda za krále římského ve *Frankfurtě*.

1411—1437 Sigmund císařem a spolu králem uherským a nápadníkem koruny České.

1413 Sigmund v Itálii, kdež přiměl *Jana XXIII.*,*) jenž byl z Říma od Ladislava Neapolského vypuzen, aby svolal

1414—1418 sněm církevní v *Kostnici*, jenž měl 1. odstraniti rozkol (3 papežové), 2. zavésti opravy církevní a 3. odkliditi spor Husův v Čechách (viz dějiny české).

1415 Císař Sigmund zastavil markrabství *Braniborské* příbuznému svému purkrabí norimberskému *Fridrichu z rodu Hohenzollernského*. R. 1416 povýšena *hrabata savojská* a 1417 *hrabata klevská* na vévody. (Vévodové *klevští* obdrželi na poč. novověku též *év. Jülichské*, k němuž náleželo i hrabství *Berg*).

1419—1436 Války husitské (viz dějiny české).

1438—1740 Císařové z rodu habsburského.

1438—1439 *Albrecht II.* Rakouský, zeť Sigmundův a nástupce jeho v *Čechách* a *Uhrách*. Zemřel na zpátečním tažení proti Turkům.

1440—1493 *Fridrich III.*,

poslední v *Římě* korunovaný (1452) císař německý, panoval chabě jak v Němcích tak i v dědičných svých zemích habsburských. *Aeneas Sylvius Piccolomini* (pozdější papež Pius II.) jeho rádcem.

V Německu ustavičné spory a války mezi stavy říšskými bez ohledu na císaře. 1440—1449 *válka Švýcarův s Curychem*, jemuž císař strnil, skončila se odtržením *spolku Švýcarského* od říše Německé. R. 1460 *válka* mezi *Albrechtem* a *Fridrichem Braniborským* a rodem *witteľsbašským* (Ludvíkem Bavorským a *Fridrichem Falckým*). *Jiří z Poděbrad* volán za prostředníka. Na sjezdu stran v *Chebu* 1461 vyjednáváno o zvolení *Jiřího* za krále římského jakožto pomocníka císařova, ale s úmyslu toho sešlo pro odpor strany *braniborské*, již císař strnil. Na slavném sjezdě v *Praze* 1463 (v srpnu) uspokojil *Jiří z Poděbrad* výpovědi svou obě strany, čímž mír zemský obnoven.

V zemích habsburských císař *Fridrich**)* poručníkem *Ladislava Pohrobka* (sr. 201), jehož nároků na korunu *Uherskou* a *Českou* hájila statečně matka jeho *Alžběta* († 1442). R. 1452 vzpouza panstva rakouského proti *Fridrichovi*: *Ladislav* vyprostěn z poručnické jeho vlády a správa země odevzdána výboru stavovskému (1453), v jehož čele *Oldřich Eicinger* a po jeho odstranění *Oldřich, hr. celjský*. *Ladislav* přijat za krále v *Čechách* a *Uhrách*.

*) Nástupce *Alexandra V.*, muž to, jenž svými nekázanými mravy byl pohoršením celému křesťanstvu.

**) Svým nástupcům udělil *hodnost arciknížecí* 1453.

Po jeho $\dagger$ 1457 nedovedl císař Fridrich uhájiti práv domu habsburského ani v Čechách ani v Uhrách. [Zde úmluvy dědičné s domem habsburským za Sigmunda]. O země rakouské po delším sporu narovnání, tak že Fridrich obdržel Dolní Rakousy, *Albrecht VI.* Rakousy Horní a *Sigmund Tyrolský* $\frac{1}{3}$ příjmů z obou zemí. R. 1459 císař Fridrich zvolen a korunován za krále uherského v bouři magnátův proti *kr. Matyášovi*, ale poražen u *Kyska* jíz. od jez. Neziiderského. *Jiří Poděbradský* zprostředkoval příměří, které dokončil papež *Pius II.* (1461), tak že císař vydal korunu uherskou za peněžitou výplatu, podržel titul krále uherského na čas života a po Matyáši a právních jeho potomcích vyhrazeno mu a jeho potomstvu nástupnictví v Uhrách. Od r. 1459 nové bouře panstva rakouského (malá péče o konání spravedlnosti, nová cla, lehká mince, loupežení rot žoldnérských), k němuž se přidal *Albrecht VI.* a měšťané vídeňští (1462), kteří císaře oblehli na hradě Vídeňském. *Jiří* z Poděbrad přispěl císaři na pomoc a způsobil narovnání: vláda nad Doln. Rakousy odevzdána *Albrechtovi* na osm let. Po smrti *Albrechtově* 1463 připadly obojí Rakousy opět *Fridrichovi*. Od r. 1467 císař ve válce s *Jiřím z Poděbrad* (viz dějiny české). Obnovená válka s *Matyášem Uherským* vedena nešťastně: Dolní Rakousy dobyty (1485) a *Matyáš* přeložil sídlo do Vídně. Po jeho $\dagger$ 1490 dobyt syn císařův *Maximilian* Dolních Rakous zpět a, vtrhnou do Uher, přinutil krále *Vladislava* k míru (1491), kterým pojištěno jest domu rakouskému nástupnictví v Uhrách po *Vladislavu* a jeho mužském potomstvu. R. 1489 *Sigmund Tyrolský* vzdal se panství ve prospěch *Maximiliana*, tak že tento po smrti otcově spojil všechny země habsburské.

Dědictví burgundské. R. 1473 úmluvy na osobním sjezdu v *Treviru* nad Moselou v nyn. pruském Porýní: císař měl povýšiti věv. Burgundské na království, začal *Marie*, dcera a dědička *Karla Smělého*, měla státi se manželkou syna císařova *Maximiliana*. Pro vzájemnou nedůvěru nedošlo k provedení úmluv těch, ale když *Karel Smělý $\dagger$ (1477) a *Ludvík XI.* král francouzský, chtěl zmocniti se celého dědictví [věv. Burgundské = *Bourgogne*; svob. hrabství Burgundské = *Franché Comté*; krajiny *Nizozemské*, t. j. nyn. *Belgie* a *Holand.*], sňatek ujednaný uskutečněn. Brzo potom (1479) zvítězil *Maximilian* u *Guinegate* v *Artois* mezi *Calais* a *Arrasem* a v míru ponecháno *Burgoňsko Francii*. *Marie $\dagger$ 1482, načež dědictví připadlo synu *Jejimu Filipovi Sličnému*.**

2. Itálie.

(Sr. 195, 199.)

I. Starší státy monarchické.

1. **Sicilie** ve spojení s *Aragonií* 1282—1295; od r. 1295 až 1409 vládla tu poboční větev domu aragonského. R. 1409 byla *Sicilie* s *Aragonií* opět spojena.

2. V *Neapolsku* vymřel rod *anjouský* r. 1435, načež zmocnil se trůnu *Alfonso V.*, král aragonský a sicilský, který však za

krátko odevzdal vládu nad *Neapolskem* levobokému synu svému *Ferdinandovi ($\dagger$ 1496). *Sicilii* a *Aragonii* zdědil bratr *Alfonsov Jan (II.)*.*

3. **Stát Papežský** po odchodu papežův z Říma do *Avignonu* v rozkladu (sr. 204). V Římě zápasily o vládu rody šlechtické (*Colonna* a *Orsini*), na venkově přešla moc buď do rukou šlechty neb lidu. Zlovůle šlechty příčinou povstání lidu v Římě r. 1347, v jehož čele výmluvný *Cola di Rienzi*. Utvoření republiky *Rímské* zmařeno přemrštěností *Rienzovou*. Úpadek státu zastaven návratem papežův do Říma (1376) — sr. 229.

4. **Hrabata savojská**, jež císař *Sigmund* povýšil na vévody, dospěla k veliké moci nabytím říšského vikářství nad *Turinem*, *Nizou*, *Wallisem*, *Waadtem* a *Ženevou*; *Waadtu* pozbyli 1476 ve válce burgundské, jsouce spojenci *Karla Smělého* proti *Švýcarům* (sr. 237).

II. Monarchické státy z republik povstalé.

1. **Florence**. Po dlouholetých vnitřních bojích dostala se strana *demokratická* ke vládě (1378) a uvedla polovinu *Toskanska* pod svoji moc (1407 dobyto *Pisy*). Proti snahám aristokratickým hájil práv lidu bohatý penězník *Giovanno di Medici $\dagger$ 1429, jehož syn *Cosimo* dosáhl ušlechtilými snahami (podporoval vědy a umění) skutečného panství nad *Florencií*, aniž užíval nějakého názvu panovníckého (1429—1464). Za vnuka jeho *Lorenza ($\dagger$ 1492) dospěly vědy a umění vrcholu. *Florence* útlukem řeckých učencův, před *Turky* spásy hledajících. Vliv *Lorenzův* zdědil syn jeho *Pietro II.***

2. **Milán**. Boj mezi *Guelfy* a *Ghibellini* proměnil se v zápas mocných rodin *della Torre* a *Visconti*, z nichž jedna stála v čele šlechty, druhá v čele lidu. *Matteo Visconti* dosáhl od císaře *Jindřicha VII.* říšského vikářství (1311) a od měšťanstva úřadu signorského, v němž udržel se i jeho potomci. Panství *Milánské* rozšířeno na *Lombardii*. *Jan Galeazzo Visconti* nabyt koupí od krále *Václava* důstojnosti vévodské (1395). Po vymření *Viscontův* 1447 dostal se k panství nad *Milánem* *condottiere* (vůdce žoldnérův) *František Sforza (1450), maje za manželku dceru posledního mužského potomka vymřelého rodu vévodského, a zachoval je i svým potomkům.*

3. V **Modeně** (*Reggii* a *Ferraře*) došel vlády rod *Este* (vévodství od r. 1452).

4. V **Mantově** zmocnil se panství 1328 *Ludvík z Gonzagy*, jehož potomci povýšeni za císař. *Karla IV.* na vévody a sňatkem nabyli *Montferratu* (na poč. 16. stol.).

III. Republiky.

1. **Benátky** dospěly válkami křížovými k veliké moci (sr. 223). *Soupeřství rep. Janovské* vedlo k urputnému, 125 let trvajícimu boji (1256—1381), jež skončen výhodným pro *Benátky mírem*.

turinským. Vedle Dalmatie, záp. pobřeží Istrijského a držav na území cis. Byzantského nabyli Benátčané *Kandie, Trevisa, Korfu, Pavie a Verony, Furlanska, Brescia, Bergama a Cypru* (1489 odkazem po *Kateřině Cornarovně*, manželce posl. krále Jakuba z Lusignanu. Sr. 188). Na vrcholu moci stály Benátky v první polovici 15. století, když byl dožem *Foscari* († 1457). V čele státu *dože*, volený zprvu od veškerého obyvatelstva doživotně. R. 1172 omezena moc dožův *velkou radou*, složenou ze 480 šlechticů ročně volených (*consiglio grande*), a právo voliti dože vzneseno na výbor velké rady (*signoria*). R. 1297 vyhrazen vstup do velké rady jistému počtu rodin (nobili, zlatá kniha). O udržení ústavy oligarchické pečovala *rada desíti* a od r. 1454 *státní inquisice*. Příčiny úpadku: 1. Výboje turecké. 2. Objevení cesty pomorské do Východní Indie. 3. Zlořády ústavy oligarchické (dože Mario Falieri zahynul na popravišti r. 1355, poněvadž zamýšlel provést změnu ústavy).

2. **Janov** získal sic velké výhody obchodní ve spolku s Palaiologovci (sr. 223) a nabyl ve válce s Pisou *Sardinie* a *Korsíky* (Sardinie o něco později dostala se výbojem k Aragonii), ale moc jeho dlouholetými válkami s Benátčany a nepořádky domácími podryta tou měrou, že dovolával se ochrany jednou *Milánska*, po druhé *Francie*.

3. Francie.

(Sr. 206.)

1314—1316 **Ludvík X.**, po jehož krátkém panování zmocnil se trůnu

1316—1322 **Filip V.** Na shromáždění stavův (1317) prohlášena zásada, že k trůnu francouzskému nemohou ženy nárokův činiti. Dle této zásady dostal se k trůnu i

1322—1328 **Karel IV.** a po jeho smrti

1328—1498 (1589) **rod Valois*** (sr. 205).

1328—1350 **Filip VI.** proti němuž zdvihl nároky na trůn francouzský **Eduard III.**, král anglický.

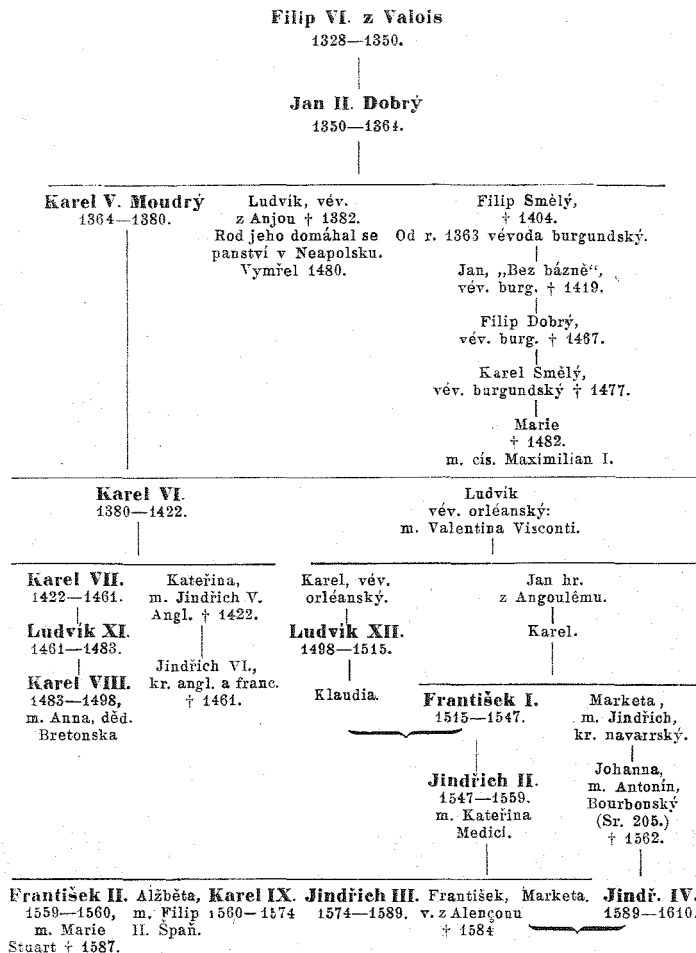
1339—1453 **Války anglicko-francouzské.**

1340 Francouzové poraženi v námořní bitvě u *Sluisu*, v nyní holandském Zeelandu sv. od Brügge. Na straně anglické *Flandrové* (Jakub z Artevelde).

1346 Vítězství Angličanů u *Kreščáku* v Pikardii s. od Abbevillu. (Eduard, řečený „Černý princ“. Rekovná smrt českého krále Jana.) *Calais* dobyto. Ztráty v boji nahrazeny získáním krajiny *Dauphiné*, již hr. Humbert II. smlouvou (1343)

*) Teprve v době pozdější dovozováno, že *Filip VI.* i *Eduard III.* dovolávali se *zákona salského* [De terra vero Salica nulla portio hereditatis mulieri veniat, sed ad virilem sexum tota terrae hereditas pertineat], ale tento vztahoval se ke statkům allodialním a nikoliv k lénům a k nástupnictví na trůně.

ROD VALOIS VE FRANCII. B. (Sr. 205).

koruně Francouzské postoupil (dle ní nazýváni korunní princové *dauphyni*).

1350—1364 **Jan II. Dobrý.**

1356 Bitva u *Maupertuis* jv. od Poitiersu, v níž král Jan od „Černého prince“ poražen a zajat. V čas zajetí králova *povstání v Paříži*

(1357—1358), vedené náčelníkem pařížského kupectva *Etiennem Marcelem*, jenž spojil se s *Karlem Zlým*, kr. navarským.

1358 Povstání rozšířilo se i na venek: bouře selská (*Jacquerie*).

1360 *Mír v Bretagny* ssz. od Orléansu: Jan postoupil Anglii vedle *Calais* celé dřevní *Aquitanie*, začež vzdal se Eduard III. nárokův na korunu Francouzskou.

1363 Uprázdňené vévodství Burgundské udělil Jan synu svému *Filipovi*, jenž stal se praotcem burgundské větve domu *Valois* a sňatkem s dědičkou hrabství *Flanderského* položil základ k pozdějšímu panství domu burgundského v *Nizozemí*, kde největší část krajin získal hl. vévoda *Filip Dobrý* koupí, dědictvím a výbojem.

1364—1380 **Karel V. Moudrý.**

Neporádky v říši staveny a ve válce s Anglií dobyta ztraceného území (až na *Calais*, *Bordeaux* a *Bayonne*). Vojevůdcem Karlovým slavný *Bertrand du Guesclin*.

1380—1422 **Karel VI.**

Spory o poručnictví nad nezletilým králem a o správu říše mezi francouzskými princí. Vzpoua měšťanův a sedlákův proti šlechtě. Válka s Anglií. Zmatky v říši zvýšeny duševní chorobou krále (od r. 1392): zápas o správu říše mezi stranou *orléanskou* a *burgundskou*. R. 1407 zprostil se sice *Jan Burgundský Ludvíka Orléanského* úkladnou vraždou, ale zájmy strany *orléanské* vedl dále svat tohoto *hrabě z Armagnacu*. Z neporádků těchto těžil *Jindřich V. Anglický* a

1415 vítěznou bitvou u *Azincourtu* (uprostřed mezi *Calais* a *Amiensem*) zmocnil se *Normandie*. Když pak *dauphin Karel* chtěl ujati se otěží vlády, spojila se proti němu panovačná matka jeho *Isabella* s *Janem Burgundským*, jenž 1418 dobyl *Paříže*, ale již 1419 padl za obět úkladům strany *orléanské*. Syn *Janův Filip* spolčil se nyní s *Angličany* a *Isabellou* o vyloučení *dauphina* od trůnu francouzského. Smlouvou v *Troyes* nad h. *Seinou* (1420) přeneseno právo dědičné se svolením blbého *Karla VI.* na dceru jeho *Kateřinu*, která zasnoubena *anglickému králi Jindřichu V.*, jenž jako regent ujal se vlády ve *Francii*, avšak zemřel již r. 1422, zanechav *Jindřicha VI.* Téhož r. † i *Karel VI.*

1422—1461 **Karel VII.**

udržel se jen stěží za *Loirou* proti *Jindřichu VI. Anglickému*, podporovanému stranou burgundskou. K hrdinnému boji proti cizincům rozplamenila národ francouzský mladá dívka

1429 **Jeanne d'Arc**, naroz. 1412 v *Domremy* nad *Maasou* v *Lothrinsku*: *Orléans* dobyt (*Panna Orléanská*) a král v *Reměši* korunován. *Panna Orléanská* při výpadu z *Compiègne* nad *Oisou* ssv. od *Paříže* sice zajata (1430) a v *Rouenu* upalena (1431), ale štěstí válečné zůstalo *Francouzům* věrno, zvláště když smířil se král s vévodou burgundským *Filipem Dobrým* na kongresu *arraském* r. 1435: *Burgundsko* propuštěno ze závislosti vasalské a získalo krajinu nad ř. *Sommou*. Po vítězství *Francouzův* v *Castillonu* v. od *Bordeaux* (1453) zbyla *Angličanům* jediná pevnost *Calais* s ostrávký *Normanskými*. *Angličané*, jsouce doma stížení válkou občanskou, upustili po té od války na dobro. Za *Karla VII.* zřízeno první stálé vojsko, soudnictví zlepšeno a stálá daň (*taille*) zavedena.

1461—1483 **Ludvík XI.**

zlomil moc vyšší šlechty, která vzbouřila se proti králi (*ligue du bien public* 1465), a položil tak základ k absolutní monarchii, nechtě se prostředkův (jest, věrolomnost) k cíli tomu vedoucích. R. 1477 zemřel nebezpečný protivník králův *Karel Smělý*, vévoda burgundský, jenž chtěl ze země své učiniti království (sr. 232) a rozšířiti je o *Lothrinsko*, *Švýcarsko* a jižní *Francii*. *Lothrinska* sice na čas dobyl, ale hned potom r. 1476 poražen od *Švýcarův*) u *Gransonu* při jz. břehu jezera *Neuchâtelského*, pak u *Murtenu* odtud na sv. a konečně od vév. *lothrinského* v bitvě u *Nancy* nad *Moselou* 1477, v níž padl. Válka o dědictví burgundské (sr. 232). Po vyměření rodu *Anjou* (1480) připadly koruně *Provence*, *Anjou* a *Maine* (s nároky na trůn *Neapolský*). Z velikých lén zbylo pouze vévodství *Bretonské*. Snaha králova o povznesení obecného blahobytu a o přísné konání spravedlnosti.

1483—1498 **Karel VIII.**

připojil poslední léno ke koruně *Francouzské*, zasnoubiv se s *Annou*, dědičkou vév. *Bretonského*. Trvalé držení dobytého *Neapolska* (1495) překaženo spolkem papeže, císaře, *Milána*, *Benátek* a *Španělska*.

4. Britannie.

(Sr. 209.)

1307—1327 **Eduard II.**

Zlořády milcův slabého krále a nezdar války *skotské***) zavdaly příčinu ke vzpourám, v jichž čele *hrabě Lankasterský* (od-

*) Od té doby bráni byli *Švýcaři* do žoldu, sami pak šťastně válčili proti *Milánu*, jemuž odňali *Tessin*. R. 1481 *Solothurn* a *Freiburk* přijaty do spolku.

**) *Robert Bruce* porazil *Angličany* u *Bannockburnu* ssz. od *Edinburku* r. 1314 a stal se králem *skotským* (sr. 209). Později donutil *Eduarda III.*, že uznal neodvislost *Skotska*. † 1329. Syn a nástupce jeho *Daniél* byl sice vypuzen *Eduardem Baliotem*, synem někdejšího krále *Jana Baliola*, podporovaného nyní *Angličany*, ale pak dostal se opět k trůnu.

praven 1322). Ve spiknutí královny manželky *Isabelly* a milce jejího *Rogera Mortimera* přinucen Eduard zřít se trůnu a pak zavražděn.

1327—1377 **Eduard III.**

pomstil smrti otce, dav matku od dvora vyhnati a Mortimera popraviti.

1339—1453 **Války anglicko-francouzské.** (Sr. 234).

Snahy Eduardovy o podrobení *Skotska* neměly trvalého úspěchu. (Zde po + Daniela Brucea 1370 dosedl na trůn sestranec jeho **Robert Stuart.**) R. 1340 oddělení ve sněmovně poslové z měst a hrabství od baronův a praelatův (dům lordův a obecných). 1362 odstraněna řeč *francouzská* ze soudů a nahrazena anglickou. Poplatek papežům neodváděn (sr. 208), ani stranili králům francouzským. **Jan Wycliffe**, prof. university oxfordské, vystoupil proti světské moci papežův a duchovenstva vůbec, proti slibům řeholním, coelibatu, zpovědi a pokládal písmo sv., jež přeložil na jazyk anglický, za jediný pramen víry. + 1384. Řád podvazkový založen.

1377—1399 **Richard II.**

Špatná vláda Richardova příčinou stálých bouří, až konečně bezprávně vypověděný **Jindřich Lankasterský** s přivolením parlamentu krále sesadil a sám koruny se zmocnil.

1399—1461 **Králové z rodu lankasterského.**

1399—1413 **Jindřich IV.**

pojistil si trůn přísnou vládou a šetřením práv parlamentu. Syn jeho

1413—1422 **Jindřich V.**

dospěl ve válce s Francií k vrcholu štěstí válečného (sr. 236).

1422—1461 **Jindřich VI.**

při smrti otcově dítě sotva jednoroční. Nešťastně vedená válka s Francií a zlořády milcův králových (*Suffolk*) pramenem nespokojenosti, které použil **Richard z Yorku** nejprve ke svržení *Suffolka* (1453) a pak (1454) k zjednání vlády poručnické (protektorství) na čas duševní choroby královny. V hodnosti této udržel se i po uzdravení králově, zvitěziv u *Sv. Albansu* ssz. od Londýna a zajav krále (1455).

1455—1485 **Válka mezi červenou a bílou růží.** (Sr. 238.)

Následky: 1. Rod královský téměř vyhuben. 2. Stejný osud potkal staré rody šlechtické. 3. Země zpustošena a lid zemřel, tak že bez odporu podřídil se absolutní vládě **Jindřicha VII.** — **Průběh:** 1456 musil **Richard** vzdáti se své hodnosti, ale již 1460 vystoupil zjevně s nároky na korunu Anglickou tvrdě, že jakožto potomek (po přeslici) druhého syna Eduarda III. má lepší nároky na trůn než dům lankasterský, pochodicí od třetího syna jmenovaného krále. *Hrabě Warwick* hl. jeho stoupencem. *Richard z Yorku*

ROD PLANTAGENETSKÝ (od Eduarda III. Sr. 207), LANKASTERSKÝ, YORKSKÝ A TUDORSKÝ.

Eduard III.
1327—1377.

Eduard + 1376
(„Černý princ“),
z Clarence + 1368.

Richard II.
1377—1399
sesaz. a 1400 zavř.,
m. Anna Česká,
dc. Karla IV.

Philippina
m. Edmund.
hr. Mortimer
—
Edmund
—
Anna Mortimer,
dětička,
m. Richard z Yorku.

Jan.
sňatkem s Blankou vév. z Lankastru
(s červenou růží) + 1399.

Jindřich IV.
1399—1413

hr. Somerses,
Jan,
—
m. Kateř. Franc.

Jindřich V.
1413—1422

Jindřich VI.
1422—1461, + 1472,
m. Marketa z Anjou,
—
Eduard
+ 1471

Marketa,
m. Edm. Tudor, hr.
richmondský, syn
Owen Tudora
a Kateřiny, vdovy
po Jindřichu V.

Edmund
vév. z Yorku
(s bílou růží)

Eduard,
vév. z Yorku
+ 1415

Eduard I V.
1401—1483.

Richard III.
vév. z Gloucestru
1483—1485.

Richard,
vév. z Yorku,
protektor
+ 1460.

Jindřich VII. Tudor
1485—1509.

Eduard V.
ZAVŘ. 1483.

Jindřich VIII.

porazen sice a zabit v bitvě u *Wakefieldu* z. od ústí Humbra 1460 [*Marketa z Anjou*, manželka Jindřicha VI., hájí hrdinně práv syna svého *Eduarda*]. ale strana jeho podržela nicméně vrch a provolala v Londýně 1461 syna jeho *Eduarda* za krále.

1461—1485 Králové z rodu yorského.

1461—1485 **Eduard IV.**

utvrdil se na trůnu vítězstvím u *Towtonu* jz. od *Yorku* (1461) a u *Hexhamu* z. od *Newcastlu* (1464). *Marketa* a syn její přinuceni k útěku. *Jindřich VI.* zajat. Ukृतností svou odpudil od sebe však *Eduard* hraběte *Warwicka*, jenž spojil se s *Marketou* a *Jindřichu VI.* k trůnu opět dopomohl (1470). Vítězstvím u *Barnetu* sz. od Londýna nad *Warwickem*, jenž tu padl, a u *Tewkesbury* při ústí Avonu do Severnu nad *Marketou* r. 1471 stal se *Eduard IV.* páнем situace: rod lankasterský téměř vyhlazen (*Jindřich Tudor* zachránil se útěkem do Francie).

1483 **Eduard V.**

zavražděn i s bratrem *Richardem* návodem strýce svého *Richarda Gloucesterského*, jenž pak jako

1483—1485 **Richard III.**

zmocnil se trůnu. V bitvě u *Bosworthu* vsv. od *Birminghamu* 1485 jest však porazen a zabit od *Jindřicha Tudora*, jenž pak zasnoubiv se s *Alžbětou Vorskou*, práva obou rodův v jedno spojil a válce konec učinil.

5. Země normanské.

(Sr. 209.)

Dánsko.

1340—1375 **Valdemar IV.**

Nepořádkům v říši učiněn konec. *Estonsko* prodáno rádu rytířů německých, ostrov *Fünen* dobyt opět na věv. holštýnských a Švédům odňata krajina *Stonen* a pak i *Gothland* s městem *Visby*, což vedlo k válce s Hansou, která skončena neslavným pro *Valdemara* mírem *stralsundským* (sr. 229). Po smrti *Valdemarově*, jímž vymřel rod *Estritovců* po meči, zvolen za krále syn ml. dcery jeho *Markety* a *Hakona VII.*, kr. norského,

1375—1387 **Olaf IV.**

Norsko.

1319 Zde r. tohoto vymřel po meči starý rod královský a na trůn povolán potomek jeho po přeslici *Magnus II.*, král švédský, jenž syna svého *Hakona* přijal za spoluvládc v Norsku.

1350—1380 **Hakon VII.**, spoluvládc a král. Manželkou jeho *Marketa Dánská*.

1380—1387 **Olaf IV.**, syn *Hakonův* a spolu král dánský.

Švédsko.

Po † *Magnusa I.* (1290) nezletilý syn jeho *Birger* pod moudrou poručnickou vládou maršálka *Torkela* (*Karel*ie dobytá, panství nad *Fínskem* utvrzeno). Po odstranění *Torkela* (1305) nepořádky v říši, až konečně dostal se k trůnu synovec *Birgerův Magnus II.* (1319), jenž byl právě došel koruny Norské. Od roku 1364 bouře šlechty, která povolala na trůn syna sestry *Magnusovy Albrechta Meklenburského* (—1389). *Magnus II.* † 1374.

Po † *Olafa IV.* uznána *Marketa Dánská* za královnu v *Norsku* a *Dánsku*, pak (1389) povolána též na trůn švédský a dovedla i toho, že za jejího nástupce již napřed uznán nezletilý prasynovec její *Erich Pomorský*.

1387—1412 **Marketa**, královna Dánska, Norska a Švédska.

Slesvík, kde 1385 vymřel rod vévodský (sr. 172), udělen dědičnými smlouvami hraběti holštýnskému *Gerhardovi IV.* v léno od koruny Dánské.

1397 *Marketa* povolala velmože, počtem 17, všech tří říší do *Kalmaru* na jv. pobř. Švédska naproti ostr. *Ólandu*, kde korunován *Erich* a učiněna unie kalmarská, dle které měla mítí budoucně všeka tři království nordická společného krále, ale mělo podržeti každé svá zvláštní zřízení (personalní unie).

1397—1523 Unie kalmarská.

R. 1439 *Erich* sesazen, načež zvolen *Krištof Bavorský*, po jehož † 1448 odstoupili Švédové od unie, jsouce zárlivi na svoji samostatnost, a zvolili za krále *Karla VIII. Knutsona* (—1471), kdežto Dánsko a Norsko *Kristiana I.*, hrab. oldenburského (1448 až 1481)*. Válka mezi oběma panovníky. Po smrti *Karlově* udržel se ve Švédsku jako správce říšský synovec jeho *Sveen Sture*, opíraje se hlavně o měšťanstvo a stav selský. Za *Janu I.* (1481—1513) unie sice na krátký čas obnovena, ale od r. 1500 Švédsko odpadlo opětně. (Správcové říšští: 1501—1503 *Steen Sture*, 1503—1512 *Svante Sture*, 1512—1520 *Steen Sture II.*)

6. Poloostrov Pyrenaejský.

(Sr. 210.)

Maurové zůstali obmezeni od 2. pol. XIII. stol. na *Granadu*. Říše křesťanské byly: *Navarra*, *Portugalsko*, *Aragonie* a *Kastilie*.

*) Sestřenec vévody holštýnsko-slesvického *Adolfa VIII.*, jemuž jako král dánský potvrdil tak zv. ústavu *Waldemarovu* z r. 1326 (*constitutio Valdemariana*), kterou věv. *Slesvické* a *Dánsko* neměla nikdy býti spojena tak, aby oběma vládl jeden panovník. Ale když *Adolfem* vymřel po meči 1459 rod vévodský, zvolen *Kristian Dánský* za panovníka v *Slesvíku* a *Holštýně*, potvrdiv nedílnost a samostatnost obou vévodství. Této nebylo šetřeno a země drobena mezi větve rodiny královské (rodina dánsko-oldenburská rozdělila se na hl. větev královskou a na větev holštýnsko-gottorpskou), až r. 1720 vévodský díl *Slesvíku* a 1778 vévodský díl *Holštýnu* královské větvi připadl.

1. Navarra (sr. 174 a rodokmen).

2. Kastilie a Aragonie. V Aragonii*) vymřel 1410 *Martínem Starším* rod královský.

Jan I., král v Kastilii a Leonu 1379—1390.
m. Eleonora Aragonská, s. Martina Staršího.

Jindřich III. , kr. v Kastilii. 1390—1406.	Ferdinand I. Sprav. , kr. v Aragonii a Sicilii**) 1410—1416.		
Jan II. 1406—1454.	Alfons V. Moudrý , kr. v Aragonii, Sicilii a Neapolsku. 1416—1458.	Jan II. , sňatkem s Blankou král v Navare a od r. 1458 v Aragonii a Sicilii 1458—1479.	
Jindřich IV. 1454—1474.	Ferdinand (nemanž.) kr. v Neapoli. 1496.	Ferdinand Katolický , král aragonský 1479—1516.	
Isabella , m. Emanuel Port.	Jan infant + 1497 m. Marketa, dc. cis. Max.	Johanna Šílená , dědička + 1555 m. Filip Šílený + 1506, syn cis. Maximiliana I. (Viz rodokmen str. 201).	Kateřina + 1536 1. m. Arthur Waleský. 2. m. Jindř. VIII. Anglický.

Sňatkem *Isabelly Kastilské* a *Ferdinanda Aragonského* položen základ království Španělskému. Moc šlechty zlomena zavedením inquisice (1480), spolky městskými („Hermandad“) a přenesením velmistrovství všech řádů rytířských na osobu královskou. **Dobytím Granady 1492** učiněn panství Maurskému konec (*Abdileti* vzdal se po devítileté obraně) a **objevením Ameriky 1492** stalo se Španělsko nejmočnějším a nejbohatším státem v Evropě.

3. V Portugalsku vymřel Ferdinandem I. 1383 *pravý* rod Jindřicha *Burgundského* po meči, načež

1385—1580 Levý rod burgundský.

za krále vyhlášen pobočný bratr Ferdinandův *Jan I.* (1385—1433), jenž obhájil trůn proti nárokům králův kastilských (dcera Ferdinandova *Beatrix* druhou manželkou Jana Kastilského).

Za Jana I. a jeho nástupcův (*Eduard* 1433—1439, *Alfons V.* 1439—1481, *Jan II.* 1481—1495) výboje v Africe (1415 *Centa*, 1471 *Tanger*) a veliké výpravy námořské, jichž byl duší nejmladší syn Jana I. *Jindřich Plavec* († 1460): *Madeira* (1419), *mys Bojador* na z. pobřeží Sahary (1434), *mys Zelený* (1445) a *mys Dobré nádeje* (Bartoloměj Diaz 1486).

1495—1521 Emanuel I.

*) S Katalonií a Valencií. **) O Sicilii viz str. 232.

7. Slované západní a východní. Uhry.

a. Země české.

(Sr. 217.)

1306—1307 **Rudolf Habsburský**, syn cis. Albrechta, zvolen po vyměření Přemyslovců za krále českého po minutím práv ženského potomstva rodu Přemyslova; práva ta uznána teprve po smrti Rudolfově, jenž zemřel (při obléhání *Horázdovic*) na válečném tažení proti některým pánům českým, kteří mu odeprali přísahu věrnosti.

1307—1310 **Jindřich Korutanský**, manžel *Anny Přemyslovny*, králem. Byl povahou slaboch a k panování neschopný. Spory mezi šlechtou a německými obyvateli měst královských. Král těmto nadřzuje, opíraje se o nekárané žoldnéře z Míšeň a Korutan. Proto dorozuměla se šlechta s císařem *Jindřichem VII.* (*Konrad, opat zbraslavský*, v tajném poselství) a podala koruny České synu jeho Janovi s rukou 13leté *Elišky Přemyslovny*. Jan přitřhl s vojskem ke Praze, již Jindřich, vida nezbyti, času nočního opustil a ze země odejel.

1310—1437 Králové z rodu lucemburského.

1310—1346 Jan Slepý.

Mladistvý král (14letý) z počátku pod vlivem rádců cizozemských, po jejichž odstranění (1315) v čele správy zemské v Čechách *Jindřich z Lipé* a na Moravě *Jan z Vartenberka*. Král Jan zbavil se sice za krátko hrabivých těchto poručníkův (1315 až 1318 válka s Jindřichem z Lipé a jeho spolicenci), ale pak smířil se s nimi, zvl. když šlechta hověla marnotratným choutkám královým a jiným zlým jeho náklonnostem na útraty měšťanstva, duchovenstva a lidu obecného.

Král Jan nepojal nikdy lásky k národu českému a pro sporádanou vládu neměl smyslu. Přebýval nejraději v cizině a do Čech přicházel, když peněz potřeboval. Správa jednotlivých zemí zaprodávána *hejtmánům zemským*, a za 30 let zastaveny všechny korunní statky i se župními hrady (též stará koruna králův českých zasanročena a hrad Pražský, ohněm zpusťosený, zůstával v ssutinách). Bezvládi. Z toho nesváry mezi útloucínou *Eliškou* a kr. Janem. Eliška uprchla do Bavor (sr. 244), a 7letý králevic *Václav* odvezen do Francie (1323*), aby snad přívrženci Eliščiní neprohlásili ho za krále.

1322 *Bitva u Mühlendorfu*. Král Jan získal za pomoc válečnou *krajinu Chebskou* (sr. 227).

1327 *Knižata hornoslezská* obnovila přísahy vasalské (sr. 216). O něco později *Jindřich IV. Vratislavský*, maje

*) Sestra Janova Marie provdána byla za krále francouzského *Karla IV.*, jehož jména dostalo se při birmování *Václavovi*, který potom tak nazýván.

Kateřina,
1. m. Rudolf IV. Rak.
2. m. Ota Branib.

1. m. Johann Nepomcká,
2. m. Zohé Bavorcká.

Václav IV.
1378—1419.

Sigmund
1436—1437 kr. český
(Od r. 1387 kr. uherský)

1. m. Marie Uherská,
2. m. Barbora Cejlská.

Alžběta,

m. Albrecht II. Habsb.
cis. kr. český a uherský.
(Viz str. 204.)

Alžběta Lucemburská,
1. m. Antonín Branib.
2. m. Filip Burgund.

Jan Znojemcký,
† 1396.

Anna,
m. Richard II. Angl.
Marjeta (dc. Karla IV.),
m. Jan Hohenzollernský,
purkr. nohoberský.

Fridrich V.,
purkr. nohob.

Fridrich (VI.) I.,
kurf. braniborský.

Marketa,
m. Jindřich Kuv.

Judita,
m. Jan II. Franc.

Karel I. (IV.)
1346—1378.

1. m. Blanka Franc.
2. m. Anna Svidnická,
3. m. Anna Svidnická,
4. m. Eliška Pomorská.

Jan Jindřich,
markr. moravský † 1376.
m. Markéta Habsburská a 3 jiné

Václav Lucemb.
† 1332.

Jošik,
markrabě,
† 1411.

Jan Soběslav,
patriarcha aquilejský,
† 1394.

Prokop,
markrabě,
† 1405.

Eliška Přemyslovna
† 1330.
m. Jan Lucemburský.
1310—1346.

ROD LUCEMBURSKÝ V ČECHÁCH. (Sr. 211.)

rozepři s bratrem *Boleslavem III. Břežským* a *Lehnickým*, poddal se mu jako vasal a ustanovil jej svým dědicem.

1329 Král Jan pomáhal rytířům řádu německého proti Litvanům a spojenci jejich Vladislavovi Lokietkovi. Kníže *Plocký* v Mazovsku přinucen k manství. Mezitím útok Boleslava Lehnického proti Jindřichu Vratislavskému. Král Jan vrátil se do Slezska a *přinutil Boleslava a jeho stoupence z dolního Slezska*, aby přijali v léno země své od koruny České.

1330 Král Jan návštěvou v Innsbruku u *Jindřicha Korutanského*, s nímž smířil se r. 1327, umluviv sňatek syna svého *Jana Jindřicha* s jedinou dcerou Jindřichovou *Marketou*. Poslové z *Brescie* žádají v Innsbruku krále o pomoc proti signoru veronskému. Král Jan pomoci poskytl a za rok

1331 *stal se pánem západní Lombardie s částí Piemontu, s Parmou, Placenzí a Modenou*. Z toho nepřátelství s papežem a cis. Ludvíkem IV., k nimž se přidružili Robert Neapolský, Karel Robert Uherský, Vladislav Lokietek a rév. rakouští Albrecht a Ota. Tolika nepřátelům král Jan odolati nestačil, a *tak vzalo panství české v Itálii po dvou letech za své*. (1333).

1333—1335 Králevic Karel markrabětem moravským a zároveň i správcem Čech. Blabodárná činnost Karlova zastavena po dvou letech z nedůvěry otcovy.

1335 † *Jindřich Korutanský*. Král Jan uhájil Marketě pouze Tyrol (sr. 227). Téhož r. smlouva s *Kazimírem Polským v Trenčíně*, dle které odřekl se král Jan nárokův na korunu Polskou, začež Kazimír přiznal koruně České právo nad celým Slezskem (sr. 216).

1337 Král Jan na druhé výpravě proti pohanským Litvanům, na níž přišel chorobou o jedno oko; r. 1340 oslepl také na druhé.

1338—1346 Karel opětne správcem zemským. Jeho přičiněním

1344 *biskupství pražské povýšeno na arcibiskupství, jemuž podřízeno biskupství olomoucké a nové biskupství litomyšlské*. Arnošt z Pardubic prvním arcib. († 1364).

1345 Král Jan (a Karel) k žádosti papežové na třetí výpravě proti pohanským Litvanům (nezdar tak jak při druhé). R. 1346 zvolen Karel v Němcích za protikrále (sr. 227). Téhož r.

1346 král Jan padl v bitvě u *Kreščáku* (sr. 234).

1346—1378 *Karel I.*, Otec vlasti, jako cis. německý Karel IV., povznesl národ český z hmotného a duševního úpadku, neboť věhlas státnický pojil se u něho s vroucí láskou k národu a s nadšením pro vědy a umění. Odcizené statky královské koruně

opět vráceny, správa zemská, hl. soudnictví, spořádána (na místo žup zřízeny *kraje*). Jazyk český při dvoře královském uveden v předešlou vážnost a v městech královských zjednan mu volný průchod. Klášter na Slovanech založen a osazen slovanskými mnichy (1347).¹²

1348 Založena universita v Praze a rozdělena na 4 národy: český, polský, bavorský a saský. Téže doby rozšířena Praha založením Nového města pražského obyvatelstvem domácím a počato se stavbou Karlšteina, venkovského sídla králův českých, v němž měly býti chovány poklady a listiny zemské. Vedle mnoha klášterů, chrámů a jiných staveb od Karla založených vyniká chrám sv. Víta (stavitelé *Matiěj z Arrasu a Petr Parlér*) a kamenný most přes Vltavu (zal. 1357; stav. Petr Parlér).

1355 Valný sněm v Praze (stavové z Čech, Moravy, Slezska a Lužice): upraven řád nástupnictví na trůně dle prvorozenstva a prohlášena celitost zemí koruny České. **Majestas Carolina**, zákonník to, jímž měly se spravovati soudové zemští, od panstva zamítnut, a přijaty pouze některé opravy při soudech (odstranění soudův božích a ochrana lidu poddaného v rozepřích s vrchnostmi).

1356 Vydána zlatá bulla, v níž samostatnost koruny České proti říši Německé poznovu zaručena (sr. 228).

1358 Kazatel *Konrad Waldhauser* pozván z Rakous do Prahy, aby čelil proti šířící se nákaze mravní († 1369). Jeho příkladu následoval od r. 1363 Jan Milíč z Kroměříže († 1374).

1359—1361 Karel v nepřátelství s *Rudolfem Zakladatelem* a jeho spolčenci (sr. 228).

1363 *Markrabství Braniborské s Dolní Lužicí* získány smlouvou dědičnou koruně České (sr. 228).

1366 **Dědičná smlouva mezi Čechami a Rakousy** (sr. 229).

1368 Smrti *Bojka, kn. svídnického*, nabyt Karel *knížectví Svídnického a Javorského*.

1374 Braniborsko přijato na žádost stavitův braniborských v nerozlučnou celitost se zeměmi Českými.

1378 Karel IV. usiluje u panovníkův křesťanských o zamezení rozkolu v církvi a o uznání Urbana VI. (sr. 229).

1378—1419 Václav IV. (sr. 229).

Sigmund obdržel v úděl Braniborsko (sr. 228) a sňatkem s Marií Uherskou nabyt též koruny Uherské, *Jan* dostal část Horní a Dolní Lužice, *Jošt* a *Prokop* Moravu. Po † Joštově (a Prokopově) připadla Morava kr. Václavovi, jenž získal též úděl Janův, uděliv dceři jeho *Alžbětě* Lucembursko, kde věv. Václav † 1382 (sr. 244).

Král Václav, při nastoupení vlády osmnáctiletý, byl povahy dohromyslné, ale při tom náruživý (rozkošnický, nestřídmý v pití, náruživý lovec) a k hněvu popudlivý. Vzdělaný, obeznaný ve správě zemské, dobrý hospodář. Lnul k lidu obecnému a rádce vybíral nejraději z osob stavu zemanského neb měšťanského. Proto u panstva neoblíben. Nicméně po celých prvních 15 let pravidelný chod správy zemské. Rozvoj literatury české (*Tomáš ze Štítného, Ondřej z Dubé, Křišťan z Prachatic, Jan Hus, Smil Flaška z Pardubic*).

1393 Spor kr. Václava s arcib. *Janem z Jenšteina*, jenž překazil záměr králův, by ze statkův benedikt. kláštera *Kladrubského**) zřízeno bylo nové biskupství (arcibiskup zachránil se útekem, vikář jeho Jan z Pomuku zmučen a vržen do Vltavy).

1394—1403 **Bouře panstva proti králi**. Panstvo zamýšlelo 1. dosíci výhradného práva k nejvyšším úřadům zemským, 2. omezení krále radou ze svého středu (nejv. soudci).

1394 Král Václav zajat na *Králově Dvoře* za Berounem. *Jošt* prohlášen náměstkem. *Jan Zhořelecký* způsobil narovnání.

1395 Nová bouře panstva, s nímž *Jošt* a *Sigmund* ve spojení. R. 1397 *Jošt* vypuzen z Čech a pánům úřady odňaty.

1400—1401 Opětná bouře panstva (jehož spojení *Ruprecht Falcký, Jošt* a *Sigmund*) skončila se rovněž nezdarem.

1402 Král Václav zrádně zajat od *Sigmunda*, jenž zmocnil se pomocí panstva vlády.

1403 Král Václav vyprostil se z vězení (vězněn ve Vídni) a uvítán v Čechách s jásotem. Protivníci hledali smíření, a tak vyšel Václav z bouří panstva bez všelikého omezení moci královské.

1402—1419 Hnutí náboženské v Čechách

mělo příčinu v poklesnutí kázně církve římské a ve snáhách opravných. Úpadek zavinen: 1. Přehojnými statky světskými, jimiž bylo duchovenstvo nadáno (sr. 190). 2. Úsilím papežův o svrchovanost nade všemi panovníky křesťanskými. K provozování světové této nadvlády bylo třeba velkých důchodů peněžitých, k jejich sehnání užíváno prostředků pro vlastní účely církve povážlivých: a) desátek papežských vymáhán častěji a mnohdy i bez uvázení důvodův, b) soudy biskupské omezovaly rezervaty papežskými (dispenze ve věcech manželských a při zpovědích), c) udělování odpustkův, d) pohoršlivé osazování beneficíi pominutím práv patronátních (prodávání beneficíi). 3. Rozkolem v církvi (dvójící papežskou). 4. Vniknutím soustavy penězochtivé a svatokupectví i v nižší duchovenstvo a 5. z toho lehkost a náказа mravův v životě veřejném.

Průběh. Úpadek církve a náказа mravův cítěny již za Karla IV. (sr. 246). V době Václavově v čele strany opravy milovně v obo-

*) nad Uhlavou. Klášter držel 1 město, 2 městyse a 128 vesnic.

jím směru *Matěj z Janova* († 1394) a *Jan Hus* (prof. na univ., zpo-
vědník kr. Žofie a od r. 1402 kazatel v kapli Betlemské). Stoupenci
jeho hl. čeští mistři university pražské a české obyvatelstvo v mě-
stech, od doby Karlovy hl. v Praze domáhající se práv svého ja-
zyka (motiv **národnosti**). Hus obžalován z popuzování lidu a z ka-
cířství (že rozšiřoval učení *Wycliffovo*, sr. 239).

1409 Sněm církevní v Pise uvítán od strany Husovy
s radostí, kdežto arcib. *Zbyněk Zajíc z Hasenburku*
a většina university (tři cizí národové, převahou němečtí) zdráhali
se upustit od poslušnosti papeže *Rehoře XII.* a postavili se tak
na odpor církevní politice kr. Václava (sr. 230). Proto vydán o
krále působením Husovým

1409 dekret **Kutnohorský**, dle něhož budoucně při všech
18. led. jednáních na universitě národ český požívati měl tři
hlasův a druzí tři pak jen jednoho (2000 mistrův
a studentův, služebnictva nepočítajíc, opustili Prahu).

1409—1411 Hus ve sporu s arcibiskupem, jenž jej dal do klatby.
Na straně Husově *Václav a Žofie*.

Koncil **pisanský** nesplnil naděje strany opravy milovné. Nad
to papež *Jan XXIII.* dával skutky svými pohoršení celému křestan-
stvu (sr. 231). Proto Hus a stoupenci jeho jali se prováděti opravy
na svůj vrub, navádějice lid, aby protivil se rozkazům hodnostářů
duchovních a jiným jejich skutkům, pokud by nesrovnávaly se
s učením křesťanským.

1412 Hus vystoupil proti udělování odpustkův, vyhlášených
Janem XXIII. za příčinou války křížové proti *Ladi-
slavu Neapolskému*, jenž papeže z Říma vypudil (sr. 231). Z toho
náboženské výtržnosti v Praze a na venkově. Hus dán byv do klatby,
opustil Prahu a uchýlil se na venkov (přebýval z prvu na *Kozím
Hrádku* jv. od Táboru a p. Jana z Oustí a po jeho † na *Krakovci*
jjz. od Rakovníka u p. *Jindřicha* z Lažan). Mezitím snažil se
král Václav o utišení rozbrojův náboženských (hlavní protivníci
Husovi, *Štěpán z Palce* a *Stanislav ze Znojma*, ze země vypuzeni),
až posléz pře Husova vznesena na koncil kostnický, k němuž po-
zván Hus císařem *Sigmundem*, jenž mu zaručil veřejné slyšení
a svobodný příchod do Kostnice i odchod.

1414—1418 Sněm církevní v Kostnici.

1414 Ku konci října přijel Hus do Kostnice v průvodu p.
*Jana z Chlumu, Václava z Dubé a Jindřicha Lazen-
boka*, přidanych mu od krále Václava. Po 3 nedělích uvězněn,
a zřízena komise k vyšetření jeho viny. Na poč. r.

1415 dán v obžalobu též papež *Jan XXIII.*, jenž však koncem
břez. v přestrojení uprchl z Kostnice do *Schaffhausenu*
(n. Rýnem nedaleko výtoku jeho z jez. Bodmanského) pod ochranu
Fridricha, vév. rak.-tyrolského*). Ale tento cí. Sigmundem přinucen

*) Dán proto do achtu a pozbyl značné části svých zemí.
Aargavsko odňali mu Švýcaři. Tito dobyli na synu jeho Sigmundovi
i *Thurgavska* (1460. Sr. 201, 230).

vydati papeže, který opět do Kostnice přiveden, uvězněn a pak
(v květnu) sesazen. Nyní teprve pokračováno ve při Husově, jemuž
povolena 3 veřejná slyšení a žádáno na něm, by odvolal bezvými-
nečně artikule za vinu mu kladené. Hus odepřel, jednak že mnohé
neprávě mu přičítáno, jednak že v ostatním (o objemu mocí pa-
pežské a kněžské) chtěl býti dříve od koncilu lépe
poučen. A tak

1415 6. července Hus upálen. Do Čech, kde již r. 1414
Jakoubek ze Stříbra počal podávati svátost oltární
pod obojí způsobou („sub utraque specie“, odtud *utraquisti*), vyslal
koncil veřejné listy, čelící k vyplnění kacířství.

Září. Sjezd pánův a zemanův z Čech a z Moravy v Praze.
Usneseno podati list ke koncilu se stížností na od-
souzení Husa, jemuž dáno svědectví co nejhvalnější. (List opatřen
452 pečeti). O něco později podobný sjezd měst Pražských. Bouře
v Praze a na venkově proti odpárcům strany Husovy.

1416 Koncil vydal půhon na stoupence strany Husovy v Če-
chách a mistra *Jeronyma*, jenž Husa do Kostnice ná-
sledoval, dať upáliti (v květnu). V Čechách rozmáhají se novoty
náboženské, ač mistři učení podobný sjezd měst Pražských. (Toliko
přijímání pod obojí prohlášeno za nevyhnutelno k spasení.)

Na koncilu rokováno o opravách a jednotě církve.

K této došlo

1417 zvolením **Martina V**, kdežto opravy odloženy na příští
koncil (po 5 letech). Nový papež jedná s cí. *Sigmundem*
o křížové válce proti Čechům, když by Václav nebyl ochoten pro-
půjčiti se papeži k vyplnění kacířství v Čechách.

1418 Koncil kostnický rozpuštěn (v dubnu).

1419 Král Václav dal se pohnouti hrozbami bratra svého
cí. Sigmunda a jal se potlačovati novoty náboženské
rozkazem, aby faráři od kostelů vyhnáni byli navrácení svým farám
(toliko v Praze povoleny přijímajícím pod obojí tři kostely). Na venkově
schází se lid k pobožnostem na horách. 30. července bouře v Praze:
kněz *Jan Želivský* pohaněn před radnicí Novoměstskou, která zte-
čena, načež podrychtář s purkmistrem, dvěma koňšely a jiným li-
dem zjímání a shození s oken. *Jan Žižka z Trocnova* mezi
vzbouřenci. Na zprávu o tom raněn král Václav mrtvicí, načež za
krátko † na Novém Hradě u Kunratic (16. srpna).

1419—1436 Války husitské.

1419 Po smrti krále Václava bouře v Praze a na venkově
proti přívržencům pod jednou. Vladařství král. *Žofie*
a *Čeňka z Vartenberka*. Sněm v Praze volá *Sigmunda* do země, ale
žádá při tom: 1. O zachování stavův a obyvatelstva při svobodě
slova božího a přijímání pod obojí způsobou. 2. O zrušení nálezův
koncilu a papeže proti národu českému. 3. O stavení neřestí cír-
kevních.

Sigmund odkládá a chystá se potají na výpravu proti Čechům. Zatím Žižka hotoví se k odporu: z Prahy odešel do Plzně (Bohuslav ze Švamberka poražen od něho u Někmeře sz. od Plzně) a odtud

1420 do Tábora (pusté hradiště, které stoupenci Žižkovi nedlouho před tím osadili). Na cestě porazil královské u Sudoměře v. od Strakoníc. Na Táboře dává Žižka bratrstvu pevnou organizaci vojenskou (4 hejtmani) a cvičí je ve válčení (cep, palcát, oštěp, válečné vozy).

1. března Martin V. vyhlásil křížovou válku proti Čechům.

1420 První výprava křížová.

V dubnu přišel Sigmund do Čech a oblehl Prahu; sem přibylí též šikové křížáků německých. Pražanům přitáhl Žižka ku pomoci. Při smírném vyjednávání se Sigmundem předložili Pražané a Táboři 4 kusy svých žádostí (4 artikule pražské):

1. aby slovo boží od kněží schopných svobodně bylo kázáno,
2. aby svátost oltářní svobodně rozdávána byla pod obojí způsobou,
3. aby kněžstvo, zanechajíc světského panování a držení statkův, živo bylo dle příkladu Krista a jeho apoštolů,
4. aby hříchové smrtelní a neřádivé zákonu božím protivní byli kažení a stavováni.

14. čce. Sigmund a křížáci poraženi od Žižky na hoře Vítkově, která potom zvána Žižkovou. Po marném vyjednávání dal se Sigmund korunovat v kostele sv. Víta a rozpustiv vojsko křížácké, odtáhl do Kutné Hory, kde hotovil se k dalšímu boji, zastavuje o překot k zapravení útrat válečných statkův korunní a zboží duchovní.

1. listop. Sigmund poražen od Pražanů před Vyšehradem, jež chtěl vybavit z obležení. Vyšehrad dostal se do moci Pražanů. Od Čechů vypraveno poselstvo k Vladislavovi Polskému a nabízena mu koruna Česká. Žižka válčí s Oldřichem z Rosenberka.

1421 Žižka potřel blouznivce náboženské na Táboře (Pikarti) a ve spojení s Pražany válčil proti stoupencům Sigmundovým. Arcibiskup Konrad přestoupil na stranu pod obojí. Kutná Hora vzdala se Žižkovi.

červen Sněm v Čáslavi, jehož se účastnila vedle pánův a zemanův z Čech a Moravy též (po prvé) města královská (Pražané, Táboři a města s nimi spolčená); ujednáno, aby ve skutek uvedeny byly artikule pražské, schváleno vyjednávání s Polskem a zvolen výbor 20 k řízení záležitostí zemských. Hrad Pražský vzdal se Pražanům.

1421—1422 Druhá výprava křížová.

Křížáci němečtí v počtu 150—200.000 vtrhli od Chebu do Čech a oblehli Zatec, jehož nadarmo snažili se dobytí, načež,

nemohouce se dočkat Sigmunda, opustili zemi. Sigmund přitáhl do Čech v zimě a zmocnil se zradou Kutné Hory. Žižka obklíčen od něho na hoře Kaňku u Kutné Hory, ale probil se času nočního ke Kolínu; sebrav z okolí Jičina a Turnova nové síly

1422 udeřil na Sigmunda (u vsi Nebovic jvv. od Kolína), přinutil jej k úteku a

8. ledna porazil jej na hlavu u Německého Brodu. Vitoš Litavský, bratranec Vladislava Polského, přijal korunu Českou a vypravil do Čech synovce svého Sigmunda Korybutoviče, jenž nabytí uznání za vladaře zemského.

Říjen Třetí výprava křížová, v jejímž čele Fridrich Braniborský: marný pokus o osvobození obleženého Korybutovičem Karlšteina. V prosinci odvolán Korybutovič Vladislavem, jenž s cis. Sigmundem se smířil.

1423 Žižka válčí s Pražany a s pány pod obojí pro přátelení se na Tábor, nýbrž zůstal při bratrstvu orebském (ve vých. Čechách) a s ním pak vtrhl do Moravy a odtud do Uher (až k Ostřihomu).

1424 Žižka obnovil boj s Pražany a s pány pod obojí. Tito poraženi u Skalice jz. od Náchoda, onino u Malešova jz. od Hory Kutné. Žižka oblehl Prahu, kam přispěli mu i Táboři ku pomoci. Korybutovič, jenž na svůj vrub přišel do Čech a od Pražanův a pánův s nimi spojených za vladaře uznán, zprostředkoval smíření (Jan z Rokycan), načež nastoupeno na společné tažení do Moravy. Na cestě té zemřel Žižka (11. října) při obležení Přibislavě vjv. od Ném. Brodu. Orebsťi zvaní nyní Sirotky. Kněz Prokop Holý velitelem Táborův, Prokůpek velitelem Sirotkův.

1425 Spory a boje mezi stranami pod obojí skončovány smírem vožickým sv. od Tábora. Vpád do Moravy a odtud do Rakous, kdež dobyt Retz jz. od Znojma.

1426 Čtvrtá výprava křížová: křížáci z Durynek, Mišně a Lužice poraženi u Oustí nad Labem.

1427 Korybutovič vyjednává s papežem, z čehož vzbouření v Praze: Korybutovič zajat a pak (1428) čestně vyprovozen přes hranice zemské. Vpád Táborův a Sirotkův do Rakous (Albrecht poražen u Světlé nad Koubou) a pak do Lužice a Slezska.

Pátá výprava křížová. Fridrich Braniborský vrchním velitelem: křížáci oblehli Stříbro, ale při bližení se vojska českého (Táboři, Sirotky a Pražané) dali se na zpátečný pochod a pak na zmatený útek k Tachovu, kdež dostiženi. Tachov dobyt.

1428 Táboři, Sirotky a Pražané činili vpády do Uher, Slezska, Bavor, Lužice a Rakous.

1429 Marné jednání o mír se Sigmundem (Prokop Holý v Prešpurce). Vpád do Lužice a do Slezska. Ku konci roku nový vpád do Mišně,

1430 *Durinska, Frank a Bavor*: 70—100 hrozených měst vypáleno, do tisíců vesnic a městeček popleněno, kořist válečná vezena na 3000 vozech. (Prokop Holý s Táborů před *Navumburkem* j. od ústí Unstruty do Sály). V téže roce vpád do *Slezska a Uher*.

1431 Vladislav Polský prostředníkem mezi Čechy a papežem (*hádání v Krakově*). K řízení obecných záležitostí zvoleno na sněmě v *Kutné Hoře* 12 vládařů zemských. Vpád do *Lužice a Slezska*.

Šestá výprava křížová (Fridrich Braniborský vůdcem) skončila se hanebnou porážkou křížáků u *Domažlic*, kde byli dostiženi, prchající před bližícím se vojskem českým. [Nejprve pokoušeli se dobytí *Tachova*, pak namířili k *Plzni*]. Vpád Táborů a Sirotkův do *Slezska, Uher a Rakous*. Po porážce *domažlické* vyzval koncil *basilejský* Čechy k jednání smírnému, ač papež *Eugen IV.* se tomu protivil. V Čechách přes odpor Táborův

1432 schváleno na sněmě v *Praze* vyjednávání s koncilem *basilejským* po předchozích úmluvách (*sjezd v Chebě*). O něco dříve srovnali se *Pražané* a *Sirotci* u víře a zvolili *Jana z Rokycan* za prozatímního správce (arcib. *Konrad* † 1431). Vpád Táborův a Sirotkův do *Slezska a Lužice a do Braniborska*. Prokop Holý vyjednává s *Vladislavem Polským* o spolek proti zemím německým a o zvolení syna jeho *Vladislava* za krále českého.

1433 *Poselstvo české*, v jehož čele *Prokop Holý*, přijato v *Basileji* se ctí a radostí. Smír na odkladě, neboť koncil podával svolení k artikulům pražským s jistým ohražením (*kompaktaty*). Na sněmě v *Praze* zvolen *Aleš z Řísenburka* za správce zemského — nastrčený to nástroj *Menharda z Hradce*, jenž s *kompaktaty* se spokojil a *Oldřichu z Rosenberka* byl hotov pomáhati o uznání *Sigmunda* za krále. Mezitím Tábori a Sirotci podnikli vpády do *Rakous, Slezska a Uher*. Vedle toho bojovalo vojsko táboreské pod *Janem Čapkem ze Sán* po boku *Vladislava Polského* proti rádu rytířů německých.

1434 *Menhard z Hradce* původcem *jednoty panské*, zřízené k podpoře vlády zemské, v pravdě však namířené proti bratrstvům polním (Táborům a Sirotkům).

30. května *Bitva u Lipan* jv. od Českého Brodu: Tábori a Sirotci poraženi na hlavu od jednoty panské, zesílené *Pražany Staroměstskými* a pány katolickými (*Prokop Holý a Prokůpek* padli). Velitelem vojska panského *Diviš Bořek z Miletínka*.

16. říj. Sněm v *Praze* o sv. *Havle*. Ujednáno žádati na koncilu: 1. aby rozdávána byla svátost pod obojí v těch chrámech, kde toho byl právě obyčej; 2. aby volba arcibiskupa a biskupů přenesena byla na sněm; 3. aby benefícia v Čechách a na Moravě nebyla udělována od cizozemců; 4. aby nikdo ze zemí těchto nebyl

povolován k duchovním soudům zahraničním pominutím soudu arcibiskupského.

1435 Čechové vyjednávají se *Sigmundem* o uznání jeho za krále.

1436 Cís. *Sigmund* vydal Čechům zápis na dokonání *kompaktat* (v lednu), kterým svoloval ke všem žádostem sněmu sv. *Havelského* a zavazoval se, že bude Čechův hájiti v užívání těchto svobod a o jich schválení usilovati.

Znepokojené proto posly koncilu upokojil *Sigmund* hned po té tajným slibem, že ve věci církevní vkládati se nebude.

5. čce. Na *sjezdě jihlavském* přiznali se stavové čeští k poslušnosti církve, načež poslové *basilejské* přijali Čechy v lůno církve na základě vzájemného uznání *kompaktat*. (Přijímání pod obojí způsobou povoleno v Čechách a na Moravě dle *popisu far*. Potvrzení *kompaktat* od koncilu a papeže *Eugena IV.* stalo se dodatečně 1437). Brzo po tom (v srpnu) uznán *Sigmund* za krále.

1436—1437 *Sigmund* králem v Čechách. (Sr. 244.)

Neupřímné jednání krále, zvláště ve věcech náboženských, pramenem nespokojenosti. *Jan Rokycana*, zvolený sněmem arcibiskup, nejen že od koncilu potvrzen nebyl, nýbrž i od *Sigmunda* doznal mnohých příkoří. Arcibiskupství spravoval prozatím *Filibert, biskup kutanský* (Coutances, m. na záp. břehu francouzské Normandie); řízení strany pod obojí přeneseno na zvl. *konsistor* s administrátorem v čele, jimž se stal *Křtětan z Prachatic* se strany duchovenstva *Rokycanovi* protivně. *Jan Roháč z Dubé*, jenž pokusil se o odboj, zajat na hradě *Sioně* nedaleko *Kutné Hory* a oběšen v *Praze* s 52 svými soudruhy. Tím odpor proti *Sigmundovi* vzrostl. Po † *Sigmundově* zvolen za krále zeť jeho

1437—1439 *Albrecht II.* *Rakouský*, spolu král uherský a císař německý.

V Čechách horlivější strana pod obojí, majíc v čele *Hynce Ptačka z Pirkšteina*, prohlásila se pro *Kazimira*, bratra krále polského *Vladislava III.* (v čele stoupencův *Albrechtových Oldřich z Rosenberka a Menhard z Hradce*). Boj o korunu mezi oběma soupeři přerušen předčasnou smrtí *Albrechtovou*.

1439—1452 *Bezvládí* v Čechách.

Po † *Albrechtově* dohodla se strana *Hynka Ptačka z Pirkšteina* se stranou *Oldřicha z Rosenberka a Menharda z Hradce* o správu zemskou tak zv. listem mírným (1440), kterým zavázali se zachovávat *kompaktaty* a zápis *Sigmundův*, zasazovati se o doplnění *kompaktat* a o potvrzení *Jana z Rokycan* za arcibiskupa, a pokud by nebylo nově zvoleného krále, spravovati se *míry zemskými*, t. j. spolky stavovskými v jednotlivých krajích

s volenými hejtmany v čele. — Strana Ptačkova nabyla vrchu hl. v kraji *Chrudimském, Čáslavském, Kouřimském a Hradeckém*, které vstoupily spolu v jednotu a zvolily si *Hynka Ptačka* za svého nejvyššího hejtmána. Po $\dagger$ Ptačkově 1444 zvolen nejv. hejtmanem 24letý Jiří z Poděbrad a z Kunštatu, syn Viktorina z Poděbrad, vůdce Pražanů a vítěze v bitvě pod Vyšehradem (1420). Za krále r. 1440 zvolený *Albrecht Bavorský* k tajnému doléhání Oldřicha z Rosenberka volby nepřijal, a ve vyjednávání s cis. Fridrichem o přijetí syna Albrechtova *Ladislava* za krále (jehož byly se přidržovaly země mimočeské) jakož i v jednání strany pod obojí se stolicí papežskou*) stálé pikle strany Oldřichovy a Menhardovy (tenjto přestoupil k straně pod jednou), z čehož nepotřádky v zemi. To příčinou, že

1448 Jiří z Poděbrad dobyl Prahy (v září), která nacházela se v rukou strany protivné. Šťastná válka s jednotou strakonickou (*Oldřich z Rosenberka*). *Jan Rokycana* v čele konsistoře strany pod obojí ($\dagger$ 1471).

1452 Jiří z Poděbrad zvolen za správce zemského s radou 12 osob.

1452—1457 Ladislav Pohrobek

1453 korunován v Praze za přítomných stavů českých, moravských, slezských a lužických. Jiří z Poděbrad potvrzen za správce zemského po dobu nezletilosti královny (na dalších 6 let). Moudrá správa země: odcizené statky zemské koruně získány, bezpečnost osob a majetku chráněna potíráním loupežníků a škůdců zemských, nový rozkvět obchodu a průmyslu. Po předčasně smrti králové

1458—1471 Jiří z Poděbrad

zvolen za krále pomínutím dědičných úmluv s domem rakouským (sr. 246). Volbě protivili se stavové slezští a lužičtí a němečtí obyvatelé některých měst na Moravě (*Brno, Olomouc, Znojmo a Jihlava*), byli však za krátko (1458—1459) k poslušnosti přivedeni. Též cis. *Fridrich III.* uznal Jiřího za krále českého, potřebuje služeb jeho v záležitostech uherských (sr. 232). *Ve válce knížat německých* volán král Jiří za prostředníka a vyjednáváno o jeho zvolení za krále římského jakožto pomocníka císařova (sr. 231). R. 1462 přispěl osobně vojenskou pomocí cis. *Fridrichovi* proti stavům dolnorakouským, Albrechtu VI. a spojeným s nimi měšťanům vídeňským: Albrechtovi bylo učiniti příměří, propustiti císaře z Vídně a narovnat se s ním dle výroku krále Jiřího (1462 5. pros.). Za to prokázal se císař Jiřímu vděčným, že 1. vydal jemu zápisy týkající se dědičných úmluv mezi panovníky českými a rakouskými, 2. povinnost země České k říši Německé slevna jest se

*) Biskup Filibert $\dagger$ 1439, a biskupové olomoucký a litomyšlský zpěchovali se světiteli duchovenstvo strany pod obojí.

300 bojovníků k jízdam císařův do Říma neb 300 hř. stř. na polovici (sr. 214), 3. povýšil syny krále Jiřího za knížata říšská, 4. ustanovil Jiřího poručíkem syna svého Maximiliana a dědicem Rakous, když by tento zemřel bezdětek, 5. zarával se prostřednictvím svým přičiniti se o narovnáni mezi Jiřím a papežem.

1463 Slavný sjezd knížat německých v Praze: král Jiří rozsudil mezi Ludvíkem Bavorským a císařem a mezi domem braniborským a bavorským (sr. 231).

Nový rozkvět blahobytu zemského měl původ svůj ve vládní soustavě krále Jiřího: Největší část korunního jmění dostala se za válek husitských do rukou stavu panského. Král Jiří hleděl statky odcizené, pokud možno, koruně opět získati (sr. 254); nedostatek důchodů korunních nahrazoval pak častějším vyžadováním *mimořádných berní*, jichž dosáhl pomocí stavu zemského a městského, ujímaje se jich proti přehmatům stavu panského. Moc královská povznesena vedle toho i láskou národu, kterou pojistil si král, háje práv strany pod obojí proti papežům. Vládní tato soustava byla trnem v očích stavu panskému, k němuž náleželi právě nejmocnější rodové strany pod jednou. Sporu krále Jiřího s papežem hleděla strana tato využítkovati k podvrácení moci královské, jak jí byl Jiří zřídil.

Král Jiří vymáhal na papeži *Piu II.* doplnění kompaktat, jež však tento neplatnými prohlásil (1462) a na králi žádal (poselství *Fantina de Valle*), aby zřekl se přijímání pod obojí, což on jakožto neslušné odmítl.

1464 Král Jiří obžalován z kacířství, a vydán naň páhon do Říma, kterýž po $\dagger$ Piově obnoven i od *Pavla II.*

1465 Jednota zelenohorská (*Zdeněk Konopářský ze Sternberka*): páni pod jednou spojili se s papežem proti králi. Jednáno s *Kazimírem Polským* o přijetí koruny České.

1467 Na sněmě říšském v *Norimberce* žádá papež prostřednictvím císaře Fridricha o zdvžení války křížové proti Jiřímu, ale žádost jeho zamítnuta*). Proto obrátil se papež ke králi uherskému *Matyášovi*. Mezitím válčil král Jiří s cis. Fridrichem v zbourřenými stavy svých zemí. [Téhož roku vznikla *Jednota bratří českých ve Lhotce u Rychnova* n. Ku. Prvním hlasatelem učení *Petr Chelčický* ($\dagger$ 1454) a prvním náčelníkem bratrstva žák jeho, synovec Rokycanův *Řehoř*, řeholný laik, ve vsi *Kunvald* sv. od *Žamberka*, kde žili od r. 1457 v přísné odloučenosti.]

1468 Král Matyáš na vyzvání papežovo počal válku s Jiřím, a opanovav některé části *Moravy*, vtrhl do *Čech*, ale byl

*) Roty z Bavor do Čech vniklé poraženy krvavě u *Nýrsko* jz. od Klatov.

1469 u Vilémova jv. od Čáslavě králem Jiřím obklíčen a k míru donucen, který však za krátko zrušil, dav se od svých stranníků provolati v Olomouci za krále českého. Král Jiří vyjednává s *Kazimírem Polským* o spolek na základě přijetí syna Kazimírova *Vladislava* za krále v Čechách po † Jiřihu, který položil tak prospěchy rodiny své na oltář vlasti.

Viktorin a *Jindřich*, synové Jiřiho, hrdinně a šťastně si vedou v *Lužici*, ve *Slezsku* a na *Moravě*. Zde král *Matyáš poražen* od *Jindřicha u Uherského Brodu* a přinucen na útěk do Uher, kamž pronásledován.

1470 Král Jiří zmařiv obléhání *Uh. Hradiště*, vtrhl do *Slezska*. *Matyáš* vpadl mezitím do Čech a pronikl až ke *Kolínu*, ale byl od vojska českého obrácen na útěk s velkými ztrátami.

1471 *Matyáš* vyjednává o mír. Též dvůr papežský pozbýval naděje ve přemožení Jiřiho a jal se vyjednávat — v tom však † král Jiří (22. března).

1471—1526 Králové čeští z rodu Jagajlova.

1471—1516 *Vladislav II.* (15letý),

nejstarší syn krále polského *Kazimíra*, byl povahy dobré sice, ale velice slabé. *Vládní soustava krále Jiřiho* vzala za své (sr. 255): šlechta nabyla vrchu a užívala převahy své k zeslabení moci královské a na ujmu ostatních tříd národa (viz níže).

1471—1478 *Válka s Matyášem Uherským*, jemuž musil *Vladislav mírem olomouckým* odstoupiti *Moravy, Slezska a Lužice* do času jeho života, tak aby po jeho smrti spadly na korunu Českou, za výplatu 400.000 zl. uherských. *Vladislav i Matyáš* podrželi titul krále českého.

1485 *Smlouvou kutnohorskou* narovnány spory mezi stranou pod jednou a pod obojí na základě kompaktat a zápisu *Sigmundova*. Nekázeň v duchovenstvu strany pod obojí. *Jednota bratrská* se vzmáhá.

1490 *Vladislav* zvolen byv za krále uherského, přestěhoval se stálým sídlem svým do *Budína*. Správa země v rukou šlechty, která dbala jen svých prospěchův. Starodávne spory mezi pány a rytíři o *zasedání na soudech zemských* a o *nejvyšší úřady zemské* skončily se narovnáním*), načež oba stavy jaly se zkracovati moc královskou, ujařmovati lid poddaný a usilovati o ztenčení moci stavu městského: *král* zbaven práva k odúmrtem po osobách stavu panského a rytířského, nesměl svobodně nakládati se jměním korunním (smělo býti odcizeno jen se svolením

*) Na soudech zemských zasedalo pak 12 pánů a 8 rytířů. Z úřadů zemských náležel k stavu panskému *nejvyšší purkrabí pražský, hofmistr, maršálek, komorník, sudí a kancléř* (na *Moravě hejtman zemský, nejv. komorník a sudí*); k stavu rytířskému *nejv. písař a podkomoří*.

sněmovním), obmezen při správě důchodů korunních; *lid poddaný* nesměl se stěhovati pod jinou vrchnost nebo přestoupiti do stavu městského nebo duchovního bez svolení svých pánů čili listu výhostného, nebylo mu dovoleno dovolávati se práva svého na soudu zemském proti svému pánu; *královská města* ohrožena ve svých právech tím, že roku

1500 vydáno *zřízení zemské krále Vladislava*, které obsahovalo svod obecných právních nálezův, zapsaných v deskách zemských, ale v zákonníku tomto položili sobě páni a rytíři za právo všecko to, čeho se domáhali toho času na příkoří proti stavu městskému. (Svod pořídil zemský písař *Albrecht Kendl z Oušavy*.) Z toho houře měst proti šlechtě, která 1. upírala jim práva choditi na sněmy, 2. bránila jim kupovati statky zemské, 3. provozovala živnosti až dosud jen městům vyhrazené, 4. obmezovala pravomoc soudů městských. Od roku 1513 vytvořila města mezi sebou brannou jednotu, majíce za vůdce a pomocníka *Bartoloměje Minsterberského*, vnuka krále Jiřiho, a když r. 1515 zemřel, bratrance jeho knížete *Karla*. Náčelníkem šlechty proti městům byl *Zdeněk Lev z Rožmitála*, nejvyšší purkrabí pražský a zástupce králův.

1516—1526 *Ludvík*, syn *Vladislavův*,

králem v Čechách a Uhrách. Za nezletilosti královny (11letý) vládá v rukou úředníků zemských (regentů), v jichž čele v Čechách *Zdeněk Lev z Rožmitála*.

1517 *Smlouvou svatováclavskou*, o níž přičinil se hl. šlechtetný *Vilém z Pernšteina*, narovnáno sice spor mezi městy a šlechtou, tak že města upustila od výhradného práva k vaření piva, začež ponechána při ostatních svých právech, ale nedůvera mezi oběma stavy nepominula. (*Jan Pašek z Vratu* primasem spojeného Starého a Nového města Pražského.) Špatný stav správy zemské (*Zdeněk z Rožmitála* hlavním věřitelem koruny) a různice náboženské, mající příčinu v šíření se učení *Lutherova* jak ve straně pod obojí tak i ve straně pod jednou (ve *Vraťstavi, Jihlavě* a j.)

1526 *Král Ludvík poražen* byv od *Turkův* v bitvě u *Moháče* na pr. bř. *Dunaje* s. od ústí *Drávy*, zahynul na útěku (29. srpna). Jím vymřela po meči větev *Jagajlův* v Čechách a Uhrách panující.

1526 *Ferdinand*, arcikníže *rakouský* a manžel *Anny Jagajlovy*, zvolen za krále českého a uherského, čímž položen úhelný kámen k nynějšímu mocnářství *Rakousko-uherskému*.

b. Polsko, Halič a Litva.

(Sr. 219.)

1805—1833 *Vladislav Lokietek*

uhájil trůnu proti nárokům krále českého *Jana*, jenž bojoval po boku řádu rytířů německých, kteří odňali *Polsku gđanské*

Pomoří a dali tak podnět k dlouholetým, přes 100 let trvajícím bojům. Syn jeho

1333—1370 **Kazimír III. Veliký**, poslední Piastovec na trůně polském.

1335 Mír v *Trenčíně* s českým králem Janem (sr. 245).

1337 Zemřel *Jiří II. Romanovič*, kníže vladiměřský a haličský, nezanechav potomstva. Na trůn povolán pominutím mladší *větve belzské** svatý kníže *Lubart*, syn Gedymina, velkého knížete litevského. To počátkem zmatků, za kterých po delších bojích

1349 **Kazimír zmocnil se Haliče**, která od té doby zůstala při Polsku. Šest roků před tím (1343) ujednán s řádem rytířů německých *mír v Kalíši* v nyní. ruském Polsku na hranicích poznaňských nad ř. Prosnou, kterým *Chelmsko* a *Vých. Pomořany* ztraceny.

1352 *Vladiměř* s okolím dobytá. (Po *†* Kazimírově zmocnili se jí Litvané opět.)

1355 *Ludvík Uherský*, syn sestry Kazimírové a od r. 1339 šlechtou za nástupce uznáný pominutím práv *Piastovců Mazovských*, přijal kapitulaci, kterou královská moc značně byla obmezena.

Moudrá a spravedlivá vláda Kazimírova: péče o zvelebení blahobytu hmotného, lid selský brán v ochranu proti šlechtě (proto zván Kazimír „*králem selským*“), sepsány zákonníky (*statut vislický* pro Malopolsko a *piotrkovský* pro Velkopolsko), založena universita v Krakově (1364).

1370—1382 **Ludvík Veliký**, král uherský, nástupcem Kazimírovým. V Polsku pobyl jen dvakrát. Práva šlechty rozšiřována na ujmu stavu městského a selského. Po *†* Ludvíkově za královnu uznána a korunována (1384) ml. dcera jeho Hedvika, která provdala se pak dle vůle šlechty za *Jagajla*, velkého knížete litevského.

1386—1572 **Jagajloveci** na trůně polském: personální unie s Litvou** (až do r. 1569).

* Belz s. od Lvova.

** Na Litvě (sr. 220) Gedymin (1315—1339) zakladatelem říše Litevsko-ruské, která rozšířena o *Zmud* s. od dol. Němenu a při m. Baltském (dobytá na řádu rytířů německých), o *Vladiměřsko*, *Volyn*, *Podolí* a *Kijev*. Vilno nad Vilijí, pobočkou Němenu z pr. bř., založeno a učiněno sídlem velkého knížectví. Syn Gedyminův **Olgěrd** (1345—1377) dokončil podrobení Jižní Rusi. Výboji, sňatky a smlouvami mezi Gedyminovci a Rurikovci získána též celá *Bílá Rus*. Tím povznesena Litva na nejvyšší stupeň moci. Stejnou dobou šíří se na Litvě křesťanství východního vyznání, jazyk a obyčej ruské, tak že časem nabyly úplné převahy. Synem Olgěrdovým **Jagajlo** (1377—1386).

1386—1434 **Vladislav II.**

Jagajlo, jsa víry pravoslavné, dal se po druhé pokřtiti a přijal jméno Vladislav. Na Litvě, která podržela své zvláštní zřízení, náměstkem Vladislavovým *Skirgajlo* s titulem velkého knížete. Nástupcem jeho od r. 1390 *Vitold*, bratrovec Vladislavův (*†* 1430).

1387 *Halič* Uhrám odňata. Útisk církve pravoslavné a lidu obecného.

1402 *Multansko* učiněno poplatným.

1410 Řád rytířův německých poražen v bitvě pod *Dubrovnou* (*Tannenberkem*) ve vých. Prusích. V míru *torunském* na pr. bř. dolní Visly r. 1412 musili se rytíři vzdáti *Zmud*. Úpadek řádu.

1413 Sněm Polákův a Litvanův v *Horodle* nad hor. Bugem: mnohé řady polské přeneseny i na Litvu a šlechta víry pravoslavné vyloučena z úřadů a jiných důstojností.

1420 Vladislavu podávána koruna Česká. (O poměru Čech k Polsku viz války husitské.)

1434—1444 **Vladislav III.**, syn předešl.

Na Litvě, kde po *†* Vitoldově spory o stolec velkoknížecí (*Svidrigajlo* poražen od Poláků u *Vilkoměře* sz. od Vilna) zvolen za vk. Kazimír, ml. bratr Vladislavův (1440).

1440 Vladislav zvolen za krále uherského. Zahynul v bitvě proti Turkům u Varny při Černém m. v nyní. sev. Bulharsku (1444).

1444—1492 **Kazimír IV.** (Veliký).

Dlouholeté války s rytíři řádu německého, kteří

1466 *mírem* v *Toruni* musili se spokojiti s východní částí Prus a přijati ji v léno od koruny Polské.

Rozvoj říše Polské zdržován ustavičnými spory mezi *Poláky* a *Litvany*, což příčinou, že mnohé krajiny ruské poddaly se knížatům moskevským (*rep. Pskovská* na j. jez. Pejpuského a *Novgorodská* při jez. Ilmeňském, *knížata severští* na l. bř. horního Dněpru).

1470 Kazimír vyjednává o spolek s *Jiřím Poděbradským* (sr. 256).

1480—1485 Poláci spojenci chána *Achmeta* proti *Ivanu Vasiljeviči*, bojujícímu o neodvislost: *Bílá Rus* (Smolensko) ztracena.

c. Rusko.

(Sr. 219.)

1237—1481 Rusko pod nadvládou Mongolův.

Následky: 1. Velkoknížata a knížata údělná libovolně od chánů dosazována a k dani a pomoci válečné donucována. 2. Lid

ruský utiskován mongolskými nájemníky berničními. 3. Jižní a západní Rus opanována od Litvanů. 4. Švédové a řád rytířů německých zmocnili se krajin pobaltských. 5. Úpadek vzdělanosti ruské.

1252—1263 Alexander Něvský (Svatý), kn. novgorodský, dosazen od chána *Batua* za vk. Moudré a požeňané panování jeho. Dobrá shoda s Mongoly. Mladší syn Alexandrův *Daniel* († 1303) povzněl knížectví Moskevské, dosud nepatrné. Syn *Danielův Jiří* zjednal si podlizavostí přízně chána *Uzbeka*, který jej učinil velkoknížetem (1315—1325), jímž stal se i mladší bratr jeho

1328—1340 Ivan I. Kalita.

Za něho stala se Moskva politickým a náboženským střediskem Rusí na místě Vladiměře nad Kljazmou. V hodnosti velkoknížecí udrželi se dva jeho synové a vnuk

1362—1389 Dimitrij Donský, jenž první učinil pokus o vyproštění se z nadvlády mongolské:

1380 Bitva na Kulikově poli za h. Donem v nyn. gub. Tuské: chán *Mamaj* a spojenec jeho *Jagajlo Litevský* poraženi na hlavu od Dimitrije a spojených s ním téměř všech údělných knížat.

1382 *Tochtamiš*, nástupce *Mamajův*, sesílen voji Tamerlanovými, vyvrátil *Moskvu* a přinutil Dimitrije znovu podrobti se. Hodnost velkoknížecí zůstala však i na dále v jeho rodině.

1462—1505 Ivan III. Vasiljevič, pravnuke Dimitrije Donského.

Snahy jeho: 1. odstraniti údělná knížectví (kn. *Tverské* sz. od *Moskvy* při h. Volze a *Rjazaňské* jv. od *Moskvy* při *Oce*, rep. *Pskovská* a kn. a rep. *Novgorodská*), 2. svrhnutí jho mongolské (moc chánů Zlaté ordy zeslabena odtržením se *Tatarův kazaňských* a *krymských*), 3. získati ztracené země litevsko-ruské.

1478 *Novgorod* připojen k panství Moskevskému.

1481 Ivan spojil se s chánem krymským proti *Achmetovi*, chánu ordy Sarajské, jenž poražen a zabit. Konec panství mongolského na Rusi.

1485 Učiněn konec kn. *Tverskému*. Těž mnohé krajiny litevsko-ruské získány (sr. 259). Ivan honosí se titulem „gosudar vseja Rusi“.

d. Uhry.

(Sr. 222.)

1308—1382 Králové z rodu anjouského.

1308—1342 Karel Robert.

Na trůně upevnil se teprve po † *Matěje Trenčanského* (1318). Bouře v Chorvatsku (*Ban Mladen*, syn Pavla Brebírského) a v Dalmatii. Vévoda valašský *Bazarad* vymanil se z nadvlády

uherské. Snaha králova o rozvoj blahobytu hmotného i duševního. Syn jeho

1342—1382 Ludvík I. Veliký.

Bouře chorvatská a dalmatská utišeny. Vévoda valašský *Alexander*, syn *Bazaradův*, uveden opět pod vrchní vládu uherskou.

1347—1350 Ludvík usiluje marně o dobytí *Neapolska*, kde 1345 ml. bratr jeho *Ondřej* zavražděn od příbuzných manželky své *Johanny*, která za nedlouho provdala se za jednoho z nich (Ludvíka Tarentského).

1356—1358 Válka s Benáťany, jimž Ludvík odňal *Zader*.

1364 Dědičné úmluvy mezi zeměmi českými, uherskými a rakouskými, z nichž však po dvou letech Uhry vystoupily: první pokus o sloučení zemí nynějšího mocnářství *Rakousko-Uherského*.

1365 Turci učinili první pokus o dobytí *Valaška*, jehož Ludvík vítězně hájí.

1365—1369 Válka se *Sracimírem Vidinským*, jenž donucen uznati nadvládu uherskou (—1396).

1370 Ludvík povolán na trůn polský (sr. 258): Uhry na vrchole své moci.

Ludvík podporovatelem věd (univ. v *Petikosteli*) a umění, průmyslu a obchodu. Po jeho smrti uznána v Uhrách za královnu dcera jeho *Marie* (zasnoubená *Sigmundu Lucemburskému*), kdežto od *Polákův* povolána na trůn ml. sestra její *Hedvika*. Vládu ve jménu nezletilé *Marie* vedla v Uhrách matka její *Alžběta* až do r. 1387, kdy zardousena v *Novém Hradě* v sev. Dalmatii naproti ústí *Zrmanje* od mocného rodu *Horvatů* v Chorvatsku, kteří byli usilovali o dosazení *Karla Neapolského* (zavr. 1386 úkladem milostníka *Alžbětina Mikuláše Gary*).

1387—1437 Sigmund Lucemburský (sr. 246),

manžel *Marie*, dc. *Ludvikovy*, po jejíž smrti (1395) upíráno mu právo k trůnu, poněvadž neměl s ní žádného potomstva. Vzpouza zdolána. Nebezpečí od Turků brozící hleděl Sigmund předejiti zdvižením války křížové, ale byl

1396 v bitvě u *Nikopole* v nyn. Bulharsku při Dunaji naproti ústí *Olty* od sultana *Bajezida* na hlavu poražen.

1401 Vzpouza magnátů proti *Sigmundovi*, jenž v *Budině* přepaden a zajat, ale přispěním vév. sedmibradského *Stiboře ze Stibořic* a krále *Václava* vyproštěn. R. 1402 vzpouza se opakovala: *Ladislav Neapolský* uzrán za krále v Chorvatsku a ve větší části Uher na pr. bř. Dunaje. Zakročením *Stiboře ze Stibořic* i tato vzpouza zdolána r. 1403. Měštům král. dostalo se práva zasedati vedle šlechty na sněmech.

- 1411 Volba Sigmunda za krále římského v Němcích (sr. 230).
- 1419—1436 Sigmund zaměstnán válkami husitskými (sr. 249). Mezi tím opětné války s *Benátčany a Turky* (proti těmto obsazen srbský *Bělehrad*).
- 1433 *Mír ve Ferrare* jz. od Benátek nedaleko pr. bř. dolního Pádu: Sigmund musil odstoupiti Dalmatii Benátčanům.
- 1437 Vpád Turkův do *Srému* odražen *Janem Hunyadym*, banem sevrinským, a přispěním žoldnéřův *Táborských*, vedených *Janem Jiskrou z Brandýsa*. Po † Sigmundově zvolen za krále zeť jeho
- 1437—1439 *Albrecht II.* Rakouský, spolu cis. německý a král český. Zemřel navraceje se z nezdařené výpravy proti Turkům. Po něm zvolen z ohledu na nebezpečnoství od Turkův hrozící působením *Jana Hunyadyho*
- 1440—1444 *Vladislav III.*, král polský (I. jako král uherský). Práv *Ladislava Pohrobka* ke koruně Uherské hájí statečně matka jeho *Alžběta* († 1442): *Jiskra z Brandýsa* dobyl Slovenska, *Jan Vítovec* zvítězil v Chorvatsku.
- 1442 *Jan Hunyady* vítězně bojuje proti Turkům. *Valašsko* přinuceno uznati uherskou nadvládu.
- 1443 Válka křižová proti Turkům. (*Vladislav III.* a *Hunyady vůdci*; kardinál *Julian Cesarini*): Srbsko opanováno (bitva nedaleko *Niše*). Vítězný vpád do *Bulharska*.
- 1444 *Vladislav III.* padl u *Varny* v bitvě proti Turkům. Též kardinál *Julian* zahynul. *Jan Hunyady* upadl do zajetí, z něhož po roce se vyprostil. V Uhrách uznána nyní práva *Ladislava Pohrobka* k trůnu. Po čas nezletilosti královny
- 1446—1453 *Jan Hunyady* správcem zemským.
- 1448 *Jan Hunyady* poražen od sultana *Murada II.* v bitvě na *Kosově poli* ve Starém Srbsku. (Protékáno jest *Sitnici*, pobočkou *Ibaru* z pr. bř. Na j. *Prizren*, na s. *Mitrovica*, na z. *Peć*, na v. *Priština*).
- 1453—1457 *Ladislav Pohrobek* králem v Uhrách (sr. 254). *Jan Hunyady* potvrzen ve vladařství pod jménem nejvyššího hejtmána zemského.
- 1456 *Sultan Mohamed* poražen na hlavu od *Jana Hunyadyho* před branami *Bělehradu*; vojsko k udatenství povzbuzuje horlivý legat papežský *Jan Kapistran*. (*Hunyady* zemřel brzo potom ranou morovou.)
- Spor krále *Ladislava* se synem *Jana Hunyadyho* *Ladislavem*, jenž od krále zajat a popraven (1457). Ml. bratr jeho

- Matyáš Korvinus* odvezen do Čech. Vzpoua stoupencův *Hunyadových* (*Michal Szilágyi*). Po † *Ladislava Pohrobka* zvolen za krále
- 1458—1490 *Matyáš Korvinus*. Volbu jeho provedl *Michal Szilágyi* maje po ruce velké vojsko. V čele odpůrcův *Hunyadových* *Mikuláš Gara* a *Mik. Ujlaky*, kteří již r. 1459 pokusili se o svržení nového krále (sr. 232).
- 1463 *Sultan Mohamed II.* dobyl *Bosny* a vtrhl do *Srému*, odkud jej však *Matyáš* vypudil a sám pak jal se postupovati vítězně do *Bosny*. V dalším boji proti Turkům zadržen byl válkou s *Jiřím Poděbradským*.
- 1468—1471 Válka s *Jiřím Poděbradským* (sr. 255).
- 1471—1478 Válka s *Vladislavem II.* (sr. 256).
- 1485—1490 Válka s cis. *Fridrichem* (sr. 232). Za válek těchto časté nájezdy Turkův, které však šťastně odraženy. Příměří r. 1483 s nimi ujednané i v letech potomních prodlužováno.
- Matyáš* byl povahy rázné, ale při tom nad míru panství chtivý, nedbaje zásad práva, jestliže se jednalo o jeho prospěch. Proti magnátům opíral se o stále vojsko, hl. z Čechů složené („černá rota“), o zemanstvo a o města. Pečoval o zlepšení správy veřejné, o rozkvět obchodu a průmyslu. Nástupcem *Matyášovým*
- 1490—1516 *Vladislav II.*, král český: **personální unie Čech a Uher**. O volbu jeho za krále přičinil se hl. *Štěpán Zápolský*, dědičný župan spišský a místopřítel v Rakousích. Trůnu domáhal se též *Jan Korvinus*, levoboček zemřelého krále, a bratr *Vladislavův Jan Albrecht* (sr. 201). Tohoto podporoval *Štěpán Bátorhy*, vév. sedmihradský. Mezi zápasem o trůn zmocnil se *arcikn. Maximilian* Dolních Rakous (sr. 232). Způsob vlády *Vladislavovy* v Uhrách byl taký jako v Čechách (sr. 256). Nesnáze působil jemu v době pozdější hl. *Jan Zápolský*, vév. sedmihradský, syn *Štěpána Zápolského*. Bažil po koruně, ucházeje se o ruku dcery *Vladislavovy Anny* (bratr její *Ludvík* byl dítě choré, o jehož dlouhém životí se pochybovalo), a když král mu nebyl po vůli, bouřil šlechtu proti vládě.
- 1514 Bouře selská (*Jiří Dóža*) potlačena krvavě zakročením *Jana Zápolského*: král viněn z netečnosti při tomto nebezpečí, a na sněmě mluvilo se o jeho sesazení a zvolení *Zápolského*. *Vladislav* hledá opory v užším svazku s císařem *Maximilianem*: *Anna Jagajlovna* zaslíbena *arcikn. Ferdinandovi* a *Marie Rakouské Ludvíkovi*, jenž již v třetím roce korunován na krále. Smlouvy dědičné obnoveny (sr. 232) a rozšířeny i na Čechy, ale zde scházelo svolení stavů českých.
- 1516—1526 *Ludvík II.* Na čas nezletilosti královny vláda poručnická, v jejímž čele *Tomáš Bakač*, arcib. ostráhomský. Palatinem *Štěpán Bátorhy*, protivník *Zápolského*.

1521 Sultan Soliman dobyl *Bělehradu*, klíče ke království Uherskému (sr. 262): hotovost zemská k jeho obraně úskokem Zápolského se nesešla. Za nedlouho zmocnil se Soliman i *banátu Severinského* a uherských pevností v Bosně (sr. 263). Téhož roku vešel ve sňatek Ludvík s Marií Rakouskou a prohlášen pinoletým.

1526 Bitva u Moháče: král Ludvík svolal veřejnou hotovost do *Tolny* na Dunaji mezi Budínem a Moháčem. Strana Bátorova dostavila se tam v počtu nedostatečném, kdežto Jan Zápolský se 40.000 m. položil se u *Segedína* a zdráhal se přijíti. Pomoc z Čech došla pozdě. Vojska Ludvíkova 25.000, Turků 300.000. V půldruhé hodině vojsko křesťanské rozprášeno — král Ludvík zahynul na útěku, utonuv s koněm v bahně (29. srpna). *Srém* a východní část Chorvatska (= *Slavonie*) dostaly se do moci Turků.

8. Země balkánské.

a. Císařství Byzantské.

(Sr. 224.)

1261—1453 Palaiologovci.

1261—1282 *Michail Palaiologos* hleděl udržeti styky církve řecké s Římem, ale potkal se s velkým odporem duchovenstva i lidu. Syn jeho

1282—1328 Andronikos II.

byl po prvé ohrožen od Turkův. Proti těmto byl boj těžký, neboť říše nacházela se v bídném stavu: 1. Vojsko a loďstvo nedostatečné. 2. Nástupcové Michailovi byli špatnými panovníky. 3. Spory o trůn. 4. Hádky náboženské a rozbroje domácí. *Andronikos* sesazen od vnuka svého stejného jména.

1328—1341 Andronikos III.

Vládu vedl milec jeho *Jan Kantakuzenos*, jenž při smrti císařově ustanoven za poručníka synů jeho, *Jana V.* a *Manuèle*. Opíraje se o zoldnéře a o sultana *Orchana*, jemuž zasnoubil jednu ze svých dcer, *Kantakuzenos* hleděl *Jana V.* od vlády odstrčiti, musil však spokojiti se *hodností spolucísařskou*. R. 1356 přinucen od lidu a duchovenstva zřici se koruny a odejíti do kláštera.

1341—1391 Jan V.

1354 Turci obsadili *Gallipoli* na thrackém *Chersonesu* při úžině *Dardanellské*. Císař hledá proti Turkům pomoci u papeže, jehož uznal za vrchní hlavu církevní. Pomoci neodbrzl a spojení obou církví zůstalo bez dalšího významu. Nesváry v rodině císařské, do nichž se Turci vkládají.

1391—1425 Manuel, syn Janův,

vládne jako vasal turecký. Po bitvě u *Nikopole* (1396, sr. 261) žádá sultán *Bajezid* o vydání *Cařihradu*. Nebezpečností odvráceno na ten čas porážkou *Bajezidovou* u *Angory* v *M. Asii* z. od středního toku *Kisil-Irmaku* (1402, sr. 268).

1425—1448 Jan VI., syn přešlého,

hledá ochrany proti Turkům, jimž musil zavázati se poplatkem, ve spojení s církví západní, které sic slavně ve *Florencii* prohlášeno 1439, ale v Řecku potkalo se s odporem. Bratr jeho

1448—1453 Konstantin XI. došel k vládě s přivolením sultana Murada II.

1453 Sultan *Mohamed II.* dobyl *Cařihradu*. *Konstantin XI.* padl v boji. Konec říše Byzantské.

b. Bulharsko.

(Sr. 224.)

1330 Bulharsko uvedeno pod vrchní moc Srbska bitvou u *Velbuždu* (nyní *Kystendil* v Bulharsku jz. od *Srědce*).

1332—1365 *Jan Alexander*, synovec cara *Michaila*, padlého v bitvě u *Velbuždu*.

Při smrti rozdělil říši mezi dva syny. *Jan Sracimir* sídlem ve *Vidině* na Dunaji nedaleko hratic srbských a *Jan Šišman* sídlem v *Trnově*. Nesvorností obou carů urychlen pád *Bulharska*, neboť

1393 sultan *Bajezid* učinil říši *Trnovské* konec. *Trnovo* dobyto a car *Šišman* zajat. Car *Sracimir* ponechán, až se přidal k *Sigmundovi Uherskému* a

1396 po bitvě u *Nikopole* spoután a odveden do *Brussy* v *M. Asii* jyv. od *Skutari*. Tím úplně podrobení *Bulharska* dokonáno.

c. Srbsko.

(Sr. 225.)

1321—1335 Štěpán Uroš III. Děčanský, syn *Milutinův*.

1330 Bitvou u *Velbuždu* uvedeno *Bulharsko* pod srbskou nadvládu.

1335—1355 Štěpán Dušan Silný

dostal se k trůnu, vbouřiv se oproti otci *Štěpánovi Uroši*, jehož zajal. Dlouhotrvajícími válkami s *Byzantinci* (13 válek)

a *Uhrý* přivedl Srbsko na vrchol moci a slávy: k říši Srbské vedle Srbska a vrchní vlády nad Bulharskem náležela celá Makedonie (mimo *Solun*), Albanie, Thessalie a část Bosny. R. 1346 dal se Dušan prohlásiti za cara srbského, bulharského a řeckého a 1355 přijal titul krále bosenského. Téhož r. vydal se na výpravu proti *Cařihrad*u, ale zemřel na cestě. Snaha Dušanova o rozkvet blahobytu zemského. Slavný zákoník sepsán. Povýšením srbského arcibiskupství na patriarchat učiněna pokus o vyproštění církve srbské z vrchní moci patriarchy cařihradského. Nástupcem Dušanovým syn jeho

1355—1367 **Štěpán Uroš V.**, poslední z rodu Nemanjova.

Slabý to panovník, za něhož jednotliví náměstkové jali se pohrávati si na samostatné pány. Jeden z nich, **Vukašin**, ovládl Štěpána Uroše zcela a posléz odstranil jej vraždou na lovu.

1367—1371 **Vukašin Mrnjavič** stal se carem,

ač jednotliví náměstkové malou jevili k němu ochotu. To příčinou, že

1371 **Vukašin** poražen a zabit od Turkův v bitvě u *Crnoměnu* nad *Maricí* nedaleko *Adrianopole*.

1371—1389 **Lazar Grbljanovič**, poslední car srbský.

Syn **Vukašinův Marko** (v národních písních „*kraljevič Marko*“), sídlem v *Prilipu* sz. od *Solunu*, nechtěje se podrobiti caru *Lazarovi*, byl vyhnán a utekl se k Turkům, jimž pokořili se také náměstkové srbští v Makedonii.

1386 Car **Lazar** přinucen vykoupiti od Turkův mír ročním poplatkem. Spojení cara *Lazara* s *Tvrdkem Bosenským*, *Šišmanem Bulharským*, *Balšou Zetským* a *Janem Kastriotou Albánským* *) přešel sultan *Murad* vpádem do Srbska.

1389 **Bitva na Kosově poli** v den s. *Víta* (*Vidov dan*): Srbové na hlavu poraženi zradou *Vuka Brankoviče*, zetě *Lazarova*, jenž s vojskem svým z bitvy prchl (?). Car *Lazar* zajat a na bojišti stat. Den před bitvou zabit ve stanu sultan *Murad* od velmože srbského *Miloše Obiliče*, druhého zetě *Lazarova*. Srbsko stalo se vasalským státem tureckým a rozděleno na dvě části; v jedné vládl syn *Lazarův Štěpán Lazarevič* (1389—1427) a ve druhé (v *Prilipsku* a *Ochridsku*) *Vuk Brankovič* a po jeho smrti (1399) synové jeho. Štěpán *Lazarevič* hledal posléz spásy ve spolku se *Sigmundem Uherským*, jenž měl po *†* bezdětného *Štěpána* uznati *Jirého Brankoviče* za panovníka srbského pod vrchní mocí koruny Uherské. *Jiří Brankovič* (1427—1456) udržel se při vládě, kloně se jednou k *Uhrům*, po druhé k *Turkům*. Po jeho smrti

*) *Jiří Kastriota Skanderbek*, syn *Jana Kastrioty*, vyprostil 1443 *Albani* z nadvlády *Turkův*, s nimiž pak válčil vítězně až do své smrti r. 1468.

1459 dobyl sultan *Mohamed* Srbska a proměnil je v turecký pašalik.

d. Bosna.

(Sr. 225.)

1319—1322 **Mladen Subič** banem.

Vládl prostopánsně a byl od lidu vypuzen. *Karlem Robertem*, kr. uherským, ustanoven banem

1322—1358 **Štěpán Kotromanič**. Podporoval katolictví (od jeho dob usadili se *Františkáni* v zemi) a usiloval o potlačení *Bogomilův*. Ve válce s *Dušanem Srbským* pozbyl několik měst, kterých však po smrti *Dušanově* pomocí uherskou opět se zmocnil.

Synovec *Štěpánův*

1357—1391 **Štěpán Tvrdko**

vymaniv se z nadvlády uherské a opanovav *Záchlumí*, dotud srbské, vyhlásil se za dědice *Nemaničův* a dal se korunovati za krále srbského a bosenského 1376. Hrdinný hajitel Bosny proti *Uhrům* a *Turkům* *Vladko Hranic* jmenován velkým vojvodou a obdařen *Záchlumím* s *Trebiní* pod vrchním panstvím králá bosenských. Po něm dědil syn jeho *Sandal* a pak bratovec tohoto *Štěpán Vukčić Kosaca*, jenž od r. 1448 zval se vévodou — „*hercegem*“, a zemi jeho zůstal pak název „země hercegovy“ (*Hercegovina*).

Po *†* *Tvrdkově* dlouholeté pátky o trůn, z nichž jediné *Turci* kořistili. Posléz opanoval trůn nemaničský syn *Tvrdkův Tvrdko II. Tvrkovič* (1404—1443), jimž vymřel rod *Kotromaničův*. Nástupce *Tvrdko II. Štěpán Tomáš Ostojič* (1443—1461) mrhal síly neprospěšným potíráním *Bogomilův*. Syn jeho *Štěpán Tomašević* (1461—1463) od sultana *Mohameda* zajat a odpraven (1463). Tak vzalo za své království *Bosenské*. Po pokorení Bosny popleněna *Hercegovina*; vévoda *Štěpán* musil se zavázati k poplatku, a r. 1483 proměněna *Hercegovina* v provincii tureckou (*sandžak veziratu Bosenského*).

e. Černá Hora.

1367—1421 **Balšici**.

1367 **Balša**, potomek *Nemaničův* srbských po *preslici*, učinil se samostatným pánem nad *Zetou* od *Skadru* po *Kotor*. Rod jeho uhájil šťastně neodvislosti jak proti *Turkům* tak i proti *Benátčanům* (tito 1396 obsadili *Skader* a později zmocnili se pobřeží od *Kotoru* po ústí *Bojany*).

1423—1496 **Crnojeviči**.

1428—1464 **Štěpán Ornoj**, spřízněný s vymřelými Balšici, zmocnil se vlády pomocí Dubrovčanů. Sídlem *Žabljak* nad Moračí. S Turky bojoval chrabře po boku *Kastrioty Skanderbeka*, jehož dceru pojal za manželku. Syn jeho

1464—1490 **Ivan Ornojevič**

bránil se proti Turkům spolčen jsa s Benátčany, jež uznával tak jako otec jeho za své vrchní pány.

1479 **Sultan Mohamed II.** vytrhl osobně proti Zetě, dobyl *Žabljaku* a vypudil Ivana ze země, ale po brzké jeho smrti vrátil se Ivan a dle slibu ve vyhnanství učiněného založil *klášter cetinjský* (1485), kde tištěny první knihy církevní, jihoslovanské prvotisky (1493—1495).

1496 **Jiří Ornojevič**, syn Ivanův, od Turkův vypuzen, načež *Černá Hora dostala se pod nadvládu tureckou*, podřízena jsouc sandžakbegu skaderskému; vojvodství jednotlivých plemen pronajímáno od Turkův náčelníkům křesťanským. Ale nadvláda turecká byla velice vrátká, neboť Černohorci hleděli zbavit se jí při každé příležitosti, jmenovitě za častých bojů mezi Turky a Benátčany.

9. Turci. Čína.

1289 *Ertogrul*, náčelník kočující hordy turecké, obdržel od sultana ikonského *Alaeddina* malou krajinu v Bithynii v léno. Syn jeho

1299—1326 **Osman**

učinil se po † Alaeddinově samostatným a přijal titul sultana. Výboje proti Řekům (*Brussa*).

1326—1359 **Orchan**, syn předešlého,

přeložil sídlo do Brussy, zřídil pěší sbor *janičarův* (t. j. noví vojáci) a vojenské zřízení lenní učinil základem státu. R. 1354 dobyto *Gallipote*. Syn jeho

1359—1389 **Murad I.**

Sídlem *Adrianopol*. Války proti Řekům, Uhrům, Srbům a Bulharům. Roku 1389 bitva na *Kosové poli*: Srbsko podrobeno (sr. 266).

1389—1402 **Bajeziid I.** (Blesk)

zahájil vládu bratrovraždou (z příkladu toho stalo se v době pozdější pravidlo). V Asii rozšířena říše po Eufkrat, v Evropě podrobena Bulharsko a Valašsko učiněno poplatným. Od dobytí *Cařihradu* zdržen jest Bajeziid výboji *Timurovými*, od něhož 1402 u *Angory* poražen a zajat († 1403).

Timur čili **Timurlenk** (t. j. **Chromý**), na západě *Tamerlanem* zvaný, náčelník hordy mongolské, došel r. 1369 po smrti čingischana *Husseina* panství nad chanátem Čagatajským (sr. 226). Byl ducha mohutného, dovedl nejen dobývati (Světoborce), ale i panovati. (Péče o konání spravedlnosti, o finance, vědy a umění). *Samarkand* (hl. m. říše, která sáhala od Irtyše a Volhy po záliv Perský a od Archipelagu po Ganges. Timur zemřel 1405 na výpravě proti Číně, kde r. 1368 *Hong-vu* stal se zakladatelem *dynastie Mingů* (1368 až 1644), zbaviv zemi nadvlády Mongolů, kteří vypuzeni (sr. 225). Po † Timurově veleříše Mongolská opět se rozpadla.

1418—1422 **Mohamed I.**, syn Bajeziidův, sjednotil opět říši. Synem jeho

1422—1451 **Murad II.**

V Řecku spokojil se poplatkem. Stálé války s Uhry. (Sigmund, Vladislav III., Jan Hunyady; sr. 262) a Jiřím Kastriotou.

1451—1481 **Mohamed II.**, syn předešlého.

1453 **Dobytím Cařihradu** učiněn konec říši Byzantské. Černé moře uzavřeno obchodu evropskému (sr. 188).

Bělehrad zachráněn chrabrostí Jana Hunyadyho (sr. 262); 1458—1460 opanován Peloponnes, 1459 Srbsko proměněno v pašalik, 1461 vzat Trapezunt (sr. 223), 1463 Bosna opanována (války s Matyášem Uherským), 1475 chanát Krymský uveden v poplatnost, 1480 Otranto v Itálii na krátký čas obsazeno. Synem jeho

1481—1512 **Bajeziid II.**

Roku 1483 opanována Hercegovina a 1512 *Multany* učiněny poplatnými.

1512—1520 **Selim I.**

dosedl na trůn pomocí janičarův, kteří otce jeho Bajeziida pro nebojovnost sesadili. Na v. pošinuta hranice proti Peršanům až k Tigridu. Pak učiněn konec vládě *mamluckých sultanův*, po jejichž pokolení Mesopotamie, Syrie a Aegypt přivtěleny k říši. Syn *Selimův*

1520—1566 **Soliman II.** (Slavný)

dobyl 1521 *Bělehradu*, 1522 *Rhodu* (sr. 190) a r. 1526 zvítězil u *Moháče* (sr. 264). — Ostatek při dějinách nového věku.

III. Dějiny novověké.

I. Od počátku nového věku do konce války třicetileté. 1492—1648.

1. Na rozhraní věku středního a nového.

1. Vynálezy:

a. *Užívání kompasu* uvedeno ve známost (*Flavio Gioja* z Amalfi ok. r. 1300) a tím umožněna plavba na otevřeném moři, což vedlo k objevům zemí zámořských.

b. *Střelný prach* vešel v užívání (po prvé v bitvě u Křešáku 1346). Následky: rytířstvo ustoupilo vojsku žoldnéřskému a stálemu, kteréž dalo vznik absolutní moci knížat na místo ústavy lenní.

c. *Knížtlačitelství*, jehož byl vynálezcem *Jan Gutenberg* z Mohuče 1440, působilo na rychlejší rozšíření učených badání, nových objevů (na př. zámořských krajín), časových myšlének (reformace) a obecného vzdělání.

2. Objevy zemí zámořských (sr. 242).

1492 Amerika objevena Kristofem Kolumbem.

Křištof Kolumbus (italsky *Cristoforo Colombo*, špaň. *Cristoval Colon*) nar. 1446 v rep. Janovské (v Janově neb nedaleko Janova). Byl synem soukenníkovým; v útlém mládí konal po moři menší a větší cesty, námořníkem stal se maje 25 let. Jsa o kulatosti země přesvědčen, zabýval se myšlénkou, nalézt cestu do zemí východních (do Indie) přes ocean směrem západním od břehů evropských. S projektem tímto vystoupil po prvé florentský učenec *Toscanelli* (1397—1482). Kolumbovou největší zásluhou, že provedl myšlénku Toscanelliho přes odpor neučených i učených, laiků i theologů.*) Slavný cestovatel benátský *Marco Polo*, jenž krajiny ty procestoval (1271—1295) a popsal („*Mirabilia mundi*“), byl mu mocnou pobídkou. K provedení záměru získal Kolumbus po několika marných pokusech královnu kastilskou *Isabellu*, která vypravila mu 3 lodí a smlouvou zaručila mu šlechtictví, dědičnou hodnost admirála a místokrále a $\frac{1}{10}$ příjmů ze zemí nově objevených.

*) K východním břehům nynějších Spojených států severoamerických přistáli již okolo r. 1000 gromští Normani (sr. 173). Zdá se, že Kolumbus, který 1477 Island navštívil, o tom vědom. neměl

1492—1493 **První cesta Kolumbova.** Vyplul 3. srp. 1492 z přístavu *Paloského* v. od ústí Guadiany v Andalusii a přistál 12. října na ostrově *Guanahani* (San Salvator, Watling) ve skupině ostrovů Bahamských.

Pak objeveny *Kuba* a *Haiti*. První osada na Haiti založena.

1493—1496 **Druhá cesta Kolumbova:** *Malé Antilly, Portoriko* a *Jamaika*.

1493—1500 **Třetí cesta Kolumbova:** *Trinidad* a pobřeží Jižní Ameriky při ústí *Orinoka*.

Kolumbus, jemuž praktický a kolonizační duch chyběl, obžalován od bezuzdných přistěhovalců a v okovech poslán do Španělska od král. komisaře *Frant Bobadilly*. Zde sice ihned propuštěn na svobodu a v hodnost admirála opět dosazen, ale za *místodržitele* poslán do osad *Ovando*.

1502—1504 **Čtvrtá cesta Kolumbova.** Prozkoumal pobřeží při zál. *Honduraském* a *Moskitském*, načež vrátil se nemocen do Španěl, kde 1506 ve *Valladolidu* v St. Kastilii s. od středního Duera zemřel v domněni, že odkryl východní země asijské (odtud jméno *Západní Indie* a název obyv. Indiáni). O prozkoumání pevniny Kolumbem objevené získal si veliké zásluhy učený Florentan *Amerigo Vespucci* (1451—1512) hlavně hotovením map. Dle něho *Martin Waldseemüller*, profesor v St. Dié v Lothrinsku, jal se nazývatí zemi objevenou Amerikou (Terra Amerigi), kterýž pak název v 17. století stal se obecným.

1497 *Jan Cabot* (Cabotto), Benátčan ve službách anglických, objevil *Labrador* a syn jeho *Šebastian* východní břehy Severní Ameriky. Od r. 1510 obsadili Nový Foundland a Kanadu Francouzové, neboť Angličané od dalších podnikův ustali.

1498 **Vasco de Gama** objevil mořskou cestu do Východní Indie (sr. 242).

Přistáli na pobřeží Malabarském (Kalikut). Hlavními odpárci Portugalcův byli Arabové, kteří až dosud výhradně měli obchod námořní v těchto končinách ve svých rukou, pak sultan egyptský a s ním spolčení Benátčané. Místokrál *Francisco d'Almeida* (1505 až 1509) a zvláště jeho nástupce *Alfonso d'Albuquerque* (1509—1515) zakladateli panství portugalského ve vodách indických, jež sáhlo od Ormuzu k Malace a Makau na pobř. čínském (*Camoëns* — Lusiadé). Později též *Molukky* opanovány. Obchod s Čínou a Japánem.*) Hl. m. *Goa* na západním pobř. Přední Indie.

*) Do Číny přišli Portugalci, první z Evropanů, r. 1517 a obdrželi dovození založití stanici v Makau. Ř. 1552 sv. *František Xavérský* začal v Číně na novo hlásati učení křesťanské, které pádem dynastie mongolské vzalo tu za své (sr. 269); o něco později jezovitě *Ruggieri* a *Ricci*. Ke břehům japonským přistáli Portugalci r. 1542: přístav *Nagasaki* střediskem obchodního styku. Křesťanství zároveň zde hlásané brzo ukrutně pronásledováno.

1500 Portugalec Cabral, vyslán králem Emanueleem na západ hledat nových zemí, objevil Brasilii.

1513 Balboa překročil šíji Panamskou a objevil Velký ocean, jenž pokládán za záliv Bengalský.

1519—1522 První oplutí zeměkoule, jež podnikl Ferdinand Magelhaens, Portugalec z Oportu ve službách španělských.

Vyplul na podzim 1519, v lednu 1520 přistál u Montevidea při ústí La-Platy a pak úžinou dle něho nazvanou dostal se do oceanu Tichého. R. 1521 zavražděn od domorodců na ostrovech Filipových, načez *Sebastian Elcano* s 13 Evropany a 3 Asiaty dostal se do Španěl. Výpravou Magelhaensovou zjištěno, že země Kolumbem objevená jest nový světa díl.

1519—1521 Ferdinand Cortez dobyl Mexika,

říše to bojových *Aztekův*, kteří od severu se přistěhovali a *Tolteky* sobě podrobili. Říše Aztekův měla zřízení monarchické a vynikala vzdělaností nade všemi státy indianskými [předa výborně vzdělávána, zručnost řemeslná zvláště v zlatnictví. Hl. m. Mexiko čítalo téměř 60.000 domů. Znalost zvěrokruhu, kalendář, písmo obrázkové, národní básnictví. Náboženství vyznačovalo se krvelačnou ukrutností. Četné zříceniny prastarých chrámův a palácův dokladem, že již před Azteky země kvetla nevšední vzdělaností]. Cortez přistál as s 600 m. z ostrova Kuby. Založiv *Vera-cruz* při zálivu Mexickém a dav potopiti všechny loďi až na jednu, kterou s návštěm o výpravě poslal Karlu V., vytrhl proti hl. m. Mexiku, kdež přelstil krále *Montezumu*, od něhož do paláce vpuštěn. Mezitím *Valasquez*, místodržitel na Kubě, s nímž se Cortez před tím znepřátelil, vyslal vojsko do Mexika pod *Narvaezem*, jehož Cortez porazil (1520) a vojáky jeho vojsko své sesílil. Povstání lidu, smrt Montezumy. Španělům jest opustiti hlavní město, jehož po čtyřnedělním, hrdinném bojování proti králi *Guatimozinovi* opět dobyli (1521). Cortez neobmezeným místodržitelem „Nového Španělska“, později ponecháno mu toliko vojenské velení. Objevil ještě *Kalifornii* (1536), vrátil se do Španěl, aby ospravedlnil se u Karla V. Zemřel zneuznán nedaleko Sevilly 1547.

1531—1532 František Pizarro dobyl Perovska,

jež byl již v letech 1524—1527 objevil. I zde tak jako v Mexiku Indiani na značném stupni vzdělanosti (mezi stavbami vynikal zvl. chrám boha slunce v hl. městě *Kuzku* i na ostrově v jezeře Titikaka). V říši *Inkův*, v Perovsku a na vysočině Quitské, zuřily domácí rozbroje, jež přišly Pizarrovi vhod. Inka *Atahualpa* od něho zajat a popraven v m. Cajamarca. *Lima* založena (1535). Rok po té dobyl Almagro, soudruh Pizarrův, Chiliska. Rozbroje mezi vůdci. Almagro od Pizarra zajat a odpraven (1538). Smrt Almagrovu pomstil 1541 jeho syn *Diego*, Pizarra předpadnuv a zavraždív.

Správu španělských držav amerických rozdělil Karel V. na 3 místokrálovství: *Nové Španělsko* čili *Mexiko*, *Peru* a *Nová Granada* (nyní Spojené státy Kolumbijské), k nimž přidružilo se pak ještě čtvrté *La Plata* (Buenos Ayres). Vedle toho byly generální kapitanaty *Havanna*, *Guatemala*, *Venezuela*, *Chile* a *Portorico*.

Následky objevův zeměpisných: 1. Křesťanství a vzdělanost evropská nabyly nové půdy k působnosti. 2. Obchod se povzněl: nové dráhy a nové předměty obchodní. Plodiny asijské (pepř, zázvor, skořice, hřebíčky a j.) staly se obecnou potřebou, z Ameriky dostaly se do Evropy brambory, tabák a kukuřice; mimo to *vanilka*, *chinín* a *barevná dřeva*. Do Ameriky převezli Evropané domácí zvířata (koně, skot, brav), obilí, rýži, ovocné stromovy, bavlník, cukrovou třtinu a později kávovník. 3. Cena peněz klesla, cena potravin stoupla. Jemnější a nákladnější způsob života. 4. Vědomostí rozšířeny a obohaceny (zeměpis, vědy přírodní, jazykozpyt). 5. Povstaly nové státy námořní — Benátky a Haasa ustoupily před Portugalskem a Španělskem, k nimž později přidružily se Holandsko a Anglie. 6. Státové evropské nabyly nového útvaru: povstaly nové velmoci (Portugalsko a Španělsko, pak Holandsko a Anglie), z nichž Španělsko povznělo se na první říši světovou. *Státní stránky*: 1. Domácí průmysl a zemědělství zanedbávány. 2. Úbytek pracovních sil, které honily se po pokladech zámořských. 3. Vznik otrokářského obchodu s Negry (1517), k němuž mimovolně dal podnět šlechtitý biskup *Las Casas*, ujímaje se týraných a tělem slabých domorodcův amerických (na Haiti bylo domorodců r. 1508 již jen 60.000, r. 1548 pouze 500 a brzo potom vyhynuli docela).

3. Přesídlením se četných učencův řeckých po dobytí Cařihradu 1453 do Italie oživeno studium literatury starých Řekův a Římanův v zemích západních (humanismus). Též ve stavitelství následováno vzorů staroklassických (renaissance).

4. Reformací (viz níže) roztržen svět katolický ve dva tábory nábožensky a politicky na se nevrážící.

2. Německo. Reformace.

(1493—1618).

1493—1519 Maximilian I. (sr. 201, 232).

1495 Říšský sněm ve Wormsu zabývá se uspořádáním říše, rozdrobené tehdy téměř na půl třetího sta státův světských a duchovních (6 arcib., 37 bisk., 70 říš. opatství a 3 ryt. řády): 1. Prohlášen věčný mír zemský, jimž zapovídalo se stavům rozhodovati rozepře mečem. 2. Zřízen říšský komorní soud, který měl rozhodovati spory mezi říšskými stavy a býti nejvyšší appellační instancí (zasedal nejprv ve Frankfurtě, od r. 1530 ve Špyru nad Rýnem v nyn. havorské Falci a od r. 1689 ve Wetzlaru nad Lahnou vsv. od Kolence). 3. Vypsána všeobecná říšská daň (der gemeine Pfennig). — Nicméně daň scházela se nepravdělně a domácí pětky nepřestaly (*Götz von Berlichingen*, *Franz von Sickingen*).

1500 Říšský sněm v *Augsburku* usnesl se na zřízení 21členné vlády, volené od stavův a mající státi císaři po boku. Správa říše měla tak přijíti do rukou stavův, ale Maximilian zprostil se nepohodlné vlády již r. 1502.

1508 Maximilian přijal titul voleného císaře římského, nemáje peněz na cestu korunovační do Říma. Příkladem toho následovali i jeho nástupci (vyjímajíc Karla V.); korunování odpadlo (sr. 227).

1512 Na říšském sněmě v *Kolíně* provedeno rozdělení říše na 10 krajův: 1. Rakouský. 2. Bavorský. 3. Svábský. 4. Francký (Würzburg, Bamberg, Ansbach, Baireuth). 5. Hornorýnský (Lothrinský a Hessensko). 6. Kurfirštý — porýnský. 7. Dolnorýnský — vestfalský (Lüttich, Münster, Osnabrück; Cleve, Jülich, Berg). 8. Burgundský. 9. Hornosaský (Sasko, Braniborsko, Pomorany). 10. Dolnosaský (Magdeburk, Brema, Brunšvík, Lüneburk, Holštýn, Meklenbursko). V čele každého kraje hejtman krajský, jemuž bylo bdíti nad pořádkem obecním a nad vykonáváním nálezu říšského komorního soudu. Kraj *Rakouský* a *Burgundský* nestály pod komorním soudem a k daním říšským byly povinny jen v případě války s Turky. *Švýcarsko* do zřízení krajevoého pojato nebylo, neboť vítěznou válkou s Maximilianem domohlo se v *míru basilejském* 1499 nezávislosti od říše. Brzo potom přijaty *Basilej* a *Schaffhausen* do spříženstva. Maximilian snažil se o povznesení rytířstva („Poslední rytíři“), zavedl „*lancknechty*“, stálé to sbory žoldnéřské, a zlepšil dělostřelectvo.

K velmocenskému postavení domu habsburského položen základ císařem Maximilianem tím, že: 1. Země Starorakouské rozmnoženy nabytím *hrabství Gorického* po vymření tamního rodu r. 1500 (sr. 228). 2. Z dědictví burgundského zůstaly Franche-Comté a Nizozemí (sr. 232). 3. Sňatkem syna Maxim. Filipa s Johannou Šílenou získal dům habsburský Španělsko se Sicílií, Neapolskem a zeměmi americkými. 4. Zasnoubením ml. vnuka císařova Ferdinanda s Annou Jagajlovnou a obnovením dědičných smluv (ve Vídní 1515, sr. 246, 254) zjednána Habsburkům vyhlídka na země uherské a české*).

V *Itálii*, která byla rozdrobena na četné, uvnitř i mezi sebou neuvorné státy se zřízením monarchickým a republikánským (sr. 234), hleděl císař Maximilian nabytí většího vlivu, jm. zabrániti dobovačným choutkám králův francouzských. Dobyti *Neapolska*, o něž usiloval Karel VIII. Francouzský (sr. 237), překazil sice císař, ale *Milánsko* musil ponechat smlouvou v *Blois* nad Loirou jz. od Orléansu 1504 v léno nástupci jeho Ludvíkovi XII. (Tento předstíraje, že má jakožto vnuk Valentiny Viscontí lepší práva k *Milánsku*, svrhl s trůnu a uvěznil vévodu milánského *Ludvíka Moro*). V *Neapolsku* mezitím svržen r. 1501 s trůnu král Fridrich II., strýc † krále Ferdinanda, od Ludvíka XII. a Ferdinanda Aragonského.

*) „*Bella gerant alii, tu felix Austria, nube!*
Quae dat Mars aliis, dat Tibi regna Venus“.

Po neshodě mezi spojenci zmocnil se Neapolska *Gonsalvo de Cordova*, vojévádce Ferdinandův. O rozdělení *republiky Benátské* učiněna smlouva 1508 v *Cambrey* na s. Francie při h. Seldě (*liga Cambrejská*) mezi papežem Juliem II., Ferdinandem Katolickým, Ludvíkem XII. mezi papežem Juliem II., Ferdinandem Katolickým a se Světá a spojil se proti Francouzům s Ferdinandem Katolickým a se Světá cary (*Svatá liga 1511—1513*). U *Ravenny* zůstali Francouzové vítězi, ale vůdce jejich *Gaston de Foix* padl (1512). Švýcaři dobyli *Milánska*, v něž uveden syn Ludvíka Moro, Maximilian Sforza. *Svatá liga* sesílana Jindřichem VIII. Anglickým a císařem Maximilianem. Lev X. nástupcem Juliovým (1513). Benáťané přešli k Francouzům. U *Guinegate* 1513 Francouzové poraženi. Mír s Francií 1514 zjednaný přerušen za nástupce Ludvíkova Františka, jenž Švýcary ponazl u *Marignana* jv. od *Milána* r. 1515 a *Milánska* se opět zmocnil.

1517 Počátek reformace.

Příčiny a podpory reformace: 1. K opravám církevním v 15. stol. nedošlo. 2. Světský a rozmarilý život duchovenstva. 3. Učenost přestala býti výhradním majetkem církve a humanisté nebyli neomezeně oddáni církvi (*Erasmus Rotterodamus, Jan Reuchlin*). 4. Nekázanosť Alexandra VI. (1492—1503), bojovnosť Julia II. (—1513). Hadrian VI. (1522—1523) potřebu oprav uznával. Kliment VII. (1523—1534) choval se nepřátelsky proti císaři Karlu V. 5. Války francouzsko-německé a války turecké. 6. Choutky zeměpánů po statech církevních. *Průběh:* Martin Luther (nar. 1483 v *Eisbenu* zsz. od Halle v nyn. pruském Sasku, syn horníkův, stud. v *Erfurtě* filosofii, pak vstoupil tu do kláštera augustinského, od r. 1508 prof. na universitě ve *Wittenberce*, nedávno založené kurf. saským Fridřichem Moudrým; r. 1510 poslán od rádu do Říma, po návratu stal se doktorem sv. písma a kazatelem v zámecké kapli) dal vyvěsiti 31. října 1517 na dveřích zámecké kaple 95 thesů, v nichž vystoupil proti učení o odpustcích a zlořádům s tím spojeným. Odpustky dal hlásati papež *Lev X.* na dostavění chrámu svatopetrského. V Němcích neblaze proslul rozdáváním jich domovníků. V Němcích neblaze proslul rozdáváním jich domovníků. V Němcích neblaze proslul rozdáváním jich domovníků. These Lutherovy rozšířily se bleskem po Evropě, nacházejíce zastance i odpůrce. Lutherovi stál po boku učený *Filip Melancthon*, prof. řečtiny na universitě wittenberské. Mezitím

1518 **Oldřich Zwingli** (nar. 1484, z prvu farářem v m. *Ein-siedeln* v kantonu Švýckém, pak kazatelem při hl. chrámu v *Curychu*) jal se reformovati církev ve Švýcarsku: vystupoval proti odpustkům, poutům, coelibatu, klášterům, mši sv. a proti učení o *transsubstanciaci*. —

Luther pohnán do Říma. Kurf. Fridřich Moudrý způsobil smírnou rozmluvu mezi ním a *Tomášem de Vio z Gačty*, legatem papežským při sněmu augsburském, ale ta neměla výsledku. Na počátku 1519 prostředníkem papežským komoří *Karel von Millitz*. Po *disputaci lipské* (27. č.—15. čce. 1519) mezi ingolstadtským

doktorem *Eckem*, přítelem Lutherovým *Karlstadtem* a *Lutherem* dán Luther působením *Eckovým* do klatby. R.

1520 10. prosince Luther spáliv veřejně bullu papežskou s knihou práva církevního, odřekl se papeže. Správcem říšským po smrti Maximilianově (12. ledna 1519) kurfiřt saský *Fridrich Moudrý*, ochránce Lutherův. Dědicem Maximilianovým starší vnuk jeho *Karel*, který však země Starorakouské postoupil (1522) bratru svému *Ferdinandovi*. *Dům habsburský* rozdělil se tak na větev *starší španělskou* a *mladší rakouskou*. *Karel* zvolen též císařem, ale musil slíbiti, 1. že nebude měniti říšských zákonův, 2. že nezdvihne říšské války bez svolení kurfiřtův, 3. že nebude míti cizích vojsk v Německu a 4. že bude úřady osazovati jen domorodci (*Karel* narodil se v Gentu 1500; k Nizozemsku, kde byl i vychován, jevil zvl. přízeň). Soupeřem jeho při volbě byl *František I. Francouzský*.

1519—1556 **Karel V.**

přišel v říj. 1520 do Němec a dal se v Cáchách korunovati.

1521 Císař svolal říšský sněm do Wormsu, chtěje tu urovnati záležitosti náboženské, ale setkal se s odporem („*gravamina*“ o 101 čl. a hlasy o svolání obecného koncilu). Luther, jenž dostavil se osobně, maje od císaře průvodní list, nechtěl odvolati. Po jeho odchodu vydán naň říšský acht, a spisy jeho přikázáno spáliti (*edikt wormský*). Luther v bezpečnosti na hradě *Wartburku* v nyn. saském Výmarsku u *Eisenachu*, kdež překládal písmo sv. na jazyk německý (*Junker Georg*). Po 11 měsících vrátil se do *Wittenberka* a jal se upravovati novoty náboženské: toliko písmo sv. pramenem víry, které jediné vede ku spasení (nikoliv dobří skutkové); odstraněno ctění matky Spasitelovy a ostatních svatých, pak ctění obrazův, starodávný způsob služeb božích, zpověď ušní, sliby klášterní a coelibat (1525 pojal Luther za manželku býv. jeptišku, *Kateřinu z Bory*). Přijímání pod obojí způsobou. Ze svátosti podrženy jediné křest a večere Páně. V liturgii zaveden jazyk německý. Nejvyšší moc církevní připadla zeměpánům, bez nichž ovšem nedala se reformace provésti.

1522 Povstání říšského rytířstva, v jehož čele udatný vůdce žoldnéřský *Franz von Sickingen* a humanista *Ulrich von Hutten* (tento hl. slovem a písmem snažil se o zvrácení tehdejších společenských poměrů): rytířstvo mělo nabyti neodvislosti, knížata duchovní měla býti odstraněna a reformy Lutherovy měly býti provedeny. *Sickingen* † na ránu, *Hutten* † na útěku a povstalé rytířstvo musilo se podrobiti svým zeměpánům.

1524—1525 Selská válka v j. Německu a v Durinsku.

Utiskovaný lid jal se vykládati učení o evangelické svobodě po svém a chtěl býti poslušen toliko císaře. Luther se od sedlákův odvrátil (spis jeho „*Wider die räuberischen und mörderischen Bauern*“). Lid fanatisován theologem *Tomášem Münzerem*, zakladatelem sekty *novokřtěncův* (*anabaptistů*), a *Karlstadtem*,

soudruhem Lutherovým. V Durinsku poražen *Münzer* u *Frankenhausen* ssv. od Erfurtu, zajat a odpraven, a v j. Německu rozprášen lid od pravidelného vojska jednotlivých knížat (*Götz von Berlichingen* vůdce francských povstalcův). Postavení lidu selského se zhoršilo, vyjímajíc země arcib. solnohradského, arcikn. *Ferdinanda* a *Filipa Hessenského*.

Anabaptisté šířili se na dále po Německu, Nizozemsku a též na Moravě.

Nepokoje selské a přehmaty reformatorské přiměly 1524 arcikn. *Ferdinanda*, tehdejšího správce říšského, pak vévodu bavorského a biskupy jihoňmecké, aby založili *jednotu v Řezně*, proti které postavil se 1526 *spolek* přívržencův *Lutherových* v *Torgavě* nad Labem v nyn. pruském Sasku jv. od *Wittenberka*: kurf. *Jan Saský*, bratr a nástupce r. 1525 zemřelého *Fridricha Moudrého*, lantkrabě *Filip Hessenský*, vév. brunšvicko-lüneburský, kn. anhaltský, m. *Magdeburk*.

1526 Říšský sněm ve *Špýru*: stavům ponecháno na vůli zachovati se v přičině reformace, tak aby z chování svého bohu a císaři mohli odpovídati. Tím stala se reformace záležitostí teritoriální, t. j. odvislou na vůli pána té které země.

1521—1544 Války císaře Karla V. s Františkem I. Francouzským.

Příčina: Rostoucí moc domu habsburského budila žárlivost Francie. Vedle toho nežel se *Karel V.* nárokův na *Bourgoň* (sr. 232) a pak na *Milán*, který pokládal za léno říše Německé (sr. 275), kdežto kr. *František* činil si nároky na španělskou *Navarru*, na *Neapolsko* a na vrchní vládu nad *Flanderskem* a *Artoiskem*.

1521—1525 První válka císaře Karla V. s Františkem I. Francouzským.

Francouzský místopředseda *Lautrec* z *Milána* vypuzen *Jiřím z Frundsberka* a *Františkem Sforza* dosazen (1522). Pokus o opětné dobytí *Milána* Francouzům se nezdařil (1524). *Bayard*, rytíř bez bázně a hany, padl, ale též vpád do jižní Francie minul se účinkem (*Connétable Karel Bourbonský* od *Františka* odpadlý a španělský vojevůdce *Pescara*).

1525 *František* poražen a zajat v bitvě u *Pavie*, načež mír v *Madridě* (1526). v němž odřekl se nárokův na krajiny italské a *Bourgoň* vydati slíbil.

1527—1529 Druhá válka císaře Karla V. s Františkem I. Francouzským. *František* dal se papežem *Klimentem VII.* zprostiti přísahy v *Madridě* učiněné. Liga klimentská v *Cognacu* nad *Charentou* ssv. od *Bordeaux* mezi papežem, *Francií*, *Benátčany*, *Milánem*, *Florencií*, *Sýřcary* a *Jindřichem VIII.* Angl. Též *Turci* spojenci Francouzův. Žoldnéřské vojsko císařské dobylo *Ríma* a poplenilo jej (*Karel Bourbonský* padl). Papež obléhán byv na hradě

Andělském po 7 měsícův, přinucen k míru. R. 1528 pronikl *Lautrec* vítězně až k Neapoli, ale její dobytí překazil *Ondřej Doria*, vůdce Janovanův, dotud s Francouzi spojených. Mor a nebezpečnoství od Turkův hrozící naklonily obě strany k míru tak zv.

1529 „mír dámský“ v Cambray (prostřednictvím tety Karlovy *Markety Rakovské* a matky Františkovy *Louisy Savojské*): František zaplatil 2 mill. korun a zřekl se opětně všech nárokův na krajiny italské. Bourgoňsko podržel, ač císař Karel práv k němu se nevzdal.

1529 Druhý říšský sněm ve *Špýru*: katolická většina stavův usnesla se na zachování ediktu wormského a na zákaze novot náboženských. Přívrženci Lutherovi protestovali proti tomu a zváni odtud *protestanty*. Mezitím smířil se Karel V. s papežem a, byv od něho 1530 v *Bologni* korunován, odebral se na

1530 říšský sněm v Augsburgu. Knížata protestantští žádali za ztvrzení vyznání víry, *Melancthonem* sestaveného (augsburská konfesse). Katolíci odepřeli a k jich žádosti pohrozil císař při rozchodu trestem těm, kdož by se do ustanovené lhůty (30. kv. 1531) s katolíky ve víře nesrovnali. To příčinou, že protestantští stavové sjednotili se v

1530 *branný spolek* na sjezdě ve *Šmalkaldech* v Durinském lese jv. od Eisenachu (31. pros.). Na poč. 1531 zvolen bratr císařův Ferdinand na sjezdě kurfiřtů v *Kolíně* za krále římského, načež v Čáchách korunován.

1531 Bitva u *Kappelu* j. od Curychu: kantony švýcarské Uri, Švyc, Unterwalden, Zug a Lucern sjednotily se 1527 ve spolek na uhájení církve katolické proti novotám, od Zwingliho zaváděným. R. 1531 došlo k válce; v bitvě u Kappelu katolíci zvítězili, *Zwingli* padl — jinak nezměněno mezi stranami ničeho.

Nebezpečnoství od Turkův Ferdinandovi a tím i říši Německé hrozící přimělo císaře, že svolal

1532 říšský sněm v Norimberce, na němž vybrázka, stavům protestantským na sněmě v Augsburce učiněná, odvolána a náboženský mír umluven do příštího obecného koncilu aneb sněmu říšského. Za to knížata protestantští svolili k pomoci proti Turkům.

1534—1535 Novokřtění v Münsteru, hl. m. v nyn. pruském Vestfálsku. Blouznivci zmocnili se vlády nad městem (pekař *Jan Matihys* z Haarlemu a krejčí *Jan Bockelsohn* z Leydenu vůdci; tento králem v „*království zionském*“), ale byli od biskupa a knížat přemoženi.

1534 Spolek šmalkaldský zmocnil se *vévodství* *Würtemberského*, jež císař Karel odňal *vév. Oldřichovi* pro rušení obecného pokoje a udělil na sněmě augsburském bratru svému *Ferdinandovi*. Tento vzdal se nyní (úmluvou v *Kadani* nad stř. tokem Ohře v Čechách) *vévodství* ve prospěch Oldřicha, začež od knížat protestantských uznán za krále římského.

1535 K ochraně pobřeží španělského a neapolského podnikl Karel V. výpravu do Tunisu proti loupeživému *Chaireddinovi Barbarossovi*, jenž, zmocniv se Alžíru a Tunisu, poddal se pod ochranu sultana tureckého. Tunis dobyt a odevzdán býv. držitel *Mulej Hassanovi*, *Golettu*, pevnost při vchodu do zálivu Tuniského, sobě císař podržel. 20.000 křesťanských otroků vyproštěno.

1536—1538 Třetí válka císaře Karla V. s Františkem I. Francouzským.

Po smrti bezdětného *vév. Františka II.* Sforzy obnovil král francouzský nároky své na Milánsko; tolikéž činil nároky (liché) na Savojsko. Spojenci jeho Turci, kteří pustošili břehy jihoitalské. Savojsko a velká část Piemontu s Turinem od Francouzův obsazeny. Karel V. vtrhl ze Španěl do jižních Francouzův.

1538 *Příměří v Nizze* na 10 let prostřednictvím papeže Pavla III.: obě strany podržely své výboje a, nezřekly se svých nároků (na Milán).

1540 Řád jezuitský, založený *Ignácem z Loyoly* na obranu církve proti novotám reformatorským, ztvrzen papežem Pavlem III.

1541 Jan Kalvin vystoupil v Ženevě jako reformátor církve a státu. Nar. 1509 v Pikardii, věnoval se zprvu stavu duchovnímu, pak se dal na studium práv a 1532 vystoupil jako reformátor v Paříži. Pronásledován našel ochranu u *Markety Navarrské*, sestry Františka I. Byv z Francie vyhnán, odešel do *Basileje*, pak do *Strassburka* a konečně usadil se v *Ženevě*, kde příkladným chováním a učeností nabyt takového vlivu, že rozhodoval jak ve věcech náboženských tak i občanských. **Reformy:** 1. Zřízení církve přenáší na obec samu (*zřízení presbyteriální*). 2. V učení o večeri Páně blíží se Lutherovi. 3. Učení o praedestinaci. 4. Přemrštěná jednoduchost v kultu a přísná kázeň církevní. Kalvin † 1564. Hl. jeho stoupencem *Theodor Beza* † 1605.

1541 Výprava císaře Karla proti loupežníkům alžírským bouřemi zmařena.

1542—1544 Čtvrtá válka císaře Karla V. s Frant. I. Francouzským Tiseň, do které upadl císař výpravou alžírskou, a výbojně nastupování Solimana proti Ferdinandovi nutkaly Františka k nové válce. Záminkou, že císař udělil Milánsko v léno synu svému Filipovi a že dva poslové od Františka do Cařihradu vyslaní v Milánsku byli zabití. Loďstvo turecké (*Chaireddin Barbarossa*), spojeno s francouzským, plení západní břehy italské. Císař Karel poraziv vévodu clevského, spojení Francouzův, vnikl do Francie po Soissons. Jindřich VIII. Anglický s ním spojený zmocnil se po *Boulogne*.

1544 Mír v Crespy sv. od Paříže: František zřekl se nárokův na Neapolsko a vrchního práva lenního nad Flanderskem a Artoiskem. Karel upustil od Bourgoňska. Milánsko

mělo se dostat i rukou princezny císařské vévodovi Orléanskému, druhorozenému synu Františkovy; ale tento zemřel již r. 1545, a tak zůstalo při Španělsku.

1545—1563 Obecné koncilium tridentské. Protestanti nebyli sice církvi získáni, ale za to i. dogmata katolická přísně vyměřena a 2. kázeň církevní obnovena a upevněna.

Klídu zbrání s Francií a s Turky (sr. 283) hleděl užiti císař k urovnání náboženských poměrů v Německu. Příčiněním jeho svoláno koncilium tridentské a knížata spolku šmalkaldského k němu pozváni (na ř. sn. ve Wormsu). Když toho odeřeli, rozhodl se císař sporádati věci náboženské mečem. Před vypuknutím války

1546 zemřel Luther (v únoru).

1546—1547 Válka šmalkaldská.

Protestanté vypravili dvě vojska, jedno v severním Německu (*Jan Fridrich*, kurf. saský, a *Filip*, lantkrabě hessenský) a druhé v jižním Německu (*Šeb. Schärtlin*). Obě spojila se u *Donauwörthu* z. od ústí Lechu při Dunaji, ale boje s císařem se neodvážili. Mezitím vešel ve spolek s císařem protestantský vévoda saský *Mauric*, zeť *Filippa Hessenského*, a spojiv se s kr. *Ferdinandem* dobyl kurfirstství Saského. *Jan Fridrich* a lantkrabě *Filip* odtáhli z jižních Němec k hájení svých zemí. Kurfirstství Saské opět opanováno a Lipsko v zemi *Mauricově* obleženo (na počátku 1547). Zatím stal se císař pánem jižních Němec a poslal *Mauricovi Albrechta Kulmbašského* na pomoc. Tohoto sice porazil *Jan Fridrich* u *Rochlic* nad *Zvikovskou Modlou* jv. od Lipska (2. bř.), ale spojení vojska císařova s *Mauricem* a *Ferdinandem* překaziti nedovedl.

Vojsko protestantských stavů českých chová se nerozhodně.

1547 Bitva u Mühlberka na pr. břehu Labe při hranicích prusko-saských (24. dubna). Kurfirst *Jan Fridrich* poražen na hlavu a zajat. Hodnost kurfirstská a země dostaly se v odměnu vév. *Mauricovi* (= větvi *Albrechtově*, sr. 194; *Výmar*, *Jena*, *Gotha*, *Eisenach*, *Koburk* a j. zůstaly v držení větve *Arnoštovy* — synů *Jana Fridricha*). Lantkraběti *Filipovi* země sice ponechána, ale on podržen v zajetí. Sloučení protestantův s katolíky mělo připravití půdu císařem na sněmě v *Augsburku* oktrojované

1548 interim: 1. Protestantům dovoleno přijímati pod obojí způsobou. 2. Kněží zůstaveni při svých manželkách. 3. Stavům ponechány mlčky zabrané statky duchov. — Nařízením tímto si císař protestantův nezískal a katolíky roztrpěl. *Magdeburk* odprá přijmouti interim. *Mauric Saský*, byv vypraven císařem proti němu, postavil se tajně v čelo protestantův a spojiv se s *Jindřichem II. Francouzským*, jemuž přiřkl pohraničná biskupství *Mety*, *Toul* a *Verdun*,

1552 udeřil na císaře a přinutil jej na kvapný útěk z *Innsbrucka* do *Korutan*. Prostřednictvím *Ferdinandovým* došlo k

1552 smlouvě pasovské, kterou ponecháno stavům protestantským volné konání náboženství dle konfesse augsburské až do příštího sněmu říšského. *Jan Fridrich Saský* a *Filip*, lantkrabě hessenský, propuštění ze zajetí.

1555 Augsburský mír náboženský. Na sněmě říšském: 1. zaručeno říšským stavům augsburského vyznání volné konání jich víry, 2. přiřčeno jim právo reformační (*ius reformandé*) dle zásady „čí jest země, toho at jest náboženství“ („*cuius regio, eius religio*“), 3. ponechány jim duchovní statky, jichž se až dosud byli zmocnili, 4. vyslovena zásada o rezervatu církevním (aby opatové a biskupové, přestoupíce k lutheránství, pozbaveni byli i statkův, kterých užívali jako hodnostáři katoličtí), ale od protestantů nebyla uznána.

Učení *Lutherovo* rozšířilo se po Německu, do Prus, *Estonka*, *Livonska*, *Kuronska*, do zemí českých a uherských, do *Polska*, *Dánska*, *Švédska* a *Norska*. **Kalvinismus** vnikl ze *Ženevy* do *Francie*, *Nizozemska*, *Skotska*, *Anglie*, *Polska* a *Uher*; v *Německu* zápolil s *lutheranismem*.

1556 Karel V. zřekl se panování a uchýlil se do kláštera *San Yuste* na pr. břehu *Taja* v *Estremaduře*, kde 1558 zemřel. Země španělské (*Španělsko* se zeměmi americkými, *Neapolsko* se *Sicílií*, *Milánsko*, *Franche-Comté* a *Nizozemí*) dědil syn jeho *Filip II.*, kdežto bratr jeho

1556—1564 Ferdinand I., arcikníže rakouský, král český a uherský, císařem (sr. 285). V hodnosti té následoval syn jeho

1564—1576 Maximilian II.

V mládí byl nakloněn protestantismu, jako panovník řídil se zásadou snášlivosti náboženské. Kruté spory mezi protestanty. Tito dělili se na *lutherany* (orthodoxní v *Jeně* a *kryptokalvinisté* ve *Wittenberce*) a na *reformované* (*kalvinisté* nabyli převahy nad *přivřenci učení Zwinglova*). Vévoda saský *Jan Fridrich* hleděl ve spojení s *francským rytířem Grumbachem* dobytí kurfirstství, jehož otec pozbyl (sr. 280). Po vzeti *Gothy* *Grumbach* odpraven a vévoda ve *Vídni* uvězněn (1567).

1576—1612 Rudolf II., syn *Maximilianův*, císařem.

Protireformační snahy *Rudolfovy* v zemích staro-rakouských, českých a uherských nebyly po chuti protestantům německým, aniž byli uvykli porušovati beztržestně výminky míru augsburského. Vypuzení arcibiskupa *kolínského*, jenž byl přestoupil k církvi reformované (1584), a potrestání přehmatů protestantského obyvatelstva v *Cáchách* (1598) a *Donauwörthu* (1607) podnětem k

1608 založení unie protestantské, mířené proti rodu *habsburskému* jakožto hlavní překážce snah protestantských. Členy unie: *Fridrich IV. Falcký*, falckrabí *neuburský*, *markr. badenský*, vévoda *würtemberský*, *markr. kulmbašský* a *ansbašský*, *lantkr. hessenkasselský*, *Strassburk*, *Ulm*, *Norimberk* a j. R.

1609 založena liga katolická (Maximilian Bavorský a nejhlavnější katolická města říšská). Unie ve spojení se stavy českými a Jindřichem IV. Francouzským, úhlavním nepřítelem domu habsburského. Jeho náhončím v Němcích *Kristian Anhaltský*.

1609 *Spor o dědictví julišské a clevské* v nyn. pruském Porýní při hranicích belgicko-holandských, na něž činili si nároky Jan Sigmund Braniborský a Wolfgang Vilém Falcko-Neuburský. Císař poručil prozatím spravování země arcivév. Leopoldovi. Tomu zprotivili se řečníci knížata a volali na pomoc unii a krále francouzského Jindřicha. **Splanutí všeobecné války na ten čas zabráněno smrtí Jindřichovou (1610).**

1612—1619 **Matyáš**, bratr Rudolfa, císařem.

Spor o dědictví julišské a clevské sic urovnán (1614 smlouvou v *Xantenu*), ale v poměrech stran v Německu (viz shora) ničeho nezměněno. Ostatek viz na str. 292: Válka třicetiletá.

2. Rakousko.*)

(1526—1618.)

1526—1564 **Ferdinand I.** (Sr. 276, 278, 281).

Po bitvě u Moháče zvolen arcikníže Ferdinand jednomyslně v *Čechách* za krále (24. října 1526), kdežto v *Uhrách* a v *Chorvatsku* zvolen od jedné strany šlechty **Jan Zápolský** (sr. 264) 15. listopadu na sněmě v Stol. Bělehradě a 18. prosince na sněmě v Samoboru v župě Záhřebské, a od strany druhé arcikníže Ferdinand 16. prosince na sněmě v Prešpurce řádně od palatina svolaném a 1. ledna 1527 na sněmě v Cetině na hranicích Bosny a Modruško-rječské župy.

Spojením zemí Starorakouských se zeměmi koruny České a Uherské položen základ k nyn. mocnářství Rakousko-Uherskému. Sídlním městem **Praha** (až do r. 1617).

1527—1528 *Válka s Janem Zápolským*, jenž vešel ve spolek s Františkem Francouzským, s papežem a Benátčany. R.

1527 Zápolský zatlačen za Tisu a Chorvatsko opanováno. Na sněmě v Budíně zvolen Ferdinand poznovu za krále a korunován v Bělehradě. Na počátku 1528 vypuzen Zápolský do Polska, odkud jal se vyjednávat se Solimanem (*Jeronym Laski* v Cařihradě). Na pomoc tureckou spoléhaje vtrhl (v září) přes Košice do Zátisi, jehož se zmocnil.

*) Pod názvem tímto uvádíme země mladší větve habsburské, t. j. země Alpské, země koruny České a Uherské. „Císařství Rakouské“ jakožto jednotný název pro země tyto vyskytuje se teprve 1804, ačkoliv v obcování diplomatickém souborné názvy „Rakousko“ aneb „Dědičné země rakouské“ již za panování císa. Leopolda I. byly v užívání.

1529—1533 **První válka s Turky** (sr. 269).

1529 **Soliman** vytrhl s 250.000 do Uher a spojiv se u Moháče se Zápolským, přitáhl k Vidni, již obléhal od 27. z. do 15. ř. O obranu Vidně zjednal si nejv. zásluhy hr. *Mik. Salm*. Levý břeh Dunaje hájen statečně Ferdinandem. Velké ztráty, nedostatek potravy, nepříznivé počasí a vzpoury ve vojstě přiměly sultana k odchodu. 80.000 zajatců odvedeno do otroctví. Po odchodu Turkův pokračováno ve válce se Zápolským, jenž obmezen na Zátisi se Sedmihradskem a na rovinu mezi Dunajem a Tisou s Budínem a Peští.

1532 Soliman vpadl do Uher a zaměřil přímo na *Vidni*. Při marném dobývání Kysku v Uhrách při hranicích štyrsko-rakouských (*Mikuláš Jurišič*) zdržel se 19 dní. Času toho použil Ferdinand a císař Karel, který postavil se v čele silného vojska u *Tulna* sz. od Vidně. Soliman dal se od Kysku na zpáteční pochod Štyrskem, Kraňskem a Chorvatskem.

1533 **Mír v Cařihradě**: Ferdinand i Zápolský měli podržeti v Uhrách, čeho byli válkou nabyli.

1538 *Tajná smlouva ve Velkém Varadíně* mezi Ferdinandem a Zápolským, kterou tento pojistil si ochranu Ferdinandovu proti Turkům, načež ustanovil Ferdinand dědicem své državy. Brzo potom pojal 51letý Zápolský za manželku *Isabellu*, dceru krále polského Sigmunda, a umíraje (1540) ustanovil sotva zrozeného syna *Jana Sigmunda* svým nástupcem.

1541 *Oheň v Praze*. Hrad Pražský, Hradčany, chrám sv. Víta a desky zemské lehly popelem. Při jednání o založení nových desk a obnovení privilegií

1545 uznána sněmem *Anna Jagajlovna* a její potomstvo za dědice trůnu.

1541—1547 **Druhá válka s Turky.**

Ferdinand žádal na Isabelle a poručnicích králevičových, v jichž čele biskup varadínský *Jiří Utěšínovič* (Martinuzzi), aby zachována byla smlouva varadínská (viz shora). Isabella odešla toho a volala Turky o pomoc. *Vilém z Roggendorfa* poražen od paši bělehradského před *Budínem*, kamž za nedlouho přitáhl i **Soliman**: *Janu Sigmundovi* přikázáno **Sedmihradsko se Zátisím** jakožto poplatné vévodství, kdežto krajina mezi Tisou a Dunajem se Slavonii proměněny v pašalík **Budínský**. Na r. 1542 pokusil se Ferdinand přispěním vojska říšského (*Joachim Braniborský*) a papeže o dobytí Budína a Peští. R.

1543 dobyl Soliman *Valpova* a *Požegy* v Slavonii, pak *Šikloše*, *Pětikosteli*, *Ostřihoma* a *Bělehradu Král.* v Uhrách na pr. bř. Dunaje. R. 1544 *Vyšehrad* a téměř celá *stolice Novohradská* mezi ohybem Dunaje a ř. Ipolou uvedeny v moc paši budínského. Válka s Persany pohnula sultana k příměří (1545), kteráž proměněna v

1547 mír v Cařihradě na pět let: Ferdinandovi bylo zavázati se k ročnímu poplatku 30.000 dukátů za ony části Uher, které mu zbyly.

1547 Odboj stavův českých za války šmalkaldské. (Sr. 280).

Stavové pod obojí u *Litoměřic* shromáždění odepřeli tahnouti přes hranice a po příkladě měst Pražských vešli v jednotu, směřující k obmezení moci královské a k uvedení řádův Lutherových ve straně pod obojí. K jednotě přistoupilo více než 1700 pánův a zemanův a všechna města královská vyjma *Plzeň*, *Budějovice* a *Oustí*. Vojsko jednoty pod *Kašparem Pluhem z Rabšteina* vešlo sice ve vyjednávání s kurf. saským, ale činu rozhodného se neodvážilo. Po bitvě u *Mühlberka* hleděl Ferdinand užiti postavení svého k se silení moci královské v Čechách na ujmu stavu městského. Města královská přinucena odevzdati králi největší část svých statkův a důchodů, zavázati se k dani z vína a piva a předložiti privilegia svá k prohlédnutí a potvrzení. Mimo to obmezena samospráva jejich *královskými rychtáři* (v Praze kr. hejtmany) a zrušeno právo konselů Starého města Pražského jakožto soudu odvolacího, i zřízen na místě toho *královský soud nad appellacemi na hradě Pražském* pro všechny země koruny České. Z pánův a zemanův pokutováni přední původcové vzpoury zabavením statkův. Poprava dvou rytířů a dvou měšťanů při poč. sněmu o sv. Bartoloměji („*Sněm krvavý*“).

1551—1562 Třetí válka s Turky.

Utěšinovič, poručník vév. Jana Sigmunda, postoupil *Sedmíhradsko* Ferdinandovi za knížectví *Opolské* a *Ratibořské* v Horním Slezsku nabyv přesvědčení, že jednota a samostatnost koruny Uherské může býti dosažena jedině pod panstvím domu habsburského. Smlouva schválena na sněmě v *Kološi* nad M. Samošem a Utěšinovič, na kardinála povýšený, jmenován správcem zemským. *Jan Castaldo* vojenským velitelem. R.

1551 *Lipa* nad Maruší v. od Araudu sice od Turků dobytá (Mehemet Sokolovič), ale pak opět opanována a *Temešvár* z obležení vyproštěn. Utěšinovič úkladně *zavražděn* na zámku Alvinci nad Maruší jz. od Karlova Bělehradu od Castalda pro domnělé spolky s Turky.

1552 Turci opanovali *Temešský banát* a činili výboje v stolici Novohradské a Hontské při ř. Ipole. *Erazim Teuffl* poražen u *Drégela* na l. bř. středního toku Ipoly. Pomocné vojsko protestantských knížat německých vedené kurf. saským Mauricem zůstávalo v obraně (u Rábu). Hrdinná obrana *Jagru*. Castaldo propuštěn. 1553—1556 válčeno slabě. Turci ohroženi Peršany.

1556 Vzbouření stavův sedmíhradských (*Antonín Kendi*) proti Ferdinandovi: Jan Sigmund Zápoleský uveden do země (Isabella † 1559).

HABSBURKOVÉ. C. (Sr. 201).

Ferdinand I.
(1526—1564) m. Anna Jagajllona.
Arcibisk. rak., kr. český a uherský, cis. německý (od r. 1556).

Maximilian II. 1564—1576.	Ferdinand Tyrolský † 1595. m. Filipína Welsperová.	Karel, markr. burgavský † 1618 bezdětek.	Ferdinand II. 1619—1637.	Anna m. Albrecht V. Bavorský.	Anna, m. Sigmund III. Foláky.
Rudolf II. 1576—1642.	Arnošt † 1595.	Matyáš 1612—1619. † 1618.	Václav † 1577.	Leopold V. bisk., vládav v Tyrolsku 1623—1632.	Anna, m. Sigmund III. Foláky.
Ferdinand III. 1637—1657, m. Marie Anna, dc. Filipa III. Šp.	Leopold Vilém, bisk. passov. a strassburský.	Leopold Vilém, bisk. passov. a strassburský.	Ferd. Karel 1632—1662.	Signaund, kard. † 1666.	
Ferdinand IV. † 1654.	Leopold Vilém, bisk. passov. a strassburský.	Leopold Vilém, bisk. passov. a strassburský.	Leopold Vilém, bisk. passov. a strassburský.	Signaund, kard. † 1666.	
Marie Antonie † 1692. m. Max Em. Bavorský.	Josef I. 1705—1741.	Josef I. 1705—1741.	Leopold I. 1657—1705. m. Markéta Theresie, dc. Filipa IV. Šp.	Marie Eleonora, m. Michal Visn., hr. polský. 2. m. Karel Lothriaský.	Karel VI. 1714—1740.
Josef Ferd. déd. Špaň. n. 1692 † 1690	Karel (VI.) Albert, kurf. bavorský † 1745.	Marie Josefa † 1757. m. Fridr. August III. kurf. saský a kr. polský. † 1771.	Karel Josef, biskup.	Marie Theresie, nar. 1717. n. a † 1780.	Marie Anna † 1744 Marie Amalie † 1780.

1562 **Mír s Turky v Cařihradě:** Ferdinandovi bylo odváděti roční poplatek 30.000 dukátů. Turci podrželi výboje na Slovensku a Temešský banát (pašalík Temešský).

Vnitřní poměry. Země české, uherské a starorakouské tvořily **personální unii**, majíce každá své zvláštní zřízení zemské, svůj sněm a svou zvláštní správu zemskou. Záležitosti zahraničné, velitelství vojenské a správa důchodův korunních byly v rukou panovníkových a pomáhaly k upevnění jednoty říše. Pro tyto společné věci zřízeny Ferdinandem: 1. **Tajná rada.** 2. **Vojenská rada.** 3. **Dvorská komora.** Spojení mezi panovníkem a jednotlivými skupinami zemskými prostředkovali zvláštní úředníci, kteří vždy musili býti při dvoře jeho; pro země české nejvyšší kancléř český, pro země uherské nejvyšší kancléř uherský a pro země starorakouské úřad zv. *regiment*. Péče Ferdinandova o vážnost soudův a bezpečnost práva. V Čechách sesílana moc panovníkova na úkor měst (viz 284), která se od dob Vladislavových králi odcizila (sr. 257). **Věci náboženské:** V zemích starorakouských zamezoval Ferdinand se zdarem novoty náboženské, v Uhrách a Sedmíhradsku šířilo se protestantství beztrně, v Čechách a na Moravě pokoušel se král o sjednocení strany pod obojí a pod jednou pod společným arcibiskupem pražským. Snaha tato zmařena přívrženci Lutherovými ve straně pod obojí. Roku 1547 a 1548 vydán mandát proti *Pelkartům* (Bratřím českým; biskup jejich *Jan Augusta* vězněn na Krivokláte 16 let), 1556 odevzdána Jezuitům kollej u sv. Klimenta v Praze, 1561 arcibiskupství pražské obsazeno (*Antonín Brus z Mohelnice*), 1562 odňato stavům pod obojí, kteří po většině příznávně se k učení Lutherovu, právo osazovati konsistoř (sr. 253). R. 1564 svolil papež Pius IV. k žádosti Ferdinandově a se schválením koncilu k přijímání pod obojí v Čechách a jiných zemích Ferdinandových. Ve Slezsku bylo bráněno reformaci bezúspěšně.

1564—1576 **Maximilian II.**, kr. český a uherský, cis. německý (sr. 285) a

vládcе v D. a H. Rakousích. *Ferdinand* obdržel Tyrolsko a země Venkovské, *Karel* Štýrsko, Korutany, Kraňsko, hr. Gorické a krajiště Istrijské s Terstem.

1566—1568 *Válka s Turky.*

Jan Sigmund Zápolský jal se v Uhrách výbojně postupovati proti Maximilianovi. Byv poražen (cis. velitel *Lazar Schwendi*) žádal Turkův o pomoc. Sultan *Soliman* zaměřil (1566) na *Jager*, na cestě však obrátil se proti *Siget*u zjz. od Pětikostelí, kde *Mikuláš Zrinský* činil Turkům veliké škody (vítězství u *Šikloše* jjv. od Pětikostelí).

1566 **Siget obléhán a dobyt:** *Mikuláš Zrinský* padl v boji (5. srp. — 7. z.) hrdinském. Turkův zahynulo 20.000. Den před posledním bojem zemřel v ležení sultan *Soliman*. Mezitím zvítězil ve stolici Spišské *Lazar Schwendi* nad krymskými Tatary a *Janem Sigmundem Zápolským* s nimi spojeným.

1568 *Příměří s Turky* (Selim II.) na 8 let: Turci podrželi *Siget* a krajinu mezi *Maruší* a *Bílým Křišem*; císař krajiny dobyté proti Zápolskému v hořejších Uhrách i za *Tisou*. Příměří toto prodlouženo za Maximiliana roku 1575 a pak za Rudolfa II. 1577 a 1584. R.

1571 † *Jan Sigmund Zápolský* a od šlechty sedmíhradské povolán za vévodu s přivolením Turkův *Štěpán Báthory*, který

1575 zvolen též za krále polského od jedné strany šlechty polské (kancléř *Jan Zamojski*) proti císaři Maximilianovi. Boj o korunu polskou přerušen smrtí císařovou. *Štěpán Báthory* stal se králem polským, bratr jeho *Krištof Báthory* vévodou sedmíhradským. Tento † 1581, zanechav nezletilého syna *Sigmunda*.

Věci náboženské (sr. 286). V D. a Horních Rakousích propůjčil císař Maximilian pánům a zemanům svobodu náboženskou, ale bylo jim usnísti se o společné vyznání víry a nesměli nutiti poddaných k nové víře. Tak bylo i v zemích arcik. Karla, kdežto v Tyrolsku a v zemích Venkovských opíral se arcik. *Ferdinand* reformaci co neúspěšněji. V Čechách schválil sice ústně císař přívržencům Lutherovým ve straně pod obojí a s nimi spojené Jednotě bratří českých tak zv. *konfessi českou*, ale k organizaci nové strany náboženské nedošlo.*) Schválení konfesse vztahovalo se jen na pány a zemany.

1576—1612 **Rudolf II.**, kr. český a uherský, cis. německý (sr. 285) a vládce D. a H. Rakous. *Arnošt* místodržitelem v Rakousích a řiditelem záležitostí vojenských v Uhrách; později (1594) povolán za místodržitele do špaň. Nizozemí a na jeho místo nastoupil *Matyáš* do r. 1595, kdy přejal správu Tyrol (potomstvo Ferdinandovo pocházelo z nerovného manželství — *Filipina Welseřová*, dcera měšťana augsburského). Místodržitelem ve Vídni stal se *Maximilian*, který však 1599 s *Matyášem* místo zaměnil. *Albrecht* byl nástupcem *Arnoštovým* v Nizozemí. **Povaha Rudolfova:** Rudolf byl povahou váhavý a v druhé polovici svého panování stal se trudnomyslným (asi od r. 1589). Správou státní nerad se zabýval, nicméně nerad ji zanechával jiným. Až do váleku tureckých těšily se země jeho míru téměř nezkalenému**) a nacházely se ve stavu dobrého, hmotného blahobytu. Hlavní zalíbení měl Rudolf

*) Čeští bratři srovnali se u víře s přívrženci Lutherovými ve straně pod obojí s výhradou, že i na dále spravovati se budou starými svými rády (v čele tři neb čtyři biskupové čili starší, kteří s několika jim přidánými bratry tvořili tak zv. užší radu. Prísna kázeň — tresty pro každý přestupek proti mravnosti a marnivosti světské).

**) Toliko na hranicích tureckých sváděny časté potyčky. Na pomezí království Chorvatského usazují se již za doby Ferdinandovy *Uskoci* z tureckých krajin jihoslovanských — počátek tak zv. Vojenské hranice chorvatské.

ve pracích vědeckých a uměleckých, ale vědy a umění byly mu pouhou osobní zábavou (*Tycho Brahe* a *Kepler* při dvoře Rudolfově). Praha byla sice stálým sídlem císařovým, ale skvělý jeho dvůr nebyl proto českým, neboť Rudolf byl vychován ve Španělsku česky znal málo a cizincům dával přednost.

Věci náboženské. V Rakousích provedl Rudolf *katolickou protireformaci* ve městech a na venkově tam, kde právo podací porušeno. Příkladem toho následoval *Karel Štyrský* a po jeho smrti syn a nástupce jeho *Ferdinand*, vychovanec slavné kolleje jezuitské v Ingolštátě v Bavorsku na Dunaji v. od ústí Lechu, jenž katolickou protireformaci ve svých zemích dovršil. V Čechách nekázání ve straně pod obojí, kde většina hlásila se k řádům lutheranským a z poslušnosti konsistoře se vytrhla. R. 1602 vydán mandát proti Bratřím českým, jenž namířen též na protestanty — Rudolf v něm uznává oprávněnost pouze strany pod obojí a pod jednou. V zemích uherských zakročeno po prvé 1603 proti přehmatům protestantského obyvatelstva v *Kološi* nad M. Samošem v Sedmíhradsku, v *Košicích* nad Hernadem a ve *V. Varašíně* nad Bystr. Křišem. Na sněmě v Prešpurce 1604 vedli stavové protestantští stížnost proti tomu a žádali o písemné ztvrzení svobody svého náboženství. Císař odepřel a uvedl stavům na mysl přísné nálezy proti kacířům z r. 1524.

1587 Volba krále polského po smrti Štěpána Báthoryho. Na poli u Varšavy zvolen od jedněch *Sigmund Švédský* a od druhých *arcikn. Maximilian*. Ve válce o korunu poražen Maximilian od Zamojského u *Krakova* (1587) a pak u *Byčiny* v nyn. pruském Slezsku na hranicích Poznaňska a ruského Polska (1588), kde též zajat. R. 1589 propuštěn ze zajetí, když se byl císař v jeho jméně zřekl všelikého nároku na trůn polský.

1593—1606 Válka s Turky.

Paša turecký *Hasan* činil veliké pleny v král. Chorvatském, ale byl u *Sisku* při ústí Kupy do Sávy od bána *Erdödyho* poražen a zabit (1593).

To příčinou války.

1593 Turci (velký vezír *Sinaan*) dobyli *Sisku*, *Vesprimu* a *Paloty* sv. od Vesprimu; vojsko císařské vedené *Křištofem Teuffenbachem* zmocnilo se stolice Novohradské a Hontské.

1594 Velký vezír *Sinaan* dobyl *Rábu*, přinutiv vojsko císař. (pod arcikn. Matyášem a *Teuffenbachem*) k útěku. Mezitím vévoda sedmíhradský *Sigmund Báthory* potlačil povstání šlechty a smluviv se s *Michalem Valašským* a *Aronem Multanským*, vešel s císařem ve spolek proti Turkům.

1595 Útok velikého vezíra *Ferhada* na Valachii krvavě odražen. *Ferhad* odpraven a staříček *Sinaan* opět za velkého vezíra dosazen, ale byl při útoku na Valachii a Sedmí-

hradsko poražen ve třech bitvách (u *Tergoviště* j. od Brašova ve Valachii, u *Bukurešta* a u *Durděva* jž. od Bukurešta při Dunaji). *Lépa*, *Ostřihom* a *Vyšehrad* na Turcích dobyty. (Při oblehání Ostřihomu zemřel výtečný vojévůdce *Karel hr. z Mansfelda*). V Multansku dosazen za vévodu pletichami kancléře polského *Jana Zamojského Jeremiáš Mogila*, nepřítel *Sigmunda Báthoryho*.

1596 Sultan *Mohamed* vtrhl do Uher a dobyl *Jagru*. Po té došlo k dvojí bitvě u *Keresteše* vjv. od Jagru: arcikn. Maximilian a *Sigmund Báthory* obrátili Turky na útěk (chrabrost *Albrechta Pětipeského*), ale když vojsko jejich se dalo před časem v drancování, poraženo jest od vrátivších se Turkův. Padlých 12.000 z vojska císařského a sedmíhradského a 20.000 Turkův. Roku následujícího válčeno mdle.

1598 Hrabě *Adolf ze Schwarzzenberka* dobyl *Rábu*. Vrtkavý a k velkým činům

1599 neschopný *Sigmund Báthory* postoupil Sedmíhradska bratranci *Ondřejovi Báthorymu*, jenž vyhledával s Turky opět míru. Proto *Michal Valašský* udeřil na Sedmíhradsko, jehož se zmocnil (*Ondřej Báthory* poražen u *Sibině* a pak zabit), a

1600 opanoval též zemi *Jeremiáše Mogily*, vév. multanského: Země národu valašského spojeny v jeden celek. Velký vezír *Ibrahim* dobyl *Kaniže* mezi ústím *Mury* a jez. *Blatenským*. Mezitím šlechta sedmíhradská spojila se tajně s císař. velitelem *Jiřím Bastou*, načez kn. *Michal* u *Eněda* nad *Maruší* ssz. od *Sibině* poražen a Sedmíhradsko císařem opanováno. *Jeremiáš Mogila* zmocniv se pomocí polskou svého knížectví, vypudil *Michala* též z *Valachie*.

1601 Arcikn. *Matyáš* dobyl *Bělehradu Král*. V Sedmíhradsku dosadila šlechta (*Štěpán Čáky* a *Mojžiš Székely*) *Sigmunda Báthoryho* opět na trůn, ale již r.

1602 dobyl *Jiří Basta* Sedmíhradska a *Sigmundovi Báthorymu* bylo spokojiti se dvěma statky v Čechách, kde

1613 zemřel. Turci opanovali *Bělehrad Král*. Císařští pod *Heřmanem Russuormem* dobyli *Pešti*.

1603 Šlechta sedmíhradská pokoušela se pomocí tureckou dosaditi *Mojžiše Székelyho* za knížete. *Jiří Basta* vzpouru udusil a potrestal. *Russworm* dobyl *Hatvana* sv. od *Pešti*.

1604 Vyjednávání o mír nevedlo k cíli. Turci zmocnili se *Pešti* a *Hatvana*. Povstání *Štěpána Bočkaje*: *Štěpán Bočkaj*, někdejší polní hejtmán *Sigmunda Báthoryho*, nedošed očekávané odměny za služby císaři prokázané, zosnoval povstání, spojiv se s uprchlíky sedmíhradskými (*Gabriel Bethlen* čili *Bethlen Gábor* a nespokojenými protestantskými stavy uherskými (sr. 288)

a sedmihradskými. Hlavní podporou Bočkajovou byli žoldnéřští **Hajduci**, t. j. maďarští Uskoci z krajin panství tureckého. Hořejší Uhry a Semihradsko v moci Bočkajově, jenž se

1605 též pomocí tureckou ujistil. **Ostřihom** od Turkův dobyt. Císař jedná prostřednictvím **Matyáše** s povstalci a Turky o mír. Jednatelům Bočkajovým **Stěpán Illésházy**.

1606 **Mír s povstalci ve Vídni**: 1. Vyslovena rovnoprávnost náboženství katolického, lutheranského a kalvínského. 2. Stížnosti stavův uherských (o volbě palatina, o chování cizích vojsk v zemi a j.) odloženy k příštím sněmu, ale pokud by se dohodnutí o ně nestalo, měla západní polovina hoř. Uher zůstatí pod správou Illésházyho a vých. polovina pod správou Bočkajovou. 3. Bočkajovi postoupeno na čas života Sedmihradsko se Zátisím a třemi stolicemi uherskými (Marmarošská, Berežská, Ugočská při h. Tise).

1606 **Mír žitvatorocký s Turky** ujednaný vých. od Komárna při ústí Žitvy do Dunaje*): Turci podrželi všechny své výboje za této války učiněné (Jager, Kaniža a j.), ale upustili od dosavadního poplatku za obdoby 200.000 dukátův.

Císař Rudolf zdráhal se potvrditi mír vídeňský a žitvatorocký**) z nedůvěry k Matyášovi, jenž po dvakráte (1600 a 1606) za nemoci Rudolfovy hleděl zmocniti se vlády (rádcem jeho biskup vídeňský **Melichar Khlesi**). Z toho vzpoura **Matyášova proti Rudolfovi**: Matyáš dorozuměl se se stavy uherskými a rakouskými na sněmě v **Prešpurce** (1608), vtrhl do **Moravy**, kde stavové z návođu **Karla z Lichtenšteina** (katol.) a **Karla z Zerotína** (Český bratr) s ním se spojili (sněm v **Ivančicích** jz. od Brna), a odtud do Čech. Zde stavové protestantští zachovali Rudolfovi věrnost za slib úplné svobody náboženské a zprostředkovali

1608 **mír v Libni u Prahy**: Císař Rudolf postoupil Matyášovi **Uhry, Rakousy a Moravu** a svolil, by stavové čeští přijali jej za budoucího krále. (Rudolfovi zbyly Čechy se Slezskem a Lužicí.)

Po míru libeňském musil Matyáš povoliti stavům moravským a rakouským rozsáhlé svobody náboženské a v Uhrách svolil ke značnému obmezení moci královské. V Čechách zdráhal se Rudolf dostáti daným slibům, což příčinou branného odporu stavův protestantských, s nimiž spojili se i stavové slezští. (Výbor 75 direktorů. V čele vojska **Jindřich Matyáš hr. z Thurna**, šlechtic německý, nedávno v zemi usedlý.) A tak přinucen Rudolf podepsati

*) Žitvatorok = ústí řeky Žitvy.

) Porušen hned po † Bočkajově 1606, neb za knížete sedm. Gabriel Balthory, byl však později vypuzen od **Gabriela Bethlena (1613—1629).

1609 **majestát**, t. j. listinu, kterou obdrželi stavové pod 9. čce. obojí 1. schválení konfesse české (sr. 287), 2. obsazování konsistoře (sr. 286), 3. správu university, 4. povolení, aby zvolili si ze sebe defensory po 12 z každého stavu k vykonávání práv těchto.

Téhož dne učiněno *srovnání mezi stavy pod jednou a pod obojí* ve věcech náboženských (sr. 256): „1. aby stavové směli stavěti nové kostely a školy na panstvích svých bez překážky, však nenuťce poddaných k víře své; 2. aby pánům a rytířům se strany pod obojí volno bylo v kostelích této straně náležejících dosazovati kněží buď dle starého řádu pod obojí, svěcené tehdy již od arcibiskupa (sr. 286), buď kteří by došli kněžství dle řádu nového, o něž by se měli stavové usnésti; 3. v městech královských a na panstvích korunních aby měšťané a obyvatelé obojí víry, pod jednou a pod obojí, směli sobě stavěti kostely a provozovati své náboženství.“

1611 Vpád vojska passovského do Čech.

Císař Rudolf hleděl přispěním *arciv. Leopolda*, správce biskupství Passovského a Strassburského, zbaviti Matyáše jeho panství a stavy české připraviti o svobody majestátem nabyté. I sbíráno vojsko v biskupství Passovském pod zámkou války o dědictví jülišské (sr. 282). Smíření mezi Rudolfem a Matyášem. Arcikn. Leopold odhodlal se provésti úklady chystané o své ujmě. Vojsko jeho, vedené *Vavřincem Raméem*, zloupilo H. Rakousy (1610) a vtrhlo do Čech, kde dobylo Budějovic, Krumlova, Tábora, Písku a Malé Strany. Stavové čeští volají Matyáše o pomoc. Vojsko passovské ze země vypuzeno, a císař Rudolf, jenž viněn ze spolku s Leopoldem, přinucen odříci se zemí svých ve prospěch Matyáše. † 1612.

1612—1619 **Matyáš**, kr. český a uherský, cis. německý (sr. 282) a vládce D. a H. Rakous. Stavové čeští žádají před korunováním o značné rozšíření svobod politických: „1. aby měli právo konati sjezdy i bez svolení krále, 2. aby směli sbíratí vojsko, kdykoliv by toho uznali potřebu ku své obraně, 3. aby král ztvdil spolek jejich se stavy slezskými, učiněný 1609 k hájení společného náboženství, 4. aby podobný spolek směli učiniti s ostatními zeměmi císařovými, 5. aby obnoveny byly smlouvy přátelské mezi Čechy a kurfiřty nyní protestantskými, falckým, saským a brani-borským, ujednané kdysi králem Jiřím, tak aby stavové mohli se dovolávati pomoci knížat těchto ve sporech s králem svým.“ Matyáš dosáhl zatím odkladu žádostí těch, nakloniv si náčelníky stavův (*Jindřicha z Thurna a Joachima Šlika*) rozličnými milostmi.

1614 **Společný sjezd stavův** ze všech zemí Matyášových a Ferdinandových v **Linci**: Stavové měli se raditi o opatření proti Turkům, ale vskutku šlo jim o zařízení spolku (konfederace) ku snazšímu vymáhání svobod politických.

1617 *Ferdinand Štyrský* zvolen a korunován za krále českého (Matyáš byl bezdětný a dva ml. bratři jeho zřekli se nárokův na trůn) a r. 1618 zvolen též za krále v Uhrách.

4. Válka třicetiletá 1618—1648.

1.

Povstání české 1618—1620.

Příčina. Stavové nabyvše majestátem Rudolfovým rozsáhlých svobod náboženských, usilovali o rozmnožení svobod politických, čelících k podvrácení moci královské (sr. 291). Vedle toho podněty soukromé: král Ferdinand choval se málo šetrně k náčelníkům stavů evangelických (*Jindřich z Thurna*, purkrabí karlssteinský, obmyslen úřadem sice vyšším, nejv. sudí dvorského, ale méně významným); proto strojili se k pomstě. Měl-li účastniti se lid povstání, třeba bylo předstíratí stížnosti náboženské. Ze zavření protestantského kostela v *Broumově* (od opata břevnovského) a rozboření protestantského kostela v *Hrobě* v Krušných horách zsz. od Teplice (k rozkazu arcib. Lohelia) vzata záminka k odboji, ač majestát vztahoval se toliko na města královská.

Průběh. Od defensorův svolán sjezd stavův prot. v kolleji Karlově, odkud zaslána žádost císaři, aby kostely měšťanům byly vráceny. Odepření císařovo přičteno na vrub nenáviděných místodržících, z nichž dva,

1618 **Jaroslav z Martinic** a **Vilém Slavata**, svrženi od 23. květ. vzbouřených stavův s oken kanceláře do hlubokého příkopu hradského; za nimi také pisář **Filip Fabricius**. (Náhoda zachránila všechny tři od smrtelného úrazu.) Vláda 30 direktorů. *Thurn* v čele vojska stavovského porazil *Jindř.* *Dampierre* u *Částavě* a *Lomnice* zsz. od *Třeboně*. Od unie protestantské a *Karla Emanuela Savojského* vyslán do Čech hr. *Arnošt z Mansfelda*, jenž zmocnil se *Pzně*, která až dotud stavům odpírala. Stavové *slezští* a *lužičtí* vešli v konfederaci se stavy českými. Nástupce *Dampierřův hr. Bouquoi* poražen od *Thurna* u *Lomnice*. V Uhrách korunován Ferdinand sice za krále, ale musil svoliti k novému obmezení moci královské, tak že budoucně na sněmích mělo dříve jednáno býti o žádostech stavův a pak teprve o proposici krále a že jednosvorně usnesení sněmu mělo míti platnost i bez ztvrzení krále.

1619 20. března zemřel Matyáš, načež měl nastoupiti v celé dědictví jeho
1619—1637 **Ferdinand II.**

Stavové čeští odepřeli přijati jej za krále. Stavové hornorakouští a moravští přistoupili ku konfederaci (později též stavové dolnorakouští). Na Moravě zřízena vláda 24 direktorů; *Karel z Žerotína* odpůrcem konfederace. *Thurn* namířil z Moravy k *Vídni*

(čc.), kde Ferdinand ohrožen od vzbouřeného protestantského obyvatelstva. *Dampierre* vyprostil jej náhlým příjezdem. Bitvou u *Zláblatí* nad h. *Blanící* zjz. od *Prachatic*, v níž *Mansfeld* od *Bouquoie* poražen, přinucen *Thurn* k návratu do Čech. Nedlouho potom zvolen Ferdinand ve *Frankfurtě* za císaře (28. srpna 1619). Den před tím zvolen *Fridrich Falcký* (sr. 281) na generalním sněmu všech zemí koruny České za krále českého (soupeři jeho *Karel Emanuel Savojský* a *Jan Jiří Saský*). Při nastoupení bylo mu svoliti k artikulům žádostí z doby *Matyášovy* (sr. 291). *Gabriel Bethlen* zmocnil se *hořejších Uher* i s *Prešpurkem* a ve spojení s *Thurnem* oblehl *Videň* (list.), jejíž dobytí se však nezdařilo. Mezitím přistoupili též stavové uherští ku konfederaci se stavy českými. Roku

1620 v lednu *příměří* v *Prešpurce* s *Gabrielem Bethlenem* jemuž ponechána východní polovice *hoř. Uher*. Mimo to pojistil se císař Ferdinand pomocí *Maximiliana Bavorského*, náčelníka ligy katolické, slibiv mu postoupení *Horní Rakousy* v zástavu, a protestantský kurfirst *Jan Jiří Saský* získán zástavou *Lužice*. Přispěti slíbili dále *Španělé* (útokem na *Fridricha z Nizozemska*) a *Sigmund III.*, král polský. Papež poskytl pomocí peněžité. **Postavení odbojných stavův:** 1. Zištní protest. stavové němečtí dali se odstrašiti zbrojením císařovým a vešli s *Maximilianem* a *ligou* v *potupné příměří* v *Ulmě* na *Dunaji* nedaleko ústí *Ilery*. 2. Král *Fridrich* byl sice mravův uhlazených, ale zvyklý více rozkošem než řízení velkých věcí. 3. *Pletichy* při dvore *Fridrichově*, který rádcům cizozemským dával přednost (*Kristian kníže z Anhaltu*, *Jiří hrabě z Hohenlohe*). 4. Nesváry mezi stranami náboženskými: *Fridrich*, jsa *kalvinem*, nadržoval všelijak *Bratřím českým* a odvracel tak od sebe většinu stavův protestantských (chrám sv. *Víta* proměněn v modlitebnu *kalvinskou*). 5. Ve šlechtě, měšťanstvu i lidu nebylo pravého nadšení a obětavosti. Rozhodnutí boje záviselo tudíž na udatnosti najatého vojska, jehož veliká část byla z ciziny. *Gabriel Bethlen* zrušil sice *příměří* a dal se v *Bánské Bystřici* nad h. *Hronem* zvoliti za krále, ale zatím *Sigmund Polský* pokořil stavy *dolnorakouské*, *Jan Jiří* vtrhl do *Horní Lužice* a *Maximilian* obsadil *Hřejsí Rakousy*, spojil se s *Bouquoiem* a vtrhl v síle 50.000 do Čech. *Krumlov*, *Budějovice*, *Prachatice* a *Pisek* dobyty. Vojsko *Fridricha Falckého*, jsouc o polovici slabší, ustoupilo k *Pzni*, kdež se *Mansfeld* zavřel, a odtud přes *Rakovník* až na *Bílou Horu* před *Prahou*.

1620 Bitva na Bílé Hoře.

8. list. Vojsko české pod *Anhaltem* poraženo na hlavu od *Maximiliana Bavorského*. V čas bitvy stoloval král *Fridrich* na hradě *Pražském* a na bojiště vydal se, jsa k tomu napomínán poslem *Anhaltovým*, až po tabuli; leč u brány *Strahovské* potkal se s divým útekem vojska svého. Vyzádam si na vítězi *příměří*, uprchl druhého dne z *Praby* do *Slezska* a s ním *Anhalt*, *Hohenlohe*, *Thurn* a jiní přední jeho stoupcí. Králem opuštění *stavové čeští* rozpustili vojsko a poddali se i s *Prahou* vítězi na

milost i nemilost. Příkladem toho následovali též *stavové moravští* (Bouquoi na Moravě). *Stavové slezští* přivedeni k poslušnosti kurf. Janem Jiřím, ale zůstaveni jsou při svobodě náboženské (akkord saský). *Dolní Falce* dobytá od Španělska (Ambroz Spinola). Horní Falce hájil *Mansfeld*, jenž zradou pozbyl Plzně. *Gabriel Bethlen* učinil *mír v Mikulově* na j. Moravy jiv. od ústí Jihlavy do Dyje (1621) na základě příměří přešpurského. *Stavové uherští* ponechání při svých svobodách.

Následky bitvy bělohorské: 1. 20. února 1621 zjištění hlavní příčiny povstání a

1621 **poprava na náměstí Staroměstském** na 27 z nich 21. června vykonána. (*Joachim Šlik, Václav z Budova, Krištof Harant z Polžic, Kašpar Kaplíř ze Sulevic, doktor Jan Jesenský*, slavný lékař a rektor univ., a j.) Ostatní odsouzení vypověděni neb uvřzeni do žalářů. Statky všech odsouzených jsou zabaveny a poděleny jimi hejtmani vojenští, arcibiskup a Jezuité. 2. Mimořádný soud (komise) vyšetřoval vinu ostatních účastníků, k nimž náleželi téměř všickni stavové mimo katolíky. Generálním pardonem (3. února 1622) udělena sice milost co se cti a hrdel týče těm, kdož se sami k vině přiznali, ale na pokutách nesleveno: větší počet starých, šlechtických rodů českých v Čechách a na Moravě, jakož i zámožnější měšťanstvo přivedeny tím v ochuzení neb i docela na mizinu*). 3. Provedena **katolická protireformace** nejprv v městech a na vesnicích a pak (1627) i ve šlechtě. Zámožnější obyvatelstvo stěhuje se do ciziny. 4. Zřízení zemské bylo zastaveno a dosazení mimořádní komisaři, v Čechách *kníže Karel z Lichtensteinu* a na Moravě biskup olomoucký kardinál *Frant. z Dietrichšteina*. 5. Vydáno

1627 **obnovené zřízení zemské pro Čechy a pro Moravu:** 1. Vyslovena dědičnost domu habsburského po meči i po přeslici. 2. Ke třem stavům, panskému, rytířskému a měšťskému, přidán stav duchovní a přirčeno mu na sněmě místo první. 3. Zákonodárství odňato sněmům a vyhrazeno panovníkům. 4. Stavům zůstaveno právo povolovati berně. 5. Na soudech zemských zavedeno jednání písemné a dopuštěno odvolání od nich ke králi. 6. Při soudech a deskách zemských jazyk německý prohlášen za rovnoprávný s českým.

V Rakousích a ve Slezsku omezena práva stavův v stejné míře tak zv. *císařskými dekrety*.

2.

Válka falcká 1621—1623.

Po bitvě bělohorské hleděl císař vykoupiti Horní Rakousy ze zástavy na ujmu Fridricha Falckého. *Tilly* vypudil sice *Mans-*

*) Pokutování v menší míře dalo se i v Rakousích, kde provedena též katolická protireformace, která po zrušení saského akkordu 1627 zasáhla i Slezsko (vyjma země knížat protestantských).

felda z Horní Falce, ale tento zmocnil se proti Španělům Dolní Falce, kamž pak Fridrich Falcký se vrátil (1622) a pomocí Holanďanů dvě nová vojska do pole vypravil (pod Jiřím Fridrichem Badenským a Kristianem z Brunšvika). *Tilly* poražen od *Mansfelda* u *Wieslocha* v nyh. Badensku j. od Heidelbergu, ale brzo potom zvítězil nad markr. badenským u *Wimpfenu* nad Neckarem ssz. od Heilbronnu a nad Krist. Brunšvickým u *Höchsta* nad Mohanem z. od Frankfurta. *Mansfeld* i *Fridrich* musili zemi opustiti.

1623 Na sněmě v Řezně udělil Ferdinand II. Maximilianovi Bavorskému kurfirstství a Horní Falc.

3.

Válka dánská 1625—1629.

Pokroky zbrání císařských postrašení byli protestanti němečtí (hlav. dolnosasí) a pobouření nepřátelé domu habsburského, Holanďané, Angličané a Francouzové*). Od těchto poskytnuta pomoc peněžítá, načež v čelo stavův dolnosaských postavil se *Kristian IV., král dánský*, jenž jako vévoda holštýnský byl členem říše německé; proti němu vypravěn *Tilly* s vojskem ligy katolické a od císaře *Albrecht z Valdšteina*, válečník ukrutný, bezmezně ctižádostivý, pověřivý, hrabivý (nar. 1583 na hradě Heřmanicích s. od Jaroměře, dle jiných v Náchodě. Vychován byl zprvu v náboženství českých Bratří, a když osiřel dostal se do jezuitské kolleje v Olomouci, kde přestoupil k víře katolické. Jako válečník vynikl nejprve v Uhrách r. 1606 a pak ve válce arcikn. Ferdinanda proti Benáťanům r. 1617. Po první manželce zdědil veliké statky na Moravě a sňatkem druhým s Isabellou Kateřinou, dc. hr. Karla Harracha, který byl předním rádcem kr. Ferdinanda, zjednal si při dvoře cis. mocného přímluvce. Po bitvě bělohorské skoupil 60 panství a stal se tak nejbohatším českým šlechticem; r. 1623 udělil mu císař k panství Fridlandskému *titul vévodský*).

1626 *Valdštejn* porazil *Mansfelda* u *Desavy* nedaleko ústí Modly do Labe, načež tento, obdržev pomoc od krále dánského, Braniborskem vrhl do *Slezska* a odtud do *Uher*, aby spojil se tu s *Gabrielem Bethlenem*, vévodou sedm. *Valdštejn* dal se za *Mansfeldem* Čechami a Moravou, ale v pravý čas poslal ještě pomoc *Tillymu*, od něhož

1626 *Kristian Dánský* poražen u *Luttera pod Barenberkem* v Brunšvicu jz. od *Wolfenbüttelu*. Vítězstvím tímto postrašen byl vrtkavý *Gabriel Bethlen*, tak že učinil s císařem *mír na zák. míru přešpurského*. *Mansfeld*, jemuž *Valdštejnem*

*) Holanďané nepřáteli Španělův, *Jakub I.* Anglický tchánem *Fridricha Falckého*, a ve Francii říditelem politiky zahr. od roku 1624 *kardinál Richelieu* (sr. 307).

cesta do Slezska zamezena, rozpustil vojsko a zásoby Turkům prodal (zemřel na cestě do Benátek). Král dánský vytlačen z Německa a vypuzen z Holštýnska, Slesvíka a Jutska. Valdštejn zamýšlí přenést válku i na ostrovy dánské, ale nemá loďstva. Marné dobývání *Stralsundu* v Pomoranech naproti Rujaně, jehož se ujal **Gustav Adolf**, král švédský. Země vévod meklenburských, stoupenců krále dánského, udělena od císaře Valdšteinovi dědičně. Rozepře s ligou a *válka o dědictví mantovské* (1627—1631. Francouzové a Benátčané se strany jedné, Španělé, císař a Savojsko se strany druhé) naklonily císaře k

1629 míru s králem dánským v **Lubeku**. Kristian Dánský obdržel země své zpět, ale musil odříci se všech velikých nepřátelských spolků proti císaři.

1629 **Edikt restituční**. Císař 1. nařídil, aby všechny statky, církvi katolické od smlouvy passovské a míru augsburského odcizené, byly vráceny (2 arcib., 12 biskupství a všechny téměř kláštery v severním Německu) a 2. prohlásil, že svoboda náboženská vztahuje se pouze na konfessi augsburskou (tím namířeno proti kalvinům).

Císař Ferdinand mínil užiti vítězství svých k povznesení moci císařské v Němcích, ale to bylo proti myšl. jak knížatům protestantským tak i katolickým. Velké vojsko Valdšteinovo, soustředěné ve Švábsku, mělo přemoci odpor knížat, shromážděných

1630 na sjezdě kurfirstův v **Řezně**,

kde jednáno o obnovení stálého míru v říši a o opatřeních proti nepřátelům. Knížata žádají jednomyslně o zmenšení vojska císařského a propuštění Valdšteina z velitelství. Záminkou oprávněnou byly jim vyděračnost a ukrutnost vojska Valdšteinova, oporou vojsko francouzské v Champagni postavené. Císař svolil k obojí žádosti knížat. Proti Švédům žádal císař vésti válku ve jménu říše. Knížata protestantští odporovali, poněvadž císař nechtěl odvolati restitučního ediktu.

4.

Válka švédská 1630—1635.

Gustav II. Adolf, král švédský, zamýšlel státi se pánem moře Baltského (sr. čl. 9). Výboje císařovy v severním Německu byly mu na překážku (vypuzení vévodové meklenburští příbuzní královi). Proto vystoupil jako ochránce protestantův německých.

1630 **Gustav Adolf** přistál v *Pomořansku*, kde bezdětný **Bohuslav XIV.** přinucen spojiti se s ním a ustanoviti jej svým dědicem, ač dům braniborský měl lepší právo k nástup-

nictví. Knížata protestantská pohlížejí s nedůvěrou na násilné počinání krále švédského a

1631 hledí zachovati *brannou neutralitu*. Francouzové podporují **Gustava Adolfa** penězi. *Meklenbursko* opanováno, kurfirst braniborský přinucen vpustiti posádku švédskou do *Spandavy* z. od *Berlina*. Mezitím (v květnu)

1631 **Tilly** dobyl *Magdeburka*, jež vedle *Hessen-Kasselu* hned od počátku byl spojencem **Gustavovým Adolfovým**. Město dobyto po zoufalé obraně a dáno nekázaným vojínům v plen. Založený oheň obrátil je pak v sutiny. Po nezdařeném útoku na ležení královo u *Werbenu* j. od ústí *Havoly* dal se **Tilly**, sesílen jsa pomocí císařovou (kn. *Fürstenberg*), do *Sas*, kde hrozby hleděl *kurf. Jana Jiřího* přihnouti ke spolku s císařem, ale tento následoval příkladu *Braniborska* a spojil se s **Gustavem Adolfem**.

1631 **Bitva u Breitenfelda** ssz. od *Lipska*.

17. září **Tilly** poražen byv v čele vojska ligového a císařského od **Gustava Adolfa**, spojeného se *Sasy*, ustoupil do jižních Němec, kdežto **Gustav Adolf** jal se dobývati duchovních knížectví na *Mohanu* a na *Rýně*, která měla býti základem panství (císařství) švédského v Němcích. V *Mohučí*, kde přezimováno, přijímal **Gustav Adolf** přísahy věrnosti a krajiny dobyté udílel jakožto léna — koruny Švédské. Mezitím vtrhl *Sasové* pod **Arnimem**, někdy důstojníkem Valdšteinovým, do *Čech* a bez odporu zmocnili se *Prahy* (11. list.). Malé vojsko císařské, vedené *Maradasem a Götzem*, poraženo u *Nimburka* nad *Labem*. **Návrat české emigrace**: vystěhovalci uvazují se v někdejší své statky a činí pokusy o obnovení řádův protestantských. **Valdštein** povolán byv od císaře za generalissima s mocí skoro neobmezenou (s právem jmenovati důstojníky a vyjednávat s říšskými knížaty i v záležitostech politických), najímá u *Znojma* nové vojsko.

1632 **Gustav Adolf** zaměřil s hlavní mocí do *Bavor* a u *Donaucörtha* přešel *Dunaj*. **Tilly** postavil se mu vstříc u *Raina* na pr. bř. dolního *Lechu*. **Gustav Adolf** dobyl si přechodu přes řeku silnou stělbou z děl, kterou **Tilly** sám přišel o život, načež dobyl *Mnichova* a největší části *Bavor*. Kurfirst **Maximilian** zavřel se v *Řezně*. Mezitím **Valdštein** vypudil *Sasy* z *Čech* a vtrhnul pak do *Bavor*, spojil se s **Maximilianem**. Před nimi zavřel se **Gustav Adolf**

1632 v *Norimberce* a hrazeném ležení kolem města čc.—září **Valdštein** ohradil se na nedalekých vrších. *Teufenbach* bojuje nerozhodně v *Sasku* a *Sleszku*. *Pappenheim* vede si šťastně ve *Vestfalsku*; v kurfirstství *Kolínském* a *Trevirském* bojují Švédové vítězně, vedení jsouce kancléřem královým *Oxenstjernou* a **Gustavem Hornem**. Švábska dobývá **Bernard**, *év. výmarský*. Na počátku září udeřil **Gustav Adolf** sesílen jsa **Bernardem** *Výmarským*, *Hornem* a *Oxenstjernou*, na ležení **Valdšteinovo**

s nezdarem, načež zůstaviv posádku v Norimberce, odtáhl k Dunaji (18. září) doufaje, že Valdštejn vydá se za ním. Ale tento proti nadání vytrhl do Saska, jež minil od spolku se Švédy odtrhnouti. Aby tomu zabránil, Gustav Adolf dal se do Sas, kde

1632 bitva u Lützenu jz. od Lipska.

16. list. Na poč. bitvy padl Gustav Adolf. Štěstí válečné kolísalo se ustavičně, až noc učinila konec boji, ve kterém obě strany přičítaly si vítězství. Na straně císařské padl *Pappenheim*.

Po smrti Gustava Adolfa poručnická vláda ve Švédsku ve jméne nezletilé dcery královny *Kristiny*. Kancelér *Axel Oxenstjerna* říditelem záležitosti švédských v Německu. Knížata protestantská (Jan Jiří Saský) hledí se vymaniti z poručnickování švédského, čímž jednotné vedení války ohroženo, válka se prodlužuje a nekázeň vojenská se rozmáhá. Náboženský ráz války ustupuje úplně do pozadí, a hrabivá dobývavost nastupuje na jeho místo. Švédové, pozbyvše vítězného krále a nejsouce s dostatek podporováni protestantskými spojenci v Německu, upadají v závislost Francouzův (*Richelieu*) vždy větší. *Oxenstjerna*

1633 obnovil sice na *sjezdě v Heilbronnu* nad Neckarem ve Württembergu spolek mezi Švédy a stavy protestantskými, ale pod těžkými výminkami a na krátký čas. Výminky ty byly: 1. Dolní Falc navrácena synu zemřelého kurfirsta *Karlu Ludvíkovi*. 2. Kanceléři přidána rada desíti ze stavů říšských. 3. **Bernard Výmarský** vojevůdcem německých spojencův Švédska. V čele vojska švédského **Gustav Horn**. — Kurfirst saský *Jan Jiří* zůstal spojencem švédským, ale ke spolku heilbronnskému nepřistoupil.

Bernard Výmarský vtrhl do Frank, dobyl Bamberka a Höchstadt, dal si od *Oxenstjerna* uděliti biskupství Bamberké a Würzburgské v léno pod jménem *vévodství Franckého* a, podporován jsa *Gustavem Hornem*, obsadil Horní Falc. Ku konci roku vtrhl do Bavor a oblehl *Rezno*. Mezitím *Valdštejn* vtrhl z Čech do Slezska, kde vešel brzo v záhadné (zrádné?) vyjednávání se Sasy (*Arnim*), Švédy a Francouzi; snad zamýšlel nepřátele císařovy rozdvójiti. Když příměří došlo, obklíčil a zajal vojsko švédsko-braniborské pod *Thurnem* a *Duvalem* (10.000) u *Stínavy na Odře* sz. od *Vratislavě*, načež vtrhl vítězně do Horní Lužice a Braniborska i strojil se odtud do Pomorí a Meklenburska. V tom stihl jej rozkaz císařův, aby přispěl na pomoc ohroženému *Reznu*. Obrátil se tedy do Čech, ale nespěchal, nedbal o prospěch *Maximilianův*, jehož byl osobním nepřítelem. *Rezno* dobyto před příchodem *Valdštejnovým*, jenž pak zůstal na zimu 1634 v Čechách. *Maximilian* jal se nyní podezíratí *Valdšteina* u císaře ze zrady. Císař zviklán nad to v důvěře ve *Valdšteina*, zvěděl o jeho vyjednávání s Francouzi a o zápise, jímž tento hleděl si v *Plzni* pojistiti oddanost svých důstojníků. V lednu

1634 jmenován tajně *Gallas* velitelem vojska císařského pro případ, kdyby *Valdštejn* usvědčen byl ze zjevné zrady. Mezitím pokračoval *Valdštejn* v tajném vyjednávání se Sasy a Francouzi, též jal se vyjednávati s *Bernardem Výmarským* (tohoto dobrodruha hleděl snad získati pro císaře, spojití se s ním a udeřiti na Švédy). V tom *Gallas* uveřejnil rozkaz císařův o sesazení *Valdšteina* a uvázal se na jeho místo ve velitelství. *Valdštejn* vypravil posly k císaři a odešel, pojav s sebou pro vlastní bezpečnost dva pluky vojska, z *Plzně* do *Chebu*.

1634 Valdštejn zavražděn v Chebu (25. února)

od jednoho ze svých plukovníků, *Buttlera*, jenž obával se, aby nestal se účastníkem zrady proti císaři, a odstraniv zrádce, chtěl získati sobě zásluhy. S *Butlerem* byl srozuměn *Gordon*, velitel posádky chebské. Vedle *Valdšteina* zavražděni i 4 nejoddanější jeho milostníci: *Trčka*, *Vchynský*, *Ilov* a *Neumann*. Nejvyšším velitelem vojska císařského jmenován syn císařův král *Ferdinand*, jemuž k ruce přidán *Gallas*. *Rezno* od vojska císařského obleženo a přinuceno vzdáti se.

1634 Bitva u Nördlingenu: sz. od ústí Lechu při hranicích württemberských:

6. září *Gustav Horn*, *Bernard Výmarský* a *Karel Ludvík Falcký* poraženi na hlavu od vojska císařského, sesíleného pomocí španělskou a bavorskou (*Jan z Werthu*). *Horn* zajat. **Následky bitvy:** 1. Skoro celé jižní Německo dostalo se do moci císařovy. 2. Švédové zatlačeni k moři *Baltskému*. 3.

1635 Mír pražský

mezi císařem a kurfirstem saským: a) restituční edikt z části odvolán a z části odloženo provedení jeho na 40 let. b) Kurfirstovi saskému postoupena *Horní a Dolní Lužice* v léno od koruny české, naproti tomu vojsko saské opustilo část *Slezska*, dobyté po smrti *Valdštejnově*. c) Knížata a stavové říšští vyzváni, aby přistoupili k míru tomuto. Vyzvání uposlechla za krátko největší jich část, čímž 4. spolek *heilbronnský* vzal za své a 5. *Francouzové* přinuceni vystoupiti zjevně na jeviště války, neměli císař vyjítí z ní vítězně. Spolek *Francie* s *Holandskem* proti *Španělsku* a se *Švédy* proti císaři.

5.

Válka švédsko-francouzská 1635—1648.

Francie vystupuje činně v boji proti císaři ve spolku se *Švédy* a protestantskými knížaty německými.

Roku 1635 bojováno na *Rýně*, v *Itálii* a v *Nizozemsku* bez rozhodných výsledků. *Bernard Výmarský* ve službě francouzské: za nedosažené vévodství *Francké* slíbeno mu *Elsasko* jako zvláštní knížectví.

- 1636 *Gallas* dobyl *Mohuče*, vypudil Francouze z Franche-Comté a vtrhl do Francie. Sem stejné doby vpadli též Španělé přes Pyreneaje a pak do Nizozemí. Ale v tom
- 1636 švédský vojevůdce *Banner* zvítězil u *Wittstocka* na sz. Braniborska nedaleko hranic meklenburských nad vojskem císařským a saským, a tak přinucen *Gallas* upustiti od výbojův ve Francii a spěchati do Němec. Za nedlouho zemřel císař *Ferdinand II.* (v únoru 1637) a syn jeho
- 1637—1657 *Ferdinand III.* císařem.
- 1637 *Bernard Výmarský* dobyl největší části Franche-Comté a Elzasu. *Gallas* opanoval proti *Bannerovi* Pomorán, kde vév. *Bohuslav XIV.* právě zemřel (sr. 296).
- 1638 *Bernard Výmarský* přešel Rýn a opanoval rak. *Breisgavsko* na j. nyn. *Badenska*. Vojsko císařské poraženo u *Rheinfeldenu* při l. břehu Rýnu v. od *Basileje*, u *Wittenweyera* na pr. bř. Rýnu j. od *Strassburku* a u *Breischachu* při Rýnu s. od *Basileje*. *Bernard Výmarský* chce si podržeti *Breisgavsko* pro sebe, čemuž *Francouzové* se protíví. Proto
- 1639 *Bernard Výmarský* vyjednává s císařem a pak se Švédy, ale v tom † (otráven?). *Banner* vtrhl ze Sas do Čech (ke konci dubna) a zle tu řádil. Vypuzen teprve na poč. r.
- 1640 od nástupce *Gallasova* arcikn. *Leopolda Vilema*, jemuž přidán k ruce hr. *Piccolomini*. Říšský sněm v *Řezně* přerušen obležením města od *Bannera*, který pak
- 1641 vtrhl odtud do Čech, ale brzo zatlačen do severních Němec, kde zemřel. Nástupcem jeho *Torstenson*. Jednání o mír v *Hamburce*. Pokračovati se mělo v *Münsteru* s *Francouzskem* a v *Osnabrücku* nad *Haasou*, pr. poboč. *Emže* ve *Vestfalsku*, se *Švédskem*.
- 1642 *Torstenson* vtrhl přes *Lužici* do *Slezska* a odtud do *Moravy*, kde dobyl *Olomouce*. Před vojskem císařským ustoupil pak do Sas a
- 1642 v bitvě u *Breitenfelda* porazil je na hlavu (vojsko saské bojovalo na straně císařově). *Lipsko* a větší část *Míšně* v moci *Torstensonově*. *Gallas* opětně vrchním velitelem vojska císařského. *Francouzové* pod *Guébriantem* dobyli největší části kurf. *Kolínského* a vév. *Jülišského*. R.
- 1643 vtrhl *Guébriant* do *Württemberska*, ale byl tu zabit; vojsko francouzské poraženo pak na hlavu u *Duttlingen* na *Dunaji* v nynějším *Württembersku* nedaleko hr. *badenských* od vojska rakousko-bavorského (*Werth a Mercy*). Zatím *Torstenson* vtrhl do Čech a odtud do *Moravy*, kde vešel ve spolek

s vév. sedmihradským *Jiřím Rákóczym* (1630—1648), nástupcem *Gabriela Bethlena*. Ke spojení v poli mezi *Rákóczym* a *Torstensonem* nedošlo, neboť vznikla

1643—1645 válka mezi *Dánskem* a *Švédskem*.

Dánsko zárlivo jsouc na úspěchy švédské, spojilo se s císařem. *Torstenson* přinucen

1644 opustiti *Moravu* a dáti se na sever, kde opanoval *Holštýnsko*, *Slesvík* a vtrhl i do *Jutska*. *Gallas* vytáhl za *Torstensonem* do *Slesvika*, ale byl od tohoto obrácen na útek, poražen u *Jüterboka* na j. *Braniborska* sv. od *Wittenberka* a stíhán až ke hranicím českým. *Gallasovi* velitelství odňato a svěřeno *Hatsfeldovi*. *Francouzové* pod *Turenem* opanovali znova *Breisgavsko* a dobyli celé řady pevností na *Rýně*. R.

1645 *Torstenson* vtrhl do Čech, porazil vojsko císařské u *Jankova* mezi *Benešovem* a *Táborem* (*Götz* padl), načež vpadl do *Moravy* a spojiv se s *Jiřím Rákóczym* táhl na *Vídeň*. Přečhod přes *Dunaj* ubájen. K nátlaku *Porty* přinucen *Rákóczy* k míru, ve kterém spokojil se postoupením 7 stolic ve vých. *Uhrách*, z nichž 2 měly zůstatí při *Sedmihradsku* stále. *Torstenson* obrátil se tedy zpět do *Moravy*, odkud odešel do *Slezska* a pak *Čechami* do *Sas*, kde přinutil kurfirsta k zachování neutrality, jak se k ní zavázal před 4 lety kurfirst *braniborský*. Mír mezi *Dány* a *Švédy* v *Brömsbebro* na jv. pobřeží *Švédska* j. od *Kalmaru*: *Svédům* postoupeny ostrovy *Gotland* a *Ösel*. *Torstenson* přinucen pro dnu složití velitelství, v něž uvázal se *Wrangel*. Jednání o mír v *Münsteru* a *Osnabrücku*.

1646 *Wrangel* vtrhl do Čech, ale byl za krátko vypuzen od arcikn. *Leopolda Vilema*, načež spojiv se s *Turenem*, udeřil na *Bavory* a přinutil

1647 kurfirsta *Maximiliana* zachovati neutralitu. Po té odešel *Turenne* do *Nizozemska* a *Wrangel* vtrhl opětně do Čech, kde však u *Plzně* statečně mu odpíral císař *Ferdinand*. *Maximilian* zrušil tudíž smlouvu o neutralitě a spojil se opět s císařem. Tím byl *Wrangel* přinucen odtáhnouti z Čech.

1648 *Turenne* spojil se s *Wranglem* k opětnému útoku na *Bavory*. Po vítězné bitvě u *Zusmarshausenu* zsz. od *Augsburku* vypraven *Wranglem* hrabě *Königsmark* do Čech, kde zmocnil se zradou *Arnošta Otovského* *Malé Strany* s hradem *královským* (26. čce.). *Staré* a *Nové město* *Pražské* hrdinsky hájeno ode všech tříd obyvatelstva, až došla zpráva o míru (3. listop.).

1648 Mír *vestfalský*

ujednán na sjezdech v *Münsteru* (s *Francouzi*) a *Osnabrücku* (se *Švédy*). Plnomocníkem císařovým hrabě z *Trautmansdorfa*.

A. Náhrady válečné.

1. Francie obdržela rakouské části *Elsaska, Sundgau* (j. část nyn. Elsaska) a *fojství* nad 10 elsaskými říšskými městy (vyjma Strassburk), pak město *Breisach* a právo posádky ve *Filippsburce* v nyn. Badensku s. od Karlsruhe. Mimo to postoupena jí biskupství *Mety, Toul* a *Verdun*, od r. 1552 obsazená, v úplné nezávislosti od říše Německé.

2. Švédsku dostalo se v léno od říše Německé *Předních Pomořan*, ostrova *Rany*, části *Zadních Pomořan* se Štětínem a ústím Odry, města *Vismaru* na pobř. meklenburském a arcibisk. *Bremského* a bisk. *Verdenského* při ústí Allery jv. od Brem. Pak obdrželo 5 mill. tolarův.

3. Meklenbursku dána v náhradu za Vismar dvě biskupství, *Zvěřín* a *Ratibor* v. od Lubeka.

4. Hessen-Kassel podělen opatstvím *Hersfeldským* nad Fuldou a 600.000 toлары.

5. Braniborsko: zbytek *Zadních Pomořan* s bisk. *Kamenským* (uprostřed Zadních Pomořan) a v náhradu za Přední Pomořany (sr. 296) arcib. *Magdeburské*, bisk. *Halberstadtské* jz. od Magdeburka a *Mindenské* při dolní Veseře. (Roku 1618 zdědili kurf. braniborští vév. Pruské — viz čl. 10.).

6. Bavorsko podrželo *Horní Falc* s důstojenstvím kurfirstským, kdežto

7. Dolní Falc dostala se synu Fridricha V. jako nové (osmé) kurfirstství.

B. Záležitosti říšské.

1. Holandsko a Švýcarsko uznány za státy od říše Německé (a Španělska) neodvislé.

2. Říšským stavům německým přirčena svrchovanost jejich území (*Landeshoheit*) s právem vcházení ve spolky mezi sebou a mocnostmi cizími, pokud by nečelily proti císaři a říši. Říšské zákonodárství vyhrazeno říšským sněmům od císaře svolávaným.

C. Záležitosti náboženské.

1. Augsburský mír náboženský potvrzen a též na kalviny (reformované) rozšířen. 2. V držení statků církevních a v provádění práva reformačního ustanoven r. 1624 za normalní. 3. Reservat církevní uznán za platný.

Francozové a *Švédové* strážili míru vestfálského. Mezi Francií a Španělskem ve válce pokračováno.

Následky války třicetileté.

1. Převaha domu habsburského v Evropě vzala za své. Francie a Švédsko nejmocnějšími státy. 2. Stálá vojska dala podnět k založení absolutních monarchií. 3. Říše Německá podvrácením moci ústřední (císařské) pozbyla veškeré vážnosti a moci: Francie vměšuje se do jejich záležitostí a užívá služeb knížat německých k provádění svých záměrů. Blahobyt Německa podkopán (obyvatelstva ubylo o 1/2); národní, mravní i náboženská malátnost. 4. Rakousko pozbylo válkou obojí Lužice a Elsaska. V zemích českých a německo-rakouských moc panovnická vysoko povznesena (sr. 294) a obnoveno v nich panství církve katolické. Hrůzy válečné postihly hlavně země české, které od r. 1639 byly každoročně jevištěm války. V Čechách ze 3 mill. obyvatel před válkou zbylo asi 800.000 duší. Na Moravě bylo na poč. 17. stol. skoro 2 mill. obyvatel a r. 1634 již jen asi 300.000, a ve Slezsku klesl počet obyvatelstva válkou o 200.000 lidí. Národnost česká pozbavena velké části své půdy, ve kterou uvázali se cizinci (sr. 294). Hmotný i duševní úpadek národa českého.

5. Francie.

(Sr. 237).

1498—1589 Mladší větev rodu Valois.

1498—1515 Ludvík XII. dal se rozvésti s Johannou, dc. Ludvíka XI., a pojal za manželku vdovu po Karlu VIII. *Annu*, aby koruně pojistil vévodství Bretonské.

1500—1514 *Války v Itálii*: Ludvík XII. darmo usiluje nabytí *Milánska, Neapolska* a rep. *Benátské* (sr. 274).

1515—1547 František I., hr. z Angoulému a manžel Klaudie, dc. Ludvíka XII. a Anny Bretonské.

1515 *Bitva u Marignana*: Švýcaři poraženi na hlavu, *Milánsko* opanováno. Tohoto sice František zase pozbyl ve válkách s cis. Karlem V. (sr. 277), ale vážnost Francie válkami těmi nicméně velmi povznesena. František I. byl povahy rytířské, miloval nádheru dvoru a štědře podporoval umění a vědy. Protestanty v zemi své krutě pronásledoval, ale za hranicemi s nimi se spolčoval. Právomocnost parlamentu obmezována. K sesílení moci královské přispěl též *konkordat* s papežem ujednaný r. 1516, dle něhož přenecháno králi právo obsazovatí biskupství a opatství, začež král svolil, aby výška *annatů* (příjmů papežských za udělování prebend) řídila se podle novověké ceny statků církevních.

1547—1559 Jindřich II.

Guisové, poboční větev vévod lothrinských, nabyli velikého vlivu u dvora. *Diana z Poitiersu* milostnicí královou.

Přivrženci Kalvinovi, ve Francii *hugenoty* nazvaní, krutě pronásledováni, kdežto

1552 v Německu Jindřich II. spojil se s protestanty proti cis. Karlu V. a zmocnil se bisk. *Metského, Toulského* a *Verdunského* (sr. 280). Ve válce s Francouzi pokračoval pak

1556—1559 syn Karla V. Filip II. Španělský. Francouzové poraženi od Španělův, spojených s Angličany, u *St. Quentinu* nad horní Sommou sv. od Paříže (1557) a pak u *Gravelinku* na s. pobřeží Francie nedaleko hranic belgických (1558). *Hrabě Egmont* vítězem. *František Guise* opanoval *Calais*, poslední to zbytek panství anglického na půdě francouzské.

1559 Mír v *Château-Cambresis* na s. Francie v. od *Cambray*; *Metz*, *Toul* a *Verdun*, pak *Calais* zůstaly Francouzům. Ovdovělý Filip II. pojal za manželku Alžbětu, dceru Jindřicha II., jenž zemřel stejného času ranou, kterou sobě při turnaji utřil. Syn jeho

1559—1560 *František II.* (16letý), manžel *Marie Stuartovny*, příbuzné s rodinou *Guisův*. Byl tělem i duchem chory. O vliv na vládu zápasili katolíci *Guisové* s *Bourbony*, náčelníky hugenotů (*Antonín Bourbonský*, král navarrský, a bratr jeho *Ludvík princ z Condé* — srov. 201, 231). Panovačnā *Kateřina Medicejská*, matka nezletilých synů Jindřichových, hleděla užiti služeb obou stran, aby udržela se při vesle vlády. Na ten čas spojila se s *Guisy*. Krutě pronásledování hugenotův. Bratr *Františka II.*

1560—1574 *Karel IX.* (10letý).

Kateřina Medicejská, žárliva jsouc na moc *Guisův*, přilula k hugenotům a udělila jim *tolerančním ediktem* 1562 svobodu náboženství, města vyjímajíc. Tím pobouřena byla strana *Guisův*; násilí, jež v městě *Vassy* v *Champagni* jiv. od *Châlonsu* nad *Marnou* spáchal na hugenotech vév. *František Guise*, podnětem k válkám, zv.

1562—1598 války hugenotské.

Měly ráz *náboženský i politický* (sr. shora) a prosluly neblaze svou zuřivostí. Podněcovány byly též Španěly a Angličany z pohnutek zistných. První tři války (1562—1563, 1567—1568, 1569—1570) skončeny mírem *St. Germain en Laye* na l. břehu *Seiny* zsz. od Paříže: Hugenotům povoleno svobodně vykonávání náboženství, přístup ke všem úřadům a k pojištění svobody náboženství právo posádky ve 4 pevnostech, mezi nimiž hl. *La Rochelle* na z. pobř. franc. *Admirál Coligny* a *princ z Condé* vojvodci hugenotův. Místo prince z *Condé*, jenž padl na bojišti 1569, zaujal pak mladý králevic *Jindřich z Navarry*. Mír měl býti utvrzen zasnoubením sestry královny *Markety* s *Jindřichem z Navarry*. Vliv

hugenotův při dvoře (*Coligny* rádcem královým) vzbudil žárlivost královny *Kateřiny Medicejské* a popudil i *Guise*. I učiněn vražedný útok na *Colignyho* a když minul se účinkem, umluveno povraždění hugenotův.

1572 *Bartolomějská noc*

24.—25. srp. krátce po svatbě *Markety* s *Jindřichem z Navarry*: Na tajné znamení nastalo vraždění hugenotův, jež řídil *Jindřich z Guise* a *Tavannes*. V Paříži zavražděno jich přes 2000 (mezi nimi též *Coligny*) a na venkově do 28.000. *Jindřich z Navarry* zachránil se, přestoupiv na oko k církvi katolické. Král svolil k hromadnému vraždění dáv si namíluvití, že hugenoti o jeho bezživotí ukládali. *Bartolomějská noc* zavlula příčinu k čtvrté válce (1572—1573), v níž *Jindřich z Anjou*, bratr kráľův, obléhal *La Rochelle*, ale byl za nedlouho povolán na trůn polský, načež válka ukončena mírným narováním. Po předčasné smrti bezdětného *Karla IX.* nastoupil, z *Polska* na kvap se vrátiv, bratr jeho

1574—1589 *Jindřich III.*,

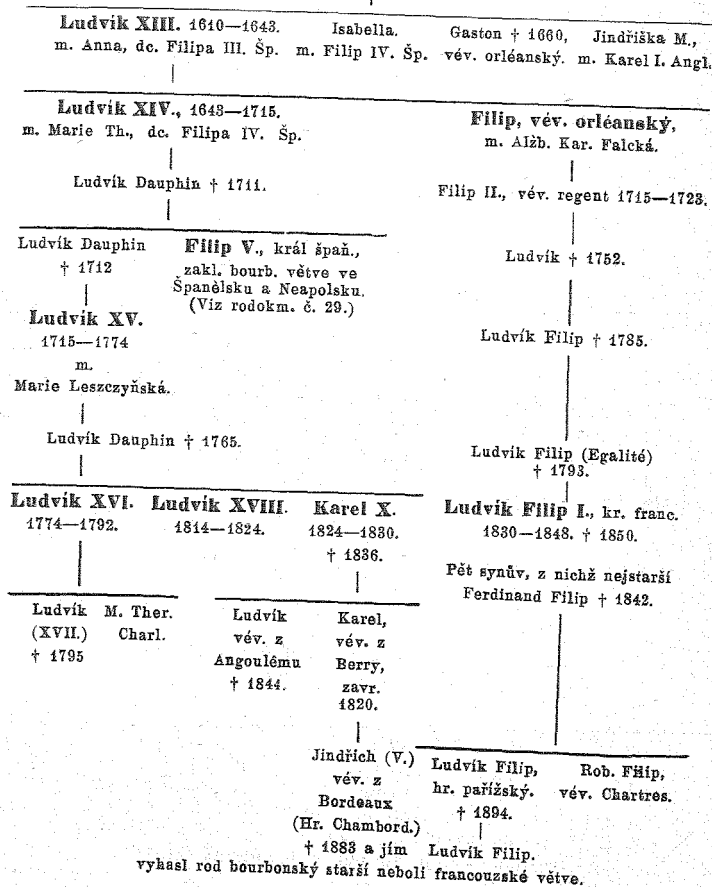
přítel věd a umění, ale k vládě neschopný. *Kateřina Medicejská* pozbavena vlivu na vládu, která v rukou královských milců (*mignons*). Krátce před smrtí *Karla IX.* roznicena pátá válka (1574—1576), kterou ukončil *Jindřich III.* mírem hugenotům příznivým. Z toho nespokojenost katolíkův: založena svatá liga (1576), která ve spolku s *Filipem II.* usilovala o zničení hugenotův a o dosazení *Guisův* na trůn francouzský. [Rod *Valois* byl na vymření, měla tedy liga buditi nechuť v lidu proti dosazení protestantského krále z rodiny *Bourbonův* a připravovati tak *Guisům* půdu.] Král vida, že pozbývá vážnosti a moci, postavil se sám v čelo svaté ligy a zakázal konání náboženství protestantského po celé zemi. Z toho šestá válka (1576—1577), která však skončila se pro hugenoty příznivě, neboť král nechtěl, aby moc ligy příliš se vzmohla. Pak vzkřel se opětěna a nedostal slibům, což vedlo k sedmé válce (1580), která skončena na základě předešlém. Po 1. vév. *Františka z Alençonu*, nejml. bratra krále *Jindřicha* (1584), usiluje liga o vyloučení *Jindřicha z Navarry* z nástupnictví, jimž nejprve obmysliti chce strýce jeho *kardinála z Bourbonu*, a přemlouvá krále, aby odňal hugenotům nabyté svobody. Z toho osmá válka (1585—1589), zvaná válkou tří *Jindřichův* (*Jindřich III. z Valois*, *Jindřich z Navarry* a *Jindřich Guise*, syn *Františka Guisa*.) *Jindřich z Navarry* potřel sice vojsko královské u *Contras* sv. od *Bordeaux*, ale pomocná jeho vojska z Němec poražena od *Jindřicha z Guise*. V Paříži vytvořila se liga šestnácti, která zamýšlela sesaditi slabého krále. Teuto uprchl z Paříže a svolal říšské stavy do *Blois* nad *Loiron* jz. od *Orléansu* (1588), doufaje u nich najíti opory proti *Guisům*. Když se i v tom sklamal, hleděl vyhabiti se z nebezpečentství úkladnou vraždou svých soupeřův (*Jindřich Guise* a bratr jeho *kardinál Ludvík* zabiti.) Z toho povstání katolíkův, v jichž čele *Karel Guise*, bratr *Jindřicha Guisa*, *vévoda z Mayenne*. Král utekl

ROD BOURBONSKÝ A ORLÉANSKÝ (sr. 235).

Jindřich IV. Bourbonnský

1589—1610.

1. m. Marketa z Valois, dcera Kateřiny z Medici (rozvedena).
2. m. Marie z Medici † 1642.

vyhasl rod bourbonský starší neboli francouzské větve.

se do tábora hugenotův a jal se ve spolku s nimi obléhati Paříž, ale byl tu (v *St.-Cloudu* z. od Paříže) zavražđen od dominikánského mnicha *Jakuba Clémenta*.

1589—1792 (1830) Rod bourbonský (sr. 235).

1589—1610 Jindřich IV.

Strana katolická nechtěla mítí protestantského Jindřicha z Navarry za krále a povolala na trůn strýce jeho *kardinála z Bourbonu* jakožto *Karla X.* Po jeho smrti (1590) usiloval *vév. z Mayenne* o korunu královskou, na niž konečně i *Filip II. Šp.* jal se činiti nároky ve jménu dcery své a Alžběty z Valois, *Klary Isabelly*. Boj o korunu ukončen přestoupením Jindřicha z Navarry k církvi katolické (1593): Paříž otevřela mu své brány a za krátko uznán za krále všeobecně (i od vév. z Mayenne). Dřívější souvrce své upokojil Jindřich IV., vydav

1598 edikt nanteský, jímž pojištěna hugenotům svoboda náboženská (v míře poněkud omezené), rovnoprávnost v životě občanském a právo posádky ve čtyřech pevnostech. Péče králova o povznesení země, zpustlé a zchudlé za válek občanských. V díle tom byl mu po ruce ministr *Sully*. Záměry Jindřicha IV. proti *domu habsburskému* (opanovatí španělské Nizozemí, zbavití rod habsb. trůnu německého a zničití panství španělské v Itálii, sr. 274, 276, 277) zmařeny fanatickým *Ravaillacem*, jenž krále zavraždil.

1610—1643 Ludvík XIII. (9letý).

Za nezletilosti královy přejala vládu panovačná a rozmařilá matka jeho *Marie Medicejská* se svými milci (Florentčan *Concini*, povýšený na *marquise d'Ancre*). Obrat nastal, když r. 1624 převzal řízení státu kardinál *Richelieu*. *Smahy Richelieuovy*: 1. zjednatí králi neobmezenou moc ve státě a 2. povznéstí Francii na první místo mezi mocnostmi evropskými. Prvého cíle dosáhl: a) zlomiv politickou moc hugenotův (*La Rochelle* jim odňata a ponechány jim pouze výsady náboženské), b) zrušiv vliv šlechty na vládu (mnoho velmožů buď vypověděno neb odpraveno, králová ze země vypuzena, povstání bratra králova *Gastona Orléanského* potlačeno), c) zbaviv velké dvory soudní (parlamenty) samostatnosti a přestav říšské stavy svolávatí (svolány naposled 1614). K cíli druhému dospěl, zahájiv znova útoky na velmocenské postavení domu habsburského (viz 282) ve spolku se všemi jeho nepřáteli: a) V Itálii přiměl císaře uznati dědičná práva vévodů neveršského k Mantui po vymření rodu *Gonzagova* (sr. 233). b) Holanďany podporoval proti Španělům a c) ve válce třicetileté byl zprvu neunavným v piklích a od roku 1635 pustil se ve zjevnou válku s císařem (str. 299). Činností svou položil základ k potomnímu prvenství Francie v Evropě. Zemřel 1642 — od krále slabocha nemilován a od králové a šlechty nenáviděn.

6. Itálie.

(Sr. 284.)

1. Benátky unikly sice nebezpečnosti, jež jim hrozilo *ligou Cambrejskou* (sr. 276), ale ve válkách s Turky pozbyly držav svých ve vodách řeckých až na *Kandii*, *Paros* a ostrovy *Jonské*. Objevením cesty pomorské do Východní Indie utrpěl obchod jejich ránu nezhojitelnou.

2. V Janově obnovil *Ondřej Doria* řády republikánské a vyprostil zemi z poručnickování francouzského (sr. 278). R. 1547 spiknutí *Fiesca*, proti dožeti zosnované, zmařeno náhlou smrtí strážcovou. Moc státu vzala i tu, jako v Benátkách, za své rozvojem říše Turecké a objevením pomorské cesty do Východní Indie.

3. Milán. Nesvornosti v rodině věv. *Františka Sforzy* hleděli užití králové francouzští, *Ludvík XII.* a *František I.*, k dobytí země, která však posléz dostala se v držení Španělska (sr. 280).

4. Savojsko. V bouřích reformačních odpadla *Ženeva* a ve válkách mezi *Františkem I.* a císařem *Karlem V.* pozbyl vévoda *Karel III.*, svak a spojenec císařův, největších částí svého území, které teprve v míru *Château Cambresis* synu jeho *Emanuelu Filibertovi* byly vráceny. *Karel Emanuel* (1580—1630) nápadníkem trůnu českého (sr. 293). Nástupce jeho *Viktor Amadeus I.* nabyl ve válce o dědictví mantovské (1628—1630) částí vévodství *Montferratského*.

5. Florencie. R. 1494 vypuzen *Pietro II. Medici* od strany demokratické, v jejímž čele byl výmluvný mnich dominikánský *Girolamo Savonarola*: vláda demokratická zavedena a novoty v duchu asketickém prováděny. Reformatorské snahy „proroka florenckého“ vzbudily odpor papeže *Alexandra VI.*, jenž dal *Savonarolu* do klatby, načež tento na kříž napjat a upálen (1498). *Mediceové* se vrátili, ale za krátko opět vypuzeni. R. 1530 přinutil cí. *Karel V.* (ve srozumění s pap. *Klimentem VII.* z rodu *Mediceův*) *Florencii* ke vzdání (sr. 277) a dosadil ukrutného *Alexandra Medici* za vévodu. Tento po 7 letech zavražděn, načež stal se vévodou *Cosimo Medici*, jehož pak papež *Pius V.* povýšil za velkovévodu *toskánského* (1569). Republika *Sienská* na j. *Florencie* k *Toskánsku* připojena.

6. Stát Papežský. Na poč. nového věku papežem nehodný *Alexander VI.* (1492—1503) ze vznešené rodiny *Borgia*, původem španělské (nemanželské děti papežovy, *Lucretia* a *Cesare Borgia*, prosluly neblaze prostopášnostmi všeho druhu, ale byly při tom horlivými podporovateli věd a umění). Nástupcem jeho bojovný *Julius II.* (1503—1513), jenž 1506 zmocnil se *rep. Boloňské*, která vedena jsouc rodinou *Bentivoglio* přes sto let odpirala nadvláde papežské, pak získal na *Benátčanech* dolní *Popádí* na pr. břehu

(*Romagna*) a 1511 připojil *Parmu* s *Piacenzou* k území papežskému. Za pontifikátu *Lva X.* z rodu *Mediceův* (1513—1521), vysoce vzdělaného a umění milovného, vznikla reformace. Roku 1532 dobytá a k panství papežskému připojena *marka Ankonská*.

1540 Papež *Pavel III.* potvrdil založení *Tovaryšstva Ježíšova* (zakl. *Ignác z Loyoly* ze země *Basků* ve spolku se svými krajany *Franti. Xaverským* a *Lainezem*).

Pius V. (1566—1572) vešel ve spolek s *Benátčany* a *Filipem II.* Špan. proti *Turkům* (bitva u *Lepanta* 1571). *Řehoř XIII.* (1572—1585) předsevzal opravu práva kanonického a kalendáře *julianského*. Jeho nástupce *Stavus V.* (1582—1590) zavedl přísný řád právní v území papežském a ozdobil Řím krásnými stavbami. Za *Klimenta VIII.* (1592—1605) připojena *Ferrara* po vyměření (přímé) větve *d'Este* ke státu Papežskému jako uprázdněné léno. Za války *tricetileté Kliment VIII., Pavel V., Řehoř XV., Urban VIII. a Innocenc X.*

7. Mantua (s *Montferratskem*) dostala se *Karlovi Neverskému*, příbuznému rodiny *Gonzagův*, vymřelé r. 1627 (sr. 296).

8. Parma (s *Piacenzou*) proměněna papežem *Pavlem III.* ve vévodství a dána v dědičné držení synu jeho *Petru Ludvíkovi Farnesovi*.

9. Modena (viz shora).

10. Neapolsko, jsouc od r. 1504 v držení *Ferdinanda Katolického*, sdílelo osudy své, jako *Sicilie*, s říší Španělskou. R. 1647 povstání lidu neapolského, vedené *rybářem Masaniellem*, potlačeno v zárodcích.

7. Poloostrov Pyrenejský.

a. Španělsko.

(Sr. 242.)

1479—1516 Ferdinand Katolický, král aragonský.

1474—1504 Isabella, královna kastilská.

K panství jejich náležely poloostrov *Pyrenejský* (včetně *Portugalsko*), *Sicilie* se *Sardinii* a velká část *Ameriky*. Državy tyto rozmnoženy pak ještě *Neapolskem* (sr. 275; král *navarrský* spojencem *Francouzův*) a jižní částí (španělské) *Navarry*. Po smrti *Isabelly* stala se dědičkou zemí *kastilských* dcera její *Johanna*, manželka *arcivévody rakouského Filipa*, který však již r. 1506 zemřel, načež *Ferdinand Aragonský* převzal vládarství ve jménu syna jeho a vnuka svého *Karla* (*Johanna* sňela a † 1555). Rádcem *Isabelly* a *Ferdinanda Katol.* kardinál *Ximenes*, horlivý podporovatel věd a urputný nepřítel *Maurův* (*Moriskův*).

1516—1556 Karel I. (V.)

dědic koruny Aragonské a Kastilské (= zemí španělských), zemí burgundských (Franche-Comté a Nizozemí) a zemí starorakouských (tyto odstoupil bratru Ferdinandovi), císař německý. Země americké rozmnoženy o *Meziko, Peru, Chile, Novou Granádu* a j. (sr. 273). V dlouholetých válkách s Francií získalo Španělsko *vévodství Milánské* (sr. 280). Moc královská zvýšena po zmařeném povstání měst kastilských (*Don Juan Padilla*; bitva u *Villalaru* zjz. od Valladolidu 1523). Přísné nastupování proti Moriskům u věcech víry příčinou, že valem jali se stěhovati ze země. R. 1556 zřekl se Karel V. vlády, načež ve Španělsko a země americké, Nizozemí a Franche-Comté, Neapolsko, Sicílii, Sardinii a Milánsko uvázal se syn jeho

1556—1598 Filip II.

1556—1559 *Válka s Francouzi* skončena mírem v *Château-Cambrésis*, v němž Francouzové pohraničné pevnosti porželi (sr. 304).

1567—1570 *Vzpouza Moriskův*, kteří jen na oko hlásili se ke křesťanství. Přísné edikty královské, směřující i proti jazyku a starobylým zvykům Moriskův, příčinou vzpoury, kterou zdolal bratr králův *Don Juan d'Austria*: Moriskové dílem vyhubeni, dílem ze země vyhnáni, dílem do různých krajín Španěl rozsazeni.

1570—1574 *Válka s Turky*: hrđinské a úspěšné bojování velmistra řádu rytířů maltézských *La Valetta* proti Turkům (Soliman II. obléhá nadarmo Maltu po 4 měsíce; tvrz *La Valetta* vystavěna. *La Valette* † 1568) přiměly papeže *Pia V.*, že vešel ve spolek s Benátčany a Filipem II. k válce proti Turkům, která měla býti jaksi obnovením křížových válek proti islamu vůbec.

1571 *Námořní bitva u Lepanta* na s. břehu při vchodu do zál. Korinthského: *Don Juan d'Austria*, velitel spojeného vojska, porazil Turky na hlavu. Smrt *Pia V.*, zističnost Benátčanův, kteří učinili s Turky mír z pohnutek obchodních, a nedůvěra Filipova k ctižádostivému *Juanovi d'Austria* zmařily účinky skvělého vítězství.

1580—1640 Portugalsko spojeno se Španělským (sr. 312, 314).

1565—1648 Boj Nizozemska za svobodu.

Příčina: Krajiny nizozemské (17), tvořící někdy vévodství Dolnolotrinské a pak s Franche-Comté Burgundský kraj říše Německé, slynuły velkou lidnatostí, skvělým obchodem a průmyslem a pŕožívaly rozsáhlých svobod zemských, kterých Karel V. co nejvíce šetřil. Každá krajina s místodržitelem v čele měla své zvláštní zřízení a svůj sněm; všechny krajiny byly společně zastoupeny v *generalních stavech*. Správu celé země vedl *generalní*

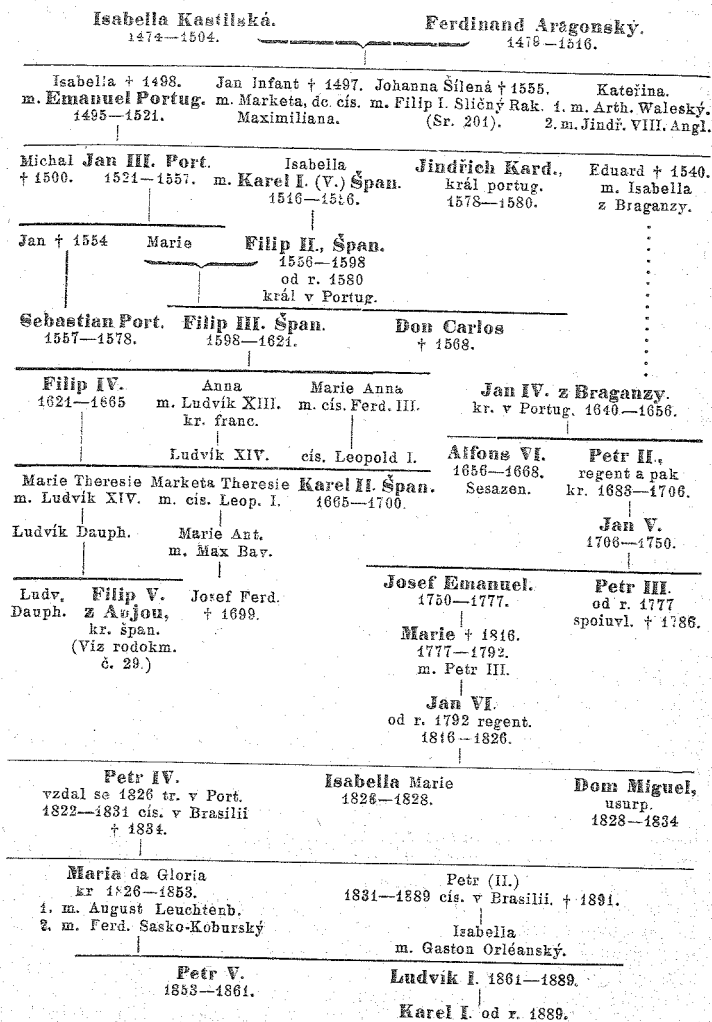
místodržitel v Bruselu, kde sídlila i *státní rada*, nejdůležitější to úřad správní. Filip II. jal se nakládati s Nizozemskem jako se zeměmi italskými: dal je spravovati španělskými úředníky a strčil vojskem španělským. Levoboká sestra králova *Marketa, vévodkyně z Parmy*, místodržitelkou. Státní rada (*Vilém Oraňský*, místodržitel v Holandu; *hr. Egmont*, místodržitel ve Flandersku; admirál *hr. Hoorn* a j.) byla bez váhy — vlastní vláda v rukou španělského státníka, úskočného *Granvelly*, biskupa arraského. Nespokojenost vzrostla zostřením zákonův proti protestantům, novým řádem hierarchickým (zřízeno 14 nových biskupství, podrízených *Granvellovi*, jenž jmenován arcib. mecheinským) a zavedením inquisice. R. 1564 *Granvella* sice odvolán, ale vliv jeho na krále i v Madridě potrvál. **Průběh:**

1565 **Kompromis 400 šlechticův v Bredě** na jz. nýň. Holandska v sev. Brabantsku k uhájení práv politických a svobod náboženských.

1566 Šlechta podává *petici* *Marketě* o zrušení zákonův proti 5. dubna *kacířům* a zastavení soudův inquisičních [hrabě *Barlaimont* konejší postrašenou *Marketu*, aby se nebála, že to jen houf žebráků (odtud název *Geuzové*), neboť *petici* vyšší šlechta nepodepsala.] *Petice* při dvoře madridském zamítnuta. Z toho bouře; ve třech dnech zpusťošeno do 400 chrámů a kapli. Roztržka ve šlechtě; katolíci se od kompromisu odtrhli. *Marketa* zemí sice opět utišila, ale od dvoru madridského neschváleno smírlivé její jednání a

1567 do Nizozemí poslán *vévoda Alba* v průvodu 20.000 vojska. Protestanté stěhují se o překot do ciziny, mezi nimi *Vilém Oraňský*. *Marketa* složila vladařství a opustila zemí. *Alba* zřídil radu nepokojův (od lidu zvanou *radou kravou*), která jala se trestati účastníky povstání popravami (*Egmont, Hoorn* 1568), žalařováním a zabíráním statkův. Vpád *Viléma Oraňského* a bratra jeho *Ludvíka* do Nizozemí odražen. Když pak *Alba* vymáhal na obyvatelstvu *stýj díl* jednou pro vždy ze všeho movitého i nemovitého jmění, *dvacátýj díl* z prodeje nemovitostí a *desátýj* z prodeje jmění movitého a zakazoval obchod s Angličany, kteří povstalcům byli na ruku, vypuklo povstání znova. R. 1572 opanován *Briel* při ústí *Maasy* z. od *Rotterdamu* od vodních *Geuzův*. *Vilém Oraňský* uznán od Holandu, Zeelandu, Utrechtu a Frieslandu za místodržitele. *Alba* odvolán (1573) a na jeho místo poslán *Luis de Requesens y Zuniga*. Tento zrušil sice radu nepokojův a zvítězil na *Mookerhoajdě* j. od *Nijmegen* a *Waalem* (1574), ale povstání nezdolal. Hrdinný odpor města *Lejdenu* nedaleko ústí *Starého Rýnu*. *Zuniga* † 1576. Rádění nevázaného vojska královského (*Antverpy, Mastrocht, Gent* a j. popleněny) příčinou, že sjednotily se poznovu všechny krajiny ve spolek (*Gentská paciřikace*). Nový místodržitel *Don Juan d'Austria* hleděl sice povolností utišiti rozpoutané vášně (věčná smlouva 1577), ale většina krajín setrvávala v odporu. Po smrti *Don Juanově* (1578) stal se místodržitelem *Alexander Farnese*, vévoda z *Parmy* a syn *Marketin* (1578—1592).

KRALOVÉ VE ŠPANĚLSKU A V PORTUGALSKU (sr. 242).

Jižní katolické krajiny (Belgie) získány od něho zaručením starých politických svobod, kdežto 7 protestantských krajín severních (Holand, Zeeland, Geldern, Utrecht, Friesland, Groningy a Overysse) vešlo v

1579 unii utrechtskou a prohlásivše se 1581 pro úplné odloučení od Španělska, zvolily Viléma Oraňského dědičným místodržitelem. R. 1584 zavr. Vilém úkladně nástrahami Filipovými (v Delftě jíz. od Amsterdamu od Gérarda), a za místodržitele zvolen syn jeho Maurice (1587—1625). Vítězné pokroky Alexandra z Parmy (Gent, Brussel, Mecheln, Nijmegen a Antverpy dobyty) nutí Maurice ohlížeti se po pomoci v cizině. Té dostalo se mu od Alžběty Anglické (hrabě Leicester místodržitelem od r. 1585—1587).

1588 Nepřemožitelná armáda (130 korábů nákladem 60 mill. tolarů), vypravená Filipem II. proti Nizozemcům a Angličanům, již vedl vévoda Medína Sidonia, zničena bouřemi a udatností nepřátel. Převaha Španělska na moři vzala za své. Ve válce pokračováno, ale s menším důrazem. Filip II. vkládá se do záležitostí francouzských (sr. 307).

Vláda Filipova: Filip II.*) byl povahy hrdé a nedůvěřivé. Snahy jeho čelily k neomezenému ovládnutí říše, k vyhlazení jinověrců doma i v cizině a k rozšíření říše. Z paláce madridského nevycházel a o událostech v říši a mimo ni dal se zpravovatí armádou vyzvědačův. Nedůvěřivost k Donu Juanu d'Austria připravila její o účinky vítězství lepantského; té padl také za obětí o něco dříve nekázaný a náruživý syn jeho Don Carlos (1568). Ráděním inquisice (*autos da fé*), které užíval Filip k státním účelům, umrtvován život veřejný. Nákladnými válkami a špatnou vládou, spočívající na systému uplácování, vyčerpány poklady americké a indické, a říše ocitla se v úplné bídě finanční. Filip II. + 1598 a pochován v klášteře Escorialu na jv. svahu hor Guadarramských sz. od Madridu, jež založil v paměť vítězství u St.-Quentinu. Syn jeho

1598—1621 Filip III.

ve válce s Nizozemskem pokračoval. Na pevnině Španělé v převaze (Spinola) dobyl po třiletém obléhání Ostende), ale na moři zvítězili Nizozemčané: Ceylon, Moluky a ostrovy Sundajské Španělům (Portugalcům) odňaty.

1607 Jakub van Heemskerck zničil vojsko španělské u Gibraltaru, načež r. 1609 ujednáno dvanáctileté příměří: samostatnost Nizozemska pojištěna. Slabý král pod vlivem ničemného vévody z Lermy a pak jeho syna vévody z Ucedy: příjmy státní

*) Manželky jeho: 1. Marie Portugalská, 2. Marie Katolická, král. anglická, 3. Alžběta z Valois, 4. Anna, dc. cis. Max. II.

promrhány, obchod a průmysl v rukou cizincův, pracovní a zámožní Moriskové ze země vyhnáni (800.000). Stav říše ještě se zhoršil, když nastoupil syn Filipa III.

1621—1665 Filip IV.

Náklad na válku s Nizozemskem*) a na válku třicetiletou uhažován velikými daněmi a vysokými půjčkami, prodejem úřadův a korunních statkův a vyssáváním kolonií, z čehož povstání v Katalonii (trvalo 12 let), v Neapoli (sr. 309) a v Portugalsku. Královým ministrem a milcem hr. *Olivarez*.

1640 Portugalsko se odtrhlo od koruny Španělské.

1648 V míru vestfalském musilo Španělsko uznati neodvislost Nizozemí. (Po † *Mauricově* mistodržitelem bratr jeho *Jindřich* 1625—1647 a po něm syn tohoto *Vilém II.* 1647 až 1650). Ve válce s Francií pokračováno; tato vešla ve spolek s Anglií, která odňala Španělsku *Jamaiku a Dünkirchen*. Válce učinil konec

1659 mír pyrenejský: 1. Francouzům postoupeny *Roussillon* při hr. španělských a některá místa v Artois a Flandrech. 2. Sňatek Ludvíka XIV. s nejstarší dcerou Filipa IV. Marií Theresíí, která však odřekla se svých nárokův na trůn.

b. Portugalsko.

(sr. 242.)

1495—1521 Emanuel I. Veliký.

Portugalsko na vrchole slávy a blahobytu: državy ve Východní Indii, Jižní Americe a na j. i na s. Afriky (sr. 271, 272).

1521—1557 Jan III. V zakládání nových osad (ve Vých. Indii) na ostrovech Východoasijských, v Brasílii a na Kongu pokračováno. Stinné stránky: domácí průmysl a orba hynuly, bohatství hromadilo se v rukou několika rodin. Vnuak Janův

1557—1578 Sebastian poražen a zabit (?) u *Alcassaru* jz. od Ceuty v boji proti Marokku. Po krátkém panování hr. *Jindřicha* (1578—1580), jímž vymřel po meči rod královský,

*) Zde v době míru spory náboženské (Arministé a Gomaristé) a politické (strana centralistická a federativní). 1619 Olden Barneveld odpraven. *Hugo Grotius*, dějepisec bojův za svobodu, zachránil se útekem.

TUDOROVCI V ANGLII. (Sr. 238).

Jindřich VII. Tudor.

1485—1509.

m. Alžběta Yorská.

Jindřich VIII.

1509—1547.

(Sest m Viz str. 346.)

Markéta,

m. Jakub IV. Stuart,

kr. skotský † 1513.

Marie.

1. m. Ludvík XII.

2. m. Karel, vév. ze Suffolku.

Alžběta.

1558—1603.

Marie Tudorovna.

1553—1558.

m. Filip II. Sp.

Eduard VI.

1547—1553.

Jakub V. † 1542.

m. Marie z Guise.

Markéta,

m Mat Stuart,

hr. Lenox.

Františka.

m. Jindřich Gray.

Marie Stuartka,

kr. † 1587.

1. m. Frant II. Franc.

2. m. hr. Bothwel.

3. m. hr. Bothwel.

Jindřich Darneley.

Johanna Grayová. † 1554.

m. G. Dudley.

Jakub VI,
král skotský a od
r. 1603—1625 angl.
(Viz str. 318.)

zmocnil se Portugalska bitvou u *Alcantary*, předměstí lissabonského, král španělský Filip II. (sr. 310). Marne snahy o vyproštění se z nadvlády (4 falešní Sebastiani).

1580—1640 Portugalsko spojeno se Španělskem.

V době té moc šlechty zlomena, statky královské rozprodány, námořní moc Portugalska zničena, zámořské osady dostaly se větší částí do rukou Holanďanův, a tržiště obchodní přeneseno do Amsterodamu a Londýna.

1640 Povstání Portugalcův proti Španělsku. Jan z Braganzy králem (sr. 312).

8. Britannie.

(Sr. 240.)

1485—1603 Tudorové.

1485—1509 Jindřich VII.

potlačil vzpoury proti rodu svému způsobené a nejvíce z Irska, Skotska a z Francie podporované. Nové utužení moci královské. V objevech zemí zámořských učiněny sice pokusy, ale záhy od nich zase upuštěno (sr. 271). *Marketa*, dcera Jindřichova, zasnoubena Jakubu IV., kr. skotskému, a *Arthur*, prvorozenec králův, zasnouben s Kateřinou, dc. Ferdinanda Katolického. Po † Arthurově zasnoubena bratru jeho Jindř. (VIII).

1509—1547 Jindřich VIII.,

panovník povahy despotické, krvežíznivec, otrok náruživosti všeho druhu. Z počátku odpůrcem hnutí Lutherova (vydal spis na obranu 7 svátostí, začež od papeže dostalo se mu čestného názvu „defensor fidei“). Když pak papež Kliment VII. jemu odepřel rozvod s Kateřinou Aragonskou (1527), učinil tak o své ujmě a prohlásil se *hlavou církve anglické* (1534) s přivolením servilního parlamentu; pak jal se rušiti většinu anglických klášterů (později zrušeny všechny), jmění jejich zabíral ve prospěch koruny aneb daroval milcům (též v Irsku kláštery zrušeny a odvolání k papeži zakázáno). Arcib. kanterburský *Tomáš Crammer* a gener. vikář *Tomáš Cromwell* nástroji libůstek králových. Odpůrcové novot náboženských posíláni o překot na popraviště (biskup *Fisher*, kanclér *Tomáš Moore*). Povaha králova zrači se nejlépe v jeho rodinném životě: 1. m. *Kateřina Aragonská*, matka Marie Katolické, rozvedena; 2. m. *Anna Boleynova*, matka Alžběty, odpravena 1536; 3. m. *Johanna Seymourova* † po narození syna svého Eduarda; 4. m. *Anna Clevská* rozvedena; 5. m. *Kateřina Howardova* popravena; 6. m. *Kateřina Parr*ova chytrostí unikla nástrahám královým.

1547—1553 Eduard VI. (10letý).

V radě poručnické strhl veškerou moc na sebe příbuzný králův *vévoda Somerset*. Přítel jeho *Crammer* dal rozkolnické církvi anglické ráz protestantský, sestaviv vyznání víry v 42 článcích, celkem bližících se k učení Lutherovu. Po sesazení a odpravení Somersetově 1553, který ujmál se potlačovaného lidu venkovského, v čele vlády tížádstivý *Warwick*, *vévoda Northumberlandský*, jenž přemluvil Eduarda, na smrt nemocného, by na místě sestry své, katolické Marie, ustanovil nástupkyni po sobě protestantsky smýšlející *Johannu Grayovou* (viz rodokmen), provdanou za syna vévodova *Dudleye*.

1553—1558 Marie Katolická

zjedнала si uznání dědičných práv za slib svobody náboženské, kterého však nedodržela. Nenáviděný vévoda Northumberlandský odpraven, pak též učená a šlechtetná *Johanna Grayová* a manžel její. Protireformační snahy královniny: hromadné odpravování protestantův (*Crammer* 1556). Tito hledají spásy za hranicemi. Šňatek Marie s Filipem II. Špan. měl v zápětí zřítu *Galais* (sr. 304). Neláska manželova a nenávisť národa zkrátili život královniny, povahou zádumčivé.

1558—1603 Alžběta

utvrdila poznovu církev anglikánskou 39 články, jimiž zrušeny zpověď, mše sv. a coelibat, panovník postaven v čelo církve a podřezno zřízení biskupské, odkud také zove se církve anglická episkopální čili vysokou. Při službách božích ponechán na mnoze obřad katolický. Protivníci církve anglické (*dissenters* t. j. různé smýšlející) krutě pronásledováni; byli to katolíci a kalvinští presbyteriani čili *puritani*, od nichž se 1581 odštěpili *independenti*, neuznávající stavu kněžského a horlící pro neobmezenou svobodu jak náboženskou tak i politickou. Katolíci byli zároveň politickými protivníky královniny, kteréž upírala práva k trůnu katolická Marie Stuartovna, královna skotská, přijavši hned při smrti královniny Marie titul královniny anglické (sr. 315). Ve Skotsku po smrti kr. Jakuba V. (1542) vedla vládu poručnickou *Marie Guise* ve jménu Marie, která vychována a provdána ve Francii. Po † kr. Františka II., manžela svého, vrátila se *Marie Stuartovna* do Skotska, kde zatím působením *Jana Knoxe* ujal se kalvinství od té míry, že Marie St. presbyterianské zřízení církve skotské uznati musila. R. 1565 provdala se Marie St. za hr. *Jindřicha Darnleye* a po jeho úkladné smrti (1567) za hr. *Bothwella*, jenž pokládán za původce úkladné vraždy. Povstání šlechty skotské: Marie St. zajata a ve jméne syna jejího *Jakuba VI.* dosazena vláda poručnická (*Jakub Murray*, levoboček krále Jakuba V.). Vyproativši se z vězení, královna Marie postavila se v čelo svých stoupencův, ale u *Langsidu* j. od Glasgowa od *Murraye* poražena (1568) a k útěku do Anglie přinucena. Zde byla zajata, nechťic zřící se nárokův na trůn anglický, a uvězněna.

1587 Marie Stuartovna odpravena. Pokusy o vyproštění královny, spojené s úklady o bezživotí kr. Alžběty a o obnovení církve katolické, příčinou popravy.

1588 Nepřemožitelná armáda španělská zničena (admirál *Howard a Drake*). Sr. 313. Ve válce se Španělskem tužilo se národní sebevědomí obyvatelstva a vyvinulo se námořnictvo anglické na škodu Španělska a Portugalska. Osazením *Virginie* v Sev. Americe (*Sir Walter Raleigh*) a utvořením *východoindické společnosti* (1600) položeny základy kolonizační politiky anglické. Vedle rozkvětu obchodu, řemesel, námořnictva a rolnictva rozvoj literatury (*Shakespeare* † 1616, *Spenser* † 1596, *Baco Verulamský* † 1626). Vzpoury irských katolíků krutě potlačeny. Otázku o nástupnictví, starostlivě ukryvanou, rozřešila Alžběta teprve na smrtelném loži, ustanovivši syna Marie Stuartovny Jakuba, krále skotského, svým dědicem.

1603—1649 (1714) Stuartovci. Personální unie mezi Anglií a Skotskem.

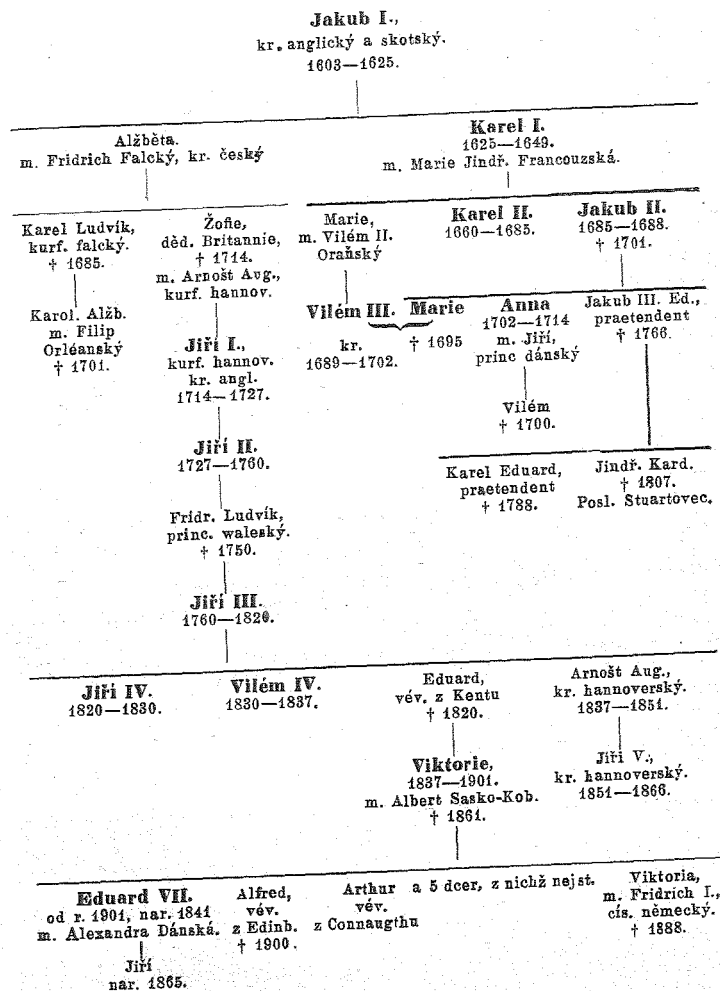
1603—1625 **Jakub I.** přijal titul krále Velké Britannie a Irska. Od přírody na těle i na duchu málo nadaný, hrdý a rozmarilý (milostníkem královým vév. *Somerset* a vév. *Buckingham*). Církve presbyterianské, ve které byl vychován, nenáviděl pro její zásady demokratické, církvi katolické nebyl nakloněn, poněvadž stavěla papeže nad krále; proto vrhl se v náruč církve episkopální, kde král zdrojem veškeré moci.

1605 **Spiknutí prachové:** katolíci sklamáni byvše ve sli-bech, činěných jim od krále před nastoupením, spikli se o jeho bezživotí (též parlament měl býti vyhozen do povětří). Spiknutí prozrazeno a původcové krutě potrestáni. *Skotsku* vnuco-vány řady anglikánské. V *Irsku* pokračováno v ochuzování šlechty irské. Despotické choutky královny vzbudily odpor v národu, jež nadarmo snažil se král násilnými prostředky zlomit. Odpor tento se ještě zostřil, když nastoupil syn jeho

1625—1649 **Karel I.**

Duchem předčil otce, ale ve snaze po neobmezeném panování jemu rovný. První dva parlamenty pro nepodajnost rozpuštěny. Účastenství ve válce třicetileté (sr. 295) a podpora huge-notám ve Francii poskytovaná přiměly krále k povolnosti: 1628 svolil k tak zv. žádosti za právo (petition of right), kterou vzdal se libovolného vymáhání daně a nezákonného zatýkání. *Buckingham*, milec králův, zavražděn. Málo povolný parlament opět rozpuštěn. Od r. 1629—1640 vládl král bez parlamentu. *Hr. Strafford* rádcem královým ve věcech politických a *arcib. Laud* ve věcech náboženských. Libovolné vybírání daní starých a nových (daň lodní), kruté pronásledování puritanů (mnozí stěhují se do kolonií ame-rických; *Boston*) a tajná náklonnost Stuartovců ke katolicismu i vliv katolické královny na krále zvyšují rozkvašenost v národě.

STUARTOVCI V ANGLII A SKOTSKU. (Sr. 315.)

Snahy královny o zavedení řádů církve anglické ve Skotsku (1637) zavdaly příčinu nejprve k obnovení spolku na obranu církve skotské (*covenant*) a pak ku všeobecnému povstání Skotův (1638). Král vypravil se do boje, ale před bitvou učinil s povstanci narovnání (1639 v *Berwicku* při ústí Tweedu na v. hr. anglicko-skotské). Parlament, do *Edinburku* svolaný, v rozporu s králem, který jme se opět válčiti. Potřebné peníze měl mu zaopatřiti anglický parlament, svolaný 1640 po jedenáctileté přestávce. Ale když parlament peněz nepovoloval a krále stížnostmi zasypával, jest rozpuštěn a přednější členové do žaláře uvrženi. Vítězstvím Skotův u *Newbournu* nad Tynou z od *Newkastlu* přinucen král svolati nový parlament (= dlouhý parlament), jenž skládal se z největší části z puritanů, hájících zásady demokratické jak v církvi tak i v životě občanském. Parlament způsobil odpravení *Strafforda* (1641), uvěznění *Lauda* (odpraven po pěti letech), odstranění mimořádných soudních dvorů (hvězdné komory a vysoké komise) a jal se potajmu vyjednávat se Skoty. Povstání v Irsku, kde povražděno 50.000 anglických kolonistů, (přičítáno nástrahám dvoru, hlavně královně; v pravdě bylo klásti skutek ten na vrub systematického olupování Irska), vzbudilo znovu jítění. Král hledí si pomoci zatknutím pěti členův opposice v parlamentě (*Hampden*, *Pym* a j.), ale títo od vzbouřeneho lidu do parlamentu u vítězoslávě jsou opět přivedeni (1642). Ta král opustil Londýn a odjel do Yorku, odhodlán jsa k boji.

1642—1649 Občanská válka v Anglii.

Z počátku vedlo si vojsko královské vítězně (u *Edgehillu* ssz. od Oxfordu 1642), ale pak poraženo od vojska parlamentu 1644 u *Marston-Mooru* na s. Anglie sv. od Yorku (*Oliver Cromwell*, potomek Tomáše Cromwella, sr. str. 316. a 1645 u *Naseby* jiv. od Leicesteru (*Fairfax* a *Cromwell*). Král obležen v *Oxfordě*, odkud přestrojiv se utekl ke Skotům (1646), ale od těchto vydán za velké výkupné parlamentu anglickému (1647), kde v době války nabyta vrchu strana independentů (sr. 317), v jejímž čele *Oliver Cromwell*. Pokusy Skotův o vyproštění krále zmařeny *Cromwellem* v bitvě u *Prestonu* svv. od Liverpoolu 1648. V prosinci toho roku obklopen parlament vojskem a vyhnání z něho presbyterianští členové (81). Od kuseho parlamentu (rump-parliament) král sesazen, před soud postaven a popraven (1649). Anglie republikou.

9. Skandinávie.

(Sr. 241.)

Kristian II. Dánský (1513—1523) obnovil unii kalmarskou, Švédy pokoriv. **Sten Sture II.** padl v boji u *Bogesundu* vsv. od *Göteborgu* (1520). Vítězství poskvřnil král vérolomně odpravami (v list. 1520 odpraveno 94 vznešených Švédův = *Stockholmská řež*). **Gustav Trolle**, arcib. upsalský, stoupencem královým. Hrázovládě

učinil v zápětí konec **Gustav Vasa**, příbuzný *Sturovcův* a jeden z rukojmí v *Kodani* zajatých; uprchl do *Lubecku* a pomocí tohoto města zosnoval povstání v *Dalekariii*, krajíně při březích f. *Dalu*. Vojsko dánské poraženo a **Gustav Vasa** zvolen nejprv (1521) správcem říšským a pak (1523) králem. Mezitím i v Dánsku povstání proti despotickému králi, jenž vyhnán a na trůn povolán strýc jeho **Fridrich Šlesvicko-Holštýnský** (1523).

Švédsko.

1523—1654 Rod Vasa.

1523—1560 Gustav Vasa.

Reformace směru *Lutherova* do země zavedena (*Olav* a *Laurentius Petri*), ale s ponecháním moci biskupské. Statky duchovní zabrány ve prospěch koruny. Tato prohlášena dědičnou v mužském potomstvu domu *Vasova*. Povznesení obchodu: výsady *Lubeckých* zrušeny a na zboží hansovní uvaleno clo. Obchodní smlouvy s Anglií a *Nizozemskem*. Syn *Vasův*

1560—1568 **Erich XIV.** zmocnil se ve válce s Rusy a Poláky *Estonska*. Násilná vláda krále, stíženého duševní chorobou, vedla k povstání, v jehož čele bratři královi. **Erich** trůnu zbaven, uvězněn a konečně otráven (1577).

1568—1592 **Jan III.** působením manželky své *Kateřiny Polské* podporoval katolictví a moc šlechty. Syn jeho *Sigmund* přestoupil ke katolictví a zvolen 1587 za krále v *Polsku*. Po smrti otcově

1592—1604 **Sigmund** Polský králem. Nechutí Švédův ke katolickému králi použil strýc králův *Karel*, vévoda *südermannlandský*, a zmocnil se koruny Švédské.

1604—1611 **Karel IX.** U lidu oblíben, zlomil moc šlechty a vedl vládu absolutní. Válku s *Polskem* a *Ruskem* ukončil vítězně syn jeho

1611—1632 **Gustav II. Adolf.** *Mírem štolbovským* jiv. od jez. *Ladožského* 1617 postoupena mu od *Ruska* *Ingrie* a *Karelíe* při zál. *Finském*, a ve válce s *Polskem* dobyl *Livonska* a část *Prus* (*Elblong*, *Braněvo*, *Pilava* a *Klajpeda*. Průměří 1629).

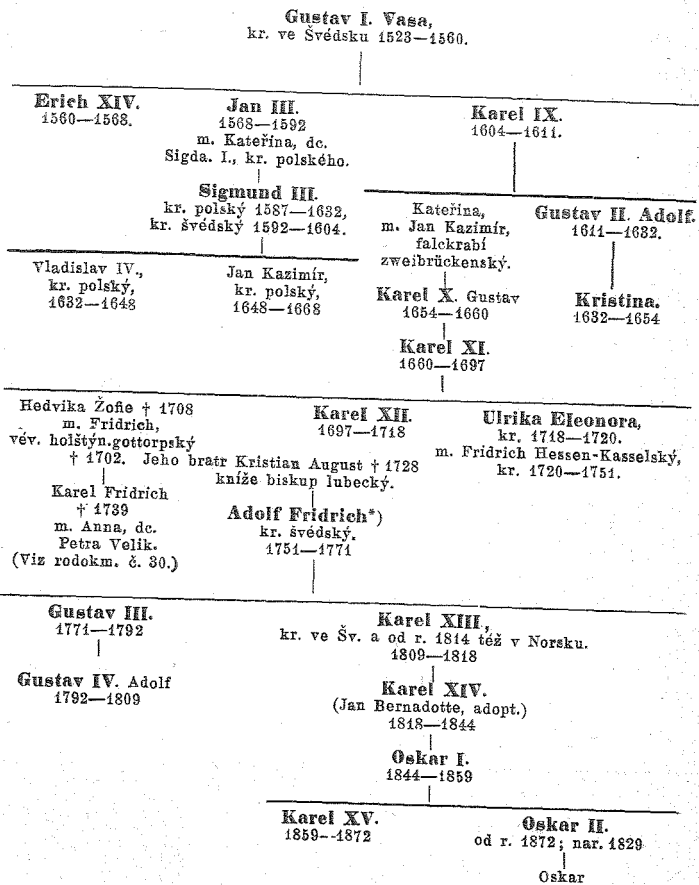
1630—1648 Švédové účastní se války třicetileté. Sr. 296.

1632—1654 **Kristina.**

Až do r. 1644 vláda poručnická (*Axel Oxenstjerna*), za níž vzmohla se nad míru moc šlechty.

1648 **Mírem vestfalským** (sr. 302) nabylo Švédsko rozsáhlých držav na území říše *Německé* a stalo se vedle *Francie* nejmočnějším státem v Evropě. R.

VASOVCI VE ŠVÉDSKU A V POLSKU.
ROD HOLŠTÝN-GOTTORPSKÝ VE ŠVÉDSKU A RUSKU.

*) Bratři jeho vévodý oldenburskými.

1654 vzdala se vlády umění a věd milovná, ale povahou výstřední královna ve prospěch svého bratrance *Karla (X.)* a odešla do ciziny, kde přestoupila k víře katolické († 1689 v Římě).

Dánsko.

(Ostrovky Dánské, Jutsko, část Šlesvika a Holštýnu, Skonen, Norsko a Island).

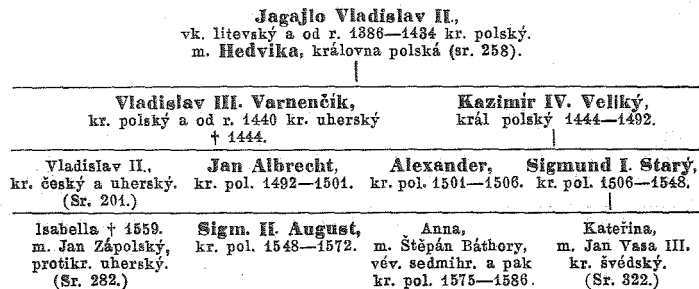
1523—1533 **Fridrich I.** zaváděl v Dánsku řády Lutherovy. Pokusy vypuzeného Kristiana o opětné nabytí trůnu zmařeny (zajat a ukrutně vězněn až do smrti). Při smrti Fridrichově velké boje mezi katolíky a lutherany při volbě nového krále. Zmatků těchto hleděli užiti *Lubečtí* (purkmistr Jiří Wullenweber) k dobytí Dánska pro spolek hanseátův, k upevnění vlivu svého ve Švédsku a k zavření moře Baltského obchodu Nizozemskému. Záměry ty zmařeny, a k trůnu dostal se přispěním Gustava Vasy syn krále Fridricha

1534—1559 **Kristian III.**, jenž reformaci Dánska dokončil. Hodnost biskupská ponechána, ale statky duchovenstva zabrány ve prospěch koruny a šlecht. V *Norsku* zavedena reformace 1537 a na *Islandě* 1550. Za jeho tři nástupců *Fridricha II.* — 1588, *Kristiana IV.* — 1648 a *Fridricha III.* — 1670) rozkvět obecného blahobytu; moc královská šlechtou značně omezena. **Kristian IV.** účastnil se války třicetileté: 1. Mír lubecký (str. 295, 296). 2. Mír v Brömsebro (str. 301).

10. Polsko.

(Sr. 259.)

1386—1572 Jagajlovci v Polsku.

1492—1501 Jan Albrecht.

Bratr jeho *Alexander* vk. litevským. *Plocko* připadlo koruně polské. *Kn. Zatorské* zakoupeno. *Hanebná porážka* při

pokusu o dobytí Valašska (1496). Téhož roku na sněmě v *Piotrkowě* ve Velkopolsku jz. od Varšavy vyslovena zásada, že všichni nešlechtici náležejí k nevoľnictvu. Měšťané vyloučeni z vyšších hodností duchovních.

1501—1506 Alexander.

Polsko a Litva sjednoceny. Na sněmě *radomském* j. od Varšavy ustanoveno, že král ničeho nemůže předsevzít bez přivolení šlechty a pánů, čili posílá a senatu (senat = biskupové, kasteláni a vojvodové; komora poslanecká = ostatní šlechta, která dávala se zastupovati několika z každého kraje).

1506—1548 Sigmund I. Starý,

statečný a hospodárny. Horlivý podporovatel literatury: jazyk národní stal se jazykem dvora, salonů, sněmův a soudů. Na konci panování ocitl se král úplně pod vlivem ničemné manželky *Bony Sforzové* (první m. Barbora, sestra Jana Zápolského). Vzpouira *Mích. Glinského*, velmože litevského, zdolána. Tento utekl k Rusům a podněcoval je k válce.

1512—1522 *Válka s Ruskem* skončila se bezvýsledně. 1514 skvělé vítězství Poláků u *Orše* na l. bř. horn. Dněpru (Konst. Ostrožský). Na straně polské chán krymský a na straně ruské *Albrecht Braniborský*, velmistr řádu rytířů německých. Tento přistoupil k lutheranství a

1525 *mírem krakovským* přijal Prusy jako saekularisované léno polské (= vévodství Pruské). Ustavičné války s *Tatary* (1512 vítězství u *Višňovce* nad Horyní na Volyni) a *Valašskem*. R. 1526 *Mazovsko* po vymření údělných knížat spojeno s Polskem. 1537 „*kohoutí vojna*“ — od té doby dbáno rovnosti šlechtické („*Szlachcic na zagrodzie rowny wojevodzie.*)

1548—1572 Sigmund II. August, poslední Jagajlevec na trůně polském.

Lutheranství a kalvinství šířilo se v zemi volně. Rozkvět blahobytu hmotného i duchovního.

1561 *Gotthard Kettler*, velmistr řádu bratří mečových, přestoupil k víře Lutherově a nemoha útokům Rusův odolati postoupil Polsku *smlouvou vilenskou* *Livonska i Estonska* a přijal Kurony a Semigalii při l. bř. Záp. Dviny v léno jako světské panství (= vévodství *Kuronské*). O země tyto nastaly kruté boje mezi Polskem, Ruskem a Švédskem, které po rozličných přestávkách ukončeny teprve za Petra Velkého.

1569 *Uníí lubelskou* Litva a Polsko spojeny v nerozdílnou „*rzecz pospolitou*“ s jedním panovníkem, voleným na společném sněmě ve *Varšavě*, s jedním senatem a sněmem a společnou mincí, ale vyhrazena samostatnost úřadův a zřízení v každé z obou říší. (Na Litvě té doby $\frac{1}{10}$ Litvinů, $\frac{9}{10}$ národu víry pravoslavné a národnosti ruské).

Za Jagajlovců zlatá doba Polsky: 1. Ve spojení s Litvou mohlo Polsko snáze odpřátí nájezdům Tatarův a Turkův. 2. Přemožením německých křižákův staly se Polákům přístupny břehy moře Baltského (mír v *Toruni*) a pokořením Valašska a opanováním jižní Rusy břehy moře Černého. 3. Rozkvět obchodu, průmyslu, zemědělství a literatury (*Mik. Koperník*, *Jan Dluhoš*, *Mik. Rej* z *Nagłowic*, *Jan Petr* a *Ondřej Kochanovští* a j.).

1575—1795 Volení králové.

Před volbou usnesla se šlechta na novém obmezení moci královské. *Facta conventa*: Bez přivolení šlechty a senatu král 1. nesmí se ženiti ani se dáti rozvésti, 2. nesmí války podniknouti, daní nových ukládati a posílův k cizím králům vysílati, 3. nekatořici (dissidenti) mají mítí s katolíky stejná práva. 4. Právo odboje.

1573—1574 *Jindřich z Valois* zvolen králem (sr. 305). Po něm vévoda *sedmihradský*.

1575—1586 *Štěpán Báthory* králem (sr. 287).

Moudrý a rázný panovník, jenž s milcem a rádcem svým *Janem Zamojským* usiloval povznéstí moc královskou a provéstí blahodárné opravy ve správě říše. Vítězná válka s Ruskem (s *Ivanem IV.*), jež musilo v příměří na 10 let učiněném postoupiti *Livonii*, *Polock* nad Záp. Dvinou a mnoho jiných měst (1582). Zřízení *Kozáků* ukrajinských upraveno dle řádu vojenského. *Bojovné* obce *kozácké* vyskytují se od 15. století v stepích *jihoruských* na rozhraní panství *tatarského*, *polského*, *ruského* a *tureckého*. Znaly se k církvi *pravoslavné* a užívaly jazyka *maloruského*. *Kozáčtvo* ukrajinské („*Hetmanština*“) bylo poddáno Polsku, kdežto *Kozáci záporožští* neuznávali nad sebou žádného pána. Vedle nich byli *Kozáci uralsští* a *donští*. Od ústí *Donu* a *Dněpru* *Kozáci* znepokojovali *Turky* smělymi nájezdy též na *Černém moři*, *plavice* se na malých, hbitých *plachtových lodicích* (do okolí *Cařihradu*, *Sinope*, *Trapezuntu*, *Varny* a j.).

1587—1668 Vasovci na trůně polském. (Sr. 322.)

1587—1632 Sigmund III. Vasa

zvolen přispěním *Zamojského* (viz shora), kdežto strana *Zborovských* provolala za krále arcikn. *Maximiliana* (sr. 288). *Varšava* sídlem královským. Sigmund byl povahy slabé, pyšný, žádumčivý, nevládný, nádhery a mravův německých milovný. Prál jezuitům a pronásledoval protestanty a pravoslavné. Města a lid seľský od šlechty utiskováni. Ustavičné války s *Turky*, *Švédý* a *Rusy*.

1592—1604 Sigmund králem též ve Švédsku (sr. 321).

1596 *Unie církve pravoslavné a katolické* v *Břestu* na Litvě při ústí *Muchovce* do *Bugu* na základě *koncilu florenckého* provedena králem přes odpor lidu ruského:

ruské chrámy zavírány aneb židům do nájmu dány, a ruští statkáři, nechtějící k unii přistoupiti, zbavování statkův, jež přešly do rukou šlechticů polských. Bouře kozácké.

1605—1612 Sigmund podporuje samozvance ruské a posléz hledí zmocniti se trůnu ruského (sr. 327, 328).

1618 Příměří s Rusy v Deulině (sr. 328).

1620 Sigmund pomáhá císaři Ferdinandovi II. v povstání českém (sr. 293).

1621 Sultan *Osman* udeřil s ohromnou silou na Polsko, ale byl krvavě poražen u *Chocimí* nad *Dněstrem*, hlavní pevnosti turecké na pomezí polském, učinil mír (ve vojště polském 30.000 Kozákův záporožských pod *Konaševičem*).

1629 Příměří se Švédy, kteří zůstali v držení Livonska a části Prus.

1632—1648 **Vladislav IV.**

byl panovník dobrý a rozumný, ale marnotratný. Válka s Ruskem ukončena 1634 na základě míru deulinského (viz shora). Od Švédův postoupena Polsku část Livonska až po řeku *Dvinu*.

1648 Hrozné vzbouření Kozáků a obecného lidu ruského, utiskovaného od pánů polských (z nich nejhorší *Koněcpolskí*).

II. Rusko.

(Sr. 260.)

1505—1533 **Vasil III. Ivanovič.**

Rep. *Pskovská* a vk. *Rjazaňské* k říši připojeny. Desítiletá válka s Polskem (sr. 324). Po mnohých bojích s Tatary kazaňskými a krymskými, kteří r. 1521 i *Moskvy* dobyli, přiveden chanát *Kazaňský* v úplnou závislost od Ruska.

1533—1584 **Ivan IV. Vasiljevič (Hrozný), šletý.**

V čele vlády rázná matka carova *Helena Glinská*. Po její smrti (1538) stálé spory o vládu poručnickou. Vychování Ivana zanedbáno; za cara korunován 1547. Blahodárný vliv kněze *Silvestra* a dvořenína *Alexěje Adaševa* na cara: opravy ve vnitřním řízení vládním a soudním (vydán první zákoník); do země povolávání učenci a řemeslníci z ciziny.

1552 Chanát *Kazaňský* připojen přímo k říši a r.

1557 učiněn konec chanátu *Astrachaňskému*. Od roku 1561 ustavičné války mezi Ruskem, Polskem a Švédskem o krajiny rádu rytířů mečových (sr. 324). Na ten čas zůstalo Estonsko Švédsku a Livonsko Polsku. Válka s Tatary krymskými, jichž chán *Girej* spálil *Moskvu*, ale pak poražen na hlavu.

1581 Počátek panství ruského v Sibiři: *Bratři Strogonovi*, *Jakub a Rehoř*, vyžádali si 1573 na caru, aby směli zakládati nové osady na Uralu a na řece *Toboli* a dolovati na železo a olovo. Pak smluvivše se s atamanem Kozákův donských *Jermakem Timofejevem*, podnikli útok na chána sibiřského *Kučumu*, jež poražen (1581).

Od r. 1560 úžasná změna v povaze carově po smrti první manželky *Anastasie Romanovny*, která dovedla krotiti vášně jeho. *Adašev* a *Silvester* od dvora vzdálení a jich místo zaujali ničemní milcové. Zřízen sbor ozbrojencův k ochraně carově (opričníci, střelci). *Ivan* nedůvěřivým, zamlklým a zamračeným; časem odával se divokému hýření a upadal v hroznou zlobu (v té zabil i vlastního syna *Ivana*).

1584—1598 **Feodor Ivanovič, poslední Rurikovec,**

duchem slabý. Vládu vedl **Boris Godunov**, bratr carovy manželky *Irény*. Bratr carův *Dimitrij*, aby nebyl v cestě, odstraněn do *Ugliče* nad *Volhou* ssv. od *Moskvy*, jež mu od otce za úděl vykázán. Panství ruské v *Sibíři* utvrzeno. Kníže *ibersko-gruzínský* dal se pod ochranu Ruska — počátek to panství ruského na Kavkaze. Nájezdy Tatarův krymských vítězně odražený. *Metropolit* *Job* povýšen patriarchou carhradským na patriarchu ruského (1589).

1590—1595 Válka se Švédy ukončena mírem *tjavzinským* na přebhu *Narovy* naproti městu *Narvě*: Rusko získalo *Karelů* a tak i spojení s mořem *Baltským*.

1591 *Dimitrij Ivanovič* zemřel v *Ugliči* (zavražděn úkladem *Godunovým*?)

1597 Vydan úkaz, jímž zapověděno svobodné stěhování sedlákův.

1598—1605 **Boris Godunov**

zvolen za cara hlavně vlivem duchovenstva (patriarcha *Job*). *Sibiř* úplně opanována. Cizinci zvaní na Rus za příčinou obchodu a průmyslu, a mladí *Rusové* posíláni na západ do učení. Nedůvěra carova ke vznešenějším velmožům, kteří nemilosrdně stíháni (*Feodor Romanov* odveden do kláštera). U lidu nebyl *Godunov* oblíben pro úkaz svrchu řečený. Pobouření myslí zvýšeno, když

1601—1604 vznikl hlad a mor na Rusi, jež přičítány na vrub carův.

1604 Dobrodružný mnich *Řehoř Otrepěv*, vydávaje se za *Dimitrije* v *Ugliči* domněle zavražděného, vtrhl pomocí polskou do Ruska. *Boris Godunov* uprostřed války náhle zemřel (v dubnu 1605), načež

1605—1606 **Lžidimitrij**

uznan za cara. Z počátku vládl moudře, pak dávaje přednost Polákům [zasnoubil se s *Marinou*, dc. vévody polského

Mniška], upadl v nenávisť a zabit v povstání, v jehož čele bojar Vasilij Šujskij.

1606—1610 Vasilij Šujskij

prohlášen v Moskvě carem, aniž se sešel zemský sněm celé Rusi. Proto neměl nový car pevné opory a také přátel získati si nedovedl. I

1606 vyskytl se nový *Lžidimítrij (II.)* a podporován jsa Poláky, lidem a Kozáky vtrhl na Rus, kde poraziv vojsko carské u *Bolchova* jíz. od Moskvy (1608), usadil se před Moskvou v Tušíně („zloděj tušínský“). Zatím hrdinský synovec carův *Škopin Šujskij* zjednal si pomoc švédskou, postupoval vítězně k Moskvě. Na zprávu o tom vtrhl Sigmund III. do Ruska. Vasilij Šujskij po náhlé smrti synovcové poražen a přinucen od bojarův vzdáti se trůnu (zahynul v zajetí polském).

1610—1612 Poláci v Moskvě.

Od jedné části bojarův přijat za cara syn Sigmundův *Vladislav*, ale Sigmund na podmínky od bojarů kladené nepřistoupil žádaje, aby sám uznán byl za cara. Lžidimítrij zavražděn úkladně. Rádění Poláků v Moskvě. Švédové spojili se s Poláky a opanovali Velký Novgorod. Mezitím v Nižním Novgorodě k popudu řečníka *Kuzmy Minina* povstání lidu. V čele Rusův kn. *Dimítrij Požarskij*: Poláci vyhnáni, a na trůn povolán syn Feodora Romanova (metropolity *Filareta*) Michal.

1613—1762 Romanovci.

1613—1645 Michal Feodorovič Romanov.

Žalostný stav říše: uvnitř nepořádky všeho druhu (zbojnictví) a na hranicích Švédové, Poláci a Tataři.

1617 *Mírem v Štolbově* postoupena Švédům *Ingrie* a *Karelie*.

1618 *Příměří v Deulině* s. od Moskvy na 14 let: Polsku odstoupeno *Smolensko*, *Černigov*, *Sěversko* a *Livonie*.

Zajatí Rusové propuštění, mezi nimi otec carův *Filaret*, nyní jeho hlavní rádce.

1632—1634 Opětná válka s Polskem ukončena na zákl. míru deulínského [„věčný mír“ nad řekou Poljanovkou]. V *Sibiři* rozšířeno panství ruské až po Lenu. Blahodárná zařízení ve správě zemské. Cizí průmyslníci, kupci a učenci povolávání do země. Starost o mravní povznesení duchovenstva i lidu.

12. Turci. Čína.

(Sr. 269.)

1520—1566 *Soliman II.* (Slavný) pokračoval po vítězné bitvě u Moháče (1526) ve výbojích v Uhrách (sr. 283—286). Mimo to odňal Benátčanům osady na Morei a v Archipelagu řeckém, v Arabii dobyl Jemenu a v Africe uvedl Tunety pod svou nadvládu.

Za něho nabyta říše Turecká největší moci. Za nástupců Solimanových rozšiřována sice říše novými výboji, hl. proti Benátčanům a Uhrům (sr. 288), ale úpadek její poněkud počal se jeviti již tehdež (1571 *bitva u Lepanta*: sr. 310). Příčiny úpadku: 1. Nesváry v rodině sultanské. 2. Sultanové žili v hříivé lenivosti a ponechávali vládu hrabivým vezírům a pašům. 3. Na místě přísné spravedlnosti nastoupila úplatnost. 4. Bídná správa říše podryla úplně blahobyt obyvatelstva (hrozné utiskování křesťanů). Bouře vojenské (Janičáři zaujali úlohu římských praetoriánů).

Za *Selima II.* (1566—1574) vymohli Řekové, puzeni jsouce dávným zástím proti Bulharům, zrušení neodvislého patriarchatu bulharského v *Trnově*. Bulhaři podrženi patriarchovi cařihradskému.

1644 Tatarští *Mandžuové* zmocnili se vlády nad Čínou (sr. 269), ale podlehli úplně vzdělanosti čínské (Číňané přijmuli od Mandžův celý svůj zevnějšek — mimo jiné nošení copů a znetvoření nohou u žen). *Sün-či* zakladatelem nové dynastie *Tsing*, která panuje v Číně podnes. Na císaře má vliv jezovita *Jan Adam Schaal*, jehož působením dovolil císař, aby křesťanství bylo hlášáno po celé říši.

II. Od skončení války třicetileté do počátku velké revoluce francouzské (1648—1789).

I. Francie.

(Sr. 307.)

1643—1715 *Ludvík XIV.*, 5letý. Vládu poručnickou vedla králová *Anna Rakouská*, dc. Filipa III. Špan. Správa státu v rukou kardinála *Mazarina*, jehož byl *Richelieu* za nástupce svého odporučil a jenž také v duchu jeho vládl. Z toho

1648—1653 *válka s frondou*, t. j. povstání šlechty, hledící zachovati se při starých svých právech; s ní ve spojení parlament a lid pařížský, rozrpaný neustálým zvyšováním daní (*Frondeurs* = pračata, posměšek). V čele vzpoury *Jean de Gondí*, koadjutor arcib. pařížského a později kardinál retzský*). Princ *Condé*, slavný vojevůdce z války třicetileté, zprvu na straně dvoru, pak proti němu. R.

1651 přinucen *Mazarin* k útěku do Německa. 1652 *Condé* poražen od vojska královského, vedeného *Turenem*, u předm. pařížského *St.-Antoine*, načež *Mazarin* uveden u vítězoslávě do Paříže. Jeho poslední dílem

*) Retz bylo malé vévodství v nyn. depart. Dolnoloirském, jež náleželo domu Gondí.

1659 **mír pyrenaejský** se Španěly (sr. 302, 314): 1. Francii dostalo se Perpignan a Roussillon v Pyrenaejích, na sev. Artois a několika pevností ve Flandrech a Lothrinsku (vévoda Lothrinský spojencem Španělův). 2. Ludvík XIV. zasnouben *Maríí Therésií*, nejstarší dceří Filipa IV., která však zřekla se za sebe a potomky své jakýchkoliv práv dědičných na země španělské. *Condé* restituován. R. 1661 † *Mazarin*, načež

1661 **Ludvík XIV. ujal se vlády.** Snaha jeho: 1. Rozšířiti Francii až po Rýn a 2. zjednatí jí nadvládu v Evropě (sr. 307). O povaze vlády Ludvíkovy viz str. 333.

1666—1668 První válka loupežná.

Po † Filipa IV. 1665 zdvihl Ludvík XIV. ve jménu manželky své nároky na znamenité části španělského Nizozemí, poněvadž prý v *Brabantsku* platné *právo devoluční*, dle něhož dcerám z prvního manželství příslušelo právo dědičné před syny z druhého manželství (Karllem II., sr. 312), nepozbylo platnosti, byť i Marie Theresie všech práv dědičných se zřekla (viz shora).

Turenne dobyl části Flanderska a Hennegavska. *Condé* obsadil Franche-Comté. Spolkem tří mocností (*triple alliance*): Holandsko, Anglie a Švédsko), který způsobil *Jan de Witt*, velký pensionár holandský, přinucen Ludvík XIV. učiniti

1668 mír v Cáchách:

Francie vydala všechny své výboje až na 12 pevných míst při hranicích nizozemských (*Lille, Tournay* a j.).

1672—1679 Druhá válka loupežná.

Neprátelské vystupování Holandska proti Francii ve válce předešlé příčinou války. Spolek tří mocností roztržen: Anglie (Karel II.) a Švédsko spojily se s Francií, od níž též německá knížata na Rýně (hl. duchovní) získána. S císařem *Leopoldem I.* ujednána tajná smlouva o rozdělení Španělska pro případ vyměření panujícího rodu v mužském potomstvu (sr. 312). Na moři ubránili se Holanďané vítězně loďstvu francouzsko-anglickému, ale na suchu vojsko francouzské pod *Turennem*, *Condéem* a králem zmocnilo se za krátko největší části země, vyjma vlastní Holand a Zeeland. V Holandsku po † Viléma II. zrušena hodnost místodržících a vláda dostala se do rukou strany aristokraticko-republikánské, která nyní vzbouřením lidu odstraněna (bratří *Wittové* zavražděni), a mladistvým vév. *Vilém Oraňský* (sr. 319) povýšen za místodržícího. Otevřením stavidel v průplavech zamezeno úplné opanování země. Kurfirst braniborský *Fridrich Vilém* přidal se k Holanďanům, jeho následovala říše Německá, císař *Leopold I.* a pak *Španělé* (1674).

1674 **Ludvík XIV.** dobyl Franche-Comté a vtrhnul přes Rýn pokoušel se o dobytí Breisgavska, které náleželo k tak řečeným Předním zemím Rakouským. *Condé* bojoval proti Vilému

Oraňskému (nerozhodná bitva u *Senefu* jžz. od Bruselu) a *Turenne* proti kurf. branib. a vojsku císař. pod *Montecucolim*. Anglie, tísněna jsouc námořními vítězstvími holandských admirálův, *Ruytera* a *Trompa*, vzdala se války.

1675 **Bitva u Fehrbellina** v Braniborskú sz. od Berlína: Švédové na hlavu poraženi od kurf. braniborského, jenž zmocnil se švédských Pomořan.

Téhož roku poražen *Turenne* od *Montecucolih* u *Sasbachu* v Badensku jžz. od Badenu, kde i padl. Nástupcem staříckého *Montecucolih* u velitelství (1676) vévoda *Karel Lothrinský*, od Francouzův ze země své vypuzený. Odboj *Messiny* (*Ruyter* † 1676). V Nizozemsku bojováno nerozhodně. Císař nástrahami Ludvíka XIV. zaměstnán povstáním v Uhrách. Spolek Anglie s Holandskem předešel Ludvík XIV., učiniv s Holanďany a Španěly mír (1678 v Nijmegách), k němuž bylo i císaři a říši Německé přistoupení (1679).

1678 **Mír v Nijmegách** v hol. prov. Geldern nad Waalem:

1. *Holandsku* navrátili Francouzové dobyté krajiny. 2. *Španělsko* postoupilo Francii *Franche-Comté* a 12 pevných míst na hranicích nizozemských (*Valenciennes, Cambrai* a j.). 3. *Rakousko* postoupilo Francii *Freiburk* v Breisgavsku, začež Francouzi odřekli se práva svého ku vkládání posádky do *Filippsburku* na Rýně. 4. Vyjednávání o vydání Lothrinska Karlu Lothrinskému nevedlo k cíli (tento zůstal ve vojenské službě u císaře).

1679 **Mír v St.-Germain-en-Laye:**

Kurf. braniborský *Fridrich Vilém* zůstal při jednání o mír osamocen a přinucen vydati krajiny na Švédech dobyté.

Rozervanost říše Německé a nebezpečnost, jež hrozilo císaři od povstalých stavův uherských a od Turkův, povzbudilo Ludvíka XIV. k novým násilnostem, zv.

1680—1684 **Réunie Ludvíka XIV. (Výboje v míru).**

Soudní komory v *Metách, Breisachu, Besançonu* (ve Franche-Comté) a v *Tournay* (v nyn. Belgii při hranicích franc.), Ludvíkem XIV. zřízené, vyšetřovaly, co kdy náleželo ke krajinám postoupeným Francii mírem vestfalským, pyrenaejským, cášským a nijmežským načež vojskem francouzským dotyčná místa obsazována. Tak zabráno do 600 měst, městeček a hradův ke škodě Španělska, říše Německé a vév. Savojského (mimo jiné *Strassburk, Lucemburk a Trevír*). Císař *Leopold I.* vešel sice v obranný spolek se Španěly, Holandskem a Švédskem, ale jsa zaměstnán válkou s Turky, zjednal s Francií v *Rezně příměří na dvacet let* (1684), dle kterého zůstavena jí největší část pobraných krajin.

1688—1697 **Třetí válka loupežná.**

Skvělé úspěchy císař. *Leopolda* ve válce proti Turkům budily v Ludvíkovi žárlivost i obavu; proto dal se do nové války

zdvihnuv po *Karla Ludvíka Falckého* 1685 (sr. 319) nároky na část Falce ve jménu *Karoliny Alžběty*, dcery *†* kurfirsta a manželky bratra svého *Filipa Orléanského*, ač dědicví patřilo po právu mladší větvi rodu falckého (*Filipu Vilému Neuburskému*). Hrabivosti Ludvíkové postavil se na odpor císař, Španělé a mnohá knížata říše Německé, učinivše 1686 *spolek v Augsburku*, k němuž 1689 přistoupili ještě Holandsko s Anglií (*Vilém Oraňský* od r. 1688 též králem v Anglii) a Savojsko. Válku počal Ludvík XIV. *hrozným zpusožením Falce*, které na rozkaz ministra Louvois provedl gen. *Méac*: Heidelberg rozbořen, císařské hroby ve Spýru zloupeny, 1200 měst a vesnic vypáleno. Hlavní dějiště války v Nizozemsku, kde přes vítězství maršálka *Luxembourga* u *Fleurus* v Belgii z. od Namuru (1690), *Steenkerken* jz. od Bruselu (1692) a *Neerwindenu* mezi Bruselem a Lutychem (1693) Vilém Oraňský pole opanoval. Na moři zvítězili sice Francouzové u *Dieppe* při pobř. mezi ústím Sommy a Seiny (1690), ale pak u mysu *la Hogue* při sz. cípu Normandie loďstvo jejich téměř úplně zničeno od spojených Angličanů a Holanďanů (1692). Pokus o uvedení Stuartovce Jakuba na trůn anglický minul se účinkem. (Přistál v Irsku, kde na v. pobřeží při ř. *Boyne* poražen 1690). Na Rýně čelil statečně Francouzům *Karel Lothrinský*, velitel vojska císař., a když r. 1690 zemřel, *Ludvík Badenský*. V Itálii dobyto od Francouzův Savojsko a pak větší část Piemontu (gen. *Catinat*).

Porážky na moři, houževnatost Viléma III. Oraňského, vítězství zbraní císařských proti Turkům a blízkost se rozhodnutí o dědicví španělské (Karel II. nemocí sklíčen) nutkaly Ludvíka XIV. k míru (aby nepřátele upokojil a k nové válce se připravil).

1696 Zvláštní mír v Turině: *Viktor Amadeus* Savojský získán pro spolek s Francií vydáním krajin na něm dobytých a postoupením krajiny *Pignerolské* z dědicví mantovského. Válka přenesena nyní také do Španěl, kde dobyto *Barcelony* (1697). Mezitím vyjednával Ludvík XIV. též s vládou anglickou a holandskou, které získány znamenitými výhodami pro obchody jejich námořské. Tak císař s říší Německou a Španělé ve válce osamoceni.

1697 Mír v Ryswijku jv. od Haagu:

1. Francie podržela Elsassko se Strassburkem, ale vrátila říši Německé všechny ostatní krajiny réuniemi získané. 2. *Ci-saři* vrácen *Freiburk* v Breisgavsku. 3. *Leopold Lothrinský*, syn slavného *Karla Lothrinského*, dostal se v držení své země. 4. Výboje francouzské v Holandsku a ve Španělsku vráceny. 5. Vilém Oraňský uznán za krále anglického.

1701—1714 Válka o dědicví španělské: Dům bourbonský sice dostal se k vládě i ve Španělsku, ale toto nemělo býti nikdy s Francií spojeno (sr. čl. násl.). Dlouholetou válkou vyčerpány síly Francie úplně.

Panování Ludvíka XIV. Když ujal se Ludvík XIV. vlády, byly finance státu v dobrém pořádku, vojsko veliké a výborné zřízené a moc panovníkova znamenitě utvrzena. Tuto přivedl nyní Ludvík XIV. k nejvyššímu vrcholu, vycházeje ze zásady, že stát je obsažen v jeho osobě (*'Etat c'est moi'*) — despotismu a servilismu. Řízení státu vedl Ludvík XIV. sám a vynikal vzácnou vlastností, že uměl voliti dobře služebníky své. Při provádění ctizádostivých záměrů svých (sr. 330) řídil se zásadou, že účel posvěcuje prostředky (systém podplacovací: Karel II. Angl., knížata německá, stavové uherští a polští atd.) Náklad na války a nádheru dvoru opatroval mu v prvním čase finanční ministr *Colbert* (1661—1683): domácí obchod a průmysl všestranně podporovány, zlořády při vybírání daní odstraněny, ochrana cla zaváděna, zakládány silnice, průplavy (*Canal du Midi*, *Canal d'Orléans*), obchodní společnosti a osady ve všech světa dílech (*Pondichéry* v Přední Indii, *Louisiana* v Sev. Americe, *Cayenne* v Jižní Americe, *S. Domingo* ve Vel. Antillách, *Madagaskar*). Mimo to zřídil imposantní loďstvo válečné. Vedle *Colberta* hlavními pomocníky královými: *Le Tellier* (záležitosti vnitřní) a *Lionne* (záh. zahraniční). K nim se řadí *Louvois*, syn *Le Tellierův* (výtečný organisator válečnictví), *Vauban* (práce fortifikační), vojevodcové: *Condé* *†* 1685, *Turenne* *†* 1675, *Luxembourg* *†* 1695, *Catinat*, *Berwick*, *Vendôme* a *Villars*, admirálové: *Tourville* a *Du Quesne*. Lesk dvoru zvyšován podporováním umění a věd: *Corneille* *†* 1684, *Racine* *†* 1699, *Molière* *†* 1673, *Lafontaine* *†* 1695, *Boileau* *†* 1711, *Fénelon* *†* 1715, *Bossuet* *†* 1704, *Mézeray* *†* 1683, *Bayle* *†* 1706. V malířství *Poussin* a *Lorrain*. Stavatelství: zámek *versailleský*, kamž přeloženo sídlo královo, vystavěn nákladem 90 mill. liv., rozšíření *Louvru* a *Tuilérií*, *Trianon* atd. Sloh barokový. Ve vědách zvláště činna byla *akademie francouzská*, *Richelieuem* 1635 založená; protektorem jejím byl sám Ludvík XIV., jenž mimo to zřídil akademii pro vědy přírodní, pak akademii pro malířství a hudbu.

Ludvíkem XIV. učiněna Francie prvním velestátem evropským, jenž napodobován v politice, mravech, umění, vědách a průmyslu po celé Evropě.

Stinné stránky vlády Ludvíka XIV.:

1. Despotická vláda Ludvíka XIV. učinila konec posledním zbytkům samosprávy, základu to politické svobody. 2. Šlechta pozbavena byvší politické váhy, zmalátněla, přestala starati se o zájmy vyšší a hověla jen nízkým choutkám v přepychu a rozkoši, i stala se předmětem nenávisť pracujících tříd a terčem spisovatelů revolučních. 3. Do správy státní vrátily se staré zlořády: a) šlechtictví, úřady a hodnosti prodávány, b) zemědělství zanedbáváno, c) obchod tísněn pronajímáním daní, cel a monopolů, d) průmysl omežován řády cechovními (mistry mohli se státi jen synové mistrů), e) lid obecný neměl právní ochrany (*lettres de cachet*). 4. Panství na moři přešlo do rukou Angličanův a Holanďanův (sr. 332); úpadek obchodu námořního a osad zámořských. 5. Náboženská nesnášlivost králova (1685 zrušen edikt nantesský) způsobila: a) Vystěhování

50.000 rodin kalvinských — smutné následky pro průmysl zvl. jižní Francie. b) Válku náboženskou 1702—1704 („Camisardi“ v Cevennách), již padlo přes 100.000 lidí za obět. 6. Nemravný život při dvoře Ludvíkově (kubénárství) působil zhoubně na mravnost veřejnou. 7. Špatný stav financí (dluh státní 3000 mil. liv.) zaviněn marnotratností královnou, nákladem na velkolepé stavby a dlouholetými válkami.

1715—1774 Ludvík XV., 5letý (sr. 306).

1715—1723 Vládu poručnickou vedl zpustlý *Filip, vév. orléanský*. Milcem jeho abbé (později kardinál) *Dubois*, povahou od vévody nehrubě rozdílný. Financím hleděl pomoci násilným způsobem (část státního dluhu prohlášena neplatnou a na ostatek vydány úpisy pochybné ceny, mince ražena lehčí atp.), ale získaných tak prostředků neobracel k dobru státu. Posléze zřízena k návrhu skotského dobrodruha *Lawa* cedulová banka, jejíž poukázky přijímány u státních pokladen na místo peněz. S bankou byla spojena akciová společnost (západoindická čili mississippská), do jejichž rukou dostal se téměř veškerý obchod francouzský. Akcie nabyly záhy ceny čtyřnásobné, ale brzo pozbyly ceny úplně (1720). Mnoho tisíc rodin ochuzeno tak podvodem, vládou samou podporovaným. Francie účastní se „*spolku čtyř mocností*“ proti Španělsku (viz tamže). Po smrti vévody Orléanského ujal se Ludvík XV. vlády. *Vévoda Bourbonský* prvním ministrem. Mladý král zasnouben *Marii Leszczyňské*, dceři vypuzeného krále polského Stanislava. Od r.

1726—1743 řízení státu v rukou vychovatele králova kardinála *Fleuryho*, jenž mírnou politikou a zvelebováním zemědělství, průmyslu a námořnictví hleděl napravit finance státní.

1733—1738 Válka o nástupnictví polské: Lothrinsko dostalo se Stanislavu Leszczyňskému na čas jeho života a po jeho smrti (1766) připadlo Francii.

1740—1748 Válka o dědictví rakouské (viz čl. násl.).

Po smrti kardinála *Fleuryho* hanebné hospodaření milostnic králových (*markýza Pompadourová* 1745 až 1764).

1756—1763 Válka sedmiletá vedena neslavně: Za války námořní moc francouzská zničena, a v míru *pařížském* ztracena velká část osad zámořských (viz dějiny anglické).

1764 Řád jezuitský ve Francii zrušen (působením parlamentů a nátlakem markýzy *Pompadourové* a ministra *Choiseula*).

1768 *Korsika* postoupena Francii od Janovanův za náhradu peněžní.

Na konci panování upadl Ludvík XV. v osidla sprostě nevěstky *Jeanne Vaubernier* (hraběnky *Du Barry*): zemřel národem proklínán.

Hluboký úpadek státu francouzského vzbudil záhy odpor, jenž zračil se hl. v působení filosoficko-politických spisovatelů francouzských 18. stol., kteří z počátku stíhali pohrdáním a posměchem přemohlé stránky veřejného života, pak obraceli se proti náboženství a posléz proti tehdejšímu státnímu zřízení vůbec: *Montesquieu* († 1755) tepal ostrou satirou nedostatky v životě státním i společenském. Ve spise „O duchu zákonův“ obracel pozornost k anglickému zřízení státnímu a k republikánským formám starého věku. Rázněji ještě vedl si *Rousseau* († 1778). Ve spise „*Émile*“ doporučuje vychování dítek cestou přirozenou a ve „*Smlouvě společenské*“ pronáší náhled, že monarchie povstala na základě smlouvy mezi vládařem a lidem, proto může býti i odstraněna, když vladař podmínek nedodrží. Hospodářskému úpadku hleděl odpomoci dvorní lékař *Quesnay* (1774) *soustavou fyziokratickou* (jediné páda má býti základem výměru daní, ale musejí býti odstraněny překážky jejího rozvoje; svoboda obchodu a řemesel, zrušení monopolů a cechů; osvobození šlechty i duchovenstva od daní mělo přestati, přístup k úřadům všem, kdož způsobili). Boj proti náboženství a církvi přenesen z Anglie, kde *Locke* († 1704) a hr. *Shaftesbury* († 1713) znali se jedině k nejvyšší bytosti (deismus). Ve Francii *Voltaire* († 1778) v čele protivníků církve, z nichž mnozí zabředli v materialismus a atheismus: *Helvetius* († 1771), *Holbach* († 1789). Stejným směrem působili *encyklopaedisté*, chtějíce všechno vědění lidské upravit dle ducha nové filosofie: *Diderot* († 1784), *D'Alembert* († 1783).

1774—1792 Ludvík XVI.

ujal se vlády s nejlepšími zámysly pro blaho obecné (*le Désiré*): mravný, sporný a útlacitý, avšak málo prozíravý a energický. Po boku stála mu věrně duchaplná *Marie Antoinette*, dc. císa. Marie Theresie, u lidu pro svůj rakouský původ nenáviděná. Přední snahou královnou náprava financí: radikální opravy *Turgotovy* (1774—76) vzbudily odpor parlamentův a všech stavů privilegiovaných, od nichž též zaslepený lid pobouřen. Slabý král neodolal nátlaku a Turgota propustil. Nástupcem jeho *Necker* (1777 až 81, pocházel ze Ženevy z měšťanského rodu): spornost, uveřejnění finančního stavu (*compte rendu*) a svéráznost učinily jej u strany dvorské nenáviděným. Následoval lehkovážný *Calonne*, jenž posléz 1787 k radě hraběte *Mirabeau* hledal spásy ve *shromáždění notabltův* (výboru vyšších stavů), nesvolaných od r. 1626. Tito podpory odeřeli. Mezitím účastní se Francie *americké války za svobodu* (viz děj. angl.), kterou ideje o suverenitě národu došly nové podpory (*Lafayette*). Hanebnou intrikou dvorskou (Pověst o nákrčníku. Hraběnka *Lamotte*. Kardinál *Rohan*. Hr. *Cagliostro*.) roznícen lid proti *Marii Antonii* (1785). Nový finanční ministr *Brienne*, arcib. toulouský (1787—88) dostal se při vypisování nových daní ve spor s parlamentem: lid se bouří a žádá za svolání

generálního sněmu stavovského (sr. 307). *Brienne* propuštěn a na jeho místo opětně povolán oblibený u lidu *Necker*. Tento radí králi, aby svolal generální sněm stavovský — 5. kv. 1789 (viz děj. nov. III.).

2. Německo a Rakousko.

(Sr. 303.)

1657—1705 Leopold I. (sr. 285).

Při volbě císaře usiloval *Ludvík XIV.* o zvolení nejprv kurfirsta bavorského, pak falckr. Neuburského a konečně domáhal se koruny císařské sám. Kurfirstové protestantští rozhodli se pro Leopolda. Hned od počátku ohrožen cis. Leopold od západu Francouzi (sr. 330) a na východě Turky a bouřemi uherskými. V zemích rakouských žalostný stav hmotného blahobytu následkem války třicetileté, hl. v zemích koruny České. Země Starorakouské sjednoceny pod žezlem Leopoldovým (sr. 285). V Německu klesala jednota říše vždy hlouběji: stavové říšští užívali svrchovanosti v míře téměř neobmezené, a mnozí z nich stáli v žoldu krále francouzského (1659 založen *řínský spolek* západoněmeckých knížat pod protektorem Ludvíka XIV.!) Na místo říšských sněmů nastoupil od r. 1663 ustavičný říšský sněm se sídlem v *Řezně*, ve kterém zasedali jen zástupcové říšských stavů. R. 1692 povýšeno *vév. Hannoverské na kurfirstství** (deváté). R. 1697 kurfirst saský *Fridrich August II.* stal se králem polským. Z knížat říšských nejmocnějším *Fridrich Vilém, velký kurfirst braniborský* (1640—1688): a) Účastnil se války třicetileté (sr. 302), války švédsko-polské (viz tamže), válek s *Ludvíkem XIV.* (sr. 330) a války se Švédy (sr. 331). b) Zřídil velké stálé vojsko. c) Obmezil práva stavů. d) Pečoval o povznesení zemědělství, průmyslu, věd a umění. Syn jeho *Fridrich III.* (1688—1713) nabyl od císaře názvu krále pruského (1709).

1658—1660 Císař účastní se války švédsko-polské na straně polské. Spojencem Švédův *Jiří II. Rákóczy*, *vév. sedmihradský*. Tento od vojska císařského (*Hatzfeld*) a polského (*Lubomírsky*) poražen a zahnán do Volyně, kde z rozkazu sultana napaden od chána tatarského a u *Miedzyboře* na hlavu potřen. Za *vév. sedmihrad.* ustanoven od Turkův *Achatius Barčay*. V boji proti němu *Rákóczy* poražen a † (1660).

1661—1664 První válka turecká.

Vévoda sedmihradský *Achatius Barčay* přinucen od šlechty poděkovati se, a za *vév. zvolen Jan Kemény*, chráněncem císařův. Proti němu dosazen od Turkův za vévodu *Michal Apaffy*. V bitvě u *Mediáše* nad V. Trnavou ssv. od Sibiňé *Kemény* poražen a zabit (1662).

* Welfovské vévodství Brunšvické (sr. 194, 197) děleno bylo několikráte. Po † *vév. Arnošta Vyznavače* (1546) rozdělilo se znova na větev Brunšvickou a na větev Hannoverskou.

1663 Velký vezír *Achmet Kúprili* dobyl Nových Zámek při dolní Nitře, Nitry a Nového Hradu ssv. od Pešti. Hejna Turkův a Tatarův vtrhla do Moravy a hubila zemi až k Brnu a Olomouci. R. 1664 dostalo se císaři pomoci od říše Německé (*Ludvík Badenský*). Bán chorvatský *Mikuláš Zrinský* oblehl Kaniži. *Souches* dobyl Nitry.

1664 Montecucoli porazil Turky na hlavu u sv. Gottharda nad Rábou při hr. štyrsko-uherských.

Mír v Železném Hradě (*Vašvár* při stř. toku Ráby): Turci podrželi Nové Zámky, Nový Hrad a *Varadín*. Císaři dostalo se některých krajů za Tisou dobytých. (*Mik. Zrinský †*).

Neprosperný mír, k němuž odhodlal se císař pro sešlost zemí císařských po válce třicetileté, byl zámlkou některým ctižádostivým ve šlechtě uherské a chorvatské ke vzpouře, kterou chtěli odtrhnouti Uhry od ostatního mocnářství. V čele vzbouřenců palatin *Frant. Vesselényi* (zemřel náhle 1667), nejv. sudí *Frant. Nádasdy*, bán chorvatský *Petr Zrinský*, *Frant. Rákóczy*, syn † *vév. sedm. Jiřího II. Rákóczyho*; později přidružil se k nim magnát chorvatský *Krištof Frangepán* a šlechtic štyrský *Erazim Tattenbach*. Povstání potlačeno a hlavní původcové jeho odpraveni (1671: *Nádasdy*, *Zrinský*, *Frangepán* a *Tattenbach*). *Kašpar Ambringer* plnomocným gubernátorem v Uhrách. Vojenský soud v *Prešově* sůhá účastníky povstání, kteří podporováni jsou od Francie, Turecka, Polska a *Sedmihradska* pokračovali v odboji. Vůdcem jejich hr. *Emerich Tökölyi*. Nebezpečnost vzrostlo, když domácích těchto bouří hleděl Turci užiti k rozšíření panství svého v Uhrách. Mezitím

1672—1679 druhá válka loupežná (sr. 330.)

1683—1699 Druhá válka turecká.

1683 Velký vezír *Kara Mustafa* vytrhl v létě 1683 do Uher a spojiv se u *Oséka* s *Emerichem Tökölyim*, namířil přímo na *Vídeň* (v síle 280.000), jejíž obrana svěřena *Rüdigeru ze Starhemberka* a *Zdeňkovi Kapliřovi ze Sulevic* (posádka 14000). Vojsko císařské zaujalo postavení severně od Dunaje.

14. čc.—12. září. Obležení Vídně od Turkův.

Osmnáctkrát hnali Turci útokem proti zdem městským a čtyřiašestkrát učinili obležení výpady. Mezitím přitáhl ku pomoci *Jan Soběský*, král polský (vešel v březnu s císařem ve spolek proti Turkům), a pomocné sbory z říše Německé. Spojené vojsko (v síle 84.000) přešlo u *Tulna* Dunaj a obsadilo *Lysou Horu*.

1683 Turci před Vídní poraženi na hlavu (*Jan Soběský* 12. září a *Karel Lothvinský*) a zahnáni do Uher, kde

10. října poražení u *Parkáně* naproti *Ostřihomu*, který dobyt. *Jan Soběščí* vrátil se do Polska (vojsko německých knížat učinilo tak již po vítězství před Vídní) a válčil s Turky v Podolí a Multanech. *Kara Mustafa* v Bělehradě Srbském na rozkaz sultánův zardoušen. R.
- 1684 *Benátčané* vešli ve spolek s císařem proti Turkům. Paša budínský poražen u *Vacova*, načež *Pešť* dobyta (*Karel Lothrinský*). *Em. Tökölyi* poražen u *Prešova* v horních Uhrách sev. od Košic.
- 1685 Karel Lothrinský porazil vezíra Ibrahima u *Ostřihoma*. Nové Zámky dobyty.
- 1686 Budín dobyt od *Karla Lothrinského*.
- 1687 V bitvě u *Mohače* (Hárkáně) poražení Turci na hlavu. *Slavonie* opanována. *Michal Apaffy*, vév. sedmihradský, přinucen dáti se pod ochranu císaře. *Tökölyimu* bylo utéci se do Turecka. Sněm v *Prešpurce*: a) Zrušen závěrečný článek zlaté buly krále Ondřeje II. (sr. 220), b) uznána dědičnost trůnu v mužském potomstvu rodu habsburského dle pořádku prvorozenství.
- 1688 Pro onemocnění Karla Lothrinského odevzdáno velitelství *Ludvíkovi Badenskému*. Tento přenesl válku na pádu tureckou v Srbsku, Valachii a Bosně. *Bělehrad Srbský* dobyt.
- 1688—1697 *Třetí válka loupežná* (sr. 331).
- 1689 *Ludvík Badenský* opanoval *Srbsko*. *Häusler* zmocnil se *Malé Valachie* a *Vidína*.
- 1690 Velký vezír *Mustafa Kiuprili* dobyl *Malé Valachie* a v *Sedmihradsku* dosadil za vévodu *Emericha Tökölyiho*. Tento sice vypuzen od *Ludvíka Badenského*, od něhož *Michal II. Apaffy* opět dosazen, ale mezitím *Srbsko* od Turkův opanováno. 80.000 pravoslavných Srbů opustilo vlast, vedeno jsouc patriarchou peckým *Arseniem Crnojevičem*, a usadilo se ve *Srémě* a *Báčce*. (Privilegiem císa. Leop. 1691 zaručena jim rozsáhlá samospráva ve věcech církevních i světských, v jejímž čele měl státi svobodně volený patriarcha a vojvoda). *Bělehrad Srbský* a velká část *Slavonie* od Turkův opanována.
- 1691 Bitva u *Slaného Kamene* na pr. bř. Dunaje na prot. ústí Tisy, v níž *Ludvík Badenský* porazil *Turky na hlavu* (*Mustafa Kiuprili* padl): Turci pozbyli vybojův svých v *Banátě* a *Slavonii*.
- 1692 *Varadín* opanován. R.
- 1693 odvolán *Ludvík Badenský* na bojiště *rýnské* (sr. 332), a z toho pošlo, že

- 1698—1697 vítězné pokroky vojska císařského pro neschopnost vojevůdcův (*Fridrich August Saský*) zastaveny. V *Sedmihradsku* *Michal II. Apaffy* pro pikle proti císaři strojeně se-sazen, a země bezprostředně připojena k *Uhrám* (1696). Od Turkův opanován *Banát*. R. 1697 postaven v čelo vojska císařského mladistvý (34letý) *Eugen Savojský*.*)
- 1697 Bitva u *Zenty* na pr. bř. Tisy j. od ústí *Maruše*: sultan *Mustafa* poražen na hlavu od *Eugena Savojského*, jenž vtrhl po té do *Bosny* a opanoval značnou část země (*Sarajevo* dobyt). Mír v *Ryswiku* mezi císařem a *Francouzi* ujednaný (sr. 332) pobídkou sultanovi k vyjednávání.
- 1699 Mír v *Karlovicích* na pr. břehu *Dunaje* z. od ústí Tisy: Turci 1. přinuceni odříci se *Uher* a *Sedmihradska* vyjma *banát Temešský*, 2. zanechali *Benátčanům Moreu* a *Rusům Azov*, 3. postoupili *Polsku* celého *Podolí* a části *Ukrajiny*.

1701—1714 Válka o dědictví španělské.

Příčina: Španělská větev domu habsburského chýlíla se ke konci chorým a bezdětným kr. *Karlem II.* (sr. 312). Dle smlouvy dědičné, učiněné za císa. *Matyáše* (1617), měla po vymření mužského potomstva jedné větve nastoupiti v dědictví větve druhá. Poněvadž smlouva tato byla v odporu se zákony některých zemí španělských i rakouských, provdávány jednak dcery královské nejobyčejněji za členy obou panovnických rodů, jednak provdány-li byly jinam, bylo jim odříci se před svatbou všech práv k nástupnictví po sebe i své potomstvo. Tak učinila i *Marie Theresie* (sr. 330), ale *Ludvík XIV.* prohlásil brzo potom odřeknutí její za neplatné, poněvadž 1. přičilo se španělským zákonům o posloupnosti, které uznávaly přednost dcer posledního panovníka před ostatními příbuznými, a 2. věno úplně vyplaceno nebylo. R. 1668 dohodl se císař *Leopold s Ludvíkem XIV.* o dědictví tajnou smlouvou, dle níž *Francii* mělo dostati se *Belgie* a *král. Neapolského i Sicilského*. Neprátelství mezi císařem a *Ludvíkem* vypuklé uvedlo dílčí smlouvu v nivec. R. 1679 uznány od *Anglie* a *Holandska* nároky domu rakouského na dědictví španělské, vyminěno však, aby uvázal se v dědictví druhorozený syn císařův *Karel*, aby tak obojí panství, rakouské a španělské, nebylo spojeno v jedné rukou. Po míru *ryswijském* pohnut *Vilém Oraňský* (*Anglie* a *Holandsko*) *Ludvíkem XIV.* k nové smlouvě, která se mu zdála býti ještě výhodnější pro rovnováhu evropskou. Dle ní hlavním dědicem měl býti *Josef Ferdinand Bavorský* (sr. 285), arcikn. *Karlovi* mělo dostati se *Milánska*, *Filipovi z Anjou* království *Neapol-*

*) Otec jeho pocházel z pobočné větve domu savojského a byl ve službách *Ludvíka XIV.*; matka jeho byla netí *Mazari-novou*. E. jsa tělem slab ustanoven byl k stavu duchovnímu, ale oblibiv si vojenství, žádal o místo ve vojště francouzském. Byv odmítnut, vstoupil do vojska císařského, právě když Turci obléhali *Vídeň* (1683).

ského a Sicilského. Rozdělení říše Španělské hleděl předejiti Karel II., ustanoviv Josefa Ferdinanda za jediného dědice veškeré říše Španělské, ale *Josef Ferdinand* † již r. 1699, načež Ludvík XIV. pohnul krále Karla II., nemocí těžkou sklíčeného, k sepsání druhého poslední vůle (1700 2. října), kterou jmenoval *Filipa z Anjou* jediným dědicem svým v celé říši Španělské s výhradou, podle níž nemělo býti Španělsko nikdy spojeno s Francií. (Rádce královny získal Ludvík XIV. pro záměr svůj jednak tím, že prozradil jim novou díleč smlouvu, ujednanou s Anglií a Holandskem, jednak že účinkoval na ně sliby, dary i vyhružkami). Po smrti Karla II. (1. list. 1700) nastoupila v Madridě poručnická vláda ve jménu *Filipa z Anjou*. To příčinou války. Na straně Ludvíka XIV. *Max Emanuel Bavorský*, bratr jeho *kurf. Kolínský*, *Viktor Amadeus Savojský* a *Karel Mantovský*. Na straně císařově *Holandsko* a *Anglie* [Anglie byla těžce uražena Ludvíkem XIV., když tento po † vypuzeného krále *Jakuba II.* syna jeho *Jakuba* dal ve Francii slavně vyhlásiti za krále], *Hannoversko* a *Braniborsko* (toto za korunu královskou, ono za důstojnost kurfürstskou; sr. 336), pak ostatní říše *Německá* (od r. 1702) a *Portugalsko* (od r. 1703).

1701 Princ Eugen Savojský smělym přechodem přes Alpy (průsmyky od Francouzův obsazeny) vnikl do Italie, kde u *Carpi* nad d. Adíží *Catinat*, a u *Chiari* vsv. od *Milána* *Villeroi* od něho poraženi. Vévodství *Mantovské* v moci císařově až na *Mantuu*, která obležena.

1702 Vojsko říšské (*Ludvík Badenský*) a anglické (vévoda *Marlborough*) opanovalo *kurf. Kolínské*. Vpád do Francouz sice zmařen, ale též spojení vojska francouzského s bavorským překaženo. (*Ludvík Badenský* zvítězil nad *Villarsem* u *Friedlingenu* na j. *Badenska* ssv. od *Basileje*.) V Itálii čelil hrdinně princ Eugen převaze vojska francouzského (*vév. Vendôme*).

1703 Útok na Bavorsko zmařen: hr. *Štik* poražen od *kurf. bavorského* u *Schärdinga* v. H. Rakousích nad d. *Innem*. *Villars* po dobytí *Kehla* v *Badensku* naproti *Strassburku* spojil se s *Bavory*, od nichž pak podniknut útok na *Tyrolsko*, kde *Innsbruck* opanován. Povstáním lidu selského, domu rakouskému věrně oddaného, přinuceni *Bavoři* zemi opustiti (*Martin Sterzinger* v údolí h. *Innu*). *Viktor Amadeus Savojský* přestoupil ke spolku s císařem. Povstání šlechty uherské, podporované Francií a vedené *Františkem Rákóczym*, od něhož *Horejší Uhry* a část *Sedmíhradska* opanovány.

1704 *Bavoři* poraženi u *Schellenberka* v. od *Donauwörtha* od *Marlborougha*, s nímž spojil se pak princ Eugen a porazil na hlavu vojsko francouzsko-bavorské u *Höchstäda* na l. bř. *Dunaje* jz. od *Donauwörthu*: *kurf. Max Emanuel* přinucen ke kapitulaci. *Arcikn. Karel* vypraven do *Španěl*, kde téhož r. dobyli *Angličané* *Gibraltaru*.

1705 Císař *Leopold* zemřel. Nástupcem jeho v *Němcích* a v zemích rakouských prvorozenec

1705—1711 *Josef I.*

1706 *Marlborough* zvítězil u *Ramillies* jv. od *Brusselu*: *Brussel*, *Antwerpy*, *Gent*, *Brügge* a *Ostende* s velkou částí země na záp. opanovány. Nedlouho potom

1706 Princ Eugen zvítězil před *Turinem*, obléhaným od *Francouzův*. Poražené vojsko musilo se dáti na útek přes hranice francouzské. *Milánsko*, *Mantovsko* a pak též *Neapolsko* od vojska císařského opanovány (*Daun*). Ve *Španělsku* poražen *Filip V.* od *arcikn. Karla* před *Barcelonou* a na krátko vytlačen i z *Madrida*, kde *Karel* prohlášen za krále.

1707 Vojsko říšské vypuzeno z pevného ležení u *Stollhofenu* v *Badensku* j. od *Baden-Badenu* (*Markr. Ludvík Badenský* † na poč. ledna) od *maršálka Villarsa*, jenž jal se pak jednati o spolek s králem švédským *Karlem XII.*, tehda právě v *Sasku* meškajícím (viz válku nordickou). K spolku nedošlo na přimluvy *Anglie* a povolností císaře *Josefa*. Útok prince *Eugena* do *Italie* do jižní *Francie*, kde obléhán *Toulon*, ač marně. Ve *Španělsku* zvítězil franc. general *Berwick* u *Almansy* s. od *Cartageny* nad vojskem anglickým, holandským a portugalským; *arcikn. Karlovi* bylo ustoupiti do *Katalonie*.

1708 Princ Eugen a *vév. Marlborough* zvítězili u *Oudenarda* při *Seldě* z. od *Brusselu* nad *marš. Vendôme*: *Gent* a *Brügge* opět opanovány, pevnost *Lille* dobyta. V *Itálii* † *Karel IV.* *Mantovský*, poslední svého rodu. *Mantovsko* uděleno v léno *arcikn. Karlovi*.

1709 Princ Eugen a *vév. Marlborough* zvítězili u *Malplaqueta* na s. *Francie* při hranicích *belgických* v. od *Valenciennes* nad *marš. Villarsem*. *Ludvík XIV.* jedná o mír.

1710 *Arcikn. Karel* po vítězných bitvách u *Almenary* s. od *doln. Ebra* a u *Saragossy* vjel do *Madridu*, ale ke konci roku byl opět vypuzen do *Katalonie* (*Guido ze Starhemberka* poražen od *marš. Vendôma* u *Villaviciôsy* mezi *Madridem* a *Saragossou*). *František Rákóczy* poražen byv u *Vadkerta* ve *stolici Novohradské*, odešel do *Polska* hledat pomoci. Za jeho nepřítomnosti odepřeli mu stoupenci jeho z *návodů Alex. Károlyjého* poslušnosti a vešli s císařem ve

1711 smlouvu *satmárskou* na základě obecného odpuštění a ztrzení privilegií zemských. Císař *Josef I.* †. Nástupcem jeho v *Němcích* a zemích rakouských bratr jeho

1711—1740 *Karel VI.*

V *Anglii* svržena r. 1710 následkem pletich dvorských strana *whigův*, a k vládě dostali se vesměs protivníci vévody

Marlborougha, jehož vliv měl být zlomen rychlým skončením války. (V čele nové vlády lord *Bolingbroke*.) Věc byla nyní snadnější, ježto Karlem VI. měly být spojeny země rakouské a španělské v jedné rukou, což prohlašováno za nebezpečné pro rovnováhu evropskou. Anglie a Francie dohodly se tedy o praeliminar míru, o nějž zahájeno pak jednání v *Utrechtě* (1712).

1712 Princ Eugen postupuje vítězně proti *Villarsovi*, ale opuštěn byv náhle od *vév. Ormonda* (nástupce Marlboroughova), jest u *Denainu* nad *Seldou* při hr. belgických poražen a přinucen zanechat výbojů svých na půdě francouzské. Nesvornost mezi spojenci vedla ke *zvláštním mírům*, uváděným pod jménem

1713 mír utrechtický — mezi Francií a všemi mocnostmi proti ní stojícími, vyjma císaře a říši Německou: 1. Filip V. uznán za krále španělského (a v koloniích). Členové rodiny bourbonské odřekli se navzájem nástupnictví ve Španělsku a ve Francii. 2. Anglie obdržela od Španělska *Gibraltar* a *Minorku* a od Francie *Neufoundland*, *Nové Skotsko* a země při *zál. Hudsonském*. Protestantské nástupnictví v Anglii uznáno. 3. Holandsko obdrželo právo vkládati posádky do pohraničných pevností v Belgii (ochrana proti Francii pro budoucnost) a výhradnou plavbu na řece *Seldě*. 4. Savojsku dostalo se *Sicilie* jakožto království a *Montferratska*. 5. Prusko získalo *Horní Geldry*, *Neufchâtel* a uznání titule královského.

Ve válce mezi císařem a Francií pokračováno. Princ Eugen postaven na Rýně proti *Villarsovi* s mocí nedostatečnou. Proto radil k míru.

1714 Mír v *Rastattě* v s. Badensku mezi Francií a císařem, k němuž pak i říše Německa přistoupila úmluvou v *Badenu* v s. Svýcarsku nad *Limmatem*: 1. Rakousko obdrželo *španělské Nizozemí* (Belgii), ale pod těžkými podmínkami (*smlouva o barrièru*, viz shora), a zůstaveno v držení obsazeného *kr. Neapolského*, *vév. Milánského* a ostrova *Sardinie*. 2. Pro říši Německou zůstal v platnosti mír *ryswijský*. *Kurfirstové bavorský a kolínský* restituováni.

Mezi Rakouskem a Španělskem neujednán žádný mír, neboť císař nechtěl uznati Bourbonů ve Španělsku, a Španělsko opět nechtělo svoliti k odtržení svých vedlejších zemí evropských.

1716—1718 Válka s Turky.

Turci odňali Benátčanům *Moreu* (1715). Tito žádali císaře o pomoc k hájení míru karlovičského (sr. 339).

1716 Princ Eugen porazil Turky před *Petrovaradinem* a před *Temešvárem*. *Temešvár* se vzdal. Vpád do *Valachie* a *Multanska*.

1717 *Bělehrad Srbský* obležen (v městě posádka 30.000 Turků s 500 děly a hojnými zásobami). K vybarvení jeho přitáhl veliký vezír *Chalil paša* se 150.000 Turkův a 70.000 Tatarův.

16. srp. Princ Eugen porazil Turky na hlavu před *Bělehradem*. Tento vzdal se pak po dvou dnech. Porta jedná o mír.

1718 Mír v *Požarevcí* v Srbsku v. od ústí *Moravy* do *Dunaje*:

1. Turci postoupili císaři *Temešský banát* (poslední to zbytek panství tureckého v Uhrách), *Malou Valachii*, větší část *Srbska* a *bosenský břeh Sávy až k Uně*. 2. Benátčané vzdali se *Moree*, ale podrželi výboje svoje v *Albanii* a *Dalmatii*.

Za války turecké učiněn útok na císařské země v Itálii od *Filipa V. Španělského* (původcem války kardinál *Julius Alberoni*, milostník královny *Alžběty*, druhé manželky Filipovy z rodu *Farnese*, panujícího v *Parmě* a *Piacenze*). S ním ve spojení *Viktor Amadeus Savojský*, jemuž slíbeno *Milánsko* výměnou za *Sicilii*. Vladař francouzský *vévoda Orléanský*, zneprátelený s kr. Filipem V., jenž chtěl býtí vladařem francouzským, by mohl snáze zmocnití se trůnu francouzského, kdyby mladý *Ludvík XV.* zemřel, zjednal

1718 spolek čtyř mocností (*L'alliance quadruple*) mezi Francií, Anglickem, Holandskem a císařem k hájení míru utrechtického. Angličané zničili loďstvo španělské v bitvě u *předhoří Passarského* v jv. cípu *Sicilie* (1718), cis. velitel *Mercy* dobyl *Messiny* (1719) a maršálek *Berwick* vtrhl přes *Pyreneae* do Španěl (1720). To přimělo *Filipa V.* ku přijetí smlouvy čtyřspolkové (1720 v *Haagu*), dle které dostalo se císaři *Sicilie* výměnou za *Sardinii*, kterou obdržel *vévoda savojský*, zvaný odtud *králem sardinským*. O ostatní podmínky odloženo jednání k sjezdu příštím (kardinál *Alberoni* musil opustiti Španělsko již před smlouvou. † 1752 v *Rímě*).

Po míru v *Požarevcí* a smlouvě v *Haagu* Rakousko nabýlo největšího rozsahu.

1713—1724 Pragmatická sankce.

Karel VI. byl jediným žijícím mužským potomkem domu *habsburského*. V případě, že by nezůstavl mužského dědice, byla jednota zemí rakouských ohrožena, neboť nebylo v nich stejného řádu v nástupnictví na trůně: v zemích uherských dědičnost pouze v pokolení mužském (sr. 338), v zemích českých dědičnost sice po přelici, ale nastupování ženských dle prvorozenství nebylo posud zákonem, země starorakouské byla léna jednak mužská (*Korutany*, *Kraňsko*), jednak ženská (*Tyroly*), jednak dědičnost v nich pochybná (*Rakousy* a *Styrsko*, sr. 198). R. 1713 prohlásil císař *Karel VI.* ve shromáždění všech svých tajných rad: 1. Nerozdílnost

všech dědičných zemí rakouských. 2. Dokud budou mužští potomci z rodu habsburského, mají tito dle prvorozenství nastupovati. 3. Kdyby potomkův mužských nebylo, měly nastoupiti nejprve dcery jeho dle pořadu prvorozenství, po nich teprve dcery císaře Josefa a další ženské příbuzenstvo. Ustanovení toto, zvané **pragmatickou sankcí** (nazývala se tak, poněvadž byly v ní dřívější zákony o nástupnictví pragmaticky sestaveny a znova potvrzeny), bylo v roce 1720—1724 schváleno od sněmův jednotlivých království a zemí a stalo se pro ně zákonem. Pragmatickou sankcí uznaly provdané dcery Josefov zvláštními reversy, jež potvrdili i jejich manželé. Cís. Karel VI. snažil se však o uznání pragmatické sankce i u jednotlivých mocností podnikaje oběti, které při nedostatku všeho smyslu pro právo — za příkladem Ludvíka XIV. — byly marny. *Princ Eugen* byl by měl raději mocnou armádu a dostatek peněžitých prostředků, aby mohl odolati každému útoku proti pragmatické sankci.

1733—1738 Válka o nástupnictví polské.

Po † krále polského *Augusta II.* r. 1733 zvolen za krále působením *Francie* od jedné strany šlechty *Stanislav Leszczyński* (sr. válku nordickou), *Rakousko* a *Rusko* podporovalo volbu syna zemřelého krále. *Stanislav Leszczyński* pomocným vojskem ruským ze země vyhnán, a nyní *Fridrich August III.* zvolen za krále. Z toho válka, která v podstatě byla jen pokračováním války o dědictví španělské. Na straně francouzské *Španěle, kurfirstové bavorský, falcký a kolínský, pak král sardinský*. Císaři stáli po boku *Rusové* a část říše Německé. Zjistná Anglie a Holandsko nabízely pouze prostřednictví.

1733 Vévodství Milánské dobyto od marš. *Villarsa*. *Belle-Isle* obsadil Lothringo, a jiné vojsko francouzské vtrhlo přes Rýn, kde hrdinně čelil staříčký *Princ Eugen* v čele chatrného vojska říšského.

1734 *Vév. Broglie*, nástupce † *Villarsa*, porazil vojsko císařské u *Parmy* a *Guastally*. Vojsko španělské pod *vév. Montemarem* opanovalo Neapolsko a

1735 Sicílii, načež vtrhlo do horní Italie a oblehlo *Mantuu*. V Němcích sesílen *princ Eugen* pomocným vojskem pohnulo Francii k bezprostřednímu jednání o mír, jež vedlo nejprv k praeliminaru r. 1735, na jehož základě smluven

1738 mír vídeňský:

1. *Stanislav Leszczyński* vzdal se nárokův na trůn polský ve prospěch *Augusta III.*, začež obdržel vévodství Lothringo, které po jeho smrti mělo připadnouti Francii († 1766). 2. *Vévoda Lothringinský František Štěpán*, jenž r. 1736 zasnouben *Maríi Theresii*, odškozen Toskánskem, kde 1737 vymřel rod *Mediceův*. 3. *Rakousko* postoupilo Neapolsko a Sicílii španělskému infantu donu

Carlosovi jakožto sekundogenituru, začež obdrželo *Parmu* a *Piacenzu*, které don *Carlos* zdědil 1731 po smrti posledního *Farnesa* (sr. 343). *Savojsko* obdrželo *Novaru* a *Tortonu* z vévodství *Milánského*. Všichni účastníci míru uznali pragmatickou sankci.

1737—1739 Válka s Turky.

Loupežení Tatarů Krymských, stojících pod ochranou *Porty*, zavdalo Rusku příčinu k válce s Turky. Rakousko dle smlouvy z r. 1726 bylo povinno Rusku pomoci. Vůdcovství nad vojskem císařským v rukou neschopných vojevůdcův (*princ Eugen* † 1736).

1737 Rakouská část Bosny, Malá Valachie a část Srbska od Turkův opanovány. (*Seckendorf* a *princ z Hildburghausenu*). R.

1738 překazil sice hr. *Königseck* vpád Turků do banátu, ale opanování Srbska dokonáno (až na Bělehrad). Nástupce *Königseckův*

1739 *Frant. Wallis* poražen od Turkův u *Grocky* nedaleko Bělehradu. Bělehrad od Turkův obležen. Mezitím vítězné pokroky Rusův na Krymu a v Bessarabii. *Porta* vyjednává prostřednictvím *Francie* o mír. Mezi vyjednávaním k naléhání prostředníka francouzského vydal splnomocněnec císařův hr. *Neipperg* přes odpor *Wallisův* Bělehrad Turkům, čímž mír v Bělehradě urychlen: země mírem v *Požarevcu* nabyté až na *Temešský banát* od císaře Turkům opět vráceny. *Sáva* a *Dunaj* až ke *Ršavě* hranicí oproti říši Turecké.

1740—1780 Marie Theresie,

královna česká a uherská, arcivévodkyně rakouská. Spoluvladařem manžel její *František Štěpán Lothringinský*, velkovévoda toskánský a od 1745 císař německý. Hned při nastoupení *M. T.* vytasil se s nároky na dědictví rakouské kurfirst bavorský *Karel Albert*. Opíral se o poslední vůli kr. *Ferdinanda I.*, kterou tento dceři své *Anně*, provdané za *vév. bavor. Albrechta V.*, vyhradil dědictví po synech svých a jejich potomcích manželských, a nikoli, jak *Karel Albert* tvrdil, po potomcích mužských. Stejně doby podnikl útok na dědičné země rakouské král pruský *Fridrich II.**) a začal tím boj, zvaný

*) V Prusku po † nádhery milovného *Fridricha I.* (sr. 336), jenž po sobě zanechal ohromné dluhy, nastoupil syn jeho *Fridrich Vilém I.* (1713—1740): 1. *Spořivostí* (vedenou až do krajnosti) a dobrou správou země finance státní napraveny. 2. *Zřízeno* silné vojsko (*Leopold Dessavský*). 3. *Ríše* zvětšena mírem utrechtským a ve válce nordické (viz tamže). — Synem jeho *Fridrich II.* (1740—1786), „muž skvělých vlastností ducha, ale prázdný všech zásad práva a poctivosti“.

1740—1748 Válka o dědictví rakouské.

1740—1742 První válka slezská.

Fridrich II. zdvihl plané nároky na *kn. Krnovské* a na *kn. Lehnické, Břežské a Olavské*: Jan Jiří Krnovský z rodu hohenzollernského pozbaven byl země od cis. Ferdinanda II. jakožto man koruny české pro spolek s *Fridrichem*, zimním králem českým, a dědičná smlouva mezi rodem braniborským a knížaty lehnickými byla neplatnou, čelíc proti právům koruny české jakožto vrchní lenní moci nad Slezskem. O obojích nárocích stalo se narovnáni za cis. Leopolda I. 1686, dle něhož spokojil se kurf. *Fridrich Vilém* jistou náhradou za downělá svá práva. Právním svým dedukcím nepřikládal *Fridrich II.* velké váhy: žádal na *Marie Theresii* Slezska a sliboval jí pomoc proti jiným nepřátelům. Když mu to odepřela, vtrhl v pros.

1740 do *Slezska* a zmocnil se za krátko celé země, která byla téměř beze vší obrany.

1741 Vojsko rakouské pod *Neippergem* poraženo u *Molvie* z. od *Břehu* nad *Odrou*.

Květen Tajná smlouva v *Nymfenburce* sz. od *Mnichova* o rozdělení *Rakouska*. O dědictví hlásili se: *Ludvík Francouzský, Filip Španělský*, kurfirstové *bavorský, kolínský a falcký, August III.*, král polský a kurf. saský, *Karel Neapolský a Karel Em. Sardinský*. K nim přistoupil též *Fridrich II.*

Marie Theresie marně se domáhala činné pomoci *Anglie*, která obávala se útoku *Pruska* na *Hannoversko* (sr. 319). Sněm v *Prešpurce*: stavové uherští svolili k postavení 20.000 vojska a k nařízení veřejné hotovosti. (*M. T.* osobně na sněm se synem svým *Josefem*, dítětem pátým. 11. září).

Září Vojsko francouzsko-bavorské opanovalo *Hořejší Rakousy*, vtrhlo do *Čech* a oblehlo *Prahu*, kamž i *Sasové* se dostavili. *Praha* dobyta (list.). *Karel Albert* dav se prohlásiti za krále českého, odešel do *Frankfurta*, kde zvolen koncem ledna 1742 za císaře jako

1742—1745 Karel VII.

1742 Stejně doby zmocnil se *Khevenhüller* *Hořejších Rakous* a vtrhnuv do *Bavor*, dobyl *Mnichova* (únor). Zatím *Fridrich II.* zrušiv příměří v *Malém Schnellendorfu* mezi *Nisou* a *Opolím* r. 1741 ujednané, zmocnil se *Kladska* a nejjv. části *Moravy* (*Olomouc, Jihlava, Znojmo*). Proti němu vypravený

Květ. vév. *Karel Lothrinský* poražen u *Chotusic* s. od *Čáslavě*.

K pobádání *Anglie* odhodlala se *Marie Th.* k míru, by zbavila se aspoň nepřítelů nejnebezpečnějšího.

1742 Mír ve Vratislavi,

kterým odřekla se *Marie Theresie* ve prospěch *Pruska hr. Kladského* a nejjv. části *Slezska*: *Rakousku* zůstalo z 19 slezských knížectví pouze *Těšínské*, pak část knížectví *Opavsko-Krnovského* a *Nisského* (= nynější rak. *Slezsko*). K míru přistoupil také *August III.*, král polský a kurf. saský. *Anglie* na straně *Marie Th.*, k níž se přidružil i *Karel Em. Savojský*. *Neapolsko* loďstvem anglickým přinuceno k neutralitě. Ke konci roku bylo marš. *Belleišlovi* opustiti *Prahu* s velkými ztrátami (pronásledován knížetem *Lobkovicem*), načež *Marie Th.* roku následujícího korunována na královnu českou (květen), krátce po

1743 vítězství u *Simbachu* v *Bavorsku* na *Innem* pod ústím *Salice*: Vojsko francouzské pod vév. *Brogliem* poraženo hl. zásluhou *hr. Khevenhüllera*. V kapitulaci *niederschönfeldenské* při ústí *Lechu* *Bavory* po čas války odevzdány pod správu rakouskou. V týž den (27. čv.)

v bitvě u *Dettingenu* v *Bavorsku* nad dolním *Mohanem* pod *Aschaffenburgem* poražen marš. *Noailles* od *Angličanův* (*Jiří II.*).

V *Italii* zvítězil nad *Španěly* *hr. Traun* v bitvě u *Campo santo* nad *Panarem*, pobočkou *doln. Pádu* z pr. bř.

1744 Vojsko rakouské pod *hr. Traunem* (přiručí *Karla Lothr.* po *† Khevenhüllera*) vtrhlo do *Elsaska* a *Lothrinska*, kdežto v *Nizozemsku* šťastně válčil proti *Angličanům* maršálek *Mauric*, hrabě saský, levoboký syn *Augusta II. Polského*.

Vítězné pokroky vojska rakouského proti *Francouzům* a *Bavorům* naplnily *Fridricha II.* obavami, aby po přemožení někdejších spojenců svých nezůstal osamocen a nebylo mu odňato *Slezsko* nespravedlivě nabyté. A tak započal znova nepřátelství.

1744—1745 Druhá válka slezská.

1744 *Fridrich II.* vtrhl *Saskem* a *Slezskem* do *Čech*, dobyl *Prahu* a opanoval nejjv. část země. *Karel Lothrinský* a *Traun* přešli zpátky přes *Rýn* a spěchali do *Čech*. *Fridrich II.* přinucen opustiti *Čechy* (s vojskem rakouským spojilo se i vojsko saské). Zatím *Bavory* od *Francouzův* opanovány, a *Karel VII.* vrátil se opět do své země, ale zemřel brzo potom (1745); syn jeho *Maximilian Josef* po nešťastné bitvě u *Pfaffenhofena* mezi *Mnichovem* a *Ingolstadtem* učinil

1745 mír ve *Füssenu* v *Bavorsku* nad *Lechem* při hran. *tyrolských*:

Rakousko vydalo *Bavory*, načež *Max. Josef* odřekl se všelikých nároků na dědictví rakouské a slibil dáti hlas svůj *Františkovi Štěpánovi* při volbě jeho za císaře.

- 1745 *Maršálek Saský* porazil Angličany u *Fontenoy* na j. květ. Belgie jv. od *Tournay* a dobyl značné části rak. Nizozemi. Nedlouho potom
- červen v bitvě u *Hohenfriedberka* ve Slezsku jv. od *Lehnice* a
- září v bitvě u *Zárova* jz. od *Trutnova* poražen *Karel Lothrinský* od *Fridricha II.*, načež tento vtrhl do Sas, kde zvítězil u *Hennersdorfa* s. od *Žitavy* a u *Kesselsdorfa* z. od *Dráždan* a opanoval větší část země. Mezitím
- 1745—1765 *František I.*, manžel *Marie Theresie*, zvolen za císaře všemi hlasy, vyjma hlas *Fridricha II.*
- 1745—1806 Císařové z domu *habsbursko-lothrinského* (sr. 353).
- 1745 *Mír v Drážďanech* (v pros.)

mezi Pruskem a Rakouskem na základě míru *vratislavského*. *František I.* uznán kr. *Fridrichem* za císaře. Sasko vráceno *Augustu III.* za náhradu válečnou.

S Francouzi a Španěly válčeno dále: Nebyla to již vlastně válka o dědictví rakouské, nýbrž spíše nové pokračování ve válce o dědictví španělské (sr. 342). V Itálii válčilo Rakousko r. 1745 sice nešťastně (král sardinský poražen u *Bassignany* nedaleko *Alessandrie* od Francouzův a Španělův, kteří pak opanovali *Parmu*, *Piacenzu* a *Milánsko*), ale r. 1746 kn. *Václav z Lichtenšteina* zvítězil u *Piacenzy*, dobyl *Parmsku* a *Milánska* a ve spojení s kr. sardinským zvítězil u *Rotofredda* z. od *Piacenzy* nad *Pádem*. Po *† Filipa V.* vojsko španělské z Itálie odvoláno. Válka vedena v okolí *Janova* (1747). V Belgii poražen u *Rocoux* s. od *Lutychu* r. 1746 *Karel Lothrinský*, velitel vojska spojeneckého, a zatlačen do *Lucemburska* a *Limburska*. (Angličané hlavní vojsko obrátili do *Skotska* k přemožení odboje, zosnovaného ku prospěchu *Karla Eduarda Stuarta*). R. 1747 poražen *vév. Cumberlandský* po návratu svém ze *Skotska* od *maršálka Saského* u *Laffelda* jz. od *Maastrichtu*. Anglie vyjednává a *mír bez ohledu na Marii Theresii* a pomocné vojsko ruské (35.000), které bylo právě na cestě k *Rýnu*.

1748 *Mír v Cáchách*:

1. Rakousko postoupilo *knížectví Parmské a Piacenzské*, pak *hr. Guastallské* španělskému infantu *donu Filipovi* (*Tertiogenitura* španělských *Bourbonů* v Itálii; sr. 345 a rodokm. č. 29.)
2. *Mír drážďanský*, *pragmatická sankce* a *nástupnictví* domu *hannoverského* na *trůně anglickém* uznány od *válčících mocn.*

1756—1763 *Válka sedmiletá.*

Příčina: R. 1755 došlo k válce mezi *Francií* a *Anglií* sporem o hranice v osadách *severoamerických*. Anglie k obraně

Hannoverska vyjednávala s *Rakouskem* o spolek, který však zamítnut pro zjištění *Angličanův* v dobách předešlých (sr. 342, 344, 348). To vedlo ke spolku mezi *Anglií* a *Pruskem* (1756) a tím i ke spolku mezi *Francií* a *Rakouskem* (kníže *Antonín Václav Kaunic* říditelem politiky rakouské). Koncem srpna

1756 vtrhl *Fridrich II.* beze všeho opovědění války do Sas a opanoval největší část země (*Drážďany*, *Lipsko* a j. dobytý). *Kurf. saský August III.* obklíčen od něho v pevném ležení u *Perna* nad *Labem* jv. od *Dráždan*. Vojsko rakouské pod *Brownem* na pomoc *Sasům* spěchající poraženo od *Fridricha II.*

říj. v bitvě u *Lovosic* z. od *Litoměřic*. *August III.* přinucen ke kapitulaci: Sasko na čas války pod správou pruskou. *Alžběta Ruská*, *Max. Josef Bavorský* a *Švédsko* ve spolku s *Marií Theresií*.

1757 *Karel Lothrinský* poražen od *Fridricha II.* na hlavu v bitvě u *Prahy* (*Schwerin* padl) a v *Praze* obležen. *Tam zamířil* od *Čáslavě hrabě Daun*, vůdce menšího vojska císařského. Proti němu vytáhl král pruský s hlavní mocí svou od *Prahy*.

1757 *Bitva u Kolína* na vrších u vsi *Chocenic* a *Křechoře*: 18. čvna. *hrabě Daun* porazil na hlavu kr. *Fridricha II.*, jemuž bylo se dáti na spěšný útek ze země. *Marie Th.* založila na památku tohoto vítězství řád *Marie Theresie*, pokládajíc 18. červen za *obrození Rakouska*.

čvc. *Bitva u Hastenbecka* nad stř. *Weserou* v *Hannoversku*: *maršálek franc. d'Etrées* zvítězil nad *angl. vojevůdcem vév. Cumberlandským*.

Rusové vtrhli do *Východního Pruska* a zvítězili u *Velkého Jägerndorfa* jv. od *Královc*. *Švédové* vtrhli do *Pomořan*, *Karel Lothrinský* a *hr. Daun* opanovali velkou část *Slezska*. *Maršálek Soubise* vtrhl do *Sas*, ale byl tu

list. v bitvě u *Rossbachu* jz. od *Meziboře* od kr. *Fridricha II.* poražen. Též z *Hannoverska* bylo vojsku *francouzskému* ustoupiti před novým vojskem *anglickým* (*Ferdinand Brunšvický*). Ve *Slezsku* dobylo vojsko rakouské *Svidnice* a po porážce vojska pruského (*vévoda Bevernský*) vzata i *Vratislav*. Proto *Fridrich II.* zanechav dalšího stíhání vojska *francouzského*, obrátil se sem s hlavní mocí a

pros. v bitvě u *Lysé* (*Leuthena*) z. od *Vratislavě* zvítězil nad *Karlem Lothrinským*. *Vratislav* opět v moci pruské. *Daun* na místě *Karla Lothrinského* postaven v čelo rakouského vojska.

1758 Po vzeti *Svidnice* vtrhl *Fridrich II.* do *Moravy* a obíהל *Olomouc*, musil však vrátiti se s nepořízenou, když mu

- Laudon, podvůdce Daunův, dílem zničil, dílem pobral zásoby vojenské (v bitvě u *Domašova* nad Bystřicí v. od Sternberka).
- 1758 *Bitva u Krefeldu* v nyn. Rýnské prov. pruské sz. od Düsseldorfu: Ferdinand Brunšvičský zvítězil nad Francouzi. Zatím vtrhli Rusové a Švédové do Braniborska, kde však poraženi od *Fridricha*
- srpen v bitvě u *Zorndorfu* s. od ústí Varty do Odry. Daun vtrhl do Sas. Tam zaměřil spěšně z Braniborska i král pruský.
- říjen V bitvě u *Hochkirchu* v Sasku jv. od Budišína zvítězil Daun nad *Fridrichem II.* Tento nicméně obhájil Sas i Slezska.
- 1759 Ferdinand Brunšvičský poražen od vojska francouzského (*vév. Broglie*)
- duben v bitvě u *Bergenu* sv. od Frankfurtu nad M., ale později
- srpen zvítězil u *Mindenu* nad dolní Weserou ve Westfalsku nad vojskem franc. mnohem silnějším (*Broglie a Contades*).
- Mezitím Rusové vtrhli do Braniborska, dobyli *Frankfurtu* a spojili se s vojskem rakouským (*Laudon*).
12. srpna *Bitva u Kunersdorfu* j. od ústí Varty do Odry: *Fridrich II.* poražen na hlavu od spojeného vojska ruského (*Saltykov*) a rakouského (*Laudon*).
- Úplné pokoření *Fridricha II.* zabráněno bylo váhavostí *Soltikova*, jenž pro churavost *carevny Alžběty* měl zření na následníka trůnu *Petra*, prince *holštýnského*, mladíka to hrubého a dětinského obdivovatele vojenské slávy krále pruského, již by se byl rád účastnil jako spojenec jeho bez ohledu na prospěchy Ruska.
- Daun ve spojení s říšským vojskem usiluje o dobytí Saska. *Drážďany* dobyty. Vojsko pruské poraženo od něho u *Maxenu* j. od *Drážďan* (list.) — 12.000 zajatých a u *Mišné* nad *Labem* sz. od *Drážďan* (pros.) — 14.000 zajatých.
- 1760 Vojsko pruské (*Fouqué*)
- čv. v bitvě u *Landeshutu* nad h. Bobravou v pruském Slezsku poraženo od *Laudona*. *Kladsko* dobyto, *Vratislav* obležena. Další úspěchy váhavostí *Soltikovovou* zmařeny.
- srp. *Bitva u Lehnice*: *Fridrich II.* zvítězil nad *Laudonem*. Mezitím zvítězilo vojsko říšské a císařské nad Prusy v Sasku, načež

- 1760 říj. vtrhlo do Braniborska, kam i Rusové přitáhli. *Berlín* dobyt.
- list. *Bitva u Torgova*: *Fridrich II.* zvítězil nad Daunem, ač se ztrátou větší na své straně. Obě vojska přezimují v Sasku.
- 1761 Nástupce *Soltikovův Buturlin* spojil se s *Laudonem*, ale pak odepřel společně uderění na ležení *Fridrichovo* u *Boleslavce* na pr. bř. Bobravy z. od *Lehnice*. *Laudon* dobyl *Svidnice*.
- Kritické postavení krále pruského: Část jeho vlastních zemí opanována od vojska rakouského, ruského, švédského a francouzského, ostatní byly zpuštěny, prostředky peněžité docházely a Anglie byla nakloněna s Francií k míru. V tom v ledu
- 1762 zemřela *carevna Alžběta* a *car Petr III.* vešel s *Fridrichem II.* ve spolek. (Se *Švédskem* mír na základě stavu před válkou.) *Svidnice* od *Fridricha* opět opanována a ze Sas vojsko říšské zahánáno. Násilnou smrtí *Petra III.* (čc.) vzal za své spolek rusko-pruský, neb *Kateřina II.* vojsko své odvolala. Tohoto použil ještě *Fridrich II.*
- čc. v bitvě u *Burkersdorfa* j. od *Svidnice*, v níž *Daun* poražen. Vzetím *Svidnice* opanování Slezska od Prusův dovršeno (vyjma *Kladsko*).
- říj. *Bitva u Freiberka* v Sasku jz. od *Drážďan*: Prusové zvítězili nad vojskem rakouským a říšským. *Fridrich II.* usiluje o dobytí *Drážďan*. Mezitím vyjednáváno o mír mezi Anglií a Francií. Na zákl. praeliminaru míru ve *Fontainebleau* na l. bř. *Seiny* jv. od *Paříže* učiněn
- 1763 únor mír v *Hubertsburce* v Sasku jv. od *Lipska* mezi Pruskem a Rakouskem: 1. Mír *vratislavský* a *drážďanský* znova potvrzeny. 2. *Fridrich II.* slíbil dáti hlas *Josefovi*, synu *Marie Th.*, při volbě jeho za krále římského ještě za živobytí císa. *Františka*. 3. Do míru pojata říše *Německá* a *Sasko* (i zde status quo ante bellum). O míru *pařížském* mezi Anglií, Francií a *Španělskem* viz při dějinách *anglických*. R.
- 1765 zemřel císař *František I.*, načež
- 1765—1790 *Josef II.* císařem *německým*
- a spoluvládařem *Marie Theresie*. V *Toskánsku* uvázal se bratr jeho *Leopold*.
- 1772 *První rozdělení Polska*: *Rakousko* zabralo nyn. *království Haličské* a *Vladiměřské* vyjma *Krakov*, *Prusko*. *Západní Prusy* bez *Gdanska* a *Toruně* a *pokrají řeky Noteče* — ostatek viz při dějinách *polských*.

1775 Rakousko zabralo Bukovinu v náhradu za válečné přípravy ku prospěchu Turecka ve válce jeho s Ruskem (viz dějiny polské).

1778—1779 Válka o dědictví bavorské.

R. 1777 † kurfirst bavorský *Maximilian Josef*, poslední z bavorské větve rodu wittelsbašského. Nástupcem jeho bezdětný *Karel Theodor*, kurfirst falcký. S tímto učinil ještě za živobytí *Max. Josefa cis. Josefa II.* smlouvu o postoupení souvislé části území bavorského na jižní straně Dunaje při Hořejších Rakousích v náhradu za různé nároky na dědictví bavorské (některé části země Bavorské byly lénem koruny české, jiné byly léna říše Německé, pak činěny nároky váhy pochybné) a obsadil nyní tuto část země vojskem. Takového rozšíření panství rakouského nechtěl však dopustiti *Fridrich II.*, a z národu jeho zdvihl odpor proti smlouvě *Karel, falckrabí zweibrückenský* z mladší větve falcké rodu wittelsbašského, kterému po Karlu Theodorovi připadlo dědictví. K nim přidružil se *Fridrich August Saský* a zdvihl nároky na jistý podíl v dědictví jménem manželky své, sestry † *Max. Josefa. Marie Theresie* byla ochotna pro zachování pokoje upustiti od některých svých nároků, ale *cis. Josef II.* protivil se tomu. *Fridrich II.* vyhlásil tudíž válku, postaviv se za ochránce práv falckrabí Karla.

1778 *Král Fridrich II.* vtrhl dvěma proudy do Čech, ale musil s nepořízenou opět odtáhnouti. V čele vojska rakouského (200.000) *cis. Josef II.* a jemu po boku *Laudon* a *Lascy*.

1779 Menší boje na hranicích mezi Čechami, Moravou a Slezskem. Mezitím *Marie Theresie* vynasnažovala se zjednatí mír, k němuž došlo za krátko prostřednictvím Francie a Ruska.

1779 Mír v Těšíně:

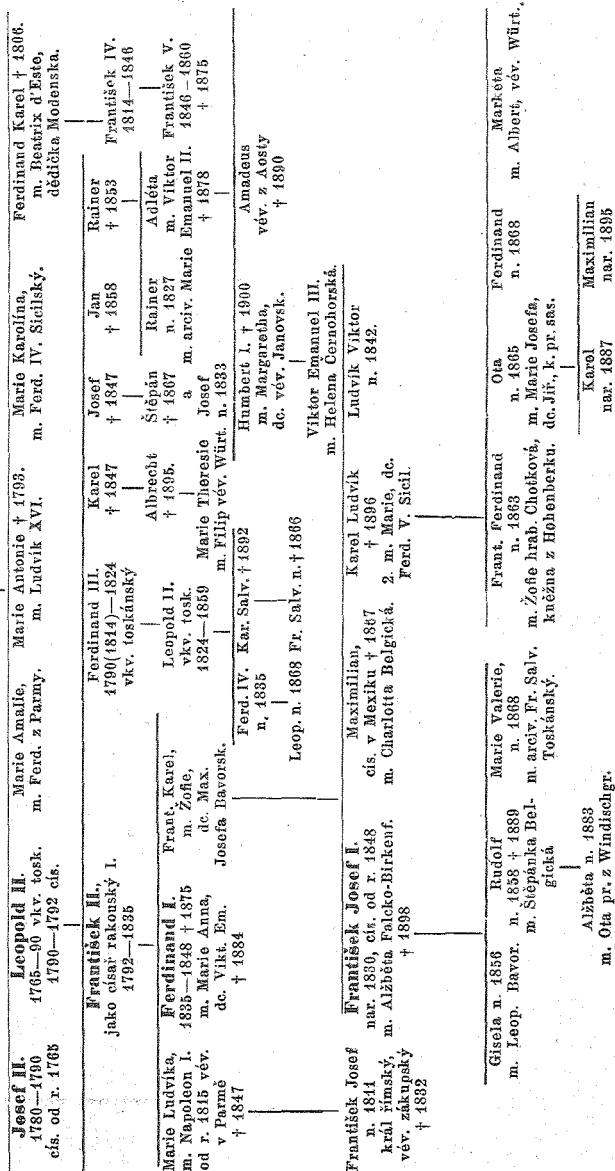
1. *Rakousku* dostala se *Čtvrtá Innská*, která přidělena k Hor. Rakousům, začež 2. *Rakousko* svolilo k přístupu spojení markr. Ansbaského a Baireuthského s korunou Pruskou. 3. *Sasko* obdrželo tak zv. léna schönburská při řece Modle, příslušná ke koruně České.

Vnitřní poměry Rakouska za panování Marie Theresie.

Po válce třicetileté žalostný stav hmotného i duševního blahobytu v zemích rakouských. *Ferdinand III.* vynasnažoval se horlivě zacelit rány moudrou činností zákonodárnou. Za *Leopolda I.* nemohlo být v tom směru pokračováno pro ustavičné války (princ Eugen poukazuje na nutnost oprav). Císař *Josef I.*, muž osvícený a povahy pevné, jemuž princ Eugen byl důvěrným přítelem, ujal se činností opravné rázné, zřídil komise pro jednotlivá odvětví

ROD HABSBURSKO-LOTHRINSKÝ. D. (Sr. 285).

Marie Theresie 1740—1780.
m. František I. Štěpán Lothrinský, vkr. toskánský a císař německý 1745—1765.

správy veřejné. Za *Karla VI.*, jenž neměl tak bystrého ducha a takové ráznosti, činnost komisí opravných utuchla. *Marie Theresie* jala se pokračovati ve směru císaře Josefa I. Při provádění svých oprav spatřovala překážky v samosprávě jednotlivých zemí, která tehdež byla v rukou privilegovaných stavů zemských, i jala se ji, kde mohla, obmezovati neb odstraňovati: 1. **Změny a opravy ve zřízení státním:** R. 1749 záležitosti soudní vyňaty z oboru působnosti české a rakouské kanceláře dvorské (sr. 294) a zřízení *nejvyšší soud ve Vídni*, společný pro země české a německo-rakouské. Stejně doby spojeny obě kanceláře v jeden úřad pod názvem *directorium in publicis et cameraribus*, později zv. *dvorská kancelář česko-rakouská* (= snaha Marie Th. o sloučení zemí českých a německo-rakouských v jeden celek). Podobně při správě jednotlivých zemí odděleno soudnictví (*soudy zemské*) od ostatních věcí, pro které zřízení zvl. úřad zv. *repraesentace s komorou*, v jehož čele *hejtmani zemští* (v Čechách *nejv. purkrabí pražský*). Později odděleny věci finanční od správy politické, a úřad repraesentace s komorou v každé zemi rozdělen na dva úřady: a) *Gubernium zemské* pro věci politické se zemskými hejtmany v čele; jim byli podřízeni hejtmanové krajští, jejichž obor činnosti rozšířen dohledem nad vrchnostmi, pokud se týče chránění lidu poddaného proti libovůli. b) *Úřad komorní*. Gubernium podřízeno spojené dvorské kanceláři česko-rakouské a úřady komorní komoře dvorské ve Vídni (str. 286). Roku 1753 řízení záležitostí zahraničných svěřeno výhradně nejvyššímu státnímu a dvornímu kanceléři (*kn. Ant. Václav Kaunice*). 2. **Opravy ve vojenství** umožněny (1748), tím že povoleno značné zvýšení berně na deset let (*decennální recess*) od stavů českých a německo-rakouských. Místo najímání vojska zaveden pravidelný odvod. Vojenské ústavy ve Vídni, v Novém Městě za Vídni a v Trnavě. *Hradec Králové* opevněn a nové pevnosti, *Terezín* a *Josefov*, založeny (*Václav kníže z Lichtenšteina, Daun, Lascy*). 3. **Opravy v soudnictví** (sr. shora). R. 1768 vydán *hrdelní zákon* a r. 1776 zrušeno právo útrpné. Soudnictví ve věcech hrdelních odňato soudům městským i všem vrchnostem a zřízeny zvl. *hrdelní čili kriminální soudy*. 4. **Obchod a průmysl** zvelebován stavěním silnic, zaváděním ochranných cel atd. 5. **Postavení lidu seiského** zlepšeno mimo jiné vydáním 1775 *robotního patentu* pro Čechy a Moravu, kterým snížena roboty bez mála o polovici. 6. **Opravy ve školství** prováděny novými studijními řády pro universitu a gymnasia (1747, 1751, 1776. *Van Swieten*, tělesný lékař císařovny). Po zrušení řádu jezuitského zřízen ze zabaveného jmění řádu tak zv. *studijní fond* k vydržování ústavů vyučovacích. R. 1777 povýšeno biskupství olomoucké na *arcibiskupství* a podřízeno mu nové zřízené *biskupství brněnské*. R. 1774 nařízeno zákonem zřizovati školy při všech kostelích farních a v menších místech dle jednoduššího rozdělení na tři stupně (školy normalní, hlavní a trivialní). Rozvoj školního vzdělání byl však jednostranný, neboť hleděno jen k národnosti německé a čím dále tím více druhé národnosti odstrkovány do pozadí (hlavně působením Josefa II., jenž k tomu směřoval, aby všickni národové rakouští slili se v jednu národnost — německou). V zemích uherských odmítla

šlechta značnější zvýšení daně jakož i zavádění různých oprav (zákon urbarní o snížení robot). Rozmrzelá císařovna od r. 1764 nesvolala již sněmu uherského.

1780—1790 Císař Josef II.*)

panovníkem v dědičných zemích Rakouských (viz redokm. na str. 353).

Byl vychovancem nového směru nauk filosofických a státnických, které směřovaly k povznesení obecného blahobytu bez ohledu na tehdejší poměry a na běh historického vývoje jednoho každého národa. Proto nedal se korunovati ani v Čechách ani v Uhrách. 1. **Změny u věcech náboženských:** Roku 1781 *placetum regium*, t. j. zákaz o vyhlášení papežských bull, pokud nebyly vládou schváleny. Téhož roku vydal edikt toleranční, jímž povolena obmezená svoboda pro církve Lutherovu a Kalvinovu, a *zákaz klášterům*, aby nepřijímaly rozkazův od představených z cizích zemí. **Zrušování klášterů**, celkem as 700, z jejichž jmění zřízen *fond náboženský*, spravovaný státem (mnoho far nových zřízeno a několik biskupství, tak zejména biskupství budějovické r. 1784). R. 1782 byl papež *Pius VI.* návštěvou ve Vídni, aby císaře od novot odvrátil. V též roce zrušena *exemce* různých klášterů z moci biskupské, a r. 1783 vydán *zákon o věcech manželských*, které vyňaty z pravomoci biskupské. *Nařízení o řádu služeb božích*. Biskupské semináře zrušeny a na místě jich zřízeny *generalní semináře* jako ústavy státní — církve měla býti uvedena v područí státní. Papež hrozil klatbou, až docíleno dohodnutí ústí (1783 Josef II. v Římě), dle něhož papež mlčky novoty zavedené snesl, kdežto císař zanechal dalších svých záměrů k obmezení moci církve. 2. **Změny ve zřízení státním**, které mělo býti jednotejné pro všecky země Josefovy a soustředěno v rukou panovníka a jeho úředníků. Pro země české a německo-rakouské vydány *nové řády soudní* (právo soukromé, nový řád soudní ve věcech hrdelních, první díl zákona občanského, zákon trestní o zločinech). Stavovským *nejv. úředníkům* zemským odňata moc soudní a přenesena na nové tak zv. *soudy zemské* pro stavy privilegované, ale toliko pokud se týkalo práva soukromého, které byly osazeny zkoušenými úředníky císařskými; v záležitostech trestních byly osoby stavovské postaveny na roveň s jinými před *soudy kriminálními*. Soudy zemské a kriminální podřízeny novým *soudům appellačním* (v každé větší zemi jeden) a tyto opět *nejv. soudu ve Vídni*. Působnost *úřadů krajských* zvýšena (moc výkonná a dohled na zachovávání zákonů, vyjma věci soudní a finanční.) *Nad lidem poddaným* zůstavena moc soudní i veřejná vrchnostem, ale bylo jim užívání úředníků, zkoušených u cis. úřadů. *Samospráva měst královských* zrušena zavedením cis. úřadů (*magistratů*) pro věci soudní, správní i správu jmění

*) Byl dvakrát ženat. 1. m. Marie Isabella, dc. vév. parmského Filipa, † 1763. 2. m. Marie Josefa, dc. Karla Alb. Bavorského (Karla VII.). † 1767. Jedna dc. jeho † v 8. roce a druhá při narození.

obecního (ve městech poddaných zkoušený radní, dosazovaný od vlády). R. 1781 vydán zákon o zrušení osobního poddanství, jediný to zákon, jenž předložen ke schválení sněmům zemí českých a německo-rakouských. R. 1788 *zrušeny výbory zemské* a agendy jejich přeneseny na gubernia — stavům nezbyvalo než každoroční povolování berně, která však od doby Marie Theresie byla ustálena. Ale i toto právo minil císař odstraniti *zavedením stálé daně* z půdy a domů na základě *katastrálního vyměření pozemkův*, při čemž i *roboty* lidu poddaného měly přestati (státu mělo připadnouti 12 $\frac{1}{2}$ ze sta příjmu odhadnutého, vedle toho měl lid poddaný odváděti 17 $\frac{1}{2}$ ze sta vrchnosti jakožto výplatu z roboty). Když přípravné práce katastrální blížily se ke konci, oznámil císař Josef stavům českým a německo-rakouským (1788), že je každoročně svolávati nemíní, a tak mělo býti zřízení stavovské úplně odstraněno. **Ve školství** utvrzeno panství jazyka německého, který i ve správě veřejné nabyl vrchu (sr. 354). **Obchod, průmysl a polní hospodářství** zvelebovány, **ústavy dobročinné** zakládány (sirotčince, chudobince, ústavy pro hluchoněmé, blázince, nemocnice atd.). Nové zákony a nařízení, vydávané pro země české a německo-rakouské, zaváděny též v *král. Haličském, Bukovině, Sedmíhradsku* a v *Uhrách*. Zde: edikt toleranční, nový řád studijní pro university a gymnasia s vyuč. jazykem německým, sčítání lidu, zákon o zrušení osobního poddanství, rozdělení *Uher* na 10 krajův, v nichž zřízeny krajské úřady bez ohledu na starodávné zřízení stolic a rozsáhlou samosprávu jejich, při čemž *království Chorvatské* připojeno k Uhrám jako jeden z těchto krajův. Místo stoličnických soudů zřízeny soudy krajské, zavedeny nové řády soudní a úřadování jazykem německým. Z toho nepokoje v Uhrách.

Mezitím hleděl císař Josef zprostiti se obtížných výminek, pod kterými byla Belgie k Rakousku připojena (sr. 342): dal pevnosti pohraniční zrušiti, vyhlásil svobodnou plavbu na Seldě a zdvihl rozepře o hranice. *Holandanů*, tehdáž s Angličany zneprátených, ujali se *Francie* a *Fridriř Pruský*. Prostřednictvím jejich přišlo k vyjednávání, mezi kterým

1785 císař Josef II. jednal o zaměnění Bavor za Belgii s kurf. bavorským *Karlem Theodorem*. Tomu opřel se *král pruský Fridriř II.*, povzbudil *Karla Zweibrückenského* jako budoucího dědice Bavor k odporu a učinil

1785 spolek knížat německých (Fürstenbund),

v němž byl král anglický jako kurf. hannoverský, kurf. saský a jiných 11 knížat. Tím přinucen císař Josef smlouvu s Karlem Theodorem odvolati a zároveň i s Holandskem se narovnal *měrem ve Fontainebleau*.

Po zmařeném vyměnění Bavor za Belgii jal se císař Josef II. zaváděti i v Belgii nové řády a zákony (novoty náboženské, řády soudní, soustavu berniční, rozdělení země na devět krajův a tím i zrušení samosprávy zemské). Bouře stavů belgických.

1788—1791 Válka s Turky.

1788 Císař Josef vystoupil jako spojenec Ruska, jemuž Turci válku vyhlásili (1782 smlouva s Ruskem, viz tamže), a postavil se v čelo vojska. Velký vezír *Jussuf paša* přešel přes Dunaj u Ršavy a zaměřil k Banátu. Císař Josef z postavení svého u *Zemuně* mezi Dunajem a ústím Sávy naproti Bělehradu vytáhl mu vsíťce až ku *Karansebeši* nad hor. Temešem, odkud však bylo mu dáti se ve zmatku na zpáteční pochod k *Lugoši* jv. od Temešváru. Po odtažení vezírově do Bělehradu odešel císař Josef do Vídně, zachvácen byv nemocí. Za války s Turky nepokoje v Uhrách a bouře v Belgii.

1789 *Laudon*, vrchní velitel vojska, dobyl *Bělehradu* a opanoval největší část *Srbska* a *Malou Valachii*. Vítězné pokroky vojska císař. vzbudily žárlivost Pruska*), které 1. jalo se podněcovati nespokojenou šlechtu uherskou, 2. podporovalo povstalec belgické (v čele jich *van der Noot* a *van der Moersch*, kteří 1789 zmocnili se téměř celé země), 3. vešlo ve spolek s Turky a jalo se ve Slezsku činiti přípravy k válce. Tím přinucen císař Josef odvolati velkou část vojska ke hranicím slezským, zrušiti novoty zavedené v Uhrách (až na toleranční patent a zrušení osobního poddanství) a dáti se ve vyjednávání se stavy belgickými.

1790—1792 Leopold II. císařem německým

a panovníkem v dědičných zemích rakouských. V Toskánsku dle řádu sekundogenitury druhorozený syn jeho *Ferdinand Josef* (sr. 353). Bouře v Uhrách a Belgii utišena obnovením starodávného zřízení zemského, a v ostatních zemích stížnostem stavů dopřáno sluchu zrušením některých novot Josefových: soustava berniční nevešla v život, výbory stavovské obnoveny, stavům vráceno právo povolovati berně, generální semináře a některé jiné novoty ve věcech církevních zrušeny. Císař korunován v Čechách a Uhrách na krále. S Pruskem stalo se roku 1790 narovnání v *Reichenbachu* jz. od Vratislavě, načež

1791 mír s Turky ve *Svišťově* na pravém břehu Dunaje mezi Nikopolem a Ruščukem, kterým získalo Rakousko *Starou Ršavu* na l. břehu Dunaje a malé tříslu země při řece Uně.

Téhož r. úmluvy na *sjezdu v Pilnici* nad Labem jv. od Drážďan mezi císařem, Pruskem a Saskem, aby uhájena byla moc královská ve Francouzích ve slušných mezích.

1792—1835 František II. císařem německým

a panovníkem v dědičných zemích rakouských (sr. 353).

*) V Prusku po $\dagger$ *Fridriřa II.* synovec jeho *Fridriř Vilém II.* 1786—1797, pak syn tohoto *Fridriř Vilém III.* 1797 až 1840.

3. Skandinávie.

Švédsko.

(Sr. 323.)

1654—1751 Panovníci z rodu faleko-zweibrückenského.

1654—1660 Karel X.

Proti němu vystoupil s nároky na trůn švédský král polský *Jan Kazimír* (sr. 322). Z toho

1655—1660 válka polsko-švédská.

Karel X. vytáhl do Polska, kde pomocí některých z nevlastenecké šlechty zmocnil se *Varšavy* a *Krakova*. Stejně doby dobyli Rusové *Vilna* a Kozáci oblehli *Lvov*. *Jan Kazimír* utekl se do Šlezska, odkud s přispěním *cís. Ferdinanda III.* vtrhl opět do Polska a dobyl *Varšavy*. Zároveň jiné vojsko královské (Jiří Lubomirski) oblehlo *Krakov*. Mezitím vešel *Karel X.* ve spolek s *kurf. braniborským* a porazil *Jana Kazimíra*.

1656 v třídenní bitvě u *Varšavy*.

Císař Ferdinand přistoupil na stranu polskou a získal i *cara Alexeje Michajloviče* a krále dánského *Fridricha III.* *Karel X.* zjednal si za spojence *Jiřího II. Rákóczyho*, kn. sedmihradského, po jehož přemožení (sr. 336) přestoupil i *kurf. braniborský* na stranu polskou smlouvou *velavskou* ve *Vých. Prusích* při vtoku *Ally* do *Pregoly* 1657, kterou zřeklo se *Polsko* suverenity nad *Pruskem*. Zatím opanoval král švédský *Holštýnsko, Šlesvík i Jutsko* a přešel přes zamrzlý *Belt* na *Seeland*, kde ustrašený *Fridrich III.* učinil s ním nakvap r. 1658 mír v *Roeskildě* z. od *Kodaně*: *Dánsko* postoupilo *Švédsku* jižního cípu *Švédska* (*Skonen*), *Trondhjemu* v *Norsku* a ostrova *Bornholmu*. — V *Polsku* pozbavení *Švédové* skoro všech svých výbojův. Nová válka s *Dánskem* (1658). *Karel X.* oblehl *Kodaň*, která hrdinně hájena, až vyproštěna loďstvem *holandským*. *Švédské Pomořany* opanovány od spojencův, kteří porazili *Švédy* též u *Nyborcka* na v. pobřeží ostrova *Fyenu*. *Karel X.* vyjednával o mír zemřel. Nástupcem syn jeho

1660—1697 Karel XI.

1660 Mír v *Olivě*, býv. klášteře sz. od *Gdanska*, mezi *Švédskem* a *Polskem*:

Jan Kazimír odřekl se nárokův na trůn švédský a polské části *Livonska* (sr. 328). Suverenita *Pruska* potvrzena. V míru *kodaňském* s *Dány* podrželo *Švédsko* krajinu *Skonen* a vrátilo *Trondhjem* a *Bornholm*. S *Ruskem* ujednán mír v *Kardisu* (1661) v *Livonsku* na hran. *Estonska* z. od jez. *Pejpuského* na zákl. míru *štolbovského*.

Karel XI. utužil moc královskou a povznesl *Švédsko* spovívostí a moudrou správou na vrchol slávy a moci. (O účastenství *Švédska* ve válkách *Luďvíka XIV.* viz 330, 331).

1697—1718 Karel XII. (15letý).

Rusko, Polsko a *Dánsko* hleděly použití nezletilosti královny a vešly prostřednictvím *livonského šlechtice Patkula*, s vládou *švédskou* nespokojeného, ve spolek proti *Švédsku*: *Car Petr Veliký* chtěl dostati se opět k moři *Baltskému* (sr. 328), *August II.*, král *polský* a *kurf. saský*, usiloval nabytí *Livonska*, a *Fridrich IV.* *Dánský* želel ztraceného území v míru *kodaňském* a pomýšlel zároveň dobytí *Šlesvíka*, jež držel *vév. Fridrich Holštýjn-Gottorpský*, s *Karlem XII.* sešvagřený a vroucně sprátelený.

1700—1721 Válka nordická.

R. 1700 vtrhli *Rusové* do *Estonska* a oblehli *Narvu*, *Dánové* vpadli do *Šlesvíka* a *August II.* *Polský* vytáhl s vojskem *saským*, ani *Poláci* účastníci se války odeprěli, do *Livon*. Než mladistvý *Karel XII.* překvapil protivníky své skvělým nadáním vůdcovským i štěstím válečným. Přeplavil se rychle na *Seeland*, oblehl *Kodaň* a donutil krále *dánského* učiniti

1700 mír v *Travendale* z. od *Lubeku*:

(srp.) *Fridrich IV.* odřekl se spolku s nepřáteli *Švédska* a svolil k neodvislosti *Holštýna*. Z *Dánska* spěchal *Karel XII.* do *Livon*, kde zahnal vojsko *saské* od *Rigy*, načež spěchal k *Narvě*.

1700 Bitva u *Narvy* v *Estonsku* nedaleko ústí *Narovy* do zál. *Finského*: *Karel XII.* porazil *Rusy* na hlavu

(list.) (*Švédův* 8000, *Rusův* 40.000). Veden *jsa* slepou vášní proti *Augustu II.*, netěžil *Karel XII.* z vítězství toho, nýbrž obrátil se do *Livon*, jichž dobyl (1701) porazil vojsko *saské* u *Rigy*) a pak vtrhl do *Polska*, kde odděluje opatrně — na radu ministra svého *hr. Pippera* — záležitosti *Augustovy* od *Polsky* samé získal pro sebe velkou část šlechty *polské* (v jejím čele *primas Radziejowski*). *Varšava* opanována, a po vítězství nad *Augustem II.* u *Kušova* sv. od *Krakova* r. 1702 dobyt i *Krakov*. R. 1703 poražen *August II.* u *Pultuska* s. od *Varšavy* nad *Narvem*, načež prohlášen za zbavena trůnu (1704) a

1704—1709 *Stanislav Leszczyński*, vévoda *poznaňský*, dosazen za krále *pošského*.

Mezitím postupovali *Rusové* vítězně proti *Švédům*: 1701 poražení *Švédové* krvavě v *Livonsku* u *Erastferu* a 1702 u *Hummelhofu*. Roku 1703 opanována *Ingrie* a položen základ k *Petrohradu*. R. 1704 dobytý *Derpt*, *Narva* a celé *Livony* a *Estony* až k moři. R. 1705 vysláno vojsko *ruské* na pomoc králi *Augustovi*, které dobylo *Kuronska*, *Vilna* a postoupilo až ke *Grodnu*, ale po

sléz od *Lewenhaupta* poraženo a z Kuronska i Litevska vytištěno. V Polsku vytvořila se *konfederace sandomířská* k hájení zájmův Augustových. Tento zmocnil se *Varšavy*. Ale ruské vojsko na pomoc mu poslané zahánáno od Karla XII. za Dněpr (1706), a v touž dobu poraženo i vojsko saské pod *marš. Schulenbergem* od švédského gen. *Renskölda* u *Vschovy* v prusk. Poznaňsku sv. od Hlohova (Fraustadt). Po té vtrhl Karel XII. Slezskem bez svolení císařova do Sas, jež opanoval, a přinutil Augusta II. vejíti v

1706 mír v Altranstädtu jz. od Lipska:

August II. odřekl se koruny polské ve prospěch *Stanislava Leszczyňského* a spolku s Rusy. *Patkul* vydán Švédům, od nichž utracen.

V Sasku zdržel se Karel XII. až do podzimu 1707. (O vyjednávání Francouzův se Švédy sr. 341). Mezitím v Rusku vzbouření Kozákův donských. Koncem r. 1707 dal se Karel XII. na pochod proti Rusům, dobyl *Grodna* a *Vilna*, přešel *Berezinu* a zaměřil ke *Smolensku*. Zde však nedočkal gen. *Lewenhaupta*, jenž byl na pochodu s posilami a zásobami, nýbrž dal se místo na *Moskvu* do *Ukrajiny*, kam vylákal jej ataman Kozákův ukrajinských *Mazepa*, chtějící pomocí švédskou vyprostiti se z nadvlády ruské (1708). Na Ukrajině však prohlásili se Kozáci a lid maloruský proti Švédům, mezitím co *Lewenhaupt*, poražen byv od Rusů na *Sože*, přitoku hor. Dněpru z l. břehu, spojil se s *Karlem XII.* se zbytky svého vojska. Hrozná útrapy vojska švédského: krutá zima, hlad a neustálé boje s nepřáteli. Na jaře 1709 oblehl Karel XII. *Poltavu*, kde byly velké zásoby. Tam přitáhl i car *Petr* se 60.000 m.

1709 Bitva u Poltavy nad Vorskou jv. od Kijeva:

8. č. Karel XII. poražen byv na hlavu od cara *Petra* (10.000 padlo, 8000 na bojišti zajato a 16.000 kapitulovalo na ústupu), zachránil se s *Mazepou*, *Ponatovským* a hrstkou jezdcův útekem do tureckých *Bender* nad *Dněstrem* v *Bessarabii*. Bitvou u *Poltavy* zlomeno velmocenské postavení říše Švédské a přešlo na novou velmoc nordickou, Rusko.

1709—1714 Karel XII. mešká v Turecku, jež hledí přiměti k válce proti Rusku.

1711 Sultan *Achmet III.* vypověděl válku Rusku, s nimž vešli v tajný spolek hospodář multanský a valašský. V Řecku, Bulharsku, Srbsku a na Černé Hoře vítání carství hlasatelé s jásotem. Na počátku války sklaman však car *Petr* v naději v pomoc z *Multanska* a z *Valaška*, a z *Jihoslovanů* jediní *Černohorci* chopili se zbraně. Car *Petr* obklíčen byv v ležení na *Prutu* přесilou tureckou, vyprostiti se nakvap

1711 mírem prutským,

kterým vzdal se *Azova* a tři pevností při *Azovském moři* ve prospěch Turkův. (Potomní carevna *Kateřina*, v ležení přítomná, získala prý velkého vezíra skvostným darem.) *Karel XII.* i nyní nepřestával naléhati na *Turky*, aby válku obnovili. Působení diplomatie ruské jest však od Turkův v *Benderách* zajat a odveden do *Dimotiky* v *Thrakii* nad *Maricí* j. od *Adrianopole* (1712), odkud posléz v přestrojení uprchl a v listopadu 1714 dostal se do *Stralsundu*.

Mezitím *August II. Saský* zmocnil se opět trůnu polského, *Rusové* dokončili opanování *Estonska*, *Livon*, *Ingrie* a *Karelíe* i vytlačili Švédy z celého *Finska*, a *Dánové* podnikli útok na jižní Švédsko (*Skonen*), odkud sice vytištěni (*Stenbock* porazil je u *Helsingborgu* 1710), ale pak zmocnili se *Slesvika*, vév. *Bremského* a *Verdenského*. R. 1712 poraženi jsou *Dánové* od gen. *Stenbocka* v *Meklenbursku* u *Gadebuschu* sz. od *Zvěřína*. *Stenbock* spálil *Altonu*, ale pak od Rusů zajat (1713). Vojsko dánsko-ruské vtrhlo do švédského *Pomoří*. K nepřítelům Švédska přidalo se i *Prusko* a pak též *Anglie* (*Hannoversko*) — bez ohledu na smlouvu v *Haagu*, r. 1710 prostřednictvím velmocí námořních učiněnou o zachování neutrality říše *Německé* (tedy i krajín švédsko-německých). R. 1715 padl *Stralsund* a 1716 i *Vismar*. *Baron Görtz*, přední ministr a důvěrník *Karla XII.* (přišel z *Holštýna*, u šlechty švédské nenáviděn), jedná o mír s *Ruskem*, které mělo podržeti *Livony*, *Estony*, *Ingrii* a *Karelíi*, ale za to mělo poskytnouti Švédsku pomoci k nabytí dřívějších držav v *Němcích* a k tomu i dánskému *Norsku*.

Dříve však nežli mír tento potvrzen,

1718 Karel XII. padl při obléhání *Fridrichshallu* v *Norsku* j. od *Christianie* (pravděpodobně úkladně) a

na trůn švédský s pominutím knížat *holštýn-gottorpských* (sr. 322) a po předchozím omezení moci královské dosazena sestra zemědělného krále

1718—1720 *Ulrika Eleonora*, která však za krátko přenesla vládu na svého manžela *Fridricha*.

1720—1751 *Fridrich Hessen-Kasselský*.

Vláda úplně v rukou šlechty, která ji vykonává stálým výborem staroovským (šlechtickou oligarchií). První obětí její baron *Görtz*, jenž nespravedlivě odsouzen a ukrutně odpraven. Aby se oligarchové jistěji udrželi při moci, jali se jednati o mír v *Stockholmu* a *Fredrickborgu* na *Seelandu* s. od *Kodaně*, při čemž hleděli více zisku svého než prospěchu a cti vlasti: 1. *Hannoversko* nabýlo vév. *Bremského* a *Verdenského* za náhradu jednoho milionu tolarů (1719). 2. V *Polsku* uznán králem *August II.* (1720). 3. *Prusku* dostalo se *Štětína*, *Předních Pomořan* po ř. *Pěnu* a ostrova *Uznojma* a *Volyně* za náhradu dvou mill. tolarů (1720). 4. *Dánsko* podrželo *Slesvík*, odňatý vév. *holštýn-gottorpskému*,

a vydalo Švédům ostatní výboje, začež vzdalo se Švédsko osvobození od cla sundského (1721). 5.

1721 Mír v Nystaedtu

při zál. Botnickém sz. od Aba mezi Švédskem a Ruskem:

Rusko vrátilo Švédům Finsko, podrželo však *Ingrii*, *Estonko*, *Livony* a *Karelii* (za 2 mill. tolarů).

Bídne hospodářství oligarchie šlechtické: jedna část dala se zakoupiti od Ruska (strana šepic) a druhá od Francie (strana kloboukův). Za války o dědictví rakouské Francie chtějí míti Rusko zaměstnané, způsobila ve Švédsku válku proti Rusku, ale šlechta ponechala si subsidie francouzské pro sebe.

1741—1743 Válka s Ruskem

vedena tedy nešťastně a skončila se hanebným

1743 mírem v Abu na rozhraní zál. Botnického a Finského:

1. Rusové podrželi jihovýchodní část Finska až k ř. Kymeni, ústící se do zál. Finského. 2. Švédové přijali za nástupce trůnu *Adolfa Fridricha*, vévodu holštýn-gottorpského, příbuzného s rodinou carskou (sr. 322).

1751—1818 Panovníci z rodu holštýn-gottorpského.

1751—1771 Adolf Fridrich.

Královská moc poklesla ještě hlouběji. Švédsko podobalo se aristokratické republice. Neslavné účastenství ve válce sedmileté po boku Francie.

1771—1792 Gustav III.

Vláda šlechty vyvrácena a moc královská v plné síle obnovena (1772). Reformy, čelící k povznesení obecného blahobytu. Lásky národu pozbyl však král napodobením mravův francouzských, špatným hospodářením (stavby divadel, zavádění turnajů a p.) a válkou s Ruskem (1788—1790), která sice vedena čestně, ale skončena bezúspěšně a uvrhla zemi do velké tísně finanční. Záměr králův, zakročit ve Francii proti hnutí revolučnímu, zmařen spiknutím šlechtickým:

1792 *Gustav III.* zavražděn úkladně na maskárním plese od gardového důstojníka *Jakuba Ankarströma*.

2. Dánsko.

(Sr. 323.)

Po skončení nešťastné války se Švédskem (mírem v *Roeskildě* 1658. Sr. 358) podařilo se králi *Fridrichu III.* přispěním měšťanstva a duchovenstva zlomiti moc šlechty: koruna královská prohlášena za dědičnou v mužském i ženském potomstvu a králi

dostalo se moci neobmezené (lex regia 1665). R. 1667 přešlo hr. *Oldenburské* a *Delmenhorst* dědictvím na krále dánské (sr. 241). Po skončení války nordické (sr. 362) těšilo se Dánsko dlouholétemu pokoji a blahobytu (*Fridrich IV.*, *Kristian VI.*, *Fridrich V.*, *Kristian VII.*). Za *Fridricha V.* (1746—1766, viz rodokmen č. 32) zlatý věk umění a věd (*hrabě Bernstorff* ministrem). *Kristian VII.* (1766—1808) slabý panovník. Od r. 1770—1772 v čele vlády *Struensee* (rodem z Halle, osobní lékař králdův, milostník královny *Karolíny Mathildy*, říšský hrabě, všemohoucí ministr), jenž jal se bezohledně zaváděti novoty ve správě státní (moc královská zvyšena, rovnost občanská, úspory, reformy v soudnictví). Užíváním jazyka německého v ediktech a zaváděním jeho ve správě státní a v soudnictví uražena národní hrdość Dánův. Novotami náboženskými popuzeno též duchovenstvo. Konečně nástrahami panovačného macechy královny *Juliany* zosnováno spiknutí, kterému *Struensee* padl za obět (obžalován z velezrady a z různých jiných zločinů i odpraven). Nepohodlné novoty odstraněny od kr. *Juliany*, která udržela se při vesle vládním až do r. 1784, kdy ve jménu otce ujal se vlády *princ Fridrich* (miuistr *Bernstorff ml.* zavádí blahodárné novoty způsobem mírným). — R. 1773 smlouva s Ruskem, dle níž zřekl se velkokníže Pavel vévodství Holštýnského (sr. 241) za *Oldenbursko* (a *Delmenhorst*). Toto za nedlouho na vévodství povýšeno a od vk. Pavla odevzdáno knížeti biskupu lubeckému *Fridrichovi Augustovi z ml. větve holštýnské* (sr. 322).

4. Britannie.

(Sr. 320.)

1649—1660 Anglie rebublikou.

Po odpravení Karla I. měl nejvyšší moc nad státem *národní parlament*, to jest kusý parlament, doplněný novými volbami a povoláním vypuzených členův. Dům lordův zrušen. Moc výkonná v rukou státní rady (42), jejímž členem *Cromwell*. Tento potlačil *povstání irských katolíkův*, jimž většinou statky pobrány a dány anglickým puritanům, a *Skoty*, kteří Karla II. za krále vyhlásili, porazil u *Dunbaru* při pobř. v. od Edinburku (1650) a u *Worcestru* nad dol. Severnem v Anglii (1651). Karel II. přinucen k útěku do Francie. Přivrženci královi docházeli podpory a ochrany též v Holandsku. Proto prohlášen působením *Cromwellovým* zákon zv.

1651 *navigační akt*, dle něhož každý národ jenom své vlastní výrobky do přístavů velkobritských dovážeti směl, a anglické zboží jen na anglických lodích bylo dovoleno vyvážeti. Tím zasazena převoznímu obchodu holandskému citelná rána, kdežto anglické námořnictví a obchod stejnou měrou povzneseny. Ve *válce s Holandskem* (1652—1654) vítězili z počátku Holanďané (*Tromp, de Ruyter*), pak Angličané (1653 u *Nieuportu* na pobř. belgickém jz. od Ostende poražen *Tromp* a *Ruyter* od *Blakea* a o něco později *Tromp* od *Monka*). Zatím parlament,

Cromwellovi nepohodlný, rozpuštěn a nově zvolený parlament (poučtěně zvaný *Barebone-Parliament*) přenesl moc svoji na vojenskou radu, od níž jmenován doživotně

1653—1658 Cromwell lordem protektorem

s nejvyšší mocí správní a vojenskou; po jeho boku státní rada (12 osob) a parlament, jenž obmezen na 400 členů. *Válka s Holanďany* ukončena r. 1654: Holanďanům bylo uznati navigační akt a vypověděti uprchlé k nim Stuartovce a jejich přívržence. S Francií ujednán spolek a ve *válce se Španělskem* (1655—1658) dobyta *Jamaika* a *Dünkirchen* (nyní ve Francii při m. Severním nedaleko hranic belgických). Doma jest panovačný Cromwell nenáviděn jak od republikánův tak i od royalistův. Pokus jeho nabyti koruny královské zmařen odporem vlastní jeho strany a vojska. Zemřel r. 1658 v ustavičném strachu před nástrahami nepřátel. Syn jeho

1658—1659 Richard Cromwell protektorem.

Pro neschopnost přinucen poděkovati se. Od strany vojenské (gen. *Lambert*) svolán starý kusý parlament, ale brzo rozpuštěn. Obavy před novou válkou občanskou usnadnily podniknutí gen. *Monka*, mistodržitele ve Skotsku, jenž vrhl do Anglie 1660 a způsobil svolání nového parlamentu, od něhož Stuartovci povoláni opět k vládě.

1660—1688 Restaurace Stuartovcův.

1660—1685 Karel II.

Před vjezdem do Londýna zaručil *amnestii* a *svobodu vyznání*, ale obě zrušil věrolomně: Cromwellovci pokutování porpravami, a církev episkopální zaváděna i ve Skotsku a Irsku. (Kruté pronásledování puritánských duchovních.) Lord *Clarendon* ministrem královým; později (1667) upadl v nemilost a musil odejiti do vyhnanství. R. 1665 postižen Londýn ranou morovou a 1666 požárem, který strávil dvě třetiny města. Mezitím *válka s Holanďany* (1664—1677), v níž získána sice kolonie *New-York*, ale válečné loďstvo na Temži od *Ruytera* spáleno a v míru dovoleno Holanďanům dovážeti zboží německé do Anglie (sr. 363). Brzo potom přinucen král nátlakem veřejného mínění ke spolku s Holanďany a Švédy proti Francii (*triple alliance*, sr. 330).

1670 Tajný spolek Karla II. s Francií. — Anglie v područí Ludvíka XIV.

Despotický, bezkarakterní, zhýřilý a marnotratný Karel II. nesl nelibě závislost na parlamentu a hleděl vymániti se z ní tajným spolkem s Ludvíkem XIV., kterým se zavázal, 1. že přestoupí ke katolictví, 2. že spojí zbraně své s Ludvíkovými na zničení mocí holandské a 3. že podporovati bude práva rodu bourbonského k říši Španělské. Za to slíbil mu Ludvík XIV. velkou zálohu peněžitou a po případě i pomoc vojenskou k *provádění* *mocí neobmezené*

v Anglii. Nástrojem královým ministerstvo řečené *Cabal*, tak pojmenované dle začátečních písmen pěti ministrův (1669—1674). Bratr králův, vévoda *Yorský* (později Jakub II.), přestoupil ke katolictví. Válka s Holanďskem ve spolku s Francií (sr. 330). Bez svolení parlamentu prohlášena *indulgence*, kterou zákony trestní proti katolictví odstraněny. Nepříznivým obratem ve válce s Holanďskem donucen král I. zrušiti zákon o indulgenci a 2. potvrditi zákon o *přisaze* (*test-act* 1673), kterým ustanoveno, že nikdo k veřejným úřadům nesmí býti připuštěn, kdo by přísahou se nepřihlásil k víře anglikánské (vévoda *Yorský* musil složiti úřad vysokého admirála, poněvadž byl katolíkem), 3. propustiti „*Cabalu*“ a 4. učiniti mír s Holanďskem. Roku 1675 bylo Karlovi svoliti ke sňatku nejstarší dcery bratrovy *Marie s Vilémem Oraňským* (sr. 319). Nové spory s parlamentem. R. 1678 domnělé spiknutí katolíkův proti králi. R.

1679 vydán „*habeas corpus act*“, kterým zakázáno libovolné zatýkáni.

V parlamentě dvě strany: strana whigův (liberálů), usilující jednak vyloučiti vévodu *Yorského* z nástupnictví, jež mělo přejíti na levobokého syna krále *vévodu Monmouthského*, jednak obnoviti republiku, a strana toryův (aristokratických konservativcův). V domě obecných provedeno vyloučení vévody *Yorského* z nástupnictví, ale dům lordův je zavrhl (*Halifax*). Spiknutí proti králi a jeho bratru záminkou k pronásledování whigův. Lord *Russel*, *Sidney* a j. odpraveni. Po + *Karlové*, jenž na smrtelném loži přiznal se k učení katolickému, následoval bratr jeho

1685—1688 Jakub II., ukrutný, mstivý a úskočný.

Pokus *vév. Monmouthského* o nabyti koruny ukrutně potlačen: vévoda a 330 jeho stoupencův popraveno, 800 deportováno. Řádnění vrchního soudce *Jeffreye*, jenž povýšen pak za kancléře. Ve vojstě a v úřadech vzrůstá počet katolických představených. Nařízení o *indulgenci* (sr. shora) obnoven, *zákon o přisaze* odstraněn. Král snaží se zřídití neobmezenou jedinou vládu a zavěsti katolictví. Nevole národa zvýšena spolkem Jakuba s Ludvíkem XIV., a na zprávu o narození katolického následníka trůnu, kterým zmařena naděje v nastoupení protestantských dědiců (protestantských dcer *Jakubových*, *Marie a Anny*, z prvního manželství), zosnováno spiknutí: *Vilém Oraňský*, mistodržitel holandský, manžel dcery *Jakubovy Marie* a vnuk kr. *Karla I.* (sr. 319), povolán do země na ochranu protestantství a práv národa.

1688 *Vilém Oraňský* přistál k břehům anglickým, kde lid. národ přidal se k němu, a tak provedena revoluce téměř bez krve. Jakub II. přinucen k útěku do Francie.

1689—1702 Vilém III. Oraňský (a Marie — 1694)

dosazen na trůn anglický. Práva národu zajištěna zákonem *bill of rights*: staré zákony rušiti a nové vydávati, berně

ukládati a vojsko v době míru vydržovati smí panovník jen v souhlase s parlamentem, jinak jsou poddání prosti přísahy věrnosti (sr. 208). Povstání v Irsku ve prospěch Jakuba II., který tu přistál, potlačeno (1690 Jakub II. poražen nad f. *Boyne*, která vtéká s. od Dublinu do m. Irského). R. 1701 vyhrazeno zákonem nástupnictví na trůně anglickém pouze protestantským nápadníkům. Ve věcech zahraničních Vilém původcem zásady o rovnováze evropské, dle níž Angličané účastní se *třetí války loupežné a války o dědictví španělské* proti Francii (sr. 331, 340). Po f bezdětného krále následuje

1702—1714 Anna, druhá dcera Jakuba II.

Whigové u vesla vlády (*John Churchill* čili vévoda z *Marlborough* a jeho manželka).

1707 Provedena úplná unie Skotska a Anglie (s jedním parlamentem).

1713 Mír utrechtský (sr. 342).

Po pádu whigův (sr. 341) marné snahy toryův a královny získati trůn synu Jakuba II. *Jakubu Eduardovi*. Následoval

1714 Dům hannoverský (sr. 319).

1714—1727 Jiří I.

Hannoversko v personální unii s Anglií. Ministerstvo toryův (*Bolingbroke*, *Ormond*, *Oxford*) obžalováno z vlastizrady pro ukvapený mír utrechtský a pro podporování Stuartovců. *Whigové* při vládě, *Walpole* ministrem. Pokus *Jakuba Eduarda* (viz shora) o návrat do Anglie zmařen v zárodcích (1716). Roku 1718 účastní se Anglie *spolku čtyř mocností* (sr. 343). Synem jeho

1727—1760 Jiří II.

Walpole ještě 15 let ministrem (— 1742). Anglie účastní se k udržení evropské rovnováhy *války o dědictví rakouské* po boku Marie Theresie (sr. 347). Mezi válkou stuartovský praetendent *Karel Eduard* (sr. 319) přistál ve Skotsku, ale

1746 u *Cullodena* v. od *Invernessu* poražen a přinucen k útěku do Francie. (*Byla to podnes poslední bitva na půdě anglické*).

1748 Mír v *Cáchách* (sr. 348).

1756—1763 Válka s Francií (= válka sedmiletá, sr. 348).

vedena na suchu i na moři. Řízení státu vede *William Pitt starší* (1757—1761). R.

1759 generál *Wolfe* zvítězil u *Quebecu* nad f. sv. Vavřince v Kanadě, která opanována. Téhož r. zvítězili Angličané v námorních bitvách u *Lagosu* na j. pobř. Portugalska

a u *Quiberonu* na j. pobř. Bretonska. Ve Východní Indii rozšířeno panství anglické nad celým Bengalskem (1757 *Robert Clive* porazil naboba bengalského u *Plassey* s. od *Kalkutty*.) Vnuč *Jiřího II.*

1760—1820 Jiří III.

byl nakloněn míru. *Pitt st.* odstoupil, když nedosáhl, aby vyhlášena byla válka *Španělsku*, které vešlo s Francií (Neapolskem a Parmou) v rodinnou smlouvu na vzájemné zachování dosavadních držav. Nástupcem jeho *Bute*. Válka se *Španělskem*, jehož moc i obchod námořní od Angličanů téměř zničeny. *Portugalsko* po boku Anglie. Na základě praeliminaru míru ve *Fontainebleau* (1762) ujednán

1763 mír v Paříži

mezi Anglií, Francií a Španělskem:

1. Francie odstoupila Anglii Kanadu, několik ostrovů Západoidických a osady na Senegalu. 2. Španělsko postoupilo Anglii Floridu, za niž náhradou od Francie obdrželo Louisianu.

1775—1783 Americká válka za svobodu.

První osadu anglickou v Severní Americe založil 1585 *Walter Raleigh* (sr. 318). V 17. stol. krajiny severoamerické útočistěm pronásledovaných náboženských a politických stran (1682 založena osada *Pennsylvanie* od quakera Penna). V první polovici 18. stol. 13 osad anglických: 1. *Massachusetts* (hl. m. Boston). 2. *Connecticut*. 3. *Rhode-Island*. 4. *New Hampshire*. 5. *New-Jersey*. 6. *Maryland*. 7. *New-York*. 8. *Pennsylvanie* (s Filadelfií). 9. *Dela-ware*. 10. *Virginie*. 11. a 12. *Severní a Jižní Carolina*. 13. *Georgie*. V každé z osad místodržitel od vlády anglické dosazovaný. Správa osad celkem demokratická, vliv parlamentu anglického vztahoval se hl. na pořádání poměrů obchodních. Území anglické zvětšeno mírem utrechtským (sr. 342) a pařížským (sr. shora).

Po míru pařížském (1763) usnesl se parlament anglický, aby i osady severoamerické přispívaly na umoření dluhu, vzniklého válkou, z níž hlavní měly prospěch. Zavedení různých cel a *poplatku kolkového* bouří: osadníci nechťli platiti daně, která uložena bez jejich svolení (*Benjamin Franklin* jednatelem *Massachusettsu* v Londýně). Poplatek kolkový sice odvolán (1766), ale právo parlamentu, ukládati osadám daně, výslovně vyřčeno a nová daň na čaj, sklo, papír a barvy zavedena (1767). Po příkladě *Bostonu* všeobecný odpor proti novým clům, jež parlament opět odvolává, až na clo z čaje (1771). R.

1773 přepadeny v *přístavě Bostonském* od mladíků za divochy přestrojených tři lodi s nákladem čaje, který vmetán do moře. Vláda zavřela přístav Bostonský a obmezila svobodnou ústavu obce *Massachusettské*.

- 1774 **Kongres ve Filadelfii**: vyslanci 13 osad usnesli se přerušit veškeré spojení se zemí mateřskou. Anglie vysílá vojsko do Bostonu. Lord *Chattam* (st. Pitt) a *Burke* vynasnažují se narovnat spor.
- 1775 V dubnu první srážka u *Lexingtonu* z. od Bostonu a v červnu první bitva u *Bunkershillu*, návrší nedaleko Bostonu. V této zvítězili sice Angličané, ale s tak velkými ztrátami, že brzo potom
- 1776 musili *Boston* vyklidit. V čele Američanů velkodušný státník a vojevůdce *Jiří Washington* (z Virginie rodem). Ve Francii a jinde v Evropě mocné hnutí ve prospěch Američanů (markýz *Lafayette*, *Kosciuszko*). Anglie najímá žoldnéřské vojsko v Německu.
- 1776 Kongres ve Filadelfii prohlásil neodvislost 13 obcí amerických od Anglie. Angl. generál *Howe* zmocnil se New-Yorku, *Washington* zvítězil u *Trentonu* sv. od Filadelfie a
- 1777 u *Princetownu* s. od Trentonu. Na podzim poražen *Washington* od gen. *Cornwallise* na ř. *Brandywine* j. od Filadelfie, která dobytá, ale za nedlouho přinuceno vojsko anglické pod *Bourgoynem* ke kapitulaci v *Saratoze* nad h. tokem *Hudsonu* (7000. Americký generál *Gates*). R.
- 1778 Francie vešla ve spolek s obcemi americkými (*Benjamin Franklin* v Paříži) a r. 1779 též *Španělsko*. Toto poraženo 1780 v námořní bitvě u mysu sv. *Vincence* na jz. pobř. Portugalska (angl. admirál *Rodney*). Mezitím k podnětu Ruska učiněn spolek branné neutrality na uhájení svobodného obchodu neutralních lodí, k němuž největší část států evropských přistoupila. Přistoupení *Holandska* ke spolku zabránila Anglie, vypověděvši mu válku* (1781). Na moři válčí Angličané šťastně: *Minorka* jim sice odňata od spojeného loďstva francouzsko-španělského, ale *Gibraltár* slavně hájen (*Elliot*) a u ostrova sv. *Dominika* v Malých Antillách zvítězili nad spojenými Francouzi a Španěly rozhodně (1782 *Rodney*). Na pevnině zajal *Washington* a *Lafayette* u *Yorktownu* jv. od *Richmondu* lorda *Cornwallise* s celou armádou (1781).

1783 Mír ve Versaillesu:

Anglie 1. uznala neodvislost „*Spojených států severoamerických*“, 2. odstoupila Francii ostrov *Tabago* a území na *Senegalu*, 3. ponechala Španělsku *Minorku* a *Floridu* v Americe.

*) V Holandsku za *Viléma V.* (1751—1795) rozhárané poměry pro stále spory mezi stranou aristokraticko-republikánskou a oraňskou. Válka vedena nešťastně. Námořní váha Holandska vzala za své a obchodní zájmy ve Východní a Západní Indii valně poškozeny. Po válce stihl hněv lidu dům oraňský, jehož odstranění na ten čas zabráněno Pruskem (1787).

Nová federativní ústava (v čele státu prezident volený na čtyři léta, moc zákonodárnou vykonává kongres, který skládá se ze senatu a ze sboru repraesentantův. Vedle toho soud spolkový, kterému jest bdíti nad ústavou, která doprává jednotlivým státům pokud možná největší samostatnosti, obmezujíc obor společných záležitostí na míru dosti skrovnou) vešla v život roku 1789. Za prvního presidenta zvolen jednoblasně *Jiří Washington* (1789—1797, † 1799).

1780—1784 Angličané válčí ve Východní Indii,*)

kde *Robert Olive* ve službách společnosti východoindické (sr. 318) zjednal jim převahu nad vlivem francouzským. Za vojny americké sultan mysorský *Hyder Ali*, podporován jsa Francouzi, spojil se s *nizamem Golkondským* a knížaty *Maharattskými*, aby vyvrátil anglické panství. Statečný guvernér anglický *Warren Hastings* (1771—1785) zdolal nebezpečí: s Maharattou se vyrovnal a *Tippu Saib* (syn *Hyder Aliho*, jenž † 1782) přinucen k výhodnému míru v *Mangalore* na pobř. Malabarském (1784). Stížnostem v krutou vládu společnosti vyhověl ml. *Pitt* (1783—1801) zákonem (1784), kterým právo války a dohled nad direktory od společnosti volenými vládě vyhrazen.

Panství anglické a jeho obchod zvelebil znamenitě kapitán *James Cook* svými cestami výzkumnými v *Australii* a v moři *Tichém*. (Zabit 1779 na třetí své cestě od domorodcův na *Havaii*, jednom z ostrovů *Sandwichských*). R. 1788 založena trestnická osada *Sydney* na jv. pobř. *Australie*.

5. Poloostrov Pyrenejský.

a. Španělsko.

(Sr. 314.)

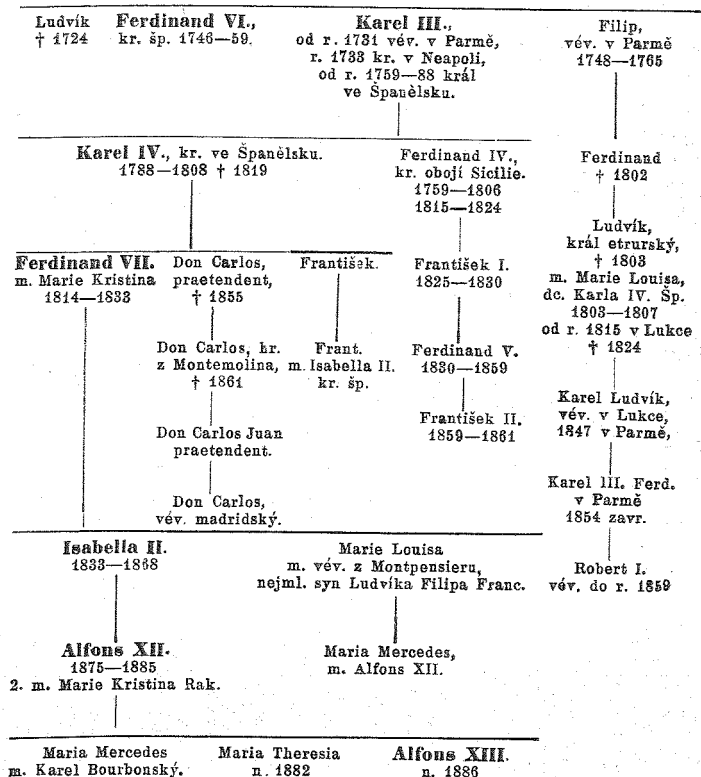
O dějinách španělských za *Karla II.* (1665—1700) viz str. 330—332, 339.

1701— Rod bourbonský.

*) *Mahmud Gasenský* (999—1031) dobyl Indie až po Ganges (sr. 185). Jeho potomci byli r. 1184 od jiných dynastií islamských zátlačeni. R. 1525 vtrhl do Indie mongolský sultan *Baber*, pravnuček *Tamerlanův* (sr. 269), dobyl *Dehli* nad *Džammou*, pobočkou *Gangu* z pr. břehu, a založil tu říši „*velkých mogulů*“, která za mogula *Akbara* (1555—1605) a *Aureng Zeba* (1658—1707) dosáhla největšího rozkvětu, zaujímajíc celý poloostrov až na osady Evropanův. Perština byla řečí dvoru a perští umělci a učenci byli tu důležitými činiteli. R. 1730 říše velkých mogulů vzala za své odpadnutí jednotlivých *nabobů* (místodržcůch) a rozdělila se v několik neodvislých sultanátův, z čehož hleděli Francouzové a Angličané těžit.

BOURBONOVÉ VE ŠPANĚLSKU A V ITALII. (Sr. 306.)

Filip V. z Anjou,
král španělský 1701—1746.
2. m. Alžběta Parmská.

1701—1746 Filip V.,

slabý, ženami ovládaný panovník (hraběnka *Orsini*). Po skončení války o dědictví španělské učiněn pokus nabytí bývalých zemí španělských v Itálii (*Alžběta z Parmy, Alberoni*, Sr. 343). R. 1724 vzdal se zádumčivý král vlády ve prospěch syna svého *Ludvíka*, ale přejal ji opět po brzké jeho smrti. Stát řídí holandský dobrodruh *Ripperda* dle přání pletichářské královny. Ve válce o nástupnictví polské získáno *Neapolsko se Sicílií* jakožto sekundogenitura (sr. 345).

1746—1759 Ferdinand VI.

Válkou o dědictví rakouské (sr. 348) dostalo se Španělsku *kn. Parmského a Piacenzského* (tertiogenitura v Itálii). Zádumčivost Filipova přešla i na Ferdinanda, po jehož † následoval nevlastní bratr jeho

1759—1788 Karel III.

Byl vychovancem filosofův francouzských a jal se zaváděti opravy, čelící jednak k povznesení obecného blahobytu, jednak k podvrácení posavadní moci církve (ministr *Aranda*). R. 1767 odvezeni násilně jezuité do státu Církevního a jmení jejich zabráno. Podobně stalo se jim v *Neapoli*, kde *Tanucci* za nezletilosti Ferdinanda IV. téměř neobmezeně vládl, a v *Parmě*. Španělsko účastní se *války sedmileté* (sr. 367) a *americké války za svobodu* (sr. 368).

b. Portugalsko.
(Sr. 316.)

Portugalsko nedovedlo se povznést z úpadku ani za domácích králů z rodu *Braganza*. Od r. 1656—1667 *Alfons VI.*, slabý a nehodný panovník, přinucen vzdáti se trůnu, načež ujal se vlády nejprv jako regent, pak jako král ml. bratr jeho *Petr II.* (1683 až 1705). Smlouvou *Methvenovou*, kterou způsobil 1703 angl. vyslanec *Methven*, uveden veškerý obchod v područí anglické. *Jan V.* (1705—1750) úplně pod vlivem duchovenstva. *Milliony* věnovány na stavbu klášterův a chrámův. Za *Josefa I. Emanuela* (1750—1777) řídil stát markýz *Pombal*. Rozsáhlé opravy, směřující k zlepšení správy státní, školství, zemědělství, obchodu, průmyslu, soudnictví, vojenství a k povznesení moci královské.

1755 Zemětřesení v Lissaboně,

jehož zhoubné následky hleděl *Pombal* co nejúčinněji zmírniti. R. 1759 *vyhnání jezuité ze země* a statky jejich zabráný (viněni ze snah světských a obžalování pro domnělé spiknutí proti životu královu).

1778—1792 *Marie*, dc. *Josefa Em. Stařícký Pombal*, nenáviděný od šlechtý a duchovenstva, sesazen a k smrti odsouzen († ve vyhnanství). Největší část oprav jeho zrušena. Opětný úpadek země.

6. Itálie.

(Sr. 309.)

1. Benátky lpěly úzkostlivě na starodávném zřízení aristokratickém, které tlumilo v lidu veškerou sílu a energii. Válka s Turky (od r. 1645) vedena sice slavně (admirálové *Marcello*, *Mocenigo*, *Morosini*), ale skončila se nicméně ztrátou *Kandie* (1669). R. 1684 připojili se Benátčané k císaři Leopoldovi ve válce proti Turkům a dobyli *Moree* (*Morosini* dozem), která jim sice mírem v *Karlovicích* ponechána, ale r. 1715 zase jim odňata (sr. 343).

2. Janov v stálém nebezpečení před mocnými sousedy (Savojskem, Francií a Rakouskem). Na *Korsice* (sr. 234) od r. 1730 povstání utlačovaného obyvatelstva, jež teprve po dlouhých bojích hl. přispěním Francouzův přemoženo (dobrodružný *baron Neuhof* z Vestfálska na čas králem = král *Theodor*. Pak v čele povstání *Paoli Pasquale*. *Karel Bonaparte*, otec Napoleonův, tajemníkem národní vlády v Corti). R. 1768 Korsika Francií prodejem odstoupena.

3. Milán a Mantua dostaly se po válce o španělské dědictví domu habsburskému (sr. 341, 342).

4. Savojsko. *Viktor Amadeus II.* (1675—1730) nabyl ve válce o španělské dědictví titule královského se Sicílií, kterou však o něco později musil zaměnit za *Sardinii* (= království *Sardinské*). Za války o dědictví rakouské rozšířeno území království *Sardinského* na ujmu *Milánska* na pr. břehu *Ticina* a *Pádu* (sr. 347).

5. Parma s *Piacenzou* a *Guastallou* postoupena Rakousku mírem *vídeňským* r. 1738 (sr. 345) a pak v míru *čáském* 1748 odstoupena *donu Filipovi* jakožto *tertiogenitura* španělských *Bourbonů* v Itálii. (Sr. 348).

6. Modena s *Reggiem*, *Mirandolou* a *Massa-Carrarou* zůstala v držení rodu *d'Este* (sr. 309).

7. Toskána poklesla špatnou vládou posledních *Mediceův*, jichž rod vymřel r. 1737, načež dostala se věv. *lothrinskému Františkově Štěpánovi* (sr. 344), po jehož smrti stala se *sekundogeniturou* rakouskou (sr. 353).

8. Stát *Papežský*. *Innocenc XI.* (1676—1689) a *Innocenc XII.* (1691—1700) hájili statečně práva církve oproti přehmatům *Ludvíka XIV.* *Klément XIII.* nedovedl uchránit *jezuitů* před pronásledováním v *Portugalsku* a ve *Španělsku*. Nástupce jeho *Klément XIV.* (1769—1774) povolil nátlaku dvorů katolických a zrušil řád *jezuitský**) 1773, jehož *general Ricci* reformě řádu houževnatě odpíral (*Sint ut sunt, aut non sint*).

*) Obnoven *Piem VII.* r. 1814.

9. Království obojí *Sicílie* (*Neapolsko* a *Sicílie*) stalo se od r. 1738 *sekundogeniturou* španělských *Bourbonů*; sr. 345.

7. Polsko.

(Sr. 326.)

1648—1668 Jan II. Kazimír,

slabý a nespravedlivý panovník. V čele povstalých *Kozákův* *ataman Bohdan Chmelnicki*. *Kozáci* nejprve ve spojení s *Tatary Krymskými*, pak obrátili se o pomoc *Ruska*, právě když vypukla

1655—1660 válka polsko-švédská (sr. 358). Tato skončila se mírem v *Olivě*. S *Ruskem* učiněn

1667 mír v *Andrusově* j. od *Smolenska*, kterým *carství Moskevskému* připadlo *Smolensko*, *Cernigovsko* a *Ukrajina* na l. bř. *Dněpru*, pak *Kijev* s okolím.

Mírem tímto podlomena moc *kozácké Ukrajiny*, nyní rozdělené mezi *Polsko* a *Rusko*, jejíž demokratické a republikánské zřízení zdálo se býti nebezpečné jak *Polsku* tak i *Rusku*. Mír *andrusovský* pokládán na *Ukrajíně* za zradu se strany *Ruska* a zavdal příčinu ke vzpourě *Dorošenkově* a jiných vůdcův *kozáckých* jak proti *Polsku* tak i proti *Rusku* a byl v *dějínách Ukrajiny* začátkem velmi smutné a těžké doby, zvané „*ruinou*“.

1668 Jan Kazimír vzdal se vlády a odešel do *Francie*, kde stal se *opatem*.

Za *Vasovců* úpadek *Polska*: 1. *Polsko* hubeno *ustavičnými válkami* a území jeho ztenčeno o *Livonsko*, *Smolensko*, *Cernigovsko* a *polovici Malé Rusi* s *Kijevem*. Mimo to pozbylo *suverenitu* nad *Pruskem* a *Valašskem*. 2. *Pronásledování náboženské*. 3. *Průmysl* hynul, a *lid obecný* od *šlechty* utiskován vždy více. 4. Ve *sněmování* uhníždil se *zlořád „liberum veto“* („*nepozvatam*“ — *jednohlasnost*), kterým *mařeny* veškeré *opravy* v *zákonodárství*. (Jen v určitých případech *svolávány* tak zv. *sněmy konfederáční*, na kterých se *usnesení* dala většinou *hlasů*). 5. *Šlechta* dávala se *kupovati* od *cizích vlád*, které *užívaly* *Polska* k svým *útelům*. 6. *Moc královská* při každé *volbě* *ztenčována* *smlouvami*, jež *ukládány* *nově zvolenému králi*.

1669—1673 Michal Višňovecki,

učený, ale *povahy* velmi *slabé*.

1671 Válka s *Turky*, pod jejichž *ochranu* dal se *hetman kozácký Petr Dorošenko*. *Kamenec Podolský* od *Turkův* *dobyt* a *Lvov* *obležen*. *Turci* *loupi* až k *Lublínu*. V *Polště* *fran-*

couzská strana ve šlechtě (*Jan Soběški*) činí králi překážky v obraně země. A tak

1672 **mír v Bučaci** v Haliči nad Strypou jz. od Tarnopole: Kozákům ponechána *Ukrajina*, Turkům dostalo se celého *Podolí* a 20.000 duk. ročního poplatku. Smíření mezi šlechtou, která usnesla se na nové válce:

1673 **Bitva u Chocimi**: *Jan Soběški* porazil Turky na hlavu. Den před bitvou † ve Lvově král Michal.

1673—1696 **Jan III. Soběški**, moudrý a udatný panovník.

Ve válce proti Turkům pokračoval statečně (1675 zvítězil nad Tatary a Turky u *Lvova*), ale roku 1676 obklíčen u *Žuravna* a přinucen jednati o mír:

1676 **mír s Turky v Žuravně** nad Dněstrem jyv. od Lvova: Turkům zůstalo *Podolí* a Kozákům větší část *Ukrajiny*. S ročního poplatku sešlo (viz shora).

Jan Soběški ve spolku s *Ludvíkem XIV.* podporuje povstalice uherské (sr. 337), později sblížil se s *Rakouskem* (r. 1683 smlouva proti Turkům), když *Ludvík XIV.* nebyl ochoten působiti k tomu, aby nástupcem *Janovým* stal se syn jeho *Jakub*: rozervané Polsko bylo *Francii* lepším nástrojem.

1683—1699 **Válka s Turky.**

1683 **Jan Soběški**, pomáhaje císaři *Leopoldovi*, porazil Turky před *Vidní* a spasil tak císaře i říši. Pak válčil proti Turkům v *Podolí* a *Multanech*. Sr. 338. R.

1686 **věčný mír s Ruskem**, jemuž *Kijev* na vždy ponechán, a smlouva o společnou válku s *Tureckem*.

S Turky válčeno nerozhodně pro neochotnost a nevázanost šlechty polské, která toho času vedla i soukromé války mezi sebou.

1697—1733 **August II., kurfiřt saský**, králem polským.

Od jedné strany šlechty povolán za krále *kníže Conti* a od druhé *Friřich August*, jenž přešel ke katolictví. Válka domácí odvrácena vřikavostí šlechty, která knížete *Contiho* záhy opustila.

1699 **Mír s Turky v Karlovcích** (sr. 339).

Trvalý pokoj zmařen úmluvou s *Petrem Velikým* v *Ravě* jz. od *Varšavy* (1698), které v zápětí

1700—1720 **Válka severní se Švédskem**. Sr. 359.

August II. hleděl nakloniti sobě Poláky přepychem a rozkošemi nádherného svého dvora, v čemž šlechta polská ochotně ho následovala. Pronásledování nekatolíkův. *Libovláda* šlechty.

1733—1763 **August III., syn předešlého.**

Při volbě krále rozhodovaly cizí mocnosti: *Francie* a proti ní *Rakousko* a *Rusko*. Sr. 344.

August III. dbal jen radovánek a správu říše přenechával ministru *Brühlovi*: úřady prodávány, soudy úplatny a ve vojště nekázeň. Pronásledování nekatolíkův. Stálé spory mezi šlechtou (*Rody Čartoryjských* a *Potockých*) — „*Polska nierzadem stoi*“. Polsko se udržuje nepořádkem. O účastenství *Augusta III.* jakožto kurfiřta saského ve válce o dědictví *rakouské* a ve válce sedmileté viz str. 346—351.

1764—1795 **August IV., t. j. Stanislav August Poňatovski,**

příbuzný *Čartoryjských*, zvolen za krále pomocí *Ruska*, jemuž za to musilo se Polsko podřídit v politice zahraničné a slíbiti částečné obnovení práv nekatolíkův čili dissidentů (pravoslavní a protestanté). Na straně *Ruska* *Fridrich Pruský*, kdežto *Rakousko* a *Francie* usilovaly o zvolení syna *Augusta III.*

August IV. byl dobrého srdce a jemných mravův, ale nestálý a v provádění zámyslův málo energický. Návrhy oprav sněmu předložené (1766) zatlačeny v zárodečích otázkou náboženskou: prosby dissidentů o svobodu náboženství, podporované *Ruskem* (kníže *Repin* vyslancem), *Pruskem*, *Anglií* a *Dánskem*, zamítnuty. Následek toho, že dissidenti sjednotili se pod ochranou *Ruska* v konfederaci *radomskou* j. od *Varšavy* (1767), k níž přistoupili také všichni nepřátelé *Čartoryjských* a posléz i král na sněmě ve *Varšavě*, kde ujednána svoboda vyznání a postavena pod garancii *Ruska*. Proti tomu konfederace *barská* v *Podolí* sv. od *Černovic* 1768: 1. Výhradně panství římsko-katolické. 2. Vymanění *Polska* ze vlivu ruského. Vůdcové její *Krasinski*, *Pulavští*, *Potocki*, *Zaremba*, *Kossakovski*. Válka občanská, k níž přidružilo se povstání *Hajdamákův*, t. j. uhněteného lidu *maloruského*, proti šlechtě polské. Na žádost senatu zakročilo vojsko ruské. Konfederanti obrátili se o pomoc do *Turecka* a *Francie* (důstojníci francouzští v *Polsku*: *Dumouriez*). Válka *Turecká* s *Ruskem*. Nerozhodnost králova. Tento prohlášen od náčelníkův konfederace za zbavena trůnu (1770) a rok po té ve *Varšavě* přepaden a zajat. (Vyprostil se.) Vítěznými pokroky *Rusův* proti *Turecku* znepokojeno bylo *Rakousko* a *Prusko*. V *Nise* v *prusk. Slezsku* nad řekou téhož jm. 1769 a v *Unčově* na *Moravě* 1770 *Friřich II.* na osobním sjezdě s císařem *Josefem II.* Král *pruský* vytasil se s návrhem, vyzvati *Rusko* k navrácení výbojův *Turkům* na útraty *Polska*, při čemž mělo *Rakousko* i *Prusko* zmocniti se příměrečných částí *Polska*, aby tím „rovnováha moci mezi nimi a *Ruskem* byla zachována.“ *Marie Theresie* odmítla nepoctivý návrh a vešla s *Tureckem* (*Thugut*) ve spolek proti *Rusku*. Ve válce nastávající odepřel *Fridrich II.* slíbiti *Marii Theresii* neutralitu a *Kateřina II.* strašil spolkem s *Rakouskem* a *Tureckem*. I přistoupila *Kateřina II.* k návrhu *Pruska*, a *Marie Theresie* majíc na vůli, buď přijati podíl jí přiřknutý neb pustiti se do války s *Ruskem* a *Pruskem*, svolila také ke skutku násilnému.

1772 První rozdělení Polska.

Prusko zabralo polské *Pomořany* a *Záp. Prusy* (vyjma Gdansk a Toruň) s částí *Velkopolska*. Rakousku dostalo se nyní *kr. Haličského* a *Vladiměřského* vyjma Krakov. Rusko obdrželo krajiny při *horn. Dněvě* a *Dněpru*. Formální postoupení zabraných částí stalo se na sněmě varšavském 18. září 1773; za to garantovaly velmoci celistost Polska a ústavu polskou. (Král omezen *stálou radou* nejen ve věcech politiky zahraničné, ale i ve správě vnitřní).

Rozháranost stran a nespořádanost záležitostí státních trvala dále. Návrh nového zákonníka, který z uložení sněmovního na návrh králův vypracoval v duchu doby *Ondřej Zamojský*, zavržen (1780). Za války rusko-turecké r. 1788 překazil *Fridrich Vilém II.*, zehraje na Rusko s Rakouskem spojené, spolek polsko-ruský a jal se bráti Polsko pod svou ochranu. Na velkém sněmě, zasedajícím od konce 1788, provedla pokroku milovná strana ve šlechtě polské tak zv. *konstituci 3. května 1791* [Městům vyhrazen poradní hlas na sněmech, stav selský vzat pod ochranu zákonův, trůn měl státi se dědičným a sice v rodě saském, liberum veto a konfederace zrušeny, ale jinak zůstavena šlechtě všechna práva politická a král jako dříve zůstal bez moci], ale strana protivná utekla se o pomoc do Ruska a sjednotila se v *konfederaci targovickou* v Podolí nad *Sinjuchou*, pobočkou stř. *Bugu* z l. břehu (1792). Rusové vtrhli do Polska, kde přinutili v brzkou vojsko polské k ústupu, načež přistoupil i král ke konfederaci *targovické*. Původcové nové ústavy (*Ignác Potockí*, *Malachovský*, *Koŕŕataj* a j.), podobně i generálové *Josef Poŕatovský* a *Tadeáš Kościuszko* odjeli za hranice. Sněm v *Grodně* na pr. bř. h. Němemu měl obnoviti starý pořádek. Mezitím Prusko, které věc polskou zrádně opustilo, hledělo si při jednání o válečnou koalici proti Francii zabezpečiti náhradu na útraty Polska, zmitaného prý revolučními zásadami jako Francie. Rusko přidalo se k němu, a tak došlo na

1793 druhé rozdělení Polska.

Rusko zabralo *Litvu*, *Volyn* a *Podolí*, Prusko *největší část Velkopolska* a města *Gdansk* a *Toruň*. Sněm v *Grodně* shromážděný a obstoupený vojskem ruským přinucen svoliti k odstoupení zabraných zemí. Ústava z doby před r. 1788 obnovena s některými změnami. S Ruskem učiněn stálý spolek, kterým napotom řízení zahraničných a vojenských záležitostí Polska vzneseno na Rusko.

1794 Povstání Kościuszkovo.

Kościuszko prohlášen v *Krakově* za diktatora (24 bř.). Jemu po boku nejvyšší rada národní (*Ignác Potockí* a *Hugo Koŕŕataj*). Heslem: osvoboditi vlast od cizího jařma a obnoviti celistost hranic polských. 17. dubna povstání ve *Varšavě* (posádka ruská z velké části pobita, král postaven pod dohledku) a pak též na *Litvě*.

1794 bitva u *Macějovic* jv. od *Varšavy* nedaleko pr. 10. října břehu *Visly* nad ústím *Pilice*: *Kościuszko* od Rusův poražen a zajat (*Suworov*). *Praga* dobytá, *Varšava* se vzdala. Konec povstání.

1795 Třetí rozdělení Polska.

Rakousku dostalo se *Krakova* a území mezi ř. *Pilicí*, *Vislou* a *Buhem* (= *Záp. Halič*), Prusko obdrželo *okolí varšavské* a *území mezi dolním Buhem a Vých. Prusy* a Rusko *ostatek někdejších zemí litevsko-ruských*.

8. Rusko.

(Sr. 328.)

1645—1676 Alexěj Michajlovič.

Říše zvelebensa opravami v zákonodárství, obchodu, zřízení vojenském a řádu církevním (oprava bohoslužby a knih církevních patriarchou *Nikonem* předsevzatá příčinou rozkoľu v církvi ruské). R. 1651 *Alexander II.*, car *imeretský*, podrobil se Rusku.

1655—1667 Rusko válčí se Švédskem a s Polskou. Válka se Švédy skončila se

1660 *mírem v Kardisu* (sr. 358), a válka s Poláky, již způsobil *Kozáci* pod atamanem *Bohdanem Chmelnickim*, ukončena

1667 *mírem v Andrusově* (sr. 373).

Brzo potom vypuklo povstání v *Povolží*, v jehož čele *donský kozák Razin* (poražen 1671 a odpraven v *Moskvě*), a povstání *Kozákův záporožských* a *ukrajinských*, vedených společným atamanem *Petrem Dorošenkem*, který uznal vrchní panství turecké.

1676—1682 Feodor II. Alexějevič.

Válka s Turky skončena bezvýsledně: zpusťošena západní *Ukrajina* zůstala *Turkům* (1681). Opravy ve vojenství. Zřízena *akademie* v *Moskvě* (pro výchovu státních hodnostářův).

1682—1689 Vladařství Žofie Alexějevny

ve jméně nezletilého *Ivana a Petra*. (Za cara prohlášen prvotně *Petr* a poručnictví připadlo carevně *Natalii*, druhé manželce cara *Alexěje*. Proti tomu postavila se *Žofie Alexějevna*, jedna z dcer *Alexějevých* z prvního manželství, a opírajíc se o střelce, dovedla toho, že prohlášení oba bratři za cary a ona za *vladařku*). Pronásledování rozkoľníků. Kruté zákony zmírněny (uleveno dlužníkům, trest smrti omezen). R. 1686 *věčný mír s Polskem* a smlouva o společnou válku proti *Turecku* (sr. 374). Válku s Turky vedl kníže *Golícyn* (a s ním ataman *Mazepa*) neslavně.

ROMANOVCI NA RUSI. (Sr. 328.)

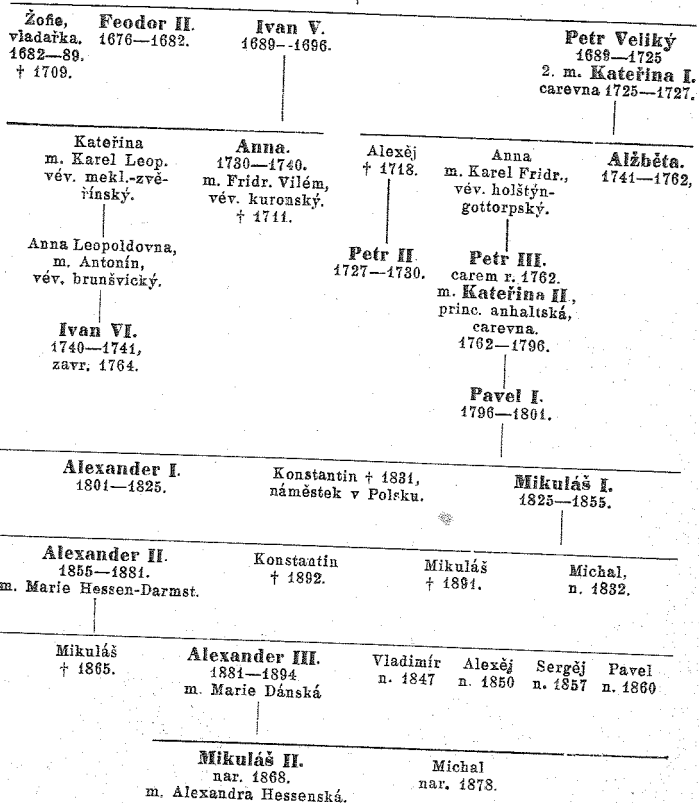
Michal Romanov.

1613—1645.

(vnuk Mikuláše Romanova, jenž byl bratrem Anastasie,
manželky Jana Hrozného.)

Alexěj Michajlovič.

1645—1676.

Mezitím žil *Petr Alexějevič* v odloučenosti s matkou svou ve vesnici *Preobraženskú* nad h. Kljazmou ssv. od Moskvy, odváje se se zápalém vojenství a plavectví podle způsobu západoevropského. (*Lefort* ze Ženevy. Holandan *Timmermann*.) Úklady vládařčiny o bezživoti Natalie a Petra zmařeny rázností Petrovou. Žofii bylo složiti vládařství a odejiti do kláštera (1689).

1689—1725 **Petr I.** (17letý).

Chorý bratr jeho *Ivan* byl společně s ním carem až do své smrti 1696, ale účastenství ve vládě neměl.

Ve válce s Turky pokračováno, 1696 dobyt Azov. Od roku 1697—1698 car *Petr* na cestách po Evropě jakožto *Petr Michajlov* v průvodu velkého poselství, vedeného *Gordonem* a *Lefortem*: Braniborsko, Hannoverko, Holandsko (v *Zaandamu* a *Amsterdamu* pracoval car v loděnicích), Anglie. Odtud vrátil se do Holandska a pak přes *Prahu*, kde slavnostně od šlechty uvítán, do *Vídně*. Zvěst o povstání střelců urychlila jeho návrat do Ruska, kde zatím povstali již pokořeni. Sbor střelcův zrušen. O překot zaváděny novoty po způsobu západoevropském, zabíhající namnoze do krajnosti (vous, šat atd.; ostatek viz níže.)

1699 **Mír s Turky v Karlovicích.** (Sr. 339).1700—1721 **Válka nordická.** (Sr. 359—362.)

Reformy Petrovy: 1. Na místě patriarchatu zřízen 1721 svatý *synod* jako nejvyšší úřad říšský pro věci duchovní; generalní prokurator zástupcem carovým v synodu. 2. Obyvatelstvo rozděleno na tři stavy: a) „*Dvorjanstvo*“, jež zahrnovalo starodávné bojary od předních do posledních. Rozděleno bylo dle stupnice hodnosti úřední na 14 činů, ale nebylo uzavřenou kastou (paštičkář *Alexander Menšikov* stal se první osobou po caru. b) *Stav městský*, rozdělený na tři gildy s autonomní správou městskou. c) *Stav selský*. 3. Duma bojarská nahrazena *senatem*, jemuž vedle poradního hlasu dřívější dумы ve věcech státních připadl i dohled na správu státní a nejvyšší soudnictví. 4. Říše rozdělena na 12 gubernií a tyto na 43 provincie. 5. Zřízeno stálé vojsko. 6. Zavedena nová soustava berniční. 7. Petrohrad stal se nejen sídelním, ale i prvním obchodním městem v říši. 8. Obchod povznesen smlouvami se státy námořními a průmysl zveleben povoláním cizích řemeslníkův i posláním domácích lidí do ciziny. 9. Péče o povznesení zemědělství. 10. Biskupům přikázáno zakládati školy pro vzdělání nižšího duchovenstva. Elementární školy zřizovány po všech provinciích. Mladí lidé posíláni do ciziny na vzdělání. Prameny pro dějiny slovanské sbírány. Staré kyrilské písmo zjednodušeno (*graždanka*). První noviny státem vydávány. —

Hnutí protireformační v zárodku potlačeno: carevič Alexěj, syn carův z prvního manželství, odsouzen k smrti, ale zemřel před vykonáním ortele (1718). Před smrtí svou vydal car *Petr* nařízení, dle kterého má car právo ustanoviti svého nástupce, ale sám nástupce neustanovil.

- 1725—1727 **Kateřina I.** Vládu vedl *Menšíkov*. Zřízena vrchní tajná rada nad senátem.
- 1727—1730 **Petr II. Alexějevič.** *Menšíkov* vlivem Dolgorukých odstraněn a poslán do Sibíře.
- 1730—1740 **Anna Ivanovna.**

Tajná rada zrušena. Milec carevny *Biron* všemožným ministrem. Po smrti posledního *Kettlerovce* (sr. 324) stal se i vévodou kuronským (1737). Vláda *Bironova* proslula neblaze násilnictvím všeho druhu. V Polsku dosazen za krále pomocí ruskou *August III.* (sr. 344).

- 1736—1739 Válka s Turky. Lascy dobyl *Azova*, *Münlich* zpustošil *Krym*, vzal *Očakov* při ústí Dněpru a *Chocim*, obsadil *Multany* i s *Jassy* a strojil se na *Bendery*, když došla zpráva o nevhodném míru *bělehradském* (sr. 345): Rusové neměli stavět lodí na moři *Azovském* a směli kupčítí na *Černém moři* jen na lodích tureckých poddaných. Mimo to podrželi území pevností *Azovské*, která rozbořena.

- 1740—1741 **Ivan VI.**

V čele vlády *Biron*, ale tento za krátko odstraněn přičiněním *Münlichovým* a matka *Ivanova Anna* prohlášena za vladářku. Po roce svržena i ona, a trůnu zmocnila se *Alžběta*, dcera *Petra I.*

- 1741—1762 **Alžběta Petrovna.**

Němečtí rádcové a důvěrníci *Anny Ivanovny* odstranění. *Razumovskij* a bratři *Suvalovi* u vesla vlády. Válka se *Švédy* ukončena 1743 mírem v *Abu* (sr. 362). Války sedmileté účastní se *Alžběta* po boku *Marie Theresie* (sr. 349). V *Moskvě* založena první universita (1755), a po guberniích gymnasia. Snaha o povznesení orby, obchodu a průmyslu.

- 1762 **Petr III.** (O jeho povaze sr. 350).

Internovaní za *Alžběty Němci*, *Biron*, *Münlich* a j., vrátili se z vyhnanství a německý mrav zaváděn. Spolek s *Pruskem* na výboj a odboj (sr. 351). Z toho nespokojenost, a když surový *Petr* hleděl zbavit se manželky své *Kateřiny*, aby mohl zasnoubití se s milenkou svou kněžnou *Voroncovou*, zosnováno spiknutí: od gardy, získané bratry *Orlovými*, prohlášena *Kateřina* za carevnu a *Petr* usmrčen.

- 1762—1796 **Kateřina II.**

1764 *Stanislav Poňatovskij* zvolen pomocí ruskou za krále polského (sr. 375).

- 1768—1774 První válka s Turky, kteří k popudu Francie zakročili ve prospěch konfederace barské (sr. 375). 1768 Turci poplenili jižní Rus. 1769 zvítězil kníže *Alexander Golicyn*

u *Chocimě*, ale později mu bylo zase ustoupiti na půdu ruskou. R. 1770 *Rumjancev* zabral Turky z opevněného ležení na *Prutě* a postupuje do *Multanska* porazil *Tatary Krymské* u řeky *Largy*; nedlouho potom porazil velkého vezíra při *Kagule*, jezeře *bessarabském*, nedaleko *Dunaje* v. od ústí *Prutu*: celé *Multansko* opanováno. Mezitím hr. *Alexěj Orlov* dostal se s loďstvem z moře *Baltakého* do *Aegejského* a 24. června zničil loďstvo turecké v zátoce *Cesmenské* na z. *Malé Asie* naproti ostrovu *Chiu*: celý *Archipelag* obsazen a činěny pokusy o dobytí *Dardanell*. Černohorci ve zbrani, na *Morei* povstání *Řekův*. R. 1771 zahnal kn. *Rumjancev* Turky i z *Valašska* a překročil *Dunaj*. Téže doby opanoval kn. *Dolgorukij* *Krym* a *Suvorov* postupoval vítězně v *Polsku*.

Zakročení *Pruska* a *Rakouska* ve prospěch *Turkův* (sr. 375), mor v armádě i na *Rusi* a povstání *Pugačeva* zastavily vítězné pokroky ruské.

- 1772 První rozdělení *Polska* (sr. 376).

1774 Mír s Turky v *Kučük Kajnardži* v *Bulharsku* na silnici od *Silistry* k *Šumnu*: 1. *Turecko* postoupilo *Rusům Kerč* a *Jenikale* na *Krymu* při vchodu do m. *Azovského*, pak *Kjmburn* při ústí *Dněpru* a stepi mezi *Dněprem* a *Buhem*; 2. mimo to pojistilo svobodnou plavbu ruským obchodním lodím na všech mořích tureckých a svobodný obchod ve všech přístavech tureckých. 3. *Tatari krymskí* prohlášeni za svobodné. 4. *Rusku* přiznáno právo ochrany knížectví *Podunajských* a křesťanů říše *Turecké*.

Největší prospěch z toho měli *Řekové*, neboť kupčeli pod vlajkou ruskou po moři *Středozemském*, *Černém* a *Azovském*. Tento skvělý rozvoj kupeckého loďstva řeckého má svůj význam jako podmínka úspěchu pozdější řecké revoluce.

- 1773—1775 Povstání *Pugačeva*, *donského Kozáka*, jenž se vydával za cara *Petra III.* a pobouřil celé *Povolží*. *Suvorov* potlačil povstání zajav *Pugačeva*, jenž pak v *Moskvě* odpraven.

- 1780 Branná neutralita za války obcí amerických s Anglií. (Sr. 368.)

- 1782 Smlouva s *Rakouskem* pro případ nové války turecké: *Rakousku* měly se dostati srbské části *Balkánské* a ostatek mělo pod jménem říše *Řecké* dáno býti druhému vnuku carevny, *Konstantinu Pavloviči*. *Alliance* utvrzena r. 1787 na sjezdě *Josefa II.* s *Kateřinou*.

- 1783 *Chanat Krymský* připojen k *Rusku*, když chán *Šahin-Giraj* přičiněním *Potemkinovým* vzdal se vlády. (*Krym* kolonizován, válečný přístav *Sevastopol* a m. *Cherson* založeny.) *Kozácké Záporoží* zrušeno; *Kozáci* odešli jednak do turecké *Dobrudže*, jednak převezeni jsou na *Kubaň* do *Kavkazska*.

1788—1792 Druhá válka s Turky (po boku Rakouska).

Roku 1788 zvítězil **Suvorov** u *Kinburna* a roku 1789 v *Multansku* u *Fokšan* sz. od *Galace* a u *Rimnika* jiv. odtud. V pros. 1790 dobytá od Suvorova pevnost *Ismaila* v Bessarabii při ústí Dunaje. (Turkům padlo přes 20.000, Rusův mrtvých a raněných 10.000.) Knížectví Podunajská v moci ruské. Další úspěchy zastaveny Pruskem, jehož návodem sestoupil se spolek severních mocností (Pruska, Anglie, Holandska a Švédska), který měl zabránit úplné pokoření Turecka. Mimo to zápletky v Polsku; sr. 376.

1792 Mír s Turky v Jassech:

Rusko zůstalo v držení *Krymu* a obdrželo od Turkův *Očakov* s pobřežím černomořským od ústí Buhu k Dněstru. Od té doby celý severní břeh Černého Moře náležel Rusku. Mír v *Kučuk Kajnardži* potvrzen. R. 1794 založeno město *Oděsa* *). V též čas vedena válka švédsko-ruská, o ní viz st. 362.

1793 a 1795 Druhé a třetí rozdělení Polska (sr. 376).

Poměry vnitřní za **Kateřiny II.**, která vládla v duchu Petra Velkého jak na venek tak i uvnitř: 1. Zřízena zvláštní komise ku sepsání nového zákonníka pro celou říši. 2. Zavedeny rozsáhlé reformy administrativní a soudní (říše rozdělena na 50 gubernií, při nichž oddělena správa od soudnictví a financí). 3. Městům povolena úplná samospráva s voleným svobodně zastupitelstvem i soudy městskými. 4. Průmysl a obchod všemožně povznášeny: Povolí a krajiny černomořské kolonizovány, v pustých krajinách nová města zakládána, hory Uralské a Altajské v příčině bohatství kovů ohledány, zřízena státní banka atd. 5. Literatura a umění podporovány.

Skvělé stránky panování Kateřiny zatemňovány hospodařením milců; z poč. *Grigorij Orlov* a pak *Grigorij Alex. Potěmkin*.

9. Turci. Čína.

O Turecku viz str. 329, 336—339, 342, 356, 357, 373—375, 380—382.

Za velké války Rakouska a Benátčanů s Turky 1683 až 1699 bojují Černohorci po boku Benátčanů a vítězí v mnohých horských bitvách.

1697—1735 **Danilo Petrovič** rodem z *Njogošův*, *metropolitá* neboli *vladyka* cetinjský, posvěcený r. 1700 od patriarchy *Arsenia* v *Uhrách* (srov. 338), obnovil klášter cetinjský a nabyl veliké vážnosti stal se náčelníkem i světským; od jeho doby vladykové cetinjské voleni jsou vždy z rodu *Njogošův*. —

*) Antický *Odessos* ležel na místě dnešní *Varny* v *Bulharsku*.

Zoufalé boje s Turky. Černohorci spojenci Rusův (sr. 360). R. 1712 poražení Turci na hlavu u *Carova lazru* v *Lěšanské* nahří nedaleko reky *Maršulje* *). Neodvislost Černé Hory zabezpečena. Péče o zvelebení země.

1781—1830 **Petr I. Petrovič**

účastnil se bojův s Turky po boku Rakouska a Ruska. Po míru *svišťovském*, v němž nebylo na Černou Horu pamatováno, bojováno dále a vítězstvím v údolí *Zety* u *Spuže* a u *Krus* (1796) samostatnost Černé Hory od Turkův míčky uznána. Za válek Napoleonových bránili Černohorci hrđinsky vlastní své proti Turkům, štvaným od Francouzův; Turkům odhali sice *Kotor* s přimořím, ale v kongresu vídeňském musili se ho opět vzdátí. Veřejným zákoníkem utvrzen zároveň pořádek vnitřní.

V Číně císař *Kien-lung* (1735—1796) zakázal křesťanství v celé říši a cizincům zemi úplně uzavřel. Vnější obchod omezen na *Majmačin* na s. a na *Kanton* na j. Vládl přísně, ale spravedlivě, podporoval literaturu jsa sám básníkem. Panství čínské rozšířeno na *Tibet* a *Turkestan*.

III. Od vzniku velké revoluce francouzské až po kongres vídeňský a druhý mír pařížský (1789—1815).

Příčiny revoluce:

I. **Nedostatky ve zřízení státním:** 1. Středověké poměry feudální zůstávaly vždy ještě v platnosti (v *Anglii* záhy odstraněny, v *Prusku* „velký kurfirst“ zaváděl blahodárné reformy, v *Rakousku* Marie Theresie jala se budovati stát na základě moderním). 2. Nedostávalo se středního stavu: $\frac{2}{3}$ půdy majetkem šlechty, duchovenstva a měst, a jen jedna třetina náležela malostatkářům.

II. **Zlořády Ludvíka XIV. a Ludvíka XV.** (sr. 333—335).

III. **Filosoficko-političtí spisovatelé francouzští**, kteří útočili ve spisech svých proti tehdejšímu zlořádu a žádali oprav (sr. 335).

Hrůzný průběh velké revoluce francouzské nelze pokládati za nutný a pouhý následek tehdejších veřejných poměrů; zdá se, že působily tu i živly, kterým šlo o to, aby nastalé na poč. r. 1789 hnutí politické neskončilo se blahodárným zavedením a uskutečněním žádoucích oprav ve správě státní, upevněním dynastie na základech lepších a pevnějších a nesmrtelnou slávou pocti-

*) Turci ztratili 86 praporů a 20.000 hlav. Bojiště podobalo se pokácenému lesu a dostalo odtud název „carova paseka“.

vého a lidumilného krále Ludvíka XVI. jako pravého obnovitele Francouzské říše.

Živly těmi byli vévoda Filip Orleánský, který státním převratem měl se zmocnití koruny francouzské, a spojené s ním Prusko a Anglie, které chtěly učinit Francii neschopnou, aby vešla v obmyšlený spolek s Ruskem a Rakouskem.

Období převratů státních:

I. Doba revoluční. Od 5. kv. 1789—9. list 1799.

- a) *Generalní sněm stavovský* od 5. kv.—17. června 1789 a *národní shromáždění* od 17. čv. 1789—30. září 1791.
- b) *Shromáždění zákonodárné* od 1. října 1791—20. září 1792.
- c) *Národní konvent* od 21. září 1792—26. října 1795.
- d) *Výkonné directorium* od 27. října 1795—9. list. 1799.

II. Konsulat. Od 10. list. 1799—2. pros. 1804.

III. Císařství 1804—1814 (1815).

Bídny stav finanční přiměl *Ludvíka XVI.*, že svolal

1789 generalní sněm stavovský ve Versaillesu

5. kv. s dvojnásobným zastoupením stavu třetího (*tiers état*) — 270 zástupců ze šlechty, 291 z duchovenstva a 676 ze stavu třetího. Při jednání o způsobu porad a hlasování rozkol (stav třetí žádal, aby jednání bylo společné a hlasování podle hlav). Podobně bylo při zkoušení plnomocenství jednotlivých zástupců. K návrhu abbéa *Sieyèsa* a hr. *Mirabeaua* prohlásili se zástupci třetího stavu, podporováni jsoouce částí nižšího duchovenstva, za

17. čv. **národní shromáždění** (17. čv. 1789—30. září 1791) a vyzvali ostatní dva stavy, aby se k nim přidali. (Předsedou *Bailliy*.)

Vyčištění byvše ze sněmovny, sešli se

20. čv. v *míčovně*, kde přísahali, že nerozejdou se dříve, pokud nedají Francii novou ústavu. Vytlačeni z *míčovny*, sešli se v *chrámu sv. Ludvíka* (20. čv.).

23. čv. Královské sedění minulo se účinkem. Na rozkaz králův, aby se stavové rozešli, odpověděl *Mirabeau*:*)

*) Rodem z Provence, kde i zvolen za zástupce třetího stavu. Muž velkého nadání, ale mravů nekalých. R. 1789 v žoldu vévody Orleánského, později dal se platit králem. Byl klamného domnění, že jen potřebuje chtít a zkrátí zase všechy ty živly, které dříve rozzuřil.

„My jsme zde na rozkaz národa a dáme se rozehnati jenom bodáky.“ Když pak přidala se k nim většina duchovenstva a část šlechty (vévoda Filip Orleánský, biskup *Talleyrand* a j.), povolil konečně král a přikázal šlechtě i duchovenstvu, aby se připojili k národnímu shromáždění (27. čv.).

Propuštění populárního *Neckera* a stahování vojska mezi Paříží a *Versaillesem* příčinou velikého jitrění v Paříži, které uměle rozdmýchováno stranou orléanskou a demagogy (*Desmoulin*s, *Robespierre*, *Danton*, *Marat*). Král odvolal vojsko a svolil, aby zřízena byla národní garda z měšťanstva. (Lafayette jejím vrchním velitelem.) Nicméně působením strany podvratné

1789 bastilla*) ztečena a rozbořena. Počátek anarchie.

14. čce. Následky: 1. Bouře pařížské a hanebnosti od luzy při nich páchané došly ohlasu i po venkově. 2. Všude zřizovány municipality a gardy národní. 3. Působení státních úřadů přestalo nadobro. 4. Nejistota osoby a majetku. 5. Sváděné vojsko přestalo být oporou moci královské. Vláda v rukou národního shromáždění (*Bailliy* mairem pařížským). 6. Počátek emigrace (hr. *Artois*, mladší bratr králův; *princ Condé*, *Polignac*).

Národní shromáždění zabývalo se novou ústavou na základě *výkladu o právech lidských* dle vzoru obcí Severoamerických (*Lafayette*) a

4. srp. zrušilo všechna feudální práva a výsady, k čemuž všichni stavové dobrovolně svolili (*vicomte Noailles*).

Strany v národním shromáždění: 1. *Pravice*, která hájila absolutní moci královské (royalisté). 2. *Střed* vedením *Mirabeaua* a *Sieyèsa* byl pro monarchii konstituční. 3. *Levice* byla smýšleni republikánského.

Nová ústava:

I. V čele státu král s mocí výkonnou. Zákonodárství příslušelo národnímu shromáždění o jedné komoře, permanentnímu a na dvě léta volenému. Králi vyhrazeno veto s účinkem ne zrušujícím, nýbrž odročujícím přes dvě období zákonodárná. Aktivní právo volební měl každý 25letý občan, jenž platil 3 franky roční daně. Volení byli nejprve voliči (z občanů vyššího censu) a od těchto poslancové, kterých bylo 745. II. Staré rozdělení Francie na provincie a gouvernementy zrušeno, a země rozdělena na 83 *departementy*, tyto na *arrondissementy*, *kantony* a *municipality*. Samostatnost municipiální. Suverenita lidu. III. Nová organizace armády. IV. Přeměna zřízení soudního (na místě parlamentův protní soudy). V. Finanční tíseň na ten čas odstraněna prohlášením veškerého duchovního jmění za majetek státní (as 2000 mill. liv.), a vydávány na ně *assignaty*. VI. Z duchovenstva stalo se úřednictvo, volené od obcí**) a placené od státu. Změnám těmto podvolila se toliko jedna

*) Pověstné vězení pro politické zločince.

**) Faráři od voličů z *arrondissementův* a biskupové z *departementův*.

část duchovenstva, odtud *kněží příseční a nepřiseční*. VII. Zrušení klášterů (vyjma ty, které zabývaly se vyučováním a ošetřováním nemocných), odstraněno *dědičné šlechtictví* se všemi čestnými odznaky a tituly, a prohlášena *rovnost všech*. Mezitím

1789 **luza pařížská**, podplacená většinou od strany orléánské, 5. října táhne do Versaillesu. Mezi ženami, které tvořily hlavní část této výpravy, bylo mnoho mužských za ženské přestrojených. Záminkou pověstí o úkladech králových proti ústavě (hostina gardy tělesné ve Versaillesu) a nedostatek chleba. Účelem strážcův bylo povražditi ve zmatku celou rodinu královskou. Tato zakročením Lafayettovým zachráněna. *Následky*: 1. Zhanobená rodina královská přinucena odstěhovati se do Paříže, kamž ji následovalo i národní shromáždění. 2. Král pozbaven osobní stráže a postaven pod dozor lidu. 3. Národní shromáždění, jež sevrklo se na 800 členův, terrorisováno lidem a politickými kluby (viz níže). 4. Emigrace se zmáhá a postavení Francie k cizině stává se čím dále povážlivějším.

Rozčilení mezi lidem podněcováno mimo jiné politickými kluby, z nichž hl.: klub *Jakobinův* (*Robespierre*), vzniklý z klubu bretonského. Po přesídlení do Paříže zasedal v býv. klášteře jakobinském. Stal se stálým shromážděním lidu a konečně řídil celý stát. Klub *Cordelierův* (*Danton, Marat, Camille Desmoulins, Hébert*) zasedal v býv. klášteře Františkánův*) a byl úpln. pod vlivem klubu Jakobinského. Členové jeho tvořili „nejkrajnější levici“. Klub *Feuillantův* (*Lafayette, Bailly*), strana mírných, od Jakobinův vyhoštěná. Scházeli se v kostele kláštera Cisterciákův, („*Feuillants*“).

1790 14. čc. Výroční památka dobytí bastilly oslavena na poli *Maratově* velikou slavností *sbratřovaci*. Král opírá se o *Mirabeaua*, jenž hnují revolučnímu klade hráze a zvrácení trůnu hledí zameziti.

1791 *Mirabeau* † (v dub.).

20. čv. Útěk králův. Král v *Sainte-Menehouldu* z. od Verdunu od syna poštmistra *Droueta* poznán, ve *Varennesu* ssv. odtud zadržen, do Paříže přiveden a sesazen. Strana republikánská a konstituční. Od této král v září opět dosazen, načež na dokonč. novou ústavu složil novou přísahu (14. září). Národní shromáždění dokončivši úkol svůj rozešlo se („*la constituante*“).

1791—1792 Shromáždění zákonodárné od 1. října 1791—20. září 1792.

Vlivem Jakobinův a nevolitelností členův shromáždění národního zvoleni většinou živlové demokratičtí a republikánští.

*) Tito od lidu nazýváni *les gens de cordes liés* (lidé provazy opásaní).

Poslancové, počtem 745, měli opatřiti Francii zákony, které by se shodovaly s novou ústavou a duchem času. **Překážky zdaru**: 1. V shromáždění zák. bylo mnoho těch, kterým nová ústava nebyla po chuti. Strany: *Pravice*, stále slabnoucí, skládala se z konstitučních *Feuillantův* (zastancův starého království již tu nebylo); ke *středu* a k *levici* náleželi největší částí republikáni, dělice se na *mírné republikány* (*Rovina, la plaine*), z nichž vynikali *Girondini*, t. j. poslanci z *Bordeauxa* a z departementu *Gironde* (*Guadet, Vergniaud, Brissot* a j.) — *právrženci* federativní republiky, a na *přemrštěné republikány* (*Hora, la montagne, les montagnards*) — *právrženci* republiky jediné a nedělitelné. 2. Odstoupení *Baillyho* a *Lafayettea* ohrožen pořádek, neb Paříž v rukou demagogův (*Petion mairem*), a velitelství nad národní gardou mělo se střídati mezi náčelníky 6 legií. 3. Emigrace organisuje se v *Koblenci* (hr. *Artois*) a dovolává se branné pomoci u cizích mocností. 4. Vzpouř domáci (nepřísežné duchovenstvo).

Bojovná strana nabývá převahy. Nové, z *Girondinův* utvořené ministerstvo (*Dumouriez-Roland*) přimělo krále, aby vyhlásil Rakousku válku (20. dubna 1792). Záminkou zbrojení Rakouska a spolky jeho s jinými mocnostmi proti Francii (sr. 357).

1792—1797 Válka první koalice.

1792 Nešťastný počátek války příčinou nových bouří proti králi (20. čv. pohaněn od luzy — *sansculottes* — do Tuilerii vniklé). *Ferdinand Brunšvícký*, vrchní velitel vojska rakousko-pruského, vydal výhrážný manifest k Francouzům (25. čce.) a postupoval do Champagne. Z toho bouře v Paříži a

10. srp. **Tuilerie od luzy dobyté**. Král utekl se do shromáždění zákonodárného. *Následky*: 1. Královská důstojnost suspendována a král s rodinou uvězněn v *Templu*. 2. Nad králem a příštím útvarem říše měl rozhodnouti *národní konvent*, svolaný na základ. všeobecného hlasování. 3. Vláda zůstala sice v rukou *Girondinův*, ale tito musili přijmouti do svého středu *Dantona*, který pak, opíraje se o lid, strhl veškerou moc vládní na sebe. Vedle něho měl největší vliv *Robespierre* jako hlava klubu Jakobinského, a *Marat*, jenž vydával revolučního „*Přítele lidu*“. 4. Počátek proskripce. Mimořádný soud bez *appellace*.

Lafayette nadarmo pokusil se o zamezení luzovlády. Odešel za hranice, kde zajat a vězněn v *Olomouci*. Spojenci dobyli *Verdunnu*.

2.—7. září **Hromadné vraždění osob podezřelých** (stoupencův králových, hl. kněží a šlechty) v žalářích pařížských od vrahův, placených městskou radou (3000 obětí) mělo postrašiti stav střední při volbách do národního konventu. Tyto skončily sice ve prospěch mírných *Girondinův*, ale teroristé měli oporu v radě pařížské a luze hlavního města. Na bojišti podařilo se *Dumouriezovi* zastaviti nepřítele (20. září bitva u *Valmy* mezi *Chálonssem* n. *Marnou* a *Verdunem*).

1792—1795 Národní konvent.

21. září—26. říj. Již v prvním sedění

1792 království odstraněno a Francie prohlášena republikou. V konventě jen dvě strany: *Rovína* a *Hora* (sr. 387).

Prusové zatlačeni za Rýn. *Custine* dobyl *Špýru*, *Wormsu* a *Mohuče*. *Dumouriez* porazil Rakušany u *Jemappes* na j. Belgie z. od Monsu (6. listopadu), dobyl *Bruselu* a největší části *rakouské Belgie*. Králi sardinskému, který se přidal k spojencům, odňali *Francouzové Savojsko* a *Nizzu*.

Mezitím *Hora* zápasí o vládu s *Girondiny*, kteří vraždění zářijové zavrhovali a krále při životě hleděli zachovati.

1792—1793 Soud nad králem. Tento přes výmluvnost *Girondinův* (*Vergniaud*) a vývody obhájcův (*Malesherbes*, *Trouchez* a *de Sèze*) k smrti odsouzen — pro vlastizradu: 361 poslancův hlasovalo pro neodkladnou smrt, mezi nimi *Sieyès* a vévoda *Orléanský* (*Egalité*), a 360 jednak pro vězení, vyhnanství, neb odročení trestu smrti.

1793 Ludvík XVI. odpraven.

21. led. Ke koalici přistoupily všechny evropské mocnosti mimo *Svácarsko*, *Svédsko*, *Dánsko* a *Turecko*. Povstání ve *Vendée* při pobř. *Atlantského oceánu* j. od ústí *Loiry*. *Dauphin* v *Templu* uvězněný prohlášen za krále jako *Ludvík XVII.* (Zemřel následkem špatného nakládání 8. čv. 1795 maje 10 let). Rakušané pod *kn. Koburským* ve spojení s *Angličany* porazili *Dumourieza* u *Neerwindenu* a opanovali *Belgii* opět. *Dumouriez* a *vév. Chartres* (*Ludvík Filip*, syn *vév. Egalité*) přešli k *Rakušanům*.

Ve *Francii* luzovláda. Středem anarchie obecni rada *pařížská*, která pomocí ozbrojené luzy terrorisovala ministry i konvent a největšími spolky *jakobinskými* departementy držela na uzdě. *Robespierre*, jehož cílem zničení *Girondinův* a pak *diktatura*, dosáhl v konventě, že zřízen *revoluční tribunál* (10. bř.) a

5. dub. výbor pro obecné blaho (comité de salut public) o 9 členech a s mocí téměř neobmezenou (*Robespierre*, *Saint-Just*, později *Carnot*). Po celé *Francii* organisují se lidová vojska, úřady departementní nahrazovány ústředními a revolučními výbory. *Girondini*, opírajíce se o stav střední, jemuž vláda luzy byla nesnesitelnou, pokoušejí se o zamezení anarchie. Z toho

2. čv. povstání luzy *pařížské*, zorganizované radou *pařížskou* a vedené *Henriotem* (stal se velitelem *národní gardy*; *bidník špatné minulosti*). Konvent donucen vyloučiti ze svého středu 84 členy, mezi nimiž bylo 22 vynikajících *Girondinův*, a vydati rozkaz, aby byli zatčeni.

1793—1794 Hrůzovláda.

2. čv. 28. čc. Po odstranění *Girondinův* *Robespierre* pánem situace. Vládne pomocí revolučních výborův a komisarův výboru pro obecné blaho ve větších městech ustanovených. Nová, čistě demokratická ústava ze dne 10. srpna 1793 nevešla ani v život. Vojsko *rakouské* pod *Wurmserem* a *pruské* pod *vév. Brunšvíckým*, jež dobylo *Mohuče* a vtrhlo do *Elsasu*, zatlačeno na konci roku 1793 opět za *Rýn* (*Carnot* zachránil *Francii*, povolav do pole všecku zbraně schopnou mládež) a r. 1794 *Jourdan* zvítěziv nad *kn. Koburským* u *Fleurus* (26. čv.), opanoval *Belgii*. Podobně zdolány vzpoury, namířené jednak proti republice, jednak proti konventu (*Vendée*, *Caen*, *Lyon*, *Nîmes*, *Marseille*, *Toulon*, *Bordeaux*, *Nantes* a *Brest*. *Toulon* otevřel přístav *anglickým* a *španělským* lodím, ale nicméně dobyt (v pros.) přispěním dělostřeleckého velitele *Napoleona Bonaparta**). *Vendée* strašně zpustošena, v *Nantesu* topeny neblahé oběti *houfné* v *Loire*, v *Lyoně* střeleni odsouzení v *zástupech* a t. p.).

Mezitím řádí *revoluční tribunál* (*Fouquier-Tinville*) a *vládné guillotina*: 6000 vrahův pod *Rousinem* (*revoluční armáda*) vykonává rozkazy *revolučního tribunálu*, jemuž „zákon proti osobám podezřelým“ poskytuje *hojných obětí*. *Královna Marie Antonie* popravena 16. října 1793, pak *Girondini* (počtem 17) a *Filip Egalité* (*list.*), *Bailly* a t. d. *Bohoslužba* zrušena a zavedeno *ctění rozumu* (*Hébert*, *Chaumette*, *Cloots*). *Hroby* *královské* v *St.-Denis* s. od *Paříže* zneuctěny. *Nový republikánský kalendář* a *letopočet* (počínal se 22. zářím 1792). Rozkol mezi *terroristy***). *Tito* dělí se na *Jakobiny*, (*Robespierre*), *ultrarevolucionářské Hébertisty* (*Hébert*, *Chaumette*) a *Dantonisty* (*mírnější*). *Robespierre* zprostil se *sokův*, obžalovav je ze *spolků* s *cizinou* a *aristokraty* (28. bř. 1794 odpraveni *Hébertisté* a 5. dubna *Danton*). *Vrchol hrůzovlády* (*triumvirové Robespierre*, *St.-Just* a *Couthon*): od 13. dubna do 10. čv. 1400 odprav. Na místě *ctění rozumu* dekretována *úcta nejvyšší bytosti* (7. kv.). Při *slavnosti úvodní* koná *Robespierre* *úřad nejvyššího kněze*.

1794 Spiknutí proti Robespierrovi (9. thermidoru),

27. čc. jenž stal se předmětem *obecné nenávisti* a *oškřivosti*. V konventě *obžalován* a *zatčen*, pak *sice osvobozen*, *ale konečně* v *radnici přemožen* a 28. čc. i se *svými stoupenci* odpraven.

*) *Nar. 1769* v *Ajacciu* na *Korsice*, 1779 ve *vojenské škole* v *Brienne*, 1785 *poručíkem*, 1793 *setníkem*, před *Toulonem* *plukovníkem*, po jeho *dobyti* *brigádním generálem*. Tehdáž *Jakobin*.

**) *Mladistvá Charlotta Cordayova* *prišla* z *Caenu* do *Paříže* a *zavraždila* tu *Marata*, *pokládajíc* jej za *hlavu vlády jakobinské* (13. čc. 1793).

1794—1795 Poslední doby konventu.

Strana mírných republikánův (*thermidoristův*), podporovaná spolkem odhodlaných mladých mužův z lepších tříd obyvateľstva (*jeunesse dorée*), zlomila poněmáhlu moc obecní rady pařížské, jakobínův a luzy. Girondini, pokud ušli pronásledovníkům, povolání nazpět. Povstání luzy (1. dubna a 22. kv. 1795) potlačeno a lid odzbrojen. Církev katolická obnovena. **Novou ústavou** (třetí — srov. 389, hl. dílo Sieyèsovo) svěřena moc zákonodárná **radě pěti set**, která zákony navrhovala, a **radě starcův** (250 osob nejméně 40letých), která navržené zákony přijímala nebo zamítala. Moc výkonná odevzdána **pětičlennému direktoriu**, které k návrhu rady pěti set jmenováno z rady starcův a každoročně musilo býti z páté části obnoveno. Ustanovení, že $\frac{2}{3}$ členův konventu mají býti zvoleny do nových sborův, aby přešly se zmatky, hrozící jak od royalistův tak i od přemrštěných revolucionářův, vzbudilo povstání **royalistův**, které potlačil generál **Napoleon Bonaparte**, jemuž svěřil konvent k návrhu **Barrasovu** vrchní velení (5. říj. 1795).

Válka proti koalici (sr. 387): Na zimu 1794—1795 **Pichegru** dobyl Holandska (sr. 389), jež proměněno v republiku **Batavskou** (1795—1806). **Toskánsko** vešlo s Francií v mír, taktéž **Prusko**, byvši událostmi v Polsku postrašeno (sr. 377).

1795 Mír v Basileji mezi Pruskem a Francií:

duben 1. Prusko svolilo ku připojení levého Porýní k Francii, majíc býti odškodněno saekularisováním statkův duchovních v Německu. 2. Demarkační čarou způsobena neutralita knížat severoněmeckých. — Tiha války spočívá na Rakousku, jež hájí udatně pravého Porýní (*Clerfait*, *Wurmser*). *Angličané* a emigranti přistáli v Bretonsku u *Quiberonu*, ale poraženi od *Hoche*. V čci ustálo i *Španělsko* od války, postoupivši Francii svůj díl ostrova Haiti.*)

1795—1799 Výkonné direktorium ve Francii.

27./10. 9./11. Nové povstání ve *Vendée*, Angličany způsobené, potlačil krvavě *Hoche*. Proti Rakousku vyprave nana návrh *Carnotův* tři vojska: dvě do Němec (*Jourdan* a *Moreau*) a jedno do Itálie (*Napoleon Bonaparte*).

1796 Napoleon Bonaparte na vítězném tažení v Itálii:

Vojsko rakouské a sardinské pod *Beaulieuem* poraženo u *Montenotte*, *Dega* a *Millesima* sz. a z. od Janova (v dub.). *Mír v Paříži* (v kv.) mezi Sardinskem a Francií: král sardinský *Viktor Amadeus* postoupil Francii *vév. Savojského* a *hr. Nizozského*. — *Beaulieuovi* bylo opustiti Sardínsko. Poražen byv u *Lodi* nad

*) Mír, v Basileji ujednaný, způsobil milostník královny španělské *Godoy*, začež nazván „knížetem míru“ a povýšen na granda.

dol. *Addou*, musil ustoupiti do Tyrol, kde odevzdal vrchní velení *Wurmserovi*. **Napoleon** pánem Milánska. **Mantua** obléžena. *Parma*, *Modena*, *papež Pius VI.* a *Sicílie* učinili mír s Francií na zákl. neutrality za velikou náhradu válečnou.

Wurmser byv poražen u *Lonata* a *Castigliona* jz. od jezera *Gardského*, pak u *Rovereda* v j. Tyrolsku nad *Adiží* a u *Bassana* nad stř. *Brentou*, musil zavříti se se zbytky vojska v *Mantui*. *Alvinczy*, k jeho vyproštění vypravený, poražen u *Arcole* jv. od *Verony* a

1797 u *Rivoli* sz. od *Verony*. Za nedlouho (2. ún.) vzdala se **Mantua**. O něco později přinucen papež k novému míru v *Tolentině* jz. od *Ancony*, v němž musil se odříci *legace Ferrarské*, *Románské* a *Boloňské*. Mezitím ujednaný spolek na výboj a odboj mezi *Francií* a *Španělskem* (1796) a *vév. Modenský* vypuzen ze své země, poněvadž prý zásoboval obleženou **Mantuu**.

V Němech *arcikníže Karel** (sr. 390) porazil *Jourdana* u *Amberka* v H. *Falci* v. od *Norimberka* a u *Würzburgu* v D. *Franciích* nad *Mohanem*, i zapudil jej k *Rýnu* přes krajiny *hesenské* (1796). *Tim* i *Moreau*, jenž zatím *Württembersko*, *Badensko* a *Bavory* přinutil k příměří, musil ustoupiti za *Rýn* u *Basileje*.

Po bitvě u *Rivoli* povolán *arcikn.* *Karel* k vojsku do *Itálie*, jež *Bonaparte* zatlačil přes *Soču*, a pak dvěma proudy (*Gorici* a *Tyrolskem*) vtrhl do *Rakouska*.

1797 **Praeliminář míru v Lubuň** v *Štyrsku* nad h. *Murou* mezi *Rakouskem* a *Francií* ujednaný pozměněn valně, když *Bonaparte* pod lichou zámlinkou vypověděl *Benátčanům* válku, a zmocniv se *Benátek*, prohlásil republiku *Benátskou* za zrušenu.

Ve *Francii* nepořádkův neubýlo: tíseň finanční, nejistota majetku, špatné soudnictví. Proto zmáhá se strana royalistův, kteří při volbách 1797 nabyli většiny a dva členy *direktoria* (*Carnota* a *Barthélemyho*) měli na své straně. Z toho

1797 **revoluce 18. fructidoru** (4. září) a **státní převrat**: Republikánští členové *direktoria* obrátili se o pomoc k *Bonapartovi*, jenž vyslal do *Paříže* gen. *Augereau* a *Bernadotta*, načež volby do 53 departementův zrušeny a na místě *Carnota* a *Barthélemyho* povoláni do *direktoria* dva členové republikánsky smýšlející. Přívrženci royalistův deportováni do *Cayennu* v *Guyaně* jihoamerické, pověstně nezdravým podnebím (mezi nimi *Pichegru* a *Barthélemy*). *Carnot* uprchl do *Švýcar*.

1797 **Mír v Campo-Formio** v *Benátsku* při hranicích *gorických*:

*) *Nar.* 1771 ve *Florencii* (sr. 353); vynikl 1792/93 při obraně *Belgie* proti *Francouzům*.

17. říj. 1. Rakousko vzdalo se Belgie ve prospěch Francie. 2. Z Modeny, legací papežských, vév. Milánského a Mantovského a záp. části Benátska zřízena republika Cisalpinská, která měla býtí od Francie úplně nezávislou. 3. Císař svolil k postoupení levého Porýní Francouzsku, tak aby knížatům, kteří tam měli panství, dostala se náhrada jinde v říši Německé, což mělo státi se na sjezdě všech účastníků v Rastattě. 4. Vév. moden-skému mělo Rakousko postoupiti *Breisgavská* a vzíti v náhradu *arcib. Solnohradské* s částí Bavor mezi Salicí a Innem. 5. Za Belgii, Milánsko a Mantovsko dostalo se Rakousku větší části území rep. Benátské (Benátky s přílehlou pevninou až po ř. Adiži, benátská Istrie, Dalmatie s ostrovy a Kotorsko). *Ostrovy Jonské* zůstaly Francii. — O něco dříve proměněn *Janov* v republiku *Ligurskou* s ústavou demokratickou.

1798—1799 Napoleon Bonaparte v Egyptě.

Z nepřátel první koalice zbyli Francii jedině Angličané (zvítězili v námořní bitvě u *sv. Vincence* 24. ún. 1797). Bonaparte chtěje ohroziti panství anglické ve Východní Indii, navrhl obsaditi *Aegypt*, jenž byl pod panstvím *Mamlukův*, od Turecka téměř neodvislých (sr. 269). Direktoři svolili, an vítězný Bonaparte stával se jim nepohodlným. Na oko zbrojeno na severu Francie proti Anglii, mezitím co

1798 29. května vyplul *Bonaparte* s 400 loďmi a 35.000 muži z *Toulona*. V průvodu jeho mnoho umělcův a učencův (orientalista *Sylvestre de Sacy*, matematik *Monge* a j. v.). Výpravou touto ukázala se v pravém světle slabost říše Turecké a vzbuzen zároveň na západě nový zájem pro sídlo starověké kultury. V červnu obsazena *Malta*, pak dobyta *Alexandrie* a

21. čc. v bitvě u pyramid Mamluci od Napoleona poraženi, načež *Kahýra* opanována.

1. srp. Námořní bitva u Abukiru z. od Rosetty,

v níž anglický admirál *Nelson* zničil loďstvo francouzské a zamezil Francouzům návrat do vlasti. Turci vyhlásili Francii válku a postavili armádu v Syrii. V Horním Aeg. odporoval statečně *Murad*, ač byl od *Desaix* poražen. Povstání v *Kahýře* potlačeno. Bonaparte táhne vstříc pašovi syrskému. *Jaffa* dobyta. Bezúspěšné obléhání *Akkonu*, hájeného angl. kapitánem *Sidneyem Smithem*. Mor ve vojsku francouzském. Návrat do *Aegypta* (1799).

1799 Bitva u Abukiru,

25. čc. v níž Turci, vystoupivše tu na břeh, ač třikrátě byli silnější, od Bonaparta na hlavu poraženi. *Desaix* vyčistil Horní *Aegypt*. Na zprávu o neblahých událostech ve vlasti Bonaparte opustil tajně *Aegypt* (24. srp. 1799), zanechav vrchní velení *Kleberovi*. Tento vedl si hrđinsky a šťastně (1800 porazil

Turky na hlavu u *Heliopole*), ale v červnu 1800 úkladně zavražděn. Nástupce jeho *Menou* poražen od Angličanův u *Canobu* sv. od *Alexandrie* 1801, načež dle smlouvy v *Kahýře* ujednané vykiidili Francouzové *Aegypt* a na lodích anglických vrátili se do vlasti.

1799—1801 Válka druhé koalice.

Příčina: Direktorium chtíc pozornost odvrátiti od rozervaných poměrův vnitřních a pomoci svým financím na ujmu ciziny, vyhledávalo příležitosti k válce: 1. Sjezd rastattský (sr. 392) nevedl k cíli. Francie zmocnila se i několika pevných míst na pravém bř. Rýnu. 2. Republika Cisalpinská uvedena v úplnou závislost od Francie (sr. 392). 3. Švýcarsko proměněno v republiku *Helvetskou* a vnučeno mu přispěním domácích demokratův nové jednotné zřízení zemské francouzskému podobné, při čemž samospráva kantonův celkem jest zrušena. *Ženeva* připojena k Francii. 4. V Římě rozniceno vzbouření proti papeži *Piu VI.*, který odveden do zajetí († 1799 ve Valenci nad *Rhône*m pod ústím *Iséry*), a stát Papežský proměněn v republiku *Římskou*.

R. 1798 vešlo *Rakousko* ve spolek s *Ruskem* (Pavel I.) a *Anglií* proti přehmatům francouzským. K nim připojil se i král *neapolský* a *sicilský* (Prusko odepřelo).

1798 list. Vojsko neapolsko-sicilské, vedené rak. gen. *Makem*, poraženo při útoku na rep. *Římskou* od *Championneta*. Král přinucen uprchnouti do *Sicilie* a

1799 *Neapolsko* proměněno v republiku *Parthenopskou* (led.). O něco dříve vypuzen i král sardinský z *Piemontu* a uprchl do *Sardinie*. Taktéž *Toskánsko* od Francouzův obsazeno. Vojsko ruské (*Suvorov*) a rakouské (*Melas* a *Kray*) od spojencův do *Italie* vypravené vypudilo Francouze z *Milánska* a z *Mantovska* (*Scherer* poražen od *Kraye* u *Pastrenga* a u *Magnana* zsz. a j. od *Verony* a nástupce jeho *Moreau* u *Cassana* nad *Addou* v. od *Milána* od *Suvorova* a *Melasa*). *Macdonald*, z *Neapolska* na pomoc spěchající, poražen od *Suvorova* v bitvě nad *Trebbi* (čv.). *Alessandria* a *Mantua* opanovány. Král neapolský vrátil se ze *Sicilie*. Přivrženci republiky krutě pronásledováni (angl. admirál *Nelson*). *Řím* osvobozen. Sjezd rastattský se rozešel. Záhadné přepadení plnomocníků francouzských (28. dub. *Roberjot* a *Bonnier* zabití, *Debry* unikl).

Do *Italie* poslán od direktorův *Joubert* s novým vojskem, ale

1799 v bitvě u *Novi* mezi *Janovem* a *Alessandrií* poražen (a †) od *Suvorova* a *Melasa*;

15. srp. *Piemont* v moci spojencův.

Mezitím v *Německu* arcikníže *Karel*, vrchní velitel vojska rakouského, ruského (*Korsakov*) a německého (*Bavorsko*), zahnal *Jourdana* za *Rýn*, poraziv jej 21. bř. u *Ostrachu* a 25. bř.

u **Stockachu** v Badensku nedaleko jezera Bodamského, i vtrhl do Švýcar, kde zvítězil nad *Massenou* u *Winterthura* sv. od *Curycha* a u *Curycha*. Dle předchozích úmluv měla vojska z Itálie a Němec spojití se ve Švýcarsku a přenést válku na půdu francouzskou; ale nedošlo k tomu pro neshody diplomacie rakouské (kancléř *Thugut*) a ruské. Arcikn. Karlovi rozkázáno opustit Švýcarsko a ustoupit do Švábska. Ve Švýcarsku zůstal toliko *Korsakov*, chtěl se tu spojití se *Suvorovem*; ale byl od *Masseny* zaskočen, poražen a přinucen ustoupit za Rýn. *Suvorov* přešel přes sv. *Gotthard* (*Melas* na rozkaz z Vídně musil zůstat v Piemontě), probil se po velkých útrapách Švýcarskem a teprve při jezeru Bodamském spojil se s *Korsakovem*, načež k rozkazu carovu vrátil se domů. Arcikn. *Karel* rozmrzen jsa neupřímností diplomacie, složil velitelství.

V kv. 1799 ostrovy Jonské odňaty Francií od loďstva rusko-tureckého, a zřízena republika **Jonských ostrovů (7)** pod ochranou tureckou a ruskou. V Holandsku vojsko anglicko-ruské po velkých ztrátách přinuceno ke *kapitulaci v Alkmaru* sv. od Amsterdamu i opustilo zemi.

1799 8. října *Bonaparte* navrátil se do Francie (sr. 392) a vítán nadšen v naději, že nepřátele pokolí a zavede nový státní pořádek: bylat vláda direktorův upadla v nezávislost.

1799 **Státní převrat 18. brumairu (9. list.)**:

Bonaparte získav vojsko, vyhnal přispěním direktorův, *Sieyèsa*, *Rogera-Ducosa* a bratra *Luciana*, předsedy 500, protivníky své ze sborů zákonodárných, které pod záminkou, že bezpečnost jejich v Paříži jest ohrožena, přeloženy do *St.-Cloudu*, načež dosáhl, že vláda a vypracování nové ústavy svěřeno třem konsulům, *Bonapartovi*, *Sieyèsovi* a *Ducosovi*.

1799—1804 **Konsulát (ve Francii)**.

10. list. 2. pros. Dle nové ústavy (sr. 390), která vešla v život 24. prosince 1799 a od lidu přijata téměř jednomyslně 7. ún. 1800, postaven v čelo vlády *Bonaparte* jakožto první konsul na deset let, a přidání mu k ruce *dva kollegové* s hlasem poradním (*Cambacérès* a *Lebrun*).

I tato ústava byla prací *Sieyèsovou*, ale pozmeněna *Bonapartem*, tak že byla dle formy republikánskou a skutkem zavedla **vojenskou jednovládu**: I. Moc výkonná svěřena třem konsulům, volným na 10 let. První konsul měl plnou moc, kdežto druhí dva byli toliko jeho rádci. Prvému konsulovi náleželo řídití záležitostí zahraničné, jmenovatí veškeré úředníky státní (jednak přímo, jednak pomocí senatu) a navrhovatí zákony, jichž vypracování svěřeno státní radě. Odpovědnost stihla jen ministry po návrhu státní rady. II. **Senatu** (80 členův s vysokým platem, ale málo zaměstnaných) příslušelo vybíratí členy pro sbory zákonodárné dle listin z departementův zasílaných a jmenovatí nejvyšší úředníky a soudce. Zlíštný

a bohatě odměněný *Sieyès* předsedou senatu; od té doby upadl v zasloužené zapomenutí. III. **Zákonodárství** vykonával (bez iniciativy) a) **tribunát** o 100 členech, jenž radil se o předlohách zákonodárných a b) **sbor zákonodárný** o 300 členech, jemuž bylo o předlohách prostě hlasovati. Oba sbory doplňovány každoročně o 1/3 členův.

Na základě rozdělení Francie na departementy, arrondissementy a kantony zavedena tuhá centralisace s úřednickým apparatusem praefektův, podpraefektův a mairův. Svoboda tisku omezena. Kněžím nepřisežným vrácena svoboda, emigrantům umožněn návrat. *Tuilerie* sídlem Bonapartovým. —

Vyjednávání o mír nevedlo k cíli. Toliko *Rusko* upustilo od války a zneprátelejší se s Anglií pro bezohlednost její proti lodím mimo válku jsoucím, způsobilo r. 1800 obnovení *branné neutrality mořské* (Rusko, Švédsko, Dánsko a Prusko. Sr. 368).

1800 *Moreau* do Němec vypravený zatiskl rakouské vojsko pod *Krayem* až k Landshutu v Bavořích, kdež opánoval *Mnichov*. V Itálii vítězil rak. generál *Melas* nad *Massenou*, jenž musel zavřítí se v *Janově* a tu vzdátí se za svobodný odchod právě v době, kdy *Bonaparte* v čele třetího vojska přešel přes horu *Vel. sv. Bernarda* a Piemontskem vtrhl do Milánska, kam bylo nyní *Melasovi* spěchatí z *Janova*.

14. čv. **Bitva u Marenga** jv. od *Alessandrie*: *Napoleon* zvítězil nad rak. gen. *Melasem*, jenž pak na základě kapitulace musil ustoupiti až za řeku *Mincio*. *Marné* jednání o mír. *Moreau* porazil arciv. *Jana*

3. pros. v bitvě u *Hohenlindenu* v. od *Mnichova* a vtrhl do *Horních Rakous*, kdež ujednáno příměří (ve *Štýru*). V Itálii zvítězil *Brune* nad ř. *Minciem* a přešel *Adiži* (1801 I. led.). Příměří v *Trevisu* s. od *Benátek*.

1801 9. ún. **Mír v Lunéville** jv. od *Nancy* mezi *Rakouskem*, říší *Německou* a *Francií*:

1. Pro *Rakousko* zůstala celkem platna ustanovení míru *campo-formijského*. Mimo to postoupilo 2. *Breisgavsku* vév. *modenskému* *Herkulovi*, po jehož smrti († 1803) nastoupil v něm arciv. *Ferdinand* (sr. 353), a svolilo k odejmutí *velkov. Toskánského* bratru císařovu *Ferdinandovi* za náhradu v Němcích. *Toskána* proměněna v *království Etruské* a dána *Bourbonům Parmským* (*Parma* připojena k *Francii*, již odstoupilo též *Španělsko Louisianu*). 3. Od císaře a říše postoupen *Francii* levý břeh *rýnský*, a poškozeným knížatům mělo se dostati náhrady „*saekularisováním*“ zemí duchovních a „*mediatisováním*“ menších panství světských (viz 396). Uznána republika *Batavská*, *Helvetská*, *Cisalpinská* a *Ligurská*. —

Brzo potom učiněn mír s *Neapolskem*, *Portugalskem*, *Ruskem* a *Tureckem*. S Anglií válčeno dále. Angličané dobyli 1793 Minorky, 1799 holandského Surinamu (Guyany) a 1800 Malty. Povstání sultana mysorského *Tippu Saiba* (srov. 369), podněcovaného Francouzi proti nadvládě anglické, potlačil *Arthur Wellesley*, pozdější *Wellington*. *Tippu Saib* padl r. 1799 při útoku Angličanův na *Seringapatam* nad h. tokem ř. Kaveri. (O válčení v Aegyptě sr. 393 a v Holandsku sr. 394). Spolek branné neutrality mořské od Angličanův roztržen (*Parker* a *Nelson* obléhají Kodaň, Dánsko se poddalo a Rusko po zavr. Pavla I. s Anglií se dohodlo), ale vzrůstající dluh státní, zbrojení Francie v severních přístavech a marné úsilí Nelsonovo o dobytí franc. přístavu *Boulogne* v právilu Calaiském pohnuly Anglii k vyjednávání o mír. (*Pitt* ml. ustoupil *Addingtonovi*.)

1802 Mír amienský*) mezi Francií a Anglií:

Anglie: a) vydala Francii a jejím spojencům všechny dobyté osady vyjma ostrov *Trinidad* a *Ceylon*; onen odstoupilo Španělsko, tento rep. Batavská, b) slíbila vrátiti *Maltu* řádu sv. Jana a odvolati válečné síly své z přístavův a ostrovův středomořských, c) uznala republiku Jonských ostrovův. Francie a) zaručila *Portugalsku* celistost jeho území, b) vyklidila Aegypt a c) zavázala se, že vyprázdní území neapolské a římské.

Uspořádání záležitostí německých na zákl. míru lunévillského dokonala prostřednictvím Francie a Ruska po dlouhých průtahách t. zv.

1803 deputace říšská (Der Reichs-Deputationshauptschluss**):

únor a) Zrušena všechna duchovní knížectví vyjma *kurfürstství Mohučské*, jehož území skládalo se nyní ze zbytků Mohučska na pravém bř. Rýnu, z biskupství Řezenského a ř. měst *Rezna* a *Wetzlaru*. b) Z 48 měst říšských ponecháno pouze 6: *Frankfurt*, *Augsburk*, *Norimberk* a města hansovní *Hamburk*, *Bremy* a *Lubek*. c) Na místě zrušených dvou *kurfürstství* (Trevírského a Kolínského) zřízena čtyři nová: *Hessen-Kasselské*, *Badenské*, *Württemberské* a *Solnohradské*. d) Náhrady: 1. *Velkovév. toskánský*: arcib. Solnohradské a prob. Berchtesgadenské. 2. *Vév. modenský*: Breisgavsko. 3. *Rakousko*: bisk. Brixenské a Tridentské za Breisgavsko. 4. *Bavorsko*: bisk. Würzburgské, Bamberské, Frisinské a Augsburské, pak nejv. část statkův duchovních a říšských měst ve Francích a vých. Švábsku. Za to odstoupilo však 5. *Badensku*: pravý břeh porýnské Falce (*Heidelberk* a *Mannheim*). Mimo to dostaly se Badensku statky z bisk. Kostnického, Basilej-

*) Amiens nad Sommu v sv. Francii.

***) Knižata německá ucházejí se způsobem nekalým o přízeň Bonapartovu.

ského, Strassburského a Trevírského, kláštery a říšská města. 6. *Württembersko*: statky duchovní a říšská města (*Reutlingen*, *Esslingen*, *Heilbronn* etc.). 7. *Prusko*: bisk. Paderbornské a *Hildesheimské*, *Erfurt* a *Eichsfeld* (dříve mohučské), část *Münsterska*, několik proboštství (*Quedlinburk*) a říšská města *Mühlhausen*, *Nordhausen* a *Goslar*. 8. *Oldenbursko*: biskupství *Lubecké*. 9. *Hannoversko*: bisk. *Osnabrüchské*. 10. *Hessensko* a *Nassavsko*: zbytky arcib. Mohučského, Trevírského a Kolínského na pr. bř. Rýnu. 11. *Nassavsko-Oraňsko*: bisk. *Fuldské* a prob. *Korvejské*. —

Změnami těmito přerušeny nejen všechny starodávné poměry právní, ale vzaly za své i poslední zbytky organisace vnitřní: říše Německá trvala pouze dle jména.

Roku 1802 republika Cisalpínská přeměněna v republiku *Italskou* a Bonaparte stal se jejím předsedou. *Elba*, *Piemont* a *Parma* připojeny k Francii. Občanská válka ve *Švýcarsku* mezi stoupenci staré a nové ústavy (sr. 393). Francie zakročila, načež na sjezdě plnomocníků švýcarských v Paříži konaném obnovena v podstatě federativní ústava (tak zv. *mediáční listinou*) a Bonaparte jmenován *protektorem republiky Švýcarské* (1803). Válka s povstalými černochoy na ostrově *Haiti* [v čele povstalcův černochoch *Toussaint-Louverture*] vedena od Francouzův nešťastně. Za dvě léta (1802, 1803) strávila 40.000 mužů (zimnice), ohromné sumy peněz a značné loďstvo, jež upadlo v moc Angličanův, kteří byli zatím válku obnovili.

Vnitřní stav Francie za vlády konsulské (sr. 395): pokoj a bezpečnost obnoveny. Průmysl, obchod a zemědělství zvelebovány. Blahobyt se zmáhá. Sestaven nový občanský zákonník (*code Napoleon*). Zákon proti emigrantům odvolán. Zmatkům náboženským učiněn konec *konkordátem s Piem VII.* Školství pečlivě zorganizováno. Spiknutí proti životu Bonapartovu (1800 „pekelný stroj“), od royalistův nastrojeného, užito k odstranění nesmířitelných republikánův (180 deportováno). Založen *řád čestné legie*, jenž sloužiti měl výhradně osobním zájmům prvního konsula. Posléz všeobecným hlasováním prohlášen

1802 Bonaparte doživotním konsulem*)

srp. *Nová ústava* (pátá; sr. 394) změněna potud, že *senát* stal se prvním úřadem, ale rozsáhla jeho pravomoc učiněna odvislou na prvním konsulovi. Nejdůležitější záležitosti vyřizovala *tajná rada*. Tribunat sklesl na pouhý poradní sbor. — Spiknutí royalistův, od Anglie podporované, zmařeno (na poč. 1804. *Cadoudal* odpraven, *Pichegru* se usmrtil, *Moreau* stihlo vyhnanství. Vév. *Enghienský*, vnuk prince Condé, zatčen na půdě badenské a odpraven, ač z viny neusvědčen).

*) Od té doby psal na státní listiny pouze jméno křesťan *Napoleon*, a název ten brzo zdomácněl úplně.

Pohnutí myslí, jež způsobilo spiknutí Cadoudalovo ve všech vrstvách společenských, užil Napoleon k provedení nového státního převratu: 18. květ. 1804 prohlášen od *tribunatu* a *senatu* jako

1804—1814 (1815) Napoleon I., císař francouzský,

a usnesení to předloženo národu ku přijetí. [Z 3,580.000 hlasovalo pro zavedení císařství v rodě prvního konsula 3,521.675].

Nový císař korunoval se 2. pros. v Paříži, byv pomazán od papeže *Pia VII.* Staré řády monarchické obnoveny v jiné podobě (šest nejv. úřadův čestných, důstojnost maršálská, úřady dvorské). Leskem dvoru císařského a slavnostmi všeho druhu odvracen lid obecný od zájmův politických, hrd jsa, že jméno francouzské všude bylo ctěno a váženo. Ústava z r. 1802 opravena (šestá; sr. 397) a přizpůsobena nové státní formě. *Absolutismus* se sice vrátil, ale pokrok k lepšímu byl všude znatelný: rovnost před zákonem, stejnoměrné rozdělení daní, rozkvět zemědělství, obchodu a průmyslu. Paříž ozdobována nádhernými stavbami. Vědy a umění podporovány.

1804 Císař německý František II. přijal název dědičného císaře rakouského.

1805 Napoleon dal se v Miláně korunovati na krále italského železnou korunou langobardskou a dosadil nevlastního syna *Eugena Beauharnaisa* za místokrále. *Republice Batavské* vnučena nová ústava. *Rep. Li-gurská* připojena k Francii.

1805 Válka třetí koalice.

Příčina: Mír amienský pokládán v Anglii za banbu (válka mezi žurnalisty anglickými a francouzskými). Napoleon žádá na Anglii, aby dopodrobna vyplnila výminky míru (vydala Maltu), kdežto sám mir ohrožuje. (Piemont, Švýcarsko atd.; sr. 397). V dubnu 1803 nová válka mezi Francií a Anglií. Angličané zmocňují se námořních osad francouzských (*Louisiana* prodána od Francouzův obcím Severoamerickým). Napoleon obsadil *Hannoversko* a v létě 1805 soustředil veliké loďstvo a vojsko v *Boulogni*, maje v úmyslu vpadnouti do samé Anglie.

Zatím Pitt, jenž se zase ujal řízení záležitostí zahraničných v Anglii, zjednal spolek s *Ruskem*, *Rakouskem* a *Švédskem* na obnovení rovnováhy evropské. (*Španělsko* spojilo se s Francií, *Prusko* setrvalo v neutralitě.)

Napoleon obrátil se z *Boulogne* do Němec, kde přidalo se k němu *Bavorsko*, *Würtembersko*, *Badensko*, *Hessensko* a *Nassavsko*.

1805 Vojsko rakouské, vedené *Makkem*, obkličeno od 17. říj. Napoleona u *Uimu* na *Dunaji* nedaleko ústí *Illyery*

a přinuceno vzdáti se. Toliko část vojska pod arcikn. *Janem* zachránila se útekem do *Tyrol*.

1805 Námořní bitva u *Trafalgaru* na jz. břehu španělském mezi *Cadizem* a úžinou *Gibraltarskou*:

21. říj. *Nelson* potřel loďstvo francouzsko-španělské, tak že *Anglie* na moři pole úplně opanovala (*Nelson* † ranou v bitvě utrženou).

Napoleon po vítězství nad *Makkem* vtrhl do *Rakous*, kdež předvoj ruský pod *Kutusovem*, mající spojiti se s *Makkem*, spěšně před ním ustoupil. *Videň* po slabé obraně od *Francouzův opanována* (15. list.), načež Napoleon vtrhl do *Moravy*, kam bylo zatím přibýlo hlavní vojsko ruské, vedené carem *Alexandrem*. Sem doštil se i císař *František*.

2. pros. Bitva tří císařů u *Slavkova* vjv. od *Brna*, najmě u vsi *Prace*:

Napoleon porazil na hlavu spojené vojsko ruské a rakouské. K bitvě došlo ukvapeností cara *Alexandra*, jenž dychtě po válečných vavřínech nevyčkal pomoci z *Čech* (arcikn. *Ferdinand*), z *Italie* (arcikn. *Karel**) a z *Ruska*. Mimo to bylo vyčkati rozhodnutí *Pruska*, jež mělo předložiti *Napoleonovi* smířovací návrh, a byl-li návrh zamítnut, bylo by ku koalici přistoupl. Ostatně i po bitvě nebylo vše ztraceno, ale při malomyslnosti spojencův nebylo možno pokračovati ve válce. 6. prosince příměří mezi *Napoleonem* a cis. *Františkem*, načež vyjednávano o mir v *Prešpurce*. Mezitím zbavil se *Napoleon* nesnázi s *Pruskem* smlouvou v *Schönbrunně* (*Haugvic*), kterou slíbil postoupiti *Prusku* *Hannoverska* výměnou za různá panství rodu *hohenzollerenského* (*Ansbach*, *Cleve*, *Neufchâtel*).

26. pros. Mír prešpurský mezi Francií a Rakouskem:

1. *Rakousko* musilo postoupiti a) *území benátského*, nabytého mírem *campo-formijským*, *království Italskému*, uznalo *Napoleona* za krále italského a svolilo, by *Francie* podržela zbraná tu *území*. b) *Tyrolska* s *bisk. Brixenským* a *Tridentským* *Bavorsku* (tomuto dostalo se též svob. města *Augsburku*). c) *Země Venkovských* ve *Švábsku* *Bavorsku*, *Würtembersku* a *Badensku*. 2. *Brejšgavsko* odňato arcikn. *Ferdinandovi* beze vsí náhrady a dáno *Badensku*. 3. *Rakousko* odškodněno toliko arcib. *Solnohradským*, za něž arcikn. *Ferdinandovi* *Toskánskému* dáno *bisk. Würzburské*.

*) Na počátku války poslán arcikn. *Karel* do *Italie* a na zprávu o zajetí *Makkové* dal se na pochod do *Rakouska*. Na pochodě bylo mu postoupiti třídenní bitvu s *franc. maršálkem Massenou* u *Caldiera* jvv. od *Verony* a teprve potom spojil se s arcikn. *Janem* v *Korutanech* (30. list.).

ROD BONAPARTŮ VE FRANCII.

Karel Bonaparte, kr. přisedlící soudu v Ajacciu, † 1785, m. Marie Laëtitia Ramolini, † 1836 v Římě.

Josef, kr. Ob. Štírlie 1806; kr. ve Špan. 1808. † 1844 jako hr. survillehský.	Napoleon I. n. 1769 † 1821 1. m. Joséfna de Beauharnais † 1814 2. m. Marie Louisa, dc. císař. Františka I., vév. parmská † 1847.	Lucian, kn. z Kanina † 1840 Karel Lucian, m. Zenaída, dc. Josefova.	Elisa † 1820 m. kníže Piombino.	Ludvík, kr. holandský, † 1825 jako hr. ze St. Len, m. Hortense Beauharnais.	Paulina † 1825 2. m. princ Borghese. Karolina † 1839 m. Joachim Murat, kr. neapolský.	Jeronym † 1800 kr. vestfálský, m. princeza Württemberská.
Zenaída m. Karel Lucian kn. z Kanina. Karolina, m. Ludvík, princ holandský.	42 dětí					
Eugen Beauharnais m. Ludvík Holandský. vév. leuchtenburský † 1824. m. Augusta Bav.	Adopt. Syn z 2. manž. Slepánka, František Josef (Napoleon II.), vév. ba- denští, kr. římský, vév. zákmucký † 1832	Ludvík vkv. z Bergu a Cleve † 1831	Ludvík m. kníže Piombino.	Karel Ludvík po † bratřově nazván Ludvík Napoleon, jako císař Napoleon III. 1852—1870 † 1873	Napoleon † 1821 m. Klotilda, dc. Vikt. Emanuela, Anatól Demidov.	Mathilda, m. kníže Anatól Demidov.
Josefina, m. Oskar Sr. zollern-heching.	August Karel, vév. z Leuchtenb. burku † 1835	Ludvík, Theodolinda, Max. Eug. m. Vilém, vév. z Leuchtenb. Württemberský. burku † 1852				

4. Kurf. bavorský a württemberský povýšeni na krále a markrabě (kurfirst) badenský na velkovévodu. — Rusko ve válce s Francií setrvalo.

Následky míru přešpurského:

V Neapolsku, kde za války třetí koalice loďstvo anglické a ruské přijato s nadšením, svrženi Bourboni s trůnu, a dobytá země dána st. bratru Napoleonu Josefu Bonapartovi (1806). Sicílie Bourbonům zachována, chráněna jsouc loďstvem anglickým. Cleve a vév. Berg, postoupené od Bavorska, proměněny ve velkovévodství Bergské, které dáno Joachimů Muratovi, svaku Napoleonovu. Maršálek Berthier stal se na útraty Pruska knížetem neufchâtelským. Papežská léna, Benevent a Ponte Corvo nad Gariglianem, obdrželi jako knížectví Talleyrand a Bernadotte. Ludvík Bonaparte, ml. bratr Napoleonův, stal se králem holandským.

1806 Rýnský spolek pod protektorátem Napoleonovým:

čc. K němu přistouplilo 16 knížat jihoněmeckých a západoněmeckých. Svob. m. Norimberk připojeno k Bavorsku, a m. Frankfurt uděleno arcikanceliéři (primasovi) mohučskému. Nově mediatisováni menších držav německých.

6. srpna Císař František složil důstojenství císaře německého (sr. 398).

1806—1807 Válka čtvrté koalice (Francie válčí s Pruskem a Ruskem).

Napoleon šetřil Pruska, pokud služeb jeho potřeboval. Po založení spolku rýnského vynasnažovalo se Prusko zříditi spolek severoněmecký pod svým náčelnictvím, ale Napoleon zmařil snahy ty a vyjednával o mír s Anglií, kde Pitt, nesmířitelný nepřítel Napoleonův, r. 1806 zemřel a vládu řídil mírumilovný Fox, byl hotov vrátiti jí Hannovera, jež byl Prusku nedávno přenechal (sr. 399). To příčinou války. Kritické postavení Pruska: Vojsko chatrné opatřené skládalo se většinou ze žoldnéřů v cizině najatých, mělo vůdce válce odvyklé a bylo národu úplně odcizeno. Sobeckou politikou (sr. 390—399) připravilo se o spojení: Sasko jen mocí přinuceno jest ke spolku, kurf. hessen-kasselský se rozpakoval, Rakousko pomoci odešlo (ne důvěra a vysilenost), a Anglii bylo ve válce pro obsazení Hannovera, a Rusko, jediný vydatný spojenec, zaměstnáno válkou s Turky (1806—1812). Návodem francouzského vyslanca sesadila Porta oddané Rusku hospodary v Multanech a Valašsku. Měrem bukovčestským získalo Rusko Bessarabii. Prut hranicí obou říší. Ve válce bojovali povstalci srbští po boku Rusův. Srby vedl Černý Jiří (Karadžić).

V čele pruského vojska staříčků vévoda brunšvický Ferdinand (sr. 387). Válka počala se bitvou u Saalfeldu nad Sálou

v Saském Meiningensku, kde předvoj pruský poražen. O 4 dny později hlavní armáda ve

1806 dvoji bitvě u Jeny*) a Auerstädtu

14. října od *Napoleona* poražen a rozprášen (Ferdinand Brunšvický padl). Vojsko záložní pod princem z Würtemberka poraženo u *Halle* nad Sálou sz. od Lipska. Malátnost. Pevnosti vzdávají se bez boje (*Erfurt* zjz. od Lipska, *Spandava* při ústí Sprévy do Havoly, *Stětin*, *Kostřín* při ústí Varty, *Magdeburk*, *Hameln* nad střední Vesperou), toliko *Kolobřeh* na pobř. Vých. Pomořan a *Grudziądz* v Záp. Prusku na pr. bř. Visly statečně odporovaly, a *Blücher* v *Bukovci* čestně kapituloval (list.). Vévoda brunšvický a kurf. hessenský vypuzeni ze svých zemí. 27. října *Napoleon* v *Berlíně*, odkud vydal pověstný dekret o kontinentálním systému, kterýmž zapovídalo se v zemích od Francie odvislých veškeré spojení s Anglií. Královská rodina uprchla do Vých. Prus. *Slezsko* obsazeno. Poláci vyzváni k povstání. Zvláštní *mír s kurf. saským* (pros.), jenž přijat do spolku rýnského jakož král saský.

V Pověsli postavilo se *Napoleonovi* na odpor spojené vojsko ruské (*Bennigsen*) a pruské (*Lestocq*). Bojováno nerozhodně u *Pultuska* sv. od Varšavy a pak ve

1807 vražedné bitvě u Jilavy jiv. od Královce,

únor která taktéž zůstala bez výsledku. Vojska uchýlila se do zimních táborů. Král *Fridrich Vilém III.* v Memelu při zátocce Kuronské na hr. ruských. V

1807 kv. padl *Gdansk* do moci *Napoleonovy*. Po nerozhodném boji u *Svaté Hory* (*Heilsberka*) j. od Jilavy došlo k

14. čv. bitvě u *Friedlandu* vjv. od Královce nad dolní Allou, v níž

Rusové na hlavu od *Napoleona* poraženi. *Královec* od Francouzův opanován. Příměří s *Rusy* a pak s *Pruskem*. Sjezd (25. čv.) *Napoleona* s carem *Alexandrem* uprostřed Němenu na voru k tomu připraveném vedl k přátelství obou panovníkův a ke spolku proti Anglii.

1807 Mír v Tylži nad doln. Němemem:

čc. A. mezi *Francií* a *Ruskem*.

B. mezi *Francií* a *Pruskem*.

A. 1. Samostatnost Pruska zaručena. 2. Z polských krajín k Prusku náležejících zřízeno velkovévodství Varšavské a dáno

*) nad Sálou v Saském Výmarsku; odtud na s. Auerstädt v nyn. Pruském Sasku. U Jeny poražen *Hohenlohe* od *Napoleona* a u Auerstädtu *vév. Brunšvický* od *Davousta*.

králé saskému. 3. Oldenbursko a Meklenbursko vráceny vévodům. 4. Car *Alexander* uznal bratry *Napoleonovy* za krále, *Josefa* v *Neapoli*, *Ludvíka* v *Holandsku* a *Jéróma* ve *Vestfalsku* (hl. m. *Kassel* nad *Fuldou*) a dal svůj souhlas k opatřením ve příčině spolku rýnského. 5. Rusko převzalo prostřednictvím mezi *Francií* a *Anglií* a *Napoleonem* mezi *Ruskem* a *Tureckem*. V tajném článku svolilo Rusko, aby boka *Kotorská* a ostrovy *Jonské* dostaly se *Francii*, i ujednán spolek proti *Anglii* a *Turecku*, když by mocnosti tyto nedaly se pohnouti k míru. O *Turecku* v tomto případě stalo se dohodnutí v ten rozum, že *Multany*, *Valašsko* a *Bulharsko* až po levý břeh *Marice* měly se dostatí *Rusku*; *Albanie*, *Epirus*, *Recko* a *Thessalie* *Francii*; *Srbsko* *Rakousku*; zbytek s *Cařihradem* měl zůstatí *Turecku*.

B. 1. Prusko musilo přistoupiti ke kontinentálnímu systému. 2. Musilo vydati všechny své krajiny mezi *Rýnem* a *Labem*, z nichž *Napoleon* zřídil království *Vestfalské*. (Viz shora; později připojil k němu i *Hannoversko*). 3. Město *Gdansk* prohlášeno za svobodné. 4. Kraj *Bělostocký* mezi *Buhem* a *Němemem* postoupen *Rusku* a *Chotěbuz* nad *Sprévou* *Sasku*. 5. Z polských krajín pruských zřízeno velkovévodství *Varšavské* (viz shora). — Říše *Pruská* zmenšena tak o polovinu; z 9,750,000 obyv. zbylo sotva 5 millionů. 6. Ohromná náhrada válečná. Území pruské vyklizeno od vojska francouzského teprve po roce, vyjma *Stětin*, *Kostřín* a *Hlohov*. Síla vojska pruského omezena na 42.000 m.

Po míru tylžském předsevzal kr. *Fridrich Vilém III.* reorganizaci státu *Pruského*. V čele oprav ve správě vnitřní ministr *Karel von Stein* a po jeho vypuzení (1808 působením šlechty a *Francouzův*) státní kancléř *Hardenberg*. (Postavení lidu selského zlepšeno, samospráva měst, svoboda průmyslu, nová soustava berniční atd.). Ve vojenství zásluhou min. *Scharnhorsta* odstraněno najímání vojska a zavedena všeobecná branná povinnost, postup dle zásluhy a vzdělání, vyzbrojení, cvičení atd. O mravní povznesení národu usiloval *Fichte* (*Reden an die deutsche Nation* 1807—8), *Schleiermacher*, *Arnđt* a j.). R. 1810 založena universita v *Berlíně*. Snaha vlastenecká povzbuzována zakládáním spolků (*Der Tugendbund* 1809) a síla tělesná tužena pěstováním *tělocviku* (*L. Jahn* v *Berlíně* 1811). —

1807 Anglie obávajíc se, aby *Dánsko* nebylo přinuceno přistoupiti ke kontinentálnímu systému, vyuntila si strašným bombardováním *Kodaně* vydání loďstva *dánského*, jež odvěkla do svých přístavů. Když pak *Dánsko* vešlo s *Francií* ve spolek, odňali mu *Angličané* ještě ostrov *Helgoland*. — *Král. Etruské* připojeno ke *král. Italskému*, a *Bourbonům* *Parmským* (sr. 395) slíbeno *Portugalsko*.

K míru tylžskému nepřistoupil *král švédský Gustav IV.*, nemiřitelný nepřítel revoluce i *Napoleona*. Za čtvrté koalice znepokojoval *Francouze* v *Pomořanech* a po míru tylžském znepřátelil

se i s Ruskem, jež mu vypovědělo válku (1808) a vtrhlo do *Finska*.
Rusko válčí též s Anglií.

1808—1814 Napoleon válčí ve Španělsku a Portugalsku.

Portugalsko, poněvadž zdráhalo se přistoupiti ke *kontinentálnímu systému*, jest r. 1807 od vojska francouzského (*Junot*) obsazeno. Rodina královská uprchla do Brasilie. Zbývalo ještě Španělsko, aby Anglii přístup k pevnině byl úplně zamezen. Neschopnost španělských Bourbonův (*Karel IV.* slabý stařec a následník trůnu *Ferdinand* ctižádostivý zbabělec) neposkytovala Napoleonovi záruky v tom ohledu; i pojal úmysl zmocniti se Španělska bezprostředně. Ve Španělsku za panování *Karla IV.* (1788—1808) vláda v rukou bídneho milce *Mannuela Godoye* (sr. 390). Úklady, jež strožil tento, spojen jsa s královnou *Marií Karolínou*, následníku trůnu *Ferdinandovi*, a nenávisť, kterou k němu národ choval, příčinou povstání: *Godoy* svržen, a *Karel IV.* zřekl se trůnu ve prospěch *Ferdinanda* (18. bř. 1808). Stejně doby rozkládal Napoleon vojsko po zemi na základě spolku, 1807 se Španělskem učiněného (jedna část Portugalska měla se dostati *Godoyovi*, druhá králi etruskému a třetí Napoleonovi) a pod záminkou, že opatření ta směřují jedině k tomu, aby zabráněno bylo přistání Angličanův. 23. bř. obsadil *Murat* Madrid, a *Karel IV.* opíraje se o pomoc francouzskou, odvolal odkěknutí se trůnu. Napoleon, volán jsa za prostředníka, vylákal královskou rodinu do *Bayonnu* ve Francii nedaleko ústí *Adouru*, kde *Ferdinand* hrozbami postrašen vzdal se trůnu ve prospěch otce svého *Karla IV.*, který pak na domluvy *Godoye*, Napoleonem zakoupeného, přenesl všechna svá práva k trůnu španělskému na císaře francouzského (kv). Též *Ferdinand* smířil se pak s Napoleonem a postoupil mu práv svých na korunu španělskou za peněžitou náhradu. — Bratr *Napoleonův* *Josef* králem španělským, a svak jeho *Murat* králem neapolským (sr. 401). Velkovévodství *Bergské* po odchodu *Muratově* darováno *Ludvíkovi*, synu *Ludvíka Holandského*.

Národ španělský pozvedl se proti nadvládě cizincův: Ve všech větších městech zřizují se *junty*, které vládou ve jméně *Ferdinandově* a organizují drobnou válku (guerilla). *Bessières* zvíťazil sice nad povstalci u *Mediny de Rioseco* sz. od *Valladolidu*, ale když *Dupont* u *Baylenu* (sr. 96) s celou armádou upadl v ruce Španělův (čc. 1808, *Castanos*), bylo králi *Josefovi* opustiti *Madrid* a s vojském ustoupiti za *Ebro*. Od obléhání *Saragossy*, hájené hrdinsky *Palafoxem*, upuštěno. V *Portugalsku* přinutili Angličané *Junota* ke kapitulaci v *Cintru* z. od *Lissabonu* (srp.), po které musil zemi opustiti.

Napoleon ujistiv se na sjezdě v *Erfurtě* (říj. 1808) přátelstvím *cara Alexandra*, vtrhl v čele velkého vojska do Španěl, kde

rozprašiv povstalce velkým bitvám nezvyklé, vtrhl již po 4 nedělích vítězně do *Madridu* (pros. 1808). *Saragossa* po zoufalé obraně dobytá v únoru 1809. *Palafox* odveden do zajetí. Angličané obmezení na hájení *Portugalska*. Po odchodě *Napoleonově* (viz válku *Rakouska* proti *Napoleonovi* 1809) pokračováno v dobývání poloostrova, ale přes hrdinské skutky vojska francouzského úplného pokoření země nedosaženo.

V kv. 1809 vypudil angl. generál *Arthur Wellesley* (sr. 396) *Soultu* z *Portugalska*, a vtrhnuv do Španělska, zvíťazil u *Talavery* nad *Tajem* z. od *Toleda* nad *kr. Josefem* (od té doby lordem *Wellingtonem*). R. 1810 musil sice ustoupiti do *Portugal*, ale i vpád *Massénův* do *Portugalska* 1811 minul se účinkem (opevnění u *Torres Vedras* ssz. od *Lissabonu*). Marne obléhání *Cadizu*, kam přeneseno po pádu *Sevilly* sídlo ústřední junty a kde r. 1812 od svolaných *kortesův* prohlášena nová ústava (konstituce r. 1812: 1. Moc královská obmezena sněmy. 2. Stavovské výsady zrušeny. 3. Inkvisice odstraněna a počet klášterů obmezen. 4. Býlým osadníkům poskytnuta stejná práva občanská. 5. Nové upravení správy zemské). Výpravou *Napoleonovou* do *Ruska* seslabeno vojsko francouzské ve Španělsku. V čci. 1812 *Wellington*, podporován jsa povstalci, zvíťazil u *Salamanky* v *Leonu* ssz. od *Madridu* a zmocnil se na čas i *Madridu*. R. 1813 zvíťazil u *Vitorie* v krajině *Baskův* jz. od *Sv. Sebastiana* nad *Jourdanem* a *kr. Josefem* (*Soult* odvolán do *Němce*) a po dobytí *Sv. Sebastiana* a *Pamplony* vtrhl přes *Pyreneaje* do *Francie*. *Soult* s posilami do Španělska vypravený poražen od něho u *Orthezu* v. od *Bayonnu* v únoru 1814 a po obsazení *Bordeauxu* (bř.) po druhé u *Toulousu* (10. dub.). Po pádu *Napoleonově* uveden *kr. Ferdinand VII.* na trůn španělský.

1809 Válka Rakouska proti Napoleonovi.

Nesnázi *Napoleonových* ve Španělsku hleděl použití císař *František I.* k nové válce na radu státního svého kancléře kn. *Filipa Stadionu*, jenž se domníval, že přiležitosti té užijí i jiné národové, hl. *Němci*. Očekávání toto se nesplnilo, neboť k povstání vzhopilo se toliko *Tyrolsko*, a jinde v *Němcích* staly se jen slabé pokusy jednotlivých nadšencův v tom směru (viz 407). *Rakousko* vypravilo tři vojska: 1. arcikn. *Karel* do j. *Německa*. 2. arcikn. *Jan* do *Italie*. 3. arcikn. *Ferdinand* do kvk. *Varšavského*.

Napoleon s hl. mocí vtrhl do *Bavor* a po pětidenním bojování u *Abensberka* jz. od *Řezna*, *Landskuttu* nad *d. Isarou*, *Eckmühlu* jjv. od *Řezna* a u *Řezna* zahnal arcikn. *Karla* do *Dunaj* a do *Čech* i vtrhl do *Rakous*, vyslav zároveň marš. *Lefèbvre* do *Tyrol*.

V *Italii* pokročil arcikn. *Jan* až k *Adiži*, kde se však postavil proti němu místokrál *Eugen Beauharnais*. Arcikn. *Ferdinand* dobyl sice *Varšavy*, ale pak bylo mu ustoupiti do *Haliče* před

Rusy, kteří opanovali potom *Lvov* a *Krakov* (čc.) Mezitím

13. kv. Napoleon dobyl Vídně a přešel přes ostrov *Lobau* na l. břeh Dunaje, kde však

1809 poražen u vesnic *Aspern* a *Esslingen*

21. kv. od arcikn. Karla, načež ustoupil na ostrov *Lobavský*. (Padlých a raněných 38%.) Tu spojil se s ním *Eugen Beauharnais*, jenž porazil arcikn. Jana u *Rábu* (19. čv.) a zabránil mu tak spojití se s arciknížetem Karlem. Sesílil se ještě *Lefèbvrem* z Tyrol odvolaným

Napoleon přešel po druhé Dunaj a

5. čce v bitvě u *Wagramu* sv. od Vídně

porazil arcikn. Karla, ač s velkou ztrátou. Arcikn. Karel ustoupil ke *Znojmu*, kde hotovil se k bitvě, ale císař František nedůvěruje dalšímu štěstí válečnému učinil příměří (ve *Znojmě* 11. čce). Arcikn. Karel složil v nevoli velitelství a uchýlil se do soukromého života († 1847).

1809 Mír vídeňský. (14. října.)

Rakousko: 1. musilo postoupiti a) Francii celé *Istrie* s *Terstem*, hr. *Gorického*, části kr. *Chorvatského* a *Vojenské Hranice* na pr. bř. *Sávy*, vév. *Kraňského* a kraje *Běláckého* v *Korutanech*. Z krajin těchto utvořen nový stát zv. *provincie Illyrské* a připojena k němu ještě někdejší část *benátské* *Istrie* a *Dalmatie* s územím *republiky Dubrovnícké**, kterou zrušil Napoleon již v led. 1808 (*Marmont*, vévoda *Dubrovnícký*, guvernérem). b) *Bavorsku* krom *Tyrol Solnohradská*, čtvrti *Innské* a části čtvrti *Hausrucké*. c) *Západní Haliče* (sr. 377), která připojena k *velkovévodství Varšavskému*. d) *Rusku* kraj *Tarnopolský* ve *Vých. Haliči*. — Celkem pozbylo *Rakousko* mírem tímto 111.400 km² s 3.457.000 ob. a kleslo z velmoci na stát druhé třídy. Ztrátou břehův moře

*) Starořecká, později římská osada *Epidaurus* byla 656 vrácena od *Srbův*. Uskoci *epidaurští* založili hned potom nedaleko novou osadu, nynější *Dubrovník*. K *románskému* obyvatelstvu počalo se záhy přidružovati obyvatelstvo *slovanské*, které pak nabylo tu převahy (od XII. st.). *Dubrovník* zmáhal se *velkolepým* obchodem, který veden nejen na celém *středomoří*, nýbrž hlavně se *Srbskem*, *Bosnou*, *Bulharskem*, *Valašskem* a *Rumélií*, kde vedl se *karavanami*. Neméně slavným byl *Dubrovník* na poli *vzdělanosti* (*jihoslovanské Atheny*). Působení největšího pěvce *jihoslovanského* *Ivana Gunduliče* (1558—1638), syna znamenitého *dubrovníckého* *dějepisce* *Františka Gunduliče*, připadá právě v dobu, ve které *rep. Dubrovnícká* dosáhla největšího stupně slávy a moci. — *Rep. Dubrovnícká* byla v *odvislosti* nejprv *říše Byzantské* (—1204), pak *Benátek* (—1358), *Uher* (—1526) a *konečně Turkův* (—1808).

Adriatického podlomen jeho obchod a průmysl úplně. 2. přistoupilo ke *kontinentalnímu systému* a zavázalo se uznati *veškeré* i *příští* změny ve *Španělsku*, *Portugalsku* a *Itálii*.

1809 V Tyrolsku (sr. 405) v čele povstání *Ondřej Hofer*

(nar. 1767 ve sv. *Leonhardě* v údolí *Passayerském* v *hostinci* zv. *Sandwirtschaus*), *kapucín* *Haspinger*, *Josef Speckbacher* a *j. Bavoři* a *Francouzové* třikrát byli od *povstalcův* ze země vypuzeni, jm. i po *příměří znojenském*, kdy *maršál Lefèvre* se *trí* stran udeřil na *Tyrolsko* (13. srp. bitva na hoře *Isebu* u *Innsbrucku*; *Lefèvre* obáváje se úplně porážky vyklidil zemi). *Ondřej Hofer* vrchním velitelem *Tyrolska*. Po *míru vídeňském* přijal *Ondřej Hofer* *podávanou* *amnestii*, ale nové povstání způsobené *několika ztřeštěnci* poskytlo *Napoleonovi* *příležitost* k *pomstě*. *Hofer* v *lednu* 1810 *zajat* a pak v *Mantui* *zastřelen*. *Tyrolsko* roztrženo na *trí díly*: část v. *připojena* k *Illyrii*, část j. k *Itálii* a *ostatek* *zůstaven* *Bavorsku*, jež *odškodněno* za to *přídělením* *Solnohradská*, *Baireuthu* a *Řezna*. Za *Řezno* *dotati* se mělo *knížeti primasovi* *Dalberkovi* *nově zřízeného* *velkovév. Frankfurtského*, které po jeho smrti mělo *připadnouti* *místekráli* *italskému* *Eugenovi*.

1809 V Německu (sr. 405). Povstání ve *Vestfalsku* zaniklo

v *zárodku* (*Dörnberg*), a *smělé* *předsevzetí* *pruského* *majora* *Schilla*, jenž v čele svého *husarského* *pluku* hleděl *rozníti* *povstání* *národní*, *nedošlo* *při* *odporu* *králové* *ohlasu*. *Schill* *uzavřel* se v *Stralsundě*, kde *podlehl* *presile* († v *boji* *populárním*; 11 *důstojníků* jeho *odpraveno*). *Taktéž* *výprava* *vév. Frdricha Vil. Brunšvického** *potkala* se s *nezdarem*. [Po *příměří znojenském* *probil* se *vévoda* v čele své „*legie pomsty*“ od *hranic českých* až k *moři* *Německému* i *dostal* se na *lodích* *anglických* do *Anglie*.]

1809 Za války *rakousko-francouzské* *výprava* *Angličanův*

proti *Antorfu*, kde *zřídil* *Napoleon* *ohromné* *loděnice* *pro* *případ* *útoku* na *Anglii*. *Vojsko* *anglické* *40.000* m. *vysazeno* na *ostrov* *Valchern* (*vůdce* *nezkušený* *lord* *Chatham*, *bratr* *Pittův*), ale *neodvážilo* se v *čas* *rozhořného* *činu*, a *když* *vypukly* v něm *nakažlivé* *nemoci*, *jimiž* v *několika* *dnech* *10.000* m. *zachváčeno*, *vrátilo* se *domů*.

1809 Ve *Švédsku*, kde *Gustav IV.* *bez* *ohledu* na *prospěch* *země* *válčil* *proti* *Rusku* a *Dánsku* (sr. 403), *upevněn* *vliv* *francouzský* *odstraněním* *krále*, jenž *vojenskou* *revolucí* (16. bř. 1809) s *trůnu* *svržen*. (Bylých *Rusové* *dobyli* *Finska* a *zmocnili* se *Ternee* a *ostrovů* *Alandských*, *ohrozili* i *Stockholm*). Na *trůn* *povolany* *Karol XIII.* (sr. 322) *postoupil* *Rusům* r. 1809 v *míru*, *ujednaném* ve *Frederikshamnu* v. od *Helsingforsu*, *Finska* s *Aland-*

*) Syn *Ferdinanda* *Brunšvického*. Sr. 402. Po *otci* *zbylo* mu *pouze* *malé* *knížectví* *Olešnické* ve *Slezsku*.

skými ostrovy (toto obdrželo jako velkoknížectví zvláštní správu) a přistoupil ke kontinentálnímu systému, začež dostalo se mu *mírem pařížským* r. 1810 Předních Pomořan po ř. Pěnu s ostr. Ranou. Po náhlé smrti adoptovaného následníka trůnu *Christiana Augusta Holštýn-Augustensburského* zvolen za následníka trůnu francouzský maršál *Bernadotte*.

1809 Stát Papežský od Napoleona zrušen (v kv. nařízením ze *Schönbrunnu*) a připojen jednak k Francii, jednak ke kr. Italskému. Pius VII. vzpíral se totiž vstoupiti s Francií ve spolek na výboj a odboj i uzavřítí Anglii své přístavy. Po vyhlášení klatby nad Napoleonem odvrácen Pius VII. nejprv do *Grenoblu* jv. od Lyonu a pak do *Savony* z. od Janova, kdež vězněn tři léta. R. 1812 převezen do *Fontainebleau*.

1810 Napoleon dav se rozvésti s Josefínou Beauharnaisovou (sr. 400), s níž neměl dětí, pojal za manželku Marii Ludoviku, dc. císař. Františka (7. ún.). Holandsko, jež král *Ludvík* tajně opustil, nechťéje zachováváním kontinentálního systému přivésti zemi na mizinu, připojeno k Francii. Podobně naložil Napoleon i s *kantonem Walliským, Oldenburskem, Hannoversem, velkovév. Bergským, Vých. Frískem* a městy *Hamburkem, Bremaňi* a *Lubekem*. Největší rozsah říše Napoleonovy: měla 130 departementův a na v. sahala až po Travu u Lubeka.

1811 Napoleonovi narodil se syn *František Josef* (Napoleon II.), jemuž dán název krále římského.

1811 Napoleon na vrchole moci, slávy a štěstí, kdežto ve Francii všemohoucí policie plnila žaláře osobami podezřelými a země strádala neustálými konskripcemi, těžkými daněmi a zvláště kontinentálním systémem.

1812—1814 Angličané válčí se *Spojenými státy severoamerickými* (president *Madison*). Příčinu k válce zavdala Anglie, která nehledíc na obtížné postavení státův amerických ve válce mezi Francií a Anglií, překážela obchodu americkému. Na moři odpíráno Angličanům statečně, na suchu měli však tito rozhodnou převahu (*Washington* dobyt). Prostřednictvím Ruska došlo k míru v *Gentu* na základě stavu před válkou.

1812 Napoleonova výprava do Ruska.

Příčina války: 1. Ve zvětšení velkovév. Varšavského o Západní Halič (sr. 406) spatřovalo Rusko zrušení slibu Napoleonova, že nikdy Polska neobnoví. 2. Napoleon činil Rusku překážky ve válce jeho proti Turecku (sr. 401, 403), zvláště když Rusové překročili Dunaj, a když *Srbové*, povzbuzení byvše pomocí ruskou, povstali k svržení panství tureckého vedením *Černého Jíře*. 3. Zabráním Oldenburska urazil Napoleon cara Alexandra jako hlavu rodu holštýn-gottorpského, k němuž vypuzený vévoda ná-

ležel (sr. 322). 4. Napoleon vyžadoval na Rusku šetření kontinentálního systému, jimž obchod ruský velice trpěl, kdežto sám jej porušoval (t. zv. *licencemi*). —

Švédsko (*Bernadotte*) spojilo se s Ruskem na zákl. *smlouvy petrohradské*, dle níž mělo se Švédsku dostati Norska, za které mělo býti Dánsko jinde odškodněno. S *Tureckem* narovnálo se Rusko prostřednictvím Anglie *mírem bukureštským* (sr. 401).

Na *sjezdě drážďanském* (v kv.) určil Napoleon počet vojska svým spojencům, k nimž musilo jak *Prusko* tak i *Rakousko* se připojiti; toto na pravém křídle s 33.000 m. pod *Schwarzenberkem*, ono na levém s 20.000 m. pod *Yorkem*. Armáda Napoleonova čítala přes 600.000 m. s 1372 děly, koní jezdeckých a tažných bylo nad 180.000. Na půdu ruskou vstoupilo prvopočátečně 450.000 m., proti nimž Rusové neměli více než 200.000 m., rozdělených na tři armády. Dvě proti hlavnímu vojsku Napoleonovu (*Barclay de Tolly* a *Bagracion*) a třetí na ochranu Volyně (*Tormasov*, později *Čičagov*).

1812 V červnu přešel Napoleon Němem a zmocnil se *Vilna*, kdež přijat od Polákův s nadšením. Na žádost jejich o obnovení království Polského odpověděl vyhýbavě. Vojsko ruské ustupovalo až k *Smolensku* nad h. Dněprem a odtud po *vražedném boji* (16. srp.) dále dovnitř země. Po *dobytí Smolenska* (17.—18. srpna), z něhož zbyly jen ssutiny, namířil Napoleon na Moskvu. Vojsko táhlo krajinou pustou a prázdnou, neboť obyvatelstvo zapálivši své domy, ukrylo se buď v lesích, neb utíkalo za armádou ruskou, která zničila rovněž všechny zásoby, kterých nebylo lze odnésti.

Na l. křídle (*Macdonald* a *Prusové*) obléhána *Riga* a sváděny při ř. Dvině boje se střídavým štěstím. Tak i na pr. křídle při řece Bugu (*Rakušané* a *Sasové*). Armáda ruská stanula u *Borodína* jz. od Moskvy. Vrchní velitelství vzneseno na gen. *Kutuzova*.

7. září Bitva u Borodína.

Boje účastnilo se na straně ruské 120.000 m. a na francouzské 130.000 (samých starých vojákův). V boji, v němž padlých a raněných 25%, vynikl gen. ruský *Barclay de Tolly* a franc. generál *Ney* (tento poctěn titulem knížete Moskevského). Ač vítězství nerozhodné, ustoupil *Kutuzov* do Moskvy, ana převana nepřítelova co do počtu byla téměř dvojnásobná, a odtud na jv. k *Rjazani* a na jiz. ke *Kaluze*.

14. září Napoleon obsadil Moskvu,

která při jeho příchodu byla téměř liduprázdná a návodem guvernéra hr. *Rastopína* při vstoupení Francouzův do

města zapálena.*) Za tři dny shořely v Moskvě $\frac{3}{4}$ všech domův; větší díl kostelův byl zničen a oloupen. Jen *Kremľ* zůstal neporušen.

Vojsko francouzské strádá nedostatkem všeho druhu. *Kutuzov* položil se táborem v *Tarutině* jz. od Moskvy; vojsko jeho dobře opatřené vzrostlo na 100.000. Napoleon nadarmo se pokouší vejíti ve vyjednávání s carem Alexandrem.

1812 Napoleon opustil Moskvu a dal se na zpáteční 18.—19. říj. tažení.

Při vyklizení Moskvy Napoleon vyjel malomocný vztek svůj zpustošiv *Kremľ*. Zpátečný pochod proveden za *ustavičných bojův* (u *Malého Jaroslavce* jz. od Moskvy 24. říj., u *Vjazmy* uprostřed cesty mezi Moskvou a Smolenskem 3. list., u *Krásného* jz. od Smolenska 18. list., u *Borisova* na l. břehu horního toku Bereziny, pobočky Dněpru z pr. bř. 20. list.), a za *hrozných fyzických útrap*, nebyloť potraviny a mráz dostoupil až na 27° R; kázeň zmizela, všechny svazky přátelství a oddanosti ustoupily citu zachování sebe sama.

1812 Vojsko francouzské přechází Berezinu

26.—28. v okolí *Studanky* sz. od Borisova na mostech, které s nadlidským namáháním na rychlo postaveny přes rozvodněnou řeku (gen. *Eblé*). Přechod dál se za *urputného boje* (*Oudínót, Ney*), načež mosty zapáleny.

K Berezině přišlo 34—40.000 m. zbraně schopných, po přechodu zbylo jich jen 9.000, ostatní dílem zahynuli, dílem upadli do zajetí. Ústup změnil se nyní ve zmatený útěk. (Dle *Thiersa* zahynulo v této výpravě na straně francouzské zimou, mečem a hladem 300.000, dle *Bogdanoviče* do 500.000 mužův).

5. pros. Napoleon přibyv do *Smorgoně* vjv. od Vilna, odezdal velitelství *Muratovi* a sám s malým průvodem a pod cizím jménem spěchal do Francie.

30. pros. Pruský gen. *York* odtrhl se od vojska francouzského (*Macdonald*) a učinil s ruským gen. *Děbičem* smlouvu o neutralitu (u *mlyna Pošerunského* sv. od Tylže nedaleko hranic pruských).

*) „Z počátku přičítán oheň neopatrnosti a nepořádku, ale později chyceno několik lidí s hořícími předměty. Všeliké úsilí, učiniti požáru přítrž, bylo marné; oheň, jež na jednom místě hasili, ukázal se na mnoha jiných.“ Jan M. Krystůfek, *Boj monarchické Evropy s revolucí francouzskou*.

1813—1814 Velká válka za svobodu

spojencův proti Napoleonovi.

1813 Smlouva v Kališi mezi *Ruskem a Pruskem*:

27. ún. 1. Ve válce proti Francii zavázalo se Rusko postavití do pole 150.000 m. a Prusko 80.000 m. 2. Obnovení Pruska v dřívějších rozměrech. 3. Rakousko mělo býti vyzváno ke spolku.

15. bř. *Car Alexander* a král pruský *Fridrich Vilém III.* sjeli se ve Vratislavi, načež ve jménu jich vrchní velitel vojska ruského *Kutuzov* vydal

25. bř. *provolání z Kališe k národům evropským.*

Angličané zavázali se *Švédsku* peněžitou pomocí a slibem, že nebudou mu překážeti v získání Norska. Po té vypravili *Švédové* spojencům na pomoc 30.000 m. vedením korunního prince *Bernadotta*. Povstání v *Hamburku*. *Vévodové meklenburští* zřekli se spolku rýnského.

27. bř. Rusové pod *Wittgensteinem* a Prusové pod *Blücherem* vtrhli do Sas, opanovali *Drážďany* (král saský uprchl do Čech) a přešli Labe. Zde postavil se jim vstříc *Napoleon* v čele 120.000 m. a

2. kv. v bitvě u *Lützena*

je porazil, zahnal za Labe a zmocniv se *Drážďan*, kam král saský se vrátil, stíhal je do Lužice, kde

21. kv. v bitvě u *Budišina*

porazil je po druhé a přinutil k dalšímu útěku až k *Svidnici* ve Slezsku. *Hamburk* po odtážení Rusův a Francouzův obsazen (*Davoust*) a těžce potrestán.

Válčící strany jsouce vysílány čekají posil a ucházejí se o spolek *Rakouska*. Toto zbrojí a nabízí prozatím své prostřednictvím (kancléřem kn. *Kliment Metternich*). Príměří do 10. srpna.

1813 Kongres v Praze. (28. čc.—10. srp.)

Prostřednictvím *Rakouska* vyjednávají spojenci s Napoleonem o *Neústupnosti* a *pánovnosti* *Napoleonovou* vyjednávání zmařeno.

19. srp. *Rakousko* přistoupilo ke koalici a vypovědělo Francii válku.

Od spojencův vypravěny tři armády:

1. Velká čili česká armáda vedením kn. Karla ze Schwarzenberka (*Kleist, Wittgenstein*) 350.000 m.; s tou byli císař František, císař Alexander a král pruský Fridrich Vilém III.

2. Slezská armáda pod Blücherem (*York, Sacken, Langeron*).

3. Severní armáda pod korunním princem švédským Bernadottem (*Bülow, Tauenzien, Winzingerode*).

Napoleon začal znovu válku útokem na *Blüchera*, jenž ustoupil za řeku Katzbach. Zatím vtrhl *Schwarzenberk* z Čech do Sas, kamž se Napoleon obrátil, zanechav *Macdonalda* proti *Blücherovi*. Prve než přišlo k bojům na místech těchto, jest *Oudinot* (a *Reynier*), jehož útok na Berlín i *Daroust* z Hamburka měl podporovati,

1813 v bitvě u Grossbeeren j. od Berlína

23. srp. od *Bülowa* poražen, kdežto Bernadotte zůstával nečinným. Berlín zachráněn. Hned potom vojsko *Macdonaldovo*

26. srp. v bitvě nad ř. Katzbachem čili u Wahlstattu (sr. 218)

od *Blüchera* poraženo a z části zajato (*Blücher* knížetem z Wahlstattu). Stejně doby

26. a 27. v bitvě u Drážďan

srp. zvítězil Napoleon nad českou armádou, která stíhána až i přes hranice české, kde však v průsmyku Naklérovském

30. srp. v bitvě u Ohlumce sv. od Teplice

maršálek *Vandamme* poražen a s 10.000 m. zajat (ruský gen. *Ostermann* a pruský gen. *Kleist*).

Ney, jehož Napoleon vypravil, aby nenadále udeřil na Berlín,

6. září v bitvě u Dennevic sv. od Wittenberka

poražen od *Bülowa* a *Tauenziena*.

9. září Smlouvou v Teplici

upevněn spolek mezi spojenci k obnovení trvalého pokoje na základě slušné rovnováhy mezi mocnostmi. Všecky tři mocnosti zavázaly se slavným slibem, že po čas války každá z nich vydržovati bude 150.000 m. a že žádná z nich bez společné úmluvy nepustí se v mírné jednání. — Útok Napoleonův na Čechy odražen od *Schwarzenberka* v průsmyku Naklérovském

1813 bitvou u Kninice a Chlumu (17. září).

Napoleon vrátil se do Drážďan, kde však za nedlouho ocitl se v kritickém postavení, an

1813 bitvou u Wartenburka na l. břehu Labe vjv. od 3. října Wittenberka

dobyl sobě *Blücher* s armádou slezskou proti podvůdci *Neyovu* *Bertrandovi* přechodu na levý břeh Labe. Sem pak přešel i *princ Bernadotte*, sobeckou nerozhodností až dosud budící nedůvěru. —

Po bitvě u Wartenburka Napoleon obávaje se, aby armády spojencův v týle se nespojily a čáry ústupní se nezmocnily, opustil Drážďany a

1813 zaujal postavení u Lipska. Mezitím

7. říj. smlouva v Riedě v Horních Rakousích j. od ústí Innu

mezi Rakouskem a Bavorskem. Toto spojilo vojsko své s rakouským a slíbilo navrátiti Rakousku někdejší jeho země (Tyrolsko hned) za slušnou náhradu. Stejně doby zmocnilo se Rakousko tak zv. *provincií Illyrských*, podporováno jsouc povstáním obyvatelstva, zvl. chrabrych hraničářů chorvatských.

16. 18. 19. Bitva u Lipska.

října *První den bitvy* (16. říj.). Napoleon zamýšlel porazit českou armádu prve než se armáda slezská a severní s ní spojí. Boj rozvinul se u Vachavy j. od Lipska. Síla vojska Napoleonova i české armády téměř stejná (asi 150.000 na každé straně). Výsledek boje zůstal nerozhodnut, neboť *Schwarzenberk* uhájil svého postavení hotov jsa pokračovati v boji, mezitím co podářilo se *Blücherovi* zvítěziti nad *Marmontem* u *Möckernu* s. od Lipska. Dne následujícího nedošlo k bitvě, čekalif spojenci příchodu záložní armády ruské (100.000 m.), vedené *Bennigsenem*. Napoleon pokoušel se marně prostřednictvím zajatého rakouského gen. *Meerweldta* vyjednávat s císařem Františkem.

Druhý den bitvy (18. říj.). Napoleon bojuje se 120.000 m. proti čtyřem vojskům spojencův [armáda velká čili česká, slezská, severní a záložní ruská], čítajícím 300.000 m. Oblíčen jsa se strany sev.-východní a jižní, bojuje vlastně jen o čestný ústup. Sám zaujal postavení u *Probsthaydy* jv. od Lipska, kde udržel se přes opakované prudké útoky, kdežto na pravém křídle spojencův musil podvůdce jeho *Ney* po krutém boji ustoupiti. Sasové a *Württemberčané*, stojíce mezi Napoleonem a *Neyem*, přešli k spojencům. Síly Napoleonovy vyčerpány, zásoby válečné docházely a nepřítel vždy více a více nabýval půdy. Proto k večeru dal Napoleon rozkaz k ústupu a sám odebral se do Lipska.

Třetí den bitvy (19. října). Napoleon dal se na zpáteční pochod. Předčasným zapálením mostu přes *Elsteru* zřízeného padlo

více než 20.000 Francouzův do zajetí (*Macdonald* zachránil se plaváním, maršálek *Poňatovský* utonul). Lipsko od spojencův dobyte, král saský upadl do zajetí. Padlých a raněných 21%.

Napoleon, pronásledován jsa od spojencův, ustupoval přes *Erfurt* k Rýnu. U Hanavy v. od Frankfurtu

1813 zakročil mu cestu v čele rakouského a bavorského vojska gen. *Wrede*, ale byl odrazen (30. října), načež Napoleon dostal se do *Mohuče* a odtud přes Rýn do Francie.

Následky bitvy u Lipska: Knížata německá odřekla se spolku rýnského, i pojištěno jim jejich území až na *kr. Saské a kr. Vestfálské*, pak na *velkovév. Frankfurtské a Bergské. Prusko, Hannoverko, Brunšvicko, Hessensko a Oldenbursko* restituovány. Největší část měst a pevností, od Francouzův v Německu obsazených, dobytá, v *Holandsku* *Bülow* s částí severní armády obnovil panství domu oranžského, v *Itálii* zahnal vojsko rakouské místokrále *Eugena* za *Adiži*, a *Joachim Murat*, král neapolský, odpadl od Napoleona a učinil smlouvu s Rakouskem. *Dánsko* napadeno *Bernadottem* a přinuceno k míru v *Kielu* na vých. břehu *Holštýnska* (v lednu 1814: *Dánsko* odstoupilo *Norsko Švédům*, začož obdrželo od nich *Přední Pomořany a Ranu*). Téhož času mír mezi *Angličany a Dánskem*, kterému navráceny země dobyté až na *Helgoland*. O válčení *Angličanů* ve *Španělsku* viz str. 405.

Ve Francii sbírá Napoleon o překot nové síly (senat povolil mu ochotně 300.000 m., kdežto ve sboru zákonodárném, který od něho svolán, narazil na odpor). Spojenci jsou na váhách, zda mají válku přenést za Rýn, i

1813 nabízejí z *Frankfurtu* Napoleonovi mír na základě hranice rýnské. Napoleon chtěl vejít pouze ve vyjednávání. Když pak vůbec nebyl smýšlení mírumilovného,

21. pros. armáda česká pod *Schwarzenberkem* překročila Rýn

u *Šafhús*, *Laufenburka* a *Basileje*, neutrality *švýcarské* neuznávajíc. Brzo potom

1814 *Blücher* v čele armády slezské přešel Rýn u *Mannheimu* a *Koblence*.

Od *Pyrenaejí* vstoupil na půdu francouzskou *Wellington* (sr. 405), z *Holandska* postupoval k sev.-vých. hranici Francie *Bülow* jsa spojen s ruským gen. *Winzingerodem*, a v *Itálii* bojovali *Rakušané* pod *Bellegardem* proti místokráli *Eugenovi*.

29. led. Armáda česká měla spojití se s armádou slezskou v *Champani*. Tomu hleděl Napoleon zabrániti, učiniv na *Blüchera* útok u *Brienne* nad stř. tokem *Auby*.

Blücher sice ustoupil, ale dostav pak od armády české posily (kor. princ *würtemberský*), porazil Napoleona

1814 v bitvě u *La Rothière* jv. od *Brienne*

1. ún. a ztlačil jej za řeku *Aubu*. Napoleon uchází se u cis. *Františka* o mír na základě hranice rýnské. *Châtillon* nad horní *Seinou* ustanoven za místo sjezdu (5. února).

Zatím oddělili se spojenci pro snadnější zásobování zase od sebe. *Blücher* měl postupovati k *Paříži* úvalem *Marny* a *Schwarzenberk* úvalem *Seiny*. Zvěděv o tom Napoleon, zanechal s neslýchanou smělostí naproti *Schwarzenberkovi* jen skrovnou část vojska a sám vrhl se na *Blüchera*, jehož

1814 porazil v pěti srážkách (*Champaubert* z. od *Châlonsu* nad *Marnou*, *Montmiral* uprostřed mezi *Châlonssem* a *Paříží* atd. 10.—14. února) a zeslabeného téměř o polovici mužstva zahnal k *Châlonsu*. Po té obrátil se proti armádě *Schwarzenberkové* a porazil ji

18. v bitvě u *Montereau* naproti ústí *Youny* do *Seiny*.

ún. *Schwarzenberk* zahánán až k ř. *Aubě*, kde se s armádou slezskou zase na krátko spojil. *Blücher* poslán pak přes *Aubu* k *Marně*, odkud, sesílen jsa sbory gen. *Bülowa* a *Winzingeroda*, měl pokusiti se znovu o pochod k *Paříži*. Napoleon obrátil se tedy proti vojsku *Blücherovu*, zanechav proti *Schwarzenberkovi* *Oudinota* a *Macdonalda*, kteří však

27. února v bitvě u *Bar-sur-Aube* od *Schwarzenberka* poraženi.

Za nedlouho poražen i *Napoleon* od *Blüchera*

9. a 10. v bitvě u *Laonu* mezi *St.-Quentinem* a *Reměšem*,
bř. a když obrátil se proti armádě české, k *Paříži* postupující, poražen od *Schwarzenberka*

20. a 21. v bitvě u *Arcis-sur-Aube*.

bř. Mezitím spojení mocnáři usnesli se v *Chaumontu* nad horní *Marnou* (1. března), že budou bojovati, pokud by trvalý mír nebyl zabezpečen, a roztrpčení jsouce obojetností a zpupností *Napoleonovou*, jednání na kongresu *châtillonském* zrušili (19. bř.). Stejnou dobou obsadili *Rakušané* *Lyon* a o něco dříve (12. bř.) *Wellington* *Bordeaux* (sr. 405).

Napoleon neustoupil k *Paříži*, nýbrž k *Rýnu*, chtěje v zádech spojencův sesílití se posádkami z pevností a zorganizovati národní válku. Avšak spojenci nedali se odvrátiti od pochodu svého na *Paříž*, která na obranu nebyla připravena. Napoleon zvěděv, že hlavní armáda za ním nepostupuje, dal se spěšně na pochod k zachránění *Paříže*, ale zatím

1814 v bitvě u Fère-Champenoise mezi Chálonem n. M. a ústím Auby

maršálek *Marmont* a *Mortier* poraženi. Zahánání byvše do Paříže, kde vrchní velení v rukou neschopného bratra Napoleona *Josefa*, odporovali udatně (císařovna *Marie Ludovika* uprchla do Blois) a teprve po

30. bř. dobytí výšin Montmartru s. od Paříže

přinuceni ke *kapitulaci*, kterou povolen vojsku jejich svobodný odchod, načež

1814 spojenci vtrhli do Paříže (car Alexander a kr. Fridrich Vilém III. Zástupcem cis. Františka Schwarzenberk),

31. bř. kde senát k návrhu *Talleyrandovu* prohlásil Napoleona s jeho rodinou za zbavena trůnu. Napoleon shromáždil ve *Fontainebleau* 50.000 mužů odhodlán jsa k zoufalému útoku na Paříž, ale maršálové s *Neyem* v čele odepřeli mu poslušnost. Zřeknuv se trůnu ve *Fontainebleau* (6. dub.), obdržel ostrov *Elbu* v neodvislé panství s ročním důchodem 2 mill. franků, které mu vypláceti měla Francie. *Marii Ludovice* dostalo se kn. Parmského a Piacenzského s právem dědičným pro jejího syna. Ostatní rodině Napoleonově zaručeno slušné opatření (též *Josefně*, která však již v květnu †).

Ve Francii od spojencův vláda *Bourbonův* obnovena, ač národ jí nebyl nakloněn. Mladší bratr *Ludvíka XVI.* vrátil se z Anglie a jako

1814—1824 *Ludvík XVIII.*

uvázał se v panování (sr. 306). *Talleyrand* kancléřem.

1814 První mír pařížský

30. kv. mezi Francií a 4 velmocemi, k nimž pak i Španělsko, Portugalsko a Švédsko se přidaly. Podrobná ustanovení vyhrazena *kongresu vídeňskému*. 1. Francie a) musila spokojiti se hranicemi z r. 1792 s nepatrným zvětšením v Savojsku a na hranicích elsaských a belgických, b) musila uznati neodvislost *Nizozemska* (Holandska a Belgie) a Švýcarska, pak všech států v Itálii a Německu. 2. Angličané vrátili Francii dobyté osady až na *Tabago* a *Sv. Lucii* v Malých Antillách a *Isle de France* čili *Mauritius* v. od Madagaskaru. Též *Maltu* si podrželi. 3. Spojenci vzdali se nárokův na odškodnění válečné.

4. čv. Po míru pařížském svolal *Ludvík XVIII.* vlastní volbou tak zv. komoru pairův a deputovaných, kterým předložil novou ústavu (charte octroyée): dvě komory. Komoru pairův jmenuje král a do komory deputovaných volí se poslanci přímo. Právo iniciativy přísluší králi. Ministři jsou odpovědní. Staré

šlechtě přiřčeny bývalé tituly, a nová šlechta ponechána při svých. Daně rozvrženy ne dle stavův, nýbrž dle jmení.

1814—1815 Vídeňský kongres.

11. list. 9. čv. Zastoupeny všechny mocnosti evropské až na *Turecko*. Vedle cis. *Františka*, cara *Alexandra* a krále pruského *Fridricha Viléma III.* byli přítomni kr. dánský, bavorský a württemberský, pak několik menších knížat německých. *Diplomaté*: Rakousko: *Metternich* (byl předsedou kongresu), Prusko: *Hardenberg* a *W. Humboldt*, Rusko: *Nesselrode* a *Razumovskij*, Anglie: *Wellington* a *Castlereagh*, Francie: *Talleyrand* a *Dalberg*.

Hlavním úkolem sjezdu bylo sporádati záležitosti Polska, Itálie a Německa.

Rusko chtělo podržeti celé Polsko až na *Záp. Prusy* a *Halič* a naklonilo si *Prusko*, kterému mělo se dostatí náhradou za jeho krajiny polské celého království *Saského*. Aby tomu zabráněno bylo, sjednán v lednu 1815 spolek mezi *Rakouskem*, *Anglií* a *Francouzskem*. K válce mezi spojenci však nedošlo, neb docíleno narovnání (viz níže). Brzo potom překvapen kongres zprávou o návratu *Napoleona z Elby do Francie* (1. března). Mocnosti vešly proti němu v nový spolek k hájení míru pařížského. Nenadálým vystoupením *Napoleonovým* docíleno zároveň i brzké shody ve smlouvách vídeňských, které shrnuty v tak zv. *aktu vídeňskou* a 9. června podepsány.

Ustanovení kongresu vídeňského.

1. *Rakousko* obdrželo tak zv. *provincie Illyrské* (sr. 406), někdejší *év. Milánské* a *Mantovské s územím rep. Benátské* (pozd. nazváno král. *Lombardsko-Benátské*), *Solnohradsko*, *Tyrolsko* a pozbyto část *Hořejších Rakous* a vých. *Haliče* (sr. 406).

2. *Prusku* dostala se část velkovév. *Varšavského (Poznaňsko)* s *Gdanskem*, *švédské Pomořany* s ostr. *Ranou* (sr. 408, 414) za *Lauenbursko* *Dánsku* přenechané, bývalé državy ve *Vestfalsku* (zvětšené), *Neufchâtel* a v náhradou za postoupené krajiny (Ansbach a *Baireuth* — *Bavorsku*, *Vých. Frisko* — *Hannoversku*, krajiny polské — *Rusku*) *polovinu král. Saského*, *év. Jülich* a *Berg* a *býv. kurfirstství Trevirské* a *Kolínské*.

3. *Rusko* podrželo ostatek velkovév. *Varšavského* pod názvem *království Polského*. *Krakov* s okolím zůstal svobodným městem pod ochranou *Rakouska*, *Pruska* a *Ruska*, které mimo to zavázaly se, že svým částím polským dají zřízení šetřící národnosti polské.

4. *Anglie* podržela *Maltu*, *Helgoland*, *Kapsko* a protektorát nad republikou 7 *Jonských ostrovů* (sr. 394). *Hannoversko* o *Vých. Frisko* zvětšené navráceno jako *království* dynastii anglické.

5. *Republika Holandská* a *rakouská Belgie* spojeny v *království Nizozemské* pod žezlem rodiny *oraňské* (*Vilém I.*)

6. Republika Švýcarská zvěšena o *Wallis*, *Ženevu* a *Neufchâtel* (tento zároveň knížectvím pruským; sr. 342) a prohlášena státem neutrálním.

7. Švédsku přiznáno *Norsko* (se zvláštní ústavou), a *Dánsko* odškoděno od Pruska *Lauenburskem*. (Sr. 417.)

8. Ve Španělsku, *Sardinii* (zvětšená *Janovem*), *Toskáně*, *Modeně* a *Neapolsku**) dosedly bývalé dynastie. Stát Církevní papeži vrácen. *Lucca* dána prozatím synu býv. krále etruského**) a vyhrazeno mu kn. *Parmské* a *Piacenzské* po + císařovny *Marie Ludovíky* (*Lucca* měla pak dostati se z polovice *Toskáně* a z polovice *Modeně*). Syn *Napoleonův* poukázán na domácí statky *habsburské* (sr. 353).

9. Obnovení říše *Německé* nevešlo ve skutek, nýbrž na místě jejím zřízen tak zv. *Německý spolek* „k udržení vnější i vnitřní bezpečnosti a na uhájení neodvislosti jednotlivých německých států“. Vrchní řízení vloženo na *spolkové shromáždění ve Frankfurtě*, jehož stálým předsedou byl císař rakouský, který přistoupil ke spolků se všemi zeměmi svými *Německo-Rakouskými* a zeměmi *koruny České* bez ohledu na rozdílnost poměru, ve kterém tyto a ony země stávaly někdy k staré říši *Německé* (sr. 255). Ke spolků náležel též *král dánský* za *Holštýn* a *Lauenburko*, pak *kr. nizozemský* za *Lucembursko*. Všechn státův 38 (mezi nimi 4 svob. města, *Bremy*, *Hamburk*, *Lubek* a *Frankfurt n. M.*); ostatní dřívější státy zrušeny. Povýšení jednotlivých států, *Napoleonem* způsobené, ponecháno, ale při tom prohlášeno *Hannoversko* královstvím, *Saské Výmarsko*, *Meklenbursko* a *Oldenbursko* velkovévodstvím.

1815 Napoleon vrátil se z Elby

1. bř. a přistál u *Cannes* na j. pobř. *Francie* jz. od *Nizzy* se 1500 m. K návratu byl ponoukán 1. rozepřemi spojencův na kongrese *vídeňském* v záležitosti *polské*, 2. nespojčeností ve *Francii* s vládou *bourbonskou*, 3. *francouzskými* svými přívrženci.

Rychlý pochod k *Paříži* přes *Grenoble* a *Lyon*. Vojska proti němu vyslaná

1815 přidala se k němu (*Ney*). Král *Ludvík XVIII.* uprchl do *Gentu*.***)

20. bř. *Napoleonův* slavný vjezd do *Paříže* (*les cent jours*).

Nedočkavost strany *liberální* upokojena *novou ústavou*. Pokus *Napoleonův* vyjednávat s kongresem od spojencův odmítnut. V *Italii* přidal se k němu *Joachim Murat*, vyhlásiv se za obhájce jednoty *italské*. Ale *rakouský* vojevůdce *Frimont* porazil *Murata*

*) Sr. str. násl. **) Sr. 416. ***) Viz pozn. na str. násl.

u *Tolentina* (3. kv.) a vojsko jeho rozprášil. Král *Ferdinand* spojil *Neapolsko* opět se *Sicílií* [*Murat* uprchl do *Francie*; později podnikl druhou dobrodružnou výpravu do *Kalabrie*, ale jest poražen, zajat a zastřelen. 10. říj. 1815.]

Proti *Napoleonovi* vypravili spojenci tři armády (přes 800.000 m.): *rakouské* na h. *Rýnu* velel *kn. Schwarzenberk*, *ruské* ve středu *Barclay de Tolly* a *anglicko-pruské* v *Nizozemí* *Wellington* a *Blücher*.

1815 *Napoleon* maje 120.000 m. a provázen jsa starými svými maršály (*Soult*, *Davoust*, *Mortier*, *Vandamme*; *Ney* a *Masséna* z počátku se zdráhali) vtrhl 14. čvna. do *Belgie*.

16. čv. V bitvě u *Ligny* zsz. od *Namuru* poražen *Blücher* od *Napoleona* a přinucen k ústupu. Stejně doby zaměstnáno vojsko *Wellingtonovo* *Neyem*, jenž však v bitvě u *Quatre-Bras* j. od *Brusselu* poražen (*princ Oraňský*; *vév. Brunšvický* padl).

Napoleon maje za to, že jest *Blücher* na dobro poražen, vrhl se na *Wellingtona*.

18. čv. Bitva u *Waterloo* j. od *Brusselu*.

Uprostřed bitvy přispěl *Wellingtonovi* *Blücher* na pomoc, a tak vítězství spojencův rozhodnuto. Padlých a raněných 24%. Oba vojevůdcové setkali se teprve na večer téhož dne u hostince zv. *la belle Alliance*.

Napoleon spěchal do *Paříže*, kdež pak zřekl se (22. čv.) trůnu ve prospěch svého syna (*Napoleona II.*).

Mezitím postupovala vojska spojencův k *Paříži*, která jim od provisorní vlády vydána bez boje.

1815 Vojska spojencův vtrhla do *Paříže*,

7. čce. majíce v čele *Wellingtona* a *Blüchera*. Druhého dne vrátil se bez okázalosti do *Paříže* *Ludvík XVIII.* a za krátko dostavili se sem i *car ruský*, *cís. rakouský* a *král pruský*.

Napoleon uchýlil se do *Rochefortu* nad doln. *Charentou* nedaleko záp. pobř. *francouzského*, odkud mínil uprchnouti do *Ameriky*. Zklamán byv v naději té, vzdal se *anglickému* admirálu *Hothamovi*, od něhož zavezen do *Anglie* a odtud na základě výroku spojencův jako válečný zajatec na *ostrov sv. Heleny* (+ 5. kv. 1821).

***) O rychlé změně veřejného smýšlení podává svědectví úřední věstník: Zlověstný *Korsikán* *Elbu* opustil — *Bonaparte* přistál — *General Bonaparte* zmocnil se *Grenobla* — *Napoleon* vjel do *Lyonu* — *Včera* byl císař ve *Fontainebleau* radostně přijat — Jeho *Veličenství* očekává se dnes do *Tuilerii*; kdežto *Napoleon* mluvil z počátku o *občanech*, pak o *Francouzích* a v *Paříži* již o *poddaných*.

1815 K návrhu cara Alexandra učinili v *Paříži* spojení tří mocnářovů (Rusko, Rakousko a Prusko) **svatou aliancí**, kterou sobě slíbili spravovati se ve vládě vnitřní v zemích svých i v poměrech mezinárodních zásadami křesťanského učení a býti sobě v tom pomocní. K svaté alianci přistoupily všechny křesťanské státy až na Anglii, kde spolek s mocnáři bez odpovědnosti ministerstva nesouhlasil s ústavou.

20. list. Druhý mír pařížský.

Francie: 1. pozbyla rozšíření hranic prvním mírem pařížským jí přiznané, 2. odsouzena k náhradě válečné 700 mill. frankův, 3. měla vydržovati po pět let okupační armádu, rozloženou v 17 pevnostech při sev. a sev.-vých. hranicích, 4. musila vrátiti umělecké a vědecké poklady, jež z ciziny za Napoleona do Paříže přivezeny. —

IV. Od kongresu vídeňského a druhého míru pařížského až po dobu přítomnou.

I. Rakousko a Německo.

1815—1866.

Poměry vnitřní: v Rakousku touha národův po samostatnosti ve správě zemské a po svobodách politických dle zásady rovnosti občanské násilně tlumena a soustavě neobmezené jedinovlády zjednávána výhradná platnost. *Rakouským zemím italským* dán sice jednotný název *král. Lombardsko-Benátského* a ustanoven místokrál (arcikn. Rainer 1818), ale tento neměl skutečné moci; království rozděleno na dvě gubernia v *Miláně* a *Benátkách* s nejv. soudem ve *Veroně*. Zastupitelstva zemská (kongregace a delegace) obmezena na podávání žádostí k vládě ve věcech veřejné správy. *Dalmatie* nevrácena král. Chorvatskému, nýbrž utvořeno z ní zvláštní gubernium. Též *Přímorí chorvatské*, znova nabyté, nepřipojeno k Chorvatsku, nýbrž stalo se částí nového *království Illyrského* *) (Přímorí, Korutany, Kraňsko, Gorice a Istrie), které však bylo pouhým názvem, jsouc jinak rozděleno na dvě gubernia, v *Lublani* a *Terstu*. *Solnohradsko* připojeno k Hoř. Rakousům, *Bukovina* k *Haliči*. Národní zřízení, Polákům slíbené (sr. 417), zahrazeno zavedením sněmu stavovského**. V zemích *koruny České* a v *zemích Německo-Rakouských* byla veškerá veřejná moc v rukou úředníků zeměpanských; sněmy zbaveny veškeré moci své skoro zase v té míře jako za cis. Josefa II. Bez svolení sněmu zaváděny nové daně

*) Později, r. 1823, připojeno přímo k Uhrám, což stalo se předmětem rozepří mezi stavy uherskými a chorvatskými.

***) Podobně i v polské části Pruska, ale s většími svobodami.

a dluh státní množem vydáváním papírových peněz (tak zv. bankocedule, jejichž cena finančním patentem ze dne 15. března 1811 snížena na 1/5, a později 1816 ještě více). V *zemích koruny Uherské* kladen tuhý odpor snahám o utvrzení jedinovlády; mimořádná opatření musila býti odvolána, a císař učinil nové zaručení platnosti zřízení zemského (1825).

Německo, kde lid dovolával se pevně státní jednoty a prahl po účastenství v zákonodárství a ve správě zemské, uvedeno kongresem vídeňským v bývalou malátnost; říše rozdělena na 38 suverenních států, a dosazená knížata obnovila v zemích svých starý pořádek, vládu absolutní. Mimo to zůstala se revnivost mezi *Pruskem* a *Rakouskem*. Toto vystupovalo jako ochránce menších státův německých a nechtělo popřáti Prusku vedle sebe rozhodujícího vlivu. A tak čekalo Prusko jen na příležitost, aby tehdejší poměry zvrátilo a na účet Rakouska došlo svého cíle, hegemonie v Němcích.

1818 **Sjezd mocnářův v Cáchách** (cis. Frant., car Alex., kr. pruský Fridrich Vilém. Anglii zastupoval Wellington): Francii sleveno na válečné pokuté a odvolána okupační armáda, aby vláda Ludvíka XVIII. stala se oblíbenější. Zároveň přetřásány některé zjevy nespokojenosti v Německu, zvl. slavnost studentská na *Wartburce* na oslavu třistaletého trvání reformace, při níž spáleny některé spisy absolutistické.

R. 1819 zavražděn německy básník ve službách ruských *Aug. Kotzebue*, poněvadž v posměch uváděl mladé horlivce za svobody politické. R. 1820 politická vražda *év. z Berry*, synovce Ludvíka XVIII. Proto konán k návrhu *Metternichovu* (sr. 411)

1820 **sjezd v Karlových Varech** Rakouska, Pruska a ostatních knížat německých: přísnější censura, policejní dohled na university, zvl. komise v Mohuči na vypátrání „demagogických rejdův“.

1820 **sjezd mocnářův v Opavě** (cis. rak., car ruský a kr. pruský; zástupcové Francie a Anglie) a

1821 **pak v Lublani:** velmocí radily se o opatřeních proti povstání ve *Španělsku*, *Portugalsku* a *Itálii*. Zde (v Neapolsku a Piemontě) zakročilo Rakousko: povstání krvavě potlačeno a vláda absolutní opět zavedena. Spiknutí v *Miláně*. Účastníci jeho zavlčení na Špilberk v Brně; mezi nimi slavný básník *Sylvio Pellico*. V touž dobu povstání ve knížectvích podnajsých (potlačeno v zárodku) a v Řecku proti nadvládě turecké.

1822 **Sjezd mocnářův ve Veroně**

na obnovení absolutní vlády ve *Španělsku*. Usnesení provedla Francie (1823). Povstalých *Řekův* ujalo se Rusko (car Mikuláš I.), jež pomínutím Rakouska, kde kancléř *Metternich* po-

kládal Řeky za prosté rebely, dohodlo se s Anglií a Francií. V *míru adriánopolském* r. 1829 dostalo se Rusům ústí dunajského (na škodu Rakouska) a protokolem londýnským r. 1830 uznáno *Becko za stát samostatný* (sr. čl. 10).

1830 Červencová revoluce v Paříži zavdala podnět k nepokojům i v Německu, kde mnohá knížata dala se pohnouti k propůjčení některých svobod politických. Povstání lidu v *Modeně, Parmě a Legacích papežských* potlačeno od vojska rakouského (1831). Nové spiknutí proti vládě rakouské, nastrojené tajným spolkem, řečeným „Mladá Itálie“, jehož vůdcem *Mazzini*. Strach před revolučním duchem v Evropě vedl *Metternicha* k opětovnému sblížení se s Ruskem. I došlo r. 1833 ke sjezdu mocnářův v *Mnichově Hradišti* (cís. Frant., car Mikuláš a korunní princ pruský) a r. 1834 ke konferenci ministrů všech spolkových zemí německých ve *Vídni*. Téhož roku vešlo *Prusko* s některými menšími státy německými v celní jednotu, od níž Rakousko se vzdalovalo, ač znamenala sjednocení Německa aspoň v politice obchodní.

1835 † císař František I.: za jeho panování zřizovány *technické školy* (v Praze 1802, Št. Hradci a ve *Vídni*) a *university* (v Olomouci 1827*), *Innsbrucku* a *Št. Hradci*), vystaveny průplavy (Františkův a císařský), založena podunajská paroplavební společnost, postavena koňská dráha z *Lince* do *Budějovic* (1825), v Praze vznikla společnost *musea království Českého* (1818 zvláště péčí hrabat *Kašpara* a *Františka ze Sternberka*) a při *univerzitě* udržela se přes nepřítelny doby již za cís. *Leopolda II.* zřízená 1792 *stolice jazyka českého*. *Továrni průmysl* počal se rozvíjet.

1835—1848 Ferdinand I. Dobrotivý císařem rakouským.

(Jako král Ferdinand V.; na krále uherského korunován roku 1830 a na krále českého r. 1836). Byl povahy dobrotivé, ale již od mládí slabého zdraví. Řízení státu zůstalo v rukou dosav. kancléře kn. *Klim. Metternicha*, jenž setrval jak v záležitostech politiky zahraniční tak i ve vnitřní správě mocnářství na udržení vlády absolutní v nechuti proti všelikým novotám jako pramenům převratů státních; toliko obchod zveleben stavbou drah (z *Vídně* do *Krakova, Prahy* a *Terstu*). — Ve *Vídni* zřízena *akademie věd* (1847). *Rádcí císařovými: arcikn. Ludvík, hrabě Frant. Kolovrat-Libsteinský* jako nejv. kancléř česko-rakouský a *Karel hr. Clam z Martinic* (v záh. vojenských).

Neúspěchy *Metternichovy* v záležitostech zahraničních (rozhodující vliv *Ruska* na východě, v otázce *aegyptské* r. 1840, jemuž *Rakousko* se podřizuje) dodávají odvahy k projevům nespokojenosti i ve správě vnitřní, zvláště na sněmě uherském. V *Čechách* žádali

*) Obnovena toho roku; založena působením bisk. olom. *Viléma Prusinovského z Vičкова* majestátem cís. *Maximiliana II.* 1572, za *Josefa II.* proměněna v *lyceum*. Zrušena opět 1855.

1845 stavové císaře o jasnější výklad svých práv, opírajíce se o obnovené zřízení zemské cís. *Ferdinanda II.* *Národové slovanští*, zvl. *český*, probouzejí se k novému životu; národní uvědomění vniká u nich do širších vrstev.

V Německu domáhal se lid jednoty a svobod politických důrazněji přes reakcionářské ordonnance shromáždění spolkového, jež na vážnosti stále pozbývalo.

1840—1861 Fridrich Vilém IV., kr. pruský, syn *Fridricha Viléma III.* (sr. 357).

1846 Povstání *Poláků v Poznaňsku (Mieroslawski)*. Povstalci od *Prusů* poražení zmocnili se *Krakova*, vypudivše posádku rakouskou, sem na rychlo vloženou. Ale po pěti dnech porazil je *Benedek u Gdowa* jv. od *Krakova*, načež *Krakov* na základě dohodnutí tří ochranných mocností (sr. 417) připojen k *Rakousku*.

1847 V *Itálii* hleděl papež *Pius IX.* (1846—1878) předejítí revoluční snahy, zaváděje liberální opravy ve správě zemské. Po jeho příkladu povolují někteří panovníci nátlaku lidu propůjčující mu svobod politických (konstituce na poč. 1848 v *Neapolsku, Toskánsku, Sardínii*), a na základě celní jednoty (mezi *Toskánskem, Sardínií* a papežem) jednají o zřízení jednoty politické. *Metternich* v nesnážích.

Též ve *Švýcarsku* zvitězila strana oprav milovná ve válce proti tak zv. „*Sonderbundu*“. Na místě suverenních kantonů zřízen stát spolkový, v jehož čele rada spolková sídlím v *Berně*, skládající se z rady stavovské (zástupců vlád kantonálních) a z rady národní (poslanců lidu dle počtu obyv.)

1848 Únorová revoluce v Paříži.

V Němcích bouří se lid, vymáhá svobody politické (tak zv. *březnová ministerstva*) a touží po opravě spolku Německého. K vyzvání krále pruského *Fridricha Viléma IV.* svolil kníže *Metternich*, aby se jednalo o opravě spolku na sjezdu knížat v *Dražďanech* (15. bř.). Ale již 8. března sešli se důvěrníci lidu (hl. poslanci sněmovní z rozličných zemí německých) v *Heidelbergu*, kde usneseno, aby se o opravě spolku jednalo ve jménu lidu samého; i učiněno pozvání k tak zv. *přípravnému parlamentu* do *Frankfurtu (Vorparlament)*. Mezitím

v *Uhrách* domáhá se sněm (*Ludvík Košut*) zvláštního ministerstva pro země uherské a zřízení konstitučního, ve *Vídni* podpisují dva soukromé spolky, *průmyslová jednota* a *právnícký spolek čtenářský*, žádost k císaři o svobody politické, a v Praze *schůze lidu v lázni Svatováclavské* na *Novém Městě* rokuje 11. bř. o veřejné žádosti k císaři: rovnoprávnost jazyka českého s německým, utužení svazku zemí koruny České, zastoupení měst i okrskův venkovských na sněmeh vyslanci svobodně volenými, samospráva obecní, opravy v poměrech selských, veřejné i ústní jednání při soudech, svoboda tisku, svoboda náboženství a j. v.

1848 Revoluce ve Vídni:

13.—15. Když nesena žádost četnými podpisy opatřená (viz března 423) do shromáždění sněmu dolnorakouského, došlo k výtržnostem a pak ke srážce mezi vojskem a lidem (17 lidí zabito). Na rozkaz císařův střelba zastavena. Metternich propuštěn ještě téhož dne (13. bř.). Censura knih zrušena a prohlášena neobmezená svoboda tisku. Národní garda a akademická legie. Slíbena ústava konstituční. Deputaci sněmu uherského povoleno zřídit zvláštní ministerstvo uherské (hr. *Ludvík Batthyány* předsedou, *Ludvík Košut* min. financí) a zároveň sestaveno konstituční ministerstvo pro ostatní země rakouské (hr. *Fiquelmont* kancléřem, hr. *Frant. z Kolovrat* předsedou minist. a po jeho odstoupení *baron Pillersdorf*).

Na žádosti české dána odpověď patentem ze dne 8. dubna: 1. Vyslovena rovnoprávnost mezi oběma národnostmi. 2. Nové zřízení sněmu zemského, jenž měl se usnět o nové budoucí zřízení zemské. 3. Slíbena zřídit zvláštní nejvyšší úřady zemské pro veškeré obory vnitřní správy, i ponecháno sněmu českému dohodnouti se se sněmy na Moravě a ve Slezsku o společnou správu všech tří zemí koruny české. — V novém shromáždění lidu v lázni Svatočlávské utvořen spolupůsobením vlády tak zv. národní výbor ku přípravě předloh pro nastávající sněm ústavodárný.

Na zprávu o revoluci vídeňské vypuklo povstání v *Miláně* a *Benátkách*, načež

1848—1849 válka Rakouska se Sardinii.

1848 Král sardinský *Karel Albert* postavil se v čelo snahám 23. bř. o sjednocení Itálie a vtrhl do *Lombardie*, které se zmocnil. Maršálek hr. *Radecký**, guvernér *Lombardie*, vykonal mistrný ústup z *Milána* do *Verony*, a když tu udeřil naň kr. *Karel Albert*, porazil jej *Radecký u sv. Lucie*** přes to, že vojsko sardinské bylo třikrát silnější. Zatím vévodové *parmský* a *modenský* pozbaveni svých zemí, a ostatní panovníky italské (papeže, kv. *toskánského*, kr. *neapolského*) přiměl lid ke spolků s králem sardinským. *Benátky* prohlásily se pro připojení k *Sardinii*. V *Německu*

31. bř. sešel se tak zv. *Vorparlament ve Frankfurtě* (sr. 423) a usnesl se na svolání národního německého parlamentu, jenž měl rozhodnouti o budoucím zřízení *Německa*.

Nadšení pro novou *Německou říši* rozšířilo se i mezi německým obyvatelstvem rakouským, tak že konstituční ministerstvo

*) Původem ze starožitného rodu českého *Radeckých z Radče*. Nar. 1766 na zámku *Třebnickém* jz. od *Sedlčan*. Bojoval již za *Laudona* (proti *Turkům* 1788). Plán bitvy u *Lipska* jeho dílem. † v *Miláně* 1858.

***) *Santa Lucia*, ves u *Verony* na pr. bř. *Adiže*.

Pillersdorfovo povolilo nátlaku a nařídilo předsevzít volby do parlamentu frankfurtského ve všech spolkových zemích rakouských (sr. 418).

V *Uhrách* zamýšleli *Maďari* sloučít *Uhry*, *Sedmíhradsko* a *král. Chorvatsko-Slavonské* s *Vojenskou Hranicí* v jeden stát o jednom sněmu, jenž by s ostatními zeměmi rakouskými tvořil toliko personální unii. Sídlo vlády přeloženo z *Prešpurku* do *Pešti*.

Proti obeslání parlamentu frankfurtského vyslovil se národní výbor v *Praze* i sněm *moravský* a po příkladě jejich i *Slovinci*. K uhájení zájmův slovanských učiněno pozvání do všech slovanských zemí mocnářství *Rakouského* k obecnému sjezdu slovanskému v *Praze*.

Přehmatům maďarským postavili se na odpor 1. *Chorvati*, žádající na císaři spojení *království Chorvatského*, *Slavonského* a *Dalmatského* s *Vojenskou Hranicí* v jeden celek („Trojediné království“) a úplné oddělení jeho od *Uher*. Císař *Ferdinand* odhodlal se na ten čas toliko ke jmenování statečného národovce, plukovníka *Josefa Jelačiče*, bánem chorvatským, který pak bez ohledu na ministerstvo uherské uvázal se ve správu nejen v *král. Chorvatském* a *Slavonském*, nýbrž též ve *Vojenské Hranici* a sporném dotud s *Uhry Přímoří chorvatském* (sr. 420). Od vlády uherské jmenován generál *Hrabovský* vojenským komisařem nad zeměmi těmi (10. kv.). *Jelačič* koná přípravy k brannému odporu. *Srbové* ve *Srěmu*, v *Bátce* a *banátě Temešském* i příslušné *Hranici Vojenské* žádali v *Pešti* za obnovení svých práv (sr. 388); byvše odbytí, konali sněm v *Karlovicích* (13. kv.), na kterém zvolili sobě za patriarchy *Josefa Rajaciče*, arcib. *karlovičského*, a za vojvodu *Stěpána Šuplíka*. Poselstvo k císaři vypravené žádalo, aby krajiny *Srby* obydlené tvořily vojvodstvu *Srbskou* pod vrchním panstvím koruny uherské. 3. *Rumuni* sedmíhradští na národním shromáždění v *Blaži* při stoku obou *Trnav* (15. kv.) žádali o rovné právo s druhými třemi národy sedmíhradskými (*Maďary*, *Sékely* a *Němci*) a ohrazovali se proti připojení *Sedmíhradska* k *Uhrám*. 4. *Slováci* žádali o zajištění svého národního bytu (v čele hnutí *Štúr*, *Hurbán* a *Hodža*).

Ministerstvo vídeňské ukázalo se slabým nejen v hájení jednoty mocnářství, nýbrž i k zachování veřejného pořádku.

1848 Nová (oktrojovaná) ústava pro všecky země rakouské 25. vyjma země koruny uherské, *bar. Pillersdorfe*m vypracovaná a císařem schválená (říšský sněm ve *Vídni* o dvou komorách; vedle něho sněmy zemské s moci zcela nepatrnou), potkala se se všeobecným odporem a byla příčinou, že vypukla

15. kv. druhá revoluce ve Vídni:

Hrad císařský obstoupen a na císaři žádáno zrušení oktrojované ústavy a svolání ústavodárného sněmu říšského o jedné

komoře, voleného obecným hlasováním. Císař svolil a pak odstěhoval se do Innsbrucka (17. kv.). Brzo potom

26. kv. třetí revoluce ve Vídni:

Došlo ke zřízení *výboru bezpečnosti* (měšťanstvo a studenti), jehož vůli musilo se ministerstvo spravovati.

V *Čechách* způsobila oktrojovaná ústava nedůvěru k ministerstvu Pillersdorfovu jsouc v odporu s patentem ze dne 8. dub. A když i nyní nemělo se ministerstvo ke svolání ústavodárného sněmu českého, vypsal hr. Lev Thun, předseda gubernia zemského, o své ujmě volby do sněmu, a vypraveno do Innsbrucka k císaři poselství, v jehož čele *Rieger*, se žádostí, aby sněm byl svolán.

2. čv. Sjezd slovanský v Praze

jedná o prostředcích k společnému hájení práv národnosti slovanské v mocnářství Rakouském oproti Němcům a Maďarům. Mezitím sešel se (18. května 1848)

1848—1849 národní německý parlament ve Frankfurtě (sr. 424).

Se svolením všech knížat zvolen od parlamentu prozatímním *vladařem říšským arcikn. Jan*, na nějž *spolkové shromáždění frankfurtské* přeneslo všecku posavadní moc svou a samo se potom rozešlo. Od vladaře jmenováno *ministerstvo* sněmu odpovědné (z poč. *Ant. Schmerling*, pak *Jindř. Gagern* předsedou min.). Nová ústřední vláda nepožívá vážnosti ani doma ani za hranicemi. V parlamentě strany všech směrů (konservativní, *pravice*, republikánsky smýšlející *levice* a mezi oběma pravý a levý *střed*). Po tuhých bojích mezi *Velkoněmci*, jimž šlo o zachování Rakouska v čele říše, a *Maloněmci*, kteří usilovali o vyloučení Rakouska a o užší spolek pod hegemonií pruskou, dokonána *ústava říšská* v duchu demokratickém, načež zvolen pruský kr. *Fridrich Vilém IV.* císařem německým (28. bř. 1849). Tento byl hotov přijmouti korunu, když by volba jeho i ústava došly uznání ode všech knížat německých. Rakousko odvolalo poslance své z Frankfurta prohlašující, že parlament volbou císaře německého překročil meze své moci (5. dub.). Zatím úspěchy revoluce uherské (429) byly podnětem *nového revolučního hnutí* v jižním Německu (v Bavorsku vyhnán velkovévoda a zřízena vláda republikánská), na Rýně, v Drážďanech a Vratislavi. Povstání potlačeno Pruskem a některými knížaty s ním spojenými. Tito odvolali též poslance své z Frankfurta, odkud, když přiblížilo se vojsko pruské, zbytek poslanců utekl se do *Stuttgartu* (Rumpfparlament), jest však za krátko od krále vypověděn, i rozešel se (čv.). Vladař říšský odstoupil, vloživ prozatím správu „německého spolku“ do rukou Rakouska a Pruska (v pros. 1849).

1848 Revoluce v Praze

12.—17. června v čase, kdy vysláno poselství k císaři a kdy rokováno svorně na sjezdě slovanském (sr. shora). V pondělí *svatodušní* došlo ku srážce mezi vojskem a lidem, roz-

trpčným nad chováním vídeňské vlády i podněcovaným živly, kterým dosavadní kroky strany vůdčí (národního výboru) nebyly dosti radikálními. (Polská revoluční propaganda a jednatelé Košutovi přispěli k jitrění.) Při srážce před samým domem vojenského velitelství v Celetné ulici zabita střelnou ranou do okna i manželka vojenského velitele *kn. Windischgrätze*. Stavba barrikad, jichž vojsko dobývá. V noci třetího dne opustil Windischgrätz město a obsadiv vrchy nad Malou Stranou a proti Starému městu, jal se odtud na město střelíti. Tím se lid ustrašil a složil zbraň: v Praze prohlášen stav obležení, slovanský sjezd se rozešel, národní výbor jest rozpuštěn, s českého sněmu ústavodárného sešlo, ač právě v pondělí svatodušní přišlo do Prahy k němu svolení zároveň se jmenováním českého odpovědného ministerstva, a vypsány volby k *ústavodárnému sněmu vídeňskému*.

V Itálii (sr. 424) neupřímnost spojencův a strana republikánská, řízená *Mazzinim* a usilující o sjednocení Itálie jako republiky, znesnadňovaly postavení králi sardinskému. Po bitvě u sv. Lucie opanoval *Radecký* Benátsko až na Benátky, které obleženy, a pak udeřil na hlavní moc sardinskou v Lombardii.

1848 Bitva u Custozy jz. od Verony:

25. čc. *Radecký* porazil *Karla Alberta* na hlavu, přinutil jej k ústupu za Mincio, kde poraženého po druhé u *Volty* z. od Custozy (26. čce) stíhal až k Milánu. Po vítězné bitvě před *Milánem* (4. srpna) vzdalo se město, král Karel Albert přinucen k příměří a opustil Lombardii. Dobrovolnické sbory *Garibaldiho*, jenž nechtěl se příměří podrobiti, rozprášeny. V *Benátkách*, kde strana radikální nabyla opět vrchu, prohlášena republika (*Daniel Manin* diktátorem). *Parma* a *Modena* od *Radeckého* obsazeny. V *Bruselu* vyjednává se prostřednictvím Anglie o mír.

22. čce *Ústavodárný říšský sněm* ve Vídni zahájen. Zde přinuceno před tím od výboru bezpečnosti *ministerstvo Pillersdorfovo* k odstoupení, i zřízeno nové (*baron Doblhoff* min. vnitra, *dr. Alex. Bach* min. spravedlnosti). Po zahájení sněmu říšského, po vítězstvích *Radeckého* a po návratu dvoru císařského z Innsbrucka do *Schönbrunnna* (12. srpna) vzmužilo se nové ministerstvo i vymohlo zrušení výboru bezpečnosti a v rozepři Maďarův se Srby a Chorvaty (sr. 425) podávalo pouze svého prostřednictvím, hledíc při tom ke konečnému objasnění poměru mezi Uhrami a ostatními zeměmi mocnářství. Proto *Košut* chtěje podvrátiti ministerstvo vídeňské, spojil se s *levicí* na sněm vídeňském i vypravil k němu poselství, aby vedlo stížnost na ministry jako nepřátele svobody a podněcovatele domácích odbojův. *Levice* na sněm vídeňském byla výstředně radikální a směřovala k rozpoltění mocnářství dle snah parlamentu frankfurtského a Maďarův (sr. 426, 425.). *Pravice*, jejímž jádrem byli poslanci čeští a s nimi něco poslancův německých a polských a pak skoro všichni poslanci ruští z Halice,

zasazovala se o zachování jednoty mocnářství Rakouského dle zásad přijatých sjezdem slovanským a v duchu svobodomyslném. O ni opírala se vláda. Poselstvo uherské po skvělé řeči *Riegrově* do sněmu nepřipuštno (19. září). O něco dříve (7. září) zrušeno říšským zákonem poddanství (roboty a jiné povinnosti — sr. 356*).

V Uhrách složil *arcikn. Štěpán* úřad palatinský, a od císaře jmenován *hrabě Lamberg* prozatímním mimořádným komisařem a velitelem vojenským (25. září).

1848—1849 Odboj Maďarův.

1848 Sněm uherský prohlásil jmenování *Lambergovo* za skutek nezákonný. Když *hr. Lamberg* od chátry zavražděn (28. září), jmenoval císař *Jelačiče* komisařem a vojenským velitelem v Uhrách. Sněm uherský vypověděl proto císaři poslušnost a vložil vládu na tak zv. *výbor pro obranu země*, jehož předsedou *Košut*. Od tohoto nastrojena nová,

6. října *čtvrtá revoluce ve Vídni*: ministr vojenství *hr. Latour* oběšen, *Bach* zachránil se útekem, pravice sněmu říšského opustila Vídeň a císař odjel ze Schönbrunnu do Olomouce (7. října). *Jelačič* z Uher a *Windischgrätz* z Čech obklíčili Vídeň. Pomoc uherská poražena od *Jelačiče* u *Švechatů* vjv. od Vídně (30. říj.) a druhého dne Vídeň dobyta (*Messenhauser* odpraven, *Bem* utekl do Uher — náčelníci povstalců).

22. list. Ústavodárný sněm v Kroměříži zahájen.

V čele nového ministerstva *kn. Felix Schwarzenberk* jako ministr zahr. zál., *hr. Frant. Stadion* min. vnitř., *Bach* zůstal min. spravedlnosti. Císař *Ferdinand I.* pro churavost zřekl se panování, a poněvaď i jeho ml. bratr *Frant. Karel* z nástupnictví se poděkoval (sr. 353), stal se osmnáctiletý syn jeho

1848 *František Josef I.* císařem rakouským.

2. pros. V Uhrách pokračoval v boji proti Maďarům na j. *Jelačič* spojen jsa se Srby, kterým dostalo se pomoci z knížectví Srbského vedením *Kněčanina*. V Sedmihradsku cis. velitel *Puchner* a s ním dobrovolníci valaští, v jejichž čele *Janku*. *Windischgrätz* zaměřil na *Budín*, jež revoluční vláda opustila (31. pros.) a přestěhovala se do *Debrecína*. (Vrchním velitelem *Dembinski*, podvůdci *Görgey*, *Klapka*, *Vetter*, *Bem*).

1849 5. ledna *kn. Windischgrätz* vjel bez překážky do *Budína* a u *Kápolny* jz. od *Jageru* udeřil na *Dembinského*, který zachránil se ústupem za *Tisu*, kam jej *Windischgrätz* neodvážil se pronásledovati, neboť nastávala doba záplavy, vojsko bylo špatně opatřeno a hrozilo mu i nebezpečství, že bude ze zadu zaskočeno. *Windischgrätz* obrátil se tedy zpět do *Budína*,

*) R. 1849 císařským nařízením zřízeny komise v jednotlivých zemích k vyměření odškodnění vrchnostem.

kde setrval delší dobu v defenzivě. Od Maďarů postaven v čelo vojska na místě *Dembinského Vetter*, a když tento ochuravěl, *Görgey*.

Mezitím na *sněmě kroměřížském* zásadní spor mezi vládou a sněmem („všecka moc ve státu vychází od lidu“) přerušen tím, že od ministerstva *Schwarzenberkova* vypracovaná

1849 oktrojovaná ústava pro všechny země císařství 4. bř. Rakouského císařem schválena a ústavodárný sněm kroměřížský rozpuštěn (7. bř.). Dle nové ústavy sdílel s panovníkem moc zákonodárnou sněm říšský ve Vídni o dvou komorách; vedle něho sněmy zemské s velmi nepatrným oborem činnosti.

V Itálii obnovena válka 20. bř. (sr. 427) a hned po té zvířel *Radecký* u *Mortary* jz. od Milána mezi *Sesí* a *Ticinem* a

1849 v bitvě u *Novary* z. od Milána

24. bř. porazil na hlavu krále *Karla Alberta*, který ještě téhož dne vzdal se trůnu ve prospěch syna svého *Viktora Emanuela II.* Příměří a pak 6. srp. mír v *Milaně*: Itálie uvedena v předešlý stav a král sardinský zavázal se Rakousku válečnou pokutou 75 mill. franků. Brzo potom (23. srpna) vzdaly se *Radeckému* i *Benátky*, kde zuřil hlad i mor.

5. dubna Maďari sesílení jsouc četnými dobrovolníky, zvl. polskými, zvířel nad *Windischgrätzem* u *Hatvana* a pak nad gen. *Götzem* u *Yacova* (10. dub.). Na místě *Windischgrätze* postaven *gen. Welden* v čele vojska císařského, které musilo upustiti od obléhání *Komárna* a ustoupiti za *Váh* a za *Rábu*. Jedině v *Budíně* setkali se Maďari s neočekávaným odporem (3.—21. kv.); pevnost hájil hrdinně gen. *Hentzi* s 5000 m. proti *Görgeyovi* s 30.000 m. Tento sice posléze zmocnil se *Budína* (*Hentzi* padl pokryt ranami, dvacetkrát odrazil útok), ale chrabrá obrana *Budína* zasadila revoluci těžkou ránu, neboť zdržela Maďary od tažení proti *Vídni* a umožnila Rakousku, aby sebralo své síly. Mezitím

14. dub. sněm uherský v *Debrecíně* prohlásil dům *habsbursko-lothrinský* za zbavena panství a zřídil republiku, jejímž diktátorem *Košut*.

21. kv. *Sjezd* cis. *Františka Josefa* s carem *Mikulášem* ve *Varšavě*, na němž ujednáno zakročení Ruska ku potlačení odboje maďarského, neboť četné zástupy dobrovolníků polských ve vojsku uherském a vliv *Bema* a *Dembinského* mohly způsobiti povstání v zemích polských. Maďari ucházejí se o pomoc za hranicemi (*hr. Teleki* v *Paříži* a *hr. Julius Andrássy* v *Cařihradě*), ale mocnosti evropské zdráhají se uznati republiku uherskou. Od Ruska vysláno 130.000 mužů pod *Paskévičem* do *hoř. Uher* a 36.000 m. pod *Lüdersem* do *Sedmihradska*; od onoho tlačen *Görgey* za *Tisu* a od tohoto *Bem* ze *Sedmihradska*. Mezitím *Haynau*, vrchní velitel vojska císařského, dobyv *Rábu* a ob-

sadiv *Budin* a *Pešť*, vytrhl do j. Uher, kde Maďarům jen stěží Srbové se bránili pomocí Jelaciče a Kničanina.

1849 V bitvě u Malého Bečkereka nedaleko Temešváru 9. srp. porazil a rozprášíl Haynau hl. vojsko maďarské pod *Dembinským* a *Bemem*, náčež *Görgey*, jenž jmenován 10. srp. na místě *Košutově* diktátorem, ustupoval před Rusy přes *Debrecín* a *Varadin* a jsa tak hnán Haynauovi do rukou, učinil s *gen. ruským Rüdigerem*

13. srp. kapitulaci u *Világoše* vsv. od *Aradu*.

Košut,*) *Bem* a *Dembinskí* utekli do *Turecka*. *Klapka* vydal *Komárno* pod úmluvou. *Vojenské soudy v Aradě a Pešti*.

V Německu neustávalo Prusko ve snaze o *utvoření nového spolkového státu německého* s vyloučením *Rakouska*: pokus v tom směru r. 1849 učiněný sice zmařen (přípravný parlament v *Gothě*; v čele státu měl býtí král pruský a jemu po boku rada knížat a parlament volený od lidu), ale již

1850 svolán od Pruska parlament užší jednoty německé bť. v *Erfurtě*, kdež rokováno o ústavě nového spolku.

Prusko učinilo vojenskou konvenci s *Badenskem*, *Mecklenburskem*, *Anhaltskem* a *Brunšvickem*. Snahám těmto postavilo se i nyní *Rakousko* na odpor a opírajíc se o své přívržence (hl. *Bavorsko* a *Württembersko*) svolalo

dob. staré shromáždění spolkové ve *Frankfurtě*.

Prostřednictvím *cara Mikuláše* došlo ke *sjezdu ve Varšavě* (kníže *Felix Schwarzenberk* a korunní princ pruský), a když vyjednávání se nezdařilo, schylovalo se k válce. Mezitím vypukl *ústavní boj v kurf. Hessenském*; vzbouření stavové zemští vinice kurfirsta z porušení zřízení zemského, vedli stížnost u správy užší jednoty německé, od které kurfirst odpadl. Kurfirst žádal spolkové shromáždění ve *Frankfurtě* o pomoc. Do *Hessenska* vtrhlo vojsko obou jednot německých, ale k boji nedošlo, neboť *car Mikuláš* postavil se na stranu *Rakouska*, vyhrožuje Prusku válkou. Tím dalo se Prusko zastrašiti a

1850 na sjezdě v *Olomouci* (min. pruský kn. *Manteuffel* list. a kn. *Schwarzenberk*) zreklo se záměru o zřízení užší jednoty německé, svolilo k obnovení neomezené autority kurfirsta *hessenského*, ponechalo *Dánům Šlesvik-Holštýn* (viz níže) a obeslalo

1850—1851 sjezd knížat německých v *Dráždanech*, kde jednáno o konečné spořádání *Německa*. *Rakousko* chtělo rozdělití se o předáctví s *Pruskem*, ale mělo býtí pojata do spolku s celým svým územím. Tomu odporovalo Prusko, bojíc se ještě větší převahy *Rakouska* v *Německu*, kdežto mocnější z druhých knížat přála si mítí větší vliv na řízení státu. A tak

1851 *Německý spolek* z r. 1815 obnoven bez změny.

*) † 1894 v *Miláně*.

ROD OLDENBURSÝ A SONDERBURG-GLÜCKBURSÝ V DÁNSKŮ.

Fridrich V.
1746—1766.

Kristian VII. 1766—1808.

Fridrich † 1805.

Luisa,
m. Karel, lanthr.
Hessen-Kasselký.

Fridrich VI.
1808—1839.
Luisa Augusta,
m. Fridrich Kristian,
vév. Sonderburg-Au-
gustenburský.

Kristian VIII.
1839—1848.
Luisa Kar., Fridrich
m. Vilém, Ferd.
princ Hessen-
Kasselký.

Kristian,
vév. Sonderburg-Au-
gustenb. n. 1798.

Fridrich VII.
1848—1868.
Luisa, m. Kristian IX., král
od r. 1863.
princ Hessen-
Kasselký.

Kristian Fridrich
n. 1848.
m. Luisa dc. † kr.
sv. Karla XV.

Kristian Karel
n. 1870.

Alexandra Kar.,
m. Eduard VII. Angl.

Jiri I.,
král řecký,
m. Olga, dc.
vk. ruského
Konst. Nikol.

Marie Dagmar,
m. † car Alexander III.

Valdemar,
m. Marie Am.,
dc. Rob., vév.
Chartres.

Luisa,
m. Fridr. VII., vév.
Sonderburg-Gluckburský.

1848—1851 První válka šlesvíko-holštýnská.

Příčina: V čci 1846 vydal král dánský *Kristian VIII.* „otevřený list“, ve kterém prohlašoval neodlučitelnost Šlesvíka i Holštýna od Dánska, ač zde platila posloupnost i po přeslici, kdežto ve vévodstvích jen po meči (sr. 241). Z toho bouře lidu a protesty sněmů ve Šlesvíku a Holštýně: vévodství domáhala se samostatné vlády pod vévodu z rodu augustenburského a setrvání ve svazku se spolkem Německým. A když r. 1848 *Fridrich VII.*, nástupce *Kristianův*, byl přinucen revolučním hnutím v Kodani prohlásiti připojení Šlesvíka k Dánsku, vypuklo

1848 povstání v Šlesvík-Holštýně.

bř. Sídlem prozatímní vlády *Rendsburk* v Holštýně nad Eiderou z. od Kielu, kde 3. dubna zahájen první sněm šlesvíko-holštýnský. Povstalcům dostalo se pomoci od spolku Německého, jehož vojsko pod pruským *gen. Wranglem* porazilo Dány u *Oeversee* j. od Flensburku a proniklo až do Jutska. Vlivem Anglie a Ruska došlo k příměří v *Malmö* naproti Kodani v j. Švédsku (srp.), i dosazena společná vláda pro obě vévodství.

1849 Po marném vyjednávání o mír vypovědělo *Dánsko* příměří. Vítězné pokroky vojska šlesvíko-holštýnského, podporovaného od spolku Německého (*hradby Düppelské* v Šlesvíku naproti m. *Sonderborgu*, ležícímu na ostrově *Als*, vzaty, *Kolding* na j. Jutska při *Malém Beltu* dobyt), ohroženy nepřátelským chováním velmocí a obojetností Pruska, jež srážce s Dánskem se vyhýbalo a konečně (po nezdaru vojska šlesvíko-holštýnského při obléhání *Fredericie* na v. pobřeží jižního Jutska) vešlo s ním v příměří pro vévodství nevýhodné (tato hájila samostatnosti a vzájemné neodlučitelnosti oproti Dánsku a uznávala oprávněnost pouze mužského potomstva domu oldenburského), kteréž r. 1850 proměněno ve zvl. mír jménem Pruska a spolku Německého.

1850—1851 Vévodství pokračují v boji proti Dánsku o své újmě, ale bez úspěchu (nešťasná bitva u *Idstedtu* ssz. od m. Šlesvíku r. 1850). Válka ukončena zakročením rakousko-pruské pacifikační komise, provázené armádním sborem rakouským: vojsko šlesvíko-holštýnské rozpuštěno a země odevzdány Dánům, kteří ihned Šlesvík od Holštýna oddělili.

1852 Protokolem londýnským prohlášena od velmocí celitost státu Dánského a princ *Kristian Sonderburg-Glückburský* uznán za dědice*) po bezdětném králi *Fridrichu VII.* Samostatnost Šlesvíku výslovně uznána.

V Rakousku po vyhlášení oktrojované ústavy kroměřížské (sr. 429) konány přípravy od *min. Schwarzenberkové* k jejímu pro-

*) Větev hessenská zřekla se nárokův. Vévodovi *Sonderburg-Augustenburgskému* bylo spokojiti se odškodněním.

vedení (min. vnitra po onemocnění *Stadionově Bach*, jehož úrad převzal *ryt. Ant. Schmerling*; min. vyuč. *hr. Lev Thun*). Vydávány organické zákony (řád obecní, říšský zákonník ve všech 10 jazycích rak., vyvazovací komise ku provedení zákona o zrušení selského poddanství, ústní a veřejné řízení soudní s porotami, školství zlepšeno a na školách obecných uveden zase jazyk mateřský ke svému právu, provedena rovnoprávnost všech uznaných náboženství a předsevzaty důležité kroky k povznesení hospodářství, obchodu a průmyslu) a vyhlášena zřízení zemská ve všech zemích až na Uhry a král. Lombardsko-Benátské. (*Solnohradsko* a *Bukovina* samostatnými vévodstvími, *Gorice* a *Istrie* spojeny, *Terst* říšským městem, *Přímorí* sjednoceno s Chorvatskem a Slavonií, kdežto *Vojenská Hranice* zůstala při starém zřízení, *Sedmíhradsko* od Uher zase odděleno a dle přání Srbův zřízen banát Temešský se stolicí Báčskou jako zvláštní země s názvem „*Vojvodina Srbská* a *Temešský banát*“, ale zřízení toto nikdy neprovedeno, nýbrž správa zemská vložena jako prozatím do rukou vojenského velitele v Temešváru).

Zřízení zemská nevešla však ve skutek, když u dvora císařského nabyla vrchu strana usilující o obnovení neobmezené jednovlády. V čele reakce ministr *Bach*. Odpůrcové reakce pronásledováni (*Karel Havlíček* internován do *Brixenu* 16. pros. 1851) a patentem cis. ze dne 31. prosince 1851 zrušena ústava kroměřížská se vším, co s ní sonviselo, jako nesrovnávající se s podstatou císařství Rakouského a

1852 patentem císařským ze dne 1. ledna vyhlášeny zásady, dle kterých mělo býti císařství Rakouské spravováno: návrat k soustavě *Josefinské* zdál se lépe zaručovati velmocenské postavení říše a vnitřní blahobyt, než vláda konstituční. A tak od 1. ledna 1852 do 20. říj. 1860 nová doba absolutní v Rakousku. Po smrti *Schwarzenberkové* v dub. 1852 ministr *Bach* v čele nové soustavy vládní.

1854—1856 Rakousko v branné neutralitě za války krymské.

Rusko spoléhalo ve válce proti Turecku na vděčnost Rakouska a přátelství Pruska. Rakousko vystoupilo z poč. jako prostředník a pak učinivši s Pruskem spolek k obraně i útoku, postavilo silné vojsko při hranicích východních a severních. Tím přinucen car *Mikuláš* ustoupiti z *Bulharska*, *Valachie* a *Multanska* až za *Pрут*. *Valaško* a *Multansko* dle smlouvy s Tureckem od Rakouska obsazeny. V prosinci 1854 zjednálo Rakousko spolek s Anglií a Francií a společně s nimi předložilo Rusku 4 kusy žádostí (viz čl. 9.), ale činné války se nesúčastnilo.

Následky pro Rakousko: 1. Velkým zbrojením upadlo do tísně finanční, které zbaviti se hledělo národní půjčkou (přes 600 mill.), prodejem skoro všech státních železnic na 90 let a prodáváním korunních statkův. 2. Popudilo proti sobě západní mocnosti. 3. Rusko, od delšího času účinný jeho spojenc, stalo se mu nesmířitelným protivníkem. 4. Sardinsko užilo místa svého na kongrese pařížském k útokům proti Rakousku.

1857 Prusko vzdalo se práv svých ke *kn. Neufchátelskému* ve prospěch Švýcarska. (Neufchátelsko bylo prvotně částí říše Arelatské, od míru vestfalského suverenním kn., pak přešlo dědičtím na Prusko, Napoleon dal je Berthierovi, vídeňským kongresem vráceno Prusku, ale r. 1848 od něho se odtrhlo a spojilo se se Švýcarskem). Téhož roku onemocněl král pruský *Frédřich Vilém IV.* Regentem od r. 1858 a po + bratrově králem pruským Vilém I. (1861—1888) sr. 452.

1859 Válka Sardínie a Francie proti Rakousku.

Příčina: Král sardinský Viktor Emanuel nevzdal se zmařených záměrů otce svého Karla Alberta o sjednocení Itálie (sr. 429), nýbrž čekal jen na vhodný okamžik, aby je provedl. Ten nastal, když po válce krymské zabezpečil se pomocí Francie i Ruska: Napoleon III. spojil s ním zbraně své (o politice Napoleonově viz čl. 4.) a Rusko bránilo spolku Německému zakročiti na obranu Rakouska proti Francii. Mimo to v Prusku nabýval opět pády proud protirakouský, směřující k pokoření Rakouska a ke zřízení císařství hohenzollernského. V čele proudu toho byl *Otto Bismarck*, spolkový vyslanec pruský ve Frankfurtě *) — Vojska francouzského 170.000, sardinského 80.000, rakouského 140.000.

1859 Hr. Gyulai v čele vojska rakouského (Radecký † 1858) 29. dub. přešel Ticino, ale spojení vojska francouzského se sardinským zabrániti nedovedl. *Napoleon III.* přejal vrchní velení. V první srážce u *Montebella* j. od ústí Ticina do Pádu rak. *gen. Stadion* poražen. Též *Garibaldi* v čele dobrovolných sborů vedl si šťastně (zmocnil se *Coma* a z. odtud *Varesa*). Gyulai ustupuje k Ticinu, kde

4. čv. v bitvě u Magenty z. od Milánu

rakouské vojsko poraženo na hlavu: *Mac-Mahon* rozhodl těžké vítězství, neb vojsko rakouské bojovalo podivuhodně přes to, že nemělo jednotného vedení a bylo špatně zásobeno (*Napoleon* v nebezpečení na mostě u *Buffalory*; *Mac-Mahon* povýšen na *vévodu z Magenty*). Následky: *Lombardie* ztracena, Gyulai ustoupil k *Minciu*, *vévodkyně z Parmy*, *vév. modenský* a *velkovév. toskánský* opustili své země. V čelo vojska rakouského postavil se císař *František Josef*.

24. čv. Bitva u Solferina jz. od jezera Gardského:

po dvanáctihodinném udatném odporu přinuceno poražené vojsko rakouské ustoupiti za *Mincio* (toliko *Benedek* vítězně si vedl proti vojsku sardinskému u *San Martina*) a hledati útočiště

*) Později vyslancem v Petrohradě a v Paříži. Původem ze staré rodiny šlechtické, nar. na zámku *Schönhausenu* v kraji *Magdeburském*.

ve čtyřhranu pevností *Verony*, *Peschieri*, *Mantue* a *Legnana*. Loďstvo francouzské ohrožuje břehy dalmatské a benátské. *Peschiera* obležena. Ale proti nadání nabídl *Napoleon* císaři rakouskému příměří (7. čce.) a

1859 na sjezdu obou mocnářů ve *Villafranca* jz. od *Verony* 11. čce. umluven praelimínar míru.

10. list. mír v Curychu:

1. Císař *František Josef* odstoupil *Lombardie* (vyjmomc *Mantuu* a *Peschieru*) *Napoleonovi III.*, jenž ji měl odevzdati *Sardinsku*. 2. Vypuzení panovníci měli býti uvedeni do svých zemí. 3. Itálie měla tvořiti spolek států (též rakouské *Benátsko*) pod předsednictvím papeže. — O záměrech *Napoleonových* a osudech míru *curyšského* viz čl. 4. a 8.

Válka roku 1859 odkryla zjevně chatrnost tehdejší soustavy vládní v Rakousku (sr. 433): *Min. Bach* propuštěn,*) jeho nástupcem *hr. Agenor Goluchovskí*, který pak jmenován *státním ministrem* pro administrativně-politické záležitosti celé říše. Svolána tak zv. *rozmnžovaná říšská rada* (Němci, Slovani, Rumuni, Maďari a Vlaši) a ve smyslu návrhu většiny vydán

1860 neodvolatelný diplom říjnový,

20. říj. kterým stanoveny hlavní zásady příštího konstitučního zřízení mocnářství Rakouského: rovná práva všech národův, kteří účastní se zákonodárství státního prostředkem společné rady říšské a zemských sněmův se zaručením platných historických práv jednotlivých království a zemí.

Národové slovanští uvítali diplom říjnový s radostí, taktéž konservativní Němci a konservativní šlechta uherská, ale živěl německo-centralistický (tak zv. liberalní a pak ústavověrný) zvětlil: vypracována nástupcem *hr. Goluchovského*, *ryt. Ant. Schmerlingem*, nová

1861 oktrojovaná ústava pro všechny země císařství 26. ún. Rakouského.

Obsahovala 1. patent o říšské radě (*širší říšská rada* zástupcův všech zemí pro zál. společné, jako vojenství, finance, mincovnictví, cla, obchod a komunikace; *užší říšská rada* z poslanců pouze mimouherských), 2. patent o státní radě a 3. zemské rady jednotlivým zemím mimo uherským oktrojované, kdežto pro korunu uherskou zůstalo v platnosti starodávní zřízení.

Únorová oktrojovaná ústava

potkala se s tuhým odporem v zemích uherských, českých a v *Halici*, protože nešetřila historických práv zemí a rovnoprávnosti národní. Sněm uherský odepřev přijmouti ji jest rozpuštěn, taktéž i chorvatský. Čechové obeslali sice radu říšskou s vyhrazením

*) † 1893.

práv a svobod království Českého, ale vystoupili z ní již po prvním zasedání (1862).

1862 V Prusku zavádí se *nová organizace vojenská*, proti níž parlament se vzpírá. Bismarck předsedou ministerstva a min. zahr. záležitostí (sr. 434). Ministerstvo vládne bez schválení budgetu. Povstání Polákův ve Varšavě (v lednu 1863, sr. čl. 9.) užil Bismarck, otevřev vojskům ruským hranice pruské, aby získal přízeň Ruska. Neprátelské vystupování Pruska oproti Rakousku příčinou, že svolán (popudem Schmerlingovým)

1863 „knížecí rok“ ve Frankfurtě,

srp. k němuž se dostavilo dvacet šest knížat německých a zástupcové čtyř svobodných měst říšských s císařem rak. *Františkem Josefem* v čele.

Návrhy Rakouska na přetvoření spolku Německého (nejvyšší moc výkonnou mělo mítí pětičlenné direktorium, skládající se z císaře rakouského jako předsedy, z kr. pruského, bavorského, hannoverského a saského; vedle něho sněmovna států a říšský sněm) přijaty a v Německu uvítány s nadšením. Provedení jich zmařeno odporem Pruska (sr. shora).

1864 Druhá válka šlesvíko-holštýnská. Sr. 432.

Příčina: Úsilí Dánův, aby vév. Šlesvické a Holštýnské i v příčině ústavní spojena byla s Dánskem, potkávalo se ve vévodstvích s tuhým odporem, který podporován mocně z říše Německé, kde bezohlednost Dánův (potírání živlu německého ve Šlesvíku, který od Holštýnu oddělen) působila rozhořčení. R.

1863 15. list. † král *Fridrich VII.* a nástupce jeho *Kristian IX.* k naléhání „eiderdánské“ strany v Kodani prohlásil novou ústavu (18. list.), kterou Šlesvík k Dánsku připojen. Téhož času vystoupil s nároky na vévodství dědičný princ *sonderburg-augustenburský Fridrich (VIII.)*, jehož ujmalo se veřejné mínění v Německu. *Rakousko* a *Prusko* naléhalo pouze na dodržení protokolu londýnského (sr. 432). Holštýn od spolkového vojska německého obsazen, a když král dánský zpěchoval se odvolati novou ústavu,

1864 vtrhlo vojsko rakouské pod *gen. Gablenzem* a pruské pod princem *Fridrichem Karlem* do Šlesvíka (vrchním velitelem obou vojsk pruský maršál *Wrangel*). Rakušané dobyli *Danawirku*, staré pohraniční hráze j. od m. Šlesvíku (sr. 159), od r. 1848 řadou hradeb opatřené, a zvítězili u *Oeversee* s. odtud, j. od Flensburku a u *Viele* na v. pobř. Jutska sz. od *Fredericie*; od Prusův po tuhém boji dobyty hrady *Düppelské*. Na moři bojováno u *Jasmandu* při sv. břehu Rujany (Prusové) a u *Helgolandu* (*Tegethoff*). Smírná konference londýnská nevedla k cíli. Od spojeného vojska obsazeno celé *Jutsko* a dobyt též ostrov *Als*.

1864 Mír ve Vídni:

1864 Král dánský 1. odřekl se práv svých k Šlesvíku, Holštýnu a Lauenburku ve prospěch císaře rakouského a krále pruského a 2. zavázal se uznati opatření, které oba panovníci učiní o dobytých zemích.

Ve vévodstvích dosazena od Rakouska a Pruska společná vláda se sídlem v Šlesvíku. Konečné upravení otázky šlesvíko-holštýnské prodlužováno *úskoky Bismarckovými*, jenž chtěl obě vévodství získati Prusku, kdežto v Německu žádalo se náruživě, aby dána byla principi augustenburskému a spojena byla se spolkem Německým nerozlučně, ačkoli Šlesvík k Německu nikdy nenáležel. K tomu se klonilo i Rakousko, ale jsouc v nesnázích finančních a nedostatečně vyzbrojeno, vešlo s Pruskem prozatím ve smlouvu, zv.

1865 smlouva gastýnská:

14. srp. 1. *Rakousko* přejala prozatím správu v Holštýně a *Prusko* v Šlesvíku, ač tak, že obě mocnosti ponechaly si společnou suverénitu nad oběma zeměma. 2. *Rendsburg* měl býti pevností spolkovou a *Kiel* spolkovým přístavem pod vrchním velením Prusův, kterým pojištěno Holštýnskem etapní, telegrafní a poštovní spojení. 3. Císař rakouský odstoupil *Lauenburko* Prusku za 2½ mill. tolarů.

Smlouva gastýnská způsobila v Německých zděšení (spolkové shromáždění ve Frankfurtě vyslovilo se, že porušuje smlouva ta všecken rád právní a všechnu právní bezpečnost v Německu) a v cizině neveli. V Prusku povýšen Bismarck na hraběte. Císařským manifestem

1865 zrušena v Rakousku ústava únorová a oznámeno 20. září svolání sněmů koruny uherské, s nimiž měla se vláda dorozuměti o upravení společných záležitostí říšských a výsledek jednání toho předložiti sněmům ostatních zemí. Na místě *Schmerlingové**) předsedou ministerstva a státním ministrem v zemích mimouherských hr. *Richard Belcredi* (od 29. července).

1866 Válka Rakouska s Pruskem a Itálií.

Příčina války: Prusko jsouc k válce připraveno nastoupilo na provedení dávného záměru, vytlačiti Rakousko ze spolku Německého a zříditi císařství hohenzollernské (sr. 434). Spolek s Itálií zabezpečen Prusku již za doby *Cavourovy*, a *Napoleona* těšil Bismarck sliby na *Belgii* a *Lucemburk*; zakročení *Napoleono* bylo i tak paralysováno Ruskem, jež hledalo pro Rakousko odvetu za *Sevastopol* (sr. 433). Bismarck spoléhá též na podvratné živly v Uhrách (*nota Usedomova*). Záminky k válce vyhledával Bismarck v otázce šlesvíko-holštýnské. Kdežto guvernér

*) † 1893.

pruský v Šlesvíku, *gen. Manteuffel*, stíhal bezohledně živly Prusku nepřátelské, místopřítel rakouský v Holštýně, *poám. Gablenz*, vedl si shovívavě. Koncem ledna 1866 vytýkal výhrůžně Bismarck Rakousku augustenburské agitace v Holštýně. Zástupcové Německa ve Frankfurtě shromáždění (20. kv.) odsuzují tuto politiku a zatačují hrozící válku. Tak i v Prusku, kde Bismarck v adresách ke králi nazývá „jediným rušitelem míru“, „vrahem svobody“, a žádáno, aby byl propuštěn.

- 1866 Rakousko přenechalo rozhodnutí sporné otázky šlesvíko-holštýnské spolku Německému a dalo zároveň na 1. čv. svolati stavy holštýnské, aby seznalo mínění země o způsobu budoucí vlády. Prusko prohlásilo skutek ten za porušení smlouvy gastýnské (3. čv.) a obsadilo „na základě dřívějšího kondominatu“ Holštýn (7. čv.), odkud *gen. Gablenz*, maje po ruce jen 3000 m., ustoupil.
10. čv. Bismarck předložil spolkovému shromáždění ve Frankfurtě návrh reformy spolku Německého s vyloučením Rakouska.
14. čv. Proti tomu navrhl vyslanec rakouský válečnou hotovost spolku, která 9 hlasy proti 6 byla schválena. Prusko vystoupilo ze spolku a
15. čv. vyzvalo Sasko, Hannovera a Kurhessy, aby vojska svá odzbrojily a vešly s ním na zákl. podaného návrhu v nový spolek. Vlády vyzvání odmítly, načež
16. čv. Prusko začalo válku, vtrhnuvši do Hannovera, Kurhessenska a Saska.

Na straně rakouské král. Bavorské, Saské, Württemberské a Hannovera; kv. Badenské a Hessen-Darmstadtské; kurf. Hessenské a vév. Nassavské. Na straně pruské ostatní státy německé a Itálie.

Rakousko vypravilo do pole dvě armády, *severní armádu* v Čechách a na Moravě (polní zbrojm. Benedek, hl. stan v Olomouci) a *jižní armádu* v Benátsku (arcivév. Albrecht).

Od Pruska vyslány do boje 1. armáda lužická (princ Fridrich Karel), 2. armáda slezská (korunní princ Fridrich Vilém), 3. armáda labská v prov. Saské (Herwarth), 4. armáda záložní, 5. armáda mohanská.

A. Na hlavním dějišti války.

Rychlým osazením kurf. Hessenského (kurf. odveden do zajetí), Hannovera (král Jiří V. odtáhl s vojskem na jih chtěje spojit se s Bavorsy) a Saska (18. čna. Drážďany a 20. čna. celá země až na Königstein nad Labem jv. od Drážďan v moci Prusův; král saský Jan ustoupil s vojskem 25.000 m. do Čech) zajistili si Prusové volný postup proti Rakousku. Dne

1866 přiblížil se princ Fridrich Karel mezi Žitavou a Li-22. čna. bercem, *gen. Herwarth* u Sluknova a korunní princ Fridrich Vilém u Kladska k hranicím českým, postupující soustředivě k Jičínu, kde se měly vřeschny tři armádní sbory sraziti k spoletně mohutné ráně proti vojsku rakouskému, rozptýlenému ohromným obloukem od Krakova až k Děčínu. Sborny gen. Clam-Gallasova proti Prusům vypravené poraženy u Podola nad Jizerou j. od Líberce a u *Kuřívody* sz. od Mnichova Hradiště: armáda labská dosáhla tím spojení s prvním armádním sborem, načež Clam-Gallas vytačen po tuhém boji z *Mnichova Hradiště* (28. čna.), kde stál s hlavní svou mocí, a poražen

1866 v bitvě u Jičína.

29. čna. Tím umožněno spojení obou pruských armád s armádou korunního prince, která byla zatím od hranic slezských pronikla až ke Králové Dvoru. (27. a 28. čna. bitva u Skalice a Náchoda. Stejnou dobou bojováno i u Trutnova, kde podařilo se sice gen. Gablenzovi nad Prusy zvítěziti, ale posléz i on musil ustoupiti).

Benedek uznal konečně za dobré zanechati porážných bojův a soustřediti vojsko své u *Hradce Králové*. Tam přiblížila se poněmhu i vojska pruská, vedená nyní samým králem Vilémem, jenž byl 2. čce. přibyl do Jičína v průvodu náčelníka gen. štábu Moltkeho a presidenta pruského mín. hr. Bismarcka; i převzal nyní vrchní velení nad vojskem.

3. čce. Bitva u Hradce Králové:

Benedek zaujal postavení sz. od Hradce Králové mezi Labem a Bystřicí, chráněn jsa pahorky Chlumu a Lípy a bařinatým údolím Bystřice. Zde uderily naň časné z rána spojené sbory prince Fridricha Karla a gen. Herwartha. K poledni klonilo se vítězství na stranu rakouskou (převaha dělostřelby) — vítězství rozhodl korunní princ, přišed ještě v čas na bojiště a vzav pahorkatinu Chlumu a Lípy za zády vojska rakouského: armáda severní poražena na hlavu.*) Král Vilém účastní se osobně pronásledování vojska rakouského, jehož zbytky konečně u *Olomouce* shromážděny. (Vítězství zbraní rakouských v Itálii zachránilo Rakousko, jinak by vítězové metali o ně kostky.)

Po bitvě žádá Benedek prostřednictvím Gablenzovým za příměří, které však zamítnuto. Stejnou dobou (v noci ze dne 3. na 4. čce.) vzdal se císař rakouský *Benátska* ve prospěch Napoleona, žádaje zároveň francouzského prostřednictví na bojišti severním a jižním. Bismarck vytáčí se císaři francouzskému a hledí vyjednávat co možná prodloužiti. Zatím Moltke žene vojsko pruské

*) Padlých a raněných 7 $\frac{1}{2}$ %. V boji stálo 215.000 vojska rakouského proti 220.000 vojska pruského.

úprkem do Moravy, Rakous a Uher: 8. čce. obsazena Praha, 12. čce. Brno, 18. čce. hlavní stan pruský v Mikulově a 20. čce. stálo vojsko pruské u samé Vídně na Moravském poli. V Čechách usiluje *Bismarck* svést lid český ke vlastizrádě (spisek „Pláč koruny české“ a provolání gen. *Rosenberka* „k obyvateľstvu slavného království Českého“) a v téže době zřizuje *Klapka* pod záštitou pruských zbraní a pruskými penězi uherskou legii; základem jejím bylo několik tisíc zajatých Uhrův ve slezské pevnosti Nise soustředěných.

Vrchní velení nad rakouskou armádou převzal na rychlo arciv. *Albrecht*, dopravuje armádu jižní k Vídni. *Benedekovi* uloženo zdržeti se síly jeho byly rychlý pochod Prusův proti Vídni. Od těchto zůstaven korunní princ proti *Benedekovi* u Olomouce, kdežto armáda labská a prince *Fridricha Karla* postupovaly přímou cestou k Dunaji. Vyjednávání v *Mikulově* (choutky pruské na země koruny České aneb aspoň na jejich část narazily na odpor Napoleonův). Vláda vídeňská pokouší se o všeobecné ozbrojení v zemích od Prusův ještě nezabraných. Vojsko *Benedekovo* ustupuje k Vídni, když spojení s Olomoucí od Prusův ohroženo. Valná část vojska musila však dáti se směrem k Prešpurku (srážky u *Dubu* — *Tovačova* j. od Olomouce 15. července), ana dráha severní v rukou nepřátel.

1866 Bitva u Lamače (Blumenavy) v Uhrách sv. od ústí Moravy do Dunaje,

22. čce. ve které usilovali Prusové dostati přechod na pravý břeh Dunaje do svých rukou, zastavena zprávu o *pětidenním kládu zbraní*, který proměněn v

26. čce. *příměří* v *Mikulově* (předběžná smlouva o mír a klid zbraní na 4 neděle).

B. Na západním dějišti války.

Král hannoverský *Jiří V.* v čele 19.000 m. na pochodu svém k jihu, kde měl se spojit s vojskem bavorským (sr. 438), zaskočen jest vojskem pruským a kobursko-gothským.

1866 V bitvě u Langensalzy v pruském Sasku sz. od Erfurtu

27. čna. odraženo sice krvavě vojsko prusko-kobursko-gothské (8000 m.), ale vojsko hannoverské jsouc špatně opatřeno, od Bavorův zrádně opuštěno a od vojska nepřátelského sevrěno, uznalo za dobré učiniti

29. čna. *kapitulaci* v Langensalzě:

Král a princ hannoverský obdrželi svobodný odchod a vojsko rozpuštěno.

*) Sr. 430. † 1892.

Vojsko pruské soustředěno nyní v tak zv. mohanskou armádu (*Vogel von Falkenstein*, později *Manteuffel*). Vojsko „spolkové“, skládající se z vojska bavorského (50.000 m. pod *princem bav. Karlem*) a z vojska ostatních knížat (v stejné síle pod *Alex. Hessenským*), bylo bez jednotného vedení, bez vzájemné důvěry a svornosti.

Princ Karel ustoupil po několika bojích (u *Dermbachu* nad Fuldou, u *Kissingenu* sv. od Würzburgu a u *Hammelburku* jz. od *Kissingenu*) za Mohan, a *Alexander Hessenský*, poražen byv u *Lau-fachu* jv. od Frankfurtu a

1866 u *Aschaffenburgu* nad dolním Mohanem,

14. čce. ustoupil do lesa Odenského. *Frankfurt* a *Darmstadt* od Prusův opanovány. Později též *Würzburg* a *Norimberk*, ačkoli podnikli spojení ještě několik bojův, aby vítězný postup zbraní pruských zastavili.

V míru s Pruskem (čc.—říj.) uznali jihoněmečtí spojenci Rakouska zřízení spolku Severoněmeckého jakož i teritoriální změny od Pruska předsevzaté i zůstavení při svých državách za 47 mill. zl. válečné náhrady*), ale pozbavení své samostatnosti tajnou smlouvou, kterou 1. vešli s Pruskem ve spolek na obranu i na útok. Strany smlouvající zaručují sobě celitost území a zavazují se pro případ války jeden druhému plnou mocí válečnou se propůjčiti. 2. Přenesli pro tento případ vrchní velení nad svým vojskem na krále pruského.

C. Dějiště války v Itálii.

Hlavní síla vojska italského, vedená králem *Viktorem Emanueleem*, jemuž po boku stál min. války *Lamarmora*, překročila *Mincio*. Jiné vojsko pod *Cialdinim* shromážděno na dolním Pádu, kdežto *Garibaldi* v čele dobrovolníků měl vtrhnouti do Tyrolska.

Proti vojsku italskému, čítajícímu 330.000 m., postaven od Rakouska arciv. *Albrecht* v čele toliko 100.000 m.

1866 Bitva u Custozzy:

24. čna. *Arciv. Albrecht* porazil na hlavu krále *Viktora Emanuelee*, jenž musil ustoupiti opět za *Mincio* (*Cialdini* ustoupil k Bologni, *Garibaldi* bojoval bez úspěchu).

Italové neustáli v nepřátelství i když *cis. František Josef* odstoupil *Benátska* Napoleonovi (sr. 439). Nejprve obsadili celé *Benátsko* (*Cialdini*), z něhož vojsko rakouské až na některé pevnosti bylo ustoupilo, a pak jali se dobývati *jižního Tyrolska* (*Garibaldi* a *gen. Medici*) a *Furlanska*. V tom

20. čce. bitva u *Visa*:

*) Bavorsko 30, Württembersko 8, Badensko 6, Hessensko 3 mill.

Admirál italský *Persano*, chtěje zmocnit se opevněného ostrova dalmatského *Visa* a učiniti jej základem dalších podniků válečných, poražen od rak. kontreadmirála *Tegethoffa*. (V boji přes 4 hodiny trvajícím pozbyli Italové dvou obrněných korábův, z nichž jeden potopen a druhý do vzduchu vyhozen.)

25. čce. učiněno příměří a 3. pros. mír ve Vídni: Rakousko uznalo sjednocené království Italské, zvěšené o Benátsko, jehož mu Rakousko prostřednictvím Napoleonovým odstoupilo. — Mezitím

1866 mír v Praze mezi Pruskem a Rakouskem:

23. srp. 1. Rakousko vzdalo se vlivu svého v Německu a svolilo, aby státy severně od Mohanu sjednotily se ve *spolek Severoněmecký* pod náčelnictvím pruským, a aby státy jiho-německé utvořily *spolek Jihoněmecký*, jež měl býti mezinárodně neodvislým a jehož národní svazek se spolkem Severoněmeckým ponechán vzájemnému obou dorozumění. 2. Rakousko uznalo teritoriální změny, jež by Prusko v severním Německu zavedlo, ale vymínilo pro *Sasko* celitost jeho území se zárukou, že přistoupí k Severoněmeckému spolku a za náhradu válečnou 15 mill. zl. 3. Císař rakouský vzdal se všech práv k *Slesvíku* a *Holštýnu* ve prospěch krále pruského s tou výhradou, „aby území severních okresů šlesvic-kých Dánsku bylo postoupeno, dá-li obyvatelstvo veřejným hlasováním na jeho přání, že chce býti s Dánskem spojeno“. 4. Vymíněno postoupiti Benátsko Itálii. 5. Rakousko zavázalo se k náhradě válečné 20 mill. tolarů (nečítajíc 15 mill., které stála výprava proti Dánsku dosud ještě nevyplacená a 5 mill. za stravování vojska pruského až do podepsání míru). — *Hannoversko*, *Kurhessy*, *Nasavska*, svob. m. *Frankfurt* a *Slesvík-Holštýn* proměněny v provincie pruské. Prusko vzrostlo válkou o $\frac{1}{4}$ bývalé državy a z 19 téměř na 24 mill. obyv.

2. Rakousko po válce r. 1866.

Nesnáze, jež při rovnání vnitřních poměrů rakouských naskytovaly se *hraběti Belcredi*mu (sr. 437), zamýšlel odstraniti baron *Beust* rychlým uspokojením Uherska a v zemích mimouherských pokračováním v politice *Schmerlingově* (sr. 435).

1867 7. ún. propuštěn *hr. Belcredi*. Baron *Ferd. Beust**) jmenován předsedou ministerstva, ministrem zahr. zál. a vnitř (státním ministrem). Téhož dne povolán *Deák*

únor k vyjednávání do Vídně a reskriptem z dne 17. ún. 1867 vyhověno hlavním požadavkům Uherska: *hr. Julius Andrássy* obdržel rozkaz, sestaviti odpovědné ministerstvo pro

*) Bývalý min. saský. 23. června stal se říšským kancléřem (nová hodnost, která po jeho odstoupení neobnovena) a později povýšen pro své zásluhy při vyrovnání s Uhry do stavu hraběcího.

země koruny uherské. Dualistické ústrojí Rakouska, které rozděleno na země koruny uherské a na království a země v říšské radě vídeňské zastoupené (*Translajtanie* neboli *Zálitavsko* a *Cislajtanie* neboli *Předlitavsko*. Název říše mocnářství Rakousko-Uherské; titul panovníka: Císař rakouský, král český atd. a apoštolský král uherský.*) Obě polovice říše měly míti zvláštní ministerstvo říšské pro společné záležitosti finanční, vojenské a zahraničné. V *Cislajtánii* svolány sněmy zemské, aby vykonaly volby do *užší rady říšské ve Vídni*. Odpor slovanského obyvatelstva zvl. v *Čechách*, na *Moravě*, v *Kraňsku* a *Chorvatsku* proti dualismu. Na sněmě českém a moravském přijaty adresy, v nichž žádalo se o zaručení práv království Českého, a když sněmy rozpuštěny a při nových volbách do sněmu podařilo se vládě nabyti většiny a od té vykonány volby do říšské rady, národ český neobeslal rady říšské a setrval v odporu 12 let.

1867 20. kv. *zahájena ve Vídni říšská rada*, které předloženo ku přijetí hotové již vyrovnání s Uherskem, ujednané přímo mezi korunou a říšským sněmem uherským. V příčině financí měly země uherské přispívati na společnou potřebu 30% (úmluva na 10 let).

8. čna. Cís. František Josef korunován v Budapešti na krále uherského.

28. čce. ztvrzeny nové zákony pro země uherské a dne 21. pros. prohlášena ústava pro země předlitavské, kterou změněny únorové patenty z r. 1861 za příčinou narovnání s Uhry (sr. 435). *Kn. Karel Auersperg* předsedou ministerstva cislajtanského.

1868 Poslanci čeští neobeslali sněmu zemského (ke dni 22. srp.), vyloživše v tak zv. deklaraci, *Riegrem* sepsané, příčinu svého jednání. Podobně zachovali se i poslanci národní strany na sněmě moravském („*osvědčení*“). V Praze a okolí prohlášen stav výmínečný**), a správa zemská svěřena podmaršálkovi *baronu Kollerovi*.

1869 Nový předseda cisl. min. *hr. Taaffe* usiluje o přátelské dorozumění s českou státoprávní opozicí (s ním min. *Potocki* a *Berger*); tomu odporují ostatní ministři, tvořice většinu (*Giskra*, *Herbst*, *Plener*, *Hasner* a *Brestel*). Na poč. 1870 propuštěna menšina ministerstva. *Hasner* předsedou ministerstva. — V *Haliči* ožívají se hlasy o dorozumění Poláků s Čechy (*dr. Smolka*, *kn. Adam Sapieha*). V *Translajtánii* Rumuni sedmihradští a Chorvatí v odporu proti vládě. Povstání v jižní Dalmatii (*boce Kotorské*). Příčinou povstání zavádění nové soustavy branné. Bezohledné, ale též bezúspěšné nastupování proti povstalcům (*gen. Wagner* a po něm *gen. Auersperg*). Povstání utišeno *gen. Rodičem* (mírem v *Knezlaci* v *Krivošiji* sz. od *Risana*).

*) Vedle toho titul velký a střední.

**) Zrušen v roce násl.

1870 Poláci, Slovinci a poslanci z Bukoviny vystoupili z říšské rady. *Ministerstvo Hasnerovo* propuštěno (dub.) a hr. *Potockému* uloženo sestaviti nové ministerstvo. Nejistota v poměrech zahraničních (válka francouzsko-německá): vyjednáváno s poslanci polskými, českými a moravskými. Čechové na sněmě zemském, kde nabyli většiny; radu říšskou obeslati odepřeli (*přímé volby*) pro neurčitost záruk.

1871 Předsedou ministerstva cislajt. a spolu min. vnitra jmenován hr. *Karel Hohenwart**) *Dr. Schöffle* min. obchodu a orby, *Dr. Habětinek* min. spravedlnosti, *Jos. Jireček* min. vyučování. (Slova císařova: „Zjednejte mír mezi mými národy“). Poslanecká sněmovna rozpuštěna. Vyjednávání s Čechy (*Rieger* a hr. *Jindř. Clam Martinic*). Hr. *Bohuslav Chotek* místodržitelem v Čechách.

14. září Reskriptem císařským ze dne 12. září 1871 zahájen český sněm.

„Fundamentální články“, kterými upraven býti měl poměr království Českého k ostatním zemím, za souhlasu ministerstva vypracované, přijaty jsou sněmem jednohlasně; souhlas s nimi projevil i sněm moravský, kde obdržela na ten čas strana národní většinu, vysloviv spolu přání, aby pro země koruny české byl zřízen při osobě panovníkové společný kancléř jako hlava vlády těch zemí. Ale v radě korunní články fundamentální zamítnuty (říšský kancléř hr. *Beust* a předseda uh. min. *Andrássy*): ministerstvo Hohenwartovo zadalo za propuštěnou, hr. *Chotek* poděkoval se z úřadu místodržitele, sněm český a moravský rozpuštěny. Sestavení nového ministerstva svěřeno kn. *Adolfu Auerspergovi*. Místodržitelem v Čechách jmenován opět *gen. Koller* (— 1874). Na místě *Beustově* hr. *Andrássy* říšským kancléřem (do 8. října 1879.***) Obratem v politice rakouské zjednan

1872 nový „trojcařský spolek“ (5.—11. září schůze *cis. Viléma I.* s *cis. Františkem Josefem* a *carem Alexandrem* v Berlíně). V Uhrách nástupcem hr. *Andrássyho* v předsednictvu ministerstva hr. *Lónyay* a pak *Szlávy*. Vláda opírající se o stranu *Deákovu* provádí reformy, týkající se administrace státu přes překážky od levice jí kladené (personální unie jejím cílem). Tak tomu i když stal se předsedou ministerstva *Koloman Tisza* (1875), druhdy politický protivník *Deákův* (tento † 1876).

1873 Světová výstava ve Vídni.

Přímé volby do říšské rady zákonem — přes úsilovné protesty národa českého, jenž v nově navržených okresech volebních shledával zkrácení svého žilvu. Krise obchodní („krach“). Východní otázka vystupuje do popředí. Povstání v *Hercegovině* a *Bosně* (1875). Rakousko působením *Andrássyho* zamítlo návrh

ruský, aby podrželo Bosnu a Hercegovinu a Rusku ponechalo východ poloostrova Balkánského. *Nota Andrássyho*, podaná v Cařihradě 31. led. 1876 a navrhuující opravy pro Bosnu a Hercegovinu, minula se účinkem. Po zjednání míru *svatoštěpánského* (3. března 1878, sr. čl. 9.) způsobil *Andrássy* ve spolku s *Bismarckem* a *Anglií*, že Rusko přinuceno podrobíti ujednané podmínky míru revisi ostatní Evropy na kongrese berlínském (13. čv.—13. čc. 1878).

Kongres berlínský způsobil rozpadnutí se trojcařského spolku a byl příčinou nového spolku mezi Německem, Rakouskem a Itálií (viz níže).

1878 Okkupace Bosny a Hercegoviny.

Na kongresu berlínském vymohlo sobě Rakousko mandát, obsaditi *Bosnu* a *Hercegovinu*, dokud by poměry v obou zemích úplně spořádány nebyly. *Sandžak Novopazarský* ponechán pod správou tureckou, ale Rakousku vyhrazeno právo, udržovati posádky v městech a na obchodních i vojenských silnicích. —

Rakousko podniká okupaci bez předchozího dorozumění s Tureckem a s nedostatečnou mocí (osudný klam *Andrássyho*). V Chorvatsku a Slavonii soustředěn 13. armádní sbor pod poln. vbojrm. *Filippovičem* a v Dalmatii 18. divise pěchoty pod podmarš. *Jovanovičem*.

29. čce. překročil *Filippovič* Sávu u *Brodu*, *Šamce*, *Staré Gra-dišky* a *Kostajnice*, a skoro v touž dobu vtrhl *Jovanovič* do Hercegoviny, kterou velmi rychle, téměř bez boje obsadil (4. srp. *Mostar*). Povstání mohamedánského obyvatelstva v *Bosně*. *Hadži-Loja* hlásá svatou válku. Pravidelné vojsko turecké (27 praporů a 8 baterií) zůstavené v zemi bez určitých rozkazův přidalo se k povstalcům. Z *Novopazarska* přivedl posily Albánc *Muktija efendi*, jenž pak stal se polním vůdcem celého hnutí.

Hlavní proud sboru *Filippovičova* zvítězil u *Žepče* na stě. toku ř. *Bosny* (7. srp.), obsadil průsmyk *Vranduckýj* jz. odtud (10. srp.) a po tuhých bojích u průsmyku *Kabanjského* a u *Visoky* při horní *Bosně* dobyl *Sarajeva* (19. srp.).

Ale levé křídlo pod hr. *Szapárym* zapuzeno od *Arnautů* k *Doboji* při dolním toku *Bosny*, a na pravém křídle napaden *vév. Württemberský* u *Banjaluky* nad d. *Vrbasem*. Do *Bosny* vypravěny ještě tři armádní sbory. V severozáp. *Bosně*, v okolí *Banjaluky* a *Bihače* nad *Unou*, odpor nejtuzší (*gen. Samec* hájí se udatně v *Banjaluce* proti přesile nepřátel; *gen. Zach* od povstalců u *Zavalje* j. od *Bihače* poražen). Dobytím *Bihače* zjednan pokoj i zde. —

21. dubna 1879 smlouva s Tureckem, které svolilo obsaditi několik měst v *sandžaku Novopazarském* (*Plevlje*, *Prjepolje* a *Bjelopolje*), začež Rakousko výslovně uznalo nezkrácení trvání svrchovanosti sultanova nad okupovanými zeměmi.

*) † 1899.

**) *Beust* vyslancem v Londýně. † 1886.

1879—1893 Hrabě Taaffe*) předsedou ministerstva,

1879 když bylo dospělo ke konci vyjednávání se státoprávní 12. srp. opposicí českou, dle kterého „poslanci čeští měli vstoupiti do říšské rady pod podmínkami: že budou s vyšším povolením a uznáním ohraditi v ústředním parlamentu státní právo koruny české; že do ministerstva přijat bude Čech s rozhodným vlivem na záležitosti české, a že ministerstvo rovnoprávnost národní ústavně zaručenou bude lojálně přiváděti ku praktické platnosti.“

O něco dříve (9. a 10. srp.) *schůze cis. rakouského s cis. německým v Gastýně*, a 21.—24. září *schůze Bismarcka s Andrássym ve Vídni*: spolek Rakouska a Německa na vzájemnou obranu (podepsán ve Vídni 7. října), do něhož později pojata také Itálie (1883). —

8. říj. odstoupil hr. *Andrássy*, nemoha zameziti obrat ve vnitřní politice národu českému poněkud příznivý (sr. 444). Nástupcem jeho *baron Haymerle*, a když zemřel (1881), hr. *Gustav Kálnoky* (— 1895). Dr. *Alois Pražák* českým ministrem krajanem (— 1892).

1881 Cís. rozhodnutím ze dne 11. dub. rozdělena *universita pražská na českou a německou*.

V čv. *výtržnosti chuchelské*, vyvolané živly, které neprály zřízení české university. Podm. *baron Kraus* místopředsedou v Čechách (— 1889).

12. srp. *požár Národního divadla*. V *Krivošiji, Bosně a Hercegovině* povstání proti novému brannému zákonu.

1883 Na říšské radě**) přijat *zákon o změnách živnostenského řádu* (průkaz průmyslné způsobilosti a obnovení společenství). V Praze zahájen sněm opět po 12 letech s většinou českou. Nejv. maršálkem zemským kníže *Jiří Lobkovic*.

V Chorvatsku bouře proti uherským znakům s maďarskými nápisy (opakuji se r. 1895): *bán Pejačević* odstoupil, a po utišení bouře jmenován bánem maďarský hr. *Khuen-Héderváry*.

1885 V srp. *schůze cis. Františka Josefa I. s carem Alexandrem III. v Kroměříži*. Arcib. pražský *kardinal Schwarzenberg****) † a jeho nástupcem hr. *Schönborn* (do r. 1899, pak bar. *Lev Skrbenský z Hříště*).

*) Sr. 443.

**) Předsedou posl. sněmovny dr. *Smolka* 1881—1893. † 1899. Sr. 443.

***) Arcib. pražským od r. 1850.

1889 30 led. † *korunní princ Rudolf*. V Čechách místopředsedou po bar. *Krausovi hr. Frant. Thun-Hohenstein* (— 1896).

1890 Nejv. rozhodnutím ze dne 23. led. zřízena *Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění* v Praze; podnět k ní dal *Jos. Hlávka* darem 200.000 zl. V témž měsíci *vyrovňovací konference* ve Vídni o zjednání národnostního míru v Čechách; odpor proti úmlouvám vídeňským (*punktacím*) se strany lidu českého.

1891 *Jubilejní výstava v Praze* v upomínku na průmyslovou výstavu v Čechách r. 1791, pořádanou od stavů českých (první na pevnině Evropské).

1893 V kv. bouřlivá *schůze sněmu českého* za příčinou odstranění *punktačních předloh* z denního pořádku; nepokoje v Praze, po té prohlášen *vyměněný stav* v Praze a okolí (od 12. z. 1893 — 21. říj. 1895).

Rozhodnutím cís. zřízen *zvláštní uherský dvůr* sídlem v Pešti. V říj. podal hr. Taaffe říšské radě *předlohu volební opravy*, dle níž měl míti právo volební, kdo u vojska sloužil nebo prokázal, že umí čísti a psát. *Předloha* nedošla souhlasu, načež Taaffe odstoupil*). Ve zřízení nového ministerstva uvázal se hr. *Alfred Windischgrätz*.

1895 V Uhrách vešly v platnost *církevně-politické zákony o občanském sňatku*, státních matrikách a náboženském vyznání dítek.

V kv. zahájena *Českoslovanská národopisná výstava v Praze*. Téhož času stal se nástupcem Kálnokyho hr. *Agenor Goluchowski*.

30. září hr. *Kazimír Badeni* předsedou ministerstva: v Praze zrušen *vyměněný stav* a dána milost všem politickým vězňům.

1896 Hr. *Karel Coudenhove* místopředsedou v Čechách (sr. shora). V Uhrách *slavnost jubilejní* na tisíciletou paměť uherského státu (usazení se Maďarů v zemi; sr. 163), spojená s výstavou.

19. kv. † *arciběvoda Karel Ludvík* (sr. 353). V čv. uzákoněna *volební oprava do poslanecké sněmovny říšské rady* zavedením všeobecné skupiny voličské. V září zahájena *plavba průplavem dunajským u Železné brány* (stavba průplavu svěřena Rakousko-Uhersku berlínskou smlouvou r. 1878).

*) † 1895.

Ministerstva v Rakousku.

I. Od r. 1848 do vyrovnání s Uhrami r. 1867.

1. Kn. Felix Schwarzenberg (dr. Alex. Bach m. vnitra, hr. Lev Thun-Hohenstein m. vyuč., Ant. ryt. Schmerling m. spr.) $^{21/11}$ 1848 až $^{11/4}$ 1852.
2. Hr. Karel Buol-Schauenstein — $^{17/3}$ 1859.
3. Hr. Jan Rechberg (na místě Bachově hr. Agenor Goluchowski m. vnitra) — $^{4/2}$ 1861.
4. Arciv. Rainer (ryt. Schmerling min. vn.) — $^{26/6}$ 1865.
5. Hr. Richard Belcredi — $^{1/2}$ 1867.

II. Od vyrovnání s Uhrami r. 1867.

a) *Minist. pro společné záležitosti.*

Minist. císař. domu a zahr. záh.	Minist. vojenství.
Bar. Ferd. Beust — $^{8/11}$ 1871.	Podmarš. John — $^{18/1}$ 1868.
Hr. Jul. Andrássy — $^{8/10}$ 1879.	„ Kuhn — $^{14/6}$ 1874.
Bar. Jind. Haymerle — $^{10/10}$ 1881.	„ bar. Koller — $^{20/6}$ 1876.
Hr. Gust. Kálnoky — $^{10/8}$ 1895.	„ Arthur hr. Bylandt-Rheidt — $^{16/6}$ 1888.
Hr. Agenor Goluchowski —	Polní zbr. bar. Bauer — $^{22/6}$ 1893.
	Gen. kav. Edm. šl. Kriehhammer.

Minist. říšských financí.

- Baron Becke — $^{15/1}$ 1870.
 Melchior šl. Lónyay — $^{14/11}$ 1871.
 Bar. Holzgethan — $^{11/6}$ 1876.
 Bar. Hofmann — $^{8/4}$ 1880.
 Jos. Szlávy — $^{4/6}$ 1882.
 Benj. šl. Kállay —

b) *Minist. v král. a zemích v říšské radě vídeňské zastoupených.*

1. Baron Ferd. Beust — $^{21/12}$ 1867.
2. Kn. Carlos Auersperg (dr. Kar. Giskra m. vn., dr. Eduard Herbst m. spr., ryt. Hasner m. vyuč.) — $^{16/6}$ 1868.
3. Hr. Eduard Taaffe — $^{15/1}$ 1870.
4. Dr. Leop. ryt. Hasner — $^{12/4}$ 1870.
5. Hr. Alfred Potocki (hr. Taaffe m. vn.) — $^{4/2}$ 1871.
6. Hr. Karel Hohenwart (dr. Kar. Habětinek m. spr., dr. Alb. Schaeffle m. ob., dr. Jos. Jireček m. vyuč.) — $^{20/10}$ 1871.
7. Baron Holzgethan — $^{25/11}$ 1871.

8. Kn. Adolf Auersperg (dr. bar. Lasser m. vn., dr. Bauhans m. ob., ryt. Chlumecky m. or., dr. Kar. Stremayer m. vyuč.) — $^{15/2}$ 1879.

9. Dr. Karel Stremayer — $^{12/6}$ 1879.

10. Hr. Ed. Taaffe (Stremayer m. spr., později dr. Al. Pražák a pak dr. Fr. Schönborn; bar. Conrad-Eybesfeld m. vyuč., pak dr. Pav. Gautsch z Frankenthurnu, Jul. ryt. Dunajewski m. f., hr. Welsersheimb m. z. obr., baron Pino m. ob., pak marquis de Bacquehem) — $^{11/11}$ 1893.

11. Kn. Alfred Windischgrätz (Bacquehem m. vn., Schönborn m. spr., dr. Arn. šl. Plener m. f., ryt. Madeyski m. vyuč.) — $^{16/6}$ 1895.

12. Hr. Erich Kielmansegg — $^{30/6}$ 1895.

13. Hr. Kazimír Badeni (Gautsch m. vyuč., ryt. Biliński m. f., hr. Gleispach m. spr.) — $^{28/11}$ 1897.

14. Bar. Gautsch — $^{5/6}$ 1898.

15. Hr. Frant. Thun-Hohenstein (hr. Bylandt-Rheidt m. vyuč., dr. Jos. Kaizl m. f., dr. Jos. Baernreither m. ob.) — $^{2/10}$ 1899.

16. Hr. Manfred Clary-Aldringen — $^{21/12}$ 1899.

17. Dr. Jindř. ryt. Wittek — $^{19/1}$ 1900.

18. Od $^{19/1}$ 1900 Dr. Arnošt šl. Koerber (předs. m. a m. vn.; hr. Welsersheimb m. z. obr., ryt. Wittek m. žel., ryt. Böhm v. Bawerk m. f., bar. Spens-Booden m. spr., dr. Vil. ryt. Hartel m. vyuč., dr. Ant. Rezek m. pro Čechy, bar. Call m. ob., bar. Giovannielli m. or., dr. Leonh. Pientak m. pro Halič).

c) *Minist. v zemích koruny Uherské.*

1. Hr. Jul. Andrássy $^{17/2}$ 1867— $^{14/11}$ 1871, 2. Melch. hr. Lónyay — $^{4/12}$ 1872, 3. Jos. šl. Szlávy — $^{8/3}$ 1874, 4. Štěpán Bittó — $^{2/3}$ 1875, 5. Baron Wenkheim — $^{20/10}$ 1875, 6. Koloman Tisza — $^{13/6}$ 1890, 7. Hr. Jul. Szápáry — $^{17/11}$ 1892, 8. Alex. Wekerle — $^{23/12}$ 1894, 9. Bar. Desid. Bánffy — $^{26/2}$ 1899, 10. Koloman šl. Széll.

1897 Vydána jazyková nařízení pro Čechy a Moravu (5. dub. pro Čechy, 22. dub. totožná pro Moravu, doplněna nařízením min. vyuč. bar. Gautsche 26. dub., kterým jazyk vyučovací stanoven spolu za úřední).

Jazykovými nařízeními cítí se německé obyvatelstvo uraženo ve svých národních právech, i nastává proti nim odpor doma i za hranicemi (protest 830 profesorů 21 universit z říše Německé); jednání na říšské radě hledí protivníci vlády mařiti *obstrukcí* (frakce *Schönererova-Wolfova*) a přenésti vřavu též na ulici. To vedlo k demisi ministerstva Badeniho. *Baron Gautsch* předsedou nového ministerstva. Odstoupení Badeniho a útoky na české men-

šiny v Žatci, Mostě, Liberci a j. příčinou, že vznikly 29. list. bouře v Praze, kde následkem jich prohlášen náhlý soud (od 2. pros. 1897 do 10. led. 1898).

1898 V br. postaven hr. Frant. Thun v čelo vlády (dr. Jos. Kaiser min. fin.).

10. září zavražděna císařovna Alžběta v Ženevě od italského anarchisty.

2. pros. slaveno jubileum padesátiletého panování císaře Frant. Josefa (za příčinou národního smutku hlavně skutky lidumilnými).

1899 V Uhrách v čelo vlády na místě Bánffyho Koloman Széll.

19. září nejvyšším rozhodnutím zřízena česká technika v Brně. Jednání na říšské radě vid. jest stále mařeno obstrukcí;*) to příčinou, že ministerstvo Thunovo zadalo za propuštěnou (28. září). Nový předseda ministerstva hr. Manfred Clary-Aldringen zrušil sice jazyková nařízení (17. říj.), ale z toho nepokoje na Moravě, hnutí v Čechách a nové nesnáze na říšské radě (obstrukce). Po krátkém trvání ministerstva Claryho a provisoria ryt. dra. Jindř. Wittke

1900 19. led. povolán v čelo vlády dr. Arnošt z Koerberů (tajný rada dr. Ant. Rezek ministrem pro Čechy).

Rakousko účastní se zakročení velmocí v Číně (viz čl. 11 d).

Nové ministerstvo zahájilo činnost vyrovnávacími konferencemi a předložilo sněmovně poslancům zákon o upravení jazykových poměrů v úřadech v Čechách a na Moravě. Když se potkalo s odporem (obstrukce s české strany 8. čv.), rozpustilo říšskou radu a

1901 nová sněmovna získána pro dělnou práci.

13. dub. císař nařídil zřízení umělecké galerie v Praze a daroval k tomu účelu 2 mill. korun.

Říšská rada projednala zákon o průplavech a s ním související regulaci řek. (Průplavy: 1. Dunajsko-oderský. 2. Dunajsko-vltavský od Dunaje k Budějovicům a splavnění Vltavy do Prahy. 3. Od Dunajsko-oderského průplavu od Přerova k hor. Labi u Pardubic a splavnění Labe. 4. Plavební spojení od průplavu Oderského k Visle a dále ku splavnému řecišti Dněstru).

V Uhrách konají se přípravy ke zřízení průplavu, který bude spojovati moře Baltské s Adrijským: průplav Štětínsko-Peštsko-Rjcký (z Buda-Pešti Dunajem-Váhem-Jablunkovským průmyslem k Bohumínu; z Buda-Pešti k Vukovaru, Sávě, Kupě, Karlovcům do Rjcky).

*) Potřeby státní opatřují se na zákl. § 14. státních základních zákonů ze dne 21. pros. 1867.

12.—17. června slavnosti pražské za příčinou pobytu Jeho Veličenstva v Praze při svěcení nového kamenného mostu císaře Františka.

3. Německo po válce r. 1866.

1867 První říšský sněm Sev.-německého spolku v Berlíně, k němuž byly přistouplily r. 1866 všechny státy německé severně od Mohanu (sr. 442). Dle nové ústavy od sněmu říšského přijaté (v dub.) vloženy záležitosti vojenské, zahraniční a obchodní na moc výkonnou, skládající se z praesidia spolkového (dědičně při králich pruských, jimž příslušelo řízení věci zahraničních, správa a velitelství nad vojskem), rady spolkové (Prusko 17 a ostatní státy 20 hlasů) a říšského sněmu na základě všeobecného práva hlasovacího a přímých voleb. Hr. Bismarck kancelářem spolkovým.

1867 Lucemburská otázka.

Po válce prusko-rakouské žádal cis. Napoleon od Pruska jako přiměřenou „kompensaci“ nejprve německého levého Porýní, a když mu toho Bismarck rozhodně odepřel, byl hotov spokojiti se s Lucemburskem, jež mu chtěl král holandský koupiti, aby uvaroval se zápletek s Pruskem. Ale Bismarck nechtěl propustiti Lucemburska ze svazku, kterým vázáno bylo k bývalému spolku Německému, ponechávaje vyřízení otázky této spolku Severoněmeckému. Hrozící válka odvrácena na ten čas prostřednictvím velmocí.

7.—11. kv. Londýnská konference:

1. Lucembursko prohlášeno státem neutrálním v držení rodiny Nassavsko-oraňské. 2. Prusové měli vykliditi pevnost Lucemburskou, kde udržovali posádku z doby minulé, a opevnění měla býti zrušena.

1868 Celní parlament v Berlíně

obeslán nátlakem Bismarckovým též od čtyř států jihoněmeckých (Bavorska, Würtemberska, Badenska a Hessen-Darmstadtka: první počátek k budoucímu splynutí politickému).

1870—1871 Válka německo-francouzská.

1870 O příčině války viz str. 463. Od spolku Severoněmeckého vypraveno do pole 750.000 m.; k tomu 100.000 m. od států jihoněmeckých (sr. 441). Síla vojska francouzského 500 až 600.000 m. Též na moři hotovost francouzská menší.

19. čce. Vládě pruské odevzdáno vypovězení války. Cis. Napoleon prohlašuje, že vede válku jen s Pruskem, kdežto král Vilém osvědčuje, že vede válku jen s císařem a jeho vojskem,

*) Sr. 437.

nikoliv s lidem francouzským. Vojsko francouzské, soustředěné v síle as 300.000 m. u *Met* (marš. *Bazaine*) a u *Strassburku* (marš. *Mac-Mahon*) pod vrchním velením cis. *Napoleona* (náčelníkem gen. štábu min. války *Leboeuf*), promeškalo první neděle přípravami, kdežto vojsko německé stálo 2. srpna v síle 450.000 m. na hranicích hotovo k boji. Vrchním velitelem král pruský *Vilém*, náčelníkem gen. štábu gen. *Moltke**): I. armáda na Mosele — *Steinmetz*, II. armáda mezi Rýnem a Nahou — princ *Fridrich Karel*, III. armáda v rýnské Falci — korunní princ pruský *Fridrich Vilém* v čele vojska pruského a jihoněmeckého.

1870 Francouzové dobyli pohraničního města pruského 2. srp. *Saarbrückenu* nad Saarou, pobočkou Mosely z pr. bř., ale již

4. srp. v bitvě u *Weissenburku* na s. *Elsaska* při hran. bavorské Falce

zvítězil korunní princ pruský *Fridrich Vilém* nad jedním sborem *Mac-Mahonovým* a

6. srp. v bitvě u *Wörthu* s. od *Strassburku* porazil na hlavu hlavní armádu *Mac-Mahonovu* (padlých a raněných 13%). Téhož dne

v bitvě u *Spichernu* jz. od *Saarbrückenu* zvítězil pruský gen. *Steinmetz* nad gen. *Frossardem*.

Mac-Mahon zůstává v průsmyky vogeské nepříteli, uchýlil se s poraženou armádou do tábora chálonského. Tam zaměřil i maršál *Bazaine*, jemuž byl cis. *Napoleon* odevzdal vrchní velení nad celou armádou rýnskou. Ale na pochodu k *Verdunu* zdržen jest *Bazaine* od I. armády

14. srp. bitvou u *Colombey* a *Nouilly* (též zv. dle *Courcelles* a *Borny*) sv. od *Met*, a když dal se opět na pochod, jest

16. srp. v bitvě u *Mars-la-Tour* (též zv. dle *Vionville* neb dle *Rezonville*) z. od *Met* opět zadržen od II. armádního sboru, jenž byl závčas překročil Moselu.

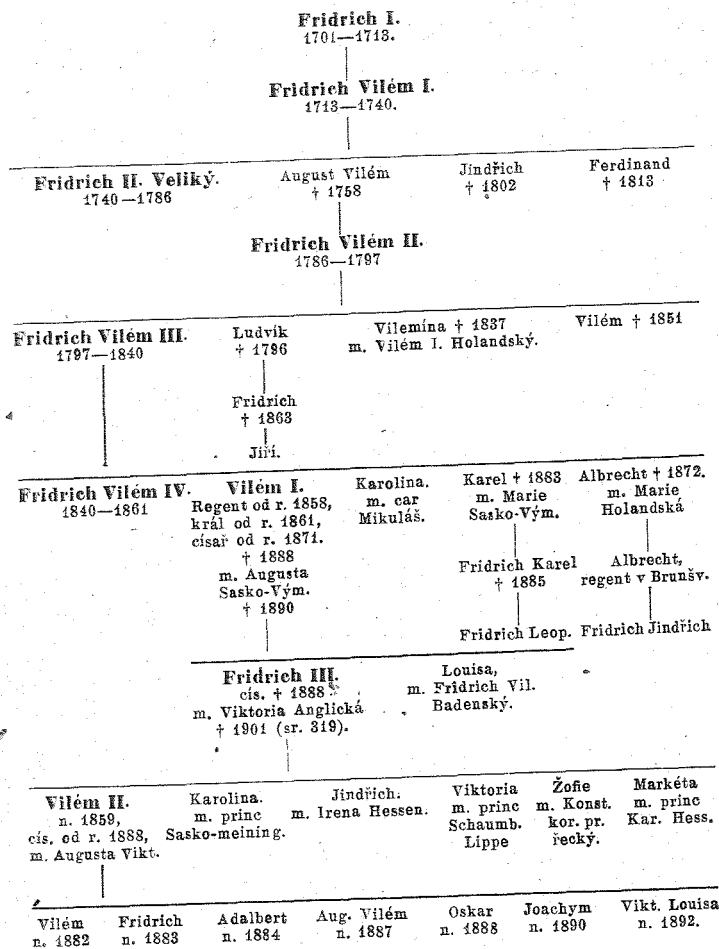
Bitva u *Gravelotte* a *St.-Privatu* z. a sz. od *Met*:

18. srp. Spojený I. a II. armádní sbor vedením krále *Viléma* porazil *Bazaina* na hlavu. Tomuto bylo uchýliti se pod zástitu pevnosti *Metské*, kde obklíčen od prince *Fridricha Karla*.

Mac-Mahon, provázen jsa cis. *Napoleonem*, vydal se z tábora chálonského na vyproštění *Met*. Na pr. břehu *Maasy* vytrhl proti němu korunní princ saský *Albert* s částí vojska *Metý* obléhajícího, a na l. bř. korunní princ pruský. Ve srážce u *Beau-*

*) † 1891.

KRÁLOVÉ V PRUSKU (sr. 336).

montu jiv. od Sedanu (30. srp.) poražen jeden oddíl vojska *Mac-Mahonova*, a v bojích u *Noissevillu* vsv. od Met (31. srp. a 1. září) překražen pokus *Bazainův*, aby se k *Mac-Mahonovi* probil. Po té

1. září bitva u Sedanu nad Maasou v Champagni nedaleko hranic belgických:

Mac-Mahon obklíčen se všech stran a poražen na hlavu. Poražené vojsko zahrnuto do pevnosti Sedanské. *Napoleon* vzdal se králi *Vilémovi* do zajetí.

2. září Kapitulace sedanská,

kteou upadlo 83.000 m., 2900 důstojníkův a 39 generálů francouzských do zajetí (v bitvě samé zajato přes 20.000 mužů; padlých a raněných 12%). *Napoleonovi* III. vykázán za bydliště zámek *Wilhelmshöhe* v pruské prov. *Hessensko-Nassavské* z. od *Kasselu*. (Cisárovná ujela tajně z Paříže do Londýna 4. září).

4. a 5. Císařství francouzské zrušeno a Francie prozáří hlášena republikou

k návrhu *Favrova* a *Thiersovu*, učiněnému v zákonodárném shromáždění. Zřízena „prozatímní vláda pro národní obranu“. *Trochu* předsedou a guvernérem v Paříži, *Favre* pro zál. zahr., *Gambetta* pro zál. nitra, *Crémieux* pro spravedlnost, *Simon* pro vyučování, *Leffé* pro válku a *Fourichon* pro námornictví. V oběžníku k zástupcům Francie v cizozemsku ohlašuje *Favre*, že Francie žádá jen míru a činí krále pruského odpovědným z dalšího trvání války (sr. 451). Marné pokusy *Favreovy* smluviti se s *Bismarckem* o příměří. Opevňování Paříže. Vzhledem k nebezpečnosti, jež hrozilo Paříži, přeložila vláda francouzská sídlo své do *Toursu*.

1870—1871 Obležení Paříže.

19./9. 28./1. Král pruský *Vilém* hlavním bytem ve *Versaillesu*. Obranu Paříže řídil gen. *Trochu*. Zatím *Gambetta* organizoval z *Toursu* velkolepou národní válku: do pole vypraveny nové dvě armády, *loirská* a *severní*, v Londýně sehnána půjčka 10 millionů liber šterl. a v zemi vypsány 25% válečné přírázky.

1870 Dobytím *Toulu* nad h. Moselou pojištěno vojsku německému železniční spojení s domovem.

27. září Kapitulace *Strassburku*

po 48denní statečné obraně (gen. *Uhrich*). Pevnost oblehána od vojska prusko-badenského vedením generála *Werdera*. Zajato přes 17.000 m., zabráno 1250 děl, 10 mill. franků a ohromné zásoby válečné.

1870 Kapitulace Met:

27. října V pevnosti hojně zásobené bylo přes 173.000 m. s hojností děl. *Bazaine* choval se nápadně nečinně: o rádný výpad pokusil se jen jedenkrát a pak prostřednictvím nepřítele jal se vyjednávat se zajatým císařem, kterak by mu zachoval netknutou armádu pro případ návratu k přemožení republikánů. Výsledkem těchto tajných pleťich byla kapitulace, kterou osud obležené Paříže byl rozhodnut.*)

Úsilí o vyproštění Paříže: armáda loirská vypudivši nepřítele z *Orléansu* pokusila se o vyproštění Paříže od jihu, ale poražena jest od prince *Fridricha Karla* a spojeného s ním *vkv. Meklenburko-Zvěřinského* 28. list. u *Beaune-la-Rolande* vsv. od *Orléansu*, 2. pros. u *Loigny* ssz. od *Orléansu* a 3. pros. u *Orléansu*: *Orléans* opět od Němcův obsazen, a armáda loirská roztržena na dva díly. Touž dobou porazil gen. *Manteuffel* francouzskou severní armádu u *Amiensu* (27. list.) a dobyl *Rouenu* (5. pros.).

1870 Vláda francouzská přeložila sídlo své do *Bordeaux*.

9. pros. Jedna část armády loirské, doplněná na 150.000 m., vypravena vedením *Bourbakiho* na východ, aby osvo bodila *Belfort* ve *Franche-Comté* na j. svahu *Voges* a krajiny hornorýnské, překročila Rýn a přinutila obléhající armádu německou, aby upustila od Paříže. Druhá část armády loirské pod gen. *Chanzy* postupovala po *Loiře*, ale po 4denním bojování u *Beaugency* nad *Loirou* jz. od *Orléansu* (8.—11. pros.) a po vzetí *Blois* nad *Loirou* (13. pr.) přinucena ustoupiti k *Vendôme* zjz. od *Orléansu* a k *Le Mans* nad *Sarthou*, kde pak později od prince *Fridricha Karla* na dobro poražena (u *Le Mans* 6.—12. led. 1871). Mezitím *Faidherbe* v čele sesílené severní armády pokusil se opětně dobytí *Amiensu*; po nešťastné bitvě nad ř. *Hallue*, pobočkou *Sommy* z pr. břehu (23. pros.), ustoupil k *Arrasu* ssv. od *Amiensu* a po marném pokusu o vyproštění pevnosti *Péronne* v. od *Amiensu* učinil poslední pokus dostatí se do Paříže přes *St.-Quentin*. Ale zde poražen na hlavu od gen. *Göbena* (nástupce *Manteuffelova*, jenž povolán k jižní armádě německé) v bitvě u *St.-Quentina* 19. ledna 1871.

Na bojišti jihovýchodním pronikl pruský gen. *Werder* po vzetí *Strassburku* *Vogesami*, obsadil *Dijon* s. od ústí ř. *Doubs* do *Saöny* (31. října) a vedl si vítězně proti *Garibaldi*mu, jenž postaven v čelo nepravidelných sborův francouzských (bitva u *Pasques* sz. od *Dijonu* 26. a 27. list.). Když *Bourbaki* postupoval k *Montbéliardu* jz. od *Belfortu*, opustil *Werder* *Dijon* a v opevněném postavení při ř. *Lisaine* u *Belfortu* uhájil se proti přemoci (15.—17. led. 1871), až přišla mu pomoc od nově utvořené jižní armády pod vedením gen. *Manteuffela*. *Bourbaki*, jemuž nyní zpáteční cesta

*) *Bazaine* později k smrti odsouzen, a trest mu změněn ve 20letou pevnostní vazbu, ze které však r. 1874 útekem se vyprostil. † 1888 v *Madridě* v poměrech nuzných.

k Lyonu zatarasena, v zoufalství sáhl si na život*). Nástupce jeho gen. *Clinchant* přinucen pak po bojích u *Pontarlieru* nedaleko pramenů ř. Doubs při hranicích švýcarských 29. led. — 1. února ustoupiti s 80.000 m. a 266 děly na neutrální půdu Švýcarska, kde odzbrojen. Zatím

Paříž hájena statečně přes to, že nebylo ve vládě pařížské potřebné svornosti a že ohrožena byla nepokojnými živly (radikaly a luzou). Opětované pokusy prorazit řady nepřátelské a spojití se s armádami, majícími Paříž vyprostiti, minuly se účinkem. 28. a 30. října výpad proti *Le Bourgetu* sv. od Paříže, 30. list. proti *Brie a Champigny* jv. od Paříže a 21. pros. opět proti *Le Bourgetu*.

1870 Němci jali se bombardovati Paříž. Na poč. led. 1871 dostoupila nouze a úmrtnost v Paříži největšího stupně. 19. ledna pokusil se gen. Trochu o poslední veliký výpad na straně západní. V době té

1871 obnovena hodnost císaře německého

18. led. ve Versaillesu, kde král pruský Vilém prohlášen za císaře nové říše Německé**, když byl *Bismarck* přiměl státy jihoněmecké po dlouhém vyjednávání, aby přistoupily ke spolku Severoněmeckému (odpor hlavně se strany Bavorska).

Hlad Paříži hrozící a neúspěchy uvnitř i vně obležení (sr. výpravu Bourbakiho) přiměly konečně prozatímní vládu pařížskou, že podepsána

28. ledna kapitulace Paříže:

1. Opevnění pařížská se zásobami válečnými vydána Němcům. 2. Vojsko francouzské v Paříži prohlášeno zajatým a odzbrojeno (až na 12.000 m., kteří s národní gardou starali se o pořádek a zásobování). 3. Paříži uložena válečná pokuta 200 mill. fr. 4. Učiněno třinedělní příměří (vyjma departementy *Doubs, Jura a Côte d'Or*). V čase tom mělo svoláno býti národní shromáždění, aby rozhodlo o válce neb míru.

Gambetta, ač s úmluvami vládou pařížskou zjednanými nebyl spokojen, vypsál přec volby do národního shromáždění, ale vyloučil z aktivního a passivního práva všechny členy bývalých francouzských panovnických rodin a všechny ministry, senátory, státní rady a praefekty doby císařství. Tím dostal se do sporu s *Favrem*, jenž zastával se volby úplně svobodné. Volební dekret ze dne 4. února odvolán, načež vzdal se *Gambetta* úřadu. Při volbách připadla většina hlasů kandidátům nakloněným míru.

*) Záhy se pozdravil.

**) Slavnostního aktu nesúčastnil se žádný z ostatních králů německých.

1871 Národní shromáždění v Bordeaux (*Grévy* předsedou). Thiers zvolen za hlavu provisorní výkonné vlády a obdržel moc jmenovati ministry (*Favre* min. zahr. zál.) — přes odpor radikálův.

26. ún. Praeliminář míru ve Versaillesu

podepsán *Bismarckem* a *Favrem*: 1. Francie a) odstoupila Německu jednu pětinu Lothrinska s *Metamé* a *Thionvillem* nad Moselou a celé Elsasko vyjma Belfort; b) zavázala se vyplatiti Německu 5 miliard franků náhrady válečné, a to jednu miliardu v r. 1871 a ostatní v následujících třech letech. Vyplacení náhrady válečné zajištěno obsazením určitého území francouzského, jež mělo býti vytčeno dle splátek. 2. Vojsko německé (80.000 m.) vialhne do Paříže a obsadí část města na tak dlouho, dokud praeliminář míru nebude schválen od národního shromáždění. —

1. bř. 1871 Paříž od vojska německého obsazena, 2. března schválen praeliminář míru po vášnivém odporu radikálův a 3. bř. Paříž od vojska nepřátelského vyklizena.

1871 Mír ve Frankfurtě nad M.

10. kv. na základě praeliminaru versailleského.

21. bř.—15. čv. První říšský sněm v Berlíně

nové říše Německé, na němž přijata *ústava říšská*: 1. *Předsednictví (hodnost císařská)* vyhrazeno dědičně králům pruským. Jím přísluší zastupovati říši, vypovídati válku, zjednávatí mír, spolky a smlouvy, pověřovati vyslance a vrchní velení nad válečnou mocí. 2. O zákonodárství ve věcech vojenských, o říšských financích, obchodu, poštovníctví a telegrafech a o změně ústavy rozhoduje *spolková rada*, kde zástupcové 25 vlád německých (v celku 58 hlasů, z nichž Prusko 17), a říšský sněm, do něhož volí se poslanci na dobu 5 let (nyní 397). Předsedou spolkové rady *říšský kancléř*, císařem jmenovaný (*Bismarck*, na knížetě povýšený). *Elsasko a Lothrinsko* zemí říšskou.

1872 Nový trojicisařský spolek (sr. 444).

V Prusku zahájil *Bismarck* „kulturní boj“ proti církvi katolické: dozor nad školami národními církvi odňat, jezuité a řády jim příbuzné vypověděny, stanoven státní dozor nad vychováním a dosazováním kněžstva, zaveden povinný občanský sňatek, zrušování kláštery a pronásledováno nižší a vyšší duchovenstvo. V úsilí tom zastaven překvapujícím *zmáháním se Francie* (vzplnutí nové války r. 1875 zmařeno zakročením Ruska), *socialní demokracii a otázkou východní*. Ve válce rusko-turecké nesplnilo Prusko naději, které do něho kladlo Rusko, spoléhajíc na své služby z r. 1866 a 1870 (sr. 437). Opíraje se o Anglii a Rakousko, *Bismarck* zdržel cara Alexandra od pochodu na Cařihrad a po míru svatoštěpánském nabídl se za „poctivého prostředníka“ (*der ehrliche Makler*) i způsobil

- 1878 berlínský kongres (sr. 445 a čl. 9),
13. čn.—13. čc. jehož dalším následkem
- 1879 spolek Německa a Rakouska na vzájemnou obranu (7. října), do něhož r. 1883 pojata též Itálie.
- 1884 Německo zahájilo „koloniální politiku“ zabravši v Africe *Togo, Kamerun*, pak tak zv. *jihozáp. a vých. německou Afriku*, v Australii část *N. Guinee, Bismarckův archipel a ostrovy Salomounovy* (1886). V Brunšvicku † vév. Vilém. Vladařem zvolen *princ pruský Albrecht*, neboť oprávněný dědic, *vév. Arnošt August Cumberlandský*, syn krále hannoverského Jiřího V., nechtěl se vzdáti nárokův na Hannoversko.
- 1886 † *Ludvík II.*, kr. bavorský. Regentem *princ Luitpold* na místě nemocného *kr. Oty I.* Nepovolný říšský sněm rozpuštěn a svolán nový, od něhož povoleno požadované rozmnožení stálého vojska v míru (na 7 let, septennat). Spolek s Rakouskem a Itálií obnoven a utvrzen. V pruském sněmu zjednal Bismarck 100 mill. marek na *německou kolonizaci mezi Poláky*.
- 1888 *Cis. Vilém I.* zemřel (9. bř.). Nastoupil syn jeho *Fridrich III.* a po brzké jeho smrti (15. čvna) syn tohoto
- 1888— *Vilém II.*
dostal se hned na počátku vlády do sporu s kancléřem *Bismarckem*, chtěje řídit sám směr politiky vnitřní i zahraniční. 20. bř. 1890 Bismarck propuštěn; nástupcem jeho general *Caprivi* až do r. 1894, kdy císař s Bismarckem se smířil. Kancléřem 76letý *kn. Hohenlohe-Schillingsfürst*, katolík. R.
- 1895 dokončena *stavba průplavu Viléma I.*, spojujícího moře Baltské se Severním Německým (Kiel—ústí Labe).
- 1896 *Bismarck* opět v nemilosti († 30. června 1898). Pruskó získalo na Angličanech ostrov Helgoland (sr. 417).
- 1898 Sněmu pruskému podána nová předloha na povolení 100 mill. m. k *zakládání německých osad v Poznaňsku a v Záp. Prusku*; jazyk polský vyloučen v krajinách polských z úřadů, škol i veřejného života (r. 1901 vynesen *rozsudek* ve Hnězdně nad obžalovanými rodiči v *záležitosti vřesenské* a r. 1902 opět podána předloha ve sněmu pruském na poněmčení krajin polských v obnosu 250 mill. m.). R.
- 1899 Německo získalo koupí od Španělska austr. ostr. *Karolín* a *Marian*.
- 1900 Říše německá účastní se *věcí čínských* (viz čl. 11 d). V říšské radě přijat zákon o rozmnožení válečného loďstva, které do 15 let má býti více než zdvojnásobeno. Kn. Hohenlohe odstoupil († 1901); kancléřem a předsedou prusk. min. *hr. Bülow*.

1901 *Finanční krise* (úpadek bank); zavinil ji zvl. přílišný nadbytek průmyslových výrobků. Největší škodu vzal zvl. průmysl železářský a strojnický.

V otázce národohospodářské *zápas mezi průmyslníky a zemědělci*: tito žehrají na obchodní smlouvu s Ruskem a Rakouskem, která dopouští dovoz obilí z těchto států a dovolávají se státní ochrany, kdežto průmyslníci lekají se ochranných cel zemědělských, poněvadž by vedla ke zvýšení cel na průmyslné výrobky německé v Rusku a Rakousku.

4. Francie.

1814—1830 Poslední Bourbonové.

1814—1824 *Ludvík XVIII.* (sr. 416),

mírný a shovívavý, jen stěží dovedl čeliti přehmatům strany zpátečnické (ultraroyalisté čili „bílí Jakobíni“), v jejímž čele *hrabě z Artois* a *vévodkyně z Angoulému*: emigranti naléhali na vrácení pobraných jim statkův a na obnovení feudálních řádů; republikáni a bonapartisté vyloučení z důstojností vojenských a vytačování i ze správy civilní, někteří z nich k smrti odsouzeni (*Ney*) a jiní ze země vypověděni (mezi nimi i všichni členové rodiny Napoleonovy); prováděn terrorismus náboženský a užíváno fanatisované chátry k účelům strannickým (krveprolévání v *Marseille, Toulonu, Nimesu, Avignonu, Toulou* a. j.).

1820 Od politického přepjatce zavražděn vévoda z *Berry*, 13. ún. jediná naděje rodiny bourbonské, neboť král i starší jeho synovec byli bezdětnými. (Sr. 306. Vév. z *Bordeaux* neboli *hrabě Chambord* narodil se teprve 29. září 1820). Vražda měla v zápětí úplné vítězství strany zpátečnické: omezení svobody osobní, svobody tisku a práva volebního.

1823 *Francie zakročila ve Španělsku na obnovení vlády absolutní*: vojsko francouzské, vedené *vév. z Angoulému*, překročilo Pyreneaje, obsadilo *Madrid*, přinutilo *Cadiz* ke vzdání a osvobodilo *Ferdinanda VII.*, v zajetí tu chovaného.

1824—1830 *Karel X.*, bratr předešlého,

krácel v šlépějích royalistické reakce. Emigrantům dostalo se 1000 mill. fr. náhrady za statky v revoluci ztracené a ku vládě povoláno zpátečnické *ministerstvo Polignacovo*. Rozhorlení v zemi se zmáhá, strana opoziční soustřeďuje se kolem výtečných učenců (*Guizota, Thiersa*), spisy *Voltaireovy, Montesquieuovy* a j. stávají se opět oblíbenými, a písně *Bérangerovy* a satiry *Courierovy* docházejí všeobecného ohlasu.

1830 *Výprava proti Alžiru*:

kv. Pohana konsulu francouzskému dejem *Husseinem* způsobená pohnutkou k výpravě. 5. čce. přinucen dej

vzdání se. Vláda zamýšlela odvrátiti výpravou rozkvašený národ od záležitostí vnitřních, ale když vydány 25. čce. pověstné tři *ordonnance*, jimiž svoboda tisku zrušena, sněm rozpuštěn a volební právo libovolně změněno, vypukla

1830 červencová revoluce v Paříži (28. čce.):

Karel X. vypuzen, a když nabyla vrchu stranu konstituční nad republikánskou, hlavně zásluhou bankéře *Lafitta* a gen. *Lafayette*, povolán na trůn

1830—1848 **Ludvík Filip I. Orléanský.** Sr. 306.

Nové království nazváno *občanským*, neboť způsobily je hl. střední třídy. Svoboda tisku obnovena, censura zrušena, právo iniciativy sněmům zabezpečeno. — Povstání ve *Vendée*, legitimisty zosnované, zajištěním vévodkyně z *Berry* potlačeno. Podobně i povstání republikánů v *Lyoně* a v *Paříži* (1831—1832). V *Alžiru* válčeno s *Abd-ul-Kadirem* rodem z vážené rodiny kněžské, jenž sjednotil skoro všechny kmeny alžírské k svaté válce proti *Francouzům* a po 15 let byl jejich nejnebezpečnějším protivníkem v *Africe*; r. 1847 zajat a odveden do Francie. 1839—1840 Francie vkládá se do války aegyptsko-turecké (viz čl. 6). Zatím

Ludvík Filip pouští od vlády ústavní a obnovuje čirý absolutismus: opravou volebního řádu vyhrazeno i na dále právo volební jenom třídám nejzámožnějším, ze sněmoven hledí král učiniti pouhé nástroje svých úmyslův, úplatnost a hrabivost úřadnictva předmětem skandálních processův, král pouští se do rozličných spekulací a členům rodiny své snaží se zjednatí bohaté zaopatření a vysoké důchody. Útoky na život králův (8). Strana republikánská neustává ve snahách podvrtných, ale zachází při tom na pole *kommunismu* a *socialismu*. R. 1836 a 1840 pokusil se *princ Louis Napoleon Bonaparte* svrhnouti s trůnu *Ludvíka Filipa*. (Po prvé zavezen do Ameriky, po druhé uvězněn na zámku *Hamu* v s. Francii nad h. *Sommou*, odkud r. 1845 uprchl do *Anglie*). Nespokojenost s vládním systémem roste (*Guizot*, nastupce *Thiersův* v ministerství, povolným nástrojem královým), lid volá především po reformě volebního řádu do sněmu (bankety reformní).

1848 Únorová revoluce v Paříži.

22., 23. ún. Vzbouření v Paříži, hlavně dělníkův. Vojsko ukazuje se k lidu šetrným a národní obrana s ním sympatizuje. Král propustil ministerstvo *Guizotovo* a slíbil opravy, ale jítření sotva utišené vypuklo za krátko s novou silou a

24. ún. král přinucen i s rodinou spásiti se útekem.

1848—1852 Francie po druhé republikou.

Správa státu až do svolání národního shromáždění (v kv.) v rukou prozatímní vlády. Předsedou *Dupont de l'Eure*,

členy *Lamartine*, *Ledru-Rollin*, *Arago*, *Garnier-Pagès*, *Crémieux* a *Louis Blanc*; později též dělník *Albert*, neboť byla revoluce dílem pracovních tříd. *Louis Blancovi* uloženo, aby dle svých idejí *zorganizoval práci* a zlepšil hmotné poměry pracujících tříd. Zařízeny tak zv. národní dílny, v nichž dělníkům nezaměstnaným poskytován stálý výdělek. Ale prostředek tento se neosvědčil, a když národní dílny staly se ohniskem snah komunistických a socialistických, jsou zrušeny z rozkazu *národního shromáždění*, kde strana mírných republikánův měla většinu. Z toho

1848 povstání dělníků („čtvrtého stavu“) a chátry v Paříži,

22.—26. čv. jež proslulo neblaze velkým krveprolitím a páchanými hanebnostmi (gen. *Brea* a arcib. *Affre* zavr.). Potlačeno gen. *Cavaignacem*, jenž nadán od národního shromáždění *mocí diktátorskou*. Zatím

list. vypracována od národního shromáždění nová ústava, dle které zavedeno všeobecné volební právo, tak že každý 21letý *Francouz* byl voličem i volitelným; zákonodárná moc svěřena zástupcům národa a výkonná *presidentovi* na 4 roky volenému.

1848 **Princ Ludvík Napoleon Bonaparte** zvolen *presidentem* republiky *Francouzské*, obdržev ze 7,327,345 odevzdaných hlasů 6,048,872. Volbu rozhodl zvl. lid venkovský, na něhož působily mocně vzpomínky na slávu Francie z dob *Napoleona I.*; třídy vzdělané přály *Cavaignacovi*, rozhodnému a poctivému republikánu.

Při „porádání státu“ prokazovalo se národní shromáždění *Napoleonovi* ochotným: vláda a soudy opatřeny rozsáhlou plnomocí na pronásledování vůdcův a účastníkův posledního povstání, prohlášováno stanné právo, vydávány zákony na omezení svobody tisku a práva společovacího. V novém shromáždění národním (zákonodárném, od r. 1849) zastoupena sice strana sociálně-demokratická dosti četně, ale přívrženci *Napoleonovi* nabýli i tu většiny. Do ministerstva a ke všem důležitějším úřadům povolávání výhradně stoupenci nové vlády. *Napoleon* cestuje po Francii a hledí nakloniti si vojsko a nižší třídy obyvateľstva. Ve snaze prodloužiti moc vládařskou potkává se s odporem, i rozšiřuje novinami, kterak mu sněm v jeho blahodárných pro národ úmyslech překáží, a kterak mu k provedení jich jest potřebí volnější ruky a delšího vládaření.

1851 **Napoleonův státní převrat:**

2. pros. Vůdcové republikánův a strany orléanské zatčeni (*Changarnier*, *Lamoricière*, *Cavaignac*, *Charras*, *Thiers*, *Victor Hugo* a j.), shromáždění zákonodárné rozpuštěno, ústava zrušena, vzbouření v *Paříži*, *Lyoně* a j. krvavě potlačena, a *všeobecným hlasováním*

20. a 21. **Napoleon** prohlášen *presidentem* republiky na pros. 10 let

1851 (při hlasování z 8,165.630 hlasů prohlásilo se pro státní převrat 7,481.231) i zmocněn k vydání nové ústavy, což se stalo dekretem ze dne 14. ledna 1852. (Moc zákonodárná vložena na senát a sbor zákonodárný).

Nová zařízení byla pouhým přechodem k zavedení jedinovlády, neboť již 2. pros. 1852 prohlášen Napoleon na základě usnesení senátu a nového všeobecného hlasování*) císařem francouzským (druhé císařství).

1852—1870 Napoleon III.

Nastupuje na trůn prohlásil, že císařství jeho znamená mír pro Evropu (*L'empire c'est la paix*), ale skutkem bylo tomu naopak. V lednu 1853 pojal za manželku španělskou hraběnku *Eugenií Montéjo*, nemoha najít nevěsty mezi starými dynastiemi evropskými. Vládu zahájil řešením sociálních otázek a úsilím o povznesení obecného blahobytu (od státu a měst podnikány velkolepé stavby; zvláště v Paříži, kde vynikl v tom ohledu městský prefekt *Haussmann*. Rhóne zregulován, silnice, mosty a železnice stavěny, smlouvy obchodní zjednávány, r. 1854 světová výstava v Paříži a t. p.). Přes to vláda jeho měla mnoho nepřátel; vedle legitimistův a orléanistův byli to hlavně republikáni. Projevy jejich antibonapartské dušeny v zárodku. Nesnáze domácí hleděl Napoleon zastrít úspěchy v politice zahraniční: Těžiště politiky evropské nacházelo se tenkrát v Rusku. Převést je na západ a povznést Francii opět na první velmoc evropskou, bylo přední snahou Napoleonovou. I byla mu tedy vítanou válka, která r. 1853 vypukla mezi *Ruskem a Tureckem*.

1854—1856 Francie účastní se války krymské (viz čl. 10).

Následky: Vítězstvím nad ř. Almou smyla Francie porážku berezinskou a přivedla Evropu opět do bývalé rovnováhy. Celá Evropa holdovala úspěchům Napoleonovým: panovníci přicházeli bávštěvou do Paříže, předkládali mu politické spory k rozhodnutí (Prusko spor se Švýcarskem a Anglie spor s Persií) a vyslance francouzské vyznamenávali před ostatními. Francie stála opět v čele Evropy.

Skvělé úspěchy Napoleonovy nesmířily republikánův, kteří obávali se, že planý konstitutionalismus povede nyní k vládě absolutní. Strana podvratná, rozšířena pod jménem „*Marianne*“ po celé Francii, má hlavní sídlo v Paříži. Náčelníci její žalovatelní a deportováni. Attentát Itala *Orsiniho* v led. 1858 na život císařův způsobil zavedení vojensko-policejního terrorismu. Pozornost od záležitostí vnitřních hleděl i nyní Napoleon odvrátiti zápletkami zahraničními:

1857—1860 Anglicko-francouzská výprava proti Číně (viz čl. 11 d).

Téže doby válčí Francie (ve spolku se Španělskem) s císařem annamským. V míru roku 1862 nabyla Francie *Kočínčiny* v Zadní Indii.

1859 Válka Sardinie a Francie proti Rakousku (sr. 434).

Napoleon předstíral, že vede válku jediné za osvobození Itálie z nadvlády Rakouska, skutkem však zamýšlel z osvobozené jím Itálie učiniti povolného vasala, a tím bývalou převahu Francie v Itálii obnoviti. *Mír curyšský*, kterým Itálie měla býti proměněna ve spolek státův pod předsednictvím papežovým a — svrchovaností francouzskou, nebyl sice proveden, ale *Napoleon* dal se odměniti králem *Viktorem Emanuelem* tím, že

1860 *vévodství Savojské* a *hrabství Nizzské* postoupeny Francii pod rouškou všeobecného hlasování.

1864 Smlouva s Itálií na ochranu státu Papežského (viz čl. 8).

1861—1867 Napoleon vkládá se do záležitostí mexických. Sr. čl. 11 a.

Hesel svých o *sebeurčovací* právu národův a o *idei národnostní* užívá *Napoleon* jen tam, kde mu z nich kyne osobní prospěch, jenž soustřeďuje se ve snaze upevniti rodinu na trůně. Nezdarom politiky francouzské za války prusko-rakouské a po ní (sr. 451) a rozhodnou porážkou, kterou utrpěla Francie v Mexiku, podkopána vážnost Napoleonova v cizině i doma. Proti státním poměrům, nově se utvořivším v Evropě, hledí se *Napoleon* zabezpečiti potřebnými opravami v armádě, a opozicí, která žádá, aby vláda osobní proměněna byla v parlamentární, konejší sliby („*korunování díla*“).

1867 *Světová výstava v Paříži* odvrátila sice poněkud mysl obecnstva od politiky, ale volby do sboru zákonodárného r. 1869 (4 mill. hlasů pro vládu a přes 3 mill. hlasů opozičních) přiměly Napoleona k opravdovějšímu splnění učiněných slibův:

1870 k vládě povoláno ministerstvo *Ollivierovo* z mírných liberálů. Prefekt sekvanský *Haussmann* propuštěn. Zabití radikálního žurnalisty *Viktora Noira* princem *Petrem Bonapartem* podnětem velkých výtržností (*Rochefort* zatčen).

1870 *Nová ústava*, vládou předložená (poněkud liberálnější) od senátu přijata a v kv. obecným hlasováním od lidu schválena — působením účinných prostředků vládních (7,330.000 pro, 1,560.000 proti; ve vojstě 300.000 pro a 52.000 proti).

1870—1871 Válka německo-francouzská.

Příčina. Vítězstvím Pruska nad Rakouskem utvořen pod žezlem králův pruských mocný vojenský stát, kterým převaha

*) 7,800.000 hlasů oproti 250.000.

Francie nemalou utrpěla škodu. Od té doby *Napoleon* a *Bismarck* vždy pevnějšího nabývali přesvědčení, že jen mečem se rozřeší otázka, který z nich bude mít rozhodnější hlas v politice evropské. Záminka. Ucházení se *prince Leopolda Hohenzollernského* o trůn španělský potkalo se ve Francii s odporem. Ministr zahr. záh. věv. z *Gramontu* prohlásil 6. čce. v zákonodárném sboru, že kandidatura byla by porušením rovnováhy státův evropských. O něco později došla zpráva, že princ Hohenzollernský kandidatury se odřekl (12. čce.). Vláda francouzská vyslancem svým při dvoře berlinském *hr. Benedettim* žádala v Emsu nad d. Lahnou v pruské prov. Hessensko-Nassavské od krále Viléma, aby schválil toto odřeknutí se princovo a zároveň se zavázal, že nedá svého svolení princí Hohenzollernskému, kdyby se tomuto znova koruna španělská podávala. Král Vilém toho odepřel a oznámil zároveň *Benedettimu*, že ho již nepřipustí k audienci v této záležitosti.

To vedlo k válce, ku které chystal se *Bismarck* s celou brannou silou národa německého, kdežto *Napoleon* chystal jenom svou armádu, spoléhaje na státy jihoněmecké, na Rakousko, Itálii, Dánsko a Hannoverko, a zapomínaje na Rusko, jež bylo stráží pruskou na Visle, hledíc tak odplatit Napoleonovi pokoření ve válce krymské (sr. 462). *Bismarck* mohl se honositi politikou v jistém smyslu skutečně národní a mohl spoléhati na celý národ, kdežto *Napoleon* pěstoval politiku pouze dynastickou a vyzbrojeného národa svého se bál.

O průběhu války viz str. 451—457.

1870 Císařství zrušeno a Francie prohlášena republikou. 4. a 5. září blikou.

1871 Praeliminar míru ve Versaillesu podepsán (26. ún.) 11. března přeloženo sídlo vlády a národního shromáždění do *Versaillesu* na místo do Paříže, neboť tu počali nabývatí převahy nejkrajnější živlové republikánští, rekrutování z horší části národní gardy, ozbrojené luzy, cizích dobrodruhů a politických přemřstěncův.

1871 Vzbouření v Paříži proti vládě versailleské.

18. bř. Vojsko od vlády versailleské vyslané přešlo k povstalcům. Gen. *Thomas* a *Lecomte* zastřeleni. Na radnici vztýčen červený prapor a „centrální výbor“ vydal provolání, v němž obviňuje vládu versailleskou z protirepublikánských snah a vypisuje volby do obecního zastupitelstva.

28. bř.—22. kv. Paříž pod vládou socialisticko-demokratické komuny.

Po vykonaných volbách složil „centrální výbor“ povstalecký moc svoji v ruce nové obecní vlády, v jejímž čele stáli *Blanqui*, *Pyat*, *Assy*, *Cluseret*, *Grousset* a j. Výdaje vymáhá komuna

jednak na národní bance, jednak tuhými rekvisicemi. Lepší třídy opouštějí Paříž (za 10 dnů 200.000 lidí).

1871 Druhé obležení Paříže (sr. 454).

9. dub.—22. kv. Maršál *Mac-Mahon* jmenován byv od vlády versailleské vrchním velitelem vojska, jal se oblehати a bombardovati Paříž. (Vojsko německé, majíc obsazena opevnění a straně sv. zachovalo přísnou neutralitu). Zběsilé řádění komunistů: přívrženci vlády versailleské posílání na popraviště, bezbranní rukojmí strílení (mezi nimi arcib. *Darboy*), umělecké památky, veřejné i soukromé budovy svévolně ničeny (*Tuileries*, sloup *vendômejský*, část *Louvre*, *Palais Royal*, *Elysée*, *Hôtel de ville*, dvě budovy ministerské, dům *Thiersův* a j.).

21. kv. vniklo vojsko versailleské do města, načež po několika dnech zuřivém boji pouličním zlomen zoufalý odpor komuny na dobro. Pokutování vinníků protáhlo se přes rok.

1871 Thiers, dosavadní předseda vlády, jmenován prezidentem republiky, a národní shromáždění prohlásilo se za konstituující.

1872 Vláda francouzská vypsala státní půjčku 3000 mill. fr. 31. srp. 31. srp. a do čtrnácti dní upsala Francie sama čtrnáctkrátě tolik. Po té od sněmovny přijat nový branný zákon: polní armáda měla mít 1,325.000 m. a zeměbrana 1 mill. m. (heslem „revanche“).

1873 Thiers přinucen poděkovati se z předsednictví následkem parlamentárního komplotu monarchických stran (*legitimistů*, *orleanistů* a *bonapartistů*). *Mac-Mahon* jeho nástupcem.

září Francie zbavila se posádek německých, urychlivši splacení náhrady válečné.

list. Marný pokus obnoviti jednovládu ve Francii (*hr. Chambord* jako *Jindřich V.* Sr. 306). Důstojnost presidenta stanovena na dobu 7 let (*septennat*).

1875 Národní shromáždění usneslo se po dlouhém rokování na nové ústavě. Zákonodárství vykonávají dva sbory: sněmovna poslanecká, skládající se z poslanců, volených na základě všeobecných, přímých voleb na dobu 4 let, a senát, čítající 300 členů, z nichž 75 jest voleno doživotně nejprv od národního shromáždění a pak od senatu samého, ostatních 225 volí na dobu 9 let zvláštní volební kollegia. Výkonná moc vznesena na presidenta, jenž vládne s odpovědným ministerstvem a může od sněmovny poslanecké býti obžalován před senatem z vlastizrady. Jest volen na dobu 7 let od obou sborů zákonodárných, které se za tou příčinou spojí v národní shromáždění.

Válku, kterou zamýšlel *Bismarck* zdvihnouti proti Francii, aby ji zničil, nežli se vojensky zorganizuje, překazil car *Alexander* svým zakročením.

- 1879 *Mac-Mahon* vzdal se předsednictví republiky († 1893). Nástupcem jeho *Jules Grévy*. *Gambetta* předsedou sněmovny poslanecké. Sbory zákonodárné zasedají opět v Paříži.
- 1881 *Dej tuniský* přinucen uznati nad sebou svrchovanost Francie přes odpor *Turecka* a nevlíli *Italie*. *Gambetta* předsedou ministerstva (list.), ale již v lednu
- 1882 bylo mu odstoupeno, když nemohl provésti zamýšlenou změnu ústavy († v pros.).
- 1882—1885 **Válka s Čínou** (viz čl. 11 d.).
- 1883—1885 *Výprava proti Madagaskaru*, jehož královna musila uznati svrchovanost francouzskou.
- 1886 *Hrabě Pařížský*, hlava orléanistův, a princ *Jérôme Napoleon*, hlava bonapartistův, z Francie vypověděni. *Gen. Boulanger* ministrem války (—1887).
- 1887 *Grévy* musil se poděkovati z předsednictví pro pletichy zeté svého *Wilsona* (pros.). *Sadi Carnot*, vnuk slavného státníka a stratega za velké revoluce, předsedou republiky.
- Po zvolení *Carnota* *rejdy Boulanger*, který konečně 1889 uprchl do Belgie, kde bídně zahynul (ve Francii odsouzen pro spiknutí proti státu a zpronevěření veřejných peněz).
- 1889 *Výstava v Paříži*, pořádaná na památku stoleté jubilejní slavnosti zahájení generálního sněmu stavovského ve *Versaillesu*, přispěla skvělým výsledkem k utvrzení důvěry k republice doma i za hranicemi. R.
- 1891 *sblížení Francie s Ruskem* (*Admiral Gervais* s franc. loďstvem v Rusku okazale vítán; 1893 loďstvo ruské v *Toulonu*).
- 1892 *Záležitost panamská* zmítá veřejným míněním — špatné hospodaření s 13.000 mill. fr., jež Francouzové složili na podnik (*Ferd. Lesseps* a jeho syn *Karel*, pak inženýr *Eiffel* odsouzení).
- 1894 *Obsazen Timbaktu a podrobena Dahomej v Africe*. 24. čv. *Sadi Carnot* zavražděn od italského anarchisty. Jeho nástupcem *Kazimír Périér*. Země znepokojena *událostí Dreyfusovou* (setník francouzský, jenž obžalován, že prozradil cizí mocnosti tajné listiny ministerstva vojenství; odsouzen pro velezrádu a vyvezen do doživotního vyhnanství na *N. Kaledonii*).
- 1894—1895 *Výprava proti Madagaskaru*

pro nedodržení smlouvy z r. 1885 skončena dobytím hl. města *Antananariva* (general *Duchesne*) a přeměnou ostrova v osadu francouzskou.

- 1895 *Périér* vzdal se hodnosti pro stálé útoky na vládu (vojsko, stav soudcovský, parlament a na něho). *Felix Faure* presidentem. *Francie účastní se dělení velmoci o Čínu* (viz čl. 11 d.).
- 1897 **Allianční smlouva s Ruskem** veřejně prohlášena (1896 car *Mikuláš* s chotí návštěvou v Paříži a 1897 *Faure* v *Petrohradě*).
- 1898 *Záležitost Dreyfusova* v popředí veřejného mínění (romanopisec *Emil Zola* v čele těch, kteří popírali vinu *Dreyfusovu*). *Nepokoje v Paříži*.
- 1899 *Faure* náhle zemřel, nástupcem jeho *Emil Loubet*.
Spor s Anglií o krajiny nílské skončen vzájemným dohodnutím (viz 476). *Ortel nad Dreyfussem* zrušen, ale před novým soudem *Dreyfuss* znova odsouzen k desetiletému žaláři. Celá společnost francouzská dělí se na stranu *Dreyfusovu* (radikálové, socialisté a krajní strany) a na stranu proti *Dreyfusovi* (mírní republikáni a nacionalisté): president po návrhu ministerstva (předsedou jeho *Waldeck-Rousseau*) dal *Dreyfusovi* milost, načež tento ihned z vězení propuštěn.
- 1900 *Světová výstava v Paříži*. (50½ mill. návštěvníků). R.
- 1901 vydán zákon proti řeholím, které mají do ustanovené lhůty dožádati se uznání od státu, jinak budou rozpuštěny a jmění jejich zabráno.
- 1902 *Waldeck-Rousseau* odstoupil; nástupcem jeho *Combes*.

5. Belgie a Holandsko.

(Sr. 417).

1815—1830 **Vilém I. Oraňský** králem v Belgii a Holandsku, spojených na kongresu vídeňském r. 1815 v jeden stát. *Vkv. Lucemburské* připojeno sice k Německému spolku, ale s Holandskem spojeno personální unii v náhradu za ztracené osady (*Kapsko*, *Ceylon* a j.). Spojení s Holandskem potkávalo se v Belgii hned od počátku s odporem (rozdílnost náboženství, jazyka, mravů i zájmů). Nad to dle nové ústavy dvěma millionům Holanďanů propůjčen též počet poslanců jako čtyřem millionům Belgičanů; obrovský státní dluh holandský umořovati uvaleno tak na Belgii jako na Holand, vyšší místa úřednická a důstojnická osazována skoro vesměs Holanďany, holandsština vnučována Valonům belgickým za řeč státní, školství pojata úplně do správy státa.

Když stížnosti a přání Belgičanů nedocházely ohlasu, nastalo po celé Belgii velké jičení, které působením *červencové revoluce pařížské* r. 1830 vedlo k

1830 povstání v Brusseleu.

24. srp. V čele prozatímní vlády *de Potter*. Za měsíc vypuzeni Holanďané z celé země mimo *Lucemburk*, *Maastricht* a *Antverpy*. Král Vilém žádal pomoci na velmocech, ale tyto prohlásily na *konferenci londýnské* v pros. 1830 *Belgii* za stát samostatný a později zaručily jí úplnou neutralitu. Provincie *Lucemburská* a *Limburská* rozděleny mezi oba státy. Odpor Holandska zlomen branným zakročením Francie a Anglie. K úplnému smíření mezi oběma státy došlo teprve r. 1839.

V *Belgii* zvolen za krále se schválením velmocí *princ Leopold Sasko-koburský* jako *Leopold I.* (1831—1865). Po něm syn jeho *Leopold II.* V zápletkách zahraničních dovedla Belgie zachovati neutralitu, v poměrech vnitřních stálý zápas mezi liberaly a katolíky, palčivá otázka sociální (nepokoje dělnické) a usilí *Vlámův* o rovnoprávnost jazykovou. R. 1885 přijal *Leopold II.* hodnost panovníka nad mezinárodním státem *Konžským* v Africe, jehož byl původcem. R. 1894 zavedena volební oprava na zákl. všeobecného práva hlasovacího, omezeného vícehlasností (2—3 hl.) a závazností voliti. (Počet voličů rozmnožen z 135.000 na 1.400.000). Ale strana socialistická usiluje o revisi ústavy na základě neobmezeného hlasovacího práva a hledí násilím (bouře v Brusseleu a jinde 1902) přiměti parlament k povolnosti.

V *Holandsku* vzdal se r. 1840 *Vilém I.* vlády ve prospěch syna svého *Viléma II.* (1840—1849), za něhož zavedena vláda konstituční. Synem tohoto, *Vilémem III.* (1849—1890) vymřel rod oranžský po meči. Nástupnictví v *Holandsku* přešlo na dceru jeho *Vilemínu* (nar. 1880), kdežto *velkovév. Lucemburské* připadlo *vév. Adolfovi* z příbuzného rodu *nassavského* (sr. 451). R. 1896 provedena oprava volební: právo volební značně rozšířeno (z 200.000 voličů na 600.000). R. 1893 královna *Vilemína* prohlášena plnoletou a korunována (1901 provdala se za *Jindř.*, *vév. Meklenburského*). R.

1899 odbývána v *Haagu* *mezinárodní konference míru* za přítomnosti zástupců všech evropských států, pak *Unie severoamerické, Persie, Siamu, Číny a Japonska* (sr. čl. 9.).

6. Britannie.

1760—1820 *Jiří III.* (Sr. 367).

Za válek francouzských domohla se Anglie na všech mořích nepopíratelně nadvlády a užívala jí ve prospěch svého obchodu a průmyslu, které povznesly se měrou nevidanou. *Stinné stránky*: 1. Ohromný státní dluh, způsobený dvacetiletou válkou a špatným hospodařením státním, vyžadoval stále zvyšování daní, které tísnily hlavně malé průmyslníky a hospodáře. 2. Továrnickví zatlačilo malý průmysl, a statky nemovitě přecházely do rukou velkostatkářů, kteří příjmy hleděli rozmnožovati zvyšováním nájemného a vymožením *zákonův obilních*, jimiž chráněni byli proti dovozu cizího obilí. 3. Středního stavu ubývá. Nesmírné bohatství

hromadí se v rukou jednotlivců, kdežto řady chudiny rostou nepoměrně. 4. Lid neměl v parlamentě pravého zastoupení, neboť právo volební do nižší sněmovny spočívalo na zastaralém středověkém systému, dle kterého vysílání poslanci z míst po výtce již sešlých a nepatrných, kde šlechta nebo vláda snadno udržela se při vlivu, kdežto velká místa průmyslová zůstávala bez zastoupení (*Birmingham, Manchester* a j.). 5. Neblahý stav Irsku (útlisky nájemcův a církve katolické).

Nespokojenost s vládou *torýův* (*lord Castlereagh*) se zmáhá, zvláště když

1820—1830 *Jiří IV.*,

který již od r. 1811 stál v čele státu ve jménu nemocného otce, pozbyl lásky národu tvrdou povahou a nezřízeným životem. Projevy nespokojenosti krvavě potlačovány. R. 1820 *Castlereagh* dal jednati na rozkaz králův v domě lordův o rozvodu s královnou *Karolinou* (*Brunšvicovou*). Ale tato zemřela již r. 1821 a rok po té zbavil se nenáviděný *Castlereagh* v návalu těžkomyslnosti života. To působilo i na krále, jenž jal se vzdalovati veřejnosti. V čele vlády postaven nátlakem veřejného mínění šlechtetný *Jiří Canning* (z rodu měšťanského): zasazoval se o emancipaci *Irských katolíkův* (vůdcem *Irčanův* advokát *Daniel O'Connell*), o zrušení zákonův obilních a lepší postavení otrokův v osadách; uznal republiky americké nově vzniklé, zakročil ve prospěch ústavního hnutí v *Portugalsku* a přičinil se osvoboditi *Reky* ze jha *turckého* († 1827). Nové *torystické* ministerstvo (vév. *Wellington*) podporovalo sice na venek zase snahy absolutistické, ale doma (*sir Robert Peel* min. vnitra) přinuceno zrušiti *test-act* (sr. 365) a připustiti volitelnost katolíkův do parlamentu (*O'Connell* snažil se o úplné oddělení Irsku se zvláštním parlamentem *irským*, který roku 1801 spojen byl s *anglickým* = „*repeal*“ t. j. odvolání unie. —

1830—1837 *Vilém IV.* Sr. 319.

Vlivem *červencové revoluce* přinucen *Wellington* odstoupiti a místo jeho zaujal „*reformer*“ hr. *Grey* (*Palmerston* zál. zahr. — 1841): provedl reformu parlamentu (sr. shora) po dlouhém parlamentárním boji, téměř dvě léta trvajícím, ulevil *irským katolíkům*, způsobil emancipaci otrokův, obmezil výsady společnosti *východoindické* (domorodcům *indickým* úřady přístupny) a zasadil se o reformu chudinství. R. 1834 odstoupil pro neshodu v záležitostech *irských*. Po krátkém úřadování ministerstva *torystického* (*Pell* — *Wellington*) přišlo k veslu ministerstvo *whigistického* (*Melbourne*): reforma zřízení *městského* (vítězství stavu středního nad šlechtou) a zákon o výkupu *desátkovém* v *Irsku*.

1837—1901 *Viktorie*. (Sr. 319).

Reformy *whigistického* ministerstva nepostačují *repealistům*. (*O'Connell* † 1847) a *radikálům*. Tito vyložili své politicko-

socialní zásady v tak zv. lidové chartě, odkud zvrání jsou chartisty (vůdcem *O'Connor*). Od roku 1841—1846 ministerstvo torystické, v jehož čele sir *Robert Peel*, jenž však vzhledem k všeobecné materialní krizi a vzrůstající se bídě pracovních tříd od zásad torystických se odchýlil: zavedl daň z příjmů pro obyv. zámožnější, zrušil některá nepřímá cla chudinu tísnič, odstranil clo z vývozu a z velké části i clo z dovozu a konečně zrušil obilní zákony (sr. 468). Po *Peelovi*, jenž odstoupil následkem nezřízených útoků svých protivníků (*Disraeli* hlavou tak zv. protekcionistův), *Russell* v čele ministerstva whigistického (— 1852. *Palmerston* zál. zahr.). Prováděním reform *Peelových* (hlasatelem zásad svobodného obchodu *Richard Cobden*) uchráněna Anglie od revoluce r. 1848 (*Peel* † 1852 a též *Wellington*).

1831—1840 Anglie vkládá se do záležitostí aegyptsko-tureckých.

V Aegyptě od r. 1806 pašou despotický povýšenec *Mehemed Ali*: vyhladil Mamluky, kterým náležela největší část půdy aegyptské (l. bř. 1811 povražděno úkladně v Kahýře 480 Mamluků k hostině pozvaných, 600 jiných porubáno na venkově a zbytek utekl do Nubie), nesmírné statky pobitých i uprchlých zabavil ve svůj prospěch, z *Fellachů*, vyproštěných z hrozného poddanství bejů mamluckých, učinil otroky státní a vybíral z nich vojsko dle způsobu evropského ozbrojené a francouzskými důstojníky vycvičené, zlepšil správu země (zemědělství, obchod, soudnictví, školství), rozšiřoval panství na j. Aegypta (1820—23 *Nubie*, *Sennar* a *Kordofan* dobyty. *Chartum* založen) a pak vypověděl poslušnost sultanovi (1831). Syn jeho *Ibrahim* opanoval *Syrii* a porazil vojsko turecké u *Koné*, starého *Ikonia* v *M. Asii* (1832). Vojsko aeg. obsadilo *Kjutahii* v z. části *M. Asie* a blížilo se k *Brusse*. *Mahomedánské* obyvatelstvo prálo Aegyptánům. Sultan uchýlil se o pomoc k *Rusku*, jehož vojsko rozložilo se táborem na asijském břehu *Bosporu* k ochraně *Cařihradu*. To příčinou, že *Francie* a *Anglie* zakročením svým zjednaly mír v *Kjutahii* 1833, kterým sultan ustanovil pašu dědičným panovníkem v Aegyptě a postoupil mu *Syrii* s *Palaestínou* a *Kilíkií* v držení doživotní.
Roku

1839 válka obnovena. V bitvě u *Nisibu* v sev. *Mesopotamii* mezi *Diarbekirem* a *Mosulem* porazil *Ibrahim* vojsko turecké na hlavu a namířil na *Cařihrad*. Brzo potom dostalo se zradou *Kapudan-paši* (admirála) válečné loďstvo turecké do rukou *Mehemeda Aliho* (sultan *Mahmud* †, nástupcem jeho syn *Abdul Medžid*). Rusko hotovilo se zakročit ve prospěch *Turecka*, ale potkalo se s odporem velmocí. Sjezd ve *Vídni*. Loďstvo anglické a francouzské s přivolením druhých mocností vplulo na ochranu *Cařihradu*. Neshody mezi oběma; *Francie* stranila *Mehemedovi* *Alimu*.

1840 Smlouvou v *Londýně* dohodlo se Rusko mimo sjezd *vídeňský* s *Anglií*, aby *Mehemed* a jeho potomstvo byli dědičnými místodržiteli v Aegyptě (vali), odvádějící určitý

poplatek, a *Syrie* s *Kandii* i loďstvem zajatým aby vráceny byly *Turecku*. *Francie* odporovala, ale konečně povolila (boječtí *Thiers* propuštěn. *Rusové* zřekli se smlouvy *hunkjariskelesské* (sr. tamže). *Mehemed Ali* k smlouvě donucen válečným loďstvem anglicko-rakouským (přístavy *syrské* dobývány, *Alexandrie* ohrožena).

1839—1842 První válka anglicko-afganská.

Vliv *Ruska* v *Persii* přiměl *Angličany*, aby zajistili si *Afganistan*, kde hleděli vypuzeného emira *Sudžaa* dosadit na trůn. Výprava minula se účinkem: vojsko anglické musilo opustit *Kabul* a bylo v údolí *kabulském* přepadeno a úplně zničeno (6000 m.) *Dust Mohamed* dostal se opět k vládě.

1840—1842 Válka s Čínou. Viz čl. 11 d.

1843—1849 Území při dolním *Indu* dobyto (*Haidarabad*) a říši *Sikhův* v *Pandžabu* učiněn konec.

1851 První světová výstava v *Londýně*.

1852 *Angličané* dobyli na *Barmanech Pegu*, území při dol. toku ř. *Iravadi*; s *Barmou* válčili již r. 1824—26. Tehda král *barský* přinucen vzdát se nárokův na *Assam* při l. břehu dol. toku ř. *Brahmaputry* a odstoupiti *Arakan* a *Tenasserim* na sz. pobř. *Zadní Indie*.

1854—1856 *Angličané* účastní se války *krymské* (viz čl. 10).

1855 *Království* *Audhské* v *Přední Indii* na l. bř. středního a horního *Gangu* s hl. městem *Lucknovem* připojeno bezprostředně k panství anglickému.

1857—1860 *Anglicko-francouzská* výprava proti *Číně*. Viz čl. 11 d.

1857—1858 Povstání v *Indii*.

Příčina: 1. Smluv s domácími knížaty nebylo šetřeno. 2. Soudnictví vykonáváno jednostranně. 3. Daně stále zvyšovány. 4. Hrabivost a zvláde úřadnictva anglického. 5. Domácím obyvatelstvem opovrhováno, špatně s ním nakládáno a náboženských jeho citů nešetřeno. —

Spiknutí šíří se po celé zemi jak mezi *mohamedány* tak i mezi *brahminy* a nachází přívržence i u *sipojův*, *tuzemských* vojinů *indických* po evropsku vycvičených.

1857 V *Mirutu* mezi hor. *Džamnou* a *Gangem* učinili *sipojové* počátek povstání, které za krátko rozšířilo se po celé zemi. *Evropané* vraždění bez ohledu na stáří a pohlaví.

(V *Cawnpore* nad *Gangem* jz. od *Lucknova*, kde v čele povstalců

radža biturský Nana Sahib, posádka zrádně pobita a ženy s dětmi, počtem 130, zvířecky utraceny). Středem povstání *Dehli* nad horní Džamnou a *Audh*.

1857 *Dehli* dobyty od gen. *Wilsona* po tříměsíčním obléhání. Angličané mstí se strašně za páchané ukrutnosti.

V *Audhu* hájil chrabře citadelly lucknovské sir *Henry Lawrence*. K jeho vyproštění vybral se gen. *Havelock* se 1400 m. Tento na cestě před *Cawnporem* porazil *Nanu Sahiba* a sesílen jsa gen. *Outramem* (na 2600 m.) proklestil si po hrozném namáhání cestu do citadelly, kde byla právě nouze největší (*Lawrence* padl již 2. čce. Počet obléhajících sesílil *Nana Sahib* po útěku z *Cawnporu*). Návrat i nyní není možný. V list. přitáhl obleženým na pomoc vrchní velitel anglický sir *Colin Campbell* (nedlouho po jeho příchodu † *Havelock* cholera) a

1858 dobyl města *Lucknova* po pětidenním vražedném boji. Vojско *Nany Sahiba* rozprášeno. Za nedlouho poražen i jeho společník *Tantia Topi*, a *Gwalior* jiv. od *Dehli*, nyní hl. sídlo povstání, dobyto. Povstání utišeno proklamací královninou, kterou udělena amnestie všem, kdož nesúčastnili se bezprostředně vraždění anglických poddaných, a kterou oznámeno, že privilegium východoindické společnosti zrušeno a že Indie převzata přímo do správy státní.

1861 Anglie účastní se výpravy mexické ve spolku s *Francií* a *Španělskem* (viz čl. 11). Téhož r. † princ *Albert*, jenž měl blahodárný vliv na záležitosti veřejné. Sr. 319.

1863 Anglie vzdala se protektoratu nad republikou *Jonských ostrovů*, které spojily se s král. *Reckým*, kde stal se králem bratr princezny *walesské Jiří*.

1865 † lord *Palmerston*, jenž od r. 1855 stál v čele vlády. V popředí politického života *William Gladstone*. Tento po odstoupení konservativního ministerstva *Disraeliova* (1868) zřídil nový kabinet a jal se účinně řešiti otázku irskou. (V Irsku tajným spolkem *Fenianův*, v Americe 1862 založeným, podněcován lid k povstání). Státní církev anglická v Irsku zrušena.

1867—1868 Výprava proti *Habeši*,

kde král *Theodoros* přes protesty vlády anglické věznil missionáře a poddané anglické. Sir *Robert Napier* vtrhl od moře *Rudého* do *Habeše* a dobyl pevnosti *Magdaly*. Král *Theodoros* v boji †, synové jeho vzati pod dohled Angličanův.

1869 *Suezský průplav* slavnostně otevřen: Stavba provedena po 11ti letech genialním *Francouzem Lessepsem*

nákladem 500 mill. fr. od soukromé společnosti, která však později přešla téměř úplně do rukou Angličanů, když *Disraeli* odkoupil od zadluženého chediva *Ismaila* všechny jeho akcie. V Aegyptě po smrti *Mehemeda Aliho* r. 1849 (sr. 471) vládl vnuk jeho *Abbas paša* (*Ibrahim* † 1848) do r. 1854, pak *Said paša* (—1863), šestý syn *Mehemeda Aliho*, osvícený a o blaho lidu pečující panovník. Zakročil proti otrokářství v *Nubii*, počal stavěti *Suezský průplav*. Po *Saidovi Ismail* (—1879), syn *Ibrahimův*, jenž nabyl od sultana hodnosti chediva čili místokrále a značné míry svrchovanosti (nástupnictví dle prvorozenství, právo ujednávatí smlouvy s evropskými mocnostmi, vydržovati vojsko dle potřeby, poplatků snížen 1872). Rozkvět hmotný i kulturní ohrožen výbojnou politikou chedivovou v krajinách rovníkových (ve službách jeho Angličané *Baker* a po něm *Gordon*), kterou vyčerpány finance, trpící i tak přílišným nákladem na dvůr a na stavby. R. 1878 správa financí aeg. postavena pod dozor anglicko-francouzský a r. 1879 *Ismail* od sultana sesazen nátlakem Anglie a Francie, jejichž vlivu chtěl se zprostiti. Chedivem stal se syn jeho *Tevfik* († 1892). Vládl moudře (finance opět spořádány, postavení sedlákův zlepšeno, zavodňování provedeno, opravy v soudnictví, Aegypt seznámován s civilisací evropskou a vzdělaností staroaegyptskou), — ale vlivu Anglie nedovedl se ubrániti (sr. 474). Nástupcem 17letý syn jeho *Abbas paša*.

1873—1874 Válka proti *Asantům*:

Když r. 1872 *Holanďané* postoupili své državy na *Zlatonosném pobřeží* v *Africe* při zál. *Guinejském* Angličanům (tito vzdali se za to protektoratu nad *Sumatrou*), nechťeli této změny domorodci kolem *Elmíny* uznati a povolali *Asanty* z vnitrozemí na pomoc. Guvernér sir *Garnet Wolseley* pronikl do *Asantska* a dobyl hl. m. *Kumasi*. V míru vzdal se král *asantský* nárokův na území anglické, zaplatil válečnou pokutu a slibil odstraniti oběti lidské.

1874—1880 *Disraeli* (lord *Beaconsfield*) předsedou ministerstva na místě *Gladstonea*: zastaviti pokroky *Rusův* v *Asii* a zjednati opět *Anglii* dominující postavení v politice světové bylo hlavním cílem nového ministerstva.

1876 Královna *Viktorie* přijala název císařovny *indické*.

1877—1878 Válka rusko-turecká.

(O účastenství Anglie ve válce této sr. 445 a čl. 9.)

1878—1880 Druhá válka anglicko-afganská. Sr. 471.

Emir afganský *Sir Ali*, nástupce *Dust Mohamedův*, naklonil se za války východní na stranu *Rusův* a přijal v létě 1878 skvělé poselství ruské (gen. *Stoljetov*) v *Kabulu*, kdežto vyslanec anglickému ani do země vkročiti nedovolil. To příčinou války. *Sir Ali* † na útěku na počátku války a syn jeho *Jakub* chán vešel

s Angličany ve smlouvu (v kv. 1879), dle které měl se ve věcech zahraničních řídit radou britského residenta se sídlem v Kabulu, a Angličanům zaručen dozor nad průsmyky, vedoucími do údolí kabulského. Emirovi zabezpečena peněžní roční podpora.

1879 *Vzbouření v Kabulu*: vyslanec anglický *Cavagnari* 3. září s vojenskou družinou zavražděn. Emír utekl se k vojsku anglickému, ale odveden pak pro spoluvinu do Indie. V prosinci dobyt *Kabul* od Angličanův po druhé (gen. *Roberts*). *Abdurrahman*, vnuk *Dusta Mohameda*, chánem pod ochranou anglickou. Soupeř jeho *Ejub*, bratr sesazeného *Jakuba*, poražen byl nejprv od *Roberts*a (1880) a pak od *Abdurrahmana* (1881), přinucen k útěku do Persie. (*Abdurrahman* † 1901, nástupcem syn jeho *Habibullah*).

1879 Válka se Zulukafry.

Válku, která z počátku vedena nešťastně (bitva u *Isanduluy* ssz. od *Port-Natalu*), ukončil vítězně sir *Garnet Wolseley* (bitva u *Ulundi* ssv. od *Port-Natalu*): král *Cetewayo* odveden do zajetí a země podrobena. — Při vojenské obhlídce padl princ *Louis Napoleon* (sr. 400).

1880—1886 *Gladston* v čele ministerstva. Opětne řešení otázky irské: zákonem pozemkovým pojištěno nájemcům trvalé právo na nájem, jehož nelze libovolně zvýšiti, a sleveny nedoplatky nájemného (1882). Rejdy *spiklencův irských*, směřující učiniti nemožnou všelikou shodu mezi Anglií a Irskem (atentáty). *Parnell* vůdcem Irčanů.

1877—1883 *Angličané ve válce s republikou Transvaalskou*: R. 1835/6 založili holandští vystěhovalci z *Kapska* — *Búrové* — dva státy, republiku *Transvaalskou* a *Oranžskou*; samostatnost obou států uznali Angličané v r. 1852—54. Když pak 1877 Anglie republiku *Transvaalskou* zabrala, povstali *Búrové* na uhájení své samostatnosti a po skvělých vítězstvích vymohli na Anglii, že spokojila se svrchovaností, pokud se týkalo záležitostí zahraničních. Republice dostalo se zároveň názvu „*republ. Jihoafrická*“.

1882 Povstání Aegyptanův

proti Evropanům (sr. 470, 473). *Arabi paša* v čele povstání. Chediv *Tevfik* bez moci.

11—12. *Alexandrie* od anglického admirála *Seymoura* bombardována a pak obsazena (15. čce).

Po několika šarvátkách v okolí *Alexandrie* vysazeno vojsko anglické u *Ismailie* v průlivu *Suezském* na břeh vedením generála *Wolseleye*:

1882 *Arabi paša* poražen u *Tel-el-Kebiru* z. od *Ismailie*, 13. září načež vojsko anglické obsadilo *Kahýru*. Vláda chediva

obnovena, ale skutečným pánem jest od té doby v *Aegyptě* Anglie. (*Arabi paša* zavezen na *Ceylon*. V *Aegyptě* pokládá se za anglického „agenta provocateur“ a bitva u *Tel-el-Kebiru* za *humbug*).

1883—1886 Povstání v Sudanu

proti *Aegyptu*. V čele povstalců „prorok“ *Mahdí*. Vojsko aegyptské poraženo na hlavu na poč. list. 1883 u *Kašgibu* jíz. od *El-Obeidu* v *Kordofanu* (angl. gen. *Hicks*) a v únoru r. 1884 na oase *El-Teb* nedaleko pobřeží jv. od *Suakinu* (angl. gen. *Baker*). *Toliko Chartum* v moci aegyptské, k jehož hájení získán od vlády aegyptské angl. gen. *Gordon*. Poslán tam bez vojska a za krátko od *Mahdího* úplně sevřen. Vláda anglická nátlakem veřejného mínění vyslala k jeho vyproštění vojsko pod gen. *Grahamem*, ale tento na pochodu od *Suakinu* při moři *Rudém* zdržen *Osmanem Digmou*, mezitím co *Chartum* v led. 1885 zradou upadl do rukou mahdistův a generál *Gordon* padl v pouličním boji. R. 1886 opustilo sice vojsko angl. *Sudan*, ale v *Aegyptě* zůstalo, pokud prý by nebyly finance aeg. upraveny. Téhož r. † *Mahdí*, jenž před smrtí ustanovil „chalifem“ *Abdullaha*.

1885 *Království Barmské* opanováno: nepřátelské vystupování proti Angličanům a rušení obchodních smluv příčinou války (sr. 471).

1885 *Gladstone* předložil sněmovnám dva zákony na upokojení Irska: 1. *Homerulebill*, kterým mělo dostati se Irsku zvláštního parlamentu s úplnou samosprávou. 2. Nákladem 50 mill. lib. měly zakoupeny býti od státu pozemky irské a propůjčeny pak nájemcům v plné držení. Sněmovna dolní zákony přijala, kdežto sněmovna lordů je zamítla; tak stalo se i se zákony o okresní samosprávě a o rušení továrníků za úrazy dělnictva. *Gladstone* vystupuje rázně proti sněmovně lordů a hrozí jí reformou, ale již 1894 musil odstoupiti pro zákal oka († 1898). Nástupcem jeho lord *Rosebery* a krátce po něm lord *Salisbury*, jenž sestavil ministerstvo z konservativní strany (1895), a při volbách téhož roku konaných strana *Gladstonova* (liberální) ocitla se ve veliké menšině.

1896 Zmařen útok doktora *Jamesa* proti republice *Jihoafrické*. *James*, nástroj jihoafrické anglické společnosti, poražen a zajat. — *Anglie účastní se dělení velmocí o Čínu* (viz čl. 11. d.)

1898 Vojsko anglicko-aegyptské, vedené *Kitchenerem* 1897 podél *Nilu* do *Sudanu*, porazilo 3. září 1898 chalifa *Abdullaha* (viz shora) u *Ommdurmanu* (a roku následujícího ještě rozhodněji. Chalíf padl).

Téhož času vypravil se francouzský kapitán *Marchand* se 4 důstojníky, 12 Evropany a několika setninami *Sudanců* 1897

z Francouzského Konga na pítě Afrikou a 10. čce. 1898 objevil se neočekávaně ve *Fašodě* nad Nílem. Z toho povstalý

1899 *spor o krajiny nilské mezi Anglií a Francií* urovnán smlouvou (21. bř.): Angličané podrží někdejší provincie egyptské Bahr-el-Gazel a Darfór, Francie oproti tomu Vadaí, Bagirmi, Kano a krajiny položené na východ a na západ od jez. Cadského až k 15° s. š.

1899—1902 *Válka s Búry*, jejichž samostatnost Angličané stále ohrožují (sr. 475). Podnětem k válce usilování Angličanů, aby do republiky Jihoafrické, na zlato bohaté, vystěhovavší se rýžovníci nabýli občanského práva. Oba státy búrské ujednaly spolek na obranu a 11. F. 1899 došlo k válce. Vrchním velitelem anglickým *Buller*. První porážka stihla Angličany u *Glencoe*; poražené vojsko zachránilo se útekem do *Ladysmithu* v sz. Natału, kde obleženo (búrský gen. *Joubert*). Současně obleženy *Kimberley* a *Mafeking*, města zlatem a diamanty slavnoucí, odkud Angličané chystali se vtrhnouti do Oranžska. V prosinci poražení Angličané u *Magersfonteinu* (lord *Methuen*), *Stromberga* (gen. *Gatacre*) a *Colensa* (*Buller*). Vrchním velitelem pro celou jižní Afriku ustanoven lord *Roberts*, vítěz nad Afganci (sr. 475) a za náčelníka gen. štábu *Kitchener-paša* (sr. 474) — s vojskem 180.000 oproti sotva 35.000 Búráv. R.

1900 v led. *Buller*, chtěje vyprostiti *Ladysmith*, poražen u výšiny *Spionkopu*; v ún. osvobodil *Roberts Kimberley*, při čemž búrský vůdce *Cronje* na ústupu po několikadenním hrđinském boji u řeky *Modderu* musil se vzdáti (se 4080 m.). Téže doby osvobozen skoro vyhladovělý *Ladysmith* a krátce potom dobytý *Bloemfontein*, hl. m. Oraňska, a v kv. *Pretoria*, hl. m. Jihoafrické republiky. Nabídnutí míru od presidentů obou republik (*Krügera* a *Stejna*) zamítnuto. Válka mění se v drobnou horskou válku, v níž vedou si Búrové vítězně (po $\dagger$ *Joubertově* v čele *Búrů* gen. *Louis Botha*; v Oranžsku organisuje válku *Dewett*). *Krüger* odebral se do Evropy, aby působil tu ve prospěch vlasti. *Roberts* stíhá Búry jako buřiče, předstíraje, že oba státy jsou již připojeny k panství anglickému. *Kitchener* vrchním velitelem, kdežto *Roberts* vrátil se do Anglie, aby převzal vrchní správu vojenství anglického. Na konci prvního roku války anglického mužstva 10.000 padlo, 30.000 následkem ran a nemoci stali se k boji neschopnými; náklad na válku činil nad 1700 mill. korun. R.

1901 Búrové přenášejí válku do *Kapska*, kde holandští jejich soukmenovci je podporují. Na konci druhého roku války ztráty anglické na mužstvu 75.572, z nichž 17.472 padlo na bojišti nebo následkem ran zabynulo, ostatní dopraveni domů jako zmrzačení invalidi. Anglie má v Africe 200.000 vojska*.)

*) Jihoafrická republ. 330.000 km² a 350.000 obyv. (bíých); Oranžská rep. 131.000 km², 80.000 obyv. (b.).

V bř. 1902 porazil búrský vůdce *Delarey* Angličany u *Twebošu* a velitele jejich, lorda *Methuena*, zajal i se štábem a asi 1000 m. *Methuen* na svobodu propuštěný prostředníkem míru, který po předchozích úmluvách mezi válčícími stranami ujednán 30. května: Búrové uznali krále anglického za svého panovníka.

1901— *Eduard VII.* (Královna *Viktorie* $\dagger$ 29/1; sr. 319).

1902 V led. ujednána *smlouva anglicko-japonská* na ochranu celitosti Číny a Koree (namířena jest proti Rusku, jež chce Mandžusko opanovati hospodářsky a vojensky, a v Korei vede se tajná válka mezi prospěchy ruskými a japonskými).

7. Poloostrov Pyrenejský.

a. Španělsko.

1814—1833 *Ferdinand VII.* (Sr. 404, 405.)

Po svém návratu zrušil nenáviděnou ústavu z r. 1812 a zavedl opět neobmezenou jedinouvládu. Šlechta a duchovenstvo dosáhli bývalých svých výsad a osvobození od daní, kláštery obnoveny, jezuité opět do země povoláni a inquisice zase zavedena. *Rádění camarilly*: pronásledování nejen přívrženci Francie, nýbrž i náčelníci a přívrženci kortesův, ba i vůdcové tlup guerillských. Špatný stav financí (r. 1819 prodána *Florida* Spojeným státům Severoamerickým) a správy zemské. *Osady americké* odpadávají (sr. čl. 11 a).

1820 *Povstání ve Španělsku,*

způsobené od vojska, majícího z *Kadizu* odplouti do *Jižní Ameriky*. Duší povstání podplukovník *Riego* a vůdcem *Quiroga*. V bř. donucen král obnoviti ústavu z r. 1812 a svolati kortesy. Všeobecná amnestie. Inquisice zrušena.

Vláda ústavní má vedle krále mnoho nepřátel, kteří proti kortesům najali ozbrojené tlupy („vojsko apoštolské“). Zatím z usnesení *sjezdu mocnářů ve Veroně* (sr. 421)

1823 *Francie zakročila ve Španělsku na obnovení vlády absolutní* (sr. 459).

Hrozné pronásledování přívrženců ústavní vlády, kteří hledí spasiti se útekem (*Riego* oběšen, tělo jeho rozčtvrceno a jednotlivé části jeho poslány do různých končin země). Zmatkův přibýlo, když král pobádáním čtvrté své manželky *Marie Kristíny*, dcery *Frant. I. Neap.*, zrušil salický zákon o posloupnosti: *Don Carlos* od vlády vyloučen a infantka *Isabella* (nar. 1830) prohlášena dědičkou trůnu (sr. 370).

1833—1868 Isabella II.

Strana apoštolská prohlásila *Dona Carlota* za krále pod jménem Karla V. (odtud Karlisté) a došla ohlasu i u *Basků*, poněvadž ústava kortesů ohrožovala jejich práva a svobody („*fueros*“). *Marie Kristina* jsouc ustanovena od krále vládkou do zletilosti královny, hledala útočiště u strany ústavní: uprchlícím a vypověděncům udělila milost a povolala svobodomyšlné muže do ministerstva (básník *Matínez de la Rosa*, dějepisec *Toreno*) a v čelo vojska (*Mina*).

1833—1840 Občanská válka ve Španělsku

vedena s politickým a náboženským fanatismem. Vůdcem povstalcův *Zamalcarréguy* a když r. 1835 padl, *Cabrera*. Vojsko královnino, ač bylo počtem větší, bojovalo s nezdarem pro neschopnost vůdcův. Obrat nastal, když r. 1836 stal se vrchním velitelem *Espartero*: vojsko královnino znova zorganizováno, povstalci několikráté poraženi a pak rozdvojeni.

1839 *Smlouva ve Vergare* jz. od Sv. Sebastiana: povstalci baskičtí (*Maroto*) složili zbraň a *Espartero* zaručil jim starodávná práva a svobody. *Don Carlos* přinucen hledati útočiště ve Francii, kam r. 1840 zahánán i *Cabrera* po tuhém odporu s 30.000 Karlisty. *Espartero* jmenován vévodou *vittorským*. —

Mezitím vláda *Marie Kristina* bez ohledu na zásady konstituční. Nepovolné sněmovny rozpuštěny. (Strany „*exaltados*“ — radikálové a „*moderados*“ — mírní). Mimo to odcizila se vládkyně národu láskou ke gardistovi *Ferdinandu Munozovi*, jež povýšila za vévodu a granda španělského a s ním již v pros. 1833 vstoupila v morganatické manželství.

1840 *Marie Kristina* přinucena od *Espartera* vzdáti se vládaření a odejíti do Francie.

1841—1843 *Espartero* jmenován od kortesův vládkářem. Nevázanost politických stran a pletichy královniny vdovy, Francií ochotně podporované, učinily brzo konec blahodárné jeho činnosti. R. 1843 přistál gen. *Narvaez* ve Valencii a vytrhl s četným vojskem proti Madridu. *Espartero* unikl do Anglie.

1843 **Královna Isabella** prohlášena plnoletou. *Narvaez* (vévoda z Valencie) předsedou ministerstva. *Marie Kristina* povolána zpět. Španělsko úplně pod vlivem Francie: ústava změněna podle vzoru francouzského a dvojí svatba ujednána; *Isabella*, jejíž vychování od výstřední matky úplně zanedbáno, zasnoubena na duchu i na těle slabému *Františku z Assisi* (sr. 370) a sestra její *Marie Louisa* vévodovi z *Montpensieru*, nejml. synu Ludvíka Filipa (naděje k trůnu).

Pletichy dvorské (milcem královny gen. *Serrano*, pak *Marfori*; králová *Marie Kristina* dvakráté ze země vypuzena), stranické a ústavní boje, reakce a revoluce, despotismus a anarchie charakterisují vládu královny Isabelly. Stále střídání ministerstva

(*Narvaez*, *Espartero*, *O'Donnell*) činí pevné vedení vlády nemožným; jednotlivá povstání (na Kubě, ústavní, vojenská a Karlistův*) jen stěží zdolána. *Válka s Marokkem* r. 1860 vedená skončena sice šťastně (*O'Donnell* zvítězil u *Tetuanu* j. od Ceuty: válečná náhrada, území kolem Ceuty zvětšeno), ale na ostrově *Dominogu*, ve válce s rep. *Perovskou* a *Chalskou* a na výpravě proti Mexiku (sr. čl. 11 a) bojováno málo slavně. Nespokojenost s vládou se zmáhá. Ideje republikánské šíří se mezi lidem a nabývají ohlasu i ve vojsku.

1868 Povstání ve Španělsku.

září Počátek učinil admirál *Topete* v přístavu kadizském ve spolku s vypuzenými generály (*Prim*, *Serrano* a j.). *Kadiz*, *Sevilla* a jiná města spojila se ihned ve vzbouření a zřídila revoluční junty. *Prim* prohlašuje v proklamaci suverenitu lidu a sebeurčení národa na základě všeobecného hlasování. Gen. *Novales*, vrchní velitel vojska královského, poražen od *Serrana* nedaleko Cordovy (na mostě *alcolejském*). *Madrid* obsazen. *Isabella* uprchla do Francie.

1868—1870 Mezivládi ve Španělsku.

1868 *Prim*, *Topete* a *Olozaga* v čele zatímní vlády až do říj. svolání kortesův, kteří měli rozhodnouti o příštím útvaru Španělska.

1869 Volby kortesův vypadly sice ve prospěch monarchistův, ale strana republikánská silně zastoupena (*Castelar*). Dle nové ústavy, přijaté po mnohých bouřlivých debatách, postaven v čelo státu dědičný král a jemu po boku senát s komorou poslaneckou. Obtíže při volbě nového krále. Praetendenti bourbonští (princ asturský *Alfons*, *Don Carlos* a év. z *Montpensieru*; sr. 370) nedocházejí ohlasu. Vyjednáváno s Itálií, Portugalskem a princem hohenzollerským. Zatím zvolen maršálek *Serrano* správcem říšským (s titulem výsost). *Prim* v čele ministerstva. Gen. *Dulce* poslán proti povstalcům na Kubě.

1870—1873 Amadeus I.,

druhorozený syn krále italského Viktora Emanuela, králem. Gen. *Prim* zavražděn před příchodem královým (od republikánů?). Nový král nadarmo usiluje zkrotiti rozpoutané strany a nepokojné živly ve sněmovně a ve vojstě. Po jeho dobrovolném odchodu

1873—1874 Španělsko republikou.

*) R. 1861 přistál *Ortega*, guvernér Balearských ostrovů, u *Tortosy* při ústí Ebra, aby hraběti z *Montemolinu* (sr. 370) pomohl k trůnu. Podnik zmařen, *Ortega* odpraven. Hr. z *Montemolinu* a jeho bratr propuštěni ze zajetí a vyvezeni ze země, když se byli vzdali na vždy práv svých na trůn španělský.

- 1873 Rozepře mezi stranami republikánskými. Pokus **Castelarův** o zřízení federativní republiky potkal se s nezdarem. Povstání komunistův v *Seville*, *Cadixu*, *Granadě* a *Cortageň* jen stěží potlačena. V baskických provinciích prohlásil se *Don Carlos* králem (Karel VI.). Povstání na *Kubě*.
- 1874 Kortesové násilně rozehnáni (gen. *Pavia*). Maršálek *Serrano* postaven v čelo vlády. *Sagasta* prezidentem ministerstva. Válka s *Karlisty*, kteří docházejí podpory z Francie.
- pros. Státní převrat ve Španělsku: *Alfons XII.* povolán v *Murviedu* ssv. od *Valencie* králem (gen. *Martínez Campos*).
- 1875—1885 **Alfons XII.** Sr. 370.
R. 1876 potlačeno povstání *Karlistův* a r. 1877 povstání na *Kubě*.
Ve snaze o řádnou správu země, o zvelebení námořnictví, o zvýšení vážnosti Španělska za hranicemi a t. p. potkává se král s mnohými překážkami: vzpoury (1883 *Ruiz Zorrilla*), zemětřesení, povodně, cholera.
- 1886— **Alfons XIII.** (Pobrobek).
Královna vdova *Marie Kristína* vladařkou (do r. 1902). Bídny finanční a hospodářský stav země jest příčinou stálých nepokojů a hnutí povahy anarchistické. Poměry se ještě více zhoršily, když nastalo
- 1894 povstání na *Kubě*, jež Španělsko nedovedlo v zárodku potlačit. Proti povstalcům poslán nejprve maršál *Martínez Campos* a po něm gen. *Weyler*, jehož bezohlednost byla příčinou, že Unie severoamerická vkládala se do záležitostí *kubánských*. Z toho
- 1898 válka s Uníí severoamerickou: válka počala se 23. dub. a již 1. kv. vplulo loďstvo americké, vedené *Deweyem*, do *zátoky Manilské* na *Filipínách* a zničilo tu loďstvo španělské (staré lodi jen pro službu na *Filipínách* určené). V čoi stihla podobná pohroma loďstvo španělské na *Kubě*, když admirál jeho *Cervera* pokusil se dostatí se z obklíčení v *zátoce* u města *Santiaga*. Španělé mají jedinou oporu ve vojsku, které v *Habaně* soustředěno pod gen. *Blancem*, nástupcem *Weylerovým*. Američané dobývají ostr. *Puertorica*. Po vzetí *Manily* ve *Filipínách* (v srp.) jedná se o *mír*, který v pros. v *Paříži* podepsán: Španělsko pozbylo *Kuby*,*) *Puertorica* a *Filipin*. — R. 1899 prodalo Španělsko australské ostrovy *Karolíny* a *Mariany* Německu.

*) Od r. 1902 Kuba republikou pod svrchovaností Unie (prvním presidentem *Palma*).

b. Portugalsko.

(Sr. 312, 371, 404.)

1816—1826 Jan VI.

Od r. 1792 regentem místo královny *Marie*, na myslí pomatené. V době revoluce francouzské uprchl do *Brasilie*, kde meškal do r. 1821. Angličané vládou v zemi (*lord Beresford*).

1820 *Revoluce v Portugalsku*. Vyšla z *Oporta* od vojska (plukovník *Sepulveda*). Angličané vypuzeni a o kortesův dána zemi konstituce, podobná španělské.

1821 *Král Jan* vrátil se do *Portugalska*, zanechav v *Brasílii* korunního prince *Petra*. V *Portugalsku* uznal novou ústavu, ale tato za krátko zvrácena piklemi druhého syna králova, úskočného infanta *Miguela*, a nemravné královny *Charlotty*. Sesazení dobromyslného krále *Jana* zabránili Angličané, kteří přinutili *Miguela* odejítí do vyhnanství a královnu zbavili vlivu na vládu (1825). Mezitím

1822 v *Brasílii* prohlášena neodvislost od *Portugalska* a korunní princ *Petr* stal se prvním konstitučním císařem *brasílským*.

1826 **Petr I.** *Brasílský* králem v *Portugalsku*.

Vydav novou ústavu (*carta regia*) a udělil všeobecnou amnestii, vzdal se v *Portugalsku* vlády ve prospěch sedmileté dcery své

1826—1828 **Marie II.**, která zasnoubena *Miguelovi*, jenž měl vésti vládu ve jménu nezletilé královny a v duchu nové ústavy. Ale *Dom Miguel*, sotva přišel do země, dal se od strany zpátečnické prohlásiti králem, obnovil vládu absolutní a jal se krutě řádití proti přívržencům vlády ústavní. Mladou královnu, s *Miguelem* dosud neoddanou, dal císař *Petr* zavésti do *Anglie* a pak do *Brasilie*.

1828—1834 **Dom Miguel** usurpatorem trůnu.

V *Brasílii* odpor proti vládě císaře *Petra*; protežování přístěhovalých *Portugalcův*, obava před opětým sloučením s *Portugalskem*, špatná správa financí, nezřízený život při dvoře císařském. *Petr I.* vzdal se trůnu ve prospěch sedmiletého syna svého *Petra II.* (1831) a odebral se do *Portugalska*, aby vypudil odtud *doma Miguela*. Ve válce proti němu podporován jest od *Francouzův* a *Angličanův* (*Napier*). R. 1834 princem *Miguel* vzdáti se trůnu a odejítí ze země. *Carta regia* obnovena. *Marie* prohlášena plnoletou. *Petr* † 1834.

1834—1853 **Marie II.** (po druhé).

Vláda její plna povstání, ústavních bojův a pletich dvorských. Bída finanční. Vliv Angličanů. Následoval syn její

1853—1861 Petr V. a po něm bratr jeho

1861—1889 Ludvík I. Náprava rozháraných financí a povznesení osad zámořských hlavní jeho péčí. Synem jeho

1889— Karel I.

Ve sporu o krajiny africké v poříčí řeky Zambezi muselo Portugalsko povoliti mocné Anglii; toho užili republikáni ke spiknutí, které však v zárodcích potlačeno.

8. Itálie.

(Sr. 373 a oddíl III.).

Na kongresu vídeňském uvedena Itálie v předešlý stav, který však Italů neuspokojil; žádali sjednocení veškerých státův italských a zavedení poměrů ústavních. Rakousko mohlo se udržeti v Itálii jen neúprosnou přísností. Ostatní knížata italská hledala v něm opory proti podvratným živlům, které soustřeďovaly se v tajném spolku karbonárův a později ve spolku mladé Itálie (*Giovine Italia*), od *Jos. Mazziniho* založeném. —

O událostech od r. 1815—1848 viz str. 420—424.

1848—1849 Válka Rakouska se Sardinii:

Král sardinský Karel Albert (1831—1849) postavil se v čelo snahám o sjednocení Itálie. Pokus se nezdařil. Itálie uvedena v předešlý stav. Nástupcem Karla Alberta synu jeho Viktor Emanuel. Str. 429.

1854—1856 Sardinsko účastní se války krymské. Sr. 439.

1856 Hr. Cavour, sardinský ministr zahraničních záležitostí, stěžuje si při pařížských konferencích do neblahého stavu Itálie, z něhož vinil Rakousko, i jest podporován od Francie a Ruska. Sr. 433.

1859 Válka Sardinie a Francie proti Rakousku. Sr. 434.

Mír curyšský způsobil rozjitření hlavně ve vévodstvích, kde lid prohlásil se pro spojení se Sardinii. Rovněž v *Romagně* j. od ústí Pádu při břehu moře Adrijského čili v tak zv. papežských Legacích: Ferrara, Bologna, Ravenna, Imola a Forlì. Právních nároků hleděl k těmto zemím nabytí Viktor Emanuel použív Napoleonovy zásady o *sebeurčovací právu národův*:

1860 Na základě plebiscitu připojeny Modena, Parma, Toskána a Romagna ke království Sardinskému. Napoleona odškodil Viktor Emanuel, postoupiv mu *vévodství Savojského a hrabství Nizzského*. Sr. 463.

1860 Garibaldi v čele 1067 dobrovolníků vyplul na třech lodích pod vlajkou anglickou z Janova a přistál, chráněn jsa dvěma anglickými válečnými lodmi, u *Marsaly* na z. břehu Sicílie, kde prohlásil se diktátorem ve jménu Viktora Emanuela, „krále italského“. Sesílen byv na 4000 m., zvítězil u *Calatafimi* uprostřed mezi Marsalou a Palermem a dobyl Palerma pomocí obyvatelstva. Neapolský gen. *Lanza* do Sicílie vyslaný zpusťošil bombardováním město a odtáhl teprve, když zakročili Angličané. *Messina* opanována až na pevnost.

srp. *Garibaldi* přistál na pevnině italské v průlivu Messinském nedaleko *Reggia*, které se vzdalo. Vítězný pochod proti Neapoli. Král *František II.* (sr. 370) s oddaným vojskem 40.000 mužův ustoupil za *Volturno* a do pevnosti *Gaëty* na pobřeží a do *Capue*.

7. září *Garibaldi* vtáhl do *Neapole* za jásotu všeho obyvatelstva. Republikánské smýšlení *Garibaldiho* a choutky jeho dobytí Říma nebyly po chuti jednak *Viktoru Emanuelovi*, jednak *Napoleonovi*. Smlouva mezi oběma: Viktor Emanuel postaví se v čelo hnutí a zabere ještě Umbrii s Markami, kdežto Napoleon převezme zbytek státu Papežského, *Řím* s okolím (*patrium Sti Petri*), pod svou ochranu*).

Vojsko sardinské pod *Fantim* a *Cialdinim* vtrhlo do Umbrie a do Mark a

říj. v *bitvě u Castelfidarda* j. od Ancony nedaleko pobřeží zvítězilo nad vojskem papežským (*gen. Lamoricière*). Viktor Emanuel přitáhl do Neapole. *Garibaldi* složil úřad diktátorský a odešel na ostrůvek *Capreru* při sv. břehu Sardinie. Vojsko neapolské ustoupilo za *Garigliano* a po vzetí *Capue* do *Gaëty*.

1860—1861 *Gaëta* obležena. Král *František II.* vzdal se po hr. list. ún. dinném odporu a odešel do Říma.

1861 Viktor Emanuel přijal název krále italského

bř. za souhlasu prvního italského parlamentu, který svolán do *Turina*. Hr. Cavour hledí zjednatí novému státu uznání od velmocí, upevňuje jej uvnitř a krotí nadějami na časy příznivější stranu činu, která horlí uskutečniti heslo své „*Řím a Benátky*“. † v čnu 1861.

1862 *Garibaldi* shromáždív na Sicílii 2000 dobrovolníků, přepřavil se z *Katany* do *Kalabrie* chtěje zmocniti se Římu i proti vůli krále a parlamentu.

*) Chtěl se ve Francii zajistiti účinnou podporou duchovenstva.

- 1862 V bitvě u Aspromonte v Kalabrii nedaleko Reggia srp. *Garibaldi* poražen, raněn a zajat od vojska královského (pluk. *Pallavicino*). Po marném pokuse diplomacie francouzské smířiti stolicí papežskou s králem italským ujednána nová
- 1864 smlouva mezi *Napoleonem* a *Viktorem Emanueleem*: Viktor Emanuel přejal ochranu státu Papežského, odkud mělo vojsko francouzské odejítí dvě léta po přestěhování se vlády italské z Turina do Florencie. (Vojsko francouzské v Římě od r. 1849, kdy zakročilo na obnovení panství papežského proti hnutí revolučnímu. V pros. 1866 opustil zbytek francouzské posádky Řím.)
- 1865—1871 Florencie hlavním městem království italského.
- 1866 Válka Rakouska s Pruskem a Itálií. Sr. 437.
- 1867 *Garibaldi* učinil útok do území papežského. Nerozhodné chování se vlády italské. Vojsko francouzské přistálo v *Civitavecchii*, spojilo se s vojskem papežským a porazilo *Garibaldiho* v bitvě u Mentany ssv. od Říma (3. list). *Garibaldi* k rozkazu vlády italské jat a zavezen na Capreru.
- 1869 Oekumenický koncil ve Vatikáně. (Odročen 20. říj. 1870).
- 1870 Řím obsazen od vojska italského
- září a r. 1871 stal se hlavním městem Říše. Papeži zaručeno exterritorialní držení *Vatikanu* a *Lateranu* s ročním důchodem. Pius IX. a jeho nástupce Lev XIII. (od r. 1878) neuznali nového stavu věci.
- 1871 Zahájena jízda na dráze *mont-ceniské*.
- 1873 V Římě a ostatní Itálii zrušeny kláštery (až na generalaty řádové).
- 1878 † Viktor Emanuel. Nástupcem syn jeho
- 1878—1900 Humbert I. Sr. 353.
- 1878 Útok na krále (min. *Cairoli* raněn).
- 1879 Výtržnosti republikánské za příčinou odsouzení vraha králova. Fanatické řádění *irredentistů*, směřujících k dobytí *Terstu* a *Trentina* (Italia irredenta).
- 1882 † *Garibaldi*. Záliv *Assabský* v moři Rudém při pobřeží africkém nedaleko průlivu Bab-el-Mandebského osazen a r. 1885 přístavní město *Massaua* sz. odtud, což vedlo k válce s *Habešem*, jež skončena 1889 smlouvou *Učialskou*, kterou přičten Itálii dosti široký obvod při Rudém moři (*Erythrea*) a protektorat nad *Habešem*.

- 1883 Italie pojata do spolku německo-rakouského. Troj-spolek. Sr. 446.
- 1887—1891 *Crispi* předsedou ministerstva na místě † *Depretise*; tomuto svěřeno osmkrát sestavení ministerstva. Nástupcem *Crispiho* markýz *Rudini*, který však po roce pro bídné finanční poměry země musil odstoupiti. Za jeho nástupce *Giolittiho* odhaleny 1893 veliké nepořádky v bankovním hospodářství a celní nesprávnosti, čímž veřejný úvěr značně utrpěl.
- 1893—1896 *Crispi* opět předsedou ministerstva. Koloniální jeho politika, usilující uvésti *Habeš* pod svrchovanost italskou, skončena úplným nezdarem (hanebnou porážkou 1895 u *Advy*). To, jakož i truchlivé hospodářské poměry (zvl. na *Sicilii*, kde 1894 bouře) přiměly *Crispiho* vzdáti se úřadu (zahrnován i výčitkami, že užíval římské banky ke svým soukromým účelům. † 1901.) Nový předseda ministerstva *Rudini* ujednal s *Habešem mír*: Italie uznala úplnou nezávislost *Habeše* a spokojila se úzkým pruhem pobřežním při Rudém moři. R.
- 1898 vzpoury a bouře v různých městech italských, zvl. v *Miláně*: stoupání obilních cen a drahota chleba. Předsednictví ministerstva převzal na místo *Rudiniho* general *Pelloux*; tohoto vystřídal r. 1900 *Saracco*.
- 1900 29. čce. Král *Humbert* zavražděn od anarchisty v Monze.
- 1900— Viktor Emanuel III. Sr. 353.
- 1901 *Zanardelli* v čele ministerstva. Italie vchází v přátelské poměry s Francií (tato uznává právo Italie k Tripolsku a k zemím v pozadí jeho ležícím). R.
- 1902 20. ún. stařícký, 92letý *Lev XIII.* slaví stříbrné papežské jubileum.
9. Rusko.
(Sr. oddíl III).
- 1801—1825 Alexander I.
účastnil se sice v potlačování revolučních snah v Evropě (sr. 421, 422), ale povstání řecké podporoval, chtěje užiti zmatků v říši Turecké ke svému prospěchu. Válka s Turky hrozí vypuknouti. Postavení lidu poddaného zlepšeno, školství zvelebováno. Po † Alexandrově
- 1825—1855 Mikuláš I.,
neboť starší bratr jeho *Konstantin* zřekl se práva dědičného (sr. 378). Revoluce palácová, směřující zavéstí řády ústavní, potlačena.

1853 **Loďstvo turecké** pod vedením *Osmana paši* v hlavním svém stanovišti u *Sinope* na s. břehu Malé Asie náhlým přepadením od Rusův úplně zničeno. *Francie* a *Anglie* slíbily Turecku pomoc a

1854 v bř. vyhlásily Rusku válku. Jedno vojsko spojencův přistálo u *Varny* (maršál *St.-Arnaud* a lord *Raglan*) a druhé vypraveno do moře Baltského, kde však bojovalo bez valných úspěchů (marné dobývání *Sveaborgu* na s. bř. zál. *Fin-ského*). Rusové bojují též v Malé Asii. Když pak v téže době zakročilo *Rakousko*, přinucen car odtáhnouti s vojskem svým za *Pрут* (sr. 433). Od spojených velmocí předloženy Rusku čtyři žádosti: 1. aby se odřeklo společného dotud s *Portou* vrchního panství nad *Multanskem* a *Valašii*, 2. aby povolilo svobodnou plavbu při ústí *Dunaje* do moře *Černého*, 3. aby se odřeklo všech ochranných práv nad křesťanskými poddanými Turecka (sr. 486), 4. aby nemělo žádných válečných lodí na *Černém moři*. Mezitím

v září přeplavilo se vojsko francouzsko-anglické (50.000 m.) a turecké (6000 m.) z *Varny*, kde cholera krutě mezi ním řádila, do *Eupatorie* na z. pobřeží *Krymu*, chtějíc dobytí *Sevastopole*, hlavního ruského přístavu válečného, a zničití válečné loďstvo ruské na *Černém moři*. Na pochodu k *Sevastopoli*

20. září v bitvě nad řekou *Almou* mezi *Eupatorií* a *Sevastopolem*

zvítězili sice spojenci nad vojskem ruským (kn. *Menšikov* s 30.000 m.), ale s tak velkými ztrátami, že nemohli se hned pustiti v útok na *Sevastopol*, kde zatím *Menšikov* sesílil posádku, město se všech stran novými opevněními opatřil (*Todleben*) a vstup do přístavu ponořením 7 válečných lodí učinil nemožným.

1854—1855 Obléhání Sevastopole.

říj. září Francouzové stanem v *chobotě Kamišském* z. od *Sevastopole*, Angličané jv. od nich v m. *Balaklavě*. Maršál *St.-Arnaud* † cholerou a později i lord *Raglan* (v čnu 1855). Nástupcem tohoto gen. *Simpson* a onoho *Canrobert* a později gen. *Pelissier*.

První útok, podniknutý od loďstva a vojska pozemního, minul se účinkem (17. října). Brzo po té vypadl gen. *Liprandi* proti *Balaklavě*, dobyl první řady redut a zničil jízdní brigádu anglickou (25. říj.).

1854 **Bitva u Inkermanu** při ústí řeky *Černé* do zálivu *Sevastopolského*:

5. list. *Menšikov* obdržev posilu (vojska ruského 90.000) učinil všeobecný výpad z pevnosti a ustoupil do ní teprve po tuhém, zoufalém boji. Padlých a raněných 21%.

Velké útrapy obléhajícího vojska v době zimní (nedostatek oděvu, potravy a přístřeší; nemoci). *Král sardinský* přistoupil ke spolku francouzsko-anglickému a vyslal gen. *Lamarmoru* s 15.000 m. na *Krym*. Útok Rusův na *Eupatorií* od posádky turecké odražen (*Omer paša*). 2. bř. 1855 † car *Mikuláš*. Syn jeho

1855—1881 Alexander II.

povahy mírumilovné. Sjezd válčících stran ve *Vidni* minul se účinkem. Ve válce pokračuje se s větším úsilím: vojska spojencův 175.000 m., ruského 150.000 m. (Místo kn. *Menšikova* vrchním velitelem vojska ruského kn. *Michal Gorčakov*. Obranu *Sevastopole* řídil dále gen. *Todleben*).

1855 Bitva nad ř. Černou:

16. srp. *Gorčakov* učinil poslední výpad, ale byl krvavě odražen a musil se obmeziti na obranu. V bitvě vyniklo vojsko sardinské. Přístav sevastopolský spojen vorovým mostem, který měl pojistiti obleženým ústup z opevnění na j. straně města. Spojenci chrlí oheň z 900 děl; chromné ztráty Rusův (denně přes 1000 m.). O poledních dne

8. září podnikli spojenci hlavní útok. Angličané dobyli tvrz *Redanu*, ale musili z ní zase brzo ustoupiti, ztrativše při tom 2400 m. Mezitím vzata od Francouzův (gen. *Mac-Mahon*) tvrz *Malakov*, načež *Gorčakov*, jenž při útoku pozbyl 13.000 m., vyhodil do povětří všechna ostatní opevnění v j. části města, potopil zbylé lodí a zničil za sebou most přístavní ustoupil do opevnění na s. straně přístavu, odkud uchýlil se do hor *krymských*, kde zaujal pevné postavení. Spojenci obsadili rozbořené město.

Stejnou dobou vedli si Rusové vítězně v *M. Asii*. Na zimu r. 1855 jal se *Muravěv* s 35 000 m. obléhati pevnost *Kars*. *Omer paša* se 40.000 m. na pochodu k vyproštění pevnosti, ale musil se vrátiti pro neschůdnost cest a nepohodu živelní, a tak

1855 **Kars** musil se vzdáti Rusům. Vojenské cti obou válčících stran učiněno zadost, i ujednán

1856 mír v Paříži

30. bř. za účastenství *Francie*, *Anglie*, *Ruska*, *Rakouska*, *Turecka*, *Sardinie* a později též *Pruska*: 1. Všechny výboje navzájem vráceny. 2. Turecko pojato do svazku mocností evropských a zaručena mu celistost jeho území. 3. Křesťanskému obyvatelstvu slíbena od sultana rovnoprávnost s oby. mohamedánským. 4. Rusko musilo se zřici vedle ochrany křesťanů tureckých též ochranného práva nad *Multanskem*, *Valašskem* a *Srbskem*, které vzaty do zvláštní záštity velmocí*. 5. Černé moře uzavřeno váleč-

* V knížectví *Multanském* a *Valašském* dle konvence pařížské z r. 1858 přenecháno sněmům právo voliti knížata a vyhrána jim svobodná samospráva, toliko s ročním poplatkem *Portě*.

ným lodím všech mocností a otevřeno obchodním lodím všech národů; úžina Bosporská a Dardanellská uzavřeny válečným lodím cizích mocností. 6. Plavba na Dunaji prohlášena svobodnou, při čemž bylo Rusku odstoupení ústí dunajské s částí Bessarabie ve prospěch knížectví Multanského. — Další následek: těžké politice evropské přešlo s Ruska na Francii (sr. 462). Na místě hr. *Nesselroda* kn. *Alexander Gorčakov* ministrem zahraničních záležitostí. Rozsáhlé opravy ve správě vnitřní.

1858 *Poamuri*, t. j. část Mandžuska mezi ř. Ussuri a pobřežím mořským, získáno od Číny.

1859 *Imam Šamyl*, náčelník Čerkesův, po 25letém boji přinucen v pevnosti *Gumibu* vzdáti se a tím podroben celý Dagestan na sv. svahu horstva Kavkazského. Podrobení kavkazských kmenů dokončeno r. 1864.

1861 Poddanství lidu selského zrušeno a r. 1864 prohlášení sedláci vlastníky svých polí s povinností platiti toliko daň z pozemků.

1863 Povstání v Polsku. Sr. 487.

V Polsku dvě strany: strana „*bílých*“ (aristokratická) chtěla se domoci znovuzřízení Polska způsobem mírným, kdežto strana „*červených*“ (demokratická) spoléhala jen na branný odboj. Smírlivé kroky vlády ruské minuly se účinkem (*Alex. Wielopolski*). Revoluce vypukla ve *Varšavě* (v led.). Zřízena národní vláda, ale žádoucí jednoty nedocíleno. Obecný lid choval se passivně. V čele vojsk povstaleckých *Mieroslawski* a *Langievich*. Povstalci docházeli sympathií u velmocí (mimo Prusko; sr. 436), ale tyto přestaly na pouhých notách diplomatických. Povstání potlačeno a poslední zbytky svobody polské zničeny.

1865—1868 Úsilné dobývání chanátů turkestanických (gen. *Černajev*): *Tasikend*, *Chodžend*, *Ura-Tjube*, *Džizak*, kraj *Narynský* a *Samarkandský*; *Buchara* učiněna poplatnou.

1866 Útok na život carův od podvratné strany „*nihilistův*“.

1867 Poloostrov *Alaska* prodán Spojeným obcím Severoamerickým, které hledělo si Rusko tím nakloniti proti Angličanům. R.

1870 získán v Turkestanu kraj *Zarjavšanský* a po roce i kraj *Kuldžský*.

R. 1859 zvolen od sněmů obou zemí za knížete plukovník *Alexander Jan Kuza*, a když r. 1866 pro neshodu se sněmovnou byl přinucen odstoupiti, prohlášen všeobecným hlasováním za knížete *Karel Hohenzollern-Sigmaringenský*. Králem od r. 1881.

1871 *Traktátem londýnským* vymohlo Rusko u velmocí stavení pevností a vydržování válečného loďstva na Černém moři (sr. 489).

1872 Nový trojejsařský spolek (sr. 444).

1873 *Chanovi chivskému* odňato pravé pobřeží a ústí řeky Amu a on sám učiněn poplatným (gen. *Kaufmann*).

1876 *Chanát Kokandský* podroben.

1877—1878 Válka rusko-turecká.

Příčina a předejhra války.

1875 Povstání v Hercegovině a v Bosně. V čele povstalců *Ljubibratič*, *Sočica*, *Pavlovič*, *Zimonič* a j. Bezbranné obyvatelstvo hledá útočiště na území černohorském, srbském a rakouském. *Muktar paša* vůdcem vojska tureckého. *Rusko*, *Rakousko* a *Německo* zakročily ve prospěch povstalců (sr. 445). Tito žádají záruky velmocí nad provedením slibovaných oprav.

1876 Povstání v Bulharsku. Jitření obyvatelstva mohamedánského: v *Solunu* zavražděn konsul francouzský a německý, v *Cařihradě* svržen *Abdul Aziz* a sultanem prohlášen choromyslný *Murad V.* Tento v srpnu sesazen a na trůn dosazen bratr jeho *Abdul Hamid II.* Mezitím konána v *Berlíně* porada kancléřův (*Bismarck*, *Gorčakov*, *Andrássy*), jejímž výsledkem „*memorandum*“, ve kterém hroženo Turecku branným zakročením velmocí, nebude-li učiněno obyvatelstvu povstalému po právu. Memorandum potkalo se s odporem v Anglii. (Zde protivníkem politiky torystického ministerstva *Disraeliho Gladstone*, náčelník whigův; sr. 473). Turecko hledí Evropu uchlácholiti slibováním radikálních oprav. Povstání v Bulharsku potlačeno. Zhovadilosti na Bulharech od *Čerkesů* a *Bašibozuků* páchané budí všeobecný odpor.

1876 Srbsko (kn. *Milan*) a Černá Hora (kn. *Nikola*) čc. vypověděli Turecku válku spoléhajice na pomoc ruskou. Vrchním velitelem vojska srbského ruský gen. *Černajev*. Ve vojstě srbském mnoho dobrovolníkův ruských. Pokroky zbraní srbských záhy zastaveny. V

říj. turecký vojevůdce *Abdul Kerim* prorhl po osmidenním boji hlavní obrannou čaru *Deligrad-Kruševac* při sou-toku Bulharské a Srbské Moravy, dobyl pevnosti *Aleksince* nad *Bulh. Moravou* a otevřel si tak cestu na *Bělehrad*. *Milan* obrací se k velmocem o pomoc Rusko zaslalo Turecku *ultimatum* (31. říj.), načež zjednáno dvouměsíční příměří, které později prodlouženo. Předběžná konference vyslanců v *Cařihradě* (pros.—led.) minula se účinkem, poněvadž Turecko nechťelo dopustiti mezinárodního dozoru nad prováděním slibovaných oprav.

1877 Vyslanci opustili Cařihrad (led.).

bř. Mír mezi Tureckem a Srbskem na základě stavu před válkou. Černohorci setrvali ve válce. Rusko vyjednává dále ve prospěch povstalých a zbrojí zároveň. Vyjednávání nevede k cíli, neboť Turecko spoléhá na Anglii.

12. dub. Rusko vyhlásilo Turecku válku a vypravilo do pole dvě vojska: Loris Melikov vtrhl do Malé Asie a vkn. Mikuláš přešel Prut spojil se s kn. rumunským Karlem, který prohlásil se neodvislým od Turecka. V kv. dobyt *Bajazid* na úpatí *Araratu* a *Ardahan* nad hor. Kurem. V čnu. přešel jeden oddíl vojska ruského (gen. *Zimmermann*) přes Dunaj u *Galace* a obsadil Dobružďi. Turci ustoupili k náspu Trajanovu na j. Dobružďe (vrchním jejich velitelem *Abdul-Kerim*).

27. čna. Vojsko ruské přešlo u Zimnice-Svištova přes Dunaj.

Car Alexander ve Svištově. Hlavní stan vkn. Mikuláše přeložen v polovici července do *Trnova*. Kn. *Čerkošský* přejal správu Bulharska. O málo později princena *Nikopol* vzdáti se (6000 m. zajatých). Gen. *Čurko* přešel přes Balkán sedlem *Hainkojským* j. od *Trnova* (17. čce.) a osadiv průsmyk *Šipky* útokem od *Gabrova* na s. svahu Balkánu a od *Kazanlyka* nad hor. Tundží, pronikl s jízdnými pluky přes *St. Zagoru* až ke dráze mezi *Plovdivem* a *Adrianopolí*. Černohorci odrazili vítězný útok se tří stran proti nim podniknutý (*Mehemed Ali* a *Sulejman paša*) a později zmocnili se *Baru* na břehu moře Adrijského. Mezitím

Turci napínají všechny své síly, aby postup vojska ruského zastavili. *Abdul-Kerim* sesazen a na jeho místo povolán *Mehemed Ali* (potomek francouzské rodiny hugeotské). *Osman paša*, velitel pevnosti vidínské, osadil *Pleven* sz. od *Trnova*, kde se opevnil. Vojsko jeho sesílono na 50.000 m. Útok gen. *Krüdenera* na *Pleven* krvavě odražen (30. čce). Vkn. Mikuláš byl přeložen hlavní stan do *Bjaly* nad dol. Jantrou a pak do *Gorn. Studena* z. odtud j. od *Svištova*, kam přibyl i *car Alexander*. Též gen. *Čurko* přinucen odtáhnouti za Balkán, když *Sulejman paša* přirazil s velkými posilami (tuhé boje u *Staré* a *Nové Zagory* jv. od *Kazanlyku* 29.—31. čce); s kterými hleděl zmocniti se i průsmyku *Šipky*, hájeného chabře vojskem ruským a dobrovolníky bulharskými (srp.—září). Později povolán na místo *Mehemeda-Aliho* k armádě na *Lom* a *Jantru*, kde byl o málo šťastnějším (velitelem armády u *Šipky Vesel paša*).

V *Asii* obhájili Turci *Batumu* a *Karsu* a opanovali opět *Bajazid*. Vojsko ruské ustoupilo k hranicím, ale v říjnu dalo se vpřed a

1877 v bitvě u *Aladža-dagu* j. od hor. *Arasu* zvítězil 13.—15. *Loris Melikov* nad *Muktarem pašou* tak rozhodně, říj. že z armády turecké sotva polovice do *Erzerumu* se zachránila. Po té

1877 *Kars* dobyt (17.000 zajatých) a pak *Erzerum* 8. list. obležen.

Na bojišti evropském svěřeno *Sulejmanovi pašovi*, aby hájil spojení mezi *Sofí* a *Plevnem*, zde však byl od gen. *Čurka* poražen (koncem říj. u *Gorn. Dubníka* z. od *Plevna*) a princuceu ustoupiti do *Sofie*, načež po návrhu gen. *Todlebena Pleven* pravidelně obléhán.

1877 *Pleven* dobyt

10. pros. po zoufalé obraně *Osmana paši*, který vzdal se konečně na milost a nemilost. Zajatých přes 40.000 m. Srbové počali znova válku: *Prizren* nad Bílým Drimem, staré sídlo carů srbských, jejich cílem (gen. *Lešjanin*, *Vlajkovič*, *Horvatovič*, *Nikolič*). Rusové vtrhli 3 proudy přes Balkán: gen. *Mirský*, *Skobelev* a *Radecký* přešli přes Balkán u *Šipky* a obklíčili vojsko *Vesela paši*,

1878 přinutili je po urputném boji vzdáti se (32.000 m.).

9. led. Mezitím gen. *Čurko* dal se průsmykem *Etropolským* vsv. od *Sofie*, osadil *Sofí* a postupoval přes *Tatar Pazardžik* nad h. *Marici* k *Plovdivu*, tiskna před sebou *Sulejmana pašu*, jemuž pak ústup

17.—18. k *Adrianopolí* zamezen: v bitvách u *Markova* led. a u *Dermenti* na podnoží *Rhodopy*, pak u *Stanimaky* jv.

1878 od *Plovdiva* vojsko *Sulejmana paši* poraženo a rozprášeno. *Plovdiv* a *Adrianopol* opanovány. O málo později stanula spojená vojska u *Silivri* a *Radosta* před branami *Cařihradu*. Angličané (*lord Beaconsfield*) vyslali válečné loďstvo *Dardanellami* k ochraně *Cařihradu*.

31. led. V *Adrianopolí*, kam přeložen hlavní stan, povoleno Turkům příměří a zahájeno vyjednávání (*Ignatév*). Na základě úmluv *adrianopolských* zjednan pak

3. bř. mír v *San Stefano* při moři *Marmarském* jz. od *Cařihradu* mezi Tureckem a Ruskem:

1. Turecko zřeklo se poplatku a svrchovanosti nad *Rumunskem*. Toto dostane *Dobružďi* od Turků Rusku postoupenou a přenechá Rusku ústí dunajské s částí *Bessarabie* (sr. 490). 2. Černá Hora zvětšena o 944 km². (Pohraniční okres *Hercegoviny* s *Gackem* až po *Focu* a ústí *Limu*, značná část pašalíku *Novopazarského* po ř. *Lim* a odtud k m. *Rožaji* při h. *Ibaru*, přilehlá část *Albanie* od moře po délce jezera *Skaderského*). 3. Turecko zřeklo se poplatku a svrchovanosti nad *Srbskem* a postoupilo mu území 8555 km². (*Krajina* za ř. *Nišavou* a *Teplíci* na jih až ku *Vranji* s *Novým Pazarem* a *Mitrovičí*). 4. Zřízeno knížectví *Bulharské* velikosti 172.200 km² Turecku poplatné s křesťanskou vládou a domácím vojskem. (Hranice od zálivu *Lagoského* mezi ústím *Marice*

a. Mesty a Solunského po Dunaj, od horního Drimu, jezera Ochridského a pramenů Bystrice po moře Černé od města Mangalia na j. Dobružde ke městu Iniađa v zem. šířce Adrianopole. 5. Bosna a Hercegovina obdrží samosprávu a reformy pod garantii velmocí. 6. Turecko vyplátí Rusku válečné náhrady 1410 mill. rublů, případně postoupí mu území v Asii v ceně 1000 mill. rublů.

Angličané žádají za revisi míru svatoštěpánského na konferenci velmocí a chystají se k válce (na místo *Darbyho* lord *Salisbury* min. zahr. zál.). Též Rakousko zbrojí.

1878 *Tajná smlouva mezi Anglií a Tureckem*, dle které Angličané přejali ochranu turecké Asie proti dalším výbojům ruským, začož Turecko slíbilo zavést tu potřebné opravy a odevzdati *Cypr* Angličanům ve správu (ostrov odesazen od Angličanů 11. čce.).

13.—13. Kongres v Berlíně. Sr. 458.

čn. čc. *Bismarck* předsedou. Rusko: *Gorčakov*, Rakousko: *Andrássy*, Anglie: *Beaconsfield*, Francie: *Waddington*, Itálie: *Corté*, Turecko: *Karatheodory* a *Mehemed Ali*. Zde rozhodnuto takto: 1. Rumunsko prohlášeno neodvislým a za odstupenou jižní část Bessarabie ve prospěch Rusův obdrželo *Dobružďi* (sr. 494). 2. Černá Hora a Srbsko nabýly rozšíření hranic ve skrovnější míře a uznány neodvislými. 3. V severním Bulharsku zřízeno knížectví Bulharské, Turecku poplatné. Kníže měl býti volen sněmem a potvrzen od velmocí. 4. Pevnosti dunajské měly býti zrušeny a svobodná plavba po Dunaji až k jeho ústí zaručena. Uzavření úžin caribradských lodím válečným mělo zůstatí i na dále v platnosti (sr. 490). 5. Jižní Bulharsko zřízeno jako samosprávná provincie (v hranicích na j. a na z. značně menších) pod svrchovaností tureckou a pod jménem *Východní Rumelie*. Křesťanského guvernéra jmenuje *Porta* vždy na pět let se souhlasem velmocí. 6. Turecko postoupilo Rusku část Armenie (*Kars*, *Ardahan*, *Batum*) a uvolilo se zaplatiti 410 mill. rublů válečné náhrady. 7. Ruské vojsko mělo vykliditi *Východní Rumelii* a kn. Bulharské za 9 měsíců (*kn. Dondukov-Korsakov* gen. guvernérem na místě † kn. Čerkaského) a Rumunsko za jeden rok. 8. Rakousko mělo obsaditi *Bosnu* a *Hercegovinu* (sr. 445). 9. Turecku doporučeno, aby *Recku* přenechalo část *Epiru* a *Thessalie*. 10. V Turecku a v zemích z mocí jeho vyproštěných měla býti zavedena *politická rovnoprávnost všech vyznání*.

Nespokojenost na Rusi s výsledky války rusko-turecké. Vina toho přičítána vládě. Rejdy nihilistické se množí, jevíce se vraždami politickými, četnými požáry v různých městech a attentáty na život carův. Vláda uchopila se mimořádných prostředkův. *Car Alexander* odhodlal se konečně vydati konstituci a zřídil v ún. 1881 k tomu cíli zvláštní komisi (*Loris Melikov*).

1881 *Car Alexander II. od nihilistů zavražděn*

13. bř. (v Petrohradě na náměstí Michalském bombou pod nohy mu vrženou). Nástupcem syn jeho

1881—1894 *Alexander III. (Mírotvorce)*. Sr. 378.

Stav Ruska při nastoupení Alexandra III.: vítězství zbrání ruských, nabyté tolika obětmi na životech a jmění národním, bylo téměř zmařeno berlínským kongressem; proto nespokojenost s politikou vnější. Ohromný státní dluh, úpadek finanční a hospodářský. Ve vnitřní politice dva protivné proudy: strana konservativní brojí proti svobodomyšlným reformám, kdežto strana liberální (*hr. Melikov*) zasazuje se o zavedení zřízení konstitučního. Živly nihilistické vedle konstituce usilují o všeobecné právo hlasovací, úplnou svobodu tisku a neomezené právo shromažďovací.

Car v politice vnější hledí udržeti světový mír, opíraje se o spojenectví Francie (viz 466), ve věcech vnitřních prohlašuje „svatou povinností a nezměnitelným úmyslem zachovati pevnou samovládu jako záruku vnitřní a vnější mohutnosti Ruska“: v zemích Baltských zjednána platnost ruskému jazyku, v západních gubernijích zapověděno cizincům nabývatí nemovitostí, školství zvelebeno, odstraněna daň z hlavy, tisíci hlavě rolnictvo, a nahrazena daní pozemkovou, odstraněna daň ze soli, zřízena pozemková státní banka, průmysl a obchod zveleben (postavena *dráha zaka-spická* a 1891 zahájena *stavba dráhy sibiřské*), učiněna opatření k ochraně dělnictva, státní finance sporádány (rozpočet uveden v rovnováhu), zřízeno nové válečné loďstvo v Černém moři, dokončeno podrobení *Turkestanu*, kde 1884 *Tekenci* a *Mervští* podrobili se dobrovolně (r. 1881 zvítězil *Skobelev* u *Geok Tepe*), a zabrán *Pamír*.

Záležitostí zahraničné vedl *kn. Alex. Gorčakov* až do r. 1882, kdy pro stáří sprostěn úřadu, nástupcem jeho *baron Mik. Giers* († 1895).

1894— *Mikuláš II.* Sr. 378.

Při nastoupení prohlásil zásadu samodržné moci (sr. shora). Min. záležitostí zahr. po smrti Giersové *kn. Lobanov-Rostovskij*, a když r. 1896 zemřel, *hr. Muravěv*.

1895 Rusko účastní se zápletek v Číně (viz čl. 11 d).

1898 24. srp. vydal car úkaz k ministerstvu zahr. záležitostí, na jehož základě hrabě *Muravěv* učinil zástupcům mocí v Petrohradě návrh, aby cestou mezinárodního práva vyšetřeny byly nejučinnější prostředky, způsobilé k tomu, aby trvalý mír byl zabezpečen a zbrojení učiněna byla přítrž (sr. 468).

1899 Rusko utvrzuje *vliv v Persii*: převzalo stavbu dráhy ze *Zákavkazska* přes *Tabris* do *Teheranu* a odtud k *Perskému zálivu* (od *Turků* obdrželo koncessi k stavbě dráhy z *Karsu* do *Erzerumu*).

- 1900 Carským úkazem zakazuje se osazování Sibíře trestanci. Hr. Muravěv †; nástupcem jeho hr. *Lambsdorff*.
- 1901 *Dokončena stavba dráhy sibiřské* (do Vladivostoku a Port Arthuru skoro 12.000 km dlouhá) a započata stavba nové dráhy středoašijské z Taškentu do Orenburku.

10. Poloostrov Balkánský.

a. Řecko.

1821—1829 Boj Řekův za svobodu.

R. 1770 pokusili se Řekové poprvé na popud Ruska vybavit se z jařma tureckého. (*Orlov* přistál na Morei. Sr. 381). Později zakládali tajné spolky (*hetérie*) doma a v cizině za týmž účelem (sr. 381). R. 1821 způsobili *hetéristé* povstání ve Valašsku a Multansku (*kn. Alex. Ypsilanti, Georgakis, Vladimiresk*), které však v zárodcích potlačeno (bitva u *Dragasan*, kláštera nedaleko Rimnika nad Oltou). Připravované povstání Řekův v Cařihradě prozrazeno. Luza mstí se brozně na Řecích cařihradských. Staříčský patriarcha *Gregorios* na rozkaz sultanův oběšen na bráně chrámové. O málo později (v dub.) vypuklo povstání na Morei a rozšířilo se po celé zemi a na ostrovech. Povstání udržovalo se přes nesjednocenost a nesvornost vůdcův. Velmocí prohlásily se proti povstání, když Řekové deputací ve *Veroně* o pomoc se ucházeli (sr. 421), ale veřejné mínění v Evropě bylo na jejich straně a rostlo páchanými od Turkův ukrutnostmi (krvává lázeň na Chiu 1822): spolky filhellénův (král *Ludvík Bavorský*, bankéř ženevský *Eynard*), dobrovolníci (*lord Byron* † 1824 při obléhání *Missolunghi*).

1825—1826 *Redžid paša* oblehl m. *Missolunghi* v Akarnanii při dub. dub. zál. *Patraském*, hájené od 5000 chrabrych Řekův. Mezitím poslal paša egyptský *Mehemed Ali* Turkům na pomoc syna svého *Ibrahima*, který opanoval *Moreu* a spojil se pak s *Redžidem*. Po pádu *Missolunghi* dobyl *Redžid paša Athen*, kdežto *Ibrahim paša* obrátil se na *Moreu*, kde řádl způsobem neslýchaným. Velmocí zakročily ve prospěch Řekův.

1827 Námořní bitva u *Navarina*. Sr. 486.

20. říj. Turci z Řecka vypuzeni. Hr. *Capo d'Istria* v čele prozatímní vlády. Na základě míru *adrianopolského*

1830 Řecko prohlášeno státem samostatným (záliv *Volský* a *Artský* hranicí na severu).

Po dlouhých, krvavých třenicích mezi nesvornými Řeky (*Capo d'Istria* zavr. v *Nauplii* 1831) jmenován od ochranných velmocí 17letý *bavorský* princ

1832—1862 Ota I. králem

a uznán od národního shromáždění do *Nauplie* svolaného. Do zletilosti královy ustanovena od *Bavorska* vláda poručnická. R.

1835 sídlo královo přeloženo z *Nauplie* do *Athen* a pinoletý král ujal se vlády. Panování *Otovo* jest plno bouří a zmatků: vládě vyčítáno, že jest nenárodní, nespokojenost s dosavadní ústavou (r. 1844 povstání a změna ústavy dle vzoru francouzského a belgického), vliv francouzský, anglický a ruský, hnutí náboženské, bída finanční a rozervanost ve vnitřním ústrojí, pokusy o obnovení císařství *Byzantského* (r. 1854 *Karaïskakis*).

1862 Povstání ve *Vojnici* na j. břehu zál. *Artského*, v *Patrasu* a *Athenách*. Král prohlášen od prozatímní vlády (*Bulgaris, Kanaris a Rufos*) za zbavena trůnu a opustil zemi. Po několikerém vyjednávání zvolen konečně k návrhu *Anglie*

1863— Jiří I. králem. Sr. 431.

Republika *Jonských ostrovů* spojena s král. *Řeckým* (sr. 472). Neurovanost vnitřních poměrů trvá dále. Snahy *Řekův* o sloučení všech krajin někdejšího císařství *Byzantského* (povstání na *Kretě* podporováno). Za neutralitu ve válce *rusko-turecké* vymohlo sobě *Řecko* značnou část *Dolní Albanie* a *Thessalie* (r. 1881; sr. 494).

1893 Otevřen průplav *Korinthský*.

1896 Povstání na *Kretě*. Sultan k naléhání velmocí schválil *organický statut* pro ostrov, který měl obdržeti *samosprávu* se sněmem a *křesťanského* guvernéra sultanem za souhlasu velmocí jmenovaného. Ale 1897 vypuklo povstání znovu *přispěním Řecka*, jehož vojsko spojilo se s povstalci a jmenované krále prohlásilo *Kretu* za část *državy řecké* (plukovník *Timol. Vastos*). Loďstvo velmocí (*Ruska, Francie, Anglie, Rakouska* a *Italie*), u *Kréty* kotvící, obsadilo hlavní přístavy (*Kaneu, Kandii* a j.) ve srozumění s prozatímním guvernérem *tureckým*, provedlo *blokádu* *Kréty* a vyzvalo *řecké vojsko*, aby ostrov opustilo. Když se tak nestalo, vznikla

1897 válka *Řecka s Tureckem* (17. dub.). Vrchním velitelem *tureckým* *Edhem-paša*, *řeckým* *korunní princ Konstantin*. Turci po vítězných bojích obsadili *Thessalii*, odkud *Řekové* musili ustoupiti. A již 12. kv. obrátila se vláda *řecká* k vyslancům velmocí v *Athenách* o *prostřednictví míru*, který ujednán na základě stavu před válkou. *Kréta* zůstala pod *svrchovaností Turecka* jako *samosprávná provincie*, jejímž guvernérem v souhlase s velmocemi jmenován *řecký princ Jiří* (prozatím na 3 roky).

b. Srbsko.

1804—1813 Povstání Srbův. vedených vojvodou *Jiřím Petrovičem*, zv. *Karađordě* (Cerný Jiří). Bekir paša poražen u *Mišarie* nedaleko *Sabce*. *Bělehrad* a *Sabac* dobyty. Ve válce rusko-turecké bojovali povstalci srbští po boku Rusův (sr. 401), avšak po míru bukureštském, v němž Rusové o Srby rádně se nepostarali, jest Srbsko od Turkův opět opanováno. *Jiří* utekl na Rus.

1815 Nové povstání Srbův, zosnované Milošem Obrenovičem:

Srbové dosáhli svobody a samostatnosti, uvolivše se k poplatku. *Cerný Jiří* navrátil se do vlasti, kde však r. 1817 zavr. *Miloš* zvolen skupštinou za správce zemského.

1826 Smlouvou akkermanskou svolila Porta ke zřízení dědičného knížectví Srbského. Sr. 486.

1827—1839 Miloš Obrenovič I. zvolen za knížete.

Vláda jeho neoblíbena, an hleděl si vlastního zisku více než prospěchu země. Války rusko-turecké r. 1829 nepoužil, aby dosáhl úplné neodvislosti. R. 1839 přinucen zřici se vlády ve prospěch syna svého *Milana Obrenoviče II.*, který ale téhož r. †, načež na trůn povolán ml. bratr jeho

1840—1842 Michal Obrenovič III.

Opposicí v senátě a bouří lidu přinucen vzdáti se vlády. Za knížete zvolen

1842—1858 Alexander Karađorděvič, syn Jiřího Petroviče.

Rozkvět Srbska v duševním i hmotném směru. Roku 1848—1849 pomáhá *Kníčanin* Srbům rakouským (sr. 428). Za války krymské zůstalo Srbsko neutrálním, čímž kníže pozbyl důvěry národu, jakož i skrblictvím, stranností a choutkami absolutistickými. Svržen byv od skupštiny s trůnu, utekl se do Rakouska (kde v Temešvaru 1835 †).

1859—1860 Miloš Obrenovič I. po druhé knížetem (téměř 80letý) Po jeho †

1860—1868 Michal Obrenovič III. po druhé.

Nový rozkvět Srbska. Pevnosti srbské od Turkův vyklizeny (1862). Vojsko zorganizováno (Moravan *Frant. Zach.**) Snahy knížete o spolek státův balkánských proti Turkům zmařeny, když r. 1868 kníže Michal od spiklencův zavražděn (vražda

*) † 1892.

přičítána na vrub Alexandra Karađorděviče, jenž spiklence penězi podporoval). Od skupštiny na trůn povolán 15letý vnuk bratra *Miloše Obrenoviče*

1868—1889 Milan Obrenovič IV.

1868—1872 Blaznavac, Ristič a Gavrilovič v čele poručnické vlády: vypracována nová ústava, finance zlepšeny a stát vojensky sesílen.

R. 1873 propuštěno *ministerstvo Rističovo*, z čehož zmatky a nevole v zemi. R. 1875 povolán sice *Ristič* zase v řízení zahr. záležitostí, ale brzo potom propuštěn. Téhož r. zasnoubil se král s *Natalií*, dc. rumunského bojara ve službách ruských *Kečka*. Povstalci z *Bosny, Hercegoviny* a *Bulharska* docházejí podpory přes vůli knížete (ředitelem výboru povstaleckého *Jiří Vlačkovič*). R. 1876 povolil konečně kníže vůli národa a svěřil sestavení ministerstva *Rističovi*.

1876—1877 Válka s Turky. Sr. 491.

1877—1878 Opětná válka s Turky. Sr. 493.

Snahy srbské o rozšíření území podporovány hr. *Andrássym* na základě zvláštní smlouvy srbsko-rakouské, ujednané v Berlíně 8. čce. 1878: Srbsko zavázalo se dohodnouti se s Rakouskem o stavbu dráhy z Bělehradu do Bulharska a do Turecka, vejítí s ním v obchodní smlouvu a vzítí na uváženou otázku o celní jednotě obou státův.

1879 Srbská synoda prohlásila neodvislost srbské církve, která pak od ekumenického patriarchy v Caribradě schválena. Metropolita *Michael* primasem srbské země.

1880 *Ministerstvo Rističovo* propuštěno pro neshody s Rakouskem o provedení obchodní smlouvy.

1881 *Železniční smlouva* se společností francouzskou (*Bontoux*), kterou Srbsko těžce poškozeno a vláda (*Piročanac-Garašanin*) i kníže silně kompromitováni. Brzo potom obchodní a celní smlouva s Rakouskem. Nespokojenost s libovolnou vládou Milanovou. Metropolita *Michael*, hlavní zastance shody mezi Srbskem a Ruskem, sesazen.

1882 *Kníže Milan* dal se prohlásiti králem.

1885 *Válka s Bulharskem.*

Král *Milan* chtěl se vybavití válkou z těžkých poměrů vnitřních a za záminku k válce vzal si spojení Vých. Rumelie s knížectvím Bulharským, poněvadž prý se jím porušuje rovnováha národův na Balkánském poloostrově. Národ srbský nepřeje si války, touží po odstranění libovlády, jest pro úplnou shodu s Bulharskem a Černou Horou a pro organisaci k oživení národ-

ního vědomí mezi neosvobozenými Srby. Beznadějný stav Bulharska: car odvolal ruské důstojníky z jeho služeb, čímž je zbavil všech štábních důstojníků, a Turci hrozili vpádem do země. (Bulharsku bylo velikou výhodou, že mělo u srovnání se Srbskem spíše řádnější finance státní; sr. 503).

1885 Král *Milan* vtrhl na půdu bulharskou 4 proudy (14. list.).

17.—19. V bitvě u Slivnice*) Srbové na hlavu poraženi. list.

Dne 22. list. poraženi a zabíjení Srbové z *průsmyku Dragomanského* a 24. poraženi u *Caribrodu*. Bulhaři zmocnili se *Pirota* a postupovali k *Niši*. Další vítězný postup Bulharův zastaven zakročením Rakouska (vysl. hr. *Khevenhüller*): učiněno příměří a v březnu 1886 *mír v Bukurešti* na základě stavu před válkou.

Smutný stav financí (r. 1880 přebytek, po 6 letech schodek přes 77 mill.; dluh státní 300 mill.). Stálé změny ve vládě. Rozpor mezi královskými manžely (1888 vymohl si *Milan* rozvod na metropolitovi *Teodosijovi*). R. 1888 schválena od národní skupštiny *nová ústava* a r.

1889 Král *Milan* vzdal se trůnu ve prospěch syna 6. bř. svého *Alexandra II.* (nar. 1876).

1889— *Alexander II.*

Do zletilosti královny mají vládnouti vladařové *Ristić* a *Belimarković*. Ale již r. 1893 zbavil se mladý král vlády poručnické, prohlásil se plnoletým a postavil v čelo vlády oblíbeného v národě *dra Laza Dokiće* (tento za krátko †). Roku následujícího vrátil se *Milan* z Paříže do Srbska, ačkoli byl se zřekl za peněžitou náhradu státního občanství srbského jakož i práv rodinných a zavázal se, že nikdy již do Srbska se nevrátí, leč by byl povolán od syna nebezpečně nemocného.

1894—1900 Srbsko pod neblahým vlivem *Milana*, jenž dal se od krále jmenovati vrchním velitelem vojska. Předsedou ministerstva osobní lékař *Milanův dr. Vladan Dorděvić*: nová ústava zrušena a oktrojována ústava z r. 1869, která dopouštěla, aby koruna jmenovala čtvrtinu poslanců, zaveden čirý absolutismus a protivníci vlády kruté pronásledováni (hanebný politický proces proti Čebinci a soudruhům**) r. 1895 a pak 1899 proti radikálům přes varování Ruska, Francie a Italie). R.

*) Slivnica, Dragoman a Caribrod na dráze mezi Sofií a Pirotem nad Nišavou. Caribrod nedaleko hranic srbských, Dragoman a Slivnica jv. odtud.

**) Mezi nimi bývalý ministr *Taušanović*, který zachránil se útekem. † 1902.

1900 21. července, když meškal *Milan* s drem *Dorděvićem* na léčení v *Karlověch Varech*, prohlásil král *Alexander* v ministerské radě, že pojme za ženu dvorní dámu *Dragu Mašinovou*. Ministerstvo odporovalo, i propuštěno. *Milanova* *resignace* na vrchní velitelství vojska přijata*), jeho stoupenci ode dvora odstraněni, politickým provinilecům dána milost a s Ruskem u příležitosti sňatku králova docíleno opětně sblížení. R.

1901 skupština schválila všechna opatření králova. Tento dohodl se se sněmovními stranami o nové ústavě, která 19. dubna prohlášena (sněmovna poslanecká a senat s poslanci jednak volenými, jednak od krále jmenovanými. K trůnu má nároky i potomstvo ženské). Předsedou ministerstva *dr. Michal Vučić*. —

c. Černá Hora.

(Sr. 383.)

1830—1851 Petr II. Petrovič

byl vychován v Petrohradě a zde i na biskupa vysvěcen. Země rozdělena na 8 nahijí a opatřena pravidelnou správou zemskou (zemský soud na Cetinji, policie zemská a t. p.). Na *Cetinji* zřízena národní škola, v níž vychovávaní byli hlavně duchovní, a knihtiskárna. Ustavěné války s Turky (r. 1840 poražen a zabít *Ismail Cengić-aga*, jehož rod vládl v horách hercegovských v okolí Gacka). Petr II. znamenitým básníkem srbským. Nástupcem synovec jeho

1851—1860 Danilo Petrovič.

Jsa ženat dal se prohlásiti za knížete (*knjaz i gospodar slobodne Crne Gore i Brđah*) a učinil konec světskému vládaření biskupů vладыk. Zavaděné opravy v soudnictví a správě zemské (důstojnost vojvod čili knížat v plemenech zrušena) potkaly se s odporem u některých kmenů (kmen *Piperův*). Toho chtěli Turci použiti k podmanění Černé Hory.

1852—1853 Válka s Turky. *Omer* a *Osman* paša obklíčili Černou Horu, ale jsou odraženi, načež zakročením Rakouska zjednan mír.

Rusko vidouc takto vliv svůj oslabený, přestalo vypláceti Černé Hoře slíbenou stálou pomoc 40.000 zl. *Danilovi* bylo vybírati větší daň, z čehož nové nepokoje a spiknutí. R.

1855 vydáno nové sepsání zákonů, v němž jeví se snaha knížete, aby učinil z národu svého národ vzdělaný (*krvina* zakázána pod trestem smrti).

*) Tomuto brzo potom zakázán návrat do Srbska. † 1901 ve Vídní a pohřben v *Krušedolském klášteře* ve Srěmu.

- 1856 Za *konferenci pařížské* (sr. 489) ucházel se kníže u velmocí o diplomatické uznání faktické neodvislosti dovozuje, že Černá Hora nebyla nikdy Turkům prodána. Z toho
- 1857—1858 **opětá válka s Turky**, kteří poraženi u *Grahova* při hranici hercegovské a dalmatské od *Mírka*, bratra knížete. Černohorci otevřeli si cestu do Hercegoviny, ale k radě velmocí svolil kníže k míru, kterým hranice upraveny (*Grahovo* na vždy přirknuto jest Černé Hoře).
- 1860 Kníže Danilo zavražděn v *Kotoru* od vypověděného Černohorce. Nástupcem syn *Mirkáv*
- 1860— **Nikola** (m. *Milena*, dc. senatora a vojvody *Petra Vukotiče*).
- 1861—1862 **Válka s Turky**: *Luka Vukalovič* v čele povstalců hercegovských, kterým Černohorci poskytli pomoc vedením *Mírka Petroviče* a *Petra Vukotiče*. Turci pod *Omerem* a *Osmanem* pašou z počátku několikrát poraženi, ale později jsouc téměř desetkrát silnějšími jali se Černohorce tísňiti. Mir zjednán zakročením velmocí.

1876—1878 Válka s Turky (sr. 491),

kterou vedle uznání úplné neodvislosti nabyta Černá Hora přístavu *Baru*, úrodné *doliny Podgorické* a pak (zvláštní konvencí z r. 1880) přístavu *Uleinského*. Černohorský obchod postaven pod ochranu rakouských konsulátů.

V době míru pokračuje kníže Nikola v díle svého předchůdce: branná moc zorganizována po způsobu evropském, založen ústav bohoslovecko-učitelství, vyšší dívčí škola a nižší reálné gymnasium, školství v celé zemi zákony upraveno, předsevzata stavba nákladných silnic, učiněny kroky zvelebiti hospodářství a r. 1888 vydán obecný majetkový zákonník.

R. 1897 slaveno dvoustáleté jubileum panování rodiny Petrovičů z Njegošův (sr. 382) a r. 1900 přijal kníže k návrhu státní rady titul „*královská výsost*.“

d. Bulharsko.

(Sr. 494)

1879—1886 Alexander, princ battenberský

z rodu velkovévod hessenských a synovec carův, zvolen od národního shromáždění knížetem. Hl. m. *Sofia*.

Ustanovení konference berlínské, kterými Bulharsko roztrženo na dvě části, budila nespokojenost na obou stranách Bal-

kánu; nevyšpělost vládnoucí intelligence a dominující postavení Rusův v ministerstvu, ve vojště a ve správě státní byly pramenem neustálých třenic, kterých kníže nedovedl zameziti. Roku

1883 ruští členové ministerstva složili úřad a opustili zemi. Rozpor s Ruskem urovnán vojenskou smlouvou, která stanovila, že ruští důstojníci směji v Bulharsku pobývati toliko tři léta a při tom se zabývati jen vojenskými úkoly, s vyloučením veškerých služeb politických a administrativních.

1885 **Státní převrat v Bulharsku**: generální guvernér rumelský *Krstjovič* zajat a od prozatímní vlády, v jejímž čele *Dr. Stránský*, vyzván kníže *Alexander*, aby ujal se vlády nad sjednoceným Bulharskem. Car odňal knížeti všechny generalské hodnosti v ruské armádě a odvolal všechny Rusy od vojska bulharského i rumelského. Ostatní velmocí nechaly porušení smlouvy berlínské nevyřízeno, kdežto *Srbsko* užilo příležitosti této k válce.

1885 Válka se Srbskem. Sr. 499.

Kníže *Alexander* nedovedl se upevniti na trůně ani po ukončení vítězné války. (S Turky stalo se narovnání *cařihradským protokolem* 24. bř. 1886, dle kterého byl sultan ochoten knížete bulharského ustanovovati od pěti k pěti letům guvernérem Vých. Rumelie a odřekl se práva posádek v Rumelii za odstoupení muslimanských krajín rhodopských.)

1886 Ve spiknutí zosnovaném od štoupencův ruských (*Can-21. srp. koe*) jest kníže *Alexander* v *Sofii* zajat a dopraven přes hranice zemské, odkud sice se vrátil (v zemi zdvihla se vojenská protirevoluce, vedená od předsedy sněmu *Stambulova* a podplukovníka *Mutkurova*, která *Alexandra* povolala zpět), ale nabyv přesvědčení, že při odporu Ruska na trůnu se neudrží, vzdal se dobrovolně vlády (7. září*) a dosadil před odjezdem *Stambulova*, *Karavelova* (náhrazen brzo *Živkovem*) a *Mutkurova* za regenty, jakkoliv dle ústavy měli býti zvoleni od sněmu.

Plnomocník ruský gen. *Mik. Kaulbars*, mající zjednati Rusku bývalý vliv, minul se cílem, načež

1887— Ferdinand, princ koburský, zvolen knížetem.

Kníže ujal se vlády, ač velmocí volby té neuznaly a od sultana nedošlo potvrzení. *Stambulov* všemohoucím ministrem, jehož vůli i kníže musil se podrobovati. R. 1894 odstoupil a obžalován jako rušitel zákonův (r. násl. úkladně zavražděn). Předsedou ministerstva *dr. Stojlov*. Bulharsko vyhledává smíření s Ruskem (pronásledovaný za vlády *Stambulovy* trnovský *metropolit*

*) † 1893.

Klement v čele poselstva do Ruska 1895), k němuž došlo, když následník trůnu *Boris* přestoupil k víře pravoslavné. R.

1896 *Ferdinand* uznán knížetem bulharským od Turecka a ostatních mocností. Shoda se Srbskem a Černou Horou. Od r. 1899 znepokojuje Turecko, Řecko i Rumunsko *Macedonský komitét* sídlem v Sofii, mající na programu snahu o provedení oprav v Macedonii, smlouvou berlínskou 1878 ohlášených. (Otázka macedonská.) Téhož roku odstoupil *Stojlov*, nástupcem jeho *Grekov*, po něm *Ivančov* a r. 1901 *Karavelov*.

II. Země mimoevropské.

a. Španělské osady americké.

Bezpříkladné vysávání španělských osad amerických těžce nesli zvláště *Kreolové*, neboť přístup k úřadům vyhrazován toliko Španělům. Za válek Napoleonských odepřely osady poslušnost králi *Josefově*, a když pak kortesové požadovali rovnoprávnost osad se zemí mateřskou zamítli, počaly odpadávat a setrvaly na této dráze i po nastoupení *Ferdinanda VII.*, poněvadž král na místo zaručení přiměřených oprav žádal nepodmíněného poslušenství:

1. **Buenos Ayres.** Boj za svobodu počal se r. 1810. R. 1825 utvořila se „republika Spojených států La-Platských“ (Argentina) a generalnímu kapitánu v Buenos Ayres svěřena vrchní výkonná moc a řízení záležitostí zahraničných. Spojádané poměry nastaly v Argentině teprve od r. 1895 (nejprve prováděl v zemi zvláti *Rosas* —1852, pak války občanské, od r. 1880—1886 *Roca* a po něm *Celman* —1890 vládli k veliké škodě státu).

2. **Paraguaj** čelil nejprve proti republice Argentině, ale pak odtrhl se též. Od r. 1817 *Dr. Francia* doživotním diktátorem (—1840). Po jeho kruté vládě, za níž země od ciziny téměř úplně odloučena, spravoval stát blahodárně *Carlos Lopez* (—1862). Jeho syn a nástupce *Francisco Lopez* zavlkl zem do války s Brasiílií, Argentinou a Uruguajem (1865—1870). Válkou uvedena země na pokraj záhuby; zotavila se poněkud teprve za *Caballera* (1881—1886).

3. **Uruguaj** odtrhl se ve spolku s Argentinou, později upadl pod nadvládu brasílskou (1825), ze které se však záhy vypořídil (1828). K pravidelnému rozvoji dostala se země teprve 1886, kdy odstraněn ukrutný a k vládě neschopný general *Santos*.

4. **Chile.** Vzpouřa počala se r. 1810. Neodvislosti nabyto, když přispěl z Argentiny ku pomoci gen. *San Martin* (1817). Španělé vypuzeni z poslední pevnosti (na ostrově *Chiloé*) teprve r. 1826. Vnitřní zmatky šťastně překonány, i jest Chile státem v Jižní Americe nejlépe spořádaným.

5. **Nová Granada a Venezuela** osvobodily se po dlouhém, krvavém boji (1814—1821; „guerra á muerta“) vedením *Santandera* a *Bolívara* (vůdcem vojska španělského fanatický *Morillo*). Bolívar jmenován prezidentem „Spojených států Kolumbijských“, s kterými r. 1822 spojilo se i Quito (Ecuador), statečným *Sucrem* z moci Španělův vyproštěné.

6. **Peru.** Zde válčeno za svobodu od r. 1818. R. 1823 poslal Bolívar na pomoc *Sucra*, pak přišel sám a jmenován od kongresu diktátorem Perovska. R. 1825 vtrhl do Horního Perovska, které náleželo k místokr. Buenos Ayres a nyní nechtělo se republice Argentině podrobiti. Osvobozená země zřízena ve zvláštní stát (Bolivia). *Sucre* jejím prezidentem.

Panovačnost Bolívarova příčinou, že musilo vojsko kolumbijské opustiti nejen Bolívii, ale i Perovsko, kde Bolívar sesazen (1828). Též v Kolumbii vznikl odpor proti jeho protirepublikánskému smýšlení (*Santander*): *Venezuela* se ho zřekla a *Nová Granada* dala si svobodnější zřízení. Bolívar odstoupil († 1830), ale již r. 1831 rozpadla se Kolumbia ve tři státy: *Venezuela*, *Nová Granada* a *Ecuador*.

7. Ve Střední Americe utvořila se r. 1821 „republika Spojených států Středoamerických“, ale již 1839 následkem domácích sporů rozpadla se na 5 částí: *Guatemala*, *San Salvador*, *Honduras*, *Nicaragua* a *Costa-Rica*. R. 1898 učiněn nový pokus o utvoření veliké republiky středoamerické, zmařen však v zárodku.

8. **Mexiko.** R. 1821 prohlásil plukovník *Iturbide* neodvislost země, rok potom povýšen byl od kongresu za císaře, ale již r. 1823 byl vypuzen a státu dostalo se zřízení republikánského. Ustavičné zmatky a bouře domácí. *Texas* se odtrhl a připojil se k Spojeným obcím Severoamerickým; z čehož vznikla válka (1845—1848), ve které musilo se Mexiko zřici práv na *Texas* a odstoupiti *Nové Mexiko* s *Kalifornií*.

1861—1867 Výprava proti Mexiku,

podniknutá od Francie, Anglie a Španělska.

Příčina: R. 1858 zvolen od strany konservativní za presidenta gen. *Zuolaga*, kdežto radikálové prohlásili se pro *Juareza*. V boji mezi soupeři nešetřeno práv a majetku příslušníků cizích států. Když *Juarez* pole opanoval a nechtěl dostáti závazkům mezinárodním,

1861 sjednotily se Anglie, Francie a Španělsko konvencí 31. říj. *londýnskou* na branném zakročení. *Veracruz* při zá. Mexickém a pevnost *San Juan d'Ulloa* na ostrově stejného jména nedaleko *Veracruze* obsazeny od spojeného vojska. Anglie a Španělsko chtěly přestatí na pouhé demonstraci válečné, kdežto *Napoleon* zabýval se záměry výbojnými. Z toho neshody, následkem kterých

1862 loďstvo *anglické* a *španělské* vrátilo se domů, kdežto dub. Francouzové dostavše posily (gen. *Forey* v čele 40.000 m.) jali se na poč.

1863 obléhati Pueblu, která chrabře hájena gen. *Ortegou*. *Commonfort*, byv vypraven *Juarezem* z Mexika k vyproštění Puebly, poražen od *Bazaina* u *San Lorenza*, čímž osud Puebly i hlavního města rozhodnut. V květnu vzdala se Puebla a v červnu opanováno m. Mexiko. *Juarez* uchýlil se do *San Luis Potosi* ve středu země.

čc. *Forey* svolal shromáždění notáblů, které usneslo se zříditi dědičné císařství Mexické a nabídlo korunu arcivévodovi rakouskému *Maximilianovi*. Gen. *Bazaine* jmenován na místě *Foreyově* vrchním velitelem vojska francouzského. —

1864—1867 *Maximilian*, arcivévoda rakouský, císařem mexickým.

Snahy císařovy, zavésti spořádané poměry, mijejí se cílem: státní pokladnice byla prázdna, finanční stav bídný, ve Francii potkávala se politika *Napoleonova* s odporem. *Bazaine*, jenž zatoužil po koruně mexické, kul pikle proti císaři, Spojené státy Severoamerické chovaly se nepřátelsky a republikánské tlupy *Juarezovy* počínaly si vždy směleji. *Napoleon* nechtěje se zaplésti do války se Spojenými státy Severoamerickými dal rozkaz, aby

1867 okupační armáda francouzská opustila Mexiko (*Bazaine* na jaře opouštěje *Veracruz* prodal zradně velké zásoby střeliva *Juarezovi*). Císař *Maximilian* setrval, nechtěje dáti v šanc své přívržence. Přinucen byv opustiti hlavní město, odebral se do *Queretara* sz. od hl. m., kde bránil se chrabře, jest však zrazen (*Lopez*), zajat a na rozkaz *Juareza* zastřelen (19. čna.). Republika obnovena. *Juarez* opět presidentem. Po jeho smrti 1872 nepořádky a bouře; poměry se zlepšily, když 1877 zvolen presidentem general *Diaz*.

b. Spojené státy Severoamerické.

(Sr. 369, 408).

1861—1865 Občanská válka ve Spojených státech Severoamerických.

Stát zmáhá se dílem osazováním nových krajin (v pohoří *Mississippi* a *Columbie*), dílem koupí (*Louisiana*, sr. 398 a *Florida*, sr. 477), dílem dobrovolným přistoupením (*Texas* r. 1845), dílem i válkou (s Mexikem, sr. 505). Ke konci let padesátých skládá se ze 34 států. V politice řídí se zásadou, přijatou od kongresu za presidentství *Monroeova* (1823), že nestrpí, aby míchaly se evropské státy do záležitostí amerických. Přiro-

zený rozvoj tlumen rostoucím nepřátelstvím mezi jižními a severními státy Unie, jež vrcholilo v otázce otroci. (Bohatí plantážníci na jihu, užívající ku pracím otrokův, práli svobodnému obchodu, kdežto na severu svobodnilovní farmáři a průmyslníci dávali přednost cílům ochranným). Dokud měly jižní státy oddané sobě presidenty a většinu v senátě i ve sněmovně, nestrachovaly se o zrušení otroctví, když však r.

1860 zvolen za presidenta *Abraham Lincoln*, kandidát států severních, vypukl mezi oběma stranama dávno připravovaný boj.

1861 Jižní státy odtrhly se od Unie a založily v *Montgomery* novou konfederaci, jejímž presidentem *Jefferson Davis*. Byly to: *Jižní Carolina*, *Mississippi*, *Florida*, *Alabama*, *Georgia*, *Louisiana*, *Texas*, později *Virginia*, *Arkansas* a *Severní Carolina*.

Konfederovaní prohlášeni jsou za odstěpence a zdvižena proti nim válka, vyznačující se velikou ukrutností. Od r. 1861 až 1863 bojováno se střídavým štěstím. R. 1861 gen. Unie *M'Clellan* vedl si šťastně v záp. Virginii a *Segel* v Missouri, ale za to porazili konfederovaní vedením gen. *Beauregarda* vojsko Unie nad potokem *Bull Run* na sv. Virginie. R. 1862 odňat konfederovaným *Nový Orleans* při ústí *Mississippi*, hlavní sídlo obchodu. Od 27. čna. do 3. čce. bojovali konfederovaní šťastně v okolí *Richmondu* jíz. od Washingtonu. *M'Clellan* zanechal obléhání města a převedl vojsko přes *Potomac*, jenž se vlévá do zálivu *Chesapeakského*. Konfederovaní ohrozili pak *Washington* a zabíhali až do *Marylandu*, ale v září poraženi jsou u *Antietamu*, pobočky *Potomacu* z l. břehu. Na místě *M'Clellana* jmenován vrchním velitelem vojska Unie gen. *Burnside*, jest však poražen u *Frederiksburgu* jíz. od Washingtonu (pros.). R. 1863 *Washington* od konfederovaných po druhé ohrožen, ale po třídenní bitvě u *Gettysburgu* na j. *Pennsylvanie* (1.—3. čce.) přinucen gen. *Lee* k ústupu (od gen. *Meadea*). Stejně doby dobyl gen. *Grant* *Vicksburgu* nad dol. tokem *Mississippi* a odtrhl tak konfederované od západu. *Charlestonu* na pobř. *Jižní Caroliny* uhájil *Beauregard*. Všeobecná malátnost. R. 1864. zvolen *Lincoln* po druhé za presidenta, což znamenalo vítězství strany bojovné. Gen. *Unie Sherman* podnikl z *Atlanty* v *Georgii* odvážný pochod středem nepřátelského území až k pobřežn. městu *Savanně*, kterého pak dobyl. R. 1865 v lednu prohlášeno zákonem všeobecné zrušení otroctví na území Unie. Zoufalé postavení Jižních států. Otroci brání jsou do služby válečné. V dubnu podniknut společný útok od gen. Unie *Granta* a *Shermana* na dvoji pevnost *Richmond-Petersburg*. Po dobytí pevnosti vzdal se *Lee* s vojskem *virginským Grantovi* a brzo potom *Johnson* s armádou jižní *Shermanovi* (kv.), čímž válka skončena. Mezi tím *Lincoln* úkladně zastřelen (14. dub. „*Jih jest pomstěn*“). Na místě jeho místopresident *Johnson* —1868, pak *Grant* —1876, *Hayes* —1880, *Garfield* r. 1880 a když byl r. 1881 zavr., nastoupil

místopresident *Arthur* —1884, *Cleveland* —1888, *Harrison* —1892, *Cleveland* —1896.

Za *Harrisona* nabyla platnosti *soustava ochranných cel* (1890—1894), již navrhl major *Mac Kinley*; rovná se zásadě *Monroeově* na hospodářském poli: Amerika Americe i v průmyslu (sr. 506). Zápas stran se přičítá: *strana demokratická*, hlavně na jihu, která dosud měla většinu, usiluje o zrušení ochranných cel, ale při volbách do parlamentu r. 1894 podlehla *straně republikánské* protekcionářského smýšlení, hl. na severu. Za nástupce *Clevelandova* *Mac Kinleye* (od r. 1897) *soustava ochranných cel* obnovena a zostřena. R.

1897 *republika Havajská* v *Polynesii* dala se pod ochranu Unie.

1898 **Válka se Španělskem** (viz 480); po skončení války povstání domorodců na *Filippinách* (*Tagalové*), usilujících o úplnou samostatnost.

1900 **Presidentem** zvolen opět *Kinley*, ale r. následujícího zavražděn od anarchisty při zahájení výstavy v *Buffalu*. Místo jeho zaujal náměstek *Theodor Roosevelt*.

c. **Brasílie**. (Sr. 481). V list. 1889 sesazen *Petr II.*, moudrý a šlechtný panovník, vojenským povstáním, které způsobil maršál *Da Fonseca*. Tento zvolen v ún. 1891 prvním *prezidentem federativní republiky Brasílské*. Země novou úpravou vládní nezískala: správa státu v rukou lidí, kteří moci své užívali k bezuzdnému obohacení; z toho finanční tíseň a povstání.

d. Čína a Japonsko.

(Sr. 383.)

1821—1850 *Tao-kuang* císařem v Číně. Zhoubné účinky opia, kterým zásobovali Angličané z *Kantonu* celou Čínu, vedly k *zápovědi* dovozu opia pod trestem smrti. Z toho nastalo přerušování obchodních styků s Anglií a konečně tak zv.

1840 **opiová válka s Anglií**: loďstvo čínské před *Kantonem* zničeno, *Kanton* dobyt, Angličané dostali se po *Jang-tse-Kiangu* před *Nan-King*, kdež ujednán mír. Anglii vedle veliké náhrady válečné dostalo se ostrovu *Hong-Kongu*, a Evropanům otevřeno 5 přístavů čínských (*Kanton*, *Amoy*, *Fu-čeu*, *Ningpo* a *Šanghai*).

Po *† Tao-kuanga* povstání *tai-pingů*, jimž šlo o svržení *dynastie mandžuské*. V čele povstalců *Hung-siu-tsuen*. Tento 1853 zmocnil se *Nan-Kingu* a prohlásil se císařem. Povstání, jež uvedlo Čínu na pokraj záhuby, zdoláno teprve 1864, když Čínané

pomocí Evropanů, kteří čínské vojsko zorganizovali, dobyli *Nan-Kingu*, kdež císař *tai-pingský* skončil sebevraždou.

V době povstání *tai-pingů*

1857—1860 **válka Číny s Anglií a Francií**.

Nešetření smluv ujednaných a projevování nenávisť k cizincům při každé příležitosti příčinou války. Přímý podnět k válce zavdaly roztržky Angličanů s guvernérem *kantonským*. K Anglií přidružil se *Napoleon*, chtěje nabytí lepších výhod obchodních. R.

1857 vojsko spojencův obsadilo *Kanton* a r.

1858 vniklo do ústí *Pejha*, brány do *Pekingu* vedoucí, do bylo několika opevnění a

1859 přimělo Čínu k smlouvě v *Tien-tsinu* nad dol. *Pejhem*, kterou zavázala se tato zaplatiti značnou pokutu válečnou, otevřela obchodu evropskému dalších 14 přístavů a dopustila svobodu náboženství *křesťanského*. Ale když vyslanectvo velmocí na cestě do *Pekingu* zrádně napadeno, obnovena válka. (*Francouzům* velel *Montauban* a Angličanům *Grant*.) *Tien-tsin* dobyt.

1860 **V bitvě u Palikaa**, mostu v. od *Pekingu*, Čínané poraženi. Vojsko spojencův vtrhlo do roviny *Pekingu*, kde letní palác císařský s uměleckými poklady spálen v odvetu za povraždění zrádně zajatých. Císař uprchl z *Pekingu*, který spojenci obsazen. Mír v *Pekingu*: smlouva *tien-tsinská* znovu potvrzena.

Po válce s Anglií a Francií a po zdolání vzpoury *tai-pingů* namáhá se vláda čínská přemoci povstání *mohamedánů* v *Džungursku* a *Vých. Turkestánu*. Zde *Jakub-bej* založil 1865 samostatnou říši s hl. m. *Kašgarem*. Povstání ukončeno po *† Jakuba-beje* dobytím *Kašgaru* (1877).

1875— **Kuang-su** císařem (třiletý, jménem jeho vládně ovdovělá císařovna).

1882—1885 **Válka s Francií**. *Francouzové* zmocnili se *Tong-Kingu*, severní provincie *císařství Annamského*. Císař *annamský* dovolává se pomoci Číny, která pokládá se za vrchního pána *Annamu*. *Francouzský* admirál *Courbert* vedl si vítězně na *Formose*, zničil arsenál a loďstvo čínské ve *Fu-čeu*, provedl blokádu ústí *Jang-tse-Kiangu* a v *zálivu Pečilském* bránil dovozu rýže do severní Číny. Prostřednictvím *Anglie* mír: Čína vzdala se vrchního panství nad *Annamem*, který přinucen uznati *protektorát Francie*, a uznala *Tonk-King* za *državu francouzskou*.

Po válce vyhýbá se Čína zápletkám zahraničným, pracuje o sesílení a organisování moci vojenské, ale nevraživost proti cizincům

cům trvá a občas jeví se násilnými skutky (1889, 1891 proti křesťanům). R.

1894—1895 **válka Číny s Japonskem.** Příčinou války Korea, nad níž vrchní vládu Japonsko nechtělo Číně přiznati, ujednávši 1876 s Koreou smlouvu, v níž sice Japan uznává nezávislost Koree, ale spolu nabyl v ní takových výhod, že byla skutkem od té doby Korea závisla na Japonsku.*)

1894 Vojsko čínské vniklo do *Koree*, ale poraženo tu maršálem japonským *Jamagatou* u *Pěngjangu*, brzo potom i loďstvo čínské při ústí řeky *Jalu*. Korei vnučen spolek na obranu a odboj, načež Japonci vnikli do *Mandžuska*, opanovali *Zluté moře* i *záliv Pečilský*, zmocnili se *Kiu-čeu*, *Ta-lienvanu* a válečného přístavu *Port-Arthuru*.

1895 Japonci proklestili si cestu na *Mukden* a *Peking*. Čína žádá o mír (17. dub.): 1. musila uznati neodvislost Koree, 2. vydati Japonsku Formosu a poloostrov *Liao-tung* po 40°, 3. splatiti v 7 letech 200 mill. taelů stříbra válečné náhrady a učiniti důležité ústupky obchodní a průmyslové.

Vystoupením *Ruska* a námořních velmocí bylo Japonsku upuštěno od odstoupení *Liao-tungu* za peněžitou náhradu.

Prostřednictvím ve válce daly si velmoci námořní zaplatiti koncesemi. *Rusku* povolena stavba dráhy sibiřské *Mandžuskem* do *Vladivostoku* s pobočkou do *Mukdenu* a *Port-Arthuru*, *Francii* dostalo se ústupkův na hranici *Tong-Kingské*, *Německo* obdrželo téžarské a finanční výhody. R.

1897 zavraždění v Číně dva němečtí katoličtí misijnáři. *Německo* zakročilo a zabralo při tom území *Kio-Čau*, *Čínanům* posvátné, neboť ve středu svém hostí kolébku a hrob *Konfucia*. Hned potom vymohlo si Rusko pronajmutí *Port-Arthuru* a *Ta-lienvanu*, *Angličané* zabrali *Vaj-Hej-Vaj*, pak *Kau-Lun* naproti *Hong-Kongu*, *Francie* na jihu *Kvang-Čau*. (Velmoci dělí se o Čínu.)

V Číně tvoří se strana odvety nejen Japonsku, ale i ostatní cizině. Prostředkem k tomu zavedení vymožeností evropských (školy technické nařízeny pro celou říši, v *Pekingu* zal. universita, vybraní *Mandžouvé* poslání do ciziny, zřízení továrny na děla

*) V Japonsku mikado *Mutsuhito* sprostil se 1868 bojem *šoguna* (sr. 26), který sesazen (vítězství před *Kiotem*), načež *daimiové* zbaveni svých úřadů a privilegia *samurajův* zrušena. Říše přeměněna v centralistickou monarchii. Ze staré vojenské a dvorské šlechty zřízena šlechta nová (markýz, kníže, hrabě, vicomte, baron). Zavedeny opravy dle vzoru evropského (stálé vojsko, vysoké školy, železnice, loďstvo, 1890 parlament, jenž však stal se jevištěm velikých sporů, jimž učinila konec válka s Čínou).

a zbraně, zahájena železnice mezi *Pekingem* a *Tien-tsinem*, doložení). V čele pokrokové strany sám *dobromyslný*, ale slabý císař. V tom však

1898 císařovna vdova *Tse-Hsi* uvěznila císaře, předstírajíc, že jest k vládě neschopný, v pravdě ze strachu, že chce ji odstraniti od trůnu a vládnouti sám; spojila se s boxery, tajným spolkem na vyhubení cizinců, a vpustila je do *Pekingu*. *Princ Tuan*, otec následníka trůnu, přidal se k nim.

1900 Vraždění křesťanů. Vyslanci a ostatní cizozemci počtem asi 1000 a pod jejich ochranou asi 2000 domácích křesťanů obleženi v *Pekingu*. Strážce k ochraně 8 vyslanectev bylo sotva 450 m. 20. červ. německý vyslanec *baron Ketteler* v *Pekingu* zavražděn. K osvobození obležených vypravil se k *Pekingu* z *Tien-tsinu* v čele mužstva z evropských lodí admirál *Seymour*, ale musil se vrátiti a jen stěží ušel záhubě.

čc.—srp. *Rusové* a *Angličané* zmocnili se námořní bitvou u *Taku* ústí *Pejha* a *Tien-tsinu*. Celkem v čínských vodách soustředilo se 160 válečných lodí a 30 torpedových. Bojiště rozšířilo se i do *Mandžuska*, kde *Rusové* hledí zachrániti stavbu dráhy, obsadivše železniční trať a hl. m. *Mukden*. Vojsko spojených mocností (mezi nimi i *Japonsko*) postupuje k *Pekingu* za vedení ruského gen. *Leneviče* a již

14. srp. **Peking dobyt** (do města vnikli nejdříve *Rusové* a *Japonci*). Dvůr císařský opustil před příchodem *Evropanův* *Peking*, marně usiluje, aby vyjednáním zadržel postup vojska. Vrchním velitelem spojených vojsk ustanoven náčelník gener. německého štábu hr. *Alfred Waldersee*, který přibyl z *Evropy* 27. říj. do *Tien-tsinu*, ale

1901 *Rusové*, považující svůj úkol za skončený, opustili *Peking*, taktéž *Američané*, *Francouzové* a částečně i *Japonci*.

Kv. *Velmoci* dohodly se o definitivním míru: čestné zadostiučinění, potrestání vinníků, náhrada válečná 450 mill. taelů (po 7½ K), splatná v 39 ročních lhůtách při 4% úrokování a pojištěná zastavením cel; k ochraně vyslanců vloženy podmínky do ustanovených míst mezi *Pekingem* a pobřežím. — V červnu opustil *Waldersee* Čínu. R. 1902 smlouva *Číny s Ruskem*, které zavázalo se odvolati postupně vojsko z *Mandžuska*, ale pojistilo si dohled nad občanskou i vojenskou správou země.

Ukazatel.

- A.**
- Aargavsko 199. 230. 248.
 Abbasovci 155. 184. 225.
 Abbeville (abvil) 204.
 Abdera 21. 41.
 Abd-Errhman 155. 158. 173.
 Abdullah 475.
 Abdul Azis 491.
 — Hamid 491.
 — Kadir 460.
 — Kerim 491. 492.
 Abe nsberk 405.
 Abi baal 11.
 Abo (óbo) 362. 380.
 Abraham 6.
 Absolon 7.
 Ábu Bekr 154.
 Abukir 392.
 Abul Abbas 155.
 Abydos 41. 44. 53.
 Adalbert Babenberský 165.
 Adalbert Bremský 168.
 Addington (edingtñ) 396.
 Adelheida 161. 164.
 Adherbal 106. 107.
 Adolf Fridrich Sv. 322. 362.
 Adolf Nassavský 203. 468.
 Adonis 12.
 Adrianopol 136. 141. 144. 224. 492. 493.
 Adrianopolský mír 422. 486.
 Adua 485.
 Aedilové 79—81. 83. 100.
 Aegatské ostrovy 91.
 Aegypt 1—5. 22. 61. 63. 98. 101. 121. 124. 125. 154. 184. 185. 187. 269. 392. 470—475.
 Aemilia via 92.
 Aemilianus 139.
 Aemilius Paulus 94. 100.
 Aemona 129.
- Aeneas Silvius (Pius II.) 231. 255.
 Aera Seleukovou 63. Varonova a Katonova 68.
 Aethiopové 3.
 Aëtius 145. 146.
 Afer P. Terent. 110.
 Afranius 110. 120.
 Africké země 155. 184. 225.
 Afrodite 32. 75.
 Agamemnon 30. 32.
 Agathokles 13.
 Ager publicus 73. 79. 83. 104—106.
 Agesilaos 55. 56.
 Aghlabovci 155. 162. 184. 185.
 Agilolf 146.
 Agis 51. 53. 61.
 Agrární zákony 79. 83. 104—106. 108. 117.
 Agrikola 134.
 Agrippa, M. Vipsanius 125. 126. 127. Menenius 76.
 Agrippina 127. 131.
 Aguntum 129.
 Ahab 8.
 Ahmes 2.
 Ahriman 24.
 Ahramenes 21. 64.
 Achajský sp. 65. 95. 98 až 102.
 Achilles 30. 32.
 Achmet 260.
 Aigai 57.
 Aiginská válka 48.
 Aigospotamoi 54.
 Aineias 32. 70.
 Aischines 58. 59.
 Aischylos 59.
 Aisopos 42.
 Aistulf 157.
 Aitolský sp. 65. 95. 98 až 100.
 Aix (es) 108.
 Akademie česká 447, francouz. 333, vídeň. 422.
 Akesines 18. 61.
- Akka Larentia 71.
 Akkermanská smi. 496. 498.
 Akkon 190. 392.
 Aktium 50. 125.
 Aladža-dag 492.
 Alanové 144. 145.
 Alarich 145.
 Alaska 490.
 Alba vév. 311.
 Alberich 164.
 Alberoni 343. 371.
 Albert Saský 452.
 Albigenští 204.
 Albigeois (albizoá) 204.
 Alboin 148.
 Albuquerque (albukerke) 271.
 Alby 204.
 Albrecht arcivév. 353. 438. 440. 441.
 — Bavorský 254. 285.
 — Braniborský 324.
 — Brunšvický 458.
 — cis. I. 200. 203. 216. 222.
 — cis. II. 200. 231. 263. 262.
 — Medvěď 191. 192. 194. 210.
 — Rakouský VI. 201. 232.
 — Tyrolský 198.
 Alcantara 210. 316.
 Alcasar 314.
 Alcolejský most 479.
 Aleksinac 491.
 Alemani 130. 138. 139. 145. 146. 147. 152.
 Alesia 119.
 Alessandria 193.
 Aleš z Risenburka 252.
 Alexander Bulharský 502.
 — Makedonský 4. 59—62.
 — Něvský 260.
 — papež III. 193. VI. 308.
 — Polský 323. 324.
 — Ruský I. 378. 399. 402. 408. 410. 411. 420. 421.
485. II. 378. 489—495. III. 378. 495.
 Alexander Severus 138.
 — Srbský 498. 500. 501.
 Alexandria 61. 63. 125. 154. 392. 474.
 Alexej Michajlovič 377. 378.
 — Petrovič 378. 379.
 Alexius Byz. 186. 188. 223.
 Alfons Arag. 242.
 — Kastil. 174. 198. 199.
 — Špaň. XII. XIII. 370. 480.
 Alfred Vel. 171.
 Ali 154.
 Aigidus, hora 78.
 Alkaios 42.
 Alkibiades 52—54.
 Alkmaion 42.
 Alkmar 394.
 Alkantarský řád 210.
 Alkuin 159.
 Allia 82.
 Allobrogové 117.
 Allyattes 18.
 Alma f. 498.
 Almagro 272.
 Almansa 341.
 Almeida 271.
 Almenara 341.
 Altranštdt 360.
 Alvinczy 391.
 Alvincz 284.
 Alžběta Angl. 315. 317. 318.
 — Parmská 343. 371.
 — Petrovna 378. 380.
 — Rak. 353. 450.
 Alžir 226. 279. 459. 460.
 Amadeus I. 479.
 Amalasintha 148.
 Amalfi 190.
 Amasis 2. 4.
 Amberk 391.
 Ambigates 70.
 Ambiorix 119.
 Ambringer 337.
 Amenemha I. III. 2.
 Amenofis III. 2.
 Americká v. za svobodu 367.
 Amerigo Vespucci (Vespuči) 271.
 Amerika 242. 270—273. 504—508.
 Amfiktyonie 33.
 Amfipolis 52. 58.
 Amfissa 27. 59.
 Amfritre 32.
 Amiens (amjen) 396. 455.
 Ammianus Marcellinus. 143.
 Ammon 5.
 Ammonité 6. 7.
 Amoy 508.
 Amru 154.
 Amulius 70. 71.
- Amursko 490.
 Amyntas 22. 58.
 Amyrtaos 4. 48.
 Anagni (anañi) Anagnia. 68. 204.
 Anakreon 42.
 Anapos 96.
 Anastasie Romanovna 327.
 Anaxagoras 50. 59.
 Anaxilas 41.
 Anaximandros 42.
 Anaximenes 42.
 Andernach 169.
 Andes 67.
 Andrassy (andráši) 429. 442. 444—446. 491. 494. 499.
 Andrassyho nota 445.
 Androniko 110. 223. 264.
 Andrusovo 373. 377.
 Angalar 183.
 Anglická církev 316. 317.
 Angl.-afganská válka 471. 473.
 Anglicko-franc. války 234.
 Anglie viz Britannie.
 Anglosasové 146. 149. 171.
 Arduin 166.
 Ardyn 17.
 Arelatská říše 164.
 Areopag 37—39. 45. 47.
 Ares 32.
 Argentina 594.
 Arginské ostrovy 54.
 Argonauti 31.
 Archelaos 58. 111.
 Archidamos 50.
 Archilochos 42.
 Archimedes 66. 86.
 Archontové 37. 39. 40. 48.
 Arianismus 142.
 Ariarathos 64.
 Arion 42.
 Arioivist 118.
 Aristagoras 22.
 Aristarchos 66.
 Aristoteles 43. 45—47.
 Aristobulos 65.
 Aristodemos 34. 36.
 Aristofanes 59.
 Aristoteles 38. 59.
 Arrus 142.
 Arkadius 145.
 Arkona 151. 209.
 Armenia 64. 114. 115. 135.
 Arminius 130. 131.
 Arnaud (arno) 488.
 Arndt 403.
 Arnim 297. 298.
 Arnold z Brescie (Breše) 192.
 z Winkelriedu 230.
 Arnošt z Pardubic 245.
 Arnulf 161—163.
 Aron Multanský 288.
 Arpádovci 181. 182. 220 až 222.
 Arretium 87. 94.
 Arrianos 143.

Arsakes 64.
 Arsés 23.
 Arsijský les 77.
 Artabanos 64.
 Artafernes 43.
 Artaxata 115.
 Aurelianus 23. 55. 56. 64.
 Artemis 32. 75.
 Artemision 44.
 Arthur pres. 508.
 Artikule pražské 250. 252.
 Artois hrabě z (artoa) 386. 387. 459.
 Artuš 146.
 Aruns 77.
 Asantové 473.
 Asarhaddon 15.
 Asén 224.
 Asijské země 6. 155. 162.
 184. 226. 268. 328. 382.
 Asinar 55.
 Askanius 70.
 Asklepios 32.
 Askulum 87. 110.
 Asparuch 151.
 Aspasia 50.
 Aspern 406.
 Aspromonte 484.
 Assab 484.
 Assam 471.
 Assignaty 385.
 Assur 16.
 Assurbanipal 15.
 Assyrové 14—17.
 Astarte 16.
 Astrachaňský chanát 260. 326.
 Asturie 173.
 Astyages 21.
 Aschaffenburg 441.
 Ašoka 20.
 Ašuritiláni 16.
 Athalia 8.
 Athanasios 142.
 Athaulf 145.
 Athénská ústava 36—41.
 45. 47. 48. 53—55. 65.
 Athény 28. 49.
 Athos 42. 44.
 Atomisté 59.
 Atreovci 30.
 Atta 110.
 Attalos 64. 98. 104.
 Attičtí řečníci 59.
 Attikus 128.
 Attila 146.
 Attius 110.
 Attyovci 17.
 Audh 471.
 Auersperg Adolf 444. 449.
 — Karel 443. 448.
 Auerstädt 402.
 Augsburg 129. 164. 203.
 274. 278. 281. 396. 399.
 Augsburská konfesse 278.
 Augsburský náb. mír 281.
 Augures 76.

Augusta Trevirorum 131.
 — Vindelicorum 129.
 August Polský II. 359 až 361. 374. III. 344. 375.
 IV. 375. 376.
 Augustin Sv. 149.
 Aurelianus 139.
 Australie 369.
 Austrasie 152.
 Autos da fé 313.
 Autun (otón) 171.
 Avaři 148. 150. 158.
 Avignon (aviňon) 204. 206. 229.
 Azinkourt (azenkur) 236.
 Azov 339. 361. 380.

B.

Baal a Baaltis 11. 16.
 Babenberkové 165. 196 až 198.
 Baber 369.
 Babylon, Babyloňaně 14—17.
 Bacon (bekn) 318.
 Bacquehem 449.
 Baden 342.
 Badeni 447. 449.
 Baďensko 202. 396. 398. 399. 401. 438. 441.
 Baekula 97.
 Baernreither 449.
 Bagdadský chalífát 155. 185. 225.
 Bagration 409.
 Bach Alex. 427. 428. 433. 435. 448.
 Bailly (baji) 384. 386. 389.
 Baján 148.
 Bajazid 492.
 Bajezid I. 261. 268. II. 269.
 Baker (bekr) 473.
 Bakchos 33.
 Bakchylides 59.
 Baktrové 21. 61. 64.
 Balaklava 488.
 Balboa 272.
 Balduin Bouillonský (bu-
 jónský) 186.
 — Flanderský 138. 223.
 Baldur 130.
 Baliol (beljal) 208. 209. 237.
 Balšici 267.
 Bánffy 449.
 Banhans 449.
 Banjaluka 445.
 Bankety reformní 460.
 Bannoekburn (banokbörn) 237.
 Banner 300.
 Bar-sur-Aube (súr ob) 415.
 Barcelona (c = s) 174.
 Barclay de Tolly (barkle) 409. 419.

Barčay (barčai) 336.
 Bardija 22.
 Bar-Chochab 136.
 Barlament (barlámón) 311.
 Barma 471. 475.
 Barnet 240.
 Barská konfederace 375.
 Barthélemy 391.
 Bartolomějská noc 305.
 Basilejský koncil 252. 253.
 — mír 274. 390.
 Basilius 157. 183.
 Baskové 478.
 Bassano 391.
 Bassignana (bassiana) 348.
 Basta 289.
 Bastille (bastij) 365.
 Batavové 129.
 Batavská republika 390. 398. 401.
 — vzpoura 138.
 Báthory Štěpán 263. 264. 267. 268. 325. Gabriel 290. Kristof 287. Ondřej 289. Sigmund 287—289.
 Bathányi (baťány) 424.
 Batu 219. 222. 225. 260.
 Batum 492. 494.
 Bauer 448.
 Bavorsko 145. 152. 157. 158. 160. 163. 164. 165. 191. 192. 194. 274. 302. 396. 398. 399. 401. 406. 413. 438. 441. 456.
 Bayle (bel) 333.
 Bayonne (bajon) 404.
 Baylen (bajlen) 404.
 Bazaine (bazen) 452—453. 505.
 Bazarad 260.
 Beaconsfield (bikonsfild) viz Disraeli.
 Beatrix d'Este 353.
 Beaugency (božansi) 455.
 Beauharnais (bearne) Eugén 398. 400. 405. Josefa 400. 408. 416.
 Beauhieu (boliň) 390.
 Beaumont (bomón) 452.
 Beaune-la-Rolande (bon la roland) 455.
 Beauregard (boregar) 307.
 Becke 448.
 Becket Tomáš (beket) 206.
 Bečkerek Malý 430.
 Bela Uh I. II. 181. III. 181. 220. IV. 198. 215. 220—222.
 Belcredi 437. 442. 448.
 Bělehrad 262. 264. 269. 338. 343. 345. 367. 498. 499.
 Bělehradský mír 345. 380.
 Belfort (belfor) 455. 457.

Belgie 313. 342. 356. 357. 388. 417. 467. 468.
 Belmarkovič 500.
 Belisar 148.
 Belle-Alliance (belalians) 419.
 Belle-Isle (bel il) 344. 347.
 Bellegarde (belgard) 414.
 Belloves 70.
 Bem 428. 430.
 Benátky 146. 182. 188. 220. 223. 230. 233. 234. 262. 275. 308. 372. 391. 392. 398. 417. 420. 424. 427. 429. 442.
 Bendery 369. 361.
 Benedek 423. 434. 438 až 440.
 Benedetti 464.
 Beneventum 67.
 Bennigsen 402. 413.
 Berengar 161. 162. 164. 165.
 Berezina 410.
 Bergara viz Vergara.
 Bergen 209. 350.
 Berger 443.
 Bergské hr. 231. 401. 414. 417.
 Berlínský kongres 445. 458. 494.
 Bernadotte (bernadot) 322. 391. 408. 409. 411—414.
 Bernard Výmarský 297 až 300.
 — Sv. 187. 210.
 Bernstorff 363.
 Berry, rév. z 306. 421. 459.
 Berthier (bertje) 401.
 Bertrand (bertran) 413.
 Berwick m. (berik) 320.
 — gen (berrik) 333. 341. 343.
 Bessières (bessier) 404.
 Bessos 23. 61.
 Bethlen Gábor 290. 293. 295.
 Batrikum 132.
 Beust 442. 444. 448.
 Bevernský rév. 349.
 Beza 279.
 Bezděz 216.
 Bibrakte 118.
 Bibulus 117. 119.
 Bidpajovy bajky 20.
 Bihač 445.
 Bílá Hora 293.
 Biliňski 449.
 Bingen 133.
 Birger 241.
 Biron 380.
 Bismarck 434. 436—440. 446. 451. 456—458.
 Bismarckův arcibp 458.
 Bithynie 17. 64. 100. 110. 115. 116.

Bittó 449.
 Björn 173.
 Blake (blek) 363.
 Blanc L. (blán) 461.
 Blanco 480.
 Blaznavac 499.
 Blaž 425.
 Bloemfontein (blúmfon-
 tén) 476.
 Blücher 402. 412—415. 419.
 Blumenava (Lamač) 440.
 Bobadilla 271.
 Bočkaj 289. 290.
 Bodriči 149. 158. 159. 164. 174. 210.
 Boerebistes 122.
 Böhm-Bawerk 449.
 Boëthius 147.
 Bogdanovič 410.
 Bogesund 320.
 Bogomilové 220. 225. 267.
 Bohové řeči 32., římská 75., němečtí 129., slo-
 vanští 151.
 Bohumír Bouillonský (bu-
 jónský) 186.
 Bohuslav ze Švamberka 250.
 Boileau (boalo) 333.
 Boiové 70. 87. 97. 129.
 Boka Kotorská 443.
 Bokchus 107. 122.
 Bolek Svid. 228.
 Boleslav Český 164. 165. 177. 179. 300.
 — Polský I. (Chrabrý) 166. 180. III. (Křivo-
 ústý) 178. 180. IV. 178.
 V. (Stydlivý) 178. 218.
 Bolchov 328.
 Bolingbroke (bolinbrok) 342.
 Bolivar 505.
 Bolivia 505.
 Bonaparte Petr 463.
 Bonapartův rod 372. 400.
 Bonifacius Sv. 149.
 Bonifac Montfer. 188.
 Bonifac VIII. 204.
 Bonna 131.
 Bordeaux (bordo) 405. 415. 455. 457.
 Borgia (bordža) 308.
 Boril Bulh. 224.
 Boris Bulh. 183. 504.
 — Godunov 327.
 — Uherský 161.
 Borisovo 410.
 Bornholm 358.
 Borodino 409.
 Bořek z Miletínka 252.
 Bořivoj 150. 175. 176. 179.
 Bosna 225. 267. 445. 446. 491. 494.
 Bosu Burg 161. 162.
 Bossuet (bossüe) 333.
 Boston (bostrn) 367. 368.

Bosworth (bosuorts) 240.
 Botha 476.
 Bothwel (bosuel) 315. 317.
 Boulanger (bulanže) 466.
 Bourbaki (burbaki) 455. 456.
 Bourbonové (burbonové) 205. 235. 306. 307. 332. 370. 416. 469.
 Bourgeois (burgoj) viz Burgundsko, rév.
 Bouguoi (bukoa) 292. 293.
 Bourgoyn (burgojn) 368.
 Bouvines (buvin) 195. 204.
 Bovianum 86. 110.
 Boxerové 511.
 Boyne ř. (bajn) 332. 366.
 Braganza 312. 316.
 Brahe, Tycho 288.
 Brahma 19.
 Brandywine (brendyuain) 368.
 Braniborsko 163. 191. 210. 227. 228. 231. 246. 274. 302. 324. 336. Ostatek viz Prusko.
 Brankovič 266.
 Branná neutralita 368. 361. 395.
 Brasidas 51. 52.
 Brasilia 272. 481. 508.
 Breda 311.
 Breisach 300. 302. 331.
 Breisgavsko 300. 330. 331. 332. 392. 396. 399.
 Breitenfeld 293. 300.
 Bremy 396. 418.
 Brennus 82.
 Brescia (breša) 230.
 Brestel 443.
 Bretagne (bretañ) 146. 237.
 Bretigny (bretiňi) 236.
 Bretonsko viz Bretagne.
 Briel (briel) 311.
 Brienne (brien) 336. 389. 414.
 Brissot (brisso) 387.
 Britannikus 127. 131.
 Britannia 12. 119. 132. 133. 134. 135. 146. 149. 171. 206—209. 237—240. 316 až 320. 363—369. 384. 392 až 420. 468—477.
 Broglie (brolji) rév. 344. 347., syn předsědého 350.
 Brömsebro (brömsebru) 301.
 Broumov 262.
 Browne (braun) 349.
 Bruce (brus) Rob. 209. 237. Daniel 237. 239.
 Brukerové 130.
 Brühl 375.
 Brundisium 120. 124.
 Brune (brün) 395.
 Brunhilda 152.

Brunšvicko 194. 197. 336. 458.
 Brus z Mohelnice 286.
 Brussel 468.
 Brutus L. J. 72. 76. 77. Dec. 123. 124., M. 123. 124. 128.
 Břestská unie 325.
 Břetislav, kn. ě. 176. 179.
 Břevnov 177.
 Buckingham (bókingem) 318.
 Bučac 374.
 Buddha 19.
 Budín 283. 338. 428. 429.
 Budinský pašalik 283.
 Budišin 166. 411.
 Buenos Ayres 504.
 Buffalora 434.
 Buchara 490.
 Buřehovci 184.
 Bukovec viz Lubeck.
 Bukovina 352. 420. 433.
 Bukurešt 289. 401. 500.
 Bulharsko 150. 151. 156. 184. 224. 265. 268. 329. 491. 493. 494. 502—504.
 Bulla sicilská 213.
 Buller 476.
 Bull Run (buhlřn) 507.
 Bunkershill (bónkršil) 368.
 Buol-Schauenstein 448.
 Burgundové 129. 145. 146. 152. 160. 162.
 Burgundské království 163. 164. 167. 228.
 — vévodství 171. 205. 235—237. 277. 279.
 — hrabství Franche-Comté (franš kónte) 232. 274. 331.
 Burke (börk) 368.
 Burkersdorf 351.
 Burnside (börnsajd) 507.
 Bírové 474. 476. 477.
 Bute (bjut) 367.
 Buttler 299.
 Buturlin 351.
 Bülow 412. 414. 415. 458.
 Byčina 288.
 Bylandt-Rheidt 449.
 Byron (bajrn) 496.
 Bytomsko 216.
 Byzantská říše 145. 155 až 157. 162. 183. 222—224. 260. 265.

C.

Cabal 365.
 Caballeros 504.
 Cabot (kebot) 271.
 Cabral (kabral) 272.
 Cabrera 478.
 Cadiz 12. 97. 405.

Cadoudal (kadudal) 397. 398.
 Caen (kan) 389.
 Caesar L. J. 109.
 — G. J. 114—123. 127.
 Cagliostro (kaljostro) 335.
 Cáchy 131. 160. 164. 330. 348. 421.
 Cairolí (kajrolí) 484.
 Cajamarca (kachamarka) 272.
 Calais (kale) 234. 236. 237. 304. 317.
 Calatafimi 483.
 Caldiero (kaldiero) 399.
 Call 449.
 Calonne (kalon) 335.
 Cambasérès (kanbaseres) 394.
 Cambay (kanbre) 275.
 Cambrejská liga 275.
 Cambrejský mír 278.
 Camoëns (kamoëns) 271.
 Campbell (kembel, keml) 472.
 Campo Formio 391.
 — Santo 347.
 Campos Martinez 480.
 Cankov 503.
 Cannae viz Kanj.
 Cannes (kan) 418.
 Canning (kenyng) 469.
 Canobus 393.
 Canrobert (kanrober) 483.
 Capo d'Istria 496.
 Capriví 458.
 Carev Laz 383.
 Caribrod 500.
 Carnot (karmo) 388. 389. 391. 466.
 Carnuntum 129.
 Carpi 340.
 Cařhrad 265. 269.
 Cařhradský mír 284. 286.
 Cassano 393.
 Castaldo 284.
 Castanos 404.
 Castelar 479. 480.
 Castelfidardo 483.
 Castiglione (kastiljone) 391.
 Castillon (kastijón) 237.
 Castlereagh (khessli) 417. 469.
 Castra Vetera 131.
 Čásky mír 330. 348.
 Catinat (katina) 332. 333. 340.
 Cavaignac (kavaňak) 461.
 Cavour (kavur) 482. 483.
 Cawnpore (khanpur) 471. 472.
 Cayenne (kajen) 333.
 Celman 504.
 Censorové 81. 84. 112. 114.
 Census 75. 77. 81.

Centurie 74. 75. 83. 92.
 Cerealis Petillius 133.
 Ceres 75.
 Cervera (c = s) 480.
 Cesarini (čezarini) 262.
 Cetewayo 474.
 Cethegus, M. Cornl. 220.
 Cetinj 268. 501.
 Ceuta (seuta) 479.
 Čaidini (čaldini) 441. 483.
 Cicero 115—118. 123. 124. 128.
 Cid (sid) 173.
 Cimbrové 107. 108.
 Cinna 111. 112.
 Cintra (sintra) 404.
 Cirsesium viz Karkemiš.
 Cirta 107.
 Cisalpská republ. 392. 393. 397. 398.
 Civilis Kl. 133.
 Clairvaux (klervo) 187.
 Clam-Gallas 439.
 — Martinic 422. 444.
 Clarendonské konstitut. (klerendn) 206.
 Clary-Aldringen 449. 450.
 Clerfait (klerfe) 390.
 Clermont (klermon) 186.
 Cleveland (klivlend) 508.
 Clinchant (klenšan) 456.
 Clive (klaiv) Rob. 367. 369.
 Cloots (kluts) 389.
 Cobden (kobdn) 470.
 Code Napoléon (kod) 397.
 Cognac (koňak) 377.
 Colbert (kolber) 233.
 Colenso 476.
 Coligny (koliňi) 304. 305.
 Colombey-Nouilly (kolónbe-nuji) 452.
 Colonia Agrippina 130.
 Coloniae civium Rom. 89.
 Combes (kónb) 467.
 Compiègne (konpiěň) 237.
 Concilia plebis 81. 84.
 Concini (koncini) 307.
 Condé (konde), pr. 304. 329. 330. 333.
 Conrad-Eybesfeld 449.
 Cook (kuk) 369.
 Cordeliers (kordelie) 386.
 Cornarova Kateř. 234.
 Corneille (kornej) 333.
 Cornwallis (khornualis) 368.
 Cortenuova 197.
 Cortez 272.
 Cosenza (Kozenka) 145.
 Costa-Rica (kostarika) 505.
 Cotrone 166.
 Coudenhove 447.
 Courbert (kurber) 509.
 Couthon (kutón) 389.
 Coutras (kutras) 305.

Covenant (kóvinent) 320.
 Cranmer (krenmr) 316. 317.
 Crespy (krepj) 279.
 Crispi 485.
 Crnojevič Arsenij 338. 382.
 Crnojevič 267. 268.
 Cromwell (kromuel); Tom 316. Oliver 320. 363. 364. Rich. 364.
 Cronje 476.
 Cronjen (kolodn) 366.
 Cumberlandský vévoda (kómbrlend) 348. 349.
 Curych 394. 435. 482.
 Custine (kústin) 388.
 Custozza (kustocca) 427. 441.
 Cypr 188. 190. 234. 308. 494.
 Cyrill, sv. 175.

Č.

Čagataj 226.
 Čák Matouš 222. 260.
 Čáky Št. 289.
 Čandragupta 20.
 Čapek ze Sán 252.
 Čartoryjští 375. 487.
 Čáslav 250. 292.
 Čeněk z Vartenberka 249.
 Čerkaský, kn. 492. 494.
 Černá Hora 267. 268. 360. 381. 382. 383. 501. 502.
 Černajev 490. 491.
 Černá, řeka 489.
 Černoboh 151.
 Černý Jiří 401. 408. 498.
 Červencová revoluce 422. 460. 467. 486.
 České země 149. 150. 159. 162. 174—179. 212—217. 243—257. Ostatek viz Rakousko 282. atd.
 Česmenská zátoka 381.
 Čičagov 409.
 Čína 24. 162. 225. 226. 269. 271. 329. 383. 471. 508 až 511.
 Čřnoměn 266.

D.

Dacie 122. 134. 136. 140.
 Dagmar 209. 211.
 Dagobert 150. 152.
 Dahomej 466.

Duchesne (dúšen) 466.
 Daimiové 510.
 Dakové viz Dacie.
 Dalberk 407. 417.
 d'Alembert (daláंबर) 335.
 Dalmatie 100. 135. 146. 150. 182. 220. 261. 262. 392. 399. 406. 420.
 Dampierre Jindř. (danpjer) 292. 293.
 Danavirk 159. 436.
 Dandolo 188.
 Daniel Haličský 218. 219.
 Danilo Petrovič. 382. 501.
 Dánsko 148. 159. 162. 172. 209. 210. 212. 240. 241. 320. 321. 323. 362. 363. 408. 414. 418. 432. 436. 437. 438. 442.
 Danton (danton) 385—387. 389.
 D'Arc Jeanne (dark žan) 237.
 Dardanos, mír 112.
 Dareios I. 22. 42. 43. II. 23. III. 23. 60. 61.
 Darnley (darnly) 315. 317.
 Datis 43.
 Daun 341. 349—351. 354.
 Dauphiné, Dauphin (do-finé, dofěn) 234. 236.
 David 7.
 Davoust (davú) 402. 411. 412. 419.
 Deák 442. 444.
 Debbič 410. 486. 487.
 Debrecin 428. 429.
 Decebalus 124.
 Decemvirat 80. 81.
 Decennalni recess 354.
 Decius, cís. 139.
 — Mus. 85. 86.
 Decumates agri 133.
 Dědictví bavorské, válka o 352.
 — rakouské, válka o 346 až 348.
 — španělské, válka o 339 až 342.
 Defensorové 291. 292.
 Dego 390.
 Dehli 472.
 DeIokes 21.
 Dekeleia 28. 53.
 Deklarace česká 443.
 Delarey (dileraj) 477.
 Delion 51.
 Delos 34. 46. 48. 100.
 Dembinski 428—430. 487.
 Demeter 32. 75.
 Demetrios, syn Antig. 63. 65.
 — syn Filipa Mak. 100.
 Demokritův 69.
 Demos 40.
 Demosthenes, řečn. 58.
 59. 65.; voj. 51. 52. 53.

Denain (dněň) 342.
 Dennevice 412.
 Děpoltici 176. 214.
 Depretis 486.
 Deputace říšská 396.
 Dermbach 441.
 Derment 493.
 Desaix (dese) 392.
 De Sèze (desez) 388.
 Desiderius Langob. 157.
 Desmoullins (demulen) 385. 386.
 Desava 295.
 Dětmar 177.
 D'Étrées (detre) 349.
 Dětřich Veronský 147.
 Dětingen 347.
 Deukalion 30.
 Deulina 326. 328.
 Devoluční právo 330.
 Dewett 476.
 Dewey 480.
 Diadochové 62.
 Diaios 102.
 Diana 75.
 Diaz 242. 506.
 Diderot (didro) 335.
 Dido 12.
 Daun 341. 349—351. 354.
 Dauphiné, Dauphin (do-finé, dofěn) 234. 236.
 David 7.
 Davoust (davú) 402. 411. 412. 419.
 Deák 442. 444.
 Debbič 410. 486. 487.
 Debrecin 428. 429.
 Decebalus 124.
 Decemvirat 80. 81.
 Decennalni recess 354.
 Decius, cís. 139.
 — Mus. 85. 86.
 Decumates agri 133.
 Dědictví bavorské, válka o 352.
 — rakouské, válka o 346 až 348.
 — španělské, válka o 339 až 342.
 Defensorové 291. 292.
 Dego 390.
 Dehli 472.
 DeIokes 21.
 Dekeleia 28. 53.
 Deklarace česká 443.
 Delarey (dileraj) 477.
 Delion 51.
 Delos 34. 46. 48. 100.
 Dembinski 428—430. 487.
 Demeter 32. 75.
 Demetrios, syn Antig. 63. 65.
 — syn Filipa Mak. 100.
 Demokritův 69.
 Demos 40.
 Demosthenes, řečn. 58.
 59. 65.; voj. 51. 52. 53.

Doria 278. 308.
 Dorosenko 373. 377.
 Dorylaeum 186.
 Dóža Jiří 263.
 Dože 234.
 Dragasany 496.
 Dragomanský průsm. 500.
 Drahomíra 177.
 Drake (drek) 318.
 Drakon 37.
 Drážďanský mír 348.
 — sjezd 409. 423. 430.
 Drážďany 411. 412. 438.
 Drégel 284.
 Drepanon 91.
 Dreyfuss 466. 467.
 Drusus 127. 129. 130.
 Dub 440.
 Dubois (dúboa) 334.
 Dúbravka 179.
 Dubrovna viz Tannen-
 berk.
 Dubrovník 406.
 Dudley, věv. (dódlý) 315.
 317.
 Duilius G. 90.
 Dumouriez (dúmurje) 375.
 387. 388.
 Dunajewski 449.
 Dunabar (dónbar) 363.
 Dunstan (dónsten) 171.
 Dupont (dúpón) 404.
 Du Quesne (dúken) 333.
 Durděvo 289.
 Durinsko 152. 198.
 Dust Mohamed 471. 473.
 Duttlingen 300.
 Dünkirchen 364.
 Düppelské hrady 432.
 436.
 Dürrenstein 188.
 Dvůr Králové 439.
 Dyrrhachium 121.

E.

Eberhard Würtemb. 228.
 230.
 Eblé 410.
 Eck 276.
 Eckmühl 405.
 Ecuador 505.
 Eddington (edingtn) 171.
 Edessa 57. 186. 187.
 Edgar 171.
 Edgehill (edšhil) 320.
 Edhem paša 497.
 Edikt nantský 307. 333.
 — restituční 296.
 Edomité 6. 7.
 Edrisoví 155. 185.
 Eduard Angl. I. 207—209.
 II. 207. 237. 239. III.
 207. 238. 239. IV. V. 238.
 Etats généraux (eta že-
 nero) 260. 307. 336. 384.
 Ethelred 171.

Efesos 23. 34.
 Efiates 44. 47. 48.
 Eforos Kymejský 35.
 Eforové 36.
 Egbert 171.
 Egerie 71.
 Egmont 304. 311.
 Eicinger 231.
 Eider 159.
 Eiffel 466.
 Ejub chan 474.
 Ejubovci 189. 226.
 Eknomos 90.
 El (= Baal) 16.
 Elateia 27. 59.
 Elba 416. 418.
 Elcano (elkano) 272.
 Elea 21. 41.
 Eleaté 42.
 Eliáš 8.
 Elissa 11. 13.
 Eliška Přemysl. 211. 226.
 243. 244.
 Elliot (eljot) 368.
 Elsasko 199. 299. 302. 332.
 457.
 Elstera 169.
 El Teb 475.
 Emanuel Portug. 242. 312.
 314.
 Emerich Uher. 181. 220.
 Emir al omra 185.
 Empedokles 59.
 Enšd 289.
 Enghienský věv. (angen-
 ský) 397.
 Enna 102.
 Ennius 110.
 Enzo 197. 198.
 Epameinondas 56. 57.
 Epiktetos 137.
 Epikuros 68.
 Epimenides 38.
 Epitadeus 35.
 Eppenšteinský rod 169.
 Erasmus Rotterodamus
 276.

Etropolský průsm. 493.
 Etruské král. 395.
 Etruskové 70.
 Eubulos 57.
 Eugen Savojský 339—345.
 Eugenie, cí. 400. 454.
 Eukleides 66.
 Eumenes 62. 64. 98. 99.
 Eunus 102.
 Eupatoria 488. 489.
 Euripides 59.
 Eurybiades 44. 45.
 Eurymedon 47. 99.
 Eurystheus 31.
 Eustachius Bouill. 186.
 Eutropius 143.
 Evesham (ivšem) 208.
 Exarchat 148. 157.
 Eynard (enar) 496.
 Ezdráš 9.
 Ezechiel 9.

F.

Fabiové 79. 80.
 Fabius Cunctator 94. 96.
 — Rullianus 86.
 Fabricius, Q. 87.
 Fabricius Filip 292.
 Faedrus 136.
 Faesulae 145.
 Faidherbe (federb) 455.
 Falanga 75. 82.
 Fale 199. 295. 302. 332. 352.
 396.
 Faliéri (faljeri) Mario 234.
 Fantin de Valle 255.
 Farnabazos 53. 55.
 Farnakes 116. 121.
 Farnese Petr Ludv. 309.
 Alex. 311. Alžb. 343. 371.
 Rod 309. 345.
 Farsalos 27. 121.
 Fašoda 476.
 Fatimovci 185. 186. 187.
 226.
 Faunus 75.
 Faure (for) 467.
 Faustulus 71.
 Favre (favr) 454. 456. 457.
 Fehrbellin 331.
 Feidas 49. 51. 60.
 Feidippides 43.
 Feidon 36. 41.
 Fénelon (feulon) 333.
 Feniané 472.
 Feodor II. Alexějevič 377.
 378.
 — Ivanovič 327.
 Fère - Champenoise (fer
 šanpnoaz) 416.
 Ferdinand Brunšvický
 349. 350. 387. 389. 401.
 402. 407.
 — Bulharský 503. 504.

Ferdinand, cí. něm. I.
 281—286. II. 285. 288. 292.
 až 300. III. 285. 300 až
 303. 352.
 — Dobrotivý 353. 422 až
 428.
 — Karel Modenský 353.
 — Katolický 242. 309. 312.
 — Sicilský 370.
 — Španělský VI. 370. 371.
 VII. 370. 404. 405. 477.
 504.
 — Toskanský 353.
 — Tyroiský 285. 287.
 Ferhad 263.
 Ferrara 262. 309.
 Fetiales 76.
 Feuillantové (fejanové)
 386. 387.
 Fiesco 308.
 Fichte 403.
 Filadelfia 368.
 Filaret 328.
 Filetairoš 64.
 Filibert, bisk. kutanský
 253. 254.
 Filip Francouzský I. 171.
 205. II. 187. 188. 204. 205.
 III. 204—205. IV. 204 až
 206. V. 205. 234. VI. 234.
 235.
 — Hessenský 277. 280.
 — Makedonský II. 57—59.
 III. 95. 98—100.
 — Orléanský, věv. 306.
 332; regent 306. 334.
 343. Egalité viz Ludvík
 Filip.
 — Španělský I. Sličný 201.
 232. 242. 274. 309. 312.
 II. 310—313. III. 312 až
 315. IV. 312. 314. V. 306.
 312. 339—343. 370. 371.
 — Svábický 195.
 Filippí, bitva u 124.
 Filipína Welselova 285.
 287.
 Filipiny 480. 508.
 Filippovič 445.
 Filippus Julius, cí. něm.
 139.
 Filokratův mír 58.
 Filomelos 58.
 Filopoimen 95. 100.
 Filotas 61.
 Fimbria 111. 112.
 Finsko 241. 362. 404. 407.
 Fisher (fišr) 316.
 Flamines 76.
 Flaminia via 92.
 Flamininus T. Quinc. 98.
 Flaminius G. 94.
 Flavios Josefos 143.
 Flaviovi 133. 134.
 Fleurus (flóri) 332. 389.
 Fleury, (kard. flóri) 374.
 Florencie 233. 308. 372.
 482.

Florida 367. 368. 506.
 Foibidas 56.
 Foinikové 10—12. 29. 61.
 63. 116.
 Fokas 156.
 Fokidané 53.
 Fokion 58. 65.
 Fokšany 382.
 Folkungové 209.
 Fond náboženský v Rak.
 355.
 — studijní 354.
 Fonseca 508.
 Fontainebleau (fontenbo)
 351. 356. 367. 416.
 Fontenailles (fontenaj)
 160.
 Fontenoy (fontno) 348.
 Fox (foks) 401.
 Forchheim 175.
 Formion 51.
 Formosa 510.
 Foscari 234.
 Fossalta 198.
 Fouqué (fuké) 350.
 Fouquier Tinville (fukje
 tenvil) 289.
 Francia, dr. (franča) 504.
 Francie 147. 152. 153. 157.
 až 162. 170. 171. 204 až
 206. 234. 237. 303—307.
 329—336. 383—420. 409.
 až 467.
 Francouzská revoluce
 velká 383—420. červen-
 cová 469. únorová 460.
 Frangepán 337.
 Franche - Comté (franš-
 konte) viz Burgundské
 hrabství.
 Frankfurt n. M. 228. 396.
 418. 430. 436. 438. 442.
 Frankfurtský mír 457.
 — parlament 423. 424. 426.
 Frankfurtské vkv. 407.
 414.
 Frankenhausem 277.
 Franklin (frenklin) 367.
 Frankové 130. 145.
 Franky 147. 163.
 František z Alençonu 235.
 305.
 — cí. něm. I. 348. 351.
 353. II. 353. 357. 401.
 — Ferdinand, arcikn. 353.
 — Francouzský I. 235. 275.
 303. II. 235. 304.
 — Josef I. 353. 428—451.
 — Karel, arcikn. 353. 428.
 — Modenský 353.
 — Sicilský 370. 483.
 — Xaverský 271.
 Fraortes 21.
 Fratir 37. 40.
 Fredegunda 152.
 Frederiksborg 361. 507.

Frederikshammský mír
 407.
 Fregelae 68. 85.
 Freiberg 351.
 Freiburg 331. 332.
 Frederice 432.
 Fridrich Augustenb. 431.
 432. 436.
 — Bojovný 196—198.
 — Braniborský 231. 244.
 251. 252.
 — cí. něm. I. 187. 191 až
 194. II. 189. 195. 197. 198.
 III. 201. 231. 232. 254.
 255.
 — Český 176. 212. 213.
 — Dánský I. 321. 323. II.
 323. III. 323. 358. 362.
 363. IV. 359. 361—363.
 V. 363. VI. 431. VII. 431.
 432. 436. VIII. 436.
 — Falcký 281. 293—295.
 319.
 — Hohenzollernský viz
 Fr. Braniborský.
 — Moudrý 275. 276. 277.
 — Pruský I. 336. 345. 453.
 II. 345—352. 356. 375. 376.
 453. III. 453. 458.
 — Sličný 200. 226. 227.
 — Tyrolský 201. 248.
 — Karel Pruský 436. 438
 až 440. 452. 455.
 — Vilém Brunšvický 407.
 419.
 — Vilém Pruský I. 345.
 453. II. 357. 376. 453. III.
 357. 403. 411—423. 453.
 IV. 423. 426. 453.
 — Vilém, princ pruský
 438—440. 452.
 — Branib., velký kurf.
 336.
 Fridrichshall 361.
 Friedland 402.
 Friedlingen 340.
 Frigga 130.
 Frimont (frimón) 418.
 Frisové 129.
 Fronza 329.
 Frossard (frossar) 452.
 Frundsberg Jiří 277.
 Frygie 17.
 Fu-Ceu 508. 509.
 Fulvia 124.
 Fulvius Flakkus 105. 106.
 Fundamentální články če-
 ské 444.
 Furlansko 158. 159. 165.
 167.
 Füssenský mír 347.
 Fyle 37. 39. 40.

G.

Gabinus Ant. 114.
 Gablenz 436. 438. 439.

Gadez viz Gadiz.
Gadebusch 361.
Gaëta 483.
Gagerin 426.
Gaia 32.
Galatie 17. 64. 135.
Galatia 132.
Galeazzo Visconti 233.
Galerius 141.
Gallas 299—301.
Gallia Cisalp. 67. 70. 92.
97., Narb. 105., Transalp. 118.
Gallienus 139.
Gallové viz Keltové.
Gallipoli 264. 268.
Gallus 139.
Gambetta 454. 456. 466.
Gara Mikuláš 261. 263.
Garašanin 499.
Garfield (garfild) 507.
Garganus 114.
Garibaldi 434. 441. 455.
483. 484.
Gasenský Mahmud 185.
369.
Gaston de Foix (Gaston de foa) 275.
Gast'yn 437. 446.
Gatacre 476.
Gates (gets) 368.
Gaudet (gode) 387.
Gaugamely 61.
Gaumata 22.
Gaurus 84.
Gautsch 449.
Gavius Pontius 85.
Gaza 6. 61. 63.
Gdov 423.
Gedymin 258.
Geiserich 146.
Gellimer 148.
Gellius Egnatius 86.
Gelon 13. 41. 44.
Generální sněm stavovský viz Etats généraux.
Gentská pacifikace 311.
Geoffroy Plantagenet (žofra plantážne) 206.
Geok-Tepe 495.
Gepidové 129. 144—146.
148.
Gérard (žerar) 313.
Germanikus 127. 131.
Gero 164.
Gertruda Rakouská 196.
198.
Gerunium 94.
Gervais (žerve) 466.
Gettysburg (götšibörk) 507.
Geuzové (gözové) 311.
Geysa 181. 182. 220.
Ghibellinové 191. 192.
Gibraltar (džibraltar) 313.
240. 342. 368.
Giers 495.

Gilboa 7.
Gioja (džoja) Flavio 270.
Giolitti (džolitti) 486.
Giovannelli (džovanelli) 449.
Girondini (žirondini) 387.
až 390.
Gisela, arcikn. 353.
Giskra 443. 448.
Gizeh (džize) 2.
Glabrio 99.
Gladstone (gledstn) 472.
až 475.
Glauca G. Serv. 108.
Gleispach 449.
Glencoe 476.
Glinský Michal 324.
Godoy 390. 404.
Godwin (goduin) 172.
Goliceyn 377. 380. 381.
Goluchowski 435. 447. 448.
Gondi Jean 329.
Gonsalvo de Cordova 275.
Gonzagové 233. 309.
Gorazd 183.
Gorčakov Alex. 490. 491.
494. 495. Mich. 489.
Gordianus 138.
Gordium 60.
Gordon (gordn) 299. 473.
475.
Gorgias 59.
Gorice 198. 228. 274.
Gorm 163. 172.
Gošen 2. 6.
Gotha 430.
Gothové 129. 138—140.
Gottfrid Dánský 159.
Gottšalk 174.
Göben 455.
Göllheim 203.
Görgey 428—430.
Görtz 361.
Götz 301.
— von Berlichingen 273.
277.
Grachové 96. 102. 104 až 106.
Graham (greem) 475.
Grahovo 502.
Granada 241. 242.
Granikos 60.
Granson (granson) 237.
Grant (grent) 507. 509.
Granveilla (granvelja) 311.
Gratian 142. 144.
Gravelinky 304.
Gravelotte (gravlot) 452.
Grayová Johanna (grayová) 315. 317.
Gregorios 496.
Grekov 504.
Grévy 457. 466.
Grey, hr. (gre) 469.
Grocka 345.
Grođno 376.
Grossbeeren 412.

Grotius Hugo 314.
Gronsko 173.
Grumbach 281.
Grumentum 96.
Guanahani 271.
Guatimozin 272.
Guébriant (gebrían) 300.
Guelfové 192.
Guesclin Bertrand du (geklén bertran dü) 236.
Guido Spoleński 161. 162.
164.
Guillotina (gijotina) 389.
Guinegate (gingat) 232.
275.
Guizové (güizové) 304. 315.
Guise (güz) Frant. 304.
Jindř. 305.
Guizot (gizo) 459. 460.
Gundobald 146.
Gundulić 406.
Gurko 492. 493.
Gustav Švédský I. 321.
322. II. Adolf 321. 322.
296—298. III. 322. 362.
IV. 322. 403. 407.
Gutenberg 270.
Günther ze Schwarzb. 228.
Gyges 17.
Gylippos 52.
Gwalior (dž) 434.
Gyulai (dulaj) 434.

H.

Haag, smlouva 343. 361.
— konference míru 468.
Habana 480.
Habeas corpus act. 365.
Habeš 484. 485.
Habětinek 444. 448.
Habibullah 474.
Habsburkové 200. 201.
285. 353.
Hadrianus 136.
Hadži-Loja 444. 448.
Hakem 173.
Haiti 271. 390. 397.
Hajdamáci 375.
Hajduci 290.
Halberstadt 302.
Haliartos 55.
Halič 219. 258. 376.
Halleis 48.
Hall 402.
Hallue, ř. (alü) 455.
Halys 18.
Ham (am) 460.
Hamadanové 184.
Hamburk 386. 418.
Hamilkar 91. 92.
Hammelburg 441.
Hampden (hämđn) 320.
Hanava 414.
Hannibal 90. 93—100.

Hanno Karth. 89. 91. 93.
— arcib. Kolinský 168.
Hannoversko 336. 361. 365.
397. 399. 401. 403. 414.
417. 418. 438. 442. 458.
Hansa 229. 240. 273.
Harald 172.
Hardenberg 403. 417.
Hárkán 358.
Harpago 21.
Harrison (harrissn) 598.
Hartel 449.
Harun Arrašid 155. 159.
Haruspices 76.
Hasa, ř. 158.
Hasdrubal 90—93. 95—97.
Hasner 443. 444. 448.
Haspinger 407.
Hastenbeck 349.
Hastings (hestings) 172.
— Warren (uarrin) 369.
Hatto 163.
Hatvan 429.
Hayes (hes) 507.
Hatzfeld 301. 336.
Häusler 338.
Haussmann 462. 463.
Havajská republ. 508.
Havelock (hävlok) 472.
Havelský sněm v Praze 252.
Havlíček 433.
Haymerle 446. 448.
Haynau 429. 430.
Hébert (eber) 386. 389.
Hebron 6.
Hedvika Polská 258. 261.
323.
Heemskerck (himskerk) 313.
Hefaiston 60.
Hefaistos 32.
Hegemonie athenská 46.
až 49. 54. 56. 57.
— spartská 36. 44—46. 54.
až 56.
— thebská 57.
Heidelberk 332. 423.
Heilbronn 298.
Heiloti 35.
Heilsberk 402.
Heimdal 130.
Hekataios 42.
Hel 130.
Helena Gliňská 326.
Helgoland 403. 417. 436.
458.
Heliata 39. 41. 47.
Heliogabal 138.
Heliopolis 1. 393.
Helios 32.
Hellenové 30.
Helos 28.
Helsingborg 229. 361.
Helvetius 335.
Helvetská rep. 393.
Hengist 146.
Hennersdorf 348.

Henriot (anrio) 388.
Hentzi 429.
Hera 32.
Herakleia 87.
Herakleitos 42.
Herakleiovič 17.
Herakles 31. 34.
Heraklios 156.
Herakliovič 156.
Herbst 443. 448.
Heregovina 267. 269. 445.
491. 494.
Herdonias 96.
Herdonius 89.
Herkulaneum 133.
Herkules 75.
Hermaejské přehd. 90.
Hermes 32. 75.
Hermokrates 51.
Hermunduri 129.
Herodes 65. 132.
Herodotos 59.
Herulové 129. 144.
Herwarth 428. 439.
Heřman Badenský 196.
198.
— Salmský 170.
Hesiodos 42.
Hessensko 198. 302. 397.
398. 414. 430. 438. 442.
Hestia 32.
Hétérie 496.
Hexham (hexem) 240.
Hicks (hiks) 475.
Hiempsal 106.
Hieron 14. 89—91.
Himera 13.
Hippias 40. 43.
Hippokrates 59.
Hipponax 42.
Hiram 8. 11.
Hirtius 123.
Hiska 9.
Histiaios 22.
Hittin 187.
Hlávka 447.
Hluboká 216.
Hnězdno 151. 179. 458.
Hodža 425.
Hofer 407.
Hofmann 448.
Hohenfriedberk 348.
Hohenlinden 395.
Hohenlohe 293.
— Schillingsfürst 458.
Hohenštáufové 169. 191.
195. 199.
Hohenwart 444. 448.
Hohenzollernský rod 231.
244. 453.
Hoche (oš) 390.
Hoehkirch 350.
Holandsko (sr. Nizozemsko) 310. 311. 313. 314.
330—332. 340—342. 356.
363—365. 368. 390. 401.
408. 418. 467. 468.

Holbach 335.
Holštýn 241. 359. 361. 430.
432. 436. 437. 442.
— Gottorpský rod ve Švédsku a Rusku 322.
Holgethan 448.
Homeros 42.
Homerulebill (homrubill) 475.
Honduras 505.
Hong-Kong 508.
Hong-vo 269.
Honorius 145.
Hooru, hr. (horn) 311.
Hora (la montagne — montañ) 387. 888.
Hora Svatá 78. 89.
Horatiové 71.
Horatius Flakkus 128.
— Kokles 77.
— M. 81.
Horažovice 243.
Horn Gustav 297—299.
Horodlo 259.
Horsa 146.
Hortensius Ortalus 128.
Horus 5.
Hoseáš 8.
Hotham (hothem) 419.
Howard (hauard) 318.
Höchst 295.
Höchstädt 340.
Hrabovský 425.
Hradec Králové 354. 439.
Hranič Vladko 267.
Hrob 292.
Hrázovláda ve Francii 389.
Hubertsburk, mír 351.
Hugenoti 304.
Hugenotské války 304 až 307.
Hugo Arelatský 164.
— Viktor (ügo) 461.
Humanismus 273.
Humbert, král italský 353.
484. 485.
Hummelhof 359.
Hunkjar-Iskelessi 487.
Hunové 144—146.
Hunyadi (huňady) 262.
Hurban 425.
Hus 248. 249.
Hussain 154.
Hutten 276.
Hydaspes 18. 61.
Hyder Ali (hajder) 369.
Hyfasis 18. 61.
Hyksové 2.
Hyperides 58. 59. 65.
Hyrkanos 64. 65.

Ch.

Chabrias 56.
Chafra 2.

Chaireddin 279.
Chaironeia 53. 111.
Chaldaeia 14.
Chalcedon 115. 141.
Châlons (šalon) nad Mar-
nou 146.
Chamavové 123.
Chambord (šanbor) 306.
459. 465.
Chammurabi 14.
Championnet (šanpjone)
393.
Champollion (šanpoljon)
5.
Chanzy (šanzi) 455.
Charte octroyée (šart
oktroaje) 416.
Chartres (šartir), řev. 388.
Chartum 470. 475.
Château-Cambresis (šato-
kambrezi) 304. 310.
Chatham (četem), lord
407.
Châtillon (šatijon) 415.
Chattové 129.
Chaukové 129.
Chaumette (šomet) 389.
Chaumont (šomón) 415.
Chebsko 202. 215. 216. 217.
243.
Chelčický 255.
Chelmsko 218. 258.
Cherson 381.
Cheruskové 129. 131.
Chiari (kjarí) 340.
Chilandský kl. 224.
Chiloe (ch = č) 504.
Chilsko (čilsko) 272. 504.
Chiva 491.
Chlodvík 147. 152.
Chlopičci 487.
Chlotar 152.
Chlumec 191. 212. 412.
Chlumický 449.
Chmelnický Bohdan 373.
377.
Chmielník 218.
Chocim 326. 374. 380. 381.
Choiseul (šoažel) 334.
Chorvatsko 150. 158. 160.
182. 222. 260. 282. 420.
425. 433. 435. 443.
Chorvatské přímoří 406.
420.
Chotek 444.
Chotusice 346.
Chovaresmovci 185. 225.
Chryssippos 66.
Chrysu 2.
Chuchelské výtržnosti 446.
Churchill (čěrčil) 366.

I.

Ibrahim Aeg. 470. 473. 496.
Ibykos 42.
Idistaviso 131.
Idstedt 432.
Ifikrates 56.
Ignác z Loyoly 279. 309.
Ignatěv 493.
Igor 180.
Ikonský sultanat 185—187.
268.
Ilerda 120.
Iliturgi 95.
Illešházy 290.
Illyrské království 420.
Illyrská provincie 406.
413. 417.
Inaros 4.
Independenti 317. 320.
Indie Východní 18—20. 61.
271. 369. 471—472.
— Zápádní 271.
Indra 19.
Indulgence 365.
Indutiomarus 119.
Ingrie 321. 359. 362.
Inka 272.
Inkerman 488.
Innocent III. 188. 189. 195.
204.
Innská čtvrť 352.
Inquisice 204.
Interamna 67.
Interim 280.
Interrex 73.
Intibili 95.
Investitura, boj o 169. 170.
Ionské ostrovy 392. 394.
497.
Ipsos 63.
Iran 20. 226.
Irredentisti 484.
Irsko 171. 172. 206. 316.
318. 320. 363. 469. 472.
474. 475.
Isabella Kastilská 242. 270.
309. 312.
— Marie Portug. 312. 481.
— Španělská 370. 477 až
479.
— Zápolská 283. 284. 323.
Isák 6.
— Angelos 187. 188. 223.
Isaurie 17.
Isel 407.
Isis 5.
Island 173. 323.
Ismael 6.
Ismail Aeg. 473.
— Čengič-aga 501.
Ismaila 382.
Israel 6.
Issos 60.
Istar viz Astarte 16.
Isthmické hry 33.
Isthmos 44.

Istrie, Istrové 98. 165. 169.
198.
Italie 66—149. 156—170.
191—203. 232—234. 309.
372. 390—418. 482—485.
Italové, obyv. za staro-
věku 68.
Isthome 28. 36.
Ius latinum 89.
Ivan Alexějovič V. 573.
379.
— Alexějovič VI. 378. 390.
— Kalita 260.
— Hrozný 326.
— III. Vasiljevič 280.
Ivančice 290.
Ivančov 504.

J.

Jaffa 392.
Jagajlovič 258. 323.
Jager 284. 286. 289. 290.
Jahn L. 403.
Jakobini 386.
Jakubek ze Stříbra 249.
Jakub 6.
Jakub Anglický I. 318.
319.
— Anglický II. 319. 365.
366.
— Anglický III. Eduard
319. 365.
— bej 509.
— Clément (klemán) 307.
— chán 474.
— Stuart Skotský IV. 315.
316. V., VI. 315. 317.
Jamaika 364.
James (džems) 475.
Jan, arciv. 353. 395. 399.
405. 406. 426.
— XXIII. papež 231. 248.
249.
— Albrecht Polský 323.
324.
— Augusta 286.
— Bezemek 207. 208.
— z Braganzy 312. 316.
— Briennský 223.
— Francouzský II. 235.
236.
— Fridriah Saský 280.
— z Chlumu 248.
— z Jenšteina 247.
— Jindřich Lucemburský
227. 244. 245.
— Jiří Saský 292. 294. 297
až 299.
— Kazimír Polský 322. 353.
373.
— Lucemburský 226. 227.
234. 243—245.
— z Onstí 248.
— Francouzský I. 171. 205.
II. 235. 303. 304. III. 235.

Jan Portugalský VI. 312.
481.
— Saský 438.
— Švédský III. 321. 322.
— z Vartenberka 243.
— Vataces 223.
— Zhořelecký 244. 246. 247.
— Želivský 249.
Jankov 301.
Janku 428.
Janov 234. 308. 372. 392.
398. 418.
Janus 75.
Japonsko 24—26. 271. 508
až 511.
Japygové 70.
Jaromír, kn. český 177.
Jaroslav Osmomysl 218.
— z Sternberka 214.
— Vladimirovič 182.
Jaroslavc Malý 410.
Jasmund 436.
Jason 31.
Jassy, mír v 382.
Jazyková nařízení 449.
450.
Jednota bratří českých
255. 256. 286—288.
Jitka z Brandýsa 262.
Jitka Česká 173.
Jefferson Davis (džefersn
devis) 507.
Jelačić 425. 428. 430.
Jemappes (žemap) 388.
Jena 402.
Jermak Timof. 327.
Jeroboam 3.
Jeronym, mistr 249.
— (Jérôme) Bonaparte
(žerom) 400. 403. 466.
Jerusalem 6. 7. 65. 133.
136. 154. 186—190.
Jesabel 8. 11.
Jesaiáš 9.
Jesenský Jan 294.
Jeunesse dorée (žomes
dore) 390.
Ježíš Kristus 65. 130.
Jezuité 279. 309. 371. 372.
Jiří 439.
Jihlavský sjezd 253.
Jihoafriická rep. 474—476.
Jihoněmecký spolek 442.
451. 456.
Jilava 402.
Jindřich Anglický I. II.
205. 207. III. 207. 208.
IV. V. 238. 239. VI. 238
až 240. VII. 238. 240.
316. VIII. 238. 316.
— Břetislav Český 176.
213.
— císař německý I. 161.
163. 177. II. 161. 166.
167. 177. III. 167. 168.
179. IV. 168—170. 179.
V. 170. VI. 194. 195. VII.
226.
— Francouzský I. 171. 205.
II. 235. 303. 304. III. 235.

305. 325. IV. 235. 305 až
307. V. 306. 459. 465.
Jindřich Korutanský 198.
211. 226. 227. 243. 245.
— Jasomirgott 192. 193.
196.
— z Lažan 248.
— Lev 191—194. 210.
— z Lípě 243.
— Meklenburský 468.
— Plavec 242.
— Polský I. 178. 217. II.
178. 217. 218. III. 178.
IV. 178. 218.
— Pyšný 191. 192.
— II. Rakouský 187.
— Raspe 197. 198.
— Svátlivý 161. 165. 166.
Jireček Jos. 444. 448.
Jiří Anglický I. II. 319.
366. III. 319. 367. 468.
469. IV. 319. 469.
— Hannoverický 319. 438.
458.
— z Poděbrad 254—256.
— Řecký 431. 472. 497.
Jiskra z Brandýsa 262.
Jitka Česká 173.
Job, patr. ruský 327.
Johanna Grayová (gre-
ová) 315. 317.
— Seymourova (simör)
316.
— Šlená 201. 274. 309.
John 448.
Joktan 5.
Johnson (džansn) 507.
Josef Bonaparte 400. 401.
404. 405.
— císař německý I. 285.
341. 352. II. 351—357.
375. 381.
— Emanuel Portug. 312.
371.
— Ferdinand Bav. 285.
339. 340.
Josefov 354.
Josef Flavius 133. 143.
Josias 9.
Josua 7.
Jošt Moravský 230. 244.
246. 247.
Joubert (žubert) 393. 476.
Jourdan (žurdán) 389 až
391. 393. 405.
Jovanovič 445.
Jovianus 142.
Juan d'Autria (chuan)
310. 311. 313.
Juarez (chuarez) 505. 506.
Juba 106. 120. 121. 143.
Jugurtha 106. 107.
Julianus Apostata 142.
Juliovič 125.
Julius II. papež 275. 308.
Juno 75.
Junot (žuno) 404.

K.

Junta (chunta) 404.
Juppiter 75.
Juristič Mik. 283.
Jussif ben Tašfin 173.
Justinianus 148. 156.
Justinus 155. 156.
Juvavum 129.
Juvnalis 136.
Jülich 228. 231. 282.
Jüterbok 301.
Kaaba 6.
Kabanjský průsm. 445.
Kabeira 115.
Kabul 471. 474.
Kadaň, sml. v 275.
Kadesia 154.
Kadmos 30. 31.
Kagula 381.
Kahýra 154. 392. 393. 474.
458.
Kaizi 449. 450.
Kalatravské pole 210.
Kalatravský řád 210.
Kalidasa 20.
Kaligula 127. 131.
Kališ 256. 411.
Kalke, řeka 219. 225.
Kállay 448.
Kallikratidas 54.
Kallimachos 66.
Kallinos 42.
Kalmarská unie 241. 320.
Kálnoky 448.
Kalojan 224.
Kalvin 279.
Kamarinia 90.
Kambyses 4. 22.
Kamel Aegyptský 189.
Kamerun 458.
Kamilus 82.
Kamišský chobot 488.
Kanada 271. 367.
Kandaules 17.
Kandia viz Kreta.
Kaninefatové 129.
Kaniža 289. 290. 337.
Kanossa 169.
Kantakuzenos 264.
Kanton 508. 509.
Kanuleius 81.
Kanusium 96.
Kanny 69. 94.
Kaňk 261.
Kapetovci 171. 205.
Kapistran 262.
Kapiř ze Sulevic 294. 337.
Kápolna 428.
Kappadokie 17. 64. 116.
135.
Kappel 278.
Kapsko 417. 467.
Kapua 96. 112.
Karadordě 401. 498.
Kara Mustafa 337. 338.

- Karakalla 137. 138.
 Karavelov 504.
 Karbonáři 162.
 Kardinálové 489.
 Kardinis 358. 377.
 Karel, arcikníže 353. 391. 393. 394. 399. 405. 406.
 — císař německý IV. 227 až 229. 244—246. V. 201. 274. 276—281. 309. 310. 312. VI. 285. 341—345. 354. VII. 285. 346. 347.
 — Albert Bavorský 285. 346. 347.
 — Albert Sardinský 424. 427. 429. 482.
 — Anglický I. 318—320. II. 319. 364. 365.
 — z Anjou (anžu) 199. 204. 205.
 — Bourbonský (burbon-
 ský) 277.
 — Burgavský 285.
 — Eduard Anglický 319. 366.
 — Francouzský IV. 205. 234. 243. V. VI. 235. 236. VII. 235—237. VIII. 235. 237. 274. IX. 235. 304. X. 306. 459. 460.
 — Holý 160. 161.
 — Lothrinský 331. 332. 337. 338. 346—349.
 — Ludvík, arcikníže 353. 447.
 — Ludvík Falcký 298. 299. 302. 319. 332.
 — Martell Francouzský 153.
 — Martell Uherský 221. 222.
 — Robert Uherský 221. 222. 260.
 — Rumunský 490. 492.
 — Smělý 232. 237.
 — Španělský I. 309. 310. 312. II. 312. 369. III. 370. 371. IV. 370. 404.
 — Štyrský 285. 286. 288.
 — Švédský IX. 321. 322. X. 322. 323. 358. XI. 322. 358. 359. XII. 322. 359 až 361. XIII. 322. 407. XIV. XV. 322.
 — Theodor Falcký 352. 356.
 — Thustý 160—162.
 — Veliký 157—161.
 — Zpozdilý 161. 170. 171.
 — Zweibrückenský 352. 356.
 Karelie 241. 321. 327. 328. 361. 362.
 Karie 17.
 Karchemiš 4. 9. 16.
 Karlisté 478.
 Karloman 160. 161. 162.
 Karlovice 339. 425.
 Karlovci ve Francii 161.
 Karlovy Vary, sjezd 421.
 Karlstadt 276.
 Karlstein 246. 251.
 Karnak 5.
 Karolíny 458. 480.
 Károlyi 341.
 Karryhy 119.
 Karus 140.
 Kars 489. 493. 494.
 Karthago (Karthagiáné) 11—14. 89—98. 101.
 Kasilinum 94.
 Kassandros 62. 65.
 Kassiodorus 147.
 Kassius Sp. 79. G. 120. 123. 124. Avidius 137.
 Kassivelamus 119.
 Kastilie 173. 241. 242. 309.
 Kastrioti Skanderbek 266. 268.
 Kašgar 509.
 Kašgil 475.
 Katalaunské pole 146.
 Katalonie 174.
 Kateřina Aragonská 312. 316.
 — z Bory 276.
 — Howardova (hauardo-
 va) 316.
 — Medicejská (c=č) 304. 305.
 — Parrova (pärrova) 316.
 — Ruská I. 378. 380. II. 378. 380—382.
 Katilina 112. 116. 117.
 Kato 99. 101. 102. 110. ml. 117—119. 121. 128.
 Katullus 67. 128.
 Katzbach 412.
 Kaudinské soutěsky 85.
 Kaufmann 491.
 Kaulbars 503.
 Kaunie 349. 354.
 Kavkaz 327. 490.
 Kazaňský chanát 261. 326.
 Kazimír Polský II. 178. III. 178. 245. 258. IV. 259. 323.
 Kekryfaleia 48.
 Keltové 65. 70. 82. 83. 86. 92. 93. 97.
 Kemény (kemeň) 336.
 Kendi 284.
 Kenneth (kenets) 172. 208.
 Kepler 288.
 Keresteš 289.
 Kerularios 168. 183.
 Kesselsdorf 348.
 Ketteler 511.
 Kettler 324.
 Khevenhüller 346. 347. 500.
 Khlesl 290.
 Khosru 156.
 Khuen-Hedervary 446.
 Kiel 414. 427. 458.
 Kielmansegg 449.
 Kijev 180. 219. 258. 373.
 Kilidž Arslan 186. 187.
 Kilikie 17. 116. 135.
 Kimberley (kembri) 476.
 Kimmerové 17.
 Kimon 43. 47. 48.
 Kinburn 381. 382.
 Kineas 87.
 Kinley 508.
 Kio-Čau 510.
 Kipčak 226. 260.
 Kissingen 441.
 Kitchener (kičner) 475. 476.
 Kiu-čeu 510.
 Kiuprihi 337. 338.
 Kjutahia 470.
 Kladruby 247.
 Klappa 428. 430. 440.
 Klastidium 92.
 Klaudius I. 127. 132. II. 139.
 — Appius Kaudex 89.
 — Klaudianus 143.
 — Nero 96.
 — Pulcher 91. 98.
 Kleber 392. 393.
 Kleist 412.
 Kleisthenes 40. 41.
 Kleitos 60. 61.
 Klemens Prud. 143.
 Klement 183.
 — metrop. 504.
 Kleomenes 66.
 Kleon 50—52.
 Kleopatra 121. 124. 125.
 Klepuchové 48. 49.
 Klève, vér. 231.
 Kliment, papež II. 168. V. 204. VII. 275. 277.
 Klíšov 359.
 Klodius 115. 119.
 Kloelia 77.
 Klupeia 90.
 Klusium 67. 77. 92.
 Knezlačky mír 445.
 Kničanin 428. 430. 498.
 Knidos 55.
 Kninice 412.
 Knox (noks) 317.
 Knut 172.
 Koaliční války proti Fran-
 ci I. 387—392. II. 393 až 396. III. 398—401. IV. 401—404.
 Kocel 175.
 Kočinčina 463.
 Kodaň 229. 358. 403.
 Kodros 37.
 Koerber Arn. 449. 450.
 Kohorta 108. 126.
 Kolchis 31. 110.
 Kokand 491.
 Kolding 432.
 Kolín 202. 251. 256. 349.
 Koller 443. 444. 448.
 Kollontaj 376.
 Kolmar 160.
 Koloman 181. 182. 218. 221.
 Kolovrat Frant. 422. 424.
 Klumbur 270. 271.
 Komárno 429. 430.
 Komitia 74. 75. 77. 78. 81. 84. 92. 111. 112. 113. 114. 122. 126.
 Kommodus 137.
 Komnenové 183. 222.
 Kompaktaty 252. 253. 255.
 Konaševič 326.
 Koněpolski 326.
 Konfesse česká 287. 291.
 Königseck 345.
 Konie 470.
 Konon 54. 55.
 Konrád, cis. něm. I. 161. 163. II. 167. III. 191. 192. IV. 197. 193.
 — Český 176. 212.
 — opat zbraslavský 217. 243.
 — pražský arcib. 250. 252.
 — Ota český 176. 213.
 — Polský 178. 218.
 Konradin 199.
 Konstitoř pod obojí 253. 286. 291.
 Konstans 142.
 Konstantin Veliký 141. 142. II. 142.
 — Porfyrorodý 183.
 — vkn. ruský 485. 486.
 — kor. princ řecký 497.
 Konstantius 140. 141. 142.
 Konstituce 3. kv. 376.
 Konsulové 76. 77. 80. 81. 83. 94. 100. 103. 113.
 Konsulat ve Francii 384. 394.
 Kontinentalní systém 402.
 Konvent národní 384. 388.
 Konžský stát 468.
 Koran 153.
 Kordovský chalifat 155. 173. 209. 241. 242.
 Korea 477. 510.
 Korfinium 109. 120.
 Korinth 59. 60. 65. 102.
 Korinthský průplav 497.
 Koriolanus 79.
 Koroneia 49. 55.
 Korsakov 394.
 Korsika 234. 372.
 Komutansko 150. 158. 160. 162. 164. 165. 168. 169. 198. 199. 211. 215. 202. 203. 227.
 Korybutovič 251.
 Kosáča Vukčič 267.
 Kosciuszko 368. 376. 377.
 Kosovo pole 262. 266.
 Kossa 113.
 Kossajové 15.
 Kostnice, mír v 194.
 Kostnický sněm církv. 231. 248.
 Kothinové 129.
 Kotromanovič 267.
 Košťat 423. 427—430.
 Kotta Aur. 114. 115.
 Kotzebue 421.
 Kozáci 325. 326. 373. 374. 377. 381.
 Kozáři 151. 180.
 Kozí hrádek 248.
 Krač 444.
 Krakov 180. 258. 288. 417. 423.
 Krakovec 248.
 Královec 215.
 Krannon 27. 65.
 Kraňsko 165. 169. 191 až 199. 202. 203. 215. 227.
 Krásný, město 410.
 Krassus 114. 116—119. 128. IV. 197. 193.
 Krateros 60. 62. 65.
 Kratinos 59.
 Kraus, baron 446.
 Kray (kre) 393. 395.
 Krefeld 350.
 Kremera 80.
 Krescentius 166.
 Kresfontes 34.
 Kressenbrunn 198. 215. 222.
 Křešček 234. 245.
 Kreta (Kandie) 28. 29. 34. 114. 135. 234. 308. 372. 497.
 Krieghammer 448.
 Krimisos 13.
 Kristian Dánský II. 320. III. 323. IV. 295. 296. 301. 323. VII. 363. 431. VIII. 431. 432. IX. 431. 436.
 Kristina Švédská 298. 321. 323.
 Kristus 65. 130.
 Kritias 54.
 Kritolaos 102.
 Krivošije 446.
 Krixus 113. 114.
 Kroisos 18.
 Krok 150.
 Krokodilopolis 1.
 Kroměříž 428. 446.
 Krstjovič 503.
 Kršnamisra 20.
 Krum 151.
 Krusy 383.
 Krutá viz Moravské pole.
 Kruto 174.
 Krüger 476.
 Krymská válka 433. 462. 487—490.
 Krymský chanát 260. 269. 381.
 Křesimír Charv. 182.
 Křišťan z Prachatic 253.
 Křivoklát 227. 286.
 Křivžové války 185—190.
 Ktesifon 137. 142.
 Kuang-su 509.
 Kuba 480.
 Kubiaj 225.
 Kůčik Kajnardži 381.
 Kulin 448.
 Kulevča 486.
 Kulikovo pole 260.
 Kulín 224. 225.
 Kumani viz Polovei.
 Kunáry 65.
 Kunersdorf 350.
 Kunhuta 216.
 Kunvald 255.
 Kurfirstové 199. 228.
 Kuriatiové 71.
 Kurio G. 120.
 Kurius Dentatus 86. 88.
 Kuronsko 219. 324. 380.
 Kurtius Rufus 136.
 Kuří Hora 439.
 Kutná Voda 217. 250. 251.
 Kutnohorská smlouva 256.
 Kutnohorský dekret 248.
 Kutusov 399. 409—411.
 Kuza 490.
 Kuzko 272.
 Kvadové 122. 129. 137. 144—146.
 Kyaxares 16. 18. 21.
 Kyklókové 42.
 Kyklopské stavby 29.
 Kylon 37.
 Kynoskefalý 27. 57. 98.
 Kynossema 53.
 Kypselos 41.
 Kyros 16. 18. 21. 22. 53. 55.
 Kysecký Ivan 222.
 Kysek 323. 283.
 Kyzikos 53. 115.

L.

- Labienus 119. 122.
 Labyrint 2. 31.
 Lachenbok 248.
 Lada 151.
 Ladé 23.
 Ladislav Neapolský 230. 248.
 — Pohrobek 201. 231. 254. 262.
 — Uherský I.—III. 181. 182. IV. 221. 222.
 Ladysmith (ledysmys) 476.
 Lafayette (dafajet) 335. 368. 385—387. 460.
 Laffeld (lafel) 348.
 Lafontaine (lafonten) 333.
 Lagos (lagus) 366.
 La Hogue (la -og) 332.
 Lamač (Blumenava) 440.
 Lamachos 52.
 Lamarmorata 441. 489.
 Lamartine (lamartin) 461.
 Lamberk 428.
 Lambsdorff 496.
 Lamijská válka 65.

Landeshut 350.
Landshut 405.
Langensalza 440.
Langeron (lanžron) 412.
Langievic 490.
Langobardové 129. 144.
146. 148. 149. 153. 157.
Langside (dengsajd) 317.
Lankasterský rod (lenke-
strský) 207. 238. 239.
Laon (lan) 415.
Larcus T. 78.
Larga 381.
La Rochelle (la rošel) 304.
305. 307.
La Rothière (la rotier) 415.
Lartové 70.
Las Casas 273.
Lascy (lesi) 352. 354.
Laskaris Theod. 223.
Laski 282.
Lasser 449.
Latinové 70.
Latinské císařství 188. 223.
Latinus 70.
Latour (atur) 428.
Laud (load) 320.
Laudon 350—352. 357.
Lauenbursko 418. 437.
Laufach 441.
Lauriacum 129.
Lautrec (lotrek) 277.
Lautulae 85.
La Valette (la valet) 310.
Lavinia 70.
Law (la) 334.
Lawrence (loréns) 472.
Lázně Svatovácl. 423. 424.
Leboouf (lebóf) 452.
Le Bourget (le burže) 456.
Lebrun (lebrön) 394.
Ledru-Rollin (ledrü-rolen)
461.
Lee (li) 507.
Lefebvre (lefevr) 405—407.
Lefort (lefort) 379.
Legie 82. 108.
Legnano (leňano) 193.
Lehnice 214. 218. 225. 350.
Leicester (lestr) 313.
Leiturgie 38.
Lelevel 487.
Le Mans (le man) 455.
Lenevíc 511.
Leonnats 62. 65.
Lentia 129.
Leonidas 44.
Leonská říše 173.
Leontiades 56.
Leontinoi 51.
Leopold Babenberský I.
165. 196. IV. 192. 196. V.
188. 194. 196. VI. 189.
196. 197. 209.
— Belgický 468.

Leopold, cis. něm. I. 285.
336—341. II. 353. 357.
— Habsburský (vév.) rak.
200. 201. 227. 230.
— Hohenzollernský 464.
— Lothrinský 332.
— Toskanský 353.
— Vilém Rakouský 285.
300. 301.
Leosthenes 65.
Leotychides 46.
Lepanto 310. 329.
Lepidus 113. 124. 125.
Lerma, vév. 313.
Lesseps 466.
Lestocq (lestok) 402.
Leszczyński Stan. 344. 359.
Lešek Bílý 178.
— Černý 178. 218.
Le Tellier (de telje) 333.
Lettres de cachet (letr dě
kaše) 333.
Leukippos 59.
Leukopetra 102.
Leuktry 57.
Leuthen viz Lysá.
Lev X. 275. 309. XIII. 484.
485.
— Isaurský 156.
— z Rožmitálu 257.
Levitě 6. 7.
Lewenhaupt 360.
Lewes (lius) 208.
Lex (leges) Aemilia 81.
— Agraria 79. 83. 104 až
106. 108.
— Annalis 100.
— Caecilia Didia 109.
— Calpurnia 103.
— Canuleia 81.
— Claudia 105.
— Corneliae 112.
— Curia de imperio 73.
— Hortensia 84.
— Iulia 80.
— Julia 109.
— Licinia Sextiae 83.
— Maenia 84.
— Ogulnia 84.
— Papiria 81.
— Plautia Papiria 109.
— Poetilia Papiria 84.
— Porcia 103.
— Publilia Volera 80.
— Publiliae Philonis 84.
— Valeria 77.
— Valeriae Horatiae 81.
Lexington (lexingtn) 368.
Lejden 311.
Liao-tung 510.
Libeňský mír 290.
Liberec 449.
Liberum veto 373.
Libuše 150.
Licinius Stolo 83.
— císař 141.
Liga katolická 282.
— svatá 275. 305.

Ligny (liňi) 419.
Ligurové 70.
Ligurská rep. 392. 393.
418.
Lichtenštejn Karel 294.
— Václav 348. 354.
Lilybaeum 91.
Lincoln (linkan, linkn)
507.
Lince, sjezd 291.
Lionne (lion) 333.
Lipany 252.
Lipsko 413.
Lisaine (lizen) 455.
Lissabon 371.
Litava, F. 222.
Litoměřice 284.
Litva (Litvané) 151. 219.
220. 258. 259. 324. 325.
Liudolf Sváb. 164.
Livius 67. 128.
— Drusus 106. 109.
— Salinator 96.
Livonsko 219. 321. 324. 333.
362.
Lobanov-Rostovskij 495.
Lobava 406.
Lobkovice, kn. 347. 446.
Locke (lok) 335.
Loďnice 213.
Lodi 390.
Logografové 42.
Loigny (loañi) 455.
Lombardsko - Benátské
král. 417. 420. 424. 427.
429. 435. 441. 442.
Lomnice 292.
Lonato 391.
Londýnská konf. 451.
Londýnský protokol 432.
Longula 86.
Lónyay (lňaj) 448.
Lopez 504.
Loris Melikov 492. 495.
Lorrain (loren) 333.
Lot 6.
Lothar 169. 161.
— Saský III., cis. 191.
Lothrinskó 160. 163. 168.
237. 331. 332. 344. 457.
Loubet (lube) 467.
Louisiana (lujsiana) 333.
367. 395. 398.
Louvois (luvoa) 332. 333.
Lovosice 349.
Luwen 163.
Lubart 258.
Lubek (Bukovec) 229. 396.
408. 418.
Lubecký mír 296.
Lubelská unie 324.
Lublňan 420. 421.
Lubno 391.
Lubomirski 336. 358.
Lucemburská otázka 451.
Lucembursko 228. 246. 468.
Lucemburský rod 244.
Luceres 71. 72.

Luceria 85.
Lucian Bonaparte 394. 400.
Lucilius G. 110.
Lucknov 472.
Ludmila Sv. 177.
Ludvík, arcikn. 422.
— Badenský 332. 357. 338.
340. 341.
— Bavorský 226. 227. 458.
— Bonaparte 400. 401. 408.
— Český a Uherský 201.
257. 263. 264.
— Dítě 161. 163.
— Filip (Egalité) 306. 384.
385. 388. 389.
— Filip I. Francouzský
306. 460.
— král francouzský IV.
V. 171. VI. 204. 205. VII.
187. 204. 205. VIII. 204.
205. IX. 189. 400. 401. 205. X.
205. 234. XI. 235. 237.
XII. 235. 274. 303. XIII.
306. 307. XIV. 306. 312.
329—334. XV. 306. 334.
335. XVI. 306. 335. 384
až 388. XVII. 306. 388.
XVIII. 306. 416. 418. 459.
Ludvík Němec 160. 161.
174. 175.
— Pobožný 160. 161.
— Portug. 312. 482.
— Uherský I. 221. 258.
261. II. 263. 264.
— Viktor, arcikn. 353.
Luglové 129.
Luka Vukalovič 502.
Lukanus Annaeus 136.
Lukianos 143.
Lukka, sj. v 118.
Lukretius 128.
Lukzor 5.
Lukumové 70.
Lunéville (lunevil) 395.
Lusiňanský Vlt 188.
Lusitanská válka 102.
Lustrum 75.
Lutatius Katulus 91. 108.
Luther 275. 276. 280.
Lutici 149. 159. 162. 163.
166. 174. 210.
Lutter n. B. 295.
Luxembourg (lüksanbu),
maršál 332. 333.
Lužice 163. 167. 179. 191.
228. 246. 251. 256. 299.
417.
Lüders 429.
Lützen 298. 411.
Lydská říše 17. 18. 21.
Lygdamis 41.
Lykaonie 17.
Lykie 17.
Lykurgos 34. 35. 58.
Lyon, koncil v 197.
Lysá 349.

Lysander 58—55.
Lysimachos 62. 63.
Lžidimitr 327. 328.
M.
Mac Kinley (kinli) 508.
Mac Mahon (mak-maon)
434. 452. 454. 465. 466.
489.
Macdonald (makdonal)
393. 409. 412. 414. 415.
Macějovice 377.
Mack 393. 398.
Mackbeth (mekbes) 172.
Madagaskar 466.
Madejski 449.
Madison (medisn) 408.
Madrid, mir v 277.
Maďarský odboj 428 až
430.
Maďari viz Uhersko.
Máгда 20.
Magdala 472.
Magdeburk 297.
Magelhaens (mageljaens)
272.
Magenta (madženta) 434.
Magersfontein 476.
Magna charta 208.
Magnano (maňano) 393.
Magesia 99.
Magnus Norm. 209. 240.
241.
Mágo 92. 97.
Mahabharata 19. 20.
Mahdi 475.
Majestas Carolina 246.
Majestát Rud. 291.
Majordomové 152. 153.
Makedonie 57—66. 95. 98
až 100. 135.
Makedonské války 95. 98
až 100.
Makedonský komitét 504.
Making (mejkfink) 476.
Makrinus 138.
Makro 131.
Malá Asie 17.
Malek-Sáh 185.
Malesherbes (malzerb)
388.
Malešov 251.
Maleventum 86. 88. 199.
Malmö 432.
Malplaquet (malplake) 341.
Malta 190. 392. 396. 417.
Mamlukové 184. 189. 190.
269. 392. 470.
Mamertini 13. 14. 89.
Mandana 21.
Mandžouvé 329.
Mandžusko 490. 510.
Manfred 199.
Mangalora 369.

Manilla 489.
Manilius G. 117.
Manin 427.
Manipulus 82. 108.
Manlius G. 117.
— Kapitolinus 82. 83.
— Torquatus 82. 85.
Mansfeld Arnošt 292—296.
Karel 289.
Manteuffel 438. 441. 455.
Mantinea 52. 57.
Mantua (Mantovsko) 233.
309. 341. 372. 392. 417.
420. 435.
Manuel I. Byz. 223.
Manův zákoník 19. 20.
Maradas 297.
Marakanda 21. 61.
Marat (mara) 385—387. 389.
Marathon 28. 43.
Marbach 230.
Marcel Etienne (marsel
etien) 236.
Marcello (marčelo) 372.
Marcellus M. Kl. 92. 95.
96. cis. 146.
Mardonios 42. 45. 46.
Marengo 395.
Marfori 478.
Marchand (maršan) 475.
Mariany 458. 480.
Marianne (marian) 462.
Marie Amalie 285.
— Antonie 335. 353. 389.
— Burgundská 232. 235.
— Guise (gis) 315. 317.
— Josefa 285.
— Katolická (Angl.) 315.
317.
— Kristina Šp. 477. 478.
490.
— Leszczyňská 306. 334.
— Ludvíka 353. 400. 408.
416. 418.
— Medicejská 308. 307.
— Portugalská 312. 371.
481.
— Stuartovna 304. 315.
317. 318. 319. 365. 366.
— Therese 185. 344—355.
375.
— Tudorovna = M. Kato-
lická.
— Uherská 261.
— Valerie, arcikn. 353.
Marignano (mariaňano) 275.
303.
Marius 107—109. 111.
Markéta Dánská 240. 241.
— Maultsch 227. 228. 244.
245.
— z Navarry 235.
— z Parmy 311.
— Rakouská 196.
— z Valois (valoa) 235.
304—306.

Marko „Kraljevič“ 266.
— Polo 225. 270.
Markomani 122. 129. 131.
137. 144—146.
Markomanská v. 137.
Markovo 493.
Markus Aurelius 136. 137.
Marborough (malbóro)
340—342. 366.
Marmont (marmon) 406.
418. 416.
Marobud 129. 131.
Marobko 155. 173. 226. 479.
Mars 75.
Mars-la-Tour (mars-la-tur)
452.
Marsická válka 109.
Marsové 69. 129.
Marston-Moor (marstn-
mur) 320.
Martialis M. Val. 136.
Martin V. pap. 249. 257.
Martinic Jarosl. 292.
Masaniello 309.
Masinisa 96. 97. 101. 106.
Massaua 484.
Masséna 394. 395. 399. 405.
419.
Mašnova Draga 501.
Matěj z Arrasu 246.
— z Janova 248.
Mathilda Tosk. 169. 193.
195.
Mattathias 64.
Matyáš, čís. něm. 282. 285.
287. 289—292.
— Uherský 232. 255. 256.
263.
Maupertuis (mopertüi)
236.
Maurie Holandský 313.
marš. saský 347. 348.
vév. saský 280.
Maurikios 156.
Maurové (Moriskové) 155.
241. 242. 310. 314.
Mausolos 59.
Maxen 350.
Maxentius 141.
Maximianus 140. 141.
Maximilian, arciv. 353. 596.
— čís. něm. I. 273—276.
II. 281. 285—287.
— Bav. 282. 293. 295. 297.
298. 301.
— Emanuel Bav. 285. 340.
— Josef Bav. 285. 347. 352.
Maximinus 138. 141.
Mayenne, vév. z (majen)
305. 307.
Mazarin (mazaren) 329.
330.
Mazepa 360. 377.
Mazzini 422. 427. 482.
McClellan (mak klelen) 57.
Mečislav 164. 166. 167. 178.
179.

Mediální akt. 397.
Mediáš 336.
Mediceové (c = è) 233. 308.
372.
Medimnos 38.
Medina de Rioseco 404.
— Sidonia 313.
Medové 21.
Meersenská sml. 169.
Megabyzos 4. 22.
Megakles 37.
Megapolis 28. 57. 61.
Megiddo 4. 9. 11.
Mehemed Ali 470. 471. 473.
Meklenbursko 296. 297.
302. 418.
Mélac (melak) 332.
Melanchton 275. 278.
Melas (mela) 393. 395.
Melbourne (mebern) 469.
Melkart 12.
Memfis 1.
Memnon 69.
Memnonovy kolosy 2.
Mendog Mindov 220.
Menefta 3. 6.
Menehould Sainte- (menu
sént) 386.
Menelaos 32.
Menes 1.
Menhard z Hradce 252 až
254.
— Tyrolský II. 198. 202.
203. III. 227. 228.
Menkera 2.
Menou (menu) 393.
Mensikov 379. 380. 487 až
489.
Mentana 494.
Mercy (mersi) 343.
Merinité 210. 226.
Merkurius 75.
Mermnadové 17.
Merovecové 147. 152. 153.
Merv 495.
Messalina 127. 131.
Messana 14. 36. 89.
Messenhauser 428.
Messenské v. 36. 37. 47.
Metaurus, ř. 97.
Metellus L. Caec. 87. 91.
Q. Caec. 101. 107. 108.
— Bav. 282. 293. 295. 297.
Method Sv. 175.
Methuen (mesven) 476.
477.
Methuenova sml. (mesve-
nova) 371.
Metternich Kl. 411. 417.
421—424.
Metius Puffetius 71.
Mety 280. 302. 304. 452.
455. 457.
Mexiko (mechiko) 272. 505.
506.
Mezeray (mezre) 333.
Meziboř 163.

Miejsa 106.
Miedzbof 336.
Mieroslowski 423. 490.
Miguel (migel) 312. 481.
Michail Byz. 157. 183.
Michal Obrenovič 428.
— F. Romanov 398. 378.
Srbský 184.
— Valašský 288. 289.
— Višňovčeki 373. 374.
Mikuláš II., papež 169.
— Opavský 211.
— ruský car 378. 495. 496.
vkn. 378. 492.
Mikulov 294. 440.
Milan Obrenovič 499. 509.
Milán (-sko) 92. 193. 212.
233. 274. 277—280. 303.
308. 372. 392. 417. 420.
421. 424. 427. 429. 435.
485.
Milánský edikt 141.
Milet 18. 22. 33. 41.
Milíč z Kroměříže 246.
Millesimo 390.
Milo 118. 119.
Milon 88.
Miloš Obrenovič 498.
Milota z Dédie 202.
Miltiades 22. 40.
Miltitz 275.
Mimnermos 42.
Míndaros 53.
Minden 350.
Minerva 75.
Minin Kuzma 328.
Minos 29. 31.
Minotauros 31.
Minucius M. 94.
Minyas 30.
Mirabeau (mirabo) 384 až
386.
Mirko 502.
Mírny list 253.
Mírský 493.
Misenum, sml. v 125.
Missoulunghi 466.
Mišara 498.
Mišeň 350.
Mišeňsko 163. 191. 194.
Mithradates 64. 110—112.
115. 116.
Mithradatská v. 110. 112.
114.
Mnichovo Hradiště 422.
439.
Moabité 6. 7.
Moavija 154.
Mocenigo (c = è) 372.
Modena 233. 309. 353. 372.
392. 418. 422. 424. 427.
429. 434. 482.
Modrušské pole 182.
Moeris I. 1. 2.
Mogila Jer. 289.
Moháč 257. 264. 269. 282.
Mohadovci 210. 226.

Mohamed, prorok 153.
— I. II. 269.
Mohuč 130. 199.
Mojmír 150. 175.
Mojžiš 2. 3. 6. 7.
Mökern 413.
Molay (mole) 206.
Molière (moljer) 333.
Moloch 12.
Molon 66.
Moltke 439. 452.
Molvice 346.
Momemfis 1. 3.
Mongolové 197. 214. 218.
219. 222. 225. 259. 260.
269.
Monk (mönk) 363. 364.
Monmouth (monmóds)
365.
Monroe (monro) 506.
Montauban (au = o) 509.
Montebello 434.
Montecucoli 331. 337.
Montemolin, vév. 370. 479.
Montenotte 390.
Montereau (moniro) 415.
Montesquieu (monteskjó)
335.
Montezuma 272.
Montferrat 233. 309. 341.
Montgomery (mongomeri)
597.
Montmartre (monmartr)
416.
Montmirail (monmiraj)
415.
Mooker-hajda 311.
Morabethové 173. 210. 226.
Morana 151.
Morava viz Česká země.
Moravské pole 202. 215.
216.
Morea 223. 328. 339. 342.
343. 372. 496.
Moreau (moro) 390. 391.
393. 395. 397.
Morgarten 227.
Morillo 505.
Moriskové viz Maurové.
Moro Ludv. 274.
Morosini 372.
Mortara 429.
Mortier (mortje) 416. 419.
Mortimer, hr. 238. 239.
Moskva 269. 409.
Most 449.
Mostar 445.
Motassem 184.
Mucius Scaevola 77.
Mukden 510.
Mukhtar paša 491. 492.
Muktija efendi 445.
Multansko 269. 288. 289.
486. 487. 489. 490.
Mummius L. 102.
Munda 122.

Municipia 88.
Munychia 28. 54.
Mühlberg 280. 284.
Mühldorf 227. 243.
Münch 380.
Münster 278. 300. 301.
Münzer 276. 277.
Murad I. 268. II. 269. V.
491.
Murat (múra) 400. 401. 404.
410. 414. 419.
Muravěv 495. 496.
Murena L. 112.
Murray (mörre) 317.
Murten 237.
Musa 154.
Mutuil 107.
Mutimír 184.
Mutinská válka 123.
Mutukurov 503.
Mykale 46.
Mylae 90.
Myonneské předhoří 99.
Myrmidoní 30.
Myron 59.
Myronides 48.
Mysie 17.
Mýtilene 34. 51.

N.

Nabis 98.
Nabonned 16.
Nabopolassar 16. 21.
Nádasy (s = š) 337.
Naevius 110.
Nafels 230.
Náhod 439.
Nana Sahib 472.
Nancy (nansi) 237.
Nan-king 508.
Nantes (nant) 389.
Napier (napir) 472.
Napoleon I. 389—419. II.
400. 408. 419. III. 400.
451. 452. 454. 460—464.
Narbonne (narbon) 153.
155.
Nariskové 129.
Národní divadlo 446.
Neufchâtel (něšatel) 342.
401. 417. 434.
— výbor v Čechách 424.
427.
Narses 148.
Narva 359.
Narvaez 478.
Naseby (nesby) 320.
Nassavsko 297. 398. 438.
442.
Nástupnictví polské,
válka o 344.
Natalie rus. 377., srb. 499.
500.
Naukrarie 37. 39. 40. 44.
Naukratis 441.

Naulochos 125.
Naum 183.
Nauplia 28. 496. 497.
Nava 152.
Navarino 486. 496.
Navarra 174. 204. 205. 242.
309.
Navigační akt 363. 364.
Naxos 29. 66.
Neapolsko 204. 232. 233.
274. 277. 279. 309. 342.
344. 370. 371. 401. 404.
414. 418. 419. 488.
Nearchos 61.
Nehovidy 251.
Nebukadnezar 9. 16.
Necker 335. 336. 385.
Neerwinden 332. 388.
Nehavend 154.
Nehemiáš 9.
Necho (nekos) 4. 9. 16.
Neith 5.
Nekmër 250.
Neipperg 345. 346.
Nelson (neln) 392. 393.
396. 399.
Nemanjové v Srb. 224.
265.
Nemea 28.
Nemejské hry 33.
Německo 163—170. 191 až
203. 226—232. 278—282.
292—303. 336—367. 387
až 420. 420—442. 451 až
459.
Německo - francouzská
válka 451—457. 463. 464.
Německý Brod 251.
— spolek 418. 421. 423.
426. 430. 438. 442. 451.
456.
Německých rytířů Fád
190. 218. 219. 258. 259.
324.
Nepos Kornelius 128.
— Julius 146.
Neptunus 75.
Nero 127. 132.
Nerva 134.
Nesselrode 417. 490.
Nestor 32. 219.
Neufchâtel (něšatel) 342.
401. 417. 434.
Neustrie 152.
Newbourne (něbörn) 320.
New-York (nu jork) 364.
Ney (ně) 409. 410. 412. 413.
416. 418. 419. 459.
Nicaea 142. 186.
Nicaejské čís. 223.
Nicaragua 505.
Niederschönfelden 347.
Nieuport (něuport) 363.
Nifelheim 130.
Nihilisté 490. 494. 495.
Nijmegy 331.
Nikias 51—53.

Nikiforos Fokas 183.
 Niklot 210.
 Nikola, kn. 491. 502.
 Nikolaos 143.
 Nikomedes 64. 110. 115.
 Nikon 377.
 Nikopol 261. 265. 492.
 Nimburk 297.
 Nimes (nim) 389.
 Nimrod 14.
 Ninive 14. 16. 156.
 Ninus 15.
 Nisa 375.
 Nisaia 28. 51.
 Nisib 470.
 Niš 199. 186. 262.
 Nitra 337.
 Nizozemí 232. 236. 310 až 314. Ostatek viz Holandsko a Belgie.
 Nizza 279. 463. 482.
 Njogoš 382.
 Noailles (noaj) 347. 385.
 Nogajský chanat 226.
 Noir Vikt. (noar) 463.
 Noisseville (noasvil) 454.
 Nola 95.
 Noreia 107.
 Nordická válka 359—362.
 Nördlingen 299.
 Noricum 129. 135.
 Norimberk 255. 278. 297. 401.
 Norman 148. 159. 162. 172. 173. 206. 209. 241.
 Norsko 172. 209. 241. 323. 414. 418.
 Notion 53.
 Nová Granada 505.
 Novara 429.
 Nové Zámky 337.
 Novi 393.
 Novokřtěníci 278.
 Novopazarský sandžak 445.
 Nový Hrad 261.
 Numa Pompilius 71.
 Numantská válka 102.
 Numtor 70.
 Nybork 358.
 Nymfenburk 346.
 Nystaedt 362.

O.

Obilí Miloš 266.
 Obnovené zřízení zemské pro Čechy 294.
 Obrazoborství 156.
 O'Connor 470.
 O'Connell 469.
 Očakov 380. 382.
 Odenathus 139.
 Odhn 129.
 Odo Pařížský 162. 170.
 Odoaker 147.

O'Donnell 479.
 Odysseus 32.
 Oeerversee 432. 436.
 Oidipus 31.
 Oinofoyty 48.
 Ojří z Fridberka 214.
 Oktaj 225.
 Oktavianus 125—130.
 Olaf IV. 240. 241.
 Oldenbursko 363. 397. 408. 418.
 Oldřich Celský 231.
 — kn. český 177. 179.
 — z Rosenberka 250. 252 až 254.
 Oleg 180.
 Olga 180.
 Olgerd 258.
 Olivarez 314.
 Olivský mír 358. 373.
 Olivier (olivje) 463.
 Olomouc 179. 197. 214. 217. 422. 225. 428. 430. 438 až 440.
 Olomoucký mír 256.
 Olpai 51.
 Olympias 59. 62.
 Olympijské hry 33.
 Olynthos 41. 56. 58.
 Omajovci 154. 155. 173.
 Omar 154.
 Ombromové 129.
 Ommurman 475.
 Omer paša 489. 501.
 Oadřej Uh. I. 181. II. 181. 189. 220. 221. III. 221. 222.
 Onomarchos 58.
 Opava, sj. 421.
 Opiminius L. 106.
 Opolsko 216.
 Oppenheim 198.
 Optimates 84. 104—106.
 Oranžská republ. 474. 476.
 Orda zlatá 219. 226. 260. 326.
 Ordonnance tři 460.
 Orebité 251.
 Orestes 146.
 Orchan 268.
 Orchomenos 30. 111.
 Orléans (orlean) 237. 455.
 Orléanský rod 235. 306.
 Orlov Alex. 381. Grig. 382.
 Ormonde (ormond) 342.
 Ormuzd 24.
 Orsini 462.
 Orša, řeka 324.
 Ortega 479. 506.
 Orthogoras 41.
 Orthez (ortes) 405.
 Ortok 185.
 Osiris 5.
 Oskar Švédský 322.
 Oskové 70.

Osman sultan 268.
 — paša 492. 493. 501.
 — Digma 475.
 Osmabrück 309. 301.
 Ostermann 412.
 Ostrach 393.
 Ostrakismos 41.
 Ostrogothové 140. 144. 146 až 148.
 Ostrolenka 487.
 Ostřihom 182. 283. 338.
 Ota Braniborský 202. 211. 216.
 — Brunšvický 195.
 — čís. něm. I. 161. 164. 165. II. 161. 165. 166. III. 161. 166.
 — Olomoucký 176. 191.
 — Recký 497.
 — Wittelsbaský 194. 195.
 Othman 154.
 Otho, čís. říms. 132.
 Otovašský Arn. 301.
 Otrepěv Rehoř 327. 328.
 Oudenarde (udenard) 341.
 Oudinot (udino) 410. 412. 415.
 Outrique (orike) 174.
 Oustř n. L. 251.
 Orvando 271.
 Ovidius 67. 128.
 Paříže obležení (oxenšerna) 298. 211.
 Oxforďské provise (oxferd-) 208.

P.

Paderborn 158.
 Padilla (padija) 310.
 Paflagonie 17. 116. 135.
 Pairové (perové) 204.
 Pacta conventa 325.
 Paktolos 55.
 Pakuvius M. 110.
 Palaestina 6—10. 64. 65. 116. 132. 133. 136. 154. 185—190. 269.
 Palafox (palafo) 404. 405.
 Palaiologovi 223. 224. 264. 265.
 Palikao 509.
 Palilia 71.
 Pallas Athene 32.
 Palmerston (pamerstn) 469. 470. 472.
 Palmyra 8. 139. 140.
 Pamfýlie 17. 116.
 Pamír 495.
 Pamplona 405.
 Panamská záležitost 466.
 Panathenia 31.
 Panionion 34.
 Panna Orléanská 237.
 Pannonia 129. 144. 148. 150. 153. 160.

Panormos 90. 91.
 Pansa G. Vib. 123.
 Paoli Pasquale 372.
 Papežové (stát Církevní) 157. 158. 159. 164. 168. 192. 233. 308. 309. 372. 408. 418. 422. 423. 435. 462—484.
 Papinianus 137. 143.
 Papirius Kursor 86.
 — Karbo 107.
 Pappenheim 297. 298.
 Paragua 504.
 Paris 32.
 Párkán 338.
 Parker (parkr) 396.
 Parlament 204. 385.
 Parléř Petr 246.
 Parma 309. 345. 348. 370. 372. 395. 416. 418. 422. 424. 429.
 Parmenides 42.
 Parmenion 60. 61.
 Parnell 474.
 Parrhasios 60.
 Parthenopská rep. 393.
 Parthie 21. 64. 119. 123. 134. 136.
 Pařížský mír 367. 416. 420. 482.
 — hrabě 306. 466.
 Paříže obležení 454—456. 465.
 Pasargady 21.
 Paskévič 429. 486. 487.
 Pasques (pak) 455.
 Passaro 343.
 Pasovská sml. 281.
 Pasovský vpád 291.
 Pastrengo 393.
 Pašek z Vratu 257.
 Patavium 67.
 Patent dubnový v Rak. 424.
 — lednový 453.
 — prosincový 433.
 Paterkullus Velleius 136.
 Patkul 359. 360.
 Patrici 73.
 Patrik sv. 172.
 Pausanias 46. 47.
 Pavel I. Ruský 378. 393.
 Pavia, bitva u 277.
 Pečenéhové 151—180. 182. 219.
 Pečilský záliv 509—511.
 Peel (pil) 469. 470.
 Pegu 471.
 Peiraieus 28. 43. 46. 48. 49.
 Peisistratos 40. 41. 43. 45.
 Pejačević 446.
 Pejho 509.
 Peking 225. 509—511.
 Pelasgové 29. 30.
 Pela 58. 60.
 Pelissier (pelisje) 488.
 Pellico Sylvio 421.

Pelopidas 56. 57.
 Peloponneská válka 50 až 54.
 Pelops 30.
 Pelloux (pellu) 485.
 Pelusium I. 2. 4. 22.
 Peníze řecké 47.
 — římské 88.
 Pennsylvanie 367.
 Perdikkas 58. 60. 62.
 Pergamos 64. 98. 99. 104.
 Périer (perje) 466. 467.
 Perianthos 41.
 Perikles 47—51.
 Perioikové 35.
 Perno 349.
 Perovsko 272. 505.
 Perperna M. 113.
 Persano 442.
 Persefone 33.
 Perseus 100.
 Persie 495.
 Persius Fl. 136.
 Peršané (Persie) 20—24. 42—49. 55. 56. 60—65. 138. 154.
 Pertinax 137.
 Perun 151.
 Perusia 86.
 Peruská válka 124.
 Pescara 277.
 Pešť 425.
 Peta 214.
 Petion (pesion) 367.
 Petovio 129.
 Petr Amienský (amjenský) 186.
 — Aragonský 199.
 — Brasilský 312. 481. 608.
 — z Courtenay (kurtne) 223.
 — Petrovič I. 383. II. 501.
 — Portugalský 312.
 — Ruský I. 377—379. II. 378. 380. III. 378. 380.
 — Uherský 168. 181.
 — Yukotič 502.
 Petreius M. 117. 120. 121.
 Petrohrad 359.
 Petronius Arb. 136.
 Petrovaradin 342.
 Pétipeský Alb. 289.
 Pfaffenhofen 347.
 Piacenza viz Parma.
 Piastovci 151. 164. 177. 180. 217. 258.
 Pichegru (pišgru) 390. 391. 397.
 Pikarti 250. 286.
 Piccolomini 300.
 Píllersdorf 424. 425. 427.
 Pientak 449.
 Pilnice 357.
 Pindaros 59. 60.
 Pino 449.
 Piotrkow 324.
 Piotrkovský statut 258.

Pipin 152. 153. 157. 160. 161.
 Pisa, sněm cír. v 230. 248.
 Pisidia 17.
 Pistoria 117.
 Pit, st. 366—368, ml. 369. 396. 398. 401.
 Pittakos 41.
 Pius II. 231. 255. V. 309. VI. 355. VII. 367. 398. 408. IX. 423. 484.
 Pizarro 272.
 Placetum regium 355.
 Placidia 145.
 Plantagenetský rod (plantagenetský) 206. 207. 238.
 Plazey (plassi) 367.
 Plataie 27. 43. 45. 50. 51.
 Platon 59.
 Plautus 110.
 Plebejové 71. 73.
 Plener 443. 449.
 Plevan 493.
 Plinius 133. 136.
 Plotinus 143.
 Pluh z Babšteina 284.
 Plutarchos 143.
 Pluton 33.
 Plizeň 250. 292—294.
 Pešť 439.
 Poitiers (poatje) 153. 155.
 Polabští Slované viz Slované polabští.
 Polignac (poliňak) 385. 459.
 Polientia 145.
 Pollio 124. 128.
 Polovci (Kumani) 219. 220.
 Polsko 180. 217—219. 257 až 259. 323—326. 373 až 377. 417. 420. 423. 486. 487. 490.
 Poltav 360.
 Polybios 66. 100.
 Polykrates 4. 41.
 Polysperchon 62.
 Pombal (ponbal) 371.
 Pomořany 174. 180. 210. 258. 296. 302. 361. 417.
 Pompadurová (pompadurová) 334.
 Pompeii 133.
 Pompeius Gn. 65. 112 až 118. 120. 121.
 Pomponius Mela 136.
 Pondichéry (pondišeri) 333.
 Pontarlier (pontarlie) 456.
 Pontifices 76.
 Pontos 17. 64. 135.
 Poňatovský St. 375. 376. 380.
 Populonia 87.
 Poros 61.
 Porsena 77.

Port-Arthur 496. 510.
 Portugalsko 173. 210. 241.
 242. 312. 314—316. 371.
 404. 405. 481. 482.
 Poseidon 32.
 Postumius 78. 95.
 Pošerunský mlýn 410.
 Potemkin 382.
 Potidaia 41. 50. 58.
 Potocký 375. 376. 443. 448.
 Potter (potr) 467.
 Poussin (pussen) 333.
 Poznaňsko 458.
 Požarevac 343.
 Požarskij 328.
 Praefecturae 89. 141.
 Praefectus praetorii 126.
 Praetor 76. 83. 100. 103.
 113.
 Pragmatická sanke 343.
 344.
 Praha 282. 288. 346. 347.
 349. 440.
 Právo latinské 89.
 Praxiteles 60.
 Pražák Al. 446. 449.
 Pražská revoluce 426.
 Pražský mír 299. 442.
 — kongres 411.
 Preobražensko 379.
 Preston (prestu) 320.
 Prešov 337. 338.
 Prešpursk 163. 425.
 Prešpurský sněm 338. 346.
 — mír 198. 399.
 Pretoria 476.
 Priamos 32.
 Pribina 150. 160. 175.
 Pribislav 210.
 Prim 473.
 Princetown (prinstaun)
 368.
 Privilegium minus, maius
 193.
 Probsthayda 413.
 Probus 140.
 Prodikos 59.
 Prokas 70.
 Prokonsul 76. 103. 113.
 Prokop Holý 251. 252.
 Prokop Sv. 179.
 Prokúpek 251. 252.
 Propertius 128.
 Propraetor 103. 113.
 Protágoras 59.
 Protestanté 278. 281.
 Provincie říim. 91. 102. 103.
 135.
 Provokační právo 77. 81.
 Prusias 95. 100.
 Prusko (král.) 336. 342.
 345—351. 361. 376. 377.
 384. 390. 399. 401—403.
 409. 411. 417. 421. 426.
 430. 432. 434. 436—442.
 451—459.

Prusové (Pruské věv.)
 151. 215. 218. 219. 324.
 358. Ostatek viz král.
 Pruské.
 Prutský mír 361.
 Prytanové (prytanie) 37.
 39. 47.
 Přemyslovi 150. 175 až
 179. 211.
 Přemysl I. Otakar 176.
 211. 213. 214. II. 198.
 199. 202. 211. 215. 216.
 Přibislav 251.
 Přimda 212.
 Pšammenit 4.
 Pšammetich I.—III. 3. 4.
 Ptaček z Pirkšteina 253.
 254.
 Ptah 5.
 Pteria 18.
 Ptolemaios 60. 62—64. 98.
 101. 121. 125. 143.
 Puebia 596.
 Puertorico 480.
 Pugačev 381.
 Puchner 428.
 Pultusk 359. 402.
 Punske války I. 89—91.
 II. 92—97. III. 101.
 Purany 20.
 Puritani 317.
 Puteoli 113.
 Püttensko 198.
 Pydna 58. 100.
 Pygmalion 11.
 Pyllos 23. 32. 51.
 Pyramidy, bitva u p. 2.
 5. 392.
 Pyrenaejský mír 314. 330.
 Pyrenaejský poloost. 173.
 209. 210. 241. 242. 309 až
 316. 369—371. 404. 495.
 418. 477—482.
 Pyrrhon 66.
 Pyrrhos 14. 63. 65. 87. 88.
 Pythagoras 42.
 Pythické hry 33.

Q.

Quadruple alliance (kua-
 drúpl aliáns) 343.
 Quatre-Bras (katr bra)
 419.
 Quaestiones perpetuae
 103.
 Quaestores 74. 77. 81. 88.
 103. 113.
 Québec (kibek) 366.
 Queretaro (keretaro) 506.
 Quesnay (kene) 335.
 Quiberon (kibron) 367. 390.
 Quinktilianus 136.
 Quirinus 71.
 Quiroga 477.

R.

Ra 5.
 Ráb 288. 289. 406. 429.
 Racine (rasin) 333.
 Radagais 145.
 Radecký 424. 427. 429. 434.
 493.
 Radhošť 151.
 Radim 180.
 Radislav 177.
 Radomský sn. 324.
 Radomská konfed. 375.
 Raetia 129. 135.
 Raetové 70.
 Rafia 3. 15.
 Rainer, arciv. 353. 448.
 Rajačić 425.
 Rakousy 158. 159. 163. 164.
 165. 168. 192. 193. 194.
 197—199. 202. 203. 226.
 231. 232. 274. 282.
 Rakousko 282—303. 336 až
 357. 375—377. 387—420.
 420—450.
 Rákóczy Sig. 290.; Jiří
 301. 336. 358.; Frant.
 337. 340. 341.
 Raleigh (rali) 318.
 Ramajana 19. 20.
 Ramée 291.
 Ramillies (ramiji) 341.
 Ramnes 72.
 Ramses 2.
 Rana 151.
 Rané 149. 174.
 Rasa 224.
 Rasennové 70.
 Rastatský mír 342.
 — sjezd 392. 393.
 Rastopšin 409.
 Rašibofsko 216.
 Rašské pole 108.
 Ravailac (ravajak) 307.
 Raymond Toulouský 204.
 Razin 377.
 Razumovskij 399.
 Rečizid paša 496.
 Reformace 273.
 Regillus, jez. 78.
 Regulus 90.
 Rechberg 448.
 Reichenbach 357.
 Remeš 237.
 Remus 71.
 Renaissance (renessans)
 273.
 Rendle z Oušavy 257.
 Rendsburk 432. 437.
 Rensköld 360.
 Repealisté (ripilisté) 469.
 Requesens y Zuniga 311.
 Reskript únorový 442.
 — záříový 444.
 Retz 251.
 Réunion (reúnie) 381.
 Rentlingen 292.

Rex sacrificulus 77.
 Rezek 449. 450.
 Rhampsinit 3.
 Rhea Sylvia 70.
 Rhense 227.
 Rheinfelden 300.
 Rhodos 64. 98—100. 135.
 190. 269.
 Ricimer 146.
 Ricci 271.
 Ried, sml. v 413.
 Rieger 426. 428. 443. 444.
 Riego 477.
 Rienzi 233.
 Richard Lví Srdec 187.
 188. 207. 208.
 — Cornwallský (kornua-
 lský) 199. 207.
 — Angl. II. 238. 239. III.
 238. 240.
 — z Yorku 238. 239.
 Richelieu (rišlió) 296. 307.
 329.
 Richmond (ričmend) 507.
 Rimmik 382.
 Ringold 219.
 Ripperda 371.
 Ristič 499. 500.
 Rivoli 391.
 Robert Guiscard (giskar)
 168. 170.
 — Franc. 171.
 — z Namuru (namür) 223.
 Roberts 474. 476.
 Robespierre (robespier)
 386—389.
 Roboam 8.
 Robotní patent v Rak.
 354.
 Roca 504.
 Rodič 443.
 Rodney (rodni) 368.
 Roeskild 358. 362.
 Roger Ducos (rože důko)
 394.
 Roháč z Dubé 253.
 Rochefort (rošfor) 463.
 Rochliec 280.
 Rocoux (rokn) 348.
 Rokycana 252—254.
 Roland (rolan) 158.
 Rollo Norm. 171.
 Roman Haličský 218.
 Romagna (romaňa) 309.
 482.
 Romanoviči 218. 219. 258.
 Romanové 328. 378.
 Romulus 70. 71.
 — Augustulus 146.
 Roncesvalles (ronsesval-
 jes, ronval) 158.
 Roosevelt (ruzvelt) 508.
 Ronkalské pole 193.
 Rosas 504.
 Rosebery (rozbery) 475.
 Rosenberg 440.
 Rossbach 349.

Rostislav 175.
 Rostislaviči 218.
 Rotofreddo 348.
 Rouen (ruan) 237.
 Rousseau (russo) 335.
 Roveredo 391.
 Rovina, la plaine (plán)
 387.
 Roxana 61.
 Rozdělení Polska 376. 377.
 Rubico 67. 120.
 Rudiae 69.
 Rudini 485.
 Rudolf Habsb., arciv. 353.
 447.
 — cis. I. 199—203. II. 281.
 282. 285. 287—291.
 — kr. český 200. 243.
 — IV. Zakladatel 193. 200.
 228.
 — Svábský 169.
 Rufinus 145.
 Rugiové 129.
 Ruggieri 271.
 Rumelie Vých. 494. 499.
 503.
 Rumjancev 381.
 Rump-parliament (romp
 parlament) 320.
 Rumuni 425.
 Rumunsko 489. 490. 492.
 494.
 Ruprecht Falcký 230. 247.
 Rurikovi 151. 327.
 Rusko 151. 180. 182. 219.
 259. 260. 326—328. 377 až
 382. 393—420. 495—496.
 Rusko-turecká válka 491
 až 494.
 Russel (rassel) 470.
 Russwurm 289.
 Ruyter (rajtr) 331. 363.
 364.
 Rüdiger 430.
 — ze Starhemberka 337.
 341.
 Rýnský sp. měst 229.
 — sp. knížat 336. 401.
 Rysvišský mír (rajsvij-
 ský) 332.

Ř.

Řád bratří mečových 219.
 324.
 Řecko (sr. Byzantská ř.)
 498. 497.
 Řehoř I. 149. VII. 169.
 170. XII. 230. 248. XIII.
 309.
 Řekové, dějiny 27—66.
 Řezno 129. 277. 298. 336.
 405.
 Řím 67. 68. 70. 72. 145.
 146. 157. 484.

Římané, dějiny 66—143.
 Římská rep. 398.

S.

Saalfeid 401.
 Saarbrücken 452.
 Sabakon 3.
 Sabellové 69.
 Sadyattes 17.
 Saffarovi 184.
 Sagasta 480.
 Sagunt 41. 93. 95.
 Sacken 412.
 Saint Albans (sent albens)
 239.
 Saint-Antoine (sent an-
 toan) 329.
 — Cloud (sen klu) 307.
 394.
 — Denis (sen den) 389.
 — Germain en Laye (sen
 žermen an le) 304. 331.
 — Just (sen žüst) 389.
 — Menebould (sémentu)
 386.
 — Privat (sen priva) 452.
 — Quentin (sen kanten)
 304. 455.
 Sakriportus 112.
 Salacké pole 173.
 Saladin 187—189. 226.
 Salamanka 190. 405.
 Salamis, bitva u 45. 49.
 Salii 76.
 Salisburi (salsböry) 475.
 494.
 Sallustius 128.
 Salmanassar 15.
 Salona 141.
 Salský zákon 234.
 Salykov 350. 351.
 Samanovi 184.
 Samaria 6. 8.
 Samarkand 490.
 Samec 445.
 Sannitské války 84—87.
 Samo 150.
 Samuel 7.
 — Bulh. 184.
 Samurajové 610.
 Sandomiřská konfed. 360.
 Sanherib 15.
 Sancho (sančo) 174.
 San Juan d'Ulloa (chuan
 duljoa) 505.
 San Martino 434.
 San Lorenzo 506.
 Santa Lucia (luča) 424.
 Sannulotes (sankulot)
 387.
 San Salvador 505.
 San Stefano 493.

Santander 505.
Santiago 480.
Santos 504.
San Yuste (juste) 281.
Sapfo 42.
Saracco 485.
Saraq 219.
Sarajevo 339. 445.
Sarangossa 341. 404. 405.
Sarak 16.
Sarotoga 368.
Sardínsko 343. 372. 418.
424. 427. 429. 433. 434.
435. 482. 483.
Sardy 17. 18.
Sargon 15.
Sarmizegetuzy 134.
Sarsina 67.
Sasbach 331.
Sasko 163. 168. 191. 192.
194. 280. 336. 346—351.
352. 360. 401—403. 413.
417. 438. 442.
Sasové 129.
Sassanovci 64. 138.
Sátnánská sml. 341.
Saturninus L. Apul. 108.
Saturnus 75.
Saul 7.
Sava 183. 225.
Savojsko 231. 233. 308.
342. 343. 372. (Ostatek
viz Sardínsko.)
Savonarola 308.
Savaria 129.
Saxa rubra 141.
Sázavský klášter 179.
Scipionové 86. 93—97. 99
až 102.
Scurcola 199.
Sebastian Portugal. 314.
316.
Secessio plebis 78. 81. 84.
Sédan (sedan) 454.
Sedeciás 9.
Sedmíhradsko (Dacia) 122.
134. 140. 182. 283. 284.
287—290. 336—339.
Sedmiletá válka 348—351.
366.
Segestané 62.
Segestes 131.
Sejanus 131.
Seckendorf 345.
Seldžukovci 185.
Seleukos 20. 62. 63.
Selim I. 269. II. 287.
Selinus 41. 52.
Sellasia 66.
Semiramis 15.
Semnonové 129.
Sempach 230.
Sempronius Tib. 93.
Sena 87.
Senatus 74. 77. 82. 94. 103.
105. 112. 122. 126. 140.
Sewef 331.

Seneka 128. 132. 136.
Sentinum 86.
Septennat 458. 465.
Sepulveda 481.
Septimius Severus 137.
Seringapatam 396.
Serrano 479. 480.
Sertorius 113.
Servius Tullius 72.
Sesonchis 3.
Sesostris 2.
Sestos 41. 53.
Set 5.
Sevastopol 381. 488. 489.
Sevekh 3.
Severoněmecký sp. 442.
451. 456.
Severus 141.
Sevrinský banát 264.
Sextius L. 83.
Seymour (šimör) 474. 511.
Sfakteria 51.
Sforza 233. 275. 277. 279.
308.
Shaftesbury (šeftsböry)
335.
Shakespeare (šekspir) 318.
Sherman (šerman) 507.
Schaffhausen 248.
Schäffle 444. 448.
Scharnhorst 403.
Schärding 340.
Schellenberk 340.
Scherer 393.
Schill 407.
Schleiermacher 403.
Schliemann 29.
Schmerling 426. 433. 435.
437. 448.
Schnellendorf 346.
Schönborn, kard. 446.,
dr. Fr. 449.
Schönbrunn, sml. v 399.
Schorndorf 228.
Schulenberg 360.
Schwarzenberk Adolf 289.
— Felix 428. 430. 432. 433.
448.
— kard. 446.
— Karel 409. 412—416. 419.
Schwendi 286.
Schwerin 349.
Sibiř 327. 328. 495. 496.
Sibiřská dráha 495. 496.
Sicilia 13. 14. 485.
Sicilie, král. obojí S. 173.
194. 195. 199. 232. 309.
342. 343. 344. 345. 373.
393. 401. 414. 418. 482.
483.
Sidon 10. 11.
Sicyës (siejes) 384. 388.
390. 394. 395.
Sigambrové 129.
Siget 286.
Sigmund Lucemb. 230.
231. 244. 246—253. 261.
262.

Sigmund Tyrol. 201. 232.
248. 265.
— Polský I. II. 323. 324.
III. 321. 322. 325. 326.
Sigoves 70.
Sickingen Frant. 273. 276.
Sikinnos 45.
Sikloš 236.
Silarus 114.
Silingové 129.
Silvester II. 166.
Simonides 42. 69.
Simbach 347.
Simpson (simpsn) 488.
Sinaan 288.
Sinope 488.
Sipojové 471.
Sirmium 129. 140.
Sirotič 251. 252.
Sisek 285.
Sivská (Amónská) oasa 61.
Skalice 251. 439.
Skandinávie 320. 358. 418.
Skarfeia 102.
Skeptikové 66.
Skobelev 493. 495.
Skonen 240. 358. 361.
Skopas 60.
Skotsko 172. 208. 209. 237.
239. 317—320. 363. 366.
Skrbenský 446.
Skrzynecki 487.
Skythové 16. 17. 22.
Slaná ř. 222.
Slaný Kamen 338.
Slavata Vil. 292.
Slavkov 399.
Slavonie 264. 338.
Slezsko 151. 175. 179. 216
až 218. 228. 243. 245. 346.
347.
Slezské války 346—348.
Slivnice 500.
Slované 149.
Slovanské bajesloví 151.
152.
Slovanská ústava 152.
Slované polabští a baltičtí
149. 174. 210. 212.
Slovanský sjezd 426. 427.
Slovensko 149. 150. 175.
177. 179. 180. 222. 260.
425.
Sluis (slays) 234.
Smerdis 22.
Smith (smits) 392.
Smolensk 409.
Smolka 443. 446.
Smorgoň 410.
Soběslav, kn. čes. 176.
191. 212. 213.
Soběški 337. 338. 374.
Sofia 493. 502.
Sofisté 59.
Sofokles 9.
Sofonisba 97.
Soissons (soasson) 147.

Sokrates 51. 52. 59.
Soiferino 434.
Soliman II. 269. 283. 286.
328.
Solnohradsko 129. 392. 399.
417. 420. 433.
Solon 18. 38—40.
Somerset (sömrset) 317.
Sosigenes 123.
Soubise (subiz) 349.
Souches (suš) 337.
Soul (sult) 405. 419.
Soža, ř. 360.
Spartakos 113. 114.
Spariané 34—66.
Sparská ústava 34. 35.
Speckbacher 407.
Spens-Booden 449.
Spenser (spensr) 318.
Spichern 452.
Spinola 294. 313.
Spionkop 476.
Spojené státy Severo-
amer. 368. 369. 408. 506
až 508.
Sponeheim-ortenburský
rod 169. 199.
Spuz 383.
Spytihněv 176. 177. 179.
Srbové polabští 149. 163.
— rakouští 338. 425. 433.
Srbsko 150. 156. 184. 224.
225. 265—267. 338. 343.
345. 357. 498—501.
Stadion Fil. 405. Frant.
428. 433.
Stadium 101.
Stambulov 503.
Stanimaka 493.
Stanislav ze Znojma 248.
Stará Ršava 337.
Starhenberg Rüdiger 337.
Guido 341.
Staršínský zákon 179. 180.
182.
Statira 62.
Stenkerken 332.
Stein 403. 476.
Steinmetz 452.
Steinbock 361.
Stenkilovci 173.
Stresichoros 42.
Stiboř ze St. 261.
Stiliko 146.
Stínava 298.
Stoekach 394.
Stockholmská řež 320.
Stoikové 66.
Stojlov 503.
Strabon 143.
Strafford (streferd) 318.
320.
Strahovský klášter 212.
Strakonická jednota 254.
Stralsund 296.
Stralsundský mír 229. 240.
Stránský 503.

Š.

Šalomoun 7. 8.
— Uher. 181.
Šalomounovy ostrovy 458.
Šamyl 490.
Šanghai 508.
Šiite 154.
Šimon Montfortský (mon-
forský) 204. 207. 208.
Šipka 492.
Šir Ali 473.
Šišak (šešonk) 3. 8.
Šiva 20.
Šlesvík 163. 167. 172. 241.
361. 432. 436. 437. 442.
Šlesvíko-holštýnská válka
432. 436. 437.
Šlik Joach. 291. 294.
Šmalkaldy 278.
Šmalkaldská válka 280.
284.
Šogun 510.
Španělsko 242. 309—314.
369—371. 390. 398. 404.
405. 418. 477—480.
Špilberk 421.
Špýr 277. 278. 332.
Štěpán z Blois 206. 207.
— palatin 353. 428.
— z Palče 248.
— papež II. 157.
— Srbský 184. 224. 225.
265. 266.
— Uherský 181. 182. 221.
222.
Štěpánka Belg. 353.
Štoibovský mír 321. 324.
Štúr 425.
Štyrsko 165. 168. 194. 198.
202. 203. 215.
Šujský 323.
Šuplike 425.
Šuvalov 380.
Švábsko 163. 168. 169. 202.
274.
Švábský sp. měst. 229.
Švédsko 148. 173. 209. 241.
321—323. 358—362. 407
až 409. 411. 414. 418.
Švechat 428.
Švýcarsko 199. 203. 226.
227. 230. 237. 248. 274.
275. 278. 279. 302. 393.
394. 397. 418. 423.

T.

Taafe 443. 446—449.
 Tábor 250.
 Táboři 250—252.
 Tacitus 67. 136. 140.
 Taginy 148.
 Tagliacozzo (taljakoco) 199.
 Tachov 251.
 Tai-pingové 508.
 Tai-tsung 162.
 Taku 511.
 Talavera 405.
 Ta-lienyan 510.
 Talleyrand (taleran) 385. 416. 417.
 Tamerlan 269.
 Tanagra 48. 61.
 Tanaquil 71.
 Tankred z Lecce 194.
 Tannenberk 259.
 Tantalos 30.
 Tanucci (tanuči) 371.
 Tao-kuang 508.
 Tarentané 85. 87. 96.
 Targovická konfed. 376.
 Tarik 154.
 Tarpeia 71.
 Tarquinius 71. 72. 76.
 Tarutin 410.
 Taškend 490.
 Tattenbach 337.
 Tauenzien 412.
 Tausanović 500.
 Taxiles 61.
 Teanum Sidie 112.
 Tegethoff 436. 442.
 Technika brněnská 450, pražská 422.
 Tejas 148.
 Tekinci 495.
 Telamon 92.
 Tel-el-Kebir 474. 475.
 Tell Vilém 203.
 Temenos 34.
 Temešský banát (pašalík) 284. 286. 343. 433.
 Temešvar 284. 342.
 Templářský řád 190.
 Temudžin 225.
 Tenkerové 129.
 Teplíce 412.
 Terentilius Arsa 80.
 Terentius Varro 94.
 Terezin 354.
 Tergoviště 289.
 Terst (Tergerste) 98. 230.
 Test Act (test-ekt) 365.
 Testri 153.
 Těšínsko 216.
 Těšínský mír 352.
 Tetuan 479.
 Tetzl 275.
 Teuffenbach 288. 297.
 Teufi Eraz. 284.
 Teurnia 129.

Teuta 92.
 Teutoburský les 130.
 Teutonové 108.
 Tefvík (taufík) 473.
 Tewkesbury (tjuksböry) 240.
 Texas 505. 506.
 Thales 18. 42.
 Thapsos 121.
 Thassilo 157. 158.
 Theagenes 37. 41.
 Theby v Egyptě 1. 2.
 — v Řecku 27. 30. 44. 56 až 60.
 Themistokles 43—47.
 Theodat 148.
 Theodor, kr. 372.
 — Laskaris 223.
 Theodora 164. 183.
 Theodorich 146. 147.
 Theodosius 144.
 Theofano 165. 166.
 Theognis 42.
 Theokritos 66.
 Theramenes 53. 54.
 Thermidoristi 390.
 Thermopyly 27. 44. 99.
 Theron 41.
 Theseus 31. 36.
 Thespijsťi 41.
 Thessalie 27. 44. 57. 497.
 Thessalonike 62.
 Thiers (tier) 410. 454. 457. 459. 461. 465. 471.
 Thor (Donar) 130.
 Thrakové (Thrakie) 29. 63. 135.
 Thrasylbulos 41. 53. 54.
 Thrasyllos 53.
 Thugut 375. 394.
 Thukydidés 52. 59.
 Thun Frant. 447. 449. 450.
 — Lev 426. 433. 448.
 Thurgavsko 199. 230. 248.
 Thurii 52. 86.
 Thurn Jindřich 291—293. 298.
 Thusnelda 131.
 Thutmes 2.
 Tiberius 127—131.
 Tibullus 128.
 Ticinus, bitva nad 93.
 Tien-tsin 509.
 Tiers état (tierzeta) 384.
 Tifernum 86.
 Tiglatpileasar 15.
 Tigranes 46. 110. 114. 115. 128.
 Tigranocerta 115.
 Tilleda 194.
 Tilly 294. 295. 297.
 Timbuktu 466.
 Timmermann 379.
 Timoleon 13.
 Timur 269.
 Tinchebray (tenšbre) 206.
 Tippu Saib 369.

Tiryas 28.
 Tissafernes 53. 55.
 Tisza 444. 449.
 Titius 72.
 Titus 133.
 Titus Tatius 71.
 Tjazyvinský mír 327.
 Todleben 488. 493.
 Togo 458.
 Togrul 185.
 Tochtamiš 260.
 Tolbiakum 147.
 Tolentino 391. 419.
 Tolna 264.
 Tolosa 210.
 Tomyris 22.
 Tong-king 509.
 Topeté 479.
 Torgov 277. 351.
 Torkel 241.
 Tormasov 409.
 Tomes Vedras 405.
 Torstenson 300. 301.
 Tortosa 479.
 Toruňský mír 259.
 Toryové 365.
 Toskánsko 308. 344. 351. 353. 357. 372. 395. 418. 482.
 Totilas 148.
 Toul (tul) 280. 302. 304.
 Thessalonike 62.
 Toulon (tulon) 341. 389. 392.
 Tours (tur) 454.
 Tourville (turvil) 333.
 Toussaint Louverture (tusen luvertür) 397.
 Tovačov 440.
 Towton (tauton) 240.
 Tökölyi (tököli) 337. 338.
 Trafalgar 399.
 Trajanus 134. 135.
 Transvaalská rep. 474.
 Trapezantské eis. 223. 269.
 Trasmínské jez. 94.
 Traun 347.
 Traungavsko 198.
 Travendalský mír 359.
 Trebia, bitva nad 93. 393.
 Trenčanský Matej viz Čák Matej.
 Trenčinský mír 245.
 Trenton (trentn) 368.
 Treuga Dei 171.
 Trevir 131. 199. 232. 396.
 Tribunal revol. 389.
 Tribuni militum 81. 83.
 — plebis 78—80. 84. 112. 114.
 Tribur 162. 169.
 Tribus 73. 75. 77. 92.
 Tridentský koncil 280.
 Tridentum 129.
 Trierarchové 38. 44.
 Trifanum 85.
 Trifels 188.
 Triglav 151.

Trimurti 20.
 Triple alliance (triplialians) 330.
 Tripolis 485.
 Tritjys 40.
 Triumvirat 117. 124.
 Trnovo 265.
 Trochu (trošň) 454. 456.
 Trojčsárský spolek 444.
 Trolle 320.
 Tromp 331. 363.
 Trouchez (truše) 388.
 Trouniece 227.
 Troyes (troja) 236.
 Traungavsko viz Traungavsko.
 Trutnov 439.
 Tryzny 152.
 Třicetiletá válka 292 až 308.
 Tse-Hsi 511.
 Tuan 511.
 Tudorovci (tjudorovci) 238. 240. 315—318.
 Tuilerie (tüilri) 387. 395. 465.
 Tullia 72.
 Tullus Hostilius 71.
 Tulunovci 184.
 Tunes (nyni Tunis) 90. 154. 184. 190. 226. 279. 466.
 Turci 268. 269. 328. 329. 382. 383. 392. 401. 470. 471. 485—494. 496—499. 501. 502.
 Turcilingové 129.
 Turenne (türen) 301. 329 až 331.
 Turkestan 509.
 Turgot (türgo) 335.
 Turin 341. 483.
 Turinský mír 332.
 Turkestan 495.
 Tvrdko Štěpán 267.
 Tyža, mír v 402.
 Tyndarijské předhoří 90.
 Typhon viz Set 5.
 Tyr (Zio) 130.
 Tyrannis 41.
 Tyrolsko 165. 198. 227. 228. 245. 285—287. 340. 399. 405. 407. 417.
 Tyros 10—12. 61.
 Tyrrhenové 71.
 Tyrtaios 36. 42.
 Tzimiskses 183.

U.

Ubiové 129.
 Učialská sml. 484.
 Uh. Brod 256.
 Uh. Hradiště 256.

Uhersko 163. 164. 182. 220 až 222. 260—264. (Ostatěk viz Rakousko.)
 Ujľaky 263.
 Uľilas 144.
 Ulm 293. 398.
 Ulpianus 137. 138.
 Uľrika Eleonora 322. 361.
 Ulundi 474.
 Umbrové 70.
 Unčov 375.
 Unie protestantská 281.
 Universita pražská 446.
 Únorová rev. ve Fr. 460.
 Unstruta, bitva nad 163. 169.
 Urban II. 186.
 Uruguaľ 504.
 Usedomova nota 437.
 Usia 9.
 Usipetové 129.
 Uskoci 287.
 Ústava v Rak. březnová 429. 432. 433. únorová 435. prosincová 443.
 Utěšimovič 283. 284.
 Uťika 97. 101.
 Utrechtský mír 342.
 Utrechtská unie 313.
 V.
 Václav, kn. čes. 176. 177. kr. čes. I. 197. 211. 214. 215. II. 211. 216. 217. III. 211. 217. IV. 229 až 231. 244. 246—249.
 Václav z Dubé 248.
 Vacov 338. 429.
 Vadimonské jez. 86. 87.
 Vadkert 341.
 Vachava 413.
 Valašsko 260. 261. 268. 288. 289. 486. 487. 489.
 Valdemar Dánský 209. 240.
 Valdšťyn 295—299.
 Valdes 142. 144.
 Valentinianus I. 142. II. 142. 144. III. 145. 146.
 Valerianus 139.
 Valerius Flakkus 111.
 — Korvus 82. 84.
 — L. 81.
 — Maximus 136.
 — Messala 89.
 — Publíkola 76. 77.
 Valhalla 130.
 Valohern 407.
 Valladolid (valjadolid) 271.
 Valma 387.
 Valter Saint Savair (sen saver) 186.
 Valois rod (valoaj) 234. 235.
 Vandalové 129. 145. 146. 148.
 Vandamme (vandam) 412. 419.
 Varadňská sml. 283.
 Varennes (varen) 386.
 Varese 424.
 Varna 259. 262. 488.
 Varro M. Terent. 94.
 Varšava 325. 358—360. 429. 430. 487. 490.
 Varšavské vkr. 403.
 Varus Quink. 130.
 Vasco de Gama (vasku di) 271.
 Vasil III. Ivanovič 326.
 Vasilko 219.
 Vasos 497.
 Vasovci ve Šv. a Polsku 322.
 Vassy 304.
 Vašvárský mír 337.
 Vatikánský koncil 484.
 Vauban (voban) 333.
 Vedy 20.
 Veile 436.
 Vejentové 80. 82.
 Velavská sml. 358.
 Velbloudí bitva 154.
 Velbužd 265.
 Veles 151.
 Velký Jägerndorf 349.
 Vendée (vande) 388—396. 460.
 Vendôme (vandom) 333. 341.
 Venetové 70.
 Venezuela 505.
 Venkovské země habsb. 203. 248. 399.
 Venus 75.
 Venusia 69. 96.
 Veraacruz 505.
 Vercelli (verčeli) 108.
 Vercingetorix 119.
 Verdun (verdön) 160. 280. 302. 304. 387.
 Verdunská sml. (verdön-ská) 160.
 Vergara 478.
 Vergilius 128.
 Vergniaud (verňjo) 388.
 Verona 67. 145. 421.
 Versailles (versaj) 333. 384. 386. 454. 456. 457. 464.
 Versailleský mír (versaj-ský) 368.
 Verus L. 136.
 Vesel paša 492.
 Vesna 151.
 Vesontio 118.
 Vespasianus 132. 133.
 Vesprim 182.
 Vesselényi (vešeleňi) 337.
 Vesta 76.

Vestalské panny 76.
Vestfalské kr. 403.
Vestfalský mír 301. 302.
Vesuv 68. 133.
Věštný řecké 33.
Vicksburg (vikburg) 507.
Videň 283. 337. 399.
Videňský kongres 417.
— mír 290. 344. 406. 436.
442.
Videňská revol. 424. 425.
426.
Vidukind 158.
Vienne (vien) 206.
Vichink 175.
Viktor Amad. Sav. 340.
343.
— Emanuel 353. 429. 434.
441. 482—485.
Viktorie Angl. 319. 469 až
477.
Világoš 430.
Vilém Angl. I. Dobyv.
172. 206. 207. II. 206.
207. III. 319. 365. 366.
IV. 319. 469.
— hrabě hol. 189. 198.
— král hol. 467. 468.
— Oranšský I. 311. 313.
II. 314. 319. 330. III.
319. 330. 332. 365. 366.
— Pruský I. 434. 439. 451.
až 458. II. 453. 458.
— z Pernštejna 257.
Vilemína Hol. 468.
Vilémov 256.
Villafranca 435.
Villalar (viljalar) 310.
Villars (vilac) 333. 340.
341.
Villaviciosa (viljavisjosa)
341.
Villeroi (vilroa) 340.
Vilkoměř 258.
Vilno 258. 409.
Vindelicia 123.
Vindex G. 132.
Vindobona 129. 137.
Virginia (verdžinye) 318.
367. 368.
Viriathus 102.
Virunum 129.
Vis 442.
Visby 229. 240.
Viseonti 233.
Visigothové 140. 144. 145.
147. 149. 155.
Visoka 445.
Vislický statut 258.
Višovec 324.
Višnu 20.
Vitellius 132.
Vítěza 155.
Vítězova hora 250.
Vitold 251. 259.
Vitoria 405.
Vítovec Jan 262.
Vitruvius Pollio 128.

Vjazma 410.
Vladiměř nad Kl. 219.
Vladimír Monom. 219.
— Veliký 180.
Vladimírko 218.
Vladislav Čes. 176. 192.
197. 198. 211. 212.
— Čes. a Uher. 201. 232.
256. 257. 263.
Vladislav Jindřich Čes.
176. 213.
— Laskonogi 178.
— Lokietek 178. 218. 257.
— Polský II. 259. 323. III.
259. 323. 262. IV. 322.
326.
Vlajkovič 499.
Vogastisburk 150. 152.
Vojenská Hranice 287.
Vojtěch Sv. 177. 182.
Volta 427.
Voltaire (voltár) 335.
Vouglé 147.
Vožický smír 251.
Vranduk 445.
Vratislav Český 176. 177.
Vratislavský mír 347.
sjezd 411.
Vrsovec 212.
Vřesno 453.
Vschova 360.
Vuič 501.
Vukašin 266.
Vulkanus 75.
Výbor pro obecné blaho
388.
Vyšehrad, bitva před 250.

W.

Wagram 406.
Wahlstatt viz Lehnice.
Wakefield (uekfild) 240.
Waldeck-Rousseau (ruso)
467.
Waldhauser 246.
Waldseemüller 271.
Wales (uels) 208.
Waldersee 511.
Walid 154.
Wallace (uales) 209.
Wallia 145.
Wallis Fr. 345.
Walpole (ualpol) 366.
Warinové 129.
Wartburk 276. 421.
Wartenburk 413.
Warwick (uarik) hr. 239.
240. vév. 317.
Washington (uošingtn)
368. 369.
Waterloo 419.
Watling (uatling) 271.
Weinsberg 192.
Weissenburk 452.
Welden 429.

Welfové 191. 192.
Wellesley (uelsli) 396.
Wellington (uelingtn) 405.
414. 415. 469.
Weisersheimb 449.
Wekerle 449.
Wenkeim 449.
Werben 297.
Werder 454. 455.
Weyler 480.
Whigové (nigové) 365.
Wiesloch 295.
Wilhelmshöhe 454.
Wilson (uilsn) 466. 472.
Wimpfen 295.
Windischgrätz 353. 427 až
429. 447. 449.
Winterthur 394.
Winzingerode 412. 414.
415.
Witt 330.
Witek 449. 450.
Wittelsbachové 194.
Wittenweyer 390.
Wittgenstein 411. 412.
Wittstock 390.
Wolfe (vufl) 366.
Wolsey (uolsli) 473. 474.
Worcester (austr) 363.
Worms 169. 230. 273. 276.
Wormský edikt 276.
— konkordát 170.
Wörth 452.
Wrangel 301. 432. 436.
Wrede 414.
Wullenweber 323.
Wurmser 389—391.
Württemberg 202. 278.
397—401. 413. 438. 441.
451.
Württembergský vév. 445.
Würzburg 391.
Wycliffe (uiklif) 239. 248.

X.

Xanten 131. 282.
Xanthippos 43. 46. 90.
Xeres de la Frontera
(cheres) 155.
Xerxes 23. 44—46.
Xenofanes 42.
Xenofan 55. 59.
Ximenes (chymenes) 309.

Y.

Yangti 162.
York, gen. (joark) 409.
410. 412.
Yorktown (joarktaun) 368.
Yorský rod (joarský) 238.
až 240.
Ypsilanti 496.

Z.
Záblatí 293.
Zab Velký 155.
Zader 188. 220. 261. 262.
Zagora 492.
Zach 498.
Zajíc z Hasenburka 248.
Zákaspická dráha 495. 496.
Zákonodárné shr. ve
Franc. 386.
Zama 97.
Zamojski Jan 237. 288.
325.
— Ondřej 376.
Zanardelli 485.
Zápolský Jan 263. 264.
282. 283.
— Jan Sigmund 283. 284.
286. 287.
— Štěpán 263.
Zárov 348.
Zavalje 445.

Záviše z Falkenšteina 202.
216. 221.
Zdeněk Konopišský 255.
Zela 115. 121.
Zelenohorská jedn. 255.
Zendavesta (Avesta) 24.
Zenobia 140.
Zenon 42. 66.
Zenta 339.
Zeta 267. 268.
Zeus 32.
Zeuxis 60.
Zimmermann 492.
Zlatá bulla 220. 228. 246.
Zola 467.
Zopyros 22.
Zorndorf 350.
Zoroaster 21.
Zrinský Mik. 286. 337.
Petr 337.
Zulukafrové 474.
Zuolaga 505.

Zülpich viz Tolbiacum.
Zwingli 275. 278.

Ž.

Žabljak 268.
Žádost za právo 318.
Žatec 250. 449.
Železná brána 447.
Železný Hrad 337.
Ženeva 279. 308. 418. 450.
Žerotín K. 290. 292.
Židé 6—10. 64. 65. 116. 133.
136.
Žitvatorocký m. 290.
Žižka 249—251.
Žofie Alexsějevna 377 až
379.
— kr. česká 244. 248. 249.
Žuravno 374.

Omyly.

Str.	řádek	18. shora	Emže	místo	Enže.
" 307.	" 15.	"	nantesky	"	nanteský.
" 402.	" 17.	"	jakož	"	jako.
" 351.	" 6.	"	Soltikov	"	Saltykov.
" 8.	" 16.	zdola	část	"	část.
" 40.	" 4.	"	prítanie	"	prytanie.
" 217.	" 9.	"	3.	"	4.

SEMINÁRIUM

Hist. práv.

KNIHOVNA

oddělení

REV15

Knihkupectví, antikvariát, obchod hudebninami
a uměl. výrobky

BEDŘICH BOČÁNEK

Praha II.-284.

(Roh Myslíkové a Spálené ulice.)